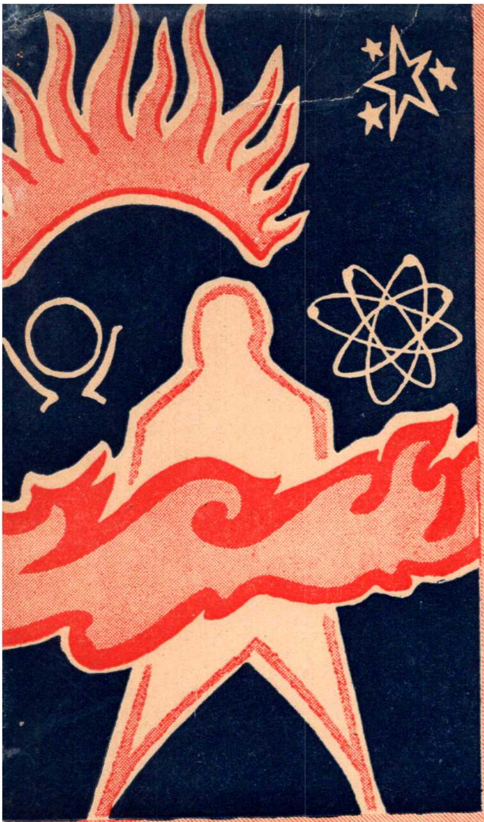

جادو، سائنس

جادو ۽ سائنس.

(ٽن جلدن ۾)

— جلد ٻيون —

جادو ۽ سائنس

(ٽن جلدن ۾)

— جلد ٻيون —

از

سر جيمس جارج فريزر

ترجمو

سومار علي م. سومرو

بي - اي (آنرس).

سنڌي ادبي بورڊ

سنڌ اسيمبلي بلڊنگ، بندر روڊ ڪراچي.

تلڪ چاڙهي، حيدرآباد، سنڌ.

ڇاپو پهريون   ١٩٦١ع   ۾ هزار ڪاپيون

هن ڪتاب جي اشاعت جا سڀ حق ۽ واسطا
سنڌي ادبي بورڊ وٽ محفوظ آهن.

14-00
قيمت ـــ

ملڻ جو پتو:ـــ

١- سنڌي ادبي بورڊ، سنڌ اسيمبلي بلڊنگ، بندر روڊ، ڪراچي.
٢- سنڌي ادبي بورڊ جو بڪ اسٽال، اسٽيشن روڊ، حيدرآباد سنڌ.

هيءُ ڪتاب "نواءِ سنڌ" پرنٽنگ پريس ڪراچيءَ ۾ ڇپيو
۽ سنڌي ادبي بورڊ شايع ڪيو.

مترجم جو نوٽ

علمالانسان جي ماهرن جي راءِ آهي ته حضرت انسان، جو اسان کي ذري گهٽ ترقيءَ جي بنهه عروج تي نظر اچي رهيو آهي، سو اڄ کان ڪروڙين سال اڳ انتهائي وحشي حالت کان درجي بدرجي ترقي ڪندو، سَسَ پنهنجي موجوده منزل تي رسيو آهي. اڄوڪي تهذيب ۽ تمدن، جنهن تي اسين ايڏو نازڪري رهيا آهيون، سا نه هڪ صديءَ جي پيدائش آهي، ۽ نه ڪنهن هڪ زماني جي، پر حقيقت هيءَ آهي ته اها اسان کي پنهنجن ابن ڏاڏن کان آهستي آهستي ورثي ۾ ملندي آئي آهي — اهي ابا ڏاڏا، جن کي اڄ اسين اڻ سڌريل ۽ وحشيءَ جهڙن حقارت آميز خطابن سان نوازي رهيا آهيون. لکين سال اڳ، جڏهن انسان پاڻ کي نامهربان ماحول ۾ قدرتي عناصر جي رحم وڪرم تي ۽ تن تنها ڏٺو، تڏهن سندس اڻ گهڙيل دماغ جي جيڪا ڪيفيت رهي هوندي، تنهن جو اسين شايد تصور به نه ٿا ڪري سگهون. اهو انهيءَ وحشيءَ ۽ اڻ سڌريل انسان جي مشاهدن ۽ تجربن، ڪاميابين ۽ ناڪامين جو ئي نتيجو آهي، جو اڄ اسين قدرت جي اهڙن پوشيده رازن کي پروڙي سگهيا آهيون، جن کي پيا ته ڇڏيو، پر رڳو اڳينءَ صديءَ جا ماڻهو به "خدا جي رازن ۾ هٿ وجهڻ" سڏيندا هئا، ۽ جي اڄوڪي زماني جي سائنسي ايجادات کي هوند ڪرامات ۽ معجزن کان سواءِ ٻيو ڪو نالو ڏيئي ڪين سگهن ها.

ارتقا جي اصول مطابق، موجوده انسان، ٽيندي ٽيندي، 'چمپنزي' قسم جي باندرنما جانورجي هڪ گهراڻي مان نڪري، آهستي آهستي، پنهنجي بهيمانه شڪل وصورت، عادتن ۽ خصلتن کي ترڪ ڪندو، اڄ اچي هڪ شائسته ۽ مهذب انسان جي منزل کي پهتو آهي.

بظاهر، هيءَ ڳالهہ هڪ بيخبر ماڻهوءَ لاءِ ڪيل جهڙي آهي، پر ارتقا جي اصولن کان باخبر ۽ سمجهہ ٻوجهہ رکندڙ ماڻهوءَ لاءِ انهيءَ ننڍڙيءَ ڳالهہ ۾ فڪر ۽ غور جا داستان پريل آهن. ٿورو ئي غور ڪري ڏسبو تہ معلوم ٿيندو تہ اڄوڪي انسان کي پنهنجي انهيءَ وحشي حالت کي ڇڏڻ ۾ ڪيترو نہ ڊگهو عرصو لڳو هوندو. ڪيس ڪهڙين نہ دشوارين سان مقابلو ڪرڻو پيو هوندو، ۽ ڪيتري نہ ڪيس جدوجهد ڪرڻي پيئي هوندي! سندس ظاهري وضع قطع ۽ جسماني ساخت کي هڪ هيبتناڪ "حيوان" جي حليي کان ڦري، هڪ خوبصورت انسان جي شبيهہ ۾ تبديل ٿيڻ ۾ ڪيتريون نہ ارتقائي منزلون طي ڪرڻيون پيئون هونديون!

اهو تہ ٿيو سندس جسماني تبديليءَ جو احوال. پر حضرت انسان مخلوقات جي ٻين ساهوارن کان جيڪا فوقيت ۽ برتري حاصل ڪئي آهي، سا رڳو سندس جسماني فضيلت جي مرهون منت نہ، پر خاص طرح سندس دماغي صلاحيتن جي ئي محتاج آهي. جنهن شيءَ کي اسين "عقل سليم" ۽ "انساني شعور" سڏيون ٿا، سو تہ انسان کي تنهان ئي زياده تڪليف ۽ جانڪاهيءَ کان پوءِ نصيب ٿيو آهي. اوائلي انسان کي جڏهن پهريائين پنهنجي دماغ کان ڪم وٺڻ جي صلاحيت جو احساس ٿيو، تڏهن هن جو ڌيان سڀ کان اول پنهنجي قريبي ماحول ڏانهن ڇڪيو، ۽ هن انهن سڀني فطرتي قوتن تي قبضي ڪرڻ جي ڪوشش شروع ڪئي، جي سندس وجود کي ختم ڪرڻ لاءِ هميشہ ساڻس برسر پيڪار هيون. هن جي اڻ اسريل ۽ ننڍڙي دماغ انهن سڀني شين — وڄ، گجگوڙ، برسات، طوفان، سج، چنڊ ۽ انهن جي گرهڻ، زندگي ۽ موت، وغيره جي اسباب و علل ڄاڻڻ لاءِ جاکوڙ شروع ڪئي. انهيءَ جاکوڙ ۾ ڪيس هڪڙا خيال ترڪ ڪري، وري وري ٻيا ۽ نوان خيال اختيار ڪرڻا پيا. جيئن جيئن سندس تجربن ۽ مشاهدن سندس اڳوڻن خيالن جي ترديد ڪئي، تيئن تيئن هن سچ حاصل ڪرڻ جي تلاش ۾ نيون واٽون ۽ اڳواٽ اڻ ڏٺل

راهون اختيار ڪيون. اڇوڪو ’سمجهدار‘ انسان، جو پنهنجي اوائلي زماني جي ڀاڱي ڪي وهم پرست سڏڻ کان دريغ نه ٿو ڪري، تنهن کي جيڪڏهن انهيءَ ماحول ۽ انهن دشوارين سان مقابلي ڪرڻ جو اڄ به ڪو موقعو ملي، ته امڪان اغلب آهي ته هو ايترو ڪجهه به نه ڪري سگهي، جيترو سندس پيشروءَ پنهنجن پونيرن لاءِ ورثي ۾ ڇڏيو. اهو سچ آهي ته اوائلي انسان ڪائنات جي مختلف مشاهدات متعلق جيڪي اسباب و علل سوچيا، ۽ جن تي هن گهڻي زماني تائين ڳنڍ ڏني، سي آخرڪار باطل ۽ بي بنياد ثابت ٿيا. پر هيءَ ڳالهه تسليم ڪرڻ کان سواءِ نه ٿو رهي سگهجي ته بعد واري زماني جي تحقيقات ۽ کوجنائن جو اصلي بنياد اوائلي انسان جا اهي ئي باطل ۽ ڪوڙا نظريا ۽ عقيدا هئا، جن انسان جي موجوده زماني جي سائنس کي جنم ڏنو. جيستائين اوائلي انسان جي وهمن ۽ پرمن کي بي حقيقت ثابت نه ڪيو ويو، تيستائين حقيقي ڄاڻ حاصل ڪرڻ جي ڪا گنجائش ئي ڪانه هئي. ۽ اهڙن محققن کي، قديم زماني کان وٺي سينه بسينه ورثي ۾ مليل ڳالهين کي اوچتو ئي اوچتو باطل چوڻ ۽ باطل ثابت ڪرڻ ۾ ڪهڙو نه جيءُ جو جوکو ملهه ڪنهڻو پيو هوندو، تنهن جا ڪيئين مثال تاريخ ۾ موجود آهن، جن جي بيان ڪرڻ جي هتي ڪا خاص گنجائش ۽ ضرورت ڪانهي.

بهرحال، هيءَ دنيا، گذريل ڪروڙن ۽ اربن سالن کان وٺي، ترقي ڪندي آئي آهي، ۽ ظاهر آهي ته اها ئي دنيا، جا اڄ هڪ اهڙيءَ منزل تي اچي پهتي آهي، جتي انسان پنهنجي قريبي ۽ فوري ماحول تي مڪمل قدرت حاصل ڪرڻ کان پوءِ آسمانن ڏانهن اکيون کنيون آهن، ۽ جنهن ڪائناتي خلا ۾ معلق سيارن جي تسخير جي ڪوشش شروع ڪئي آهي، ان ئي دنيا ۾ ڪن صدين يا هزارن سالن کان پوءِ، ڪو اهڙو انسان آباد نظر اچي، جنهن جي نظرن ۾ اڄوڪو انسان به محض ان ئي ابتدائي وحشي دور جو هڪڙو آخرين يادگار ثابت ٿئي! - ته اها

ڳالهہ ڪا ناممڪن نہ آهي. جهڙيءَ طرح اسان پنهنجن پيشروَن جي حاصل ڪيل حڪمت ۽ اخذ ڪيل نتيجن جي ڏير مان ڳولي ڦولهي سچُ ۽ سونُ پرکي ڪم آندو آهي ۽ سندن غلطين کي سَٽَ ۽ بيڪار چاٺي ڦٽو ڪري ۽ انهن متعلق پراڻا خيال ترڪ ڪري، ترقيءَ جي راه تي پنهنجو قدم اڳتي ئي وڌائيندا آيا آهيون، بلڪل اهڙيءَ ئي طرح اسان جا پويان بہ اسان جي غلطين کي بي حقيقت سمجهي، اسان جي ڪاميابين مان فائدو حاصل ڪري، حق جي ڄاڻ حاصل ڪرڻ ۽ ڪائنات جي مڪمل تسخير جي منزل مقصود ڏانهن گامزن نظر ايندا ... ۽ اهو زمانو پري نہ ٿو نظر اچي، جڏهن هيءَ آدم جو اولاد چنڊ تہ ڇا خود، اجا بہ ڪنهن زياده بلند مقام تي پهچڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندو.

”جتي عرش نہ اپ ڪو، زمين ناهہ ذرو،
نہ ڪو چارو چنڊ جو، نڪو سج سرو،
اتي آديسين جو لڳو دڳ درو،
پري پين پرو، ناٿ ڏٺائون نانهہ ۾!“ — ”شاه“

زير نظر ڪتاب علمِ الانسان جي گونا گون شاخن مان هڪ شاخ سان وابستہ آهي. جيئن مٿي عرض ڪري آيا آهيون، انسان ڪائنات جي حقيقت پروڙڻ لاءِ ڏاڍا تڪر هنيا آهن ۽ سندس انهيءَ طويل جدوجهد جو داستان بہ اوترو ئي طويل آهي، ان کي ڪنهن هڪ يا ٻن جلدن اندر ماپائڻ ناممڪن آهي. سنڌي زبان ۾ شايد هيءَ پهريون ئي دفعو آهي، جو حضرت انسان جي هن ڪوه شڪنيءَ جو داستان سنڌي خوانده عوام اڳيان پيش ڪيو وڃي ٿو. ٻين ٻولين ۽ خاص طرح انگريزيءَ ۾ تہ انهيءَ موضوع تي انتهائي دلچسپ، مفيد ۽ غور و فڪر جي غذا سان ڀرپور ڪيئي جلد لکيا ويا آهن، پر اسان جي مادري زبان علم جي انهيءَ شاخ کان تا حال بي بهره رهي آهي، سنڌي ادبي بورڊ ان ڪري مبارڪباد جو مستحق آهي، جو هن انهيءَ ڏس ۾ دلچسپي وٺي،

پروفيسر فريزر جي جڳ-مشهور ڪتاب (Golden Bough) جو هيءُ سنڌي ترجمو پيش ڪيو آهي.

اوائلي انسان جي دماغي ارتقا، معاشرتي نظام، سياسي جوڙجڪ ۽ سنڌس تهذيب و تمدن جي تحقيقات ۾ پروفيسر فريزر جون خدمتون سڄيءَ دنيا ۾ مُسلَّم آهن. جنهن ڪتاب جو اسان ترجمو پيش ڪري رهيا آهيون، سو دراصل ٻارنهن جلدن ۾ لکيل آهي ۽ منجهن جيڪي به حقيقتون پيش ڪيون ويئون آهن، يا مثال ڏنا ويا آهن، تن جون اختياريون ۽ حوالا به انهن ۾ ڏنل آهن؛ پر جيئن ته اهي ٻارنهن جلد عام ماڻهوءَ جي دسترس کان بالاتر آهن، ۽ نه وري عام ماڻهوءَ وٽ ايترو وقت آهي، جو انهن جو مطالعو ڪري منجهانئن مستفيض ٿي سگهي، ان ڪري فريزر صاحب انهيءَ درياهه کي ڪوزي اندر بند ڪري، اهو سڄو مواد اختصار طور هڪ جلد اندر ماپايو آهي- جنهن جي ترجمي کي اسان ناظرين ڪرام اڳيان پيش ڪرڻ جي هيءَ ڪوشش ڪئي آهي. اصل ڪتاب جي اختصار جو هيءُ سنڌي ترجمو به جملي ٽن جلدن ۾ شايع ٿيو آهي.

ڪتاب جي ترجمي ڪرڻ جي دوران ۾ انگريزيءَ جا ڪي اهڙا الفاظ ۽ اصطلاح سامهون آيا، جن جا هم معنيٰ لفظ سنڌيءَ ۾ ملڻ مشڪل هئا، جنهنڪري گهڻن هنڌن تي نون لفظن ۽ اصطلاحن جي تلاش ڪرڻي پيئي آهي. اهڙن مشڪل مرحلن تي مسٽر محمد ابراهيم جويي نهايت همدرديءَ ۽ پنهنجائپ سان منهنجي رهبري ڪئي ۽ جيئن ته هن ميدان ۾ منهنجي هيءَ پهرين ڪوشش هئي، ان ڪري منهنجي ٻوليءَ ۾ نقص ۽ انداز بيان ۾ ناپختگي هئڻ هڪ لازمي امر هو. انهيءَ ڏس ۾ محترم جويي صاحب گهري دلچسپي ورتي ۽ انتهائي محنت سان منهنجي ناقص ڪوشش کي سڌاريو ۽ ڪامياب بنايو، جنهن لاءِ آءٌ صاحب ممدوح جو نهايت شڪرگذار آهيان.

اميد ته جنهن اعليٰ مقصد کي مد نظر رکي سنڌي ادبي بورڊ هيءُ ڪتاب پيش ڪري رهيو آهي، سو سنڌي پڙهيل عوام جي دلين ۾ علم ۽ چاهه جي نئين روشنيءَ جي جوت جاڳائڻ ۽ سندن خيالن ۽ نظرين کي ڪجهه قدر حقيقت پسندانه بنائڻ جي صورت ۾ حاصل ٿي سگهندو.

ڪراچي، ——سوڀار علي م. سومرو.

٥- سيپٽمبر، ١٩٦١ع.

فهرست

باب		صفحو
اٺيتاليهون	آنَ جو روح حيواني صورت ۾ ...	١٠٦١
	(١) آنَ جي روح جا حيواني نمائندا ...	١٠٦١
	(٢) آنَ جو روح بگهڙ يا ڪتيءَ جي صورت ۾ ...	١٠٦٣
	(٣) آنَ جو روح ڪڪڙ جي صورت ۾ ...	١٠٧١
	(٤) آنَ جو روح سَهي جي صورت ۾ ...	١٠٧٥
	(٥) آنَ جو روح ٻليءَ جي صورت ۾ ...	١٠٧٧
	(٦) آنَ جو روح ٻڪريءَ جي صورت ۾ ...	١٠٧٩
	(٧) آنَ جو روح ڏاند جي صورت ۾ ...	١٠٨٨
	(٨) آنَ جو روح گهوڙي ۽ گهوڙيءَ جي صورت ۾ ...	١٠٩٥
	(٩) آنَ جو روح سوئر جي صورت ۾ (نر يا مادي) ...	١٠٩٧
	(١٠) آنَ جي روح جي حيواني نمائندن متعلق ...	١١٠٤
اڻونجاهون	قديم نباتاتي ديوتائون حيواني صورت ۾ ...	١١٠٩
	(١) ڊيئونيسس ٻڪر ۽ ڏاند جي صورت ۾ ...	١١٠٩
	(٢) ڊيميٽر، سوئر ۽ گهوڙو ...	١١٢٠
	(٣) اٽيس، ائڊونس ۽ سوئر ...	١١٢٧
	(٤) اوسيرس، سوئر ۽ ڍڳو ...	١١٣٠
	(٥) وربيئس ۽ گهوڙو ...	١١٣١

باب		صفحو
پنجاهون	ديوتا کي کائڻ ...	١١٤٩
	(١) پهرين ميون جو تبرڪ ...	١١٤٩
	(٢) ائزٽيڪس قبيلي ۾ ديوتا کي کائڻ ...	١١٧١
	(٣) ائريشيا ۾ گهٽائي ميٺائي ...	١١٧٩
ايڪونجاهون	گوشت جي خوراڪ جو هم آهنگ جادو ...	١١٨٧
ٻاونجاهون	ديوتائي جانور کي ذبح ڪرڻ ...	١٢٠١
	(١) مقدس باز کي ذبح ڪرڻ ...	١٢٠١
	(٢) مقدس گهٽي کي ذبح ڪرڻ ...	١٢٠٥
	(٣) مقدس نانگ کي مارڻ ...	١٢٠٨
	(٤) پاڻيءَ جي مقدس ڪُمين کي ڪهڻ ...	١٢٠٨
	(٥) مقدس رڇ کي مارڻ ...	١٢١٧
ٽيونجاهون	شڪارين جو جهنگلي جانورن کي راضي ڪرڻ ...	١٢٥٣
چوونجاهون	حيواني تبرڪن جا نمونا ...	١٢٩٣
	(١) تبرڪن جا مصري ۽ ائنو نمونا ...	١٢٩٣
	(٢) مقدس جانورن سان گڏ جلوس ...	١٣٠٢
پنجونجاهون	برائيءَ جو انتقال ...	١٣١١
	(١) بي جان شين ڏانهن انتقال ...	١٣١١
	(٢) جانورن ڏانهن انتقال ...	١٣١٥
	(٣) ماڻهن ڏانهن انتقال ...	١٣٢١
	(٤) يورپ اندر برائيءَ جو انتقال ...	١٣٢٥
ڇاونجاهون	برائيءَ کي لوڏي ڪيڻ ...	١٣٣٣
	(١) ڀوتن جو هر جا حاضر هئڻ ...	١٣٣٣
	(٢) برائيءَ جو وقتي نيڪال ...	١٣٣٦
	(٣) برائين جو فصلي اخراج ...	١٣٤٦

باب		صفحو
ستونجاهون	عام صدقي جا پڪرا ...	١٣٧٧
	(١) جسم اندر سمايل براين جو نيڪال ...	١٣٧٧
	(٢) مادي وسيلي ۾ موجود براين جو وقتي نيڪال ...	١٣٨١
	(٣) مادي وسيلي جي مدد سان براين جي فصلي نيڪالي ...	١٣٨٨
	(٤) عام صدقي جي پڪرن متعلق ...	١٤١٢
اٺونجاهون	قديم زماني ۾ صدقي جا پڪرا ماڻهن جي صورت ۾ ...	١٤٢٢
	(١) قديم روم ۾ ماڻهوءَ جي صورت ۾ صدقي جا پڪرا ...	١٤٢٢
	(٢) قديم يونان ۾ ماڻهوءَ جي صورت ۾ صدقي جو پڪرو ...	١٤٢٣
	(٣) رومي سئٽرنيليا ...	١٤٣٤
اٺهٺون	ميڪسيڪو ۾ ديوتا کي قتل ڪرڻ ...	١٤٤٨
سٺهون	آسمان ۽ زمين جي وچ ۾ ...	١٤٦١
	(١) زمين کي نه ڇهڻ ...	١٤٦١
	(٢) سج کي نه ڏسڻ ...	١٤٦٨
	(٣) بلوغت وقت ڇوڪرين جي تنهائي ...	١٤٦٩
	(٤) بلوغت وقت ڇوڪرين جي گوشه نشينيءَ جو سبب ...	١٤٩١
ايڪهٺون	بالدر جي ڏند ڪٿا ...	١٥٠٦
ٻاهٺون	يورپ اندر باهه جون تقريبون ...	١٥١١
	(١) باهه جون عام تقريبون ...	١٥١١
	(٢) ”لينٽ“ واريون باهيون ...	١٥١٢
	(٣) ايسٽر واريون باهيون ...	١٥٢٥

باب		صفحو
	(۴) "بيلتين" باهيون ...	۱۰۳۲
	(۵) وچ اونهاري واريون باهيون ...	۱۰۴۶
	(۶) "هئلوويين" باهيون ...	۱۰۷۳
	(۷) وچ سياري جون باهيون ...	۱۰۸۴
	(۸) ضرورت واريون باهيون ...	۱۰۸۹
ٽيهٺون	باه جي تقريبن جو مفهوم ۽ معنيٰ ...	۱۰۹۹
	(۱) باه جي عام تقريبن متعلق ...	۱۰۹۹
	(۲) باه جي تقريبن جو شمسي نظريو ...	۱۶۰۳
	(۳) باه جي تقريبن جو پاڪائيءَ وارو نظريو ...	۱۶۱۵
چوهٺون	باهين ۾ ماڻهن کي ساڙڻ ...	۱۶۲۵
	(۱) باهين ۾ مجسمن کي ساڙڻ ...	۱۶۲۵
	(۲) ماڻهن ۽ جانورن کي باهين ۾ ساڙڻ ...	۱۶۲۹
پنجهٺون	بالدر ۽ "مزلٽو" ...	۱۶۴۷
ڇاهٺون	لوڪ-ڪٿا ۾ خارجي روح ...	۱۶۷۱
سٺهٺون	خارجي روح لوڪ رسمن ۾ ...	۱۷۰۳
	(۱) بي جان شين ۾ خارجي روح ...	۱۷۰۳
	(۲) ٻوٽن ۾ خارجي روح ...	۱۷۱۰
	(۳) ڏورن ۾ خارجي روح ...	۱۷۱۵
	(۴) مزت ۽ حشر جون رسمون ...	۱۷۳۹
اٺهٺون	سونهري ٽاري ...	۱۷۶۶
اٺهتريون	نيميءَ جي الوداع ...	۱۷۹۳

جادو ۽ سائنس

(ٽن جلدن ۾)

— جلد ٽيون —

باب اڻيتاليهون

آن جو روح حيواني صورت ۾

۱- ان جي روح جا حيواني نمائندا: "ڳچيءَ" لفظ جي آنهيءَ معنيٰ ثابت ڪرڻ لاءِ، جيڪا آن جي آخرين سٽيءَ جي حالت ۾ استعمال ٿيڻ سان آن سان ورتي وڃي ٿي، سون جيڪي مثال پيش ڪيا آهن، تن سان ڪن ۾ آن جو روح ٻڪ، ٻڪريءَ، سهي، ٻليءَ ۽ لومڙ جهڙن جانورن جي شڪلين ۾ نظر اچي ٿو. اها ڳالهه اسان کي آن جي روح جي هڪ اهڙي ٻئي رخ سان متعارف ڪري ٿي، جنهن کي اسان کي هاڻي جاچڻ گهرجي. ائين ڪرڻ سان اسان کي ديوتا جي قتل ٿيڻ جا نه فقط ڪي نوان مثال ملندا، پر ائڊونس، اٽيس، اوسيرس، ڊيئونيسس، ڊيميٽر ۽ وربيئس ديوتائن جي ڏند ڪٿائن ۽ پوڄائن ۾ جيڪي چند نڪتا نامعروف رهجي ويا آهن، تن کي صاف ڪرڻ جي پڻ اسان اميد رکي سگهنداسون.

آن جو روح، جن متعدد جانورن جي صورت اختيار ڪري ٿو، تن ۾ بگهڙ، ڪتو، سهو، لومڙ، ڪڪڙ، آڙي، خاردار سٿو، ٻلي، ٻڪري، ڳئون (ڍڳو، ڏاند) سوئر ۽ گهوڙو شامل آهن. آن جي روح کي انهن صورتن سان ڪنهن هڪ يا ٻيءَ ۾، آن اندر موجود سمجهيو ويندو آهي ۽ کيس پوئينءَ سٽيءَ ۾ ڦاسايو يا قتل ڪيو ويندو آهي. جيئن ئي آن لٽيو ويندو آهي،

تيئن ئي اهو جانور لاپارن اڳيان پچندو ويندو آهي ۽ جيڪڏهن ڪو لاپارو پنيءَ تي بيمار ٿي پوندو آهي، ته انَ لاءِ عام اعتقاد هيءَ هوندو آهي ته هو بيخبريءَ وچان ٿابو ڪائي انَ جي روح ستان ڪريو هوندو، جنهن انهيءَ پليت ڪي دخل درمعقولات ڏيڻ سبب سزا ڏني آهي. چيو ويندو آهي ته ”رائي — ٻگهڙ ڪيس جهليو آهي“ ”لاباري — ٻڪر ڪيش ٽڪر هنيو آهي.“ جيڪو ماڻهو پوين انَ لٽيندو يا آخرين سٿي ٻڌندو آهي، تنهن کي رائي — ٻگهڙ، رائي — سوئر، اوٽس — ٻڪر وغيره جو ڪو نه ڪو حيواني نالو ڏنو ويندو آهي، جو ڪيس ڪڏهن ڪڏهن سڄي سال تائين پاڻ تي برداشت ڪرڻو پوندو آهي. ان ڪان علاوه، انهيءَ جانور جي نمائندگي، گهڻو ڪري، انَ جي آخري لٽيل سٿيءَ، يا ڪاٺيءَ ۽ گلن وغيره سان ٺهيل هڪ گڏي ذريعي به ڪئي ويندي آهي، جنهن کي ڏاڍيءَ خوشيءَ ۽ ڌوم ڌام سان لاباري واري انَ سان پريل سيني ڪان پوئين گاڏيءَ تي رکي گهر آندو ويندو آهي. جتي پوئين سٿيءَ کي ڪنهن جانور جي صورت نه به ڏني ويندي آهي، انجي باوجود، اتي به ڪيس گهڻو ڪري، رائي — ٻگهڙ، سهو، ٻڪر، وغيره ڪوٺيو ويندو آهي. عام طور، ائين سمجهيو ويندو آهي ته هرهڪ فصل جو پنهنجو پنهنجو جانور هوندو آهي، جو آخرين سٿيءَ اندر قائل هوندو آهي ۽ ڪيس هرهڪ فصل مطابق، رائي — ٻگهڙ، جَو - ٻگهڙ، اوٽس — ٻگهڙ، مٽر — ٻگهڙ يا پٽاٽو — ٻگهڙ سڏيو ويندو آهي. پر، ڪڏهن ڪڏهن سڄي لاباري جي پوئينءَ جنس کي گهر آڻڻ وقت، سڄي فصل لاءِ هڪ ئي جانور جو ٻوتو ٺاهيو ويندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن وري ائين سمجهيو ويندو آهي ته اهو

جانور ڏانئي جي پوئين ڏک سان سري ويندو آهي. پر زياده تر وقتن تي اٿين سمجهيو ويندو آهي ته اهو تيسين جيئرو رهندو آهي، جيسين ڏورو آن به ڳاهڻ لاءِ بچيل هوندو آهي ۽ آهو آخرين ڳاهيل سٿيءَ ۾ ڦاسي پوندو آهي. چنانچه، جيڪو ماڻهو ڏنڊي سان آخرين ڌڪ هڻندو آهي، تنهن کي چيو ويندو آهي ته "آن - سوئر" يا "ڳاهه - ڪتو" وغيره تو وٽ ٿي آهي. جڏهن ڳاهه ڳاهجي چڪندو آهي، تڏهن انهيءَ جانور جي صورت جهڙو هڪ بوتو ٺاهيو ويندو آهي ۽ جيڪو ماڻهو ڳاهه ۾ سيني ڪان پويون نڪرندو آهي، سو پاسي واريءَ ڪنهن اهڙيءَ ٻنيءَ ڏانهن آهو بوتو کڻي ويندو آهي، جتي اڃا تائين ڳاهه پيو هلندو آهي. هن سان هيءَ حقيقت وري به ظاهر ٿئي ٿي ته ماڻهن جو اهو اعتقاد آهي ته آن جو روح اتي رهندو آهي، جتي ڳاهه جو سلسلو اڃا جاري هوندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن آن جي آخرين سٿيءَ جو ڳاهيندڙ خود ئي آن جانور جي نمائندگي ڪندو آهي، ۽ جيڪڏهن پاسي واريءَ ٻنيءَ وارا ماڻهو، جي اڃا تائين ڳاهه ڳاهڻ ۾ مصروف هوندا آهن، کيس انهيءَ ڪم ۾ پڪڙي وجهندا آهن، ته پوءِ آهي ساڻس آها ئي جٽ ڪندا آهن، جهڙي انهيءَ جانور سان ڪبي آهي، جنهن جي آهو ماڻهو نمائندگي ڪندو آهي. کيس سوئرن جي واڙ ۾ بند ڪيو ويندو آهي ۽ انهن آوازن سان سڏيو ويندو آهي، جن سان عام طرح انهن جانورن کي سڏيو ويندو آهي، وغيره وغيره. انهن عام بيانن کي اسين هيٺئر خاص مثالن ذريعي واضح ڪنداسون.

٢- آن جو روح ٻگهڙ يا ڪتي جي صورت ۾:-

هن باري ۾ اسين پنهنجيءَ جاچ جي ابتدا ٻگهڙ يا ڪتي جي

صورت ۾ تصور ڪيل آن جي روح سان ڪريون ٿا. اهو تصور جرمنيءَ، فرانس ۽ سائيوونڪ ملڪن ۾ عام آهي. چنانچه، جڏهن هوا آن کي پاڻيءَ جي لهرن وانگر متحرڪ ڪندي آهي، تڏهن ڪڙمي گهڻو ڪري ايئن چوندا آهن: "بگهڙ آن مٿان يا آن وچان وچي رهيو آهي،" "رائي - بگهڙ ٻنيءَ مان ڊوڪيندو پيو وچي،" "آن ۾ بگهڙ پيو آهي،" "آن ۾ ڇتو ڪتو پيو آهي،" "وڏو ڪتو آيو آهي." جڏهن ٻار ٻنيءَ مان سنگن يا آن جي نيلن گلن پٽڻ جي خواهش ڪندا آهن، تڏهن کين انهيءَ حرڪت کان باز رکڻ لاءِ هن طرح چتاءُ ڏنو ويندو آهي ته "وڏو ڪتو آن ۾ ويٺو اٿيئي،" يا "آن ۾ بگهڙ ويٺو آٿو، جو اوهان کي چيري، ڦاڙي، ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيندوَ،" "بگهڙ ڪائي ڇڏيندوَ." جنهن بگهڙ خلاف ڇوڪرن کي چتاءُ ڏنو ويندو آهي، سو رواجي بگهڙ ڪونه هوندو آهي، جو ته عام طرح کيس "آن - بگهڙ،" "رائي - بگهڙ" يا ٻين اهڙن ئي نالن سان سڏيو ويندو آهي. چنانچه، اهي چوندا آهن ته "اي يارو! رائي - بگهڙ ايندو ۽ اوهان کي کائي ڇڏيندو!" "رائي - بگهڙ اوهان کي کڻي ويندو" وغيره. آن جي باوجود، سندس ٻاهريون حليو سچو سارو بگهڙ جو ئي هوندو آهي، جو ته فيلينهوف (اوپر پرشيا) جي پسگردائيءَ ۾، جڏهن به ڪنهن بگهڙ کي ٻنيءَ مان ڊوڙندو ڏٺو ويندو هو، تڏهن آتان جا ڪڙمي هن ڳالهه کي جاچيندا هئا ته بگهڙ پنهنجو پڇ اڪڙايو هوا ۾ مٿي کڻي پيو وڃي يا زمين تي گهليندو ٿو وڃي. جيڪڏهن هو پڇ کي زمين تي گهليندو ويندو هو، ته ڪڙمي آن جي پٺيان وڃي، سندس حضور ۾ پنهنجي شڪر گذاريءَ جو اظهار ڪندا هئا، جو سندن خيال هو

ته اهڙيءَ طرح مٿن رحمتن جو نزول ٿيندو ۽ ڪڏهن ته آهي سندس ٻاڪيان ڪاڏي جا ڪجهه ذرا پرزا به ڪاڻڻ لاءِ آڻي رکندا هئا. پر، جيڪڏهن بگهڙ پنهنجو پچ هوا ۾ مٿي کنيو ويندو هو، ته آهي ڪيس پٽيندا هئا ۽ مارڻ جي ڪوشش ۾ لڳي ويندا هئا. هن حالت ۾ بگهڙ آن جو روح آهي، جنهن جي آباد ۽ سائي ڪرڻ جي سڄي قوت سندس پچ ۾ رکيل آهي.

لاباري جي رسمن ۾ پيئي، بگهڙ ۽ ڪتو، آن جي روح جا نمائندا معلوم ٿي رهيا آهن. چنانچه، سليشيا جي ڪن حصن ۾ جيڪو ماڻهو آخرين سٿي لٽيندو يا ٻڌندو آهي، تنهن کي "ڪڻڪ - بگهڙ" يا "سٿر - ڪتو" سڏيو ويندو آهي. پر، اتر اوڀر فرانس جي لاباري وارين رسمن مان ئي آن - ڪتي جو نظريو بلڪل واضح ٿي رهيو آهي. چنانچه، جيڪڏهن ڪو لايارو بيماريءَ، ٿڪ يا سستيءَ سبب سندس اڳيان بيٺل لاياري سان نه ٿو پڄي سگهي، ته پوءِ اهي ماڻهو چوندا آهن ته "اڇو ڪتو سندس قريب لنگهي ويو،" "هن کي اڇيءَ ڏائڻ ورتو آهي" يا "اڇيءَ ڏائڻ کيس چڪ هنيو آهي." ووسجس ۾، "هارويسٽ - مئي" کي "لاباري جو ڪتو" سڏيو ويندو آهي ۽ جيڪو ماڻهو سڪل گاه يا ڪڻڪ جي آخرين مٺ وڍيندو آهي، تنهن لاءِ چيو ويندو آهي ته هن "ڪتو ڪنو آهي." جورا ۾، لونس - لي - سالنيئر جي آس پاس، آخرين سٿيءَ کي 'ڏائڻ' سڏيو ويندو آهي. وڙدون جي پسگردائيءَ ۾، لاباري ختم ٿيڻ جو عام اظهار هن طرح ڪيو ويندو آهي ته "هو ڪتي کي کهڻ وارا ئي آهن،" ۽ ايپينال وٽ، فصل جي جنس مطابق، ماڻهو چوندا آهن،" اسين ڪڻڪ - ڪتي يا رائي - ڪتي يا پٽاٽي - ڪتي"

کي ماريندا هئا. لورين ۾، جيڪو ماڻهو سيني کان آخر تائين لٽيندو رهندو آهي، تنهن لاءِ هيئن چيو ويندو آهي، "هو لاباري جي ڪتي کي کڻي رهيو آهي." ٽائرول ۾ ڏڪس وٽ، جيڪو ماڻهو ڳاهه وقت سڀني کان پوئين ڌڪ هڻندو آهي، تنهن لاءِ چوندا آهن ته "هن ڪتي کي ڌڪ هڻي ماريو." اسٽيڊ پرسان، آهني برجين وٽ، اهڙي ماڻهوءَ کي فصل جي جنس مطابق "آن-ڪتو" "رائي-ڪتو" يا "ڪڻڪ-ڪتو" سڏيو ويندو آهي.

ان باري ۾ ٻڪري جي به ساڳي حالت هوندي آهي. سليشيا ۾، جڏهن لايارا پنيءَ جي آخرين ٽڪر کي لڻڻ لاءِ اچي پهچندا آهن، تڏهن انهن لاءِ چيو ويندو آهي ته آهي "ٻڪري کي ڦاسائڻ" وارا آهن. ميڪلينبرگ جي مختلف علائقن ۾، جتي "آن-ٻڪري" جي وجود ۾ عام اعتقاد ڦهليل آهي، اتي هرڪوئي سڀني کان آخر تائين لڻڻ کان ڊڄندو آهي، ڇو ته ماڻهو چوندا آهن ته "منجهس "ٻڪري" ويٺو آهي. چنانچه، هرهڪ لايارو پنهنجي سڄي قوت استعمال ڪندو آهي، ته لاباري وقت اهو سڀني کان پوئتي نه رهجي وڃي ۽ اهڙيءَ طرح، هرهڪ عورت آخرين سٿيءَ ٻڌڻ کان ڪيئن ڪائيندي آهي، ڇو ته "ان ۾ ٻڪري هوندو آهي". ان ڪري، لايارن ۽ ڳاهه ڳاهيندڙن جي وچ ۾ سڀني کان پٺتي رهجي وڃڻ کان بچڻ لاءِ زبردست ڇنا ڇڪي ٿيندي آهي. جرمنيءَ ۾ عام طرح هيءَ چوڻي آهي ته "پوئينءَ سٿيءَ ۾ ٻڪري ويٺو هوندو آهي." ڪن جاين تي لاباري کي سڏ ڪري، خبردار ڪيو ويندو آهي ته "ٻڪري کان بچجانءِ" يا وري آهي هيئن چوندا آهن ته "هو ٻڪري کي آن کان ٻاهر لوڏي رهيو آهي!" ميڪلينبرگ ۾، جڏهن پنيءَ ۾ لابارو پڄڻ ويندو آهي ۽ باقي ڪو ٽڪرا لڻڻ لٽيل

رهيل هوندو آهي، تنهن تي بيٺل آن کي عام طور ”بگهڙ“ سڏيو ويندو آهي ۽ جيڪو ماڻهو آن کي لٽيندو آهي، تنهن وٽ ”بگهڙ هوندو آهي.“ جنهن کي فصل جي جنس مطابق، ”ڪڻڪ-بگهڙ،“ ”رائي - بگهڙ“ وغيره سڏيو ويندو آهي. خود آخرين آن جي لٽيندڙ کي ”بگهڙ،“ يا جيڪڏهن فصل رائيءَ جو هوندو آهي ته آن کي ”رائي-بگهڙ“ سڏيو ويندو آهي ۽ ميڪلينبرگ جي مختلف علائقن ۾ ڪيس پنهنجي انهيءَ ڪردار کي پوريءَ ريت ادا ڪرڻ لاءِ پين لاڻارن کي چڪن پائڻ جو سانگ به رچائڻو يا بگهڙ وانگر غرائڻو پوندو آهي. آن جي آخرين سٽيءَ کي به، فصل جي نوعيت مطابق، ”بگهڙ،“ ”رائي-بگهڙ“ يا ”اوٽس-بگهڙ“ سڏيو ويندو آهي ۽ جيڪا عورت اها پوئين سٽي ٻڌندي آهي، تنهن لاءِ ائين چيو ويندو آهي ته ”ڪيس بگهڙ چڪ هڻي رهيو آهي،“ ”وٽس بگهڙ آهي،“ ”ڪيس بگهڙ کي آڻڻو پوندو“ (آن سان ڪيدي). ازانسواءِ خود ڪيس به ”بگهڙ“ سڏيو ويندو آهي ۽ ڪيس رڙ ڪري چيو ويندو آهي ته ”تون ئي بگهڙ آهين“ ۽ انهيءَ نالي سان ڪيس سڄي سال تائين سڏيو ويندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن فصل مطابق ڪيس ”رائي-بگهڙ“ يا ”پٽاٽو-بگهڙ“ به سڏيو ويندو آهي. روگين ٻيٽ ۾ پوئين سٽي ٻڌندڙ عورت کي، نه فقط ”بگهڙ“ سڏيو ويندو آهي، پر هوءَ جڏهن گهر ايندي آهي، تڏهن هوءَ گهر ڌياڻيءَ ۽ سندس وڏيءَ نوڪرياڻيءَ کي چڪ پڻ هڻندي آهي، جنهن لاءِ ڪيس گوشت جو هڪ وڏو ٽڪر ڏنو ويندو آهي. آن جي باوجود، ڪو به ”بگهڙ“ ٿيڻ پسند ڪونه ڪندو آهي. ساڳي ئي عورت جنهن جنس واري آن جي آخرين سٽي ٻڌندي آهي، مثلا رائيءَ، ڪڻڪ يا اوٽس جي، ته ڪيس ”رائي - بگهڙ،“ ”ڪڻڪ - بگهڙ“ يا ”اوٽس - بگهڙ“ سڏيو

ويندو آهي. ڪولون ضلعي ۾ بيئر وٽ، اڳئين زماني ۾ آخرين
سٽيءَ کي خود ٻگهڙ جي شڪل ڏيڻ جو رواج هوندو هو. اهڙيءَ
طرح ٺاهيل ٻگهڙ تيستين ديري ۾ رکيو ويندو هو، جيستين سڄو
اَن ڳاهجي نہ ويندو هو. پوءِ اُنهيءَ ٻگهڙ کي زميندار وٽ آندو
ويندو هو، جنهن کي سٽائس بيئر يا برانڊيءَ چڙڪائڻي پوندي
هئي. سيڪلينبرگ ۾ برون شا - پنئين وٽ، جيڪا نوجوان
عورت ڪٽڪ جي آخرين سٽي ٻڌندي هئي، سا منجهانئس ڪانن
جي هڪ سٽ ٻاهر ڪڍي، اُن مان ”ڪٽڪ - ٻگهڙ“ ٺاهيندي
هئي. اهو ٻوٽو ٻگهڙ جي شڪل جهڙو هوندو هو، جو ٻہ فوٽ
کن ڊگهو ۽ اڌ فوٽ کن اوچو هوندو هو. سندس ٽنگون سخت
ڪانن مان ٺهيل هونديون هيون ۽ پڇ ۽ ڳچيءَ جا وار ڪٽڪ
جي سنگن مان ٺاهيا ويندا هئا. انهيءَ ”ڪٽڪ - ٻگهڙ“ کي
آها نوجوان ڪڙميائي لا-يارن جي جلوس جي اڳواني ڪندي،
ڳوٺ ڏانهن کڻي ويندي هئي، جتي کيس زميندار جي گهر جي
اڱڻ ۾ گهڻي عرصي تائين رکيو ويندو هو. گهڻين جاين ۾ وري،
جنهن سٽيءَ کي ”ٻگهڙ“ سڏيو ويندو آهي، تنهن کي انساني
صورت ڏيئي، ڪپڙا ڍڪايا ويندا آهن. هن حالت مان انساني
فڪر جي انهيءَ مونجهاري جو پتو پوي ٿو، جو اَن جي روح
جي انساني ۽ حيواني صورتن ۾ جدا جدا تصورن جي درميان پيدا
ڪيو ويو آهي. عام طرح ”ٻگهڙ“ کي وڏيءَ ڌوم ڌام ۽ خوشيءَ
سان آخرين گاڏي ۾ چاڙهي گهر آندو ويندو آهي. چنانچہ انهيءَ
گاڏي ۾ پريل سڄي اَن کي ”ٻگهڙ“ جو نالو مليل هوندو آهي.

وري، ڪن حالتن ۾ ”ٻگهڙ“ کي ديري ۾ رکيل لٺيل
اَن اندر لڪل سمجهيو ويندو آهي. تانجو، کيس آخرين بنڊل مان

ڏنڊن جي ڏڪن سان تڙي ٻاهر ڪڍيو ويندو آهي. چنانچ، سئج برگ جي پرسان وئنزليبين وٽ، ڳاهه ختم ٿيڻ بعد ڪڙمي جلوس ڪڍندا آهن ۽ پاڻ سان هڪ ساٿوءَ کي زنجير ۾ ٻڌي، ڪيس ڳاهيل آن جي پلال سان سچو ڍڪي، ڳوٺ ۾ ڦيرائيندا آهن ۽ انهيءَ ساٿوءَ کي اهي "ٻگهڙ" سڏيندا آهن. هو آن جي روح جي نمائندگي ڪندو آهي، جنهن کي ڳاهيل آن منجهان پڇندي پڪڙيو ويو هوندو آهي. ٽريوس ضلعي ۾ وري هي اعتقاد عام آهي ته "آن - ٻگهڙ" ڳاهه وقت مارجي ويندو آهي. آخرين سٽيءَ کي ساٿهو تيسين ڳاهيندا رهندا آهن، جيسين اها ذرا ذرا نه ٿي ويندي آهي. انهيءَ طريقي سان اهي سمجهندا آهن ته "آن- ٻگهڙ،" جو پوئينءَ سٽيءَ اندر لڪو ويٺو هو، سو يقيناً مارجي ويو آهي.

فرانس ۾ به، "آن - ٻگهڙ" لاباري وقت اچي سنهن ڪيندو آهي. چنانچ، اتان جا ساٿهو پوئين آن جي لٽيندڙ کي خبردار ڪندا آهن، ته "ٻگهڙ کي پڪڙي وجهندين"! چيمبري پرسان، آخرين آن جي چوڌاري ساٿهو بيهي، هيءَ صدا بلند ڪندا آهن ته "ٻگهڙ انهيءَ اندر آهي." فنسٽيئر ۾، جڏهن لابارو پورو ٿيڻ وارو هوندو آهي، تڏهن لايارا رڙ ڪري چوندا آهن، "اهو ٿي ٻگهڙ ۽ اِجهو چاڻ ٿا ڦاسايونس." پوءِ منجهائن هرهڪ، ٻنيءَ جو هڪ ٽڪر لڻڻ لاءِ ڪٽندو آهي ۽ جيڪو سيني کان اڳ فارغ ٿيندو آهي، سو چوندو آهي، "سون ٻگهڙ کي ڦاسايو آهي." گائيين ۾، جڏهن سچو ان لٽجي ويندو آهي، تڏهن ڪڙمي گڏجي هڪ خصي گهيٽي کي ٻنين جي چوڌاري گهمائيندا آهن. ڪيس "ٻنيءَ جو ٻگهڙ" سڏيو ويندو آهي. سندس سڱن کي گلن جا هار

۽ آن جا سنگ وجهي، سينگاريو ويندو آهي ۽ سندس گردن ۽ بدن کي پڻ گلن جا هار ۽ ربينون ويڙهيون وينديون آهن. سيپئيءَ لايارا ان جي پٺيان ڳائيندا ۽ گڏجي گهمندا آهن. پوءِ انهيءَ گهيٽي کي بنيءَ تي ئي ذبح ڪيو ويندو آهي. فرانس جي انهيءَ خصي ۾، آن جي پوئينءَ سٿيءَ کي ”ڪوجوليج“ چيو ويندو آهي، جنهن جي معنيٰ اتان جي مقاسي پولين ۾، خصي گهيٽو آهي. چنانچه، خصي گهيٽي جو ذبح ٿيڻ، آن جي روح جي موت جي مترادف هوندو آهي، جنهن کي آخرين سٿيءَ ۾ موجود سمجهيو ويندو آهي. پر هتي به، آن جي روح جا به مختلف نظريا — بگهڙ ۽ خصي گهيٽي جي صورت ۾ — هڪ ٻئي سان منجهايا ويا آهن.

ڪڏهن ڪڏهن وري، هيءَ خيال به ڪيو ويندو آهي ته ”بگهڙ، جنهن کي آخرين آن ۾ ڦاسايو ويو آهي، سياري جي دوران ۾ آن جي ديري اندر رهيو پيو هوندو آهي ۽ بهار جي موسم ۾ هو وري به، آن جي روح جي حيثيت ۾، پنهنجي ڪارروائي نئين سر شروع ڪرڻ جي انتظار ۾ هوندو آهي. پولئنڊ ۾، ناتال جي موقعي تي، هڪ ماڻهوءَ جي مٿي تي بگهڙ جي کل وجهي، کيس شهر ۾ ڦيرايو ويندو آهي. يا وري ڪي ماڻهو بگهڙ جي کل اندر ڀوسو ڀري، انهيءَ بوتي کي شهر ۾ ڦيرائيندا آهن ۽ پئسا گڏ ڪندا آهن. ڪي اهڙيون حقيقتون موجود آهن، جي قديم زماني جي هن رسم ڏانهن اشارو ڪري رهيون آهن، ته وڻن جي پنن ۾ ڍڪيل ماڻهوءَ کي، جنهن کي ”بگهڙ“ سڏيو ويندو هو، شهر اندر ڦيرايو ويندو هو ۽ جيڪي ماڻهو کيس گهمائيندا هئا، سي پئسا پنندا ويندا هئا.

٣- **ان جو روح، ڪُڪڙَ جي صورت ۾ :** آن جو روح جيڪا بي صورت اختيار ڪندو آهي، سا گهڻو ڪري ڪُڪڙَ جي هوندي آهي. آسٽريليا ۾، ٻارن کي ٻنين ۾ رلڻ کان منع ڪئي ويندي آهي، ڇو تہ اتي "آن - ڪُڪڙُ" ويٺو هوندو آهي، جو ڏونگي سان سندن اکيون ڪڍي وٺندو؛ اتر جرمنيءَ ۾ چوندا آهن تہ "آخرين سٽيءَ اندر 'ڪڪڙ' ويٺو آهي"؛ ۽ آخرين آن وڍڻ وقت لاڀارا رڙ ڪري چوندا آهن، "هينئر اسين ڪڪڙ کي ڏيکائي ڪيندا سون." جڏهن آخرين آن وڍجي ويندو آهي، تڏهن چوندا آهن، تہ "اسان ڪُڪڙَ کي ڦاسائي ورتو آهي." ٽرانسلوانيا ۾ برالر وٽ، جڏهن لاڀارا ٻنيءَ جي آخرين ٽڪر کي لڻڻ لاءِ اچي پهچندا آهن، تڏهن آهي چوندا آهن تہ، "هتي اسين ڪڪڙ کي ڦاسائيندا سون." فروسٽين والڊ وٽ، جڏهن آخرين سٽي ٻڌجڻ واري هوندي آهي، تڏهن ٻنيءَ جو مالڪ، جو نوڪري ۾ هڪ ڪڪڙ کڻي ايندو آهي، تنهن کي هو سڄيءَ ٻنيءَ ۾ ڊوڙڻ لاءِ ڇڏيندو آهي. سڀيئي لاڀارا آن جي پٺيان پوندا آهن، تانجو کيس ڦاسائي وجهندا آهن. ٻئي هنڌ، سڀيئي لاڀارا آخرين وڍيل آن کي هڪبئي کان کسڻ جي ڪوشش ڪندا آهن؛ جيڪو بہ آن کي کسڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندو آهي، تنهن کي ڪڪڙ وانگر ٻانگ ڏيڻي پوندي آهي ۽ کيس ڪڪڙ سڏيو ويندو آهي. وينڊ قبيلي وارن ۾ هيءَ رسم آهي يا ڪجهہ وقت اڳ هئي تہ زميندار آخرين وڍيل سٽيءَ هيٺان هڪ جيئرو ڪڪڙ لڪائي ڇڏيندو هو ۽ جڏهن سٽيون جمع ڪيون وينديون هيون، تڏهن جيڪو لاڀارو ڪڪڙ واري سٽي کڻندو هو، تنهن کي انهيءَ ڪڪڙ کي هن شرط تي پاڻ

وٽ رکڻ جو حق هوندو هو، ته هو ان کي ڊوڙندي ڊوڙندي قاسائڻ ۾ ڪامياب ٿئي. لاباري جي جشن جي اها پڇاڙي هوندي هئي ۽ اُنهيءَ واقعي کي ”ڪڪڙ قاسائڻ“ جي نالي سان سڏيو ويندو هو. اُنهيءَ موقعي تي لاياڻ کي جيڪو بيئر پيئاريو ويندو هو، تنهن کي ”ڪڪڙ - بيئر“ چيو ويندو هو. پوئينءَ سٿيءَ کي ڪُڪُڙُ، ڪڪڙ - سٿي، لاباري - ڪُڪڙُ، لاباري - ڪُڪِڙِ ۽ سرءُ - ڪُڪِڙِ سڏيو ويندو آهي. فصل جي جنس مطابق، ”ڪڻڪ - ڪڪڙ“ ۽ ”دال - ڪڪڙ“ وغيره ۾ امتياز ڪيو ويندو آهي. ٿورنگين ۾، وونشينسوهل وٽ، آخرين سٿيءَ کي ڪڪڙ جيِ صورت ۾ ٺاهيو ويندو آهي ۽ کيس ”لاباري - ڪڪڙ“ سڏيو ويندو آهي. ويسٽ فاليا ۾ خاص طرح ڪافيءَ، دفتريءَ، سنگن يا گلن سان ٺهيل هڪ ڪڪڙ لاباري واري گاڏيءَ جي اڳيان ڪٺي هلندا آهن ۽ ڪڪڙ جي چهنب ۾ زمين جا هر قسم جا ميوا لٽڪايا ويندا آهن. ڪڏهن ڪڏهن وري لاباري جي آخرين گاڏي تي بيهاريل ”مئي - وڻ“ جي چوٽيءَ تي ڪڪڙ جو هڪ بوتو ٻڌو ويندو آهي. ٻين هنڌن تي وري، هڪ جيئرو ڪڪڙ يا ان جو بوتو ”لاباري - تاج“ تي ٻڌي، ڪين لڪڙي ۾ اٽڪائي سٿي تي کڻي هلندا آهن. گئليشيا ۾ ۽ ٻين هنڌن تي، انهيءَ جيئري ڪڪڙ کي آن جي سنگن يا گلنجي هارن سان ٻڌو ويندو آهي ۽ آن کي لاباري لٽيندڙ عورتن جي اڳوان، لاباري جي جلوس جي پيشوائي ڪندي، پنهنجي سٿي تي کٽي هلندي آهي. سليشيا ۾، هڪ جيئري ڪڪڙ کي ٿالهيءَ تي رکي، ٻنيءَ جي مالڪ اڳيان پيش ڪيو ويندو آهي. ”لاباري- دعوت“ کي ”لاباري - ڪڪڙ“ ”ناڙي - ڪڪڙ“ وغيره

ڪوئيو ويندو آهي ۽ انهيءَ دعوت ۾ هر هنڌ نه، ته به ڪن هنڌن تي ڪم از ڪم، بهترين ڪاڏي جي ٿالهي، پڪل ڪڪڙ هوندو آهي. جيڪڏهن ڪو ڪوچوان لاباري واري گاڏي کي اونڌو ڪري وجهندو آهي، ته سندس لاءِ چيو ويندو آهي ته "هن لاباري - ڪڪڙ کي ماري وڌو آهي" ۽ ان ڪري کيس ڪڪڙ، يعني لاباري - دعوت کان محروم رهڻو پوندو آهي. لاباري - گاڏي کي، ڪڪڙ جي بوتي سوڌو، ديري ڏانهن موڪلڻ کان اڳ، زميندار گهر جي چوڌاري ڦيرايو ويندو آهي. پوءِ ڪڪڙ کي گهر جي دروازي جي مٿان يا پاسي ۾ يا سامهون واريءَ ديوار ۾ ميخ سان ٺوڪيو ويندو آهي، جتي اهو ايندڙ لاباري تائين ڪُتل رهندو آهي. مشرقي فريسلئنڊ ۾، جيڪو ساٿهو گاهه وقت سڀني کان پويون ڏڪ هڻندو آهي، تنهن کي "ترڙيءَ ڪڪڙ" سڏيو ويندو آهي ۽ سندس سامهون چڳڻ لاءِ آن اهڙيءَ طرح اڇلايو ويندو آهي، ڄڻ ته هو درحقيقت ڪا ڪڪڙ آهي.

وري، آنَ جي روح کي ڪڪڙ جي صورت ۾ قتل ڪيو ويندو آهي. جرمنيءَ، هنگريءَ، پولئنڊ ۽ پيڪارڊيءَ جي ڪن حصن ۾، لايارا هڪ زنده ڪڪڙ کي انهيءَ آنَ ۾ رکندا آهن، جو سڀ کان پوءِ لڻجڻ وارو هوندو آهي ۽ آهي سڄيءَ پنيءَ ۾ ڪڪڙ جي پويان ڊوڙندا آهن يا وري کيس ڳچيءَ تائين زمين اندر دفن ڪندا آهن؛ بعد ۾، اهي ڏاٽي سان سندس سري لاهي ڇڏيندا آهن. ويسٽ فاليا جي ڪبترن حصن ۾، جڏهن لايارا ڪاٽ جو ڪڪڙ مالڪ وٽ کڻي ويندا آهن، تڏهن هو کين ان جي عيوض هڪ جيئرو ڪڪڙ ڏيندو آهي، جنهن کي اهي چهن يا ڪاٺين

سان ساريندا آهن يا پراڻي ترار سان ذبح ڪندا آهن ۽ يا وري ڪيس آنَ جي ديري اندر چوڪرين ڏانهن ڪٺي اڇلائيندا آهن يا مالڪياڻيءَ کي رڌڻ لاءِ ڏيندا آهن. جيڪڏهن ڪوبہ ”لاباري ڪڪڙ“ هارجي نہ پيو آهي— يعني ڪوبہ ڳاڏو اونڌو نہ ٿيو آهي— تہ پوءِ لاباري وارن کي زميداري گهر ۾ بيٺل ڪڪڙ کي پڪڙ هٿي مارڻ يا ذبح ڪرڻ جو حق هوندو آهي. جتي انهيءَ رسم جو رواج باقي ڪونہ رهيو آهي، اتي زميندار جي زال اچا تائين، عام طور، لابارن لاءِ ڪڪڙ جو شوربو ٺاهيندي آهي ۽ ڪين انهيءَ ڪڪڙ جي سري ڏيکاريندي آهي، جنهن کي شوربي لاءِ ذبح ڪيو ويو هوندو آهي. ٽرانسلوانيا ۾، ڪلاسينبرگ جي پسگردائيءَ ۾، لاباري واريءَ پٽيءَ ۾ هڪ ڪڪڙ کي اهڙيءَ طرح دفن ڪيو ويندو آهي، جو اُن جو فقط مٿو ٻاهر هوندو آهي ۽ پوءِ هڪ هڪ نوجوان ڪڙمي پنهنجو ڏانٽو کڻي، هڪ ئي ڌڪ سان سندس سريءَ کي اڏائڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. جيڪڏهن هو انهيءَ ڪم ۾ ناڪامياب ٿيندو آهي، تہ پوءِ ڪيس سڄي سال تائين ”ڳاڙهو ڪڪڙ“ سڏيو ويندو آهي ۽ ساٿين کي اهو ڊپ رهندو آهي تہ ايندڙ سال جو فصل خراب ٿيندو. ٽرانسلوانيا ۾ ادوارهيليءَ وٽ، هڪ جيئري ڪڪڙ کي آنَ جي پوئينءَ سٿيءَ ۾ ٻڌو ويندو آهي ۽ ڪيس سيخ هٿي ماريو ويندو آهي. پوءِ سندس کل لاٿي ويندي آهي ۽ گوشت ڦٽو ڪيو ويندو آهي پر سندس کل ۽ کنڀ ٻئي سال تائين محفوظ رکيا ويندا آهن؛ موسم بهار ۾ انهيءَ پوئينءَ سٿيءَ سان آنَ جا داڻا ڪڪڙ جي کنڀن سان ملايا ويندا آهن ۽ انهيءَ پنيءَ تي هيڏانهن هوڏانهن ڦهلايا ويندا آهن، جنهن کي آباد ڪرڻو هوندو آهي. آنَ جي روح جي ڪڪڙ

سان شناخت کي هن کان وڌيڪ روشنيءَ ۾ بي ڪابہ حقيقت نہ بيهاري سگهندي۔ ڪڪڙ کي آنَ جي پوئينءَ سٿيءَ سان ٻڌي ۽ ذبح ڪري، آنَ سان شناخت ڪيو ويچي ٿو ۽ سندس ذبح کي آنَ جي لڻجڻ سان۔ سندس کنڀن کي بهار تائين محفوظ رکڻ، ڪين ساڳيءَ سٿيءَ سان نکتل آنَ جي داڻن سان ملائڻ، جنهن ۾ ڪڪڙ کي ٻڌو ويو هو ۽ کنڀن کي آنَ سان ملائي ٻنيءَ ۾ ڦهلائڻ سان، انهيءَ پکيءَ جي آنَ سان شناخت کي وري بہ تقويت ملي ٿي ۽ آنَ جي روح کي زندگي ۽ قوت بخشيندڙ طاقت هئڻ جي حيثيت ۾ بلڪل واضح طريقي سان اسان تي ظاهر ڪري ٿي۔ چنانچہ، آنَ جي روح کي ڪڪڙ جي صورت ۾ لاباري وقت قتل ڪيو ويچي ٿو، پر اهو موسم بهار ۾ وري تازي زندگي حاصل ڪري ٿو۔ وري، ڪڪڙ جي اناج سان هڪجهڙائي، اهڙي ئي صاف نموني سان، انهيءَ پکيءَ کي زمين اندر دفن ڪرڻ ۽ سندس سريءَ کي (آنَ جي سنگن وانگر) ڏاتي سان وڍڻ جي رسم مان، ظاهر ٿئي ٿي۔

٣- انَ جو روح، سَهي جي صورت ۾: آنَ جي روح جو هڪ ٻيو عام نمائندو، سَهو آهي۔ گئلووي ۾، پوئين بيٺل آنَ جي لڻ کي "سَهيَ کي لڻ" جي نالي سان سڏيو ويندو آهي ۽ آن جي لڻ جو هيٺيون طريقو هوندو آهي۔ جڏهن ٻيو سڀ آنُ لڻجي ويندو آهي، تڏهن فقط هڪ مُٺ کي "سَهي" ٿاهڻ لاءِ ٻنيءَ تي بيٺل ڇڏيو ويندو آهي؛ آن کي ٽن حصن ۾ تقسيم ڪيو ويندو آهي ۽ بيٺل سَلن کي چوٽيءَ وانگر هڪٻئي سان وڪوڙيو ويندو آهي؛ سنگن کي هڪ ڳنڍ جي صورت ۾ ٻڌو

ويندو آهي. لاباري ڪرڻ وارا، پوءِ ڪجهه وال پنتي هنئي ويندا آهن ۽ منجهانئن هرهڪ چٺو واري وٺيءَ سان "سهي" کي وڃڻ لاءِ مٿس پنهنجو پنهنجو ڏانئو اڇلائيندو آهي "سهي" کي گنڍ جي هيٺان وڌڻو هوندو آهي، ان ڪري لايارا هڪبئي پٺيان مٿس پنهنجا ڏانئا تيستائين اڇلائيندا رهندا آهن، جيستائين منجهانئن هڪ چٺو آن کي گنڍ کان هيٺ وڃڻ ۾ ڪامياب ٿيندو آهي. "سهي" کي، پوءِ، گهر ڪٺي ويندا آهن، جتي کيس نوڪرياڻيءَ کي بورچيخاني ۾ ڏنو ويندو آهي، جا آن کي اندرين طرفان بورچيخاني جي دروازي مٿان رکي ڇڏيندي آهي. ڪڏهن ڪڏهن، "سهي" کي ايندڙ لاباري تائين انهيءَ هنڌ رکيو ويندو آهي. مينگاف ضلعي ۾، جڏهن "سهي" کي وڌيو ويندو هو، تڏهن ڪئنارا لايارا پنهنجيءَ پوريءَ قوت سان گهر ڏانهن ڊوڙندا هئا ۽ منجهانئن جيڪو به پهرين سيٽي کان اول پهچندو هو، تنهن جي سيٽي کان اول شادي ڪئي ويندي هئي. جرمنيءَ ۾ به پوئين سٿيءَ جي مختلف نالن سان هڪ "سهو" هوندو آهي. چنانچه، انهالبٽ جي ڪن حصن ۾، جڏهن آن" لڻجي ويندو آهي ۽ باقي فقط ٿورا ڪانا بيٺل ڇڏيا ويندا آهن، تڏهن ماڻهو چوندا آهن ته "سهو" جلد ايندو يا لايارا هڪبئي کي سڏ ڪري چوندا آهن ته "ڏسجانءِ ته سهو ڪيئن نه ٽپ ڏيندو ٻاهر ٿو اچي". اوپر پرشيا ۾ چوندا آهن ته "سهو آن جي آخرين بيٺل ٽڪر ۾ ويٺو هوندو آهي، جنهن کي پوئين لاياري کي اتان پڇائي ڪڍڻو هوندو آهي." لايارا پنهنجي ڪم کي تيزيءَ سان جنبي ويندا آهن ۽ منجهانئن هرهڪ انهيءَ فڪر ۾ هوندو آهي ته کيس "سهي کي گولي پڇائڻو نه پوي"، ڇو ته جيڪو ماڻهو ائين ڪندو آهي، يعني جيڪو سيٽي کان پويان ڪانا وڍيندو

آهي، تنهن تي سندن پيا ساڻي ڏڦوليون ڪندا آهن. آرچ ۾، جيئن اسين ڏسي آيا آهيون، آخرين آن کي وڏڻ جي اظهار جا لفظ "سهي جو پچ وڍڻ" هوندا آهن. جرمنيءَ، سئيڊن، هالئنڊ، فرانس ۽ اٽليءَ ۾، جيڪو ماڻهو آخرين آن وڍيندو آهي، تنهن لاءِ چيو ويندو آهي ته هو "سهي کي پيو ڪٺي". ناوري ۾، جنهن ماڻهوءَ لاءِ چيو ويندو آهي ته "هو سهي کي ڪٺي رهيو آهي"، تنهن کي پنهنجن ساٿين کي براندي‌ءَ جي صورت ۾ "سهي جو رت" پيئارڻو پوندو آهي. ليسبوس ۾، جڏهن لاڀارا پاسي وارين پٽين ۾ ڪم ڪري رهيا هوندا آهن، تڏهن پنهي ٽولين مان هرهڪ، پنهنجو ڪم پئي ڪيان اڳ ختم ڪرڻ جي ڪوشش ڪندي آهي، ته جيئن آها "سهي" کي پنهنجي پاڙيسريءَ جي پٽيءَ ۾ هڪالي سگهي، جيڪي لاڀارا ان کي هڪالي ڪيڻ ۾ ڪامياب ٿيندا آهن، سي ايندڙ سال لاءِ بهتر فصل جي توقع رکندا آهن. آن جي هڪ ننڍي سٿڙي ٺاهي ويندي آهي، جا پئي سال جي لاباري تائين مقدس تصويرن جي پرسان رکي ويندي آهي.

٥- ان جو روح، ٻليءَ جي صورت ۾: وري آن جو روح ڪڏهن ٻليءَ جي صورت اختيار ڪري ٿو. ڪيل جي آسپاس، ٻارن کي پنين ۾ وڃڻ کان خبردار ڪيو ويندو آهي، چيو ته "اتي ٻلي ويٺي هوندي آهي." ايسيناچ اوبرلئنڊ ۾ ڪين چيو ويندو آهي، "آن-ٻلي ايندي ۽ اوهان کي ڪٽي ويندي"، "آن-ٻلي آن ۾ وڃي ٿي". سليشيا جي ڪن علائقن ۾، پوئين آن لڻڻ وقت چوندا آهن ته "ٻلي پڪڙجي وئي." ڳاهه ڳاهڻ وقت، جيڪو ماڻهو آخرين ڌڪ هڻندو آهي، خود تنهن کي "ٻلي" سڏيو ويندو آهي. ليانس جي پسگردائيءَ ۾، پوئين سٿيءَ ۽ لاباري جي دعوت،

پنهي کي "ٻلي" چيو ويندو آهي. ويسول جي آسپاس، جڏهن پوپون آنُ لٿيو ويندو آهي، تڏهن ماڻهو چوندا آهن، "اسان ٻليءَ کي پڇ کان پڪڙيو آهي." ڊافائين ۾، برياں ڪوڻ وٽ، لاباري جي شروعات وقت هڪ ٻليءَ کي ربين، گلن ۽ اَنَ جي سنگن سان سينگاريو ويندو آهي. ڪيس "ڪينهون‌ءَ-ڪَلَ جي ٻلي" سڏيو ويندو آهي. جيڪڏهن ڪو لاپارو پنهنجي ڪم ڪندي زخمي ٿي پوندو آهي، ته سندس زخم، اُنهيءَ ٻليءَ کان چٽايو ويندو آهي. لاباري جي ختم ٿيڻ وقت، ٻليءَ کي وري به ربين، گلن ۽ سنگن سان سينگاريو ويندو آهي ۽ ان کان پوءِ لاپارا نچندا ڪڏندا ۽ خوشيون ملهائيندا آهن. جڏهن ناچ پورو ٿيندو آهي، تڏهن ڇوڪريون ڏاڍيءَ سنجيدگيءَ سان ٻليءَ جي هار سينگار جو سازِ سامان لاهينديون آهن. سليشيا ۾، گرونبرگ وٽ، جيڪو لاپارو سڀني کان پٺتي رهجي ويندو آهي، تنهن کي "پڇ ويڊيل ٻلو" سڏيندا آهن. کيس رائيءَ جي ڪانن ۽ ساوڻ ڇَڻن ۾ ويڙهيو ويندو آهي ۽ چوٽيءَ وانگر گُنڊيل پڇ ڏنو ويندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن کيس ساٿيءَ ڏيڻ خاطر، ساڳيءَ پوشاڪ ۾ ملبوس هڪ ٻيو ماڻهو ساڻ ڏنو ويندو آهي، جنهن کي ٻلي" (مادي) سڏيو ويندو آهي. سندن فرض اهو هوندو آهي ته جنهن ماڻهوءَ کي ڏسن، تنهنجي پٺيان ڊوڙن ۽ ان کي هڪ ڊگهيءَ لٺ سان مارين. اميئنس جي پرسان لاباري ختم ڪرڻ جي اظهار ڪرڻ لاءِ ماڻهو چوندا آهن ته: "اهي ٻليءَ کي قتل ڪرڻ وارا آهن،" ۽ جڏهن پويون آنُ لٿجي ويندو آهي، تڏهن اهي ماڻهو ٻنيءَ جي لوڙهي ۾ هڪ ٻلي ماريندا آهن. فرانس جي ڪن حصن ۾، گاهه وقت هڪ زنده ٻليءَ کي آن جي آخرين بنڊل هيٺان رکيو ويندو آهي ۽ کيس

ڳاهه جي ڏنڊن سان ڏڪ هڻي ماريو ويندو آهي. آن ڪان پوءِ، ايندڙ آرتوار تي، ڪيس باهه تي پچايو ويندو آهي ۽ موڪل واري ڏينهن تي ڪاڇندڙ طعام طور ڪاڌو ويندو آهي. ووسجز جبلن ۾، ڳاهه کي خشڪ ڪرڻ يا لاباري جي اختتام کي "ٻليءَ کي قاسائڻ،" "ڪتي کي ڪُهڻ" يا وري سهي کي قاسائڻ" سڏيو ويندو آهي. ڪتي، ٻليءَ يا سهي کي فصل جي سٺائيءَ يا خرابيءَ مطابق ٿلهو يا سنهو سڏيو ويندو آهي. جيڪو ماڻهو خشڪ ڳاهه يا ڪڻڪ جي سڀني کان آخرين مٺ وڍيندو آهي، تنهن لاءِ چيو ويندو آهي ته هن "سهي کي قاسايو" يا "ڪتي کي ڪُٺو" آهي.

٦- ان جو روح ٻڪريءَ جي صورت ۾: ان کان سواءِ، آن جو روح ٻڪريءَ جي صورت ۾ به ظاهر ٿيندو آهي. پرشيا جي ڪن حصن ۾، جڏهن هوا جي زوردار جهوٽن سبب ان هيٺ جهڪندو آهي، تڏهن اتان جا ماڻهو چوندا آهن ته، "ٻڪريون هڪ ٻئي کي ڌڪائي رهيون آهن،" "هوا ٻڪرين کي آن مان ڀڄائي رهي آهي،" "ٻڪريون آني چري رهيون آهن،" ۽ اهڙيءَ صورت ۾ آهي ڀلي فصل جي اميد رکندا آهن. وري، آهي هيئن به چوندا آهن ته "اوٽس - ٻڪري اوٽس جي ٻنيءَ ۾ ويٺي آهي،" "آن - ٻڪري رائيءَ جي ٻنيءَ ۾ ويٺي آهي." ٻارن کي چتاءُ ڏنو ويندو آهي ته آهي آن جي گلن پٽڻ لاءِ ٻنيءَ ۾ نه وڃن يا ڦرين پٽڻ لاءِ ولين ۾ نه وڃن، چو ته "رائي - ٻڪري،" "اوٽس - ٻڪري،" يا "ڦرين - ٻڪري" اتي ويٺي يا ليٽي پيئي آهي، جا کين ڪٺي ويندي يا ماري ڇڏيندي. جڏهن به ڪو لاباري لڻڻ وارو بيمار ٿي پوندو آهي يا پنهنجي

ڪم ۾ پين همراهن کان پٺتي رهجي ويندو آهي، تڏهن سندس پيا ساٿي چوندا آهن ته، ”لاباري - ٻڪريءَ هُن کي ڏڪو ڏنو آهي“ ”ڪيس اَن - ٻڪريءَ ڏڪو ڏنو آهي.“ برانسبرگ (اوپر پرشيا) جي آس پاس لٽيل جَون جي سٽين ٻڌڻ وقت هر هڪ لايارو ڪم پوري ڪرڻ لاءِ تڪڙ ڪندو آهي ته ”متان اَن - ٻڪري ڪيس ڏڪو ڏئي.“ ناروي ۾، اوفوٽن وٽ، هرهڪ لاياري کي لٺڙ لاءِ پنهنجو پنهنجو ٻنيءَ جو ٽڪر ملندو آهي. جڏهن وچ وارو لايارو پنهنجيءَ ٻنيءَ جو ٽڪر پين کان پوءِ لٺي پورو ڪندو آهي، تڏهن اَن لاءِ چيو ويندو آهي ته، ”هو پيٽ تي رهجي ويو آهي.“ جيڪڏهن پٺتي پيل لايارو مرد هوندو آهي، ته ڪيس اُنهيءَ آواز سان پڪاريو ويندو آهي، جنهن سان اُهي هڪ ٻڪر کي سڏيندا آهن ۽ جيڪڏهن اُها عورت هوندي آهي، ته ڪيس اُنهيءَ آواز سان پڪاريو ويندو آهي، جنهن سان هڪ ٻڪريءَ کي سڏيو ويندو آهي. لوئر بئويريا ۾، اسٽراينگ جي پرسان، جيڪو ماڻهو پوين اَن وڍيندو آهي، تنهن لاءِ فصل جي جنس مطابق چيو ويندو آهي ته اَن - ٻڪري، يا ڪڻڪ - ٻڪري يا اوٽس - ٻڪري اُنهيءَ وٽ آهي“. تنهن کان سواءِ، اَن جي پوئينءَ ڍيريءَ مٿان ٻه سنگ رکيا ويندا آهن ۽ اُنهيءَ ڍيريءَ کي ”سنگن واري ٻڪري“ سڏيو ويندو آهي. اوپر پرشيا ۾، ڪريوٽز برگ وٽ، جيڪا عورت آخرين سٿي ويٺي ٻڌندي آهي، تنهن کي واڪو ڪري چيو ويندو آهي ته ”سٿيءَ اندر ٻڪري ويٺي اٿيئي“ سوابيا ۾، گيبلنگين وٽ، جڏهن ڪنهن به ٻنيءَ جي آخرين باريءَ ۾ بيٺل جَوَن جو لايارو ٿي رهيو هوندو آهي، تڏهن لايارا ڪاٺ سان هڪ ٻڪريءَ جو بوتو ٺاهيندا آهن. سندس واٽ

۽ ناسن اندر جـَوَن جا سنگ وڏا ويندا آهن ۽ ڳچيءَ ۾ گلن جا هار وجهي ڪيس سينگاريو ويندو آهي. پوءِ آن ڪي پنيءَ ۾ رکيو ويندو آهي ۽ ڪيس ”جـَوَ- ٻڪري“ جي نالي سان سڏيو ويندو آهي. جڏهن لاباري پوري ٿيڻ جي قريب هوندو آهي، تڏهن هرهڪ لاٻارو پنهنجي باريءَ ڪي اڳ ۾ ختم ڪرڻ لاءِ تکڙ ڪندو آهي. جيڪو سيني کان پوءِ لابارو ختم ڪندو آهي، تنهن کي اها ”جـَوَ- ٻڪري“ ملندي آهي. وري، ڪن هنڌن تي خود آخرين سٿيءَ کي ”ٻڪري“ چيو ويندو آهي. چنانچه ٻوريريا ۾ ”وائيسينٽ جي واڌيءَ ۾، پنيءَ جي وچ ۾ بدل آخرين سٿيءَ کي ”ٻڪري“ ڪوٺيو ويندو آهي ۽ اتان جي ماڻهن وٽ هڪ پهاڪو آهي ته ”پنيءَ کي ٻڪري چٽي گهرجي“. جرمنيءَ جي ”هيس“ علائقي جي اسپانج بروڪن ڳوٺ وٽ، آن جي جيڪا پوئين مُٺ وڍي ويندي آهي، تنهن کي ”ٻڪري“ سڏيو ويندو آهي ۽ جيڪو ماڻهو اها وڍيندو آهي، تنهن تي ڏاڍي ٺٺولي ڪئي ويندي آهي. بيدن ۾ ڊرينبورشبگ ۽ بوسباڪ وٽ آن جي پوئينءَ سٿيءَ کي ٻڪري سڏيو ويندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن پوئينءَ سٿيءَ کي ٻڪريءَ جي صورت ڏني ويندي آهي ۽ ماڻهو چوندا آهن، ”ان ۾ ٻڪري ويٺي آهي“. چنانچه ميڪلينبرگ جي ڪن حصن ۾ جيڪا عورت آخرين سٿي ٻڌندي آهي، تنهن کي سڏ ڪري چيو ويندو آهي ته ”توڻ ته لاباري ٻڪري آهين“. هئنوور ۾ يولزين وٽ، لاباري جي دعوت جو آغاز ”لاباري- ٻڪريءَ آڻڻ سان ٿيندو آهي“، يعني جنهن عورت آخرين سٿي ٻڌي هوندي آهي، تنهن کي ڪن ۾ ويڙهيو ويندو آهي، سندس مٿي تي لاباري جو هار تاج وانگر رکيو ويندو آهي ۽ پوءِ ڪيس هڪ هٿ- گاڏيءَ ۾

ويهاري، ڳوٺ ۾ آندو ويندو آهي، جتي سڀ لايارا گول چڪر جي صورت ۾ بيهي ناچ ڪندا آهن. ليونبرگ وٽ پڻ، جنهن عورت اَنَ جي سيني کان پوئين سٽي ٻڌي هوندي آهي، تنهن کي سنگن سان ڍڪيل هڪ تاج سٽي ۾ وجهي، "اَن-ٻڪري" ڪوٺيو ويندو آهي. ٽيپلن ۾ منزيشيم وٽ، جيڪو لايارو اَن جي پوئين سٽ وڍيندو آهي، تنهن کي "اَنَ - ٻڪري" سڏيو ويندو آهي. سٽزرلئنڊ جي سينٽ گال ضلعي ۾ جيڪو ماڻهو ٻنيءَ تي اَنَ جي آخرين سٽ وڍيندو يا اَنَ جو آخرين گاڏو ڌيري ڏانهن آڻيندو آهي، تنهن کي "اَن-ٻڪري"، يا "رائي-ٻڪري"، يا فقط "ٻڪري" ڪوٺيو ويندو آهي. ٿورگائو ضلعي ۾ کيس "اَنَ - ٻڪري" سڏيندا آهن؛ ٻڪريءَ وانگر سندس ڳچيءَ ۾ گهنڊڻي ٻڌي لٽڪائي ويندي آهي، سندس فاتحانه جلوس ڪڍيو ويندو آهي ۽ کيس شراب سان تربتر ڪيو ويندو آهي. اسٽائيريا جي ڪن علائقن ۾، جيڪو ماڻهو اَن وڍيندو آهي، تنهن کي "اَن-ٻڪري"، "اوٽس-ٻڪري" يا ٻيا اهڙا نالا ڏنا ويندا آهن. عام قاعدي موجب، جنهن ماڻهوءَ کي اهڙيءَ طرح "اَنَ-ٻڪريءَ" جو نالو ملندو آهي، تنهن کي سڄي سال جي دوران ۾، ٻئي لاباري تائين، انهيءَ نالي سان سڏيو ويندو آهي.

هڪ نظريي مطابق، اَنَ جو روح، جنهن کي ٻڪريءَ جي روپ يا ڪنهن ٻيءَ صورت ۾ ڦاسايو ويو هوندو آهي، سو سياري ۾ اَنَ جي ديري يا زميننداري گهر اندر رهندو آهي. چنانچه، هرهڪ ٻنيءَ کي پنهنجيءَ پنهنجيءَ شخصيت وارو اَن جو روح هوندو آهي. پر ٻئي نظريي مطابق، اَنَ جو روح فقط هڪ ٻنيءَ جي اَنَ جو نه، پر سڄي اَنَ جو ديوتا آهي. ان ڪري، جڏهن هڪ ٻنيءَ جو سڄو-اَنُ لڻجي وڃي ٿو، تڏهن اهو روح ٻئي کيت ڏانهن ڀڄي

ٿو وڃي، جتي اڄا تائين اُنَ لٽجڻ لاءِ باقي بيٺل آهي اهو نظريو هڪ اهڙيءَ لاباري جي رسم سان عيان ٿئي ٿو، جا اڳئين زماني ۾ اسڪائيءَ ۾ ادا ڪئي ويندي هئي. جيڪو ڪڙمي پڇاڙيءَ لابارو لاهي فارغ ٿيندو هو، سو ڪنهن مرد يا عورت کي اُنَ جي هڪ سٿي ڏيئي، پاسي واري ڪنهن اهڙي ڪڙميءَ ڏانهن موڪليندو هو، جو اڃا تائين لاباري ۾ مصروف هوندو هو. اهڙيءَ طرح، آها سٿي هڪ کان ٻيءَ ٻنيءَ ڏانهن چڪر لڳائيندي رهندي هئي، تانجو، آسپاس جي سڀني ٻنين جو سڄو اُنَ لٽجي ويندو هو. آنهيءَ سٿيءَ کي "گوبير پاڪاف"، يعني "لولي ۽ لنگڙي ٻڪري" سڏيو ويندو هو. معلوم ٿئي ٿو ته اها رسم اڄ تائين به قائم آهي، جو ته گهڻو وقت نه ٿيو، جو اسڪائيءَ مان ساڳيءَ رسم جي ادائگيءَ جي خبر آئي هئي. اُنَ جي روح کي، اهڙيءَ طرح، منڊو ڏيکاريو ويندو هو، جو ته کيس اُنَ جي روح جي وڃڻ سبب لولو ٻڌايو ويندو هو. ڪڏهن ڪڏهن، جيڪا عورت اُنَ جي آخرين سٿي گهر کڻي ايندي آهي، تنهن کي هڪ پير تي منڊڪائڻو پوندو آهي.

پر ڪڏهن ڪڏهن ماڻهن جو هيءُ اعتقاد هوندو آهي ته اُنَ جو روح ٻڪريءَ جي صورت ۾ لاباري واريءَ ٻنيءَ تي ڏاٽي سان قتل ٿي وڃي ٿو. چنانچه، برڪن ڪاسل جي ڀسڳردائيءَ ۾، موسيل درياه تي، لاياري پڇاڙيءَ وجهي آنهيءَ ڳالهه جو فيصلو ڪندا آهن، ته ڪين هڪ ٻئي جي پٺيان ڪهڙي سلسلي سان هلڻ گهرجي. پهرين ماڻهوءَ کي لايارن جو پيشوا ۽ پوئين کي آخرين لايارو سڏيو ويندو آهي، جيڪڏهن اهو لايارو ٻنهنجي اڳيان بيٺل لاياري کي لڻڻ جي مقابلي ۾ ماري ويندو آهي، ته پوءِ هو سندس پاسي

کان لٿيندو، ڦيرو ڏيندو، ڪاهل لاياري کي اڪيلي ٻاريءَ ۾ ڇڏي، اڳتي وڌي ويندو آهي. انهيءَ ٻاريءَ کي "ٻڪري" سڏيو ويندو آهي، ۽ جنهن ماڻهوءَ لاءِ اهڙي نموني ۾ "ٻڪري وڌي ويندي آهي"، تنهن تي سندس ٻيا ساٿي سڃو ڏينهن کلندا ۽ ٺٺوليون ڪندا آهن. جڏهن آخرين لايارو باقي بيٺل اَنَ جا سنگ وڍيندو آهي، تڏهن چيو ويندو آهي ته "هو ٻڪريءَ جي گردن وڍي رهيو آهي". گرينوبل جي آسپاس، لاباري جي ختم ٿيڻ کان ٿورو اڳ، هڪ جيئري ٻڪريءَ کي گلن ۽ ربين سان سينگاريو ويندو آهي ۽ کيس سڄيءَ ٻنيءَ ۾ ڊوڙڻ ڏنو ويندو آهي. سڀيئي لايارا ان جي پٺيان پوندا آهن ۽ کيس ڦاسائڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. جڏهن آها ڦاسي ويندي آهي، تڏهن ڪڙميءَ جي زال اُن کي مضبوط جهلي بيهندي آهي ۽ ڪڙمي اُن جي گردن قلم ڪندو آهي. ٻڪريءَ جو گوشت لاباري جي دعوت ۾ استعمال ڪيو ويندو آهي. گوشت جي هڪ ٽڪر کي آچار وانگر ٻئي لاباري تائين محفوظ ڪري رکيو ويندو آهي. جڏهن ٻي ٻڪري ذبح ڪئي ويندي آهي. پوءِ، سڀيئي لايارا گڏجي انهيءَ ٻڪريءَ جو گوشت کائيندا آهن. ساڳئي ڏينهن، ٻڪريءَ جي چمڙي مان هڪ جبو ٺاهيو ويندو آهي، جو اهڙي زميندار کي برسات يا خراب موسم جي حالت ۾ لاباري وقت پائڻو پوندو آهي، جو پنهنجن ڪڙمين سان گڏجي ٻنيءَ تي ڪم ڪندو آهي. پر جيڪڏهن ڪنهن لاياري کي ڪم ڪندي، پٺيءَ ۾ سور پوندو آهي، ته زميندار کيس ٻڪريءَ جي آها کل پائڻ لاءِ ڏيندو آهي. ان لاءِ هيءُ سبب معلوم ٿي رهيو آهي ته پٺيءَ جو سور، جو اَن جو روح ئي ڏيندو آهي، سو سندس ذريعي سان ئي ٺيڪ ٿي سگهندو. ساڳيءَ طرح، هڪ ٻئي هنڌ

اسان ڏٺوسون ته جڏهن لاباري وقت ڪو لايارو زخمي ٿي پوندو آهي، ته سندس زخم کي ٻليءَ ڪان چٽارايو ويندو آهي، جا آن جي روح جي نمائندگي ڪندي آهي. ”سٽون“ نالي هڪ بيٽ ۾ آباد، ايسٽونين نسل وارا لايارا سمجهندا آهن ته جيڪو ماڻهو لاباري وقت آن جا ڀهرياڻ سنگ وڍيندو، تنهن کي پٺيءَ ۾ درد ٿيندو، ڇو ته آتان جي ماڻهن جو اهو اعتقاد نظر اچي ٿو ته آن جو روح خاص طرح ڀهرئين زخم ڪائڻ تي سخت رنج ٿيندو آهي. انهيءَ درد کان بچڻ لاءِ، ٽرانسلوانيا ۾ مقيم سئڪسن نسل وارا لايارا، جيڪا آن جي ڀهرين سٽ لٽيندا آهن، تنهن جي سنگن سان هڪ پٽو ٿاهي آن سان، پنهنجي ڪمرڪشي چڙيندا آهن. هن حالت ۾ وري به آن جي روح کي زخمن چٽائڻ يا حفاظت ڪرڻ لاءِ سنت ڪئي وڃي ٿي، پر ٻڪريءَ يا ٻليءَ جي صورت ۾ نه، سندس اصلوڪيءَ نباتاتي صورت ۾.

ان کان سواءِ، ڪڏهن ڪڏهن، آن جي روح کي ٻڪريءَ جي صورت ۾ آن جي ديري ۾ رکيل لٽيل آن اندر تيسين لڪي ويٺل سمجهيو ويندو آهي، جيسين آن کي گاهه واري ڏنڊي سان ڌڪ هڻي، سنجهانئس ڀڄايو نه ويندو آهي. چنانچه، بيدن ۾ آن جي جيڪا آخرين سٿي گاهي ويندي آهي، تنهن کي فصل جي مختلف جنسن مطابق، ”آن - ٻڪري“، ”*اسپيلٽ - ٻڪري“ يا ”اوٽس - ٻڪري“ سڏيو ويندو آهي. وري، ٻئويريا جي اترئين حصي ۾، مارڪٽل وٽ، ڪانن کي ”ڪڻن جون ٻڪريون“ يا فقط ”ٻڪريون“ سڏيو ويندو آهي. کليل ٻنيءَ ۾ ڪانن جو هڪ وڏو ڍير ڪري، ماڻهو ٻه قطارون ٿاهي، هڪ ٻئي جي آمهون سامهون ٿي بيهندا آهن ۽ اهي جيئن جيئن پنهنجا

---

* ڄرڻن ڪڻڪ جي هڪ جنس

ڏنڊا وسائيندا رهندا آهن، تيئن تيئن هڪ گيت ڳائيندا رهندا آهن، جنهن ۾ اهي چوندا آهن ته "اسان ڪَنِ ته ڪانن اندر ڪکن جي ٻڪري تي نظر اچي." آخرين "ٻڪريءَ" يعني پوئينءَ سٿيءَ کي گل بنفشي ۽ پين گلن جي هارن سان ۽ ڏاڳي ۾ پويل ڪيڪن سان سينگاريو ويندو آهي ۽ کيس آن جي ڍير جي عين وچ تي رکيو ويندو آهي. ڳاهه ڪرڻ وارا ڪجهه ماڻهو آن ڏانهن ڏوڪي ويندا آهن ۽ منجهانئس بهترين حصا چڪي ڪڍي وٺندا آهن؛ پيا وري پنهنجا ڏنڊا اهڙيءَ بي‌احتياطيءَ سان هڻندا آهن؛ جو ڪڏهن ڪڏهن ته ڳاهه وارن جا مٿا به ڦاٽي پوندا آهن. ٽائرول ۾ اوبرينتال وٽ، آخرين ڳاهيندڙ کي "ٻڪريءَ" سڏيو ويندو آهي. اولهه بوهيميا ۾، هئسيلبرگ وٽ، جيڪو ماڻهو اوٽس ڳاهڻ وقت آخرين ڌڪ هڻندو آهي، تنهن کي "اوٽس - ٻڪري" چيو ويندو آهي. ووِرٽيمبرگ ۾، ٽيٽنانگ وٽ، جيڪو ڳاهه ڪرڻ وارو آن جي پوئينءَ سٿيءَ کي سيني ڪان پويون ڌڪ هڻندو آهي، تنهن کي "ٻڪر" سڏيو ويندو آهي ۽ سندس متعلق چيو ويندو آهي ته هن "ٻَڪَرَ" کي پچائي ڇڏيو آهي. جيڪو ماڻهو آن جي آخرين سٿيءَ کي سڌي ڪرڻ کان پوءِ، آخرين ڌڪ هڻندو آهي، تنهن کي "ٻڪري" چيو ويندو آهي. هن رسم مان هيءُ مطلب نڪري ٿو ته آن اندر آن جي روح جو جوڙو رهي ٿو، جن مان هڪ نر ۽ پيو مادي ٿئي ٿو.

اِن کان سواءِ، آن جي روح کي ڳاهه وقت ٻڪريءَ جي صورت ۾ پڪڙي، اهڙي پاڙيسريءَ ڏانهن منتقل ڪيو ويندو آهي، جنهن جو ڳاهه اڃا تائين ختم ڪونه ٿيو هوندو آهي. فرينچ ڪاسٽيءَ ۾، جيئن ئي ڳاهه ختم ڪيو ويندو آهي، تيئن

نوجوان ماڻهو هڪ اهڙي پاڙيسري زميندار جي پٽيءَ تي، جنهن اڃا گاهه گاهي پورو نہ ڪيو هوندو آهي، ڪکن مان ٺهيل ٻڪريءَ جو هڪ بوتو رکندا آهن، جنهن جي عيوضي ۾ کيس انهن کي شراب يا نقد رقم ڏيڻي پوندي آهي. وورٽيمبرگ ۾، ايلوئنگين وٽ، گاهه وقت آن جي جيڪا سٽي سيني کان پوءِ باقي وڃي بچندي آهي، تنهن مان ٻڪريءَ جو بوتو ٺاهيو ويندو آهي؛ چئن ڪاٺين مان سندس ٽنگون ٺهيل هونديون آهن، مان سندس سنگ ٺاهيا ويندا آهن. جيڪو ماڻهو گاهه وقت سيني کان پوءِ ڏڪ هڻندو آهي، تنهن کي "ٻڪريءَ" جو اهو بوتو پٽيءَ تي رکي پنهنجي اهڙي پاڙيسريءَ جي ديري ڏانهن کڻي وڃڻو پوندو آهي، جو اڃا گاهه ۾ مشغول هوندو آهي ۽ بوتي کي کيس زمين تي اڇلائڻو هوندو آهي؛ پر جيڪڏهن هو انهيءَ ڪارروائيءَ ۾ ڦاسي پوندو آهي، تہ اهي ماڻهو "ٻڪري" کي سندس پٺيءَ تي کڻي ٻڌندا آهن. اتر ٻاويريا جي انڊرسڊورف ڳوٺ ۾ بہ ساڳئي قسم جي هڪ رسم ادا ڪئي ويندي آهي؛ جيڪو ماڻهو ڪکن مان ٺهيل "ٻڪريءَ" کي پنهنجي پاڙيسريءَ جي ديري ۾ اڇلائيندو آهي، تنهن کي ٻڪريءَ جي "مين مين" جو نقل ڪرڻو پوندو آهي؛ جيڪڏهن کيس پڪڙيو ويندو آهي، تہ سندس منهن ڪارو ڪيو ويندو آهي ۽ اها "ٻڪري" سندس پٺيءَ سان ٻڌي ويندي آهي. آئلسيس ۾ سيورن وٽ، جڏهن ڪو زميندار گاهه گاهڻ ۾ پنهنجن همساين کان هڪ هفتو يا وڌيڪ پٺتي پيل هوندو آهي، تڏهن سندس دروازي اڳيان سچي پچيءَ ٻڪريءَ يا لومڙ جي کل کي گاهه سان ڀري بوتو ٺاهي، رکيو ويندو آهي.

ڪڏهن ڪڏهن وري ائين سمجهيو ويندو آهي ته آن جو روح ٻڪريءَ جي صورت ۾ ڳاهه ڳاهڻ وقت قتل ٿي وڃي ٿو. اتر ٻڱويريا جي ٽرانسٽين ضلعي ۾، ائين سمجهيو ويندو آهي ته "اوٽس-ٻڪر" اوٽس جي آخرين سٿيءَ ۾ هوندو آهي. انهيءَ ٻَڪَر جي نمائندگي هڪ پراڻيءَ ڏانداريءَ ذريعي ڪئي-ويندي آهي، جنهن کي ابتو ڪري زمين ۾ کوڙيو ويندو آهي ۽ آن جي مٿان ڪا پراڻي ڪُني وجهي، سندس مٿو ٺاهيو ويندو آهي. بعد ۾، ٻارن کي "اوٽس-ٻڪر" کي ڪُهڻ لاءِ چيو ويندو آهي.

٧- **ان جو روح ڏاند، يا ڍڳيءَ جي صورت ۾:** ٻي صورت جيڪا آنَ جو روح گهڻو ڪري اختيار ڪندو آهي، سا ڏاندَ، ڳئونءَ يا ڍڳي جي هوندي آهي. جڏهن هوا آنَ جي مٿان سوساٽ ڪندي لنگهندي آهي، تڏهن اولهه پرشيا جي ڪونٽز علائقي جا ماڻهو چوندا آهن ته "آنَ ۾ وهڙو ڊوڙي رهيو آهي." جڏهن آنُ هڪ جاءِ تي مضبوط ۽ گهاٽو ٻيٺل هوندو آهي، تڏهن اوڀر پرشيا جي ڪن علائقن جا ماڻهو چوندا آهن، "ڏاند آن ۾ ليٽيو پيو آهي." جڏهن ڪو لاباري وارو پاڻ پٽوڙي پاڻ کي سنڌو ڪري وجهندو آهي، تڏهن اولهه پرشيا جي گرادينز ضلعي جا ماڻهو چوندا آهن، "'ڍڳي' کيس ڌڪو ڏنو آهي"؛ لورين ۾ چوندا آهن، "هن کي 'ڍڳو' آهي." انهن ٻنهي محاورن جو مطلب اهو هوندو آهي ته اهو لاپارو بي خبريءَ وچان آنَ جي پاڪ روح مٿان ڪري پيو آهي، جنهن ناپاڪ دخل اندازي ڪندڙ کي سزا طور سنڌو ڪيو آهي، سو چيمبريءَ نزديڪ، جڏهن ڪو لاپارو پاڻ کيَ ڏانٽي سان زخمي ڪري وجهندو آهي، تڏهن سندس لاءِ چيو ويندو آهي ته کيس "ڏاند جو زخم ڏنل آهي". بونزلا (سليشيا) جي ضلعي ۾،

آخرين ستيءَ کي ڪڏهن ڪڏهن سنگن واري ڍڳي جي صورت ڏني ويندي آهي، جنهن ۾ گاهه پريو ويندو آهي ۽ سندس چوڌاري سنگ ويڙهيا ويندا آهن. انهيءَ ڍڳي کي ”پير مرد“ ڪوٺيو ويندو آهي. بوهيميا جي ڪن حصن ۾ آخرين ستيءَ کي انساني صورت ڏني ويندي آهي ۽ کيس ”پاڏو“ سڏيو ويندو آهي. انهن حالتن مان اَن جي روح جو انسانيءَ حيواني صورتن ۾ پيدا ٿيل سونجهارو ظاهر ٿئي ٿو. اهو سونجهارو اهڙو آهي، جهڙو هوند بگهڙ جي نالي ۾ وهڙي کي مارڻ ۾ آهي. سوابيا جي سڄي علائقي ۾ بنيءَ تي آخرين ستيءَ کي ”ڳئون“ چيو ويندو آهي؛ جيڪو ماڻهو آخرين سنگ وڍيندو آهي، تنهن وٽ ”ڳئون هوندي آهي“، ۽ خود انهيءَ کيءَ فصل جي جنس مطابق، ”ڳئون“ يا ”جَوَ - ڳئون“، يا ”اوٽس - ڳئون“ سڏيو ويندو آهي؛ لاباري جي محفل ۾ کيس گلن جو گلدستو، اَنَ جا سنگ ۽ ٻين ماڻهن کان زياده شراب ڏنا ويندا آهن؛ پر سڀ چٿرون به خوب ڪيون وينديون آهن ۽ ماڻهو کلندا اٿس؛ ان ڪري ڪوبه ”ڳئون“ ٿيڻ پسند ڪونه ڪندو آهي. ”ڳئون“ جي نمائندگي، ڪڏهن ڪڏهن، عورت جو هڪ بوتو ڪندو هو، جو اَنَ جي سنگن ۽ اَنَ جي گلن مان ٺاهيو ويندو هو. انهيءَ بوتي کي اهو ماڻهو زميندارِي گهر تائين کڻي ويندو هو، جو اَنَ جي آخرين مُٺ وڍيندو هو. ٻار سندس پويان ڊوڙندا هئا ۽ پاڙيسري مٿس کلڻ لاءِ پنهنجن گهرن کان ٻاهر نڪري ايندا هئا، تانجو زميندار کانئس ”ڳئون“ اچي وٺندو هو. هتي، وري به، اَنَ جي روح جي انساني ۽ حيواني صورتن جي درميان سونجهارو صاف ظاهر آهي. سئٽزرلنڊ جي مختلف علائقن ۾، جيڪو لاپارو پويان سنگ وڍيندو آهي، تنهن کي

"ڪٽڪ- گئون"، "آنَ - گئون" "اونس- گئون"، يا "آنَ - وهڙو"
سڏيو ويندو آهي ۽ هو هر ڪنهن جي ٽنولي جو هدف هوندو آهي.
ٻئي طرف، اتر ٻڌويريا جي روزينهيم ضلعي ۾، جڏهن ڪوبه ڪڙبي
پنهنجن پاڙيسرين کان، زياده دير سان پنهنجو فصل آٽيندو آهي،
تڏهن اهي سندس ٻنيءَ تي "ڪڪن جو ڏاند" پيهاري ايندا آهن.
اهو هڪ زبردست ڏاند جو بوتو هوندو آهي، جنهن کي ڪاٺيءَ جي
پنجري تي ناڙن سان ٺاهيو ويندو آهي ۽ کيس گلن ۽ پنن سان
سينگاريو ويندو آهي. مٿانئس ڪاغذ جي، هڪ چٽڪي لڱل هوندي
آهي، جنهن تي انهيءَ ماڻهوءَ جي شان ۾ بي سرا شعر لکيل هوندا
آهن، جنهن جي ٻنيءَ ۾ "ڪڪن جو ڏاند" رکيو ويندو آهي.

وري، آنَ جي روح کي ڍڳي يا ڏاند جي صورت ۾، لاباري
وقت ٻنيءَ ۾ ئي قتل ڪيو ويندو آهي. ڊيجون جي قريب پوئليءَ
وٽ، جڏهن آنَ جا پوپان سنگ وڍجڻ وارا ٿي هوندا آهن،
تڏهن هڪ اهڙي ڍڳي کي ٻنيءَ ۾ چوڌاري ڦيرو ڏياريو ويندو آهي،
جنهن کي ربين، گلن ۽ آنَ جي سنگن سان سينگاريو ويندو
آهي. سپيئي لاپارا گڏجي آن جي پنيان نچندا ۽ خوشيون ڪندا ۽
جلوس ڪيندا آهن. پوءِ هڪ ماڻهو، جنهن کي "شيطان" جو
ويس ڍڪيل هوندو آهي، آخرين سنگ وڍي ڇڏيندو آهي ۽ پوءِ
هڪدم انهيءَ ڍڳي کي ذبح ڪندو آهي. انهيءَ جانور جي گوشت جو
ڪجهه حصو لاباري جي محفل ۾ کاڌو ويندو آهي، باقي حصن کي
مصالحن ۾ وجهي ايندڙ بهار ۾ ٻج ڇٽڻ جي موسم جي پهرئين
ڏينهن تائين محفوظ ڪري رکيو ويندو آهي. پونت آموسان وٽ
۽ ڪن ٻين هنڌن تي لاباري جي آخرين شام جو هڪ ڳابي کي گلن
۽ آنَ جي سنگن سان سينگاري، ٽي دفعا ٻنيءَ جي چوڌاري ڦيرايو

ويندو آهي ته ڪيس ڳاهه يا ٻي ڪا ڪاٺ جي شيءِ ڏيکاري اڳتي وڌايو ويندو آهي يا ڪي ساٿهو ڪيس لٺيون هٿندا ويندا آهن يا وري ڪڙمي جي زال ڪيس رسي سان جهلي، اڳتي ڇڪيندي ويندي آهي. انهي رسم لاءِ اهڙو ڳابو چونڊيو ويندو آهي، جيڪو انهيءَ سال جي موسم ۾ ٻنيءَ تي سيني ڪان اول ڄايو هوندو آهي. سيپٽي لاياڙا پنهنجا اوزار کڻي، ستدس پٺيان هلندا ويندا آهن، پوءِ وري ڪيس آزاد ڪري، ڊوڙڻ لاءِ ڇڏيو ويندو آهي، لايارا ڪيس ڏيکائيندا آهن ته جيڪو به ڪيس ڦاسائيندو آهي، تنهن کي ”ڳابي جو بادشاه“ سڏيو ويندو آهي. سڀ ڪان پوءِ، آن کي ڏاڍي سنجيدگيءَ سان ذبح ڪيو ويندو آهي، لوني وائيل وٽ، جيڪو ساٿهو ڪاسائي جو ڪردار ادا ڪندو آهي، سو ڳوٺ جو يهودي واپاري هوندو آهي.

ڪڏهن ڪڏهن وري، آن جو روح ڍيري اندر رکيل لٽيل آن ۾ لڪي ويهندو آهي ته ڳاهه وقت ڏاند يا ڳئون جي صورت ۾ ظاهر ٿيندو آهي. چنانچه، ٿورنجين ۾ وورم لنگين وٽ، جيڪو ساٿهو ڳاهه وقت آخرين ڌڪ هڻندو آهي، تنهن کي ”ڳئون“ يا فصل جي جنس مطابق، ”جَوَ- ڳئون“ ”اوتس- ڳئون“ يا ”سُر- ڳئون“ سڏيو ويندو آهي. ڪيس نهن ڪان وٺي چوٽيءَ تائين ڪکن ۾ ڍڪيو ويندو آهي، مٿي تي سنگن جي نقل ڪرڻ لاءِ ڪاٺڙيون هنيون ونديون آهن ته ٻه ڇوڪرا ڪيس رسيءَ ڪان جهلي، کوهه تي پاڻي پيئارڻ لاءِ وٺي ويندا آهن. کوهه ڏانهن ويندي، ڪيس ڳئونءَ وانگر ٻان ٻان ڪرڻي پوندي آهي. ته آن ڪان پوءِ گهڻي وقت تائين هن کي ”ڳئونءَ“ جي نالي سان سڏيو ويندو آهي. سوابيا ۾، اوپر

سيڊلنگين وٽ، جڏهن گاهه ختم ٿيڻ وارو هوندو آهي، تڏهن هر هڪ ماڻهو آخرين ڏڪ هڻڻ کان ڪترائيندو آهي. جيڪو آخرين ڏڪ هڻندو آهي، تنهن کي "ڳئون ملندي آهي"، جا گاهه مان ٺهيل هڪ بوتو هوندي آهي، جنهن کي پراڻو ۽ فالتو پٽڙو، ٽوپ ۽ جوراب پيل هوندا آهن. اهو بوتو سندس پٺيءَ تي پيل پلال مان ٺهيل رسيءَ سان ٻڌو ويندو آهي؛ سندس منهن ڪارو ڪيو ويندو آهي ۽ کيس پلال جي رسين ۾ هڪ هٿ-گاڏيءَ ۾ جوٽي، سڄي ڳوٺ ۾ گهمايو ويندو آهي. هتي، وري به اسان کي آن جي روح جي انساني ۽ حيواني صورتن جي درميان اهو ئي مونجهارو نظر اچي رهيو آهي، جنهن ڏانهن اسان جو ڌيان پين رسمن جي حالت ۾ به ڇڪيو ويو آهي. شافهاسين ضلعي ۾، جيڪو ماڻهو آخرين آنُ گاهيندو آهي، تنهن کي "ڳئون" ڪوٺيو ويندو آهي. ٽورگا ضلعي ۾، کيس "آن-ڏاند" چيو ويندو آهي ۽ زيورچ ضلعي ۾ "گاهيندڙ-ڳئون". موخرالذڪر ضلعي ۾ کيس پلال ۾ ويڙهي، باغيچي جي هڪ وڻ سان ٻڌو ويندو آهي. هنگاريءَ ۾، آراد وٽ، جيڪو ماڻهو پڇاڙيءَ آن کي گاهيندو آهي، تنهن کي پلال ۾ ويڙهي، مٿانئس ڳئونءَ جي کل وڌي ويندي آهي، جنهن کي سنڱ به لڳل هوندا آهن. ڊريسڊين ضلعي ۾، پيسنيز وٽ، جيڪو ماڻهو گاهه وقت ڏنڊي جو پويون ڏڪ هڻندو آهي، تنهن کي "ڏاند" سڏيو ويندو آهي. کيس گاهه مان هڪ ماڻهو ٺاهي، پنهنجي همسائيءَ جي دريءَ جي سامهون رکڻو پوندو آهي. ظاهر آهي ته هن حالت ۾، جيئن ٻين گهڻين حالتن ۾ ڏسي آيا آهيون، آن جي روح کي اهڙي پاڙيسريءَ ڏانهن منتقل ڪيو وڃي ٿو، جنهن ٽاچا

ڳاهه ڳاهي پورو ڪونہ ڪيو آهي. تنهن ڪري، ٽورنجين ۾ هر بريچينگين وٽ، هڪ پوڙهيءَ عورت جو ڀوتو اهڙي زميندار جي ديري ۾ اچلايو ويندو آهي، جو ڳاهه ڳاهڻ ۾ سيني ڪان پٺتي رهجي ويو هوندو آهي. جيڪو ماڻهو اهو ڀوتو اچلائيندو آهي، سو واڪو ڪري چوندو آهي تہ ”اچئي ٿي ڳئون.“ جيڪڏهن انهيءَ زميندار جا ڳاهہ ڳاهيندڙ ڪڙسي ڪيس پڪڙي وجهندا آهن، تہ ڪيس راتو رات پاڻ وٽ روڪي ڇڏيندا آهن ۽ ڪيس سزا طور لاباري جي دعوت ڪان محروم ڪندا آهن. انهن پوين رسمن ۾ آن جي روح جي انساني ۽ حيواني صورتن جي درميان اهوئي سونجهارو وري بہ منهن ڪڍي بيٺو آهي.

ان ڪان علاوه، ڪڏهن ڪڏهن هيءَ خيال ڪيو ويندو آهي تہ آن جو روح ڳاهہ وقت قتل ڪيو ويندو آهي. آڪسيٽر وٽ، آن جي پوئينءَ سٿيءَ ڳاهڻ وقت، ڳاهہ ڪرڻ وارا وڏي آواز سان پارنهن دفعا چوندا آهن“، اسين ڏاند کي ذبح ٿا ڪريون“. بورڊيو جي پسگردائيءَ ۾، جتي لاباري جي ختم ٿيڻ ڪان هڪدم پوءِ، ڪاسائي پنيءَ تي ڏڳو ذبح ڪندو آهي، آتي ڳاهہ ڳاهڻ وقت جيڪو ماڻهو سڀني ڪان پوين ڏڪ هڻندو آهي، تنهن لاءِ چيو ويندو آهي تہ ”هن ڏڳي کي ذبح ڪيو آهي.“ چيمبريءَ وٽ، آخرين سٿيءَ کي ”جوان ڏڳي“ جي سٿي چيو ويندو آهي ۽ آن وٽ پهچڻ لاءِ ڊوڙ جو مقابلو ڪيو ويندو آهي، جنهن ۾ سيئي لاپارا حصو وٺندا آهن. ڳاهہ وقت، جڏهن آخرين ڏڪ هنيو ويندو آهي، تڏهن اتان جا ماڻهو چوندا آهن تہ ”ڏڳو ذبح ٿي ويو“، ۽ آن ڪان هڪدم پوءِ، جنهن لاپاري آخرين آنُ لٽيو هوندو آهي، سو سچي پچي ڏڳي کي ذبح ڪندو آهي. ڏڳي جو

گوشت گاهه گاهڻ وارا ۽ لايارا منجهند جي ساني ۽ وقت کائيندا آهن.

اسان ڏٺو آهي ته ڪڏهن ڪڏهن هيءُ يقين ڪيو ويندو آهي ته اَنَ جو ننڍڙو روح، جنهن جو ڪم ايندڙ سال جي اَنَ کي تيزيءَ سان اُپرڻ جي قوت بخشڻ هوندو آهي، سو لاباري واريءَ بنيءَ تي ”اَنَ - ٻار“ جي صورت ۾ جنم وٺندو آهي. ساڳيءَ ريت، بيريءَ ۾ اهو ويساهه آهي ته ”اَنَ جو ننڍڙو روح“ ڪڏهن ڪڏهن بنيءَ تي ڳائي جي صورت ۾ جمندو آهي؛ جو ته جڏهن به ڪنهن سٿين ٻڌڻ واري ڪڙنيءَ وٽ سڄي اَنَ کي سٿين جي صورت ۾ ٻڌڻ لاءِ رسي ڪافي ڪانه هوندي آهي، تڏهن هو باقي بچيل ڪڻڪ کي پاسي رکي، ڳئون وانگر ”ٻان ٻان“ ڪرڻ شروع ڪندو آهي، جنهن جي معنيٰ اها هوندي آهي ته ”سٿيءَ کي ڳائو چايو آهي.“ پاڻ ڊي ڊوم ۾، جڏهن سٿيون ٻڌندڙ ڪو مرد يا ڪا عورت انهيءَ لاياري سان ڪم ۾ نه پڄي سگهندي آهي، جنهن جي پٺيان هوءَ لڻيل اَنَ جون سٿيون ٻڌندي ويندي آهي، تڏهن هيئن چيو ويندو آهي ته ”هوءَ ڳائو چٽي رهي آهي.“ پرشيا جي ڪن حصن ۾، ساڳين حالتن ۾ انهيءَ عورت کي بلند آواز سان سڏ ڪري چيو ويندو آهي ته ”ڏاند ٿو اچيئي“ ۽ اهي ساٿو اهو چتاءَ ڏيندي، ڏاند جي ”ٻان ٻان“ جو نقل ڪندا آهن. انهن حالتن ۾ عورت کي ”اَنَ - ڳئون“ يا پراڻو ”اَنَ جو روح“ تصور ڪيو ويندو آهي ۽ اهو مفروضه ڳائو ”اَنَ - ڳائو“ يا اَنَ جو ننڍڙو روح آهي. آسٽريا جي ڪن علائقن جي ساٿن ۾ وري هيءُ اعتقاد آهي ته بهار جي مند ۾ نئين چاول اَنَ جي سلن ۾ هڪ ڏند ڪٽائي ڳائو (سهڪالبچين) ڏٺو ويندو آهي، جو ٻارن کي ڏڪا ڏيئي ڪيرائيندو آهي؛ جڏهن هوا جي جهوٽن ۾ اَنُ لڏندو آهي،

تڏهن ماڻهو چوندا آهن ته "گابو هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙي رهيو آهي". مُنهاردٽ جي قول وانگر، هيءَ ڳالهه صاف ظاهر آهي ته بهار جي مند وارو هيءُ گابو آهو ساڳيوئي جانور آهي، جيڪو بعد ۾، لاباري لڻڻ وقت، ذبح ڪيو ويندو آهي.

٨- ان جو روح گهوڙي يا گهوڙيءَ جي صورت ۾:

ڪڏهن ڪڏهن آن جو روح گهوڙي يا گهوڙيءَ جي صورت ۾ به ظاهر ٿيندو آهي. ڪالو ۽ اسٽنگارٽ جي علائقن ۾، جڏهن هوا جي زور ڪان آن جهڪندو آهي، تڏهن اتان جا ماڻهو چوندا آهن ته، "اهو گهوڙو پيو ڊوڙي." بيدن ۾ زوڊيلفزيل جي قريب، بوهلنگين وٽ، لڻيل جَوَن جي آخرين سٿيءَ کي "جَوَ- گهوڙو" سڏيو ويندو آهي. هرٽفورڊشاير ۾، لاباري جي اختتام وقت، هڪ رسم ادا ڪئي ويندي آهي يا ادا ڪئي ويندي هئي، جنهن کي "گهوڙيءَ واسطي روئڻ" چيو ويندو هو. آن جا پوريان ڪجهه ڪانا ٻنيءَ ۾ بيٺل ڇڏيا ويندا آهن ۽ آنهن کي هڪ ٻئي سان گڏ ٻڌي، "گهوڙي" سڏيو ويندو آهي. لايارا ڪانئن ڪجهه مفاصلي تي بيهندا آهن ۽ ڏانهنس پنهنجا ڏاٽا اڇلائيندا آهن. جيڪو لايارو آن کي آرپار وڍي وجهندو آهي، تنهن کي "نعرن ۽ خوشيءَ ماڻڻ جي دعائن جو انعام ملندو آهي." آن جي وڍجڻ ڪان پوءِ، لايارا بلند آواز سان ٽي دفعا چوندا آهن، "اها مون وٽ آهي." پيا وري سندس جواب ۾ ٽي دفعا هيئن چوندا آهن، "تو وٽ ڇا آهي؟" "هڪ گهوڙي! هڪ گهوڙي! هڪ گهوڙي!" "اها ڪنهن جي آهي؟" پوءِ وري ٽي مرتبه دريافت ڪيو ويندو آهي "فلاڻي فلاڻي جي." (مالڪ جو نالو ٽي دفعا ڪڍندي چيو ويندو آهي). "ڪيڏانهن

موڪليندين ”آن ڪي؟“ ”فلاڻي فلاڻي ڏانهن،“ ڪنهن اهڙي پاڙيسريءَ جو نالو ڪٺندي چيو ويندو آهي، جنهن اڃا پنهنجو سچو لاپارو ختم ڪونه ڪيو هوندو آهي. هن رسم ۾ آن جي روح کي گهوڙيءَ جي صورت ۾ اهڙيءَ ٻنيءَ کان، جنهن جو سچو آنُ لڻجي ويو هوندو آهي، ٻيءَ ڪنهن اهڙيءَ ٻنيءَ ڏانهن منتقل ڪيو ويندو آهي، جتي آنُ اڃا تائين بيٺو هوندو آهي ۽ جتي، بلڪل فطرتي طور سمجهي سگهجي ٿو، آن جي روح پناهه ورتي هوندي. شروپشاير ۾ به ساڳي ئي قسم جو رواج آهي. جيڪو زميندار پنهنجو لاپارو سڀني کان پوءِ ختم ڪندو آهي ۽ جو اِن ڪري، ٻئي ڪنهن ڏانهن ”گهوڙي“ نه موڪلي سگهندو آهي، تنهن لاءِ چيو ويندو آهي ته ”آن کي هو سڄي سياري تائين رکندو.“ سست رفتار پاڙيسريءَ کي ”گهوڙيءَ“ ڏيڻ جي ٺٺوليءَ واريءَ آڇ جو جواب ڪڏهن ڪڏهن انهيءَ گهوڙيءَ جي امداد کي مسخريءَ طور قبول ڪرڻ ذريعي ڏنو ويندو هو. چنانچه، هڪ پير مرد ڪنهن دريافت ڪندڙ کي ٻڌايو ته، ”جڏهن اسين دعوت ۾ شريڪ ٿي رهيا هئاسون، تڏهن هڪ ماڻهو رسي ڪٺي، ڪيس اسان وٽان وٺي وڃڻ لاءِ آيو.“ هڪ هنڌ سچي پچي گهوڙي موڪلي ويندي هئي پر جيڪو ماڻهو مٿس سواري ڪندو هو، تنهن کي انهيءَ زمينداري گهر وٽ مار ڪڍي ويندي هئي، جنهن ڏانهن هو اهڙيءَ طرح بغير دعوت ويندو هو.

لليءَ جي آس پاس آن جي روح جو گهوڙي جي صورت ۾ ظاهر ٿيڻ جو نظريو، صاف طور، اڃا تائين محفوظ رکيو ويو آهي. جڏهن ڪو لاپارو پنهنجي ڪم ۾ ٿڪاوٽ محسوس ڪندو آهي، تڏهن چيو ويندو آهي ته ”هن کي ’گهوڙي‘، جو ٿڪ

آهي." پهرينءَ ستيءَ کي، جنهن کي "گهوڙي جو صليب" سڏيو ويندو آهي، ديري اندر ڪاٺيءَ جي صليب سان رکيو ويندو آهي ۽ ٻنيءَ تي ٻيئل گهوڙن سان سيني کان زياده ننڍيءَ چار وارو گهوڙو آن کي لتاڙيندو آهي. لاباري وارا آن جي آخرين ٻيئل ڪانن جي چوڌاري نچندا ۽ وڏي آواز سان هيئن چوندا آهن، "گهوڙي، جو لاش ڏسو!" انهن آخرين ڪانن مان ٺهيل ستي، سڄي ڪليسائي ضلعي جي ننڍي کان ننڍي گهوڙي کي ڪائڻ لاءِ ڏني ويندي آهي. ضلعي جو اهو ننڍي کان ننڍو گهوڙو، مئنهاردٽ جي قول مطابق، بلڪل صاف طرح ايندڙ سال جي آن جي روح، "آن - وڇڙي" جي نمائندگي ڪري ٿو، جو آخرين وڌيل آن کائي، پوڙهي "آن - گهوڙي" جو روح پاڻ ۾ جذب ڪري ٿو، چوڻ دستور مطابق، آن جو پوڙهو روح آخرين طرح پوئينءَ ستيءَ ۾ پناه وٺندو آهي. آن جي آخرين ستيءَ جي ڳاهيندڙ لاءِ چيو ويندو آهي ته هو "گهوڙي، کي ماري رهيو آهي."

٩- ان جو روح سوئر جي صورت ۾ (نر يا مادي): آن جي روح جي سڀني کان پوئين حيواني شخصيت، جا اسين اڳتي ڏسنداسون، سوئر (نر يا ماديءَ) جي آهي. ٿورنجين ۾ جڏهن آن جي ننڍن سلن کي هوا متحرڪ ڪندي آهي، تڏهن اتان جا ماڻهو ڪڏهن ڪڏهن چوندا آهن ته، "سوئر آن مان ڊوڙندو ٿو وڃي". اوسيل ٻيٽ ۾ آباد ايسٽونيا جي رهاڪن ۾، آخرين ستيءَ کي "رائي - سوئر" چيو ويندو آهي ۽ اها جنهن ماڻهوءَ وٽ هوندي آهي، تنهن کي هنن لفظن سان مخاطب ڪيو ويندو آهي ته "رائي - سوئر تنهنجيءَ پٺيءَ تي سوار آهي". جواب ۾ اهو ماڻهو

راڳ ڳائڻ شروع ڪندو آهي، جنهن ۾ هو سُڪر سٺائيءَ لاءِ دعا ڪندو آهي. آسبرگ جي قريب، ڪوهلرونڪل وٽ، ٻيٽل آنَ جي آخرين سٿي ڪي سيپئي لايارا واري وٽيءَ سان هڪ ڪانو ڪري وڍيندا آهن. جيڪو ٻه سيني ڪان پوين ڪانو وڍيندو آهي، تنهن کي ”سوئر سلندي آهي ۽ سٿس ٿئوليون ڪيون ويندون آهن“. سوابيا جي ٻين ڳوٺن ۾ به، جيڪو ماڻهو پويون آنَ وڍيندو آهي، تنهن وٽ ”سوئر هوندي آهي“، يا وٽس ”رائي - سوئر“ هوندي آهي. ٻيڊن ۾، رئڊولفزيل جي قريب ٻوهلنگين وٽ، پوئينءَ سٿيءَ کي فصل جي جنس مطابق ”رائي - سوئر“، يا ”ڪڻڪ - سوئر“ سڏيو ويندو آهي؛ ٻيڊن ۾، روهرينباڪ وٽ، جيڪو ماڻهو آخرين سٿيءَ لاءِ پويون ڀاڪر ڀري کڻي ايندو آهي، تنهن کي ”آنَ - سوئر“ يا ”اوٽس - سوئر“ سڏيو ويندو آهي. سوابيا ۾، فرائيڊنگين وٽ، جيڪو ڳاهه ڪندڙ آخرين ڌڪ هڻندو آهي، تنهن کي فصل جي جنس مطابق ”سوئر“، ”جَوَن - سوئر“ ”آنَ - سوئر“ وغيره سڏيو ويندو آهي. اونسٽميٽنگن وٽ، جيڪو ماڻهو ڳاهه وقت آخرين ڌڪ هڻندو آهي، تنهن وٽ ”سوئر هوندي آهي“؛ گهٽو ڪري کيس آنَ جي سٿيءَ ۾ ٻڌي، رسيءَ سان زمين تان گهليو ويندو آهي؛ سوابيا ۾ عام طرح، جيڪو ماڻهو ڳاهه وقت پنهنجي ڌنڊي سان سيني ڪان پويون ڌڪ هڻندو آهي، تنهن کي ”سوئر“ سڏيو ويندو آهي. بهرحال، هو پاڻ کي انهيءَ اعزاز کان بچائڻ لاءِ پلال مان ٺهيل اهو رسو، جيڪو سندس ”سوئر“ هئڻ جي حيثيت جو نشان هوندو آهي، ڪنهن همسائي کي منتقل ڪري انهيءَ حيثيت کان نجات حاصل ڪري سگهي ٿو. چنانچه، هو ڪنهن همسائي جي گهر ويندو آهي ۽ پلال جو رسو ان ۾ اڇلائي وڃي واڪي سان هيئن چوندو

آهي، ”وٺ، مون تو ڏانهن ’سوئر‘ آندي آهي.“ پوءِ ته گهر جا سڀيئي ڀاتي سندس پٺيان پوندا آهن، ۽ جيڪڏهن کيس پڪڙي وجهندا آهن ته کيس خوب مار ڪندا آهن، ڪيترن ڪلاڪن تائين کيس سوئرن جي واڙ ۾ بند ڪندا آهن ۽ پوءِ کيس ”سوئر“ کي وري واپس ڪٺي وڃڻ لاءِ مجبور ڪندا آهن. اپر بئويريا جي مختلف علائقن ۾، جيڪو ماڻهو ڳاهه وقت سڀني کان پوئين ڌڪ هڻندو آهي، تنهن کي ضرور ”سوئر ڪٺي وڃڻو پوندو آهي“ — يعني ڀلال مان ٺهيل سوئر جو هڪ بوتو يا فقط ڀلال مان ٺهيل رسين جو هڪ بنڊل. اُن کي هو پر واريءَ ڪنهن اهڙيءَ ٻنيءَ ڏانهن ڪٺي ويندو آهي، جتي ڳاهه اڃا ختم ڪونه ٿيو هوندو آهي ۽ کيس ديري ۾ اڇلائيندو آهي. جيڪڏهن انهيءَ ٻنيءَ جا ڳاهي کيس جهلي وجهندا آهن ته ساڻس تعديون ڪندا آهن، جهڙوڪ مار ڪيندا اٿس، منهن ڪارو ڪندا اٿس يا اُن کي مٽي ۽ ٻيءَ گندگي ملبندا آهن، کيس ڪچري ۾ اڇلائيندا آهن، اها ”سوئر“ سندس پٺيءَ تي ٻڌندا آهن وغيره وغيره؛ ”سوئر“ آڻڻ واري جيڪڏهن عورت هوندي آهي، ته سندس وار وڍي ڇڏيندا آهن. لاباري جي دعوت وقت انهيءَ ماڻهوءَ کي، جنهن ”سوئر ڪنيو هوندو آهي“ تنهن کي چربيءَ ۽ ڳوٿل اٽي مان ٺهيل هڪ يا وڌيڪ چاڻا سوئرن جي شڪل ۾ ٺهيل ڏنا ويندا آهن. جڏهن نوڪرياڻي اهي چاڻا سڀني کي ڏئي ويندي آهي، تڏهن ميز تي ويٺل سڀيئي مهمان گڏجي بلند آواز سان ”سوز، سوز، سوز“ چوندا آهن، جا سوئرن کي پاڻ ڏانهن سڏڻ جي مخصوص صدا هوندي آهي. ڪڏهن ڪڏهن دعوت پوري ٿيڻ کان پوءِ، انهيءَ ماڻهوءَ جو، ”جنهن سوئر ڪنيو هو“ منهن

ڪارو ڪيو ويندو آهي ۽ ڪيس گاڏيءَ ۾ ويهاري، سڄي ڳوٺ ۾ ڦيرايو ويندو آهي ۽ ڳوٺ جي ساٿين جو هجوم سندس پٺيان "سوز، سوز، سوز" جا آواز ڪندو ايندو آهي، ڇو ته اهي سوئر کي سڏي رهيا آهن. ڪڏهن ڪڏهن وري، ڪيس گاڏيءَ تي چڪر ڏيارڻ بعد، ڇيٽي جي ڍير تي اڇلائيندا آهن.

وري آن جو روح سوئر جي شڪل ۾ ٻج ڇٽڻ ۽ لاباري وقت ۾ پنهنجو ڪردار ادا ڪري ٿو. ڪورلئنڊ ۾، نيو آئز وٽ، جڏهن جَوَن جو ٻج سال ۾ پهريون دفعو پوکيو ويندو آهي، تڏهن زميندار جي زال سوئر جي پٺيءَ کي سندس ٻچ سان گڏ پاڻيءَ ۾ ٻڙڪائي، ٻج ڇٽڻ واري ڏانهن ٻنيءَ تي کڻي ايندي آهي. هو آن کي کائيندو آهي، پر سنجهانئس ٻچ وڏي ٻنيءَ ۾ هٽي ڇڏيندو آهي. ساٿين جو اعتقاد آهي ته اهڙيءَ طرح آن جا سنگ ايترا ڊگها نڪرندا، جيترو سوئر جو ٻچ ڊگهو آهي. هتي، سوئر آن جو روح آهي، جنهن جي آباد ڪرڻ جي قوت کي ڪڏهن ڪڏهن سندس ٻچ اندر خاص طرح موجود سمجهيو ويندو آهي. سوئر جي حيثيت ۾ ڪيس ٻج پوکڻ وقت زمين ۾ وڌو وڃي ٿو ۽ سوئر جي شڪل ۾ اهو لاباري وقت پکل آن سان گڏ وري ظاهر ٿئي ٿو. ڇو ته پاڙيسري ايسٽونين قومن ۾ آخرين سٿيءَ کي، جيئن اسين ڏسي آيا آهيون، "رائي-سوئر" سڏيو ويندو آهي. جرمنيءَ ۾ ذري گهٽ ساڳئي قسم جون رسمون موجود آهن. ميننگين جي قريب سالزا ضلعي ۾، سوئر جي جسم جي ڪنهن خاص هڏي کي "ڇچ تي ويٺل يهوديءَ" جي نالي سان سڏيو ويندو آهي. انهيءَ هڏي جي گوشت کي * "شرووِ-اڱاري" ڏينهن ٻڙڪايو ويندو آهي، پر هڏي کي

* ائش-اربع ڪان هڪ ڏينهن اڳ جيڪو اڱارو ايندو آهي.

انهيءَ رک اندر رکيو ويندو آهي، جا پاڙيسري سينٽ پيٽر جي تقريب (ٻاويهين فبروريءَ) تي تحفي طور هڪ ٻئي کي ڏيندا آهن ۽ جنهن کي آهي بعد ۾ ٻج جي اَنَّ سان ملائيندا آهن. هيسي، ميننگين جي سڄي علائقي ۾ پين ضلعن جا ماڻهو(١) ”ائش اربع“ ڏينهن ۽ ”ڪئنڊل ماس“ (٢) جي تقريب تي مَٽرن جو شوربو ۽ سوئر جي گوشت جون خشڪ ٽيل چاپون کائيندا آهن. تاڪين جي هڏن کي اهي پوءِ جمع ڪري، ٻج پوکڻ جي وقت تائين ڪمري ۾ لٽڪائي رکندا آهن ۽ انهن کي پوکيل زمين ۾ دفن ڪري ڇڏيندا آهن يا فلئڪس پوٽي جي ٻجن واريءَ ٿيلهيءَ ۾ رکندا آهن. انهيءَ کي زمين جي سيني جيتن وغيره جي خلاف اڻ ٽر ۽ مخصوص علاج سمجهيو ويندو آهي ۽ ان جي اثر کان فلئڪس جو پوٽو سٺو ۽ ڊگهو نڪرندو آهي.

آن جي روح جي سوئر جي صورت ۾ نمائندگي جي نظريي جُو شايد ٻئي ڪنهن ۾ هند ايترِيءَ صفائيءَ سان اظهار ٿيل ڪونهي، جهڙو اسڪينڊينيويا وارن ملڪن جي (٣)” يول بور“

(١) ايسٽر کان چاليهه ڏينهن اڳ جيڪو اربع جو ڏينهن هوندو آهي، ٿنهن کان وٺي ايسٽر تائين رومن ڪئٿولڪ ڪليسا جا پوئلڳ پرهيزگاري، عبادت ۽ رياضت ڪندا آهن ۽ انهيءَ ڏينهن رومن ڪئٿولڪ ڪليسا ۾ ماڻهو هڪ ٻئيءَ جي مٿي ۾ رک وجهندا آهن.

(٢) رحمت واريءَ ڪنواريءَ کي پاڪ ڪرڻ جي تقريب، جا ٻي فبروريءَ تي ايندي آهي.

(٣) ناتال ۽ ناتال سان وابسته رسمون، نارس قومن جي بت پرستانہ تقريب.

رسم ۾. سئيڊن ۽ ڊينمارڪ ۾ "يول" (ناتال) وقت ،نر سوئر جي شڪل و صورت جهڙو هڪ وڏو نان پچايو ويندو آهي. انهيءَ کي "يول - ٻور" (ناتال - سوئر) سڏيو ويندو آهي. انهيءَ نان کي تاهڻ ۾ گهٽو ڪري آخرين ستيءَ جو اَن استعمال ڪيو ويندو آهي. "يول" جي سڄي دوران ۾ "يول - سوئر" ميز تي بيٺو هوندو آهي. ڪيس گهٽو ڪري موسم بهار ۾ ٻج ڇٽڻ واري وقت تائين محفوظ رکيو ويندو آهي، جڏهن اُن مان ڪجهه حصو ٻج جي اَنَ سان ملايو ويندو آهي ۽ باقي حصو هاريءَ هر ۾ ٻڌل گهوڙن پاڻ ڏڳن کي هيءَ اميد رکي کائڻ لاءِ ڏنو ويندو آهي ته اهڙيءَ طرح فصل پلو ۽ پرپور ٿيندو. انهيءَ رسم مرجب اَنَ جو روح، جو آخرين ستيءَ اندر سمايل ٿئي ٿو، وچ سياري ۾ نر سوئر جي شڪل ۾ اچي ظاهر ٿئي ٿو، جو آخرين ستيءَ جي اَنَ مان ٺهيل هوندو آهي ۽ اَنَ کي تيزيءَ سان ڇمائڻ جو جيڪو اثر منجهس موجود سمجهيو وڃي ٿو سو، "يول-سوئر" جي ڪجهه حصي کي ٻج جي داڻن سان ملائڻ، ۽ سندس باقي حصن کي هاريءَ ۽ سندس ڍورن کي کائڻ لاءِ ڏيڻ مان ظاهر ٿئي ٿو. ساڳيءَ ريت اسان ڏٺو آهي ته "اَنَ - سوئر" وچ سياري ۾ اچي ظاهر ٿئي ٿو، جڏهن سال بهار جي موسم طرف لاڙو کائڻ شروع ڪري ٿو. اڳئين زماني ۾ ناتال جي موقعي تي سچو پچو نر سوئر قربان ڪيو ويندو هو ۽ معلوم ٿئي ٿو ته ساڻس گڏ هڪ ماڻهوءَ کي پڻ "يول - سوئر" جي حيثيت ۾ قربان ڪيو ويندو هو. اهو قياس، ڪم از ڪم ناتال جي هڪ رسم مان ڪري سگهجي ٿو، جا اڃا تائين سئيڊن ۾ مروج آهي، هڪ ماڻهوءَ کي کل ۾ ويڙهيو ويندو آهي ۽ هو پنهنجي وات ۾ پلال جا ڪک اهڙيءَ طرح کڻي هلندو آهي، جو آهي سوئر

جي سخت وارن وانگر نظر ايندا آهن. سندس ساٿي هڪ چاقو ڪٺي ايندا آهن، جنهن سان هڪ پوڙهيءَ عورت، جنهن جو منهن ڪارو ڪيل هوندو آهي، انهيءَ ”سوئر“ کي ذبح ڪرڻ جو سانگ ڪندي آهي.

ايسٽونيا جي اوسيل نالي هڪ ٻيٽ ۾، ناتال جي شام جو، هڪ ڍڳهو ڪيڪ پچايو ويندو آهي، جنهن جون ٻئي پڇڙيون مٿي ڪيل هونديون آهن. انهيءَ ڪيڪ کي ”ناتال جو سوئر“ ڪوٺيو ويندو آهي ۽ اهو ”نئين سال جي ڏينهن“ تائين ميز تي بيٺو هوندو آهي، جنهن کان پوءِ ڪيس چوپائي مال ۾ تقسيم ڪيو ويندو آهي. انهيءَ ٻيٽ جي ڪن ٻين حصن ۾ ”ناتال جو سوئر“ ڪيڪ مان ڪونه ٺاهيو ويندو آهي، پر اهو هڪ ننڍو ٻڪُ هوندو آهي، جو گذريل مارچ مهيني ۾ ڄايو هوندو آهي ۽ جنهن کي گهر ڌياڻي ڳجهه ڳوهه ۾ ڪارائي ٿلهو متارو ڪندي آهي، جنهن جي گهر جي ٻين ڀاتين کي گهٽو ڪري ڪا به خبر ڪانه هوندي آهي. ”ناتال جي شام“ جو انهيءَ ٻڪُ کي پوشيده طور ذبح ڪيو ويندو آهي ۽ ڪيس تنور ۾ پچائي، چئني ٽنگن تي ميز مٿان بيهاريو ويندو آهي، جتي اهو انهيءَ حالت ۾ گهڻن ڏينهن تائين رهندو آهي. ساڳئي ٻيٽ جي وري ڪن ٻين حصن ۾، جيتوڻيڪ ”ناتال جي ڪيڪ“ کي نه سوئر جو تالو ڏنل هوندو آهي ۽ نه آن جي شڪل، آن جي باوجود، انهيءَ ڪيڪ کي ”نئين سال“ تائين رکيو ويندو آهي، جڏهن آن جو اڌ گهر جي سڀني ڀاتين ۾ سندن چوپائي مال ۾ تقسيم ڪيو ويندو آهي. باقي ٻيو اڌ ٻج ڇٽڻ جي موسم اچڻ تائين رکيو ويندو آهي، جڏهن اهو وري به ساڳيءَ طرح صبح جو ماڻهن ۽ ڍورن ۾ تقسيم ڪيو ويندو آهي. ايسٽونيا جي ٻين علائقن ۾ وري، ”ناتال جو سوئر“،

جيئن اهي ڪيس سڏيندا آهن، انهيءَ رائيءَ سان پچايو ويندو آهي، جا لاباري وقت سپ ڪان اڳ ورڇي ويندي آهي؛ اُن جي شڪل مخروطي هوندي آهي ۽ مٿس سوئر جي هڏي يا ڪنجيءَ سان زور ڏيئي صليب جو نشان ڪيو ويندو آهي يا وري ڪنهن ٻئي شڪل يا ڪوئلي جي ٽڪر سان اُن ۾ ٽي ننڍيون ڪڏون ڪيون وينديون آهن. تقريبي موسم جي سڄي دوران ۾ اهو ميز تي پيٺو هوندو آهي ۽ سندس پرسان روشني رکيل هوندي آهي. "نئين سال" ۽ *"ايپيفني" جي تقريبن تي، سج اڀرڻ کان اڳ ڪيڪ جو ٿورو حصو لوڻ سان گڏ پوري چوپائي مال کي ڏنو ويندو آهي. باقي حصو اُن ڏينهن تائين محفوظ رکيو ويندو آهي، جڏهن موسم بهار ۾ چوپائي مال کي پهريون دفعو چراگاهه ڏانهن نيون ويندو آهي. اهو اڌ ان وقت ڏنار جي ٿيلهيءَ ۾ وڌو ويندو آهن، جو پورن کي جادوءَ ۽ ٻئي نقصان کان بچائڻ ۽ سندن حفاظت ڪرڻ لاءِ، ساڳئي ڏينهن شام جو کين ورهائي ڏيندو آهي. ڪن هنڌن تي، "ناتال جي سوئر" کي ٻنيءَ ۾ ڪم ڪندڙ نوڪر ۽ ڍور جيون جي پيجي ڪرڻ وقت پرپور ۽ پلي فصل حاصل ڪرڻ لاءِ گڏجي کائيندا آهن.

١٠- ان جي روح جي حيواني نمائندن متعلق:

اهو ٿيو اَن جي روح جي حيواني نمائندن متعلق، جيتري قدر ۽ جهڙيءَ طرح اتر يورپ جي لوڪ - رسمن ۾ انهن کي اسان جي روبرو پيش ڪيو ويو آهي. اهي رسمون لاباري جي دعوت جي

* غير- يهودي قوم وارن اڳيان، جن جي نمائندگي ٽي عقلمند ڪري رهيا هئا، حضرت مسيح جو ظهور؛ عيسائي مذهب وارا اها تقريب هر سال ٦ جنوري تي ملهائيندا آهن.

مقدس نوعيت کي عيان ڪن ٿيون. آن جي روح کي ڪنهن
جانور اندر سمايل تصور ڪيو وڃي ٿو، انهيءَ مقدس جانور
کي ذبح ڪيو وڃي ٿو ۽ سندس گوشت ۽ رت کي لايارا گڏجي
کائين ٿا. چنانچ ڪڪڙ، سهڙ، ٻليءَ، ٻڪريءَ ۽ ڏاند کي
لاڻاري لڻ وارا احترام سان مقدس شين جي حيثيت ۾ کائين ٿا
۽ سوئر کي وري هر هلائڻ وارا بهار جي موسم ۾ مقدس سمجهي
ساڳئي احترام سان کائين ٿا. وري انهيءَ مقدس جانور جي
گوشت جي بدلي طور، ماني يا اٽي ۽ چربيءَ مان گولا ٺاهي،
کين انهيءَ جانور جي صورت ڏني وڃي ٿي ۽ انهن کي احترام
سان کاڌو وڃي ٿو. اهڙيءَ طرح، لاباري لڻ وارا سوئر جي
شڪل وارا گولا کائيندا آهن ۽ موسم بهار ۾ مالدار ماڻهو ۽
سندن چوپايو مال نر سوئر جي شڪل وارا نان (يول - سوئر)
کائيندا آهن.

آن جي روح جي انساني ۽ حيواني نمائندن جي ٻن مختلف
نظرين جي درميان، جيڪو مڪمل توازن موجود آهي، تنهن
کي پڙهندڙ شايد محسوس ڪيو هوندو. انهيءَ توازن جو اسين
هتي مختصر طور وري بيان ڪريون ٿا. جڏهن آن هوا ۾ لڏندو
آهي، تڏهن چيو ويندو آهي ته "آن - ماءُ" يا "آن - ٻگهڙ"
وغيره آن مان لنگهي رهيو آهي. ٻارن کي ٻنين ۾ رلڻ کان
تنبيهه ڪئي ويندي آهي، ڇاڪاڻ ته "آن - ماءُ" يا "آن -
ٻگهڙ" سنجهس ويٺو هوندو آهي. آخرين وڍيل ان يا آخرين
ڳاهيل سٿيءَ ۾، "آن - ماءُ" يا "آن - ٻگهڙ" وغيره کي موجود
سمجهيو ويندو آهي. خود آخرين سٿيءَ کي "آن - ماءُ" يا "آن-
ٻگهڙ" وغيره سڏيو ويندو آهي ۽ کيس "عورت" يا "ٻگهڙ"

وغيره جي صورت ۾ ٺاهيو ويندو آهي. جيڪو ماڻهو آخرين ستي ويندو، پٽڙندو يا ڳاهيندو آهي، تنهن کي انهيءَ ناليءَ موجب جيڪو خود آخرين ستيءَ کي ڏنو ويندو آهي، "پوڙهي عورت" يا "ٻڪهڙ" وغيره جو نالو ڏنو ويندو آهي. جيئن ڪن هنڌن تي هڪ ستيءَ کي انساني صورت ڏيئي ۽ کيس "ڪنواريءَ"، "مڪائيءَ - ماءُ" وغيره جو نالو ڏيئي، اَن جي روح جي رحمتن جي سلسلي کي جاري رکڻ لاءِ هڪ لاباري ڪان پٺي تائين رکيو ويندو آهي، تيئن ڪن ٻين هنڌن تي "لاباري - ڪڪڙ" ۽ اڃا ڪن ٻين هنڌن تي، ٻڪريءَ جو گوشت هڪ لاباري ڪان پٺي تائين ساڳئي مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ رکيو ويندو آهي. جيئن ڪن هنڌن تي فصل کي پلي ڪرڻ خاطر "اَن - ماءُ" مان نڪتل اَن کي ايندڙ بهار ۾ ٻج واري اَن سان ملايو ويندو آهي، تيئن ڪن هنڌن تي ڪڪڙ جا کنڀ ۽ سيٻڻ ۾ "پول - سوئر" بهار تائين محفوظ رکيا ويندا آهن ۽ ساڳئي مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ ٻج واري اَن ۾ ملايا ويندا آهن. جهڙيءَ طرح "اَن - ماءُ" يا "ڪنواريءَ" جو ڪجهه حصو ناتال وقت چوپائي مال يا ڍورن هر هلائڻ وقت گهوڙن کي کارايو ويندو آهي، تيئن "پول - سوئر" جو ڪجهه حصو موسم بهار ۾ هر هلائيندڙ گهوڙن يا ڍڳن کي ڏنو ويندو آهي. آخر ۾، اَنَ جي روح جو موت سندس انساني يا حيواني نمائنده کي قتل ڪرڻ سان ڏيکاريو ويندو آهي؛ ۽ سندس پوڄاري، روح جي نمائندي جو سچو پچو جسم ۽ رت احتراماً کائيندا آهن، يا ماڻس مشابهت رکندڙ ڪيڪ يا ماني کائيندا آهن.

اَنَ جو روح، جيڪي ٻيون حيواني صورتون اختيار ڪندو

آهي، سي لوسڙ، ڦاڙهو، جابلو ڳئون، رڍ، رڇ، ڳڌهه، ڪئو، خاردار سهو، ڪنگ پکي، هنس ۽ سرڻ آهن. جيڪڏهن هي سوال پڇيو وڃي ته آنَ جي روح ڪيَ حيواني صورت ۾ ظاهر ٿيندڙ ڇو ٿو سمجهيو وڃي ۽ سو به ايترن سارن مختلف جانورن جي صورتن ۾، ته ان جو جواب هيءُ پيش ڪري سگهجي ٿو ته قديم زماني جي هڪ وحشي انسان جي دماغ ۾ ڪنهن جانور يا پکيءَ جي بنيءَ ۾ فقط داخل ٿي، ظاهر ٿيڻ جي سڌي سادي حقيقت انهيءَ جانور ۽ آنَ جي درميان ڪنهن پراسرار تعلق جو خيال هڪدم پيدا ڪندي هوندي؛ ۽ جڏهن اسين هيءَ ڳالهه ذهن نشين ڪنداسون ته قديم زماني ۾ بنين جي حد بندي ٿيڻ ڪان اڳ، سڀني قسمن جي جانورن کي منجهن رلڻ جي آزادي هئي، تڏهن اسان کي هن باري ۾ ڪنهن به عجب ڪائڻ جي ضرورت نه ٿيندي ته آنَ جي روح کي گهوڙي ۽ ڳئون جهڙن وڏن جانورن سان به شناخت ڪيو ويندو هو، جي هن زماني ۾ ڪنهن غير معمولي حادثي ڪان علاوه ڪنهن به انگريز جي بنيءَ ۾ رلندا نه ٿا ملي سگهن. اها سمجهاڻي انهيءَ تمام رواجي حالت سان خاص زور سان لاڳو ٿئي ٿي، جنهن ۾ آنَ جي روح جي حيواني نمائندي کي آخرين ٻيٽل آنَ ۾ لڪندو ڇپندو سمجهيو وڃي ٿو. ڇو ته لاباري وقت گهٽائي جهنگلي جانور جهڙوڪ سها، سهڙ ۽ تتر عام طرح سان لاباري جي واڌاري سان گڏو گڏ ٻيٽل آنَ جي آخرين تڪر ڏانهن ڌڪيا ويندا آهن ۽ اتان فقط اهڙي وقت پڇي نڪرندا آهن، جڏهن اهو آخرين آنَ وڍيو ويندو آهي. اها ڳالهه اهڙي ته باقاعدگيءَ سان عمل ۾ ايندي آهي، جو لاباري لڻڻ وارا ۽ ٻيا آخرين ٻيٽل آنَ واريءَ جاءِ جي چوڌاري حلقو ٺاهي لٺين يا بندوقن سان مسلح ٿي بيهندا آهن،

جن سان اهي انهن جانورن کي انهيءَ وقت ماريندا آهن، جڏهن اهي ڪانئن ۾ پنهنجي آخرين پناهگاه مان ٽپ ڏيئي نڪرندا آهن. هاڻي، قديم دور جي هڪ وحشي انسان کي، جنهن کي جادوءَ رستي شڪل و صورت جون تبديليون ڪرڻ بلڪل اعتبار جوڳي حقيقت معلوم ٿئي ٿي، هيءَ ڳالهه قدرتي طور هڪ تسليم ٿيل حقيقت معلوم ٿئي ٿي ته آنَ جو روح، جنهن کي ٻيٺل آنَ ۾ سندس گهر مان تڙي ڪڍيو ويو ٿو، انهيءَ جانور جي صورت ۾ فرار ٿئي ٿو، جنهن کي ٻيٺل آنَ جي آخرين ٽڪر مان عين انهيءَ مهل ڊوڙندي ڏٺو وڃي ٿو، جڏهن اهو لاباري واري جي ڏاٽي جي هڪ ڌڪ سان وڍجي عيٺ ڪري ٿو. اهڙيءَ طرح آنَ جي روح جي جانور سان شناخت، سندس ڪنهن اجنبي راهگير سان شناخت سان مشابهت رکندڙ آهي." جهڙيءَ طرح ڪنهن اجنبي راهگير جو لاباري واريءَ پنيءَ يا ڳاهه جي ميدان جي پرسان اوچتو پرگهٽ ٿيڻ، هڪ وحشي انسان جي خيال ۾ ڪيس آنَ جي روح جي حيثيت ۾ شناخت ڪرڻ لاءِ ڪافي آهي، جو ڪيس وڍيل يا ڳاهيل آنَ مان فرار ٿيندو نظر اچي ٿو، ساڳيءَ طرح وڍيل آنَ مان نڪرندي ڪنهن جانور جو ناگاه ظاهر ٿيڻ، ڪيس آنَ جي روح سان شناخت ڪرڻ لاءِ ڪافي آهي، جو انهيءَ وقت پنهنجي تباه ٿيل گهر مان فرار ٿي رهيو هوندو آهي. اهي ٻئي شناختون ايتري قدر ته مشابهت رکندڙ آهن، جو انهن جي سمجهاڻي ڏيڻ جي ڪوشش ۾ ڪين هڪ ٻئي کان مشڪل ٿي علحده ڪري سگهبو. انهن ماڻهن کي، جيڪي پوئينءَ شناخت جي سمجهاڻيءَ لاءِ اسان جي هتي پيش ڪيل اصول کان علاوه ٻئي ڪنهن اصول جي تلاش ۾ آهن، تن کي هيءَ حقيقت ثابت ڪرڻي پوندي ته سندن نظريو اول الذڪر شناخت سان پڻ لاڳو آهي.

باب اوڻونڄاهون

قديم نباتاتي ديوتائون حيواني صورت ۾

۱- ٻ ڊيئونيسس ٻڪر ۽ ڏاند جي صورتن ۾: انهيءَ ڳالهه جي اسين ڪٿي ڪهڙيءَ طرح به سمجهاڻي ڏيون، اها حقيقت پنهنجيءَ جاءِ تي قائم آهي ته ڪڙمين جي لوڪ-ڪهاڻين ۾ اَن جي رُوح جو عام طور حيواني صورت ۾ تصور ڪيو ويو آهي ۽ ڪيس انهيءَ ئي صورت ۾ پيش ڪيو ويو آهي. ڇا، اها حقيقت انهيءَ تعلق کي نه سمجهائي سگهندي، جنهن ۾ ڪي خاص جانور قديم زماني جي نباتاتي ديوتائن، جهڙوڪ ڊيئونيسس، ڊيميٽر، ائڊونس، اٽيس ۽ اوسيرس سان منسلڪ هئا؟

اچو ته پهرين ڊيئونيسس سان ابتدا ڪريون. اسين ڏسي آيا آهيون ته ڪيس ڪڏهن ٻڪر ۽ ڪڏهن ڏاند جي صورت ۾ پيش ڪيو ويندو هو. ٻڪر جي صورت ۾ ڪيس پئنس، سئٽايرس ۽ سائليني‌وسس جهڙن ننڍن ديوتائن کان مشڪل ئي علحده ڪري سگهبو، جي سڀيئي ساڻس قريبي تعلق رکن ٿا ۽ جن سڀني کي ڪم و بيش مڪمل طرح ٻڪرن جي صورت ۾ ڏيکاريو ويو آهي. چنانچه، پئن کي صنم سازيءَ ۽ تصويرن ۾ باقاعده طور ٻڪر جي شڪل ۽ ٽنگن سان ڏيکاريو ويندو هو. سئٽايرس کي ٻڪر جي نوڪدار ڪنن، ۽ ڪڏهن ڪڏهن شاخ دار سڱن ۽ ننڍن پڇن سان چٽيو ويندو هو. ڪڏهن ڪڏهن ته کين فقط

ٻڪر ڪونئيو ويندو هو، ۽ ڊراما ۾ سندن ڪردار اهي ماڻهو ادا ڪندا هئا، جي ٻڪرين جي کلن ۾ ملبوس هوندا هئا. سائليني‌س کي تصويرن وغيره ۾ ٻڪريءَ جي کل ۾ ڍڪيل ڏيکاريو ويو آهي. ازانسواءِ، يوناني ’پئنس‘ ۽ سئٽايرس جي اطالوي بدل، فانس، کي ٻڪريءَ جي پيرن ۽ ٻڪريءَ جي سڱن سان، اڌ ٻڪريءَ ۽ اڌ ماڻهوءَ جي صورت ۾ ڏيکاريو ويو آهي. وري، ٻڪريءَ جي صورت وارا اهي سڀيئي ننڍا ديوتائون، گهٽ يا وڌ صفائيءَ سان، ٻيلائي ديوتائن جي صورت وچي اختيار ڪن ٿا. چنانچه، آرڪيڊيا وارا پئن کي ”ٻيلي جو آقا“ سڏيندا هئا. سائلينيوسس وري وڻن جي پرين سان دوستي رکندو هو. فانس کي صاف طرح ٻيلن جي ديوتائن جا لقب ڏنا ويا آهن، ۽ سندن اها حيثيت، سلوانس ۽ سلوانيوسس سان سندن صحبت يا انهن سان سندن شناخت مان اڃا به زياده صاف طور ظاهر ٿي رهي آهي جي، جيئن سندن نالن مان واضح آهي، خود ٻيلن جا ديوتائون هئا. سڀ کان آخر، سائٽرس جي سائلينيوسس، فانس ۽ سلوانيوسس سان صحبت ثابت ڪري ٿي ته سائٽرس پڻ ٻيلائي ديوتا هئا. ٻيلن جي انهن ٻڪريءَ جي صورتن وارن روحن جا شمال يورپ جي لوڪ ـ ڪٿا ۾ به نعم‌البدل ملن ٿا. چنانچه، روس جا ٻيلائي ارواح، جن کي ”لجيشي“ (لجيس معنيٰ ٻيلو) چيو وڃي ٿو، جزوي طور انساني صورت ۾ ظاهر ٿين ٿا، پر کين سڱ، ڪن ۽ ٽنگون ٻڪريءَ جون ٿين ٿيون. ”لجيشي“ پنهنجيءَ مرضيءَ مطابق قدوقامت ۾ تبديلي آڻي سگهي ٿو، جڏهن اهو ٻيلي ۾ گهمندو آهي، تڏهن ايڏو ڊگهو هوندو آهي، جيڏا وڻ، جڏهن کيتن ۾ گهمندو آهي، تڏهن اهو گاهه جي ڊيگهه کان زياده

اوچو ڪونہ هوندو آهي. ڪي ”لجيشي“ آن توڙي پيلي، پنهي جا روح آهن؛ لاباري ڪان اڳ اهي ڪانن جيڏا ڏکيا ٿين ٿا، پر بعد ۾ انهن جو قد سٺسي وچي ناڙن جي ڏيگهہ جيترو رهي ٿو. انهيءَ سان، جيئن اسين مٿي چئي آيا آهيون، وڻن جي آرواح ۽ آنَ جي ارواح جي درميان جيڪو قريبي تعلق آهي، سو صاف ظاهر ٿئي ٿو ۽ اهو بہ واضح ٿئي ٿو تہ اهي ٻئي ڪهڙيءَ نہ آسانيءَ سان هڪ ٻئي ۾ ملي هڪ ٿي سگهن ٿا. ساڳيءَ طرح، فانس، حالانڪ پيلائي ارواح هئا، ان جي باوجود ساٿين جو اهو اعتقاد هو تہ اهي فصلن جي واڌاري ۾ مدد ڪندا هئا. اسان اڳيئي ڏسي آيا آهيون تہ ڪيئن نہ لوڪ-رسم ۾ آنَ جي روح کي گهڻو ڪري بڪريءَ جي صورت ۾ ڏيکاريو ويو آهي. انهن سيني حقيقتن جي مدنظر، پئنس، سئنايرس ۽ فانس؛ جيئن منهاردٽ دليل بازي ڪري ٿو، انهن پيلائي روحن جي دور ڏور تائين ڦهليل طبقي سان وابستہ آهن، جن جو بڪرين جي صورت ۾ تصور ڪيو ويو آهي. نباتات جي ديوتا جي تخيل ۾، جيڪو خود انهيءَ نباتات تي پلي ٿو، جنهن جو اهو مظهر آهي، جيڪو اختلاف آهي، سو اهڙو آهي، جو هڪ وحشيءَ جي دماغ ۾ آسانيءَ سان نہ ٿو اچي سگهي. اهڙا اختلاف انهيءَ حالت ۾ رونما ٿين ٿا، جڏهن ديوتا جي نباتات اندر موجودگيءَ جو خيال ختم ٿئي ٿو ۽ کيس نباتات جو مالڪ يا آقا تصور ڪيو وڃي ٿو؛ چو تہ نباتات جي مالڪيءَ جي تصور مان قدرتي طور آن تي پلڻ جو خيال جنم وٺي ٿو. ڪڏهن ڪڏهن آنَ جي روح کي، جنهن کي ابتدا ۾ آنَ اندر موجود سمجهيو وڃي ٿو، بعد ۾ آنَ جو مالڪ تصور ڪيو وڃي ٿو، جو آن تي پلي ٿو ۽ جنهن کي آنَ

کان محروم ڪري، غريب ۽ مفلس ڪيو وڃي ٿو. چنانچه، ڪيس گهڻو ڪري "غريب ماڻهو" يا "غريب عورت" سمجهيو ويندو آهي. ڪن موقعن تي پوئين ستيءَ کي بنيءَ تي "غريب پوڙهيءَ زال" يا "پوڙهيءَ رائي-عورت" لاءِ بيٺل چڏي ڏنو ويندو آهي.

چنانچه، پيلائي روحن جي ٻڪرين جي صورت ۾ نمائندگي دور دور تائين ڦهليل، ۽ قديم دور جي وحشي انسان جي دماغ لاءِ فطرتي، معلوم ٿئي ٿي. ان ڪري، جڏهن اسان کي معلوم ٿئي ٿو ته جيئن اڳي ئي معلوم ٿي چڪو آهي ته ڊيئونيسس، وڻن جي ديوتا، کي ٻڪريءَ جي صورت ۾ ڏيکاريو وڃي ٿو. تڏهن اسين هن فيصلي ڪرڻ کان سواءِ رهي نه ٿا سگهون ته اها نمائندگي سندس وڻن جي ديوتا هئڻ جي اصلي نوعيت جو محض هڪ جز آهي ۽ اها سمجهاڻي ٻن مختلف ۽ جداگانه پوڄائن جي اشتراڪ مان نه ٿي ڏيئي سگهجي، جن منجهان هڪ ۾ اهو اصل حالت ۾ وڻن جي حيثيت ۾ ظاهر ٿيو ۽ ٻيءَ ۾، ٻڪر جي صورت ۾.

ڊيئونيسس کي، اسان جيئن ڏٺو آهي، ڏاند جي صورت ۾ پڻ تصور ڪيو ويو هو. هن کان اڳ جيڪي ڪجهه ٿي گذريو آهي، تنهن مان قدرتي طور اسان کي هيءَ اميد پيدا ٿئي ٿي ته هن جو ڏاند وارو روپ سندس نباتات واريءَ حيثيت جي اظهار جو هڪ ٻيو طريقو هوندو، خاص طرح هن ڪري، جو اتر يورپ ۾ ڏاند اَنَ جي روح جو هڪ عام نمائندو آهي؛ ۽ ايلوسيس جي اسرارن ۾ ڊيئونيسس جو ڊيميٽر ۽ پرسيفون سان جيڪو قريبي تعلق آهي، سو ڏيکاري ٿو ته، ڪم از ڪم سندس نوعيت زرعي آهي.

هاڻي، جيڪڏهن هيءَ ڳالهه ڏيکاري سگهجي ته ڊيئونيسس جي سائن سوڻن کان سواءِ ٻين حالتن ۾ به، قديم زماني جا ماڻهو

ڏاند کي نباتات جي روح جي نمائندي طور ذبح ڪندا هئا، ته مٿين نظريي جي صحت جو امڪان اڃا ڪجهه قدر زياده ٿي پوندو. معلوم ٿئي ٿو ته اهي ائينس واريءَ قربانيءَ ۾، جيڪا ”ڏاند جي قتل“ (بوفونيا) جي نالي سان مشهور آهي، ائين ڪندا هئا. اها قرباني، گهڻو ڪري، جون مهيني جي آخر ڌاري يا جولاءِ جي شروعات ۾ ڪئي ويندي هئي، يعني انهيءَ وقت ڌاري، جڏهن اتيڪا ۾ گاهه ڌري گهٽ پورو ٿيڻ وارو هوندو آهي. روايت مطابق انهيءَ قربانيءَ جو رواج خشڪ سالي ۽ قحط جي خاتمي آڻڻ لاءِ وڌو ويو، جنهن انهيءَ ملڪ کي ڪجهه عرصي کان وٺي مصيبت ۾ مبتلا ڪيو هو. انهيءَ قربانيءَ سان جيڪي سانت سوڻ وابسته هئا، سي هيٺ ڏجن ٿا. ڪڻڪ سان مليل جَوَ يا منجهائن ٺهيل مانيون، ائڪروپولس ٽڪريءَ تي، زيوس پوليئس ديوتا جي ڪنجهي واري قربانگاهه جي چوڌاري ڏاندن کي ڦيرايو ويندو هو ۽ اُنهن مان جيڪو به ڏاند قربانگاهه ڏانهن وڌي، اُتي رکيل نذرانو کائيندو هو، تنهن کي قربان ڪيو ويندو هو. جنهن ڪهاڙي ۽ چاقوءَ سان ڏاند کي ذبح ڪيو ويندو آهي، تن کي اڳوات انهيءَ پاڻيءَ سان تيز ڪيو ويندو هو، جو ڪنواريون پاڻ کڻي ايندڙيون هيون، جن کي ”پاڻي ڍوئيندڙ“ سڏيو ويندو هو اوزارن کي، پوءِ تيز ڪيو ويندو هو ۽ اهي ڪاسائيءَ جي هٿ ۾ ڏنا ويندا هئا، جو ڏاند کي ڪهاڙي جي ڌڪ سان هيٺ ڪيرائيندو هو، ۽ ٻيو ڇڙو چاقوءَ سان سنڌس گردن وڍيندو هو. پهريون ڪاسائي جيئن ئي ڏاند کي هيٺ ڪيرائيندو هو، تيئن ئي ڪهاڙو اڇلائي، ميدان مان وٺي ڀڄندو هو ۽ جيڪو ساٿي انهيءَ ڏاند جي گردن وڍيندو هو، سو به شايد ڪاسائيءَ جو نقل ڪندو هو. انهيءَ وچ ۾، ڏاند جي

ڪل لاتي ويندي هئي ۽ جيڪي ٻه ساٿهو آتي موجود هوندا هئا، سي اُن جي گوشت مان حصو ڪٽندا هئا. پوءِ ڏاند جي چمڙي کي گاهه سان پري، سبيو ويندو هو ۽ ڏاند جي بوتي کي سندس ٽنگن تي بيهاري، پاڇاريءَ ۾ ٻڌو ويندو هو، ڇو ته اهو هر ڪاهي رهيو هو. اُن کان پوءِ قديم عدالت ۾، جنهن جي صدارت ”بادشاهه“ (جيئن ڪيس سڏيو ويندو هو) ڪندو هو، هن فيصلي ڪرڻ لاءِ مقدمو هلايو ويندو هو ته ڏاند کي ڪنهن قتل ڪيو. جيڪي ڪنواريون ڇوڪريون پاڻي ڀري آيون هيون، سي انهن ساٿهن تي تهمت رکنديون هيون، جن ڪهاڙو ۽ چاقو تيز ڪيو هو؛ جن ساٿهن ڪهاڙي ۽ چاقوءَ کي تيز ڪيو هو، سي وري انهن ساٿهن تي الزام ڌريندا هئا، جن اهي اوزار ڪاساين جي سپرد ڪيا هئا؛ جن ساٿهن اهي اوزار ڪاساين جي حوالي ڪيا هئا، سي وري ڪاساين کي مورد الزام ٺهرائيندا ها؛ ۽ ڪاسائي، آخرڪار، ڪهاڙي ۽ چاقوءَ تي الزام مڙهيندا هئا، جن کي ڏوهاري ٺهرائي، موت جي سزا ڏني ويندي هئي. پوءِ ڪهاڙي ۽ چاقوءَ کي سمنڊ ۾ اڇلايو ويندو هو.

انهيءَ قربانيءَ جي نالي، — ”ڏاند جو قتل“ — ۽ اُنهن ساٿهن جي طرفان، جن جو ڏاند جي ذبح ۾ هٿ شامل هوندو هو، پنهنجي مٿان الزام مڙهڻ جي ڪوشش، ڏوهارين تي رسمي مقدمو ۽ ڪهاڙي يا چاقوءَ يا ٻنهي کي سزا ڏيڻ مان ثابت ٿئي ٿو ته ڏاند کي، نه فقط قربانيءَ جو جانور تصور ڪيو ويندو هو، جو ديوتا کي نذراني طور پيش ڪيو ويندو هو. پر خود ڏاند کي اهڙو مقدس جانور پڻ سمجهيو ويندو هو، جنهن کي ذبح ڪرڻ هڪ عظيم گناهه يا قتل سمجهيو ويندو هو. انهيءَ ڳالهه جي ثابتي ”وئرو“ جي هن بيان مان ملي رهي آهي ته اڳئين زماني ۾ اٽيڪا

۾ ڏاند کي ذبح ڪرڻ اهڙو گناه تصور ڪيو ويندو هو، جنهن جي پاداش ۾ ڏوهاريءَ کي موت جي سزا ملندي هئي. قربانيءَ جي جانور کي منتخب ڪرڻ جي طريقي مان معلوم ٿئي ٿو ته جيڪو ڏاند اَنُ چڪيندو هو، تنهن کي اَنَ جو ديوتا تصور ڪيو ويندو هو، جو پنهنجيءَ شيءَ جو قبضو حاصل ڪندو سمجهيو ويندو هو. انهيءَ معنيٰ ۽ مفهوم جي پٺڀرائي هيٺينءَ رسم مان ٿي رهي آهي. آرلينس ضلعي ۾، بيوس وٽ، چوويهين يا پنجويهين اپريل تي، پلال مان ماڻهوءَ جو هڪ بوتو ٺاهيو ويندو آهي، جنهن کي ”وڏو سونڊارڊ“ سڏيو ويندو آهي. جو ته اتان جا ماڻهو چوندا آهن ته پڙهو ”سونڊارڊ“ هينئر مري ويو آهي ۽ کين هڪ نئين ”سونڊارڊ“ بنائڻ جي ضرورت آهي. پلال جي انهيءَ ماڻهوءَ کي ڏاڍيءَ سنجيدگيءَ سان جلوس جي صورت ۾ سڄي ڳوٺ جي گهٽين ۾ ڦيرايو ويندو آهي، جنهن کان پوءِ کيس صوفن جي قديم ترين وڻ مٿان رکيو ويندو آهي. اهو تيسين اتي رهندو آهي، جيسين صوفن جو فصل گڏ ڪيو ويندو آهي، جنهن کان پوءِ کيس هيٺ لاهي، پاڻيءَ ۾ اڇلايو ويندو آهي، يا وري کيس ساڙيو، سندس رک پاڻيءَ ۾ اڇلائي ويندي آهي. پر، جيڪو ماڻهو وڻ مان پهريون صوف پٽيندو آهي، تنهن کي ”وڏو سونڊارڊ“ جو خطاب ورثي طور ملندو آهي. هتي، پلال جو اهو بوتو، جنهن کي ”وڏو سونڊارڊ“ سڏيو ويندو آهي ۽ جنهن کي بهار جي موسم ۾ صوفن جي قديم ترين وڻ تي رکيو ويندو آهي، سو وڻ جي روح جي نمائندگي ڪري ٿو جو، سياري ۾ مري وڃي ٿو ۽ جڏهن صوفن جو نئون ٻور شاخن تي ظاهر ٿئي ٿو، تڏهن وري زنده ٿئي ٿو. چنانچه، جيڪو ماڻهو وڻ مان پهريون صوف پٽي ٿو ۽

اهڙيءَ طرح "وڏي مونڊارڊ" جو خطاب حاصل ڪري ٿو، تنهن کي لازمي طور وڻ جي روح جو نمائندو سمجهڻ گهرجي. قديم نسل واريون قومون ڪنهن نه ساليانِي فصل جي پهرئين ميوي کي تيستين چکڻ لاءِ آماده نه ٿينديون آهن، جيستين آهي انهن کي ڪن سائن سوڻن يا رسمن جي ادا ڪرڻ سان، عام طور ڪائڻ لاءِ سلامتيءَ ۽ نيڪ نتيجي وارو نه ڪنديون آهن. اٿهيءَ انديشي جو سبب هن اعتقاد ۾ پوشيده معلوم ٿئي ٿو ته اهي قومون پهرئين ميوي کي يا ديوتا جي شخصي ملڪيت سمجهنديون آهن يا وري منجهس خود ديوتا جو واسو سمجهنديون آهن. تنهن ڪري، جڏهن به ڪنهن ماڻهوءَ يا جانور کي پهرين مقدس ميون کي پياڪائيءَ سان پنهنجي استعمال ۾ آڻيندو ڏٺو ويندو آهي، تڏهن انهيءَ ماڻهوءَ يا جانور کي، لازمي طور، انساني يا حيواني صورت ۾ خود آهو ديوتا سمجهيو ويندو آهي، جو اهڙيءَ طرح پنهنجو حق حاصل ڪري رهيو هوندو آهي. اٿينس واريءَ قربانيءَ جو وقت، جو ڳاهه جي ختم ٿيڻ جي قريب هوندو هو، ٻڌائي ٿو ته اها ڪڻڪ ۽ آهي جَوَ جيڪي قربان گاه تي رکيا ويندا هئا، سي لاباري جي وقت جا نذرانا هوندا هئا، ۽ بعد واري طعام جي مقدس نوعيت- جنهن ۾ سڀئي حاضرين مقدس جانور جي گوشت کائڻ ۾ شريڪ ٿيندا هئا- کيس جديد يورپ جي لاباري وارين دعوتن جي متوازي بڻائي ٿي جنهن ۾، جڻين اسين ڏسي آيا آهيون، سڀئي لايارا انهيءَ جانور جو گوشت کائيندا آهن، جيڪو ان جي روح جي نمائندگي ڪندو آهي. وري اها روايت، ته انهيءَ قربانيءَ جي رسم خشڪ ساليءَ ۽ قحط کي ختم ڪرڻ لاءِ رائج ڪئي ويئي هئي، هن

نظريي جي حق ۾ آهي ته اها لاباري جي وقت جي تقريب هئي.
آنَ جي روح جي دوباره زندگي حاصل ڪرڻ جي رسم جي مشابهت، جنهن جي ادائگي ڏڳي جي ٻوتي کي ڪڙي ڪرڻ ۽ ڪيس هڙَ لاءِ پاچاريءَ ۾ وجهڻ سان ڪئي ويجي ٿي، وڻ جي روح جي شخصي نمائندي، يعني "وحشي ماڻهو" جي صورت ۾ دوباره زندگي حاصل ڪرڻ جي رسم سان ڪري سگهجي ٿي.

ڏڳو دنيا جي ٻين حصن ۾ به آنَ جي روح جي نمائندي جي حيثيت ۾ نظر اچي ٿو. گائنا ۾، گريٽ بسام وٽ، سٺي فصل حاصل ڪرڻ لاءِ هر سال ٻه ڏڳا ذبح ڪيا ويندا آهن. قرباني جيڪڏهن موثر ٿيڻي آهي، ته پوءِ ڏڳن کي روئڻ گهرجي. تنهن ڪري، ڳوٺ جون سڀئي عورتون ڏڳن جي سامهون ويهي هن قسم جو راڳ آلاپينديون آهن، "ڏڳو روئيندو، ها، اهو روئيندو!" رکي رکي، عورتن مان هڪ ڇٽي ڏڳن جي چوڏاري گهمندي ستائن، خاص طرح سندن اکين ستان، ڪجيءَ جو شراب اڇلائيندي رهندي آهي. ڏڳن جي اکين مان جڏهن ڳوڙها وهڻ لڳندا آهن تڏهن ماڻهو نچندا آهن ۽ خوش ٿي، هيئن ڳائيندا آهن ته "ڏڳو روئي ٿو! ڏڳو روئي ٿو!" پوءِ ته مرد ڏڳن جا پڇ پڪڙي، انهن کي هڪ ئي ڌڪ سان وڍي ڇڏيندا آهن. ماڻهن جو اعتقاد آهي ته جيڪڏهن اهي پڇ هڪ ڌڪ سان صفا نه وڍجي ويندا، ته انهيءَ سال جي دوران ۾ ملڪ مٿان ڪا وڏي آفت نازل ٿيندي. انهن ڏڳن کي پوءِ ذبح ڪيو ويندو آهي ۽ سندن گوشت قوم جا سردار کائيندا آهن. هتي، ڏڳن جا ڳوڙها، ڪونڊ ۽ ازٽيڪس قبيلن وارن جي قربانيءَ وارن ماڻهن وانگر، شايد مينهن وسائڻ جا ٽوٽڪا آهن. اسان اڳي ئي ڏٺو آهي ته آنَ جي پوئينءَ مٺ کي،

ڪڏهن ڪڏهن آنَ جي روح جو پڇ تصور ڪيو ويندو آهي. مترائي مذهب ۾ انهيءَ تخيل کي انهن مختلف ٻتن جي تصويرن جي صورت ۾ ظاهر ڪيو ويو آهي، جن ۾ مترائن کي ڏاند جي پنيءَ تي اونڌو ٿيندو ڏيکاريو ويو آهي، جي سندس پاسيريءَ ۾ چاقو ٿوڪيندا نظر اچن ٿا، ڇو ته انهن يادگارن مان ڪن ۾، ڏاند جو پڇ وچي ڏن ڪانن جي صورت ۾ ختم ٿئي ٿو ۽ انهن يادگارن منجهان هڪ ۾، ڏاند جي جسم ۾ چاقوءَ سان جيڪو زخم ڏيکاريو ويو آهي، تنهن مان رت جي بدران آنَ جا ڪانا نڪرندا ڏيکاريا ويا آهن. اهڙين تصويرن مان اسان کي يقيناً هيءَ راءِ قائم ڪرڻي پوي ٿي ته ڍڳي کي، جنهن جي قرباني مترائي مذهب جي سائن سوٽن ۾ اهم ڪردار ادا ڪندي هئي، ڪم از ڪم سندس هڪ صورت ۾ آنَ جي روح جو اوتار سمجهيو ويندو هو.

آنَ جي رُوح جي نمائندن ۾ ڍڳو اچا ٻه زياده صفائيءَ سان انهيءَ رسم ۾ نظر اچي ٿو، جا موسم بهار جي استقبال ڪرڻ خاطر چين جي سڀني صوبن ۽ ضلعن ۾ ادا ڪئي ويندي آهي. موسم بهار جي پهرين ڏينهن تي، جو گهڻو ڪري ٽينءَ يا چوٿينءَ فبروريءَ تي هوندو آهي، ۽ جو نئين چيني سال جو شروعاتي ڏينهن ٻه هوندو آهي، شهر جو گورنر يا پوليس عملدار جلوس جي صورت ۾ شهر جي مشرقي دروازي ڏانهن ويندو آهي ۽ اتي ”خدائي- مالدار“ جي حضور ۾ قرباني پيش ڪندو آهي، جنهن کي انساني جسم مٿان ڍڳي جي ڳچيءَ سان ڏيکاريو ويندو آهي. انهيءَ موقعي لاءِ ڳئونءَ، ڍڳي يا سينهن جو هڪ وڏو مجسمو اڳيئي تيار ڪيو ويندو آهي ۽ اهو مشرقي دروازي جي ٻاهران، زراعت جي سڀني اوزارن سميت، بيهاريو ويندو آهي. اهو بوتو مختلف رنگن جي ڪاغذن مان هڪ پنجري مٿان ٺاهيو ويندو آهي ۽ اهو گهڻو

ڪري، يا تہ ڪو انڌو ماڻهو ٿاهيندو آهي، يا وري اهڙي ماڻهوءَ جي هدايتن موجب تيار ڪيو ويندو آهي، جو موئن ماڻهن جي روحن سان همڪلاميءَ جي دعوائي ڪندو آهي. ڪاغذ جا مختلف رنگ ايندڙ سال جي نوعيت جي اڳڪتي ڪندا آهن؛ جيئن ڳاڙهن سرخ رنگ گهڻو هوندو آهي، تہ گهڻيون ٻاهيون لڳنديون، اڇو، تہ ٻوڏيون ۽ برساتيون جام ٿينديون؛ ۽ ساڳيءَ طرح ٻين رنگن جو ڪونہ ڪو مطلب ڪڍيو ويندو آهي. شاهي چيني سول سروس جا عملدار ڍڳي جي چوڌاري آهستي آهستي گهمندا آهن ۽ هرقدم تي انهيءَ کي مختلف رنگن جي لٺين سان سخت مار ڪڍندا آهن. ڪاغذ جي ٽڪرن کي پوءِ باهہ لڳائي ويندي آهي ۽ پوءِ ڪاغذن جي پرندڙ ٽڪرن کي هٿ ڪرڻ لاءِ وٺ پڪڙ شروع ٿيندي آهي، ڇوتہ ماڻهن جو اهو اعتقاد آهي تہ جنهن کي بہ انهن مان ڪو هڪ ٽڪر ملي ويندو، سو سڄي سال جي دوران ۾ يقيناً خوش نصيب ٿيندو. پوءِ هڪ جيڏي سينهن ذبح ڪئي ويندي آهي، جنهن جو گوشت انهن عملدارن ۾ تقسيم ڪيو ويندو آهي. هڪ روايت موجب، ڏاند جو بوتو مٽيءَ مان ٺاهيو ويندو آهي ۽ جڏهن گورنر کيس مار ڪڍي بس ڪندو آهي، تڏهن ماڻهو مٿس سنگباري ڪندا آهن، تانجو اهو ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويندو آهي، ”جنهن مان انهن کي سڪر سٺائيءَ واري سال جي توقع ٿيندي آهي.“ هتي آنَ جي روح جي نمائندگي بلڪل صاف طرح آنَ سان ڀريل ڍڳي جو مجسمو ڪري ٿو، جنهن جي ٽڪرن مان آباديءَ ۽ آسودگيءَ جي دور جي اميد رکي وڃي ٿي.

انهن سڀني ڳالهين جي مدنظر اسين هيءُ فيصلو ڪري سگهون ٿا تہ ”ٻڪر“ ۽ ”ڍڳي“، ٻنهي جي حيثيت ۾ ڊيئونيسس

خاص طور نباتات جو ديوتا هو. زنده ”ڊڳي“ يا ”ٻڪر“ کي ڊيئونيسس جي سائن سوٽن وقت چيرڻ ڦاڙڻ جي رسم ٿي، ٿي سگهي ٿو ته چين ۽ اتر يورپ واريون اهي رسمون، جن جو مٿي ذڪر ڪيو آهي، شايد ڪجهه روشني وجهن. انهيءَ جانور کي ائين ئي ٽڪر ٽڪر ڪيو ويندو هو، جيئن ڪونڊ قبيلي وارن جي رسم ۾ قربانيءَ واري ماڻهوءَ کي ذرو ذرو ڪيو ويندو هو، سو فقط هن لاءِ ته جيئن پوڄارين مان هرهڪ، ديوتا جي زندگي بخشيندڙ ۽ آباديءَ جي اثر جو حصو حاصل ڪري. گوشت تبرڪ طور ڪچو کاڌو ويندو هو ۽ اسين هيءُ قياس به ڪري سگهون ٿا ته منجهانئس ڪجهه حصو ٻنين ۾ دفن ڪرڻ يا ٻئي ڪنهن اهڙي ڪم ۾ استعمال ڪرڻ لاءِ گهر به نيون ويندو هو، ته جيئن نباتات جي ديوتا جي تيزيءَ جو اثر زمين جي ميون ۾ منتقل ٿي سگهي. ڊيئونيسس جي دوباره زنده ٿيڻ جو ڊرامو، جنهن جو سندس ڏند ڪٿائن بيان ڪيو ويو آهي، ذبح ٿيل ڏاند جي کل ۾ پلال پرڻ ۽ کيس بيهارڻ سان اهڙيءَ طرح ادا ڪيو ويندو هو، جيئن اٿينس واري ”بوفونيا“ ۾ ڪيو ويندو هو.

۲- **ڊيميٽر، سوئر ۽ گهوڙو:** هن کان پوءِ اسان جي ديويءَ ڊيميٽر ڏانهن متوجه ٿيندي ۽ هيءَ حقيقت ياد رکندي ته يورپي لوڪ-آکاڻين ۾ سوئر اَنَ جي روح جو عام نمائندو آهي، اسان کي هينئر هيءُ سوال پڇڻ گهرجي ته ڇا سوئر، جنهن جو ڊيميٽر سان ايتريقدر قريبي تعلق هو، اصل کان وٺي حيواني صورت ۾ خود ديوي ته ڪونه هو؟ سوئر انهيءَ ديويءَ لاءِ مقدس جانور هو، فنڪاريءَ جي شاهڪارن ۾ کيس سوئر کي گود ۾ کڻندي يا سندس صحبت ۾ گڏ ڏيکاريو ويو آهي ۽ سوئر کي سندس اسرارن ۾ باقاعدگيءَ

سان قربان ڪيو ويندو هو، جنهن لاءِ اهو سبب ڄاڻايو ويندو هو ته سوئر اناج کي نقصان رسائي ٿو ۽ اِن ڪري اهو ديويءَ جو دشمن آهي. پر هڪ دفعو، جڏهن ڪنهن جانور کي ديوتا جي صورت ۾ يا ڪنهن ديوتا کي جانور جي صورت ۾ تصور ڪيو ويو آهي، تڏهن ڪڏهن هيٺئن به ٿيو آهي، جيئن اسين ڏسي آيا آهيون، ته اهو ديوتا پنهنجي حيواني صورت لاهي اڇلائيندو آهي ۽ خالص انساني صورت وارو ٿي پوندو آهي؛ ۽ اَن ڪان پوءِ انهيءَ جانور کي، جنهن کي پهريائين ديوتا جي حيثيت ۾ ذبح ڪيو ويو هو، تنهن کي ديوتا سان دشمني رکڻ جي سبب ڪري سندس حضور ۾ هڪ قربان ڪيل جانور تصور ڪرڻ شروع ڪيو وڃي ٿو. مختصر طور ڪٿي چئجي ته ديوتا کي پنهنجي ئي حضور ۾ هن سبب ڪري قربان ڪيو وڃي ٿو ته اهو پنهنجو پاڻ دشمن آهي. ڊيئونيسس سان اهائي حالت ٿي هئي ۽ ممڪن آهي ته ڊيميٽر سان پڻ اهائي تعدي ٿي هجي؛ درحقيقت، سندس تقريبن مان هڪ، ٿيسموفوريا، جي سائن مان ثابت ٿئي ٿو ته اوائل ۾ سوئر خود اَنَ جي ديويءَ، ڊيميٽر يا سندس ڌيءَ، ۽ نعم‌البدل، پرسيفون، جي شخصيت جو مظهر هو. ائٿنڪ ٿيسموفوريا موسم‌خزان جي هڪ تقريب هوندي هئي، جا آڪٽوبر مهيني ۾ فقط عورتن طرفان ملهائي ويندي هئي ۽ جنهن ۾ پرسيفون (يا ڊيميٽر) جي عالم زيرين ۾ نزول تي ماتم ۽ موئن وٽان سندس واپسيءَ تي خوشيءَ جو اظهار ڪيو ويندو هو. چنانچه، ”نزول“ ۽ ”عروج“ جو لفظ مختلف مفهوم سان انهيءَ تقريب جي پهرين، ۽ ”ڪئليجينيا“ (سهڻي چاول) جو نالو ساڳيءَ تقريب جي ٽين ڏينهن سان لاڳو ڪيو ويندو هو. هاڻي، ٿيسموفوريا جي تقريب

تي سوئرن، اٽي جي مانين ۽ ”پائين“ وڻن جي ٽارين کي ”ڊيميٽر ۽ پرسيفون جي ڪنڌن ۾“، جي مقدس غارون يا ٻهرا معلوم ٿين ٿا، اڇلائڻ جو رواج هوندو هو. چيو وڃي ٿو ته انهن غارن يا ٻهرن اندر نانگ هوندا هئا، جي انهن غارن جي حفاظت ڪندا هئا ۽ انهن سوئرن جي گوشت جو اڪثر حصو، ۽ اٽي جون مانيون کائي ڪپائيندا هئا، جي انهن ۾ اڇلايا ويندا هئا. بعد ۾ - شايد ٻئي سالياني ميلي تي - سوئرن، مانين ۽ ”پائين“ وڻن جي شاخن جي سڙيل ۽ بدبودار بچت اهي عورتون مٿي کڻي ايندڻيون هيون، جن کي ”ڊوئيندڙ“ سڏيو ويندو هو ۽ جي ٽن ڏينهن تائين رسمي پاڪائي رکي، انهن غارن اندر هيٺ لهنديون هيون ۽ هٿن سان تاڙيون وڄائي، نانگن کي ڊيڄاري، اها بچت مٿي کڻي ايندڻيون هيون ۽ قربان گاه تي رکنديون هيون. جنهن کي به انهيءَ سڙيل گوشت ۽ مانين جو ڪو ٽڪر ملي ويندو هو ۽ جيڪو به انهن کي پنهنجي ٻج سان گڏ ٻنيءَ ۾ پوکيندو هو، تنهن کي اهو يقين رهندو هو ته سندس فصل پلو ۽ ڀرپور ٿيندو.

ٿيسموفوريا جي قديم ۽ ٻي ڏولن سان سوڻن جي سمجهائڻ لاءِ هيٺين ڏند ڪٿا ٻڌائي ويندي هئي. جنهن وقت پلوٽو پرسيفون کي ڀڄائي کڻي ٿي ويو، عين انهيءَ وقت يوبيوليس نالي سوئرن جو ڌنار انهيءَ جاءِ تي اتفاق سان پنهنجو سوئرن جو ڌڻ چاري رهيو هو ۽ سندس ڌڻ انهيءَ کڏ ۾ ڦاسي پيو هو، جنهن ۾ پلوٽو پرسيفون کي وٺي هيٺ غائب ٿي ويو هو. چنانچه، ٿيسموفوريا تي يوبيوليس جي سوئرن جي گمشدگيءَ جي يادگار ملهائڻ لاءِ سال بسال کڏن ۾ سوئر اڇلايا ويندا هئا. انهيءَ مان هيءَ ڳالهه

ثابت ٿي رهي آهي ته ٿيسموفوريا تي ٻهرن ۾ سوئرن اڇلائڻ جو رواج، پرسيفون جيَ عالم زيرين ۾ نزول جي ڊرامائي پيشڪش جو هڪ حصو هو، ۽ جيئن ته پرسيفون جو ڪوبه مجسمو کڏن ۾ ڪونه اڇلايو ويندو هو، تنهن ڪري اسين هيءَ قياس ڪري سگهون ٿا ته سوئرن جو نزول ديويءَ جي نزول جو ڪو شراڪتي حصو ڪونه هو، پر اهو خود ديويءَ جو نزول هو. مختصر طور ته سوئر خود پرسيفون هئا. بعد ۾، جڏهن پرسيفون يا ڊيميٽر (جو ته ٻئي هڪ ٿي آهن) انساني صورت اختيار ڪئي، تڏهن سندن تقريب تي سوئرن کي غارن ۾ اڇلائڻ جي رسم لاءِ ڪين ڪونه ڪو سبب ڳولي ڪڍڻو پيو، ۽ اهو سبب هيئن ڄڻي ڏنو ويو ته جڏهن پلوٽو پرسيفون کي اغوا ڪري ڀڄي ويو، تڏهن انهيءَ جاءِ تي ڪجهه سوئر چري رهيا هئا، جن کي ساڻس گڏ زمين ڳڙڪائي ويئي. ظاهر آهي ته اها ڳالهه آنَ جي روح جي سوئر جي صورت واري قديم نظريي ۽ سندس انساني خصائل واريءَ ديويءَ جي صورت واري جديد نظريي جي درميان حائل ٿيل خليج کي پُر ڪرڻ لاءِ زوريءَ ٺاهيل ۽ هڪ بي ڍنگي ڪوشش آهي. قديم نظريي جو ڪجهه نشان هن ڏند ڪٿا ۾ باقي رهجي ويو ته جڏهن مغموم ماءُ غائب ٿيل پرسيفون جي نشانن لاءِ جستجو ڪري رهي هئي، تڏهن گم ٿيل ديويءَ جي پيرن جا نشان سوئر جي کرن جي نشانن سان ميٽجي ويا هئا. اسين هيءَ قياس ڪري سگهون ٿا ته اصل ۾ سوئر جي کرن جا نشان خود پرسيفون ۽ ڊيميٽر جي پيرن جا نشان هئا. آنَ سان سوئر جي قريبي تعلق جو ڪجهه ڏندلو سماءُ هن ڏند ڪٿا جي پردي پٺيان پوشيده معلوم ٿي رهيو آهي ته سوئرن

جو ڏنار يوبيوليس ٽرپٽوليمس جو پاءُ هو، جنهن کي ڊيميٽر سيني کان پهريائين اَنَ جو راز ڏنو هو. درحقيقت، انهيءَ ڳالهه جي هڪ روايت مطابق، يوبيوليس خود پنهنجي پاءُ، ٽرپٽوليمس، سان گڏ ڊيميٽر وٽان اَنَ جو تحفو ڪيس پرسيفون جي انجام کان واقف ڪرڻ جي عيوضي ۾ بطور انعام، حاصل ڪيو هو. ازانسواءِ، هيءَ ڳالهه ذهن نشين ڪرڻ لازمي آهي ته ٿيسموفوريا وقت اٿين معلوم ٿيندو آهي ته عورتن سوئر جو گوشت کاڌو هوندو آهي. جيڪڏهن اِهو صحيح آهيان، ته پوءِ اهو طعام ضرور سنجيده نوعيت جو تبرڪ يا مقدس طعام هوندو، جنهن ۾ ديوتا جا پوڄاري سندس جسم جو ڪو حصو کائيندا هئا.

ٿيسموفوريا جي جهڙي سمجهاڻي ڏني ويئي آهي، اُن جي مطابق انهيءَ تقريب جون شمال يورپ جي لوڪ رسمن ۾ سائس مشابهت رکندڙ تقريبون ملن ٿيون، جن جو اڳي ئي بيان ڪيو ويو آهي. جهڙيءَ طرح ٿيسموفوريا تي- جا اَنَ جي ديويءَ جي اعزاز ۾ موسم خزان جي تقريب هئي- سوئر جي گوشت جو ڪجهه حصو کاڌو ويندو هو ۽ ڪجهه حصو ايندڙ سال تائين غارن ۾ رکيو ويندو هو، جڏهن انهيءَ کي ٻاهر ڪڍي، پلي فصل حاصل ڪرڻ لاءِ ٻج واري اَنَ سان ملائي پنين ۾ پوکيو ويندو هو، تهڙيءَ ريت گرينوبل جي آس پاس جيڪا ٻڪري لاباري واريءَ پنيءَ تي ذبح ڪئي ويندي آهي، تنهن جي گوشت جو ڪجهه حصو لاباري واريءَ دعوت کي کاڌو ويندو آهي ۽ منجهانئس ڪجهه حصو آچار جي صورت ۾ پئي لاباري تائين محفوظ رکيو ويندو آهي، ساڳيءَ طرح، پوئليءَ وٽ جنهن ڏيئي کي لاباري واريءَ پنيءَ تي ذبح ڪيو ويندو آهي، تنهن جو ڪجهه

حصو لاباري وارا کائيندا آهن ۽ اُن جو ڪجهه حصو مصالحن ۾ وجهي ايندڙ بهار جي موسم ۾ ٻج پوکڻ جي پهرئين ڏينهن تائين شايد هن ارادي سان محفوظ رکيو ويندو آهي ته نئين سال جي ٻج سان ملايو وڃي يا اُن کي هر وارا کائين يا منجهانئس ٻيئي ڪم ورتا وڃن. ساڳيءَ طرح، ادوارهيليءَ وٽ لاباري وقت آخرين سٿيءَ اندر جنهن ڪڪڙ کي ذبح ڪيو ويندو آهي، تنهن جا ڪنپ ايندڙ بهار تائين رکيا ويندا آهن ۽ پوءِ انهن کي ٻج سان گڏ ٻنيءَ ۾ پوکيو ويندو آهي. ساڳيءَ طرح، "هيسي" ۽ ٻينگين وٽ سوئرن جو گوشت "ائش - اربع" يا "ڪئنڊل ماس" ڏينهن کاڌو ويندو آهي ۽ هڏن کي ٻج پوکڻ واري وقت تائين رکيو ويندو آهي، جڏهن انهن کي زمين ۾ وڌو ويندوآهي يا وري ڳوٺيءَ ۾ رکيل ٻج سان کين ملايو ويندو آهي؛ ساڳيءَ طرح، ٻوئينءَ حالت ۾، آخرين سٿيءَ مان نڪتل اَنُ ناتال تائين رکيو ويندو آهي ۽ کيس "يُول - نر سوئر" جي صورت ڏني ويندي آهي، جنهن کان پوءِ بهار جي موسم ۾ ٻج پوکڻ واري وقت کيس ذرو ذرو ڪري ٻج جي اَنَ سان ملايو ويندو آهي. اهڙيءَ طرح، جيڪڏهن انهيءَ حقيقت کي عام طور ڪٿي بيان ڪجي، ته انهيءَ حالت ۾ اَنَ جي روح کي موسم خزان ۾ حيواني صورت ۾ ذبح ڪيو ويندو آهي؛ سندس گوشت جو ڪجهه حصو پوڄاري بطور تبرڪ کائيندا آهن ۽ اُن جو باقي حصو ٻج پوکڻ يا لاباري جي ايندڙ موسم تائين اَنَ جي روح جي قوتن کي قائم رکڻ يا کين دوباره زنده ڪرڻ لاءِ ضامن ۽ وعدي طور محفوظ رکيو ويندو آهي.

جيڪڏهن ڪي سخت مزاج ماڻهو هيءَ اعتراض ڪن ته

يوناني لوڪ ڊيميٽر ۽ پرسيفون کي ڪڏهن به سوئرن جي صورت ۾ موجود تصور نہ ٿي ڪري سگهيا، تن ڪي هيءُ جواب ڏيڻ گهرجي، تہ آرڪيڊيا ۾ فيگاليا جي غار اندر ”ڪاري ڊيميٽر“ جي هڪ تصوير نڪتل آهي، جنهن ۾ عورت جي بدن مٿان گهوڙي جو منهن ۽ پشڪون ڏيکاريل آهن. هڪ ديويءَ جي سوئر جي صورت ۾ ۽ گهوڙي جي منهن سان نڪتل پن تصويرن ۾ جيڪو وحشيپڻو ظاهر آهي، تنهن ۾ ڪو خاص فرق ڪونهي. فيگاليا واريءَ ڊيميٽر جي جيڪا روايت پڌائي ويندي آهي، تنهن مان ظاهر آهي تہ جديد يورپ وانگر، قديم يونان ۾ بہ، اَنَ جو روح جيڪي حيواني صورتون اختيار ڪندو هو، تن مان گهوڙي جو روپ بہ هڪ هو. چيو ويندو هو تہ پنهنجيءَ ڌيءَ لاءِ جستجو ڪندي، پوسيڊان جي نظرن کان دور ٿيڻ لاءِ، ڊيميٽر گهوڙيءَ جي صورت ڪٺي اختيار ڪئي ۽ هوءَ پوسيڊان جي خفي ڪندڙ مٿان کان ناراض ٿي، انتهائي افسرده حالت ۾ هڪ غار ۾ وڃي گوشہ نشين ٿي، جا مغربي آرڪيڊيا جي مٿانهن پڻ ۾ فيگاليا کان زياده دور ڪانہ هئي. سياه لباس ڍڪي، اتي هوءَ ايتري قدر گهڻي عرصي تائين ترسي، جو ڌرتيءَ جا سڀئي ميوا ناس ٿيڻ لڳا ۽ جيڪڏهن ”پئن“ انهيءَ ڪاوڙيل ديويءَ کي غار ڇڏڻ لاءِ آماده نہ ڪري ها، تہ جيڪر انسان ذات قحط سبب فنا ٿي وڃي ها. انهيءَ واقعي جي يادگيريءَ لاءِ، فيگاليا جي باشندن انهيءَ غار اندر ”سياه ڊيميٽر“ جو هڪ مجسمو کٺي کڙو ڪيو، انهيءَ مجسمي ۾ هڪ عورت کي ڍگهي جبي ۾ ملبوس ڏيکاريو ويو آهي، جنهن جي ڪلهن مٿان سيسي ۽ پشڪون گهوڙي جون آهن. اها ”سياه ڊيميٽر“، جنهن جي عدم

موجود ڪيءَ ۾ ڌرتيءَ جا ڦل ڦول ناس ٿين ٿا سا، صاف ظاهر آهي، سياري ۾ اگهاڙيءَ ۽ ساوڪ جي پوشاڪ کان محروم ٿيل زمين جي اظهار ڪرڻ جو هڪ ڏند ڪٿائي طريقو آهي.

٣- اٽيس، اڊونس ۽ سوئر: اٽيس ۽ اڊونس ڏانهن هيٺئر نظر ڦيرائيندي، اسان کي چند اهڙيون حقيقتون معلوم ٿين ٿيون، جي اسان کي ڏيکارين ٿيون ته نباتات جي انهن ديوتائن کي پڻ، ساڳئي طبقي جي ٻين ديوتائن وانگر، پنهنجا پنهنجا حيواني نمائندا هئا. اٽيس جا پوڄاري سوئر جي گوشت کائڻ کان پرهيز ڪندا هئا. انهيءَ سان هيءَ حقيقت ثابت ٿيندي معلوم ٿي رهي آهي ته سوئر کي اٽيس جو نمائندو تصور ڪيو ويندو هو، ۽ هيءَ روايت به، ته اٽيس کي هڪ جهنگلي سوئر ماريو هو، انهيءَ ئي طرف اشارو ڪري رهي آهي. جو ته بڪر ڊيئونيسس ۽ سوئر ڊيميٽر جي مثالن کان پوءِ، هيءَ ڳالهه ذري گهٽ قانوني حيثيت اختيار ڪري ٿي ته جنهن جانور ديوتا کي زخمي ڪيو هو، سو دراصل خود ديوتا ئي هو. ممڪن آهي ته اٽيس جي پوڄارين جو هيءُ نعرو "هائيز اٽيس! هائيز اٽيس"، محض "سوئر اٽيس! سوئر اٽيس!" کان سواءِ ٻيو ڪجهه به نه هجي — لفظ "هائيز" شايد يوناني لفظ "هائس"، يعني "سوئر" جو فرائيگيا جي ٻوليءَ ۾ هڪ بگڙيل نمونو هجي.

اڊونس جي باري ۾، سندس سوئر سان تعلق هميشه هن قصي ذريعي نه سمجهائي سگهبو هو ته ڪيئن انهيءَ جانور قتل ڪيو هو. هڪ ٻيءَ روايت مطابق، هڪ سوئر انهيءَ وڻ جي ٿڙ جو ٻاهريون ڇوڏو پنهنجي ڏند سان ڦاڙي ڇڏيو هو، جنهن ۾ معصوم اڊونس ڄائو هو. اڃا به هڪ ٻيءَ روايت مطابق، هُو

هيفائيتس جي هٿان لبنان جبل تي جهنگلي سوئرن جو شڪار ڪندي ماريو ويو هو. روايت جون اهي تبديليون ۽ اختلاف هيءَ ڳالهه ثابت ڪن ٿا ته هڪ طرف ته سوئر جو ائڊونس سان تعلق يقيني هو، پر ٻئي طرف انهيءَ تعلق جو سبب ڪنهن جي به سمجهه ۾ ڪونه ٿي آيو، جنهن جي نتيجي ۾ انهيءَ تعلق کي سمجهائڻ لاءِ مختلف قصا ۽ ڪهاڻيون گهڙيون ويئون هيون. هيءَ ڳالهه يقيني آهي ته شامي باشندن وٽ سوئر مقدس جانور شمار ڪيو ويندو هو. فرات درياه جي ڪناري، هيراپولس نالي انهيءَ عظيم مذهبي دارالحڪومت ۾، سوئرن کي نه قربان ڪيو ويندو هو ۽ نه ڪاڌو ويندو هو ۽ جيڪڏهن ڪو ماڻهو سوئر کي ڇهي وجهندو هو، ته اهو سڄي ڏينهن تائين ناپاڪ سمجهيو ويندو هو. ڪن ماڻهن جو چوڻ هو ته اهو ان ڪري هو، جو سوئر غليظ ۽ گندا جانور هئا؛ ٻيا وري ائين چوندا هئا ته اهو هن ڪري هو، جو سوئر مقدس جانور هئا. راين جو اهو اختلاف مذهبي خيال جي انهيءَ ڌنڌليءَ حالت ڏانهن اشارو ڪري ٿو، جنهن ۾ پاڪائيءَ ۽ پليديءَ جا خيال اڃا تائين چٽيءَ ريت مميز ڪيل ناهن ۽ اهي ٻئي هڪ اهڙي بخار جهڙي مرڪب ۾ مليل آهن، جنهن کي اسين ”جَهَل“ سڏيون ٿا. اها ڳالهه هن حقيقت سان بلڪل ٺهڪي اچي ٿي ته سوئر کي ائڊونس ديوتا جي شخصيت جو مظهر سمجهيو وڃي ۽ هن باري ۾ ڊيئونيسس ۽ ڊيميٽر جون مشابهتون هن ڳالهه کي امڪان جي حد اندر اچي پهچائين ٿيون ته انهيءَ جانور جي ديوتا سان دشمني، ديوتا جي سوئر ۾ موجود گيءَ جي اصلوڪي نظريي جي محض غلط فهميءَ جو نتيجو هئي، جا پوئين زماني ۾ نمودار ٿي. هيءُ قاعدو، ته

اتيس ۽ شايد ائڊونس جا پوڄاري سوئر نہ کائيندا هئا، هن امڪان کي خارج نہ ٿو ڪري تہ انهن سائن سوڻن ۾ سنجيده نوعيت وارن موقعن تي سوئر کي ديوتا جي نمائندي جي حيثيت ۾ ذبح ڪيو ويندو هو ۽ پوڄاري ستدس گوشت کي بطور تبرڪ کائيندا هئا. درحقيقت، ڪنهن بہ جانور جي بطور تبرڪ ذبح ڪرڻ ۽ کائڻ ۾ هيءَ حقيقت پوشيده آهي تہ اهو جانور مقدس آهي ۽ عام طرح کيس ڇريءَ کان بچايو ويندو آهي.

سوئر ڏانهن يهودين جو رويہ بہ اهڙو ئي منجهيل هو، جهڙو بت پرست شامين جو ساڳئي جانور متعلق هوندو هو. يوناني هن ڳالهہ جو فيصلو نہ ڪري سگهيا تہ يهودي سوئر کان نفرت ڪندا هئا يا کيس پوڄيندا هئا. هڪ طرف تہ اهي سوئر کونہ کائيندا هئا، پر ٻئي طرف اهي کيس قتل بہ کونہ ڪندا هئا. ۽ جيڪڏهن اول الذکر قانون سوئر جي غلاظت ۽ ناپاڪائيءَ جو دليل آهي، تہ موخرالذڪر قانون انهيءَ جانور جي تقدس لاءِ اجا بہ زياده زورائتو دليل آهي. چوتہ، جيڪڏهن ٻنهي قانونن کي هڪ قياس جي بنياد تي سمجهائي سگهجي ٿو، ۽ منجهائڻ هڪ کي انهيءَ بنياد تي ضرور سمجهائڻ گهرجي، تہ سوئر مقدس جانور هو، ٻنهي سان هڪ بہ قانون کي هن قياس جي بنياد تي نہ سمجهائڻ گهرجي ۽ منجهائڻ هڪ کي انهيءَ بنياد تي نہ ٿو سمجهائي سگهجي تہ سوئر ناپاڪ جانور هو. ان ڪري، جيڪڏهن اسين پهرئين قياس کي ترجيح ڏيون، تہ پوءِ اسان کي هيءُ فيصلو ڪرڻو ئي پوندو تہ ڪم از ڪم اوائلي زماني ۾، اسرائيلي قوم وارا سوئر کان نفرت نہ ڪندا هئا، پر کيس پوڄيندا هئا. اسان جي انهيءَ راءِ کي هيءَ حقيقت ڏسي تقويت ملي رهي آهي تہ

عيسائياهه جي وقت تائين ڪي يهودي سوئر ۽ ڪوئن جي گوشت کي مذهبي رسم طور کائڻ لاءِ خفيه طور باغن ۾ سلندا هئا. اها رسم بيشڪ تمام قديم هئي ۽ سندس بنياد انهيءَ زماني کان وٺي پيو، جڏهن ڪوئي ۽ سوئر، ٻنهي کي ديوتائي جانور سمجهي، سندن پوڄا ڪئي ويندي هئي ۽ جڏهن سندن گوشت کي ديوتائن جو جسم ۽ خون سمجهي، تمام نادر ۽ سنجيده نوعيت وارن موقعن تي بطور تبرڪ کاڌو ويندو هو. عام طرح شايد هيءَ دعويٰ ڪري سگهجي ٿي ته سيئي ناپاڪ ۽ غليظ جانور، دراصل، مقدس هئا؛ کين نه کائڻ جو سبب اهو ئي هيو، جو اهي ديوتائي جانور هئا.

٤- **اوسيرس، سوئر ۽ ڍڳو:** قديم مصر ۾ تاريخي دور اندر سوئر جي اهڙي ئي مشڪوڪ حالت هئي، جهڙي شام ۽ فلسطين ۾ هئي، حالانڪ پهرينءَ نظر ۾ سندس غلاظت آن جي تقدس کان وڌيڪ نمايان آهي. يوناني مصنفن مصرين لاءِ گهڻو ڪري ائين چيو آهي ته اهي سوئر کي هڪ غليظ ۽ قابل نفرت جانورسمجهندا آهن. جيڪڏهن ڪو ماڻهو گهمندي ڦرندي سوئر کي ڇهي وجهندو هو، ته اهو انهيءَ پليديءَ کي ڌوئڻ لاءِ سيني ڪپڙن سميت درياه ۾ گهڙي پوندو هو. سوئر جي کير پيئڻ ڪري ائين سمجهيو ويندو هو ته آن جو پيئندڙ ڪوڙهه جي بيماريءَ ۾ مبتلا ٿيندو. سوئرن جي ڌنارن کي، مصري باشندن هئڻ جي باوجود، مندرن ۾ داخل ٿيڻ کان ممانعت هوندي هئي ۽ سڄيءَ قوم ۾ اهوئي طبقو هو، جنهن کي اهڙيءَ طرح مندرن مان خارج ڪيو ويو هو. ڪوبه ماڻهوسوئرن جي ڌنارسان پنهنجيءَ ڌيءَ جي شادي ڪانه ڪندو هو ۽ نه وري ڪو سندس ڌيءَ

سان. شادي ڪندو هو؛ سوئرن جا ڌنار پنهنجون شاديون هڪ ئي ۾ ڪندا هئا. اُن جي باوجود، سال ۾ هڪ دفعو مصري باشندا چنڊ ۽ اوسيرس ديوتا کي سوئرن جون قربانيون ڏيندا هئا ۽ انهيءَ موقعي تي، نه فقط انهن جون قربانيون ڪندا هئا، پر سندن گوشت به کائيندا هئا، حالانڪ سال جي ٻئي ڪنهن به ڏينهن تي اهي نه سندن قربانيون ڏيندا هئا ۽ نه انهن جو گوشت چکيندا هئا. اهي ماڻهو، جيڪي ايتري قدر غريب هوندا هئا، جي انهيءَ ڏينهن تي سوئر جي قربانيءَ ڏيڻ کان قاصر هوندا هئا، سي اُن جو بجاءِ اٽي جا نان پچائي، نذراني طور پيش ڪندا هئا. انهيءَ ڳالهه جي سمجهاڻي هن قياس ڪرڻ کان سواءِ مشڪل ڏيئي سگهبي ته سوئر هڪ مقدس جانور هو، جنهن کي سندس پوڄاري سال ۾ هڪ دفعو بطور تبرڪ کائيندا هئا.

اهو نظريو، ته مصر ۾ سوئر مقدس جانور تصور ڪيو ويندو هو، خود انهن حقيقتن مان ثابت ٿئي ٿو جي، جديد دور جي ماڻهن جي خيال موجب، اُنهيءَ نظريي جي بلڪل برعڪس حقيقت کي ثابت ڪنديون معلوم ٿينديون. چنانچه، جيئن اسين ڏسي آيا آهيون، مصري باشندن جو خيال هو ته سوئر جي کير پيئڻ مان ڪوڙهه پيدا ٿيندو. پر ڪي وحشي انهن جانورن ۽ ٻوٽن جي متعلق، جن کي اهي انتهائي مقدس سمجهندا آهن، بلڪل ساڳيائي خيال رکندا آهن. چنانچه، ويٽار نالي هڪ ٻيٽ ۾ (نيوگائنا ۽ سيليبس جي درميان) مختلف ماڻهو پاڻ کي جهنگلي سوئرن، نانگن، واڳهن، ڪمين، ڪتن ۽ نانگ جهڙين مڇين جو اولاد سمجهندا آهن؛ ڪوبه ماڻهو انهيءَ قسم جو جانور ڪونه کائيندو

آهي، جنهن جي نسل سان اهو پاڻ کي پيدا ٿيل سمجهندو آهي ۽ جيڪڏهن کوائين کندو، ته ڪوڙهه جي مرض ۾ مبتلا ٿيندو ۽ پاڳل ٿي پوندو. اتر امريڪا جي ڳاڙهن هندستانين جي اوساها قبيلي وارن ۾ اهي ماڻهو، جن جو خانداني نشان ڦاڙهو هوندو آهي، هيءُ اعتقاد رکندا آهن ته جيڪڏهن انهن ڪنهن نر ڦاڙهي جو گوشت کاڌو، ته سندن سڄو جسم ڦرڙين ۽ ڳوڙهن سان ڀاتي پوندو ۽ سندن جسم جي مختلف حصن ۾ اڇا داغ ٿي پوندا. ساڳئي قبيلي ۾، جن ماڻهن جو خانداني نشان سرخ رنگ جي مڪائي هوندو آهي، تن جو وري هيءُ اعتقاد آهي ته جيڪڏهن اهي سرخ مڪائي کائيندا، ته سندن وات جي چوڌاري ورهندڙ ڦٽ ٿي پوندا. سورينام جا "بش" قبيلي وارا حبشي، جي پڻ خانداني نشان رکندا آهن، هيءُ اعتقاد رکندا آهن ته جيڪڏهن اهي "ڪپيائي" (سوئر جهڙو هڪ جانور) کائيندا، ته اهو کين ڪوڙهه ڏيندو. معلوم ٿئي ٿو ته "ڪپيائي" سندن خانداني نشانن منجهان هڪ آهي. قديم زماني ۾ شامي باشندا، جي مڇين کي مقدس تصور ڪندا هئا، هيءُ يقين رکندا هئا ته جيڪڏهن اهي مڇي کائيندا ته سندن جسم روڳ وهائيندڙ ڳوڙهن سان ڀرجي ويندا ۽ سندن پير ۽ پيٽ سُڄي پوندا. اوڙيسا جي "چاچا" قبيلي وارن جو هيءُ اعتقاد آهي ته جيڪڏهن اهي پنهنجي خانداني نشان واري جانور کي زخمي ڪندا ته مٿن ڪوڙهه جي بيماريءَ جو حملو ٿيندو ۽ سندن سڄو سارو خاندان مري، کپي ۽ ختم ٿي ويندو. اهي مثال هيءَ ڳالهه ثابت ڪن ٿا ته مقدس جانور جو کائڻ، گهڻو ڪري ڪوڙهه يا چمڙيءَ جا بيا مرض پيدا ڪري ٿو. انهيءَ حد تائين اهي حقيقتون هن نظريي جي پٺڀرائي ڪري رهيون آهن

تہ جيئن تہ سوئر جي گير پيئڻ جو اثر ڪوڙهہ پيدا ڪندڙ سمجهيو ويندو هو، ان ڪري مصر ۾ آهو جانور مقدس سمجهيو ويندو هوندو.

وري، هيءُ قانون تہ سوئر کي ڇهڻ کان پوءِ، ماڻهوءَ کي پاڻ کي ۽ پنهنجن ڪپڙن کي ڌوئڻو پوندو هو، سوئر جي تقدس جي خيال جي حق ۾ آهي. ڇو تہ هيءُ عام اعتقاد آهي تہ ڪنهن بہ مقدس شيءِ سان لهہ وچڙ ۾ اچڻ جي اثر کي، ماڻهن سان ملڻ ۽ هلڻ چلڻ کان اڳ ئي، پاڻيءَ يا ٻيءَ ڪنهن شيءِ سان هٽائي ڇڏڻ گهرجي. چنانچہ، يهودي پنهنجن مقدس خدائي ڪتابن کي پڙهڻ کان پوءِ، پنهنجا هٿ ڌوئي ڇڏيندا آهن. گناهن جي اقرار ڏيڻ کان پوءِ عبادتگاہ مان ٻاهر اچڻ کان اڳ، وڏي پوڄاريءَ کي غسل ڪرڻو پوندو هو ۽ ڪيس اهي ڪپڙا لاهڻا پوندا هئا، جي هن مقدس مقام اندر پاتا هئا. يوناني مذهبي رسمن جو هيءُ قانون هوندو هو تہ توبهہ تائب ٿيڻ لاءِ جيڪا قرباني ڪئي ويندي هئي، تنهن ۾ قرباني پيش ڪندڙ قربانيءَ واريءَ شيءِ کي ڇهي نہ سگهندو هو ۽ جڏهن نذرانو پيش ٿي چڪندو هو، تڏهن ڪيس شهر يا پنهنجي گهر ۾ وري داخل ٿيڻ کان اڳ، ڪنهن درياہ يا چشمي ۾ پنهنجو بدن ۽ ڪپڙا ڌوئڻا پوندا هئا. پولينيشيا وارا پاڻ کي مقدس ڇوت کان، جيڪڏهن اسين اُن کي ائين ڪٺي سڏيون، جا مقدس شين کي ڇهڻ سبب کين ڇهڻي پوندي هئي، بچائڻ جي تمام سخت ضرورت محسوس ڪندا هئا. انهيءَ ڇوت کي هٽائڻ لاءِ مختلف رسمون ادا ڪيون وينديون هيون. مثال طور، اسين ڏسي آيا آهيون تہ ڪيئن نہ ٽونگا ۾، جيڪڏهن ڪو ماڻهو ڪنهن مقدس سردار يا ڪنهن اهڙيءَ شيءِ کي، جا سندس شخصي

ملڪيت هوندي هئي، ڇهي وجهندو هو، ته پنهنجن هٿن سان وري ڪائي سگهڻ ڪان اڳ، ڪيس هڪ قسم جي رسم ادا ڪرڻي پوندي هئي، نه ته ، اُئين سمجهيو ويندو هو ته هو سچو سچي پوندو ۽ مري ويندو، يا ڪم از ڪم ڪيس جيري جي، يا ٻي ڪا بيماري لڳي پوندي. اسان ڏٺو آهي ته ڪنهن مقدس شيءِ سان لهه وچڙ ۾ اچڻ سان نيوزيلنڊ ۾ ڪهڙا نه مهلڪ نتيجا رونما ٿيندا سمجهيا ويندا آهن ۽ ڪن حالتن ۾ اهڙا نتيجا سچ پچ نڪتا به آهن. مختصر طور چئجي ته قديم دور جو وحشي انسان هيءُ يقين رکي ٿو ته جيڪي ڪجهه مقدس آهي، سو خطرناڪ آهي، سندس مٿان هڪ قسم جو برقي تقدس چانيل رهي ٿو، جو اهو جنهن سان لهه وچڙ ۾ اچي ٿو تنهن کي، جيتوڻيڪ ماري نه ٿو، ته به ڪيس زبردست ڏڪو رسائي ٿو. اِن ڪري هڪ وحشي، جنهن به شيءِ کي خاص طور مقدس سمجهندو آهي، تنهن کي هٿ لائڻ يا ڏسڻ لاءِ آماده ڪونه ٿيندو آهي. چنانچ، ”اگهون“ قوم جي ٻيچوئانا قبيلي وارا حبشي واگهونءَ سان ملڻ يا ڪيس ڏسڻ کي ”نفرت پرينو ۽ بدبخت“ عمل سمجهندا آهن؛ آهي ساٿهو ائين سمجهندا آهن ته واگهونءَ جو نظارو اکين ۾ سوچ آڻيندو آهي. اُن جي باوجود، واگهون سندن انتهائي مقدس جانور آهي؛ اهي ڪيس پنهنجو ابو سڏيندا آهن، سندس نالي جو قسم کڻندا آهن ۽ پنهنجين تقريبن ۾ اُن کي عزت ڏيندا آهن. سيڊنسانا جي ”بش مين“ قبيلي وارن وٽ ٻڪري مقدس جانور آهي؛ پران جي باوجود ”ڪيس هڪ نظر ڏسڻ سان ماٿهو وقتي طور ناپاڪ ٿيندو ۽ ڪيس نامعلوم قسم جي بي آرامي نصيب ٿيندي.“ اوماها قبيلي جي ڳاڙهن هندستانين ۾ ”ڦاڙها قبيلي“ وارن جو اعتقاد آهي ته نر ڦاڙهي کي

رڳو هٿ لائڻ کان پوءِ هڪدم سڄي بدن تي ڦرڙيون ۽ اڇا داغ نڪري پوندا. ساڳيءَ قوم ۾ ”نانگ قبيلي“ وارن جو خيال آهي ته جيڪڏهن سندن قبيلي جو ڪو فرد نانگ کي ڇهي وجهندو يا ڪيس سنگهندو، ته سندس وار اڇا ٿي پوندا. ساموئا ۾ جن ساٿين جو ديوتا پوپٽ هو، تن جو اعتقاد هو ته جيڪڏهن اهي ڪنهن پوپٽ کي پڪڙيندا، ته اهو کين اکيون ماري وجهندو. وري، ساموئا ۾ ڪيوڙي جا ڳاڙهي رنگ وارا سڪل پن عام طرح ڪاڏي پيتي ڏيڻ وٺڻ لاءِ استعمال ڪيا ويندا هئا، پر جيڪڏهن ”جهنگلي ڪبوتر“ واري خاندان جي ڪنهن به فرد ڪيوڙي جي پنن کي انهيءَ مقصد لاءِ ڪٺي ڪتب آندو، ته هيءُ فرض ڪيو ويندو هو ته هو وجع المفاصل جي سور سبب سُڄي پوندو يا سندس سڄي جسم تي ننڍيءَ ماتا وانگر داڻا نڪري پوندا. وچ هندستان جي ڀيلن جي ”سور“ قبيلي وارا سور کي پنهنجي خانداني نشان طور پوڄيندا آهن ۽ کيس اناج جي داڻن جا نذرانا پيش ڪندا آهن؛ ان جي باوجود قبيلي جا ماڻهو هيءُ اعتقاد رکندا آهن ته جيڪڏهن انهن ڪنهن سور جي پيرن جي نشانن کي لتاڙيو ته اهي بعد ۾ ڪنهن نه ڪنهن مرض ۾ مبتلا ٿيندا ۽ جيڪڏهن ڪا عورت سور کي ڏسي وجهي، ته کيس پنهنجي منهن تي پڙدو وجهڻ گهرجي ۽ ٻئي طرف نهارڻ کپي. اهڙيءَ طرح، قديم انسان جو دماغ تقدس کي هڪ قسم جي خطرناڪ زهر سمجهندو نظر اچي ٿو، جنهن کان هڪ عقلمند انسان، جيتريقدر ممڪن ٿي سگهندو، اوتريقدر دور ڀڄندو ۽ جيڪڏهن ڪنهن اتفاق سان کيس اهو زهر وچڙي پوندو، ته هو پاڻ کي ان جي اثر کان ڪنهن پاڪائيءَ جي رسم ادا ڪرڻ سان آجو ۽ آزاد ڪندو.

انهن متوازي مثالن جي روشنيءَ ۾ سوئر جي متعلق مصرين جي اعتقادن ۽ رسمن جي هيءَ سمجهاڻي ڏيئي سگهجي ٿي ته انهن جو بنياد انهيءَ جانور جي متعلق انتهائي تقدس جي راءِ تي، ۽ نه سندس انتهائي غلاظت ۽ ناپاڪائيءَ جي راءِ تي رکيل آهي؛ يا انهيءَ حقيقت کي زياده صحيح انداز ۾ بيان ڪجي ته انهن اعتقادن ۽ رسمن ۾ هيءَ ڳالهه پوشيده رکيل آهي ته انهيءَ جانور کي محض هڪ گندو ۽ قابل نفرين جاندار نه، پر اعليٰ فوق‌الفطري قوتن جو مالڪ هڪ جانور تصور ڪيو ويندو هو ۽ ان ڪري ڪيس قديم زماني جي انهيءَ مذهبي دهشت ۽ ڊپ جي جذبي وچان ڏٺو ويندو هو، جنهن ۾ احترام ۽ نفرت جا احساسات ذري گهٽ هڪ جيتري مقدار ۾ مليل ٿين ٿا. خود قديم زماني جا ماڻهو هن حقيقت کان آگاهه معلوم ٿين ٿا ته مصرين جي دلين ۾ سوئر، جنهن خوف جو جذبو پيدا ڪندا هئا، تنهن جو هڪ ٻيو رخ به هو. چوته، يوناني منجم ۽ رياضي دان، يوڊوڪسز، جنهن چوڏهن مهينا مصر ۾ گذاريا ۽ اتان جي پوڄارين سان گفتگو ڪئي، سو هن راءِ جو هو ته مصري باشندا سوئر کي نفرت جي جذبي کان نه، پر زراعت ۾ سندس مفيد هئڻ جي سبب ڪري، ڇڏي ڏيندا هئا، چو ته سندس بيان موجب، جڏهن نيل درياه جي طغياني لهي ويندي هئي، تڏهن سوئرن جا ڌڻن جا ڌڻ پنين ۾ آزاد ڦرندا وتندا هئا، جي ٻج کي پنهنجن کرن سان آليءَ ۽ نرم زمين ۾ لتاڙي هيٺ ڪندا هئا. پر جڏهن ڪا هستي اهڙيءَ طرح گڏيل ۽ اندروني طور متضاد جذبات جو مرڪز هوندي آهي، تڏهن ان لاءِ ائين ئي چئي سگهبو آهي ته اها متزلزل توازن واري مقام تي بيٺل آهي. وقت گذرڻ

کان پوءِ، انهن متضاد جذبات مان هڪ جو ٻئي مٿان فوقيت حاصل ڪرڻ جو امڪان رهي ٿو ۽ جيڪو جذبو آخرڪار فوقيت حاصل ڪري ٿو، تنهن جي مطابق، جيڪڏهن اهو احترام ۽ نفرت جو آهي، اها هستي جا انهيءَ جذبي جو مرڪز آهي، ديوتا جي درجي تي پهچي ٿي يا ڀوت ۽ شيطان جي ذليل منزل تي وڃي ڪري ٿي. سڀني ڳالهين جي مدنظر، مصر ۾ سوئر جي اها پوئين حالت ٿي. ڇو ته تاريخي دور ۾ سوئر جي متعلق ڏپ ۽ نفرت يقيناً انهيءَ احترام ۽ پوڄا کان گهڻي زيادہ هئي، جنهن جو اهو ڪنهن زماني ۾ مالڪ هوندو ۽ جنهن جو سندس انهيءَ ڪريل حالت ۾ بہ نشان صفا گم ڪونہ ٿيو هو. کيس مصري شيطان ۽ اوسيرس ديوتا جي دشمن، "سيٽ" يا "ٽائفون" جي شخصيت جو مظهر سمجهيو وڃڻ لڳو. ڇو تہ ٽائفون ڪاري سوئر جي شڪل ۾ هورس ديوتا جي اک زخمي ڪئي هئي، جنهن کيس ساڙي ڇڏيو ۽ سوئر جي قربانيءَ جو رواج وڌو. جو سورج ديوتا "را"، انهيءَ جانور کي قابل نفرت ظاهر ڪيو. وري هيءَ ڳالهہ تہ ٽائفون انهيءَ وقت سوئر جو شڪار ڪري رهيو هو، جڏهن کيس اوسيرس جو لاش هٿ لڳو هو ۽ هن کيس ڇني ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيو هو ۽ اهو ئي سبب هو، جو سال ۾ هڪ دفعو سوئر قربان ڪيا ويندا هئا، ظاهر طور قديم زماني جي هن ڳالهہ جي جديد صورت آهي تہ ائڊونس ۽ اٽيس وانگر اوسيرس کي بہ سوئر يا سوئر جي صورت ۾ ٽائفون ماريو يا ڇنيو هو. چنانچہ اوسيرس جي حضور ۾ سوئر جي ساليانی قربانيءَ جو مقصد انتقام هوندو هو، جو انهيءَ دشمن جانور کان ورتو ويندو هو، جنهن ديوتا کي ڇنيو يا ماريو هو. پر اول تہ، جڏهن بہ ڪنهن جانور کي اهڙيءَ طرح سال

۾ هڪ دفعو ۽ فقط هڪ ئي دفعو سنجيده قربانيءَ جي صورت ۾ ماريو ويندو آهي؛ تڏهن ان جو مطلب، گهڻو ڪري يا هميشه اهو ئي هوندو آهي ته اهو جانور ديوتا ئي آهي، ته ڪيس سال جي باقي عرصي ۾ ڇڏيو ويندو آهي ۽ ديوتا جي حيثيت ۾ عزت ڏني ويندي آهي؛ جڏهن به ڪيس ذبح ڪيو ويندو آهي، تڏهن ڪيس ديوتا جي حيثيت ۾ ئي ذبح ڪيو ويندو آهي. بيءَ حالت ۾ ڊيئونيسس ۽ ڊيميٽر جي مثالن مان، جيڪڏهن اتيس ۽ ائڊونس جي مثالن مان نه، اسان کي معلوم ٿيو آهي ته جيڪو جانور هن دليل جي بنياد تي ديوتا جي حضور ۾ قربان ڪيو ويندو آهي، ته اهو ديوتا جو دشمن آهي سو، ٿي سگهي ٿو يا ممڪن آهي ته ائين ئي هوندو، دراصل خود ئي ديوتا هوندو. انهيءَ ڪري اوسيرس جي حضور ۾ سوئر جي ساليانيِ قربانيءَ ۾ انهيءَ جانور جي ديوتا سان مبينه دشمنيءَ هيءَ ڳالهه ثابت ڪري رهي آهي ته پهريون، اوائل ۾ سوئر هڪ ديوتا هو، ۽ ٻيو ته اهو ديوتا اوسيرس هو. پوئين زماني ۾، جڏهن اوسيرس انساني خصائل جو مالڪ ٿي پيو ۽ سوئر سان سندس اصلي تعلق فراموش ڪيو ويو، تڏهن انهيءَ جانور کي پهرئين دفعي کانئس مميز ڪيو ويو ۽ بعد ۾ ڏند ڪٿائن جي مصنفن ديوتا جي دشمن جي حيثيت ۾ سندس دشمني ڪرڻ شروع ڪئي، جن کي ديوتا جي پوڄا جي متعلق جانور کي قربان ڪرڻ جو سواءِ هن سبب جي، ته اهو ديوتا جو دشمن هو، ٻيو ڪو به سبب سمجهه ۾ ڪونه اچي سگهيو؛ يا وري جيئن پلوٽارچ اظهار ڪيو آهي ته اهو نه، جيڪو ديوتائن کي پيارو هوندو آهي، پر اهو جيڪو انهيءَ جي ابتڙ هوندو آهي، قربان ڪرڻ جي قابل هوندو آهي. انهيءَ پوئين زماني ۾، جهنگلي سوئر جيڪا آن ۾ تباهي

مچائيندو آهي، تنهن ڪيس آنَ جي روح جي دشمن ليکجڻ لاءِ معقول سبب مهيا ڪيو. جيتوڻيڪ اوائل ۾ جيڪڏهن آءٌ صحيح آهيان، خود انهيءَ آزاديءَ، جنهن سان جهنگلي سوئر آنَ ۾ ڦرندو گهمندو وتندو هو، ڪيس آنَ جي روح سان شناخت ڪرڻ لاءِ ماڻهن کي آماده ڪيو، جنهن جو اهو بعد ۾ دشمن جي حيثيت ۾ مخالف رهيو.

جيڪو نظريو سوئر کي اوسيرس سان شناخت ڪري ٿو سو، سندس حضور ۾ انهيءَ ساڳئي ڏينهن تي جڏهن، روايت مطابق خود اوسيرس کي قتل ڪيو ويو هو، سوئرن جي قربانيءَ ڏيڻ جي رسم سان ڪا ٿوري تقويت نه ٿي ملي؛ چو ته اهڙيءَ طرح سوئر جو قتل اوسيرس جي سالياني قتل جي آهڙي ئي نمائندگي هئي، جهڙي ٿيسموفوريا جي تقريب تي سوئرن جو غارن اندر اڇلائڻ، پرسيفون جي عالم زيرين ۾ نزول جي سالياني نمائندگي هئي ۽ اهي ٻئي رسمون يورپ جي لاباري وقت ڪڪڙ، ٻڪريءَ وغيره کي آنَ جي نمائندي جي حيثيت ۾ ذبح ڪرڻ واريءَ رسم سان متوازي آهن.

وري، هن نظريي کي ته سوئر، جو اوائل ۾ خود اوسيرس هو ۽ جنهن کي بعد ۾ سندس دشمن، ٽائفون، جي شخصيت جو مظهر تصور ڪرڻ شروع ڪيو ويو، ڳاڙهن وارن ماڻهن ۽ ڳاڙهن ڍڳن جي ٽائفون سان ساڳئي قسم جي تعلق مان تقويت حاصل ٿي رهي آهي. چو ته ڳاڙهن وارن ماڻهن جي متعلق، جن کي ساڙيو ويندو هو ۽ جن جي رک کي ڇڄن سان منتشر ڪيو ويندو هو، اسان کي هن ڳالهه تي اعتبار ڪرڻ لاءِ چڱا دليل مليا آهن ته ڳاڙهي رنگ جي ڪتڻن وانگر، جن کي موسم بهار ۾ روم ۾ قتل ڪيو ويندو هو، اهي خود آنَ جي روح، يعني

اوسيرس جا نمائندا هوندا هئا ۽ انهن کي خاص طور آن کي سرخ يا سونهري رنگ ڏيڻ لاءِ قتل ڪيو ويندو هو. ان جي باوجود، پوئين زماني ۾ انهن ماڻهن کي اوسيرس جو نه، پر سندس دشمن، ٽائفون جو نمائندو ڪري پڌايو ويندو هو ۽ انهن جو قتل، ديوتا جي دشمن کان ورتل انتقام جو فعل ڪري سمجهيو ويندو هو. ساڳيءَ طرح، مصري باشندا ڳاڙهن ڏڳن کي، ٽائفون سان سندن مشابهت هئڻ جي سبب ڪري قربانيءَ لاءِ پيش ڪندا هئا، حالانڪ هيءَ ڳالهه زياده ممڪن آهي ته دراصل انهن کي آن جي روح، اوسيرس، سان مشابهت هئڻ سبب ذبح ڪيو ويندو هو. اسان ڏسي چڪا آهيون ته ڏڳو آن جي روح جو هڪ عام نمائندو آهي ۽ ڪيس انهيءَ حيثيت ۾ لاباري واريءَ پنيءَ تي ذبح ڪيو ويندو آهي.

اوسيرس کي باقاعده طور سيمفس واري "اپيس". ڏڳي ۽ هيليپٽو پولس واري "منيوس" ڏڳي سان شناخت ڪيو ويندو هو. پر هيءَ ڳالهه طئي ڪرڻ مشڪل آهي ته ڇا اهي ڏڳا سندس اناج جي روح هئڻ جي حيثيت ۾ اوسيرس جا نمائندا هئا، جيئن سرخ ڏڳا نظر اچن ٿا، يا اهي پنهنجيءَ اصليت ۾ بلڪل جدا ڳانءِ حيثيت وارا مختلف ديوتائون هئا، جي بعد ۾ اوسيرس جي شخصيت ۾ تحليل ٿي ساڻس ملي هڪ ٿي ويا. انهن ٻن ڏڳن جي پوڄا جي عالمي نوعيت کين ٻين رواجي مقدس جانورن کان، جن جون پوڄائون محض مقامي هيون، مختلف سطح تي رکندي معلوم ٿئي ٿي. پر اپيس جو اوسيرس سان اصلوڪو تعلق ڪٿي کهڙو به هجي، تڏهن به اول الذڪر جي متعلق هڪ اهڙي حقيقت موجود آهي، جنهن کي ديوتا کي قتل ڪرڻ

جي رسم جي باقاعده تفتيش ڪرڻ ۾ نظر انداز نه ڪرڻ گهرجي.
جيتوڻيڪ اپيس ڏکي کي وڏي شان ۽ شوڪت ۽ انتهائي عزت
۽ احترام سان ديوتا جي حيثيت ۾ پوڄيو ويندو هو، آن جي
باوجود ڪيس مقدس ڪتابن طرفان مقرر ٿيل عرصي کان وڌيڪ
جيئرو رهڻ ڪونه ڇڏيو ويندو هو ۽ انهيءَ عرصي جي ختم ٿيڻ
تي ڪيس هڪ مقدس چشمي جي پاڻيءَ ۾ ٻوڙيو ويندو هو. انهيءَ
عرصي جي حد، پلوٽارچ جي قول مطابق، پنجويهه سال هئي،
پر انهيءَ حد تي هميشه عمل ڪونه ٿي سگهندو هوندو، ڇو ته
جديد دور ۾ اپيس ڏڳن جون قبرون ڳولي ڪڍيون ويئون آهن
۽ مٿانئن جيڪي ڪتبا تحرير ٿيل آهن، تن مان پتو پوي ٿو
ته ٻاويهين خاندان ۾ انهن مقدس ڏڳن مان ٻه، ڇهويهن سالن کان
به وڌيڪ عرصي تائين زنده هئا.

٥- وربيئس ۽ گهوڙو: اسين هينئر اهڙيءَ منزل تي
اچي پهتا آهيون، جو هن روايت جي معنيٰ متعلق، ته ائريشيا
وٽ "ٻيلي جي ديوتائي بادشاهن جي پهرين بادشاهه"، وربيئس،
کي هپولا ئيٽس جي صورت ۾ گهوڙن ماريو هو، هڪ معقول
قياس آرائيءَ ڪرڻ جي جرئت ڪري سگهون ٿا. هيءَ حقيقت
معلوم ڪري ته، پهريون، آن جي روحن جي گهڻو ڪري
گهوڙن جي صورت ۾ نمائندگي ڪئي ويندي آهي ۽ ٻيو ته
پوئين دور جي روايتن ۾ جنهن جانور کي ديوتا کي زخمي ڪرڻ
لاءِ ذميدار ڄيو ويندو آهي، سو دراصل ڪڏهن خود
ديوتا پاڻ هوندو هو. اسين هيءُ قياس ڪري سگهون ٿا ته
اهي گهوڙا، جن جي هٿان وربيئس يا هپولا ئيٽس قتل ڪيو
ويو هو، سي درحقيقت سندس نباتات جي ديوتا هئڻ جي

حيثيت ۾ سندس ئي شخصيت جا مظهر هيا. هن ڳالهه جو امڪان آهي ته هيءَ ڏند ڪٿا، ته هو گهوڙن جي هٿان قتل ٿيو هو، سندس پوڄا جي ڪن خصوصيتن، جن مان سندس پاڪ آستاني ۾ گهوڙن جي داخلا جي ممانعت هڪ هئي، سمجهائڻ لاءِ بعد ۾ ايجاد ڪئي ويئي هئي. چو ته ڏند ڪٿا تبديل ٿيندي رهندي آهي، پر رسم مستقل طور قائم رهندي آهي. ماڻهو ائين ئي ڪندا رهندا آهن، جيئن سندن ابن ڏاڏن ڪائڻ اڳ ڪيو هو، حالانڪ جن سببن ڪري سندن ابن ڏاڏن ائين ڪيو هو، سي گهڻو وقت اڳي فراموش ٿي چڪا آهن. مذهب جي تاريخ پراڻيءَ رسم کي عقل سان موافق بنائڻ ۽ هڪ نامعقول رسم لاءِ معقول سبب ڳولڻ جي هڪ طويل جدوجهد آهي. هن وقت اسان جي سامهون جيڪا ڳالهه زير غور آهي، تنهن ۾ اسان کي يقين رکڻ گهرجي ته ڏند ڪٿا رسم کان زياده جديد آهي ۽ اها گهوڙن کي مقدس هڙيءَ مان خارج رکڻ جي اصلي سبب جي ڪنهن به صورت ۾ نمائندگي نه ٿي ڪري. انهن جي اخراج مان هيءُ قياس ڪري سگهجي ٿو ته گهوڙا انهيءَ هڙيءَ جي ديوتائن جا مقدس جانور يا سندن شخصيتن جا مظهر ڪونه پئي ٿي سگهيا. پر اهو قياس اپهرو ٿيندو. ڪنهن زماني ۾ ٻڪري اٿينا جو مقدس جانور يا سندس شخصيت جو مظهر هو، جيئن ديويءَ کي ٻڪريءَ جي کل (ايگيجيز) ۾ ملبوس ڏيکارڻ جي رسم مان معلوم ڪري سگهجي ٿو. ان جي باوجود ٻڪري، نه قانوني طور سندس مقدس جانور هئي، نه وري آن کي سندس عظيم آستاني، اٿينس واري اڪروپولس، ۾ داخل ٿيڻ جي اجازت هئي. انهيءَ لاءِ سبب هيءُ ڏنو ويندو هو ته ٻڪريءَ زيتون جي وڻ کي نقصان پهچايو هو، جو اٿينا

ديويءَ جو مقدس وڻ هو. هن وقت تائين، تنهن ڪري، ٻڪريءَ جو اٿينا سان تعلق، گهوڙي جي وربيئس سان تعلق جي متوازي آهي، جي انهن ٻنهي جانورن کي آستاني سان هن سبب ڪري خارج ڪيو ويو هو، جو انهن پنهنجن ديوتائن کي ضرور رسايو هو. پر ”وئرو“ اسان کي ٻڌائي ٿو ته انهيءَ قانون ۾ هڪ استثنيٰ هئي، جنهن ٻڪريءَ کي ائڪروپولس کان خارج ڪيو هو. سال ۾ هڪ دفعو، هو چوي ٿو، ٻڪريءَ کي ضروري قربانيءَ لاءِ ائڪروپولس ڏانهن نيون ويندو هو. هاڻي، جيئن اڳي ئي مٿي چيو ويو آهي، جڏهن ڪنهن جانور کي سال ۾ هڪ ۽ فقط هڪ ئي دفعو قربان ڪيو ويندو آهي، تڏهن ڪيس قربانيءَ جي جانور جي حيثيت ۾ ديوتا اڳيان پيش ڪونہ ڪيو ويندو آهي، پر ڪيس خود ديوتا جي نمائندي جي حيثيت ۾ قربان ڪيو ويندو آهي. تنهن ڪري اسين هيءُ قياس ڪري سگهون ٿا ته جيڪڏهن ٻڪريءَ کي سال ۾ فقط هڪ دفعو ائڪروپولس تي قربان ڪيو ويندو هو، ته ڪيس خود اٿينا جي حيثيت ۾ قربان ڪيو ويندو هو. ۽ هيءُ انوسان نڪري ٿو ته قربان ٿيل جانور جي کل ديويءَ جي مجسمي مٿان رکي ويندي هئي ۽ اها ئي ”ايئيجز“ هوندي هئي، جنهن کي هر سال اهڙيءَ ريت نوبنو ڪيو ويندو هو. ساڳيءَ ريت مصر ۾ ٿيبس وٽ گهيٽا مقدس سمجهيا ويندا هئا ۽ کين قربان ڪونہ ڪيو ويندو هو. پر سال ۾ هڪ دفعو هڪ گهيٽو ذبح ڪيو ويندو هو ۽ سندس چمڙو ائمن ديوتا جي مجسمي مٿان رکيو ويندو هو. جيڪڏهن اسان کي ائريشيا واري آستاني جي سائن سوڻن جي متعلق زياده خبر چار هجي ها، ته اسان کي هوند معلوم ٿئي ها ته اٿينس وٽ ائڪروپولس سان ٻڪرين کي خارج

رکڻ جي قاعدي وانگر، آن مان گهوڙن کي خارج رکڻ جي قاعدي ۾ به هر سال استثنا ڪئي ويندي هئي ۽ سال ۾ هڪ دفعو هڙيءَ ۾ گهوڙو نيون ويندو هو، جنهن کي وربيئس ديوتا جي شخصيت جي حيثيت ۾ قربان ڪيو ويندو هو. جنهن گهوڙي کي اهڙيءَ طرح قتل ڪيو ويندو هو، تنهن کي گهڻي وقت گذرڻ بعد، دستوري غلط فهميءَ سبب انهيءَ سوئر وانگر جو ڊيميٽر ۽ اوسيرس جي نالي ۾ قربان ڪيو ويندو هو، يا انهيءَ ٻڪريءَ وانگر، جنهن کي ڊيئونيسس ۽ شايد اٿينا جي حضور ۾ قربان ڪيو ويندو هو، ديوتا جي دشمن شمار ڪرڻ جو امڪان پيدا ٿيندو هو ۽ جنهن کي انهيءَ ديوتا جي نالي ۾ قربانيءَ طور پيش ڪيو ويندو هو، جنهن جي هٿان اهو زخمي ٿيو هو. ڪنهن به مصنف لاءِ استثنا تي توجه ڏيڻ کان سواءِ، آن جي قاعدي جو بيان ڪرڻ اهڙو ته آسان آهي، جو اسان کي اٿريشيا واريءَ هڙيءَ جي قاعدي جو، اهڙيءَ استثنا جي ذڪر ڪرڻ کان سواءِ، جنهن جو مون قياس ڪيو آهي بيان ٿيل ڏسي ڪو به تعجب ڪرڻ نه گهرجي. جيڪڏهن اسان وٽ اٿينائيس ۽ پلنيءَ جا فقط بيان ئي موجود هجن ها، ته اسان کي فقط انهيءَ قاعدي جو علم هجي ها، جنهن اٿينا جي حضور ۾ ٻڪرين جي قربانيءَ کي ممنوع قرار ڏنو هو ۽ کين اڪروپولس ۾ داخل ٿيڻ کان محروم ڪيو هو، پر اسين انهي اهم استثنا کان بي خبر هجون ها، جنهن کي "وئرو" جي تصنيف، جا خوش قسمتيءَ سان محفوظ رهندي آئي آهي، اسان تي هويدا ڪيو آهي.

اهو انومان، ته اٿريشيا واريءَ هڙيءَ ۾ سال ۾ هڪ دفعو هڪ گهوڙي کي هڙيءَ جي ديوتا جي نمائندي جي حيثيت ۾

قربان ڪيو ويندو هو، گهوڙي جي ساڳيءَ قربانيءَ مان، جا هرسال روم ۾ ڏني ويندي هئي، ڪجهه تقويت حاصل ڪري رهيو آهي. هرسال آڪٽوبر جي پندرهين تاريخ تي ”مريخ ديوتا جي بنيءَ“ تي رٿن جي ڊوڙ جو هڪ مقابلو ڪيو ويندو هو. گهوڙن جي ڪامياب ٽيندڙ ٽوليءَ جي ساڄي هٿ واري گهوڙي کي نيزو هڻي ”مريخ“ ديوتا جي حضور ۾ پلن فصلن حاصل ڪرڻ جي خاطري ڪرڻ لاءِ قربان ڪيو ويندو هو ۽ سندس سسي وڍي اُن کي مانين جي هڪ هار سان سينگاريو ويندو هو. اُن ڪان پوءِ ٻن محلن، — ”مقدس راه“ ۽ ”سبورا“ — جا باشندا انهيءَ سسيءَ کي حاصل ڪرڻ لاءِ هڪ ٻئي سان ڇتا پيتي ڪندا هئا. جيڪڏهن ”مقدس راه“ وارا انهيءَ کي حاصل ڪندا هئا ته اهي اُن کي بادشاهه جي گهر جي ديوار تي ٻڌي ڇڏيندا هئا؛ جيڪڏهن ”سبورا“ محلي جا ماڻهن کيس حاصل ڪندا هئا، ته اهي انهيءَ سسيءَ کي ”مئميلين ٽاور“ تي ٻڌي ڇڏيندا هئا. گهوڙي جو پڇ وڍيو ويندو هو ۽ اُن کي اهڙيءَ تيز رفتاريءَ سان بادشاهه جي گهر پهچايو ويندو هو، جو اُن جو رت بادشاهه جي گهر جي چلهه تي ٽِمي ڳڙندو هو. ازانسواءِ ائين نظر اچي رهيو آهي ته گهوڙي جو ٻيو رت ڪٺو ڪيو ويندو هو ۽ ايڪويهين اپريل تائين محفوظ رکيو ويندو هو؛ جڏهن ”ويستال ديويءَ جون ڪنواريون“ اُن کي اڻ چاول ڳابن جي رت سان ملائينديون هيون، جن کي ڇهه ڏينهن پيشتر قربان ڪيو ويو هو. اهو مرڪب، پوءِ ريڍارن ۾ تقسيم ڪيو ويندو هو، جي اُن کي پنهنجن ڌڻن کي دوپ واس ڏيڻ لاءِ ڪتب آڻيندا هئا.

هن رسم ۾ گهوڙي جي سسيءَ جو مانين جي هار سان سينگارجڻ ۽ قربانيءَ جو سبينه مقصد، يعني پلو فصل حاصل ڪرڻ، هن ڳالهه طرف

اشارو ڪري رهيا آهن ته گهوڙي کي آنَ جي روح جي انهن مختلف حيواني نمائندن وانگر قتل ڪيو ويندو هو، جنهن جا اسان کي گهڻيئي مثال ملي چڪا آهن. گهوڙي جي پڇ کيَ وڍڻ جي رسم، سٺي فصل حاصل ڪرڻ لاءِ ڏاندن جي پڇن ۽ کين قربان ڪرڻ جي آفريڪي رسم وانگر آهي. روسي ۽ آفريڪي ٻنهي رسمن ۾، ظاهر آهي، جانور آنَ جي روح جو نمائندو آهي ۽ سندس آباد ڪرڻ جي قوت کي خاص طور سندس پڇ ۾ مُقيم سمجهيو وڃي ٿو. اهو پوئين نظريو، جيئن اسان ڏسي آيا آهيون، يورپ جي لوڪ-ڪٿا ۾ پڻ واقع ٿئي ٿو. وري، موسم بهار ۾ چوپائي مال کي گهوڙي جي رت سان ڌوپ واس ڏيڻ جي رسم کي گهوڙن کي بهارَ جي منڊ ۾ ”پوڙهي زالِ“، ”ڪنواري“ يا ”ڪلياڪ“ سٺي يا چوپائي مال کي ناتال جي موقعي تي ڪارائڻ ۽ هر وارن ڏگهن يا گهوڙن کي بهار جي موسم ۾ ”يول-سوئر“ کائڻ لاءِ ڏيڻ جي رسم سان مشابهت ڏيئي سگهجي ٿي. انهن سڀني رواجن جو مقصد آنَ جي روح جون گهر تي ۽ گهر وارن لاءِ دعائون ۽ رحمتون حاصل ڪرڻ ۽ انهن کي ٻئي سال لاءِ محفوظ رکڻ جو آهي.

روم وارن جيَ آڪٽوبر جي گهوڙي واري رسم، جيئن ان کي سڏيو ويندو هو، اسان کي انهيءَ اوائلي دور ڏانهن پٺتي کڻي وڃي ٿي، جڏهن ”سبورا“، جو بعد ۾ انهيءَ عظيم دارالحڪومت جو نشيبي ۽ افلاس زده علائقو هيو، اڃا هڪ علحده ڳوٺ هو، جنهن جا باشندا پنهنجي پاڙيسرين، روم جي باشندن سان، جو انهيءَ زماني ۾ اڃا هڪ ديهاتي شهر هو، لاباري وارين ٻنين ۾ دوستانه مقابلو ڪندا هئا. ”مريخ جي ٻني“، جنهن تي اهل رسم ادا ڪئي ويندي هئي، ٽائبر درياه جي پاسي ۾ هئي ۽ اها بادشاهي

دور حڪومت جي خاتمي تائين بادشاهي علائقي جو هڪ حصو
هئي. چوڻ ۾ اچي ٿو تہ روايت مشهور هئي تہ جڏهن آخرين بادشاهہ کي
روم مان تڙي ڪڍيو ويو، تڏهن درياهہ جي پاسي وارين شاهي
ٻنين ۾ آن بلڪل پڪل بيٺل هو، جو ڏانئي جي انتظار
۾ هو؛ پر انهيءَ منحوس آن کي ڪائڻ لاءِ ڪوبہ آمادہ ڪونہ
ٿيو ۽ انهيءَ آن جا ايترا تہ وڏا ڍير درياهہ ۾ اڇلايا ويا، جو گرميءَ
سبب درياهہ جي پاڻيءَ جي لٿل حالت سبب، اهو آن هڪ جزيري
جو مرڪز بڻجي پيو. گهوڙي جي قرباني اهڙيءَ طرح موسم خزان
جي هڪ رسم هئي، جا لاباري جي اختتام وقت بادشاهي ٻنين تي
ادا ڪئي ويندي هئي. گهوڙي جو پڇ ۽ سندس رت، جي آن
جي روح جي نمائندي جا مکيہ حصا سمجهيا ويندا هئا، بادشاهہ
جي گهر پهچايا ۽ اتي رکيا ويندا هئا. جهڙيءَ طرح جرمنيءَ ۾
لاباري جو ڪڪڙ گهر جي ٽڪنديءَ ڇت جي ڪنڊ هيٺان
سيخ سان ڪوڙيو ويندو هو ۽ جهڙيءَ طرح اسڪاٽلنڊ جي مٿانهن
ٻڻن ۾ ڪڙمي "ڪنواريءَ" جي صورت ۾ آخرين سٿيءَ کي گهر کڻي
ويندا آهن ۽ کيس آتشدان مٿان رکندا آهن، اهڙيءَ طرح
آن جي روح جي برڪت بادشاهہ جي گهر آندي ويندي هئي
۽ انهيءَ جي ذريعي اها قوم جي ٻين ساٿين تائين پهچائي ويندي
هئي، جنهن جو هو سربراهہ هو. ساڳيءَ ريت، اتر يورپ جي موسم
بهار ۽ موسم خزان وارين رسمن ۾، "مي - پول" کي ڪڏهن
ڪڏهن انهيءَ علائقي جي ميئر يا برگوماسٽر جي گهر جي سامهون
کوڙيو ويندو آهي ۽ ڳوٺ جي سربراهہ جي حيثيت ۾ آخرين سٿي
ڏانهس آندي ويندي آهي. پر جيڪڏهن گهوڙي جو پڇ ۽ رت
بادشاهہ جي حصي ۾ ايندو هو، تہ پاسي واري سبورا ڳوٺ وارن

ڪي، جن وٽ ڪنهن وقت پنهنجي ۾ اهڙي الڳ رسم ادا ٿيندي هئي؛ راضي ڪرڻ لاءِ ڪين گهوڙي جي سسي حاصل ڪرڻ لاءِ مقابلي جي اجازت ڏني ويندي هئي. معلوم ٿئي ٿو ته مئميلين ٽاور، جنهن تي سبورا جا باشندا گهوڙي جي سسي جيتي ڪٽي وڃڻ کان پوءِ لٽڪائي ڇڏيندا هئا، مئميلين خاندان وارن جو، جيڪي ڳوٺ جا وڏا ساٿهو هئا، هڪ ننڍو چورس منارو يا گهر هو. بادشاهه جي پنين تي ۽ سندس گهر ۾ جا اها رسم سڄي شهر ۽ پرواري ڳوٺ طرفان اهڙيءَ طرح ادا ڪئي ويندي هئي، تنهن مان هيءُ انومان نڪري ٿو ته ڪو وقت اهڙو به هو، جڏهن هر هڪ شهر پنهنجين پنهنجين پنين تي اهڙي رسم ادا ڪندو هو. لاطيني علائقي جي ديهاتي ضلعن ۾ واقع ڳوٺن مان هرهڪ انهيءَ رسم جي ادائگي جو سلسلو شايد انهيءَ وقت کان پوءِ به جاري رکيو هو، جڏهن رومي ڳوٺن جي باشندن پنهنجن لاباري وارن گهرڻ کي ملائي، انهيءَ رسم کي گڏجي هڪ ئي وقت بادشاهه جي پنين تي ادا ڪرڻ شروع ڪيو هوندو هن انومان ۾ ڪو ذاتي غير امڪاني جو جز ڪونهي ته روم واري "مريخ جي پنيءَ" وانگر اڪتوبر جي مقدس هڙي به شايد لاباري جي مشترڪ جشن جي جاءِ هئي، جتي آس پاس جي ڳوٺن پاران ساڳئي قسم جي وحشي سانن سوڙن سان گهوڙو قربان ڪيو ويندو هو. گهوڙو پنهنجي وڙن ۽ آن، جي آباد ڪندڙ روح جي نمائندگي ڪندو هوندو، جو ته اهي پئي نظريا، جيئن اسين "هارويسٽ ـ مئي" جهڙيءَ رسم بابت ڏسي رهيا آهيون، هڪ ٻئي ۾ تحليل ٿي، هڪ تي وڃي ٿا.

باب پنجاھون

ديوتا کي کائڻ

١- **ڀھرين ميون جو تبرڪ:** اسان ڏٺو آھي تہ انَ جي روح جي ڪڏھن ماڻھوءَ ۽ ڪڏھن جانور جي صورت ۾ نمائندگي ڪئي ويندي آھي ۽ انھي حالتن ۾ ڪيئن سندس نمائندن جي شخصيت ۾ قتل ڪيو ۽ تبرڪ طور کاڌو ويندو آھي. انَ جي روح جي انساني نمائندن کي سچ پچ قتل ڪرڻ جي مثالن ڳولڻ لاءِ اسان کي فطرتي طور وحشي قبيلن ڏانھن وڃڻو پيو، پر اسان جي يورپي هارين جي لاباري وارين دعوتن، انَ جي روح جي نمائندن جي حيثيت ۾ جانورن جي تبرڪ طور کائڻ متعلق اسان کي اهڙا مثال مهيا ڪيا آهن، جن جي باري ۾ ڪابہ غلط فهمي ممڪن ناهي. پر ان کان علاوه، جيئن اڳي ئي خيال ڪيو ويو هوندو، خود نئين انَ کي بہ بطور تبرڪ، يعني انَ جي روح جي جسم طور، کاڌو ويندو آھي. سئيڊن ۾، ورم لئنڊ وٽ زميندار جي عورت انَ جي پوئين سٽيءَ جي داڻن کي هڪ اهڙي نان پچائڻ ۾ صرف ڪندي آھي، جنھن جي صورت ننڍڙيءَ ڇوڪريءَ جهڙي هوندي آھي؛ اهو نان گهر جي سڀني ڀاتين ۾ تقسيم ڪيو ويندو آھي، جي ان کي کائيندا آهن. هتي اهو نان انَ جي روح جي نمائندگي ڪري ٿو، جنھن جو تخيل ڪنواري ڇوڪريءَ جي

صورت ۾ بلڪل اهڙي نموني ۾ ڪيل ٿئي ٿو، جيئن اسڪاٽلئنڊ ۾ اَنَ جي روح جو ساڳيءَ طرح تخيل ڪيو ويندو آهي ۽ جتي عورت جي صورت ۾ ٺاهيل، ۽ ”ڪنواريءَ“ جي نالي جي حامل آخرين سٿي، سندس نمائندگي ڪندي آهي. دستور موجب اَنَ جي روح کي آخرين سٿيءَ اندر مقيم سمجهيو ويندو آهي، ۽ اهڙو نان ڪاٽڻ، جيڪو آخرين سٿيءَ جي اَنَ منجهان ٺهيل هجي، انهيءَ ڪري خود اَنَ جي روح کي ڪاٽڻ آهي. ساڳيءَ طرح فرانس جي لاپئلسي علائقي ۾، ڳوٺل اٽي سان ٺهيل ماڻهو ”فر“ وڻ تي لٽڪايو ويندو آهي، جنهن کي لاباريءَ جي آخرين گاڏيءَ تي رکي نيون ويندو آهي. اهو وڻ ۽ اٽي جو ماڻهو شهر جي ميئر جي گهر پهچايا ويندا آهن، جتي اهي تيسين رکيا ويندا آهن، جيسين انگور جو فصل لهي. پوءِ لاباري جو اختتام هڪ دعوت ذريعي ملهايو ويندو آهي، جنهن تي ميئر اٽي جي ماڻهوءَ کي پيچي ۽ ذرو ذرو ڪري ماڻهن کي کائڻ لاءِ ڏيندو آهي.

انهن مثالن ۾ اَنَ جي روح جي نمائندگي انساني صورت ۾ ڪئي وڃي ٿي ۽ انهيءَ صورت ۾ ڪيس کاڌو وڃي ٿو. ٻين حالتن ۾ جيتوڻيڪ نئين اَنَ کي انساني صورت ۾ نه پچايو ويندو آهي، اَنَ جي باوجود جن سنجيده رسمن سان انهيءَ کي کاڌو ويندو آهي، سي هن ڳالهه جي ثابت ڪرڻ لاءِ ڪافي آهن ته اَنَ کي بطور تبرڪ يعني ڪيس اَنَ جي روح جو جسم سمجهي، کاڌو ويندو آهي. مثال طور، نئين اَنَ کائڻ وقت لٿوئانيا جا هاري هيٺيون رسمون ادا ڪندا هئا. سرءَ جي فصل پوکڻ وقت، جڏهن سڄو اَنُ لٿجي ايندو هو ۽ ڳاهه شروع ڪيو ويندو هو، تڏهن هرهڪ زميندار هڪ تقريب منعقد ڪندو هو، جنهن کي

"سباريوز" سڏيو ويندو هو، جنهن جو مطلب "ڳنڍڻ يا ڳنڍي اڇلائڻ" هوندو هو. زميندار هرهڪ فصل — ڪڻڪ، جَوَن، اوَنس، فلئڪس، دالين وغيره — سان ٽَوَ وڏا ٻڪ پري، منجهائن هرهڪ کي ٽن ٽن حصن ۾ تقسيم ڪندو هو. هرهڪ اَنَ جا اهي ستاويهه حصا، پوءِ هڪ ڍير تي اڇلايا ويندا هئا ۽ سيني کي خوب گڏيو ويندو هو. انهيءَ مقصد لاءِ جيڪو اَنُ استعمال ڪرڻو هو، سو اهو هڻڻ گهربو هو، جنهن کي سپ ڪان ڦهريائين ڳاهيو ۽ وائرايو ويو هو ۽ جنهن کي انهيءَ مقصد لاءِ اڳواٽ ئي علحده ڪري رکيو ويو هو. انهيءَ طريقي سان جيڪو اَنُ گڏيو ويندو هو، تنهن جي ڪجهه حصي کي هر هڪ گهر ڀتيان هڪ جي حساب سان، ننڍن نانن پچائڻ ۾ استعمال ڪيو ويندو هو؛ باقي حصي کي وڏيڪ جَوَن يا اوَنس سان ملائي، منجهانئس بيئر ٺاهيو ويندو هو. انهيءَ ڳاڏ ۾ ساڏ ۾ اَنَ منجهان جيڪو ڦهريون بيئر ٺهندو هو، سو زميندار، سندس زال ۽ ٻارن جي پيئڻ لاءِ هوندو هو؛ ٻيو دفعو جيڪو بيئر تيار ٿيندو هو، سو نوڪرن چاڪرن لاءِ هوندو هو. جڏهن بيئر ٺهي راس ٿيندو هو، تڏهن زميندار ڪا اهڙي شام منتخب ڪندو هو، جنهن تي ڪنهن غير آدميءَ جي اچڻ جي توقع ڪانه هوندي هئي. پوءِ هو بيئر جي پيپ اڳيان جهڪي، منجهانئس بيئر جو هڪ برتن ڀري ڪيندو هو ۽ اَن کي پيپ جي پوچ وٽاڏرتيءَ تي هاري، هيئن چوندو هو، "او بهره ور زمين، رائيءَ ۽ جَوَن ۽ اَنَ جي سيني قسمن کي ججهي مقدار ۾ اَپار". پوءِ هو اهو برتن اندرين ڪمري ڏانهن کڻي ويندو هو، جتي سندس زال ۽ ٻار هن جي انتظار ۾ ويٺا هوندا هئا. ڪمري جي فرش تي هڪ ڪارو يا اڇو يا

ڪپرو (ڳاڙهو نہ) ڪڪڙ ۽ ساڳئي رنگ ۽ ساڳئي ئي ولر جي هڪ ڪڪڙ بدل بيٺا هوندا هئا، جي انهيءَ ئي سال جي دوران ۾ آنن سان ڦٽي نڪتا هوندا. پوءِ زميندار، ٻيڙ جو برتن هٿ ۾ جهلي سجدو ڪندو هو ۽ سٺي فصل لاءِ خدا جو شڪرانو بجا آڻيندو هو ۽ آئينده سال جي ڀلي فصل لاءِ دعا ڪندو هو. پوءِ سيئي ڀاتي پنهنجا هٿ مٿي ڪٽي هيٺن چوندا هئا، ”اي خدا، ۽ تون، اي زمين، اسين اوهان کي هيءُ ڪڪڙ ۽ هيءَ ڪڪڙ پنهنجيءَ دل جي خوشيءَ سان نذراني طور پيش ٿا ڪريون.“ ائين چوڻ سان زميندار ٻنهي پکين کي، ڪاٺ جي چمچي سان ڏڪ ڏوڪي ماريندو هو، ڇو تہ ڪيس انهن جون ڳچيون لاهڻيون نہ هيون. پهرينءَ دعا، ۽ ٻنهي پکين سان هر هڪ کي مارڻ کان پوءِ، زميندار ٻيڙ سنجهان ٽيون حصو هر دفعي اوتيندو ويندو هو. پوءِ سندس ڏال انهن ٻنهي پکين کي هڪ نئينءَ ڪنيءَ ۾، جا اڳ ڪڏهن بہ استعمال ڪيل ڪانہ هوندي هئي، ٻڙڪائيندي هئي. اُن کان پوءِ هڪ موڙو، جنهن جو ترو مٿي ڪيو ويندو هو، زمين تي رکيو ويندو هو ۽ اُن جي مٿان اهي ننڍڙا نان، جن جو مٿي ذڪر ڪري آيا آهيون ۽ جوش ڏنل پکي رکيا ويندا هئا. اُن کان پوءِ وري نئون ٺاهيل ٻيڙ آندو ويندو هو، جنهن سان گڏ ڪاٺيءَ جو هڪ اونهو چمچو ۽ ٽي ڪونجا آندا ويندا هئا، جي انهيءَ موقعي کان سواءِ، ٻئي ڪنهن وقت استعمال ڪونہ ٿيا هوندا هئا. جڏهن زميندار ڪاٺيءَ جي چمچي سان ٻيڙ ڪڍي انهن ڪونجن ۾ پريندو هو، تڏهن سڄو خاندان انهيءَ موڙي جي چوگرد گوڏن ڀر جهڪندو هو. پوءِ پيءُ هڪ دعا پڙهندو هو ۽ ٻيڙ جا ٽيئي ڪونجا هڪ ڳيت سان پي ويندو هو.

پيا پاتي ۽ سندس مثال وٺي آئين ڪندا هئا. پوءِ نان ۾ پکين جو گوشت ڪاڍو ويندو هو ۽ هڪ دفعو وري پيهر بيئر جو جام ڦرندو هو، تانجو سيني پاتين سان هرهڪ چٽو ٿيئي ڪونجا نو نو دفعا پيي، پورا ڪندو هو. ڪاڍي سان ڪو ذرو نه بچائڻو هو، پر جيڪڏهن منجهانئس ڪا شيءِ باقي رهجي ويندي هئي، ته آن کي ٻئي ڏينهن صبح جو ساڳين رسمن جي ادائگيءَ سان ڪائي ڪپائڻو هوندو هو. هڏا ڪتي کي ڪائڻ لاءِ ڏنا ويندا هئا. جيڪڏهن اهو سيپئي هڏا نه ڪائيندو هو، ته باقي بچيل هڏن کي چوپائي مال جي واڙي ۾ چيٽي هيٺان دفن ڪيو ويندو هو. اها رسم ڊسمبر سهيني جي آغاز ۾ ادا ڪئي ويندي هئي ۽ جنهن ڏينهن اها ادا ڪئي ويندي هئي، تنهن ڏينهن کي ٻه ٻرو پلو لفظ ڪونه ڳالهائڻو هو.

اها هئي رسم، جا ٻه سو يا آن کان وڌيڪ سال اڳ ادا ڪئي ويندي هئي؛ اڄ ڪالهه لٿوئانيا ۾ جڏهن نئين فصل جا پٽاٽا يا نئين آن مان ٺاهيل نان ڪاڍا ويندا آهن، تڏهن جيڪي ٻه ماڻهو ميز تي جمع هوندا آهن، سي هڪ ٻئي جا وار پٽيندا آهن. انهيءَ پوئينءَ رسم جي معنيٰ جو ڪوبه علم ڪونهي، پر بت پرست لٿوئاني باشندا يقيناً هڪ اهڙي ئي رسم پنهنجين قربانين وقت ادا ڪندا هئا. اوئيسيل ٻيٽ ۾ آباد ايسٽوني نسل جي باشندن منجهان اڪثر، نئين آن مان پڪل مانيءَ کي تيسين ڪونه کائيندا آهن، جيسين آن کان پيشتر اهي ڪنهن لوهه جي ٽڪر کي چڪ نه وجهندا آهن. هن حالت ۾ لوهه يقيني طور جادوءَ جو هڪ ٽوٽو آهي، جنهن جو مقصد آنَ اندر مقيم روح کي بي ضرر بنائڻ جو آهي. سدرلئنڊ شاير ۾، اڄ ڪالهه ٻه جڏهن پٽاٽن کي زمين مان کوٽي ڪڍيو ويندو آهي، تڏهن

سڄي ڪٽنب کي انهن کي چڪٽو هوندو آهي، نه ته ”انهن (پٽاٽن) اندر جيڪي روح موجود هوندا آهن، سي رنج ٿيندا آهن ۽ پٽاٽا محفوظ نه رهي سگهندا آهن“. پارڪ شاير جي هڪ حصي ۾ اڃا تائين هيءَ رسم آهي ته مقامي پادريءَ کي پهريون آن پنهنجن هٿن سان وڍڻو پوندو آهي ۽ جنهن ماڻهوءَ سون کي اهو اطلاع پهچايو آهي، تنهن کي يقين آهي ته اهڙي طريقي سان وڍيل آن سان مقدس روٽي ٺاهي ويندي آهي. جيڪڏهن انهيءَ رسم جي پوئين حصي جي خبر صحيح ڏنل آهي، (۽ مشابهت رکندڙ سپيئي مثال ان ڳالهه جي حق ۾ آهن) ته پوءِ هيءَ ڳالهه ثابت ٿي رهي آهي ته عيسائي مذهبي برادريءَ هڪ اهڙي مقدس رواج کي پنهنجي اندر جذب ڪري ڇڏيو آهي، جو بلاشڪ و شبهه خود عيسائيت کان گهڻو قديم آهي.

جپان جي ”ائنو“ يا ”ائنو“ قوم وارن لاءِ چيو ويندو آهي ته اهي مختلف قسمن جي مٺن کي نر يا ماديءَ جي صورت ۾ سميز ڪندا آهن ۽ انهن سڀني قسمن کي گڏي، ”ديوتائي مڙس ۽ زال اناج“ (اموريڪ هارو ڪاموئي) سڏيو ويندو آهي. ”چنانچه مٺن کي عام استعمال لاءِ ڪٽڻ ۽ مانين جي صورت ڏيڻ کان اڳ، پوڙها ماڻهو انهن جي پوڄا ڪرڻ لاءِ چند نان اڳوات ئي پنهنجي لاءِ ٺهرائيندا آهن. جڏهن اهي تيار ٿي ويندا آهن، تڏهن اهي ڏاڍيءَ سنجيدگيءَ سان انهن کان هيءَ دعا پنندا آهن، ’اي تون اناج جا ديوتا، اسين تنهنجي پوڄا ٿا ڪريون، تون هن سال تمام چڱيءَ طرح اپريو آهين ۽ تنهنجي خوشبوءِ سٺي ٿيندي. تون چڱو آهين. باهه جي ديوي تمام خوش ٿيندي ۽ اسين سڀئي پڻ ڏاڍي خوشي ڪنداسين. اي تون ديوتا، اي تون ديوتائي اناج،

مهرباني ڪري توڻ ماڻهن کي پالجانءِ. آءٌ هينئر تو کي کائان ٿو. آءٌ تنهنجي پوڄا ڪريان ٿو ۽ تنهنجي شڪر گذاري ڪريان ٿو.' اهڙيءَ طرح دعا پڙهڻ کان پوءِ، اهي، يعني پوڄاري، نان کڻي کائيندا آهن ۽ انهيءَ وقت کان پوءِ سڀيئي ماڻهو نئين جي نئين فصل کي کائي سگهن ٿا. اهڙيءَ طرح نياز ۽ نذرن جي گهڻن اشارن ۽ دعا جي لفظن سان انهيءَ قسم جو ڪاڌو "ائنو" قوم جي پلائيءَ لاءِ ارپڻ ڪيو ويندو آهي. انهيءَ ۾ ڪوبه شڪ ناهي ته اناج جي نذراني کي ديوتا جي حضور ۾ پيش ڪيل تعريف سمجهيو ويندو آهي، پر اهو ديوتا خود انهيءَ اناج جي پچ کان علاوه ٻيو ڪوبه ناهي ۽ اهو فقط انهيءَ حد تائين ديوتا آهي، جيستائين اهو انساني جسم لاءِ مفيد آهي."

ايسٽ انڊيز جي "بورو" نالي هڪ ٻيٽ ۾، چانورن جي لاباري جي ختم ٿيڻ وقت، هر هڪ قبيلو هڪ متبرڪ مشترڪ دعوت تي اچي جمع ٿيندو آهي، جنهن ۾ قبيلي جو هر هڪ فرد نون چانورن سان ٿورو مقدار ويسيءَ ۾ ڏيڻ لاءِ پڌل هوندو آهي. انهيءَ ڪاڌي کي "چانورن جي روح کي کائڻ" سڏيو ويندو آهي، جو هڪ اهڙو نالو آهي، جنهن سان انهيءَ ڪاڌي جي متبرڪ نوعيت جو ثبوت ملي رهيو آهي. چانورن مان ڪجهه حصو جدا رکيو ڪيو ويندو آهي ۽ اهو روحن کي آڇيو ويندو آهي. سيليبس ۾، مناهسا جي الفور قبيلي وارن ۾، سندن پوڄاري بنيءَ ۾ چانورن جو پهريون ٻج پوکيندو آهي ۽ اهو ئي پهريان پڪل چانور لڻيندو آهي. اهي چانور هو باهه تي پچائيندو ۽ کين ڪاڌي جي صورت ۾ پيسيندو آهي، جنهن کان پوءِ هو انهن منجهان ڪجهه حصو هر هڪ گهر کي ڏيندو آهي. بولانگ. مونگوندو ۾، جو

سيليبس جو هڪ ٻيو ضلعو آهي، ڇانورن جي لاباري کان ڏورو ئي اڳيرو، هڪ ننڍڙي سوئر يا ٻڪريءَ جي قرباني ڪئي ويندي آهي. پوءِ پوڄاري ڀريائين پنهنجيءَ ۽ پوءِ پنهنجن همسايڻ جي ٻنين مان ڏورا ڇانور لٽيندو آهي. انهيءَ طريقي سان لٽيل سيني ڇانورن کي هو پنهنجن ڇانورن سان گڏ خشڪ ڪندو آهي ۽ بعد ۾ انهن کي هو پنهنجن پنهنجن مالڪن کي ڏيندو آهي، جي انهن کي پيسائي پڙڪائيندا آهن. ڇانور جڏهن پڙڪي ويندا آهن، تڏهن عورتون انهن کي ڪڪڙ جي هڪ آني سان گڏ واپس پوڄاريءَ ڏانهن کڻي ويندايون آهن، جو آني جي قرباني پيش ڪندو آهي ۽ ڇانور انهن عورتن کي موٽائي ڏيندو آهي. انهن ڇانورن مان خاندان جي هرهڪ ڀاتيءَ، حتيٰ ڪه ننڍي کان ننڍي ٻار تائين، سيني کي کائڻو پوندو آهي. انهيءَ رسم جي پوري ٿيڻ بعد، هرهڪ ڇانورن جي فصل کي گهر آڻڻ لاءِ آزاد هوندو آهي.

ڏکڻ هندستان ۾، نيگلري ٽڪرين جي ”برگهر“ يا پڊاگا نالي هڪ قبيلي ۾، آنَ جي ڀرين مٺ ”ڪوروسبر“ پوکيندو آهي ۽ لاباري وقت ڀرين سٽي به اهو ئي لٽيندو آهي، جو هڪ ٻئي قبيلي جو ماڻهو هوندو آهي ۽ جنهن جي ماڻهن کي ”برگهر“ قبيلي وارا جادوگر سمجهندا آهن. ڀرينءَ سٽيءَ جي آنَ کي ”انهيءَ ئي ڏينهن پيسي اٽو ڪيو ويندو آهي، منجهانئس مانيون ڏاهيون وينديون آهن، جن کي ڀرين ميويٰ جي حيثيت ۾ نذرانيٰ طور پيش ڪرڻ کان پوءِ، قرباني ڪيل جانور جي باقي بچت سان گڏ، ”برگهر“ ۽ سندس خاندان جا سڀيئي ڀاتي، گڏيل نذراني ۽ قربانيءَ جي گوشت طور کائيندا

آهن.“ جنوبي هندستان جي هندن ۾، نون چانورن کي کائڻ جو وقت، پونگول نالي خانداني خوشيءَ جو موقعو هوندو آهي. نون چانورن کي هڪ نئينءَ ڪُنيءَ ۾ اهڙيءَ باھ تي پڪايو ويندو آهي، جا منجهند جي وقت اهڙي ڏينهن ٻاري ويندي آهي جڏهن، هندو منجمن مطابق، سج جدي گهيري اندر داخل ٿيندو آهي. ڪنيءَ جي پڪڻ کي سڀ خاندان وارا انتهائي فڪرمنديءَ سان جاچيندا رهندا آهن، ڇو ته جهڙيءَ طرح چانورن جو ڪير پڪندو، اهڙيءَ طرح ايندڙ سال ٿيندو. جيڪڏهن ڪير تيزيءَ سان پڪندو، ته سال سڪر سٺائيءَ وارو ٿيندو، پر جيڪڏهن ڪير آهستي پڪندو ته ان جو ابتو نتيجو نڪرندو. پڪل نون چانورن مان ڪجھ حصو گنپش ديوتا جي بت اڳيان نذراني طور پيش ڪيو ويندو آهي، پوءِ ان مان هر هڪ کائيندو آهي. اتر هندستان جي ڪن علائقن ۾ نئين فصل جي ميلي کي ”نوان“، يعني ”نئون ان“ سڏبو آهي. جڏهن ان پچي راس ٿيندو آهي، تڏهن مالڪ فال ڪڍائيندو آهي، پنيءَ ڏانهن ويندو آهي، موسم بهار جي فصل مان، جون جا پنج يا ڇھ سنگ، ۽ سرنهن جي لاباري مان مٽرن جو هڪ سنگ، پٽيندو آهي. اهي سنگ گهر آندا ويندا آهن ۽ ڪين باھ تي سيڪي، منجهس گڙ، مکڻ ۽ ڏهي ميلائي ويندي آهي. انهيءَ مان ڪجھ حصو ڳوٺ جي ديوتائن ۽ مئل ابن ڏاڏن جي نالن ۾ باھ ۾ اڇلايو ويندو آهي، باقي بيو سڄو حصو گهر جا ڀاتي کائيندا آهن.

نائجر درياھ تي اونيتشا وٽ، نون *”يئمس“ کي کائڻ جي

* خط استوا جي ويجهڙائيءَ وارن ملڪن جو هڪ لذيذ ميوو.

رسم جو هن طرح بيان ڪيو ويو آهي: ”هر هڪ سردار ڇهه ”يئم“ ميوا ڪڍي آيو ۽ ڪجهن جي پن واريون ڪچڙيون شاخون وڍي، آهي پنهنجي دروازي اڳيان رکيائين؛ ته ”يئم“ ميون کي پچايائين ۽ ڪجهه ميوو ۽ سڄي ٻه آندائين. يئم جي پچڻ کان پوءِ ”لبيا“، يعني گوناٹو حڪيم. اهو يئم کٽي، ڪيس ڪرڙي، هڪ قسم جي ڪاٺي ۾ تبديل ڪري، ٻن اڌن ۾ تقسيم ڪندو آهي؛ پوءِ اهو هڪ ٽڪر کٽي انهيءَ ماڻهوءَ جي ڇپر تي رکندو آهي، جيڪو نئون ”يئم“ کائڻ وارو هوندو آهي. کائڻ وارو ”يئم“ سان نڪرندڙ ٻاڦ کي ڦوڪون ڏيئي اڏائي ڇڏيندو آهي، جنهن کان پوءِ اهو سڄي ٽڪر کي وات ۾ وجهي ڇڏيندو آهي ۽ هيئن چوندو آهي، ’نئين يئم کائڻ جي اجازت ملڻ لاءِ آءٌ خدا جو شڪر ڪري رهيو آهيان‘ ۽ پوءِ هو آن کي سڄيءَ سان گڏ ڏاڍي مزي سان چٻاڙڻ شروع ڪندو آهي.“

برٽش ايسٽ افريڪا جي ”نندي“ قبيلي وارن ۾، جڏهن خط استوائي گاه ۾ چمندڙ آن موسم خزان ۾ پچڻ وارو هوندو آهي، تڏهن هر هڪ عورت، جنهن وٽ ٻني هوندي آهي، پنهنجين ڌيئرن سميت اوڏانهن ويندي آهي ۽ اهي سڀئي گڏجي پڪل آنَ مان ڪجهه پٽينديون آهن. عورتن مان هرهڪ ڄڻي پوءِ هڪ داڻو پنهنجي هار ۾ وجهندي آهي ۽ ٻيو وات ۾ چباڙ پندي آهي، جنهن کي وري اها پنهنجيءَ پيشانيءَ، ڳچيءَ ۽ ڇاتيءَ تي مکيندي آهي. خوشيءَ جو ڪوبه نشان منجهن نظر ڪونه ايندو آهي، مغموم حالت ۾ اهي نئين آنَ جو هڪ ٽوڪرو پٽينديون آهن ۽ آن کي گهر کڻي وڃي، سڪڻ لاءِ ڪوٺي تي رکنديون آهن. جيئن ته

سڌن گهرن جون چتيون ڪکن پنن جون هوندون آهن، ان ڪري، آن جي داڻن جو ڪافي حصو چيرن مان هيٺ ٻاهر ڪري پوندو آهي، جتي اهي داڻا وڏي آواز سان ڦاٽي پوندا آهن. انهيءَ افراط کي روڪڻ لاءِ اتان جا ماڻهو ڪا به ڪوشش ڪانه ڪندا آهن، ڇو ته اهي ٻاهر سڙندڙ آن جي آواز کي هن ڳالهه جي نشاني سمجهندا آهن ته موئن جا ارواح اهي داڻا کائي رهيا آهن. ٿورا ڏينهن پوءِ نئين آن مان پٽ ٺاهيو ويندو آهي، جو شام جي کاڌي وقت ڪير سان گڏ کائڻ لاءِ ماڻهن کي ڏنو ويندو آهي. خاندان جا سڀئي ڀاتي پٽ مان ٿورو حصو کڻي، آن کي جهوپڙين جي ديوارين ۽ ڇتين تي ٿڦي چڙهيندا آهن. ان کان علاوه اهي ڪجهه پٽ پنهنجن واتن ۾ وجهي، ڪيس مشرق جي طرف، ۽ جهوپڙين جي ٻاهرين حصي تي ٿڪي ڇڏيندا آهن. پوءِ گهر جو وڏو ڀاتي، ڪجهه آن هٿ ۾ مٿي جهلي، صحت ۽ طاقت لاءِ خدا کان دعا گهرندو آهي ۽ ساڳيءَ طرح گهڻي ڪير ملڻ لاءِ به دعا ڪندو آهي ۽ جيڪي ماڻهو اتي موجود آهن، تن مان هرهڪ سندس پٺيان دعا جا اهي الفاظ دهرائيندو ويندو آهي.

نٽال ۾ زولولئنڊ جي ڪافر قبيلي ۾، ڪو به ماڻهو تيسين ڦهريان ميوا نه کائيندو آهي، جيسين هڪ ميلو نه ٿيندو آهي، جو ڪافرقبيلي وارن جي نئين سال جي شروعات وقت منعقد ڪيو ويندو آهي، جو ڊسمبر جي آخر ڌاري يا جنوريءَ جي شروعات ۾ ايندو آهي. سڀئي ماڻهو بادشاهه جي محلات ۾ جمع ٿيندا آهن، جتي اهي خوب نچندا ۽ دعوتون کائيندا آهن. جدا ٿيڻ کان اڳ "ماڻهن جي اڙپڻ ٿيڻ" جي رسم ادا ڪئي ويندي آهي. زمين جا مختلف ميوا، جهڙوڪ آن، مڪائيءَ جا سنگ ۽ ڪدو، قربان ٿيل جانور

جي گوشت ۽ "درا" سان گڏ وڏين ديگين ۾ گڏي، ڪاڙهيا ويندا آهن ۽ خود بادشاهه انهيءَ ڪاڌي سان ٿورو ٿورو، هر هڪ ماڻهوءَ جي وات ۾ وجهندو آهي. اهڙيءَ طرح پاڪ ڪيل سيون کي کائڻ کان پوءِ، ماڻهو پاڻ به سڄي سال تائين پاڪ ٿي پوندو آهي ۽ هڪدم فصلن ۾ داخل ٿي سگهندو آهي. عام طرح اهو يقين هوندو آهي ته جيڪڏهن ڪو ماڻهو انهيءَ تقريب کان اڳ نوان ميوا کائيندو، ته اهو مري ويندو. پر جيڪڏهن ڪيس انهيءَ ڪم ۾ پڪڙيو ويو، ته کيس قتل ڪيو ويندو، يا ڪم از ڪم، کائنس سڄو چوپايو مال کسيو ويندو. نون سيون جو تقدس هن قانون سان بخوبي ظاهر آهي ته انهن کي خاص برتن ۾ رڌڻ گهرجي، جو فقط انهيءَ مقصد لاءِ استعمال ٿيو هجي ۽ اهي اهڙيءَ نئينءَ باهه تي پچايا وڃن، جنهن کي هڪ جادوگر پن ڪاٺين کي هڪ ٻئي سان گسائڻ ذريعي ٻاريندو آهي، جن کي "مڙس ۽ زال" سڏيو ويندو آهي.

بيچوئانا قبيلي وارن ۾ هيءُ قانون آهي ته ٻهرين فصلن مان ڪجهه کائڻ کان اڳ، کين پاڻ کي پاڪ ڪرڻو پوندو آهي. اها پاڪائي نئين سال جي آغاز ۾، اهڙي ڪنهن ڏينهن ڪئي ويندي آهي، جو جنوري مهيني جي ڪنهن ڏينهن تي سردار مقرر ڪندو آهي. اها ڪارروائي قوم جي وڏي ڪوٽ اندر ڪئي ويندي آهي، جتي سڀيئي بالغ مرد اچي ڪٺا ٿيندا آهن. سنجهائڻ هر هڪ ڄڻو هڪ اهڙي ڪدوءَ جا پن پنهنجن هٿن ۾ کڻي ايندو آهي، جنهن کي اتان جي مقامي ٻوليءَ ۾ "ليروڪسي" چيو ويندو آهي. انهن پنن کي چٿي، هر هڪ ماڻهو سنجهائڻ نڪتل رس کي پنهنجن پيرن جي ٻن ۽ ڌُن کي لڳائيندو آهي. گهڻا ماڻهو اهو رس

پنهنجي بدن جي سيني سنڌن کي هٽندا آهن، پر چاٽو ماڻهو چوندا آهن ته آهو قديم رسم جي خلاف هڪ واهيات رواج آهي! وڏي ڪوٺ ۾ انهيءَ رسم ادا ڪرڻ کان پوءِ هرهڪ ماڻهو پنهنجي پنهنجي ڪوٺ ۾ ويندو آهي، جتي اهو پنهنجي گهر وارن سيني پاتين، مردن، زالن ۽ ٻارن کي جمع ڪندو آهي ۽ سيني کي ”ليروتسي“ جي پن مان نڪتل رلي ٽڪيندو آهي. ڪن پنن کي پيسيو به ويندو آهي ۽ انهن کي ڪاٺ جي هڪ وڏيءَ ٿالهيءَ ۾ ڪير سان ملائي، ڪتن کي چٽڻ لاءِ به ڏنو ويندو آهي. پوءِ گهر جي سيني ڀاتين مان هرهڪ جي پيٽ واريءَ ٿالهيءَ کي ”ليروتسي“ جا پن مکيا ويندا آهن. جڏهن پاڪائيءَ جي اها ڪارروائي پوري ٿيندي آهي، تڏهن ئي ماڻهن کي نئين فصل ڪائڻ جي آزادي هوندي آهي ۽ نه ان کان اڳ.

برازيل جي ٻرورو قبيلي وارا سمجهندا آهن ته نئينءَ مڪائيءَ کي قبيلي جي حڪيم جي دعائن حاصل ڪرڻ کان اڳ ڪائڻ، يقيني موت جو باعث ٿيندو. دعا ڏيڻ جي رسم هيئن هوندي آهي. مڪائيءَ جي سنگ جي اڌوريءَ پڪل ڪنل کي ڏوئي ”حڪيم“ جي سامهون رکيو ويندو آهي، جو گهڻن ڪلاڪن تائين نچڻ ۽ ڳائڻ ۽ تماڪ جي مسلسل ڪشن لڳائڻ سان پاڻ تي وجد طاري ڪندو آهي، جنهن کان پوءِ هو انهيءَ کل ۾ چڪ هڻندو آهي. ان وقت سندس سڀ عضوا ڪنبندا آهن ۽ هو بار بار زوردار چيڪون ڪندو آهي. جڏهن به ڪو وڏو جانور يا وڏي مڇي ماري ويندي آهي، تڏهن به ساڳئي قسم جي رسم ادا ڪئي ويندي آهي. برورو قبيلي وارن کي پختو يقين هوندو آهي ته جيڪڏهن ڪو به ماڻهو دعا حاصل ڪرڻ کان سواءِ، انهيءَ رسم جي پوري ٿيڻ کان اڳ مڪائي

يا گوشت کي ڇهندو، ته آهو ۽ سندس سڄي قوم فنا ٿي ويندي.

اتر امريڪا جي ڪريڪ قبيلي جي ڳاڙهن هندستانين ۾ "بسڪ" يا ڦهرين - ميون جو ميلو سال جي هڪ مکيه ۽ اهم تقريب هوندي آهي. اها رسم جولاءِ يا آگسٽ مهيني ۾ ادا ڪئي ويندي هئي، جڏهن مڪائي پچندي هئي ۽ انهيءَ وقت پراڻو سال ختم ۽ نئون سال شروع ٿيندو هو. انهيءَ رسم جي ادا ٿيڻ کان اڳ، ڪو به ڳاڙهو هندستاني نئين فصل کي نه کائيندو هو ۽ نه هٿ لائيندو هو. ڪڏهن ڪڏهن هرهڪ شهر پنهنجو پنهنجو ميلو ملهائيندو هو، ڪڏهن ته وري گهڻا شهر پاڻ ۾ ملي هڪ مشترڪ ميلو منعقد ڪندا هئا. ميلي ملهائڻ کان اڳ، ماڻهو پنهنجي لاءِ نوان ڪپڙا ۽ گهرن لاءِ نوان برتن ۽ نئون سامان خريد ڪندا هئا. آهي پنهنجا پراڻا ڪپڙا ۽ گهر جو گند ڪچرو ڪنو ڪري، گذريل سال جي باقي بچيل اناج ۽ ٻئي سامان سان گڏ، هڪ عام ڍير تي ڦٽو ڪري، سڀني کي باهه ڏيئي ساڙي ڇڏيندا هئا. انهيءَ رسم جي ادائگيءَ جي تياريءَ واسطي، ڳوٺ جون سڀ باهيون اڳواٽ وسايون وينديون هيون ۽ سڄيءَ رک کي ٻهاري هڻي صاف ڪيو ويندو هو. خصوصاً، مندر جي آتشدان يا قربانگاه کي کوٽيو ويندو هو ۽ سڄي رک ٻاهر ڪڍي ويندي هئي. پوءِ وڏو پوڄاري هڪ خاص قسم جي ٻوٽيءَ جون پاڙون، تماڪ جي ڪجهه ساون پنن ۽ ڪجهه نون ميون سان گڏ، آتشدان جي تري ۾ رکندو هو، جنهن کي هو بعد ۾ اڇيءَ مٽيءَ سان ڍڪڻ جو حڪم جاري ڪندو هو ۽ پوءِ هو انهن سڀني شين کي تازي پاڻيءَ سان آلو ڪري ڇڏيندو هو. پوءِ ننڍن وڻن جي ٽارين مان آتشدان مٿان هڪ گهاٽو گنبذ اڏيو ويندو هو. انهيءَ وچ ۾ زالون پنهنجن گهرن کي صاف ڪرڻ ۾

مصروف رهنديون هيون، پراڻين چلهين کي نئون ڪنديون هيون، رڌڻ پچائڻ جي برتنن کي سانجي صاف ڪنديون هيون، ته جيئن اهي نئين ۽ باهه ۽ نون ميون جي پنهنجن گهرن اندر آجيان ڪرڻ لاءِ تيار رهن. وڏي مقدس چونڪ کي احتياط سان ٻوهاري، منجهانئس اگوٺيءَ دعوت سان رهيل ڪاٺي، جو نيڙي ۾ نڊو ذرو پرزو به سيڙيو ويندو هو "ته متان سال جي پهرين ميون جي نذراني پيش ڪرڻ جي رسم ناپاڪ ٿي پوي." ان کان علاوه، هر آهو برتن، جنهن ۾ گذريل سال جي دوران ۾ ڪو کاڌو رکيو ويو هو يا جنهن کي ڪنهن ڪاڌي لاءِ استعمال ڪيو ويو هو، سڄ لهڻ کان اڳ مندر سان ٻاهر ڪڍيو ويندو هو. پوءِ سيني اهڙن ماڻهن کي، جن لاءِ اهو معلوم هوندو هو ته انهن سال جي دوران ۾ پهرين ميون ۽ شاديءَ جي متعلق قبيلي جي مقرر ڪيل قانون جي ڀڃڪڙي ڪئي هئي، هڪ ماڻهو وڏي آواز سان عام چونڪ ۾ داخل ٿيڻ ۽ اتي روزي رکڻ جي نينڊ ڏيندو هو. چونڪ جي سيني ڪنڊن تي پهريدار پڻ بيهاريا ويندا هئا، ته اهي جانورن ۽ اهڙن ماڻهن کي، جن کي ناپاڪ سمجهيو ويندو هو، اندر داخل ٿيڻ کان روڪين. پوءِ پن راتين ۽ هڪ ڏينهن لاءِ سخت روزو رکيو ويندو هو ۽ ديندار ماڻهو هڪ خاص قسم جي ٻوٽيءَ مان ٺهيل ڪوڙي دوا پيئندا رهندا هئا "ته جيئن اهي الٽيون ڪن ۽ پنهنجن گنهگار جسمن کي صاف ڪن." چونڪ کان ٻاهر بيٺل ماڻهن کي به پاڪ ڪرڻ لاءِ، پوڙهن ماڻهن مان هڪ جڻو چونڪ جي هڪ ڪنڊ وٽ تماڪ جي ساون پنن جو ڪجهه مقدار رکي ايندو هو، هڪ پوڙهي عورت اهي پن ٻاهر کڻي ويندي هئي ۽ اتي بيٺل ماڻهن ۾ تقسيم ڪندي هئي، جي "پنهنجن روحن کي عذاب ڏيڻ لاءِ" انهن پنن کي

چپيندا ۽ گهندا هئا. انهيءَ عام روزي جي درميان، ڪمزور جسمن وارين عورتن، ٻارن ۽ مردن کي اڌ ڏينهن کان پوءِ ڪاڏو کائڻ ڏنو ويندو هو ۽ ته ان کان اڳ. جنهن ڏينهن روزو پورو ٿيندو هو، تنهن ڏينهن صبح جو زالون گذريل سال جي پچيل ڪاڏي مان ڪجهه مقدار مقدس چونڪ جي ٻاهران ڪٺي اينديون هيون. اهو ڪاڏو پيتو پوءِ اندر آندو ويندو هو ۽ فاقہ ڪش هجوم اڳيان رکيو ويندو هو، پر منجهند ٿيڻ کان اڳ اُنهيءَ ڪاڏي جا سڀ نشان اتان هٽائيا هوندا هئا. جڏهن سج جو زوال ٿيڻ شروع ٿيندو هو، تڏهن هڪ ماڻهو وڏو واڪو ڪري سڀني کي گهرن اندر بند رهڻ، ڪنهن به بري ڪم نه ڪرڻ ۽ پرائيءَ ٻاهر جي هرهڪ چٽنگ وسائڻ ۽ انهيءَ کي ٻاهر اڇلائڻ جي خاطريءَ ڪرڻ جو حڪم ڏيندو هو. پوءِ ته سڄي ڳوٺ مٿان عالمي خاموشي طاري ٿي ويندي هئي. وڏو پوڄاري ڪاٺ جي ٻن ٽڪرن کي پاڻ ۾ گسائي نئين باهه پاريندو هو ۽ آن کي سبز گنبذ هيٺان آتش دان ۾ رکندو هو. انهيءَ نئينءَ باهه لاءِ سمجهيو ويندو هو ته اها خون کان سواءِ ماضيءَ جي سڀني گناهن جي شفاعت ڪري ڇڏيندي. پوءِ نون ميون جو هڪ ٽوڪرو آندو ويندو هو. وڏو پوڄاري هرهڪ قسم جي ميوي مان ٿورو ڪٺي، آن کي رڇ جي چربيءَ مان ڪڍيل تيل مکي، ڪجهه گوشت سان گڏ ”ٻاهه جي مقدس ۽ برڪت واري ديوتا کي سال جي پهرين ميون جي نعمتن جي نذراني ۽ سڄي سال ۾ سرزد ٿيل گناهن جي ڏنڊ طور“ پيش ڪندو هو. پوءِ هو آلتي ڪرائيندڙ مقدس دوائن کي به ٻاهه مٿان هاري ديوتا جي حضور ۾ ارپڻ ڪندو هو. جيڪي ماڻهو ٻاهر ويٺا هوندا هئا، سي هينئر مقدس چونڪ ۾ داخل ٿيڻ

ڪان سواءِ، اڳتي وڌندا هئا ۽ پوءِ وڏو پوڄاري هڪ تقرير ڪندو هو، جنهن ۾ هو انهن ماڻهن کي پنهنجين قديم رسمن ۽ سائن سوڻن کي سختيءَ سان ادا ڪرڻ لاءِ تلقين ڪندو هو ۽ هيءُ به اعلان ڪندو هو ته نئينءَ باهه گذريل سال جا سندن سڀ گناهه ميٽي ڇڏيا. عورتن کي هو سختيءَ سان چتاءُ ڏيندو هو ته جيڪڏهن انهن مان ڪنهن پراڻي باهه نه وسائي هئي، يا ڪابه پليدي ڪئي هئي، ته انهن کي هڪدم اتان هليو وڃڻ گهرجي، ته ”متان ديوتائي باهه ڪين ۽ پين سيني ماڻهن کي پسم ڪري ڇڏي.“ پوءِ نئينءَ باهه سنجهان ٿوري مقدس چونڪ جي ٻاهران رکي ويندي هئي، عورتون ڏاڍيءَ خوشيءَ سان ان کي گهر کڻي وينديون هيون ۽ پنهنجين پاڪ ٽيل چلهين ۾ ٻاريندڀون هيون. جڏهن هڪ ڪان وڏيڪ شهر گڏجي اها تقريب ملهائيندا هئا، تڏهن نئينءَ باهه کي انهيءَ طريقي سان دور دراز ڳوٺن ڏانهن به، ڪيئي ميل پري، نيون ويندو هو. نون ميون کي پوءِ نين باهين تي پچايو ويندو هو ۽ انهن کي رڇ جي چربيءَ جي تيل سان گڏ کاڌو ويندو هو، جنهن کي هڪ ناياب چيز سمجهيو ويندو هو. تقريب جي ڪنهن وقت تي، مرد نئين آنَ کي پنهنجن هٿن جي وچ ۾ مهٽي پنهنجن منهن ۽ ڇاتين تي ملبندا هئا. ان ڪان پوءِ جيڪا تقريب ايندي هئي، تنهن ۾ جنگي جوڌا پنهنجي جهنگلي فوجي سازوسامان سان مسلح ٿي، مٿن کي نقلي اچن وارن سان ڍڪي، هٿن ۾ اچا کنپ کڻي، انهيءَ پاڪ گنبذ جي چوگرد نچندا هئا، جنهن جي هيٺان نئين ٻاهه ٻاري ويئي هئي. اها تقريب ائين ڏينهن تائين هلندي هئي ۽ انهيءَ عرصي ۾ سخت پرهيز ڪئي ويندي هئي. تقريب جي ختم ٿيڻ ڌاري،

جنگي جوڙا جنگ جو سانگ رچائيندا هئا؛ پوءِ، مرد ۽ زالون گڏجي، ٽن حلقن ۾ مقدس باھ جي چوگرد نچندا هئا. آخر ۾، سڀيئي ساٿي پاڻ کي اڇي مٽي ٿڦي، وهندڙ پاڻيءَ ۾ غسل ڪندا هئا. پاڻيءَ مان نڪرڻ وقت کين هيءُ يقين هوندو هو ته ماضيءَ ۾ انهن جيڪي به غلط ڪم ڪيا هئا، تن جي پاداش ۾ هينئر متن ڪا به آفت نازل ڪانه ٿيندي. اهڙيءَ طرح، اهي خوشيءَ سان بسڪ ۽ سانت ۾ پنهنجن پنهنجن گهرن ڏانهن روانا ٿيندا هئا.

اڄ ڏينهن تائين پڻ، فلوريڊا جي سيمفول قبيلي وارن گهاڙهن هندستانين جا جيڪي ساٿي باقي وڃي بچيا آهن، جيڪي ڪريڪ قبيلي وارن جي ئي نسل مان آهن، سي ساليانيءَ پاڪائيءَ جي رسم ادا ڪندا آهن ۽ "سائي آن جي ناچ" نالي هڪ ميلو منعقد ڪندا آهن، جنهن تي نئون ان ڪاڏو ويندو آهي. ميلي جي پهرئين ڏينهن تي اهي هڪ بدبودار "ڪارو پاڻي"، جيئن اهو سڏيو ويندو آهي، پيئندا آهن، جو کين الٽيون به ڪرائيندو آهي ۽ جلاب به ڏيندو آهي؛ انهن جو اعتقاد آهي ته جيڪو به اهو شربو نه پيئندو، سو نئون سائو ان سلامتيءَ سان ڪونه کائي سگهندو ۽ ان کان علاوه، اهو سال جي دوران ۾ ڪنهن نه ڪنهن وقت ضرور بيمار ٿيندو. جنهن وقت اهو شربو پيتو ويندو آهي، تنهن وقت ناچ شروع ٿيندو آهي، جنهن ۾ قبيلي جا حڪيم به شامل ٿيندا آهن. ٻئي ڏينهن اهي سائي آن مان ڪجھ کائيندا آهن؛ ان کان پوءِ ايندڙ ڏينهن تي اهي هن خيال کان روزو رکندا آهن ته متان اهو مقدس ڪاڏو سندن پيٽن اندر عام رواجي کاڌي سان سلي، ناپاڪ ٿي پوي؛ پر ٽئين ڏينهن

اهي هڪ وڏي محفل ڪندا آهن.

خانه بدوش قبيلا پڻ، جڏهن ڦريان جهنگلي ميوا جمع ڪندا آهن يا موسم جون ڦريون پاڙون کوٽيندا آهن، تڏهن مٿين رسمن سان مشابهت رکندڙ ڪي رسمون ادا ڪندا آهن. چنانچه، اتر اولهه امريڪا جي ”سئليش“ ۽ ”ٿائنيهه“ قبيلن ۾ ”نوجوان ماڻهو موسم جي ڦرين ٻيرن يا پاڙن کائڻ کان اڳ، انهن ميون يا ٻوٽن کي هميشه خطاب ڪندا هئا ۽ سندن مهربانيءَ ۽ مدد حاصل ڪرڻ لاءِ دعائون ڪندا هئا. ڪن قبيلن ۾ ”ڦرين - ميون“ جون رسمون جهنگلي ميون پٽڻ يا پاڙن گڏ ڪرڻ وقت باقاعدگيءَ سان هر سال ادا ڪيون وينديون هيون.“ ”سالمن“ مڇي کائيندڙ قبيلن ۾ به، جڏهن آها مڇي سندن ملڪ ۾ اچڻ لڳندي هئي، تڏهن اهڙيون رسمون ادا ڪيون وينديون هيون. اهي رسمون شڪراني ادا ڪرڻ جون نه، پر گهڻو ڪري پيلي فصل جي خاطري ڪرڻ، يا خواهش مطابق ڪنهن مخصوص مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ هونديون هيون، ڇو ته جيڪڏهن اهي قاعدي موجب يا پوري احترام سان ادا نه ڪيون وينديون هيون، ته انهن شين جي ”روحن“ کي ناراض ڪرڻ ۽ انهن شين کان محروم ٿي وڃڻ جو انديشو رهندو هو.“ مثال طور، آنهن گاڙهن هندستانين کي جهنگلي ”راسبري“ ميوي جي ڪچڙين ٽارين يا چوسڻ وارين شاخن جو ڏاڍو شوق هوندو آهي ۽ آهي موسم جي ڦرين شاخن کي چوسڻ کان اڳ، سنجيده نوعيت جي هڪ رسم ادا ڪندا آهن. انهن ڪچڙين ٽارين کي نئينءَ ڪنيءَ ۾ رڌو ويندو آهي؛ ماڻهو جمع ٿي، هڪ وڏو حلقو ٺاهي، اکيون بند ڪري اچي ويهندا آهن، ۽ سندن وڏو سردار يا حڪيم ٻوٽي جي

روح کي پڪاريندو آهي ۽ کيس عرض ڪندو آهي ته ساڻن فراخدلي ڪري ۽ چوسڻ وارين شاخن جو ججهو مقدار کين مهيا ڪري ڏئي. رسم جو اهو حصو جڏهن پورو ٿي ويندو آهي، تڏهن چوسڻ واريون رڌل شاخون تقريب جي صدر کي ڏنيون وينديون آهن ۽ انهن مان ٿورو حصو حاضرين مان هر هڪ کي ڏنو ويندو آهي، جو اُن کي ڏاڍي احترام ۽ شانائتي نموني سان کائيندو آهي.

برٽش ڪولمبيا جي ٿامپسن قبيلي وارا سورج مکي گل جون پاڙون رڌي کائيندا آهن، پر ڪجهه زمانو اڳي آهي اُن کي هڪ پر اسرار هستي سمجهندا هئا ۽ اُن جي متعلق متعدد ممنوعات عمل ۾ آڻيندا هئا، مثال طور، جيڪي زالون انهن پاڙن کي رڌڻ يا کوٽڻ ۾ مشغول هونديون هيون، تن کي پرهيز رکڻي هوندي هئي ۽ ڪنهن به مرد کي انهيءَ تنور جي قريب وڃڻ جي اجازت ڪانه هوندي هئي، جتي زالون پاڙن کي پچائڻ ۾ مصروف هونديون هيون. جڏهن نوجوان ساٺو آهي پير، پاڙون يا موسم جي ٻي پيداوار کائڻ شروع ڪندا هئا، تڏهن اهي ”سورج مکي گل جي پاڙ“ کان هيءَ دعا پنندا هئا، ”آءٌ توکي مطلع ٿو ڪريان ته آءٌ توکي کائڻ جو ارادو رکان ٿو. شل تون هميشه مون کي مٿي چڙهڻ ۾ مدد ڪرين، ته جيئن آءٌ هميشه جبلن جي چوٽين تي چڙهي سگهان ۽ شل آءٌ ڪڏهن به بي ڍولو نه ٿيان! آءٌ توکان اهو مطالبو ٿو ڪريان، اي سورج مکيءَ جي پاڙ! تون اسرار ۾ سڀني کان زياده وڏو آهين.“ انهيءَ دعا کي نظرانداز ڪرڻ سبب، سورج مکي گل جي پاڙ کائيندڙ ڪاهل ٿي پوندو هو ۽ صبح جو دير تائين سمهيو پيو هوندو هو.

اترا ولهه امريڪا جي ٿامپسن ۽ ٻين ڳاڙهن هندستاني قبيلن جون

اهي رسمون معلومات سان ڀرپور آهن، جو ته آهي صاف طور انهيءَ مقصد، يا گهٽ ۾ گهٽ انهن مقصدن سان هڪ کي عيان ڪن ٿيون، جي موسم جي پهرئين ميوي ڪائڻ وقت ادا ٿيندڙ رسمن اندر پوشيده آهن. اهو مقصد، هنن هندستانين جي حالت ۾، محض هيءُ اعتقاد آهي ته انهيءَ ٻوٽيءَ کي هڪ باشعور ۽ ٿورو گهڻو طاقتور روح زندگي بخشي ٿو جنهن کي، انهيءَ وقت کان اڳ راضي ڪرڻ ضروري آهي، جڏهن ماڻهو انهن ميون ۽ پاڙن کي سلامتيءَ سان کائي سگهن، جن کي انهيءَ روح جي جسم جو هڪ حصو سمجهيو ويندو آهي. هاڻي، جيڪڏهن اها ڳالهه جهنگلي ميون ۽ پاڙن جي متعلق صحيح آهي، ته پوءِ اسين ڪجهه امڪاني حد تائين هيءُ قياس ڪري سگهون ٿا، ته اها ڳالهه "يئمس" جهڙن پوکيل ميون ۽ پاڙن جي متعلق به سچي آهي، ۽ خصوصي طور اها ڪڻڪ، جَوَن، اوٽس، چانورن ۽ مڪائيءَ جهڙن اناج جي جنسن متعلق به صحيح آهي. ساڳي حالتن ۾ هيءُ قياس ڪرڻ معقول پيو نظر اچي ته وحشي ماڻهو ڪنهن به فصل جي پهرين ميون کائڻ ۾ جن اخلاقي اصولن جو مظاهرو ڪن ٿا ۽ انهن اصولن کي اورانگهڻ ڪري، عذاب کان بچڻ لاءِ اهي جيڪي رسمون ادا ڪن ٿا سي، گهٽ ۾ گهٽ زياده تر حد تائين، هن خيال سبب آهن ته انهيءَ ٻوٽي يا وڻ کي ڪو اهڙو روح يا ديوتا زندگي بخشي ٿو، جو نئين فصل کي سلامتيءَ سان کائي سگهڻ کان اڳ، انهيءَ جي اجازت وٺڻ يا سندس خوشنودي حاصل ڪرڻ ضروري آهي. اها ڳالهه، درحقيقت، "آئنو" قبيلي وارن جي باري ۾ واضح طور تصديق ٿيل آهي. اهي سترن کي "ديوتائي اناج"، "اناج جو ديوتا" سڏيندا آهن، ۽ اهي نَوَن سترن سان ٺهيل نانن کي کائڻ کان پيشتر، ان کان

دعا پڙهندا ۽ سندس پوڄا ڪندا آهن. توڙي، جتي پهرين سيون اندر رهندڙ روحن جي نظريي جو خاص طور اظهار ڪيل ڪونہ هوندو آهي، اتي بہ ڪين ڪاٺ لاءِ جيڪي تياريون ڪيون ويندديون آهن تن مان ۽ انهيءَ خطري مان، جيڪو اهڙن ماڻهن مٿان نازل ٿيندو سمجهيو ويندو آهي، جيڪي مقرر ٿيل سائن سوڻن ادا ڪرڻ کان سواءِ انهن سيون کي ڪاٽڻ جي جسارت ڪندا آهن، معلوم ٿئي ٿو تہ اها حقيقت پوشيده رکيل آهي. انهيءَ ڪري، انهن سڀني حالتن ۾ اسين نَوَن سيون جي ڪاٽڻ کي هڪ متبرڪ ڪم ڪرڻ يا ديوتا يا بهر صورت، هڪ طاقتور روح سان هم صحبت ٿيڻ طور، بيان ڪرڻ ۾ غيرواجبي ڪم نہ ڪنداسون.

جيڪي رواج انهيءَ نتيجي ڏانهن اشارو ڪري رهيا آهن، تن ۾ نَوَن سيون کي رکڻ لاءِ بلڪل نَوَن يا خاص طرح مخصوص ڪيل برتنن کي استعمال ڪرڻ جي رسم، ۽ ديوتا سان قانوني طور هم صحبت ٿيڻ جي سنجيده نوعيت واري ڪم ڪرڻ کان اڳ، هم صحبت ٿيندڙ ماڻهن جي جسمن کي پاڪ ۽ صاف ڪرڻ جي رسم، شامل آهن. اهڙن موقعن تي پاڪ ٿيڻ جا جيڪي بہ طريقا عمل ۾ آندا وڃن ٿا، تن سڀني مان انهيءَ سانت جي متبرڪ نوعيت کي ئي ڪابہ رسم شايد اهڙيءَ صفائيءَ سان ظاهر نہ ٿي ڪري، جهڙي نئين آن ڪاٽڻ کان اڳ ڪريڪ ۽ سيمينول هندستانين جي جلاب وٺڻ جي رسم. انهيءَ طريقي اختيار ڪرڻ جو مقصد ڪائيندڙ جي پيٽ اندر مقدس ڪاڏي کي عام رواجي ڪاڏي سان گڏجي ناپاڪ ٿيڻ کان روڪڻ جو آهي. ساڳي ئي سبب ڪري ڪئٿولڪ فرقي وارا "يوڪئرسٽ" روزن ۾ شريڪ ٿيندا آهن ۽ ۽ مشرقي آفريڪا جي آباد گار " ساسائي " قبيلي ۾

نوجوان جنگي جوڌن کي، جي خاص طور گوشت ۽ کير تي گذر ڪندا آهن، اوترن ڏينهن لاءِ فقط کير، ۽ پوءِ اوترن ئي ڏينهن لاءِ فقط گوشت، کان سواءِ ٻيو ڪجهه به نه کائڻو هوندو آهي ۽ هڪ کان ٻئي کاڌي ڏانهن منتقل ٿيڻ کان اڳ، کين اها خاطري ڪرڻي پوندي آهي ته پراڻي کاڌي مان سندن پيٽ ۾ ڪو ذرو به بچيل ڪونهي. اها خاطري اهي هڪ زبردست جلاب کائڻ ۽ قي آڻيندڙ دوا پيئڻ ذريعي ڪندا آهن.

جن تقريبن کي اسين مٿي جاچي جوچي آيا آهيون، تن مان ڪن ۾، پهرين ميون کي تبرڪ طور کائڻ جي رسم کي قرباني يا ديوتائن يا روحن کي آڇ ڪرڻ جي رسم سان ملايو ويو آهي ۽ وقت گذرڻ سان پهرين ميون جي قرباني واري رسم تبرڪ واري رسم کي، جيڪڏهن بلڪل هيٺان دبائي نه ٿي ڇڏي، ته به اُن کي پاڇي ۾ اڇلايو ڇڏي. پهرين ميون کي ديوتائن يا روحن کي محض آڇڻ جي حقيقت کي ئي هينئر نئين اَن کي کائڻ جي تياري لاءِ ڪافي سمجهيو وڃي ٿو؛ اعليٰ طاقت وارن کي پنهنجو حصو ڏيئي، ماڻهو باقي بچيل حصي جي مزي ماڻڻ لاءِ پاڻ کي آزاد سمجهي ٿو. نون ميون جي متعلق انهيءَ طرز خيال مطابق، خود انهن کي ديوتائي زندگيءَ جو حامل نه ٿو تصور ڪيو وڃي، پر انهن کي ديوتائن طرفان انسان کي عطا ڪيل فقط هڪ تحفو سمجهيو وڃي ٿو، جنهن کي پنهنجن احسان ڪندڙن جي ڏنل نعمت مان ڪجهه حصو واپس ڪري، پنهنجيءَ شڪر گذاريءَ ۽ خاڪساريءَ جو اظهار ڪرڻ جڳائي ٿو.

٢- **ائز ٽيڪس قبيلي ۾ ديوتا کي کائڻ:** هسپانوي فاتحن هٿان ميڪسيڪو کي گولي لهڻ ۽ فتح ڪرڻ کان اڳ،

ائزٽيڪس قبيلي وارن ۾ ساڻيءَ کي ديوتا جو جسم سمجهي، تبرڪ طور کائڻ جي رسم ادا ڪئي ويندي هئي. سال ۾ ٻه دفعا، مئي ۽ ڊسمبر جي مهينن ۾، ميڪسيڪو وارن جي عظيم ديوتا، هئيٽزلوپوچٽلي يا وٽزلي پوزٽليءَ جو ڳوٿل اٽي سان هڪ مجسمو ٺاهيو ويندو هو، جنهن کي بعد ۾ ذرو ذرو ڪيو ويندو هو، ۽ انهن ذرن کي سندس پوڄاري سنجيدگيءَ سان کائيندا هئا. مئي مهيني واريءَ رسم جو ائڪاسٽا ٽالي هڪ مؤرخ هيئن بيان ڪيو آهي: "ميڪسيڪو جا باشندا مئي مهيني ۾ پنهنجي مکيه محفل پنهنجي ديوتا، وِٽزلي پوزٽليءَ جي نالي ۾ منعقد ڪندا هئا ۽ محفل کان ٻه ڏينهن اڳ اهي ڪنواريون، جن جو مون ذڪر ڪيو آهي (جن کي ساڳئي مندر اندر بند ڪري گوشه نشين ڪيو ويندو هو ۽ جي، جڻ ته مذهبي زالون هونديون هيون)، ٻيٽن جي ٻجن جو ڪجهه مقدار باهه تي پڪل مکائيءَ سان ملائينديون هيون ۽ پوءِ اهي انهيءَ مرڪب کي ماکيءَ ۾ ڳوهي، انهيءَ سان ديوتا جي ڪاٺ مان ٺهيل بت جي ڊيگهه جيڏو هڪ مجسمو ٺاهينديون هيون، جنهن جي اکين ۾ اهي سائي، نيلي يا اڇي رنگ جي شيشي جا ذرا وجهنديون هيون ۽ ڏندن بجاءِ مکائيءَ جا داڻا، انهن سڀني سائن سوڻن سان بت جي وات ۾ اٽڪائينديون هيون، جن جو مون بيان ڪيو آهي. انهيءَ ڪارروائيءَ جي ختم ٿيڻ پڄاڻا، سڀئي امير ۽ نواب ايندا هئا، جي انهيءَ بت لاءِ هڪ قيمتي ۽ خوبصورت وڳو آڻيندا هئا، جو مجسمي جهڙو هوندو هو ۽ انهيءَ ۾ کيس ملبوس ڪيو ويندو هو. اهڙيءَ طرح، کيس ڪپڙا پارائي ۽ سينگاري، اهي انهيءَ مجسمي کي آسماني رنگ ڏنل ڪرسيءَ ۾ رکندا هئا، جنهن کي وري هڪ ڏوليءَ ۾ رکي، کيس ڪاهڻ

تي ڪٽندا هئا. انهيءَ محفل وارو جڏهن صبح ايندو هو، تڏهن پرهه ڦٽيءَ کان هڪ ڪلاڪ کن اڳ سڀئي ڪنواريون سفيد پوشاڪون ۽ نوان زيور پائي اينديون هيون ۽ انهيءَ ڏينهن کين پنهنجي ديوتا، وڌلي پوزتلي جون ”پينر“ سڏيو ويندو هو؛ آهي پڪل ۽ سيڪيل سڪائيءَ جي هارن جا سٿي ۾ تاج وجهنديون هيون، جي ”ازاهر“ يا نارنگيءَ جي گل وانگر هوندا هئا؛ سندن ڳچين جي چوڌاري پڻ انهن داڻن جون وڏيون زنجيرون ويڙهيل هونديون هيون، جي سندن ڏائيءَ ٻانهن هيٺان تسبيح وانگر هليون ونديون هيون. سندن ڳلن تي سرخ رنگ ٿڦيل هوندو هو ۽ سندن ٻانهن تي، ڪونئين کان وٺي ڪراين تائين ڳاڙهن طوطن جا کنڀ لڳل هوندا هئا. ڳاڙهن جبن ۾ مبلوس، نوجوان مرد، جن جي مٿن تي ڪنوارين وانگر سڪائيءَ جا تاج پيل هوندا هئا، پوءِ انهيءَ مجسمي کي سندس ڏوليءَ ۾ وجهي، مخروطي شڪل واري وڏي مندر جي دامن ۾ کڻي ويندا هئا، جنهن جي اوچين ۽ تنگ ڏاڪڻين تي، انهيءَ کي بنسرين، توتارن، شرناين ۽ دهلن جي موسيقيءَ سان گڏ مٿي چڪيو ويندو هو. جڏهن مجسمي کي مٿي پهچايو ويندو هو، تڏهن سڀئي ماڻهو تمام گهڻي احترام ۽ ڊپ سان بيٺا رهندا هئا. جڏهن اهو مجسمو چوٽيءَ تي پهچي ويندو هو ۽ جڏهن ان کي گلاب جي گلن جي هڪ آستاني ۾ رکيو ويندو هو، جو اهي اڳيئي تيار ڪري ڇڏيندا هئا، تڏهن نوجوان ماڻهو اتي ايندا هئا، جي انهيءَ مٿان مختلف قسمن جا گهڻيئي گل ايتري قدر اڇلائيندا هئا، جو مندر اندران ۽ ٻاهران انهن سان ڀرجي ويندو هو. انهيءَ ڪارروائيءَ ختم ٿيڻ کان پوءِ، سڀئي ڪنواريون ڇوڪريون

پنهنجن خلوت خانن کان ٻاهر نڪري ايندڙيون هيون ۽ پاڻ سان گڏ هڪ قسم جي ليئيءَ جا ٽڪرا کڻي ايندڙيون هيون، جا ٻيڻن ۽ ڪل سڪائيءَ سان ٺهيل هوندي هئي ۽ انهيءَ ساڳيءَ ليئيءَ سان هوندي هئي، جنهن سان اهو مجسمو ٺهيل هوندو هو. ليئيءَ جا اهي ٽڪرا وڏن هڏن جي صورت ۾ ٺهيل هوندا هئا. ڪنواريون اهي هڏا نوجوانن کي ڏينديون هيون، جي انهن کي مٿي کڻي ويندا هئا ۽ مجسمي جي قدمن ۾ رکندا هئا. انهن هڏن سان اهي سڄي جاءِ ڀري ڇڏيندا هئا، ايتري قدر جو باقي ٻين ٽڪرن رکڻ لاءِ باقي جاءِ نه رهندي هئي. ليئيءَ جي انهن ٽڪرن کي اهي وڏيلي- پوڄيلي ديوتا جو گوشت ۽ هڏا چوندا هئا. پوءِ انهن هڏن کي ٻاهر رکيو ويندو هو، جنهن کان ٿورو پوءِ مندر جا سڀيئي معمر پوڄاري، سندن نائب ۽ ٻيا سڀيئي پادري، پنهنجي شان ۽ عمر مطابق، (ڇو ته انهيءَ باري ۾ منجهن سخت تنظيم هوندي هئي) هڪ ٻئي پٺيان، منهن تي مختلف رنگن ۽ ڪاريگرين سان ٺهيل نقاب وجهي، هرهڪ ڄڻو پنهنجي پنهنجي عهدي ۽ شان ۽ سان مطابق، مٿن تي هار ۽ گچين ۾ گلن جون سالهائون وجهي، اتي اچڻ شروع ڪندا هئا، انهن جي پٺيان سندن ديوتائون ۽ ديويون ايندڙيون هيون، جن جي اهي پوڄا ڪندا هئا، ۽ جي مختلف صورتن جا، ۽ انهن جهڙين پوشاڪن ۾ ملبوس هوندا هئا. پوءِ ليئيءَ جي انهن ٽڪرن ۽ ذرن پرزن جي چوڌاري منظم طريقي سان ٻيهي، اهي ناچ ۽ ڳائڻ ذريعي ڪجهه رسمون ادا ڪندا هئا. انهن رسمن جي ذريعي انهن ٽڪرن کي مجسمي جي گوشت ۽ هڏن جي حيثيت ۾ متبرڪ بڻايو ويندو هو. اها رسم ۽ دعا (جنهن جي وسيلي اهي

ذرا مجسمي جو گوشت ۽ هڏا ٺاهيا ويندا هئا) جڏهن ختم ٿيندي هئي، تڏهن اهي انهن ٽڪرن کي اهڙي ئي عزت ڏيندا هئا، جهڙي انهيءَ مجسمي کي. پوءِ نه سچو شهر انهيءَ سهڻي نظاري کي ڏسڻ لاءِ پهچي پوندو هو ۽ هيءَ حڪم جاري ڪيو ويندو هو، جنهن جي سڄي ملڪ ۾ سختيءَ سان تعميل ڪئي ويندي هئي، ته ونڊلي پونڊلي مجسمي جي سيلي واري ڏينهن تي ڪوبه ماڻهو انهيءَ ليئيءَ کي ماکيءَ سان گڏ کائڻ کان علاوه، جنهن مان مجسمو ٺهيل هو، ڪو بيو کاڌو نه کائيندو ۽ اهو کاڌو ڏينهن آپرڻ وقت کائڻ گهرجي، ۽ منجهند کان اڳ ڪين پاڻي يا ٻي ڪابه شيءِ نه پيئڻ گهرجي. انهيءَ حڪم جي خلاف ورزي ڪرڻ کي اهي بدشگوني ۽ سخت گناهه جو فعل سمجهندا هئا. پر انهن رسمن جي ختم ٿيڻ بعد، انهن لاءِ هرچيز کائڻ روا هئي. انهيءَ رسم جي ادائگيءَ جي دوران ۾، اهي پنهنجن ٻارن کان پاڻي لڪائي ڇڏيندا هئا ۽ اهڙن سيني ماڻهن کي، جي پنهنجو عقل ۽ فهم استعمال ڪري سگهندا هئا، سختيءَ سان پاڻيءَ پيئڻ خلاف فهمائش ڪندا هئا. ۽ ڪين چيو ويندو هو ته جيڪڏهن اهي اهڙي خلاف ورزي ڪندا، ته مٿن خدا جو قهر نازل ٿيندو ۽ اهي سري ويندا، جنهن ڪري ماڻهو انهيءَ حڪم جي ڏاڍيءَ خبرداريءَ ۽ سختيءَ سان تعميل ڪندا هئا. جڏهن اهي رسمون، ناچ ۽ قرباني ختم ٿيندي هئي، تڏهن اهي پنهنجن ڪپڙن لاهڻ لاءِ ويندا هئا ۽ پادري ۽ مندر جا وڏا ليئيءَ جو اهو مجسمو کڻندا هئا ۽ ڪيس جيڪي سينگار جا سامان پيل هوندا هئا، سي سڀ کڻي ڦري ونندا هئا. ۽ اهي خود ديوتا ۽ انهن هڏن جهڙن لئين جا ننڍا ذرا ڪندا هئا، جن کي انهن پاڪ ڪيو هو. پوءِ

اهي آنهن ٽڪرن کي ساڙهن ۾ اهڙيءَ طرح تقسيم ڪندا هئا، جو وڏن
ڪانوڻي عام رواجي مردن، عورتن ۽ ٻارن کي ڏيندا ويندا هئا، جي انهن
کي اهڙن لڙڪن، ڏپ ۽ احترام سان وٺندا هئا، جڻ ته ائين
ڪرڻ قابل تعريف هو. انهن ذرن کي وٺندي، اهي چوندا هئا
ته اهي ديوتا جو ماس ۽ هڏا کائي رهيا هئا، جنهن لاءِ کين
غم هو. اهڙن ساڙهن لاءِ، جن وٽ ڪي بيمار ياتي هوندا هئا،
اهي ٽڪرا گهري وٺندا هئا ۽ کين وڏي احترام ۽ عزت سان
گهر کڻي ويندا هئا."

انهيءَ دلچسپ ذڪر مان اسان کي معلوم ٿئي ٿو ته ميڪسيڪو
جا قديم باشندا، عيسائي مبلغن جي اچڻ کان به اڳ، هڪ شيءِ
جو ٻيءَ ۾ تبديل ٿيڻ جي اصول کان بخوبي واقف هئا ۽ اهي
انهيءَ اصول تي پنهنجي مذهبي ساٿن سوٽن ۾ عمل ڪندا هئا.
انهن جو اعتقاد هو ته سندن پادري، ماني کي متبرڪ ڪرڻ بعد،
آن کي ديوتا جي خود جسم ۾ تبديل ڪري ٿي سگهيا؛ چنانچه،
سڀيئي اهڙا ماڻهو، جي انهيءَ متبرڪ مانيءَ مان ڪجهه کائيندا
هئاسي، سندس ديوتائي مادي جي ڪجهه حصي کي پنهنجي پيٽ اندر
داخل ڪري، ديوتا سان پراسرار طريقي سان هم صحبت ٿيندا هئا.
هڪ شيءِ کي ٻيءَ ۾ تبديل ڪرڻ جو اصول ۽ مانيءَ جي ماس ۾
جادوي تبديلي، عيسائيت جي ڦهلجڻ يا خود انهيءَ مذهب جي
وجود ۾ اچڻ کان گهڻو اڳ، قديم هندستان جي آريه قوم کي به
معلوم هو. برهمڻ اهو سبق ڏيندا هئا ته قربانيءَ ۾ چانورن جون
جيڪي مانيون ڏنيون وينديون هيون، سي انسانن جو نعم البدل
هيون ۽ اهي پنڊتن جي ڪرامت سان سچن پچن انساني جسمن ۾
تبديل ٿينديون هيون. اسان پڙهيو آهي ته "جڏهن اها (چانورن جي ماني)

اجا ڄانورن جو اڻو هوندي آهي، تڏهن اها وار هوندي آهي. جڏهن برهمڻ اٽي مان پاڻي وجهندو آهي تڏهن اها ڪل ٿي پوندي آهي. جڏهن ڪيس سلائيندو آهي، تڏهن اهو ڳوڙهو اڻو ماس ٿيو پوي، جوتہ پوءِ اُن ۾ ڇيڙ هم پيدا ٿئي ٿو ۽ ماس بہ ائين ئي ڇيڙهالو هوندو آهي. جڏهن اٽو پچايو وڃي ٿو، تڏهن اهو هڏو ٿيو پوي، جوتہ پوءِ اهو ٿورو گهڻو سخت ٿيندو آهي ۽ هڏو سخت هوندو آهي. جڏهن هو اُن ڪي اتان (باهہ تان) ڪڍڻ وارو هوندو آهي ۽ مٿس سڪڻ ڇڙڪائيندو آهي، تڏهن هو ڪيس نريءَ جي سِڪ ۾ تبديل ڪندو آهي. اهو آهي ڪمال، جنهن ڪي پنجوڙي حيواني قرباني چيو ويندو آهي."

هينئر پڻ، اسين مڪمل طرح سمجهي سگهون ٿا تہ ڇو، ميڪسيڪو جا باشندا، ديوتا سان پنهنجي هم صحبت ٿيڻ واري ڏينهن تي، متبرڪ مانيءَ کان علاوه، جنهن جو اهي ديوتا جي خود ماس ۽ هڏن وانگر احترام ڪندا هئا، ٻيو ڪوبہ کاڌو کونہ کائيندا هئا ۽ ڇو، اهي منجهند تائين پاڻي بہ ڪونہ پيئندا هئا. بيان ڪنهن شڪ جي، اهي پنهنجي پيٽ اندر ديوتا جي حصي کي ٻين عام شين سان لهہ و چڙ ۾ آڻي، ناپاڪ ڪرڻ کان ڊڄندا هئا. ساڳئي قسم جي انهيءَ پارسائي واري خوف، جيئن اسين ڏسي آيا آهيون، ڪريڪ ۽ سيمينول قبيلن جي ڪن ڳاڙهن هندستانين کي، پهرين ميون جي تبرڪ کائڻ جي جرئت ڪرڻ کان اڳي، تيز جلاب ذريعي پنهنجن جسمن کي ڌوئي صاف ڪرڻ جي زياده مڪمل طريقي اختيار ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو.

ڊسمبر مهيني ۾ سياري جي نندي کانِ نندي ڏينهن واري ميلي تي ازٽيڪ قبيلي جا ڳاڙها هندستاني پنهنجي ديوتا، هئيٽزيلو پوچٽيءَ کي مجسمي جي صورت ۾ قتل ڪندا هئا ۽ بعد ۾ کيس

ڪائيندا هئا. انهيءَ گنڀير رسم جي تياريءَ لاءِ ديوتا جو انساني صورت سان مشابهت رکندڙ هڪ مجسمو، مختلف قسمن جي ٻجن سان ٺاهيو ويندو هو، جن کي ٻارن جي رت سان ڳوهيو ويندو هو. ديوتا جي هڏن جي نمائندگي ”ائڪيشيا“ نالي هڪ قسم جي ڪاني جا ٽڪر ڪندا هئا. انهيءَ مجسمي کي، مندر جي مکيہ قربانگاه تي رکيو ويندو هو ۽ ميلي واري ڏينهن تي خود بادشاه کيس ڌوپ واس ڏيندو هو. پوءِ هڪ پوڄاري، جنهن کي ڪئيٽزالڪوٽل ديوتا جو نالو ڏنل هوندو هو ۽ جو اُن جو ڪردار ادا ڪندو هو، سخت پٿر جي نوڪ وارو هڪ ننڍڙو تير کڻي، اٽي واري انهيءَ مجسمي جي سيني ڏانهن نشان تڪي اُڇلائيندو هو ۽ کيس آرپار چيري ڇڏيندو هو. انهيءَ رسم کي ”هئٽيزپوچٽلي ديوتا جي جسم کي کائڻ لاءِ قتل ڪرڻ“ سڏيو ويندو هو. پوڄارين مان هڪ ڄڻو، مجسمي جي دل وڍي، بادشاه کي کائڻ لاءِ ڏيندو هو. مجسمي جي باقي حصي کي ننڍڙن ذرن ۾ تقسيم ڪيو ويندو هو، جن مان هر وڏي ۽ ننڍي، حتيٰ ڪہ پينگهي وارن ننڍڙن نر ٻارن تائين سڀني کي، هڪ هڪ ٽڪر کائڻ لاءِ ملندو هو، پر ڪنهن بہ عورت کي ان مان هڪ گراهہ بہ نہ کائڻو هو. انهيءَ رسم کي ”ٽيئوفائو“، يعني ”ديوتا کاڄي ويو آهي“، سڏيو ويندو آهي.

هڪ ٻيءَ تقريب ۾ ميڪسيڪو جا باشندا ماڻهن جهڙا ننڍڙا مجسما ٺاهيندا هئا، جي ڪڪرن جي چوٽين وارن جبلن جي نمائندگي ڪندا هئا. اهي مجسما مختلف قسمن جي ٻجن سان ٺهيل ليٽيءَ مان ٺاهيا ويندا هئا ۽ کين ڪاغذ جي زيورن سان سينگاريو ويندو هو. ڪي ساٺهو پنج، ڪي ڏهہ تہ ڪي پندرهن

اهڙا مجسما ٺاهيندا هئا. انهن ڪي ٺاهڻ کان پوءِ، ڪين هرهڪ گهر جي عبادتگاه ۾ رکيو ۽ پوڄيو ويندو هو. رات جي دوران ۾ چار دفعا، ڪاڏي پيتي جا نذرانا ننڍڙن برتنن ۾ وجهي، سندن اڳيان پيش ڪيا ويندا هئا ۽ اونداهي راتين جي دوران ۾ ساڻهو سندن روبرو ڳائيندا ۽ بنسريون وڄائيندا هئا. علي الصبح جو پادري انهن ننڍڙن مجسمن کي زخمي ڪندا هئا، سندن سسيون وڍيندا ۽ دليون چيري ڦاڙي ٻاهر ڪڍندا هئا، جن کي اهي سائيءَ ٿالهيءَ تي رکي، گهر جي مالڪ کي پيش ڪندا هئا. مجسمن جا بدن پوءِ گهر جا سڀيئي ڀاتي، خاص طور نوڪر کائيندا هئا، ته ”جئين انهن کي کائڻ سان اهي ديوتا جي طبيعت جي ڪن بدمزاجين کان محفوظ رهجي وڃن، جن جو اهڙن ماڻهن کي ڊپ رهندو هو، جي انهن ديوتائن جي پوڄا پاٺ ڪرڻ ۾ ڪوتاهي ڪندا هئا.“

۳- اڱريشيا ۾ گهٽائي مينائي: اسين هينئر انهيءَ ڀاڪي، ته ”اڱريشيا ۾ گهٽائي مينائي آهن“، جي سمجهاڻيءَ ڏيڻ متعلق ڪنهن راءِ ڏيڻ لاءِ ڀاڻ کي اهل سمجهون ٿا. ماڻهن جي صورت ۾ ڳهيل اٽي ڪن نانن کي رومي باشندا ”مينائي“ سڏيندا هئا ۽ ائين معلوم ٿي رهيو آهي ته انهيءَ قسم جا نانءَ خاص طور اڱريشيا ۾ ٺاهيا ويندا هئا. هاڻي، ”مينا“ جو انهن نانن مان هڪ جو نالو هوندو هو، سو ”پوتن جي ماءُ“ يا ”نانيءَ“ جو به نالو هو، جنهن کي ”ڪامپينيليا“ جي ميلي تي مردن ۽ عورتن جا اوني مجسما ارپڻ ڪيا ويندا هئا. اهي مجسما روم ۾ هر گهر جي دروازي تي لٽڪايا ويندا هئا؛ هرهڪ گهر ۾

هر آزاد ماڻھوءَ جي حساب سان هڪ مجسمو ۽ هر غلام جي حساب سان مختلف رنگ جو هڪ مجسمو، لٽڪايو ويندو هو. انهيءَ جو سبب هيءُ هو، جو انهيءَ ڏينهن مئل ماڻهن جي پوٽن کي آزاديءَ سان ڦرندو گھرندو سمجهيو ويندو هو ۽ هيءَ توقع ڪئي ويندي هئي ته نيڪ فطرت سبب يا محض بي پرواهيءَ کان اهي پوٽ گهر وارن جيئرن ماڻهن بدران، انهن مجسمن کي پاڻ سان گڏ کڻي ويندا. هڪ روايت مطابق اهي اوني مجسما انهن ماڻهن جا نعم البدل هوندا هئا، جن کي هڪ سابق رسم موجب قربان ڪيو ويندو هو. اهڙين جزوي ۽ غير يقيني حقيقتن جي بنياد تي اعتماد سان ڪابه تعمير ڪرڻ نا ممڪن آهي؛ پر هن قياس جي راءِ ڏيڻ قابل قدر آهي ته انساني صورتن وارا اهي نان، جيڪي ائريشيا ۾ پچايا ويندا هئا، سي متبرڪ مانيون هونديون هيون؛ ۽ قديم زماني ۾، جڏهن "پيلي جي بادشاهه" کي هر سال قتل ڪيو ويندو هو، تڏهن اهي نان ميڪسيڪو وارن ديوتائن جي ليئيءَ سان تهيل مجسمن وانگر، سندس صورت ۾ ٺاهيا ويندا هئا ۽ سندس پوڄاري انهن کي تبرڪ طور کائيندا هئا. ميڪسيڪو وارن جي هئيٽزلوپوچٽلي ديوتا جي اعزاز ۾ ڏنل تبرڪن سان گڏ، ماڻهن جون قربانيون پڻ ڏنيون وينديون هيون. هيءَ روايت، ته ائريشيا ۾ مقدس هڙيءَ جو بنياد وجهندڙ "مانيس" نالي هڪ شخص هو، جنهن جي نسل مان گهڻيئي "سينائي" پيدا ٿيا، اهڙيءَ ريت هڪ اشتقاقي ڏند ڪٿا ٿيو پوي، جا انهن متبرڪ نانن سان استعمال ٿيندڙ نالي، "سينائي"، کي سمجهائڻ لاءِ هٿ سان گهڙي ويئي هوندي. انساني قربانين سان انهن نانن جي، اصلي تعلق جي هڪ ڏندلکيءَ ياد جو سراغ شايد

هن آڪاڻيءَ ۾ ملي وڃي، ته ڪاسپيڻيليا تي جيڪي مجسما ”مينا“ جي نالي ۾ ارپڻ ڪيا ويندا هئا، سي انساني قربانين جا نعم‌البدل هئا. بهر حال، تي سگهي ٿو ته خود اها ڳالهه ئي ڪنهن معقول بنياد کان محروم هجي، ڇو ته پوتن ۽ بدروحن جي ڏيان ڪيءَ جيئرن ماڻهن کان هٽائڻ لاءِ، بي جان مجسمن کي ڦاهي لٽڪائڻ جو رواج عام آهي.

مثال طور، ٿبيٽ جا باشندا ڏرتيءَ جي لاتعداد پوتن جي خوف ۾ مبتلا هوندا آهن، جي سڀئي ”پوڙهيءَ ماءُ، ڪڙون-ما“ جي زير اثر آهن. اها ديوي، جنهن کي روسي مينيا، ”پوتن جي ماءُ يا نانيءَ“ سان مشابهت ڏيئي سگهجي ٿو، سونهري-زرد جبن ۾ ملبوس هوندي آهي، سندس هٿ ۾ هڪ سونهري سرڪڻ-ڦاهي هوندي آهي ۽ اها هڪ گهيٽي مٿان سوار هوندي آهي. ڪنهن به رهائشي گهر کي بدروحن جي داخلا کان بچائڻ لاءِ، جن سڀني جي ”پوڙهيءَ ماءُ، ڪڙون-ما“ مالڪياڻي هوندي آهي، گهر جي ٻاهران دروازي مٿان، شمعدان جهڙيءَ پيچيده ساخت واري هڪ شيءِ لٽڪائي ويندي آهي. منجهس گهيٽي جي هڪ کوپري، سون جي ورقن، چانديءَ ۽ نيلم جهڙيون مختلف قيمتي شيون، ڪٺڪ، چانورن ۽ دال جهڙا ڪجهه خشڪ ڪاڌا ۽ سڀ کان آخر ۾ هڪ مرد، هڪ عورت ۽ هڪ گهر جي عمارت جا مجسما يا سندن تصويرون رکيل هونديون آهن. مرد، عورت ۽ گهر جي جاءِ جي تصويرن جو مقصد هيءُ هوندو آهي، ته جيڪڏهن انهيءَ نذراني جي باوجود، بدروح اچا به اچن، ته کين ٺڳيو وڃي ۽ کين هن يقين ڪرڻ لاءِ گمراه ڪيو وڃي ته مٿي ذڪر ڪيل مجسما گهر جا ڀاتي آهن، ته جيئن اهي پنهنجي غصي جو ڇوهه ڪاٿ جي انهن ٺڪرن مٿان ڇنڊين ۽ گهر جي حقيقي

ياتين کي ڪاٺن بچايو وجي." جڏهن سڀ تياري مڪمل ٿي ويندي آهي، تڏهن هڪ پوڄاري "پوڙهيءَ ماءُ، ڪُون ـ ما" کان دعا پنندو آهي ته اها اهڙن نفيس ۽ خوبصورت نذرانن کي قبول ڪرڻ لاءِ راضي ٿئي ۽ ڌرتيءَ جا ڪليل دروازا بند ڪري، ته جيئن گهر وارن کي تنگ ڪرڻ ۽ ضرر رسائڻ لاءِ اهي ڀوت ۽ بد روح ٻاهر نه نڪرن.

وري، بيماريءَ کي روڪڻ يا ڇڏائڻ لاءِ ڪڏهن ڪڏهن ٻوٽا استعمال ڪيا ويندا آهن. مرض جا ڀوت غلط فهميءَ ۾ مبتلا ٿي، ٻوٽن کي جيڏرا ماڻهو سمجهندا آهن يا وري ڪين جيئرن ماڻهن کي خوش چڱو ڀلو ڇڏي، انهن ٻوٽن ۾ داخل ٿيڻ لاءِ آماده يا مجبور ڪيو ويندو آهي. چنانچه سيليبس ۾، منهاسا جي آلفور قبيلي وارا، بيمار ماڻهوءَ کي ڪڏهن ڪڏهن ٻئي گهر ڏانهن منتقل ڪندا آهن، ۽ سندس بستري تي اهي وهاڻي ۽ ڪپڙن سان ڍڪيل ٻوٽي ڇڏي ويندا آهن. ائين سمجهيو ويندو آهي ته ڀوت انهيءَ مجسمي کي سچو پچو مريض سمجهندو آهي، جو لازمي طور شفاياب ٿي ويندو آهي. بورنيو جا مقامي ماڻهو انهيءَ قسم جي حفظ ما تقدم يا علاج جي خاص طرح فائدي ۾ هوندا آهن. چنانچه، "ڪينو اينگوو" درياهه تي آباد، ڊياڪ قبيلي وارن ۾، جڏهن ڪو وچڙندڙ مرض ڦهليل هوندو آهي، تڏهن اهي پنهنجن دروازن وٽ هن اميد سان ڪاٺ جا ٻوٽا کڙا ڪندا آهن ته جيئن وچڙندڙ مرض جي ڀوت کي جيئرن ماڻهن بدران انهن ٻوتن کي کٽيءَ وجهڻ لاءِ ٺڳيو وڃي. بورنيو جي "اولوه نگاڊ جو" قبيلي ۾، جڏهن ڪنهن بيمار ماڻهوءَ کي ڀوت جي حملن کان تڪليف

۾ مبتلا ٿيل سمجهيو ويندو آهي، تڏهن ڪڪڙ يا ڇانورن جي اٽي مان ننڍڙا گڏا ٺاهي، بيمار ماڻهوءَ جي نعم‌البدل طور، گهر هيٺان اڇلايا ويندا آهن، جو اهڙيءَ طرح پاڻ کي ڀوت کان آجو ڪندو آهي. بورنيو جي مغربي ضلعن مان ڪن ۾، جڏهن ڪو ماڻهو اوچتو سخت بيمار ٿي پوندو آهي، تڏهن سندس طبيب، جو دنيا جي انهيءَ حصي ۾ عام طرح هڪ پوڙهي عورت هوندي آهي، ڪاٺي جو هڪ بوتو ٺاهي، اُن کي ست دفعا بيمار جي مٿي سان لائيندي آهي ۽ انهيءَ عمل سان گڏ هيئن چوندي آهي ”هيءُ بوتو مريض جي جاءِ والارڻ جو ڪم ڏئي ٿو؛ اي مرض، تون انهيءَ بوتي اندر داخل ٿيءُ!“ پوءِ ماڻهوءَ جي انهيءَ نعم‌البدل کي، ٿورن ڇانورن، لوڻ ۽ تماڪ سان گڏ، هڪ ننڍي ٽوڪري ۾ وجهي انهيءَ جاءِ تي آندو ويندو آهي، جتي بد روح کي ماڻهوءَ ۾ داخل ٿيندو سمجهيو ويندو آهي. اتي انهيءَ بوتي کي زمين تي پيرن ڀر اڀو ڪري بيهاريو ويندو آهي ۽ انهيءَ کان اڳ طبيباڻي انهيءَ روح کي هيئن مخاطب ٿيندي آهي: ”اي شيطان، بيمار ماڻهوءَ جي بدران اجهو هيءُ بوتو بيٺو آهي. مريض جي روح کي آزاد ڪر ۽ بوتي کي تنگ ڪر، ڇو ته اهو در حقيقت، ڪانئس زياده خوبصورت ۽ بهتر آهي.“ ٻٽڪ قبيلي وارن جا جادوگر، مرض جي ڀوت کي ٺڳيءَ سان، مريض جي جسم کان ٻاهر ڪڍي، ڪيوڙي جي وڻ مان ٺهيل انساني صورت جهڙي بوتي اندر، جيڪو جادوءَ جي جڙي ٻوٽين ۾ ويڙهيل هوندو آهي، منتقل ڪري سگهندا آهن. بوتي کي پوءِ عجلت سان اتان هٽايو ۽ دور اڇلايو ويندو آهي يا وري ڪيس ڳوٺ جي حدن کان ٻاهر

دفن ڪيو ويندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن، مريض جي جنس مطابق، بوتي کي مردانا يا زنانا ڪپڙا وجهي، ڪنهن نہ ڪنهن چونڪ يا پٽي ڪنهن عام شاهراھ تي رکيو ويندو آهي ۽ هيءَ اميد ڪئي ويئي آهي تہ ڪونہ ڪو راهگير انهيءَ کي ڏسي، چرڪ پري ۽ دانهن ڪري چوندو، ”آه! فلاڻو مري ويو آهي!“ چو تہ تعجب جي اهڙيءَ ندا لاءِ ائين سمجهيو ويندو آهي تہ اها مرض جي ڀوت کي ٺڳي، کيس هيءُ يقين ڏياريندي تہ اهو پنهنجي ذليل مقصد حاصل ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي چڪو آهي، انڪري هو اتان روانو ٿي ويندو ۽ مريض کي تندرست ٿيڻ لاءِ ڇڏي ويندو سلا يا اپپيت جي ساڪائي نسل واري هڪ قبيلي، ”مائي درت“ وارا سيني مرضن کي روحن جي ذريعي ڏانهن منسوب ڪندا آهن، جن کي اهي ”نسياني“ سڏيندا آهن؛ بهرحال، خوش قسمتيءَ سان، جادوگر انهن نقصانڪار هستين کي مريض جي جسم مان ٻاهر نڪرڻ ۽ گاھ مان ٺهيل بي ڍولن بوتن اندر قيام ڪرڻ لاءِ آماده ڪري سگهندا آهن؛ انهن بوتن کي گهرن جي ٻاهران گهنڊ جي شڪل جهڙن ننڍڙن آستانن اندر، جن کي چليل لٺين سان سينگاريو ويو هوندو آهي، لٽڪايو ويندو آهي. ماتا جي متعدي وبا جي دوران ۾، ”اپو“ نسل جا حبشي ڪڏهن ڪڏهن شهر کان ٻاهر هڪ خالي ميدان کي صاف ڪندا آهن، جتي اهي متعدد ننڍڙا دڙا ٺاهيندا آهن، جن کي وري مٽيءَ مان ٺهيل اينٽن ننڍن بوتن سان ڍڪي ڇڏيندا آهن، جيترا انهيءَ شهر جا باشندا هوندا آهن. ڪاڏي ۽ پاڻيءَ جا ٿانو پڻ ماتا جي روح جي ٿڪاوٽ دور ڪرڻ لاءِ ٻاهر رکيا ويندا آهن ۽ هيءَ توقع ڪئي ويندي آهي تہ اهو روح مٽيءَ جي انهن بوتن کي ڪٺي ويندو ۽

جيئرن ساٿين کي ڇڏي ڏيندو؛ انهيءَ خاطريءَ جي اچا ٻه وڏيڪ پڪ ڪرڻ لاءِ، شهر ڏانهن ايندڙ رستي ۾ رڪاوٽون کڙيون ڪيون وينديون آهن.

انهن مثالن کي سامهون رکندي، اسين هيءُ فيصلو ڪري سگهون ٿا ته اهي اوني ٻوتا، جي ڪومپيٽيليا جي تقريب تي، قديم روم ۾ هر هڪ دروازي اڳيان لٽڪيل نظر ايندا هئا، سي قربانيءَ جي انهن ساٿين جا نعم‌البدل ڪونه هئا، جن کي اڳيئن قربان ڪيو ويو هو، پر اهي جيئرن ساٿين جي بدران "ٻوتن جي ماءُ يا نانيءَ" کي هن آسيد سان پيش ڪيل نذرانا هئا ته آها شهر وچان پنهنجن دورن جي دوران ۾ انهن ٻوتن کي گهر جا ڀاتي سمجهي يا کين گهر جي ڀاتين بجاءِ قبول ڪري، جيئرن ساٿين کي وڌيڪ هڪ سال‌تائين جيئڻ لاءِ ڇڏي ويندي. ممڪن آهي ته ٻوڙن جي گاهه سان ٺهيل انهن گڏن جو ٻه، جن کي مذهبي پيشوا ۽ "ويسٽا ديويءَ جون ڪنواريون" سال بسال روم جي قديم "سبليشين" پل تان ٻيهي، آن جي هيٺان وهندڙ ٽائبر درياه ۾ اڇلائينديون هيون، دراصل ساڳيوئي مقصد هجي؛ يعني ته انهن کي ٺاهيوئي فقط هن لاءِ ويندو هجي، ته ٻوتن جو ڏيان انسانن کان ڦيرائي گڏن طرف مبذول ڪرائي، شهر کي بد روحن جي اثر کان پاڪ ڪيو وڃي ۽ پوءِ انهيءَ سڄي ساري بدصورت مجمعي کي، سڄي ساز و سامان سميت درياه ۾ اڇلايو وڃي، جو جلد ئي کين گهلي وڃي، گهڻو دور سمنڊ ۾ ڪيندو. بلڪل انهيءَ ساڳئي طريقي سان قديم ڪئلابار جا مقامي ماڻهو وقت بوقت پنهنجي شهر کي انهن بد روحن کان پاڪ ڪرڻ لاءِ، جيڪي ان ۾ گهر ٺاهي ويندا هئا، بيخبر ٻوتن کي متعدد افسوسناڪ

نقلي گهرن اندر چالاڪيءَ سان داخل ڪري، درياه ۾ ڪٽي اڇلائيندا هئا. روسي رسم جي انهيءَ تشريح ڪي پلوٽارچ جي شهادت سان ڪجهه قدر تقويت ملي رهي آهي، جو انهيءَ ساڻ سوڻ ڪي "سيني ڪان عظيم ترين پاڪائي" سڏي ٿو.

باب ايڪونجاهون

گوشت جي خوراڪ جو هم آهنگ جادو

ديوتا کي قتل ڪرڻ جي رواج جو سراغ هيٺئر اسان کي انهن قومن وٽان مليو آهي، جي معاشري جي زرعي دور ۾ وڃي پهتيون آهن. اسان ڏٺو آهي ته آن يا پين پوکيل پوٽن جي روح جي نمائندگي عام طور انساني يا حيواني صورت ۾ ڪئي ويچي ٿي ۽ اهو به ڏٺو اٿئون ته ڪن هنڌن تي ديوتا جي انساني يا حيواني نمائندي کي سال بسال قتل ڪرڻ جي رسم پڻ ادا ڪئي وڃي ٿي. ان جي روح کي، سندس نمائندي جي شخصيت ۾ اهڙيءَ طرح قتل ڪرڻ جو هڪ سبب هن ڪتاب جي اوائلي حصي ۾ پوشيده طور ڏنو ويو آهي؛ اسين هيءَ فرض ڪري سگهون ٿا ته ان جو مقصد کيس (پوءِ آن جو روح نر هجي يا مادي) پيراپي جي ڪمزوريءَ کان بچائڻ ۽ کيس تندرستيءَ ۽ توانائيءَ جي حالت ۾ ئي ڪنهن نوجوان ۽ طاقتور جانشين ۾ منتقل ڪرڻ هو. سندس ديوتائي قوتن کي دوباره تازي ڪرڻ جي ضرورت کان علاوه، آن جي روح جو لابارن جي ڏائڻ ۽ چاقن هيٺان موت اڻ ٽر تصور ڪيو ويندو هوندو ۽ سندس پوڄارين کي انهيءَ افسوسناڪ ضرورت ۾ آڻ مجٽي ئي پوندي هوندي. پڻ، ان کان علاوه، اسان ديوتا کي تبرڪ طور يا انهيءَ ساڻهوءَ يا حيوان جي صورت ۾ جو سندس نمائندگي ڪندو آهي، يا انهيءَ سانيءَ جي صورت ۾، ڇا انسان

يا حيوان جي شڪل ۾ ناهي ويندي آهي، ڪائڻ جي رسم ڪي دور دور تائين ڦهليل ڏٺو آهي. ديوتا جي جسم ڪي اهڙيءَ طرح ڪائڻ جا سبب، قديم وحشين جي نقطہ نگاه ڪان بلڪل سادا آهن. هڪ وحشيءَ جو عام طور هيءُ اعتقاد هوندو آهي ته ڪنهن به جانور يا ماڻهوءَ جي گوشت ڪائڻ وسيلي هو، نه فقط اهي جسماني، پر دماغي ۽ اخلاقي خصوصيتون پڻ حاصل ڪري ٿو، جي انهيءَ جانور يا ماڻهوءَ جون خاص خوبيون هونديون آهن؛ انڪري جڏهن ڪنهن جانور ڪي ديوتائي سمجهيو وڃي ٿو، تڏهن اسان جو ساده لوح وحشي فطرتي طور هيءَ توقع رکي ٿو ته اُن جي مادي جسم سان گڏ، هو سندس ديوتائي خصلتن جي ڪجهه حصي ڪي پڻ پنهنجي جسم اندر جذب ڪري ٿو. حيواني غذا جي ذريعي مختلف قسمن جي خوبين ۽ خاصين ڪي حاصل ڪرڻ جي انهيءَ عام اعتقاد ڪي مثالن ذريعي واضح ڪرڻ چڱو ٿيندو. حالانڪ، هن باري ۾ ڪوبہ شڪ ناهي، ته انهيءَ رڌل ڪاڌي ۾ ديوتا جو جسم يا رت شامل آهي. اهو اصول ”هم رنگ“ يا ”هم آهنگ“ جادوءَ جو هڪ حصو آهي، جنهن ڪي مختلف شاخن ۾ ڦهلايو ويو آهي.

چنانچہ، مثال طور ڪريڪ، چيروڪي ۽ اتر آمريڪا جي ڳاڙهن هندستانين جا پيا اهڙا هم نسل قبيلا ”هيءُ اعتقاد رکندا آهن ته فطرت ۾ هڪ اهڙي خوبي موجود آهي، جوآها انسانن ۽ حيوانن ۾ يا ته انهيءَ ڪاڌي جون، جيڪي اهي استعمال ڪن ٿا يا وري انهن مادي شين جون، جيڪي سندن حواسن جي سامهون آندا وڃن ٿا، خوبيون منتقل ڪري ٿي؛ جيڪو ماڻهو هرڻ جو گوشت ڪائي ٿو سو، سندس جسماني نظام مطابق، انهيءَ ماڻهوءَ ڪان زياده تيز رو ۽ زياده باريڪ بين ٿئي ٿو، جيڪو

ٻي ڏنگي رڇ يا چيٽي جي ڏير تي رهندڙ ٻيوس ٻڪين، پلپل ۽ سست رفتار چوپائي مال يا ڳري ۽ گند ڪچري ۾ ليٽڙيون پائيندڙ سوئر جي گوشت تي گذران ڪري ٿو. اهو ئي سبب آهي جو انهن جا گهڻائي پيرسرد هيءَ سفارش ڪندا آهن ته اڳئين زماني ۾ سنڌن عظيم ترين سردار ڪاڏي جي معاملي ۾ هميشه لاءِ هڪ قانون جي تعميل ڪندا رهندا هئا ۽ ڪنهن به بد خصلت جانور يا ڳري حرڪت ڪندڙ جسم جي گوشت کي مشڪل استعمال ڪندا هئا، جو ته اهي سمجهندا هئا ته اهڙو گوشت سنڌن سڄي جسماني نظام ۾ هڪ قسم جي سستي ۽ ڪاهلي پيدا ڪندو ۽ کين جنگي، معاشرتي ۽ مذهبي فرائض جي انجام ڏهيءَ ۾ پوري قوت استعمال ڪرڻ کان لاچار ۽ مجبور ڪري ڇڏيندو". يوڪيدار جي زپارو قبيلي جا ڳاڙها هندستاني، ڪنهن خاص ضرورت کان سواءِ اڪثر حالتن ۾، ڪڏهن به ڳري قسم جا گوشت، جهڙوڪ (۱) "ٽاپير" ۽ (۲) "پيڪري" ڪونه کائيندا آهن، پر اهي ٻاڙ کي ٻڪين، پولڙن، هرڻن ۽ مڇين وغيره جي گوشت تائين، خاص طور هن سبب ڪري محدود رکندا آهن ته ڳرا گوشت، انهن جانورن وانگر، جن مان اهي حاصل ٿين ٿا، کين ٻي ڏولو ۽ ڳرو بڻائي ڇڏيندا، سنڌن چستيءَ ۾ رڪاوٽ

---

(۱) هڪ سنگ واري گينڊي جي ذات مان هڪ ڳرو جانور، جو پنهنجن ٿڙن کي ڪير تي پاليندو آهي ۽ جنهن کي پيرن ۾ ڪر هوندا آهن. انهيءَ نسل جو هڪ قسم ملايا ۾ ۽ باقي چار پيا قسم ڏکڻ آمريڪا ۾ رهندا آهن.

(۲) ڏکڻ امريڪا جو ڪير پيئاريندڙ هڪ ڳرو جانور، جو سوئر سان مشابهت رکي ٿو.

وجهندا ۽ ڪين شڪار لاءِ ناموزون بڻائي ڇڏيندا.“ ساڳيءَ طرح برازيل جا ڳاڙها هندستاني ڪوبه اهڙو جانور، پکي يا مڇي نه کائيندا آهن، جو آهستي ڊوڙندو، اڏامندو يا ترندو آهي، نه متان سندن گوشت کائڻ ڪري اهي به پنهنجي چستي وڃائي ويهن ۽ پنهنجن دشمنن وٽان ڀڄي نڪرڻ ۾ ناڪام رهن. ”ڪئريب“ قبيلي وارا سوئر جي گوشت کائڻ کان پرهيز ڪندا هئا، نه متان سندن اکيون به سوئرن جي اکين وانگر ننڍڙيون ٿي پون ۽ اهي ڪمين جي گوشت کائڻ کان به ڊپ کان انڪار ڪندا هئا، ته جيڪڏهن اهي ائين ڪندا، ته اهي به انهيءَ جانور وانگر ڳرا ۽ بيوقوف ٿي پوندا. اولهه آفريڪا جي ”فان“ قبيلي وارن ۾ قوم جوانيءَ وارا ماڻهو ساڳي ئي سبب ڪري ڪمين جو گوشت ڪونه کائيندا هئا، سندن خيال هو ته جيڪڏهن اهي ائين ڪندا، ته سندن طاقت ۽ پير جي تيزي هميشه لاءِ ختم ٿي ويندي. پر پوڙها ماڻهو ڀلي ته ڪمين کي آزاديءَ سان کائين، ڇو ته سندن ڊوڙڻ جي طاقت اڳي ئي ختم ٿي چڪي هوندي آهي، جنهن ڪري انهن کي ڪنهن به سست رفتار جانور جي گوشت کائڻ مان ڪوبه نقصان نه رسي سگهندو.

هڪ طرف ته گهڻا وحشي اهڙيءَ طرح سست رفتار وارن جانورن جي گوشت کائڻ کان ڊڄندا آهن، ته متان اهي به سست رفتار ٿي پون، ته ٻئي طرف ڏکڻ آفريڪا جا ”بش مين“ چاڻي ٻڇهي اهڙن جانورن جو گوشت کائيندا هئا ۽ انهيءَ لاءِ اهي جيڪو سبب ڏيندا هئا، سو وحشي فلسفي ۾ هڪ عجيب قسم جي شستگيءَ جو اظهار ڪري ٿو. هنن جو خيال هو ته جنهن جانور جي اهي ڪڍ پوندا، تنهن تي سندس پنيان پوندڙ

شڪاريءَ جي جسم اندر موجود ڪاڌي جو ”هم رنگ“ جادوءَ ذريعي اثر پوندو ۽ اهڙيءَ طرح جيڪڏهن انهيءَ شڪاريءَ تيز رفتار جانور جو گوشت ڪاڌو هوندو، ته شڪار وارو جانور به تيز رفتار ٿي پوندو ۽ سندس گرفت مان نڪري ويندو؛ پر جيڪڏهن هن ڪنهن سست رفتار جانور جو گوشت ڪاڌو هوندو، ته شڪار وارو جانور به سست رفتار ٿي پوندو ۽ هو ڪيس قاسائي ۽ ماري سگهندو. انهيءَ سبب ڪري، سڌن سنگن واري وڏي هرڻ کي شڪار ڪرڻ وارا قبائلي ڪڏندڙ، تيز ۽ چست و چالاڪ ننڍي هرڻ جي گوشت کائڻ کان خاص طور پرهيز ڪندا هئا؛ در حقيقت، اهي سندس گوشت کي هٿ سان ڇهندا به ڪونه هئا، ڇو ته اهي ننڍي هرڻ کي تمام چست جانور سمجهندا هئا، جو رات جو ننڊ ڪونه ڪندو هو. اهي شڪاري سمجهندا هئا ته جيڪڏهن انهن اهو ننڍو هرڻ ڪاڌو، ته سڌن سنگن وارو وڏو هرڻ به، جنهن جو اهي شڪار ڪندا هئا، ساڳيءَ طرح رات جو ننڊ ڪونه ڪندو. پوءِ پلا اهي ڪيس ڪيئن شڪار ڪري سگهندا.

ناماقا قبيلي وارا سهڙن جي گوشت کائڻ کان پرهيز ڪندا آهن، ڇو ته اهي سمجهندا آهن ته اهو ڪين سهڙ جهڙو بزدل بڻائي ڇڏيندو. پر اهي شينهن جو گوشت کائيندا آهن يا شينهن يا چيتي جو رت پيئندا آهن، ته جيئن ڪين انهن جانورن جي دليري حاصل ٿئي. ”بش مين“ قبيلي وارا پنهنجن ٻارن کي گدڙ جي دل کائڻ لاءِ نه ڏيندا آهن، ته متان اُها ڪين به گدڙ وانگر ڏڇڙو بڻائي وجهي؛ پر اهي ڪين چيتي جهڙو بهادر بڻائڻ لاءِ چيتي جي دل کائڻ لاءِ ڏيندا آهن. مشرقي آفريڪا جي ”واگوگو“ قبيلي وارن جو ڪو ماڻهو جڏهن شينهن کي ماريندو آهي، تڏهن اهو

شينهن جهڙي بهادر ٿيڻ لاءِ سندس دل کائيندو آهي، پر هو سمجهندو آهي ته ڪڪڙ جي دل کائڻ سان هو ڪڪڙ جهڙو ڊرپوڪ ٿي پوندو. زولو قبيلي وارن جي ڪوٽ اندر، جڏهن به ڪا خطرناڪ وبا حملو ڪندي آهي، تڏهن سندن طبيب ڪنهن ڏاڍي پوڙهي ڪتي يا پوڙهي ۽ ڳئون، ڍڳي يا ڪنهن به ٻئي ڏاڍي ڪراڙي جانور جو هڏو ڪٽيندو آهي، جوهو تندرست خواه بيمار ماڻهن کي هڪ ئي نموني سان کائڻ لاءِ ڏيندو آهي، ته جيئن اهي ايتريقدر وڏي حياتي ماڻين، جيتري انهيءَ جانور ماڻي هئي، جنهن جي هڏي مان هن انهن کي ڪجهه حصو کارايو هو.

آتر اولهه بورنيو جي ڊياڪ قبيلي وارن جا نوجوان مرد ۽ جنگي جوڌا هرڻ جو گوشت نه کائيندا آهن، چو ته اهو کين به هرڻ وانگر ڊرپوڪ بڻائي ڇڏيندو، پر عورتن ۽ تمام پوڙهن مردن کي انهيءَ گوشت کائڻ جي آزادي هوندي آهي. بهرحال، ساڳئي ئي علائقي جي ”ڪايان“ قبيلي وارن ۾، جي هرڻ جي گوشت کي واپرائڻ جي بد اثر جي متعلق ساڳيو ئي نظريو رکندا آهن، مرد انهيءَ خطرناڪ کاڌي کي هن شرط تي کائيندا آهن، ته ان کي کليل هوا ۾ رڌيو وڃي، چو ته پوءِ انهيءَ جانور جو بزدل روح هڪدم جهنگ ڏانهن ڀڄي ويندو ۽ کائيندڙ ۾ داخل ڪونه ٿيندو. ”ائنو“ قبيلي وارا سمجهندا آهن ته پاڻيءَ جي مينا انتهائي عقلمند هوندي آهي، ۽ ڳالهائڻ ۾ اهو پکي نهايت فصيح هوندو آهي. ان ڪري، جڏهن به ان کي ماريو وڃي، تڏهن ان کي هڪدم چيري ڦاڙي، سندس دل ٻاهر ڪڍي، اهڙي وقت کان اڳ ئي ڳڙڪائي وڃي، جو اها سرد نه ٿئي يا کيس ڪنهن به قسم جو ضرر نه پهچي. جيڪڏهن ڪو ماڻهو ان کي

انهيءَ طريقي سان گڏڪائيندو، تہ اهو ڳالهائڻ ۾ تمام گهڻو فصيح ۽ عقلمند ٿيندو ۽ پنهنجن سيني مخالفن کي دليلبازيءَ ۾ شهہ ڏيندو. اتر هندستان ۾ ماڻهو سمجهندا. آهن تہ جيڪڏهن تون الوءَ جي اکين جا تارا کائيندين، تہ الوءَ جيان اونده ۾ ڏسي سگهندين.

ڪئناس جا ڳاڙها هندستاني جڏهن جنگ تي ويندا هئا، تڏهن سردار جي جهوپڙيءَ ۾ هڪ محفل منعقد ڪئي ويندي هئي، جنهن ۾ ڪاڌي جي سکيہ ٿالهي ڪتي جي گوشت جي هوندي هئي، چو تہ آهي هندستاني چوندا هئا تہ جيڪو جانور اهڙو بهادر آهي جو مالڪ جي بچاءَ ۾ پاڻ کي ٽڪرا ٽڪرا ڪرائي ڇڏي ٿو، سو يقيناً ماڻهن جي دلين ۾ دليريءَ جو جذبو پيدا ڪندو. ايسٽ انڊيز جي "بورو" ۽ "آرو" نالي ٻن ٻيٽن جا ماڻهو جنگ ۾ دلير ۽ قوت ٿيڻ لاءِ ڪتن جو گوشت کائيندا آهن. نيو گائنا ۾، پورٽ مورسبي ۽ موٽوموٽو ضلعن ۾ آباد "پاپوئا" قبيلي وارن ۾ نوجوان ڇوڪرا طاقتور سوئر، "(١) وئلبي" ۽ وڏي مڇي کائيندا آهن، تہ جيئن کين بہ انهيءَ جانور يا مڇيءَ جهڙي طاقت حاصل ٿئي. اتر آسٽريليا جا ڪي مقامي باشندا سمجهندا آهن تہ "ڪئنگرو" ۽ (٢) "ايمو" جي گوشت کائڻ سان اهي اڳي کان زياده وڏو ٽپو

١- آسٽريليا ۽ ان جي آس پاس ٻيٽن جي جهنگن ۾ ڪئنگرو جانور جي نسل جو هڪ جانور، جنهن جون بہ اڳيون ٽنگون پوين کان ننڍيون ٿينديون آهن.

٢- آسٽريليا کنڊ جو هڪ وڏو پکي، جو شتر مرغ جهڙو هوندو آهي ۽ جنهن کي اڏامڻ جي قوت ڪانہ هوندي آهي.

ڏيئي، يا زياده تيزيءَ سان ڊوڙي سگهندا. آسام جا ”ميري“ قبيلي وارا چيتي جي ماس جو مردن جي خوراڪ طور قدر ڪندا آهن، جو اهو ڪين طاقت ۽ همت ڏيندو آهي. پر ”اهو عورتن لاءِ ناسوزون آهي، ڇاڪاڻ ته اهو ڪين حد کان زياده مضبوط دل وارو بڻائي ڇڏيندو.“ ڪوريا ۾ واگهه ۽ چيتي جا هڏا زياده قيمت وارا هوندا آهن، ڇو ته اهي همت پيدا ڪرڻ جا ذريعا سمجهيا ويندا آهن. سيئول ۾ هڪ چيني باشندي پاڻ کي طاقتور ۽ سخت طبيعت وارو ڪرڻ لاءِ هڪ سڄو پٽاپٽي شينهن خريد ڪيو ۽ کيس کائي ڇڏيو. نارس قوم وارن جي هڪ ڏندڪٿا ۾، آنوند نالي هڪ بادشاه جو پٽ، انگيئالڊ، پنهنجي جوانيءَ ۾ ڏڇڙو هوندو هو، پر هڪ بگهڙ جي دل کائڻ کان پوءِ هو تمام دلير ٿي پيو، هيئالٽو هڪ رڇ جي دل کائي ۽ سندس رت پي، طاقتور ۽ باهمت مرد ٿي پيو.

مراقش ۾ ”گهل“ جي مريضن کي ماڪوڙيون ڳڙ کائڻ لاءِ ڏنيون وينديون آهن. ۽ شينهن جي گوشت کائڻ سان هڪ بزدل ماڻهو دلير ٿي پوندو، پر ماڻهو ڪڪڙن جي دل کائڻ کان پرهيز ڪندا آهن ته متان هو انهيءَ طرح ڏڇڻا ٿي پون. مرڪزي آيشيا جا ترڪ، جڏهن سندن ٻارن سان ڪنهن کي ڳالهائڻ سکڻ ۾ دير لڳي ويندي آهي، تڏهن کيس ڪن ڪڪڙن جون چيڀون کائڻ لاءِ ڏيندا آهن. اتر آمريڪا جي هڪ ڳاڙهي هندستانيءَ جو خيال هو ته برانڊي دلين ۽ چيڀن سان ٺهيل ڪا دوا هوندي، ”ڇو ته،“ هن چيو، ”انهيءَ جي پيئڻ بعد، آءٌ ڪنهن کان به ڪونه ڊڄندو آهيان ۽ آءٌ بهترين نموني ۾ ڳالهائيندو آهيان.“ جاوا ۾ مٽيءَ جو هڪ ننڍڙو جيت هوندو آهي، جو رکي رکي

هڪ ننڍي گھڙيال جي آلارم وانگر تيز آواز ڪندو آهي. چنانچه، جڏهن به ڪنهن پبلڪ ناچ ڪرڻ واري ڇوڪري پنهنجي پيشي جي ڪارڪردگيءَ ۾ رڙيون ڪري ڪري، پنهنجو آواز گھگھو ڪري وڌو هوندو آهي، تڏهن ٽوليءَ جو اڳوان ڪيس هن اعتقاد ڪان انهن جيتن مان ڪجھ کارائيندو آهي، ته اهڙيءَ طرح هوءَ پنهنجو اصلوڪو آواز وري حاصل ڪندي ۽ انهن جيتن کي گڙڪائڻ ڪان پوءِ، هن جو آواز اڳي ڪان اڳروٽ ٿي پوندو. وچ آفريڪا جي درفور علائقي جا ماڻهو سمجھندا آهن ته جيرو روح جي رهڻ جي جاءِ آهي ۽ ماڻهو ڪنهن به جانور جو جيرو کائي، پنهنجي روح کي وڌو ڪري سگھندو. جڏهن به ڪو جانور ذبح ڪيو ويندو آهي، تڏهن سندس جيرو ٻاهر ڪڍيو ۽ کاڌو ويندو آهي، پر ماڻهو گھڻي احتياط کان ڪم وٺي ان کي هٿ ڪونه لائيندا آهن، جو ته ان کي ننڍن ننڍن ٽڪرن جي صورت ۾ وڍيو ۽ ڪچو کاڌو ويندو آهي؛ انهن ٽڪرن کي وات تائين چاقوءَ جي نوڪ يا ڪانيءَ جي تيز چهنب وسيلي پهچايو ويندو آهي. جيڪو به ماڻهو اتفاق سان جيري کي هٿ لائي وجھندو آهي، تنهن کي جيري کائڻ کان تمام سختيءَ سان منع ڪئي ويندي آهي، جنهن کي اهو پنهنجي لاءِ وڏي ۾ وڏي بدبختي سمجھندو آهي." زالن کي جيري کائڻ جي اجازت ڪانه ڏني ويندي آهي، جو ته انهن کي روح ڪونه هوندو آهي.

وري، ماڻهن ۾ دليري، عقلمندي ۽ ٻين اهڙين خوبين پيدا ڪرڻ لاءِ، عام طرح مثل ماڻهن جو ماس کاڌو ۽ رت پيتو ويندو آهي، ته جيئن منجهن اهي خوبيون پيدا ٿين، جن لاءِ خود

اهي مثل ماڻهو مشهور رهئا، يا وري جن کي خاص طور انهن حصن ۾ موجود سمجهيو ويندو آهي، سي کاڌا ويندا آهن. چنانچه، ڏکڻ اوڀر آفريڪا جي جابلو قبيلن ۾ کي اهڙيون رسمون آهن، جن موجب نوجوان ماڻهن جون مختلف ٽوليون يا جماعتون ٺاهيون وينديون آهن ۽ انهن جي برادريءَ ۾ داخلا وقت جيڪي ساٿ سوڻ ادا ڪيا ويندا آهن، تن مان هڪ اهڙو ساٿ آهي، جنهن جو مقصد الهڙن ۾ دليري، عقلمندي ۽ ٻيون اهڙيون خصلتون پيدا ڪرڻ آهي. جڏهن ٻه ڪو اهڙو دشمن ماريو ويندو آهي، جنهن خاص دليري جو مظاهرو ڪيو هوندو آهي، تڏهن سندس جيرو جنهن کي طاقت جو مرڪز سمجهيو ويندو آهي، سندس ڪنَ، جن کي عقلمنديءَ جو مرڪز تصور ڪيو ويندو آهي، سندس پيشانيءَ جي چمڙي، جنهن کي اورچائيءَ جو مرڪز سمجهيو ويندو آهي، سندس خصيو جن کي قوت جو مرڪز سمجهيو ويندو آهي ۽ ٻيا اهڙا عضوا جن کي ٻين خوبين ۽ خصلتن جو مرڪز سمجهيو ويندو آهي، سندس جسم کان وڍي جدا ڪيا ويندا آهن ۽ کين پچائي ڪلور ڪيو ويندو آهي. انهيءَ رک کي ڏاڍي احتياط سان ڪنهن ڍڳي جي سنگ ۾ محفوظ رکيو ويندو آهي ۽ ظهر جي وقت جيڪي رسمون ادا ڪيون وينديون آهن، تن جي دوران ۾ انهيءَ کي ڪن ٻين جزن سان ملائي، ليئيءَ وانگر ٺاهيو ويندو آهي، جا قبيلي جو سردار نوجوانن کي لڳائيندو يا کارائيندو آهي. انهيءَ ذريعي سان مقتول دشمن جي طاقت، بهادري، عقلمندي ۽ ٻيون خوبيون کائيندڙن ڏانهن منتقل ٿينديون سمجهيون وينديون آهن. جڏهن جابلو "بسوٽو" قبيلي وارن ڪنهن ڏاڍي دلير دشمن کي قتل ڪيو هوندو آهي، تڏهن اهي ٻنان ڪنهن دير بدار

جي، سندس دل وڌي کائيندا آهن، ڇو ته ائين سمجهيو ويندو آهي ته جنگ جي دوران ۾ اها کين همت ۽ طاقت بخشيندي. جڏهن سر چارلس مئڪارٿيءَ کي اشانٽي قوم وارن سنه ١٨٢٣ع ۾ قتل ڪيو هو تڏهن، ڇيو وڃي ٿو ته اشانٽي لشڪر جي سردارن سندس دل کائي ڇڏي هئي، ڇو ته انهن کي اها اميد هئي ته انهيءَ طرح کين مقتول دشمن جي دليري حاصل ٿيندي. سندس گوشت کي سڪائي، هيٺين درجن وارن سردارن ۾ تقسيم ڪيو ويو هو ۽ سندس هڏا تمام گهڻي زماني تائين، ڪوماسيءَ ۾ قومي طلسم طور محفوظ رکيا ويا هئا. نيو گرئنيڊا جا "نارا" قبيلي وارا ڳاڙها هندستاني، موقعي ملڻ سان، هسپانوي سپاهين جون دليون کائي ڇڏيندا هئا، جو انهيءَ طرح کين اها اميد ٿيندي هئي ته هو پاڻ کي اهڙو ئي دلير ڪري ڇڏيندا، جهڙا *ڪئسٽيليا جا فوجي هئا." "سيئوڪس" قبيلي وارا ڳاڙها هندستاني دلير دشمن جي دل کي ڪٽي، سنهو ڪري، اهو پائوڊر کائيندا هئا ۽ اهڙيءَ طرح اهي مقتول دشمن جي طاقت حاصل ڪرڻ جي اميد رکندا هئا.

پر جتي ماڻهوءَ جي دل، سندس اصلوڪي مالڪ جي خوبين کي، اُن جي کائيندڙ ۾ داخل ڪرڻ لاءِ عام طرح کاڌي ويندي آهي، اتي اسين هيءَ ڳالهه به ڏسي چڪا آهيون ته انساني جسم جو فقط اهوئي هڪ حصو ناهي، جو انهيءَ مقصد لاءِ کاڌو ويندو آهي. چنانچه، جنوب- مشرقي آسٽريليا جا "ٿيڊورا" ۽ "نگاريگو" قبيلن جا ماڻهو مقتول دشمن جا هٿ ۽ پير کائيندا هئا، جو سندن اعتقاد هو ته ائين ڪرڻ سان اهي مئل دشمن جي همت ۽ پين خوبين جو ڪجهه حصو حاصل ڪندا. نيو سائوٿ

* سورهين صديءَ جو هڪ هسپانوي فوجي سردار، جنهن ميڪسيڪو جو علائقو فتح ڪيو هو.

ويلس جي "ڪاميلا روئي" قبيلي وارا دلير ماڻهوءَ جي همت حاصل ڪرڻ لاءِ سندس دل ۽ جگر، پيٽي ڪائيندا هئا. ٽونڪيي ۾ پڻ هيءَ وهم عام آهي ته بهادر ماڻهوءَ جو جيرو اهڙن سڀني ماڻهن کي بهادر بڻائيندو آهي، جي ان جو ڪجهه حصو ڪائيندا آهن. انهيءَ ساڳئي ارادي سان چيني باشندا، قاسيءَ تي لٽڪيل يا سزا طور قتل ٿيل بدنام ڌاڙيلن جو پتو ڪائيندا آهن. سماٽرا واڪ جي "ڊياڪ" نسل وارا پنهنجن هٿن کي لرزي جي مرض کان محفوظ رکڻ ۽ پنهنجن گوڏن کي طاقتور بنائڻ لاءِ، مقتول ماڻهن جي هٿن جون ترِيون ۽ سندن گوڏن جو گوشت ڪائيندا هئا. "ٽولا لاڪي" قبيلي وارا، جي مرڪزي سيليبس پيٽ جا، انساني سِرن جا بدنام شڪاري آهن، بهادر ٿيڻ لاءِ، شڪار ڪيل ماڻهن جو رت پيئندا ۽ سيڄالو ڪائيندا آهن. فلپائين پيٽن جا اٽالون قبيلي وارا پنهنجي مقتول دشمنن جي همت حاصل ڪرڻ لاءِ، سندن رت پيئندا آهن ۽ سندن سِرن جي پٺئين پاسي جو ڪجهه حصو ۽ پيٽ جا عضوا ڪچا ڪائيندا آهن. ساڳئي مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ، فلپائين پيٽن جي هڪ ٻئي قبيلي، ايفيو گائو، جا ماڻهو دشمنن جي سيڄالن کي چوسيندا آهن. ساڳيءَ طرح، جرمن نيو گائنا جي "ڪائي" قبيلي وارا دشمنن جي طاقت حاصل ڪرڻ لاءِ، سندن سيڄالا ڪائيندا آهن. مغربي آفريڪا جي "ڪمبنڊا" قبيلي وارن ۾، جڏهن ڪو نئون بادشاه تخت نشين ٿيندو آهي، تڏهن هڪ بهادر جنگي قيديءَ کي قتل ڪيو ويندو آهي ته بادشاه ۽ سندس درباري انهيءَ جو گوشت ڪائين ۽ مقتول جي طاقت ۽ شجاعت حاصل ڪن. زولو قبيلي وارن جي بدنام سردار، ماٽوئانا، اهڙن ٿيهن سردارن جا، جن جي ماڻهن کي هن ناس ڪري ڇڏيو هو،

هن اعتقاد کان پيتا پي چڙيا، ته اهي ڪيس طاقتور بڻائي ڇڏيندا. زولو قوم وارن جو هيءُ خيال آهي ته دشمن جي پيشانيءَ جي مرڪزي حصي ۽ هڪ پروڻ کائڻ سان، کين دشمن جي سنهن ۾ گهوري نهارڻ جي طاقت نصيب ٿيندي. ڪنهن به جنگ جهڙيءَ مهم تي رواني ٿيڻ کان اڳ، سيليبس ۾، منهاسا قبيلي وارا مقتول دشمن جي وارن سان هڪ چڳ وڍي منجهانئس دليري چڪي ٻاهر ڪڍڻ لاءِ، ان کي ٻڙڪندڙ پاڻيءَ ۾ ٻوڙيندا هئا، بهادريءَ جي انهيءَ عرق کي جنگي جوڌا پيئندا هئا. نيوزيلئنڊ جو "سردار 'اتوئا' (ديوتا) هوندو هو، پر ڪي ديوتائون طاقتور ۽ ڪي بي طاقت هوندا هئا، منجهانئن هر هڪ قدرتي طور، پاڻ کي پهرئين قسم جي ديوتائن منجهان هڪ شمار ڪرڻ جو خواهان هوندو هو؛ ان ڪري، انهيءَ مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ جيڪا تجويز اختيار ڪئي ويئي هئي سا، پين جي روحن کي پنهنجي روح سان ملائي گڏ ڪرڻ جي هئي؛ چنانچه، جڏهن ڪو جنگي جوڌو ڪنهن سردار کي قتل ڪندو هو، تڏهن هو پنهنجن آڱرين سان مقتول جون اکيون هڪدم ٻاهر ڪڍي ڳڙڪائي ڇڏيندو هو، ڇو ته 'اتوئا ٽونگا' کي انهيءَ عضوي اندر مقيم سمجهيو ويندو هو؛ چنانچه، هو نه فقط اُن جي جسم کي قتل ڪندو هو، پر ساڳئي وقت پنهنجي دشمن جي روح تي پڻ قبضو ڪندو هو ۽ نتيجي طور هو جيترا گهڻا سردار قتل ڪندو هو، اوترو قدر سندس ديوتائي قوت ۾ اضافو ٿيندو هو."

هينئر هيءَ ڳالهه سمجهڻ آسان آهي ته ڇو هڪ وحشيءَ کي اهڙي ماڻهوءَ يا جانور جي گوشت کائڻ جي خواهش رهي ٿي، جنهن کي اهو ديوتائي سمجهي ٿو. ديوتا جي بدن کائڻ سان، هو

ديوتا جي وصفن ۽ قوتن ۾ شريڪ ٿيو پئي. ۽ جڏهن اهو ديوتا آنَ جو ديوتا آهي، تڏهن ڊاک جي رس سندس رت آهي؛ ۽ اهڙيءَ طرح ماني کائڻ ۽ شراب پيئڻ سان هڪ پوڄاري پنهنجي ديوتا جو سچو پچو جسم ۽ رت کائي ٿو. چنانچه، ڊيئونيسس جهڙي انگور جي ول جي ديوتا جي سائن سوڻن ۾ شراب پيئڻ عياشيءَ جو فعل نه، پر سنجيده نوعيت جو هڪ متبرڪ عمل آهي. ان جي باوجود، ڪو وقت اهڙو به اچي ٿو، جڏهن عقلمند ماڻهوءَ لاءِ هن ڳالهه کي سمجهڻ دشوار ٿيو پوي، ته ڪو به ماڻهو، پنهنجي هوش و حواس ۾ هيئن قياس ڪيئن ڪري سگهي ٿو ته مانيءَ کائڻ يا شراب پيئڻ سان هو هڪ ديوتا جي بدن ۽ رت کي کائي ٿو. "سسيرو" چوي ٿو ته "جڏهن اسين آنَ کي "سيريسس" ۽ شراب کي "باڪس" سڏيون ٿا، تڏهن اسين هڪ رواجي اصطلاح استعمال ڪريون ٿا، پر ڇا، توهان ائين سمجهين ٿو ته ڪو به شخص اهڙو پاگل آهي، جو اهو هيئن اعتبار ڪري ته هو خود ديوتا کي کائي رهيو آهي؟"

باب ٻاونجاهون

ديوتائي جانور کي ذبح ڪرڻ

۱- **مقدس ٻاز کي ذبح ڪرڻ:** مٿين بابن ۾ اسان ڏٺو ته اهڙيون گهٽيون قومون، جن ايتري قدر ترقي ڪئي آهي، جو اهي بنيادي طور فقط زراعت تي گذران ڪرڻ جهڙيون ٿيون آهن، سي پنهنجن اناج جي ديوتائن کي، اَن، جانورن وغيره جي اصلي صورت، يا جانورن ۽ ماڻهن جي اڌارين ورتل صورتن ۾ قتل ڪرڻ جون عادي رهيون آهن. هيئنر، اسان کي اهو ڏيکارڻ باقي آهي ته زراعت پيشه قومن وانگر، شڪاري ۽ مالدار قومون پڻ اهڙين هستين کي، جن کي اهي پوڄينديون آهن، ذبح ڪرڻ جون عادي رهيون آهن. اهي قابل پرستش هستيون، يا ديوتائون، جيڪڏهن اهي درحقيقت انهيءَ ناليءَ سان سرفراز ٿيڻ جي قابل آهن، جن کي ريڊار پوڄيندا ۽ ڪائيندا آهن، محض ۽ خالص جانور هوندا آهن ۽ نه اهي جانور، جي ٻين فوق الفطري هستين جا نمائندا آهن. اسان جو پهريون مثال ڪئليفورنيا جي ڳاڙهن هندستانين مان ورتل آهي، جي مائي ۽ سوافق آب و هوا واري آسمان جي هيٺان، سائي ۽ آباد ملڪ ۾ رهندي به، وحشيپڻي جي هيٺين ڪان هيٺين ڏاڪي تي بيٺل آهن. اڪاڪچيمم قبيلي وارا شهباز جي پوڄا ڪندا هئا ۽ سال ۾ هڪ دفعو سندس اعزاز ۾ هڪ زبردست ميلو منعقد ڪندا هئا، جنهن کي

اهي ” پينسس “ يا ” پکين جي تقريب “ سڏيندا هئا. تقريب لاءِ جيڪا تاريخ مقرر ڪئي ويندي هئي، سا تقريب ملهائڻ واري ڏينهن کان فقط هڪ شام اڳ، عام ماڻهن ۾ مشتهر ڪئي ويندي هئي ۽ هڪ خاص مندر (وِنقئيچ) تائين جون هڪدم تياريون ڪيون وينديون هيون جو، معلوم ٿئي ٿو، نوڪدار پٿرن جو هڪ گول يا بيضوي شڪل جو لوڙهو هوندو هو، جنهن ۾ چنيگچنيچ ديوتا جي نمائندگي ڪرڻ لاءِ هڪ ميداني بگهڙ جي گاهه سان ڀريل کل بيضوي شڪل واري لوڙهي تي رکيل هوندي هئي. جڏهن مندر ٺهي تيار ٿيندو هو، تڏهن انهيءَ پکيءَ کي جلوس جي صورت ۾ نهايت سنجيدگيءَ سان نيون ويندو هو، جتي کيس هڪ قربانگاهه تي رکيو ويندو هو، جو خاص انهيءَ موقعي لاءِ تيار ڪيو ويندو هو. پوءِ سڀئي نوجوان عورتون، شادي شده خواه ڪنواريون، هيڏانهن هوڏانهن، ڪي هڪ طرف ته ٻيون ٻئي طرف، ڊوڙڻ لڳنديون هيون، ڄڻ ته اهي پاڳل ٿي ويئون هيون. باقي ٻنهي جنسن جا معمر افراد خاموش تماشبين بڻيا ويٺا هوندا هئا ۽ انهن جا اڳوان رنگ ۽ ڪنئين سان سينگارجي، پنهنجي پوچا واري پکيءَ جي چوگرد نچندا هئا. انهن رسمن جي ختم ٿيڻ تي، اهي ماڻهو پکيءَ کي پڪڙيندا ۽ کيس وڏي مندر ڏانهن وٺي ويندا هئا، مجمع جا سڀ ماڻهو انهيءَ عظيم نمائش ۾ شريڪ ٿيندا هئا ۽ سردار جلوس جي اڳيان نچندا ۽ ڳائيندا هئا. مندر ۾ پهچڻ شرط اهي پکيءَ کي اهڙيءَ طرح قتل ڪندا هئا، جو سندس رت جو هڪ قطرو به ضايع نه ٿيندو هو. پکيءَ جي کل سڄي ۽ صحيح سالم لاٿي ويندي هئي ۽ آن کي، کنئين سميت بطور يادگار محفوظ ڪرڻ يا تقريبن تي پائڻ جي پوشاڪ،

”پائيلٽ“، تاهڻ لاءِ محفوظ رکيو ويندو هو. ٻڪيءَ جي لاش کي منڊو اندر هڪ سوراخ ۾ دفن ڪيو ويندو هو ۽ پوڙهيون زالون سندس قبر جي چوڌاري اچي جمع ٿينديون ۽ روئنديون يا هلڪي آواز سان زوردار سڏڪا ڀرينديون هيون ۽ قبر مٿان مختلف قسمن جي اناج جا ٻج يا ڪاڌي جا ذرا اڇلائي، روئيندي روئيندي هيئن چونديون هيون، ”تون ڇو ٻڇي وئين ؟ ڇا، تون اسان وٽ بهتر حالت ۾ نه هجين ها؟ تون اسان وانگر ”پائنول“ (هڪ قسم جي ڪڙهي) تاهين ها؛ ۽ جيڪڏهن تون ٻڇي نه وڃين ها، ته تون ”پينسس“ نه ٿين ها“، وغيره وغيره. جڏهن اها رسم پوري ٿيندي هئي، تڏهن وري به ناچ شروع ڪيو ويندو هو، جو ڏن ڏينهن ۽ راتين تائين جاري رکيو ويندو هو. چون ٿا ته ”پينسس“ هڪ عورت هئي، جا جبلن ۾ ٻڇي وئي هئي، جتي ڪيس ”چنيگچينچ“ ديوتا ٻڪيءَ جي صورت ۾ تبديل ڪيو هو. سندن اعتقاد هو ته جيتوڻيڪ اهي هر سال ٻڪيءَ جي قرباني ڪندا هئا، تڏهن به اها عورت وري زنده ٿيندي هئي ۽ جبلن ۾ واقع پنهنجي گهرڙانهن واپس ويندي هئي. تنهن کان سواءِ سندن خيال هو ته ”جيترو گهڻو انهيءَ ٻڪيءَ کي ذبح ڪيو ويندو هو، اوترو اُن جو تعداد وڌندو ويندو هو؛ ڇو ته سڀئي مختلف ”ڪئپيٽين“ ساڳي ئي ”پينسس“ جي تقريب ملهائيندا هئا ۽ سندن پختو اعتقاد هو ته انهن سيني موقعن تي جيڪي به پکي قربان ڪيا ويندا هئا، سي سڀئي هڪ، ۽ اها ئي هڪ مادي هوندي هئي.

ڪثرت ۾ جنهن وحدت کي ڪئليفورنيا وارن اهڙيءَ طرح فرض ڪيو آهي، سا نمايان آهي ۽ اها مقدس ٻڪيءَ کي قتل ڪرڻ ۾ سندن ارادن کي واضح ڪرڻ ۾ مدد ڏئي ٿي.

نسلي زندگيءَ جو هڪ فرد جي زندگيءَ کان مختلف ۽ علحده هئڻ جو خيال، اسان کي ڪٿي ڪيتري قدر به آسان ۽ نمايان نظر اچي، پر اهو خيال اهڙو آهي، جنهن کي ڪئليڊونيا جو هڪ وحشي سمجهي ئي نٿو سگهي. هو نسلي زندگيءَ کي انفرادي زندگيءَ کان ٻئي ڪنهن نموني ۾ تصور نه ٿو ڪري سگهي ۽ ان ڪري به هو انهن ساڳين خطرن ۽ آفتن ۾ گهيريل سمجهي ٿو، جي هڪ فرد جي زندگيءَ کي ڏسڪائين ۽ آخرڪار نيست و نابود ڪن ٿيون. ظاهر آهي ته هو ائين سمجهي ٿو ته جيڪڏهن ڪنهن به نسل کي پنهنجي ليکي ڇڏي ڏبو، ته اهو هڪ فرد وانگر پوڙهو ٿي، آخر مري ويندو ۽ ان ڪري ڪنهن مخصوص نسل کي، جنهن کي هو مقدس يا ديوتائي تصور ڪري ٿو، فنا ٿيڻ کان بچائڻ لاءِ ڪو قدم کڻڻ گهرجي. انهيءَ مصيبت کي ٽارڻ لاءِ، جنهن اڪيلي ذريعي جو هو تصور ڪري سگهي ٿو، سو انهيءَ نسل جي ڪنهن اهڙي فرد کي قتل ڪرڻ جو آهي، جنهن جي نسن ۾ زندگيءَ جي وير اڃا تائين زور سان وهي رهي آهي ۽ جا اڃا وڏيءَ عمر جي ڏڍن ۾ ڦاسي، هڪ هنڌ بيهي نه رهي آهي. هو سمجهي ٿو ته اها زندگي، جنهن جو هڪ نهر کان رخ ڦيريو وڃي ٿو، سا هڪ نئينءَ نهر ۾ زياده تازگيءَ ۽ آزاديءَ سان وهندي، يعني لفظن ۾ ڪٿي چئجي ته ذبح ٿيل جانور دوباره زنده ٿيندو ۽ جوانيءَ جي سڄي جوش ۽ آسنگ سان هڪ نئينءَ زندگيءَ ۾ قدم رکندو. اسان جي نظرن ۾ اها دليلبازي صاف طور غير معقول ۽ احمقانه آهي؛ پر ان سان گڏ اها رسم به ته اهڙي ئي احمقانه آهي. هيءَ ڳالهه قابل غور آهي ته انفرادي ۽ نسلي زندگين جي درميان "ساموئان" قبيلي وارن وٽ ساڳي ئي قسم جو مونجهارو

هوندو آهي. هرهڪ خاندان جانورن مان هڪ مخصوص جنس کي ديوتا جي حيثيت ۾ رکندو آهي؛ ان جي باوجود، انهن جانورن مان هڪ، مثال طور، الوءَ جو سوٽ، ديوتا جو سوٽ ڪونه هوندو هو، ”چوته کيس اجا به زندهه ۽ دنيا جي سيني؛ زنده آلُن ۾ موجود سمجهيو ويندو هو“.

۲- **مقدس گهٽي کي ذبح ڪرڻ:** ڪئليفورنيا جي جنهن وحشيانه رسم تي اسان تازو غور ڪيو آهي، تنهن جو هڪ قريبي متوازي مثال قديم مصري مذهب ۾ موجود آهي. ٿيبس جا رهواسي ۽ ٻيا سڀئي اهڙا مصري، جيڪي اٿيبس واري ديوتا ”ائمن“ جي پوڄا ڪندا هئا، سي گهٽين کي مقدس جانور سمجهندا هئا ۽ انهن کي قربان ڪونه ڪندا هئا. پر سال ۾ هڪ دفعو ”ائمن“ جي ميلي تي هڪ گهٽو قربان ڪيو ويندو هو ۽ ان جي کل لاهي، ديوتا جي مجسمي کي اُن سان ملبوس ڪيو ويندو هو. پوءِ اهي گهٽي جي مٿان ويهي ماتم ڪندا هئا ۽ کيس هڪ مقدس قبر ۾ دفن ڪندا هئا. انهيءَ رسم جي سمجهاڻي هن آکاڻيءَ ذريعي ڏني ويندي هئي ته زيوس ديوتا هڪ دفعي هرڪيولس کي، گهٽي جي کل مٿي سان پڌي پنهنجو ديدار ڪرايو هو. هن حالت ۾ گهٽو، جانور- ديوتا هو، بلڪل اهڙي ئي نموني، جيئن بگهڙ لائڪوپولس وارن جو جانور- ديوتا هو ۽ ٻڪر مينڊيس وارن جو جانور- ديوتا هو. ٻين لفظن ۾ چئجي ته گهٽو خود ائمن ديوتا هو. هيءَ حقيقت آهي ته قديم زماني جي يادگارن تي ائمن ديوتا نيم- انساني صورت ۾ ڏيکاريو ويو آهي، جنهن کي جسم ماڻهوءَ جو ۽ مٿو گهٽي جو آهي. پر انهيءَ مان هيءُ معلوم ٿي رهيو آهي ته اهو انهيءَ ابتدائي بناوت واريءَ

حالت ۾ هو، جنهن مان سيني جانور - ديوتائن کي، انساني خصلتن وارن مڪمل ديوتائن جي صورت ۾ نمايان ٿيڻ کان پيشتر لنگهڻو پوندو آهي. ان ڪري گهٽي کي ديوتا جي حضور ۾ قرباني طور هڪ جانور جي حيثيت ۾ نه، پر خود ديوتا جي حيثيت ۾ قربان ڪيو ويندو هو، جنهن جي انهيءَ جانور سان شناخت هن رسم مان صاف طور واضح ٿي رهي آهي، جنهن موجب سندس مجسمي کي ذبح ٿيل گهٽي جي کل ۾ وڌو ويندو هو. گهٽي - ديوتا کي اهڙيءَ طرح سال بسال ذبح ڪرڻ جو سبب شايد اهو ٿي هوندو، جو مون ديوتا کي قتل ڪرڻ جي عام ۽ ڪئليفورنيا وارن جي مقدس باز کي قتل ڪرڻ جي خاص رسم متعلق بڌايو آهي. انهيءَ رسم کي، مصر سان لاڳو ڪرڻ جي صورت ۾، ڏکي - ديوتا اپيس جي انهيءَ تشبيهه مان تقويت ملي رهي آهي، جنهن موجب انهيءَ ڏکي کي ڪن سالن جي مقرر ٿيل عرصي کان وڌيڪ زنده رهڻ ڪونه ڏنو ويندو هو. انسان - ديوتا جي عمر جي اهڙيءَ طرح حد بنديءَ ڪرڻ جو ارادو، جيئن مون دليل پيش ڪيو آهي، کيس وڏيءَ چمار جي ڪمزوريءَ ۽ ناتوانيءَ کان محفوظ رکڻ جو هو. اهو ساڳيو ئي دليل حيوان- ديوتا کي، جيئن ٿيبس واري گهٽي سان ڪيو ويندو هو، سال بسال ذبح ڪرڻ جي رسم - ممڪن آهي ته اها زياده قديم هئي - کي سمجهائڻ لاءِ ڪافي معلوم ٿي رهيو آهي.

ٿيبس واريءَ رسم جو هڪ نقطو — ديوتا جي مجسمي کي ذبح ٿيل گهٽي جي کل پهرائڻ — خاص طور قابل توجه آهي. جيڪڏهن ديوتا شروعات ۾ زنده گهٽو هو ته مجسمي ذريعي سندس نمائندگي ضرور ڪنهن پوئين دور جي ايجاد هوندي، پر

سوال هيءُ آهي ته ان جو بنياد ڇيو ڪيئن؟ سوال جو هڪ جواب شايد انهيءَ جانور جي ڪل کي محفوظ رکڻ جي رسم مهيا ڪري رهي آهي، جنهن کي مقدس سمجهي ذبح ڪيو ويو ٿو. ڪئليفورنيا جا باشندا، جيئن اسين ڏسي چڪا آهيون، باز جي ڪل محفوظ ڪري رکندا هئا ۽ انهيءَ ٻڪريءَ جي ڪل، جنهن کي لاباري واريءَ ٻنيءَ ۾ آنَ جي روح جي نمائندي طور ذبح ڪيو ويو ٿو، مختلف وهمي مقصدن لاءِ محفوظ رکي ويندي آهي؛ ڪل کي، درحقيقت ديوتا جي علامت يا يادگار طور، يا البت منجهس ديوتائي زندگيءَ جي ٿوري گهٽي حصي جي موجودگي سمجهي، ڪيس محفوظ رکيو ويندو هو ۽ آنَ کي ديوتا جي باقاعده مجسمي جي حيثيت حاصل ڪرڻ لاءِ، فقط گاهه ڀرڻ يا ڪنهن پنجري مٿان چڪي چاڙهڻ جي ضرورت هئي. پهريائين ته انهيءَ قسم جي مجسمي کي سال بسال نئون ڪرڻو پوندو هوندو، جو ته نئين ذبح ٿيل جانور جي ڪل نئون مجسمو مهيا ڪندي هئي. پر ساليانن مجسمن کان مستقل مجسمن تائين عبور آسان آهي. اسان ڏٺو آهي ته زياده قديم زماني جي هر سال نئين ”سي - وڻ“ وڍڻ جي رسم تي مستقل ”مئي - لڪڙي“ کي، جنهن کي، بهر حال، سال بسال تازن پنن ۽ گلن سان سينگاريو ويندو هو، ۽ ڪن حالتن ۾ ته آن جي مٿان تازو ننڍو وڻ به چاڙهيو ويندو هو، هڪ هنڌ ڪوڙي ڇڏڻ جي رسم حاوي پئجي ويئي. ساڳيءَ طرح، جڏهن ديوتا جي نمائندي طور گاهه سان ڀريل بوتي جي جاءِ، ديوتا جي ڪاٺ، پٿر يا ڌاتوءَ سان ٺهيل مستقل مجسمي والاري، تڏهن مستقل مجسمي کي هر سال ذبح ٿيل جانور جي تازي ڪل پارائي ويندي هئي. جڏهن

معاملو انهيءَ منزل تي اچي پهتو. تڏهن گهٽي کي ذبح ڪرڻ جي رسم جي بلڪل فطرتي طور اها معنيٰ ڪئي ويئي ته آها مجسمي جي حضور ۾ قرباني هئي، جنهن جي سمجهائڻ لاءِ ائمن ۽ هرڪيوليس جهڙي ڳالهه ايجاد ڪئي ويئي.

٣- مقدس ناڳ کي مارڻ: مقدس جانور کي سال بسال مارڻ ۽ سندس کل کي محفوظ رکڻ جو اولهه افريڪا هڪ وڏيڪ مثال مهيا ڪري ٿي. فرنئنڊو پو نالي هڪ ٻيٽ ۾ ”عيساپو“ علائقي جا حبشي، ڦڻ واري ڪاريهر ناڳ کي پنهنجو محافظ ديوتا ڪري سمجهندا آهن، جو کين فائدو يا نقصان رسائي سگهي ٿو ۽ مٿن دولت ۽ ثروت يا مرض ۽ موت نازل ڪري سگهي ٿو. انهيءَ بلا جي کل جو پڇ وارو پاسو هيٺ ڪري، ان کي جونڪ جي بالاترين وڻ جي شاخ تان لٽڪايو ويندو آهي ۽ ان جو وڻ تي لٽڪائڻ هڪ ساليانو تقريب هوندي آهي. جيئن ئي اها رسم پوري ٿيندي آهي؛ تيئن ڳڌ ريل سال اندر ڄاول سڀئي ٻارن کي ٻاهر آڻي، سندن هٿن کي سٽي ڪري، ناڳ جي کل جي پڇ کي لارايو ويندو آهي. اها پوئين رسم معصوم ٻارن کي قبيلي جي ديوتا جي زير حفاظت رکڻ جو صاف طرح هڪ رستو آهي. ساڳيءَ طرح سينيگامبيا ۾ ”آزدها“ قبيلي وارن جي هر هڪ ٻار وٽ، سندس جمڻ جي اٺن ڏينهن اندر اژدها بلا جي اچڻ جي اميد رکي ويندي آهي؛ ۽ قديم افريڪا جي ”پسائلي“، يعني ”ناڳ“ قبيلي وارا پنهنجن معصوم ٻارن کي اعتقاد کان ناڳن اڳيان رکندا هئا ته قبيلي جي حلالي ٻارن کي ناڳ ڪوبه ضرر ڪونه رسائيندا.

٤- پاڻيءَ جي مقدس ڪمين کي کهڻ: ڪئليفورنيا

مظهر ۽ فرنٽنبڊوپو وارين رسمن ۾ جانور جي پوڄا جو زراعت سان ڪوبه تعلق معلوم ڪونه ٿو ٿئي، ۽ ان ڪري هيءَ فرض ڪري سگهجي ٿو ته اها انهيءَ زماني جي آهي، جڏهن معاشرو اڃان شڪاري يا مالداري نوعيت وارو هو، ساڳي ئي ڳالهه هيٺينءَ رسم متعلق چئي سگهجي ٿي، حالانڪ نيو ميڪسيڪو جي ”زوني“ قبيلي جا ڳاڙها هندستاني، جي اها رسم ادا ڪندا آهن، هن وقت ڳوٺن اندر ٺاهيل شهرن يا ڳوٺن ۾ رهن ٿا ۽ زراعت، مٽيءَ جي برتن ٺاهڻ ۽ ڪپڙي اڻڻ جا پيشا اختيار ڪري ويٺا آهن. پر ”زوني“ قبيلي وارن جي رسم جا چند مخصوص پهلو اهڙا آهن جي ڪيس مٿي ذڪر ڪيل حالتن کان هڪ مختلف طبقي ۾ رکن ٿا. چنانچه بهتر ٿيندو، جيڪڏهن آن کي هڪ عيني شاهد جي لفظن ۾ تفصيلوار بيان ڪجي.

”وچ اونهاري جي اچڻ سان گرمي سخت تيز ٿي ويئي. منهنجو ڀاءُ (يعني ڳاڙهو هندستاني، دين جو ڀاءُ) ۽ آءٌ، روز بروز پنهنجي گهر جي هيٺان وارين زير زمين ٿڌين ڪوٺين ۾ ويٺا هوندا هئاسين، سوخرالذڪر پنهنجيءَ عجيب و غريب صورت واريءَ ڏورٽيءَ ۽ بي ڍولن اوزارن سان ميڪسيڪو جي سڪن کي، ڪنگڻن، ڪمرپٽن، ايرينگن، بٽڻن وغيره جي صورت ۾، وحشين جي سينگار لاءِ ٺاهي رهيو هو، جيتوڻيڪ سندس اوزار بلڪل بي ڍنگا هئا، ان جي باوجود اهو صبر ۽ ڪاريگريءَ جي ميل جول سان جيڪو ڪم ڪندي رهيو هو، سو حيرت انگيز نموني سان خوبصورت هو. هڪ ڏينهن جڏهن آءٌ ويهي سندس ڪم کي جاچي رهيو هوس، ٽئين پنجاهه ماڻهن جو هڪ جٿو تمام تيزيءَ سان ٽڪريءَ جي ڍاسن ڏانهن لهندو ڏٺم،

جو اولهه طرف ميدان وٽي هليو ويو. سندس اڳواڻي هڪ پادري ڪري رهيو هو، جنهن کي رنگ لڱل هو، جو ڪوڏين ۽ سپين سان سينگاريل هو ۽ سندن پٺيان "شو-لو-وٽ-سي" يا "باهه جو ديوتا" هو، جنهن جي هٿ ۾ مشعل هئي. جڏهن اهي سڀيئي غائب ٿي ويا، تڏهن سون وڏي ٻاءِ ڪان انهيءَ ڳالهه جو مقصد دريافت ڪيو.

".هن چيو ته اهي ڪا-ڪا شهر ۽ اسان جي پنهنجي گهر ڏانهن ٿا وڃن. چار ڏينهن پوءِ، سانجهيءَ ڌاري، اهي 'ڪا-ڪوڪ-شي' يا 'سٺي ناچ' تي جو خوبصورت لباس ۽ نقاب پائي، ساڳي ٿي پيچري تان، هڪ پٺيان ٻيو ساٿهو ٿي، قطار ۾ واپس آيا ۽ هرهڪ جي ٻانهن ۾، پاڻيءَ جي جيئرين ۽ ڦٽڪندڙ ڪمين سان سان ڀريل هڪ هڪ ٽوڪرو هو، جنهن کي سنجهائڻ هر هڪ اهڙيءَ نزاڪت ۽ نفاست سان کڻي پئي آيو، جڻين هڪ ماءُ پنهنجي معصوم ٻار کي کڻي ايندي آهي. انهن سان ڪي بدبخت جانور ڏاڍيءَ حفاظت سان نرم ڪٽن ۾ ويڙهيل هئا ۽ سندن مٿا ۽ اڳيون ٽنگون ٻاهر نڪتل هيون- ۽ جڻين ته اهي ڪنين سان سينگاريل زائرين جي ڪلهن تي سوار هيون ان ڪري اهي ساڳيءَ حالت ۾ ڪنيل ٻارن جي خاڪن وانگر ڪيل جهڙو پر سنجيده نوعيت جو هڪ نظارو پيش ڪري رهيون هيون. انهيءَ ڏينهن شام جو، جيئن آءٌ متينءَ منزل تي رات جي ماني کائڻ ۾ مصروف هوس، تئين گورنر جو سالو اتي اچي نڪتو. سڀ ڪٽنب وارن هن جي اهڙيءَ گرمجوشيءَ سان آجيان ڪئي، جڻ ته ڪو آسماني پيغامبر هو. سندس ڏڪندڙ آڱرين ۾ پاڻيءَ جي تمام بدنام ۽ باغي ڪمين سان هڪ هئي. سندس هٿن ۽ اگهاڙن

پيرن کي اڇا تائين رنگ ڇنبڙيو پيو هو، جنهن سان مون هيءَ اندازو ڪيو ته اهو انهيءَ مقدس سفارت سان هڪ هو.

”سو، تون ’ڪا-ٿلو-ايل-لون‘ ڏانهن ويو هئين، هائو نه؟“ مون ڪانٽس پڇيو.

”هون،“ ٽڪ وچان نيدال ٽيل انهيءَ ماڻهوءَ، جنهن جو آواز گهٽو وقت منترن آلاپڻ سبب گگهو ٿي ويو هو، جواب ڏنو ۽ جيئن اهو ذري گهٽ بيهوش ٿي، ڪلن جي هڪ ٿهيءَ مٿان اچي ڪريو، جي خاص طور سندس اعزاز ۾ اتي ٿاهي رکيون ويئون هيون، تيئن هن تمام نزاڪت سان انهيءَ ڪميءَ کي اتي رکيو. ڪميءَ اڇا پاڻ کي آزاد محسوس مس ڪيو هو، ته اها ايتريءَ تيزيءَ سان هيڏانهن هوڏانهن ڀڄڻ ۽ ڊڪڻ لڳي، جيتريءَ سان سندس لنگڙيون ٽنگون کيس کڻي ٿي سگهيون. خاندان جي سيني پاتين گڏجي، هڪ ئي ماڻهوءَ وانگر بيخود ٿي، پنهنجو پنهنجو ٿالهي، چمچو ۽ پيئڻ جو پيالو هٿن سان ڇڏيو ۽ اهي سپيئي، ڪاڏي جي هڪ مقدس پيالي سان، منجهس پيل ڪاڏو ڀڪن ۾ کڻي، ڏاڍيءَ تيزيءَ سان ڪميءَ جي پٺيان سڄي ڪمري اندر، اونداهين ڪنڊن ڪڙڇن ۾، پاٽيءَ جي دلن جي چوگرد، آنَ پيهڻ جي جنڊن پٺيان ۽ وري ٻاهر فرش جي وچ ۾، پرارٿنا ڪندا ۽ سندس پٺيان ويندي ويندي انهيءَ جيَ پٺيءَ تي اهو ڪاڏو هاريندا، ڦرندا رهيا. آخرڪار، حيرت جي ڳالهه آهي، جو اها ڪمي زخميل پيرن واري انهيءَ ماڻهوءَ ڏانهن واپس موٽي آئي، جنهن کيس اتي آندو هو. ”آها!“ هن جذبي وچان رڙ ڪري چيو، ’ڏسو، ڏسو وري به مون ڏانهن پيئي اچي، آها، ڪهڙا نه وڏا احسان سيني جا پير اڄ مون تي ڪري رهيا آهن،‘ ۽،

زمين تي ڪريل جانور ٻتان نرسيءَ سان هٿ ڦيرائيندي، هن پنهنجي هٿ جي ترۍءَ کي اونهو سلو ڪٽي، دير تائين سنگهيو ۽ ساڳئي وقت ديوتائن جي رحم ۽ ڪرم لاءِ پڪاريائين. پوءِ پنهنجيءَ ڪاڏيءَ هٿ تي رکي، پنهنجين وڏين ۽ حسرتناڪ اکين سان پنهنجي بدصورت قيديءَ کي ڏٺائين، جيئن اهو، ڪاڏي سان ٽقيل اکين کي چنڀيندو ۽ لسي فرش کي پنهنجي چنبن سان رهڙيندو، هيڏانهن هوڏانهن ٽاقوڙا هڻندو. ڦري گهري رهيو هو. اهڙي نازڪ موقعي تي مون هڪ سوال پڇڻ جي همت ڪئي:

”تون هن کي وجهڻ چو نه ٿو ڏين، يا ڪجهه پاڻي چو نه ٿو پيارينس؟'

”انهيءَ ماڻهوءَ آهستي آهستي پنهنجون اکيون مون ڏانهن ڦيرايون، سندس منهن تي درد، غصي ۽ رحم جي جذبن جو هڪ عجيب اثر ظاهر ٿيو ۽ هوڏانهن پوڇا ۾ مشغول گهر جي پاتين منهنجي طرف مذهبي نوعيت جي پاڪ ڏپ وچان اکيون ڦاڙي، گهوري نهاريو.

”ويچارا ننڍا ياڻا!' هن چيو، 'چا، توکي معلوم ناهي ته اهو جانور ڪيتري قدر قيمتي آهي؟ هو ۽ مري؟ اهو هرگز 'نه' مرندو، آءٌ توکي ٻڌايان ٿو ته اهو نه ٿو مري سگهي.“

”'پر جيڪڏهن تون ان کي نه ڪارائيندين ۽ نه پاڻي پيئاريندين، ته اهو يقيناً مرندو.'

”'آءٌ توکي ٻڌايان ٿو ته اهو نه ٿومري سگهي، سپائي! هو فقط پنهنجو گهر تبديل ڪندو ۽ پنهنجن پائرن جي گهر واپس ويندو. پر اوهو! چڱو، چڱو! توکي پلا ڪهڙي خبر؟' هو

خيال ۾ غرق ٿي ويو. اندي ٿيل ڪميءَ ڏانهن ڦرندي، هن وري چيو، ”آه! منهنجا ويچارا پيارا وڇايل ڀار يا ڀيڻ، منهنجي ڀيڻ يا ٿيندڙ ڀاءُ! ڪنهن کي ڪهڙي خبر ته ڪير؟- ٿي سگهي ٿو ته خود منهنجو پرڏاڏو يا پرڏاڏي!‘ ۽ ائين چئي، هو انتهائي دردناڪ نموني سان روئڻ ۾ اچي چڙڪيو ۽ سڏڪن جي شدت کان ڏڪندي، جن جو پڙاڏو عورتن ۽ ٻارن طرفان پڻ اچي رهيو هو، هن پنهنجو منهن ڪٽي هٿن ۾ لڪايو. هن جي غمگين حالت تي، جا حالانڪ غلط فهميءَ جو نتيجو هئي، رحم کائيندي، سون ڪميءَ کي ڇڏي ڪنيو ۽ کيس چپن تائين آڻي، سندس ٿڏيءَ ۽ سخت پٺيءَ تي چمي ڏني، پوءِ کيس زمين تي رکندي، آهي غمزده خاندان کي پنهنجي ماتم سرائي ڪرڻ لاءِ ڇڏي، ٻاهر نڪري ويس. ٻئي ڏينهن، پوڇائن ۽ نرميءَ وارين منٿن، ۽ نذرانن سان غريب ڪميءَ کي قتل ڪيو ويو ۽ سندس گوشت ۽ هڏن کي ڪڍي، ننڍيءَ نديءَ ۾ رکيو ويو، ته جيئن اها مئلن جي ڍنڍ جي سياه پاڻيءَ ۾، پنهنجن رفيقن جي وچ ۾ هڪ دفعو پيهر ابدي زندگي ماڻڻ لاءِ وڃي پهچي. سنگ پشت کي، احتياط سان وڍي ۽ خشڪ ڪري، ناچ جي جينجهڻ ۾ تبديل ڪيو ويو، جو هرڻ جي چمڙي جي هڪ ٽڪر سان ڍڪيل، اڄ بہ منهنجي ڀاءُ جي گهر جي ڇت وارين دونهانيءَ ٿنين سان لٽڪندو نظر اچي ٿو. هڪ دفعي ”ناوا جو“ قبيلي وارن جي ڪنهن ماڻهوءَ ان کي ڪاٺ جي چمچي جي قيمت تي خريد ڪرڻ چاهيو، کيس ڪاوڙ سان تڙيون ۽ ڌمڪيون ڏيئي، گهر مان ٻاهر ڪڍيو ويو. جيڪڏهن ڪو ماڻهو هن راءِ ڏيڻ جي همت ڪري وڃهي، ته ڪڇمي هينئر زنده ڪانہ هئي ته سندس اهو گفتو جيڪر

اڙڪن سان درياه وهائي ڇڏي ۽ ڪيس ياد ڏياريو وڃي ته هن فقط گهر تبديل ڪيا هئا ۽ "اسان جي گمشده پين" جي گهر ۾ هميشه لاءِ رهڻ واسطي ويا آهن."

انهيءَ رسم ۾ اسان کي انساني روحن جي ڪُمين جي جسمن ۾ تحليل ٿيڻ جي هن اعتقاد جو واضح ترين نموني ۾ اظهار ٿيل ملي ٿو. انساني روحن جي تحليل ٿيڻ جي نظريي جا "موقي" قبيلي جا ڳاڙها هندستاني پڻ، جي "زوني" هندستانين واريءَ ساڳيءَ قوم سان وابسته آهن، قائل آهن. "موقي" قوم وارا قبيلائي علامتن رکندڙ قبيلن ۾ تقسيم ٿيل آهن، جهڙوڪ "رڇ- قبيلو"، "بگهڙ قبيلو"، "سهڙ- قبيلو"، وغيره وغيره؛ سندن اعتقاد آهي ته سندن قبيلن جا ابا ۽ ڏاڏا رڇ، هرڻ، بگهڙ، گهوڙيون وغيره هئا؛ ۽ هن ڳالهه ۾ سندن پختو عقيدو آهي ته موت وقت هر هڪ قبيلي جا ساٿهو انهيءَ خاص قبيلي مطابق، جن سان اهي وابسته هئا، رڇ، هرڻ وغيره ٿي ويندا آهن. "زوني" قوم وارا اهڙن قبيلن ۾ به تقسيم ٿيل آهن، جن جون قبيلائي علامتون "موقي" قبيلي وارن جي علامتن سان قريبي طور متفق آهن ۽ سندن قبيلائي علامتن سان هڪ، ڪُمي آهي. چنانچه، ممڪن آهي ته ڪميءَ اندر انساني روح جي تحليل ٿيڻ ۾ سندن اعتقاد، سندن علامتي مذهب جو هڪ باقاعده جز آهي. پوءِ پلا، اهڙيءَ ڪميءَ کي مارڻ جي، جنهن ۾ ڪنهن عزيز ۽ خويش جي روح کي موجود سمجهيو وڃي ٿو، معنيٰ ڇا آهي؟ ظاهر طور مقصد هيءَ آهي ته ٻئي جهان سان آمدورفت قائم رکي وڃي، جنهن ۾ مثل ساڻهن جي روحن کي ڪُمين جي صورت ۾ موجود سمجهيو وڃي ٿو. هيءَ اعتقاد ته عام آهي ته دنيا کي رخصت ڪري وڃڻ وارن جا روح، گاه گاهي پنهنجن

اصلوڪن گهرن ڏانهن واپس ايندا آهن؛ انهيءَ اعتقاد جي ماتحت انهن غيبي مهمانن جو زنده ماڻهو استقبال ڪن ٿا ۽ کين دعوتون ڪارائي، وري پنهنجو رستو ڏيکاريو وڃي ٿو. ”زوني“ قوم وارن جي رسم ۾، مئل ماڻهن کي ڪمين جي صورت ۾ گهر آندو وڃي ٿو ۽ ڪمين کي مارڻ، انهن روحن کي وري عالم ارواح ڏانهن واپس موڪلڻ جو هڪ رستو آهي. چنانچه، ديوتا کي قتل ڪرڻ جي رسم متعلق جيڪا عام سمجهاڻي مٿي ڏني ويئي آهي، سا ”زوني“ قوم وارن جي رسم سان لاڳو نه آهي، جو ان جي اصلي معنيٰ ڪجهه قدر منجهيل آهي. نه وري ڪو اهو مونجهارو، جو انهيءَ موضوع مٿان لٽڪي، ڪيس ڏنڌلڪو بڻائي رهيو آهي، پوئين زماني جي زياده مڪمل بيان سان، جو انهيءَ رسم جي متعلق اسان وٽ موجود آهي، مڪمل طور هٽي وڃي ٿو. ان مان اسان کي معلوم ٿي رهيو آهي ته اها رسم، سالن سوڻن جي هڪ پيچيده نظام جو هڪ حصو آهي، جنهن کي اهي هندستاني، فصلن لاءِ مينهن جي ججهي مقدار حاصل ڪرڻ جي خاطري ڪرڻ لاءِ، وچ اونهاري جي وڏي ڪان وڏي ڏينهن تي ادا ڪن ٿا. انهيءَ موقعي تي ”سندن پين روحن، ڪمين“ کي ڪوٽلو والاوا نالي مقدس ڍنڍ سان وٺي اچڻ لاءِ جيڏانهن، عام اعتقاد مطابق، مئل ماڻهن جا روح روانا ٿيندا آهن، ايلچي اماڻيا ويندا آهن. جڏهن انهن جاندارن کي اهڙيءَ طرح سنجيدگيءَ سان ”زوني“ قوم وارن ڏانهن آندو ويندو آهي، تڏهن کين پاڻيءَ جي هڪ ڪونڊي ۾ رکيو ويندو آهي ۽ سندن پاسي ۾، وردين ۾ ملبوس ماڻهو ناچ ڪندا آهن، جي انهيءَ وقت ديوتائن ۽ ديوين جو ڪردار ادا ڪندا آهن. ”انهيءَ

رسم جي ادائگيءَ کان پوءِ، ڪمين کي آهي ساٿهو گهر ڪٿي ويندا آهن، جن انهن کي پڪڙيو هو ۽ اتي کين صبح تائين ڇتين جي پٽين ۾ گچيءَ کان لٽڪايو ويندو آهي ۽ پوءِ انهن کي پڙڪندڙ پاڻيءَ جي برتنن ۾ اڇلايو ويندو آهي. سندن آنن کي تمام لذيذ طعام سمجهيو ويندو آهي. گوشت کي، جو چمڙيءَ جي مرضن کي شفاياب ڪندڙ آهي، سواءِ دوا طور، مشڪل ئي هٿ لاتو ويندو آهي. گوشت جو ڪجهه جصو، (سفيد سپيءَ جا موتي) ۽ نيلم جي موتين سان گڏ "ديوتائن جي ڪائونسل" لاءِ نذرانن طور درياهه ۾ جمع ڪيو ويندو آهي." اهو بيان، بهر صورت، هن قياس جي تصديق ڪري ٿو ته ڪمين کي مئل ماڻهن جو ٻيو جنم سمجهيو وڃي ٿو، ڇو ته کين "زوني" قوم وارن جا "پيا روح" سڏيو وڃي ٿو؛ درحقيقت اهي، ڪمين جي جسمن اندر مئل ماڻهن جي روحن کان علاوه، ٻيو ڇا ٿا ٿي سگهن، خاص طرح جڏهن اسين ڏسون ٿا ته انهن کي اهڙيءَ ڍنگ سان آندو وڃي ٿو، جنهن ۾ مئل ماڻهن جي روحن جو واسو آهي؟ جيئن ته وچ اونهاري وارين انهن رسمن جي ادائگيءَ جي موقعي تي جيڪي دعائون گهريون وڃن ٿيون ۽ جيڪي ناچ ڪيا وڃن ٿا، تن جو مول مقصد فصلن لاءِ مينهن حاصل ڪرڻ معلوم ٿئي ٿو، ان ڪري ممڪن آهي ته "زوني" قوم وارن ڏانهن ڪمين کي آڻڻ ۽ سندن اڳيان نچڻ جو مقصد، جانورن جي جسمن اندر ٻئي جنم اختيار ڪيل وڏن جي روحن کي هن درخواست ڪرڻ جو آهي، ته اهي پنهنجن جيئرن وارثن جي فائدي لاءِ آسماني پاڻيءَ تي پنهنجي طاقت هلائڻ لاءِ راضي ٿين.

٥- **مقدس رڇ کي مارڻ:** جپان جي ”ييزو“ يا ”ييسو“ ٻوڙي سڱکالين ۽ ڪيورائيل ٻيٽن جي ڏاکڻي ٻيٽ ۾ ائنو يا ائنؤ نالي جيڪي قديم النسل ماڻهو آباد آهن، سي جيڪا رڇ جي قرباني پيش ڪندا آهن، تنهن تي به پهرئين نظر ڪرڻ سان ان جي معنيٰ متعلق دل ۾ ڪجهه شڪ رهيو وڃي. ائنو قوم جو رڇ جي طرف جيڪو رويه آهي، تنهن کي بيان ڪرڻ ڪو آسان ڪم ڪونهي. هڪ طرف ته اهي ڪيس ”ڪاموئي“ يعني ”ديوتا“ جو نالو ڏين ٿا؛ پر جئين ته اهي اهو ساڳيو لفظ اجنبين سان به لاڳو ڪندا آهن، تئين ممڪن آهي ته ان جو مفهوم هڪ اهڙيءَ هستيءَ کان زياده ڪجهه به نه هجي، جا فوق البشري، يا هر حالت ۾، غير معمولي طاقتن سان نوازيل سمجهي ويندي هجي. وڌيڪ هيئن به چيو ويندو آهي ته ”رڇ سندن مکيه ديوتا آهي.“ ”ائنو قوم وارن جي مذهب ۾ رڇ مکيه ڪردار ادا ڪري ٿو،“ ”جانورن ۾ فقط رڇ ئي آهي، جنهن جو اهي پوڄا جهڙو احترام ڪندا آهن؛“ ”اهي پنهنجي نموني سان ڪيس پوڄيندا آهن،“ ”هن ڳالهه ۾ ڪو به شڪ ڪونهي ته اهو جهنگلي جانور، انهيءَ جذبي کي، قدرت جي بي جان قوتن کان زياده اڀاري ٿو، جو پوڄا ڪرڻ لاءِ آماده ڪري ٿو، ۽ ائنو قوم وارن کي رڇ جي پوڄا ڪندڙ قوم جي نالي سان تميز ڪري سگهجي ٿو.“ ان جي باوجود، ڪائنٽ جتي به پڄي سگهندو آهي، اتي اهي رڇ کي ماريندا آهن. ”گذريل زماني ۾ ائنو قوم وارا رڇ جي شڪار کي، وقت صرف ڪرڻ جو سڀ کان زياده مردانو ۽ مفيد طريقو سمجهندا هئا.“ ”مرد موسم خزان، سياري ۽ موسم بهار ۾ هرڻن ۽ رڇن جو شڪار

ڪندا آهن. سندن ڏلن جو ڪجهه حصو ڪلن جي صورت ۾ ادا ڪيو ويندو آهي ۽ اهي پاڻ خشڪ ٿيل گوشت تي گذران ڪندا آهن ۽ " رڇ جو گوشت، درحقيقت، انهن جي دائمي غذائن سان هڪ آهي؛ اهي ڪيس تازو ۽ لوڻ لڳائي خشڪ ڪرڻ ڪان پوءِ به کائين ۽ رڇن جون کلون انهن لاءِ لباس مهيا ڪنديون آهن. درحقيقت اها پوڄا، جنهن جو انهيءَ موضوع جا مصنف ذڪر ڪن ٿا، سڀل جانور جي معلوم ٿئي ٿي. چنانچه، جيتوڻيڪ اهي رڇ کي، جتي به پڄي سگهندو اٿن، اتي ماريندا آهن، ان جي باوجود "سندس لاش کي ٽڪر ٽڪر ڪرڻ وقت، اهي انهيءَ ديوتا کي سجدن ۽ پين بي عزتيءَ جهڙن اشارن ڪرڻ سان راضي ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا آهن، جنهن جي نمائندي کي انهن ماريو هوندو آهي؛" "جڏهن ڪنهن رڇ کي ماريو ويندو آهي، تڏهن ائنو قوم وارا ان جي تعريف ڪرڻ ويهندا آهن، ڪيس سلام ڪندا آهن، پوڇيندا اٿس ۽ "انائو" جا نذرانا پيش ڪندا اٿس؛" "جڏهن به ڪو رڇ ڇار ۾ ڦاسندو آهي يا تير سان زخمي ٿي پوندو آهي، تڏهن سندس شڪاري ڪانئس معافيءَ وٺڻ يا ڪيس راضي ڪرڻ جي هڪ رسم ادا ڪندا آهن."

ماريل رڇن جي کوپرين کي سندن جهوپڙين ۾ عزت واري جاءِ ملندي آهي يا وري انهن کي جهوپڙين جي ٻاهران مقدس لڪڙن تي چاڙهي ڇڏيندا آهن ۽ کين تمام گهڻي عزت ڏيندا آهن. ان کي هڪ قسم جو بيئر ۽ "سيڪ" نالي نشيدار شراب جا نذرانا پيش ڪيا ويندا آهن؛ ۽ انهن کوپرين کي "خدائي حفاظت ڪندڙ"، يا "پيارا ديوتائون" جهڙن لفظن سان مخاطب ڪيو ويندو آهي. لومڙن جي کوپرين کي به جهوپڙين جي ٻاهران ڪتل مقدس لڪڙن ۾ وڌو ويندو

آهي، انهن کي بد روحن جي خلاف جادوءَ جو جنتر سمجهيو ويندو آهي ۽ انهن جي وسيلي فال ڪڍيا ويندا آهن. ان جي باوجود، ظاهر ظهور چيو ويندو آهي ته ”جيئري لوسڙ جي ايتريقدر ٿي ٿوري پوڄا ڪئي ويندي آهي، جيتريقدر هڪ جيئري رڇ جي؛ اٿلو ان کي هڪ حرفتي جانور سمجهي، اهي ساڻهو ڪانئس، جيتري قدر ڪانئن ٿي سگهندو آهي، اوتري قدر پاسو ڪندا آهن.“ رڇ کي ان ڪري، انئو قوم وارن جو مقدس جانور، ۽ نه وري ڪيس سندن قبيلائي علامت ٿي چئي سگهجي ٿو؛ جو ته اهي پاڻ کي رڇ سڏيندا آهن ۽ اهي انهيءَ جانور کي آزاديءَ سان ماريندا ۽ کائيندا آهن. بهرحال، وٽن هڪ عورت جي هڪ روايت مشهور آهي، جنهن کي رڇ جي اولاد مان پٽ ڄائو هو؛ ۽ منجهانئن گهڻا اهڙا ساڻهو، جيڪي جبلن ۾ رهندا آهن، سي رڇ جي اولاد هئڻ تي فخر ڪندا آهن. ”اهڙن ماڻهن کي رڇ جا وارث“ (ڪمون ڪامرئي سئيڪيري) سڏيو ويندو آهي ۽ اهي فخر وچان چوندا آهن ته ”جيستائين منهنجو سوال آهي، آءٌ ته جبلن جي ديوتا جو پٽ آهيان؛ آءٌ انهيءَ ديوتائي هستيءَ جو وارث آهيان، جو جبلن ۾ حڪومت ڪري ٿو“، جنهن ۾ ”جبلن جي ديوتا“ مان سندس مقصد رڇ کان سواءِ ٻيو ڪونه هوندو آهي. ان ڪري، ممڪن آهي ته جيئن انهيءَ موضوع تي اسان جي مکيہ اختياريءَ، قابل احترام جي-بئچلر، جو اعتقاد آهي، ته رڇ انئو قوم جي ڪنهن قبيلي جي قبيلائي علامت ٿي گذريو آهي؛ پر ائين ڪٿي هجي ها، تڏهن به انهيءَ احترام جي وجه قابل فهم ناهي، جيڪو اها سڄي قوم رڇ کي ڏئي ٿي.

پر هن جاءِ تي جنهن ڳالهه سان اسان جو واسطو آهي،

سا آهي ائنو قوم وارن جي رڇ جي تقريب. سياري جي آخر ڌاري رڇ جو هڪ ٻچڙو ڦاسائي ڳوٺ ۾ آندو ويندو آهي. جيڪڏهن اهو ٻچڙو تمام ننڍو هوندو آهي، ته ان کي ائنو قوم وارن جي ڪا عورت پنهنجي ٿڃ ڌارائيندي آهي، پر جيڪڏهن ڪابه اهڙي عورت موجود ڪانه هوندي آهي، جا کيس ٿڃ ڌارائي سگهي، ته ان صورت ۾ کيس هٿ سان يا وات ذريعي کارايو ويندو آهي. ڏينهن جو اهو جهوپڙيءَ ۾ ٻارن سان کيڏندو رهندو آهي ۽ کيس ڏاڍو پيار ڏنو ويندو آهي. پر جڏهن اهو ٻچڙو ايتري قدر وڏو ٿي ويندو آهي، جو ڀاڪر پائي سگهندو آهي يا ننهن سان ماڻهن کي درد رسائڻ لڳندو آهي، تڏهن کيس ڪاٺ جي هڪ مضبوط پنجري ۾ بند ڪيو ويندو آهي، جتي اهو عام طرح ٻن يا ٽن سالن تائين رهندو آهي، جنهن جي دوران ۾ کيس مڇيءَ ۽ سڙن جي ٻٽ تي پاليو ويندو آهي، تانجو اهو وقت اچي ويندو آهي، جڏهن کيس ذبح ڪري کاڌو ويندو آهي. پر ”هيءَ ڳالهه خاص طور قابل توجه آهي ته ننڍڙي رڇ کي پاڻ لاءِ محض سٺي غذا مهيا ڪرڻ واسطي ڪونه رکيو ويندو آهي؛ البته، کيس هڪ جادوگر يا اچا به ڪنهن زياده اعليٰ هستيءَ جي حيثيت ۾ عزت ڏني ويندي آهي.“ ييزو ٻيٽ ۾ اها تقريب گهڻو ڪري سيپٽمبر يا آڪٽوبر ۾ ماهائي ويندي آهي. تقريب جي شروع ٿيڻ کان اڳ ائنو قوم وارا پنهنجن ديوتائن کان معافي وٺندا آهن ۽ هيءَ دعا ڪندا آهن ته، ڪائنن جيترو وقت ٿي سگهيو، اوتري تائين انهن رڇ سان رحمدليءَ وارو سلوڪ روا رکيو ۽ هينئر اهي کيس وڌيڪ کارائڻ جي قابل ناهن، جنهن ڪري کيس مارڻ لاءِ مجبور آهن. جيڪو ماڻهو

رڇ جي دعوت ڏيندو آهي، سو پنهنجن مائٽن ۽ دوستن کي مدعو ڪندو آهي؛ ننڍي ڳوٺ ۾ ذري گهٽ سڄي برادري محفل ۾ شريڪ ٿيندي آهي؛ درحقيقت دور دراز ڳوٺن جي جن مهمانن کي مدعو ڪيو ويندو آهي سي، گهڻو ڪري مفت ۾ شراب جي نشي ۾ مدهوش ٿيڻ جي آسري تي اچي سهڙندا آهن. دعوت جو نمونو، ٿورو گهڻو هيئن هوندو آهي: ”آءٌ فلاڻو پٽ فلاڻو انهيءَ ننڍڙيءَ پياريءَ مقدس شيءِ کي قربان ڪرڻ وارو آهيان، جا جبلن ۾ رهندي آهي. منهنجا دوستو ۽ آقائو، اوهين محفل ۾ اچي شريڪ ٿيو؛ پوءِ اسين سڀئي گڏجي ديوتا کي واپس موڪلڻ جي وڏيءَ خوشيءَ ۾ شريڪ ٿينداسون. اچو!“ جڏهن سڀ ماڻهو پنجري جي سامهون جمع ٿي ويندا آهن، تڏهن انهيءَ موقعي ۽ مقصد لاءِ جيڪو مقرر منتخب ڪيو ويندو آهي، سو رڇ کي مخاطب ٿي چوندو آهي ته اهي ڪيس سندس ابن ۽ ڏاڏن ڏانهن موڪلڻ وارا آهن. اهي جيڪي ڪجهه ڪرڻ وارا هوندا آهن، تنهن لاءِ آهو ماڻهو کانئس معافيءَ جي التجا ڪندو آهي؛ ساڻ ئي هو اها به اميد رکندو آهي ته هو مٿن ناراض ڪونه ٿيندو ۽ کيس هيءَ خاطري ڏيئي آٿت ڏيندو آهي ته سندس ڊگهي سفر تي آن لاءِ گهڻيئي سنهيون وڏيل پاڪ ڪاٺ يون (انائو)، گهڻيئي نان ۽ جام شراب کيس ساڻ ڏنو ويندو. انهيءَ قسم جي هڪ تقرير، جا مسٽر بئچلر پڌي هئي، سا هيئن هئي: ”اي مقدس هستي! توکي هن دنيا ۾ اسان جي شڪار لاءِ موڪليو ويو. اي تون قابل قدر ننڍڙا ديوتا! اسين تنهنجي پوڄا ڪري رهيا آهيون؛ مهرباني ڪري اسان جي دعا ٻڌ. اسان توکي تمام گهڻن ڏکن ڏاکڙن سان پاليو ۽ وڏو ڪيو آهي، سو فقط هن ڪري، جو اسين توکي

تمام گهڻو پيارو ٿا گهرون. هينئر، جڏهن تون وڏو ٿيو آهين، تڏهن اسين توکي تنهنجي پيءُ ۽ ماءُ ڏانهن موڪلڻ وارا آهيون. جڏهن تون وڃين پهچين، تڏهن مهرباني ڪري اسان جي نيڪي ڪجانءِ ۽ ڪين ڀڏائجانءِ ته اسين تو سان ڪيتري قدر مهربان رهيا آهيون، مهرباني ڪري اسان ڏانهن وري واپس اچجانءِ ۽ اسين توکي قربان ڪنداسون." پوءِ ڪيس رسن سان مضبوط جڪڙي پڃري ڪان ٻاهر ڪڍيو ويندو آهي ۽ ڪيس غصي ڏيارڻ لاءِ، مٿس سڏن تيرن جو وسڪارو شروع ڪيو ويندو آهي. جڏهن رڇ اجائي پٽ ڪوه ڪري پنهنجي طاقت ختم ڪري چڪندو آهي، تڏهن ان کي هڪ ڪلي سان ٻڌو ويندو آهي ۽ پوتاڙي ٻڌي، هن طرح گهٽيو ويندو آهي جو سندس ڳچيءَ کي ٻن لڪڙن جي وچ ۾ رکيو ويندو آهي، جن کي ڏاڍي زور سان دٻايو ويندو آهي. سڀ ماڻهو انهيءَ جانور جو گهٽي ساهه ڪڍڻ لاءِ ڏاڍي شوق سان هٿ وٺائيندا آهن. پوءِ هڪ هوشيار نشاني باز انهيءَ جانور جي دل ۾ هڪ تير به چوڙيندو آهي، پر اهو اهڙي نموني هنيو ويندو آهي، جو منجهانئس رت جو هڪ قطرو به نه ڪري، ڇو ته اهي ماڻهو سمجهندا آهن ته جيڪڏهن رت جو هڪ ڦڙو به وهي، زمين تي هيٺ ڪرندو، ته اها بد بختيءَ جي علامت آهي. بهر حال، مرد ڪڏهن ڪڏهن ان جو گرم گرم خون پي ويندا آهن، ته جيئن ان جي همت ۽ ٻيون سڀ خوبيون منجهن منتقل ٿي وڃن،" ۽ ڪڏهن ڪڏهن اهي پاڻ کي ۽ پنهنجن ڪپڙن کي اهو رت ڇٽيندا آهن، ته جيئن شڪار ۾ ڪين ڪاميابيءَ جي خاطري رهي. جڏهن جانور کي گهٽي ماريو ويندو آهي، تڏهن سندس ڪل

لاٿي، ۽ سسي وڏي جدا ڪئي ويندي آهي، ۽ ان کي گهر جي اوپر طرف واريءَ دريءَ ۾ رکيو ويندو آهي، جتي خود سندس گوشت جو هڪ ٽڪر، سندس پڙ ڪيل گوشت جي هڪ پيالي، سڙن جي ڪجهه ننڍڙن نانن ۽ خشڪ مڇيءَ سان گڏ رڇ جي ٻوٽ وٽ رکيا ويندا آهن. پوءِ رڇ جي حضور ۾ دعائون پڙهيون وينديون آهن. پين ڳالهين کان علاوه ڪڏهن ڪيس مدعو ڪيو ويندو آهي ته اهو پنهنجي پيءُ ۽ ماءُ وٽ وڃڻ کان پوءِ وري دنيا ۾ واپس اچي ته جيئن کيس وري قربانيءَ لاءِ پاليو وڃي. جڏهن سمجهيو ويندو آهي ته رڇ پنهنجو گوشت کائي پورو ڪيو آهي، تڏهن اهو ساٿهو، جيڪو انهيءَ تقريب جي صدارت ڪندو آهي، پڙ ڪيل گوشت وارو پيالو اچي کڻندو آهي کيس سلام ڪندو آهي ۽ ان ۾ پيل گوشت سڀني حاضرين ۾ تقسيم ڪندو آهي. سڀني ساٿهن، جوانن توڙي پوڙهن لاءِ ٿورو ٿورو چکڻ ضروري هوندو آهي. انهيءَ کي ”نذراني جو پيالو“ سڏيو ويندو آهي، ڇو ته اهو تازوئي مئل رڇ کي آڇيل هوندو آهي. باقي گوشت جڏهن رڌجي ويندو آهي، تڏهن ان کي ساڳئي نموني سان سڀني ساٿهن ۾ اهڙيءَ طرح تقسيم ڪيو ويندو آهي، جو هرهڪ ساٿهوءَ کي ٿورو گهڻو ذرو کائڻ لاءِ ملندو آهي. دعوت ۾ حصو نه وٺڻ برادريءَ سان نيڪاليءَ جي مترادف آهي ۽ خلاف ورزي ڪرڻ واري کي ”ائنو“ برادريءَ مان ٻاهر ڪڍيو ويندو آهي. اڳين زماني ۾ رڇ جي گوشت جو هرهڪ ذرو، سواءِ هڏن جي، دعوت ۾ ئي کائي کپائڻو هوندو هو، پر انهيءَ قاعدي کي هيئنر نرم ڪيو ويو آهي. مٿي کي کل کان جدا ڪرڻ کان پوءِ هڪ

وڏي لڪڙي تي چاڙهي، سنهين مقدس ڪاٺڙين (انائو) جي قريب، گهر جي ٻاهران ڪڙو ڪيو ويندو آهي، جتي اهو تيسين رهندو آهي، جيسين ان سان فقط اچو-هڏو وڃي باقي بچندو آهي، ڪوپرين کي نه فقط تقريب جي وقت، پر گهڻن ٻين وقتن تي به تيستائين پوڄيو ويندو آهي، جيستائين اهي هلنديون آهن. "ائنو" قوم وارن مسٽر بئچلر کي خاطري ڏني ته اهي سچ پچ هن باري ۾ پختو اعتقاد رکندا آهن ته جيڪي جانور قابل پرستش آهن، تن جا روح سندن ڪوپرين ۾ رهندا آهن. اهوئي سبب آهي، جو اهي کين "خدائي حفاظت ڪندڙ" ۽ "قابل قدر ديوتائون" ڪري سڏيندا آهن.

رڇ کي مارڻ جي هڪ رسم ڊاڪٽر بي - شيوبي ڏهين آگسٽ تي ڪنٽوئي وٽ ڏٺي، جو ييزو يا ييسو نالي هڪ ٻيٽ ۾ والڪئنو آپسمنڊ تي هڪ ننڍو ڳوٺ آهي. جئين ته انهيءَ رسم جي سندس ڏنل بيان ۾ ڪي اهڙا دلچسپ تفصيل سمايل آهن، جي مٿي ذڪر ڪيل بيان ۾ چاڙهايل ڪينهن، ان ڪري ممڪن آهي ته سندس بيان جي اختصار ڏيڻ سان ڪجهه فائدو حاصل ٿي پوي.

جهوپڙيءَ اندر قدم رکڻ سان هن ائنو قوم جا اٽڪل ٽيهه کن ماڻهو، جن ۾ مرد، زالون ۽ ٻار شامل هئا، پنهنجين بهترين پوشاڪن ۾ ملبوس ٿيل موجود ڏٺا. گهر جي مالڪ سڀ کان پهريائين آتش دان ۾ شراب هاري، باهه جي ديوتا کي نذرانو پيش ڪيو ۽ سيني مهمانن سندس مثال وٺي ائين ڪيو. پوءِ گهر- ديوتا کي جهوپڙيءَ جي اندر سندس مقدس گوشي ۾ ساڳيوئي نذرانو پيش ڪيو ويو. ان وچ ۾ گهر ڌڻياڻي، جنهن

رڇ کي پالي وڏو ڪيو هو، خاموشيءَ ۽ غمگين حالت ۾ تنها ويٺي رهي ۽ رڪي رڪي، سڏڪا پري لڙڪ وهائي رهي هئي. سندس غم، ظاهر هو تہ حقيقي ۽ اصلي هو جو، جئين جئين محفل گرم ٿيندي رهي، تئين تئين اهو زياده وڌندو رهيو. ان کان پوءِ گهر جو مالڪ ۽ ڪي مهمان جهوپڙيءَ کان ٻاهر نڪري ويا ۽ رڇ جي پڃري اڳيان شراب اوتي، اتي بہ اهو نذرانو پيش ڪيو. شراب جا ڪجهہ ڦڙا ٿالهيءَ ۾ وجهي، رڇ اڳيان پيش ڪيا ويا، جنهن کي هڪدم اونڌو ڪري ڇڏيو ويو، پوءِ عورتن ۽ ڇوڪرين رڇ جي پڃري جي چوڌاري ناچ شروع ڪيو، سندن منهن پڃري جي طرف ڦريل، ۽ گوڏا ٿورا هيٺ جهڪيل هئا ۽ اهي پيرن جي پڇن تي مٿي ٿي، ٽپ ڏيئي رهيون هيون. اهي جيئن نچنديون رهيون، تيئن هٿن سان تاڙيون وڄائينديون ۽ هڪ ئي ٽڪائيندڙ سُر ۾ راڳ ڳائينديون رهيون. گهر جي مالڪياڻي ۽ ڪجهہ پوڙهيون عورتون، جن پنهنجيءَ عمر ۾ گهڻئي رڇ پالي وڏا ڪيا هوندا، اکين ۾ آب آڻي، رڇ ڏانهن ٻانهون ڊگهيون ڪري ۽ کيس محبت آميز لفظن ۾ مخاطب ٿي، نچي رهيون هيون. نوجوان ماڻهو زياده متاثر ڪونہ هئا، اهي کلپا بہ پئي ۽ نچيا بہ پئي. انهيءَ گوڙ ۽ گهمسان کان بي آرام ٿي، رڇ پنهنجي پڃري اندر ڊڪي ڊوڙي رهيو هو ۽ ڪاوڙ ۾ گجي رهيو هو. پوءِ "انائو" (انابوز) يا مقدس ڪاٺڙين وٽ، جي "ائنو" قوم وارن جي جهوپڙين جي ٻاهران کتل هونديون آهن، شراب جو نذرانو پيش ڪيو ويو. اهي ڪاٺڙيون اٽڪل ٻہ کن فوٽ ڊگهيون هونديون آهن ۽ انهن کي ڇلي، مٿي سنهو ۽ پيچدار بڻايو ويندو هو. انهيءَ تقريب جي خاص موقعي لاءِ

پنج نيون ڪانڙيون، جن کي بانس جي لڪڙيءَ جا پن لڳل هئا، ڪوڙيون ويون هيون. جڏهن ٻه رڇ کي ماريو ويندو آهي، تڏهن باقاعدگيءَ سان اهڙيون ڪانيون ڪوڙيون وينديون آهن؛ پنن جي معنيٰ اها هوندي آهي ته جيئن رڇ وري ٻه زنده ٿئي. پوءِ رڇ کي پنجري کان ٻاهر ڪڍيو ويندو هو، سندس گردن جي چوڌاري رسو وڌو ويندو هو ۽ پوءِ ان کي جهوپڙيءَ جي آس پاس ڦيرايو گهمايو ويندو هو. جڏهن ائين ٿي رهيو هو، تڏهن مرد، هڪ سردار جي اڳوانيءَ هيٺ، رڇ کي تير هڻي رهيا هئا، جن جي نوڪن کي ٻٽڻ لڳل هئا. ڊاڪٽر شيوب کي پڻ ائين ڪرڻو پيو، پوءِ رڇ کي مقدس ڪانڙين وٽ نيون ويو، هڪ ڪاٺي سندس وات ۾ وڌي ويئي، نو ماڻهو مٿانس جهڪيا ۽ سندس گردن کي هڪ شهتير سان دٻايائون. پنجن منٽن اندر جانور، بنا ڪنهن آواز ڪرڻ جي، مري ويو. انهيءَ وچ ۾ عورتون ۽ ڇوڪريون مردن جي پٺيان اچي بيٺيون هيون، جتي اهي نچڻ ۽ پيئون، ته ماتم ٻه ڪن پيئون ۽ انهن ماڻهن کي ماري ٻه رهيون هيون، جي رڇ کي ماري رهيا هئا. رڇ جي لاش کي پوءِ مقدس ڪانڙين وٽ هڪ تڏي مٿان رکيو ويو، ۽ هڪ ترار ۽ ترڪش، جيڪي ڪانڙين مان ڪڍيا ويا، رڇ جي گردن ۾ لٽڪايا ويا؛ رڇڻي هئڻ سبب، ڪيس هار ۽ ايرينگن سان ٻه سينگاريو ويو هو. پوءِ سندس اڳيان مٽرن جي پت، مٽرن جي نانن ۽ ”سيڪ“ جي شراب جي صورت ۾ کاڌو پيتو رکيو وڌو. مرد پوءِ تڏن تي مٿل رڇ جي چوڌاري ويهي رهيا، مٿانس شراب اوتيندا رهيا ۽ پاڻ ٻه خوب پيئندا رهيا. ان وچ ۾ عورتن ۽ ڇوڪرين غم ۽ ماتم جون سڀ نشانيون ڪٽي ڦٽيون ڪيون هيون ۽ ڏاڍيءَ خوشيءَ

سان نچڻ لڳيون، پر انهن ۾ پيون ڪي ٻہ اهڙيءَ خوشيءَ سان نہ پئي نچيون، جيتريءَ سان پوڙهيون زالون ناچ ۾ مشغول هيون. جڏهن خوشي پنهنجي عروج تي پهتل هئي، تڏهن "ائنو" قوم وارن مان ٻہ اهي نوجوان، جن رڇ کي پنجري مان ٻاهر ڪڍيو هو، جهوپڙيءَ جي ڇت تي مٿي چڙهي ويا ۽ مٿن جانديا نان سيني حاضرين جي مٿان اڇلائڻ لڳا، جن کي حاصل ڪرڻ لاءِ سڀئي جٽا، عمر يا جنس جي امتياز کان سواءِ هڪبئي مٿان ڪرڻ لڳا. پوءِ رڇ جي کل لاٿي ويئي، سندس آنڊا گونڊا ڪڍيا ويا، سندس ڌڙ کي سريءَ کان جدا ڪيو ويو، جنهن سان سندس کل اٽڪيل رهي. رڇ جي رت کي پيالن ۾ ڀريو ويو هو. مرد شوق سان هڪ ٻيت ۾ اهو رت پي رهيا هئا ڪابہ عورت يا ڪو ٻار رت پيئندو نظر ڪونہ آيو، حالانڪ رسم مطابق کين ان جي ڪا ممانعت ڪانہ هئي. جيري جا سنها سنها ٽڪر ڪيا ويا. جنهن کي ماڻهو لوڻ لڳائي ڪچو کائي رهيا هئا ۽ ان سان عورتن ۽ ٻارن کي بہ سندن حصو مليو. پوءِ گوشت ۽ ٻيا ضروري حصا گهر پهچايا ويا، جتي انهن کي ايندڙ پئي ڏينهن تائين رکيو هو ۽ پوءِ کيس انهن ماڻهن ۾ تقسيم ڪرڻو هو، جي دعوت ۾ شريڪ ٿيا هئا. ڊاڪٽر شيوب کي بہ رت ۽ جيرو آڇيو ويو. جڏهن رڇ جا آنڊا گونڊا جدا پئي ڪيا ويا، تڏهن عورتن ۽ ڇوڪرين اهو ساڳيو ناچ شروع ڪيو، جو انهن شروعات ۾ نچيو هو— پڃري جي ڇوڏاريءَ نہ، پر مقدس ڪاٺڙين جي سامهون. انهيءَ ناچ تي پوڙهيون زالون، جي هڪ گهڙي اڳ خوش ٿي رهيون هيون، وري بہ زارو زار روئڻ لڳيون. رڇ جي منڍيءَ مان جڏهن سيجالو ٻاهر ڪڍي علحده ڪيو ويو ۽ کيس لوڻ سان ڪچو کاڌو ويو، تڏهن سندس

کوپري کل کان جدا ڪري، مقدس ڪانڙين جي پاسي ۾ ڪتل لڪڙي تي لٽڪائي ويئي، جيڪا لٺ رڇ جي وات ۾ لنگهائي ويئي هئي، سا به لڪڙي سان ٻڌي ويئي ۽ جيڪا تلوار ۽ جيڪو ترڪش رڇ جي لاش مان پئي لٽڪايا، سي به لڪڙي کي ٻڌا ويا. انهن ٻوڙين شين کي اتڪل هڪ ڪلاڪ اندر اتان هٽايو ويو، پر باقي ٻين کي اتي ئي ڇڏي ڏنو ويو. پوءِ سڀ ماڻهو، مرد، زالون ۽ ٻار لڪڙي اڳيان شور و غل مچائي، نچڻ لڳا، آخر ۾ شراب جو هڪ وڏيڪ دور هليو. جنهن ۾ عورتون پڻ شريڪ ٿيون، جنهن کان پوءِ محفل ختم ٿي.

”ائنو قوم وارن جي رڇ جي دعوت جو سڀني کان پهريون شايع ٿيل بيان شايد اهو آهي، جو هڪ جپاني مصنف سنه ١٦٥٢ع ۾ دنيا جي اڳيان پيش ڪيو هو. انهيءَ بيان جو فرينچ ٻوليءَ ۾ ترجمو ڪيل آهي، جو هيٺين آهي: ”جڏهن ڪين ڪو ننڍڙو رڇ هٿ لڳندو آهي، تڏهن اهي ان کي گهر کڻي ايندا آهن ۽ رڇ کي آئيندڙ مرد جي زال انهيءَ کي ٿڃ ڌارائيندي آهي. جڏهن اهو وڏو ٿيندو آهي، تڏهن اهي کيس مڇي ۽ جهنگلي پکي کارائيندا آهن ۽ سياري جي موسم ۾ کيس سندس جيري حاصل ڪري لاءِ ذبح ڪيو ويندو آهي، جنهن کي زهر، ڪينئن جي سور ۽ پيٽ جي مرضن لاءِ ترياق سمجهيو ويندو آهي. ان جو ذائقو تمام ڪوڙو آهي ۽ جيڪڏهن رڇ کي اونهاري ۾ ذبح ڪيو ويندو آهي، ته اهو ڪنهن به ڪم جو ڪونه هوندو آهي. اهو ڪوس جپاني سال جي پهرين مهيني ۾ شروع ٿيندو آهي. انهيءَ مقصد لاءِ اهي ماڻهو رڇ جي گردن کي ٻن ڏڪهن لڪڙن جي وچ ۾ وجهندا آهن، جن کي پنجاهه يا سٺ ماڻهو، مرد ۽ عورتون زور ڏيندا

آهن. جڏهن رڇ مري ويندو آهي، تڏهي اهي سندس گوشت کائيندا آهن، جيري کي دوا طور ڪتب آڻڻ لاءِ رکي ڇڏيندا آهن ۽ کل وڪڻندا آهن، جا بلڪل ڪاري ۽ عام طرح ڇهه فٽ ڊگهي هوندي آهي، پر سيني کان ڊگهيءَ کل جي ساپ ٻارهن فٽ هوندي آهي. جيئن ئي رڇ جي کل لاٿي ويندي آهي، تيئن ئي اهي ماڻهو، جن کيس پاليو ۽ وڏو ڪيو هوندو آهي، سندس لاءِ ماتم شروع ڪندا آهن. بعد ۾ اهي ننڍڙا نان ناهي، انهن جي آجيان ڪندا آهن، جن انهن کي مدد ڏني هوندي آهي."

سڱکهالين ۾ آباد ائنو قوم وارا به رڇن جا ٻچا پاليندا آهن ۽ انهن کي ساڳين شانَ سوڻن سان ذبح ڪندا آهن. اسان کي ٻڌايو ويو آهي ته اهي رڇ کي ديوتا ڪونه سمجهندا آهن، پر کيس محض هڪ پيغامبر جي حيثيت ۾ ڏسندا آهن، جنهن کي اهي مختلف ڪمن ڪارين سان پيلي جي ديوتا ڏانهن موڪليندا آهن. انهيءَ جانور کي اٽڪل ٻن سالن تائين پنجري ۾ رکيو ويندو آهي ۽ ان کان پوءِ کيس هڪ تقريب ۾، جا هميشه سياري ۾، ۽ رات جو، منعقد ڪئي ويندي آهي، ذبح ڪندا آهن. قربانيءَ کان هڪ ڏينهن اڳ روج راڙي ۾ گذاريو ويندو آهي ۽ پوڙهيون زالون روئڻ ۽ شاپي ڪرڻ جي فرض ادائي ۾، رڇ جي پنجري سامهون، هڪ ٻئي کي هٿ وٺائينديون ۽ ساهي پٽيرائينديون آهن. پوءِ اڌ رات جي قريب يا صبح جو تمام سوير، هڪ مقرّر رڇ جي سامهون ويهي هڪ ڊگهي تقرير ڪندو آهي ۽ کيس ياد ڏياريندو آهي ته ڪيئن نه انهن سندس حفاظت ڪئي آهي، کيس سٺو کارايو پيئاريو آهي، درياه ۾ وهنجاريو آهي ۽ کيس گرم ۽ آرام سان رکيو آهي. اڳتي هلي، هو

چوندو آهي، "هاڻي اسين تنهنجي اعزاز ۾ هڪ وڏي محفل منعقد ڪري رهيا آهيون. ڊڄ نه. اسين توکي نه ڏکوئينداسون. اسين توکي فقط کھنداسون ۽ پيلي جي ديوتا ڏانهن موڪلينداسون، جو توکي پيار ڪندو آهي. اسين توکي سڀ بانيپيش ڪرڻ وارا آهيون، جا انهن سڀني ماڻهن ڪان بهترين هوندي، جي تون هن وقت تائين اسان جي وچ ۾ رهي ڪاڏيون آهن ۽ اسين سڀئي گڏجي تنهنجي لاءِ روئينداسون. اهو "ائنو"، جيڪو توکي ماريندو، سو اسان جو بهترين نشاني باز آهي. اجهو آهو هيءَ آهي، هو تو لاءِ روئي ٿو ۽ توکان معافي گهري ٿو، توکي ذري گهٽ ڪوبه پتو ڪونه پوندو، جو اهو ڪم ايتريءَ تيزيءَ سان سر انجام ڪيو ويندو. اسين توکي هميشه ڪونه ڪارائي سگهنداسون، جيئن تون بخوبي سمجهي سگهندين. اسان تو لاءِ گهڻو ڪجهه ڪيو آهي، هينئر تنهنجو وارو آهي، جو تون پاڻ کي اسان لاءِ قربان ڪر. تون ديوتا کي چئجانءِ ته اسان لاءِ سياري ۾، جام لڏڙا، وغيره ۽ اونهاري ۾ * "سيل" ۽ جهجهيون مڇيون موڪلي. اسان جا نياپا نه وسارجانءِ. اسان جو توسان ڏاڍو پيار آهي ۽ اسان جا ٻچا توکي ڪڏهن به نه وساريندا." جڏهن رڇ تماشائين جي عام هنگامي جي درميان، پنهنجو آخرين طعام کائي پورو ڪيو هوندو آهي، ۽ پوڙهيون زالون دوباره روئڻ ۽ رڙڻ شروع ڪنديون آهن ۽ مرد ديپيل آواز ۾ درد جون دانهون ڪندا آهن، تڏهن ڪيس جڪڙيو ويندو

* وڏن سمنڊن ۾ رهندڙ هڪ وڏو جانور، جو پنهنجن ٻچن کي کير پيئاري پاليندو آهي ۽ جنهن کي پاسن کان هڪ قسم جا پر هوندا آهن، پيرن جون آڱريون چاريءَ ذريعي سليل هونديون اٿس.

آهي، ۽ اهو ڪم تڪليف ۽ خطري کان سواءِ سرانجام ڪونہ ٿيندو آهي، ۽ پنجري مان ٻاهر ڪڍي، کيس ٿي دفعا اُن جي چوڌاري رسي کان پڪڙي گهمايو ويندو آهي يا وري سندس مزاج مطابق، کيس ايترائي مرتبا گهليو ويندو آهي، جنهن کان پوءِ کيس سندس مالڪ ۽ آخر ۾ تقرير ڪندڙ ساڻهوءَ جي گهرن جي چوڌاري ڦيرايو ويندو آهي. ان کان پوءِ کيس هڪ وڻ سان ٻڌو ويندو آهي، جنهن کي دستوري مقدس ڪانڊن سان (انائو) سينگاريو ويو هوندو آهي. پوءِ وري بہ اهو مقرر هڪ ڊگهي تقرير ۾ کيس مخاطب ٿيندو آهي جا، ڪڏهن تہ ايتري وقت تائين هلندي آهي، جيستائين صبح صادق نمودار ٿيڻ وارو هوندو آهي. "ياد ڪر" هو زور سان چوندو آهي، "ياد ڪر: اِهَ توکي تنهنجي سچي زندگي ۽ اهي خدمتون، جي اسان تنهنجي لاءِ ڪيون آهن، ياد ڏياري رهيو آهيان. هيئنر توتي ڇڏيل آهي تہ تون پنهنجو فرض ادا ڪر. جيڪي مون توکي چيو آهي، سو نہ وسارجانءِ، تون ديوتائن کي چئجانءِ تہ اهي اسان کي دولتمند ڪن، تہ اسان جا شڪاري ٻيلي مان ناياب پشم ۽ لذيذ جانورن سان ڊئجي واپس اچن، تہ اسان جي سهائن کي ڪناري تي خواه سمنڊ ۾، "سيل" جانورن جا ٽولا ملن ۽ انهن جا چار مڇين جي وزن کان ڦاٽي پون. اسان کي توکان علاوه ٻي ڪابہ اميد ڪانهي. ٻڌ روح اسان جي مٿان کُلي رهيا آهن ۽ اهي گهڻو ڪري اسان جي خلاف، ۽ نقصان ڪرڻ ۾، خوش هوندا آهن، پر تنهنجي آڏو اهي جهڪندا. اسان توکي کاڌو، خوشي ۽ صحت ڏني آهي، ۽ هيئنر اسين توکي هن لاءِ ماري رهيا آهيون، تہ جيئن تون اسان ڏانهن ۽ اسان جي اولاد ڏانهن دولت

موڪلين.“ انهيءَ تقرير ڪي رڇ، جو جيئن پوءِ تيئن زياده بد مزاج ۽ بي آرام ٿيندو ويندو آهي، يقين ڪان سواءِ ٻڌندو رهندو آهي، هو وڻ جي چوڌاري چڪرن پٺيان چڪر لڳائيندو ۽ دردناڪ دانهون ڪندو رهندو آهي تانجو، جيئن ئي ايرندڙ سج جا پهريان شعاع انهيءَ منظر کي روشن ڪرڻ لڳندا آهن، تيئن هڪ تير انداز سندس دل ۾ تيزيءَ سان هڪ تير هڻندو آهي. ائين اچا مس ڪيو هوندو اٿائين، ته اهو نشاني باز پنهنجيءَ ڪمان کي دور اڇلائي، اونڌو ٿي زمين تي ڪرندو آهي ۽ سيئي پير مرد ۽ معمر زالون به روئينديون ۽ سڏڪا ڀرينديون ائين ڪنديون آهن. پوءِ اهي مئل جانور کي جانورن ۽ جهنگلي پڻاتن جو طعام پيش ڪندا آهن ۽ سائس رحم جوڳن لفظن ۾ ڳالهائيندا آهن. هن جيڪي ڪجهه انهن لاءِ ڪيو هوندو آهي ۽ برداشت ڪيو هوندو آهي، تنهن لاءِ سندس شڪر گذاري ڪري، اهي سندس سسي ۽ چنبا وڍي جدا ڪندا آهن ۽ انهن کي مقدس شين طور پاڻ وٽ محفوظ ڪري رکندا آهن. رڇ جي گوشت ۽ رت مٿان هڪ دعوت منعقد ڪئي ويندي آهي. اوائلي زماني ۾ عورتن کي انهيءَ دعوت مان خارج رکيو ويندو هو، پر هينئر اهي مردن سان شريڪ رهنديون آهن. سڀئي حاضرين گرم گرم رت پيئندا آهن، گوشت کي پڙڪايو ويندو آهي، جو رسم مطابق، ان کي باهه تي پچائڻ جي منع ٿيل هوندي آهي. جيئن ته رڇ جي لاش کي دروازي وچان گهر اندر داخل ڪونه ڪبو آهي ۽ سئگهالين جي ”ائنو“ قوم وارن جي گهرن کي دريون ڪونه هونديون آهن، ان ڪري هڪ ماڻهو ڇت تي چڙهندو آهي ۽ رڇ جي گوشت، سنديءَ ۽ کل کي دودڪش وچان گهر ۾

هيٺ لاهيندو آهي. پوءِ رڇ جي منڍيءَ کي چانور ۽ جهنگلي ڦٽاڻا آڇيا ويندا آهن ۽ سندس ڀرسان تماڪ پيئڻ جي هڪ پائيپ، تماڪ ۽ ماچيس جون ڳهٽيون ئي تيليون رکيون ويندي ون آهن. رسم جي تقاضا آهي ته واپس وڃڻ کان اڳ مهمانن کي سڄو جانور کائي کپائڻ گهرجي. ڪاڏي وقت لوڻ ۽ ڪارن مرچن جو استعمال ممنوع آهي؛ گوشت جو هڪ ذرو به ڪتن کي ڏيڻو ناهي. جڏهن محفل ختم ٿيندي آهي، تڏهن رڇ جي منڍي وڻ ٻيلي ۾ پهچائي ويندي آهي، جتي ڪيس ٻين رڇن جي کوپرين جي ڍير مٿان رکيو ويندو آهي، جي گذريل زماني جي اهڙين محفلن جا سڙندڙ يادگار هوندا آهن.

مشرقي سائبيريا جي ٽنگوزين قوم جي گلياڪ قبيلي وارا سال ۾ هڪ دفعو جنوريءَ جي مهيني ۾ ساڳئي قسم جي رڇ جي محفل منعقد ڪندا آهن. ”رڇ سڄي ڳوٺ وارن جي انتهائي شائسته فڪر منديءَ جو مرڪز هوندو آهي ۽ سندن مذهبي رسومات ۾ سڪيه ڪردار ادا ڪندو آهي.“ هڪ پوڙهيءَ رڇڻيءَ کي گوليءَ سان ماري، سندس ٻچڙي کي پاليو ويندو آهي، پر کيس ڳوٺ اندر ٿيڃ کان ڌارائي ويندي آهي. جڏهن رڇ ڪافي وڏو ٿي ويندو آهي، تڏهن کيس پنجري سان ڪڍي، ڳوٺ ۾ ڦيرايو ويندو آهي. پر پهريائين کيس درياه جي ڪناري ڏانهن وٺي ويندا آهن، ڇو ته انهيءَ ذريعي سمجهيو ويندو آهي ته هرهڪ ڪٽنب کي جهججهي مقدار ۾ مڇيءَ ملڻ جو آسرو ٿيندو. پوءِ کيس ڳوٺ جي هر هڪ گهر ڏانهن نيون ويندو آهي، جتي کيس مڇي، برانڊي وغيره آڇيا ويندا آهن. ڪي ماڻهو ته انهيءَ جانور اڳيان سجدو به ڪندا آهن. ائين سمجهيو ويندو آهي ته گهر ۾

سندس داخلا برڪت آڻيندي آهي، ۽ جيڪڏهن هو پيش ڪيل ڪاڌي مٿان چڪ ڏيندو آهي، ته ان کي به برڪت جو باعث سمجهيو ويندو آهي. بهرحال، ان جي باوجود، ماڻهو کيس سڄو وقت چيڙائيندا، تنگ ڪندا، رُگها هڻندا، ڇهنڊيون وجهندا رهندا آهن ته جئين اهو بدمزاج ٿئي ۽ چڪن پائڻ لاءِ آماده ٿئي. جڏهن کيس اهڙيءَ طرح هرهڪ گهر ۾ ڦيرايو ويندو آهي، تڏهن کيس هڪ ڪلي سان ٻڌي تيرن سان ماريو ويندو آهي. پوءِ سندس سِري جدا ڪئي ويندي آهي ۽ مٿانس چليل ڪاٺيءَ جا ذرا وجهي، انهن سان سينگاريو ويندو آهي، جنهن کان پوءِ ان کي اٽي ميز تي رکيو ويندو آهي، جتي دعوت جي تياري ڪيل هوندي آهي. اتي سڀيئي چٽا جانور کان معافي گهرندا آهن ۽ سندس پوڄا ڪندا آهن. پوءِ سندس گوشت پچائي، ڪاٺيءَ جي خاص ٿانون ۾ رکي، جن تي باريڪيءَ سان تصويرون اڪريل هونديون آهن، کاڌو ويندو آهي. اهي ماڻهو، نه ته ڪچو گوشت کائيندا آهن، نه وري ”اٿنو“ قوم وارن وانگر، رڇ جو رت ئي پيئندا آهن. سندس ميڄالو ۽ پيٽ جا اندريان عضوا سڀ کان بعد ۾ کاڌا ويندا آهن ۽ سندس کوپري، جا اڇا تائين ڪاٺيءَ جي ذرن پرزن سان سينگاريل هوندي آهي، گهر جي نزديڪ ڪنهن وڻ تي رکي ويندي آهي. پوءِ ماڻهو راڳ ڳائيندا آهن ۽ رڇن وانگر مرد ۽ زالون قطارون ٺاهي نچندا آهن.

روسي سياح، ايل - وان شرنڪ ۽ سندس همراهن سنه ١٨٥٦ع ۾ ٽيباچ نالي هڪ گلياڪ ڳوٺ ۾ رڇ - محفلن مان هڪ جو نظارو اکين سان ڏٺو هو. انهيءَ رسم جي متعلق ڏنل سندس تفصيلوار بيان مان اسان کي ڪي اهڙيون خصوصيتون ملي سگهنديون، جي انهن مختصر

بيانن ۾ نظر ڪونه اينديون، جن جو مون تازو ئي اختصار ڏنو آهي. هن جو چوڻ آهي ته رڇ، انهن سيني قومن جي زندگيءَ ۾، جي امور ۽ سائبيريا جي علائقن، ويندي ڪمنچٽڪا تائين، آباد آهن، هڪ وڏو ڪردار ادا ڪري ٿو، پر انهن سيني قومن ۾ ڪيس ايتري قدر گهٽي اهميت حاصل ڪانهي، جيتري گلياڪ قبيلي وارن ۾. رڇ جي تمام وڏي جسامت، جنهن ڪي اهو امور جي واديءَ ۾ وچي رسي ٿو، بک سبب سندس خطرناڪ وحشت ۽ ان جو بار بار ظاهر ٿيڻ، اهي سڀ ڳالهيون گڏجي، ڪيس ملڪ جي سيني شڪاري جانورن کان زياده ڀوائتو جانور بڻائين ٿيون. تنهن ڪري هن ڳالهه ۾ ڪوبه تعجب ڪونهي ته گلياڪ قوم جي ماڻهن جا خيال هميشه ان ۾ مشغول رهن ٿا ۽ ڪيس زندگيءَ توڙي موت ۾، هڪ قسم جي وهمي خوف جي نوراني حلقي سان نوازين ٿا. چنانچه، مثال طور، جيڪڏهن گلياڪ قبيلي وارن جو ڪو ماڻهو رڇ سان مقابلو ڪندي مارجي ويندو آهي، ته ائين سمجهيو ويندو آهي ته سندس روح انهيءَ جانور جي جسم اندر تحليل ٿي وڃي ٿو. انهن سيني ڳالهين جي باوجود، رڇ جي گوشت ۾ گلياڪ قوم وارن جي وات لاءِ اهڙي زبردست ڪشش هوندي آهي، جو اهي ڪنهن به صورت ۾ ان کي روڪي نه سگهندا آهن، خاص طرح جڏهن ڪيس ڪجهه وقت تائين قيد و بند ۾ رکيو ويندو آهي ۽ مڇي کارائي ٿلهو متارو ڪيو ويندو آهي، جا سندس گوشت ۾، گلياڪ قوم وارن جي راءِ ۾، هڪ خاص قسم جي لذيذ خوشبوءِ پيدا ڪندي آهي. پر انهيءَ لذيذ طعام کي بيدڀائيءَ سان کائڻ لاءِ، اهي ڪن سائن جي هڪ طويل سلسلي کي ادا ڪرڻ تمام ضروري سمجهندا آهن، جنهن جو مقصد زنده رڇ کي احترام جي

نمائش ڪرڻ سان ئگڻ، ۽ مثل جانور جي ڪاوڙ کي سندس روح اڳيان نياز ۽ نئڙت جي اظهار ڪرڻ سان، ٿڌي ڪرڻ جو آهي. جيئن ئي رڇ کي پڪڙيو ويندو آهي، تيئن ئي کيس عزت ڏيڻ شروع ڪئي ويندي آهي. کيس جلوس جي صورت ۾ گهر آندو ويندو آهي، جتي سيئي ڳوٺاڻا کيس واري وٽيءَ سان ڪارائيندا آهن. ڇو ته، جيتوڻيڪ کيس هڪ ساٿهوءَ پڪڙيو يا خريد ڪيو هوندو، تنهن هوندي به اهو، هڪ نموني سان، سڄي ڳوٺ جي ملڪيت هوندو آهي. سندس گوشت مان هڪ عام محفل رچائي ويندي آهي، جنهن ڪري کيس زندگيءَ جي دوران ۾ پالڻ لاءِ سڀني کي شريڪ ٿيڻو پوندو آهي. سندس قيد و بند جي عرصي جو دارومدار، رڇ جي عمر تي هوندو آهي. ڪراڙن رڇن کي فقط چند مهينن تائين بند رکيو ويندو آهي؛ ٻچن کي تيستائين رکيو ويندو آهي، جيستائين اهي قوهٔ جوانيءَ ۾ قدم رکن. قيديءَ جي بدن تي چربيءَ جو ٿلهو تهه محفل منعقد ڪرڻ جو اشارو هوندو آهي، جا سياري، گهڻو ڪري ڊسمبر پر ڪڏهن جنوريءَ يا فبروريءَ ۾، رچائي ويندي آهي. روسي سياحن جيڪا تقريب ڏٺي، سا ڪافي گهڻن ڏينهن تائين هلي ۽ ان ۾ ٽي رڇ ذبح ڪيا ۽ کاڌا ويا. هڪ کان وڌيڪ مرتبا، رڇن کي جلوس جي صورت ۾ گهمايو ۽ ڳوٺ جي هرهڪ گهر ۾ داخل ٿيڻ لاءِ مجبور ڪيو ويو، جتي کين عزت جو باعث سمجهي، ۽ کين هن ڏيکارڻ لاءِ ته اهي دلپسند مهمان هئا، کارايو پيئاريو ويو. پر رڇن جي انهيءَ دوري شروع ٿيڻ کان اڳ، گلياڪ قبيلي وارا جانورن جي موجودگيءَ ۾، جيئن ايل. وان شرينڪ جو خيال هو، سندن اعزاز ۾ رسين مٿان ٽپن ڏيڻ جي راند ڪندا هئا. سندن ذبح کان هڪ رات اڳ، ٺهي جانورن کي

چانڊوڪيءَ جي روشنائيءَ ۾ گهٽي فاصلي تائين چميل درياه جي برف تي گهمائڻ لاءِ وٺي ويا. انهيءَ رات ڳوٺ ۾ ڪنهن کي به سمهڻ جي اجازت ڪانه هئي. ٻئي ڏينهن، جڏهن وري به جانورن کي درياه جي اونهيءَ ڪناري تان وٺي هيٺ لاٿو ويو ۽ کين برف واري انهيءَ سوراخ جي چوڌاري ٽي دفعا ڦيرايو ويو، جنهن سان ڳوٺ جون عورتون پاڻي ڀرينديون هيون، تڏهن قبائلي کين ڳوٺ کان ٿورو ئي دور هڪ مقرر مقام ڏانهن وٺي ويا ۽ اتي کين تير هڻي ماري ڇڏيائون.

جڏهن گهر کي سندن استقبال لاءِ تيار ۽ سينگاريو ويندو آهي، تڏهن رڇن جون کلون، جن سان مٽيءَ جون اچا تائين ڳنڍيل ئي هونديون آهن، گهر اندر آنديون وينديون آهن، پر دروازن وچان نه، دريءَ مان. پوءِ کين اندر انهيءَ چلهه جي سامهون، جنهن تي گوشت پچڻ وارو هوندو آهي، هڪ قسم جي گهوڙيءَ تي لٽڪائي رکيو ويندو آهي. گلياڪ قبيلي وارن ۾ رڇ جي گوشت کي قوم جا معمر ترين مرد رڌڪائيندا آهن، جن کي اهو خاص اعزاز حاصل هوندو آهي؛ عورتن ۽ ٻارن، نوجوان مردن ۽ ڇوڪرن کي انهيءَ ڪم ۾ ڪوبه حصو وٺڻو نه هوندو آهي. اهو ڪم هڪ قسم جي سنجيدگيءَ، آهستگيءَ ۽ خيال سان سرانجام ڪيو ويندو آهي. روسي سياح جنهن موقعي جو بيان ڪيو آهي، تنهن تي هڪ ڪيتليءَ کي ڀرپور طور ٺهيل ڪاٺيءَ جي چلهه جي هڪ ٿلهي تهه سان ويڙهيو ويندو آهي ۽ پوءِ ان کي برف سان ڀريو ويندو آهي، ڇو ته رڇ جي گوشت کي رڌڻ ۾ پاڻيءَ جي استعمال جي منع ٿيل هوندي آهي. انهيءَ محفل ۾ ڪاٺيءَ جو هڪ وڏو ڪونو، جنهن کي گلن، پنن ۽ هر قسم جي عجيب و غريب اُڪريل تصويرن سان سينگاريو

ويندو آهي، رڇن جي نڪن جي عين هيٺان لٽڪايو ويندو هو. ڪونر جي هڪ پاسي تي هڪ رڇ، ۽ ان جي سامهون واري پاسي تي هڪ ڏيڏر جو هڪ خاڪو اڪريل هو. هوڏانهن، جڏهن رڇن جي لاشن کي وڍيو پئي ويو، تڏهن سندن هرهڪ ٽنگ رڇن جي منڍين جي سامهون رکي ويئي، جيئن ته انهن کي ڪيٽلي ۾ اندر وجهڻ کان اڳ، سندن اجازت پئي حاصل ڪئي ويئي. پڙڪيل گوشت کي ڪيٽلي ۾ اندران لوهه جي هڪ ڪنڍي ۾ سان ڊونڊي ڊونڊي ڪڍيو ويو ۽ رڇن جي سامهون ڪونر ۾ رکيو ويو، ته جيئن پنهنجي گوشت جا اهي ئي ڀريان ڪائڻ وارا ٿين. رڇن جي چربي ۾ کي جيتري ۾ تيزي ۾ سان سنهين پٽين جي صورت ۾ وڍيو پئي ويو، اوتري ۾ تيزي ۾ سان ان کي رڇن جي سامهون لٽڪايو پئي ويو ۽ پوءِ ان کي هڪ ننڍي ڪونر ۾ سندن سامهون زمين تي رکيو ويو. سڀ کان آخر ۾، جانورن جا اندريان عضوا وڍيا ويا ۽ انهن کي ننڍڙن برتنن ۾ رکيو ويو. ساڳئي وقت عورتن رنگ برنگي اڳڙين سان پٽيون ٺاهيون ۽ سج غروب ٿيڻ بعد اهي پٽيون رڇن جي پوڻن جي چوڌاري، ٻر اکين کان ڪجهه هيٺ پرو، ٻڌيون ويئون ”ته جيئن سندن اکين سان وهندڙ لڙڪ خشڪ ٿي وڃن.“

جيئن ئي غريب جانورن جي لڙڪن اگهڻ جي رسم ادا ڪئي ويئي، تيئن ئي سڀئي گلياڪ سندن گوشت کي ڳڙڪائڻ جي ڪم ۾ نهايت سنجيدگي ۾ سان لڳي ويا. گوشت کي جوش ڏيڻ ذريعي، جيڪا ڪڙهي ٺهي ويئي، تنهن کي پيئڻ لاءِ سڀني حاضرين کي شريڪ ڪيو ويو هو. سڀئي ڪاٺ جا پيالا، ٿالهيون ۽ چمچا، جن سنجهاڻ گلياڪ قبيلي وارن انهي ۾ موقعي تي رڇن جو شوربو پيتو ۽ گوشت کاڌو هو، سي هميشه انهي ۾ مقصد سان فقط تقريب واري

وقت، ۽ فقط انهيءَ ئي وقت لاءِ خاص طور ٺاهيا ويندا آهن.
انهن تي رڇن ۽ ٻين جانورن جون تصويرون ڏاڍيءَ پيچيدگيءَ
سان اڪيريون ويندڀون آهن،جي انهيءَ جانور يا انهيءَ تقريب سان
وابسته هونديون آهن ۽ انهن برتنن کي پاڻ کان جدا ڪرڻ خلاف
ماڻهن جي دلين ۾ هڪ عجيب وهم هوندو آهي. هڏن کان گوشت
ڪوري جدا ڪرڻ کان پوءِ، انهن کي واپس انهيءَ ڪيتليءَ ۾
وڌو ويندو هو، جنهن ۾ گوشت کي جوش ڏنو ويندو هو ۽ جڏهن
دعوت وارو کاڌو کائي کپائي، پورو ڪيو ويو، تڏهن هڪ پوڙهو
مرد دروازي تي اچي ويٺو؛ سندس هٿ ۾ ”فر“ وڻ جي هڪ
ٽاري هئي، جنهن سان اهو هر انهيءَ ماڻهوءَ جي پٺيءَ تي هلڪو
ڌڪ هڻندو ويو، جنهن رڇ جو گوشت يا چربي کاڌي هئي؛ ان
جو مقصد شايد انهن ماڻهن کي رڇ جهڙي قابل پرستش جانور
سان اهڙي سلوڪ ڪرڻ جي سزا ڏيڻ جو هو. ٻن پهرن کان پوءِ،
هڪ عجيب ناچ ڪيو ويو. هڪ وقت تي فقط هڪ عورت نچي
رهي هئي، جا پنهنجي بدن جي مٿين حصي کي عجيب و غريب
حرڪتن ۾ آڻي رهي هئي؛ سندس هٿن ۾ ”فر“ وڻ جي ٽاري يا
ڪانيءَ سان ٺهيل ننڍڙا جهانجهه هئا. ٻيون عورتون انهيءَ وچ ۾، گهر
واريءَ جاءِ جي شهتيرن کي ڏنڊن سان ڌڪ هڻي هڪ طرح جو ساز
وڄائي رهيون هيون. وان شرنيڪ کي يقين هو ته رڇ جي گوشت
کائڻ بعد، سندس هڏن ۽ کوپريءَ کي ڳوٺ جا وڏي کان
وڏيءَ عمر وارا مرد ڏاڍيءَ سنجيدگيءَ سان ٻيلي ۾ ڪنهن هنڌ
کڻي ويندا هئا، جو ڳوٺ کان گهڻو دور ڪونه هوندو هو. اتي
کوپريءَ کان علاوه، باقي ٻين سڀني هڏن کي دفن ڪيو
ويندو هو. ان کان پوءِ، انهيءَ هنڌ کان ٿورا انچ پريرو هڪ

ننڍو وڻ ڪيرايو ويندو آهي، سندس ٽڙ چيريو ويندو آهي ۽ رڇ جي کوپريءَ کي انهيءَ چير اندر ڦاسايو ويندو آهي. جڏهن انهيءَ جاءِ تي گاهه ايرندو آهي، تڏهن رڇ جي کوپري نظرن کان غائب ٿي ويندي آهي ۽ اهو هوندو آهي رڇ جو انجام.

گلياڪ قوم وارن جيءَ رڇ جي محفلن جو هڪ ٻيو بيان مسٽر ليئو اسٽرنبرگ ڏنو آهي. اهو گهڻيءَ حد تائين ستي ڏنل بيانن سان ٺهڪي اچي ٿو، پر ان هوندي به منجهس ڪي اهڙا نڪتا ملن ٿا، جي قابل غور آهن. مسٽر اسٽرنبرگ جي قول مطابق، اها محفل ڪنهن نه ڪنهن مئل مائٽ جي اعزاز ۾ منعقد ڪئي ويندي آهي، سندس ويجهي ۾ ويجهو عزيز يا ته رڇ جي ڪنهن ٻچي کي پڪڙيندو آهي يا وري ان کي خريد ڪندو آهي ۽ ڪيس ٻن يا ٽن سالن تائين پالي وڏو ڪندو آهي، تانجو اهو قربانيءَ لاءِ تيار ٿي ويندو آهي. رڇ جي گوشت کائڻ جو اعزاز ڪن مخصوص ماڻهن (نارچ - اين) کي حاصل هوندو آهي، پر ميزبان ۽ سندس قبيلي جا ماڻهو گوشت مان ٿهيل فقط ٻوڙ کائيندا آهن، انهيءَ موقعي تي اهڙي ٻوڙ جو وڏو مقدار ٺاهيو ۽ کاڌو کپايو ويندو آهي. اعزازي مهمان (نارچ - اين) انهيءَ خاندان ۽ قبيلي جا هئڻ ضروري آهن، جن ۾ ميزبان جون ڌيئر ۽ سندس قبيلي جون ٻيون عورتون پرڻايل هونديون آهن. انهن مهمانن مان هڪ، عام طور ميزبان جي ڄاٽي، کي رڇ کي تير هڻي مارڻ جو ڪم سونپيو ويندو آهي. ذبح ٿيل رڇ جو گوشت، کل ۽ سيي گهر جي دروازي مان نه، پر دودڪش ذريعي گهر اندر داخل ڪيا ويندا آهن. رڇ جي سسيءَ هيٺان تيرن سان ڀريل هڪ ترڪش، تماڪ، ڪنڌ ۽ ٻيو کاڌو رکيو ويندو آهي. ائين سمجهيو

ويندو آهي ته رڇ جو روح انهن ٻين جي روحن کي پنهنجي ڏکھي سفر تي ساڻ کڻي ويندو آهي. رڇ جي گوشت رڌڻ لاءِ هڪ خاص برتن ڪم آندو ويندو آهي ۽ انهيءَ موقعي تي پٿر ۽ فولاد جي هڪ ٽڪرجي پاڪ اوزارن سان ٻاهر ٻارڻي پوندي آهي، جي قبيلي وارن جي گڏيل ملڪيت هوندا آهن ۽ نسلاً بنسلاً ورثي طور ڏنا ويندا آهن. پر انهن کي، سواءِ انهن گنڀير موقعن کان، ٻئي ڪنهن وقت استعمال ڪونه ڪيو ويندو آهي. انهيءَ موقعي تي جمع ٿيل ماڻهن جي کائڻ لاءِ جيڪي به مختلف قسمن جا طعام تيار ڪيا ويندا آهن، تن سڀني مان ٿورو ٿورو ذرو ڪڍي هڪ خاص برتن ۾ وجهي، رڇ جي سريءَ اڳيان رکيا ويندا آهن، انهيءَ کي چٻو آهي، "سسيءَ کي کارائڻ." رڇ کي ذبح ڪرڻ بعد، ڪتن جو هڪ جوڙو، نر ۽ مادي، قربان ڪيو ويندو آهي. انهن کي گهٽي مارڻ کان پيشتر، کين پنهنجي آقا ڏانهن بلند ترين جبل تي وڃڻ، پنهنجين کلن کي تبديل ڪرڻ ۽ ٻئي سال رڇ جي صورت ۾ وري واپس اچڻ لاءِ مدعو ڪيو ويندو آهي. رڇ جو روح به انهيءَ آقا ۽ مالڪ ڏانهن واپس ويندو آهي، جو قديم النسل ٻيلي جو آقا ۽ مالڪ آهي؛ اهو انهن سڀني نذرانن جو بار پاڻ سان گڏ کڻي ويندو آهي، جي سندس اڳيان پيش ڪيا ويا هوندا آهن. ساڻس گڏ انهن ڪتن جا روح ۽ چليل ڪاٺڙين جا روح، جي انهيءَ تقريب ۾ اهم ڪردار ادا ڪنديون آهن، گڏ ويندا آهن.

گلياڪ قبيلي وارن جا پاڙيسري، گولڊي به، رڇ سان ساڳي ئي هلت ڪندا آهن. اهي کيس شڪار ڪري، ماريندا آهن؛ پر ڪڏهن ڪڏهن اهي جيئرو رڇ به ڦاسائيندا آهن ۽ کيس

پڃري ۾ رکندا آهن، انهيءَ دوران ۾ ڪيس سٺا ڪاڌا کارائيندا آهن ۽ ڪيس پنهنجو پٽ ۽ ڀاءُ سڏيندا آهن. پوءِ هڪ وڏيءَ تقريب تي ڪيس پڃري مان ٻاهر ڪڍيو ويندو آهي، عزت سان ڦيرايو ويندو آهي ۽ بعد ۾ ذبح ڪري کاڌو ويندو آهي. ”سندس ڪوپريءَ، ڄاڙين جي هڏن ۽ ڪنن کي، بد روحن جي خلاف ترياق طور لٽڪايو ويندو آهي؛ پر گوشت کي ڏاڍي مزي، سان کاڌو ويندو آهي، ڇو ته سندن اعتقاد آهي ته جيڪو به ان مان ڪجهه حصو کائيندو، تنهن کي شڪار ڪرڻ جو شوق پيدا ٿيندو ۽ اهو دلير ٿيندو.“

امور علائقي ۾ ٽنگوزين قوم جو هڪ ٻيو قبيلو، اورٽچيز، ساڳئي قسم جون عام نوعيت واريون رڇن جون محفلون منعقد ڪندو آهي. جيڪو به ماڻهو رڇ جو ٻچو ڦاسائيندو آهي، سو ڪيس اٽڪل ٽن سالن تائين پڃري ۾ پالڻ لاءِ پاڻ کي ٻڌل سمجهندو آهي ته جيئن انهيءَ عرصي جي پوري ٿيڻ تي ڪيس سيني ماڻهن جي وچ ۾ قتل ڪري، دوستن سميت ان جو گوشت کاڌو وڃي. اهي دعوتون جيتوڻيڪ انفرادي طور منعقد ڪيون وينديون آهن، ان جي باوجود جيئن ته اهي سڀني ماڻهن لاءِ کليل هونديون آهن، ان ڪري آتان جا باشندا اها ڪوشش ڪندا آهن ته اهڙي هڪ دعوت هرسال، ٻئي ٻئي، اورٽچيز ڳوٺ ۾ منعقد ٿئي. جڏهن رڇ کي پڃري مان ٻاهر آندو ويندو آهي، تڏهن ڪيس رسا ٻڌي سڀني جهوپڙين ۾ ڦيرايو ويندو آهي، اُن وقت جيڪي ماڻهو جلوس ۾ شريڪ هوندا آهن، سي سڀيئي ڀالن، تيرن ۽ ڪمانن سان مسلح هوندا آهن. هرهڪ جهوپڙيءَ ۾ رڇ ۽ رڇ ڪاهيندڙن کي کائڻ جا سٺي چيز کائڻ ۽ پيئڻ لاءِ پيش ڪئي ويندي آهي. اهو سلسلو گهڻن

ڏينهن تائين هلندو آهي، تانجو، نہ فقط انهيءَ، پر پاسي واري ڳوٺ جي سڀني جهوپڙين جو وارو بہ گذري ويندو آهي. ڏينهن جو رانديون رونديون ۽ کل مسخريون ڪيون وينديون آهن، جن ۾ خوب شور و غل ڪيو ويندو آهي. پوءِ رڇ کي ڪنهن وڻ يا ڪاٺ جي ڪلي سان ٻڌو ويندو آهي ۽ ڪيس ماڻهن جي تيرن جو نشان بڻائي ماريو ويندو آهي، جنهن کان پوءِ سندس گوشت باهہ تي پچائي کاڌو ويندو آهي. تنہجا دریاہ جي ڪناري تي جيڪي اوروتچي قبيلا آباد آهن، تن جون زالون بہ انهن محفلن ۾ حصو وٺنديون آهن، پر جيڪي اورتچيز قبيلا وي درياہ تي آباد آهن، تن جون زالون رڇ جي گوشت کي هٿ بہ ڪونہ لائينديون آهن.

اهي قبيلا قيدي رڇ سان جيڪا هلت ڪن ٿا، تنهن ۾ ڪي اهڙيون خصوصيتون شامل آهن، جن کي پوڄا کان سميز ڪرڻ مشڪل آهي. اهڙين خصوصيتن ۾، مثال طور، اهي دعائون شامل آهن، جي رڇ کان، جيئري توڙي موئي، گهريون وينديون آهن؛ کاڌي جا اهي نذرانا جن ۾ سندس ئي گوشت جا ٽڪرا شامل هوندا آهن، جي رڇ جي کوپريءَ جي سامهون رکيا ويندا آهن ۽ گليڪ قبيلي وارن جي رڇ کي هن سبب لاءِ درياہ تي وٺي وڃڻ جي رسم، تہ انهيءَ ذريعي مڇين جي جهجهي مقدار ملڻ جي خاطري ٿئي ۽ وري کيس اهڙيءَ طرح هرهڪ گهر ۾ قيرائڻ جي رسم، تہ جيئن هرهڪ خاندان کي سندس برڪت جو ڪجهہ حصو ملي، جهڙيءَ طرح يورپ ۾ "مي - ٽري" جي روح جي شخصي نمائندي کي موسم بهار ۾ گهر گهر قيرايو ويندو هو، تہ جيئن هرڪس و ناڪس ۾ نئين سر زندہ ٿيندڙ فطرت جون تازيون قوتون ڦهلجي وڃن. وري رڇ جي گوشت ۽ رت جي محفل ۾ سنجيده شرڪت، ۽ خاص طرح ائنو قوم

وارن جي، انهيءَ پيالي ۾ رکيل چيز کي تقسيم ڪرڻ جي رسم، جنهن کي سئل رڇ جي سامهون رکي پاڪ ڪيو ويو هو، سي انهن جي متبرڪ نوعيت هئڻ جا قوي دليل آهن ۽ انهيءَ دليل جي گلياڪ قوم وارن جي هن رسم مان تصديق ٿئي ٿي، جنهن ۾ رڇ جي گوشت رکڻ ۽ رڌڻ لاءِ خاص برتن ڪتب آندا ويندا آهن ۽ گوشت کي رڌڻ ۽ پچائڻ لاءِ اها باهه استعمال ڪئي ويندي آهي، جا هڪ اهڙي اوزار مان ڪڍي ويندي آهي، جنهن کي انهن مذهبي موقعن کان سواءِ ٻيءَ حالت ۾ ڪتب ڪونه آندو ويندو آهي. درحقيقت، اٺنو مذهب متعلق اسان جي سڪيم اختياري، محترم جان بئچلر انهيءَ رسمي احترام کيءَ جو اٺنو قوم وارا رڇ کي ڏيندا آهن، بلڪل واضح طور پوچا جو نالو ڏئي ٿو. هو ته هيءَ اقرار ڪري ٿو ته رڇ سندن ديوتائن مان هڪ آهي. هيءَ حقيقت آهي ته اٺنو قوم وارا پنهنجي ٻوليءَ جو اهو لفظ، (ڪموئي) جنهن جي معنيٰ ديوتا آهي، رڇ سان عام جام وابسته ڪندا آهن؛ پر، جيئن مسٽر بئچلر خود ئي اشارو ڪري ٿو، اهو لفظ مختلف معنيٰ ۽ مفهوم سان استعمال ڪيو ويندو آهي، جنهن ڪري رڇ سان انهيءَ لفظ جي لاڳاپي مان اسين هيءَ دليل سلامتيءَ سان نه ٿا پيش ڪري سگهون ته انهيءَ جانور کي سچ پچ ديوتا سمجهيو ويندو آهي. در اصل، اسان کي صاف طور ٻڌايو ويو آهي ته سگهالين وارا اٺنو رڇ کي ديوتا نه، پر ديوتائن جو هڪ پيغامبر تصور ڪندا آهن ۽ سندس موت وقت اهي کيس جيڪو پيغام ڏيندا آهن، تنهن مان ٻهو بيان صحيح ثابت ٿئي ٿو. معلوم ٿئي ٿو ته شايد گلياڪ قوم وارا به رڇ کي ”جبل جي آقا“ ڏانهن، جنهن تي ماڻهن جي ڀلائيءَ ۽

بهبوديءَ جو انحصار آهي، نذرانا کڻي ويندڙ هڪ سفير جي حيثيت ۾ ڏسن ٿا. ساڳئي وقت، اهي رڇ کي انسان جي درجي کان بالاتر سمجهن ٿا، درحقيقت، اهي کيس هڪ ننڍيءَ هستيءَ وارو ديوتا تصور ڪن ٿا، جنهن جي گوشت اندر موجود گي، جيسين کيس پاليو ۽ کارايو ويو هو، ماڻهن مٿان رحمتون نازل ڪري ٿي، خاص طرح بد روحن جي انهن سيڙن کي دور رکي ٿي، جي هر وقت ماڻهن جي انتظار ۾ رهن ٿا، سندن سامان چورائين ٿا ۽ بيماريءَ ۽ مرض ذريعي سندن جسمن کي نيست ونابود ڪن ٿا. ازانسواءِ، رڇ جي گوشت، رت يا پوڙ کائڻ ڪري، گلياڪ، ائنو ۽ گولڊي قومن وارا هن راءِ جا آهن ته اهي انهيءَ طاقتور جانور جي خوبين، خاص طرح سندس همت ۽ طاقت مان ڪجهه حصو حاصل ڪن ٿا. ان ڪري هن ڳالهه ۾ ڪوبه تعجب ڪونهي ته اهي پنهنجي اهڙي عظيم محسن کي وڏي کان وڏيءَ عزت ۽ پيار جي نظرن سان ڏسن ٿا.

ائنو قوم وارن جي متعلق جيڪو منجهيل رويو قائم ڪيل آهي تنهن جي، سندن ٻين جانورن جي متعلق اختيار ڪيل رويي سان ڀيٽ ڪري، ان باري ۾ ڪجهه روشني وجهي سگهجي ٿي. مثال طور، اهي عقاب-الوءَ کي نيڪ ديوتا سمجهندا آهن، جو پنهنجي لنوڻ وسيلي ماڻهن کي ايندڙ مصيبت کان آگاه ڪري، کين انهيءَ آفت کان بچائي ٿو. چنانچه، کيس پيار ڪيو ويندو آهي، مٿس اعتماد رکيو ويندو آهي ۽ کيس خالق ۽ ماڻهن جي درميان شافع سمجهي، سندس پوڄا ڪئي ويندي آهي. جڏهن به ڪو اهڙو موقعو درپيش ايندو آهي، تڏهن انهن ديوتا-پکين مان هڪ کي ڦاسائي، پڃري ۾ رکيو ويندو آهي، جتي کيس اهڙن پيار ڀرين ۽ محبت آميز خطابن

سان پڪاريو ويندو آهي، جهڙوڪ "محبوب ديوتا" "پيارا ننڍڙا ديوتا". ان هوندي به، ڪو وقت اهڙو ايندو آهي، جڏهن ننڍڙي پياري ديوتا کي گهٽي ماريو ويندو آهي ۽ ڪيس ثالث جي حيثيت ۾ پيغام ڏيڻي اعليٰ درجي وارن ديوتائن يا خود خالق ڏانهن موڪليو ويندو آهي. عقاب - الوءَ کي جڏهن قربان ڪرڻ جو وقت قريب ايندو آهي، تڏهن ڪيس هن دعا سان خطاب ڪيو ويندو آهي: "اي پيارا ديوتا، اسين توکي تنهنجي پيءُ ڏانهن موڪلي رهيا آهيون. اسين توکي هينئر ڪاڏو، "انائو"، شراب ۽ ڪيڪ ڪارائي رهيا آهيون، انهن کي پنهنجي پيءُ ڏانهن کڻي وڃ، اهو ڏاڍو خوش ٿيندو. جڏهن تون وٽس پهچين، تڏهن هيئن چئجانءِ ته 'آءٌ گهڻي وقت تائين ائنو قوم ۾ رهيو آهيان، جتي هڪ ائنو پيءُ ۽ هڪ ائنو ماءُ مونکي پاليو. هينئر آءٌ تو وٽ آيو آهيان، آءٌ پاڻ سان گڏ مختلف قسمن جون سٺيون شيون کڻي آيو آهيان. ائنو ملڪ ۾ رهندي، مون تمام گهڻيءَ مصيبت جو مشاهدو ڪيو. مون ڏٺو ته ڪن ماڻهن کي ڀوت چنبڙيل هئا، ڪن کي جهنگلي درندن زخمي ڪري ڇڏيو، ڪن کي زمين جي ڦاٽڻ سبب نقصان پڻ رسيو، ڪن جا جهاز ٻڏا ۽ گهڻن تي مرض جو حملو پڻ ٿيو. ماڻهو ويچارا وڏين مصيبتن ۾ مبتلا آهن. اي منهنجا پيءُ، مون کي ٻڌ، ۽ ائنو قوم وارن جو حال جلد ڏس ۽ کين مدد ڪر.' جيڪڏهن تون ائين ڪندين، ته تنهنجو پيءُ اسان جي مدد ڪندو."

پوري، ائنو قوم وارا عقابن کي پنجرن ۾ رکندا آهن، کين ديوتائون ڪري پوڄيندا آهن ۽ انهن کي ماڻهن کي بديءَ کان بچائڻ لاءِ منٿون ڪندا آهن. ان جي باوجود، اهي انهيءَ

پکيءَ کي قربان ڪندا آهن ۽ جڏهن اهي ائين ڪرڻ وارا هوندا آهن، تڏهن اهي سندس اڳيان هيءَ دعا ڪندا آهن ته ”اي قدر وارا ديوتا، اي تون خدا ئي پکي، مهرباني ڪري منهنجن لفظن تي ڪن ڏي. تون هن دنيا جو نه آهين، ڇو ته تنهنجو گهر خالق ۽ سندس سونهري عقابن سان گڏ آهي. ان صورت ۾ آءٌ توکي هيءُ ”انائو“ ۽ ڪيڪ ۽ پيا قيمتي ڪاڌا ڏيان ٿو. مهرباني ڪري انهن ”انائو“ تي سواري ڪري شاندار آسمان ۾ پنهنجي گهر ڏانهن وڃجانءِ. جڏهن تون اتي پهچين، تڏهن پنهنجي نسل جي ديوتائن کي جمع ڪجانءِ ۽ هن دنيا تي حڪمراني ڪرڻ لاءِ اسان جي طرفان سندن شڪر ادا ڪجانءِ. مهرباني ڪري وري واپس اچجانءِ، آءٌ عرض ٿو ڪريان، ۽ اسان تي حڪمراني ڪجانءِ. اي منهنجا عزيز! خاموشيءَ سان وڃ!“ وري به، ائنو قوم وارا بازن جي پوڄا ڪندا آهن، ڪين پڃرن ۾ رکندا آهن ۽ سندن قربانيون ڏيندا آهن. انهن سان ڪنهن هڪ کي مارڻ وقت، ڪين هيٺين دعا انهيءَ کي مخاطب ڪري پڙهندي آهي ته ”اي ديوتائي باز، تون هڪ ماهر شڪاري آهين، مهرباني ڪري پنهنجيءَ هوشياريءَ کي منهنجي مٿان نازل ڪجانءِ!“ جيڪڏهن باز سان قيد واري عرصي ۾ سٺو ورتاءُ ڪيو ويندو ۽ کيس قربان ڪرڻ واري وقت کان ٿورو اڳ پر و مٿين دعا مخاطب ڪئي ويندي، ته اهو يقيناً انهيءَ شڪاريءَ ڏانهن مدد موڪليندو.

چنانچه، ائنو قوم جو ساڻهو جانورن کي ذبح ڪري مختلف طريقن سان مستفيض ٿيڻ جي اميد رکي ٿو، حالانڪ آهو ساڳئي وقت ساڻن ديوتائن واري هلت به ڪري ٿو. هو سنجهن اها توقع رکي

ٿو ته اهي سندس نياپا پنهنجي نسل وارن، يا عالم بالا وارن ديوتائن کي وڃي پهچائيندا؛ هو سندن جسمن جي گوشت کائڻ يا ٻين طريقن سان سندن خوبين حاصل ڪرڻ جي اميد به رکي ٿو؛ ظاهر طور هو هن دنيا اندر سندن جسماني نئين زندگيءَ ۾ به آسرو رکي ٿو، جا وري به کيس انهن کي قاسائڻ ۽ قتل ڪرڻ ۽ وري به انهن سيني فائدن حاصل ڪرڻ جو سوقعو فراهم ڪندي، جي هن انهن کي کهي، اڳيئي حاصل ڪيا آهن. چو ته پوچا لائق رڇ ۽ پوچا لائق عقاب کي، مٿي تي ڏڪ هڻي مارڻ کان اڳ، جيڪي دعائون مخاطب ڪيون ويند يون آهن، تن ۾ کين واپس اچڻ جي دعوت ڏني ويندي آهي، جنهن سان صاف طور سندن هن اعتقاد جو پتو پوي ٿو ته اهي سندن دوباره زنده ٿيڻ ۾ ايمان رکن ٿا. جيڪڏهن انهيءَ باري ۾ ڪوبه شڪ ۽ شبهو هوندو ته اهو مسٽر بئچلر جي هن شهادت سان دور ٿي ويندو ته ائنو ”کي هيءَ خاطري آهي ته جن جانورن ۽ پکين کي شڪار ۾ يا قربانيءَ وقت ماريو ويندو آهي، تن جا روح هڪ نئون جسم ڏکي، واپس موٽي اچي، هن دنيا ۾ رهن ٿا؛ وڌيڪ، هيءُ به سندن اعتقاد آهي ته اهي ماڻهن، خاص طور ائنو شڪارين، جي خاص فائدي لاءِ هت اچي ظاهر ٿيندا آهن.“ مسٽر بئچلر اسان کي ٻڌائي ٿو ته ائنو ”هن اعتقاد کان جانور کي ماري ۽ کائي ٿو ته سندس جاءِ تي هڪ ٻيو جانور اچي، ته ساڻس به ساڳي هلت ڪئي وڃي.“ انهن جانورن کي قربان ڪرڻ وقت ”سندن حضور ۾ دعائون ڪيون وينديون آهن، جن ۾ کين عرض ڪيو ويندو آهي ته اهي وري واپس اچن ۽ هڪ ٻيءَ دعوت لاءِ ڪاڏا سهيا ڪن، چڻ ته اهڙيءَ

طرح سرڻ ۽ ڪاچڻ انهن لاءِ هڪ اعزاز ۽ مسرت جو باعث آهي. حقيقت ۾، انهن ساڻهن جو اهو ئي خيال آهي." اهي پويان جملا، جيئن تحرير سان ظاهر آهي، خاص طور رڇن جي قربانيءَ سان وابسته آهن.

چنانچه، قابل پرستش جانورن کي مارڻ سان جن فائدن حاصل ڪرڻ جي هڪ ائنو اميد رکي ٿو، تن سان وڏي ۾ وڏو پنهنجي پيٽ کي انهن جي گوشت ۽ رت سان، موجوده ۽ آئي ڪان پوءِ گهڻن ئي اهڙن پين موقعن تي، پرڻ جو آسرو آهي؛ ۽ اها خوش ڪندڙ اميد وري مرده جانورن جي روحاني لازواليت ۽ سندن موت بعد جسماني واپسيءَ ۾ پختي يقين سان حاصل ٿيل آهي. ساڳيو اعتقاد دنيا جي مختلف حصن جي وحشي شڪارين کي به رهي ٿو، جنهن مختلف قسمن جي عجيب رسمن کي وجود ۾ آندو آهي، جن سان ڪن جو اسين اجهو هيٺر ذڪر ڪنداسين. انهيءَ وچ ۾ هن ڳالهه جو ذڪر ڪرڻ اجايو نه ٿيندو ته اهي سنجيده تقريبون، جن ۾ گلياڪ، ائنوءَ ۽ پيون قومون پليل ۽ پنجرن ۾ بند ٿيل رڇن کي عزت ۽ غم جي مظاهرن سان ذبح ڪن ٿيون، سي ساڳئي نموني جي انهن سائن سوڻن جي توسيع يا سندن شاندار نموني کان علاوه، پيو ڪجهه به ناهن، جيڪي هڪ شڪاري ڪنهن به جهنگلي رڇ کي پيلي ۾ اتفاق سان مارڻ تي ادا ڪري ٿو. درحقيقت، گلياڪ قوم وارن لاءِ ته اسان کي يقيني خبر آهي ته وٽن ائين هوندو آهي. جيڪڏهن اسان کي گلياڪ قوم وارن جي سائن جي معنيٰ سمجهڻي آهي، مسٽر اسٽرنبرگ چوي ٿو "ته سڀ کان اڳ ۾ اسان کي هيءَ ڳالهه ياد رکڻ گهرجي ته رڇن جون تقريبون فقط گهر واري رڇ

کي ذبح ڪرڻ وقت ئي ڪونہ ملهايون وينديون آهن، جئين عام طرح غلط بيانيءَ کان ڪم ورتو ويندو آهي. پر اهي هر اهڙيءَ موقعي تي ملهايون وينديون آهن، جڏهن بہ ڪو گلياڪ قبيلي وارو ماڻهو شڪار ڪندي ڪنهن رڇ کي مارڻ ۾ ڪامياب ٿي پوندو آهي. اها حقيقت آهي تہ انهن حالتن ۾ تقريب اهڙي شاندار پيماني تي ڪانہ ملهائي ويندي آهي، حالانڪ ان جو اصل مقصد ساڳيو ئي هوندو آهي. پيلي ۾ ماريل رڇ جي کل ۽ سسي جڏهن ڳوٺ ۾ آندي ويندي آهي، تڏهن انهن جو دهلن، دماسن ۽ سنجيده سائن سان فاتحانہ استقبال ڪيو ويندو آهي. سسيءَ کي پاڪ ڪيل ڪاٺ جي هڪ گهوڙيءَ تي رکيو ويندو آهي، کيس ڪارايو ويندو آهي ۽ بلڪل ساڳيءَ طرح نذر ۽ نياز ڏنو ويندو آهي، جهڙيءَ طرح گهر واري رڇ کي ذبح ڪرڻ وقت ڏنو ويندو آهي؛ معزز مهمانن (نارچ - اين) کي پڻ مدعو ڪري جمع ڪيو ويندو آهي. ساڳيءَ ئي طرح ڪتا بہ قربان ڪيا ويندا آهن ۽ رڇ جي هڏن کي ساڳئي هنڌ ۽ ساڳئي اعزاز سان محفوظ رکيو ويندو آهي، جهڙيءَ طرح گهر واري رڇ جي هڏن کي رکيو ويندو آهي. چنانچہ، سياري جي موسم ۾ جيڪا وڏي تقريب ملهائي ويندي آهي، سا انهيءَ ساٿ جي محض هڪ توسيع آهي، جو هرهڪ رڇ جي ذبح وقت ادا ڪيو ويندو آهي."

چنانچہ، انهن قومن جي رسومات ۾، جي انهن جانورن کي پوڄين ۽ ذري گهٽ ديوتائي درجو ڏين ٿيون، جن کي اهي شڪار ڪن، مارين ۽ کائين ٿيون، جيڪو ظاهري اختلاف ۽ تضاد آهي، سو ايترو قدر ڪليو ڪلايو ناهي، جيترو قدر اهو پهرينءَ نظر سان ڏسڻ ۾ اچي ٿو. انهن ماڻهن کي ائين ڪرڻ

لاءِ ڪي سبب، ۽ ڪيّ وڏا عقلي سبب آهن. جو ته، هڪ وحشي ڪنهن به صورت ۾ اهڙو غير منطقي ۽ بي عمل نه آهي، جهڙو اهو ستاڻون سڀرن کي شايد نظر ايندو، هن انهن سيني مسئلن تي اونهو غور ڪيو آهي، جي ساڻس قريبي واسطو رکن ٿا. هو انهن جي متعلق دليل بازي ڪري ٿو ۽ جيتوڻيڪ سندس فيصلا اسان جي فيصلن کان ڪڏهن تمام مختلف ٿين ٿا، ان هوندي به، اسان کي سندس هيءَ انصاف نه وڃائڻ گهرجي ته هن انساني زيست جي ڪن تمام بنيادي مسئلن تي صبر سان ڏکهو ويچار ڪيو آهي. موجوده حالت ۾، جيڪڏهن هو رڇن کي عام طرح اهڙا جاندار سمجهي ٿو، جي مڪمل طور انساني ضرورتن جا غلام آهن ۽ ان جي باوجود انهيءَ نسل جي ڪن خاص افراد کي پوڄا لاءِ منتخب ڪري ٿو، جن کي هو ذري گهٽ ديوتائن جي درجي تي وڃي رسائي ٿو، ته اسان کي تڪڙ ڪري ڪيس بلڪل غير منطقي ۽ نامعقول نه سمجهڻ گهرجي، پر اسان کي پاڻ کي سندس نقطہ نگاه تي بيهارڻ جي ڪوشش ڪرڻ کپي، ته جئين اسين انهن شين کي ائين ڏسون، جئين اهو ٿو ڏسي ۽ پاڻ کي اڳواٽ قائم ڪيل فيصلن ۽ نظرين کان پاڪ ڪرڻ گهرجي، جي دنيا جي متعلق خود اسان جي نظرين تي اهڙو گهرو رنگ ٿا چاڙهين. جيڪڏهن اسين ائين ڪنداسون ته اسان کي شايد معلوم ٿيندو ته هن جي چال اسان کي ڪيتري قدر به ڪٿي احمقانه معلوم ٿئي، ان جي باوجود، هڪ وحشي گهڻو ڪري خيالات جي هڪ اهڙي سلسلي مطابق عمل ڪري ٿو، جو ڪيس سندس محدود تجربي جي حقيقتن سان بلڪل ٺهڪندڙ معلوم ٿئي ٿو. ان باري ۾ منهنجو خيال آهي، ته ڪي مثال هيٺين باب ۾ ڏيان، جتي آءٌ هن ڳالهه ثابت

ڪرڻ جي ڪوشش ڪندس ته ائنو ۽ اتر اوڀر ايشيا جي ڀين قومن ۾ رڇ جي تقريب جي سنجيده رسمن جو سلسلو انهيءَ احترام جو محض هڪ زياده پيچيدار مثال آهي، جو پنهنجي وحشيانه فلسفي جي اصول مطابق، هڪ وحشي انهن سڀني جانورن کي عادتاً ڏئي ٿو، جن کي هو ماري ۽ کائي ٿو.

باب ٻيونجاهون

شڪارين جو جهنگلي جانورن کي راضي ڪرڻ

جاندارن اندر رهندڙ ۽ عملي طور ابدي روح جي نظريي وسيلي نظام حيات جي سمجهاڻي اهڙي آهي، جنهن کي هڪ وحشي فقط ماڻهن تائين محدود نہ ٿو رکي، پر هو ان کي عام چرندڙ پرندڙ مخلوق سان پڻ وابستہ ڪري ٿو. ائين سمجهڻ ۾ هو هڪ تهذيب يافتہ ماڻهوءَ جي مقابلي ۾ زياده آزاد خيال، سخي ۽ زياده منطقي آهي، جو موخرالذڪر عام طرح سان جانورن کي انهيءَ ابديت کان محروم ڪري ٿو، جنهن جي اهو پنهنجي لاءِ دعويٰ ڪري ٿو. وحشي ايتري قدر مغرور ناهي؛ عام طور هو ائين سمجهي ٿو تہ جانور بہ ماڻهن وانگر ئي جذبات ۽ فهم و فراست سان نوازيل آهن ۽ ماڻهن وانگر کين اهڙا ارواح سليل آهن، جي سندن جسمن جي موت کان بعد بہ بدن مان خارج ٿيل آزاد روح جي حيثيت ۾ ڦرڻ يا وري حيواني صورت ۾ دوباره زنده ٿيڻ لاءِ باقي رهن ٿا.

چنانچہ، هڪ وحشيءَ جي نظر ۾، جو سڀني جاندارن کي عملي طور ماڻهوءَ سان برابريءَ واري درجي تي سمجهي ٿو، هڪ جانور کي مارڻ ۽ کائڻ جو عمل اسان جي نقطہ نگاه کان بلڪل مختلف ڏسڻ ۾ ايندو هوندو، جو تہ اسين جانورن جي فهم و فراست کي پنهنجي عقل کان گهڻو گهٽ سمجهون ٿا ۽ کين ابدي ارواح

کان محروم ڪريون ٿا. چنانچہ ، پنهنجي فلسفي جي اصولن تي، هڪ قديم النسل شڪاري، جو ڪنهن جانور کي ماري ٿو، پاڻ کي جسم جي پنجري کان آزاد ٿيل روح يا ساڳئي نسل جي ٻين سڀني جانورن جي انتقام جي جذبي جو مرڪز سمجهي ٿو، جن کي اهو ساڻهن وانگر ستيءَ سائٽيءَ ۽ خون جي رشتن ۾ قريبي طور منسلڪ سمجهي ٿو، جنهنڪري اهي پنهنجي هڪ هم نسل کي پهچايل ضرر جي بدلي وٺڻ لاءِ پاڻ کي ٻڌل سمجهن ٿا. چنانچہ ، هڪ وحشي اهڙن جانورن جي زندگيءَ کي بچائڻ جي قانون تي عمل ڪري ٿو، جن کي مارڻ لاءِ کيس ڪا فوري ضرورت محسوس نہ ٿي ٿئي؛ انهيءَ قانون تي هو خاص طور انهن درنده صفت ۽ خطرناڪ جانورن جي حالت ۾ عمل ڪري ٿو، جن جي متعلق کيس اهو خدشو رهي ٿو تہ اهي پنهنجي نسل جي هڪ جانور جي قتل ٿيڻ تي کانئس خونخوار بدلي وٺڻ ۾ دير نہ ڪندا. واڳون انهيءَ قسم جي جانورن ۾ شمار آهن. اهي جانور فقط گرم ملڪن ۾ هوندا آهن، جتي عام طرح کاڌو جام هوندو آهي ۽ وحشي انسان کي انهن جي سخت ۽ اڻ وڻندڙ گوشت حاصل ڪرڻ لاءِ کين مارڻ جو ڪو خاص سبب ڪونہ هوندو آهي. ان ڪري ڪن وحشين ۾ واڳن کي ڇڏي ڏيڻ يا البت، فقط انتقامي جنگ جي قاعدي موجب، يعني واڳن طرفان ماڻهن جي قتل ڪرڻ جي جواب ۾، انتقام طور جوابي جنگ ڪرڻ جي رسم آهي. مثال طور، بورنيو جي ڊياڪ قبيلي وارا واڳونءَ کي تيسين نہ ماريندا آهن، جيسين اڳ ۾ واڳونءَ سندن ڪنهن ماڻهوءَ کي نہ ماريو هوندو آهي، ”ڇو تہ هو چوندا آهن تہ آهي هڪ جارحانہ فعل جا ڇو ذميوار ٿين، جڏهن هو ۽ سندن

نسل جا پيا جانور آسانيءَ سان ڪانئن بدلو وٺي سگهن ٿا؟ پر، جيڪڏهن ڪو واڳون انساني زندگي تلف ڪري ٿو، ته ان صورت ۾ مقتول جي زنده مٽن مائٽن تي انتقام وٺڻ هڪ مقدس فرض ٿئي ٿو، جي انهيءَ آدم خور کي اهڙيءَ طرح چار ۾ ڦاسائيندا آهن، جهڙيءَ ريت انصاف جو ڪوئي عملدار ڪنهن ڏوهاريءَ جي پٺيان پئي، ڪيس پڪڙيندو آهي. پيا وري، آن هوندي به پنهنجي رهجي ويندا آهن ته پاڻ کي اهڙي جهڳڙي ۾ ڦاسائڻ نه چاهيندا آهن، جنهن جو ساڻن واسطو ڪونه هوندو آهي. انهن سمجهيو ويندو آهي ته نيڪ (١)نيميسس آدم خور واڳونءَ جو تعاقب ڪري رهيو آهي ته جڏهن به ڪو واڳون ڦاسي پوندو آهي، تڏهن کين پڪو اعتقاد هوندو آهي ته آهو ئي ڏوهي واڳون يا سندس ڪونه ڪو ساٿي آهي.“

ڏياڪ قبيلي وارن وانگر مئڊاگاسڪر جا مقامي باشندا به ”سواءِ پنهنجن دوستن سان ڪنهن جي انتقام وٺڻ جي، جنهن ڪي ڪنهن واڳونءَ ماريو هوندو آهي، واڳونءَ کي ڪونه ماريندا آهن. سندن اعتقاد آهي ته انهن رڙهندڙ جانورن سان ڪنهن هڪ جي خواه مخواه موت جي نتيجي ۾، (٢)”ليڪس ٽاليونس“ جي اصول مطابق، هڪ انساني زندگي تلف ٿيندي.“ مئڊاگاسڪر ۾ جيڪي ماڻهو ”آتسي“ ڍنڍ جي قريب رهندا آهن، سي هر سال واڳن اڳيان هڪ اعلان ڪندا آهن ته اهي ڪن پنهنجن دوستن

(١) انتقام جي، يا سزا طور انصاف ڏيندڙ ديوي، جا خاص طور انهن کي سزا ڏيندي آهي، جي ناجائز فائدو حاصل ڪري ڪسڪڻ جي ڪوشش ڪندا آهن.

(٢) انتقام جو قانون.

جي موت جو اوترن ئي واڳن کي سندس بدلي ۾ ماري انتقام وٺندا ۽ نيڪ طبيعت وارن واڳن کي خبردار ڪندا آهن ته اهي سندن آڏو نه اچن، ڇو ته انهن سان ڪين ڪوبه جهڳڙو ڪرڻو ڪونهي، پر ڪين فقط انهن بدسرشت ۽ بدنيت واڳن کان انتقام وٺڻو آهي، جن انساني زندگي ضايع ڪئي آهي. مئڊاگاسڪر جا ڪيئي قبيلا پاڻ کي واڳن جو اولاد سمجهندا آهن ۽ ان ڪري اهي هر مقصد ۽ مطلب لاءِ انهيءَ چالاڪ واري رڙهندڙ حيوان کي هڪ ساٿي ۽ پنهنجو پياءُ تصور ڪندا آهن. جيڪڏهن منجهائن ڪو حيوان ايتري قدر پنهنجي اصليت کي وساري ويهندو آهي، جو پنهنجي هڪ انساني رشتيدار کي ڳڙڪائي ويندو آهي، ته قبيلي جو سردار يا سندس غيرحاضريءَ ۾ قبيلي جي رسمن کان واقف هڪ پيرسرد، پنهنجن ساٿين جي سهنداري ڪندو، پاڻيءَ جي ڪناري ڏانهن ويندو آهي ۽ ڏوهاريءَ جي خاندان کي ڪوٺي، ڪين اصلي گنهگار کي انصاف جي سپرد ڪرڻ لاءِ چوندو آهي. پوءِ هڪ ڪنڍي تيار ڪري، درياهه يا ڍنڍ ۾ اڇلائي ويندي آهي. ٻئي ڏينهن گنهگار ”پاڻ“ يا سندس خاندان جي ڪنهن ٻئي فرد کي گهلي، ڪناري تي آندو ويندو آهي ۽ جڏهن سندس ڏوهه سوال ۽ جواب جي هڪ سلسلي ذريعي ان جي دماغ ۾ چڱيءَ طرح ويهاريو ويندو آهي، تڏهن ڪيس موت جي سزا ٻڌائي، قتل ڪيو ويندو آهي. هڪ دفعي جڏهن، انصاف جون تقاضائون اهڙيءَ طرح پوريون ٿينديون آهن ۽ قانون جو وقار مڪمل طور برقرار ڪيو ويندو آهي، تڏهن مرحوم واڳونءَ جو ماتم ڪيو ويندو آهي ۽ ڪيس هڪ عزيز وانگر دفن ڪيو ويندو آهي، سندس خاڪي جسم مٿان مٽيءَ جو هڪ

دڙو ڪڙو ڪيو ويندو آهي ۽ سندس سسيءَ مٿان هڪ پٿر ڪوڙي، اُن جو نشان قائم ڪيو ويندو آهي.

وري چيتو، خطرناڪ درندن مان هڪ ٻيو اهڙو جانور آهي، جنهن ڪان هڪ وحشي ماڻهو دور رهڻ کي ترجيح ڏيندو آهي، تہ مٿان انهيءَ نسل جي ڪنهن جانور کي مارڻ سان هو باقي ٻين جي مخالفت جي جذبي کي ڀڙڪائي وجهي. سوماترا جي باشندي کي ڪابہ لالچ، سواءِ پنهنجي بچاءَ يا ڪنهن مائٽ يا دوست جي ڪنهن چيتي هٿان مارجي وڃڻ کان هڪدم پوءِ، ڪنهن چيتي کي ڦاسائڻ يا زخمي ڪرڻ لاءِ آماده ڪانہ ڪري سگهندي آهي. جڏهن بہ ڪنهن يورپي باشندي چيتن ڦاسائڻ لاءِ چار وڌو هوندو آهي، تڏهن ڏٺو ويندو آهي تہ آس پاس جي علائقي جا ماڻهو رات جي وقت انهيءَ هنڌ ويندا آهن ۽ انهن جانورن کي سمجهائيندا آهن تہ سندن ڦاسائڻ لاءِ اهي چار سندن طرفان يا سندن رضامنديءَ سان ڪونہ وڌا ويا آهن. بينگال ۾، راجا محل جي ڦريب وارين ٽڪرين جا باشندا، سواءِ اهڙيءَ ڪنهن حالت جي، جڏهن اهو جانور سندن عزيزن يا دوستن مان ڪنهن هڪ کي ڪٽي ويو هوندو آهي، چيتي کي مارڻ سخت ناپسند ڪندا آهن. اهڙيءَ صورتحال ۾، اهي چيتي کي شڪار ڪري، ڪيس مارڻ لاءِ نڪري پوندا آهن ۽ جڏهن انهن اهو مقصد حاصل ڪيو هوندو آهي، تڏهن اهي پنهنجون ڪمانون ۽ تير چيتي جي لاش مٿان ڪٽي رکندا آهن ۽ خدا کي ٻاڏائي چوندا آهن تہ هنن انهيءَ جانور کي محض پنهنجي مائٽ ست جي قتل ڪرڻ جي بدلي وٺڻ لاءِ ماريو آهي. جڏهن اهڙيءَ ريت انتقام پورو ڪيو ويندو آهي، تڏهن اهي قسم کڻندا آهن تہ اهي وري

ڪڏهن به اهڙيءَ نوعيت واري ڪنهن ٻئي حادثي جي دوباره رونما ٿيڻ ڪان سواءِ، ٻئي ڪنهن چيتي تي حملو ڪونه ڪندا.

ڪئرولينا جا ڳاڙها هندستاني جڏهن رستي ويندي، نانگن جي سامهون ايندا هئا، تڏهن اهي ڪين ڏڪوئيندا ڪين هئا، پر پيچري جو پيو پاسو وٺي، ٽري ويندا هئا، ڇو ته سندن اعتقاد هو ته جيڪڏهن آهي ڪنهن نانگ کي ماري وجهندا، ته سندس ذات ڀائي ۽ مائٽ سندن پٺيان پئي، دوستن ۽ مائٽن سان ڪين کي بدلي وٺڻ لاءِ ماريندا. ساڳيءَ ريت سيمينول قبيلي وارا ڳاڙها هندستاني *"رٽلر" نانگ کي ڪونه ماريندا هئا، ڇوته ساريل نانگ جو روح پنهنجن مائٽن کي پنهنجي انتقام وٺڻ لاءِ آڀاريندو. "چيروڪي" قبيلي جا ڳاڙها هندستاني انهيءَ نانگ کي نانگن جي قوم جو سردار سمجهندا آهن ۽ ڪانئس ڊڄندا آهن ۽ سندس احترام ڪندا آهن. چيروڪي قبيلي جا تمام ٿورا ماڻهو، ڏاڍيءَ مجبوريءَ وارين حالتن ڪان سواءِ، انهيءَ نانگ کي مارڻ جي همت ڪندا آهن ۽ اهڙيءَ حالت ۾ به آهي شخصيءَ طور يا پنهنجي پوڄاريءَ جي ذريعي هڪ مقرر اصول مطابق، ڪيس مارڻ جي ڏوهه لاءِ نانگ جي روح ڪان معافي وٺندا آهن. جيڪڏهن اهي حفاظتي قدم نظرانداز ڪيا ويندا، ته مئل نانگ جا مائٽ پاڻ سنجهان ڪنهن هڪ کي خون جي انتقام وٺڻ لاءِ موڪليندا، جو قاتل کي ڳولي ۽ ڪيس ڏنگ هڻي ماري ڇڏيندو. چيروڪي قبيلي

* هن نانگ جي پڇ وارا سنڌ، ڊلا ڳنڍيل هوندا آهن، جنهن ڪري ڇرڻ پرڻ وقت انهن سان جهينجهڻ وانگر آواز نڪرندو آهي. اهو نانگ تمام زهريلو ٿئي ٿو ۽ آمريڪا ۾ گهڻي تعداد ۾ لڀي ٿو.

جي ڪنهن به رواجي فرد کان جيسين پڇي سگهندو آهي، تيسين هو ڪنهن به بگهڙ کي مارڻ جي همت ڪانه ڪندو آهي، ڇو ته ڪيس اهو اعتقاد آهي ته مقتول جانور جي قوم وارا ان جي خون جو بدلو ضرور وٺندا ۽ جنهن هٿيار سان بگهڙ کي مارڻ جوڳو ڪيو ويو هوندو، سو مستقبل لاءِ بيڪار ثابت ٿيندو، جيسين ان کي صاف نه ڪيو ويندو ۽ قبيلي جو ”ويڄ“ ان کي پاڪ نه ڪندو. بهرحال، ڪي ماڻهو، جي اهڙيءَ حالت ۾ انهيءَ فعل جي رد جا ساٿ سوڻ ڄاڻندا آهن، سي بگهڙن کي، بنان ڪنهن خوف ۽ خطري جي ماريندا وتندا آهن ۽ جيڪڏهن ڪن ماڻهن کي بگهڙن ستايو هوندو آهي ۽ سندن چوپايو مال کاڌو هوندو آهي يا سندن مڇيءَ جا ڄار خراب ڪيا هوندا آهن، ته اهي ماڻهو انتقام وٺڻ لاءِ اهڙن ڄاڻو ماڻهن جون خدمتون خريد ڪندا آهن. مشرقي سوڊان جي نيوُبا ڄبل جي ضلعي ۾، هڪ قسم جي ڪاري پکيءَ جي آکيرن کي ڊاهڻ يا سندن ٻچن کي ڪٺي وڃڻ جي سخت منع ٿيل هوندي آهي، ڇو ته ماڻهن کي اعتقاد آهي ته انهن پکين جا ماءُ ۽ پيءُ انهيءَ بري ڪم جي بدلي وٺڻ لاءِ طوفاني هوائون برپا ڪندا، جي بيٺل فصلن کي برباد ڪري ڇڏيندا.

پر، صاف ظاهر آهي ته وحشي ماڻهو سڀني جانورن کي نه ٿو ڇڏي سگهي. ڪيس يا ته ڪن جانورن کي کائڻو آهي يا بک وگهي مرڻو آهي ۽ جڏهن سوال اهو پيدا ٿئي ٿو ته پاڻ مري يا جانور، تڏهن ڪيس مجبوراً پنهنجن وهمن تي غالب پئجي، جانور جي زندگي وٺڻي پوي ٿي. سا گڏيي وقت هو انهن جانورن ۽ سندن قوم وارن جي ڪاوڙ کي ٿڌي ڪرڻ لاءِ سڀ ڪجهه

ڪري ٿو. خود انهن کي مارڻ وقت به هو، سندن لاءِ احترام جو مظاهرو ڪري ٿو يا مٿن اهو ظاهر ڪرڻ جي ڪوشش ڪري ٿو ته سندن موت آڏو هو جو هٿ ڪونهي يا هو پاڻ کي لڪائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو ۽ ساڻن هيءُ به وعدو ڪري ٿو ته سندن هڏن سان باعزت سلوڪ ڪيو ويندو. اهڙيءَ طرح، هو موت کي سندس هولناڪين کان صاف ڪري، پنهنجي شڪار جي جانورن کي سندن انجام کي تسليم ڪرڻ ۽ سندن هم قوم جانورن کي وٽس قريب پهچي، مارجڻ لاءِ آماده ڪرڻ جي اميد رکي ٿو. مثال طور، ”ڪامسچاٽڪن“ قبيلي وارن وٽ اهو اصول هوندو هو، ته اهي ڪڏهن به ڌرتيءَ يا پاڻيءَ جي ڪنهن به جانور کان اڳ ۾ معافي وٺڻ ۽ کيس ناراض نه ٿيڻ جي منٿ ڪرڻ کان سواءِ، نه ماريندا هئا. انهيءَ کان سواءِ اهي کيس سٺيون شيون کائڻ لاءِ پيش ڪندا هئا، ته جيئن اهو جانور ائين نه سمجهي ته اهو قربانيءَ جو ٻڪرو آهي، پر هو دعوت تي آيل هڪ مهمان آهي. سندن اعتقاد هو ته سندن اهو عمل انهيءَ نسل جي ٻين جانورن کي وٽن اچڻ کان نه ڊيڄاريندو. مثال طور، اهي جڏهن به ڪنهن رڇ کي ماريندا ۽ سندس گوشت کائيندا هئا، تڏهن ميزبان رڇ جي سسي مهمانن اڳيان کڻي ايندو هو، ان کي گاهه ۾ ويڙهيندو هو ۽ سندس حضور ۾ مختلف قسمن جون ننڍيون وڏيون شيون پيش ڪندو هو. پوءِ اهو رڇ جي موت جو ڏوهه روسين تي هڻندو هو ۽ کيس انهن کان انتقام وٺڻ جي تلقين ڪندو هو. ان کان سواءِ، هو رڇ کي چوندو هو ته اهو ٻين رڇن کي به ٻڌائي ڇڏي ته ساڻس ڪهڙي سٺي هلت ڪئي وئي هئي ۽ اهي به ٻنان ڪنهن خوف ۽ خطري جي وٽن هليا اچن.

سيل، سمنڊ جي شينهن ۽ ٻين ساموندي جانورن سان "ڪامنچاٽڪن" قبيلي جا ماڻهو اهڙي ئي قسم جي رسمي احترام واري هلت ڪندا هئا. آن سان گڏ، آهي ماريل جانورن جي وات ۾ اهڙيءَ ٻوٽيءَ جا تندورا وجهي ڇڏيندا هئا، جي رڇ جي گوشت جي ٻوٽيءَ سان مشابهت رکندا هئا، جنهن ڪان پوءِ اهي انهن مشڪندڙ ڪوپرين کي تلقين ڪندا هئا ته اهي ڊپ نه ڪن ۽ پنهنجن قوم وارن کي وڃي چون ته اهي ٻه اچي پاڻ کي ڦاسرائين ۽ اهڙيءَ طرح آهي ٻه انهيءَ دلپذير مهمان نوازيءَ ۾ حصو وٺن. "اوسٽياڪ" قبيلي وارا جڏهن ڪنهن رڇ جو شڪار ڪري کيس ماريندا آهن، تڏهن ان جي سسي وڍي، وڻ تي لٽڪائيندا آهن. پوءِ اهي گول حلقي جي صورت ۾ وڻ جي چوڌاري جمع ٿيندا آهن ۽ ان کي ديوتائن جهڙو اعزاز ڏيندا آهن. ان کان پوءِ، اهي رڇ جي لاش ڏانهن ڊوڙندا ۽ هن طرح ماتم ڪندا آهن، ته "توکي ڪنهن ماريو؟ اهي روسي هئا. تنهنجي سسي ڪنهن وڍي؟ اهو هڪ روسي ڪهاڙو هو. تنهنجي کل ڪنهن لاٿي؟ اهو هڪ روسيءَ جي هٿ جو ٺهيل چاقو هو." اهي کيس هيءَ ڳالهه ٻه سمجهائيندا آهن ته جنهن ڪنهن تير کي سندس پرواز ۾ تيز رفتار ڪيو، سي هڪ اجنبي پکيءَ جي پَرَ مان آيا هئا ۽ انهن تير کي ڇوڙڻ کان سواءِ ٻيو ڪجهه به نه ڪيو هو. آهي هن ڪري اهي سڀ ڳالهيون ڪندا آهن، ڇاڪاڻ ته کين يقين هوندو آهي ته جيڪڏهن آهي مئل رڇ جي روح کي اهڙيءَ طرح ٿڌو نه ڪندا ته رڇ جو رلندڙ ڀوت پهرئين موقعي ملڻ سان مٿن حملو ڪندو. يا وري آهي مئل رڇ جي کل کي سڪل گاهه سان ڀريندا آهن ۽ پنهنجيءَ ڪاميابيءَ کي ٺٺوليءَ ۽ بيعزتيءَ جي گيتن ڳائڻ، کل تي ٿڪن

اُڇلائڻ ۽ لڱن هڻڻ ڪان پوءِ، اُن ڪي سندس پوين ٽنگن تي اٿاري ويهاريندا آهن ”۽ پوءِ ڪافي ڊگهي عرصي تائين، اهي مٿس اهڙيءَ پوڄا جي نوازش ڪندا رهندا آهن، جهڙي اهي پنهنجي محافظ ديوتا جي ڪنداُ آهن.“ جڏهن ”ڪورياڪ“ قبيلي جي ڪنهن شڪاري ٽوليءَ ڪو رڇ يا بگهڙ ماريو هوندو آهي، تڏهن اهي سندس کل لاهي، پنهنجن ساٿين منجهان ڪنهن هڪ کي اها کل پارائيندا آهن. پوءِ اهي کل ۾ ڍڪيل ساٿيءَ جي چوڌاري نچندا آهن ۽ کيس هيئن چوندا آهن ته واسطيدار جانور کي انهن نه، پر ڪنهن ٻئي، عام طور ڪنهن روسيءَ، ماريو هو. جڏهن اهي ڪنهن لومڙ کي ماريندا آهن، تڏهن اُن جي کل لاهي، سندس جسم کي پنن ۾ ويڙهي هيئن چوندا آهن ته آهو وڃي پنهنجن همراهن کي ٻڌائي ته سندس ڪهڙي نه مهمان‌نوازي ڪئي ويئي آهي ۽ ڪيئن نه کيس پراڻي چوغي بدران هڪ نئون لباس ڏنو ويو آهي. ڪورياڪ قبيلي وارن جي رسمن جو هڪ زياده تفصيلي بيان جديد دور جي هڪ مصنف ڏنو آهي. هو چوي ٿو ته جڏهن مئل رڇ کي جاءِ ۾ آندو ويندو آهي، تڏهن زالون هٿن ۾ ٻريل ٽنڊيون کڻي نچنديون آهن ۽ اُن جو استقبال ڪنديون آهن. رڇ جي کل سندس سسيءَ سان گڏ لاٿي ويندي آهي ۽ عورتن مان هڪ چٽي اُها کل پائي نچندي ۽ رڇ کي منٿون ڪندي آهي ته هو اُنهن ماڻهن تي ڪاوڙ نه، پر رحم ڪري. ساڳئي وقت، اهي ڪاٺ جي هڪ خونچي ۾ گوشت رکي، مئل جانور کي آڇيندا آهن ۽ کيس هيئن چوندا آهن، ته ”ڪاءُ، دوست.“ اُن ڪان پوءِ، هڪ رسم ادا ڪئي ويندي آهي، جنهن جو مقصد مئل رڇ يا سندس روح کي پنهنجي گهر سوڪلڻ جو هوندو آهي. کيس سندس

سفر جي راه خرچ لاءِ ڪير مان ٿهيل شيون، ڦاڙهي جو گوشت وغيره گاهہ جي هڪ ڳوٿريءَ ۾ وجهي ڏيندا آهن. سندس ڪُل ڪي گاهہ سان ڀري، پنهنجي گهر جي چوڌاري ڦيرائيندا آهن، جنهن ڪان پوءِ عام طرح ائين سمجهيو ويندو آهي ته اهو روح ايرلنڊ سج طرف روانو ٿي ويو. انهن رسمن جو مقصد ماڻهن کي قتل ٿيل رڇ ۽ سندس قوم وارن جي ڪاوڙ کان محفوظ رکڻ ۽ اهڙيءَ طرح مستقبل ۾ رڇن جي شڪار ۾ ڪاميابيءَ جي خاطريءَ ڪرڻ جو هوندو آهي. فنلينڊ جا رهاڪو وٺل رڇ کي رهن آعتبار ڪرڻ لاءِ آماده ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا هئا ته کيس انهن ڪونه ماريو هو، پر اهو وڻ تان ڪري پيو هو يا ٻئي ڪنهن طريقي سان مئو هو. تنهن ڪان سواءِ، آهي سندس اعزاز ۾ تعزيت جي هڪ محفل منعقد ڪندا هئا، جنهن جي ختم ٿيڻ بعد، قبيلي جا پٽ سندس شان ۾ تعريف جو هڪ طويل قصيدو ڳائيندا هئا ۽ سڀس زور آٽيندا هئا ته اهو پين رڇن کي ٻڌائي ته کيس وڏي عزت ڏني وئي هئي، ته جيئن آهي پڻ، آن جو مثال وٺي، وٽن اچن ۽ پاڻ کي قتل ڪرائين. جڏهن "لئپ" قوم وارن ڪنهن رڇ کي دليريءَ سان مارڻ ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي هوندي هئي، تڏهن آهي انهيءَ رڇ جي شڪرگذاري ڪندا هئا، جو هن سندن انهن ڏنڊن ۽ ڀالن کي نه ٽوڙيو هو، جي انهن کيس موت وارن زخمن رسائڻ ۾ استعمال ڪيا هئا ۽ کين زخم به نه رسايا هئا. آهي سندس حضور ۾ هيءَ به دعا ڪندا هئا ته هو ڏانهن طوفان نه موڪلي يا ٻئي ڪنهن نموني ۾ به پنهنجي موت کي ساڻن ملاقات ڪرڻ لاءِ نه موڪلي. پوءِ آهي ان جي گوشت تي هڪ شاندار محفل منعقد ڪندا هئا.

شڪارين طرفان رڇ کي جيڪو احترام مليل ٿو ۽ جنهن کي اهي باقاعده طور مارين ۽ کائين ٿا، تنهن جو سراغ اهڙيءَ طرح قديم دنيا جي شمالي علائقي ۾ بيرنگ گهٽي سمنڊ ڪان وٺي، لئپ لئنڊ تائين مليل ٿو. اهو ساڳين صورتن ۾ اتر آمريڪا ۾ وري اچي ظاهر ٿئي ٿو. آمريڪا جي ڳاڙهن هندستانين وٽ، رڇ جو شڪار هڪ اهم واقعو هوندو هو، جنهن کان اڳ اهي طويل فاقين ڪيڻ ۽ جلابن کائڻ سان، تياري ڪندا هئا. شڪار تي نڪرڻ کان اڳ، اهي انهن رڇن جي روحن کي راضي ڪرڻ لاءِ قربانيون ڏيندا هئا، جن کي انهن اڳين شڪارن ۾ ماريو هوندو هو ۽ کين عرض ڪندا هئا ته اهي شڪارين سان دوستاڻو رويو اختيار ڪن. جڏهن ڪو رڇ ماريو ويندو هو، تڏهن شڪاري پنهنجي تماڪ چڪڻ واري پائيپ ڀاري، ان جو منهن رڇ جي چڀن جي وچ ۾ رکي، مثل رڇ جو وات دونهي سان ڀريندو هو. پوءِ هو رڇ کي عرض ڪندو هو ته هو اهڙيءَ طرح مارجي وڃڻ تي ناراض نه ٿئي ۽ آئينده لاءِ سندس شڪار جي راه ۾ رڪاوٽون نه وجهي. رڇ جو سڄو جسم باهه تي پچائي، کاڌو ويندو هو. سندس گوشت مان هڪ ذرو به بچائي ڇڏي ڏيڻ ممنوع هو. سندس سسيءَ کي ڳاڙهو ۽ نيلو رنگ ڏئي، هڪ ٿنڀ تي لٽڪايو ويندو هو، جتي قبيلي جا واعظ کيس خطاب ڪندا هئا ۽ مثل جانور مٿان تعريفن جا ڍير ڪندا ويندا هئا. اوٽاوا قبيلي وارن جي ”رڇ قبيلي“ جا ماڻهو جڏهن ڪو رڇ ماريندا هئا، تڏهن اهي سندس ئي گوشت مان سندس دعوت ڪندا هئا ۽ کيس هن طرح خطاب ڪندا هئا ته ”اسان جي خلاف پنهنجيءَ دل ۾ ڪا رنجش

نہ رکجانءِ، جو اسان توکي ماريو آهي؛ توکي عقل آهي؛ تون ڏسين ٿو تہ اسان جا ٻچا بکيا آهن؛ اهي توکي پيار ڪن ٿا۽ توکي پنهنجن پيٽن اندر ڪٺي وجھ چاهين ٿا. چا، هڪ سردار جي ٻارن جي خوراڪ ٿيڻ، فخر جهڙي ڳالهہ ناهي؟" برٽش ڪولمبيا جي "نوٽڪا" قبيلي وارن ۾، جڏهن ڪو رڇ ماريو ويندو هو، تڏهن "ان کي گهر آڻي، سيني کان وڏي سردار جي ساهمون آڻيو ڪري ويهاريو ويندو هو ۽ ان جي مٿي تي سردارن جهڙو هڪ ٽوپ وڏو ويندو هو، جنهن تي تصويرون اُڪريل هونديون هيون ۽ جنهن جي پشم کي هڪ قسم جي اڇي گاهہ جو پائوڊر هڻي، اڇو ڪيو ويندو هو. ان کان پوءِ، سندس ساهمون کاڌي پيتي جي شين سان ڀريل هڪ (طبخ) رکيو ويندو هو ۽ کيس لفظن ۽ اشارن سان ان کي کائڻ لاءِ مدعو ڪيو ويندو هو. بعد ۾ جانور جي کل لاهي، پائي ۾ ٻڙڪائي، کاڌي ويندي هئي.

ٻين خطرناڪ جانورن کي بہ سندن شڪاري، جي کين باقاعدگيءَ سان ڦارن ۾ ڦاسائيندا ۽ مارائيندا آهن؛ ساڳئي قسم جي عزت ڏيندا آهن. جڏهن "ڪافر" قبيلي جا شڪاري هاٿيءَ مٿان نيزن جو مينهن وسائڻ وارا هوندا آهن، تڏهن آهي وڏو واڪو ڪري چوندا آهن تہ "اسان کي نہ مارجانءِ، ڪپتان؛ اسان کي نہ ڪو ڏڪ هڻجانءِ ۽ نہ چيٿاڙجانءِ، اي طاقتور سردار!" جڏهن هاٿي مري ويندو آهي، تڏهن آهي سندس اڳيان بهانا ڪندا آهن ۽ اهو ڍونگ ڪندا آهن تہ سندس موت محض هڪ اتفاق هو. کيس احترام ڏيڻ لاءِ، سندس سونڊ کي سنجيده قسم جي ڪن رسمن ادا ڪرڻ سان دفن ڪيو ويندو آهي؛ ڇو تہ آهي ساڻهو چوندا آهن تہ "هاٿي هڪ وڏو امير آهي ۽ سندس

سونيءَ هن جو هٿ آهي." "سڪسوسا ڪافر" قبيلي وارا هاٿيءَ
تي حملي ڪرڻ کان اڳ، واڪا ڪري کانئس انهيءَ ڪوس
لاءِ معافي طلب ڪندا آهن، جو اهي ڪرڻ وارا هوندا آهن.
سندس شخصيت لاءِ پنهنجي احترام جي جذبي جو اقرار ڪندا
آهن ۽ انهيءَ ضرورت جو به صاف لفظن ۾ بيان ڪندا آهن، جا
انهن سندس عاج جي ڏندن هٿ ڪرڻ لاءِ محسوس ڪئي هوندي
آهي، ته جيئن انهن جي بدلي ۾ هو سوني ۽ پنهنجون ٻيون
ضرورتون حاصل ڪري سگهن. جڏهن اهي کيس ماري پورو
ڪندا آهن، تڏهن سندس سونڊ جي پڇڙيءَ سان ڪجهه
شيون سلائي، جي هنن سندس عاج جي عيوض خريد ڪيون
هونديون آهن، دفن ڪندا آهن ۽ اهڙيءَ طرح انهيءَ جاد ٿي
کي ٽارڻ جي توقع رکندا آهن، جو ٻيءَ صورت ۾ کين اهڙي
ڏوهه جي پاداش ۾ جيڪر پيش اچي ها. مشرقي آفريڪا جي
ڪن قبيلن ۾، جڏهن ڪو شينهن ماريو ويندو آهي، تڏهن اهو
بادشاهه جي روبرو آندو ويندو آهي، جو سندس اڳيان زمين تي
سجدو ڪري ۽ پنهنجو منهن انهيءَ درندي جي بوٿ سان گسائي،
پنهنجي تواضع جو اظهار ڪندو آهي. اولهه آفريڪا جي ڪن
علائقن ۾، جيڪڏهن ڪو حبشي ڪنهن چيتي کي ماري وجهندو
آهي، ته هو اُن کي مضبوطيءَ سان ٻڌي، سردارن وٽ هن الزام
هيٺ آڻيندو آهي ته هن سندن همرتبي وارن مان هڪ جو قتل
ڪيو آهي. اهو ماڻهو هن دليل تي پنهنجو بچاءُ ڪندو آهي
ته چيتو ٻيلي جو سردار آهي ۽ اُن ڪري انهن لاءِ هڪ اجنبيءَ
جي حيثيت رکي ٿو. پوءِ انهيءَ شڪاريءَ کي آزاد ڪري،
انعام ڏنو ويندو آهي. پر مئل چيتي کي سردارن جهڙو ٽوپ وجهي

ڳوٺ ۾ رکيو ويندو آهي، جتي ان جي اعزاز ۾ شبينہ ناچ ڪيا ويندا آهن. باگندا قبيلي وارا اهڙين مينهن جي پوتن کان گهڻو ڊڄندا آهن، جن کي انهن ماريو هوندو آهي ۽ اهي انهن خطرناڪ پوتن کي راضي ڪرڻ لاءِ هميشه ڪوشان رهندا آهن. اهي ڪنهن به حالت ۾ ڪُٺل مينهن جي سِڱي ڳوٺ يا باغ اندر ڪونہ کڻي ايندا آهن، پر سِڱيءَ جو گوشت هميشه ٻاهر، کليل جهنگ ۾ کائيندا آهن. ان کان پوءِ اهي سندس کوپريءَ کي هڪ ننڍڙيءَ ٻونگيءَ اندر رکندا آهن، جا خاص انهيءَ مقصد لاءِ ٺاهي ويندي آهي ۽ ان جي مٿان اهي نذراني طور بيئر اوتيندا آهن ۽ ڀوت کان دعا پنندا آهن تہ هو مهرباني ڪري اتي ئي ترسي، جتي کيس آندو ويو آهي ۽ کين ڪو ضرر نہ رسائي.

هڪ ٻيو طاقتور جانور، جنهن جي حياتي هڪ وحشي شڪاري خوشيءَ، پر ان جي باوجود ڊپ وچان ۽ ڏکي ڏکي ختم ڪندو آهي، سو آهي مانگر مڇ. اتر اوڀر سائبيريا جي جهازران ڪورياڪ قبيلي وارن، جڏهن ڪو مانگر مڇ ماريو هوندو آهي، تڏهن اهي سڄيءَ قوم جي هڪ عام دعوت ڪندا آهن، ”جنهن جي هڪ ضروري حصي جو بنياد هن نظريي تي رکيل هوندو آهي تہ مانگر مڇ ڳوٺ وارن جي ملاقات تي آيو آهي؛ تہ اهو ٿوري وقت لاءِ ترسي رهيو آهي، جنهن جي دوران ۾ ساڻس گهڻيءَ عزت وارو ورتاءُ ڪرڻو آهي؛ تہ پوءِ وري اهو واپس سمنڊ ۾ ويندو، تہ جيئن ايندڙ سال هو دوباره سندن ملاقات لاءِ اچي سگهي؛ تہ هو پنهنجن مٽن مائٽن کي هيءَ ڳالهہ ٻڌائي، تہ سندس استقبال مهمان نوازيءَ سان ڪيو ويو، کين بہ

اچڻ لاءِ آماده ڪندو. ڪورياڪ نظريي مطابق، مانگر مڇ به پين سيني جانورن وانگر، هڪ قبيلي يا وڏي خاندان جا فرد هوندا آهن ۽ اهي ڪورياڪ قبيلي وارن وانگر، ڳوٺن ۾ گڏ رهندا آهن. اهي پنهنجي خاندان جي ڪنهن فرد جي قتل ٿيڻ تي سندس خون جو انتقام وٺندا آهن ۽ انهن مهربانين لاءِ شڪرگذار هوندا آهن، جي ڪين ملنديون هونديون آهن." مثلا ڳاسڪر جي شمال ۾ سينٽ ميري ۽ جي ٻيٽ جا باشندا، جڏهن مانگر مڇ جو شڪار ڪرڻ لاءِ ويندا آهن، تڏهن اهي ننڍن مڇن کي پنهنجي حملي لاءِ منتخب ڪندا آهن ۽ "مڇن جي ماءُ کان ڏاڍي نياز ۽ نئڙت سان، ڪيس اها ضرورت پڌائي، جا کين سندس نسل کي مارڻ لاءِ مجبور ڪري ٿي، معافي گهرندا آهن ۽ عرض ڪندا آهن ته جيسين اهي انهيءَ ڪم ۾ مشغول رهن، تيسين اها مهرباني ڪري هيٺ لهي وڃي، ته جيئن اها اهڙي ڪارروائي، پنهنجين اکين سان نه ڏسي، جا کيس بي آراميءَ ڏيڻ جو باعث بڻبي، ۽ جيئن سندس مادرانه جذبات تي حملو نه ٿئي."
اجوسا قبيلي جي هڪ حبشيءَ، ازينگو ڊنڊ تي جڏهن درياهي گهوڙي جي هڪ مادي ماري کيس ٽڪرا ٽڪرا ڪيو ۽ سندس پير ۽ آنڊا وڏي جدا ڪيا، تڏهن هن اگهاڙو ٿي، جانور جي ڇاتيءَ وارين تاڪين جي هيٺان گهڙي ۽ رت جي دٻي ۾ اونڌو ٿي، پنهنجو سڄو بدن انهيءَ جانور جي رت ۽ جسم مان خارج ٿيندڙ پين فضلات سان ٿڦيو ۽ درياه جي گهوڙيءَ جي روح کان دعا پنيائين، ته آها مهرباني ڪري پنهنجي مارجڻ ۽ ٻچي اولاد چٽڻ جي اميدن کان محروم ٿيڻ سبب سائنس دشمني نه رکيءَ ازانسواءِ، هن سندس روح کان هيءَ به دعا گهري ته اها

مهرباني ڪري پين دريا هي گهوڙن کي سندس موت جي انتقام وٺڻ ۽ هن جي پيڙيءَ کي اونڌي ڪرڻ لاءِ نہ اڀاري.

آئونس نالي هڪ جانور جي ناگاهہ حملن کان، جو چيتي جي ذات جو هڪ شينهن آهي، برازيل جا ڳاڙها هندستاني ڏاڍا ڏڄندا آهن. جڏهن اهي انهن جانورن منجهان ڪنهن هڪ کي چار ۾ ڦاسائيندا آهن، تڏهن ان جو لاش ڳوٺ ڏانهن آڻيندا آهن. اتي پهچڻ تي، ڳوٺ جون زالون چيتي جي لاش مٿان مختلف رنگن جا ڪنبي ۽ سندس ٽنگن ۾ ڪنگڻ وجهنديون آهن ۽ مٿانئس ويهي روئنديون ۽ هيٺن چونديون آهن تہ ”آءٌ توکي منٿ ٿي ڪريان تہ پنهنجي اڻڄاڻائيءَ سبب ڦاسڻ ۽ مارجي وڃڻ ڪري، اسان ٻارن کان بدلو نہ وٺجانءِ. ڇو تہ اسان توکي ڪونہ ڦٽيو، پر تون پاڻ کي خود ئي ڦٽيو. اسان جي مڙسن تہ فقط انهن جانورن کي ڦاسائڻ لاءِ چار وڌو هو، جي کائڻ ۾ لذيذ هوندا آهن؛ انهن توکي ڦاسائڻ جو ارادو ڪونہ ڪيو هو. تنهن ڪري، براہ نوازش، مٿان پنهنجي روح کي تنهجن پين سائٽن کي انهيءَ مشوري ڏيڻ جي اجازت ڏين تہ اهي تنهنجي خون جو انتقام اسان جي ٻچن کان وٺن.“ بلڪ فوٽ قبيلي جو ڳاڙهو هندستاني جڏهن چار ۾ عقاب ڦاسائي، انهن کي ماريندو آهي، تڏهن هو کين پنهنجي گهر ۾ هڪ خاص اڏي تي ڪٽي ويندو آهي، جنهن کي عقابن جو گهر سڏيو ويندو آهي ۽ جنهن کي سندن استقبال لاءِ قبيلي جي چانوٽيءَ کان ٻاهر تيار ڪيو ويو هوندو آهي. اتي اچي، هو پکين کي هڪ قطار ۾ زمين تي ليٽائيندو آهي ۽ سندن مٿا هڪ لٺ تي بيهاري، هرهڪ پکيءَ جي وات ۾ خشڪ گوشت جو ذرو وجهندو آهي، تہ جيئن مئل عقابن جا ارواح پنهنجن پين عقابن کي وڃي ٻڌائين

تہ انھن سان ھندستانين کھرو نہ سھٹو سلوک کيو ھو. ساڳيءَ طرح، اوريٺوکو علائقي جا ڳاڙھا ھندستاني جڏھن کو جانور ماريندا آھن، تڏھن اھي ان جو وات کولي، منجھس انھيءَ شراب جا چند قطرا وجھندا آھن، جيکو اھي پاڻ سان گڏ کٹي ھلندا آھن، تہ جيئن مئل جانور جو روح پنھنجن ٻين ھمراھن کي انھيءَ آجيان متعلق خبردار کري ۽ اھي پڻ اھڙيءَ رحمدلانہ ھات جي اميد کان متاثر ٿي، خوشيءَ سان اچي پاڻ کي مارائين. ٿيٽان قبيلي جو ڳاڙھو ھندستاني جڏھن سفر ۾ ھوندو آھي ۽ انھيءَ دوران ۾ کنھن ناسي کوريئڙي يا پيلين ٽنگن واري کوريئڙي سان ملي ويندو آھي، تڏھن ھو انھيءَ کي ماريندو آھي، ڇو تہ ائين نہ کرڻ سبب، مٿس کانہ کا آفت نازل ٿيندي. پر انھيءَ کم کرڻ کان اڳ، ھو ڏاڍي خبرداري کندو آھي تہ کوريئڙي کي اھا خبر نہ پوي تہ ھو کيس مارڻ وارو آھي، ڇو تہ جيکڏھن ان کي اھا خبر پئجي ويندي، تہ سندس روح ٻين کوريئڙن کي وچي آگاھ کندو ۽ منجھانئن ھک نہ ھک پنھنجي عزيز جي موت جو بدلو کانئس اچي وٺندو. ان کري کوريئڙي کي چيٽاڙي مارڻ وقت، اھو ھندستاني ھيئن چوندو آھي: "اي ڏاڏا کوريئڙا، گجگوڙ کندڙ ھستيون توکي ماري رھيون آھن." پوءِ ھو کوريئڙي کي ھکدم چيپاٽي ماري ڇڏيندو آھي، جو انھيءَ ڳالھہ تي يقين کري ويندو آھي، جا کيس تازو ٻڌائي ويئي. شايد سندس روح ڊوڙي وڃي ٻين کوريئڙن کي سڻائيندو آھي تہ گجگوڙ کندڙ ھستين کيس ماريو آھي؛ پر ان مان کوبہ نقصان کونہ ٿيندو آھي، ڇو تہ ناسي رنگ يا پيلين ٽنگن وارا کوريئڙا گجگوڙ کندڙ ھستين کي ڇا کري سگھندا؟

پر، وحشي فقط خطرناڪ جانورن سان ئي سٺو سلوڪ روا ڪونہ رکندو آهي. اها تہ هڪ حقيقت آهي تہ جهنگلي حيوانن کي هو جيڪو احترام ڏيندو آهي، سو سندن طاقت ۽ وحشت جي مطابق هوندو آهي. چنانچہ، ڪمبوڊيا جا وحشي اسٽين قبيلي جا ماڻهو، جن جو اعتقاد آهي تہ سيني جانورن کي روح هوندا آهن، جي سندن مرڻ پڄاڻا هيڏانهن هوڏانهن رلندا وتندا آهن،" ڪنهن بہ جانور کي مارڻ وقت ڪانئس هن لاءِ معافي طلب ڪندا آهن، تہ متان سندس روح اچي کين تنگ ڪري. اهي ڪيس قربانيون بہ ڏيندا آهن، پر اهي قربانيون مثل جانور جي جسامت ۽ طاقت جي مناسبت سان هونديون آهن. هاٿيءَ جي موت تي اهي جيڪي رسمون ادا ڪندا آهن، سي ڏاڍي شان و شوڪت واريون هونديون آهن ۽ سٺن ڏينهن تائين هلنديون آهن. اتر آمريڪا جا ڳاڙها هندستاني پڻ اهڙو امتياز روا رکندا آهن. "رڇ، ميشهن ۽ *"بيور" "مڻيڊو" (ديوتائون) آهن، جي خوراڪ مهيا ڪن ٿا. رڇ طاقتور ۽ کاڌي ۾ لذيذ آهي. اهي ماڻهو سندس حضور ۾ خاص رسمون ادا ڪندا آهن ۽ کيس عرض ڪندا آهن تہ هو پاڻ کي کائڻ لاءِ وٺن اچي پيش ڪري، حالانڪ کين معلوم هوندو آهي تہ رڇ کي اها ڳالهہ ناپسند هوندي آهي. اسين توکي ماريون ٿا، پر تون صفا ناس نہ ٿو ٿئين. هن جو مٿو ۽ چنبا قابل احترام شيون آهن...... ٻين جانورن سان بہ ساڳين سببن ڪري ساڳيو ورتاءُ ڪيو ويندو آهي...... گهٽا جانور ديوتائون، جيڪي خطرناڪ ڪونہ هوندا آهن، سي قابل نفرت سمجهيا ويندا آهن، جهڙوڪ سامونڊي ڪميون، وڏو لڏڙو ۽ قطبي ٻلو، وغيره". اهو

* ڪوئي جي ذات جو هڪ وڏو پشمين جانور، جو اتر آمريڪا جي ڍنڍن ۽ درياهن جي ڪنارن تي رهندو آهي.

امتياز سبق آموز آهي. جيڪي جانور خوف پيدا ڪن ٿا، يا کائڻ ۾ لذيذ ٿين ٿا، يا جن ۾ ٻيئي خوبيون موجود آهن، تن سان رسمي احترام وارو ورتاءُ ڪيو ويندو آهي؛ اهي جيڪي نہ طاقتور آهن ۽ نہ کائڻ ۾ لذيذ، تن کان نفرت ڪئي ويندي آهي. اسان کي انهيءَ احترام جا مثال اڳي ئي مليا آهن، جو انهن جانورن کي ڏنو ويچي ٿو، جن کي کاڌو ويچي ٿو. هاڻي، اسان کي هيءُ ثابت ڪرڻو آهي تہ انهن جانورن کي، جن کان ڪو بہ خوف يا خطرو ڪونہ محسوس ڪيو ويندو آهي، تن کي يا تہ کاڌو ويندو آهي يا سندن کلن سبب انهن جو قدر ڪيو ويندو آهي.

جڏهن سائبيريا جي قطبي لڌڙن جا شڪاري ڪو لڌڙو ڦاسائيندا آهن، تڏهن اهي کنهن کي بہ کيس ڏسڻ نہ ڏيندا آهن، ڇو تہ سندن خيال آهي تہ جيڪڏهن قاتل جانور جي متعلق ڪابہ بري يا ڀلي ڳالهہ ڪئي ويندي، تہ وڌيڪ لڌڙا نہ ڦاسندا. هڪ شڪاريءَ جي ڳالهہ ڪندا آهن تہ انهيءَ پنهنجي هن اعتقاد جو اظهار ڪيو تہ قطبي لڌڙا پنهنجي متعلق ڳالهايل ڪابہ ڳالهہ ايتريءَ دوريءَ تان بہ ٻڌي سگهندا آهن، جيتريءَ دوريءَ تي ماسڪو شهر ٻيٺل آهي. هن ڇيو تہ قطبي لڌڙن جو واپار هن وقت ايترو فائديمند هن سبب ڪري ناهي، جو ڪن جيئرن قطبي لڌڙن کي ماسڪو موڪليو ويو هو. اتي ڪين عجيب جانورن جي حيثيت ۾ حيرت جي نگاهن سان ڏنو ويو هو، جا ڳالهہ قطبي لڌڙن کان برداشت ڪانہ ٿي سگهندي آهي. اڄ ڪلهہ قطبي لڌڙن جي گهٽيل شڪار جو هڪ ٻيو، حالانڪ ننڍو، سبب جيڪو هن ڏنو، سو هيءُ هو تہ هيءَ دنيا اڳي کان گهٽي قدر بري آهي، جنهن ڪري هن زماني

جو هڪ شڪاري قاسايل لڏڙي کي عام ولر ۾ شامل ڪرڻ کان، ڇڏهن ڪڏهن، ان کي لڪائڻ کي ترجيح ڏيندو. اها ڳالهه به، هن چيو، قطبي لڏڙا برداشت نه ڪري سگهندا آهن. الاسڪا جا شڪاري قطبي "بيور" ۽ لڏڙن جي هڏن کي هڪ سال تائين ڪتن کان محفوظ ڪري رکندا آهن، جتهن کان پوءِ اهي کين احتياط سان دفن ڪندا آهن، ته "متان اهي روح، جيڪي قطبي لڏڙن ۽ "بيورن" جي حفاظت ڪندا آهن، سي سمجهن ته انهن کان نفرت ڪئي وڃي ٿي، جنهن ڪري هينئر وڌيڪ مرڻ ۽ قاسڻ نه گهرجي." ڪئناڊا جا ڳاڙها هندستاني به هن ڳالهه جو اهڙوئي احتياط ڪندا هئا، ته سندن ڪتا "بيور" جا هڏا يا ڪم از ڪم انهن مان ڪجهه، نه چٻائين. اهي تمام گهڻي تڪليف وٺي، انهن هڏن کي جمع ڪري، محفوظ رکندا هئا ۽ جڏهن سندن چار ۾ پيا "بيور" قاسيندا هئا، تڏهن اهي انهن هڏن کي درياه ۾ اڇلائيندا هئا. هڪ *"جيزوٽ" جڏهن هيءَ دليل پيش ڪيو ته "بيور" کي ڪهڙي خبر پوندي ته سندس هڏن جو ڪهڙو حشر ٿيو، تڏهن هڪ ڳاڙهي هندستانيءَ کيس جواب ڏنو، ته "تو کي 'بيور' قاسائڻ جي ڪابه بيت ڪانهي؛ ان هوندي به تون انهن جي متعلق بڪ بڪ ڪرين ٿو. جڏهن 'بيور' صفا تڏو ٿي ويندو آهي، تنهن کان آءِ سندس روح انهيءَ ماڻهوءَ جي جهوپڙيءَ جو چڪر هڻي، جيڪو کيس بڻاريندو آهي، هن ڳالهه کي احتياط سان جاچيندو

* جيزس (مسيح) سوسائٽيءَ جو، هڪ ميمبر، جنهن جو بنياد اگنيشيس لويولا نالي هڪ شخص سنه ١٥٣٤ع ۾ آمريڪا ۾ وڌو.

آهي ته سندس هڏن کي چا ٿو ڪيو وڃي. جيڪڏهن سندس هڏا ڪتن کي ڏنا ويندا، ته پين ”بيورن“ کي فوراً ان جو پتو ملي ويندو ۽ اهي پاڻ کي هرگز ڦاسڻ ڪونه ڏيندا. پر جيڪڏهن سندن هڏن کي باهه يا درياهه ۾ اڇلايو ويندو آهي، ته اهي مطمئن هوندا آهن، ۽ اها ڳالهه انهيءَ ڄار لاءِ خاص طور خوش نصيبيءَ جو باعث هوندي آهي، جنهن انهن کي ڦاسايو هوندو آهي.“ ”بيور“ جي شڪار تي نڪرڻ کان اڳ آهي هندستاني ”وڏي بيور“ جي پوڄا ڪندا هئا، ۽ ڪيس تماڪ پيش ڪندا هئا، ۽ جڏهن شڪار ختم ٿي ويندو هو، تڏهن سندن هڪ مقرر مئل ”بيورن“ سان جنازي جو خطبو پڙهندو هو. هو سندن همت ۽ عقل جي هن طرح تعريف ڪندو هو: ”او هين هينئر نه بڌي سگهندا،“ اهو چوندو هو، ”انهن سردارن جو آواز جن اوهان تي حڪمراني هلائي ۽ جن کي اوهان سيني جنگي ”بيورن“ سان اوهان کي قانون ڏيڻ لاءِ منتخب ڪيو. اوهان جي ٻولي، جنهن کي اسان جا حڪيم بلڪل چڱيءَ طرح سمجهندا آهن، هينئر ڍنڍ جي تري وٽ آئينده ٻڌڻ ۾ ڪانه ايندي. اوهين آئينده پنهنجن ظالم دشمنن، لڌڙن، سان وڙهي به نه سگهندا. نه، نه اي ”بيور“ قوم وارو! پر اوهان جي کلن سان هٿيار خريد ڪيا ويندا؛ اسين اوهان جو دونهاٽيل گوشت پنهنجن ٻارڙن ڏانهن کڻي ويندا سون، اسين اوهان جي هڏن کي، جي اهڙا سخت آهن، ڪتن کي کائڻ ڪونه ڏينداسون.“

آمريڪي ڳاڙها هندستاني هرڻ ۽ ان جي نسل وارن پين سيني جانورن کي، ساڳئي سبب ڪري، اهڙي ئي احتياط سان عزت ڏيندا هئا. آنهن جا هڏا ڪتن کي نه ڏيئا هئا؛ نه وري انهن

کي باهه ۾ اڇلائڻو هو ۽ نه سندن چربيءَ جو هڪ به قطرو باهه تي ڪيرائڻو هو، ڇو ته انهن ماڻهن جو اعتقاد هو ته مئل جانورن جا روح اهو سڀ ڪجهه اکئين پسندا هئا، جو سندن جسمن سان سلوڪ ڪيو ويندو هو ۽ پين، جيئرن خواهه مئل، جانورن کي ان کان آگاه ڪندا هئا. چنانچه، جيڪڏهن سندن جسمن سان برو سلوڪ ڪيو ويندو هو، ته انهيءَ نسل ۽ ذات وارا جانور پاڻ کي هن دنيا خواهه ايندڙ دنيا ۾، ڦاسڻ نه ڏيندا. پيراگي جي چڪائيت قبيلي جي ڳاڙهن هندستانين ۾، بيمار ماڻهوءَ کان سندن طبيب هيءَ ڳالهه دريافت ڪندو هو، ته هن ڪڏهن هرڻ يا ڪڇيءَ جو گوشت ڦٽو ته ڪونه ڪيو هو، ۽ جيڪڏهن اهو مريض ها ڪندو هو، ته حڪيم هڪدم ڪيس چوندو هو ته "اهائي ڳالهه ته توکي ماري رهي آهي. هرڻ يا ڪڇيءَ جو روح تنهنجيءَ ڪيل برائيءَ جي بدلي وٺڻ لاءِ تنهنجي جسم اندر اچي داخل ٿيو آهي." ڪئناڊا جا ڳاڙها هندستاني جهنگلي ڳئونءَ جي ٻچه داني شڪار جي موسم جي اختتام تائين ڪونه کائيندا هئا، ڇو ته ٻيءَ صورت ۾ مائر ڳئون ٿهي ويندي ۽ ڦاسڻ کان انڪار ڪنديون هيون.

هندستاني پيٽن جي مجمعي مان، ٽيمور-لاٽ پيٽن ۾، جن ڪمين کي ڪنهن ماهيگير ڦاسايو هوندو آهي، تن سڀني جي کوپرين کي هو پنهنجي گهر هيٺان لٽڪائي ڇڏيندو آهي. پٺي شڪار تي رواني ٿيڻ کان اڳ، هو اڳئين شڪار ۾ آخرين ماريل ڪڇيءَ جي کوپريءَ سان مخاطب ٿيندو آهي ۽ سندس چاڙين جي درميان هڪ سوپاري اٽڪائي، مئل جانور جي روح کان دعا گهرندو آهي ته هو مهرباني ڪري پنهنجن مائٽن سٽن کي راضي ڪري سندس چار ۾ ڦاسڻ لاءِ آماده ڪري. مرڪزي

سيليبس جي پوسو پيٽن ۾، شڪاري انهن هرڻن ۽ جهنگلي سوئرن جي چاڙين جا هڏا، جن کي انهن ماريو هوندو آهي، پاڻ وٽ رکندا آهن ۽ انهن کي ٻاهر جي قريب گهرن ۾ لٽڪائي ڇڏيندا آهن. پوءِ اهي چاڙين جي هڏن کي چڙندا آهن ته "اوهين پنهنجن رفيقن کي وڏي آواز سان سڏ ڪريو، ته جيئن اوهان جا ڏاڏا، پائنتيا يا پار هليا نه وڃن." سندن خيال آهي ته مئل هرڻن ۽ سوئرن جا ارواح پنهنجين چاڙين جي هڏن وٽ ترسي پوندا آهن ۽ جيئرن هرڻن ۽ سوئرن جي روحن کي پاڻ ڏانهن ڪشش ڪندا آهن، جي اهڙيءَ طرح شڪاريءَ جي چار جي پيچن ۾ ڦاسي پوندا آهن. اهڙيءَ طرح، هڪ حرفتي وحشي جيئرن جانورن کي لالچائي سندن موت ڏانهن ڇڪي آڻڻ لاءِ، مئل جانورن کي چار طور استعمال ڪري ٿو.

گران چاڪو ۾ آباد لينگوئا قبيلي جا ڳاڙها هندستاني شتر مرغ جي شڪار جا شوقين آهن، پر انهن مان ڪنهن هڪ پکيءَ کي مارڻ ۽ سندس لاش کي ڳوٺ ڏانهن آڻڻ کان اڳ، اهي سندس اعتراض ڪندڙ روح کي چالاڪيءَ سان شهه ڏيڻ لاءِ ڪجهه ضروري قدم کڻندا آهن. هو سمجهندا آهن ته جڏهن موت جو پهريون ڌڪو گذري ويندو آهي، تڏهن شتر مرغ جو روح همت ڪري، پنهنجي جسم طرف ڊوڙندو آهي. انهيءَ عقلمنديءَ واريءَ دور انديشيءَ تي عمل ڪندي، ڳاڙها هندستاني وات ويندي، شتر مرغ جي ڇاتيءَ جا کنڀ پٽيندا، رستي تي اڇلائيندا ويندا آهن. کنڀن جي هرهڪ ڍير وٽ، پکيءَ جو روح بيهي سوچيندو آهي ته "ڇا، هو ئي منهنجو سڄو جسم آهي يا ان جو فقط ڪجهه حصو آهي؟" اهو شڪ کيس آتي ترسڻ لاءِ آماده ڪندو آهي ۽ آخرڪار

انهن سيني ڏيرن تي ٻيهي سوچڻ بعد، هو فيصلو ڪندو آهي، جيسين اهو ڏنگي ڦڏي رستي تي ڊڪ ڊوڙ ڪري، وڏيڪ قيمتي وقت ضايع ڪندو آهي، تيسين شڪاري صحيح سلامت پنهنجن گهرن پيڙا وچي ٿيندا آهن ۽ غصي ۾ پڙڪيل روح ڳوٺ جي آسپاس بيڪار چڪر هڻندو، ڦرندو رهندو آهي؛ جنهن ۾ داخل ٿيڻ کان اهو سخت ڊچندو آهي.

بيرنگ اسٽريٽس جي آس پاس رهندڙ ايسڪيمو نسل جا ماڻهو سمجهندا آهن ته سمنڊ جي مڻل جانورن، جهڙوڪ سيل، والرس ۽ وڏن مڇن جا ارواح سندن پٽي جي ٿيلهين سان چهٽيل رهندا آهن ۽ انهن ٿيلهين کي واپس سمنڊ ۾ اڇلائڻ سان، اهي سندن روحن کي تازن جسمن اندر داخل ٿي واپس اچڻ ۽ شڪار جي انهن جانورن جي تعداد ۾ اضافي آڻڻ ۾ مدد ڪندا آهن، جن کي شڪاري پٺيان پيئي، مارينذا آهن. انهيءَ اعتقاد تي عمل ڪندي، هرهڪ شڪاري انهن سيني سامونڊي جانورن جي پيٽن جون ٿيلهيون احتياط سان ڪڍي، حفاظت سان رکندو آهي؛ ۽ موسم سرما ۾ سال ۾ هڪ دفعو هڪ وڏيءَ تقريب تي، انهن ٿيلهين کي، جن ۾ انهن سيني جانورن جا ارواح موجود سمجهيا ويندا آهن، جن کي سڄي سال جي دوران ۾ ماريو ويو هوندوآهي، عام اجتماع واري ڪمري ۾ ناچن ۽ ڪاڏي پيتي جي نذرانن سان اعزاز ڏنو ويندو آهي، جنهن کان پوءِ انهن کي برف ڏانهن نيبون ويندوآهي، جتي برف جي تئل چپن جي وچ وارن چيرن مان ڪين پاڻيءَ اندر اڇلايو ويندو آهي؛ ڇوته ساده لوح ايسڪيموسمجهندا آهن ته جانورن جا آهي ارواح، ڪين حاصل ٿيل سٺيءَ هلت تي خوشيءَ ۾ اچي، ان کان پوءِ وري 'سيل'، يا 'والرس' ۽ 'ويل' جانورن جي صورت

۾ جنم وٺي سوٽي ايندا ۽ اُنهيءَ صورت ۾ گروهن جا گروهه ٿاهي پاڻ کي پالن سان مارائڻ، ڄارن ۾ ڦاسڻ يا ٻئي ڪنهن طريقي سان، جنهن سان شڪاري کين مارڻ چاهين، مرڻ لاءِ اچي حاضر ٿيندا.

ساڳين سببن ڪري، هڪ اهڙو قبيلو جنهن جي گذران جو دارومدار، ڪلي يا جزوي طور سچيءَ تي رهي ٿو، مڇين کي هر طرح عزت ۽ احترام جي نظرن سان ڏسڻ ۽ ساڻن خوشگوار سلوڪ روا رکڻ لاءِ خبردار رهي ٿو. پيرو ملڪ جا ڳاڙها هندستاني ”اهڙين مڇين جي پوڄا ڪندا هئا، جن کي اُهي تمام جهجهي تعداد ۾ ڦاسائيندا هئا، ڇاڪاڻ ته اهي چوندا هئا ته پهرينءَ مڇيءَ، جنهن کي عالم بالا ۾ (ڇاڪاڻ ته اهي آسمان کي انهيءَ نالي سان سڏيندا هئا) ٺاهيو ويو، تنهن انهيءَ نسل جي ٻين سڀني مڇين کي جنم ڏنو ۽ سندن قوم کي وڌائڻ لاءِ، ڏانهن تمام گهڻي ٻچن موڪلڻ جو اهتمام ڪيو. انهيءَ سبب ڪري اهي هڪ اهڙي علائقي ۾ (١) ”ساردائين“ (Sardine) سچيءَ جي پوڄا ڪندا هئا، جتي اها مڇي ٻين سڀني قسمن جي مڇين کان زياده ماري ويندي هئي؛ ٻئي هنڌ وري (٢) ”اسڪيٽ“ (Skate) سچيءَ کي پوڄيندا هئا، ڪن ٻين هنڌن تي (٣) ”ڊاگ - فش“

---

(١) ڏنيري جي همشڪل، هڪ سچيءَ جا جوان ٻچا، جي يورپ جي سمنڊ ۽ ٻسڪي جي اپسمنڊ ۾ جام ٿيندا آهن.

(٢) هڪ وڏي ٿاف مڇي، جا ذري گهٽ چوڪنڊي، ڊگهي ۽ سنهي پڇ واري هوندي آهي.

(٣) شارڪ سچيءَ جو هڪ ننڍو قسم، جنهن کي اهو نالو سندس هن عادت سبب ڏنو ويو آهي، جو اها ڪتن وانگر ٽولين جي صورت ۾ شڪار ڪندي ڦرندي آهي.

(Dog-fish) مڇيءَ کي، اچا ٻه ڪن ٻين علائقن ۾ ”سونهري مڇيءَ“ کي سندس خوبصورتيءَ سبب پوڄيو ويندو هو؛ ڪن هنڌن تي وري (١)”ڪرو- فش“ (Crow-fish) مڇيءَ جي پوڄا جو رواج هو؛ ٻين علائقن ۾ زياده وڏن ديوتائن جي عدم موجودگيءَ ۾، ۽ جتي ٻيون مڇيون موجود نه هيون يا وري جتي ڪين اهڙين وڏين مڇين کي ڦاسائڻ ۽ مارڻ جي ڄاڻ نه هئي، اتي رواجي ڪيڪڙن جي پوڄا ڪئي ويندي هئي. ٿوري ۾ ڪٿي ڪٿي ته انهن جا ديوتائون اهي ئي مڇيون هونديون هيون، جي انهن لاءِ سڀ کان زياده مفيد ۽ ڪارآمد هيون.“ برٽش ڪولمبيا جي ”ڪواڪيوتل“ قبيلي جا ڳاڙها هندستاني سمجهندا آهن ته جڏهن (٢)”سالمن“ مڇيءَ کي ماريو ويندو آهي، تڏهن سندس روح ”سالمن“ مڇين جي ملڪ ڏانهن واپس هليو ويندو آهي. ان ڪري اهي خبرداريءَ کان ڪم وٺي، انهيءَ مڇيءَ جا هڏا ۽ آنڊا گونڊا سمنڊ ۾ اڇلائيندا آهن، ته جيئن نئين جنم وٺڻ وقت، ”سالمن“ مڇيءَ جو روح انهن کي وري ٻه گوشت و پوست جو نئون جامون پهرائي. پر، جيڪڏهن انهن ڪنهن ”سالمن“ جا هڏا ساڙي ڇڏيا، ته سندس روح غائب ٿي ويندو ۽ انهيءَ ”سالمن“ لاءِ ٻوئن منجهان ٻوباره زنده ٿي اٿڻ بلڪل ناممڪن ٿي پوندو. ساڳئي طريقي سان ڪئناڊا جي اوٽاوا قبيلي

---

(١) هڪ وڏو گانگٽ، جو کاري ۽ مٺي، ٻنهي پاڻين ۾ رهندو آهي ۽ کائڻ لائق هوندو آهي.

(٢) گلابي رنگ جي، سخت گوشت واريءَ مڇيءَ جي نسل مان هڪ شاخ، جا اتر ائٽلانٽڪ وڏي سمنڊ ۽ شمال قطبي علائقن جي ڪنارن وٽ جام ٿي ٿئي.

وارا ڳاڙها هندستاني هن اعتقاد سبب، ته مئل ماڻهن جا ارواح ماڻهن جي
پنهنجي جسمن اندر داخل ٿيندا آهن، ماڻهن جي هڏن کي هن ڏپ
کان به نه ساڙيندا هئا، ته متان سندن ارواح ناراض ٿين ۽ انهن
جي وڇايل ڄارن ۾ وري ڪڏهن به داخل نه ٿين. هوران قبيلي
وارا به انهيءَ ئي انديشي کان ماڻهن جي هڏن کي باهه ۾ اڇلائڻ
کان احتراز ڪندا هئا، ته متان ماڻهن جا ارواح پنهنجي ماڻهن کي
چتاءُ ڏين ته اهي پاڻ کي ڄارن ۾ نه ڦاسائين، ڇو ته هوران
قبيلي وارا سندن هڏا ساڙيندا. ان کان علاوه، ونن کي اهڙا
ماڻهو هوندا هئا، جي ماڻهن اڳيان وعظ ڪندا ۽ کين ڦاسڻ لاءِ
آماده ڪندا هئا. هڪ هوشيار واعظ جو وڏو قدر هوندو هو،
ڇو ته اهي سمجهندا هئا ته ماڻهن کي ڄارن ڏانهن ڪشش ڪرڻ
لاءِ هڪ چالاڪ ماڻهوءَ جي تلقين ۽ منٿن کي وڏو اثر هو.
هوران قبيلي وارن جي ماهيگيرن جي ڳوٺ ۾، جتي هڪ فرينچ
مبلغ، سگارڊ، ترسيو هو، ماڻهن جو خطيب پنهنجيءَ فصاحت تي،
جنهن جي ٻولي نمائشي ۽ خوبصورت هئي، ڏاڍو فخر ڪندو هو.
هر شام جو مانيءَ کان پوءِ، جڏهن هو ڏسندو هو ته سڀئي ماڻهو
سمهي پيا هئا ۽ هر طرف خاموشي طاري ٿيل هئي، تڏهن هو
ماڻهن کي خطاب ڪندو هو. سندس تقرير جو متن اهو هوندو هو
ته هوران قبيلي وارا ماڻهن جا هڏا ڪونه ساڙيندا هئا. پوءِ هو
ڪمال چرب زبانيءَ سان انهيءَ موضوع کي وسيع ڪندي، ماڻهن
کي ونن اچڻ، ڦاسڻ، همت ڪرڻ ۽ ڪنهن به شيءِ کان نه
ڊڄڻ لاءِ تلقين ڪندو هو، لالچائيندو هو، دعوت ڏيندو هو ۽
منٿون ڪندو هو، ڇو ته اهي اها سڄي تڪليف پنهنجن دوستن
جي خدمت ڪرڻ لاءِ وٺي رهيا هئا، جي سندن عزت ڪندا هئا

۽ سندن هڏا باهه ۾ نه ساڙيندا هئا." ڊيوڪ آف يارڪ پيٽ جا قديم رهاڪو انهن مڇين جي دوستن ۽ همراهن ڪيئي، جن کي انهن سال جي دوران ۾ پڪڙيو ۽ کاڌو هو، سندن موت جي معاوضي ڏيڻ لاءِ، سال بسال هڪ ننڍيءَ پيڙيءَ کي ڳلن ۽ پنن سان سينگاري، ڪوڏين ۽ سپين وغيره جي دولت سان پري، (ڪم از ڪم ائين سمجهيو ويندو هو ته اهي انهيءَ پيڙيءَ کي اهڙيءَ دولت سان پري رهيا هئا)، سمنڊ ۾ لوڙهي ڇڏيندا هئا. پين مڇين کي راضي ڪرڻ لاءِ پهرين قاسايل مڇين سان مهربانيءَ جي سلوڪ ڪرڻ جي خاص ضرورت سمجهي ويندي هئي، جن کي ڏنل اعزاز ۽ جن سان اختيار ڪيل روش بعد وارين مڇين جي رويي تي اثر انداز ٿيندڙ سمجهيو ويندو هو. چنانچه، سائوري قبيلي وارا پهرين قاسايل مڇين کي هن دعا سان گڏ هميشه پاڻيءَ ۾ واپس اڇلائيندا هئا ته "اهي پين مڇين کي لالچ ڏيئي قاسڻ لاءِ آماده ڪن."

انهن حالتن ۾ ته اڃا به زياده سخت حفاظتي قدم کنيا ويندا هئا، جڏهن اهي مڇيون موسم جو پهريون شڪار هونديون هيون: جن درياهن ۾ سالمن مڇيون مرنديون آهن، اتي جڏهن موسم بهار ۾ سالمن مڇيون درياهن ۾ اوپارو چڙهڻ شروع ڪنديون آهن، تڏهن اهڙن قبيلن طرفان، جن جي خوراڪ جو دارومدار اتر آمريڪا جي پئسفڪ سهاسگر واري ڪناري تي آباد هندستاني قبيلن وانگر خاص طور مڇيءَ تي هوندو آهي، انهن جو استقبال ڏاڍي احترام سان ڪيو ويندو آهي: برٽش ڪولمبيا ۾ جيڪي هندستاني قبائل آباد هئا، سي هر سال مڇين جي اوپاري چڙهڻ وقت انهن جي استقبال ڪرڻ لاءِ ويندا هئا." اهي سندن پنيان

ساريل شڪار ڪي، ڪن حالتن ۾ پنهنجين جهوپڙين اندر دروازي
سان هلندا ۽ ڪين هيئن خطاب ڪندا هئا: "اي مڇيون، اي مڇيون،
اوهين سڀئي سردار آهيو، برابر آهيو، اوهين سڀ سردار آهيو."
آلاسڪا جي ٽلنگيٽ قبيلي وارن وٽ موسم جي پهرين ڦاساڀل
* "هئليبٽ" (Halibut) مڇيءَ کي ڏاڍي احتياط سان ڪنيون
ويندو آهي، ڪيس سردار جي لقب سان خطاب ڪيو ويندو آهي
۽ سندس اعزاز ۾ هڪ محفل منعقد ڪئي ويندي آهي، جنهن ڪان
پوءِ ماهي گيريءَ جو ڪم جاري رکيو ويندو آهي. موسم بهار ۾ جڏهن
گرم هوائون ڏکڻ کان گهلڻ شروع ٿينديون آهن ۽ ڪلئماٿ درياهه ۾
سالمن مڇيون اوپاريون هلڻ شروع ٿينديون آهن، تڏهن ڪئليفورنيا
جي ڪئروڪ قبيلي وارا سالمن مڇيءَ کي جهجهي تعداد ۾
پڪڙڻ جي خاطري ڪرڻ لاءِ انهن جي اعزاز ۾ ناچ ڪندا آهن.
هندستانين سان هڪ چڙو، جنهن کي "ڪيرياڪ" يا "خدا-ساٿهو"
چوندا آهن، جبلن ۾ گوشه نشيني اختيار ڪندو آهي ۽ ڏهن ڏينهن
لاءِ روزا رکندو آهي. سندس واپسيءَ تي ساٿهو فرار ٿي ويندا
آهن ۽ هو سڌو درياهه تي ويندو آهي، جتي هو ڦاساڀل مڇين
جي ڍير سان پهريائين ڦاساڀل سالمن ڪٽي، ان سان ٿورو گهڻو
کائيندو آهي ۽ باقي جسم سان پاڪ باهه ٻاريندو آهي. "ڪوبه
هندستاني انهيءَ ناچ جي ختم ٿيڻ کان اڳ يا ان کان ڏهه
ڏينهن پوءِ سالمن مڇي ڪونه کائيندو، حالانڪ سندس خاندان
جا ساٿهو بک وگهي پاهه تي رهيا هوندا." ڪئروڪ قبيلي وارن
جو هيءَ به اعتقاد هوندو آهي ته جيڪڏهن ڪوبه سهاڏو پنهنجن
نيزن جا دستا اهڙن لڪڙن سان ٺاهيندو، جن کي انهيءَ درياهه

* ٿاڦ مڇين سان وڏي ۾ وڏي کائڻ لائق مڇي.

جي ڪنارن تان جمع ڪيو ھوندو، جتي سالمن مڇيون ڪيس جاچي رھيون ھونديون، ته ان جي چار ۾ ھڪ ٻه سالمن مڇي ڪاڻ ايندي. انھن لڪڙن کي جبلن جي بلند ترين چوٽيءَ تان آڻيو ھوندو آھي. اھو سھاڻو ٻه پنھنجي سڄيءَ سمنت تي پاڻي ڦيري ڇڏيندو، جو اڳين سال وارن لڪڙن کي ايندڙ سال ٻه استعمال ڪندو،" جو ته اڳوڻين سالمن مڇين ننڍن سالمن کي انھن جي متعلق سڀ ڪجھه سٽائي، ڪين خبردار ڪري ڇڏيو ھوندو." آئنو قوم وارن جي ھڪ دلپسند مڇي آھي، جا سنڌن درياھن ۾ مئي يا جون مھيني ۾ اچي نڪرندي آھي. انھيءَ مڇيءَ جي شڪار جي تياري، اھي رسمي پاڪائيءَ جي قاعدن جي تعميل ڪرڻ سان ڪندا آھن ۽ جڏھن مرد مڇيءَ مارڻ لاءِ ويندا آھن، تڏھن سندن زالون انھن جي پٺيان تمام سخت خاموشي اختيار ڪنديون آھن، نه ته مڇيون ڪين ٻڌي وٺنديون ۽ غائب ٿي وينديون. جڏھن موسم جي پھرين مڇي ڦاسائي ويندي آھي، تڏھن ان کي گھر اندر دروازي سان نه، پر جھوپڙيءَ جي پرينءَ ديوار ۾ ڪيل ھڪ سوراخ سان داخل ڪيو ويندو آھي؛ جو ته جيڪڏھن ڪيس دروازي وچان داخل ڪيو ويندو، "ته ٻيون مڇيون يقيناً ڪيس ڏسنديون ۽ گم ٿي وينديون." ھن ڳالھه سان ٻين وحشين جي ھن رسم جي جزوي سمجھاڻي ملي ٿي، جنھن موجب اھي ماريل شڪار کي، ڪن حالتن ۾ پنھنجن جھوپڙين اندر دروازي وچان نه، پر دريءَ، دودڪش، يا جھوپڙيءَ جي پٺين پاسي کان نڪتل ھڪ خاص سوراخ ذريعي داخل ڪندا آھن.

ڪن وحشين وٽ شڪار ۾ ماريل ۽ عام طور کائڻ وارن جانورن جي ھڏن کي محفوظ رکڻ جو ھڪ خاص سبب سندن ھيءُ اعتقاد آھي ته ڪجھه وقت گذرڻ بعد اھي وري گوشت

۽ پوست جو جامو پهري، زنده ٿي حيواني صورت ۾ واپس ايندا. چنانچه، ظاهر آهي ته جانورن جي هڏن کي باقاعده طور هڪ بئي سان گنڍيل حالت ۾ محفوظ رکڻ هڪ شڪاريءَ جي فائدي جي ڳالهه آهي، چو ته آنهن کي ناس ڪرڻ جي معنيٰ شڪاري جانورن جي تعداد ۾ ڪميءَ آڻڻ جي مترادف ٿيندو. سائيناري قبيلي جي ڳاڙهن هندستانين سان گهڻن جو هيءُ عقيدو آهي ته ”جن جهنگلي مينهن کي انهن ماريو ۽ سندن گوشت ڪوري لاٿو آهي، سي وري ايندڙ سال جي جون مهيني ۾ تازي گوشت سان ڍڪجي، نئين زندگيءَ سان متحرڪ ٿي ۽ چربيءَ سان ٿلهيون متاريون ٿي، دوباره زنده ٿينديون آهن ۽ نئين سر مارڻ لاءِ موزون ٿينديون آهن.“ ان ڪري، آمريڪا جي مغربي ساحل وارن گاهه جي ميدانن ۾ مينهن جون کوپريون گول چڪرن ۽ پين نمونن ۾ دوباره زنده ٿيڻ جي انتظار ۾ ٺهيل رکيل نظر اينديون آهن. ڊاڪوٽا قبيلي جا ڳاڙها هندستاني ڪتي کي کائڻ کان پوءِ ان جي هڏن کي احتياط سان جمع ڪندا، کرڙيندا، ڌوئيندا ۽ دفن ڪندا آهن، ”هڪ هن خيال کان، جيئن عام طور چيو ويندو آهي، ته ڪتن جي نسل کي خاطري ڏني وڃي ته منجهانئن هڪ فرد جي گوشت کائڻ ۾، خود انهن جي نسل جي بي‌حرمتي ڪرڻ جو ارادو ڪونه هو ۽ ٻيو هن خيال کان ته سڄي جانور جا هڏا وري جيئرا ٿي، پيو جانور پيدا ڪندا.“ جانور جي قرباني ڪرڻ وقت لئپ نسل جا ماڻهو انهيءَ جانور جا هڏا، اکيون، ڪن، دل، ڦڦڙ، جنسي عضوا (جيڪڏهن اهو جانور نر هوندو) ۽ سندس هرهڪ عضوي جي گوشت مان هڪ گرهه هميشه پاسي ڪري رکندا آهن. پوءِ، سندس باقي گوشت کائڻ کان پوءِ، اهي سندس هڏن ۽ ٻين عضون کي اصلي اعضائي

ترتيب مطابق صندوق ۾ رکي، انهن کي دستوري سائن سان دفن ڪندا آهن، ڇو ته سندن اعتقاد آهي ته جنهن ديوتا جي نالي ۾ اهو جانور قربان ڪيو ويو هو، سو انهن هڏن کي جڏهن اٿمو، يعني مئلن جي عالم زيرين ۾ وري گوشت جو جامو پهرائي، ازسرنو جانور جي صورت ۾ زنده ڪري اٿاريندو. ڪڏهن ڪڏهن وري اهي، جيئن رڇ کي کائڻ بعد، جانور جي فقط هڏن کي اهڙيءَ ريت دفن ڪرڻ سان مطمئن ٿيندا نظر آيا آهن. چنانچه، لئپ نسل وارا مئل جانورن جي بي عالم ۾ نئينءَ زندگيءَ جي توقع رکندا. هئا ۽ ان ڳالهه ۾ اهي ڪامسچاٽڪن قبيلي وارن سان مشابهت رکندا هئا، جن جو اعتقاد هو ته هرهڪ جاندار، ويندي ننڍيءَ کان ننڍيءَ مک تائين، مئلن سان دوباره زنده ٿي اٿندو ۽ هيٺينءَ دنيا ۾ رهندو. ٻئي طرف، اتر آمريڪا جي ڳاڙهن هندستانين کي اها اميد هوندي هئي ته مئل جانور هن دنيا ۾ ئي دوباره جيئرا ٿي اٿندا. قربان ٿيل جانور جي کل کي گاهه سان پرڻ يا ڪيس ڪاٺيءَ جي بوٽي مٿان ٽڪي چاڙهڻ جي رواج سان، جنهن تي منگولي نسل جون قومون خاص طرح عمل پيرا هونديون هيون، اسان کي پوئين قسم جي نئين زندگيءَ ۾ اعتقاد طرف اشارو ملي ٿو. قربان ڪيل يا ڪاٺل جانورن جي هڏن کي پڃڻ خلاف جيڪو اعتراض عام طرح ڪيو ويندو آهي، تنهن جو بنياد جانورن جي نئين زندگيءَ اختيار ڪرڻ جي اعتقاد يا ساڳئي نسل جي ٻين جانورن کي ڊيڄاري ڇڏڻ ۽ ساريل جانورن جي روحن کي اهڙيءَ هلت سبب ناراض ڪرڻ جي انديشي تي رکيل نظر پيو اچي. ڪتن کي جانورن جي هڏن چٻاڙڻ کان روڪڻ جي اتر آمريڪا جي ڳاڙهن هندستانين ۽ ايسڪيمو نسل وارن جي رسم، شايد انهن جي هڏن کي پڃڻ کان محفوظ ڪرڻ لاءِ فقط هڪ حفاظتي قدم آهي.

پر انهن سڀني ڳالهين جي باوجود، ماريل جانورن جي دوباره زنده ٿيڻ ۾ شايد پنهنجون ڪي دقتون هجن، جنهن ڪري ڪي شڪاري اهڙي امڪان کي روڪڻ ۽ جانور يا سندس ڀوت کي اٿڻ ۽ پيڇي وڃڻ کان روڪڻ لاءِ انهيءَ ڪيس جڪڙي ڇڏي ڇڏيندا آهن. انهيءَ رسم جو اهو مقصد لائوس جا ”ڪوئي“ شڪاري ٻڌائيندا آهن. اهي سمجهندا آهن ته شڪار جي دوران ۾ اهي جيڪي جنتر منتر پڙهندا آهن، تن جي جادوءَ جو اثر زائل ٿي ويندو ۽ ذبح ٿيل جانور وري جيئرو ٿي، پيڇي ويندو. انهيءَ آفت کي روڪڻ لاءِ، اهي جانور کي ذبح ڪرڻ کان هڪدم پوءِ مضبوطيءَ سان ٻڌي جڪڙي ڇڏيندا آهن. آلاسڪا جي هڪ ايسڪيمو جڏهن لومڙ ماريو هوندو آهي، تڏهن اهو جانور جي سڀني ٽنگن جون ناڙون هڪدم خبرداريءَ سان وڍي ڇڏيندو آهي، ته جيئن مئل جانور جو روح سندس جسم اندر داخل ٿي، ڪيس چرڻ پرڻ ۽ هيڏانهن هوڏانهن ڊڪڻ ڊوڙڻ نه ڏئي. پر پنهنجي شڪار ڪيل جانور جي رت کي ناڪاره بنائڻ خاطر هڪ چالاڪ وحشي سندس ناڙن کي وڍڻ تائين اڪتفا ڪانه ڪندو آهي. قديم زماني ۾ جڏهن اٿنو قوم جو هڪ شڪاري شڪار تي ويندو هو ۽ سڀ کان پهريائين لومڙ ماريندو هو، تڏهن اهو خبرداري ڪري سندس وات کي مضبوطيءَ سان ٻڌي ڇڏيندو هو، ته جيئن انهيءَ لومڙ جو ڀوت سندس وات رستي ٻاهر نڪري، ٻين جانورن کي شڪاريءَ جي اچڻ جو اطلاع نه ڏئي. اموز درياه جي ڪناري تي آباد گلياڪ قبيلي وارا ماريل سيل مڇيءَ جون اکيون ڪڍي ڇڏيندا آهن، ته متان ماريل جانورن جا ارواح پنهنجن قاتلن کي

شناخت ڪن ۽ سيل مڇين جي شڪار کي خراب ڪري، ڪانئن پنهنجي موت جو انتقام وٺن.

انهن جانورن کان علاوه، جن کان هڪ وحشي سندن طاقت ۽ دهشت کان ڊڄندو آهي ۽ اهي، جن کي هو متوقع فائدن حاصل ڪرڻ سبب پوڄيندو آهي، ڪي بيا به اهڙا جاندار آهن، جن کي هو ڪڏهن ڪڏهن پوڄا ۽ قربانيءَ ذريعي راضي ڪرڻ جي ضرورت محسوس ڪندو آهي. اهي جاندار، اهي جيوڙا آهن، جيڪي سندس فصلن ۽ کي برباد، چوپائي مال کي تنگ ڪن ٿا. انهن موتمار دشمنن کان پاڻ کي نجات ڏيڻ خاطر، هو ڪن وهمي ترڪيبن تي عمل ڪري ٿو، جن سان جيتوڻيڪ ڪن جو مقصد انهن جيوڙن کي ناس ڪرڻ يا ڊيڄارڻ جو آهي، ان هوندي به ڪن ٻين جو مقصد انهن کي راضي ڪرڻ ۽ زمين ۽ چوپائي مال جي ميون ۽ ڦرن کي ڇڏي ڏيڻ لاءِ سڌن سنواٽن طريقن سان آماده ڪرڻ جو آهي. چنانچه، ايستونيا جي نسل وارا ساٿهو، جي اوئيسيل جي ٻيٽ ۾ آباد اهن، هڪ قسم جي ٽنڊڻيءَ کان ڏاڍو ڊڄندا آهن، جا اناج لاءِ انتهائي مضر آهي. اهي کيس سهڻو نالو ڏيندا آهن ۽ جيڪڏهن ڪو ٻار ڪنهن ٽنڊڻيءَ کي مارڻ وارو هوندو آهي، ته اهي چوندا اٿس، ”ائين نه ڪر، اسين جيئن زياده ان کي ڏکوئينداسون، تيئن اها اسان کي زياده ڏکوئيندي“. جيڪڏهن ڪين ڪا اهڙي ٽنڊڻي ملي ويندي آهي، ته اهي کيس مارڻ بدران دفن ڪندا آهن. ڪي ته وري انهيءَ ٽنڊڻيءَ کي ٻنيءَ ۾ پٿر هيٺان رکي، کيس ڪارائڻ لاءِ آنُ آڇيندا آهن. اهي سمجهندا آهن ته انهيءَ طرح سان اها راضي رهندي ۽ گهٽ ضرر رسائيندي. ٽرانسلوانيا جي سئڪسن نسل وارن ۾، جهرڪين کي اناج

ڪائڻ ڪان روڪڻ لاءِ، هڪ ٻج چڻڻ وارو ڪڙمي ٻيجي شروع ڪرڻ وقت
اناج جي هڪ مٺ پٺيءَ پويان اڇلائي هيٺن چوندو آهي، ”اهو
اوهان لاءِ آهي، جهرڪيون“. اناج کي ٻَن - سڪين جي حملن کان
محفوظ ڪرڻ لاءِ، هو پنهنجون اکيون بند ڪندو آهي ۽ داوٽس
جون ٽي مٺيون پري مختلف طرفن ڏانهن منتشر ڪندو آهي.
ٻَن - سڪين کي اهڙي قرباني پيش ڪرڻ کان پوءِ، هو مطمئن
رهندو آهي ته اهي اناج کي ڇڏي ڏيندا. فصلن کي سيني جانورن
پکين ۽ جيتن کان بچائڻ جو ٽرانسلوانيا وارن وٽ هي طريقو آهي:
ٻيجي ختم ڪرڻ کان پوءِ، ٻيجارو هڪ دفعو ٻيهر سڄيءَ دنيا
جو، هڪ ڪنڊ کان ٻيءَ تائين، چڪر هڻندو ۽ خالي هٿ سان
ٻج چڻڻ جو اشارو ڪندو آهي. جئين اهو ائين ڪندو ويندو
آهي، تئين زبان سان هيٺن چوندو رهندو آهي، ”آءٌ هي ٻج
جانورن لاءِ ڇٽيان ٿو، آءٌ ”ابي ديوتا“ وغيره جي نالي ۾ هر
شيءِ لاءِ، جيڪا اڏامي ۽ رڙهي ٿي، جيڪا گهمي ۽ ويهي ٿي،
جيڪا ڳائي ۽ ٽپي ٿي، اهو ٻج ٿو ڇٽيان.“ باغ کي پوپٽن ۽
سوپٽن وغيره کان بچائڻ لاءِ جرمنيءَ وارن جو هيٺيون طريقو آهي:
سج لهڻ کان پوءِ يا اڌ رات جو گهر ڌياڻي يا ڪٽنب جي ڪا
ٻي عورت، پنهنجي پٺيان ٻوهارو گهليندي، باغ جي چوڌاري چڪر
هڻندي آهي. ڪيس پنهنجي پٺيءَ طرف نهارڻو ڪونه هوندو آهي
۽ سانڻ ئي هيٺن پڻ پڻ ڪندي ويندي آهي: ”شام بخير، اي
اسان سوپٽ، تون پنهنجي مڙس سان گڏ ديول ايندين.“ باغ جو
صدر دروازو ٻئي ڏينهن صبح تائين ائين ئي کليل ڇڏيو ويندو آهي.
ڪڏهن ڪڏهن وري جيتن جي باري ۾ ڪڙمي هڪ
طرف انتهائي سختيءَ ۽ ٻئي طرف ڪمزوريءَ واريءَ نرميءَ جي

درميان وچين رستي اختيار ڪرڻ جو ارادو ڪندو آهي، رحم دليءَ پر پختي ارادي سان، هو سختيءَ کي نرميءَ سان ملائڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. زراعت جي موضوع تي لکيل هڪ قديم يوناني تحرير اهڙي هاريءَ کي، جيڪو پنهنجي ٻنيءَ کي ڪوئن کان محفوظ رکڻ جو خواهشمند هجي، هيءَ مشورو ڏئي ٿي : ”ڪاغذ جي هڪ چادر کڻ ۽ اُن تي هيٺين نموني لک : آءٌ اوهان کي استدعا ٿو ڪريان، اي حاضرين ڪوئو، ته نه اوهين مون کي نقصان رسايو ۽ نه ٻئي ڪنهن ڪوئي کي ائين ڪرڻ ڇڏيو. آءٌ اوهان کي پرين ٻني (هيتي انهيءَ ٻنيءَ جو ڪولي بيان ڪريو) ڏيان ٿو، پر جيڪڏهن ڪنهن به وقت مون اوهان کي وري هت پڪڙيو ته ”ديوتائن جي ماءُ“ جو قسم، آءٌ اوهان کي ستن ٽڪرن ۾ چيريندس.“ اهو لک ۽ اهو ڪاغذ ٻنيءَ ۾ پيل ڪنهن اڻ چيريل پٿر تي صبح جو سج اُڀرڻ کان اڳ وڃي هڻو، پر ائين ڪندي، ڪاغذ جي لکيل پاسي کي مٿئين طرف رکڻ کان خبرداري ڪجو. آرڊينس ۾ چوندا آهن ته ڪوئن کان نجات حاصل ڪرڻ لاءِ اهو منتر وري وري پڙهندا رهو، پوءِ اهي ساڳيا الفاظ ڪاغذ جي ٽڪرن تي لکو، انهن کي ويڙهيو ۽ منجهائن هرهڪ پرزي کي انهيءَ دروازي هيٺان رکو، جنهن مان ڪئا ٻاهر وڃڻا هجن ۽ پڻ انهيءَ رستي کي رکو، جيڪو انهن کي اختيار ڪرڻو هجي. انهيءَ مقدس جنتر کي سج اُڀرڻ کان اڳ ئي ادا ڪرڻ گهرجي. ڪجهه سال اڳ هڪ آمريڪي هاريءَ جي ڳالهه ٻڌائي ويئي ته هن ڪوئن جي نالي هڪ نيازمندانه خط لکيو هو، جنهن ۾ هن کين مطلع ڪيو هو ته سندس فصل ٿورا هئا، ته کين سڄي سياري ۾ پالڻ جي منجهس همت

ڪانہ هئي، تہ انهن سان ساڳهن تمام رحمدليءَ وارو سلوڪ ڪيو ھو ۽ خود سندن ئي چڱائيءَ خاطر هن جو خيال هو تہ انهن جو ڪيس ڇڏي، سندس همساين منجهان ڪنهن اهڙي وٽ وڃڻ بهتر هو، جنهن وٽ زياده آن موجود هو. انهيءَ دستاويز کي هن ڪوئن جي پڙهڻ لاءِ پنهنجي ديري جي هڪ ٿنڀ تي. هڻي ڇڏيو هو.

ڪڏهن ڪڏهن وري ڪنهن قابل نفرت نسل جي هڪ يا ٻن چونڊ افراد کي اعليٰ درجي جي احترام ڏيڻ ۽ باقي ٻين سڀني جي پٺيان ڏاڍيءَ سختيءَ سان ڪاهي پوڻ سان دلي مقصد حاصل ٿيندو سمجهيو ويندو آهي. ايسٽ انڊيز ٻيٽن ۾ باليءَ نالي هڪ ٻيٽ ۾ جيڪي ڪوئا چانورن جي پوک وارين ٻنين ۾ تباهي مچائيندا ڦرندا رهندا آهن، تن کي تمام گهڻي تعداد ۾ پڪڙي، اهڙيءَ ريت ساڙيو ويندو آهي، جهڙيءَ طرح ساڳهن جا لاش ساڙيا ويندا آهن. پر ڦاڙل ڪوئن مان ٻن کي رهڻ ڏنو ويندو آهي ۽ کين اڇي سنهي ڪپڙي جو هڪ ننڍڙو پڻڪيٽ ڏنو ويندو آهي. پوءِ ساڳهو انهن جي آڏو اٿين جهڪندا آهن، جيئن اهي ديوتائن اڳيان نمسڪار ڪندا آهن ۽ کين پنجي وڃڻ لاءِ ڇڏي ڏيندا آهن. جڏهن سامونڊي "ڊياڪ"، يا سراواڪ جي "ابان" قبيلي وارن جي ٻنين کي جهنگلي پرندا ۽ جيت تمام گهڻو نقصان رسائيندا آهن، تڏهن اهي جاندارن جي هر هڪ نسل وارن (هڪ جهرڪي، هڪ گاهہ تي ٽپ ڏيندڙ مکڙ، وغيره) مان هڪ نموني ڦاسائي. انهن سڀني کي وڻ جي ٻاهرين مضبوط ڇوڏي مان ٺهيل ننڍڙيءَ ٻيڙيءَ ۾ وجهي، جنهن کي کاڌي پيتي جي سامان جي ڪافي مقدار سان ڏٽي پريو ويندو هو، ۽ انهيءَ ٻيڙيءَ کي ڪراهت پيدا ڪندڙ انهن مسافرن

سميت درياه جي لهنواري پاڻيءَ ۾ لوڙهي ڇڏيندا هئا. جيڪڏهن انهيءَ طريقي سان جيتن ۽ جاندارن وغيره جي تعداد ۾ ڪمي ڪانه ايندي آهي ۽ سٽيون ٽوٽو ناڪامياب ٿيندو آهي، ته ڏياڪ قبيلي وارا ساڳئي مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ هڪ اهڙو طريقو اختيار ڪندا آهن، جنهن کي اهي پين سيني نمونن کان زياده اثرائتو سمجهندا آهن. اهي سٽيءَ سان واڳونءَ جو هڪ مجسمو ٺاهيندا آهن، جو سچي پچي واڳونءَ جيڏو هوندو آهي ۽ ڪيس ٻنين ۾ رکندا آهن، جتي اهي ڪيس ڪاڏو پيئو، جانورن جو شراب ۽ ڪپڙا ۽ سندس حضور ۾ هڪ پکي ۽ هڪ سوئر قربان ڪندا آهن انهن سيني خوشامدن سبب نرم ٿي، اهو خونخوار حيوان جلد ئي انهن جاندارن کي کائي کپائي ڇڏيندو آهي، جيڪي فصلن کي کائي چٽ ڪري ڇڏيندا آهن. البانيا ۾ جيڪڏهن ٻنين يا انگور جي ولين کي ماڪڙ يا ٽنڊڻيون تباهه ڪنديون آهن، ته اتان جون عورتون ڪليل وارن سان هڪ هنڌ جمع ٿينديون آهن ۽ انهن جاندارن منجهان ڪي ڦاسائي، انهن کي چڙ ته جنازي جي جلوس وانگر چشمي يا نهر ڏانهن کڻي وينديون آهن، جنهن ۾ انهن جاندارن کي ٻوڙينديون آهن. پوءِ عورتن مان هڪ چئي آلاپيندي آهي، ”اي ماڪڙيون ۽ ٽنڊڻيون، جي اسان کي غمزده ڪري ڇڏي ويئون آهيو“ ۽ سيئي عورتون گڏجي ڪيس سر وٺائينديون آهن. اهڙيءَ طرح ٿورين ماڪڙين ۽ ٽنڊڻين جي سائن سوڻن کي ادا ڪرڻ سان اهي سيني ماڪڙين ۽ ٽنڊڻين جي موت آڻڻ جي اميد رکنديون آهن. جڏهن شام ملڪ ۾ ٽنڊڻين ٻنين يا انگور جي ولين تي حملو ڪيو، تڏهن اتان جي سيني ڪنوارين ڇوڪرين کي ڪٺو ڪيو ويو ۽ ٽنڊڻين مان هڪ کي

ڪٽي، هڪ ڪنواريءَ ڇوڪريءَ کي سندس ماءُ ٻڌايو ويو. ان
کان پوءِ، انهن ڇوڪرين ٽنبڙيءَ لاءِ روج راڙو شروع ڪيو ۽
کيس دفن ڪيو. وري پوءِ، اهي ”ماءُ“ کي انهيءَ جاءِ ڏانهن
ڪٽي ويا، جتي پيون ٽنبڙيون سوجود هيون، رستي ۾ اهي کيس هن
لاءِ آٽون ڏيندا هليا، تہ جيئن سپ ٽنبڙيون ٻاغ ڇڏي وڃن.

باب چوونجاهون

حيواني تبرڪن جا نمونا

۱- **تبرڪ جا مصري ۽ اڳئو نمونا:** هينئر شايد أسين اڳئو ۽ گلياڪ قبيلن جي رچ طرف اختيار ڪيل منجهيل روش ڪي سمجهڻ جي حالت ۾ آهيون. هيءَ ڳالهه ڏيکاري ويئي آهي ته انسان ذات ۽ هيٺين حيوانن جي درميان حد بنديءَ جي جهڙي گهري ليڪ اسين ڪڍون ٿا، سا هڪ وحشيءَ لاءِ ناپيد آهي. سندس نظرن ۾ ٻين جانورن مان اڪثر سندس همسر يا اچا به، نه فقط حيواني قوت، پر خود دماغي صلاحيت ۾ به، ڪانئس اعليٰ درجي وارا آهن؛ ۽ جيڪڏهن سندس مرضي يا ضرورت ڪيس انهن جي جان وٺڻ لاءِ مجبور ڪري ٿي، ته هو پنهنجيءَ شخصي سلامتيءَ خاطر، انهيءَ ڪم ڪي اهڙيءَ نموني سر انجام ڪرڻ لاءِ پاڻ کي پٻڌل محسوس ڪري ٿو جو، نه فقط جيئري جانور، پر سندس آزاد ٿيل روح ۽ ساڳئي نسل جي ٻين سيني جانورن کي پڻ گهٽ ۾ گهٽ درجي جي بيحرمتيءَ وارو نمونو نظر اچي، ڇو ته اهي پنهنجي نسل جي هڪ فرد جي بيعزتيءَ جو اهڙو ئي بدلو وٺندا، جهڙو هڪ قبائليءَ جي بيعزتيءَ يا ڪيس رسايل ضرر جو سندس قبيلي وارا هوند انتقام وٺن. اسان ڏٺو آهي ته انهن مختلف ترڪيبن مان هڪ، جي هڪ وحشي پنهنجي شڪار ڪيل جانورن کي رسايل نقصان جي تلافي ڪرڻ لاءِ اختيار ڪري ٿو، سا انهيءَ

نسل جي ڪن خاص چونڊ افراد کي انتهائي تعظيم ۽ تڪريم ڏيڻ آهي، جو ته اها هلت، ظاهر ٿئي ٿو ته، ڪين انهيءَ نسل جي باقي ٻين سڀني فردن کي، جن تي به سندس همٿ پچندي ٿي سگهندي، بنان ڪنهن ڊپ ڊاءَ جي، مارڻ جو پروانو ڏئي ٿي. اهو اصول اسان کي رڇ سان اختيار ڪيل انئو نسل وارن جي روش متعلق، جا پهرينءَ نظر سان حيرت ۾ وجهندڙ ۽ متضاد معلوم ٿئي ٿي، شايد اسان کي سمجهاڻي فراهم ڪري ٿي. رڇ جو گوشت ۽ کل کين هميشه خوراڪ ۽ لباس مهيا ڪن ٿا، پر جيئن ته رڇ هڪ عقلمند ۽ طاقتور حيوان آهي، ان ڪري ان جي نسل کي، سندس ايترن سارن ميمبرن جي موت سبب جيڪو عظيم نقصان برداشت ڪرڻو پوي ٿو، تنهن لاءِ اهو ضروري آهي ته کيس ڪنهن نه ڪنهن قسم جو اطمينان ڏنو وڃي يا انهيءَ نقصان جي ڪنهن موزون نموني سان تلافي ڪئي وڃي. اهو اطمينان يا اها تلافي نئيڙن رڇن کي پالڻ، کين انهيءَ سڄي عرصي جي دوران ۾، جيترو وقت اهي جيئرا هوندا آهن، عزت ڏيڻ ۽ کين غير معمولي غم و اندوه ۽ محبت جي اظهار سان مارڻ ذريعي ڪئي وڃي ٿي. ان ڪري، ٻين رڇن جي ڪاوڙ ٽڏي ٿيو پوي ۽ اهي پنهنجي نسل جي افراد کي مارڻ وارن مٿان حملو ڪري يا ملڪ کي ،هميشه لاءِ خير باد چئي؛ پنهنجي هم نسل وارن جي اهڙي ڪوس تي اعتراض نه ٿا ڪن، نه ته جيڪر سندن اهو قدم انئو قوم وارن کي سندن گذران جي هڪ ذريعي کان محروم ڪري وجهي.

چنانچه، قديم زماني جي جانورن جي پوڄا ٻن قسمن ۾ وراهيل معلوم ٿئي ٿي، جي ڪن حالتن ۾ هڪ ٻئي جو ضد آهن. هڪ

طرف، جانورن جي پوڄا ڪئي ويندي ٿي ۽ انهن کي نه ماريو ويندو آهي ۽ نه کاڌو ويندو آهي. ٻئي طرف، جانورن جي پوڄا ان ڪري ڪئي ويندي آهي، ڇو ته کين عادتاً ماريو ۽ کاڌو ويندو آهي. پوڄا جي انهن ٻنهي نمونن ۾ جانورن جي پوڄا ڪنهن نه ڪنهن اهڙي فائدي سبب ڪئي ويندي آهي، جو پنهنجيءَ نوعيت ۾ اثباتي آهي يا نفي، جنهن جي حاصل ڪرڻ جي هڪ وحشي اميد رکي ٿو. پهرينءَ پوڄا ۾ اهو فائدو يا ته حفاظت، مشوري ۽ امداد جي اثباتي صورت ۾ ملي ٿو، جا انسان کي جانور وٽان ملي ٿي، يا وري زخمن رسائڻ کان پرهيز ڪرڻ جي منفي صورت ۾ ملي ٿو- جي هڪ جانور ماڻهوءَ کي پهچائي سگهي ٿو. ٻوئينءَ پوڄا ۾، اهو فائدو جانور جي گوشت ۽ کل جي مادي صورت اختيار ڪري ٿو. ٻنهي نمونن جون پوڄائون ڪجهه قدر متضاد آهن؛ هڪ حالت ۾ جانور کي ان ڪري نه ٿو کاڌو وڃي، جو سندس پوڄا ڪئي ويندي آهي؛ ٻيءَ ۾ سندس پوڄا ان ڪري ڪئي ويندي آهي، جو کيس کاڌو ويندو آهي. پر هڪ ئي قوم پوڄا جي انهن ٻنهي نمونن تي عمل پيرا ٿي سگهي ٿي، جيئن اسين اتر آمريڪا جي ڳاڙهن هندستانين کي ڏسون ٿا جيڪي، هڪ طرف ته پنهنجي خانداني علامت وارن جانورن جي پوڄا ڪن ٿا ۽ کين بچائين ٿا، ته ٻئي طرف انهن جانورن ۽ سڀني جي پوڄا به ڪن ٿا، جن تي سندن گذران جو دارومدار آهي. آسٽريليا جي قديم النسل ماڻهن وٽ خانداني علامتن رکڻ جو رواج انتهائي قديم صورت ۾ موجود آهي؛ پر هن باري ۾ ڪا صاف شهادت نه ٿي ملي ته آهي اتر آمريڪا جي ڳاڙهن هندستانين وانگر، انهن جانورن کي راضي ڪرڻ جي ڪوشش ڪن ٿا، جن کي اهي مارين ۽ کائين ٿا. شڪار جي

ٿهڻي مقدار حاصل ڪرڻ لاءِ آسٽريليا جو وحشي جيڪي ذريعا اختيار ڪري ٿو، تن جو بنياد ابتدائي طور جانورن کي راضي ڪرڻ تي نه، پر هم آهنگ جادوءَ تي ٻڌل آهي، جو هڪ اهڙو اصول آهي، جنهن سان اتر آمريڪا جا ڳاڙها هندستاني به ساڳئي مقصد لاءِ ڪم وٺن ٿا. چنانچه، جيئن ته آسٽريليائي وحشي، بنان ڪنهن شبهي جي، انساني ارتقا جي اتر آمريڪا جي ڳاڙهن هندستانين کان زياده قديم ۽ زياده وحشي حالت جي نمائندگي ڪن ٿا، تنهن سان ائين پيو معلوم ٿئي ته شڪار جي جانورن جي گهڻي مقدار حاصل ڪرڻ لاءِ، جانورن کي پوڄا جي خيال اچڻ کان اڳ، شڪاري ساڳيو ئي مقصد هم آهنگ جادوءَ ذريعي حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪري ٿو. انهيءَ سان وري هيءَ ڳالهه ثابت ٿي رهي آهي — جنهن ۾ اعتبار ڪرڻ لاءِ ڪافي سبب سوجود آهي — ته فطرت جي قوتن کي پنهنجين ضرورتن لاءِ استعمال ڪرڻ لاءِ ساڌوءَ جن ذريعن کان ڪم ورتو آهي، تن ۾ هم آهنگ جادو قديم ترين وسيلن سان هڪ آهي.

جانورن جي پوڄا جي انهن ٻن نمونن سان ٺهڪندڙ جانور ديوتا کي ذبح ڪرڻ جي رسم جا به مختلف ۽ جدا جدا طريقا آهن. هڪ طرف، جڏهن قابل احترام جانور کي عام طور ڇڏي ڏنو ويندو آهي، تڏهن ان جي باوجود ڪيس ڪن نادر ۽ گنڀير موقعن تي ماريو — ۽ ڪڏهن کاڌو — ويندو آهي. انهيءَ قسم جا مثال اڳي ئي ڏنا ويا آهن ۽ انهن جي سمجهاڻي پڻ پيش ڪئي وئي آهي. ٻئي طرف، جڏهن پوڄا جي لائق جانور کي عادتاً ماريو ويندو آهي، تڏهن ڪنهن به نسل جي هڪ جانور کي مارڻ ۾ ديوتا جو قتل ساخوذ آهي، جنهن لاءِ جانور

ڪي مارڻ واري ’هنڌ وٽ ئي آزيون نيزاريون ڪري ۽ قربانيون ڏيئي، نقصان جي تلافي ڪئي ويندي آهي، خاص طرح جڏهن اهو جانور طاقتور ۽ خطرناڪ هوندو آهي؛ انهيءَ رواجي ۽ روزمره جي تلافيءَ کان علاوه، هڪ خاص نوعيت جي سالانه تلافي پڻ ڪئي ويندي آهي، جنهن تي انهيءَ نسل جي هڪ چونڊ جانور کي احترام ۽ محبت جي ڏاڍيءَ وڏيءَ ۽ غيرمعمولي ’نمائش سان ذبح ڪيو ويندو آهي. ظاهر آهي ته انهن ٻنهي قسمن جي متبرڪ قتلن ـــ يعني مصري ۽ ”ائنو“ نمونن ۾، جيئن انهن کي مميز ڪرڻ لاءِ سڏڻ گهرجي ـــ هڪ رواجي مبصر مونجهارو پيدا ڪري وجهندو ۽ هن فيصلي ڪرڻ کان اڳ، ته هڪ مخصوص مثال ڪهڙي نموني وارو آهي، هن ڳالهه جي تصديق ڪرڻ ضروري آهي ته جنهن جانور کي تبرڪ طور ذبح ڪيو ويو آهي، سو انهيءَ نسل سان وابسته آهي، جنهن کي عادتاً ڇڏي ڏنو ويندو آهي يا انهيءَ سان، جنهن کي قبيلي وارا گهٽو ڪري ماريندا آهن، اول‌الذڪر حالت ۾، انهيءَ مثال جو واسطو مصري نموني واري تبرڪ سان آهي ۽ موخرالذڪر صورت ۾ ”ائنو“ قوم وارن جي نموني سان.

معلوم ٿئي ٿو ته زراعت پيشي وارن قبيلن جي رواج مان اسان کي ٻنهي قسمن جي تبرڪ جا مثال ملن ٿا. ائڊولف بيسشين چوي ٿو ته ”زراعت پيشہ قومون، جي ڪڏهن پنهنجن ڏڳن کي اجنبين وٽ فروخت ڪرڻ لاءِ مجبور ٿينديون آهن، جي انهن جانورن جي هڏن جي شايد بيحرمتي ڪن، سي انهيءَ خطري کي ٽارڻ لاءِ، جو اهڙي ناپاڪ ڪم ڪرڻ جو هوند نتيجو ٿئي، پنهنجي ڌڻ مان هڪ جانور کي مقدس ۽ قابل پرستش هستي قرار ڏيئي، کيس

پنهنجي خانداني گروهه سان گڏ، بند ٿيل دروازن اندر ويهي بطور تبرڪ کائيندا آهن ۽ پوءِ سندس هڏن کي رسمي احترام ۽ تعظيم ڏيئي، جا درحقيقت هرهڪ جانور کي علحده علحده ملڻ گهرجي، پر اهو احترام سيني جانورن جي فقط هڪ نمائندي کي ڏيڻ سان ئي سيني کي مليل سمجهيو ويندو آهي، دفن ڪري ڇڏيندا آهن. اهڙيون خانداني دعوتون گهڻين قومن ۾، خاص طرح ڪوه ڪاف وارين قومن ۾، منعقد ڪيون وينديون آهن. موسم بهار ۾ جڏهن ائبچيس قوم جا ريڍار ڪمر ڪشي ۽ هٿن ۾ پنهنجيون لٺيون جهلي، پنهنجين مشترڪ محفلن ۾ گڏ ويهي ڪاڏو کائيندا آهن، تڏهن ان کي تبرڪ به سمجهڻ گهرجي ۽ باهمي امداد ۽ حمايت جي قسم جي نظر سان به ڏسڻ گهرجي، ڇو ته سيني قسمن کان زياده زوردار ۽ طاقتور اهو قسم هوندو آهي، جنهن جي کٽڻ وقت ڪا پاڪ شيءِ کاڌي وڃي، ڇو ته ممڪن ناهي ته ڪوڙو قسم کائيندڙ ماڻهو انهيءَ ديوتا جي انتقام کان بچي وڃي، جنهن کي انهيءَ کائي، پنهنجي جسم اندر جمع ڪيو آهي.“ تبرڪ جو اهو قسم ”ائنو“ قوم وارن جو، يا تلافي ڪرڻ واري نموني جو آهي، ڇاڪاڻ ته ان جو مقصد جانورن جي ڪنهن به نسل کي سندس افراد سان ايندڙ ڪنهن وقت تي خراب ۽ هتڪ آميز هلت ڪرڻ جي بدلي ۾ عيوضي ڏيڻ جو آهي. ساڳيئي اصول مطابق، پر تفصيلن ۾ مختلف، ڪالموڪ قبيلي وارا رڍن کي عيوضو ڏيندا آهن، جن جو گوشت انهيءَ قوم جي مکيه غذائن مان هڪ آهي. شاهوڪار ڪالموڪ هڪ سفيد گهيٽي کي ”آسماني گهيٽي“ يا ”ديوتائي گهيٽي“ جي لقب سان مقدس ڪري ڇڏي ڏيندا آهن. انهيءَ جانور جي اُن ڪڏهن به نه ودي ويندي آهي ۽ نه وري

ڪي فروخت ڪيو ويندو آهي؛ پر جڏهن اهو پوڙهو ٿي ويندو آهي ۽ سندس مالڪ ان جي بجاءِ نئون گهيٽو بدلڻ چاهيندو آهي، تڏهن پوڙهي گهيٽي کي هڪ محفل ۾ ضرور ذبح ڪري، کائڻو پوندو آهي، جنهن ۾ سڀني همساين کي مدعو ڪيو ويندو آهي. ڪنهن روز سعيد تي، جو گهڻو ڪري موسم خزان ۾ هوندو آهي، ۽ جڏهن رڍون ٿلهيون، متاريون ٿينديون آهن، تڏهن جادوگر پوڙهي گهيٽي جي جسم متان ڪير چڙڪائي، کيس ذبح ڪندو آهي. سندس گوشت ڪاڏو ويندو آهي؛ ان جي هڏن جي پنڃري کي، ٽوريءَ چربيءَ سان گڏ، گاهه جي قربان گاهه متان باهه ۾ ساڙيو ويندو آهي؛ ۽ سندس چمڙي، سسيءَ ۽ ڪرن سميت، متي لٽڪائي ويندي آهي.

مصري تبرڪ جي نموني جو هڪ مثال اسان کي ڏکڻ هندستان جي "ٽوڊا" ذالي هڪ مالدار قوم وارن وٽان ملي ٿو، جي گهڻو ڪري مينهن جي کير تي گذران ڪندا آهن. انهن وٽ "مينهن ڪنهن حد تائين مقدس سمجهي ويندي آهي" ۽ ماڻهو سائس "وڏيءَ رحمدليءَ وارو سلوڪ ڪندا آهن، جو پوڄا جي حد تائين پهتل هوندو آهي." اهي مينهن جو گوشت هرگز ڪونه کائيندا آهن ۽ عام طرح پاڏي جي گوشت کان پڻ پرهيز ڪندا آهن. پر انهيءَ پوئين قانون کان هڪ حالت مستثني قرار ڏني ويئي آهي. سال ۾ هڪ دفعو ڳوٺ جا سڀئي بالغ مرد گڏ ٿي هڪ ننڍڙي پاڏي - جو ڏسڻ ۾ هڪ مهيني کان به ننڍو هوندو آهي - کي ذبح ڪري، کيس کائڻ جي رسم ادا ڪندا آهن. پاڏي کي ٻيلي جي تمام اونداهي ۽ گهاٽي حصي ۾ وٺي ويندا آهن، جتي کيس هڪ مقدس وڻ (ملينگٽونيا) جي ڪاٺيءَ

سان ٺهيل هڪ ڏنڊي سان ڌڪ هڻي ماريندا آهن. ڪاٺين ڪي هڪ ٻئي سان گسائي باهه ٻاري ويندي آهي ۽ ڀاڏي جي گوشت ڪي ڪن خاص وڻن جي ڪاٺين سان ٻاريل باهه تي پچائي، فقط مرد کائيندا آهن ۽ عورتن کي انهيءَ اجتماع کان خارج رکيو ويندو آهي. اهو ئي فقط هڪ موقعو آهي، جڏهن ٽوڊا مينهن جو گوشت کائيندا آهن. وچ آفريڪا جي ماڊي يا مورو قبيلي جا ماڻهو، جن جي خاص دولت سندن چوپايو مال آهي ۽ جي زراعت پيشه هئڻ جي باوجود، ڪن خاص سنجيده نوعيت وارن موقعن تي رڍ جي هڪ ٻچي کي تبرڪ طور ذبح ڪندا آهن. ڊاڪٽر فيلڪن سندن انهيءَ رسم جو بيان هن طرح ڪري ٿو:

”ڪن خاص مقرر وقتن - مون کي ٻڌايو ويو آهي ته سال ۾ هڪ دفعو - هڪ عجيب و غريب رسم ادا ڪئي ويندي آهي. آءٌ اها خاطري ڪانه ڪري سگهيو آهيان ته ان جي پوري معنيٰ ڪهڙي آهي. بهر حال، معلوم ائين ٿو ٿئي ته ان رسم جي ادا ٿيڻ سان ماڻهن جي دلين تان ڪو وڏو بوجھ لهي ويندو آهي، ڇو ته ان کان اڳ اهي وڏي غم ۽ اندوه جو اظهار ڪندا آهن، پر جڏهن اها رسم ادا ڪري پوري ڪندا آهن، تڏهن ڏاڍي خوشي ڪندا آهن. جيڪي ڪجھه ڪيو ويندو آهي، سو هيءُ آهي: ماڻهن جو هڪ وڏو انبوه، جنهن ۾ سيني ڄمارن جا ماڻهو جمع هوندا آهن، پٿرن جي هڪ گول چڪر جي چوڌاري اچي ويهندو آهي، جو رستي (درحقيقت هڪ سوڙهي پيچري) جي پاسي ۾ ٺاهيو ويندو آهي. پوءِ هڪ ڇوڪرو سيني رڍن مان هڪ چونڊ رڍ ڪاهي ايندو آهي، جنهن کي جمع ٿيل ماڻهن جي چوڌاري چار دفعا ڦيريون ڏياريندو آهي. جنهن اها رڍ سندن چوڌاري لنگهندي

ويندي آهي، تئين چڪر ۾ ويٺل ماڻهو رڍ جي پشم مان ٿورو حصو پٽيندا ويندا آهن ۽ ان کي پنهنجن وارن يا جسم جي ڪنهن ٻئي حصي تي رکندا آهن. رڍ کي پوءِ پٿرن وٽ وٺي ويندا آهن، جتي ان کي هڪ اهڙو ماڻهو ذبح ڪندو آهي، جو شايد ڪنهن پادري گهرائي سان وابسته هوندو آهي ۽ ذبح ٿيل رڍ جو رت ڪٺي، چار دفعا مجمعي جي مٿان ڇڙڪائيندو آهي. پوءِ وري اهو هرهڪ کي جدا جدا انهيءَ رت مان ذرو ذرو لڳائيندو ويندو آهي. ٻارن جي ڇاتيءَ واري هڏي جي هيٺين ڇيڙيءَ وٽ هو انهيءَ رت جو گول نشان ڪندو آهي، زالن تي ڇاتيءَ جي مٿان ۽ مردن کي ڪلهن وٽ ڇهندو ويندو آهي. ان کان پوءِ هو انهيءَ رسم جو مقصد سمجهائيندو آهي ۽ ماڻهن کي رحم ڪرڻ جي تلقين ڪندو آهي ...... جڏهن اهو خطبو، جو ڪن وقتن تي تمام ڊگهو هوندو آهي، پورو ٿيندو آهي، تڏهن ماڻهو اٿندا آهن ۽ منجهانئن هرهڪ ڇٽو انهن پٿرن تي يا سندن پاسي ۾ هڪ پن رکندو ويندو آهي ۽ پوءِ ڏاڍيءَ خوشيءَ سان اتان هليو ويندو آهي. رڍ جي کوپري پٿرن جي ڀرسان هڪ وڻ ۾ لٽڪائي ويندي آهي ۽ گوشت غريبن کي کائڻ لاءِ ڏنو ويندو آهي. اها رسم ٻين وقتن تي ٻڻ ننڍي پئماني تي ادا ڪئي ويندي آهي. جيڪڏهن ڪو خاندان بيماريءَ يا موت سبب ڪنهن مصيبت ۾ مبتلا هوندو آهي، ته سندن دوست ۽ پاڙيسري جمع ٿي، هڪ رڍ ذبح ڪندا آهن؛ ان طرح اهي سمجهندا آهن ته اهو خاندان وڌيڪ مصيبت کان محفوظ رهندو ۽ اها ٽري ويندي. مثل دوستن جي قبرن ۽ خوشيءَ جي ٻين موقعن، جهڙوڪ ڪنهن طويل غير حاضريءَ بعد پٽ جي واپس گهر اچڻ وغيره تي به

ساڳي ئي رسم ادا ڪئي ويندي آهي." رڍ جي ساليانيءَ ذبح وقت ماڻهو جنهن غم جو اظهار ڪن ٿا، تنهن مان ائين پيو نظر اچي ته رڍ هڪ مقدس يا ديوتائي جانور آهي، جنهن جي موت تي سندس پوڄاري بلڪل اهڙيءَ طرح ماتم ڪن ٿا، جهڙيءَ طرح ڪئليفورنيا جا باشندا مقدس عقاب جي موت تي ۽ مصري باشندا ٿيبس واري ڳهيٽي جي موت تي غم ۽ اندوه جو اظهار ڪندا هئا. هرهڪ ماڻهوءَ کي رڍ جو رت ٿڦڻ، ديوتا سان هڪ قسم جو رابطو قائم ڪرڻ آهي؛ ديوتائي زندگيءَ جي ذريعي کي، رت وانگر پي، يا گوشت وانگر کائي، پيٽ اندر داخل ڪرڻ بدران، ٻاهر لڳايو وڃي ٿو.

٢- مقدس جانورن سان گڏ جلوس: روحاني رابطي جي انهيءَ نموني جو مثال، جنهن ۾ مقدس جانور کي هر هڪ گهر ۾ گهمايو وڃي ٿو، ته جيئن سندس ديوتائي اثر کان سڀئي ڄڻا مستفيض ٿين، گلياڪ قوم وارن جي رڇ کي مارڻ کان اڳ سڄي ڳوٺ ۾ جلوس جي صورت ۾ گهمائڻ ۽ ڦيرائڻ جي رسم مان ملي چڪو آهي. ساڳيءَ طرح پنجاب جي "نانگ قبيلي" وارا مقدس نانگ سان بلڪل ساڳيءَ نوعيت جو روحاني تعلق قائم ڪندا آهن. سال ۾ هڪ دفعو سيپٽمبر مهيني ۾ سڀني فرقن ۽ مذهبن جا پيروُ فقط نون ڏينهن لاءِ نانگ جي پوڄا ڪندا آهن. آگسٽ مهيني جي آخر ڌاري، ميراثيون، خاص طرح، "نانگ قبيلي" واريون، ڳوٺل اٽي مان هڪ نانگ ٺاهي، ان کي ڳاڙهو ۽ ڪارو رنگ ڏيئي ڇڄ ۾ رکنديون آهن. انهيءَ ڇڄ کي اهي ڳوٺ جي هر گهر اندر کڻي وينديون آهن ۽ ڪنهن به جاءِ اندر داخل ٿيڻ وقت هيئن چونديون آهن: "شل خدا اوهان سڀني جو ساٿي ٿئي! شل

سڀ دک درد اوهان کان دور رهي! شل اسان جي آقا (گوگا) جو قول قائم رهي!" پوءِ اهي نانگ سوڌو ڇڄ پيش ڪندي، هيئن چونديون آهن تہ "اتي جي هڪ ننڍي ساني، سکڻ جو هڪ ننڍڙو چاڙو، جيڪڏهن نانگ جي فرمانبرداري ڪندا، تہ اوهين ۽ اوهان جا سڀئي پيارا وڌندا". درحقيقت، ساني ۽ سکڻ ڏيڻ گهرجي، پر ائين مشڪل ئي ڪيو ويندو آهي. بهرحال، هرڪو ڪجهہ نہ ڪجهہ، عام طرح اٽي جي لپ يا ٿورو ان، ڏيندو آهي. جن گهرن ۾ نئين ڪنوار آيل هوندي آهي، يا جتان ڪا ڇوڪري پرڻجي ويئي هوندي آهي، يا جتي پٽ ڄايو هوندو آهي، اتي گهڻو ڪري سوا رپيو يا ڪپڙي ڏيڻ جو رواج هوندو آهي، ڪڏهن ڪڏهن نانگ کڻي وڃڻ وارا هيءُ راڳ ڳائيندا آهن:

"نانگ کي ڪپڙي جو ٽڪر ڏيو، ۽ هو اوهان ڏانهن هڪ خوبصورت ڪنوار موڪليندو".

جڏهن هر هڪ گهر سان اهڙيءَ ريت چڪر لڳائي پورو ڪيو ويندو آهي، تڏهن اٽي جي نانگ کي دفن ڪري، مٿانس هڪ ننڍي قبر ٺاهي ويندي آهي. انهيءَ هنڌ ڳوٺ جون زالون سيپٽمبر مهيني جي نون ڏينهن ۾ پوڄا پاٺ ڪرڻ لاءِ وينديون آهن. اهي پاڻ سان ڳڏ ڏهيءَ جي هڪ پاٽ کڻي وينديون آهن، جنهن سان ڪجهہ حصو نانگ کي نذراني طور پيش ڪنديون آهن ۽ ان وقت زمين تي جهڪي، پيشانيءَ کي مٽيءَ سان لڳائينديون آهن. پوءِ گهر وڃي، اها ڏهي ٻارن ۾ تقسيم ڪنديون آهن. هن حالت ۾، ظاهر آهي، تہ اٽي جو نانگ هڪ سچي نانگ جو عيوضي آهي. درحقيقت، اهڙن ضلعن ۾، جتي نانگ عام جام هوندا آهن، اها پوڄا اٽي سان ٺهيل نانگ جي قبر تي نہ، پر اهڙن ٻيلن ۾

ڪئي ويندي آهي، جتي نانگن جا گهر هوندا آهن. انهيءَ ساليانيءَ پوڄا ڪان سواءِ، جا سيپئي ماڻهو ڪندا آهن، "نانگ قبيلي" جا ماڻهو ٽئين چنڊ ڪان پوءِ هر صبح جو ساڳئي نموني جي پوڄا ڪندا آهن." نانگ قبيلو" پنجاب ۾ اڃ ٿي تاهي. انهيءَ قبيلي جا افراد نانگ کي نه ماريندا آهن ۽ چوندا آهن - ته ان جو چڪ ڪين ڪوبه ضرر ڪونه پهچائيندو آهي. جيڪڏهن انهن کي ڪو مئل نانگ ملي ويندو آهي، ته اهي ڪيس ڪفن ڏيئي باقاعده طور دفن ڪندا آهن.

انهيءَ هندستاني پوڄا سان قريبي مشابهت رکندڙ رسمون اڄ تائين به يورپ ۾ باقي رهنديون آيون آهن، جي بلاشڪ وشبهه تمام اوائلي بت پرستيءَ واري زماني جون آهن. انهيءَ جو مشهور مثال "جهنگ جهرڪيءَ کي شڪار ڪرڻ" جو آهي. تمام گهڻين يورپي قومن طرفان — قديم يونانين ۽ رومين، جديد اطالوين، هسپانوين، فرينچن، جرمنن، ڊچن، ڊينس، سئيڊس، انگريزن ۽ ويلس قوم وارن جهنگ جهرڪيءَ کي بادشاه، پکين جي بادشاه، ٻوڙي جي بادشاه، وغيره جهڙا لقب ڏنا آهن ۽ ڪيس انهن پرندن سان هڪ ٺهرايو آهي، جن کي مارڻ انتهائي بدبختيءَ جو باعث سمجهيو ويندو آهي. انگلنڊ ۾ ائين سمجهيو ويندو آهي ته جيڪڏهن ڪو جهنگ جهرڪيءَ کي ماريندو يا سندس آکيرو ڊاهيندو، ته پڪ ئي پڪ هڪ سال اندر سندس ڪونه ڪو هڏو ڀڄندو، يا وري اهو ڪنهن خوفناڪ حادثي سان دوچار ٿيندو، ڪڏهن ڪڏهن وري ائين سمجهيو ويندو آهي ته ڳئن جو کير رت جهڙو ٿي ويندو. اسڪاٽلنڊ ۾ جهنگ جهرڪيءَ کي "آسماني ڪڪڙ جي بيگم" سڏيو ويندو آهي ۽ ڇوڪرا چوندا آهن:

"شل مصيبت نازل ٿئي، مصيبت، ڏهن کان زياده دفعا،
(انهن تي) جيڪي آسماني ڪڪڙ جي بيگم کي تنگ ڪن ٿا".

برٽنيءَ ۾ سينٽ ڊوالن وٽ، ماڻهن جو اعتقاد آهي ته جيڪڏهن پار نندين جهنگ جهرڪين کي سندن آکيرن ۾ هٿ لائيندا، ته انهن کي سينٽ لارينس جي باهه، يعني سندن سنهن ۽ ٽنگن وغيره تي، سوهيڙن جي تڪليف برداشت ڪرڻي پوندي. فرانس جي ڪن ٻين حصن ۾ وري ائين سمجهيو ويندو آهي ته جيڪڏهن ڪو ماڻهو جهنگ جهرڪيءَ کي ماريندو يا سندس آکيرو ڊاهيندو، ته ان جي گهر تي وڄ ڪرندي! يا جن آڱرين سان هن اهو ڪم سرانجام ڪيو هوندو، سي سُسي، سُسي، آخرڪار ڪري پونديون يا ڪم از ڪم اهي بيحس و حرڪت ٿي پونديون يا وري سندس چوپائي مال جي پيرن ۾ بيماري وڃي گهر ڪندي.

اهڙن اعتقادن جي باوجود، جهنگ جهرڪيءَ کي سال ۾ هڪ دفعو مارڻ جي رسم هن ملڪ ۽ فرانس ۾ دور دور تائين ڦهليل رهي آهي. آئيل آف مئن پيٽ ۾ ارڙهين صديءَ تائين اها رسم ناتال کان هڪ ڏينهن اڳ واريءَ شام يا ناتال واري صبح تي ادا ڪئي ويندي هئي. چوويهين ڊسمبر تي شام ڏاري، گهر جي سيني نوڪرن کي موڪل ملندي هئي؛ سڄيءَ رات تائين اهي ننڊ نه ڪندا هئا، پر اڌ رات تائين، جڏهن سيني ديولين ۾ گهنڊ وڄڻ لڳندا هئا، اهي هيڏانهن هوڏانهن شهر ۾ رلندا ڦرندا هئا. جڏهن نماز ختم ٿيندي هئي، تڏهن اهي جهنگ جهرڪيءَ جو شڪار ڪرڻ نڪرندا هئا ۽ جڏهن ڪين ڪا هڪ جهرڪي هٿ لڳندي هئي، تڏهن اهي ڪيس ماري، هڪ ڊگهي لڪڙي سان ٻڌي چڙهيندا هئا، پر ان جا کنڀ ڇڪي ڊگها ڪندا هئا.

جهرڪيءَ کي اهڙي نموني سان ٻڌي، ڪيس جلوس جي صورت ۾ گهر گهر کڻي ويندا هئا ۽ هيءَ سر آلاپيندا ويندا هئا:

"اسان جهنگ جهرڪيءَ جو 'رابن دي بابن' واسطي شڪار ڪيو،
اسان جهنگ جهرڪيءَ جو 'جئڪ دي ڪئن' واسطي شڪار ڪيو،
اسان جهنگ جهرڪيءَ جو 'رابن دي بابن' واسطي شڪار ڪيو،
اسان جهنگ جهرڪيءَ جو هر هڪ واسطي شڪار ڪيو."

جڏهن اهي هر هڪ گهر جو چڪر هڻي پورو ڪندا هئا ۽ جيترا پيسا جمع ڪري سگهندا هئا، اوترا ڪٺا ڪري پورا ڪندا هئا، تڏهن اهي جهنگ جهرڪيءَ کي چڪيا تي رکي، جلوس جي صورت ۾ ديول جي قبرستان ۾ پهچائيندا هئا، جتي اهي سندس قبر ٺاهيندا هئا ۽ "انتهائي سنجيدگيءَ سان، سئنڪس ٻوليءَ ۾ ماتمي گيت آلاپيندا هئا، جنهن کي اهي سندس موت جو مرثيو سڏيندا هئا؛ ان کان پوءِ ناتال شروع ٿيندو هو." دفن جو ڪم پورو ٿيندو هو، ته ديول جي حاطي کان ٻاهر ٻيٺل ساٿهو گول چڪر ٺاهي، سازن جي آواز تي نچندا هئا.

ارڙهين صديءَ جو هڪ ڪتاب نويس لکي ٿو ته آئرلئنڊ ۾ "جهنگ جهرڪيءَ جو اجا تائين شڪار ڪيو ويندو آهي ۽ ڪرمي ان کي ناتال واري ڏينهن ماريندا آهن ۽ ٻئي ڏينهن (سينٽ اسٽيفن جو ڏينهن) ان کي ٻن ٿيڻن جي وچ ۾، جي هڪ ٻئي کي زاويه قائم تي ڪاٽيندا آهن، هڪ تنگ ذريعي لٽڪائي، ڳوٺ ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڦيرايو ويندو آهي؛ هرهڪ ڳوٺ ۾ مردن، زالن ۽ ٻارن تي مشتمل هڪ جلوس ڪڍيو ويندو آهي، جي آئرش ٻوليءَ جو هڪ مصرعو ڳائيندا ويندا آهن، جنهن ۾ جهرڪيءَ کي سڀني پرندن جو بادشاهه سڏيو ويندو آهي." اڄ

ڏينهن تائين به "جهنگ جهرڪيءَ جو شڪار" لينسٽر ۽ ڪوناٽ ضلعن جي ڪن حصن ۾ ڪيو ويندو آهي. ناتال يا سينٽ اسٽيفن واري ڏينهن تي، ڇوڪرا جهنگ جهرڪيءَ جو شڪار ڪري ڪيس ماريندا آهن، پوءِ ڪيس "هالي" ۽ "آئوي" نالي وڻن جي جهڳٽن جي وچ ۾ رکي، ٻوهاري جي لڪڙي جي چوٽي سان ٻڌي، سينٽ اسٽيفن واري ڏينهن هڪ گهر کان ٻئي ڏانهن کڻي ويندا آهن ۽ هيءُ گيت آلاپيندا ويندا آهن :

"جهنگ جهرڪي، جهنگ جهرڪي، سڀني پکين جو شاهه،
سينٽ اسٽيفن وارِي ڏينهن ڦاسائي ويئي جهنگ مان،
ننڍي آهي حالانڪ، وڏو آهيس خاندان،
براهِ نوازش، اي خاتون، اسان کي ڏي ڪجهه مال."

پوءِ کين پيسا يا کاڌو (ماني، سکڻ، آنا وغيره) ڏنو ويندو هو، جنهن تي اهي شام جو خوب دعوت ڪندا هئا.

اڻويهين صديءَ جي پهرئين اڌ حصي ۾ ساڳئي قسم جون رسمون ڏکڻ فرانس جي مختلف حصن ۾ اجا تائين ادا ڪيون وينديون هيون. چنانچه، ڪارڪاسون وٽ، هر سال ڊسمبر مهيني جي پهرين آرتوار تي، سينٽ جين گهٽيءَ جا نوجوان ماڻهو لٺين سان مسلح ٿي، شهر کان ٻاهر ويندا هئا، جتي اهي جهنگ جهرڪين کي ڳولڻ ۽ ڦاسائڻ لاءِ جهاڙين کي ڌڪ هڻندا هئا. جيڪو ماڻهو اهڙن پکين مان هڪ کي سڀني کان اول ڌڪ هڻي ماريندو هو، تنهن کي "بادشاه" جو خطاب ڏنو ويندو هو. پوءِ اهي جلوس ٺاهي، "بادشاه" جي سرڪردگيءَ ۾، جو جهنگ جهرڪيءَ کي لڪڙي جي چوٽيءَ تي ويهاري کڻي هلندو هو، شهر ڏانهن موٽندا هئا. سال جي پوئين ڏينهن جي شام جو "بادشاهه" ۽

ٻيا سڀ آهي ماڻهو، جن جهنگ جهرڪيءَ کي شڪار ڪرڻ ۾ حصو ورتو هوندو هو، مشعلن جي روشنيءَ ۾ شهر جي گهٽين مان دهلن ۽ شرنائين جي آوازن سان، جي جلوس جي اڳيان هلنديون هيون، چڪر هڻندا هئا. هر هڪ گهر جي دروازي تي اهي بيهي رهندا هئا ۽ منجهانئن هڪ ڇڙو انهيءَ دروازي تي چاڪ سان ”وائيو لي روئي!“ الفاظ ۽ نئين شروع ٿيندڙ سال جا انگ لکندو هو. ٻارهين ڏينهن جي صبح جو ”بادشاهه“ وري ٻه وڏي شان ۽ شوڪت سان، مٿي تي تاج رکي، نيلي رنگ جو جبو پهري ۽ هٿ ۾ شاهي ڏنڊو کڻي جلوس جي صورت ۾ شهر مان چڪر هڻندو هو. سندس اڳيان جهنگ جهرڪيءَ کي کڻي هلندا هئا، جا هڪ ڊگهي لڪڙي جي چوٽيءَ سان ٻڌل هوندي هئي، جنهن کي زيتون ۽ شاه بلوط جي وڻن ، ۽ ڪڏهن ڪڏهن شاه بلوط تي چاڙهيل ”مزل ٽو“ ول جي ساوڻ پنن جي هار سان سينگاريو ويندو هو. سينٽ ونسينٽ جي ديول ۾ وڏيءَ عبادت ۾ شريڪ ٿيڻ کان پوءِ، جتي هو پنهنجن محافظن ۽ آفيسرن جي جهرمٽ جي وچ ۾ ويٺو هوندو هو، ”بادشاهه“ پوءِ بشپ، ميئر، مئجسٽريٽن ۽ شهر جي مکيه رهاڪن سان ملاقات ڪندو هو ۽ شاهي محفل لاءِ پيسا ڪٺا ڪندو هو، جا شام جو منعقد ڪئي ويندي هئي ۽ هڪ ناچ سان ختم ٿيندي هئي.

”جهنگ جهرڪيءَ جي شڪار“ واريءَ رسم ۽ ٻين اهڙين رسمن سان ڪن جي درميان، جن تي اسان غور ڪري آيا آهيون، خاص طرح گلياڪ قوم -وارن جي رڇ سان جلوس ڪڍڻ ۽ هندستانين جي نانگ سان جلوس ڪڍڻ واريءَ رسم درميان جيڪو توازن آهي، سو اهڙو ته قريبي آهي، جو ان باري ۾ ڪنهن

۾ شڪ ۽ شبهي ڪرڻ جي گنجائش ڪانهي ته اهي سڀ رسمون ساڳين نظرين جي حلقي سان وابسته آهن. قابل پرستش جانور کي سال ۾ هڪ دفعو خاص قسم جي سنجيدگيءَ سان ذبح ڪيو وڃي ٿو ۽ سندس موت کان پيشتر يا هڪدم بعد، ڪيس در در ڦيرايو وڃي ٿو ته جيئن سندس پوڄارين مان هر هڪ کي انهن ديوتائي خوبين جو ڪجهه حصو حاصل ٿئي، جي مڱل يا مرندڙ ديوتا جي وجود مان ٻاهر نڪرنديون سمجهيون وينديون آهن. انهيءَ قسم جي مذهبي جلوسن کي، جيڪڏهن اسين ان ڳالهه تي انهن مختلف نشانين جي آڌار تي غور ڪريون، جي يورپ جي لوڪ-رسم ۾ اڄ تائين رهجي ويئون آهن، قبل از تاريخ واري دور ۾ يورپي باشندن جي سائن سوڙن ۾ اعليٰ مقام حاصل هوندو. مثال طور، سال جي آخرين ڏينهن تي، يا ”هوگ مني“، جيئن ان ڏينهن کي سڏيو ويندو هو، اسڪاٽلنڊ جي اتانهن پڻ ۾ هيءَ رسم هوندي هئي ته هڪ ماڻهو پاڻ کي ڳئونءَ جي کل ۾ لڪائي، نوجوان ڇوڪرن جي همراه، جن مان هر هڪ کي هڪ لٺ هوندي هئي، جنهن کي ڪڇيءَ کل جو ذرو ٻڌل هوندو هو، ڳوٺ جي هر هڪ دروازي تي ويندو هو. هر هڪ گهر جي جاءِ جي چوڌاري، ڳئونءَ جي کل ۾ ملبوس، اهو ماڻهو ”ڊائسيل“ نموني، يعني سج جي ڦيري واري رستي مطابق ٽي دفعا اهڙيءَ طرح ڊوڙندو هو، جو گهر واريءَ جاءِ کي هر وقت پنهنجي ساڄي هٿ تي رکندو هو؛ باقي ٻيا ڇڙا سندس پويان پوندا هئا ۽ پنهنجين لٺين سان ڳئونءَ جي کل کي اهڙي زور سان ڌڪ هڻندا هئا، جو ان مان دهل جهڙو آواز نڪرندو هو. انهيءَ ٻي ترتيب جلوس جي دوران ۾، اهي گهر جي ديوارين

کي به ڏک ڏوکيندا هئا. جڏهن ڪين گهر اندر داخل ٿيڻ جي اجازت ملندي هئي، تڏهن سجمع سان هڪ چڱو گهر جي چانئٺ اندران بيهي، هي دعا ڪندو هو، ”شل خدا هن گهر ۽ منجهس رکيل هر هڪ شيءِ، چوپائي مال، عمارتي ڪاٺ ۽ پٿرن تي رحمت نازل ڪري! شل هيءُ گهر جام گوشت، پڊن ۽ پسترن جي ڪپڙن ۽ ماڻهن جي صحت سان هميشه ڀريو رهي!“ پوءِ جلوس ۾ شامل هر هڪ ماڻهو پنهنجيءَ لٺ سان پڊل چمڙي جي ٽڪري کي باهه ۾ تپائي ڏيندو هو، ۽ ائين ڪرڻ کان پوءِ، هو ڪل جي سڙيل ٽڪر کي هر هڪ ماڻهوءَ ۽ گهريلو جانور جي نڪ تي رکندو هو. ائين سمجهيو ويندو هو ته اها ڳالهه کين مرضن ۽ ٻين مصيبتن، خاص طرح جادوءَ جي ٽوڻن ڦيڻن، وغيره کان ايندڙ سڄي سال جي دوران ۾ محفوظ رکندي. ڪل کي ڏکن هڻڻ سبب جيڪو وڏو آواز ۽ شور ۽ غوغا برپا ٿيندو هو، تنهن جي سبب ڪري انهيءَ سڄيءَ رسم کي ”ڪئليوئن“ سڏيو ويندو هو. اها رسم سينٽ ڪلڊا سميت هيبرائيڊس جي سڄي پٽ ۾، ارڙهين صديءَ جي ڪم از ڪم پوئين اڌ تائين ادا ڪئي ويندي هئي ۽ معلوم ٿئي ٿو ته اها اڻويهين صديءَ جي چڱي حصي تائين زنده رهندي آئي.

باب پنجونجاهون

برائيءَ جو انتقال

١- **بي جان شين ڏانهن انتقال:** ديوتا کي قتل ڪرڻ جي رسم جي وجود جو سراغ اسين هيٺر مختلف قومن اندر ڳولي آيا آهيون، جڏهن معاشرو شڪار ڪرڻ، چوپائي سال ڌارڻ ۽ زراعت ڪرڻ وارين منزلن مان لنگهي رهيو هو؛ ۽ سون انهن مقصدن کي به سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، جن ماڻهن کي اهڙيءَ عجيب و غريب رسم اختيار ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو. انهيءَ رسم جي هڪ رخ تي اڃا به غور ڪرڻ باقي آهي. ڪڏهن ڪڏهن سڄيءَ قوم جون مجموعي بدبختيون ۽ سندن گناهه مرندڙ ديوتا مٿان اڇلايا ويندا آهن، جنهن لاءِ سمجهيو ويندو آهي ته اهو انهن کي هميشه لاءِ پاڻ سان کڻي وڃي ٿو، ۽ قوم کي معصوم، بي گناهه ۽ خوش حال ڇڏي وڃي ٿو. هن خيال سان هڪ وحشيءَ جو دماغ آشنا آهي ته أسين پنهنجا گناهه ۽ مصيبتون ڪنهن ٻيءَ هستيءَ کي منتقل ڪري ڏيئي سگهون ٿا، جا انهن جو بار أسان جي بدران کڻندي. أهو خيال طبعي ۽ دماغي، مادي ۽ غيرمادي شين جي درميان ظاهر ظهور سونجهاري جي پيدا وار آهي. جاڪاڻ ته ڪاٺيءَ، پٿرن ۽ ٻيءَ ڪنهن به شيءِ جي بوجي کي پنهنجيءَ پٺيءَ تان ڦيرائي، ٻئي ڪنهن جي پٺيءَ تي آڻڻ ممڪن آهي، اِن ڪري هڪ وحشي ائين سمجهي

ٿو ته هو پنهنجن گناهن ۽ مصيبتن جو بار به اهڙيءَ آسانيءَ سان ٻئي ڪنهن کي منتقل ڪري ڏيئي سگهي ٿو، جو سندس بدران اُنهن کي برداشت ڪندو. انهيءَ خيال تي هو عمل ڪري ٿو، جنهن جو نتيجو ڪن اهڙين اڻ وڻندڙ ترڪيبن جي صورت ۾ ظاهر ٿئي ٿو، جن جي ذريعي هو اهڙين تڪليفن کي ٻين جي ڪلهن تي اُڇلائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو، جن کي بذات خود برداشت ڪرڻ کان ساڻهو ڪيٻائي ٿو. مختصر طور چئجي ته معاشرتي ۽ دماغي ثقافت جي هيٺاهين سطح تي بيٺل قومون عيوضيءَ جي ذريعي تڪليف برداشت ڪرڻ جي اُصول کي عام طور سمجهن ۽ ان تي عمل ڪن ٿيون. ايندڙ ورقن ۾ آءٌ انهيءَ نظريي ۽ ان تي ٿيندڙ عمل جا، اُنهن وحشي قومن مان مثال پيش ڪندس، جي اڃا تائين عريان ساد گيءَ جي حالت ۾ آهن ۽ جي قانونِ حيات جي مسئلن ۽ اصولن جي صفائيءَ ۽ چمڪ دمڪ ۽ فقه جي باريڪين جي پڙدي پٺيان پوشيده ٿيل ناهن.

پاڙيسريءَ کي تڪليف ڏيئي، آسائش ۽ آرام پهچائڻ لاءِ، جن ترڪيبن کان هڪ حرفتي وحشي ڪم وٺي ٿو، سي مختلف ۽ گهڻيون آهن؛ اهڙين ترڪيبن جي هجوم مان فقط چند مخصوص ۽ علامتي مثال ئي هت پيش ڪري سگهبا. هيءَ ڳالهه شروعات ۾ ئي ذهن نشين ڪرڻ گهرجي ته جنهن بديءَ کان ساڻهو پاڻ کي بچائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو، سا هرو ڀرو ڪنهن ماڻهوءَ ڏانهن ئي منتقل ڪرڻ ضروري ناهي؛ اها اوتريءَ ئي آسانيءَ سان جانور يا ڪنهن ٻيءَ شيءِ ڏانهن به منتقل ڪري سگهجي ٿي، جيتوڻيڪ موخرالذڪر حالت ۾ اها شيءِ گهڻو ڪري انهيءَ بديءَ کي اهڙي پهرين ماڻهوءَ کي چنبڙائڻ جو محض هڪ وسيلو

هوندي آهي، جو ان کي هٿ لائيندو. ايسٽ انڊيز ٻيٽن سان
ڪن جي باشندن جو خيال آهي ته مرگهيءَ جي مريضن جي
سنهن کي خاص قسم جي ڪن وڻن جي پنن هٺ ۽ پوءِ انهن
کي ڦٽي ڪرڻ سان، مرگهيءَ جي مرض کان شفاياب ڪري
سگهبو. ائين سمجهيو ويندو آهي ته بيماري پنن اندر گهڙي ويندي
آهي ۽ ساڻن گڏ اها به اڇلائي ويندي آهي. ڏندن جي
سور ڇڏائڻ لاءِ آسٽريليا جا ڪي سياه فام باشندا ڀالي جي
گرم ٽيل ڦر کي ڳل سان ڇهندا آهن. پوءِ اهو ڦر
ڦٽو ڪيو ويندو آهي ۽ ڏند جو سور ان سان گڏوگڏ "ڪاري
اڇ" نالي هڪ ڪاري پٿر جي صورت ۾ هليو ويندو آهي. انهيءَ
قسم جا پٿر پراڻن دڙن ۽ ريتيءَ جي ڍيرن ۾ لڌا ويندا آهن.
انهن کي احتياط سان جمع ڪيو ويندو آهي ۽ دشمنن کي ڏندن
جي سور ڏيڻ لاءِ، انهن پٿرن کي انهن ڏانهن اڇلايو ويندو آهي. يوگنڊا
جي ٻهيما نالي هڪ مالدار قوم کي ڳوڙها نڪرندا آهن، جن جون
پاڙون تمام هيٺ اونهيون هونديون آهن: "انهيءَ لاءِ سندن
علاج هيءُ هوندو آهي، جو اهي پنهنجي مرض کي ڪنهن ٻئي
ماڻهوءَ ڏانهن منتقل ڪرڻ لاءِ پنهنجي حڪيم وٽان ڪي جڙي
ٻوٽيون وٺي ايندا آهن ۽ انهن کي سوچ واريءَ جاءِ مٿان مهٽي،
رستي جي وچ ۾ اهڙي هنڌ دفن ڪندا آهن، جتان ماڻهن جو
عام جام گذر هوندو آهي؛ پهريون ماڻهو، جو دفن ٿيل اهڙيءَ
ٻوٽيءَ کي اورانگهي لنگهي ويندو، سو انهيءَ بيماريءَ کي پاڻ
سان گڏ کنيون ويندو ۽ اصلي مريض شفاياب ٿي ويندو".

ڪڏهن ڪڏهن بيماريءَ جي حالت ۾، مرض کي ڪنهن
ماڻهوءَ ڏانهن منتقل ڪرڻ کان اڳ، ڪنهن ٻوٽي اندر داخل

ڪيو ويندو آهي. چنانچه باگندا قوم وارن جو حڪيم ڪڏهن ڪڏهن مٽيءَ مان پنهنجي مريض جو مجسمو تيار ڪندو آهي، پوءِ بيمار ماڻهوءَ جو ڪو نه ڪو عزيز انهيءَ بوتي کي مريض جي جسم مان مهٽي رستي ۾ دفن ڪندو آهي يا وري رستي جي پاسي ۾ گاهه اندر لڪائي ڇڏيندو آهي. پهريون ماڻهو، جو انهيءَ بوتي کي اوراڪهي لنگهي ويندو يا ان جي پاسي مان گذرندو، سو اهو مرض پرائيندو. ڪڏهن ڪڏهن اهو بوتو ”پلانٽين“ ٻوٽي جي گل مان ٺاهيو ويندو هو، جنهن کي اهڙيءَ طرح ٻڌو ويندو هو، جو اهو ماڻهوءَ جي مجسمي وانگر نظر ايندو هو؛ ان کي اهڙي ئي نموني ڪم آندو ويندو هو، جهڙيءَ ريت مٽيءَ جي بوتي کي؛ پر انهيءَ ٻجڙي مقصد لاءِ مجسمن جو استعمال اهڙو ڏوهه هيو، جو گردن زنيءَ جي قابل هو؛ ڪنهن به ماڻهوءَ کي عام رستي تي اهڙو بوتو دفن ڪندي پڪڙيو ويندو هو، ته کيس يقيناً قتل ڪيو ويندو هو.

تمور پيٽ جي مغربي ضلعي ۾، جڏهن مرد يا زالون ڏکيا ۽ ٿڪائيندڙ سفر ڪندا آهن، تڏهن اهي پنن وارين ٽارين کي پکي وانگر هلائيندا آهن، جن کي اهي ڪن اهڙين مخصوص جاين تي اڇلائيندا آهن، جتي ڪاٺيون اڳ سندن ابن ۽ ڏاڏن به اُئين ئي ڪيو هو؛ ائين سمجهيو ويندو هو ته اهي جيڪا ٿڪاوٽ محسوس ڪندا هئا، سا اهڙيءَ طرح پنن ۾ منتقل ٿي ٻهتي رهجي ويندي هئي. پيا وري پنن بدران پٿر ڪم آڻيندا آهن. ساڳيءَ طرح بابر پيٽن جي نيٽ ۾، ٿڪل ماڻهو پٿر هڻندا آهن ۽ ائين سمجهندا آهن ته ائين ڪرڻ سان اهي انهيءَ ٿڪاوٽ کي، جا اهي پنهنجن جسمن اندر محسوس ڪري رهيا آهن، انهن پٿرن ۾

منتقل ڪري رهيا آهن. پوءِ اهي انهن پٿرن کي اهڙين جاين تي اڇلائيندا آهن، جي خاص طرح انهيءَ مقصد لاءِ علحده ڪيون وينديون آهن. دنيا جي مختلف علائقن ۾ اهڙي اعتقاد ۽ رواج پٿرن جي انهن ڍيرن يا ڪاٺڙين ۽ پنن جي انهن دڙن کي وجود ۾ آندو آهي، جي مسافرن کي رستن جي پاسن کان عام طرح نظر ايندا آهن ۽ جن جي وجود کي قائم رکڻ لاءِ، هرهڪ مقامي راهگير انهن تي ڪن ڪاٺڙين، پٿرن يا پنن جو اضافو ڪندو ويندو آهي. چنانچه، سالومن ۽ بئنڪس ٻيٽن ۾، مقامي باشندن ۾ هيءَ رواج آهي ته اهي ڪنهن به اونهيءَ لاهيءَ يا ڪنهن دشوار گذار رستي وٽ، پاسي واري دڙي تي ڪجهه پٿر، ڪاٺڙيون يا پن اڇلائيندا ۽ هيئن چوندا آهن ته ”اها تي وڃيئي منهنجي ٿڪاوٽ!“ اهو ڪم ڪو مذهبي نوعيت جو ساڻ سوڻ ڪونهي، جو ته دڙي مٿان جيڪا چيز اڇلائي وڃي ٿي، سا روحاني طاقتن جي حضور ۾ پيش ڪيل ڪو نذرانو ڪونهي ۽ نه وري ان سان گڏ جيڪي الفاظ ادا ڪيا وڃن ٿا، سي ڪي دعا جا لفظ آهن. اهو ڪم محض ٿڪاوٽ کان بچڻ لاءِ جادوءَ جي هڪ ٽوٽڪي کان سواءِ ٻيو ڪجهه به ناهي، جو ته هڪ ساده دل وحشي ائين سمجهي ٿو ته هو پنهنجيءَ ٿڪاوٽ کي ڪاٺڙيءَ، پٿر يا پن ۾ سمائي پاڻ کان دور اڇلائي سگهي ٿو.

٢- **جانورن ذريعي انتقال:** برائيءَ کي دور ڪٽي وڃڻ يا منتقل ڪرڻ لاءِ جانورن کي عام طرح هڪ وسيلي طور استعمال ڪيو ويندو آهي. *موئر قوم جي ڪنهن ماڻهوءَ کي جڏهن مٿي ۾ سور پوندو آهي، تڏهن هو ڪنهن ٻڪريءَ يا رڍ کي تيسين

---

* مراڪش جي باشندن کي يورپي قومون انهيءَ نالي سان سڏينديون آهن.

ماريندو رهندو آهي، جيسين اها ڪري پوي، ڇو ته سندس اعتقاد آهي ته سندس مٿي جو سور اهڙيءَ طرح انهيءَ جانور ڏانهن منتقل ٿي ويندو. سوراڪو ۾ اڪثر دولتمند سوئر، پنهنجن طبيلن ۾ هڪ جهنگلي سوئر رکندا آهن، ته جيئن جن ۽ ٻيا بد ارواح سندس گهوڙن کي نه وٺن ۽ انهيءَ سوئر طرف رخ رکن. ڏکڻ آفريڪا جي ڪافر قبيلي وارن ۾، جڏهن مريض کي شفاياب ڪرڻ جون ٻيون سڀ تجويزون ۽ ترڪيبون ناڪامياب ثابت ٿينديون آهن، تڏهن "مقامي باشندا بيمار ماڻهوءَ جي سامهون هڪ ٻڪريءَ کي ڪاهي وجهن، ۽ انهيءَ جانور مٿان ٻيهي، سيني ڳوٺ وارن جي گناهن جي اقرار ڪرڻ جي رسم ادا ڪندا آهن ۽ ڪڏهن ڪڏهن مريض جي رت جا چند قطرا جانور جي مٿان ڪيرايا ويندا آهن ۽ پوءِ ان کي ڳوٺ جي ٻاهران وسيع ميدانن جي ڪنهن غيرآباد علائقي ڏانهن تڙي ڪڍيو ويندو آهي. اهڙيءَ طرح سمجهيو ويندو آهي ته مرض جانور ڏانهن منتقل ٿي ويندو آهي ۽ آخرڪار بيابان ۾ گم ٿي ويندو آهي." عربستان ۾ جڏهن ڪو وبائي مرض ڦهليل هوندو آهي، تڏهن اتان جا ماڻهو ڪڏهن ڪڏهن اٺ کي شهر جي سيني علائقن ۾ ڦيرائيندا آهن ته جيئن اهو جانور وبا کي پنهنجي سر تي کڻي. ان کان پوءِ اٺ کي ڪنهن مقدس جاءِ وٽ گهٽو ڏيئي ماريو ويندو آهي ۽ اهڙيءَ طرح ماڻهو سمجهندا آهن ته انهن هڪ ئي ڌڪ سان اٺ ۽ وبا کي ماري، پاڻ کي محفوظ ڪري ڇڏيو. چيو وڃي ٿو ته جڏهن ماتا جو مرض ڦهليل هوندو آهي، تڏهن فارموسا جا وحشي قبائل، مرض جي ڀوت کي سوئر جي ماديءَ ڏانهن منتقل ڪندا آهن ۽ انهيءَ جانور جا ڪن وڍي، باهه ۾ ساڙيندا آهن؛ ڪين يقين

ٿيندو آهي ته انهيءَ طريقي سان انهن ڀاڻ کي بيماريءَ کان آجو ڪري ڇڏيو.

مثلاً گاسي قوم وارن وٽ براين کي دور ڪٽي وڃڻ جي وسيلي کي ”فادترا“ سڏيو ويندو آهي. ”فادترا هر اهڙا شيءِ هوندي آهي، جنهن کي 'اسڪبي' [تشخيص ڪندڙ مجلس] نقصان رسائيندڙ براين يا بيمارين کي، جي هڪ فرد جي خوشيءَ، آرام ۽ آسودگيءَ لاءِ مضر ثابت ٿيڻ جهڙيون هجن، دور ڪٽي وڃڻ لاءِ منتخب ڪن. 'فادترا'، رڪ، وڏيل پيسن، رڍ، ڪدوءَ يا ٻيءَ اهڙيءَ شيءِ جي صورت ۾ ٿي سگهي ٿي، جنهن کي 'اسڪبي' ان لاءِ منتخب ڪن. ڪنهن به شيءِ کي انهيءَ حيثيت ۾ مقرر ڪرڻ کان پوءِ، پادري انهيءَ شيءِ مٿان اهڙين سڀني براين کي شمار ڪري ويندو آهي، جي انهيءَ شخص لاءِ نقصانڪار ثابت ٿيڻ جهڙيون هونديون آهن، جنهن لاءِ انهيءَ شيءِ کي اهڙيءَ طرح مقرر ڪيو ويندو آهي ۽ جنهن ڪري اهو پادريءَ کي هميشه لاءِ ڪٽي وڃڻ واسطي حڪم ڪندو آهي. جيڪڏهن فادترا رڪ جي صورت ۾ هوندو آهي ته ان کي ٿوڪ ڏيئي اڏايو ويندو آهي، ته جيئن هوا ان کي پنهنجي ڪلهي تي کڻي وڃي. جيڪڏهن اهو وڏيل پئسن جي صورت ۾ هوندو آهي، ته ان کي ڪنهن اونهيءَ پاڻيءَ جي تريءَ ۾ يا ڪنهن اهڙي هنڌ اڇلايو ويندو آهي، جتان اهو نه لڀي سگهي. جيڪڏهن اهو رڍ جي صورت ۾ هوندو آهي، ته ان کي هڪ ماڻهو ڪلهن تي کڻي، دور نڪري ويندو آهي، جو ڊوڙڻ ۾ پنهنجي سڄي قوت صرف ڪندو آهي ۽ اڳتي ويندي، ڇپن ۾ پڻ پڻ ڪندو آهي، ڇڻ ته ڪيس فادترا تي، انهن سڀني براين کي ڪٽي وڃڻ سبب تمام

سخت ڪاوڙ آهي. جيڪڏهن اهو ڪدو هوندو آهي، ته اِن کي ڪلهن تي رکي دور ڪٽي وجهو آهي، جتي ڪيس سخت ڪاوڙ ۽ غصي جيَ اظهار ساڻ، زور سان زمين تي اچلائي، پرزا پرزا ڪيو ويندو آهي." مثلاً گاسي قوم جي ڪنهن ساٿهوءَ کي هڪ تشخيص ڪندڙ شخص خبردار ڪيو ته ڪيس قتل ڪري ماريو ويندو، پر اهو ممڪن هيو ته هو ڪنهن خاص رسم ادا ڪرڻ سان انهيءَ انجام کان پاڻ کي بچائي تي سگهيو. رت سان ڀريل هڪ برتن پنهنجي مٿي تي ڪٽي، ڪيس ڪنهن ڍاند جي پشت تي سوار ٿيڻو هو، ڍاند مٿان سواريءَ جي دوران ۾، ڪيس اهو رت ان جي مٿي تي هارڻو هو ۽ ان کان پوءِ ڪيس انهيءَ ڍاند کي اهڙيءَ ويرانيءَ ڏانهن هڪالي ڪڍڻو هو، جتان اهو وري واپس نه اچي سگهي.

سوماترا جي بٽڪ قبيلي وارن وٽ هڪ رسم هوندي آهي، جنهن کي اهي "مصيبت کي اڏامڻ وڃڻ لاءِ آماده ڪرڻ" سڏيندا آهن. جڏهن ڪنهن عورت کي ٻار ڪونه ٿيندو آهي، تڏهن ڳاه تي ٽپندڙ ٽن جيتن جي ديوتائن کي هڪ قرباني پيش ڪئي ويندي آهي، جي چوپائي جانور جي سسيءَ، هڪ سينهن ۽ هڪ گهوڙي جي نمائندگي ڪندا آهن. پوءِ هڪ جهنگلي پرندي کي، هن دعا سان آزاد ڪيو ويندو آهي. ته اها مصيبت ان مٿان نازل ٿئي ۽ ساڻس گڏ فرار ٿيءِ، اڏامي وڃي. "اهڙي ڪنهن جانور جي گهر اندر داخلا کي، جو عام طرح سان انسان ذات سان گڏ سندس گهر اندر گهارڻ کي ناپسند ڪندو آهي، ملايا جا باشندا بد بختيءَ جو شگون سمجهندا آهن. جيڪڏهن ڪو جهنگلي پکي اڏامي گهر اندر داخل ٿئي ٿو، ته ڪيس خبرداريءَ سان پڪڙي، تيل ٿڦي گهرجي ۽ بعد ۾ ان کي

کليل فضا ۾ آزاد ڇڏي ڏيڻ گهرجي ۽ ان وقت هيءُ عمل پڙهڻ گهرجي، جنهن ۾ ڪيس حڪم ڪيل هوندو آهي ته هو جاءِ ۾ رهندڙ ساٿيءَ جي سيني بدبختين ۽ مصيبتن سميت اڏامي هليو وڃي.“ قديم زماني ۾، معلوم ٿئي ٿو ته يوناني عورتون انهن جهنگلي پرندن سان، جن کي اهي گهر اندر ڦاسائينديون هيون، پڻ ساڳي روش اختيار ڪنديون هيون ۽ مٿن تيل هاريندديون هيون ۽ کين هن نيت سان ڇڏينديون هيون ته، جئين گهر سان مصيبت ۽ بدبختي دور ٿي وڃي. ڪارپيٿين رياست جا ”هزول“ قبيلي وارا سمجهندا آهن ته اهي پنهنجين شڪلين جي گهنجن ۽ داغن وغيره کي وهندڙ پاڻيءَ ۾ ڏوئڻ ۽ هيئن چوڻ سان ته ”اي ننڍڙا پکي، منهنجا گهنج وٺ ۽ سونکي گلابي گل ڏي“ !، اهڙي ننڍڙي جهنگلي پکيءَ کي منتقل ڪري سگهندا، جو کين موسم بهار ۾ سيني پکين کان اول ملي.

ڏکڻ هندستان ۾ نيلگري ٽڪرين ۾ آباد بڊاگا قوم وارن ۾، جڏهن ڪو موت واقع ٿيندو آهي، تڏهن مئل ساٿيءَ جا گناهه پاڏي جي مٿان هنيان ويندا آهن. انهيءَ مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ ساٿيو سڙدي جي چوڌاري جمع ٿيندا آهن ۽ کيس ڳوٺ کان ٻاهر ڪٺي ويندا آهن. اتي قبيلي جو هڪ پريو مڙس، جنازي جي مٿهن کان پيهي سندس اهڙن گناهن جي هڪ طويل فهرست پڙهندو يا راڳ وانگر آلاپيندو آهي، جهڙا بڊاگا قوم جي ڪنهن فرد کان سرزد ٿي سگهن ٿا ۽ جمع ٿيل ساٿيو هر هڪ سٽ جا آخرين الفاظ اُن جي پٺيان دهرائيندا رهندا آهن. گناهن جو اقرار ٽي دفعا ڪيو ويندو آهي. ”عام طور تسليم ٿيل اظهار جي نموني مطابق، هڪ ساٿيو جيڪي گناهه ڪري سگهي ٿو، تن جو

مجموعي تعداد تيرهن سو ڇهه وڃي ٿو. هيءَ حقيقت تسليم ڪندي، ته مرحوم اهي سڀ گناهه ڪيا هئا، قبيلي جو اهو پريو مڙس زوردار آواز ۾ چوندو آهي، ’ خدا جي مقدس قدمن ڏانهن وڃڻ کان ان جي پرواز کي نه روڪ! ‘ جئين ئي اهو ائين چئي بس ڪندو آهي، تئين مجمع ۾ شريڪ ماڻهو گڏجي آلا پيندا آهن، ’ انهن جو پرواز نه روڪ! ‘ وري اهو اداڪار تفصيلن ۾ اچي پوندو آهي ۽ واڪو ڪري چوندو آهي، ته ”هن رڙهندڙ نانگ کي ماريو هو، ۽ اهو هڪ گناهه آهي.‘ هڪ لحظي اندر پوئين لفظ کي ماڻهو وٺي دهرائيندا آهن، ’اهو گناهه هڪ آهي.‘ جئين ماڻهو زور زور سان اهي الفاظ دهرائيندا آهن، تئين اداڪار پاڏي تي هٿ رکندو آهي ۽ گناهه انهيءَ دم پاڏي ڏانهن منتقل ٿي ويندو آهي. اهڙيءَ طرح، گناهن جي سڄيءَ فهرست کي هڪ هڪ ڪري اهڙي باوقار طريقي سان پورو ڪيو ويندو آهي. پر فقط اها ڳالهه ڪافي ناهي. جئين ئي آخرين آواز ” شل سڀ ڪنهن جو خير ٿئي “ بند ٿيڻ وارو هوندو آهي، تئين ئي پهرين اداڪار جي جاءِ ٻيو اچي وٺندو آهي، جنهن کان پوءِ وري پهر گناهن جو اقرار ڪيو ويندو آهي ۽ سڀئي ڄڻا گڏجي زور سان چوندا آهن ’اهو هڪ گناهه آهي‘. وري ٽيون دفعو به ائين ڪيو ويندو آهي. پوءِ اڃا به تمام سنجيده خاموشيءَ ۾ پاڏي کي کولي آزاد ڪيو ويندو آهي. يهودين جي گناهن جي بوجي کڻڻ واريءَ *ٻڪريءَ وانگر، ان کي ڪنهن به غير مذهبي ڪم

---

* عبراني مذهب وارن جي مذهبي رسمن مطابق، هڪ ٻڪريءَ کي ويرانيءَ ڏانهن هڪالي ڪڍيو ويندو هو، جنهن جي ڪلهن تي سڄيءَ قوم جي گناهن جو بوجو هوندو هو.

لاءِ استعمال ڪونہ ڪيو ويندو هو.“ ٻڌا گا قبيلي وارن جي هڪ جنازي جي رسمن جي جيڪا ادائگي محترم اي-سي-ڪليٽن پنهنجين اکين سان ڏٺي هئي، تنهن ۾ سينهن جي پاڏي کي مئل ماڻهوءَ جي ڇڪيا جي چوڌاري ٽي دفعا ڦيريون ڏياريون ويئون ۽ مئل ماڻهوءَ جو هٿ ان جي مٿي تي رکيو ويو. ”انهيءَ طريقي سان ائين سمجهيو ويندو هو تہ اهو پاڏو مئل ماڻهوءَ جا سڀ گناہ پنهنجي مٿان هموار ڪري ٿو. پوءِ ان کي تمام دور هڪالي ڪڍيو ويندو هو، تہ جيئن ٻئي ڪنهن ماڻهوءَ سان لڳي نہ ڪيس انهن گناهن سان آلوده نہ ڪري. ائين بہ چيو ويندو هو تہ ان کي ڪڏهن بہ فروخت نہ ڪيو ويندو هو، پر ڪيس تصدق ٿيل هڪ مقدس جانور جي حيثيت ۾ ڏٺو ويندو هو.“ ”انهيءَ رسم جو نظريو هي آهي تہ مئل ماڻهوءَ جا گناہ پاڏي ۾ گهڙي وڃن ٿا يا سندس گناهن جي معافيءَ وٺڻ جو ڪم ان جي ڪلهن تي رکيو وڃي ٿو. چوندا آهن تہ پاڏو تمام جلد غائب ٿي ويندو آهي ۽ وري ڪڏهن بہ سندس نالو ڪونہ ٻڌو ويندو آهي.“

۳- ماڻهن ڏانهن انتقال: وري، ڪڏهن ڪڏهن ماڻهو ٻين جي گناهن جو رخ پاڻ ڏانهن موڙي، جي انهن لاءِ خطري جو باعث هوندا آهن، ٻين جي گناهن جي بوجي کڻڻ واري ٻڪري جو ڪردار ادا ڪندا آهن. جڏهن سنگهالي قوم جو ڪوئي ماڻهو خطرناڪ بيماريءَ ۾ مبتلا هوندو آهي ۽ حڪيم ۽ ويڄ لاچار ٿي پوندا آهن، تڏهن هڪ ڀوت-ناچوءَ کي ڪوٺيو ويندو آهي، جو ڀوتن کي نذرانو پيش ڪري، ۽ انهن ڀوتن جي شڪلين مطابق نقاب پائي، نچندي، نچندي، بيماريءَ جي انهن ڀوتن کي هڪ ٻئي پٺيان لالچائي، مريض جي جسم مان ٻاهر ڪڍي، پنهنجي بدن ۾

داخل ڪندو آهي. مرض جي اصلي سبب کي اهڙيءَ طرح ڪاميابيءَ سان ٻاهر ڪڍڻ کان پوءِ، اهو حرفتي ناچو پاڻ وچي چڪيا تي سمهندو ۽ مرڻ جو ڍونگ ڪندو آهي. جنهن تي ڪيس ڳوٺ کان ٻاهر هڪ وسيع ميدان ۾ کڻي آندو ويندو آهي. اتي پهچڻ کان پوءِ، جڏهن ڪيس اڪيلو ڇڏي ڏنو ويندو آهي، تڏهن هو تمام جلد وري جيئرو ٿي پوندو آهي ۽ تيزيءَ سان واپس اچي، پنهنجي انعام جي طلب ڪندو آهي. سنه ١٥٩٠ع ۾ اُئگنيس سئمپسن نالي هڪ اسڪاٽ ڏائڻ کي رابرٽ ڪرس نالي هڪ شخص جي اهڙيءَ بيماريءَ کي چنائڻ جي الزام هيٺ سزا ڏني وئي هئي، ”جا هن کي ويرانيءَ ۾ رهندڙ هڪ جادوگر ان وقت ٻڌائي هئي، جڏهن اهو ساڻهو ڊمفرائيز شهر ۾ هو ۽ اها بيماري هن پنهنجي سر تي هموار ڪئي ۽ ان کي وڏي عذاب سان دانهون ڪندي صبح تائين پاڻوٽ رکيو ۽ انهيءَ وقت گهرجي اندران وڏو شور ۽ گوڙ گهمسان پڌڻ ۾ آيو.“ اهو شورخود آها ڏائڻ، نئين حاصل ڪيل بيماريءَ کي ڪپڙن ذريعي پاڻ کان ڪنهن ڪتي يا ٻلي ڏانهن منتقل ڪندي، ڪري رهي هئي. بدقسمتيءَ سان سندس اها ڪوشش جزوي طور ناڪامياب ٿي پيئي. بيماري جانور کان گسي وئي ۽ ڊالڪيٿ جي باشندي اليگزينڊر ڊگلس کي وچي لڳي، جو انهيءَ بيماريءَ ۾ چُڙي چُڙي مري ويو ۽ اصلوڪو مريض، رابرٽ ڪرس تندرست ۽ توانو ٿي پيو.

نيوزيلنڊ جي هڪ علائقي ۾ گناهن لاءِ توبه تائب ٿيڻ ضروري سمجهيو ويندو هو ۽ هڪ ماڻهوءَ جي جنازي نماز ادا ڪئي ويندي هئي، جنهن جي ذريعي ائين سمجهيو ويندو هو ته سڄيءَ قوم جا گناه ان ڏانهن منتقل ٿي ويندا. سندس جسم سان هڪ جهنگلي ٻوٽي جو ڪانو اڳواٽ ئي ٻڌو ويندو هو، جنهن سان

اهو درياهہ ۾ ڦِٽو ڏيندو هو، جتي ان کي ڪولي ڇڏي ڏيندو هو، ته اهو لڙهي سمنڊ ڏانهن هليو وڃي ۽ قوم جا گناه پاڻ سان گڏ کڻي وڃي". تمام هنگامي حالتن ۾، منيپور جي راجا جا گناهه ٻئي ڪنهن ماڻهوءَ ڏانهن منتقل ڪيا ويندا هئا، جو گهڻو ڪري ڪو ڏوهاري هوندو هو، جو راجا جي پاران سندس گناهن جو بوجو کڻي، معافي حاصل ڪندو هو. گناهن جي انتقال لاءِ، راجا ۽ سندس راڻي، سهڻا ڪپڙا پائي، بازار ۾ اڏيل ڦاهيءَ تي ويهي وهنجندا هئا ۽ اهو ڏوهاري ان جي هيٺان ليٽيو پوندو هو. پاڻيءَ جي انهن قطرن سان گڏو گڏ، جي بادشاهه ۽ راڻيءَ جي جسمن تان هيٺ ڪري، انهيءَ ماڻهوءَ تي پوندا هئا، سندن گناه پڻ ڌوپي انهيءَ ماڻهوءَ ڏانهن منتقل ٿي ويندا هئا. انتقال کي مڪمل ڪرڻ لاءِ راجا ۽ راڻي اهي خوبصورت ڪپڙا لاهي پنهنجي نمائندي کي ڏيندا هئا ۽ اهي پاڻ ٻيا نوان ڪپڙا پائي، شام تائين عام ماڻهن سان ملندا رهندا هئا. ٽراونڪور ۾، جڏهن ڪو راجا قريب المرگ هوندو آهي، تڏهن سندس ماڻهو اهڙي ڪنهن مقدس برهمڻ کي ڳولي ڪيندا آهن، جو ڏهن هزارن رپين جي عوض مرندڙ ماڻهوءَ جي گناهن جو بار پنهنجي مٿان کڻڻ لاءِ راضي هوندو آهي. فرض جي قربانگاه تي جڏهن ڪو برهمڻ پاڻ کي اهڙيءَ طرح قربان ڪرڻ لاءِ تيار ٿيندو آهي، تڏهن انهيءَ ساڌوءَ کي موت جي ڪمري اندر آندو ويندو آهي، جتي اهو مرندڙ راجا کي زوردار ڀاڪر پائي چوندو آهي، ته "اي راجا! اٿم تنهنجي سڀني گناهن ۽ بيمارين کي پاڻ تي هموار ڪرڻ لاءِ پاڻ کي بدل رکان ٿو. شل تون، اي اعليٰ رتبي وارا، وڌي چمار ماڻين ۽ گهڻي عرصي تائين راڄ ڪرين". بيمار جي گناهن کي اهڙيءَ طرح پنهنجي سر تي کڻڻ کان پوءِ،

برهمڻ کي ملڪ بدر ڪيو ويندو آهي ۽ ڪيس وري ڪڏهن به واپس اچڻ جي اجازت ڪانه ڏني ويندي آهي. ترڪستان ۾ آچڪورگان وٽ مسٽر شيولر هڪ اهڙو پيرمرد ڏٺو، جنهن لاءِ چيو پئي ويو ته هو مٿل ماڻهن جي گناهن جو بار پنهنجي مٿان کڻڻ ذريعي گذران ڪندو هو ۽ پوءِ انهن موئن جي روحن جي نجات حاصل ڪرڻ لاءِ باقي سڄي عمر عبادت ۾ صرف ڪندو هو.

يوگنڊا ۾، جڏهن ڪو لشڪر جنگ تان واپس موٽندو هو ۽ ديوتائون پنهنجن غيبي آوازن ذريعي بادشاهه کي چتاءُ ڏيندا هئا، ته سندس سپاهين کي برائي چهٽي آئي آهي، تڏهن اهو رواج هوندو هو ته قيدين مان هڪ ٻانهي چونڊي ڪڍي ويندي هئي، جنهن سان گڏ، مال غنيمت ۾ آيل هڪ ڳئونءَ، هڪ ٻڪريءَ ۽ هڪ ڪتي کي زبردست پهري هيٺ انهيءَ ملڪ جي سرحدن ڏانهن واپس موڪليو ويندو هو، جتان اهي آيا هوندا هئا. آتي، انهن جا عضوا ڀوڙيا ويندا هئا ۽ کين مرڻ لاءِ اتي ئي ڇڏيو ويندو هو؛ ڇو ته انهن کي ايتري قدر لولو ۽ لنگڙو ڪري ڇڏيو ويندو هو، جو اهي واپس يوگنڊا ڏانهن وڃي نه سگهندا هئا. هن خاطريءَ ڪرڻ لاءِ، ته برائي انهن نمائندن ڏانهن برابر منتقل ٿي ويئي آهي، ماڻهن ۽ چوپاين جانورن کي گاه جي مٺڇن سان مهٽيو ويندو هو ۽ اهي مٺا انهن جانورن ۽ انهيءَ ٻانهيءَ کي ٻڌا ويندا هئا، جن جا هڏ گڏ ڀڳا ويندا هئا. ان کان پوءِ، لشڪر جي پاڪ ۽ صاف هئڻ جو اعلان ڪيو ويندو هو ۽ ان کي دارالحڪومت ڏانهن وڃڻ جي اجازت ڏني ويندي هئي. اهڙيءَ طرح، يوگنڊا جو نئون بادشاهه پنهنجي تخت نشينيءَ وقت هڪ ماڻهوءَ کي زخمي ڪندو هو ۽ کيس

پنهنجي گناهہ بردار عيوضيءَ جي حيثيت ۾ ٻنيورو ڏانهن موڪليندو هو، تہ جيئن اهو هر اهڙيءَ ناپاڪائيءَ کي پاڻ سان گڏ کڻي هليو وڃي، جا بادشاهہ يا سندس راڻيءَ کي ڇهنيل هجي.

٤- يورپ اندر برائيءَ جو انتقال: برائيءَ جي انتقال جا هن وقت تائين جيڪي مثال پيش ڪيا ويا آهن، سي زياده تر وحشي يا اڌ سڌريل قومن جي رسمن مان ڪڍيا ويا آهن. پر بيماريءَ، بدنصيبيءَ ۽ گناهہ جي بار کي پاڻ تان لاهي ٻئي ڪنهن ماڻهوءَ يا جانور يا ڪنهن شيءِ ڏانهن منتقل ڪرڻ جون ڪوششون يورپ جي تهذيب يافتہ قومن ۾ بہ قديم ۽ جديد، ٻنهي زمانن ۾ عام جام ٿينديون رهيون آهن. تپ لاءِ هڪ رومي علاج، بيمار جا نهن وڍي، ميڻ ذريعي پنهنجي پاڙيسريءَ جي دروازي تي صبح ٿيڻ کان اڳ چنبڙائڻ هو. پوءِ تپ اصلي بيمار کي ڇڏي، سندس پاڙيسريءَ کي وڃي جهليندو هو. يونانين پڻ ساڳين ئي ترڪيبن کان ڪم ورتو هوندو؛ ڇاڪاڻ تہ هڪ مثالي رياست جا قانون مرتب ڪندي، افلاطون لکي ٿو تہ ماڻهن ۾ هيءَ اميد رکڻ فضول آهي تہ اهي پنهنجن دروازن يا والدين جي قبرن جي پٿرن سان چهنبيل يا رستي جي چوراهن تي پيل ميڻ جا عجيب و غريب مجسما ڏسي نہ ڊچندا. اسان جي سن جي چوٿينءَ صديءَ ۾، بورڊيو واري مارسيلس، غدودن جي مرض لاءِ هڪ اهڙو علاج دريافت ڪيو هو، جو اڄ تائين يورپ جي مختلف علائقن جي وهمي ماڻهن ۾ ڏاڍو مقبول آهي. توڪي پنهنجا غدود اوترن ئي ننڍڙن پٿرن سان ڇهڻ گهرجن، جيترا توکي غدود هجن؛ پوءِ انهن پٿرن کي "آڏوي" نالي هڪ ول جي پنن اندر ويڙهي، کي عام

شاهراهہ تي اڇلايو. جيڪو ماڻهو انهن کي کڻندو، سو غدودن جي مرض ۾ مبتلا ٿي ويندو ۽ تون انهن کان ڇٽي ويندين. اورڪنيءَ جا باشندا، ڪڏهن ڪڏهن بيمار ماڻهوءَ کي وهنجاري غسل وارو پاڻي هن اعتقاد سبب دروازي وٽ هاري ڇڏيندا آهن، ته بيماري مريض کي ڇڏي ويندي ۽ جيڪو ماڻهو سڀني کان اول انهيءَ دروازي مان لنگهندو، تنهن کي اهو مرض وٺي ويندو. بڻويريا وارن وٽ بخار جو هڪ علاج، ڪاغذ جي ٽڪر تي هي الفاظ لکي ته "اي بخار، دور رهجانءِ، آءٌ گهر اندر موجود ناهيان"، ڪاغذ جي انهيءَ پرزي کي پٺي ڪنهن ماڻهوءَ جي کيسي ۾ وجهڻ آهي. اهڙيءَ حالت ۾ پوئين ماڻهوءَ کي تپ ٿيندو ۽ اصلي مريض ان کان آجو ٿي ويندو. سائي مرض لاءِ بوهيميا وارن جو هيءُ نسخو آهي: خالي برتن کڻي، چوراهي ڏانهن وڃ ۽ ان کي اتي ڦٽي ڪري، پٺي وڃ. پهريون شخص، جيڪو انهيءَ برتن کي ٺوڪر هڻندو، سو بخار ۾ مبتلا ٿي ويندو ۽ تون چڱو ڀلو ٿي ويندين.

وحشين وانگر يورپ ۾ به گهڻو ڪري سور يا مرض کي ماڻهوءَ کان جانور ڏانهن منتقل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي آهي. قديم زماني جا سنجيده مصنف سفارش ڪندا هئا ته جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ کي وڇونءَ ڏنگيو هجي، ته انهيءَ کي گڏهہ جي پيچ طرف منهن ڪري مٿس چڙهي ويهڻ گهرجي يا وري ان جي ڪن ۾ آهستي سان هيئن چوڻ گهرجي ته "مون کي وڇونءَ ڏنگيو آهي"؛ انهي حالتن ۾، انهن جو خيال هو، ته سور ماڻهوءَ کان ڦري گڏهہ ڏانهن هليو ويندو. مارسيلس اهڙي قسم جا گهڻيئي علاج تحرير ڪيا آهن. مثال طور، هو ٻڌائي ٿو ته ڏندن جي سور جو

هيئيون علاج آهي: ڪليل آسمان هيٺان ٻير ڍڪي، ٻيهي هڪ ڏيڏر ڪي مٿي ڪان وٺي جهليو، وات ۾ ٿُڪ هڻوس، ڪيس سور ڪٽي وڃڻ لاءِ چئو ۽ پوءِ ڇڏي ڏيوس. پر اها رسم ڪنهن نيڪ ساعت ۾ برڪت واري ڏينهن تي ادا ڪرڻ گهرجي. ڇيشاير ۾ "اڻيتا" يا "ٿرش" نالي بيماريءَ جي حالت ۾ ٻ، جنهن ۾ ننڍن ٻارن جي گلي يا وات تي اثر پوندو آهي، گهڻو ڪري ساڳئي قسم جو علاج ڪيو ويندو آهي. هڪ ننڍڙو ڏيڏر ڪٽي، سندس وات ٿوري وقت تائين انهيءَ ٻار جي وات اندر جهليو ويندو آهي، جنهن جي بيماريءَ کي پاڻ ڏانهن ڪٽي، ڪيس شفاياب ڪرڻو هوندو آهي. "آءٌ توکي خاطري ٿي ڏيان،" هڪ پوڙهيءَ عورت چيو، جنهن اهڙن گهڻن علاجن جي نگراني ڪئي هئي، "اسين ويچاري ڏيڏر کي بعد ۾ گهڻن ڏينهن تائين سوتمار نموني ۾ ڪنگهندو ٻڌنديون هيونسين؛ تون انهيءَ ويچاري جاندار کي باغ جي آس پاس ڪنگهندو ٻڌين ها، ته جيڪر تنهنجي دل ڦاٽي پوي ها." نارٿهمپٽن شاير، ڊيوون شاير ۽ ويلس ۾ ڪنگهه جو علاج هيئن ڪيو ويندو آهي، جو بيمار ماڻهوءَ جو هڪ وار ڪٽي، ان کي سڪڻ لڳل روٽيءَ جي ٻن ڦاڪن جي وچ ۾ رکيو ويندو آهي ۽ بعد ۾ روٽيءَ جون اهي ٻئي ڦاڪون ڪتي کي کائڻ لاءِ ڏنيون وينديون آهن. ائين ڪرڻ سان ڪتي کي ڪنگهه وٺندي ويندي ۽ بيمار ماڻهو شفاياب ٿي پوندو. ڪڏهن ڪڏهن بيماريءَ کي جانور ڏانهن منتقل ڪرڻ لاءِ ماڻهو ان سان گڏ ويهي کاڌو کائيندو آهي. چنانچه، اولڊينبرگ ۾، جيڪڏهن توکي تپ آهي، ته پوءِ تون ڪنهن ڪتي سان گڏ پرين ٿالهي ڪتي جي اڳيان رک ۽ کيس هيئن چئُه ته "اي ڪتا، شل چڱو نصيب ٿئي ٿي! شل

تون بيمار ٿئين ۽ آءٌ خوش ٿيان!" پوءِ جڏهن ڪتو ٿورو ڪير لڳي وڃي، تڏهن وري تون ان سان ڪجهه سرڪيون پي، ۽ وري به ڪتي کي ڪير لڳڻ گهرجي ۽ بعد ۾ وري تون سرڪيون پي، ۽ جڏهن تون ۽ ڪتي ٽيون دفعو ائين ڪيو هوندو، تڏهن تپ ڪتي ڏانهن هليو ويندو ۽ تون ان کان آجو ۽ آزاد ٿي پوندين.

بوهيميا وارن وٽ تپ جو هڪ ٻيو علاج آهي ته صبح نمودار ٿيڻ کان اڳ ٻيلي ۾ وڃجي ۽ پکيءَ جو آکيرو ڳولجي. جڏهن ان جو آکيرو ڳولي ڪيو، تڏهن ان سان پکيءَ جو هڪ ننڍو ٻچو ٻاهر ڪڍو ۽ ان کي ٽن ڏينهن تائين پاڻ وٽ رکو. ان کان پوءِ ٻيلي ڏانهن واپس وڃو ۽ پکيءَ کي آزاد ڪري ڇڏي ڏيو. بس، تپ اوهان کي هڪدم ڇڏي ويندو، جو پکي ان کي پاڻ سان گڏ کڻي ويو. ساڳيءَ ريت ويدن واري زماني ۾ قديم دور جا هندو سلهه جي مرض کي نيلي چانهن پکيءَ سان گڏ موڪليندا هئا. اهي هيئن چوندا هئا ته "اي سلهه، اڏامي وڃ، اڏامي وڃ، نيلي چانهن سان! طوفان ۽ گرد باد جي مجنونانه لهرن سان، اوه، گم ٿي وڃ!" ويلس ۾، لئنڊيگلا جي ڳوٺ ۾، سينٽ ٽيڪلا نالي هڪ ڪنواريءَ شهيد جي نالي ۾ هڪ ديول اربڻ ٿيل آهي، جتي مغز جي ڦيريءَ سبب ڪري پوڻ جي مرض جو، انهيءَ مرض کي هڪ پکيءَ ڏانهن منتقل ڪرڻ ذريعي، علاج ڪيو ويندو آهي يا ڪجهه زمانو اڳ تائين، اهڙو علاج ڪيو ويندو هو. مريض سڀ کان اول پاسي واري مقدس کوهه جي پاڻيءَ سان پنهنجا سڀ عضوا ڌوئيندو هو، ان ۾ چار پينس نذراني طور اڇلائيندو هو، ٽي دفعا کوهه جي چوڌاري چڪر

لڳائيندو هو ۽ ٽي دفعا "مالڪ کي دعا" جو ورد ڪندو هو. پوءِ انهيءَ پکيءَ کي، جو مريض جي جنس مطابق ڪڪڙ يا ڪُڪڙ هوندو هو، نوڪري ۾ وجهي پهريائين ڪوهم ۽ پوءِ ديول جي چوڌاري ڦيرايو ويندو هو. پوءِ مريض ديول اندر داخل ٿيندو هو ۽ پره ڦٽيءَ تائين انهيءَ ميز جي هيٺان ليٽيو پيو هوندو هو، جنهن تي پادري ويهي، پنهنجن پوئلڳن کي تلقين ڪندو هو. ان کان پوءِ، ڇهن پينسن جو نذرانو ڏيئي هليو ويندو هو ۽ پکيءَ کي ديول ۾ ڇڏي ويندو هو. جيڪڏهن پکي مري ويندو هو ته ائين سمجهيو ويندو هو ته بيمار مرد يا عورت واري بيماري ان ڏانهن منتقل ٿي ويئي ۽ مريض يا مريضہ انهيءَ تڪليف کان ڇٽي پيئي. سنہ ١٨٥٥ع تائين بہ ديول جي پوڙهي منشيءَ کي انهن پکين جي حالت بخوبي ياد هئي، جي انهن دورن پوڻ سبب، جي مريضن طرفان ڏانهن منتقل ڪيا ويا هئا، هيڏانهن هوڏانهن ڦيريون ڪائيندا، ڪرندا وتندا هئا.

ڪن وقتن تي تڪليف ۾ ڦاٿل ماڻهو پنهنجيءَ بيماريءَ يا بدبختيءَ کي ڪنهن بيجان شيءِ ڏانهن منتقل ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. اٿينس ۾ سينٽ جان دي بئپٽسٽ جو هڪ ننڍو مندر پٿر جي ڪنهن قديم ٿنڀ جي آڙ ۾ ٺهيل آهي. بخار جا مريض اوڏانهن ويندا آهن ۽ ٿنڀ جي اندرين پاسي تي ميڻ جي ڏاڳي چنبڙائڻ سان سمجهندا آهن تہ اهي پنهنجو بخار انهيءَ ٿنڀ ڏانهن منتقل ڪن ٿا. مارڪ آف بوئنبرگ ۾ چوندا آهن تہ جيڪڏهن اوهان کي مغز جي ڦيريءَ جو مرض آهي تہ پوءِ اوهان کي اگهاڙو ٿي، سج لهڻ کان پوءِ فلئڪس جي ٻنيءَ جي چوڌاري ٽي دفعا ڊوڙڻ گهرجي. اهڙيءَ طرح مغز جي ڦيريءَ جو

مرض اوهان کي ڇڏي، فلئڪس کي وڃي پڪڙيندو.

پر يورپ ۾ هرقسم جي بيماريءَ ۽ مصيبت کي پاڻ کان ڦيرائي جنهن شيءِ ۾ بسا اوقات وجهڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي آهي، سا وڻ يا ٻوٽو آهي. بلگيريا وارن وٽ بخار جو علاج، سج اڀرڻ وقت بيد جي وڻ جي چوگرد ٽي دفعا ڊوڙڻ ۽ وڏي آواز سان هيئن چوڻ آهي ته "تپ توکي لوڏي وجهندو ۽ سج مون کي گرمائش پهچائيندو." ڪارپاٿوس نالي هڪ يوناني ٻيٽ جو پادري بيمار ماڻهوءَ جي گردن ۾ ڳاڙهو ڌاڳو ٻڌي ڇڏيندو آهي. ٻئي ڏينهن صبح جو بيمار ماڻهوءَ جا دوست ڌاڳي کي سندس گلي سان کولي، جبل تي ڪٺي ويندا آهن، جتي ان کي هن خيال کان وڻ جي چوڌاري ٻڌندا آهن ته اهڙيءَ طرح بيمار ماڻهوءَ جو تپ وڻ ڏانهن منتقل ٿي ويندو. اٽليءَ جا باشندا به بخار کي وڻ سان ٻڌي، ڇنائڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. بيمار ماڻهو رات جي وقت پنهنجيءَ ڏائيءَ ڪرائيءَ ۾ ڌاڳو ٻڌندو آهي، جنهن کي اهو ٻئي ڏينهن صبح جو وڃي وڻ تي لٽڪائيندو آهي. عام طور هيئن سمجهيو ويندو آهي ته بخار اهڙيءَ طرح وڻ سان ٻڌجي ويندو ۽ مريض ان کان آجو ٿي ويندو پر ڪيس احتياط ڪري، انهيءَ وڻ جي پاسي سان وري لنگهڻ نه گهرجي، نه ته بخار پنهنجا بند خلاص ڪري، وري پيهرسٽس وار ڪندو. "فليمش" نسل وارن وٽ سور جو علاج، صبح جو سوير پراڻي بيد جي ڪنهن وڻ ڏانهن وڃڻ، سندس ٽارين ۾ ٽي ڳنڍيون ٻڌڻ ۽ هيئن چوڻ آهي: "اي ڪهنه سال، فردا بخير! آءٌ توکي پنهنجو زڪام ڏيان ٿو! فردا بخير، اي ڪهنه سال!" پوءِ پٺي ڦيرائي، واپس ڏسڻ کان سواءِ، کيس پڇي وڃڻ گهرجي. سونينبرگ ۾ جيڪڏهن توکي پاڻ کي وجع المفاصل جي سور کان آجو ڪرڻو آهي،

تہ توکي ننڍيءَ چمار واري هڪ ”فر- وڻ“ وٽ وڃڻ گهرجي ۽ ان جي ڪچڙين شاخن سان هڪ ڳنڍ ڏيئي، هيئن چوڻ گهرجي تہ ”اي شاندار ’فر‘، شل خدا تنهنجي آجيان ڪري. آءٌ تو ڏانهن پنهنجي سنڌن جو سور کڻي آيو آهيان. آءٌ هتي هڪ ڳنڍ ڏيئي، پنهنجو سور ٻڌي وڃان ٿو. بقلم فلاڻو، وغيره.“

سور کي ماڻهوءَ کان ڦيرائي وڻ کي ڏيڻ جو هڪ ٻيو طريقو بہ آهي. بيمار جي نهن جا ڪجهہ ٽڪر وڍيو ۽ سنڌس ٽنگن جا وار بہ وڍيو. شاهہ بلوط وڻ جي ٿڙ ۾ هڪ سوراخ ڪيو، اهي وار ۽ نهن انهيءَ سوراخ ۾ پريو ۽ سوراخ کي وري بند ڪري مٿانئس ڳئونءَ جي ڇيڻي جو ليپو ڏيئي ڇڏيو. جيڪڏهن ان کان پوءِ ٽن مهينن تائين مريض سور کان آجو رهيو، تہ پڪ سمجهڻ گهرجي تہ سور شاهہ بلوط وٽ آهي. چيشاير ۾، جيڪڏهن اوهان کي ڳوڙهين کان آجو ٿيڻو آهي، تہ پوءِ اوهان کي پنهنجين انهن ڳوڙهين کي فقط گوشت جي هڪ ٽڪري سان مهٽڻو آهي، ”ائش“ وڻ جي ٿڙ واري چوڏيءَ ۾ چير ڪرڻو آهي ۽ گوشت جو اهو ٽڪرو چوڏي جي هيٺان ترڪائي رکڻو آهي. عنقريب ڳوڙهيون هٿ تان غائب ٿي وينديون، پر جلدئي اهي وڻ جي ٻاهرين تهہ چوڏي تي سخت ڪوڪن يا ڇلڙن وانگر نمودار ٿينديون. هرٽفورڊ شاير ۾ برڪهئمپسٽيڊ ۾ شاہ بلوط جا ڪجهہ وڻ هوندا هئا، جي سور ڇنائڻ لاءِ مشهور هئا. مرض جو وڻ ڏانهن انتقال آسان، پر پرُ درد هوندو هو. بيمار ماڻهوءَ جي وارن جي هڪ چڳ شاہ بلوط وڻ سان ٻڌي ويندي هئي، پوءِ مريض هڪ زوردار ۽ اوچتي سٽَ ڏيئي، پنهنجن وارن ۽ سور کي پنهنجي پٺيان، وڻ وٽ ڇڏي هليو ويندو هو.

باب چاونجاهون

براين کي لوڌي ڪيڻ

۱- **پوتن جو هرجا حاضر هئڻ:** مٿئين باب ۾ براين کي پٺي ساٿهوءَ، ياءِ جانور يا ڪنهن شيءِ ڏانهن منتقل ڪرڻ جي وحشي ماڻهن جي اصول جي سمجهاڻي ڏني ويئي ۽ ان جا ڪي مثال پيش ڪيا ويا. پر سڄيءَ قوم کي مختلف قسمن جي اهڙين براين کان نجات ڏيارڻ لاءِ، جن کان ان کي وقت بوقت تڪليف پئي پهتي آهي، ساڳيءَ نوعيت جا ذريعا اختيار ڪيا ويا آهن. قوم جي مجموعي ڏکن ڏاکڙن کي هڪدم رفع دفع ڪرڻ لاءِ، جيڪي ڪوششون ڪيون ويئون آهن، سي ڪنهن به حالت ۾ نادر يا ٿوريون ناهن. اُتلو، اهڙيون ڪوششون گهڻن ملڪن ۾ ڪيون ويئون آهن ۽ آهي وقتي هئڻ سبب آهستي آهستي فصلي ۽ ساليانې نوعيت اختيار ڪري چڪيون آهن.

انساني دل ۽ دماغ جي جنهن ڊانچي، اهڙين ڪوششن کي آپاري وجود ۾ آندو آهي، تنهن کي سمجهڻ لاءِ اسان کي گهڻيءَ محنت ڪرڻ جي ضرورت آهي. هڪ اهڙي فلسفي جي درميان پڪي ۽ وڏي ٿيڻ سبب، جو فطرت کي شخصيت کان مبرا ڪري، ڪيس اسان جي حواسن تي پوندڙ اثرن جي هڪ منظم سلسلي جي نامعلوم سبب جي درجي تي لاهي رکي ٿو، اسان پاڻ کي هڪ وحشيءَ جي حالت ۾ نه ٿا وجهي سگهون، جنهن کي

اهي ساڳيائي اثر غيبي روحن يا روحن جي ڪارگذارين جي صورت ۾ نظر اچن ٿا. گهڻن زمانن کان وٺي، غيبي روحن جو لشڪر، جيڪو ڪنهن وقت اسان کي بلڪل قريب هو، اسان کان جيئن پوءِ تيئن دور ۽ اڃا دور هٽندو رهيو آهي ۽ جنهن کي سائنس جي جادوءَ واريءَ لڪڙيءَ گهرن مان، ڦِٽل زير زمين ڪوٺڙيءَ ۽ جهنگلي ولين ۾ وڪوڙيل منارن مان، ويران پيلائي پيچرن ۽ سنسان تلائن ۽ ڍنڍن مان، انهيءَ ڦاٽل ۽ چيريل ڪاري ڪڪر مان، جو وڄ کي پاڻ منجهان ٻاهر ڪڍي ٿو ۽ انهن زيادهه خوبصورت ۽ سهڻن ڪڪرن مان، جي چانديءَ جهڙي چنڊ جي مٿان وهائي جو ڪم ڪن ٿا، يا زرين شام کي باهه جهڙن سرخ ۽ نرم شعاعن سان سينگارين ٿا، جلاوطن ڪيو ويو آهي. اهي ارواح آسمان واري پنهنجي آخرين آماجگاه مان به نڪري چڪا آهن، جنهن جو سبز گنبذ هينئر فقط ٻارن کان سواءِ، ٻئي ڪنهن جي نظرن ۾ اهو ڦڙدو ناهي، جو فاني انسان جي نظرن کان آسماني دنيا جي شان ۽ شوڪت کي اوجهل رکي ٿو. هينئر فقط شاعرن جي خوابن يا بلاغت جي جذباتي پرواز ۾ انهن روحن جي پسپا ٿيندڙ فوج جي جهنڊن جي آخرين ڦڙ ڦڙاهٽ جي ڏسڻ، سندن غيبي پرن يا طنز آميز ٽهڪن، يا دور ڪٿان سندن ملڪوتي موسيقيءَ جي جهيڻي آواز ٻڌڻ جو ڪو موقعو ملي ٿو. پر هڪ وحشيءَ جي نزديڪ اها ڳالهه بلڪل مختلف آهي. سندس تخيل ۾ هيءَ دنيا اڃا تائين انهن پانت پانت جي ۽ رنگ برنگي هستين سان ڀري پيئي آهي، جن کي زيادهه سنجيده ۽ گنڀير نوعيت واري فلسفي بيڪار سمجهي، ڦٽي ڪري ڇڏيو آهي. پريون ۽ بد روح، ڀوت ۽ ديو اڃا تائين سندس چوڌاري، سمهندي

خواهہ جاڳنديءَ، ڦڙ ڦڙاهٽ ڪندا رهن ٿا. هو جيڏانهن بہ وڃي ٿو، تيڏانهن اهي سندس پيڇو ڪندا رهن ٿا، سندس حواسن کي خيره ڪن ٿا، منجهس گهڙي وڃن ٿا ۽ کيس هزارها شرارت آميز ۽ غير فطري طريقن سان ڌڪائين، ڏکين ۽ عذاب ڏين ٿا. سندس زندگيءَ ۾ جيڪي حادثا در پيش اچن ٿا، کيس جيڪي نقصان برداشت ڪرڻا پون ٿا ۽ جيڪي سور سهڻا پون ٿا، تن سڀني کي هو، جيڪڏهن ڪن دشمنن جي جادوءَ جو نہ، تہ بہ اهڙن بدروحن ۽ ڀوتن جي ڪاوڙ، ڪيني يا ڪهر جو نتيجو ضرور سمجهي ٿو. سندن دائمي موجودگي کيس ٿڪائي ٿي ۽ سندن بيدار حسد هن جي صبر جي پيماني کي لبريز ڪري ٿو، هو ناقابل اظهار طريقي سان ڪانئن جان ڇڏائڻ جي آرزو رکي ٿو ۽ وقت بوقت مجبور ٿي، جڏهن سندس صبر جو ذخيرو بلڪل ختم ٿي وڃي ٿو، تڏهن هو پنهنجن ستائيندڙن ڏانهن انتهائي غضي جي عالم ۾ متوجہ ٿي، انهن جي سڄي ٽولي کي زمين تان هڪالي ڪيڻ، سندن اڏامندڙ ۽ پنيناهٽ ڪندڙ هجوم کان هوا کي پاڪ ۽ صاف ڪرڻ جي ناڪام ڪوشش ڪري ٿو، تہ جئين کيس آزاديءَ سان ساهہ کڻڻ ۽ بنان ڪنهن هٽ چرآند جي، ڪم از ڪم ٿوري ئي وقت لاءِ، پنهنجو رستو وٺي وڃڻ جو موقعو ملي وڃي. چنانچہ، اُن ڪري ئي ائين ٿيندو آهي، جو وحشي قومن جي پنهنجين سڀني تڪليفن کي هڪ ئي وقت ٻوهاري صاف ڪرڻ جي ڪوشش، انهن ڀوتن ۽ بدروحن کي وڏي پيماني تي ڳولي ڪيڻ ۽ کين نيڪالي ڏيڻ جي صورت اختيار ڪندي آهي. اهو سمجهن ٿا تہ جيڪڏهن اهو پنهنجن انهن ستائيندڙن کي پاڻ کان هٽائي دور ڪري سگهن، تہ جيڪر زندگيءَ جو

هڪ نئون ورق وري پوي، جنهن ۾ هونءَ خوشي ۽ معصوميت پريل هجي ۽ اهڙيءَ طرح باغ عدن ۽ قديم شاعرانه زماني جون ڪهاڻيون ۽ قصا هڪ دفعو وري پيهر سچا ثابت ٿي پون.

٢- **برائيءَ جي وقتي نيڪالي:** ان ڪري اسين سمجهي سگهون ٿا ته برائيءَ کي صاف ڪرڻ جون اهي عام ڪوششون، جي وحشي وقت بوقت اختيار ڪري ٿو، سي چڱو گهڻو ڪري، ڀوتن ۽ بدروحن جي جبري اخراج جي صورت اختيار ڪن ٿيون. انهن بد روحن کي ئي هڪ وحشي ماڻهو پنهنجين گهڻين، جيڪڏهن زياده‌تر نه، مشڪلاتن ۽ تڪليفن جو باعث سمجهي ٿو ۽ هو اهو خيال ڪري ٿو ته جيڪڏهن هو پاڻ کي فقط انهن جي چنبي کان آزاد ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿئي، ته هوند هيءَ دنيا سندس رهڻ جي قابل ٿي پوي. هڪ سڄيءَ قوم جي مجموعي برائين کي سندن نوعيت موجب ڏکي ڪيڻ لاءِ عام ماڻهن جي ڪوشش کي ٻن طبقن ۾ تقسيم ڪري سگهجي ٿو، يعني هڪ آهي ڪوششون، جيڪي غير مادي ۽ غيبي برائين کي ڪيڻ لاءِ ڪيون وڃن ۽ ٻيون اهي، جيڪي ڪنهن مادي وسيلي يا صدقي جي ڪنهن ٻڪري جي جسم اندر سمايل برائين کي ٻاهر ڪيڻ لاءِ ڪيون وڃن. پهرينءَ حالت ۾ ڀوتن جي اخراج کي سڌي يا فوري اخراج جو نالو ڏيئي سگهجي ٿو؛ ٻوئينءَ حالت ۾ ان کي اڻ سڌو يا وسيلي ذريعي اخراج يا صدقي جي ٻڪري ذريعي اخراج چئي سگهجي ٿو. اسين پهرينءَ حالت جي مثالن ڏيڻ سان آغاز ڪريون ٿا.

نيو گائنا ۽ نيو برٽن جي درميان روڪ نالي هڪ ٻيٽ ۾ جڏهن ڪا آفت آئي هوندي آهي، تڏهن اتان جا سڀ ماڻهو گڏجي ڊوڙندا، رڙيون ڪندا، پٽيندا ۽ ڪوڪون ڪندا آهن ۽ شيطان کي اتان ڀڄائي ڪيڻ لاءِ، جو آفت جو اصلي ڪارڻ سمجهيو ويندو آهي، هوا کي لٺيون هڻندا آهن. انهيءَ هنڌ کان وٺي، جتي

اهو حادثو پيش آيو هوندو آهي، اهي ڪيس قدم بقدم پٺتي هٽائيندا، سمنڊ ڏانهن ڌوڪيندا ويندا آهن ۽ جڏهن سمنڊ جي ڪناري جي قريب پهچندا آهن، تڏهن آهي ڪيس پيٽ کان ٻاهر هڪالي ڪيڻ لاءِ رڙين ۽ ڌڪن ۾ اضافو ڪندا آهن. آهو شيطان، گهڻو ڪري سمنڊ يا لوڻين نالي هڪ پيٽ ڏانهن پڄي ويندو آهي. نيو برٽن جا مقامي ماڻهو بيماريءَ، خشڪساليءَ، فصلن جي ناڪاميابيءَ ۽ درحقيقت، سڀني آفتن ۽ شامتن کي بد روحن جي اثر ڏانهن منسوب ڪندا آهن. ساڳيءَ طرح، جڏهن ڪن وقتن تي گهڻا ماڻهو بيمار ٿيندا ۽ مرندا آهن، جهڙوڪ سيٺوگيءَ جي موسم جي شروعات وقت، تڏهن ضلعي جا سڀ باشندا وڻن جي ٽارين ۽ ڏنڊن سان مسلح ٿي، چانڊوڪيءَ ۾ ٻنين ڏانهن ويندا آهن، جتي اهي صبح ٿيڻ تائين، خوفناڪ داٻون ۽ ڪوڪون ڪندي، ڌرتيءَ تي ڌڪ ۽ پنهنجا پير هڻندا آهن. سندن اعتقاد آهي ته اهڙيءَ طرح اهي شيطان کي ڀڄائي ڇڏين ٿا ۽ ساڳي ئي مقصد لاءِ اهي ٻرندڙ مشعلون هٿن ۾ کڻي ڳوٺ جي رستن ۾ گهٽين وچان ڌوڪيندا ۽ ڊوڙندا ويندا آهن. نيوڪئلوڊونيا جا مقامي ماڻهو سمجهندا آهن ته سڀيئي بد بختيون هڪ طاقتور ۽ بد نيت روح جون پيدا وار ٿين ٿيون؛ ان ڪري اهي ڪانئس نجات حاصل ڪرڻ لاءِ، وقت بوقت هڪ وڏي کڏ کوٽيندا آهن، جنهن جي چوڌاري سڄو قبيلو اچي جمع ٿيندو آهي. شيطان کي بد دعائن ڏيڻ کان پوءِ، اهي کڏ کي مٽيءَ سان پوريندا آهن ۽ وڏا واڪا ڪندي، کڏ جي مٿان بيهي، کيس لتاڙيندا آهن. انهيءَ کي اهي بد روح کي دفن ڪرڻ سڏيندا آهن. مرڪزي آسٽريليا جي ڊيئري قبيلي وارن ۾، جڏهن ڪا موتمار بيماري اچي سنهن ڪيل ندي آهي، تڏهن انهن جلسياٽا ۽ ويڄ "ڪونڄي" يا شيطان کي قبيلي جي چانوڻيءَ جي

اندرينءَ ۽ ٻاهرينءَ زمين کي ”ڪئنگرو“ نالي هڪ جانور جي گاهه سان ڀريل پڇ سان ڏڪ هڻي، ڏڪي ٻاهر ڪيندا آهن، تانجو اهي شيطان کي پنهنجيءَ چانوٺيءَ کان ڪافي دور پهچائي ايندا آهن.

جڏهن ڪنهن ڳوٺ ۾ مسلسل مصيبتون ۽ شامتون يا ڪا سخت وچڙندڙ بيماري آئي هوندي آهي، تڏهن سيليبس جي مناهسا ڳوٺ جا رهاڪو انهن جو الزام انهن شيطانن جي گردن تي مڙهيندا آهن، جن سان ڳوٺ ڀريو پيو هوندو آهي ۽ جن کي اتان نيڪالي ڏيڻ تمام ضروري هوندي آهي. چنانچه، هڪ ڏينهن صبح جو تمام سوير سڀئي ماڻهو، مرد، زالون ۽ ٻار گهر جو سڄو سامان پاڻ سان کڻي، گهر ڇڏيندا آهن ۽ عارضي جهوپڙين ۾ وڃي رهندا آهن، جي ڳوٺ کان ٻاهر خاص طور اڏيون ويندڻون آهن. اتي، اهي گهڻا ڏينهن رهندا آهن ۽ آخرين رسم ادا ڪرڻ جو انتظار ڪندي، قربانيون پيش ڪندا رهندا آهن. آخرڪار سڀئي مرد، جن سان ڪن کي نقاب پيل هوندا آهن، ڪن جون شڪليون سياه ٿيل هونديون آهن، وغيره، پر جي سڀئي ترارين، بندوقن، ڀالن يا ٻوهارن سان مسلح هوندا آهن، آهستي اهستي ۽ چوريءَ ويران ڪيل ڳوٺ ڏانهن ويندا آهن. پوءِ پادريءَ جي اشاري تي، سڀئي ماڻهو هڪ ئي وقت گهٽين ۾، گهرن اندر ۽ انهن جي هيٺان (ڇو ته اهي زمين کان مٿي ٿلهن تي بيٺل هوندا آهن) ڏاڍي غصي سان وٺي ڊوڙندا آهن ۽ انهيءَ دوران ۾ ڪاوڙ وچان رڙيون ۽ دانهون ڪندا آهن ۽ ٻوتن ۽ شيطانن کي هڪالي ڪيڻ لاءِ پتين، دروازن ۽ درين کي ڏڪ هڻندا ويندا آهن. پوءِ، پادري ۽ باقي ٻيا ماڻهو مقدس باهه کڻي ايندا آهن، جا هٿ ۾ جهلي، اهي هر هڪ گهر جي چوڌاري

نَئوَن دفعا ۽ هرهڪ گهر جي ڏاڪڻ جي چوڏاري ٽي دفعا چڪر ڏيندا آهن. پوءِ اها ٻاهه ٻورچيخاني ۾ ڪٽي ويندا آهن، جتي اُن کي مسلسل ٽن ڏينهن تائين لازمي طور ٻاري رکندا آهن. بس، پوءِ شيطان ڀڄي ويندا آهن ۽ هر طرف شادمانان هوندا آهن.

هالماهيرا جا آلفور نسل جا رهاڪو وچڙندڙ بيمارين کي هڪ اهڙي شيطان ڏانهن منسوب ڪندا آهن، جو انهن کي ڪٽي وڃڻ لاءِ ٻئي ڳوٺ کان وٽن ايندو آهي. ان ڪري، ڳوٺ کي بيماريءَ کان نجات ڏيارڻ لاءِ، جادوگر انهيءَ شيطان کي هڪالي ٻاهر ڪڍندو آهي. سيني ڳوٺاڻن کان هو هڪ هڪ قيمتي ڪپڙو وٺندو آهي ۽ ان کي چئن برتنن مٿان رکندو آهي، جن کي اهو ٻيلي ڏانهن ڪٽي ويندو آهي ۽ انهيءَ جاءِ تي ڇڏي ايندو آهي، جتي اهو شيطان کي موجود سمجهندو آهي. پوءِ هو طنز آميز الفاظ ۾ شيطان کي اها جاءِ ڇڏي وڃڻ جو حڪم ڏيندو آهي.

نيوگائنا جي ڏکڻ - اولهه ۾ واقع، ”ڪيي“ ناالي ٻيٽن ۾ بدروحن جي، جيڪي مثل ساٺهن جي روحن کان بلڪل مختلف هوندا آهن، هڪ وڏي فوج هوندي آهي. ذري گهٽ هرهڪ وڻ ۽ هر هڪ غار انهن شيطانن مان ڪنهن نہ ڪنهن جو قيام گاهه هوندي آهي ۽ اهي سيئي اهڙا تہ زود رنج هوندا آهن، جو ٿوريءَ ڪاوڙ ڏيارڻ تي ٻاهر اُڏامي اچڻ لاءِ آماده رهندا آهن. اُهي بيماريون ۽ مصيبتون موڪلي پنهنجيءَ ناراضگيءَ جو اظهار ڪندا آهن. چنانچہ، عام مصيبت جي وقتن تي، جيئن تہ جڏهن ڪو وچڙندڙ مرض ڦهليل هوندو آهي ۽ ٻيا سڀ علاج بيڪار ثابت ٿيا هوندا آهن، تڏهن سيئي ساٺهو گڏجي پادريءَ جي اڳوانيءَ هيٺ ڳوٺ کان ٻاهر ڪجهه فاصلي تي هڪ

جاءِ ڏانهن ويندا آهن. اُتي پهچي، اهي سج غروب ٿيڻ مهل ہ لڪڙا زمين ۾ کوڙيندا آهن، جن جي مٿان هڪ لڪڙو سڌو رکندا آهن، جنهن کي چانورن جون ٿيلهيون، گول ڦرندڙ توبون، گهنڊ، ڪنگڻ وغيره ٻڌندا آهن. پوءِ جڏهن هرهڪ ماڻهو اچي لڪڻ، وٺ بيهندو آهي ۽ موت جهڙي خاموشي طاري ٿي ويندي آهي تڏهن پادري پنهنجو آواز بلند ڪري، روحن کي سنڌن ٻي ٻوليءَ ۾ هن طرح مخاطب ٿيندو آهي: ”هو! هو! هو! اي اوهين بد ارواح، جيڪي وٽن ۾ مقيم آهيو! اي اوهين بد ارواح، جيڪي ڪڏن ڪوهن ۽ غارن اندر رهو ٿا! اسين هي ڦرندڙ گهرندڙ توبون ۽ گهنڊ وغيره اوهان کي ڏيئي وڃون ٿا. بيماري ختم ٿيڻ گهرجي ۽ ايڏا سارا ماڻهو انهيءَ وگهي نہ مرڻ گهرجن.“ پوءِ هرهڪ ڄڻو پنهنجي پنهنجي گهر طرف اِيتريءَ تيزيءَ سان ڀڄندو آهي، جيتري سندن ٽنگن ۾ طاقت هوندي آهي.

نياس ٻيٽ ۾، جڏهن ڪو ماڻهو سخت بيمار ٿيندو آهي ۽ کيس صحتياب ڪرڻ لاءِ ٻيا سڀ علاج بيڪار ثابت ٿيندا آهن، تڏهن اُتان جو جادوگر اُنهيءَ شيطان کي هڪالي ڪڍڻ لاءِ، جو اُنهيءَ بيماريءَ جو سبب هوندو آهي، چند رسمون ادا ڪرڻ جو جتن ڪندو آهي. بيمار جي گهر جي سامهون هڪ لڪڙو کوڙيو ويندو آهي، جنهن جي چوٽيءَ سان ڪجهيءَ مان وٽيل هڪ رسو اٽڪائي، گهر جي ڇت سان ٻڌو ويندو آهي. پوءِ جادوگر هڪ سوئر کي ساڻ وٺي، انهيءَ گهر جي ڇت تي چڙهي ويندو آهي، جتي اهو کيس ذبح ڪري، هيٺ ترڪائي زمين تي اڇلائي ڇڏيندو آهي. شيطان، جو سوئر کي حاصل ڪرڻ لاءِ آتو هوندو آهي، سو ڪجهين جي پنن مان ٺهيل رسي

ذريعي هڪ دم هيٺ لهي آيندو آهي ۽ انهيءَ وچ ۾ جادوگر هڪ نيڪ روح کي گهرائي وٺندو آهي، جو ڪيس واپس مٿي چڙهڻ کان روڪي بيهاريندو آهي. جيڪڏهن اهو علاج ناڪامياب ثابت ٿيندو آهي، ته ائين سمجهيو ويندو آهي ته گهر اندر اچا ڪي پيا به شيطان موجود آهن. ان ڪري، انهن جو عام شڪار ڪيو ويندو آهي. گهر جا سڀ دروازا ۽ دريون، سواءِ هڪ چٽ واريءَ سڌيءَ دريءَ جي، بند ڪيون وينديون آهن. مرد، گهر اندر بند هوندا آهن ۽ گهنڊن ۽ دهلن جي ملڻ آوازن ۾ پنهنجي ساڄي ۽ کابي ترارين سان هوا کي ڌڪ هڻندا آهن. انهيءَ اوچتي حملي کان خائف ٿي، سڀ شيطان چٽ واريءَ دريءَ وچان ترڪي نڪرندا آهن ۽ ڪجيءَ واريءَ رسيءَ ذريعي هيٺ لهي، پڇ پائي وٺي ڀڄندا آهن. جيئن ته چٽ واريءَ دريءَ کان سواءِ، گهر جون ٻيون سڀ دريون ۽ در بند هوندا آهن، ان ڪري اهي گهر اندر واپس ڪونه وڃي سگهندا آهن. وچرندڙ بيماريءَ جي حالت ۾ به دستور ساڳيو ئي هوندو آهي. ڳوٺ جا سڀ دروازا، هڪ کان علاوه، بند ڪيا ويندا آهن. سپيئي ساڻهو بلند آواز ڪندا آهن. ڳوٺ اندر جيڪي به گهنڊ ۽ دهل موجود هوندا آهن، سي سڀ وڄايا ويندا آهن ۽ سڀ ترارين هڪ ئي وقت هلايون وينديون آهن. اهڙيءَ طرح، شيطانن کي ڌڪي ٻاهر ڪڍيو ويندو آهي ۽ مٿانئن آخرين دروازو به بند ڪيو ويندو آهي. ان کان پوءِ، آئن ڏينهن تائين سڄو ڳوٺ گهيري جهڙيءَ حالت ۾ هوندو آهي ۽ ڪوبه اُن ۾ داخل ٿيڻ جي ڪوشش ڪانه ڪندو آهي.

برما جي ڪنهن ڳوٺ ۾، جڏهن هيضي جي بيماري ڦهليل

هوندي آهي، تڏهن ڳوٺ جا سڀ تندرست ۽ توانا ماڻهو ڇتين تي چڙهي ويندا آهن ۽ آهي ڇتا تي، بانس جي لڪڙن ۽ ڪاٺيءَ جي ڏنڊن سان هرطرف ڌڪ هڻندا آهن ۽ باقي ٻيا ماڻهو، پوڙها ۽ جوان، هيٺ بيهي دهل ۽ توتارا وڄائيندا آهن، رڙيون ۽ ڪيڪون ڪندا آهن، فرشن، ديوارين، ٿين جي ٿالهين، ۽ اهڙين سڀني شين کي ڌڪ هڻندا آهن، جن سان گوڙ، گهمسان ۽ شور وغل برپا ٿئي. اهو هل هنگامو، جو مسلسل ٽن راتين تائين جاري رکيو ويندو آهي، هيضي جي ڀوتن کي ڀڄائي ڪڍڻ لاءِ ڏاڍو اثرائتو ۽ ڪارگر هٿيار سمجهيو ويندو آهي. ڏکڻ اوڀر هندستان جي ”ڪومي“ قوم وارن وٽ ماتا جي بيماريءَ جڏهن سڀ ڪان ڀهريائين اچي منهن ڪڍيو، تڏهن انهن سمجهيو ته آهو آراڪان طرفان آيل ڪو شيطان هو. ڳوٺن کي گهيري جهڙيءَ حالت ۾ رکيو ويو ۽ ڪنهن کي به انهن ۾ داخل ٿيڻ ۽ منجهانئن ٻاهر نڪرڻ جي اجازت ڪانه ڏني وئي. هڪ ڀولڙي کي زمين تي سٽي، ماريو ويو ۽ سندس لاش کي ڳوٺ جي صدر دروازي تي لٽڪايو ويو. سندس رت کي درياهه جي نندڙين پٿرين سان ملائي، گهرن مٿان ڇڙڪايو ويو، هرهڪ گهر جي ڇانٽ کي ڀولڙي جي پڇ سان ٻوهاريو ويو ۽ شيطان کي اتان نڪري وڃڻ لاءِ منٿون سيڙون ڪيون ويئون.

اولهه آفريڪا جي گولڊ ڪوسٽ تي، جڏهن ڪا متعدي بيماري ڦهليل هوندي آهي، تڏهن بد روحن کي دور ڀڄائي ڪڍڻ لاءِ ڪن ڪن وقتن تي ماڻهو ڏنڊن ۽ مشعلن سان مسلح ٿي ٻاهرنڪري پوندا آهن. مقرر ٿيل اشاري ملڻ تي سيئي ماڻهو خوفناڪ رڙيون ڪندا، گهرن جي سڀني ڪنڊن ڪڙڇن ۾ ڌڪ

هٽندا آهن ۽ پوءِ پاڳلن وانگر گهٽين ڏانهن ڊوڪي ايندا آهن، جتي اهي مشعلن کي پوائتي نموني سان لوڏائيندا ۽ خالي هوا ۾ ڌڪ هٽندا آهن. اهو شوروغل تيستين هلندو رهندو آهي، جيستين ماڻهن سان ڪو هڪ ڇڙو اچي خبر نه ڏيندو آهي ته ڊنل ۽ مارکان هيسيلَ. ڀوتَ شهر يا ڳوٺ جي هڪ دروازي کان پڇي وڃڻ ۾ ڪامياب ٿي ويا آهن. پوءِ ماڻهو انهن جي پٺيان پيٺجي پوندا آهن، کين چڱي پنڌ تائين ڀيلي ۾ وڃي ڇڏيندا آهن ۽ اتي کين وري واپس نه اچڻ جو ُچتاءُ ڏيندا آهن. شيطانن جي انهيءَ اخراج کان پوءِ، سڄي شهر يا ڳوٺ جي سيني ڪکڙن جو قتل عام ڪيو ويندو آهي، ته متان اهي پنهنجين بي وقتين بانگن ذريعي، جلاوطن ٿيل ڀوتن کي پنهنجن پراڻن گهرن ڏانهن واپس اچڻ جي رخ جو پتو ڏين. ”هوران“ قبيلي' وارن ڳاڙهن هندستانين جي ڳوٺ ۾ هڪ دفعي جڏهن بيماري پيئي، ۽ اُن کان ڇوٽڪاري حاصل ڪرڻ جون ٻيون سڀ تدبيرون ناڪام ثابت ٿيون، تڏهن هندستانين هڪ اهڙيءَ رسم کان مدد ورتي، جنهن کي اهي 'لونووائرويا' سڏيندا آهن. ”جيڪا هڪ مکيه ڪوجنا آهي ۽ سندن چوڻ مطابق، ڳوٺ يا شهر مان اهڙن سيني شيطانن، ڀوتن ۽ بدروحن کي هڪالي ٻاهر ڪندي آهي، جيڪي انهن سيني بيمارين يا ڪمزورين جو سبب ٿين ٿا يا جن جو اهڙين بيمارين ۽ ڪمزورين اٿڻ ۾ هٿ هوندو آهي ياجيڪي اهڙين بيمارين ۽ ڪمزورين کي پنهن علائقن کان ڪٿي ايندا آهن، جي کين جسماني ۽ روحاني اذيت پهچائين ٿيون.“ چنانچه، هڪ ڏينهن شام جو قبيلي جا مرد پاڳلن وانگر ڳوٺ ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙندا ويندا هئا ۽ پنهنجن عارضي

تنبن اندر جيڪا چيز هٿ چڙهندي هين، تنهن کي اونڌو ڪندا ۽ ٽوڙ يندا ويندا هئا. ڳوٺ جي گهٽين ۾ اهي پرندڙ ٽانڊا اڏاريندا هئا ۽ سڄيءَ رات ڌائين ڪتن وانگر اونائيندا هئا ۽ بس نہ ڪندا هئا. پوءِ اهي سپيئي، ڪنهن نہ ڪنهن شيءِ جهڙوڪ چاقوءَ، ڪتي، چمڙيءَ يا ٻيءَ ڪنهن بہ چيز جي متعلق خواب ڏسندا هئا ۽ جڏهن صبح ٿيندو هو، تڏهن اهي هڪ تنبوءَ کان ٻئي ڏانهن ويندا ۽ خيرات گهرندا هئا. خيرات واريون اهي شيون هوخاموشيءَ سان وٺندا ويندا هئا، تانجو ڪين اها خاص شيءِ ملندي هئي، جنهن جي باري ۾ انهن خواب ڏٺو هوندو هو. انهيءَ خاص شيءِ ملڻ تي، اهي خوشيءَ جي رڙ ڪري، حاضرين طرفان مبارڪباد ملڻ جي آوازن ۾ انهيءَ جهوپڙيءَ کان ٻاهر نڪري ايندا هئا. انهن ماڻهن جي تندرستيءَ جي خاطري سمجهي ويندي هئي، جن کي اها شيءِ ملي ويندي هئي، جنهن جو انهن خواب لڌو هو؛ ٻئي طرف، جن ماڻهن کي اها شيءِ نہ ملندي هئي، جنهن تي انهن دل رکي هئي، سي پنهنجيءَ قسمت جو فيصلو ٿيل سمجهندا هئا.

ڪڏهن ڪڏهن وري وحشي ماڻهو بيماريءَ جي ڀوت کي پنهنجي گهر سان هڪالي ڪيڻ بدران، سندس قبضي کي بدستور قائم رکڻ کي ترجيح ڏيندا آهن، پر ان جي بدران اهي پاڻ پنهنجي پاسو ڪندا آهن ۽ انهن کي پنهنجي ٻنيان اچڻ کان روڪڻ لاءِ ڪي تدبيرون اختيار ڪندا آهن. چنانچہ، جڏهن پٽيگونين نسل وارن تي ماتا جو مرض حملو ڪندو هو، جنهن کي اهي هڪ بد روح جي حرڪتن جو نتيجو سمجهندا هئا، تڏهن اهي پنهنجن مريضن کي ڇڏي وٺي ڀڄندا هئا ۽ ڀڄندي ڀڄندي هوا کي پنهنجن

هٿيارن سان ضربون لڳائيندا ويندا هئا ۽ پنهنجي خطرناڪ تعاقب ڪندڙ کي پنهنجي رستي کان ذور رکڻ لاءِ هيڏانهن هوڏانهن پاڻي ڇڙڪائيندا ويندا هئا. جڏهن گهڻن ڏينهن جي پڄڻ ۽ ڊوڙڻ کان پوءِ، اهي ڪنهن اهڙيءَ جاءِ تي اچي پهچندا هئا، جتي اهي سندس دسترس کان پاڻ کي محفوظ سمجهندا هئا، تڏهن اهي بطور حفظ ماتقدم پنهنجن تيز ۽ وڍيندڙ هٿيارن جو منهن انهيءَ طرف ڪري، جتان اهي آيا هئا، زمين ۾ ائين کوڙي ڇڏيندا هئا، ڄڻ ته اهي ڪنهن گهوڙي سوار فوج جي حملي جو مقابلو ڪري رهيا هئا. ساڳيءَ طرح، گران چاڪو علائقي ۾ آباد لول يا ٽونوڪوٽ قبيلي جي ڳاڙهن هندستانين تي جڏهن ڪو مرض حملو ڪندو هو، تڏهن اهي ان جي اثر کي ٽارڻ لاءِ هميشه راهِ فرار اختيار ڪندا هئا، پر ائين ڪندي، اهي ڏنگو ڦڏو، ۽ نه سڌو، رستو اختيار ڪري، وٺي ڀڄندا هئا، ڇو ته اهي چوندا هئا ته جڏهن مرض سندن پيڇو ڪندو، تڏهن اهو رستي جي ورن وڪڙن کان ايتري قدر ٿڪجي پوندو، جو سائن ڪڏهن به نه پڄي سگهندو. نيو ميڪسيڪو جي ڳاڙهن هندستانين جو جڏهن ماتا يا ٻئي ڪنهن متعدي مرض سبب گهڻو حصو مري کپي ويندو هو، تڏهن اهي پنهنجيون ڇاوڻيون هر روز ڦيرائيندا هئا ۽ جبلن جي انتهائي ويران علائقن ڏانهن هٽندا ويندا هئا ۽ ڪنڊان ۽ خاردار ٻوٽن ۽ جهاڙين ۾ رهڻ پسند ڪندا هئا، جنهن مان اهي هيءَ توقع رکندا هئا ته ماتا جو مرض پاڻ کي ڪنڊن ۾ رهڙڻ کان ڊڄندو ۽ سندن پٺيان ڪونه پوندو. جڏهن ڪن چينائي زائرين تي، جيڪي رنگون ڏانهن وڃي رهيا هئا، هيضي جي مرض جو حملو ٿيو، تڏهن اهي مرض جي

ڀوت کي ڀڄائڻ لاءِ اگھاڙيون ترارِيون کڻي گھمندا هئا ۽ پنهنجو سچو ڏينهن ڀوڙن ۾ لڪي گذارڻ ۾ صرف ڪندا هئا، ته جيئن اهو کين ڳولي نه سگھي.

٣- ڀراين جو فصلي اخراج: ڀرَاين کي ڪڍهن ڪڍهن خارج ڪرڻ سبب، انهن جو اخراج فصلي صورت اختيار ڪري ٿو. آهستي آهستي بد روحن کان مقرر وقتن تي، گھڻو ڪري سال ۾ هڪ دفعو، نجات حاصل ڪرڻ کي قابل قدر سمجھيو وڃي ٿو، ته جيئن ساٿهو زندگيءَ جي ڪتاب جو هڪ نئون ورق ورائين، جنهن ۾ آهي اهڙن بد اثرن کان آجا ۽ آزاد ٿين، جي انهيءَ دوران ۾ سندن چوڌاري جمع ٿيندا رهيا هئا. آسٽريليا جا ڪي سياه فام مقامي ساٿهو پنهنجي علائقي مان هر سال مئل ساٿهن جي روحن کي نيڪالي ڏيندا هئا. اها رسم محترم ڊبليو- رڊلي باروان درياه جي ڪنارن تي ادا ٿيندي ڏٺي هئي. "ويهن ساٿهن تي مشتمل هڪ گروهه، جنهن ۾ پوڙها ۽ جوان، ٻئي گڏ هئا، *'بومرئنگ' هٿيارن کي هٿن سان وڄائي، گيت ڳائي رهيا هئا...... اوچتو وڻ جي چوٽي جي چادر هيٺان هڪ ساٿهو ٽپ ڏيئي ٻاهر نڪتو، جنهن جو سڄو بدن سرخ مٽيءَ سان سڪيل هو، منهن تي ڳاڙهيون ۽ زرد ليڪون نڪتل هيس ۽ سندس وارن جي چوٽيءَ کان ٻه فوٽ ڪن مٿي هڪ لٺ ذريعي ڪنڀن جو هڪ مٺو لڳل هو. ويهن منٽن تائين ته هو بلڪل خاموش ۽ ساڪت بيٺو رهيو ۽ مٿي

* سخت ۽ لسيءَ ڪاٺيءَ جو هڪ ڏنگو ٽڪر، جنهن کي آسٽريليا جا وحشي ساٿهو هٿيارطور استعمال ڪندا آهن ۽ جنهن ۾ ايترو لچڪو هوندو آهي، جو اهو پنهنجي نشاني تي نه لڳڻ جي حالت ۾، واپس موٽي ايندو آهي.

آسمان ڏانهن گهوريندو رهيو. هڪ وحشيءَ، جو منهنجي قريب بيٺو هو، مون کي ٻڌايو ته هو مٿل ماڻهن جي روحن کي ڳولي رهيو هو. آخرڪار، هو تمام آهستي حرڪت ڪرڻ لڳو ۽ جلد ئي ڀرپور طاقت ۽ تيز رفتاريءَ سان هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙڻ لڳو ۽ هٿ سان وڻ جي هڪ ٽاري اهڙيءَ طرح ڦيرائيندو گهيرائيندو رهيو، ڄڻ ته ڪن اهڙن دشمنن کي هٽائي رهيو هو، جي اسان جي نظرن کان غائب هئا. جڏهن مون سمجهيو ته اهو ڪنگو ناٽڪ ذري گهٽ ختم ٿيڻ وارو هو، تڏهن وڌيڪ ڏه ڄڻا، جي بلڪل ساڳيءَ طرح سينگاريل هئا، اوچتوئي اوچتو وڻن جي پٺيان اچي پرگهٽ ٿيا، جنهن کان پوءِ سڄو گروهه گڏجي، پنهنجن پراسرار حملن آورن سان ڏاڍيءَ تيزيءَ سان مقابلو ڪرڻ لڳو... آخرڪار ڪجهه تيز رفتار ڦيرين پائڻ کان پوءِ، جن ۾ انهن پنهنجي سڄي قوت صرف ڪئي هئي، اهي انهيءَ پرجوش جدوجهد کي بند ڪري، جنهن ۾ اهي سڄي رات ۽ سج اڀرڻ کان ڪجهه ڪلاڪ پوءِ تائين، مصروف رهيا هئا، آرام ڪرڻ لڳا. ان کان پوءِ آهي هن خيال کان مطمئن نظر اچڻ لڳا ته ڀوت ٻارهن مهينن تائين ٽڙي ويا. درياهه جي سڄي ڪناري تي جيڪي به آباديون هيون، تن سڀني ۾ اها رسم ادا ٿي رهي هئي ۽ مون کي ٻڌايو ويو آهي ته اها هڪ ساليانو رسم آهي."

سال جون ڪي موسمون اهڙيون هونديون آهن، جي بلڪل فطرتي طور شيطانن جي اخراج لاءِ موزون ۽ مناسب سمجهيون وينديون آهن. اهڙو هڪ موقعو قطبي سياري جي اختتام وقت ايندو آهي، جڏهن سج ڪن هفتن يا مهينن جي غير حاضريءَ کان پوءِ، شفق تي اچي ظاهر ٿيندو آهي. چنانچه، پائنٽ بئرو ۾، جا آلاسڪا جي اتر ۾، آمريڪا جي شايد سڀ کان ڏورانهين

پڇڙيءَ تي واقع آهي، ايسڪيمونسل وارا اتان جي شرير روح، ٽيونا، کي هر گهر سان ترڙي ڪيڻ لاءِ سج جي نئين سر اڀرڻ واريءَ گهڙيءَ کي منتخب ڪندا آهن. قبيلي جي ڪائونسل هال ۾ ٻاهه ٻاري ويندي هئي ۽ هرهڪ گهر جي دروازي وٽ هڪ پوڙهيءَ عورت کي بيهاريو ويندو هو. مرد ڪائونسل هال جي چوگرد وڃي جمع ٿيندا هئا ۽ نوجوان عورتون ۽ ڇوڪريون بسترن ۽ هرڻ جي کلن هيٺان چاقن سان سوتمار ڌڪ هڻي، انهيءَ بد روح کي هرهڪ گهر مان هڪالي ٻاهر ڪڍنديون هيون ۽ ٽيونا کي، پڇي وڃڻ لاءِ استدعا ڪنديون هيون. جڏهن اهي ماڻهو سمجهندا هئا ته هو هرهڪ سوراخ ۽ ڪنڊ ڪڙڇ کان نڪري چڪو آهي، تڏهن اهي فرش ۾ نڪتل هڪ سوراخ سان کيس دٻائي هيٺ ڪندا هئا ۽ ٻاهر کليل هوا ۾ زوردار رڙين ۽ ٻاکلن جهڙن اشارن سان پڇائي ڪيندا هئا. ان وچ ۾، گهرن جي دروازن وٽ بيٺل پوڙهيون زالون، ان کي واپس گهر ڏانهن موٽڻ کان روڪڻ لاءِ وڏن ۽ ڏگهن چاقن سان هوا ۾ وار ڪنديون هيون. هرهڪ جماعت انهيءَ بد روح کي ڪائونسل هال ۾ ٻاريل ٻاهه ڏانهن ڌڪي ڪيندي هئي ۽ کيس ان ۾ داخل ٿيڻ لاءِ مدعو ڪندي هئي. انهيءَ وقت تائين سيئي ڄڻا ٻاهه جي چوڌاري نيم دائري جي صورت ۾ اچي جمع ٿيندا هئا ۽ سنجهانئن گهٽيئي سردار انهيءَ بدروح تي ڪيئي خاص تهمتون مڙهيندا هئا. هرهڪ ڳالهائيندڙ پنهنجي تقرير ختم ڪرڻ کان پوءِ، پنهنجن ڪپڙن کي زور زور سان جهٽڪا ڏيندو هو ۽ بد روح کي کيس ڇڏي ڏيڻ ۽ ٻاهه ۾ پوڻ لاءِ تلقين ڪندو هو. هاڻي ٻه ماڻهو خالي ڪارتوسن سان ڀريل بندوقون کڻي اڳتي وڌندا هئا ۽ ٽيون ڄڻو پيشاب سان

پريل هڪ برتن ڪٺي ايندو هو، جنهن ڪي هو باهه جي شعلن مٿان چڙڪائيندو هو. ساڳئي وقت، مردن مان هڪ چٺو باهه ۾ گولي هٺندو هو ۽ جيئن ئي آن مان ٻاڦ جو ڪڪر اٿندو هو، تيئن ئي ان ڪي ٻي گولي ٺوڪي ويندي هئي، جا ٽيوٽا ڪي في الحال ختم ڪري ڇڏيندي هئي.

موسم خزان جي آخرين حصي ۾، جڏهن زمين تي طوفان لڳندا آهن ۽ آنهن برفاني زنجيرن کي ٽوڙيندا آهن، جن سان چميل سمنڊ اچا تائين ڍلو ڍالو ٻڏل هوندو آهي، جڏهن جدا ٽيل برف جون چڪيون بي ترتيب هڪٻئي جي مٿان ڪريون پيئون هونديون آهن، تڏهن بيفنائنڊ جا ايسڪيمو باشندا سمجهندا آهن، ته ڪين اهڙن روحن جا آواز ٻڌڻ ۾ اچي رهيا آهن، جي هوا اندر شرارت سان پريل رهن ٿا. پوءِ، مئلن جا ارواح ڏاڍيءَ ڪاوڙ سان جهوپڙين جي دروازن کي کڙڪائيندا آهن ۽ خدا نه ڪري، جو آهي عين آنهيءَ مهل ڪنهن بدنصيب ساٿهوءَ کي ڦاسائي وجهن! اهڙو بد بخت ساٿهو جلد ئي بيمار ٿي، مري ويندو. پوءِ هڪ اهڙي وڏي ڪتي جو پوت، جنهن جي ڪُل تي هڪ به وار ڪونه هوندو آهي، سڄڻ پڇن جيئرن ڪتن جي پٺيان پوندو آهي، جي ان کي ڏسڻ سان ڏڪندي ڏڪندي مري ويندا آهن. برائيءَ جا سڀئي بد روح آن وقت آزاد ڦرندا آهن ۽ ويچارن ايسڪيمو قوم وارن مٿان مرض ۽ موت، ناخوشگوار هوائن موڪلڻ ۽ شڪار ۾ ناڪاميابيءَ کي نازل ڪرڻ لاءِ ڪوشان رهندا آهن. پوتن جي دنيا سان سڀني کان زياده خطرناڪ ۽ پوائتن دئيتن مان، جي انهيءَ قوم ڏانهن ويندا آهن، هڪ سيڊنا آهي، جا زير زمين

دنيا جي مالڪياڻي آهي ۽ ٻيو سنڌس پيءُ آهي، جنهن جي حصي ۾ مثل ايسڪيمو ايندا آهن. جتي ٻيا ارواح هوا ۽ پاڻيءَ ۾ رهن ٿا، آتي هيءَ پوڙهي زير زمين دنيا مان نڪرندي آهي. پوءِ ته جادوگر اِنهيءَ سنڌ ۾ ڏاڍا مصروف ماڻهو هوندا آهن. هر هڪ گهر ۾ اوهين انهن ڪني روحن ڪي راضي ۽ استدعائون ڪندي، ڳائيندي ۽ دعائون پڙهندي ٻڌندا ۽ ڪين پر اسرار اونداهيءَ ۾، جهوپڙين جي ڀتين پاسن ۾ ويٺل ڏسندا، جتي تيل جا ننڍا ڏيئا تمام جهڪا ڪري ٻاريا ويندا آهن. سيني ڪان زياده سخت ۽ مشڪل ڪم سيڊنا کي پڃائڻ جو هوندو آهي ۽ اهو ڪم سيني ڪان زياده طاقتور جادوگر لاءِ مخصوص هوندو آهي. هڪ وڏيءَ جهوپڙيءَ جي فرش تي هڪ رسيءَ کي اهڙيءَ طرح وڪوڙي گول صورت ۾ ويڙهيو ويندو آهي، جو انهيءَ گول ڍير جي چوٽيءَ وٽ هڪ اهڙو ننڍڙو گول سوراخ ٺهي پوندو آهي، جيڪو سمنڊ جي مشهور "سيل" مڇيءَ جي ساهه کڻڻ واري *سوراخ جي نمائندگي ڪندو آهي. ٻه جادوگر انهيءَ سوراخ جي پاسن ڪان بيهندا آهن، جن مان هڪ جي هٿ ۾ ڀالو هوندو آهي، جڻ ته اهو سياري ۾ سيل مڇيءَ جي سوراخ جي نگراني ڪري رهيو آهي ۽ ٻيو جادوگر وري چار جي رسي جهلي بيهندو آهي. تيون جادوگر وري جهوپڙيءَ جي پٺين پاسي ڪان، سيڊنا کي لالچائي ۽ ٺڳائي، انهيءَ هنڌ اچڻ لاءِ آماده ڪرڻ واسطي جادوءَ جا منتر ويٺو الاپيندو آهي.

---

* اتر قطب ۾ سياري جي دوران ۾ جڏهن سمنڊ جمي برف ٿي ويندا آهن ۽ ٻين جانورن سان گڏ سيل مڇي به برف جي تهه هيٺان پاڻيءَ ۾ لهي ويندي آهي، تڏهن آها ساهه کڻڻ لاءِ برف جي ٿاڇري ٿلهي تهه وچان هڪ گول سوراخ ٺاهي ڇڏيندي آهي.

هيئر، جهوپڙيءَ جي فرش هيٺان سيڊنا پوٽئيءَ کي سهڪندي جهوپڙيءَ جي قريب ايندو پڌي سگهجي ٿو. هيئر اها سوراخ سان سنهن ڪيي ٿي. هيئر ڪيس ڦاسايو ويو آهي ۽ اها ڪاوڙجي، تڙ تڪڙ ۾ هيٺ پاٽيءَ ۾ پڏي وڃي ٿي ۽ چار کي پاڻ سان گڏ گهلي ڪٺي وڃي ٿي، پر ٻه ماڻهو ان جي رسيءَ کي پنهنجيءَ سڄيءَ قوت سان ڇڪي جهلي بيٺا آهن. مقابلو سخت ٿي رهيو آهي، پر آخرڪار هڪ زوردار سٽ ڏيئي، سيڊنا پاڻ کي ڇڏائي، ائڊلوون ۾ پنهنجي قيامگاه ڏانهن واپس هلي وڃي ٿي. جڏهن چار کي سوراخ کان ڇڪي ٻاهر ڪڍيو ويندو آهي، تڏهن ان کي رت سان پريل ڏٺو ويندو آهي، جنهن جي جادوگر پنهنجيءَ طاقت جي ثابتيءَ طور ڏاڍي فخر سان نمائش ڪندا آهن. اهڙيءَ طرح سيڊنا ۽ ٻين بد روحن کي هڪالي ڪڍيو ويندو آهي ۽ ٻئي ڏينهن پوڙها ۽ جوان گڏجي، انهيءَ موقعي جي اعزاز ۾ هڪ وڏي محفل منعقد ڪندا آهن. پر ڪين اڃا به خبردار رهڻو هوندو آهي، ڇو ته مجروح ٿيل سيڊنا ڪاوڙيل هوندي آهي ۽ هر اهڙي ماڻهوءَ کي پڪڙيندي آهي، جنهن کي سندس جهوپڙيءَ جي ٻاهران ڏسندي آهي. ان ڪري اهي سڀئي ڪانئس بچڻ لاءِ پنهنجن ٽوپن ۾ تعويذ پائي گهمندا آهن. اهي تعويذ انهن ڪپڙن جا ٽڪرا هوندا آهن، جيڪي انهن ڄمڻ وقت سڀ کان اول پهريا هئا.

اروڪيوئي قبيلي جا ڳاڙها هندستاني نئين سال جو افتتاح جنوري، فبروري يا مارچ (وقت مختلف رهندو هو) ۾ اهڙيءَ طرح ”خوابن جي تقريب“ سان ڪندا هئا، جهڙيءَ طرح هوران قبيلي وارا ساڳي ئي رسم ڪن خاص موقعن تي ادا ڪندا هئا. اهي سڄيون رسمون گهٽ ڏينهن يا هفتن تائين هلنديون هيون ۽

انهيءَ موقعي تي جنس ۽ طبقي جا سڀ امتياز ختم ڪيا ويندا هئا. مرد ۽ زالون مختلف قسمن جا چمڙا پوش ڪري، هڪ ڪان ٻئي تنبوءَ ڏانهن ويندا هئا ۽ هر اهڙي شيءِ ٽوڙيندا ۽ اڇلائيندا ويندا هئا، جا سندن هٿ چڙهندي هئي. اهو وقت عام آزاديءَ جو هوندو هو، ماڻهن کي پنهنجي هوش ۽ حواس کان ٻاهر سمجهيو ويندو هو ۽ ان ڪري اهي جيڪي ڪجهه ڪندا هئا، تنهن لاءِ اهي ذميوار ڪونه ٺهرايا ويندا هئا. چنانچه، منجهائن گهٽيئي ماڻهو موقعو وٺي قابل نفرت ماڻهن کي مارون ڪڍي، ڪين برف جهڙي ٿڌي پاڻيءَ ۾ پسائي ۽ مٿانئن گند ڪچرو يا گرم رک اڇلائي، پراڻيون عداوتون پاڙيندا هئا. ٻيا وري پرندڙ بنڊيون يا ٽانڊا کڻي، اهڙن ماڻهن مٿان اڇلائيندا هئا، جن سان انهن جي پهرئين ملاقات ٿيندي هئي. پنهنجن ستائيندڙن کان نجات حاصل ڪرڻ جو فقط هڪ ٻي طريقو اهو هوندو هو، جو هيءُ اندازو ڪرڻو پوندو هو ته انهن ڪهڙيءَ شيءِ جو خواب ڏٺو هو. تقريب واري ڏينهن ڳوٺ مان بدروحن کي هڪالي ڪڍڻ جي رسم ادا ڪئي ويندي هئي. مرد جهنگلي جانورن جون کلون ڍڪي، منهن تي خوفناڪ نقاب چاڙهي ۽ هٿن ۾ ڪٽمين جي ٻنيءَ وارو پتر جهلي، هڪ جهوپڙيءَ کان ٻيءَ ڏانهن ويندا ۽ خوفناڪ آواز ڪندا هئا؛ هر هڪ جهوپڙيءَ ۾ چلهه مان باهه ڪڍي، ٽانڊن کي پنهنجن هٿن سان جهوپڙيءَ اندر هيڏانهن هوڏانهن اڇلائيندا هئا. تقريب کان اڳ گناهن جو جيڪو عام اقرار ڪيو ويندو هو، سو شايد بدن اثرن کي عام ماڻهن جي روبرو ترڙي ڪڍڻ جي تياريءَ لاءِ ڪيو ويندو هو. اهو طريقو ماڻهن کي سندن اخلاقي بوجن کان

آڇي ڪرڻ جو هڪ رستو هو، ته جيئن انهن کي هڪ ئي سهل جمع ڪري ٻاهر ڪڍو ڪجي.

پيرو جا انڪاس قبيلي وارا ڳاڙها هندستاني هر سال سيپٽمبر مهيني ڏاري، سٽيوئا نالي هڪ تقريب ملهائيندا هئا، جنهن جو مقصد دارالحڪومت ۽ ان جي پسگردائيءَ سان مرض ۽ مصيبت کي هڪالي ڪيڻ جو هوندو هو. اها تقريب سيپٽمبر مهيني ۾ هن ڪري ايندي هئي، ڇو ته انهيءَ وقت مينهن وسڻ شروع ٿيندا آهن ۽ پهرين وسڪارن کان پوءِ گهڻو ڪري تمام گهڻي بيماري ڦهلجي ويندي آهي. انهيءَ تقريب جي تياريءَ ڪرڻ لاءِ سڀ ماڻهو سرءَ ۾ ڏينهن ۽ رات هڪ جيتري ٿيڻ کان پوءِ ايندڙ چنڊ جي پهرينءَ تاريخ تي روزو رکندا هئا. ڏينهن جي دوران ۾ فاقي ڪيڻ کان پوءِ، جڏهن رات ايندي هئي، تڏهن اهي مڪائيءَ جو ڳوٽل ٿلهو اٽو پچائيندا هئا. اهو ڳوٽل اٽو ٻن قسمن جو ٺهيل هوندو هو. هڪڙي کي پنجن سالن کان وٺي ڏهن سالن جي درميان واريءَ ڇمار جي ٻارن جي رت سان ڳوٽو ويندو هو ۽ اهو رت ڇوڪرن جي ڀرون جي درميان پيشانيءَ واري حصي سان ڪڍيو ويندو هو. انهن ٻنهي قسمن جا اٽا جدا جدا پچايا ويندا هئا، ڇو ته انهن جو ڪم علحده علحده هوندو هو. هر هڪ ڪٽنب جا ڀاتي انهيءَ تقريب ملهائڻ لاءِ پنهنجي وڏي ڀاءُ جي گهر جمع ٿيندا هئا؛ جن کي وڏو ڀاءُ ڪونه هوندو هو، سي پنهنجي ٻئي ڪنهن وڏيءَ ڇمار واري مائٽ جي گهر ويندا هئا. ساڳيءَ رات جو، اهڙا سڀئي ماڻهو، جن ڏينهن جو روزو رکيو هوندو هو، وهنجندا هئا ۽ رت ۾ ڳوٽل اٽي سان ٿورو ڪٺي، ان کي پنهنجي مٿي، منهن، ڇاتيءَ، ڪلهن، ٽنگن ۽ ٻانهن تي مهٽيندا

هئا. آهي ماڻهو اهو ڪم هين لاءِ ڪندا هئا ته جيئن اهو اُتو سندن سيني ڪمزورين کي ڇڪي ٻاهر ڪڍي وجي. انهيءَ کان پوءِ گهر جو مالڪ، رت ۾ ڳوڙل اُتو پنهنجي گهر جي چائنٺ کي مکيندو هو ۽ ان سان ڪجهه حصو دروازي وٽ ڇڏي ڏيندو هو ته جيئن ڏسندڙ ماڻهو سمجهن ته سندس گهر جي پاتين وضو ڪيو آهي ۽ پنهنجا بدن صاف ڪيا آهن. انهيءَ وچ ۾ وڏو پادري "سورج" جي مندر ۾ ساڳيون رسمون ادا ڪندو هو. جيئن ئي "سج" اڀرندو هو، تيئن ئي سڀ ماڻهو ان جي پوڄا ڪندا هئا ۽ کيس عرض ڪندا هئا ته اهو سيني برائين کي شهر کان ٻاهر ڪڍي. ان کان پوءِ، اهي انهيءَ ڳوڙل اُتي سان روزو کوليندا هئا، جو رت کان سواءِ ڳوڙو ويندو هو. جڏهن آهي پنهنجي پوڄا پاٺ ختم ڪندا هئا ۽ روزو کوليندا هئا، جو هڪ مقرر ڪيل وقت تي کوليو ويندو هو، تڏهن هن ارادي سان، ته سيئي ماڻهو هڪ تي "سورج" جي پوڄا ڪن، شاهي خاندان جو هڪ "انڪا،" قيمتي ويس وجهي، پنهنجو جبو ڇيلهه سان ٻڌي ۽ هٿ ۾ نيزو کڻي، "سورج" جي پيغامبر جي حيثيت ۾ قلعي کان ٻاهر ايندو هو. نيزو مختلف رنگن وارن کنين سان سينگاريل هوندو هو، جي ڦر کان وٺي انهيءَ جاءِ تائين لڳل هوندا هئا، جتي اهو ڦر دستي ۾ پيل هوندو هو. اهي کنيون سونن ڇلن سان ٻڌل هوندا هئا. "انڪا" قلعي سان نڪري، ٽڪريءَ تان هيٺ لهندو هو ۽ پنهنجو نيزو ڦيرائيندو هو، تانجو هو انهيءَ چونڪ جي وچ ۾ اچي پهچندو هو، جتي هڪ ڦوهاري وانگر، سوني گهگهي رکيل هوندي هئي، جا پاڻيءَ ۾ جوش ڏياريل مڪائيءَ جي رس جي قربانيءَ ڏيڻ لاءِ استعمال ڪئي ويندي هئي. اتي وري

شاهي خاندان جا چار پيا "انڪا" انتظار ۾ بيٺا هوندا هئا، جن مان هرهڪ جي، هٿ ۾ هڪ ڀالو هوندو هو، جيڪو سان جهو پڌل هوندو هو ۽ هو ڊوڙڻ لاءِ تيار بيٺو هوندو هو. پيغام آڻڻ وارو پنهنجو ڀالو انهن جي ڀالن سان ڇهندو هو ۽ کين چوندو هو ته "سورج" کين حڪم ڏنو آهي ته اهي براين کي شهر مان ٻاهر ڪڍن. جڏهن اهي ڊوڙندا هئا، تڏهن سڀئي ساٿهو، وڏا ۽ ننڍا، پنهنجن پنهنجن گهرن جي دروازن وٽ اچي بيهندا هئا ۽ پنهنجن ڪپڙن کي ائين ڇنڊيندا هئا، ڄڻ ته اهي انهن تان مٽي ڇنڊي رهيا هئا. انهيءَ وقت سڀ وڏي آواز سان هيئن چوندا هئا، "شل براين دور ٿين! اسان هن تقريب جي ڪيتري قدر نه خواهش ڪندا رهيا آهيون. اي هر شيءِ جا "خالق!" اسان کي ٻئي سال تائين جيئڻ ڏي، ته اسين هن جهڙي هڪ وڏيڪ تقريب ڏسون." ڪپڙن ڇنڊڻ کان پوءِ، اهي پنهنجا هٿ پنهنجن مٿن، منهن، ٻانهن ۽ ٽنگن تي ائين ڦيرائيندا هئا، ڄڻ ته اهي وهنجي رهيا هئا. اهو سڀ ڪجهه براين کي پنهنجن گهرن مان ٻاهر ڪڍڻ لاءِ ڪيو ويندو هو، ته "سورج" جا پيغام پهچائيندڙ انهن کي شهر کان ٻاهر ڪڍي ڇڏين. اها ڪارروائي نه فقط انهن گهٽين ۾ ڪئي ويندي هئي، جتان "انڪا" لنگهندا هئا، پر عام طرح شهر جي هرهڪ علائقي ۾ پڻ ائين ڪيو ويندو هو. ان کان سواءِ، سڀ ساٿهو نچندا هئا، جن ۾ خود "انڪا" به شريڪ ٿيندا هئا ۽ درياهن ۽ چشمن ۾ وهجندا هئا ۽ چوندا هئا ته سڀ برايون انهن مان ٻاهر نڪري وينديون. پوءِ اهي ڪکن جون وڏيون مشعلون کڻندا هئا، جن جي چوڌاري ڌاڳا ٻڌل هوندا هئا. انهن کي اهي ٻاري، هڪ ٻئي کي ڏيندا هئا ۽ انهن سان هڪ ٻئي

کي ڏڪ هٽي هيئن چوندا هئا، ”شل سڀ ڏک درد دور ٿين!“ انهيءَ وچ ۾ ٻه پڇندڙ پنهنجن پالن سان شهر کان ٻاهر هڪ سيل جي چوٿين حصي تائين ڊوڙي ويندا هئا، جتي کين وڏيڪ چار ”انڪا“ بيٺل ملندا هئا، جي سندن هٿن مان پالا وٺي، اڳتي ڊوڙندا هئا. اهڙيءَ طرح اهي پالا پڇندڙن جون جدا جدا ٽوليون شهر کان پنجن يا ڇهن سيلن جي مفاصلي تائين کڻي وينديون هيون، جنهن جي ختم ٿيڻ کان پوءِ اهي پڇندڙ پنهنجن پالن سميت درياهه ۾ وهجهندا هئا ۽ انهن پالن کي زمين ۾ کوڙي هڪ سرحد مقرر ڪندا هئا، جنهن جي اندر جلاوطن ٿيل برائين کي داخل ٿيڻ جي اجازت ڪانه هوندي هئي.

گنيءَ جا حبشي هر سال شيطان کي پنهنجن سڀني شهرن مان تمام گهٽين رسمن جي ادائگيءَ سان انهيءَ مقصد جي مقرر ٿيل خاص وقت تي جلاوطن ڪندا آهن. گولڊ ڪوسٽ تي ائڪسم وٽ، انهيءَ ساليانيءَ نيڪاليءَ کان اڳ اٺن ڏينهن تائين هڪ تقريب ملهائي ويندي آهي، جنهن جي دوران ۾ هرطرف کل ۽ خوشي، ٽپڻ، نچڻ ۽ ڳائڻ هوندو آهي ۽ ”طنز آميز ۽ بدناموسيءَ وارن راڳن ڳائڻ جي مڪمل آزادي هوندي آهي. گلاخوري ۽ بدنامي ايتري قدر بلند منزل تي پهتل هوندي آهي، جو ماڻهو پنهنجي بالادستن ۽ زيردستن جي سڀني گناهن، بدمعاشين ۽ ٺڳين جا آزاديءَ سان راڳ ڳائي سگهندا آهن، جنهن جي پاداش ۾ کين ڪابه سزا ڪانه ملندي آهي ۽ نه وري ڪو کين ذري برابر به روڪيندو يا ٽوڪيندو آهي.“ اٺين ڏينهن تي اهي ماڻهو هڪ افسوسناڪ دانهن سان شيطان کي ڳولي هٿ ڪندا آهن ۽ سندس پٺيان ڊوڙندا آهن. مٿس لٺين، پٿرن ۽ هر اهڙيءَ شيءِ جو وسڪارو ڪندا آهن،

جا سنڌن هٿ چڙهي ويندي آهي. جڏهن اهي ڪيس پنهنجي شهر ڪان ٻاهر ڪافي دور تائين پهچائيندا آهن، تڏهن واپس گهر ايندا آهن. انهيءَ طريقي سان ڪيس هڪ ئي وقت هڪ سو ڪان زياده شهرن مان نيڪالي ملندي آهي. انهيءَ خاطريءَ ڪرڻ لاءِ ته اهو وري سنڌن گهرن ڏانهن واپس نه موٽي، زالون گهرن ۾ ڪاٺيءَ ۽ مٽيءَ جي سيني برتنن کي ”سيني ناپاڪاين ۽ خود شيطان ڪان آزاد ڪرڻ لاءِ“ سهڻي صاف ڪنديون آهن.

گولڊ ڪوسٽ تي، ڪيپ ڪوسٽ ڪئسل ۾ ١٩ آڪٽوبر سنه ١٨٤٤ع تي هڪ انگريز اها رسم ادا ٿيندي ڏٺي هئي، جنهن ان جو هيٺيون بيان ڏنو آهي: ”اڄ رات ’ائبون سام‘ نالي هڪ بد روح کي شهر ڪان هڪالي ٻاهر ڪيڏڻ جي ساليانى رسم ادا ڪئي ويئي آهي. جيئن ئي اٺين بجي واري توپ قلعي ۾ ڇوڙي ويئي، تيئن ئي ماڻهن پنهنجن گهرن اندر بندوقون ڇوڙڻ شروع ڪيون، گهرن جي سڄي سامان کي ٻاهر ڪڍيو، ڪوٺين جي ڪنڊن ڪڙڇن ۾ لٺين سان ڌڪ هڻڻ شروع ڪيا ۽ شيطان کي ڊيڄارڻ لاءِ ايتري قدر شور و غل مچايو، جيتري منجهن طاقت هئي. جڏهن انهن سمجهيو ته اهو بد روح گهرن ڪان ٻاهر نڪري چڪو هو، تڏهن ماڻهو به گهٽين ۾ نڪري آيا ۽ شيطان کي شهر ڪان ٻاهر ڪڍي، سمنڊ ڏانهن ڌڪڻ لاءِ، انهن ٻرندڙ مشعلون هيڏانهن هوڏانهن اڇلايون، رڙيون ۽ ڪوڪون ڪيون، ڪاٺيءَ جي ٽڪرن کي هڪ ٻئي سان ٽڪرايو، پراڻا برتن وڄايا ۽ انتهائي پوائتا ۽ هيبتناڪ آواز بلند ڪرڻ شروع ڪيا. انهيءَ رسم ادا ڪرڻ ڪان اڳ ڏينهن اڳ موت جهڙو سناٽو اختيار ڪيو ويندو آهي، ڪابه بندوق ڇوڙڻ نه ڏني ويندي آهي، ڪنهن به

دهل وڄائڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي ۽ ٻن ماڻهن جي درميان ڪوبه گپ شپ ڪرڻ ممنوع هوندو آهي. جيڪڏهن، انهن هفتن جي دوران ۾، ٻن مقامي ماڻهن ۾ اختلاف ٿي پوندو ۽ اهي شهر ۾ گوڙ گهمسان ڪندا، ته ڪين هڪدم بادشاه ڏانهن وٺي ويندا آهن، جتي مٿن ڳرو ڏنڊ وڌو ويندو آهي. جيڪڏهن گهٽيءَ ۾ ڪوڪتو يا سوئر، رڍ يا ٻڪري ڪليل لڌي ويندي هئي، ته ان کي هڪدم ماريو ويندو هو يا ڪوبه ماڻهو ان کي ڪاهي وٺي ويندو هو، سابق مالڪ کي ڪنهن به معاوضي جي دعويٰ ڪرڻ جي اجازت ڪانه هئي. اها، خاموشي ائبوُن ۽سام کي ٺڳڻ لاءِ اختيار ڪئي ويندي آهي، ته جيئن غفلت ۾ هئڻ سبب، مٿس اوچتو حملو ڪيو وڃي ۽ ڪيس ڊيڄائي، شهر کان ٻاهر هڪاليو وڃي. جيڪڏهن انهيءَ خاموشيءَ جي دوران ۾ ڪو ماڻهو مري ويندو آهي، ته سندس عزيزن کي تيسين روڄ ۽ راڙي ڪرڻ جي اجازت ڪانه ملندي آهي، جيسين چار هفتا نه گذرندا آهن."

شيطانن کي ڌڪي ٻاهر ڪڍڻ جي تاريخ ڪڏهن ڪڏهن زرعي موسمن مطابق مقرر ڪئي ويندي آهي. چنانچه، اولهه آفريڪا جي ٽوگولئنڊ جي "هوس" قبيلي وارن ۾، ڀوتن جي اخراج جي ساليانيءَ تقريب 'يئم' ميوي جي نئين فصل ڪائڻ کان اڳي ئي ملهائي ويندي آهي. سردار پنهنجن پادرين ۽ جادوگرن کي ڪوٺائيندا آهن ۽ ڪين چوندا آهن ته ماڻهو نوان 'يئم' کائي، مد هوش ٿيڻ وارا آهن، ان ڪري انهن کي شهر کي صاف ڪرڻ ۽ ڀوتن کي هڪالي ٻاهر ڪڍڻ گهرجي. چنانچه، بد روحن، ڏائڻين ۽ سڀني اهڙين بلائن کي لالچائي ۽ ٺڳي، جي انسان ذات کي هر وقت لڳيون رهن ٿيون، ٻنن ۽ ولين جي ٻهڙن ۾، جي

لڪڙن سان ڀڏل هونديون آهن، بند ڪيو ويندو آهي ۽ انهن کي شهر کان ٻاهر کٽي وچ، مختلف رستن جي پاسن کان زمين اندر کوڙيو ويندو آهي. ان کان هڪ رات پوءِ ڪاٻ ٻاهر ڪانڊ ٻاري ويندي آهي ۽ ڪاٻ غذا ڪانڊ کاڌي ويندي آهي. ٻئي ڏينهن صبح جو زالون پنهنجيون چلهيون ۽ گهر ٻوهاريندڀون آهن ۽ سيڙيل گند ۽ ڪچري کي ڪاٺيءَ جي تڪل ٿالهين تي رکنديون آهن. پوءِ ماڻهو عبادت ڪندا آهن ۽ چوندا آهن ته ”اي اوهين سڀيئي بيماريون، جي اسان جي بدن ۾ آهيو ۽ اسان کي تنگ ڪريو ٿيون، اڄ اسين اوهان کي ٻاهر اڇلائڻ لاءِ آيا آهيون.“ ائين چئي اهي ”اداڪلو جبل“ طرف ايتريءَ تيزيءَ سان وٺي ڊوڙندا آهن، جيتري کين طاقت هوندي آهي ۽ پنهنجن واتن کي ڌڪ هڻندا ۽ هيٺن رڙيون ڪندا ويندا آهن ته ”ٻاهر نڪرو اڄ! ٻاهر نڪرو اڄ! اها جيڪا ڪنهن کي ٻه ماري ٿي، ٻاهر نڪر اڄ! اي اوهين بد ارواح، اڄ ٻاهر نڪرو! ۽ اهي سڀ، جيڪي اسان جي متن ۾ سور وجهو ٿا، اڄ ٻاهر نڪرو! ائنلو ۽ اداڪلو ئي اهي جايون آهن، جيڏانهن هرهڪ برائي پاڻ کي کٽي وچ پهچائي!“ جڏهن اهي اداڪلو جبل تي هڪ خاص وڻ وٽ وڃي پهچندا آهن، تڏهن هرچيز کي اڇلائي گهر موٽي ويندا آهن.

ڏکڻ اوڀر نيوگنيءَ ۾، ڪيريوينا وٽ، جڏهن نون ”يئم“ سيون جو لابارو لٿجي ويو هو، تڏهن ماڻهن گهڻن ڏينهن تائين دعوتون ڪيون ۽ ناچ ڪيا ۽ گهڻي مال ملڪيت، جهڙوڪ نفيڙن هٿيارن، مقامي پيسن، وغيره جي هڪ اوچي ٿلهي جي، جو خاص انهيءَ موقعي لاءِ اڏيو ويو هو، ظاهر ظهور نمائش

ڪئي ويئي. جڏهن محفلون ختم ٿيون، تڏهن سڀئي ماڻهو گڏ ٿيا ۽ انهن رڙين ڪرڻ، گهرن جي ٿنين کي ڌڪن هڻڻ ۽ هر اهڙيءَ شيءَ کي اونڌي ڪرڻ سان، جنهن جي هيٺان هڪ حرفتي روح جي لڪي ويهڻ جو انديشو هو، روحن کي ڳوٺ مان هڪالي ڪڍيو. انهيءَ باري ۾ ماڻهن هڪ مبلغ کي هيءَ سمجهائي ڏني، ته انهن .روحن کي وندرايو ۽ ڪارايو هو ۽ کين دولت مهيا ڪري ڏني هئي ۽ هينئر سندن وارو آهي ته آهي کين ڇڏي، هليا وڃن. ڇا، انهن ناچ نه ڏٺا هئا ۽ راڳ نه ٻڌا هئا ۽ "يئم" ميون جي روحن مان پنهنجا پيٽ نه ڀريا هئا ۽ ڇا، انهن دولت ۽ ٻين سٺين شين جي روحن کي پنهنجي ڪم ڪونه آندو هو، جن کي ٿلهي تي رکيو ويو هو؟ روحن کي وڌيڪ ڇيو ڇا گهرجي؟ انڪري کين ٻاهر وڃڻ ئي گهرجي.

اتر اوڀر هندستان جي "هوز" قبيلي وارن ۾ سال جي وڏي تقريب گهر ۾ لاٻاري جي خوشيءَ ملهائڻ واري آهي، اها تقريب جنوريءَ ۾ ملهائي ويندي آهي، جڏهن آن جون گنديون پريل هونديون آهن ۽ ماڻهو، اتان وارن جي اصطلاح موجب، شرارت سان ڀريل هوندا آهن. "انهن ماڻهن کي هڪ عجيب خيال هوندو آهي ته سال جي انهيءَ عرصي ۾ مرد ۽ زالون بڇڙن ارادن سان ايتري قدر ڀريل هوندا آهن، جو ماڻهوءَ جي جسم جي سلامتيءَ لاءِ کين پنهنجي ٻاهر ڪڍڻ جو موقعو ڏيڻ انتهائي ضروري آهي." انهيءَ تقريب جون رسمون ڳوٺ جي ديوتا کي ٽن ڪڪڙين، هڪ ڪڪڙ ۽ ٻن ڪڪڙين، جي قربانيءَ ڏيڻ سان شروع ٿينديون آهن، جن مان هڪ کي لازمي طور ڪارو هئڻ گهرجي. انهن ڀکين سان گڏ "پلاس" وڻ ("بيوٽي

فرونڊوسا") جا گل، ڇانورن جي ماني ۽ ترن جا ٻج پڻ نذراني طور آڇيا ويندا آهن. اهي نذرانا ڳوٺ جو پوڄاري پيش ڪندو آهي ۽ ساڻ ئي هيءَ پرارٿنا ڪندو آهي ته ايندڙ سال اندر اهي ۽ سندن ٻار ٻچا شل هر مصيبت ۽ مرض کان محفوظ رهن ۽ کين منداڻتا سينهن ۽ ڀلا فصل نصيب ٿين. ڪن هنڌن تي سڄل ماڻهن جي روحن لاءِ ٻڻ پرارٿنائون ڪيون ويندڀون آهن. انهيءَ وقت هڪ بد روح کي ڳوٺ اندر موجود سمجهيو ويندو آهي ۽ ان کان نجات حاصل ڪرڻ لاءِ مرد، زالون ۽ ٻار جلوس جي صورت ۾ سڄي ڳوٺ مان ۽ ان جي هرهڪ حصي ۾ لٺيون کڻي ڦرندا آهن، ڇڻ ته اهي شڪار جي ڪنهن جانور کي ماري رهيا آهن؛ ساڻ ئي اهي زوردار آواز ۾ ڳائيندا ۽ شور و غل مچائيندا ويندا آهن، جيسين کين خاطري ٿئي ته اهو بد روح ڀڄي ويو هوندو. پوءِ ته اهي خوب مجلسون ۽ محفلون رچائيندا ۽ ڇانورن جو بيئر پيئڻ شروع ڪندا آهن، تانجو اهي انهيءَ عياشيءَ لاءِ خوب مد هوشيءَ جي عالم ۾ اچي ويندا آهن، جا بعد ۾ هرطرف شروع ٿي ويندي آهي. اها تقريب "هيئر عام شرابخوريءَ ۽ زنا جوڙڻ ٿي پوندي آهي، جنهن ۾ نوڪر پنهنجن مالڪن طرف پنهنجي فرض ادائي فراموش ڪندا آهن، ٻار پنهنجن والدين ڏانهن فرمانبرداريءَ ۽ احترام جو خيال لاهي ڇڏيندا آهن. مرد زالن جي عزت وساري ڇڏيندا آهن ۽ زالون حيا، نزاڪت ۽ نرم دليءَ جو سڀ خيال وڃائي ڇڏيندڀون آهن؛ تانجو اهي سڀ گوڙ گهمسان مچائيندڙ زاني ۽ شرابخور ٿي پوندا آهن." عام طور "هوز" قوم جا ماڻهو خاموش طبيعت وارا، گهٽ ڳالهائيندڙ، هلت چلت ۾ شانائتا ۽ عورتن ڏانهن نرم هوندا آهن. پر انهيءَ تقريب جي دوران ۾ "سندن فطرتن ۾

عارضي تبديلي اچي ويندي آهي. پر ڇوڪرين ۾ ڏيرون پنهنجن والدين کي بچڙيءَ زبان ۾ چيڙ ينديون رهنديون آهن ۽ والدين پنهنجي اولاد کيءَ مرد ۽ زالون پنهنجي شهواني خواهشن کي پوري ڪرڻ ۾ جانورن وانگر هوندا آهن. سنڌاري قبيلي وارا، جي هوز قوم وارن جا همسايا آهن، انهيءَ تقريب کي ذري گهٽ ساڳئي طريقي سان ملهائيندا آهن. ”انهيءَ تقريب جي نوعيت عامَ آزاد يءَ واري هوندي آهي. چو ته انهيءَ ڏينهن تي هارين کي سندن آقائون ڪارائيندا پيئاريندا آهن ۽ کين پنهنجن مالڪن کي مخاطب ٿيڻ ۾ هر طرح آزادي حاصل هوندي آهي. انهيءَ ڏينهن تي لاباري کي گهر آڻڻ جي خوشي ملهائي ويندي آهي. سڄي سال جي محنت ۽ مشقت جي پڄاڻي ٿيندي آهي ۽ وري نئين سر هر هلائڻ کان اڳ کين ٿورو گهڻو آرام نصيب ٿيندو آهي.“

هندوڪش جبلن ۾ آباد ڪن قبيلن ۾ به، هوز ۽ سنڌارين وانگر، شيطانن کي هڪالي ڪڍڻ جي رسم لاباري کان پوءِ ادا ڪئي ويندي آهي. جڏهن سرءُ جي موسم وارو فصل گهر پهچايو ويندو آهي، تڏهن بد روحن کي آنَ جي گدامن مان ٻاهر ڪڍڻ ضروري سمجهيو ويندو آهي. هڪ خاص قسم جو پيَتُ ڪاڌو ويندو آهي ۽ گهر جو وڏو پنهنجي بندوق کڻي زمين ۾ هڪ فئر ڪندو آهي. پوءِ هو ٻاهر وڃي، بندوق کي ڀرڻ ۽ وري ڇوڙڻ جي ڪم کي لڳي ويندو آهي، تانجو سندس باروت وارو سڄو * سنگ خالي ٿي ويندو آهي. ٻئي طرف سندس سڀ پاڙيسري به انهيءَ ڪم ۾ مصروف هوندا آهن. پيو ڏينهن خوشين ۾ گذاريو ويندو آهي. چترال ۾ انهيءَ

* وحشي ۽ جابلو شڪاري، پنهنجو باروت ڍڳي يا مينهن جي ڍڳي سنگ ۾ بند ڪري، ساڻ کڻندا آهن.

تقريب کي ”شيطان کي هڪالي ڪيڻ“ سڏيو ويندو آهي. ٻئي طرف هندستان جي ڪوند قبيلي وارا شيطانن کي، لاباري واري وقت بدران، ٻيجي وقت هڪالي ڪيندا آهن. انهيءَ وقت اهي ”ٽيري پينو“ ديوتا جي پوڄا ڪندا آهن، جو واڌاري ۽ هرصورت جي فائدي جو ديوتا آهي. تقريب جي پهرين ڏينهن، ٿورين ڪاٺين مٿان هڪ ٽوڪرو رکي، سنجهائئن هڪ ٻي ڊولو ڇڪڙو ٺاهيو ويندو آهي، جنهن جي ڦيٿان ڦيٿن بدران، بانس جي ٿلهن لڪڙن کي استعمال ڪيو ويندو آهي. انهيءَ ڇڪڙي کي ڳوٺ جو پوڄاري سڀ کان اول ڳوٺ جي جدي سردار جي گهر کڻي ويندو آهي، جنهن کي زراعت سان وابسته سڀني رسمن جي ادائگيءَ ۾ پين ناٺهن کان ترجيح ڏني ويندي آهي. انهيءَ هنڌ پوڄاريءَ کي سڀني قسمن جي ٻجن جو ڪجهه مقدار ۽ ٿورا ڪڪڙ ملندا آهن. پوءِ هو انهيءَ ڇڪڙي کي ڳوٺ جي پين گهرن ڏانهن کڻي ويندو آهي، جن مان هرهڪ کيس اهي ئي شيون ڏيندو آهي. آخرڪار، اهو ڇڪڙو ڳوٺ کان ٻاهر هڪ ٻنيءَ ۾ پهچايو ويندو آهي ۽ ڳوٺ جا سڀ نوجوان ان جي پٺيان ويندا آهن. سندن هٿن ۾ ڊگهيون لٺيون هونديون آهن، جن سان اهي هڪ ٻئي کي ماريندا ۽ هوا کي زوردار ڌڪ هڻندا ويندا آهن. جيڪو ٻج انهيءَ طريقي سان ڳوٺ کان ٻاهر نيون ويندو آهي، تنهن کي ”ٻج کي خراب ڪندڙ بدروحن“ جو حصو سڏيو ويندو آهي. ”ائين سمجهيو ويندو آهي ته ڇڪڙي سان گڏ انهن کي به ٻاهر نيون وڃي ٿو، ۽ جڏهن ڇڪڙو ۽ ان ۾ پيل ٻج انهن جي سپرد ڪري، اتي ئي ڇڏيا ويندا آهن، تڏهن کين اناج جي پين ٻجن ۾ دخل درمعقولات ڏيڻ جو ڪو به ٻهانو باقي بچيل ڪونهي.“

بالي پيٽ جا ماڻهو، جو جاوا جي اڀرندي طرف واقع آهي، شيطانن کي وقت بوقت تمام وڏي پئماني تي هڪالي ڪڍڻ جو جتن ڪندا آهن. انهيءَ نيڪاليءَ جو وقت گهڻو ڪري نائين مهيني جي ”اونداهي چنڊ“ واري ڏينهن چونڊيو ويندو آهي. جڏهن شيطانن کي گهڻي وقت تائين هٿ نه لاتو ويندو آهي، تڏهن ملڪ کي ”گرم“ سمجهيو ويندو آهي ۽ پوڄاري انهن کي زوريءَ ڌڪي ڪڍڻ جا احڪام جاري ڪندو آهي، ته متان سڄو بالي پيٽ رهڻ جي ناقابل ٿئي. مقرر ڏينهن تي ڳوٺ يا ضلعي جا سڀ ماڻهو وڏي مندر ۾ اچي جمع ٿيندا آهن. اتي، وڏي چونڪ وٽ شيطانن لاءِ نذرانا رکيا ويندا آهن. جڏهن پوڄاري پرارٿنا ڪري پوري ڪندا آهن، تڏهن سنک وڄائي شيطانن کي انهيءَ طعام کائڻ لاءِ ڪوٺيو ويندو آهي، جو انهن لاءِ تيار ڪيو ويو هوندو آهي. ساڳئي وقت ڪي ماڻهو اڳتي وڌي، پاڪ ٻتيءَ مان، جا وڏي پادريءَ جي سامهون ٻرندي رهندي آهي، پنهنجيون مشعلون روشن ڪندا آهن. ان کان هڪدم پوءِ، تماشاين سان گڏ اهي ماڻهو هر طرف ڦهلجي ويندا آهن ۽ سڀني رستن ۽ گهٽين مان گهمندي، هيئن چوندا ويندا آهن ته ”هليا وڃو! نڪري وڃو!“ جتان به اهي لنگهندا آهن، اتي اهي ماڻهو، جي گهرن ۾ رهجي ويا هوندا آهن، سي شيطانن کي ڀڄائڻ ۾ هٿ وٺائڻ لاءِ فوراً گهر جي دروازن، ٿنڀن، سرن وغيره تي ڪن ڦاڙ آوازن ٺڪ ٺڪ ڪندا آهن. اهڙيءَ ريت گهرن مان تڙجي نڪرڻ کان پوءِ، شيطان انهيءَ طعام ڏانهن ڊوڙندا آهن، جو انهن لاءِ تيار ڪيو ويو هوندو آهي، پر اتي وري پوڄاري بد دعائن ۽ گارين سان سندن استقبال ڪندو آهي، جا ڳالهه کين آخرڪار سڄي ضلعي مان فرار ٿيڻ لاءِ

مجبور ڪندي آهي. جڏهن سيني ڪان پويون شيطان پڇي ويندو آهي، تڏهن سوت جهڙي خاموشي طاري ٿي ويندي آهي، جا پئي ڏينهن تائين به هلندي آهي. ساٿهن جو خيال هوندو آهي ته شيطان پنهنجن پراڻن گهرن ڏانهن واپس اچڻ لاءِ منتظر هوندا آهن ۽ ڪين هن خيال ويهارڻ لاءِ ته بالي، بالي نه نه پر ڪو ويران ۽ بياباني پيت آهي، ساٿهن کي پنهنجن گهرن ڪان چوويهن ڪلاڪن تائين پاهر اچڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي. خود رواجي گهريلو ڪم ڪاريون، حتيٰ ڪه رڌڻ پچائڻ به بند ڪيو ويندو آهي. فقط چوڪيدار ئي گهٽين ۾ ظاهر ٿي سگهندا آهن. سيني جاين تي ڪنڊن ۽ پنن جا هار لٽڪايا ويندا آهن، ته جيئن اجنبين کي اندر داخل ٿيڻ ڪان چتاءُ رهي. ٽين ڏينهن سس سس وچي گهيري جهڙي اها حالت ختم ڪئي ويندي آهي، پر ان وقت به پاهر پنين تي وچڻ ۽ بازار ۾ خريد و فروخت ڪرڻ ڪان ممانعت ٿيل هوندي آهي. اڪثر ساٿهو گهرن اندر رهندا آهن ۽ سچو وقت تاس جي پتن ۽ ڍاري سان پاڻ کي وندرائيندا رهندا آهن.

ٽونڪئين ۾ هڪ "ٽيڪي ڊا" يا بدطنيت روحن جو عام نيڪال گهڻو ڪري سال ۾ هڪ دفعو ڪيو ويندو هو، خاص طرح جڏهن ساٿهن، هاٿين، يا جرنيل جي اصطبل جي گهوڙن يا ملڪ جي چوپائي مال ۾ تمام گهڻو موت واقع ٿيندو هو، جنهن جو سبب اتان جا ساٿهو اهڙن ساٿهن جي نقصان رسائيندڙ روحن ڏانهن منسوب ڪندا آهن، جن کي غداريءَ جي ڏوهه ۾ قتل ڪيو ويو هوندو آهي يا بغاوت ڪرڻ ۽ بادشاهه، جرنيل يا شهزادن جي موت آڻڻ لاءِ منصوبي ٺاهڻ جي الزام هيٺ

ماريو ويو هوندو آهي ۽ انهيءَ سزا جي انتقام وٺڻ لاءِ، جا
ڪين انهن ڏوهن ۾ ڏني ويئي هوندي آهي، اهي بدروح هر شيءِ ڪي
ناس ڪرڻ ۽ خطرناڪ قسم جي ڏاڍائي ڪرڻ لاءِ ڪمرڪشي
ٻيهندا آهن. انهيءَ صورتحال ڪي روڪڻ لاءِ سندن وهم پرستيءَ
ڪين انهيءَ ”ٽيڪيڊا“ جي اداري قائم ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو آهي،
جا شيطان ڪي هڪالي ڪڍڻ ۽ ملڪ ڪي بداروحن ڪان پاڪ
ڪرڻ جي موزون واٽ آهي.“ انهيءَ رسم ادا ڪرڻ لاءِ
پنجويهين فبروريءَ جي تاريخ وارو ڏينهن مقرر ڪيو ويو هو،
جو سندن نئين سال ڪان، جيڪو پنجويهين جنوريءَ تي شروع
ٿيندو هو، پورو هڪ مهينو پوءِ ايندو هو. وچ وارو هڪ مهينو
محفلن رچائڻ، هرقسم جي خوشين ڪرڻ ۽ عام آزاديءَ جي
منڊ هئي. سڄي مهيني جي دوران ۾ وڏيءَ مهر جو منهن هيٺ
ڪري، ڪيس صندوق اندر بند ڪري رکيو ويندو هو ۽ چئجي
ڪٿي، ته قانون ڪي ننڊ ڪرائي ويندي هئي. انصاف ڪرڻ
واريون سڀ عدالتون بند ڪيون وينديون هيون؛ قرضين ڪي
پڪڙي ڪونه سگهبو هو؛ سنها ٿلها ڏوهه، جهڙوڪ رواجي
چوري، جهيڙو فساد ۽ مارڪٽ ديده دليريءَ سان نظر انداز
ڪيا ويندا هئا؛ فقط بغاوت ۽ خون تي ڏيان ڏنو ويندو هو ۽
ڏوهارين ڪي تيسين نظر بند رکيو ويندو هو، جيسين وڏي مهر
وري ڪم ڪرڻ شروع ڪري. عام آزاديءَ جي انهيءَ عرصي
پوري ٿيڻ ڪان پوءِ بدروحن ڪي تڙي ڪڍيو ويندو هو. وڏو جرنيل
فوج جي تمام گهڻن دستن ۽ توب خاني ڪي باقاعده طور مسلح
ڪري، ڪين زرق برق جهنڊا ڏيئي ۽ جنگ جي پوري رعب ۽ داب
سان تيار ڪري، ”ڏوهاري شيطانن ۽ بد نيت روحن

(چـو تہ اهڙيءَ طـرح انهن وٽ سـوٽ جي سزا يافتہ ڏوهارين کي ڦاسيءَ تي چاڙهڻ کان اڳ دعوتن ڪارائڻ جو رواج آهي) کي گوشت جا نذرانا آڇيندو آهي ۽ ڪين ڪائڻ ۽ پيئڻ جي دعوت ڏيندو آهي؛ ان کان پوءِ جلد ئي هو هڪ عجيب ٻوليءَ ۾، اکرن ۽ انگن وغيره ذريعي، مٿن اهڙن مختلف گناهن ۽ ڏوهن جو الزام مڙهيندو آهي، جيڪي انهن ڪيا هوندا آهن، جهڙوڪ انهن ملڪ ۾ بي آرامي ڦهلائي آهي، سندس هاٿين ۽ گهوڙن کي ماريو آهي، وغيره، جن سببي لاءِ اهي سزا ڏيڻ ۽ ملڪ مان نيڪالي ڏيڻ جا مستحق آهن. انهيءَ تي، ننڍيون ۽ وڏيون توبون، آخرين نشانيءَ طور ڇوڙيون وينديون آهن؛ جنهن کان پوءِ سڀ بندوقون ۽ توبون ڇوڙيون ويندیون آهن، تہ جيئن انهن جي انتهائي خطرناڪ آواز ڪري شيطان ڀڄي پيچي وڃن. اهي ماڻهو اهڙا تہ انڌا آهن، جو هن ڳالهہ ۾ يقيني طور اعتبار ڪندا آهن، تہ اهي در حقيقت ۽ بلڪل اثرائتي نموني سان ڪين ڀڄائي ڪڍن ٿا."

ڪئمبوڊيا ۾ بد روحن جو اخراج مارچ مهيني ۾ ڪيو ويندو هو. ٽٽل مجسمن ۽ پٿرن جا ٽڪر، جن کي ڀوتن ۽ شيطانن جو گهر سمجهيو ويندو هو، جمع ڪري، دارالحڪومت ڏانهن آندا ويندا هئا. اتي ايترا هاٿي جمع ڪيا ويندا هئا، جيترا هڪ هنڌ ڪٺا ٿي سگهندا هئا. چنڊ جي چوڏهينءَ رات بندوقن جي باڙهہ ڇوڙي ويندي هئي ۽ شيطانن کي ڀڄائڻ لاءِ سڀيئي هاٿي هڪ وقت زبردست حملو ڪندا هئا. اها رسم مسلسل ٽن ڏينهن تائين ادا ڪئي ويندي هئي. سيام ۾ ڀوتن جو نيڪال پراڻي سال جي آخرين ڏينهن تي عمل ۾ آندو ويندو آهي. محلات مان اشاري طور هڪ بندوق ڇوڙي ويندي آهي؛ ان جو جواب

ٻي اڌي تان ڏنو ويندو آهي ۽ اهڙيءَ طرح هڪ اڌي کان ٻي تائين، تانجو ڦيرن جو اهو سلسلو شهر جي ٻاهرين دروازي تي وڃي پهچندو آهي. اهڙيءَ طرح پوتن کي قدم بقدم هڪالي ڪڍيو ويندو آهي. انهيءَ ڪم ڪرڻ کان هڪ دم پوءِ هڪ مقدس رسي شهر جي گول ديوار جي چوڌاري ٻڌي ويندي آهي ته جيئن جلاوطن ٿيل شيطانن کي واپس موٽڻ کان روڪي سگهجي. اها رسي سخت قسم جي گاهه مان ٺهيل هوندي آهي ۽ ان تي ڳاڙها، پيلا ۽ نيلا پٽا چاپيا ويندا آهن.

يورپ جي بت پرست قومن ۾ به شيطانن، ڏائڻين ۽ بد اثرن جي ساليانِي اخراج جي رواج جو، جيڪڏهن اسين سنڌن پوين ۾ مروج انهن رسمن جي باقي بچيل آثارن مان اندازو لڳايون، ته اهو اسان کي عام جام ڦهليل معلوم ٿئي ٿو. چنانچه، ووٽياڪ قبيلي جي بت پرستن ۾، جي مشرقي روس جا فينش نسل جا رهاڪو آهن، ڳوٺ جون سڀ نوجوان ڇوڪريون سال جي آخرين ڏينهن يا نئين سال جي پهرين ڏينهن تي، لٺين سان مسلح ٿي، جي نون جاين تي چيريل هونديون آهن، هڪ هنڌ اچي جمع ٿينديون آهن. انهن لٺين سان اهي گهر جي سيني ڪنڊن ۽ ڪرڇن ۽ ٻاهرين اڱڻ کي ڌڪ هڻنديون آهن ۽ چونديون آهن ته ”اسين شيطان کي ڳوٺ کان ٻاهر ٿيون ڪڍون.“ ان کان پوءِ اهي لٺيون ڳوٺ کان هيٺ واري درياهه ۾ اڇلايون وينديون آهن ۽ جيئن اهي هيٺ لهنديون وينديون آهن، تيئن شيطان انهن سان ٻئي ڳوٺ ڏانهن هليو ويندو آهي، جتان وري کيس هڪالي ڪڍڻو پوندو آهي. ڪن ڪن ڳوٺن ۾ اها نيڪالي وري ٻئي نموني عمل ۾ آندي ويندي آهي. ڪنوارا مرد ڳوٺ جي هرهڪ گهر

سان اڻ چاپيل اناج جا داڻا، گوشت ۽ برانڊي وٺندا آهن. انهن سيني شين کي اهي ٻاهر ٻنين ۾ کڻي ويندا آهن، ’فر‘- وڻ هيٺان ٻاهه ٻاريندا آهن، اناج جي داڻن کي جوش ڏيندا آهن ۽ هي الفاظ ادا ڪري، ته ”ويرانيءَ ڏانهن منهن ڪر ۽ گهر ڏانهن واپس نه موٽجانءِ“، سڀ ڇٽا اهو کاڌو کائيندا آهن، جيڪو ڳوٺ کان ٻاڻ سان گڏ کڻي آيا هوندا آهن. پوءِ اهي ڳوٺ ڏانهن واپس ورندا آهن ۽ هر اهڙي گهر ۾ داخل ٿيندا آهن، جنهن ۾ ڪي نوجوان عورتون هونديون آهن. انهن نوجوان عورتن کي اهي پڪڙي برف ۾ اڇلائيندا ۽ هيئن چوندا آهن ته ”شل بيماريءَ جا ارواح توکي ڇڏي وڃن.“ اڻ چليل اناج جا داڻا ۽ ٻئي کاڌي جي باقي بچيل اوير پوءِ سيني گهرن ۾ انهيءَ تناسب سان تقسيم ڪئي ويندي آهي، جيترو آن هرهڪ گهر ڏنو هوندو آهي ۽ هرهڪ گهر پنهنجو حصو کائي ختم ڪندو آهي. مالميز ضلعي جي ووٽياڪ قبيلي جي هڪ ماڻهوءَ جي قول مطابق، نوجوان مرد هر اهڙي ماڻهوءَ کي برف تي اڇلائيندا آهن، جنهن کي اهي گهر اندر ڏسندا آهن ۽ انهيءَ کي ”شيطان کي ڏڪي ٻاهر ڪيڻ“ سڏيو ويندو آهي؛ ان کان سواءِ جوش ڏياريل اناج جي داڻن سان ڪجهه مقدار هنن لفظن سان ٻاهه ۾ اڇلايو ويندو آهي، ته ”اي ديوتا، اسان کي بيماريءَ ۽ وبا سان تڪليف نه ڏجانءِ ۽ اسان کي ٻيلي جي ڀوتن جي حوالي نه ڪجانءِ“. پر سيني کان زياده قديم رسم اها آهي، جا ڪاسان حڪومت جا ووٽياڪ ادا ڪندا آهن. سڀ کان اول ”شيطان“ کي منجهند جي وقت هڪ قرباني پيش ڪئي ويندي آهي. پوءِ سڀ مرد گهوڙن جي پٺيءَ تي چڙهي ڳوٺ جي وچ ۾ اچي جمع ٿيندا آهن ۽ اتي ٻيهي اهو فيصلو ڪندا آهن ته

کھڙي گھر سان شروعات ڪجي. جڏھن انھيءَ سوال جو فيصلو ٿي ويندو آھي، جو گھٽو ڪري گرما گرم جھيڙي جھٽي جو باعث ٿيندو آھي، تڏھن سپيئي چٽا پنھنجا گھوڙا پڌندا آھن ۽ چھبڪن، ليمي جي وڻن جي ڏنڊن ۽ ٻريل ٻٽوڙن جي مڇن سان پاڻ کي مسلح ڪندا آھن. ماڻھو سمجھندا آھن تہ ٻريل ٻٽوڙا 'شيطان' لاءِ وڏي ۾ وڏي خوف جو باعث ھوندا آھن. اھڙيءَ طرح مسلح ٿي، اھي پوائٽيون رڙيون ڪندا، ھر ھڪ گھر ۽ ايوان ۾ ڏڪ ھڻندا آھن. پوءِ دروازا بند ڪندا آھن ۽ ٻاھر تڙيل شيطان کي ٽڪون ھڻندا آھن. اھڙيءَ ريت اھي ھڪ کان ٻئي گھر ويندا آھن، تانجو شيطان ھر گھر سان تڙجي نڪرندا آھن. پوءِ وري اھي گھوڙن تي سوار ٿيندا آھن ۽ رڙيون ڪندا ۽ ڏنڊن کي ھرطرف ڦيرائيندا، ڳوٺ کان ٻاھر ويندا آھن. ڳوٺ کان ٻاھر نڪري، اھي پنھنجا ڏنڊا ڦٽي ڪندا آھن ۽ ھڪ دفعو پيھر "شيطان" کي ٽڪون ھڻندا آھن. مشرقي روس جي فينش نسل واري ھڪ ٻي قوم، چيريمس، جا ماڻھو پنھنجن گھرن جي ديوارين کي ليمي جي وڻ جي ڪاٺيءَ جي ڏنڊن سان ڏڪ ھڻي "شيطان" کي ٻاھر ڪڍندا آھن. انھيءَ مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ اھي بندوقون ڇوڙيندا آھن، ڌرتيءَ کي خنجر ٺوڪيندا آھن ۽ چيرن ۾ ۾ ڪاٺيءَ جا ٻرندڙ ڇوڏا وجھندا آھن. ان کان علاوه، اھي باه جي مچن مٿان ٽپ ڏيندا آھن ۽ ائين ڪندي اھي پنھنجا ڪپڙا لاھي ڇڏيندا آھن ۽ ڪن ضلعن ۾ اھي ڪيس ڊيڄائي پڄائڻ لاءِ ليمي جي وڻ جي ڇوڏي سان ٺھيل ڊگھا ٽوٽارا وڄائيندا آھن. جڏھن اھو شيطان پيلي ڏانھن ڀڄي ويندو آھي، تڏھن اھي وڻن کي پنير جي انھن ٽڪين ۽ ڪيڪن سان ڪن سان ڪٽيندا آھن، جن سان محفل مھيا ڪئي ويئي ھئي.

عيسائي يورپ ۾ سال جي ڪن وقتن تي برائيءَ جي طاقتن کي هڪالي ڪيڻ جي قديم بت پرستاڻي رسم جديد دور تائين زنده رهندي آئي آهي. چنانچه، ڪئالا بريا جي ڪن ڳوٺن ۾ مارچ مهيني جو افتتاح ڏائڻين کي هڪالي ڪيڻ سان ڪيو ويندو آهي. اها نيڪالي رات جي وقت ديولين جي گهنڊن جي آواز ۾ سرانجام ڪئي ويندي آهي ۽ ماڻهو گهٽين ۾ ڊوڙندا ۽ هيئن چوندا ڦرندا آهن، ته "مارچ اچي ويو"، "مارچ اچي ويو". ماڻهو چوندا آهن ته مارچ ۾ ڏائڻيون ڦرنديون گهڙنديون آهن ۽ انهيءَ مهيني ۾ اها رسم هر جمعي ڏينهن وري وري ادا ڪئي ويندي آهي. گهڻو ڪري ائين سمجهيو ويندو آهي، جيئن پڙهندڙن اڳ ئي سمجهيو هوندو، ته هڪ قديم بت پرستاڻي رسم پاڻ کي ديول جي تقريبن سان اٽڪائي ڇڏيو آهي. البانيا ۾ "ايسٽر شام ڏينهن نوجوان ماڻهو لاک واريءَ ڪاٺيءَ سان مشعلون ٻاريندا آهن. انهن کي هيڏانهن هوڏانهن ڦيرائيندا، ڳوٺ سان جلوس جي صورت ۾ لنگهندا آهن. آخرڪار، اهي مشعلون درياه ۾ اڇلائيندا آهن ۽ رڙيون ڪندا آهن ته "ها، ڪورا اسين توکي هنن مشعلن وانگر درياه داخل ٿا ڪريون، ته جيئن اوهين ڪڏهن به واپس نه اچو". سائليشيا جا ڪڙمي هيءَ اعتقاد رکندا آهن ته گڊ فرائيڊي ڏينهن ڏائڻيون پنهنجن چڪرن تي نڪرنديون آهن ۽ شرارت ڪرڻ لاءِ وٽن وڏي طاقت هوندي آهي. چنانچه، اسٽريهلنز جي پرسان، اوئيلس وٽ انهيءَ ڏينهن ماڻهو پاڻ کي پراڻين ٻوهارين سان مسلح ڪري، ڏائڻين کي جاين ۽ گهرن مان، زينداري گهرن ۽ چوپائي مال جي ولرن مان وڏي گوڙ گهمسان ۽ ڪڙڪن سان نيڪالي ڏيندا آهن.

مرڪزي يورپ ۾ ڏائڻين کي تڙي ٻاهر ڪيڻ جو مقبول

وقت، والپرجس رات، يعني سي-ڏينهن واري شام آهي يا هئي، جڏهن انهن شرير هستين جي نقصانڪار طاقتن کي پنهنجي عروج تي سمجهيو ويندو آهي. مثال طور ٽائرول ۾ جيئن ٻين هنڌن ۾ پڻ ڪيو ويندو آهي، برائيءَ جي طاقتن جي ٻاهر نيڪاليءَ جي عام طرح ”ڏائڻين کي ساڙي ڇڏڻ“ سڏيو ويندو آهي. اها تقريب ”سي-ڏينهن“ تي ملهائي ويندي آهي، پر ساڳو ان جي تياري ڪرڻ ۾ گهڻي وقت کان وٺي مصروف رهندا آهن. خميس واري هڪ ڏينهن اڌ رات جو لاڪ واريءَ ڪاٺيءَ چونڊن، ڪارن ۽ ڳاڙهن تيڪن واري ”هيملاڪ“ ٻوٽي، ۽ ”سلو“ نالي هڪ ٻوٽيءَ جون ننڍڙيون ڳنڍڙيون ٺاهيون ويندون آهن. اهي محفوظ رکيون وينديون آهن ۽ ”سي-ڏينهن“ تي انهن کي اهي ساڳو ٻاريندا آهن، جن ڪليسا کان مڪمل معافي حاصل ڪئي هوندي آهي. اپريل جي آخري ٽن ڏينهن تي گهرن کي صاف ڪيو ويندو آهي ۽ ”جيونيپر“ ٻيرن ۽ ”رو“ ٻوٽيءَ سان انهن کي ڌوپ واس ڏنو ويندو آهي. ”سي-ڏينهن“ تي، جڏهن شام جو گهنڊ وڄي چڪو هوندو آهي ۽ رات قريب ٿيندي ويندي آهي، تڏهن ”ڏائڻين کي ساڙي ڇڏڻ“ جي رسم شروع ٿيندي آهي. مرد ۽ ڇوڪرا ڇهبڪن، گهنڊن ۽ برتنن سان وڏو گوڙ گهمسان مچائيندا آهن؛ زالون وري ڌوپ جا برتن کڻي هلنديون آهن؛ ڪتن کي کولي ڇڏيو ويندو آهي، جي ڀؤنڪندا ۽ يئون يئون ڪندا، هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙندا-وتندا آهن. جيئن ئي ديول جا گهنڊ وڄڻ شروع ڪندا آهن، تيئن ڪاٺين جي انهن بنڊلن کي، جي لڪڻ سان ٻڌل هوندا آهن، باهه ڏني ويندي آهي ۽ ڌوپ کي ساڙيو

ويندڙو آهي. پوءِ ته سيني گهرن جا گهنڊ ۽ ماڻيءَ تي سڏڻ جا گهنڊ وڄڻ شروع ڪندا آهن، ٿانو ۽ برتن هڪٻئي سان ٽڪرايا ويندا آهن، ڪتا ڀؤنڪندا آهن ۽ هر هڪ کي ان وقت گوڙ گهمسان ۾ شريڪ ٿيڻو هوندو آهي. انهيءَ سڄي ھاء، هوو ۾، سڀيئي وڏي آواز سان ڪيڪون ڪندا آهن :

"ڏائڻ ڀڄ، ڀڄ هتان، يا توسان چڱائي نه ٿيندي."

پوءِ اهي ست دفعا گهرن، واڙن ۽ ڳوٺ جي چوڌاري ڦيريون پائيندا آهن. اهڙيءَ طرح ڏائڻين کي دونهون ڏيئي، سندن لڪي رهڻ وارين جاين سان کين ڪڍيو ويندو آهي. والپرجس رات تي ڏائڻين کي هڪالي ڪيڻ جي رسم ٻئويريا جي گهڻن حصن ۽ بوهيميا جي جرمن باشندن ۾ اڄا تائين يا ويجهڙائيءَ وارن سالن تائين، ادا ڪئي ويندي هئي. چنانچه، بوهمروالڊ جبلن ۾، ڳوٺ جا سڀ نوجوان ماڻهو شام کان پوءِ ڪنهن اوچيءَ جاءِ، خاص طرح ڪنهن چونڪ، تي اچي ڪٺا ٿيندا آهن ۽ پنهنجيءَ پوريءَ طاقت سان ڪجهه وقت تائين گڏجي چهبڪن سان ٺڪاءَ ڪندا آهن. اهو عمل ڏائڻين کي ڀڄائي ڪڍندو آهي؛ ڇو ته جيتريءَ دوريءَ تائين اهو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو هوندو، اوتري تائين اهي برائي ڪندڙ هستيون ڪوبه ضرر رسائي نه سگهنديون. ڪن هنڌن تي وري جڏهن نوجوان ماڻهو چهبڪن سان ٺڪاءَ ڪندا رهندا آهن، ان وقت ڌنار پنهنجا سنڱ وڄائيندا آهن ۽ ان جا ڊگها ڊگها آواز، جي رات جي سناٽي ۾ دور دور تائين ٻڌڻ ۾ ايندا آهن، ڏائڻين جي ڪارروائين تي بندش وجهڻ لاءِ ڏاڍا اثرائتا هوندا آهن.

ڏائڻين کي شڪار ڪرڻ جو هڪ ٻيو وقت، ناتال ۽

*ايپيفني جي درميان وارو ٻارنهن ڏينهن جو عرصو آهي. چنانچ، سائليشيا جا ماڻهو ناتال ۽ نئين سال جي وچ واري عرصي ۾ سڄيءَ رات تائين "پائين" وڻ جي لاک ٻاريندا رهندا آهن، ته جيئن بدبودار ۽ تيز دونهون ڏائڻين ۽ بد روحن کي گهرن ۽ جاين مان ڪڍي ڇڏي؛ ۽ ناتال واريءَ شام ۽ نئين سال جي ڏينهن واريءَ شام تي، اهي ٻنين ۽ کيتن، ٻوٽن ۽ وڻن مٿان گوليون ڇوڙيندا آهن ۽ ميويدار وڻن کي بدروحن جي نقصان کان بچائڻ لاءِ، انهن جي چوڌاري گاهه ويڙهي ڇڏيندا آهن. نئين سال جي ڏينهن واريءَ شام تي، جو سينٽ سلوسيٽر جو ڏينهن آهي، بوهيميا جا ڇوڪرا، بندوقن سان مسلح ٿي، گول چڪرن جي صورت ۾ ٺهي بيهندا آهن ۽ ٽي دفعا هوا ۾ گوليون ڇوڙيندا آهن. انهيءَ کي "ڏائڻين کي فئر ڪرڻ" چيو ويندو آهي ۽ عام اعتقاد آهي ته ڏائڻيون انهيءَ طرح ڀڄي وينديون آهن. انهن ٻارنهن پُر اسرار ڏينهن مان پوين، "ايپيفني" يا "ٻارنهين رات" هوندو آهي ۽ انهيءَ رات کي يورپ جي مختلف علائقن ۾، برائيءَ جي قوتن جي نيڪاليءَ جي موزون موسم ڪري منتخب ڪيو ويو آهي. چنانچ، ليوسرين ڍنڍ تي، برونين وٽ، ڇوڪرا "ٻارنهينءَ رات" جلوس ڪڍندا آهن، مشعلون کڻي گهمندا آهن ۽ سنگن، گهنڊن ڇهبڪن وغيره سان، ٻيلي جي ٻن ماده روحن، اسٽروڊيلي ۽ اسٽراٽيلي کي ڊيڄاري ڪڍڻ لاءِ، وڏو شور ۽ غل ڪندا آهن. ماڻهو سمجهندا آهن ته جيڪڏهن اهي ڪافي وڏو آواز ڪندا، تہ

* ٦ جنوريءَ تي ادا ٿيندڙ هڪ عيسائي رسم؛ انهيءَ رات حضرت مسيح غير يهودين کي پنهنجو ديدار ڪرايو هو.

انهيءَ سال ٿورو ميوو ٿيندو. وري لئبروجيئر ۾، جو ڏکڻ فرانس جو هڪ ضلعو آهي، ”پارنهينءَ رات“ جي شام جو ماڻهو گهٽين ۾ ڊوڙندا آهن، گهنڊ وڄائيندا آهن، ڪيٽليون ٽڪرائيندا آهن، ۽ بي سري آواز پيدا ڪرڻ لاءِ سڀ ڪجهه ڪندا آهن. پوءِ مشعلن جي روشنائيءَ ۾ ٻرندڙ ڪاٺين جي شعلن ۾، اهي هڪ وڏو هُل ۽ هنگامو برپا ڪندا آهن، ڪن ـ ڦاڙ آواز بلند ڪندا آهن ۽ اهڙيءَ طرح رلندڙ ڀوتن ۽ شيطانن کي شهر کان ٻاهر تڙي ڪيڻ جي توقع رکندا آهن.

باب ستونجاهون

عام صدقي جا پڪرا

۱- **جسم اندر سمايل برائين جو نيڪال :** هن حد تائين اسان برائين جي انهيءَ عام نيڪال سان واسطو رکيو آهي، جنهن کي سون سڏو يا فوري اخراج سڏيو آهي. انهيءَ صورت ۾ برايون غائب آهن، ڪم از ڪم عام ماڻهوءَ جي نظر کان پوشيده آهن ۽ انهن کان نجات حاصل ڪرڻ جو طريقو زياده تر حالتن ۾ خالي هوا کي ڌڪن هڻڻ يا ايتري شور ۽ غوغا برپا ڪرڻ جو آهي، جيڪو انهن شرير روحن کي ڊيڄائي، راه فرار اختيار ڪرڻ لاءِ مجبور ڪري. هينئر اسان کي نيڪاليءَ جو هڪ ٻيو قسم مثالن ذريعي سمجهڻو آهي، جنهن ۾ بد اثر ڪنهن ظاهر ظهور صورت يا جسم اندر سمايل ٿين ٿا يا ڪم از ڪم انهن کي ڪنهن اهڙي مادي وسيلي مثال سوار ٿيل سمجهيو وڃي ٿو، جيڪو انهن کي ماڻهن سان ۽ ڳوٺ يا شهر کان ٻاهر ڪڍي وڃڻ لاءِ نقل و حرڪت جي هڪ ذريعي جو ڪردار ادا ڪري ٿو.

ڪئليفورنيا ۾ آباد پومو قبيلي وارا شيطانن کي نيڪاليءَ ڏيڻ جي رسم هر ستين سال ادا ڪندا آهن، جنهن ۾ شيطانن جو ڪردار چمڙا پوش ماڻهو ادا ڪندا آهن.” ويهه يا ٽيهه ماڻهو عجيب و غريب ۽ ڀوائتا نقاب ۽ ڪپڙا پائي، ستن تي ڀڳهريل ڏامر جا برتن رکندا آهن، پوءِ اهي لڪي ڇپي آس پاس

وارن جبلن ڏانهن ويندا آهن. انهن ساٿين کي شيطانن جو ڪردار ادا ڪرڻو هوندو آهي. هڪ نقيب ڳوٺ جي جماعت خاني جي ڪوٺي تي چڙهي ويندو آهي ۽ ساٿين جي ميڙ اڳيان تقرير ڪندو آهي. مقرر ٿيل اشاري تي، جو شام وقت طئي ڪيو ويندو آهي، اهي نقاب پوش جبلن کان ٻاهر نڪري، ڳوٺن تي پرندڙ ڏامر جا برتن رکي، آواز، حرڪت ۽ لباس جي انهيءَ سڄي ساري ڀوائتي ساز و سامان سان گڏ، جنهن جو هڪ وحشيءَ جو دماغ شيطان جي نمائندگي ڪرڻ لاءِ تصور ڪري سگهي ٿو، ڳوٺ ڏانهن ايندا آهن. ڊنل عورتون ۽ ٻار حياتيءَ بچائڻ لاءِ وٺي ڀڄندا آهن، مرد ڪين هڪ گول چڪر اندر وچي ڪٺو ڪندا آهن، ۽ شيطان سان ٻاهم سان وڙهڻ جي اصول مطابق، اهي ٻرندڙ ڪاٺيون هوا ۾ اڇلائيندا آهن، رڙيون ڪندا آهن، اونائيندا آهن ۽ حملو آور شيطانن کي مارڻ لاءِ مٿن خطرناڪ وار ڪندا آهن ۽ اهڙيءَ طرح هڪ اهڙو ڀوائتو منظر پيدا ڪندا آهن ۽ جمع ٿيل سون عورتن جي دلين ۾ ڊپ پيدا ڪندا آهن، جي چيخون ڪندي ڪندي ۽ بيهوش ٿيندي، پنهنجن بهادر بچائيندڙن کي چنبڙي پونديون آهن. آخر ۾، شيطان جماعت خاني اندر داخل ٿيڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندا آهن ۽ سيني کان زياده بهادر ۽ دلير مرد اندر داخل ٿي، ساڻن ٺاهه جون ڳالهيون هلائيندا آهن. انهيءَ کل جهڙي ناٽڪ جي پڄاڻيءَ طور مرد همت ٻڌي، شيطانن کي جماعت خاني مان هڪالي ٻاهر ڪيندا آهن ۽ ڪين وڏي دنگي فساد ۽ جنگ وجدل جي سانگ سان جبلن ڏانهن ڌڪي، ڳوٺ کان ٻاهر هڪالي ڪيندا آهن." موسم بهار ۾، جڏهن درياه جي ڪناري بيد جي وڻن جا پن وڏي

وڏا ٿيندا هئا، تڏهن سڄڻن قبيلي جا ٻاڙها هندستاني پنهنجي وڏي ساليانِي تقريب ملهائيندا هئا، جنهن جي مختلف خصوصيتن سان هڪ، شيطان کي نيڪالي ڏيڻ جي هئي. هڪ ساٿهو پاڻ کي ڪارو رنگ هڻي، شيطان جي نمائندگي ڪندي، ڳاهه وارن ميدانن طرفان اچي ڳوٺ ۾ داخل ٿيندو هو، زالن جي پٺيان پوندو هو، ڪين ڊيڄائيندو هو ۽ سينهن واري ناچ ۾ پاڙي جو ڪردار ادا ڪندو هو، جنهن جو مقصد ايندڙ سال لاءِ جهجهي مقدار ۾ سينهن حاصل ڪرڻ جي خاطري ڪرڻ هو. آخر ڪار، کيس ڊيڪائي ڳوٺ کان ٻاهر ڪڍيو ويندو هو، زالون سندس پٺيان هونديون، ها ۽ طعني بازي ڪنديون، لٺين سان ماريندي يون ۽ متانئس گند ڪچرو اڇلائينديون ويندي يون هيون.

مرڪزي ڪئينسلئنڊ جون ڪي مقامي قومون سولونگا نالي هڪ خطرناڪ هستيءَ ۾ اعتقاد رکنديون آهن، جا نظرن کان غائب رهي، هرطرف نوسيندي ڦرندي آهي. جيڪڏهن ان جي خلاف ڪي رسمون ادا نه ڪيون وڃن، ته اها هستي ماڻهن کي ٻوند ساري وجهي ۽ زالن جي عصمت تي حملو ڪري. اهي رسمون پنجن راتين تائين هلنديون آهن ۽ انهن ۾ اهڙا ناچ ڪيا ويندا آهن، جن ۾ فقط اهڙا مرد حصو وٺي سگهندا آهن، جن جي جسمن مٿان پوائنٽي نموني سان رنگ ٿقيل هوندا آهن ۽ اهي عجيب نموني سان سينگاريل هوندا آهن. پنجين رات تي خود سولونگا، جنهن جي نمائندگي هڪ اهڙو مرد ڪندو آهي، جنهن جي سڄي بدن تي ڳاڙهو رنگ ۽ ڪنس ٿقيل هوندا آهن ۽ جنهن جي هٿ ۾ ڪنهن سان سينگاريل نوڪ وارو هڪ ڀالو

هوندو آهي، اونداهيءَ وچان اوچتو تماشاين مٿان اچي ڪڙڪندو آهي ۽ اهڙو ڏيکاءُ ڪندو آهي، ڄڻ ته انهن کي ختم ڪري ڇڏيندو. پوءِ وڏو طوفان مچي ويندو آهي، هر طرف کان چيخ و پڪار پئي پوندي آهي، پر هڪ وڏيڪ حملي جي ڊونگ ڪرڻ بعد، شيطان اونداهيءَ ۾ غائب ٿي ويندو آهي. سال جي پوئين رات تي، ڪمبوڊيا جي بادشاهن جي محلات کي شيطانن کان پاڪ ڪيو ويندو آهي. ڀوتن وانگر رنگيل ماڻهن جي ٽوليان محلات جي ميدانن ۾ هاٿي ڊوڙايا ويندا آهن. جڏهن انهن کي خارج ڪيو ويندو آهي، تڏهن انهن کي ٻاهر رکڻ لاءِ محلات جي چوگرد سُٽ جو هڪ مقدس ڌاڳو ويڙهيو ويندو آهي. ڏکڻ هندستان ۾، ميسور جي هڪ ضلعي، منظر آباد، ۾ جڏهن هيضي يا ماتا جو مرض ڪنهن ڳوٺ ۾ ڦهلجي ويندو آهي، تڏهن آتان جا رهاڪو هڪ هنڌ جمع ٿي، مرض جي ڀوت کي ڪاٺ جي هڪ مجسمي ۾ داخل ٿيڻ لاءِ منٿون ڪندا آهن ۽ اُن کي، گهڻو ڪري اڌ رات جو، پئي ڳوٺ ڏانهن کڻي ويندا آهن. اُنهيءَ ڳوٺ جا رهاڪو وري ساڳئي نموني سان اهو مجسمو پنهنجي پاڙيسرين کي پهچائيندا آهن ۽ اهڙيءَ طرح ڀوت کي هڪ کان پئي ڳوٺ ڏانهن نيڪالي ڏني ويندي آهي، تانجو اهو درياهه جي ڪناري تي پهچي ويندو آهي، جتي کيس پاڻيءَ ۾ اڇلايو ويندو آهي.

زياده حالتن ۾ وري خارج ڪيل ڀوتن جي نمائندگي بلڪل ڪانه ڪئي ويندي آهي، پر انهن کي غيبي طورمادي ۽ ظاهر وسيلي ۾ موجود سمجهيو ويندو آهي، جو کين کڻي گهمندو ڦرندو آهي. هتي، وري ڪن موقعن تي نيڪالي ڏيڻ ۽ ڪن مقرر عرصن کان

پوءِ نيڪالي ڏيڻ جي درميان فرق ڪي سميز ڪرڻ آساني پيدا ڪندو. ان ڪري اسين ٻهرين حالت سان شروعات ڪريون ٿا.

٢- مادي وسيلي ۾ موجود ٻراين جو وقتي نيڪال :

جيڪو وسيلو ٻوتن کي دور ڪٽي وجي ٿو، سو مختلف قسمن جو ٿي سگهي ٿو. هڪ اهڙو عام وسيلو هڪ ننڍو جهاز يا ٻيڙي آهي. چنانچه، سيرام پيٽ جي هڪ جنوبي ضلعي ۾، جڏهن سڄي ڳوٺ اندر ڪا بيماري ڦهليل هوندي آهي، تڏهن هڪ ننڍڙو جهاز ٺاهيو ويندو آهي، جنهن ۾ چانور، تماڪ، ڪڪڙ جا آنا وغيره ٻريا ويندا آهن، جي سڀني ماڻهن گڏجي ٿورا ٿورا ڪري ڏنا هوندا آهن. جهاز کي هڪ ننڍڙو سڙهه، هنيون ويندو آهي. جڏهن سڀ تياري مڪمل ٿي چڪندي آهي، تڏهن هڪ ماڻهو تمام وڏي آواز ۾ چوندو آهي ته "اي، اوهين سڀ بيماريون، اوهين ماتائون، سورَ، لاڪڙا، وغيره، جي اسان وٽ ايتري گهڻي وقت کان وٺي آيا آهيو ۽ اسان کي اهڙي درد ناڪ نموني سان ڳاري چٽ ڪيو آٿوَ، پر جي هينئر اسان کي تنگ ڪرڻ کان بس ڪري رهيا آهيو، اسان اوهان لاءِ هيءُ جهاز تيار ڪيو آهي ۽ ايترو سيڌو سامان جمع ڪيو آهي، جو اوهان لاءِ سڄي سفر جي دوران ۾ ڪافي ٿيندو. اوهان کي کاڌي، پان جي پنن، سوپارين ۽ تماڪ جي ڪابه ڪمي محسوس ڪانه ٿيندي. وڃو، ۽ اسان وٽان هڪدم جهاز هاڪاري وڃو، اسان جي قريب وري نه اچجو، پر اهڙي ملڪ ڏانهن وڃو، جو هتان کان تمام گهڻو دور هجي. شل سڀ لهرون ۽ هوائون اوهان کي تيز رفتاريءَ سان ان طرف ڌوڪون ڏيئي پهچائين" ۽ اوهان کي اهڙيءَ طرح اوڏانهن پهچائين، جو ايندڙ ڪجهه وقت تائين اسين خوش ۽ تندرست

رهون ۽ شل اسين اوهان مٿان سج کي طلوع ٿيندي وري ڪڏهن به نه ڏسون." پوءِ ڏهه يا ٻارهان ماڻهو انهيءَ جهاز کي سمنڊ جي ڪناري ڏانهن ڪڍي ويندا آهن. ان کي بري هوائن سان گڏ پاڻيءَ ۾ لوڙهي ڇڏيندا آهن. اهڙيءَ طرح انهن کي خاطري ٿيندي آهي ته اهي هميشه يا گهٽ ۾ گهٽ ڪجهه وقت تائين بيماريءَ کان آزاد رهندا. جيڪڏهن اها بيماري وري به مٿن غالب پوندي آهي، ته انهن کي پڪ هوندي آهي ته اها ساڳي نه، پر ڪا ٻي بيماري آهي، جنهن کي ڪجهه وقت کان پوءِ اهي ساڳيءَ طرح خارج ڪري ڇڏيندا آهن. جڏهن پوتن سان ڀريل جهاز نظرن کان غائب ٿي ويندو آهي، تڏهن ان جا حمال واپس گهوٽ ايندا آهن، جنهن تي اهو ماڻهو وڏي واڪي سان چوندو آهي، "بيماريون هينئر هليون ويئون آهن، غائب ٿي ويئون آهن، ڪين جلاوطن ڪيو ويو آهي ۽ اهي جهاز ۾ چڙهي هيتان هاڪاري ويئون آهن."

ساڳين رسمن کان ايسٽ انڊيز جي ٻين ٻيٽن ۾ به ڪم ورتو ويندو آهي. چنانچه، تيمور-لاٽ ۾ اهڙن پوتن کي نڳڻ لاءِ، جي بيماري پيدا ڪري رهيا هوندا آهن، ٻن سڙهن واريءَ هڪ ٻيڙيءَ کي، جنهن ۾ ماڻهوءَ جو هڪ مجسمو ۽ وڏي سفر لاءِ سيڌو سامان رکيل هوندو آهي، هوا ۽ ويرن سان لڙهي وڃڻ ڏنو ويندو آهي. جنهن وقت ان کي پاڻيءَ اندر هلايو ويندو آهي، تنهن مهل ماڻهو رڙ ڪري چوندا آهن ته "اي بيماري، هتان هلي وڃ ؛ پٺتي موٽ ؛ تون هن غريب ملڪ ۾ ڇا پيئي ڪرين؟" انهيءَ کان ٿي ڏينهن پوءِ، هڪ سوئر کي ماريو ويندو آهي ۽ سندس گوشت مان ڪجهه حصو ڊيو ڊيلعا کي پيش ڪيو ويندو آهي، جو سج اندر رهندو آهي. سيني کان زياده، هڪ پوڙهو

ساڏهو چوندو آهي، ”ته اي پوڙها سائين، آءٌ اوهان کي عرض ٿو ڪريان ته پوٽن ۽ ڏهٽن، پارن، زالن ۽ مردن کي خوش ڪريو، ته جيئن اسين جانور ۽ سوئر جو گوشت کائي، ۽ کجيءَ جو شراب پي سگهون. آءٌ پنهنجي وعدي کي پاڙي ڏيندس. پنهنجو حصو کاءُ ۽ ڳوٺ جي سيني ساڻهن کي خوش ڪر“. جيڪڏهن اها بيڙي ڪنهن آباد هنڌ تي ڦاسي، زمين تي نڪري ايندي ته بيماري اتي ڦٽي پوندي. چنانچه، ساحل وارن ساڻهن ۾ زمين ۾ ڦاٿل اهڙي بيڙي تمام گهڻو ڏپ پيدا ڪندي آهي ۽ اهي هڪدم ان کي ساڙيندا آهن، جو ته پوءِ باه کان پڇندا آهن. بورو نالي هڪ پيٽ ۾ اهڙي بيڙي، جا مرض جي پوٽن کي ڪٽي ويندي آهي، گهڻو ڪري ويهه فوٽ ڊگهي هوندي آهي ۽ سنجهس سڙه، ونجهه ۽ لنگر وغيره رکيل هوندا آهن ۽ ان کي ڪاڏي پيتي جي سامان سان پريو ويندو آهي. هڪ ڏينهن ۽ هڪ رات تائين ساڻهو گهنڊ ۽ دهل وڃائيندا ۽ هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙي، پوٽن کي ڊيڄاريندا رهندا آهن. ٻئي ڏينهن صبح جو، ڏهه ڊگها ۽ طاقتور نوجوان مرد ساڻهن کي وٽن جي ٽارين سان ڌڪ هڻندا آهن، جن کي مٽيءَ جي برتن ۾ رکيل پاڻيءَ اندر اڳواٽ پوڙي رکيو ويندو آهي. جڏهن انهن اها ڪارروائي ڪري ختم ڪئي هوندي آهي، تڏهن اهي سمنڊ جي ڪناري ڏانهن ڊوڙي ويندا آهن، اهي ٽاريون ننڍيءَ بيڙيءَ ۾ اڇلائيندا آهن ۽ هڪ ٻي بيڙي تمام گهڻيءَ عجلت سان تيار ڪري، بيماريءَ سان پريل بيڙي ان سان ٻڌي، ٻنهي کي دور سمنڊ ڏانهن گهلي وٺي ويندا آهن. اتي پهچي، اهي انهن کي الڳ ڪري ڇڏي ڏيندا آهن ۽ ساڻهن سان هڪ چٽو زوردار آواز سان چوندو آهي، ته ”اي ڏاڏا ماتا جا

مرض، هليو وڃ - رضامنديءَ سان هليو وڃ - وڃ، وڃي ڪو ٻيو ملڪ ڏس؛ اسان تنهنجي مسافريءَ لاءِ ڪاڏو تيار ڪيو آهي، اسان وٽ هينئر باقي ٻيو ڪجهه به ڏيڻ لاءِ بچيل ڪونهي."
جڏهن آهي واپس ڪناري ڏانهن موٽي ايندا آهن، تڏهن سڀ ماڻهو گڏجي سمنڊ ۾ وهنجندا آهن. هن رسم ۾ ماڻهن ڪي وڻ جي ٽارين سان ڌڪن هڻڻ جو سبب صاف طرح انهن ڪي بيماريءَ جي ڀوتن کان ڇڏائڻ جو آهي، جن لاءِ پوءِ ائين سمجهيو ويندو آهي ته اهي انهن ٽارين ڏانهن منتقل ٿي وڃن ٿا. ان ڪري ئي ٽارين ڪي ننڍيءَ ٻيڙيءَ ۾ اڇلائي، ڪيس ٻيءَ ٻيڙيءَ سان ٻڌي سمنڊ ڏانهن ڪٽي وڃڻ ۾ ايتري قدر تڪڙ ڪئي ويندي آهي. اهڙيءَ طرح سيرام جي اندروني ضلعن ۾، جڏهن ماتا جي بيماري يا ٻيو ڪو مرض ڦهليل هوندو آهي، تڏهن پوڃاري سڀني گهرن ڪي مقدس ٽارين سان ڌڪ هڻندو آهي ۽ پوءِ انهن ڪي پاڻيءَ ۾ اڇلائيندو آهي، ته جيئن اهي سمنڊ ڏانهن وهي وڃن؛ بلڪل ساڳيءَ طرح جيئن روس جي ووتياڪ قبيلي وارن ۾، انهن لٺين ڪي، جن سان شيطانن ڪي ڳوٺ مان هڪاليو ويو هوندو آهي، درياه ۾ اڇلايو ويندو آهي، ته جيئن پاڻيءَ جو وهڪرو انهيءَ نقصانڪار بارڪي وهائي ڪٽي وڃي. ٻيڙيءَ اندر بيمار ماڻهن جي نمائندگي ڪرڻ لاءِ گڏن ڪي ويهارڻ جي ترڪيب به، ته جيئن ڀوتن ڪي انهن جي پٺيان وڃڻ لاءِ لالچايو وڃي، غير معمولي ناهي. مثال طور، بورنيو جي ساحل تي آباد بت پرست قومن مان اڪثر، وچڙندڙ بيماريءَ ڪي هيٺينءَ ريت هڪالي ڪيڻ جي ڪوشش ڪنديون آهن. اهي ڪجيءَ جي ڳپ مان هڪ يا وڌيڪ ماڻهن جا ٻي ڊولا مجسما اڪيري ٺاهيندا آهن ۽ انهن

ڪي هڪ ننڍڙي ٻتيلي يا ٻيڙيءَ يا سڄي ساز و سامان واري هڪ مڪمل جهاز ۾ چانورن ۽ ڪجهه ڪاڌي سان گڏ رکندا آهن. ٻيڙيءَ کي سوپارين جي ڪچيءَ جي ٻور ۽ سندس پنن سان ڏاهيل پٽيين سان سينگاريو ويندو آهي ۽ اهڙيءَ طرح ڏاهيل ۽ سينگاريل ننڍڙيءَ ٻيڙيءَ کي لهندڙ وير سان گڏ سمنڊ ڏانهن لوڙهي ڇڏيو ويندو آهي جا، ماڻهن جي احمقانہ خيال يا اميد مطابق، بيماريءَ کي پاڻ سان گڏ کڻي ويندي آهي.

عام طرح، جيڪو وسيلو سڄيءَ قوم جي جمع ٿيل ڀوتن يا براين کي کڻي ويندو آهي، سو ڪو ئي جانور يا صدقي جو ٻڪرو هوندو آهي. هندستان جي مرڪزي صوبن ۾، جڏهن ڪنهن ڳوٺ ۾ ڪالرا ڦهليل هوندي آهي، تڏهن هرهڪ ماڻهو سج لهڻ کان پوءِ گهر هليو ويندو آهي. پوءِ پوڄاري گهٽين ۾ گهمندا آهن ۽ هرهڪ گهر جي ڇت سان هڪ ڪک ڪڍي، ان کي چانورن، گيهه وغيره سان ملائي ڳوٺ جي مشرق طرف واقع ڪنهن مندر ۾ نذراني طور باهه ۾ اڇلايو ويندو آهي. ڇنوزن کي ڳاڙهو سندر ٿڦي، دونهي طرف هڪليو ويندو آهي؛ ماڻهن جو اعتقاد آهي تہ اهي بيماريءَ کي پاڻ سان گڏ کڻي ويندا آهن. جيڪڏهن اهي ناڪامياب ٿيندا آهن، تہ ٻڪرين کي ۽ سيني کان آخر، سوئرن کي آزمايو ويندو آهي. جڏهن هندستان جي "ڀار"، "ملان" ۽ "ڪرمي" قبيلن ۾ ڪالرا پوندي آهي، تڏهن اهي ڪا ٻڪري يا مينهن وٺي، - ٻنهي حالتن ۾ جانور جي مادي هجي ۽ آها انتهائي سياه رنگ جي هئڻ گهرجي- ڪجهه ان جا داڻا، لونگ ۽ سندر کڻي، انهن کي پيلي رنگ جي ڪپڙي ۾ وجهي، انهيءَ جانور جي پٺيءَ تي

پڏي، ڪيس ڳوٺ ڪان ٻاهر هڪالي ڪڍندا آهن. جانور ڪي ڳوٺ جي سرحد ڪان ٻاهر پهچايو ويندو آهي ۽ ڪيس واپس ورڻ ڪونہ ڏنو ويندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن پاڏي ڪي ڳاڙهو رنگ ٽڪيو ويندو آهي ۽ پوءِ ان ڪي پاسي واري ڳوٺ ڏانهن هڪاليو ويندو آهي، جتي اهو بيماريءَ ڪي پاڻ سان گڏ ڪٽي ويندو آهي.

ڊِنڪا قبيلي وارن ۾، جي "اڇي نيل درياه" جي ڪنارن تي رهندڙ سالدار ساٿهو آهن، هر هڪ خاندان وٽ هڪ مقدس ڳئون هوندي آهي. جڏهن ملڪ ڪي ڪنهن جنگ، ڏڪار يا ٻيءَ ڪنهن عام شامت جو خطرو لاحق ٿيندو آهي، تڏهن ڳوٺ جا سردار ڪنهن ٻہ هڪ خاندان ڪي چوندا آهن تہ اهي پنهنجيءَ مقدس ڳئونءَ ڪي صدقي جي ٻڪري ٿيڻ لاءِ ڏين. انهيءَ جانور ڪي عورتون درياه جي ڪنڌيءَ تي ڪاهي ويندیون آهن، جتان ان ڪي ٻئي پار پهچائي، رلڻ ۽ درندن جي شڪار ٿيڻ لاءِ ڇڏي ڏينديون آهن. پوءِ اهي عورتون خاموشيءَ سان واپس ايندیون آهن ۽ ان وچ ۾ پٺتي ڪونہ نهارينديون آهن؛ اهي سمجهنديون آهن تہ جيڪڏهن اهي پٺتي نگاه ڪنديون تہ انهيءَ رسم ۾ ڪوبہ اثر باقي ڪونہ رهندو. سنہ ١٨٥٧ع ۾، جڏهن بوليويا ۽ پيروءَ جي آئمارا قبيلي وارن ڳاڙهن هندستانين ۾ پليگ اچي پيئي، تڏهن انهن ڪاري رنگ جي هڪ * "لاما" جانور جي پٺيءَ تي پليگ جي مريضن جا ڪپڙا وجهي، مٿانئن برانڊي ڇڙڪائي، انهيءَ جانور ڪي هن اميد سان جبلن ڏانهن ڪولي ڇڏي ڏنو تہ اهو وبا ڪي پاڻ سان گڏ ٻاهر ڪٽي ويندو.

* ڏکڻ آمريڪا جو هڪ باربردار جانور، جو وڏيءَ رڍ سان مشابهت رکندو آهي ۽ اٺ جي خاندان سان وابستہ آهي.

ڪن موقعن تي صدقي جو ٻڪرو ماڻهوءَ کي بڻايو ويندو آهي. مثال طور، يوگنڊا جي بادشاهہ کي ديوتائون وقت بوقت آگاہ ڪندا هئا تہ سندس دشمن، "ٻئنيورو" قبيلي وارا کيس ۽ سندس ماڻهن کي مرض ۾ مبتلا ڪري مارڻ لاءِ، سندن خلاف جادو ڪري رهيا آهن. اهڙيءَ آفت کي ٽارڻ لاءِ بادشاهہ دشمن جي ملڪ، "ٻنيورو"، ڏانهن صدقي جو هڪ ٻڪرو موڪليندو هو. صدقي جو اهو ٻڪرو گهڻو ڪري هڪ ماڻهوءَ ۽ هڪ ڇوڪري يا هڪ عورت ۽ سندس ٻار تي مشتمل هوندو هو، جن کي ڪنهن نشان يا جسماني وڏ سبب، جنهن کي ديوتائن ڏنو هو ۽ جن جي ذريعي انهن کي سڃاڻبو هو، منتخب ڪيو ويندو هو. انهيءَ هنڌ، صدقو ٿيندڙ انهن ماڻهن جا هڏ گڏ پيچي، کين چڙي، چڙي دشمن جي ملڪ ۾ مرڻ لاءِ ڇڏي ڏنو ويندو هو، جو تہ انهن کي ايتريقدر لولو ۽ لنگڙو ڪيو ويندو هو، جو اهي رڙهي رڙهي يوگنڊا ڏانهن واپس نہ وڃي سگهندا هئا. اهڙيءَ طرح، انهيءَ مرض يا پليگ کي صدقي وارن ماڻهن ڏانهن منتقل ٿيل سمجهيو ويندو هو ۽ ان کي انهن ماڻهن جي جسمن اندر انهيءَ ملڪ ڏانهن واپس ٿيندو سمجهيو ويندو هو، جتان اهو مرض اصل ۾ آيو هو.

چين جي ڪن قديرالنسل قبيلن مان ڪي، وبا جي خلاف حفاظت طور، هڪ قويالجثہ ماڻهوءَ کي صدقي جي ٻڪري جي ڪردار ادا ڪرڻ لاءِ منتخب ڪندا آهن. پنهنجي منهن کي رنگ ڻڦي، اهو ماڻهو بيماريءَ ۽ پين سيني برن اٿرن کي فقط کيس چنبڙڻ لاءِ آماده ڪرڻ واسطي، گهڻيئي شرارت آميز حرڪتون ڪندو آهي. انهيءَ ڪم ۾ کيس هڪ پوڄاري مدد ڪندو آهي.

آخرڪار، صدقي جي انهيءَ پڪري ڪي، مرد ۽ زالون گهنڊ ۽ ڇمڻا وڄائيندا، ڊوڙائيندا آهن، جو تمام تيز رفتاريءَ سان ڳوٺ يا شهر سان پڄي ويندو آهي. پنجاب ۾ چوپائي مال جي هڪ وچرندڙ بيماريءَ جو علاج، چماڙ ذات جي ڪنهن ساٿهوءَ کي مزدوريءَ تي وٺي، سندس سنهن ڳوٺ کان ٻئي طرف ڪري، ٻاهر ۾ ڳاڙهي ڪيل ڏاٽي سان ڏنبي ڏيئي، پيلي ڏانهن موڪلڻ آهي ۽ اهڙيءَ طرح ائين سمجهيو ويندو آهي ته اهو مال جي انهيءَ مرض کي پاڻ سان گڏ ڪٺي ويندو. بهرحال، چماڙ کي پڻي ڪونه نهارڻو هوندو آهي.

۳. مادي وسيلي جي مدد سان برائين جي فصلي نيڪالي:

برائين جي صدقي جي پڪري يا ٻئي ڪنهن مادي ذريعي رستي، واسطيواري نيڪالي، انهن جي غيبي صورت ۾ بي-واسطي واريءَ نيڪاليءَ وانگر، آهستي آهستي وڃي فصلي صورت اختيار ڪري ٿي ۽ ان جو سبب به ساڳيوئي آهي. چنانچه، هندستاني پيٽن جي سيڙ سان لپٽي، موئا ۽ لاڪور نالي پيٽن جا ساٿهو هر سال گهڻو ڪري مارچ جي مهيني ۾، پنهنجن سيني مرض کي سمنڊ ڏانهن موڪليندا آهن. اهي ساٿهو ڇهه فوٽ ڊگهي هڪ پيڙي ٺاهيندا آهن، جنهن کي سڙهن، ونجهن ۽ ٻئي سڄي سازوسامان سان سينگاريندا آهن ۽ هرهڪ خاندان ان ۾ ڪجهه چانور، ميوو، هڪ پکي، ٻه آنا، پنين کي ناس ڪندڙ ڪجهه جيت جنتر وغيره رکي ويندو آهي. پوءِ اهي پيڙيءَ کي سمنڊ طرف لوڙهي ڇڏيندا آهن ۽ هيئن چوندا آهن: ”سيني قسمن جي بيماريءَ کي هتان ڪٺي وڃ، ڪين پين پيٽن ڏانهن ڪٺي وڃ، پين ملڪن ڏانهن ڪٺي وڃ ۽ انهن کي اهڙن ملڪن ۾ وڃي تقسيم ڪر، جي مشرق طرف واقع آهن ۽

جتان سج آپري ٿو." بورنيو جي "بياجا" قوم وارا هر سال هڪ ننڍيءَ ٻيڙيءَ کي قوم جي ماڻهن جي گناهن ۽ بد بختين سان ڀري، سمنڊ ڏانهن موڪليندا آهن. ڪنهن به اهڙي جهاز جي خلاصين کي، جو اتفاق سان سمنڊ ۾ انهيءَ بدشگونيءَ واريءَ ٻيڙيءَ سان ملي ويندو، انهن سڀني مصيبتن ۽ بيمارين جو شڪار ٿيڻو پوندو، جي انهيءَ ٻيڙيءَ ۾ ڀريل هونديون. برٽش نارٿ بورنيو جي ٿاران ضلعي جا "ڊوسون" قبيلي وارا به هر سال ساڳئي قسم جي هڪ رسم ادا ڪندا آهن. اها رسم سڄي سال جي رسمن مان سڀني کان زياده اهم هوندي آهي. ان جو مقصد، انهن سڀني بد روحن کي، جي گذريل ٻارهن مهينن جي دوران ۾ گهرن اندر يا سندن آس پاس جمع ٿيا هوندا، سنجيدگيءَ سان تڙي ڪڍڻ وسيلي، ايندڙ سال لاءِ ڳوٺ ۾ خوش نصيبيءَ آڻڻ جو هوندو آهي. ڀوتن کي ڀڄائي ڪڍڻ ۽ جلاوطن ڪرڻ جو ڪم خاص طرح عورتن مٿان عائد ٿيندو آهي. پنهنجين بهترين پوشاڪن ۾ ملبوس ٿي، اهي جلوس جي صورت ۾ ڳوٺ ۾ ڦرنديون آهن. منجهانئن هڪ جڻي هڪ ڪير پيئاڪ ٻڪر کي ڏڪريءَ ۾ وجهي ڀٽيءَ تي رکي، ڪٺي هلندي آهي. سڀني عورتن کي ننڍيون ننڍيون لٺيون ساڻ هونديون آهن، جن سان اهي سوزون وقتن تي انهيءَ ننڍڙي سوئر کي مار ڪڍنديون رهنديون آهن. سندس چيخون ۽ دانهون آواره روحن کي پاڻ ڏانهن ڪشش ڪرڻ ۾ مدد ڏينديون آهن. هرهڪ گهر وٽ عورتون ڳائينديون ۽ نچنديون آهن، پتل جا جهانجهه ۽ ٻنهي هٿن سان پتل جون ننڍيون گهنڊيون وڄائينديون آهن. جڏهن اهو ناٽڪ ڳوٺ جي هرهڪ گهر اڳيان پورو ڪيو ويندو آهي، تڏهن اهو جلوس درياه ڏانهن

ويندو آهي ۽ اهي سڀئي بد ارواح، جن کي جلوس وارن هرهڪ گهر مان پڇائي ڪڍيو هوندو آهي، درياه جي ڪنڌيءَ تائين سندن پٺيان ويندا آهن. اتي هڪ دهقاني ٻيڙي اڳي ئي تيار ڪري، ڪناري سان ٻڌي ويندي آهي. ٻيڙيءَ ۾ ڪاڌي، ڪپڙي رڌڻ پچائڻ جي ٿانون ۽ ترارين جا نذرانا رکيل هوندا آهن ۽ ٻيڙيءَ جي عرشي تي مردن، عورتن، جانورن ۽ پکين جا گهٽيئي مجسما رکيا هوندا آهن، جي سڀئي ڪجيءَ جي پنن مان ٺهيل هوندا آهن. بد ارواح هيٺر ٻيڙيءَ تي سوار ٿيندا آهن ۽ جڏهن سڀئي چڙهي ايندا آهن، تڏهن ٻيڙيءَ کي ڌڪيو ويندو آهي ۽ پاڻيءَ جي وهڪري سان گڏ، سڀني پوتن کي ساڻ کڻي، ڪيس درياهه ۾ هيٺ لهي وڃڻ لاءِ ڇڏي ڏنو ويندو آهي. اتفاق سان جيڪڏهن ڳوٺ جي قريب ئي ٻيڙي ڌرتيءَ ۾ ڦاسي، بيهي رهندي آهي، ته ڪيس هڪدم ڀرپور طاقت سان ڌڪو ڏيئي اڳتي ڪيو ويندو آهي، ته متان غيبي مسافر وري زمين تي اچڻ ۽ ڳوٺ ڏانهن واپس موٽڻ جو اهو موقعو هٿان مان وڃڻ ڏين. آخر ۾، ننڍڙي سوئر جي تڪليفن کي، جنهن جي دانهن ۽ ڪوڪن پوتن کي سندن خفيه جاين کان ٻاهر اٿڻ ۾ مدد ڪئي هئي، موت ذريعي ختم ڪيو ويندو آهي، ڇو ته سوئر کي ماري سندس لاش درياهه ۾ اڇلايو ويندو آهي.

هر سال، خشڪ موسم جي شروع ٿيڻ وقت، نڪوبار ٻيٽ جا باشندا جهاز جو هڪ نمونو ناهي ڳوٺن مان کڻي گهمندا آهن. شيطانن کي جهوپڙين مان ڊوڙائي ٻاهر پڇايو ويندو آهي ۽ کين ننڍڙي جهاز تي چاڙهيو ويندو آهي، جنهن کي هاڪاري هوا جي رحم و ڪرم تي ڇڏي ڏنو ويندو آهي. انهيءَ رسم جو

ٻيان هڪ مذهبي تعليم ڏيندڙ ڏنو آهي، جنهن جولاءِ ١٨٩٧ع
۾ انهيءَ رسم کي ادا ٿيندي ڏٺو هو. ٽن ڏينهن تائين ماڻهو ۽
وڏا ترندڙ ڇڪڙا، جن جي شڪل و صورت ننڍين ٻيڙين سان
مشابهت رکندڙ هئي، تاهڻ ۾ مصروف رهيا، انهن کي سڙهه
ٻڌا ۽ منجهن کي مخصوص پن پريسا، جن ۾ شيطانن
کي ڀڄائي ڪڍڻ جي مفيد خاصيت هئي. هڪ طرف نوجوان
انهيءَ ڪم ۾ مصروف هئا، ته ٻئي طرف ڀوتن کي ڀڄائيندڙ
جادوگر ۽ قوم جا سردار هڪ گهر ۾ ويهي واري وٽيءَ سان
گيت ڳائي رهيا هئا؛ پر رڪي رڪي، اهي ٻاهر اچي، لٺين
سان مسلح ٿي، سمنڊ جي ڪناري تي پسار ڪري رهيا هئا ۽
شيطان کي ڳوٺ اندر داخل ٿيڻ کان منع ڪري رهيا هئا. رسم
جي چوٿين ڏينهن تي هڪ اهڙو نالو ڏنو ويو هو، جنهن جي
معنيٰ "سڙهن ذريعي شيطان کي هڪالي ٻاهر ڪڍڻ" جي آهي.
شام جو سڀيئي ڳوٺاڻا جمع ٿيا ۽ زالون رک ۽ شيطان کي تڙي
ڪڍڻ وارن پنن سان ڀريل ٽوڪرا کڻي آيون. پوءِ اهي پن
سيني، پوڙهن ۽ جوانن ۾ تقسيم ڪيا ويا. جڏهن سڀ تياري
پوري ٿي ويئي، تڏهن طاقتور ماڻهن جي هڪ گروه، جن سان
جادوگرن جو هڪ محافظ دستو ساڻ هو، ڇڪڙن مان هڪ کي
ڳوٺ جي قبرستان جي ساڄي طرف، سمنڊ ڏانهن کڻي ويو ۽ اتي
پهچي، ان کي پاڻيءَ ۾ لاٿو. جيئن ئي پهريون گروه واپس آيو،
تيئن وري ماڻهن جو هڪ ٻيو گروه ٻئي ڇڪڙي کي ڪناري
طرف کڻي ويو ۽ ان کي ساڳيءَ طرح قبرستان جي ڏائي طرف
سمنڊ ۾ وڃي لاٿو. هينئر، جڏهن شيطانن سان ڀريل ٻيڙا پاڻيءَ
۾ لاٿا ويا، تڏهن زالن انهن مٿان ڪناري تان ٻيهي رک اڇلائي

۽ سڄي مجمع زوردار آواز ۾ هيئن چيو ته ”پڇي وڃ، اي شيطان، پڇي وڃ، وري واپس نه اچ!“ هوا ۽ وير سڻاوا هئا، جنهن ڪري پيئي پيڙيون جلد ئي اتان هاڪارجي هليون ويئون ۽ انهيءَ رات سڀني ساڻهن وڏيءَ خوشيءَ سان محفلون ڪيون، ڇو ته ”شيطان“ چئورا طرف هليو ويو هو. نڪوبار جي پين ڳوٺن ۾ پڻ انهيءَ قسم جي رسم هرسال ادا ڪئي ويندي آهي، پر مختلف جاين تي اهي رسمون مختلف وقتن تي ادا ڪيون وڃن ٿيون.

چين جي گهٽين قديم النسل قومن ۾، هرسال جي ٽين مهيني ۾ هڪ وڏي تقريب ملهائي ويندي آهي. اها تقريب گذريل ٻارهن مهينن جي برائن جي مڪمل تباهيءَ مٿان فتح حاصل ڪرڻ جي عام خوشيءَ ۾ ملهائي ويندي آهي. انهن جي تباهي هيٺئين نموني سان عمل ۾ ايندي سمجهي ويندي آهي. ٺڪر جي هڪ وڏي دلي ڪي باروت، پٿرن ۽ لوه جي ٽڪرن سان پري، زمين اندر دفن ڪيو ويندو آهي. پوءِ باروت جو هڪ ڊگهو پليتو دلي سان ڳنڍيو ويندو آهي، جنهن ڪان پوءِ انهيءَ کي تيلي ڏيکاري ويندي آهي، جنهن تي اهو دلو ۽ ان ۾ پيل سڀ گند ڪچرو وٺي ڦاٽندو آهي. پٿر ۽ لوه جا ٽڪر، گذريل سال جي برائن ۽ تباهين جي نمائندگي ڪندا آهن ۽ ڌماڪي ذريعي انهن جي چڙوچڙ ٽيڻ کي ائين سمجهيو ويندو آهي ته ڄڻ خود اهي برايون ۽ تباهيون هٽي ويئون. انهيءَ تقريب تي خوب شادمانا ڪيا ويندا آهن ۽ شراب نوشي ڪئي ويندي آهي.

گنيءَ جي ساحل تي واقع پرائي ڪئلا بار ۾، شيطانن ۽ ڀوتن کي ٻن سالن ۾ هڪ دفعو عام ساڻهن اڳيان نيڪالي ڏني ويندي آهي يا ڪجهه زمانو اڳ، ڏني ويندي هئي. جن ڀوتن

ڪي اهڙيءَ طرح سنڌن رهڻ وارين جاين مان هڪالي ٻاهر ڪڍيو ويندو آهي، تن ۾ انهن سڀني ماڻهن جا روح به شامل هوندا آهن، جي شهر جي اڳوڻيءَ صفائيءَ کان پوءِ مري ويا هوندا آهن. نيڪاليءَ کان ٽي هفتا يا هڪ مهينو کن اڳ، جا هڪ بيان موجب نومبر جي مهيني ۾ ڏني ويندي آهي، ماڻهن ۽ جانورن، جهڙوڪ واڳونءَ، چيتن، هاٿين، ڏاندن ۽ پکين جا ٻي ڊولا مجسما بيد جي تيلين يا ڪاٺ مان ٺاهيا ويندا آهن، جن کي اڳڙيءَ جي پنين مان ٺهيل ۽ نڏين چمڪيدار شين سان سينگاري هرهڪ گهر جي دروازي اڳيان لٽڪايو ويندو آهي. رسم جي ادائگيءَ لاءِ مقرر ڪيل ڏينهن تي، صبح جو ٽين بجي ڌاري، سڀ ماڻهو ٻاهر گهٽين ۾ نڪري ايندا آهن ۽ ڪن-ڦاڙ گوڙ گهمسان مچائيندا، انتهائي جوش وخروش جي عالم ۾، لڪيل ڇپيل سڀني ڀوتن ۽ روحن کي هڪالي انهن مجسمن ۾ داخل ڪرڻ لاءِ اڳتي وڌندا ويندا آهن، ته جيئن انهن کي انهن مجسمن سان گڏ ماڻهن جي قيامگاهن کان ٻاهر ڪڍي جلاوطن ڪيو وڃي. انهيءَ مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ، ماڻهن جا ٽولا گهٽين ۾ گهمندا رهندا آهن، دروازا کڙڪائيندا آهن، بندوقون ڇوڙيندا آهن، دهل وڄائيندا آهن، سنگ ۽ سنک ڦوڪيندا آهن، گهنڊ وڄائيندا آهن، برتن ۽ ڊٻا ٽڪرائيندا آهن، پنهنجيءَ سڄيءَ ٿوت سان رڙيون ڪندا آهن، مطلب ته اهي سڀ آواز بلند ڪندا آهن، جي انهن جي وس ۾ هوندا آهن. اهو هل هنگامو پرهه ڦٽيءَ تائين هلندو آهي، جڏهن اهو آهستي آهستي گهٽبو ويندو آهي، تانجو سج اڀرڻ وقت بلڪل ختم ٿي ويندو آهي. ايتري ۾ سڀني گهرن کي خوب ٻوهاري، صاف ڪيو ويندو آهي ۽ سڀئي خوف زده روح

انهن مجسمن يا ڪين ويڙهيل رنگين اڳڙين وغيره ۾ وجي هڪ ٻئي مٿان ڍير ٿيندا آهن. بعد جي تيلين سان ٺهيل انهن مجسمن ۾ گهرڻ جو ڪجهه ٻوهر ۽ ڪالهوڪيءَ باه جي رک پڻ وڌي ويندي آهي. پوءِ ماڻهو پوتن سان ڀريل انهن مجسمن کي ترڙ تڪڙ ۾ اتان پٽي، ۾ هڪ ٻئي مٿان ڪرندا ۽ ٿاپڙندا، انهن کي درياه جي ڪناري ڪٺي ويندا آهن ۽ دهلن جي ڌم ڌم ۾ ڪين درياه ۾ داخل ڪندا آهن. سمنڊ جي لهندڙ وير انهن کي پاڻ سان گڏ سمنڊ ڏانهن ڪٺي ويندي آهي ۽ اهڙيءَ طرح اهو شهر ايندڙ ٻن سالن تائين پوتن ۽ بد روحن کان پاڪ ۽ صاف ٿي پوندو آهي.

ماڻهن يا حيوانن جي مجسمن ۾ سمايل پوتن ۽ بد روحن جون اهڙيون نيڪاليون يورپ ۾ به غير معمولي ناهن. ايسٽر جي آرتوار واريءَ شام جو، ڏکڻ يورپ جا خانہ بدوش قبيلن جا ماڻهو ٽوپلي رکڻ جي دٻي وانگر ٺهيل هڪ برتن کڻندا آهن، جو پينگهي وانگر ٻن آرپار رکيل ڪاٺين تي لٽڪيل هوندو آهي. انهيءَ برتن ۾ اهي جڙي ٻوٽين ۽ دوائن سان گڏ مٿل نانگ يا ڪرڙيءَ جو لاش وجهندا آهن، جنهن کي حاضرين مان هرهڪ ماڻهو اڳ ۾ پنهنجين آڱرين سان ڇهيو هوندو. پوءِ انهيءَ برتن کي اڇيءَ ۽ ڳاڙهيءَ اُن ۾ ويڙهيو ويندو آهي، ۽ اُن کي قوم جو معمر ترين شخص هڪ کان ٻئي تنبوءَ ڏانهن کڻي ويندو آهي ۽ آخرڪار اُن کي پاڻيءَ ۾ اڇلائيندو آهي، پر اُن کان اڳ ٽوليءَ جو هرهڪ فرد انهيءَ برتن ۾ ٿُڪ اُڇلائيندو آهي ۽ جادوگرياڻي مٿانئس ڪجهه منتر پڙهندي آهي. انهن ماڻهن جو اعتقاد آهي ته انهيءَ رسم ادا ڪرڻ سان اهي انهن سڀني بيمارين کي جلاوطن ڪري ڇڏين ٿا، جي هوند ايندڙ سڄي سال جي دوران ۾ کين تڪليف ڏين ها؛ اهي هيئن

ٻه سمجهندا آهن ته جيڪڏهن ڪو شخص اهو برتن لهندو ۽ حيرت وچان ان کي کوليندو، ته ڪيس ۽ سندس سيني ماڻهن کي اهي بيماريون وننديون، جن کان ٻيا بچي ويا هئا.

صدقي جو آهو ٻڪرو، جنهن جي وسيلي سڄي سال جون جمع ٿيل برايون ترڙي ڪڍيون وڃن ٿيون، سو ڪڏهن ڪڏهن جانور به هوندو آهي. مثال طور، آسام جي گئرو قوم وارن ۾ ”انفرادي حالتن ۾ قربانيون ڏيڻ کان علاوه، ڪي اهڙيون رسمون به آهن، جي سال ۾ هڪ دفعو قوم يا ڳوٺ طرفان ادا ڪيون وينديون آهن ۽ جن جو مقصد قوم جي ماڻهن کي ايندڙ ٻارهن مهينن جي دوران ۾ پيلي جي خطرن، بيماريءَ ۽ ٻين حادثن کان محفوظ رکڻ جو هوندو آهي. انهن سڀني رسمن مان مکيه، ”ايسانگ ٽاٽا“ نالي واري هڪ رسم آهي. هرهڪ وڏي ڳوٺ جي پسگردائيءَ جي قريب، زمين ۾ کتل متعدد پٿر نظر ايندا، جي ظاهر طرح ڪنهن به ضبط يا رٿ کان سواءِ هوندا آهن. اهي پٿر ”ايسانگ“ جي نالي سان مشهور هوندا آهن ۽ انهن جي مٿان ئي اها قرباني ڪئي ويندي آهي، جا ”ايسانگ ٽاٽا“ طلب ڪندو آهي. ٻڪريءَ جي قرباني منعقد ڪئي ويندي آهي ۽ هڪ مهيني کان پوءِ هڪ لنگور يا ٻانس جي لڪڙن ۾ رهندڙ هڪ ڪوئي جي قرباني ضروري سمجهي ويندي آهي. منتخب ٿيل جانور جي گردن ۾ رسي ٻڌل هوندي آهي ۽ ان کي ٻه ساٿهو، جن مان هرهڪ ان جي هڪ پاسي کان هلندو آهي، ڳوٺ جي هرهڪ گهر ڏانهن ڪاهي ويندا آهن. ان کي واري وٽيءَ سان هرهڪ گهر اندر ڦيرايو ويندو آهي. انهيءَ وچ ۾ جمع ٿيل ڳوٺاڻا ٻاهران ٻيهي گهر جي ديوارين کي

ڏڪ هڻندا آهن، ته جئين اهي بد روح ڊڄي، فرار ٿي وڃن، جن گهر اندر پنهنجو قيام گاه بڻايو هو. سڄي ڳوٺ جو جڏهن اهڙيءَ طرح چڪر لڳائي پورو ڪيو ويندو آهي، تڏهن لنگور يا ڪُوئي کي ڳوٺ جي ٻاهرين پاسي وٺي ويندا آهن، جتي ڪيس ”ڊائو“ جي ڏڪ سان، جو سندس آنڊا گونڊا ٻاهر ڪڍي ڇڏيندو آهي، ماريو ويندو آهي ۽ پوءِ ان کي زمين ۾ کوڙيل بانس جي لڪڙن جي صليب تي چاڙهيو ويندو آهي. صليب تي ماريل جانور جي چوگرد، بانس جا ڊگها ۽ تيز نوڪن وارا لڪڙا کوڙيا ويندا آهن، جي ان جي چوڌاري ”مضبوط ۽ نوڪدار لڪڙن جو بچاءَ بند“ بڻائي بيهندا آهن. اهي بچاءَ بند انهن ڏينهن جي ياد تازي ڪندا آهن، جڏهن انساني دشمنن کي دور رکڻ لاءِ اهڙا بچاءَ بند ڳوٺ جي هر طرف کڙا ڪيا ويندا هئا ۽ هينئر اهي بيماريءَ کي دفع ڪرڻ ۽ ٻيلي جي جانورن طرفان انساني زندگيءَ جي خطرن کي دور رکڻ لاءِ علامتن جو ڪم ڏين ٿا. انهيءَ مقصد لاءِ جنهن لنگور جي ضرورت هوندي آهي، تنهن کي چند ڏينهن پيشتر شڪار ڪري ڦاسايو ويندو آهي، پر جيڪڏهن ان کي ڦاسائڻ ناممڪن ٿي پوي، ته پوءِ هڪ ناسي ٻولڙو ان جي بجاءِ ڪم ڏيئي وڃهندو، پر ٻئي ڪنهن جانور کي ڪم نه آڻڻ گهرجي.“ هتي صليب تي چاڙهيل لنگور يا ڪتو عام ماڻهن لاءِ صدقي جو هڪ ٻڪرو آهي، جو ٻين جي بدران تڪليف ۽ موت برداشت ڪري، ماڻهن کي ايندڙ سال اندر سڀني بيمارين ۽ حادثن کان نجات ڏيارڻ چڏي ٿو.

وري، مغربي هماليه جبلن ۾ واقع ”جُوهر“ علائقي ۾ آباد ’ڀوٽيا‘ نسل جا ماڻهو هڪ ڪتو هٿ ڪري، کيس شراب

يا ڀنگ سان مد هوش ڪندا آهن ۽ ڪيس مٿايون ڪارائي، ڳوٺ جي چوڌاري ڦيرو ڏياري، ڪولي ڇڏيندا آهن. پوءِ اهي سندس پٺيان پئي، ڪيس لٺين ۽ پٿرن سان ماريندا آهن، ڪين خاطري هوندي آهي ته جڏهن انهن اهو ڪم پورو ڪيو هوندو آهي، تڏهن ايندڙ سڄي سال تائين ڪوبه مرض يا آفت ڳوٺ مٿان نازل ڪانه ٿيندي. بريڊلبين جي ڪن علائقن ۾، اڳين ڏينهن ۾ نئين سال جي پهرين ڏينهن تي هيءَ رواج هوندو هو، جو ڪتي کي دروازي وٽ جهلي، مانيءَ ٽڪر ڏيئي ٻاهر ڪڍيو ويندو هو ۽ ڪيس ان وقت هيئن چيو ويندو هو ته ”هليو وڃ، اي ڪتا! هلندڙ سال جي پڇاڙيءَ تائين هن گهر اندر جيترن ساٿهن جو موت يا چوپائي مال جو نقصان نازل ٿيڻو هجي، شل اهو سڀ تنهن جي مٿان اچي پوي!“ گناهن جي سزا پوڳڻ واري ڏينهن تي، جو ستين مهيني جو ڏهون ڏينهن هوندو هو، يهودين جو وڏو پادري پنهنجا ٻئي هٿ هڪ جيئريءَ ٻڪريءَ جي مٿي تي رکندو هو، ان جي مٿان آل اسرائيل جي سيني گناهن جو اقرار ڪندو هو ۽ اهڙيءَ ريت ساٿهن جا سڀ گناه جانور ڏانهن منتقل ڪري، ڪيس ويرانيءَ ڏانهن هڪالي ڇڏيندو هو.

صدقي جو اهڙو ٻڪرو، جنهن جي مٿان ڪجهه عرصي کان پوءِ قوم جا گناهه هنيا وڃن ٿا، ساٿهو به ٿي سگهي ٿو. نائجر درياه تي، اونيتشا وٽ سڄي ملڪ جي گناهن کي پاڻ سان کڻي وڃڻ لاءِ هرسال ٻن ساٿهن کي قربان ڪيو ويندو هو. قربانيءَ لاءِ جيڪي ساٿهو درڪار هوندا هئا، تن کي عام ساٿهن کان چندو اڳاڙي، خريد ڪيو ويندو هو. اهڙن سيني ساٿهن وٽان، جن کان گذريل سال جي دوران ۾ ڳوٺ جي گهرن کي باهه ڏيڻ، چوريءَ، غير

عورتن سان جنسي تعلق، جادوگريءَ وغيره جهڙا ڪبير گناه سر زد ٿيا هوندا هئا، تن ڪان اتاويهن "نگوگا" سڪن يا ٻن پائونڊن ڪان ٿوري مٿيري چندي سلڻ جي اميد هوندي هئي. اهڙيءَ طرح، جمع ٿيل رقم ملڪ جي اندروني حصن ۾ پهچائي ويندي هئي، جتي ان ڪي ٻن بيمار ماڻهن کي خريد ڪرڻ ۾ صرف ڪيو ويندو هو، "جيڪي انهن سڀني نفرت جوڳن گناهن جي پاداش ۾ - هڪ زمين لاءِ ۽ هڪ درياه لاءِ - صدقي طور پيش ڪرڻا هوندا هئا." پاسي واري شهر جي هڪ ماڻهوءَ کي ڪرائي تي آندو ويندو هو، جو کين قتل ڪندو هو. ٢٧ فبروري سنه ١٨٥٨ع ۾ محترم جي - سي - ٽيلر اهڙن ماڻهن مان هڪ جي صدقي ٿيڻ جو نظارو اکين سان ڏٺو هو. صدقو ٿيندڙ هڪ عورت هئي، جنهن جي عمر اٽڪل اڻويهه يا ويهه سال هئي. ماڻهو کيس جيئريءَ حالت ۾، جڏهن سندس منهن زمين سان گسي رهيو هو، بادشاه جي گهر کان وٺي درياه تائين، جو اٽڪل ٻن ميلن جو مفاصلو هو، گهليندا ويا ۽ ماڻهن جو هجوم، جو ساڻس جلوس جي صورت ۾ گڏ هلي رهيو هو، بلند آواز سان "بڇڙائي! برائي!" چوندو رهيو. ان جو مقصد "ملڪ جي بي انصافين کي ڪڍي وڃڻ جو هو. سندس جسم کي نهايت بي درديءَ سان گهليو ويو، ڇڻ ته سندن سڀني گناهن جو وزن اهڙيءَ طرح کڄي ويو." چيو وڃي ٿو ته ساڳئي قسم جون رسمون، برطانوي حڪومت جي چوڪسيءَ جي باوجود، نائجر درياه جي ڪپٽيءَ ۾ رهندڙ گهڻن قبيلن طرفان اڃا تائين خفيه طور هر سال ادا ڪيون وينديون آهن. اولهه آفريڪا جي "يوروبا" قبيلي جي حبشين ۾ "قربانيءَ لاءِ جيڪو ماڻهو منتخب ڪيو ويندو آهي، سو آزاد ڄاول باشندو يا غلام ٿي

سگهي ٿو يا ڪنهن امير يا دولتمند گهراڻي جو فرد ٿي سگهي ٿو يا وري ڪو گهٽ درجي واري خاندان ۾ ڄايل ماڻهو ٻ، ٿي سگهي ٿو، جنهن کي هڪ دفعو چونڊڻ ۽ انهيءَ مقصد لاءِ مخصوص ڪرڻ کان پوءِ، ”اولٽووو“ سڏيو ويندو آهي. کيس هميشه سٺو کاڌو کارائي، چڱيءَ طرح پاليوويندو آهي ۽ اهو پنهنجي نظربنديءَ جي دوران ۾ جنهن ٻه شيءِ جي خواهش ڪندوآهي، سا کيس مهيا ڪري ڏني ويندي آهي. جڏهن کيس قربان ڪرڻ ۽ نذراني طور پيش ڪرڻ جو وقت قريب اچي ويندو آهي، تڏهن کيس انهيءَ ”حاڪم“: جي شهر وچان يا ڳوٺ جي ڳلين مان جلوس جي صورت ۾ گهمايو ويندو آهي، جيڪو کيس پنهنجيءَ حڪومت ۽ هر اهڙي ڪٽنب ۽ فرد لاءِ، جي سندس ماتحت رهندا آهن، قربان ڪرڻ وارو هوندو آهي، ته جيئن اهو بغير ڪنهن استثنيٰ جي، هر ڪس و نا ڪس جا گناهه، ڏوهه، مصيبت ۽ موت پاڻ سان گڏ کڻي وڃي. سندس شناخت کي پوشيده رکڻ لاءِ رک ۽ چوني جو استعمال ڪيو ويندو آهي، جن مان ڀريل شيءِ تمام گهٽي مقدار ۾ سندس مٿي تي اڇلائي ويندي آهي ۽ پوئينءَ سان سندس منهن سکيو ويندو آهي. ساڳئي وقت ماڻهو گهٽو ڪري گهرن کان ٻاهر نڪري، پنهنجا هٿ انهيءَ ماڻهوءَ تي رکندا آهن، ته جيئن اهي پنهنجو گناهه، ڏوهه، تڪليف ۽ موت اهڙيءَ طرح کيس منتقل ڪري ڏين.“ انهيءَ جلوس جي ختم ٿيڻ کان پوءِ، کيس اندروني آستاني ڏانهن نيون ويندو آهي، جتي سندس سر ڌڙ کان ڌار ڪيو ويندو آهي. سندس آخرين الفاظ يا مرڻ وقت سندس وات مان نڪرندڙ دانهون ٻاهر جمع ٿيل ماڻهن لاءِ، جي سمجهندا آهن ته سندن قرباني قبول پيئي آهي ۽ ديوتائن

جو غصو ڏڏو ڏيو آهي، خوشيءَ جي نعرن بلند ڪرڻ لاءِ اشارو هوندو آهي.

سيام ۾ اهو رواج هوندو هو ته سال جي ڪنهن هڪ ڏينهن تي شراب خوريءَ ۽ زنا ڪاريءَ ڪان تباه و برباد ٿيل هڪ عورت کي منتخب ڪري چڪيا تي چاڙهي، دهلن ۽ الغوزن جي آوازن سان سيني گهٽين مان گهمايو ويندو هو. هجوم سندس بيعزتي ڪندو هو ۽ ڪيس مٽي هٽندو هو؛ ۽ ڪيسَ سڄي شهر ۾ گهمائڻ ڪان پوءِ، چيٽي جي هڪ ڍير تي يا شهر پناه جي ٻاهران ٻيٺل ڪنهن خاردار ٻوٽي مٿان اڇلائيندا هئا ۽ ڪيس وري شهر اندر داخل ٿيڻ ڪان منع ڪندا هئا. هنن جو اعتقاد هو ته اها عورت اهڙيءَ ريت هوا جي سيني بد اثرن ۽ بدروحن کي پاڻ ڏانهن چڪي وئي ٿي. سوماترا جي ٻٽڪ قبيليَ وارا، شهر کي پاڪ ۽ صاف ڪرڻ ۽ ديوتائن جي رضا مندي حاصل ڪرڻ لاءِ هڪ سرخ گهوڙو يا سينهن، عام ماڻهن طرفان قربانيءَ طور پيش ڪندا آهن. چيو وڃي ٿو ته اڳيئين زماني ۾، هڪ ماڻهوءَ کي انهيءَ ئي ڪلي سان ٻڌو ويندو هو، جنهن سان سينهن ٻڌل هوندي هئي ۽ جڏهن جانور کي ذبح ڪيو ويندو هو، تڏهن انهيءَ ماڻهوءَ کي ڀڄائي ڪڍيو ويندو هو. ڪوبه سندس آجيان ۽ آدر ڀاءُ ڪونه ڪندو هو، ڪوبه ساڻس گفتگو نه ڪندو هو ۽ ڪوبه ڪيس ماني ڪونه کارائيندو هو. بي شڪ، ائين سمجهيو ويندو هو ته اهو سيني ماڻهن جا گناهه ۽ مصيبتون پنهنجي مٿان هموار ڪري ڪنيون ٿو وڃي.

ڪڏهن ڪڏهن، صدقي جو ٻڪرو ڪو ديوتائي جانور هوندو هو. ملبار جا ماڻهو ڳئون لاءِ هندن جي احترام ۾ شريڪ

هوندا آهن، جنهن کي ذبح ڪرڻ ۽ کائڻ کي ”اهي اهڙوئي عظيم گناهه تصور ڪندا آهن، جهڙوڪنهن ماڻهوءَ جو خون يا قتل بالقصد.“ پر ان جي باوجود ”برهمڻ ماڻهن جي گناهن کي هڪ يا ان کان زياده ڳئن ۾ منتقل ڪندا آهن، جن کي پوءِ انهن ”بالقصد گناهن“ سميت، جن سان اهي ”ڏور“ پريل هوندا آهن، اهڙيءَ جاءِ ڏانهن وٺي ويندا آهن، جيڪا برهمڻ مقرر ڪندو آهي.“ جڏهن قديم مصري لوڪ ڪو ڍڳو قربان ڪندا هئا، تڏهن اهي سندس سٽي تي سيني اهڙين برائين کي سڏيندا هئا، جي بيءَ صورت ۾ هوند سندن ۽ مصر جي ملڪ مٿان نازل ٿين ها ۽ ان کان پوءِ اهي ڍڳي جي اها سسي يا ته يونانين کي فروخت ڪندا هئا يا وري ان کي درياهه ۾ اڇلائيندا هئا. هاڻي، ائين نه ٿو چئي سگهجي ته جن دورن جي اسان کي ڪا معلومات حاصل آهي، تن ۾ مصري عام طور ڍڳن جي پوڄا ڪندا هئا، ڇو ته معلوم ٿئي ٿو ته اهي ڍڳن کي عام طرح ذبح ڪندا ۽ کائيندا هئا. پر گهڻي تعداد ۾ اهڙيون حالتون موجود ملن ٿيون، جي هن طرف اشارو ڪن ٿيون ته اوائل ۾ مصري باشندا، ساري چوپائي مال، ڳئن خواهه ڍڳن کي مقدس سمجهندا هئا. ڇو ته اهي نه فقط سيني ڳئن کي مقدس تصور ڪندا هئا ۽ ڪين قربان نه ڪندا هئا، پر خود ڍڳن کي به تيسين قربان نه ڪندا هئا، جيسين ڪين ڪي مخصوص قدرتي نشان نه هوندا هئا؛ هرهڪ ڍڳي کي قربان ڪرڻ کان اڳ، پوڄاري جاچي ڏسندو هو؛ جيڪڏهن ان کي پورا نشان هوندا هئا، ته هو انهيءَ ڏور تي پنهنجي مهر هڻي اها اجازت ڏيندو هو ته ڪيس پاڪ قربان ڪيو وڃي؛ ۽ جيڪڏهن ڪو ماڻهو اهڙي ڍڳي کي قربان ڪندو هو، جنهن

ڪي مهر نہ لڳل هوندي هئي، تہ ڪيس قتل ڪيو ويندو هو.
ازانسواءِ، ڪارن ڏڳن، اپيسر ۽ منيوس، ۽ خاص طرح پهرين
جي پوڄا ڪي مصري مذهب ۾ وڏي اهميت حاصل هئي؛ اهڙن
سينڍن ڏڳن ڪي، جي فطرتي موت مرندا هئا، احتياط سان شهرن
جي پسگردائين ۾ دفن ڪيو ويندو هو ۽ سندن هڏن ڪي، بعد ۾،
مصر جي سيني حصن مان جمع ڪري، هڪ هنڌ ڌرتيءَ اندر
داخل ڪيو ويندو هو؛ ۽ آئسيس جي وڏن سائن سوڻن ۾ ڏڳي
جي قربانيءَ وقت سڀ پوڄاري پنهنجا سينا ڪٽيندا ۽ ماتم ڪندا
هئا. سيني ڳالهين جي مد نظر، ان ڪري، اسين هيءَ قياس ڪري
سگهون ٿا تہ مصري باشندا ڏڳن ڪي اوائل ۾، جئين ڳئن ڪي
هميشه، مقدس سمجهندا هئا ۽ ذبح ٿيل اهو ڏڳو، جنهن جي
سر تي سڄيءَ قوم جون مصيبتون عائد ڪيون وينديون هيون،
ڪنهن وقت ديوتائي صدقي جو ٻڪرو هو. هيءَ ڳالهہ غير
امڪاني نہ ٿي نظر اچي تہ مرڪزي آفريڪا جي مئڊي قبيلي وارا
جنهن رڍ ڪي سال بسال قربان ڪندا آهن، سا ديوتائي صدقي
جو هڪ ٻڪرو آهي ۽ ساڳيوئي قياس زوني قبيلي وارن جيءَ ڪميءَ
جي صدقي جي جزوي سمجهاڻي فراهم ڪري ٿو.

آخر ۾، صدقي جو ٻڪرو هڪ ديوتائي انسان بہ ٿي سگهي
ٿو. چنانچہ، نومبر مهيني ۾ هندستان جي گونڊ قبيلي جا ماڻهو
گهنشيام ديوءَ فصلن جي محافظ، جي پوڄا ڪندا آهن ۽ انهيءَ
تقريب جي موقعي تي، چون ٿا تہ خود ديوتا پنهنجن پوڄارين
مان هڪ جي مٿان نازل ٿيندو آهي، جنهن ڪي اوچتو هڪ قسم
جو دورو اچي پڪڙيندو آهي ۽ جو ٿورو وقت هيڏانهن هوڏانهن
ٿڙڻ ۽ ٿاٻڙڻ کان پوءِ، ٻيلي ڏانهن ڀڄي ويندو آهي؛ ساڻهن

جو اعتقاد آهي ته جيڪڏهن ان کي پنهنجي ليکي ائين ئي ڇڏي ڏبو ته اهو پاگل ٿي، اتي ئي مري ويندو. بهرحال، اهي ڪيس واپس وٺي ايندا آهن، پر هو هڪ پڻ ڏينهن تائين هوش ۾ ڪونه ايندو آهي. ماڻهو سمجهندا آهن ته هڪ ماڻهوءَ کي اهڙيءَ طرح سڄي ڳوٺ جي گناهن لاءِ صدقي جي ٻڪري جي حيثيت ۾ چونڊيو ويندو آهي. مشرقي ڪوه قاف ۾ آباد آلبانيا جا باشندا ”چنڊ“ واري مندر ۾ چند مقدس غلام رکندا هئا، جن مان گهڻن کي وجد ايندو هو ۽ اهي پيشينگويون ڪندا هئا. جڏهن انهن مان ڪو هڪ ماڻهو وجد يا جنون جي غير معمولي علامتن جو مظاهرو ڪرڻ شروع ڪندو هو ۽ گونڊن وانگر ٻن تنها ٻيلي ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڦرندو رهندو هو، تڏهن وڏو پوڄاري کيس هڪ مقدس زنجير سان ٻڌائي، هڪ سال تائين عيش و آرام سان رکندو هو. سال جي اختتام وقت، کيس خوشبودار عطر ۽ تيل لڳائي صدقي لاءِ پيش ڪيو ويندو هو. صدقي جي انهن ماڻهن کي، جنهن ماڻهوءَ کي قتل ڪرڻو هوندو هو ۽ جنهن جو هٿ ڪثرت استعمال سبب تمام سڌو ٿي ويوهوندو هو، ماڻهن جي هجوم مان اڳتي وڌندو هو ۽ هڪ پاڪ نيزو انهيءَ ماڻهوءَ جي پاسي ۾ ٺوڪيندو هو، جو ان جي دل کي چيري، سندس سيني اندر هليو ويندو هو. جنهن نموني سان مقتول هيٺ ڪرندو هو، تنهن مان گڏيل ملڪن جي بهبوديءَ ۽ ڀلائيءَ متعلق شگون ڪڍيا ويندا هئا. پوءِ ان جو لاش اهڙي هنڌ آندو ويندو هو، جتي سڀئي ماڻهو، پاڻ کي پاڪ ڪرڻ جي رسم ادا ڪرڻ لاءِ ان جي مٿان چڙهي بيهندا هئا. انهيءَ پوئينءَ حالت مان صاف ظاهر ٿئي ٿو ته ماڻهن جا گناه مقتول ڏانهن اهڙيءَ طرح منتقل ڪيا ويندا هئا، جهڙيءَ طرح يهودين جو پادري

صدقي جي ٻڪري جي مٿي تي هٿ رکي ماڻهن جا گناهه ڏانهنس منتقل ڪندو هو، ۽ جيئن ته انهيءَ ماڻهوءَ ۾ ڪنهن ديوتائي روح جو واسو سمجهيو ويندو هو، ان ڪري اسان کي، ٻنان ڪنهن شڪ و شبهي جي، هڪ اهڙي ماڻهوءَ- ديوتا جو مثال ملي ٿو، جنهن کي انهيءَ لاءِ قتل ڪيو ويو ٿو ته جيئن اهو ماڻهن جا گناهه ۽ انهن جون مصيبتون پاڻ سان گڏ کڻي وڃي.

ٿبيٽ ۾ صدقي جي ٻڪري جي رسم اسان جي اڳيان ڪي عجيب و غريب خصوصيتون پيش ڪري ٿي. ٿبيٽ جو نئون سال نئين چنڊ سان شروع ٿيندو آهي، جو پنڌرهين فبروريءَ تي ظاهر ٿيندو آهي. ٿيويهن ڏينهن تائين دارالحڪومت، لاهسا، جي حڪومت ان جي دستوري حڪمرانن جي هٿان ڦيرائي، ڊيپانگ مڙهيءَ جي جي پائي جي سپرد ڪئي ويندي آهي، جو انهيءَ رعايت حاصل ڪرڻ لاءِ گهڻي ۾ گهڻي قيمت آڇيندو آهي. ڪامياب واڪ ڏيندڙ کي ”جلنو“ سڏيو ويندو آهي، جو پنهنجي اقتدار ۾ اچڻ جي حقيقت جو اعلان شخصي طرح لاهسا جي گهٽين مان چانديءَ جي هڪ لٺ هٿ ۾ کڻي، ڪندو ڦرندو آهي. آس پاس جي سڀني مندرن ۽ مڙهين جا ٻاوا سندس اڳيان جهڪڻ ۽ پنهنجي انڪساريءَ جي اظهار ڪرڻ لاءِ اتي اچي جمع ٿيندا آهن. ”جلنو“ پنهنجي اختياري پنهنجي فائدي خاطر انتهائي خود غرضانه نموني سان ۽ بغير ڪنهن سوچ ۽ سمجهه جي، استعمال ڪندو آهي، ڇو ته جيڪي به ڏنڊ ۽ محصول اهو ماڻهن کان اڳاڙيندو آهي، سي انهيءَ عهدي جي خريداريءَ جي معاهدي مطابق سندس هوندا آهن. ڪيس جيڪو منافعو ملندو آهي، سو خريداريءَ جي قيمت کان اٽڪل ڏهوڻو هوندو آهي. سندس ماڻهو گهٽين ۾ رستن ۾ نڪري پوندا آهن، ته جيئن شهر جي باشندن طرفان

سرزد ٿيل هر اهڙيءَ حرڪت کي تاڙي سگهن، جنهن سان ڪو نقص ڪڍي سگهجي. انهيءَ وقت لاهسا جي هر هڪ گهر تي مخصوص وڏو ويندو آهي ۽ انتهائي خسيس ڏوهن لاءِ تمام بي لحاظيءَ سان ڏنڊن ذريعي سخت سزائون ڏنيون وينديون آهن. ”جلنو“ جي اها سختي سيني ڪاريگرن ۽ مزدورن وغيره کي شهر ڇڏي، ٻچي وڃڻ لاءِ مجبور ڪندي آهي، جيسين اهي ٿيويهه ڏينهن وڃي پورا ٿين. پر جيڪڏهن شهري فرار ٿي ويندا آهن ته سندن جاءِ پادري اچي والاريندا آهن. ميلن تائين دور دور، سڄي ملڪ جون پڌ ڏرم وارن جون مڙهيون، پنهنجا دروازا کولي، منجهن رهندڙ سيني پنڊتن، پادرين، پوڄارين ۽ چيلن کي چڻ ته ڦي ڪري ٻاهر اڇلائينديون آهن. آسپاس وارن جبلن کان هيٺ لاهسا ڏانهن ايندڙ سڀ رستا پاون سان پريا پيا هوندا آهن، جن سان ڪي پيادل، ڪي گهوڙن تي سوار، ڪي گڏهن تي، ته ڪي پان پان ڪندڙ ڍڳن تي چڙهيل، دارالحڪومت ڏانهن انتهائي تيزيءَ سان پيشقدمي ڪندا نظر ايندا آهن. سيني کي پنهنجا پوڄا پاٺ ڪرڻ جا ڪتاب ۽ رڌڻ پچائڻ جا برتن ساڻ هوندا آهن. اهي پاوا ۽ پنڊت اپتري ته گهٽي تعداد ۾ ايندا آهن، جو شهر جون گهٽيون ۽ چونڪ انهن جي انبوهن سان ڏٽيا پيا هوندا آهن ۽ انهن جي ڳاڙهن چوغن ۽ جبن جي رنگ سان رنگجي رت جهڙا ڳاڙها نظر ايندا آهن. انهيءَ وقت جي بدانتظامي ۽ هل هنگامو بيان ڪرڻ کان ٻاهر آهي: انهن مقدس ماڻهن جون ٽوليون گلين ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڦرنديون، منتر جنتر آلاپينديون يا بي تحاشا دانهون ۽ رڙيون ڪنديون، رهنديون آهن. اهي پاوا هڪ ٻئي سان ملندا آهن، هڪ ٻئي کي ڌڪا ۽ ٽيلها ڏيندا آهن،

تڪرار ڪندا آهن ۽ وڙهندا آهن، رت وهائيندڙ نڪ، ڪاريون
ٽيل اکيون ۽ قاتل مٿا هڪ ٻئي ڪي آزاديءَ سان ڏنا ۽ ورتا
ويندا آهن. سڄي ڏينهن تائين، پرهه ڦٽيءَ کان وٺي، ويندي
شهن اونداهيءَ کان بعد تائين، ڳاڙهن جبن وارا اهي ٻاوا عظيم
ميچند رانات جي مندر اندر، جو لاهسا جي ڪليسا آهي،
ڏوپ ۽ واس سان ڀريل، اونداهيءَ فضا ۾ پوڄائون ڪندا رهندا
آهن. مندر ۾ انهن پوڄارين جا انبوهه ڏينهن ۾ ٽي دفعا
چانهه، شوربي ۽ پيسن جي خيرات وٺڻ لاءِ وڃي گوڙ
گهمسان مچائيندا آهن. اها ڪليسا شهر جي عين وچ ۾
بيٺل هڪ عاليشان عمارت آهي، جنهن جي چوطرف بازارين
۽ دڪان آهن. انهيءَ ۾ جيڪي مجسما رکيل آهن، تن ۾ تمام
گهڻو سون ڀريل آهي ۽ منجهن قيمتي هيرن ۽ جواهرن جي
ميناڪاري ٿيل آهي.

”جلنوَ“ جي اقتدار ختم ٿيڻ کان ڇوويهه ڏينهن پوءِ، هو
وري به اها اختياري حاصل ڪندو آهي ۽ ڏهن ڏينهن تائين وري
به، حسب سابق، نهايت خود غرضانه نموني سان هلندو آهي. انهن
ڏهن ڏينهن جي پهرئين ڏينهن تي پوڄاري وري به انهيءَ مندر ۾
جمع ٿيندا آهن، ديوتائن کان دعائون گهرندا آهن ته اهي بيمارين
۽ ٻين برائين کي ماڻهن ۾ اچڻ کان روڪين، ۽ سک سلامتيءَ
جي نذراني طور هڪ ماڻهو قربان ڪندا آهن. انهيءَ ماڻهوءَ کي
ڄاڻي ٻجهي قتل ڪيو ويندو آهي. پر جيڪا رسم ڪيس ادا ڪرڻي
پوندي آهي، سا ان لاءِ مهلڪ ثابت ٿيندي آهي. سندس منهن تي
اناج جا داڻا هنيا ويندا آهن ۽ ان جي اڌ شڪل اڇي ۽ اڌ
ڪاري ڪئي ويندي آهي. اهڙيءَ طرح ڀوائتي صورت اختيار

ڪري، ۽ پانهن تي چمڙي جو چوغو رکي، ڪيس ”سالن جي بادشاه“ جي نالي سان سڏيو ويندو آهي ۽ پوءِ اهو هر روز بازار جي چونڪ ۾ وٺي وهندو آهي، جتي ڪيس جنهن به شيءِ تي دل ٿيندي آهي، سا هو آزاديءَ سان ڪائيندو آهي ۽ ڪاري رنگ واري [١] ”ياڪ“ جو پڇ ماڻهن مٿان هلائيندو ويندو آهي، جي انهيءَ طرح پنهنجي بدبختي ان ڪي منتقل ڪري ڏيندا آهن. ڏهين ڏينهن تي لاهسا ۾ مقيم سڀ فوجون وڏي سندر ڏانهن پيشقدمي ڪنديون آهن ۽ ان جي سامهون قطار ٻڌي بيهنديون آهن. ”سالن جي بادشاهه“ کي سندر ڪان ٻاهر آندو ويندو آهي، جنهن کي جمع ٿيل سڀ ماڻهو ٿوري ٿوري خيرات ڏيندا آهن. پوءِ هو ”جلنو“ کي طعنا ڏيندو آهي ۽ هئين چوندو آهي ته ”اسين جيڪي ڪجهه پنجن حواسن ذريعي ڏسي رهيا آهيون، سو ڪو خواب يا دوکو ناهي. تون جيڪي ڪجهه سيکاري رهيو آهين، سو سڀ ڪوڙ آهي،“ وغيره وغيره. ”جلنو“، جو ٿوري وقت لاءِ (٢)”عظيم لاما“ جي نمائندگي ڪندو آهي، انهن ڪافرانه تهمتن ۽ راين جي مخالفت ڪندو آهي؛ تڪرار جئين پوءِ تئين گرما گرم ٿيندو رهندو آهي، تانجو آخرڪار ٻئي ڄڻا تڪراري سوالن جو فيصلو ڊاري جي داؤ سان طئه ڪرڻ لاءِ راضي ٿيندا آهن ۽ ”جلنو“ هيءَ ڳالهه منظور ڪندو آهي ته جيڪڏهن ڊارو سندس خلاف ويندو ته هو صدقي

[١] ڳئونءَ جي نسل جو هڪ جانور، جو مرڪزي ايشيا وارن ملڪن ۾ گهڻو ٿيندو آهي ۽ پنهنجن ڊگهن وارن سبب نمايان هوندو آهي. ٿبيٽ ۽ ٻين جابلو ملڪن جا ماڻهو ڪيس باربرداريءَ ۽ هر ڪيڙڻ لاءِ گهڻو استعمال ڪندا آهن.

[٢] ٿبيٽ جي ٻوڌي ڪليسا جو سڀني کان اعليٰ پادري - عظيم لاما

جي ٻڪري سان پنهنجي جاءِ تبديل ڪندو. جيڪڏهن "سالن جو بادشاهه" ڪٽندو آهي، ته ان کي مستقبل ۾ تمام گهڻي برائيءَ جي علامت سمجهيو ويندو آهي؛ پر جيڪڏهن "جلنو" ڪامياب ٿيندو آهي، ته وڏا شاد مانا ڪيا ويندا آهن، ڇو ته ان سان ثابت ٿيندو آهي ته سندس مخالف کي ديوتائن صدقي جي ٻڪري جي حيثيت ۾ منظور ڪرڻ تسليم ڪيو آهي، جو لاهسا جي سڀني باشندن جا گناهه پنهنجي مٿان هموار ڪري ڪٽي ويندو. بهرحال، تقدير هميشه "جلنو" جي حق ۾ وهي ويندي آهي، جو بغير ڪنهن ردو بدل جي، هميشه ڇڪا ئي ڇڪا اڇلائيندو آهي ۽ سندس مخالف هميشه ڪٽي ئي ڪٽي هڻندو آهي. نه وري انهيءَ ۾ ڪا غير معمولي ڳالهه آهي، جيئن ٻهرينءَ نظر سان معلوم ٿيندو؛ ڇو ته "جلنو" جي ڏارن تي فقط ڇڪا ڇاپيل هوندا آهن ۽ سندس مخالف جي ڏارن تي، فقط ڪٽيون. جڏهن هو ڏسندو آهي ته قدرت سندس خلاف ئي انگشت نمائي ڪري رهي آهي، تڏهن "سالن جو بادشاهه" ڀڄي ويندو آهي ۽ اڇي گهوڙي تي سوار ٿي، هڪ اڇي ڪتي، اڇي ٻڪيءَ، لوڻ وغيره سان گڏ، جي سڀئي شيون ان لاءِ سرڪاري خرچ تي مهيا ڪيون ويئون هونديون آهن، اتان ڀڄي نڪرندو آهي. سندس شڪل اڌا تائين نيم سفيد ۽ نيم سياهه هوندي آهي ۽ ڪيس اڌا تائين چمڙي وارو ڇوغو پيل هوندو آهي. سڀ ماڻهو ڇيخون ڪندا ۽ خالي ڪارتوسن جون باڙهيون هڪ ئي وقت ڇوڙيندا، سندس تعاقب ڪندا آهن. اهڙيءَ طرح شهر مان هڪالجي نڪرڻ کان پوءِ، کيس ستن ڏينهن تائين "سئمياز مڙهيءَ" جي پوائنٽي ڪمري اندر، جنهن جي چوڌاري شيطانن جون هيبتناڪ

۽ خوفناڪ تصويرون ۽ وڏن ازدهائن ۽ جهنگلي درندن جون ڪلمون لٽڪيل هونديون آهن، نظر بند ڪيو ويندو آهي. اتان ڪان پوءِ هو چيتانگ جبلن ۾ ويندو آهي، جتي ڪيس گهٽ سهينن يا هڪ سال تائين هڪ تنگ غار اندر جلاوطن ٿي گذارڻو پوندو آهي. جيڪڏهن مقرر وقت ڪان اڳ ئي هو مري ويندو آهي، ته ساڌو ان کي نيڪ شگون سمجهندا آهن؛ پر جيڪڏهن هو بچي ويندو آهي، ته ڪيس وري لاهسا ڏانهن واپس وڃڻو پوندو آهي، جتي ان کي ايندڙ سال پيو دفعو صدقي جي ٻڪري جو ڪردار ادا ڪرڻو پوندو آهي.

اها عجيب و غريب رسم، جا اڄا تائين هر سال ٻڌ ڌرم جي دور دراز ۽ تنها بيٺل دارالحڪومت - ايشيا جي روم - ۾ ادا ڪئي ويندي آهي، نهايت دلچسپ آهي، ڇو ته اها مذهبي طبقي بنديءَ ۾، مقدس ۽ ديوتا صفت نجات ڏياريندڙن جي هڪ اهڙي سلسلي جي نمائش ڪري ٿي، جن کي خود نجات ڏياري وڃي ٿي ۽ جا پنهنجي لاءِ قربانين ڏيڻ جي هڪ اهڙي سلسلي جو مظاهرو ڪري ٿي، جن جي ڪوٺ اڄا به ڪن پنهن ساٿين کي قربان ڪري پر ڪئي وڃي ٿي، ۽ جا اهڙن ديوتائن کي ابدي حيات بخشڻ جي سلسلي کي مڪمل ڪري ٿي، جن ديوتائي رعايتون ته سڀ پاڻ وٽ رکيون آهن، پر انهيءَ درجي سان جيڪي درد ۽ مشقتون همراه هونديون آهن، تن جو انهن پاڻ تان بوجهو لاهي ڇڏيو آهي. ”جلنو“ جي شخصيت ۾ اسان کي دماغ تي اڃائي گهٽي زور ڏيڻ کان سواءِ ئي، انهن عارضي بادشاهن ۽ فاني ديوتائن جو جانشين ملي ٿو، جو پنهنجي زندگي جي قيمت تي اقتدار ۽

شان و شوڪت ساڻ جو ٿورو عرصو خريه ڪندو آهي.
هن ڳالهه جي ته خاطري آهي ته هو "عظيم لاما" جو عارضي
سمرالبدل آهي؛ ڪيس ساڻهن لاءِ صدقي جي ٻڪري ٿيڻ جو انديشو
رهي ٿو يا ڪنهن وقت رهندو هو، تنهنجي ذري گهٽ خاطري
صدقي جي اصلي ٻڪري — "سالن جي بادشاه" — سان جاءِ تبديل
ڪرڻ جي سندس پيشڪش سان ٿئي ٿي، جيڪڏهن ڏاري جو
فيصلو سندس خلاف وڃي ها. هيءَ حقيقت آهي ته جن حالات هيٺ
انهيءَ سوال جو هيئنر فيصلو ڪيو وڃي ٿو، تن انهيءَ پيشڪش
کي محض هڪ رسمي صورت ڏيئي ڇڏي آهي. پر اهڙيون رسمي
صورتون به محض ڪي ڪنپيون ناهن، جي هڪ رات اندر پنهنجو
پاڻ نڪري بيٺيون آهن. جيڪڏهن هن وقت اهي بي جان رسمون
آهن ۽ ڪنهن به مقصد ۽ معنيٰ کان خالي تونڙ آهن، ته به
اسان کي خاطري ڪرڻ گهرجي ته ڪنهن وقت انهن ۾ زندگي
هئي ۽ اهي ڪنهن معنيٰ جون حامل هيون؛ جيڪڏهن اڄ ڪلهه
اهي اهڙيون انديون ڳليون آهن، جي ڪنهن به منزل ڏانهن نه
ٿيون وٺي وڃن، ته به اسان کي خاطري ڪرڻ گهرجي ته اڳئين
زماني ۾ اهي اهڙا پيچرا هئا، جي ڪنهن نه ڪنهن منزل ڏانهن،
خواه اها موت ئي هئي، ضرور وٺي ٿي ويا. هيءَ قياس معقول نظر اچي ٿو
ته قديم زماني ۾ ٿبيٽ واري صدقي جي ٻڪري جي منزل، ٻئزارجي چونڪ
وٽ ٿوري وقت لاءِ عام آزادي ماڻڻ کان پوءِ، موت ئي هئي. ان
سان مشابهت رکندڙ ٻيا مثال انهيءَ ڳالهه کي قابل قياس بڻائين
ٿا، سندس پنيان جيڪي ڪارتوس ڇوڙيا وڃن ٿا، اهو بيان ته
اها رسم گهڻو ڪري مهلڪ ثابت ٿيندي آهي ۽ هيءَ اعتقاد، ته
هن جو موت هڪ نيڪ شگون آهي، اهي سڀ ڳالهيون انهيءَ

قياس جي تصديق ڪن ٿيون. اسان کي ان ڪري ڪوبہ تعجب نہ ڪرڻ گهرجي تہ ”جلنو“ ٿورن هفتن لاءِ نائب- ديوتا جي عهدي ماڻڻ لاءِ ايتريءَ وڏيءَ قيمت ادا ڪرڻ کان پوءِ، جڏهن سندس وقت ختم ٿيندو هو، تڏهن هو شخصي طرح مرڻ کان پنهنجي عيوضيءَ ذريعي مرڻ کي ترجيح ڏيندو هو. چنانچہ، اهو دردناڪ پر ضروري فرض ڪنهن نہ ڪنهن اهڙي بدبخت تي عائد ڪيو ويندو هو، جو سماج کان تڙيل هوندو هو، يا ڪنهن اهڙي بد نصيب جي مٿي تي هنيون ويندو هو، جنهن سان هيءَ دنيا ڏاڍي ڏکي نموني پيش آئي هوندي، جو ٿورن ڏينهن کان پوءِ پنهنجي زندگي ڏيڻ آسانيءَ سان قبول ڪندو هو، بشرطيڪ کيس انهيءَ وچ ۾ موج ۽ مزي ڪرڻ جو موقعو ملندو هو. چوڻ اوهان ئي ڏسو تہ جڏهن اصلي نمائندي—”جلنو“— کي جيتري وقت جي فرصت ڏني ويندي هئي، تنهن جي پيمائش هفتن ۾ ڪئي ويندي هئي، اتي نمائندي جي نمائندي کي جيڪو وقت ڏنو ويندو هو، تنهن ۾ تخفيف آڻي ان کي ڏينهن تائين آندو ويو، جو هڪ اختياريءَ مطابق ڏهہ ڏينهن هو، تہ ٻيءَ موجب ست ڏينهن. اهڙيءَ ڪاريءَ ۽ ڪريل سڙيل رڍ لاءِ ايتري ننڍي رسي ڪافي سمجهي ويندي هئي، گهڙيال ۾ پيل ريتيءَ جا ايترا ٿورا داڻا، جي اهڙيءَ تيزيءَ سان ترڪندا ٿي ويا، اهڙي ساٿيءَ لاءِ ڪافي هئا، جنهن پنهنجا ايترا قيمتي سال ضايع ڪري ڇڏيا هئا. چنانچہ، انهيءَ احمق جي صورت ۾، جو رنگا رنگي شڪل سان لاهسا جي بازار جي چونڪ ۾ هيٺ مٿي مظاهرو ڪندو ڦرندو رهي ٿو، جو بدبختيءَ کي ڪاري ”ياڪ“ جي پڇ سان ٻوهاريندو رهي ٿو، اسان کي صاف طرح عيوضيءَ جو هڪ عيوضي، ٻوڇاريءَ جو هڪ ٻوڇاري، هڪ اهڙو گماشتو نظر اچي ٿو، جنهن جي پٺيءَ تي زياده شاندار

ڪلهن تان بار لاهي، لڏيو ويندو هو. پر اهو سراغ، جيڪڏهن اسان صحيح طور ان جي پٺ وٺندا آيا آهيون، ”جلنو“ وٽ ختم نہ ٿو ٿئي؛ اهو اسان کي سڌو لاهسا جي پوپ، ”عظيم لاما“ ڏانهن پٺتي وٺي وڃي ٿو، جنهن جو ”جلنو“ محض هڪ عارضي نندو پادري آهي. مختلف ملڪن ۾، مختلف زمن جي هڪ پئي سان مشابهت هن نتيجي ڏانهن اشارو ڪري ٿي، تہ جيڪڏهن هي ۽ انسان - ديوتا ٿوري عرصي لاءِ پنهنجيءَ روحاني طاقت کي هڪ نمائندي جي هٿن ۾ ڏيڻ لاءِ هيٺ جهڪي ٿو، تہ ان جو مقصد هن کان سواءِ ٻيو ڪوبہ ناهي يا البت ڪنهن زماني ۾ هو، تہ اهو نمائندو سندس بجاءِ مري. چنانچہ، زمانن جي ڌنڌ مان، جو تاريخ جي چراغ جي شعاع کان محروم آهي، پڌ ڏرم جي انهيءَ پوپ، - زمين تي ايشيا لاءِ خدا جي خليفي - جي افسوسناڪ صورت، انهيءَ ديوتا - ماڻهوءَ وانگر، جنهن جي مٿان سندس قوم جي ڏکن جو بار رکيل هو، انهيءَ ”نيڪ ريڊار“ وانگر، جنهن ردن لاءِ پنهنجي جان قربان ڪئي، ڌنڌلڪي ۾ افسرده خاطر نظر اچي رهي آهي.

٣- **عام صدقي جي ٻڪرن متعلق:** ڳوٺ يا شهر يا ملڪ جي جمع ٿيل برائين کي ظاهر ظهور نيڪالي ڏيڻ جي رسم جو جيڪو مٿيون جائزو ورتو ويو آهي، تنهن تي عام نوعيت جي چند تبصرن ڪرڻ جي ضرورت آهي.

سڀ کان اول، هن باري ۾ تہ ڪنهن کي بہ اختلاف ڪونہ هوندو تہ جن کي مون وسيلي کان سواءِ ۽ وسيلي وارو برائين جو اخراج سڏيو آهي، تن ٻنهي جو مقصد هڪ جهڙو وئي آهي؛ ٻين لفظن ۾ ڪٿي چئجي تہ برائين کي غيبي سمجهيو وڃي

يا ڪين ڪنهن مادي صورت اندر سمايل تصور ڪيو وڃي، سا هڪ اهڙي حالت آهي، جا انهيءَ رسم جي مول مقصد جي بلڪل ماتحت آهي، جنهن جو ڪم فقط انهن سڀني ٻراين جو مڪمل صفايو ڪرڻو آهي، جي قوم کي وڪوڙي ويٺيون هونديون آهن. انهن نيڪالين جي ٻنهي قسمن کي هڪ ٻئي سان ڳنڍڻ لاءِ، جيڪڏهن ڪنهن هڪ ڪڙيءَ جي ضرورت لاحق هجي، ته اها ڪمي ٻراين کي هڪ ڇڪڙي يا پيڙيءَ ۾ وجهي ٻاهر ڪڍڻ جو رواج پُر ڪري ٿو. ڇو ته هتي، هڪ طرف ٻرايون غيبي ۽ حواسن وسيلي محسوس ڪرڻ جي ناقابل آهن ۽ ٻئي طرف کين ڪٺي وڃڻ لاءِ ظاهر ظهور ۽ مادي ذريعو استعمال ڪيو وڃي ٿو ۽ صدقي جو پڪرو محض هڪ وسيلي يا ذريعي کان وڌيڪ ٻيو ڪجهه به ناهي.

ٻئي طرف، جڏهن فصلي طور ٻراين جي عام صفايي ڪرڻ جو قدم کنيو وڃي ٿو، تڏهين انهيءَ رسم جي خوشين ملهائڻ جي درميان وارو عرصو عام طور هڪ سال ٿئي ٿو ۽ سال جو اهو وقت، جڏهن اها رسم ادا ڪئي وڃي ٿي، گهڻو ڪري موسم جي ڪنهن نمايان تبديليءَ سان ٺهڪندو آهي، جهڙوڪ قطبي ۽ پوريءَ پنيءَ آب و هوا وارن پٽن ۾ سياري جو آغاز يا انجام ۽ خط استوا واري ڀٽي ۾ مينهوڳيءَ جي شروعات يا پڄاڻي. اهڙين موسمي تبديلين سبب ماڻهن، خاص طرح اڊورن ٻکين، نيم اگهاڙن ۽ ناقص اجهن وارن وحشين ۾، موت جي تعداد ۾ اضافي جو جيڪو امڪان پيدا ٿئي ٿو، تنهن کي قديم النسل ماڻهو ڀوتن ۽ شيطانن جي ڪارستانيءَ سان تعبير ڪري ٿو جن کي، ان ڪري، هڪالي ڪڍڻ لازمي ٿئي ٿو. چنانچه، نيو برٽن ۽ پيروءَ جي

خط استوائي علائقن ۾، شيطانن کي سينهوگيءَ جي موسم جي شروعات ۾ ٻاهر هڪالي ڪڍيو ويندو آهي يا ڪڍيو ويندو هو؛ اهو ئي سبب آهي، جو بيفن لئنڊ جي ويران ۽ سنسان ڪنارن تي اهڙن ڀوتن کي سخت قطبي سياري جي قريب اچڻ وقت ملڪ بدر ڪيو ويندو آهي. جڏهن ڪنهن قوم زراعت جو پيشو اختيار ڪيو هوندو آهي، تڏهن ڀوتن جي عام اخراج واري وقت کي قدرتي طور زرعي سال جي ڪنهن خاص وڏي موقعي، جهڙوڪ پوکي ڪرڻ يا لاباري لڻڻ سان ٺهڪايو ويندو آهي؛ پر، جئين ته خود اهڙا وڏا موقعا، بلڪل فطرتي طور موسمي تبديلين سان ٺهڪن ٿا، تنهن ڪري ان مان هيءُ نتيجو نه ٿو نڪري ته شڪاري زندگيءَ يا خانه بدوشيءَ واريءَ حالت کان زرعي زندگيءَ ڏانهن تبديليءَ ۾، انهيءَ وڏيءَ ساليانيءَ تقريب ملهائڻ جي وقت جي ڦير گهير ماخوذ آهي. هندستان ۽ هندوڪش جا ڪي زراعت پيشه قبائل، جئين اسين ڏسي آيا آهيون، ڀوتن جي عام نيڪاليءَ جو ڪم لاباري وقت ڪندا آهن، ته ڪي ٻيا وري پوکي ڪرڻ وقت. پر اهو ڪم سال جي ڪهڙيءَ به موسم ۾ ڪيو وڃي ٿو، ڀوتن جو عام اخراج گهڻو ڪري نئين سال جي آغاز وقت ڪيو وڃي ٿو، جو ته، نئين سال اندر قدم رکڻ کان پيشتر، ماڻهو پاڻ کي انهن تڪليفن کان نجات ڏيارڻ لاءِ منتظر رهن ٿا، جن انهن کي گذريل سال جي دوران ۾ سک جو ساهه کڻڻ نه ڏنو هو؛ اهو ئي سبب آهي، جو گهڻين قومن ۾ نئين سال جي آغاز جو افتتاح بد روحن جي عام جلاوطنيءَ سان ڪيو ويندو آهي.

نئين طرف، هيءَ ڳالهه ڏسڻ گهرجي ته شيطانن جي انهيءَ

عام ۽ فصلي اخراج کان گهٽو ڪري اڳي يا پوءِ عام آزاديءَ جو وقت ايندو آهي، جنهن جي دوران ۾ معاشري طرفان عائد ڪيل رواجي رڪاوٽون هٽايون وينديون آهن ۽ انتهائي سنگين ڏوهن کان سواءِ، ٻين سيني ڏوهن کي نظر انداز ڪري ڇڏيو ويندو آهي. گنيءَ ۽ ٽونڪئين ۾، آزاديءَ جو اهو وقت شيطانن کي عام نيڪاليءَ ڏيڻ کان اڳي ايندو آهي ۽ صدقي جي ٻڪري جي نيڪاليءَ کان اڳ، لا هسا جي رواجي حڪومت جي معطلي عام آزاديءَ جي ساڳئي وقت جو شايد هڪ يادگار آهي. هندستان جي ”هوز“ قوم وارن ۾ آزاديءَ جو وقت شيطان جي نيڪاليءَ کان پوءِ ايندو آهي. اروڪيوز قبيلي وارن ۾ اهو معلوم ڪرڻ مشڪل آهي ته اها آزادي شيطانن جي نيڪاليءَ کان اڳ ملندي هئي يا پوءِ. بهرصورت، اهڙن موقعن تي هلت چلت جي رواجي قانونن جي سختيءَ ۾ جيڪا غير معمولي ڍل ڪئي ويندي هئي، تنهنجي سمجهاڻي ٻنان ڪنهن شڪ و شبهي جي، براين جي عام صفائيءَ ذريعي ئي ڏئي سگهجي ٿي، جا ان کان اڳ يا پوءِ ڪئي ويندي آهي. هڪ طرف، جڏهن براين کان عام نجات ۽ سيني گناهن کان معافيءَ ملڻ جي فوري اميد ملي ٿي، تڏهن ماڻهن کي پنهنجين نفساني خواهشن کي پوريءَ طرح راضي ڪرڻ لاءِ همت پيدا ٿئي ٿي، ڇو ته ڪين هن ڳالهه ۾ اعتقاد رهي ٿو ته ايندڙ رسم سيني گناهن کي، جن ۾ اهي ايتريءَ تيزيءَ سان اضافو آڻي رهيا آهن، ميساري ڇڏيندي. ٻئي طرف، جڏهن اها رسم مس ئي ادا ٿئي ٿي، تڏهن ماڻهن جون دليون شيطانن ۽ ڀوتن سان ڀريل فضا جي آزاريندڙ احساس کان آزاد ٿين ٿيون، جنهن کي اهي عام طرح برداشت ڪنديون رهن ٿيون، خوشيءَ جي انهيءَ اوچتي ڦيري ۾، ماڻهو

انهن حدن کان ٻاهر ٽپي وڃن ٿا، جي عام طرح رسم ۽ اخلاق انهن لاءِ مقرر ڪيون آهن. جڏهن اها رسم لاٻاري وقت ادا ڪئي وڃي ٿي، تڏهن جذبات جي انهيءَ اُمنگ کي، جا ان ڪري پڙڪو کائي جوش ۾ اچي ٿي، جسماني خوشحاليءَ ۽ عافيت جي حالت سبب، جيڪا بي انداز اناج جي پيداوار جي نتيجي ۾ محسوس ڪئي وڃي ٿي، اڃا زياده زوردار انگيخت لڳي ٿي.

چوٿون، ديوتائي ماڻهو يا جانور کي صدقي جي ٻڪري طور استعمال ڪرڻ جي حقيقت خاص طور قابل توجه آهي؛ درحقيقت، هتي اسان جو براين جي نيڪاليءَ سان فقط ان حد تائين سڌو سنئون واسطو آهي، جيستائين انهن براين کي ديوتا ڏانهن منتقل ٿيندو يقين ڪيو وڃي ٿو، جنهن کي بعد ۾ قتل ڪيو وڃي ٿو. ممڪن آهي ته هيءُ شڪ اٿاريو وڃي ته ديوتائي ماڻهوءَ يا جانور کي صدقي جي عام ٻڪري جي حيثيت ۾ استعمال ڪرڻ جي رسم هتي بيان ڪيل مثالن کان تمام دور دور تائين ڦهليل نظر اچي ٿي. چو ته، جيئن اڳ ۾ ئي اشارو ڪيو ويو آهي، ديوتا کي قتل ڪرڻ جي رسم ماڻهوءَ جي تاريخ جي اهڙي ته قديم دور کان وٺي هلندي آئي آهي، جو پوين زمانن ۾، جيتوڻيڪ اها رسم آئين ئي ادا ٿيندي آئي آهي، ان جي باوجود سندس معنيٰ ۽ مفهوم ۾ غلط فهميءَ پيدا ٿيڻ جو انديشو رهيو آهي. انهيءَ جانور يا ماڻهوءَ جي ديوتائي نوعيت فراموش ڪئي وڃي ٿي ۽ ان کي جيئن پوءِ تيئن، صدقي جو محض هڪ رواجي جانور يا ماڻهو سمجهو وڃي ٿو. انهيءَ ڳالهه جو امڪان خاص طرح انهيءَ حالت ۾ رهي ٿو، جڏهن ديوتائي ماڻهوءَ کي قربان ڪيو وڃي ٿو. چو ته جڏهن ڪا به قوم تهذيب يافته ٿئي ٿي تڏهن، جيڪڏهن اها انساني قربانين

جي سلسلي کي بلڪل ئي ترڪ نہ ٿي ڪري، تہ بہ ڪم از ڪم قربانين لاءِ فقط اهڙن بدبختن کي منتخب ڪري ٿي، جن کي بهر صورت ماريو ئي ويندو. چنانچہ، ديوتا جي قتل کي ڪڏهن ڪڏهن هڪ ڏوهاريءَ جي قتل سان منجهائڻ جو امڪان هر وقت موجود رهي ٿو.

جيڪڏهن اسين هيءُ سوال ڪريون تہ سڄيءَ قوم جي گناهن ۽ ڏکن کي پنهنجن ڪلهن تي چاڙهي ڪٽي وڃڻ جي ذميداري پاڻ تي هموار ڪرڻ لاءِ هڪ ديوتا کي ڇو منتخب ڪرڻ گهرجي، تہ ان جو هيءُ جواب پيش ڪري سگهجي ٿو تہ هڪ ديوتا کي صدقي جي ٻڪري جي حيثيت ۾ استعمال ڪرڻ جي رسم ۾، اسان کي ٻن رسمن جو اشتراڪ ملي ٿو، جي ڪنهن وقت بلڪل مختلف ۽ آزاد، ۽ علحده رسمون هيون. هڪ طرف، اسان ڏٺو آهي تہ انسان يا حيوان ديوتا جي مقدس زندگيءَ کي وڏيءَ عمر جي ڪاٽن لڳڻ سبب ڪمزوريءَ ۽ ناتوانائيءَ کان بچائڻ لاءِ، کين قتل ڪرڻ جو رواج هلندو آيو آهي؛ ٻئي طرف اسان ڏٺو آهي تہ براين ۽ گناهن کي سال ۾ هڪ دفعو عام نيڪاليءَ ڏيڻ جو رواج بہ جاري رهندو آيو آهي. هاڻي، جيڪڏهن انهن ٻنهي رسمن کي ملائي هڪ ڪرڻ لاءِ ماڻهن کي ڪو خيال اچي ويو، تہ ان جو نتيجو مرندڙ ديوتا کي صدقي جي ٻڪري جي حيثيت ۾ استعمال ڪرڻ جو نڪرندو. کيس اصل ۾ گناهن ڪٽي وڃڻ لاءِ نہ، پر مقدس ديوتائي زندگيءَ کي پيرايي جي زوال کان بچائڻ لاءِ قتل ڪيو ويندو هو، ۽ جنهن صورت ۾ کيس هر حالت ۾ قتل ڪرڻو ئي هوندو هو، ان ڪري ممڪن آهي تہ ماڻهن اهو ئي خيال ڪيو هجي تہ اهي

پنهنجن ڏکن ۽ گناهن جي بوجي کي ٽانئس رکڻ جي موقعي مان فائدو وٺن، ته جيئن اهو انهن کي پاڻ سان گڏ قبر جي پرينءَ کنڌيءَ تي نامعلوم دنيا ڏانهن کڻي وڃي. !

ديوتا کي صدقي جي بکري طور استعمال ڪرڻ مان اهو مونجهارو صاف ٿيو پوي جيڪو اسان ڏٺوسون، ”موت کي ٻاهر کڻي وڃڻ“ جي يورپي لوڪ-رسم جي چوڌاري نظر اچي ٿو. هن يقين ڪرڻ لاءِ ڪي اهڙا دليل پيش ڪيا ويا آهن ته انهيءَ رسم ۾ نام نهاد ”موت“ دراصل نباتات جو روح هو، جنهن کي سال بسال موسم بهار ۾ هن لاءِ قتل ڪيو ويندو هو، ته جيئن اهو جوانيءَ جي ڀرپور طاقت سان وري جيئرو ٿي موٽي اچي. پر جيئن مون اڳ ئي اشارو ڪيو، هن رسم ۾ ڪي اهڙا خاص نڪتا آهن، جي محض انهيءَ قياس جي بنياد تي قابل فهم نه ٿا ٿي سگهن. اهڙا نڪتا، هڪ اها خوشي آهي، جنهن سان ”موت“ جي مجسمي کي دفن ڪرڻ يا ساڙڻ لاءِ ڳوٺ کان ٻاهر نيون ويندو آهي ۽ ٻيو اهو ڊپ ۽ اها نفرت آهي، جنهن جو ”موت“ جي مجسمي جا حامل مظاهرو ڪندا آهن. پر اهي ٻئي خصوصيتون هڪدم قابل فهم ٿيو پون، جيڪڏهن اسين هيءُ فرض ڪريون ته ”موت“ محض نباتات جو مرندڙ ديوتا ئي ڪونه هو، پر ان سان گڏ اهو عام صدقي جو بکرو پڻ هو، جنهن جي ذمي اهي سڀ ڏک ۽ تڪليفون ڪيون وييون هيون، جن سڄيءَ قوم کي گذريل سال جي دوران ۾ رنج پهچايو هو. اهڙي موقعي تي خوشيءَ جو اظهار ڪرڻ هڪ فطرتي ۽ موزون عمل آهي؛ ۽ جيڪڏهن مرندڙ ديوتا انهيءَ ڊپ ۽ نفرت جي شيءِ معلوم ٿئي ٿو، جي درحقيقت انهيءَ جي سبب ڪري نه ٿا پيدا ٿين، پر انهن گناهن ۽ بدبختين

سبب وجود ۾ اچن ٿا، جن جو بار سڀس وڏو وجي ٿو، ته پوءِ اها حالت بار کڻندڙ ۽ خود بار جي درميان تميز پيدا ڪرڻ يا ڪم از ڪم انهيءَ امتياز کي محسوس ڪرڻ ۾ تڪليف سبب پيدا ٿئي ٿي. جڏهن بار منحوس قسم جو هوندو آهي، تڏهن ان جي حامل کان ٻه ايترو ئي ڊپ ۽ اوتري ئي نفرت ڪئي ويندي آهي، جيڻ ته خود اهو انهن خطرناڪ خصلتن سان ڀريل آهي، جن جو اهو، جيئن هميشه ٿيندو آهي، محض هڪ ذريعو هوندو آهي. ساڳيءَ طرح اسان ڏٺو آهي ته ايسٽ انڊيز ٻيٽن جا باشندا گناهن ۽ بيمارين سان ڀريل ٻيڙين کان نفرت ڪندا آهن. وري، انهيءَ نظريي کي، ته انهن عوامي رسمن ۾ ''موت'' صدقي جو ٻڪرو ۽ نباتات جي مقدس روح جو نمائندو آهي، هن واقعي مان تقويت ملي ٿي ته ان جو اخراج هميشه موسم بهار ۾، ۽ خاص طور ''سلئو'' نسل وارن طرفان، ملهايو ويندو آهي. ڇو ته ''سلئو'' نسل وارين قومن جو سال بهار ۾ شروع ٿيندو هو. اهڙيءَ طرح، پنهنجين مختلف خصوصيات مان هڪ ۾، ''موت کي ٻاهر ڪڍي وڃڻ'' جي رسم، نئين سال جي اچڻ کان اڳ، پراڻي سال جي گڏ ٿيل گناهن کي ٻاهر ڪڍڻ جي دور دور تائين ڦهليل رسم جو هڪ مثال ٿيندي.

باب اڻونجاهون

قديم زماني ۾ صدقي جا ٻڪرا ماڻهن جي صورت ۾

١- قديم روم ۾ ماڻهوءَ جي صورت ۾ صدقي جا ٻڪرا:

اسين هينئر قديم زماني جي ڏند ڪٿائن واري دور ۾ انساني صورت ۾ صدقي جي ٻڪرن جي استعمال تي غور ڪرڻ لاءِ تيار آهيون. هر سال مارچ مهيني جي چوڏهينءَ تاريخ تي، کلن ۾ ملبوس هڪ ماڻهوءَ کي روم جي گهٽين مان جلوس جي صورت ۾ گهمايو ويندو هو، کيس اڇين لٺين سان ماريو ويندو هو ۽ پوءِ ان کي شهر مان نيڪالي ڏني ويندي هئي. کيس ممّوريس ويٽيوريس، يعني ”پوڙهو مريخ“ سڏيو ويندو هو ۽ جيئن ته اها رسم رومي سال جي پهرين چنڊ جي چوڏهينءَ کان هڪ ڏينهن اڳ (جو پهرين مارچ تي شروع ٿيندو هو) ادا ڪئي ويندي هئي، ان ڪري کان ۾ ملبوس ماڻهو گذريل سال جي ”مريخ“ جي نمائندگي ڪندو هوندو، جنهن کي نئين سال جي آغاز وقت هڪالي ڪڍيو ويندو هو. هاڻي ”مريخ“ اصل ۾ جنگ جو نه، پر نباتات جو ديوتا هو. چو ته اهو ”مريخ“ ديوتا هو، جنهن کان رومي ڪاشتڪار پنهنجي فصل جي جهجهائيءَ ۽ انگور جي ولين، ميوي جي وڻن ۽ ٻوٽن جي ڀلائيءَ لاءِ دعا گهرندو هو؛ اهو ”مريخ“ ئي هوندو هو، جنهن جي حضور ۾ آروال ڀائرن جي پادرين وارو ڪاليج، جنهن جو خاص ڪم فصلن جي واڌاري

لاءِ قربانين ڏيڻ جو هوندو هو، پنهنجون درخواستون ذزي گهٽ خصوصي طور مخاطب ڪندو هو؛ ۽ اهو "مريخ" ئي هو، جنهن کي آڪٽوبر جي مهيني ۾، جيئن اسان ڏٺو، ڀرپور لاباري حاصل ڪرڻ لاءِ گهوڙي جي قرباني ڏني ويندي هئي. ان کان سواءِ اهو "مريخ" ئي هوندو هو، جنهن کي "ڀيلن جي مريخ" (مارس سلوانس) جي خطاب سان ڪڙمي پنهنجي چوپائي مال جي چڱڀلائيءَ لاءِ قرباني ڏيندا هئا. اسان اڳي ئي ڏسي آيا آهيون ته چوپائي مال کي عام طور وڻن جي ديوتائن جي خاص سرپرستيءَ هيٺ سمجهيو ويندو هو. هڪ دفعو وري ڀيهر، موسم بهار جي مارچ مهيني کي "مريخ" جي نالي ۾ مقدس ڪرڻ جي حقيقت سان هيءَ ڳالهه ثابت ٿي ته اهو ڦٽندڙ نباتات جو ديوتا هو. چنانچه، نئين سال جي شروعات ۾، بهار جي موسم ۾ "پوڙهي مريخ" کي هڪالي ڪيڻ جي روسي رسم "سلئو" نسل وارن جي "سوت کي ٻاهر ڪڍي وڃڻ واريءَ رسم جهڙي آهي، بشرطيڪ پوئينءَ ذڪر ڪيل رسم متعلق اسان جيڪو نظريو اختيار ڪيو آهي، سو صحيح نه آهي. روسي ۽ سلئوني رسمن جي درميان واريءَ انهيءَ مشابهت کي عالمن اڳي ئي زير غور آندو آهي جن، معلوم ٿئي ٿو ته بهرحال، مميوريس ويٽيوريس ۽ سلووني رسمن جي متشابه هستين کي نباتات جي پوڙهي ديوتا جي بجاءِ پراڻي سال جي نمائندي جي حيثيت ڏني آهي. اهو ممڪن آهي ته پوين دورن ۾ انهيءَ قسم جي رسمن کي خود انهن ئي ماڻهن اها معنيٰ ڏني هجي جيڪي کين ادا ڪندا هئا. بهر صورت، روسي خواه سلووني رسمن ۾ ديوتا جي نمائنده کي، نه فقط نباتات جو ديوتا، پر صدقي جو ٻڪرو پڻ، تصور ڪيو ويندو

هو. سندس نيڪاليءَ ۾ اهو راز مضمر آهي: ڇو ته ان لاءِ ڪوبہ ٻيو سبب موجود ڪونهي ته نباتات جي اهڙي ديوتا کي شهر بدر ڪيو وڃي. پر جيڪڏهن هو صدقي جو ٻڪرو آهي، ته پوءِ ڳالهہ ٺهي ٿي آهي: پوءِ ته ڪيس شهر جي حدن کان هڪالي ٻاهر ڪيڻ ضروري ٿيو پوي، ته پنهنجو دردناڪ بوجو پنهن ملڪن ڏانهن کڻي هليو وڃي. حقيقت ته اها پيئي معلوم ٿئي ته مئموريس وينٽيوريس کي روم جي دشمنن، اوسڪن قوم وارن، جي ملڪ ڏانهن هڪالي ڪڍيو ويندو هو.

۲- قديم يونان ۾ ماڻهوءَ جي صورت ۾ صدقي جو ٻڪرو:

قديم يوناني پڻ انساني صورت ۾ صدقي جي ٻڪري جي استعمال کان واقف هئا. پلوٽارچ جي جنم واري شهر، چيرونيءَ ۾، شهر جو وڏو مئجسٽريٽ ٽائون هال ۾ ساڳي ئي قسم جي هڪ رسم ادا ڪندو هو ۽ شهر واسين سان هرهڪ اها رسم پنهنجي پنهنجي گهر اندر ادا ڪندو هو. انهيءَ رسم کي ”بک جي نيڪالي“ سڏيو ويندو هو. هڪ غلام کي ”اگنس ڪئسٽس“ جي لٺين سان ماريو ويندو هو ۽ کيس هنن لفظن سان گهر کان تڙي ٻاهر ڪڍيو ويندو هو ته ”ٻاهر نڪر بک ۽ اندر اچ دولت ۽ صحت“ جڏهن پلوٽارچ پنهنجي جنم واري شهر ۾ وڏي مئجسٽريٽ جي عهدي تي فائز هو، تڏهن هن پاڻ ٽائون هال ۾ اها رسم ادا ڪئي هئي ۽ هن اهو سڄو بحث مباحثو تحرير ڪيو آهي، جو بعد ۾ انهيءَ رسم جي وجود سبب منعقد ڪيو ويو هو.

پر، تهذيب يافتہ يونان ۾ صدقي جي ٻڪري جي رسم انهيءَ معصومانہ ساٿ کان، جنهن جي مٿان خوش طبع ۽ نيڪدل پلوٽارچ صدارت ڪئي هئي، زياده وحشيانہ صورتون اختيار ڪيون

جڏهن ته مارسيلز ۾، جا سيني يوناني بيٺڪن کان زياده آباد ۽ شاندار هئي، پليگ جي وبا تباهي مچائيندي هئي، تڏهن غريب طبقي جو هڪ ماڻهو پاڻ کي صدقي جي ٻڪري جي ڪردار ادا ڪرڻ لاءِ پيش ڪندو هو. سڄي سال تائين کيس سرڪاري خرچ تي رکيو ويندو هو ۽ کيس بهترين ۽ خالص کاڌو کارايو ويندو هو. سال جي عرصي ختم ٿيڻ وقت، کيس مقدس پوشاڪ پهرائي ويندي هئي، پاڪ ٽارين سان سينگاريو ويندو هو ۽ سڄي شهر مان گهمايو ويندو هو. انهيءَ وچ ۾ دعائون گهريون وينديون هيون ته شل قوم چون سڀ برايون سندس مٿي تي اچي نازل ٿين. پوءِ کيس شهر کان ٻاهر ڪڍيو ويندو هو يا وري شهر پناهه جي ٻاهران ماڻهو کيس پٿر هڻي، هڻي، ماري ڇڏيندا هئا. ائٿينس رياست جا باشندا متعدد نيچ ۽ بيڪار ماڻهن کي عوامي خرچ تي پاليندا هئا؛ ۽ جڏهن پليگ، خشڪ ساليءَ يا ڏڪار جهڙي ڪا شامت شهر مٿان اچي نازل ٿيندي هئي، تڏهن اهي انهن ڌڪاريل ماڻهن مان ٻن ڄڻن کي صدقي جي ٻڪري طور قربان ڪندا هئا. صدقي جي انهن ماڻهن مان هڪ مردن لاءِ ته ٻيو عورتن لاءِ قربان ڪيو ويندو هو. اول الذڪر کي ڳچيءَ ۾ ڪارن، ۽ موخرالذڪر کي اڇن انجيرن جو هار وڌو ويندو هو. ڪڏهن ڪڏهن، معلوم ٿئي ٿو ته عورتن جي طرفان جنهن کي قربان ڪيو ويندو هو، سا عورت هوندي هئي. کين شهر ۾ ڦيرايو ويندو هو ۽ پوءِ قربان ڪيو ويندو هو جنهن جو طريقو، معلوم ٿئي ٿو، کين شهر پناهه کان ٻاهر سنگسار ڪري مارڻ جو هو. پر اهڙا صدقا فقط عام مصيبت جي غير معمولي موقعن لاءِ ئي محدود ڪونه هوندا هئا؛ معلوم ٿئي ٿو ته هر سال، مئي مهيني

۾ ٿارگيليا جي تقريب ٿي ٻن ماڻهن ڪي، جن مان هڪ مردن ۽ هڪ زالن لاءِ هوندو هو، اٿينس کان ٻاهر نيون ويندو هو، جتي کين سنگسار ڪري ماريو ويندو هو. ٿريس جي رياست ۾، اٻيڊيرا جي شهر کي هر سال ظاهر طور پاڪ ڪيو ويندو هو ۽ شهرين مان هڪ چڙي کي، جو انهيءَ مقصد لاءِ مخصوص هوندو هو، صدقي جي ٻڪري، يا شهر جي باقي ٻين سڀني ماڻهن جي عيوض صدقي طور، سنگسار ڪري ماريو ويندو هو، سندس موت کان ڇهه ڏينهن، اڳ کيس برادريءَ کان خارج ڪيو ويندو هو، "تہ جيئن فقط اهو ئي سڀني ماڻهن جي گناهن جو بوجو پنهنجي مٿان کڻي".

"لورس ليپ" نالي هڪ اڇيءَ ننڍيءَ ٽڪريءَ تان، جا ليوڪيڊا ٻيٽ جي ڏاکڻين پڇڙيءَ وٽ واقع هئي، مقامي باشندا هر سال هڪ ڏوهيءَ کي صدقي جي ٻڪري طور سمنڊ ۾ اڇلائيندا هئا. پر سندس نزول کي هلڪي ڪرڻ لاءِ، اهي کيس جيئرا پکي ۽ کنڀ ٻڌندا هئا ۽ هيٺ پاڻيءَ ۾ ننڍڙين ٻيڙين جو هڪ آرماڙ ان جي انتظار ۾ ترسيو بيٺو هوندو هو، تہ جيئن اهو منجهن اڇي ڪري ۽ اهي کيس سرحد پار پهچائين. ممڪن آهي تہ انسانيت پريون اهي حفاظتي تدبيرون، اڄ ڪلهہ بہ ڪجهہ اوائلي زماني جي ڪنهن اهڙي رسم کي نرم ڪرڻ لاءِ اختيار ڪيون ويندڙيون هجن، جنهن مطابق صدقي جي ٻڪريءَ کي سمنڊ ۾ ٻڏي مرڻ لاءِ ڌڪو ڏيئي اڇلايو ويندو هو. ليوڪيڊيا واري اها رسم اپولو ديوتا جي صدقي وقت ادا ڪئي ويندي هئي، جنهن جو هڪ مندر يا آستانو انهيءَ جاءِ تي واقع هوندو هو. ٻين هنڌن تي سال بسال هڪ جوان مرد کي هن دعا سان سمنڊ ۾ اڇلائڻ جي رسم هئي تہ، "شل تون اسان جي گناهن صاف ڪرڻ وارو ٿئين". ائين سمجهيو

ويندو هو ته اها رسم ماڻهن کي انهن برائين کان نجات ڏياري ڇڏيندي، جن جي اهي گهيري ۾ آيل هئا يا هڪ ٻئي ٻوري مختلف معنيٰ مطابق، انهيءَ رسم ذريعي اهي سمنڊ جي ديوتا کي قرض ڏيئي، پاڻ کي آجو ڪري ڇڏيندا هئا. ڇهين صدي قبل مسيح واري زماني ۾ ايشيا مائينر جا يوناني جنهن نموني ۾ اها رسم ادا ڪندا هئا، تنهن موجب صدقي جي ٻڪري جي رسم هن طرح هوندي هئي: جڏهن ڪو شهر پليگ، ڏڪار يا ٻيءَ ڪنهن عام شامت جي چنبي ۾ اچي ويندو هو، تڏهن ڪنهن ٻچڙي يا بدصورت ماڻهوءَ کي انهن سڀني برائين کي پنهنجي مٿان هموار ڪرڻ لاءِ چونڊيو ويندو هو، جن ۾ سڄي قوم مبتلا هوندي هئي. کيس هڪ موزون جاءِ تي آندو ويندو هو، جتي سڪل انجير، جَوَن جو هڪ نان ۽ پنير سندس هٿ تي رکيا ويندا هئا. انهن کي هو کائي ڇڏيندو هو. پوءِ سندس مخصوص مردانه عضون کي گل بنفشي جهڙي ٻوٽي جي ڪانڊين، جهنگلي انجير جي وڻ ۽ ٻين جهنگلي وڻن جي ٽارين سان ست دفعا ڌڪ هنيا ويندا هئا ۽ انهيءَ دوران ۾ شرنائيون هڪ خاص سر وڄائينديون هيون. ان کان پوءِ کيس ٻاهر جي آڙاهه ۾ ساڙيو ويندو هو، جنهن ۾ ٻيلي جي وڻن جون ڪاٺيون استعمال ڪيون وينديون هيون. سندس رک سمنڊ ۾ اڇلائي ويندي هئي. معلوم ٿئي ٿو ته ايشيائي يوناني به ٿارگيليا جي لاباري واريءَ تقريب وقت ساڳئي قسم جي هڪ رسم ملهائيندا هئا.

مٿي بيان ڪيل رسم ۾ قربان ٿيندڙ ماڻهوءَ کي جهنگلي انجير وغيره جي ڪاٺين سان مار ڪيڻ جو مقصد سندس تڪليفن ۾ اضافي آڻڻ جو هرگز ڪو نه هوندو، نه ته ٻيءَ صورت ۾ کيس

مار ڪيڻ لاءِ ڪهڙي به لٺ ڪافي ثابت ٿئي ها. انهيءَ رسم جي هن حصي جي اصلي معنيٰ ڊبليو. مئنهارڊٽ هيئن سمجهائي آهي. هو پڊائي ٿو ته قديم زماني جا ماڻهو گل بنفشي جهڙي هڪ ٻوٽي جي ڪانڊين ڏانهن ٻرن اثرن کي دفع ڪرڻ جي جادوي طاقت منسوب ڪندا هئا، جنهن ڪري اهي انهن کي گهرن جي دروازن وٽ لٽڪائي ڇڏيندا هئا ۽ پاڪائيءَ جي سائن سوڻن ۾ به ڪيس استعمال ڪندا هئا. چنانچه آرڪيڊيا وارن وٽ "پئن" جي مجسمي کي اهڙين ڪانڊين سان هڪ تقريب وقت يا ڇڏهن به شڪاري خالي هٿين واپس موٽندا هئا، مارڻ جي رسم جي معنيٰ ديوتا کي سزا ڏيڻ نه، پر ڪيس انهن نقصانڪار اثرن کان پاڪ ۽ صاف ڪرڻ هئي، جي ان کي پنهنجن ديوتائي فرض جي ادائگيءَ کان روڪيندا هئا، جن موجب ڪيس شڪاريءَ کي شڪار مهيا ڪري ڏيڻو هو. ساڳيءَ طرح، انساني روپ واري صدقي جي ٻڪري جي مردانه عضون کي گل نبفشي جهڙين ڪانڊين وغيره سان ڌڪن هڻڻ جو مقصد سندس پيدا واري قوتن کي ڪنهن به رڪاوٽ يا جادوءَ جي اثر کان آزاد ڪرڻ جو هوندو، جنهن هيٺ ڪيس ڪنهن شيطاني يا ٻيءَ بد نيت هستيءَ رکيو هوندو؛ ۽ جيئن ته ٿارگيليا جي تقريب، جنهن تي صدقي جي ٻڪري کي هر سال قربان ڪيو ويندو هو، لاباري جي اوائلي وقت ۾ مئي مهيني جي دوران ۾ ملهائي ويندي هئي، ان ڪري اسان کي ڪيس نباتات جي تخليقي ۽ آباديءَ جي ديوتا جو نمائندو سمجهڻ گهرجي. ديوتا جي نمائندي کي هر سال انهيءَ مقصد سان قتل ڪيو ويندو هو، جنهن ڏانهن مون اشارو ڪيو آهي، يعني ديوتا جي زندگيءَ کي ٻڌاپي جي

ڪمزوريءَ کان پاڪ ۽ بي داغ رکي، منجهس دائمي قوت قائم رکڻ لاءِ ۽ کيس قتل ڪرڻ کان اڳ، سندس پيداواري قوتن ۾ جوش. پيدا ڪرڻ ڪو غير فطري فعل نہ هو، ان لاءِ تہ جيئن اها طاقت پوري جوڀن ۾ سندس جانشين، نئين ديوتا يا پراڻي ديوتا جي نئين نمائندي ڏانهن منتقل ٿي وڃي، جنهن لاءِ ائين سمجهيو ويندو هو تہ هو بنان ڪنهن شڪ جي قتل ٿيل ديوتا جي نمائندي جي جاءِ هڪدم اچي والاريندو هو. ساڳئي قسم جي دليل بازي کين صدقي جي بڪري سان خشڪ ساليءَ يا قحط جهڙن خاص موقعن تي ساڳي ئي هلت ڪرڻ لاءِ آماده ڪندي هوندي. جيڪڏهن فصل ڪاشتڪار جي اميدن مطابق نہ ٿيندا هئا، تہ انهيءَ نتيجي کي ديوتا جي پيدواري طاقتن جي ناڪاميابيءَ ڏانهن منسوب ڪيو ويندو هو، جنهن جو فرض زمين جي ڦلن ڦولن کي پيدا ڪرڻ جو هو. هن خيال جي پيدا ٿيڻ جو انديشو هو تہ اهو جادوءَ جي ڪنهن ڏوڻي جي اثر هيٺ مجبور هو يا تہ هو پوڙهو ۽ ڪمزور ٿي رهيو هو. چنانچہ، کيس مٿي ذڪر ڪيل سيني سان سوڻن سان، سندس نمائندي جي شخصيت ذريعي قتل ڪيو ويندو هو، تہ جيئن هو وري نئين سر جنم وٺي، پنهنجيءَ جوانيءَ جو جوهر فطرت جي بيٺل طاقتن ۾ پري. انهيءَ ئي اصول تي اسين سمجهي سگهون ٿا تہ ڇو مئميوريس ويٽيوريس کي لٺين سان ڪٽيو ويندو هو، ڇو، چائرونين رسم ۾ هڪ غلام کي ”ائگنس ڪئسٽس“ [اهڙو وڻ، جنهن ڏانهن جادوي خصلتون منسوب ڪيون وينديون هيون] جي لٺين سان ماريو ويندو هو، ڇو ”موت“ جي مجسمي کي يورپ جي ڪن علائقن ۾ لٺين ۽ پٿرن سان ڪٽيو ويندو آهي،

۽ ڇو بابل ۾ ڏوهاريءَ کي، جو ديوتا جو ڪردار ادا ڪندو هو، صليب تي چاڙهي مارڻ کان اڳ، مارڪ ڪئي ويندي هئي. انهيءَ مارڪ جو مقصد انهيءَ بدنصيب جي درد ۾ اضافي ڪرڻ جو نه، پر ان جي برعڪس اهڙن بد نيت ۽ نقصان ڪار اثرن کي ڀڄائي ڪڍڻ جو هو، جي شايد اُن کي انهيءَ اعليٰ ترين گهڙيءَ ۾ ڇهنديون هونديون.

هن وقت تائين سون هيءَ ڳالهه تسليم ٿي ڪئي آهي ته ٿارگيليا جي تقريب وقت جن ماڻهن کي قربان ڪيو ويندو هو، سي نباتات جي روحن جي عام طور نمائندگي ڪندا هئا، پر ان باري ۾ مسٽر ڊبليو. آر. پٽن خوب چيو آهي ته اهي ويچارا بد نصيب خاص طور انجيرن جي وڻن جي روحن جو ڪردار ادا ڪندا هئا. هو ٻڌائي ٿو ته انجيرن کي غير قطري نموني پچائڻ، جيئن ان کي سڏيو ويندو آهي، يعني انجير جي پوکيل وڻن جي ٽارين ۾ جهنگلي انجيرن جي هارن لٽڪائڻ سان ڪين نقلي طرح پچائڻ جو سلسلو يونان ۽ ايشيا مائينر ۾ جون مهيني ۾ شروع ڪيو ويندو آهي، جو ٿارگيليا جي تقريب گذرڻ کان هڪ مهينو بعد ۾ ايندو آهي، ۽ ان باري ۾ سندس هيءَ راءِ آهي ته قربانيءَ جي ٻن ماڻهن، جن مان هڪ مردن ۽ ٻيو زالن جي نمائندگي ڪندو هو، جي ڳچين ۾ ڪارا ۽ اڇا انجير ٻڌڻ، نقلي طور انجيرن کي پچائڻ واري سلسلي جو شايد سڌو سنئون نقل هجي، جنهن جو مقصد نقال جادوءَ جي اصول جي بنياد تي، انجير جي وڻن کي پچڻ ۾ مدد ڪرڻ جو هوندو. جئين ته انجيرن جي وڻن کي نقلي نموني ۾ پچائڻ، درحقيقت انجير جي نر وڻ جي ماده وڻ سان شادي آهي، ان ڪري مسٽر پٽن هيءَ به قياس آرائي ڪري ٿو ته

وڻن جي محبت جو، نقال جادوءَ جي ساڳئي اصول جي بنياد تي صدقي وارن ماڻهن جي نقلي يا حقيقي شاديءَ ذريعي نقل ڪيو ويندو هو، جن سان هڪ نر ته ٻيو مادي هوندو هو. انهيءَ نظريي جي بنياد تي قربانيءَ وارن ماڻهن جي مخصوص عضون کي جهنگلي انجير جي وڻ جي ٽارين ۽ گل ٻنفشي جي ٻوٽي جي ڪانڊيرن سان ڍڪڻ جي رسم جادوءَ جو هڪ ٽوٽڪو هئي، جنهن جو مقصد مرد ۽ عورت جي جٺ وارين قوتن ۾ جوش پيدا ڪرڻ جو هو، جي عارضي طور علي الترتيب انجير جي نر ۽ ماده وڻن جو ڪردار ادا ڪندا هئا ۽ جي شاديءَ رشتي پنهنجي حقيقي يا نقلي وصل ذريعي وڻن کي ڦر جهلڻ ۾ مدد ڪندا هئا.

صدقي وارن ماڻهن کي ڪن خاص ٻوٽن جي ڪانڊيرن سان مار ڪڍڻ جي رسم جو جيڪو مطلب مون ڪڍيو آهي، تنهن جي ٻين مشابهت رکندڙ مثالن ذريعي پڪائي ٿي رهي آهي. چنانچه جرمن نيوگنيءَ جي ”ڪائي“ قبيلي وارن ۾ جڏهن ڪو ماڻهو پنهنجن ڪيلي جي وڻن کي جلد ڦردار بڻائڻ جو خواهان هوندو آهي، تڏهن اهو ڪين ڪيوڙي جي اهڙي ڪنهن وڻ مان ورڊيل لٺ سان مار ڪڍندو آهي، جنهن ان کان اڳ ئي ڦر جهليو هوندو آهي. هن حالت ۾ ظاهر آهي ته ماڻهن جي اعتقاد موجب، ڦر جهلڻ جي طاقت ڦردار وڻ مان واڍيل لٺ اندر سمايل رهي ٿي، جا ڪيوڙي جي ننڍن ٻوٽن سان توصل ذريعي، منجهن منتقل ٿي وڃي ٿي. ساڳيءَ طرح، نيوڪئليڊونيا ۾ ماڻهو پنهنجي ”ٽارو“ نالي ٻوٽي کي هڪ ٽاريءَ سان هلڪا ڌڪ هڻندو وڃي، جنهن ڪرڻ وقت هو چوندو آهي، ته ”آءٌ هن ’ٽاروءَ‘ کي ماريان ٿو ته جيئن اهو

وڌي.“ اُن کان پوءِ اُهو اُنهيءَ ڌاريءَ کي ٻنيءَ جي ڇيڙي وٽ زمين ۾ کوڙي ڇڏيندو آهي. اسيزان درياهه جي منهن وٽ برازيل جي ڳوٺن هندستانين ۾، جيڪڏهن ڪو ساٿي پنهنجي مخصوص عضوي جي ڊيگهه ۾ اضافو آڻڻ چاهيندو آهي، ته اهو ان کي پاڻيءَ ۾ ايرندڙ هڪ اهڙي بيوي، ”ائنيگا“ سان ڏڪ هڻندو آهي، جو درياهه جي ڪنارن تي جهجهو ٿيندو آهي. اهو سيوو، جو ڪائڻ لائق ڪونه هوندو آهي، شڪل ۽ صورت ۾ ڪيلي وانگر هوندو آهي ۽ ظاهر آهي ته ان کي سندس اهڙيءَ صورت سبب ئي انهيءَ مقصد لاءِ منتخب ڪيو ويندو آهي. اهو سانپ نئين چنڊ کان تي ڏينهن اڳي يا پوءِ ادا ڪرڻو پوندو آهي. هنگاريءَ ۾، بيڪس جي ضلعي ۾ سنڌ عورتن کي هڪ اهڙيءَ لٺ سان ڏڪ هڻي سائو ڪيو ويندو آهي، جنهن کي پهريائين جنسي فعل ڪندڙ ”گنڊيل“ ڪتن کي هڪٻئي کان جدا ڪرڻ ۾ استعمال ڪيو ويو هوندو آهي. هتي، لٺ ۾ سائي ڪرڻ جي قوت موجود سمجهي وڃي ٿي، جا توصل ذريعي عورت ڏانهن منتقل ٿي وڃي ٿي. مرڪزي سيليبس جي تورادجا قبيلي وارا سمجهندا آهن ته ”دراڪائينا ٽرمينلس“ ٻوٽي جو روح طاقتور هوندو آهي، جو ته جڏهن ڪيس وڍيو ويندو آهي، تڏهن اهو وري جلد ئي اڀري ايندو آهي. چنانچه، جڏهن ڪو ساٿي بيمار ٿيندو آهي تڏهن سندس دوست ڪڏهن ڪيس سندس مٿي جي چوٽيءَ وٽ ”دراڪائينا“ ٻوٽي جي پنن سان ڏڪ هڻندا آهن، ته جيئن ٻوٽي جي طاقتور روح جي ذريعي مريض جي ڪمزور روح کي طاقتور بڻايو وڃي.

اهي مشابهت رکندڙ مثال، ان ڪري، صدقو ٿيندڙ ساٿين

کي يونانين جي ٿارگيليا واريءَ تقريب وقت ملندڙ مار جي انهيءَ معنيٰ جي پٺڀرائي ڪن ٿا، جا سون ۽ پنهنجن پيشروئن، ڊبليو- مئنهاڊٽ ۽ مسٽر ڊبليو- آر- پٽن جو مثال وٺندي، پيش ڪئي آهي. جيئن ته اها مار صدقي وارن ماڻهن جي مخصوص عضون کي تازن ۽ ساون پوٽن ۽ ٿارين سان ڏني ويندي هئي، ان ڪري بلڪل فطرتي طور، ان جي هيءَ ئي سمجهاڻي ٿي سگهي ٿي ته انهن مردن يا عورتن ڏانهن يا ته پوٽن ۽ ٿارين جي آباديءَ جي طاقت کي منتقل ڪري، يا کين خراب اثرن کان پاڪ ڪري، سندن پيدا واري قوتن کي وڌائڻ لاءِ آها جادوءَ جي هڪ ٽوٽڪي جو ڪم ڪندي هوندي؛ انهيءَ معنيٰ جي انهيءَ حقيقت مان تصديق ٿئي ٿي ته صدقي جا آهي ٻه ماڻهو ٻنهي جنسن جي نمائندگي ڪندا هئا، جن مان هڪ عام مردن ۽ ٻيو عورتن جو نمائندو هوندو هو. سال جي اها موسم، جڏهن اها رسم ادا ڪئي ويندي هئي، هن نظريي سان بلڪل ٺهڪي اچي ٿي، ته انهيءَ رسم جي اهميت زرعي نوعيت جي هئي. ازانسواءِ، هن قياس لاءِ، ته انهيءَ رسم جو مول مقصد انجير جي وڻن کي آباد ڪرڻ جو هو، ڪارن ۽ اچن انجيرن جي انهن هارن مان ڪافي مضبوط ثابتي ملي ٿي، جي صدقو ٿيندڙ ماڻهن جي ڳچين ۾ وڌا ويندا هئا؛ ۽ ان سان گڏ انهن ماڻهن جي مخصوص عضون تي جهنگلي انجير جي وڻن جي ٿارين سان جيڪي ڌڪ هنيا ويندا هئا، سي پڻ انهيءَ ئي حقيقت ڏانهن اشارو ڪري رهيا آهن؛ ڇو ته اهو دستور انهيءَ دستور سان قريبي مشابهت رکي ٿو، جنهن کان يوناني ملڪن جي قديم خواه جديد ڪاشتڪارن پنهنجي انجير جي وڻن کي درحقيقت سائي ۽ آباد ڪرڻ لاءِ هميشه ڪم پئي ورتو آهي. جڏهن اسين هيءَ

ڳالهه ياد ڪريون ٿا ته کجور جي وڻن کي نقلي طرح آباد ڪرڻ ۾ ڪردار ڪرڻ، نه فقط ڪاشتڪاريءَ، پر ميسوپوٽيميا جي مذهب ۾ پڻ، ڪهڙو نه اهم ڪردار ادا ڪيو آهي، تڏهن هن ٻاري ۾ ڪنهن به شڪ ڪرڻ لاءِ ڪوبه سبب معلوم نه ٿو ٿئي ته انجير جي وڻ جي نقلي آباديءَ جي رسم، بلڪل ساڳيءَ طرح، يوناني مذهب جي سنجيده رسمن ۾ موزون جاءِ حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجو حق قائم ڪيو هجي.

جيڪڏهن اهي خيال حقي واجبي آهن، ته پوءِ ظاهر ظهور اسان کي هيءُ فيصلو ڪرڻو ٿئي پوي ٿو ته جيتوڻيڪ ٿارگيليا جي تقريب تي صدقي جا ساٿهو پوين ڏند ڪٿائي دورن ۾ خاص طرح صدقي جي ٻڪرن جو ڪردار ادا ڪندا هئا، جي سڄيءَ قوم جي گناهن، بدبختين ۽ ڏکن کي پاڻ سان گڏ کڻي ويندا هئا، ته به اسڪان آهي ته تاريخ جي ڪنهن اوائلي دور ۾ کين نباتات، شايد اناج، پر خاص طور انجير جي وڻن، جي شخصيتن جي حيثيت ۾ تصور ڪيو ويندو هو، ان کان علاوه، جيڪا کين مار ڏني ويندي هئي ۽ جيڪو اهي موت مرندا هئا، تن جو مقصد نباتات جي قوتن ۾ جوش ۽ تازگي پيدا ڪرڻ جو هو، جا اُن وقت يوناني اونهاري جي سخت گرميءَ ۾ ڪومائبي رهندي هوندي.

يوناني صدقي جي ٻڪري متعلق جيڪو نظريو هتي قائم ڪيو ويو آهي سو، جيڪڏهن صحيح آهي، ته پوءِ اهو هن ڪتاب جي سڪيم دليل خلاف هڪ اعتراض کي صاف ڪري ڇڏي ٿو، جو ٻيءَ صورت ۾ شايد اٿاريو وڃي ها. هن نظريي تي، ته ائريشيا جي پوڄاريءَ کي هڙيءَ جي روح جي نمائندي طور قتل ڪيو ويندو هو، هيءُ اعتراض اٿاريو وڃي ها ته اهڙيءَ رسم

سان مشابهت رکندڙ ٻيءَ ڪنهن ۾ رسم جو ڏنڊڪتائن واري قديم زماني ۾ وجود ڪونه هو. پر هن ڳالهه تي اعتبار ڪرڻ لاءِ هينئر اهڙا ثبوت ڏنا ويا آهن، ته ايشيائي يوناني جنهن ماڻهوءَ کي گاهه گاهي ۽ مقرر وقتن کان پوءِ قربان ڪندا هئا، تنهن کي هميشه ٻي نباتات جي ديوتا جي شخصيت سمجهيو ويندو هو. ممڪن آهي ته جن ماڻهن کي ائٿينس رياست ڳوڙها صدقي لاءِ رکندا هئا، تن سان به ساڳيو ئي ديوتائن وارو سلوڪ ڪيو ويندو هجي. انهيءَ ڳالهه کي ڪابه اهميت حاصل ڪانه هئي ته اهي هو وڏا سماجي طور تي ذليل ماڻهو هئا. وحشي ماڻهوءَ جي نظريي مطابق، هڪ ماڻهوءَ کي سندس اعليٰ اخلاقي ڪردار يا سماجي اعليٰ درجي سبب ديوتا جي نمائندي يا سندس شخصيت جي نمائندي طور منتخب ڪونه ڪيو ويندو آهي. ديوتائي جلوي جو چڱي ۽ بري، اعليٰ ۽ ادني تي هڪجهڙو ئي نزول ٿيندو آهي. پوءِ جيڪڏهن ايشيا ۽ ائٿينس جا مهذب يوناني لوڪ ماڻهن کي ديوتائن جو اوتار سمجهي هميشه صدقو ڪندا هئا، ته پوءِ هيءَ قياس آرائي غير امڪاني نه ٿي معلوم ٿئي ته تاريخ جي پاڪ ڦٽڻ وقت نيم وحشي لاطيني اٽريشيا جي هڙيءَ ۾ ساڳئي قسم جي رسم ادا ڪندا هئا.

پر، انهيءَ دليل کي زوردار بنائڻ لاءِ، هيءَ ڳالهه ثابت ڪرڻ بهتر ٿيندي ته ديوتا جي انساني نمائندي کي قتل ڪرڻ جي رسم قديم اٽليءَ ۾ اٽريشيا جي هڙيءَ کان علاوه ٻين هنڌن تي به چاتل سچاتل هئي ۽ انهيءَ کي باقاعدہ طور ادا ڪيو ويندو هو. هينئر منهنجو ارادو آهي ته انهيءَ بابت ۾ ثابتي پيش ڪريان.

۳- *رومي سٽرنيليا: اسان ڏٺو آهي ته گهڻيون قومون

---

* سٽرن ديوتا جي رومي تقريب، جنهن ۾ ننڍي وڏي، اوچ، نيچ، اعليٰ ۽ ادنيٰ جو سڄو امتياز ختم ڪيو ويندو هو.

آزاديءَ جي ساليانې عرصي کي ملهائڻ جون عادي رهيون آهن، جڏهن قانون ۽ اخلاق جون عائد ڪيل دستوري رڪاوٽون هٽايون وينديون آهن، جڏهن سڄي قوم حد کان ٻاهر کل، خوشي ۽ شادمانا ڪندي آهي ۽ جڏهن نفساني ۽ شيطاني خواهشن کي ڪليل آزادي ڏني ويندي آهي، جن جي زندگيءَ جي زياده سنجيده ۽ رواجي حالت ۾ شايد ڪڏهن به اجازت نه ڏني وڃي. انساني فطرت جي انهن دٻيل خواهشن جو اهڙيءَ طرح وقت ڪائي ٻاهر نڪرڻ، جو ڏري گهڻ هميشه زناڪاريءَ ۽ شراب خوريءَ جي بيجا ۽ انتهائي آزاد حد تائين اچي پهچندو آهي، گهڻو ڪري سال جي آخرين حصي ۾ وقوع پذير ٿيندو آهي ۽ اهڙا واقعا گهڻو ڪري، جئين سون کي هن کان اڳ ٿي اظهار ڪرڻ جو موقعو مليو آهي، هڪ يا ٻيءَ زرعي موسم، خاص طرح ٻج ڇٽڻ يا لاٻاري جي وقت سان وابسته هوندا آهن. هاڻي، آزاديءَ جي انهن عرصن مان جيڪو سڀني کان زياده مشهور و معروف آهي ۽ جنهن جديد زبان ۾ باقي بين اهڙن عرصن کي سندن نالو ڏنو آهي، سو "سٽرنيليا" آهي. اها مشهور تقريب ڊسمبر جي مهيني ۾ منعقد ڪئي ويندي هئي، جو رومي سال جو آخرين مهينو هوندو هو ۽ عام طرح سان ائين سمجهيو ويندو هو ته اها تقريب سٽرن، جو ان پوکڻ ۽ زراعت جو ديوتا هو، جي خوشيءَ واري دور حڪومت جي ياد گار طور ملهائي ويندي هئي ۽ اهو ديوتا گهڻو زمانو اڳ اٽليءَ جو هڪ انصاف پسند ۽ رحمدل بادشاهه ٿي گذريو آهي. جنهن وحشي ۽ منتشر ٽيل قبيلن کي جبلن تي جمع ڪيو، کين هر ڪيرڻ سيکاريو، قانون ڏنا ۽ مٿن صلح سانت سان حڪومت هلائي. سندس دور حڪومت ڏند ڪٿائن وارو "زرين زمانو"

هو ۽ زمين مان بي انداز اناج جي اپت ٿيندي هئي. خوشيءَ سان پريل هن دنيا ۾ جنگ و جدل يا فساد ۽ جهڳڙي جو ڪوبه آواز مخل ڪونه ٿيندو هو: گنديءَ دولت جي نقصانڪار محبت اورچ ۽ قانع ڪاشتڪارن جي رت ۾ زهر جهڙو اثر پيدا ڪانه ڪندي هئي. پانهپ ۽ خانگي ملڪيت نامعلوم هونديون هيون، سيئي ماڻهو پاڻ ۾ گڏجي سڀ شيون ڪمائيندا ۽ کپائيندا هئا. آخرڪار، اهو نيڪ ديوتا ۽ رحمدل بادشاهه اوچتو ئي اوچتو غائب ٿي ويو، پر سندس ياد ڏورانهن زمانن تائين پيار سان تازي رکي ويئي، سندس اعزاز ۾ مندر ۽ مڙهيون تعمير ڪيون ويئون ۽ اٽليءَ جي گهڻين ٽڪرين ۽ اوچين جاين کي ان جي نالي سان سرفراز ڪيو ويو. ان جي باوجود، سندس دور حڪومت جي درخشان روايت ۾ سان هڪ سياه پاڇو آرپار اڇلايو ويو: چيو وڃي ٿو ته سندس قربان گاه ماڻهن جي قربانين سبب وهايل رت سان داغدار هئا، جن جي بجاءِ ڪنهن زياده رحمدل زماني ۾ مجسمن کي نعم البدل طور استعمال ڪيو وڃڻ لڳو. انهيءَ ديوتا جي مذهب جي اونداهي رخ بتعلق انهن بيانن ۾ تمام ٿورو اشارو مليل آهي يا ان جو بلڪل ڪوبه نالو نشان نظر نه ٿو اچي، جي قديم مصنفن ”سئٽرنيليا“ جي باري ۾ پنيان ڇڏيا آهن. معلوم ٿئي ٿو ته قديم زماني جي انهيءَ خوشيءَ واري هفتي جون محفلون، مجلسون ۽ نفساني خواهشن حاصل ڪرڻ پٺيان انڌا ڌنڌ ۽ مجنونانه ڊڪ ڊوڙ، چند نمايان خصوصيتون هيون، جئين اهو سترهينءَ کان ٽيويهين ڊسمبر تائين، پورن ستن ڏينهن لاءِ قديم روم جي گلين ۽ ڪوچن، عام چونڪن ۽ گهرن ۾ ملهايو ويندو هو. پر، انهيءَ تقريب جي ڪا هيڪ خصوصيت آيتري قدر نمايان

ناهي. ڪنهن به پيءُ ڳالهه خود انهيءَ قديم دور جي ساٿين کي ايتريقدر حيران نه ڪيو هو، جهڙو انهيءَ زماني جي غلامن کي ملڻ ڪليءَ آزاديءَ. آزاد ۽ ڪميني طبقي جي ساٿين جي درميان جيڪو امتياز هوندو هو، سو عارضي طور ختم ڪيو ويندو هو. پانهون پنهنجي آقا کي پلي ته تڙيون ڏي ۽ طعنا تنڪا هڻي، پلي ته هو شراب پي پاڻ کي پنهنجن آقائن وانگر مدهوش ۽ مخمور ڪري، ساڻن گڏ ويهي هڪ دسترخوان تي کاڌو کائي، پر ڪيس اهڙيءَ هلت لاءِ عتاب جو هڪ اکر به نه چيو ويندو هو، جنهن لاءِ ڪيس ٻيءَ ڪنهن موسم ۾ شايد ڏنڊ ڏرن، قيد يا موت جي سزا ملي ها. نه نه، اجا به ان کان زياده عجيب روش اختيار ڪئي ويندي هئي، جو آقائون پنهنجن پانهن سان جايون مٽائيندا هئا ۽ کاڌي جي ميز تي سندن خدمت لاءِ با ادب ٿي بيهندا هئا، ۽ جيسين پانهو پنهنجو کاڌو پيتو کائي بس نه ڪندو هو، تيسين ميز صاف ڪانه ڪئي ويندي هئي ۽ مالڪ لاءِ کاڌو ڪونه رکيو ويندو هو. سماجي طبقن کي ايتري قدر ته اونڌو ۽ ابتو ڪيو ويندو هو، جو هر هڪ گهر ان وقت عارضي طور هڪ نقلي جمهوريه ٿي پوندو هو، جنهن ۾ حڪومت جي سڀني اعليٰ عهدن تي غلام فائز ڪيا ويندا هئا، جي انهن جا فرض ادا ڪندا هئا، حڪم احڪام جاري ڪندا هئا ۽ قانون مرتب ڪندا هئا، جڻ ته کين درحقيقت قونصل، مئجسٽريٽ ۽ منصف جو شان و شوڪت عطا ڪيو ويو هو. سئٽرنيليا جي تقريب تي پانهن کي جيڪو اقتدار اهڙيءَ طرح منتقل ڪري ڏنو ويندو هو، تنهن جو هڪ هلڪو شعاع اها نقلي بادشاهي هوندي هئي، جنهن کي حاصل ڪرڻ لاءِ ساڳيءَ ئي موسم ۾ آزاد شهري پڪا وجهندا هئا. جنهن ساٿيءَ جي نالي پڪو نڪرندو هو، تنهن کي بادشاه

جو خطاب ملندو هو ۽ اهو پنهنجيءَ عارضي رعيت لاءِ مذاقيہ ۽ کل جهڙا حڪم جاري ڪندو هو. پنهنجيءَ رعايا مان هڪ ڇٽي کي شراب ملائڻ، ٻئي کي پيئڻ، ٽئين کي ڳائڻ، چوٿين کي نچڻ پنجين کي پنهنجيءَ گلا ڪرڻ ۽ وري ڪنهن ٻئي کي بنسريءَ وڄائڻ واريءَ ڇوڪريءَ کي ڪلهي تي کڻي گهر جي چوڌاري چڪر هڻڻ لاءِ حڪم ڏيندو هو.

هاڻي، جڏهن اسين هيءَ ڳالهہ ياد ڪريون ٿا تہ انهيءَ خوشيءَ جي موسم ۾ ٻانهن کي جيڪا عام آزادي بخشي ويندي هئي، تنهن کي سئٽرن جي دور حڪومت ۾ معاشري جي حالت جو نقل سمجهيو ويندو هو ۽ سئٽرنيليا جي تقريب کي عام طرح انهيءَ مزيدار حاڪم جي دور جو دوباره زنده ٿيڻ ۽ وجود ۾ اچڻ سمجهيو ويندو هو، تڏهن اسان کي هن فيصلي ڪرڻ لاءِ آماده ٿيڻو پوي ٿو تہ جيڪو مصنوعي بادشاهہ خوشيءَ جي انهن موقعن تي صدارت جا فرائض سرانجام ڪندو هو، سو خود سئٽرن جو نمائندو هوندو هو. مئڪسيمين ۽ سينٽ ڊيوڪليشين جي حڪومتن جي دورن ۾ اهي رومي سپاهي، جيڪي ڊئنيوب درياهہ تي متعين هوندا هئا، جنهن طريقي سان سئٽرنيليا جي تقريب ملهائيندا هئا، تنهن جي هڪ عجيب و غريب ۽ مزيدار بيان مان انهيءَ قياس جي متعلق جيڪڏهن ڪا پڪي ثابتي نہ ٿي ملي، تہ بہ ان جي صداقت متعلق پڪي خاطري ٿئي ٿي. اهو بيان سينٽ ڊاسيس جي شهادت جي هڪ ڳالهہ ۾ محفوظ ٿيل آهي، جنهن کي فرينچ لئبريءَ ۾ رکيل هڪ يوناني مسودي مان ڳولي ڪڍيو ويو هو ۽ جنهن کي پروفيسر فرئنز ڪيومانٽ آف گهينٽ شايع ڪيو هو. انهيءَ واقعي ۽ رسم جا ٻہ زياده

مختصر بيان سلان ۽ برلن ۾ رکيل مسودن ۾ موجود آهن؛ انهن بيانن مان هڪ کي، سنه ١٧٢٧ع ۾ اربينو ۾ ڇپايل هڪ گمنام ۽ نامعلوم ڪتاب ۾ ڏينهن جي روشني ڏسڻ اڳيئي نصيب ٿي چڪي هئي، پر معلوم ٿئي ٿو ته روسي مذهب جي قديم خواه جديد تاريخ سان ان جي تعلق کي ان وقت تائين نظر انداز ڪيو ويو هو، جيسين پروفيسر ڪيومانٽ ڪجهه سال اڳ انهن ٽنهي ڳالهين کي هڪ ئي وقت گڏجي شايع ڪري، عالمن جو ڌيان انهن ڏانهن مبذول ڪيو. انهن بيانن مطابق، جي مصدقه معلوم ٿين ٿا ۽ جن مان سيني کان زياده طويل بيان سرڪاري دستاويزن تي مبني آهي، لوئر موئيسيا ۾، ڊروسٽورم وٽ متعين روسي سپاهي هر سال سٽرنيليا جي تقريب هن طرح ملهائيندا هئا. تقريب کان ٽيهه ڏينهن اڳ، اهي پڪن ذريعي پاڻ منجهان هڪ نوجوان ۽ خوبصورت ماڻهوءَ جو انتخاب ڪندا هئا، جنهن کي سٽرن سان مشابهت ڏيڻ لاءِ شاهي لباس پهرائيندا هئا. اهڙيءَ طرح سان ٺهي ۽ سينگارجي، سپاهين جي هڪ وڏي هجوم جي پيشوائيءَ ۾، هو عام ماڻهن ۾ وڃي ملندو هو ۽ ان وقت کيس پنهنجين نفساني خواهشن کي راضي ڪرڻ ۽ هر قسم جي موج ۽ مزي مان، خواه اهو ڪيترىقدر به ذليل ۽ شرمناڪ ڇو نه هجي، لطف اندوز ٿيڻ جي عام اجازت هوندي هئي. پر، هڪ طرف جيڪڏهن سندس دور حڪومت مزيدار هوندو هو، ته ٻئي طرف وري اهو تمام ٿورو، ۽ ان جو انجام افسوسناڪ هوندو هو؛ ڇو ته جڏهن ٽيهه ڏينهن پورا ٿيندا هئا ۽ تقريب جو وقت قريب اچي پهچندو هو، تڏهن هو جنهن ديوتا جو نقل ڪندو هو، تنهنجي قربانگاه تي کيس پنهنجو گلو پاڻ وڍڻو پوندو هو. سنه ٣٠٣ع ۾ ڊاسيس نالي هڪ مسيحي

سپاهيءَ جي نالي اهو پڪو نڪتو، پر هن بت پرستن جي انهيءَ ديوتا جي ڪردار ادا ڪرڻ ۽ پنهنجي زندگيءَ جا آخرين ڏينهن شرابخوريءَ ۽ زناڪاريءَ جي گناهن سان ناپاڪ ڪرڻ کان صاف انڪار ڪيو. سندس اعليٰ آفيسر، باسس، جون ڏسڪيون ۽ دليل هن جي ثابت قدميءَ ۾ لغزش پيدا ڪرڻ ۾ ناڪام ثابت ٿيا، جنهنڪري ڪيس قتل ڪيو ويو. جيئن شهيدن جي زندگين جي حالات قلمبند ڪندڙ هڪ مسيحي مصنف انتهائي باريڪيءَ سان ٻڌايو آهي ته ڊروسٽورم وٽ، جان نالي هڪ سپاهيءَ جمعي ڏينهن، نومبر مهيني جي ويهين ڏينهن تي، جو چنڊ جو چوويهون ڏينهن هو، چوٿين ڪلاڪ وقت هن جو سر قلم ڪيو هو.

جڏهن کان وٺي پروفيسر ڪيومانٽ اها ڳالهه شايع ڪئي، تڏهن کان وٺي ان جي تاريخي نوعيت ڪي، جنهن جي متعلق ڪي شڪ شبها اٿاريا ويا هئا ۽ جنهن جي صداقت کان ٻه ڪن حالتن ۾ انڪار ڪيو ويو هو، هڪ دلچسپ کوجنا سان زبردست پٺڀرائي حاصل ٿي آهي. انڪونا نالي هڪ ٽڪريءَ جي چوٽيءَ تي جيڪا ديول بيٺل آهي، تنهنجي زير زمين قبرستان ۾، ٻين عجيب و غريب قديم شين سان گڏ، سفيد سنگ مرمر جي هڪ مقدس تختي محفوظ ڪيل آهي، جنهن تي شهنشاه جسٽينين جي دور حڪومت جي يوناني اکرن ۾ هيٺين تحرير ٿيل آهي: هن جاءِ تي ڊاسيس شهيد مدفون آهي، جنهن جو لاش ڊروسٽورم مان هت آندو ويو هو.'' اها تختي، جا اتي جي سرن جي وچ ۾ هنيل آهي، ديول جي زير زمين قبرستان ڏانهن سنه ١٨٤٨ع ۾ ''سئن پيليگرينو'' جي ديول مان منتقل ڪئي ويئي هئي، جنهن جي اوچي قربانگاه هيٺان، جيئن اسان کي هڪ لاطيني تحرير مان پتو پوي ٿو،

انهيءَ شهيد جا هڏا ٻن ٻين بزرگن جي هڏن سان گڏ اجا تائين دفن آهن. اها تختي "سئن پيليگرمو" جي ديول ۾ ڪيتري زماني تائين محفوظ رکيل هئي، تنهن جو اسان کي ڪوبہ علم ڪونهي؛ پر تحريرن مان معلوم ٿئي ٿو تہ سنہ ١٦٥٠ع ۾ اها اتي رکيل هئي. هيءُ اندازو ڪري سگهجي ٿو تہ انهيءَ بزرگ جا هڏا سندس شهادت کان بعد جي افراتفريءَ وارين صدين جي دوران ۾، جڏهن سوئيسيا تي هڪبئي پٺيان مختلف وحشي حملہ آورن جي فوجن حملا ڪري، ان کي تباه و برباد ڪيو، سلامتيءَ جي لحاظ کان انڪو ڏانهن منتقل ڪيا ويا هئا. بهرحالت، شهيدن جي حالات زندگي ۽ يادگارن جي آزاد ۽ هڪبئي جي تصديق ڪندڙ شاهدين مان خاطريءَ سان معلوم ٿي رهيو آهي تہ ڊاسيس ڪو ڏند ڪٿائي بزرگ نہ، پر هڪ حقيقي انسان هو، جنهن کي پنهنجي اعتقاد سبب ڊروسٽورم وٽ، عيسائي سن جي اوائلي صدين مان ڪنهن هڪ ۾ موت جو منهن ڏسڻو پيو هو. شهيدن جي حالات زندگيءَ جي بي نام مصنف جي ڳالهہ کي، سنجهس چاٽايل هڪ مکيہ حقيقت، يعني سينٽ ڊاسيس جي شهادت ۾ اهڙيءَ طرح سچو ثابت ٿيل ڏسندي، اسان کي بلڪل معقول طرح انهيءَ شهادت جي طريقي ۽ سبب متعلق سندس ڏنل بيان کي، خاص طور هن سبب ڪري اجا بہ زياده خاطريءَ سان تسليم ڪرڻو پوي ٿو، چو تہ هن جو بيان باريڪ، واقعن مطابق ۽ ڪرامتي جز کان بلڪل مبرا آهي. چنانچہ، سنهنجو فيصلو آهي تہ رومي سپاهي جنهن طريقي سان سٽرنيليا جي تقريب ملهائيندا هئا، تنهن جي متعلق هن جو ڏنل بيان بہ معتبر آهي.

اهو بيان "سٽرنيليا جي بادشاه"، قديم زماني جي

” بدانتظاميءَ جي آقا “ جي عهدي کي، جو هوريس ۽ ٽئسٽيس جي زماني ۾ روم وارن جي شادمانن تي صدارت ڪندو هو، هڪ نئين ۽ انتهائي رنگين روشنيءَ ۾ پيش ڪري ٿو. اُن سان ثابت ٿي رهيو آهي ته سندس ڪم هميشه لاءِ محض هڪ ڀهروپي يا مسخري جو ڪونه هو، جنهن کي فقط هن ڳالهه جو فڪر ڪرڻو هو ته جڏهن آتش دان ۾ باهه جا شعلا ڪڙڪيدار آواز سان ٻرن، جڏهن شهر جون گهٽيون خوشي ملهائيندڙ ساٿين سان ڀريون پيئون هجن، ۽ پاري جهڙيءَ ٿڌيءَ ۽ صاف و شفاف هوا وچان، دور شمال طرف، سوريڪٽي جبل پنهنجي برفاني تاج جي نمائش ڪري رهيو هجي، تڏهن ساٿين جي خوشي پنهنجي انتهائي عروج کي وڃي پهچي ۽ کِل، چرچي ۽ مسخريءَ ۾ تيزيءَ سان اضافو ٿيندو رهي ۽ هر طرف جوش و خروش وڌندو رهي. جڏهن اسين هن رنگين ۽ تهذيب يافته دارالحڪومت جي مسخري حاڪم جي ڊئنيوب درياه تي ڪوڙيل ڇانوڻيءَ واري گنڀير ۽ ظالم نعم‌البدل سان مشابهت ڪريون ٿا، جڏهن اسين ساڳيءَ نوعيت جي ساٿين جي انهيءَ ڊگهيءَ قطار کي ياد ڪريون ٿا، جا کِل جهڙي هئڻ جي باوجود، افسوسناڪ به هئي، جن ٻين زمانن ۽ ٻين ملڪن ۾، مٿن تي مصنوعي تاج رکي ۽ اقتدار جي علامتي ڏنڊن جي تصويرن وارا ڪارا جبا پهري، چند مختصر گهڙين يا ڏينهن لاءِ پنهنجون ننڍڙيون حرڪتون ڪيون ۽ جي پوءِ پنهنجي وقت کان اڳ قتل ڪيا ويا، تڏهن اسين هن باري ۾ مشڪل سان ڪو شڪ آڻي سگهون ٿا ته روم جي ”سٽرنيليا واري بادشاهه“ ۾، جنهن ته قديم زماني جي مصنفن ٻڌايو آهي، اسان کي انهيءَ اصل جو محض هڪ ڪمزور ۽ نهل نقل نظر اچي ٿو، جنهن

جي مضبوط صورت ڪي اسان لاءِ "سينٽ ڊاسيس جي شهادت" جو نا معلوم مصنف خوش قسمتيءَ سان محفوظ ڪري ويو آهي. ٻين لفظن ۾ هيئن ڪٿي چئجي ته شهيدن جي حالات قلمبند ڪرڻ واري مصنف طرفان سٽرنيليا جو ڏنل بيان، ٻين هنڌن جي ساڳين تقريبن جي بيانن سان، جي گهٽو ڪري ڪيس معلوم ڪونه هونديون، ايتري قدر قريبي طور ٺهڪي اچي ٿو، جو سندس بيان ڪي ڪافي حد تائين حقيقت تسليم ڪرڻ گهرجي؛ ۽ ان ڪان علاوه، جيئن ته مصنوعي بادشاه ڪي ديوتا جي نمائندي جي حيثيت ۾ قتل ڪرڻ جي رسم، ڪيس خوشيءَ جي ڏڻ وارن شادمانن مٿان صدارت ڪرڻ جي رواج سان جنم ڪونه ورتو هوندو، حالانڪ ان جي بلڪل برعڪس شايد ٿيو به هوندو، ان صورت ۾ اسين هن قياس ڪرڻ ۾ حق بجانب ٿينداسون ته اڃا به ڪنهن اوائلي ۽ وحشي دور ۾ قديم اٽليءَ ۾، جتي به سٽرن جي پوڄا عام هئي، هڪ اهڙي ماڻهوءَ ڪي چونڊڻ جي عام رسم هئي، جو هڪ موسم لاءِ سٽرن جو ڪردار ادا ڪندو هو ۽ سندس سڀيئي روايتي رعايتون ماڻيندو هو، ۽ ان ڪان پوءِ پنهنجي يا پرائي هٿان، چاقوءَ يا باهه سان يا ڦاسيءَ جي وڻ تي، انهيءَ نيڪ ديوتا جي ڪردار ۾، جنهن هن دنيا جي ڀلائيءَ خاطر پنهنجي جان ڏني هئي، قتل ٿي ويندو هو. خود روم ۽ ٻين وڏن شهرن ۾ تهذيب جي واڌاري انهيءَ ظالمانه رسم ڪي شايد آگسٽس جي زماني ڪان گهڻو اڳ هڪ نرم صورت بخشي ڇڏي هئي، ۽ ڪيس انهيءَ معصومانه صورت ۾ ڦيرائي ڇڏيو هوندو جا اها ڏند ڪٿائن واري دور جي اهڙن ٿورن مصنفن جي تحريرن ۾ پيش ڪري رهي آهي، جن سٽرنيليا جي تقريبي "بادشاه"

مثان هڪ مختصر نظر سس وڏي هئي. پر ممڪن آهي ته ملڪ جي اندروني ۽ دور دراز ضلعن ۾ انهيءَ رسم پنهنجي زياده قديم ۽ سخت صورت گهڻي وقت تائين قائم رکي هجي؛ ۽ جيتوڻيڪ اٽليءَ جي اتحاد کان پوءِ، رومي حڪومت انهيءَ وحشيانه رسم کي دٻايو، ان هوندي به هن ڳالهه جو امڪان آهي ته ان جي ياد ڪاشتڪارن طرفان پشت بپشت ورثي ۾ ملندي آئي ۽ انهيءَ ياد گيريءَ خاص طرح سلطنت جي دور دراز پسگرداين وٽ متعين سخت مزاج فوج ۾، جنهن جي مٿان روم جي ڪنهن زماني واري فولادي چنبي، پنهنجي گرفت ڍلي ڪرڻ شروع ڪئي هئي، ساڳيءَ رسم جي وقت بوقت دوباره جنم وٺي ظاهر ٿيڻ جو امڪان پيدا ڪيو، جيئن اسان ۾ به وهم پرستيءَ جي انتهائي پست حالتن ۾ اڃا تائين ٿيندو آيو آهي.

قديم اٽليءَ جي سٽرنيليا ۽ جديد اٽليءَ جي ڪارنيوال جي درميان جيڪا مشابهت آهي، تنهن ڏانهن گهڻو ڪري توجه ڇڪايو ويو آهي؛ پر انهن سڀني حقيقتن جي روشنيءَ ۾، جي اسان جي روبرو پيش ٿي چڪيون آهن، اسين هن سوال پڇڻ ۾ حق بجانب ٿينداسون ته ڇا، اها بادشاهت شناخت جي مترادف نا هي. اسان ڏٺو آهي ته اٽليءَ، اسپين ۽ فرانس ۾، جتي روم جو اثر انتهائي گهرو ۽ پائدار ٿيو آهي، ڪارنيوال جي هڪ خصوصيت هڪ ٿلهو پيٽوڙي مجسمو هوندو آهي، جو خوشيءَ جي موسم جي زنده صورت هوندو آهي، جنهن کي شان و شوڪت ۽ عياشيءَ جي ٿوريءَ حياتيءَ ماڻڻ کان پوءِ عام ماڻهن جي وچ ۾، سندن مصنوعي غم يا حقيقي خوشيءَ جي درميان گوليءَ سان ماريو، ساڙيو يا ٻئي ڪنهن ڍنگ سان ناس ڪيو ويندو آهي. ڪارنيوال جي متعلق

هت جيڪا راءِ پيش ڪئي ويئي آهي، سا جيڪڏهن صحيح آهي ته پوءِ اها بدصورت شخصيت، قديم زماني جي ”سٽرنيليا جي بادشاهه“، خوشي ملهائيندڙن جي آقا ۽ سٽرن جي ڪردار ادا ڪندڙ حقيقي ماڻهوءَ جي سڌي سنئين جانشين کان علاوه جنهن کي، خوشين ۽ شادمانن جي ختم ٿيڻ بعد سندس اختيار ڪيل روپ ۾ سچ پچ قتل ڪيو ويندو هو، ٻيو ڪوبه ناهي. ”ٻارهين راتِ“ تي ”ڦريءَ“ جو ”بادشاهه،“ ۽ وچين صدين وارو ”بيوقوفن جو بشپ،“ ”نامعقوليت جو ائبٽ“ يا ”بدنظميءَ جو آقا،“ ساڳيءَ نوعيت واريون هستيون آهن ۽ انهن جو بنياد به شايد ساڳيو ئي هجي. اها ڳالهه ائين هجي يا نه، بهرصورت اسين امڪان جي ڪافي حد تائين هيءُ فيصلو ڪري سگهون ٿا ته جيڪڏهن ائريشيا ۾ ”پيلي جو بادشاهه“ پيلي جي هڪ ديوتا جي نمائندي جي حيثيت ۾ رهندو ۽ مرندو هو، ته قديم زماني ۾ ساڻس مشابهت رکندڙ اهڙا ماڻهو به روم ۾ هوندا هئا، جن کي سال بسال ”سٽرن بادشاهه“ جي ڪردار ۾، جو پوکيل ۽ ڦٽندڙ ان جو ديوتا هو، قتل ڪيو ويندو هو.

باب اٺاھٺون

ميڪسيڪو ۾ ديوتا کي قتل ڪرڻ

ديوتا جي انساني نمائندي کي قتل ڪرڻ جي رسم ايتريقدر عام طور سان ٿيندي ڪنهن به قوم ۾ شايد اھڙيءَ سنجيدگيءَ سان ڪانه ادا ڪئي ويندي ھئي، جھڙي قديم ميڪسيڪو جي ازٽيڪ قوم ۾. انھن عجيب و غريب قربانين جي ساڻن سوڻن سان اسين بلڪل چڱيءَ طرح واقف آھيون، ڇو ته انھن کي ھسپانوي فاتحن، جن سورھين صديءَ ۾ ميڪسيڪو فتح ڪيو ھو، مڪمل طور بيان ڪيو آھي ۽ ھن دور دراز ملڪ ۾ سندن نئي ڪليسا جي متي ۽ رسمن سان ھڪ وحشي ۽ ظالمانه مذھب ۾ مشابھت جي مختلف ۽ عجيب نقطن ھئڻ سبب سندن حيرت جي انتھا نه رھي ۽ ان کي معلوم ڪرڻ لاءِ سندن دلچسپي وڌي. جيسوٽ انڪاسٽا چوي ٿو ته، "اھي ھڪ اھڙي ماڻھوءَ کي گرفتار ڪندا ھئا، جنھن کي اھي چڱو سمجھندا ھئا ۽ کيس پنھنجن بتن اڳيان صدقي ڪرڻ کان اڳ، انھيءَ بت جو نالو ڏيندا ھئا، جنھن جي حضور ۾ ان کي قربان ڪرڻو ھوندو ھين. کيس انھيءَ بت جھڙو لباس ۽ زيور پھرائيندا ھئا، ڇو ته اھي چوندا ھئا ته ھو انھيءَ بت جو نمائندو آھي ۽ جيتري عرصي تائين سندس اھا نمائندگي ھلندي ھئي، جا ڪن تقريبن ۾ ھڪ سال تائين، ٻين ۾ ڇھن مھينن تائين ۽ اڃا ڪن ٻين ۾ ان کان به گھٽ عرصي تائين ھلندي ھئي،

اهي سندس اهڙو ئي احترام ۽ اهڙي ئي پوڄا ڪندا هئا، جهڙي انهيءَ بت جي. انهيءَ وچ ۾ هو خوب کائيندو، پيئندو ۽ موج مزا ڪندو هو. جڏهن اهو ٻاهر گهمڻ ويندو هو، تڏهن ماڻهو گهرن کان ٻاهر اچي سندس پوڄا ڪندا هئا ۽ هرهڪ ڇٽو ٻارن ۽ بيمارن کي ساڻ وٺي کيس ڪجهه خيرات ڏيندو هو، ته جيئن اهو کين شفاياب ڪري ۽ دعا ڏئي. کيس سڀ ڪم پنهنجيءَ خوشيءَ ۽ مرضيءَ مطابق ڪرڻ جي اجازت هوندي هئي، فقط سائنس ڏهه يا ٻارنهن ماڻهو گڏ هلندا هئا، ته مٿان هو فرار ٿي وڃي. جڏهن محفل مٿان اچي پهچندي، هئي ۽ هو خوب ٺلهو مٿارو ٿي ويندو هو، تڏهن اهي کيس قتل ڪندا هئا ۽ سندس جسم ڪوليندا هئا، ان کي کائيندا هئا ۽ سنجيد گيءَ سان قرباني ڏيندا هئا.

انهي رسم جي هن عام بيان کي هيٺ خاص مثالن ذريعي واضح ڪرڻ ضروري آهي. چنانچه، ميڪسيڪو وارن جي سال جي وڏي ۾ وڏي تقريب تي، جنهن کي ”ٽاڪسل ڪئٽل“ چوندا هئا، هڪ نوجوان ماڻهوءَ کي سال پيسال ”تيزڪيٽليپوڪا“ يعني ”ديوتائن جي ديوتا“ جي حيثيت ۾، اهڙيءَ طرح ڪارائي پيئاري ۽ سندس پوڄا ڪري، جهڙيءَ طرح خود ديوتا جي پوڄا ڪئي ويندي هئي، قربان ڪيو ويندو هو. هڪ قديم فرئنسيسڪن پائي ساهاگن جي قول مطابق، جو آئزٽيڪ مذهب متعلق اسان جي بهترين اختياري آهي، انسان ديوتا جي اها قرباني ايسٽر تي يا ان کان چند ڏينهن پوءِ ڪئي ويندي هئي، جنهن ڪري جيڪڏهن اهو ٻاري ۾ صحيح آهيان، اها تقريب، پنهنجيءَ نوعيت خواه تاريخ ۾ ”نجات ڏيارينڙ“ جي موت ۽ ٻيهر

* حضرت يسوع مسيح.

زنده ٿيڻ جي مسيحي تقريب سان لهڪي اچي ٿي. زياده پوري طرح ۽ باريڪيءَ سان هو بڌائي ٿو ته اها قرباني پنجين ارڙيڪ مهيني جي پهرين ڏينهن تي ڪئي ويندي هئي. ”جو سندس راءِ بموجب اپريل مهيني جي ٽيويهين يا چوويهين تاريخ تي شروع ٿيندو هو.

انهيءَ تقريب تي اهو عظيم ديوتا هڪ ماڻهوءَ جي شخصيت ۾ مرندو هو ۽ هڪ ٻئي ماڻهوءَ جي شخصيت ۾ ٻيهر زنده ٿيندو هو، جنهن کي هڪ سال لاءِ ديوتا ٿيڻ جو متواتر اعزاز ماڻڻو هوندو هو ۽ ان کان پوءِ پنهنجن سڀني پيشروئن وانگر قتل ٿيڻو پوندو هو. انهيءَ جوان مرد کي هن اعليٰ درجي لاءِ قيدين منجهان سندس شخصي خوبصورتيءَ جي بنياد تي منتخب ڪيو ويندو هو. ڪيس بي عيب بدن وارو ڪاني وانگر سنهو، ٿنڀي وانگر سڌو سنئون، نه تمام ڊگهو ۽ نه تمام ننڍو هئڻ گهربو هو. جيڪڏهن عياشيءَ سان رهڻ سبب، هو تمام ٿلهو ٿي ويندو هو، ته ڪيس لوڻ جو پاڻي پي، سنهو ٿيڻو پوندو هو. تي جيئن هو پنهنجي اعليٰ عهدي جي لائق ۽ موزون نزاڪت ۽ شان و شوڪت واري هلت چلت ڪري سگهي. هن کي خبرداريءَ سان تربيت ڏني ويندي هئي ته جيئن هو پهرئين درجي جي هڪ شريف انسان وانگر اٿي ۽ ويهي سگهي، صحيح ۽ سهڻي زبان ڳالهائي سگهي، بنسري وڄائي سگهي، چروٽ ڇڪي سگهي ۽ نوابن وانگر گل سنگهي سگهي. ڪيس عزت سان مندر ۾ رهايو ويندو هو، جتي امير ماڻهو سندس خدمت تي مامور هوندا هئا، سندس اڳيان تواضع ڪندا هئا، ڪيس گوشت آڻي ڏيندا هئا ۽ هڪ شهزادي وانگر سندس خدمت ڪندا

هئا. خود بادشاهه انهيءَ ڳالهه جو خيال رکندو هو ته هو پيڪيدار ڪپڙن ۾ ملبوس رهي، ”چو ته اڳ ۾ ئي هو کيس هڪ ديوتا سمجهندو هو.“ سندس مٿي تي عقاب جا نرم ڪنب ڇنبڙايا ويندا هئا ۽ سندس وارن ۾ اڇي ڪڪڙ جا ڪنب هنيا ويندا هئا، جي ان جي ڪمر پٺي تائين لٽڪندا هئا. ٻاهر تي پڪل مڪائيءَ جي داڻن جهڙن گلن جو هڪ هار سندس پيرن مٿان تاج وانگر پڌل رهندو هو ۽ ساڳين گلن جو هار سندس ڪلهن تان ڦريءَ بغلن هيٺان هليو ويندو هو. سونا زيور سندس نڪ مان لٽڪندا رهندا هئا، سونا ڪنگڻ سندس ٻانهن جو سينگار هوندا هئا ۽ هن جي هر قدم تي سندس ٽنگن مان سونيون گهنڊڙيون وڄنديون هيون. قيمتي پٿرن جا ايرينگ سندس ڪنن ۾ لڏندا رهندا هئا ۽ سندس هٿن جون ڪرايون قيمتي پٿرن سان سينگاريل رهنديون هيون. ڪوڏين جا هار سندس ڳچيءَ جي چوگرد ويڙهيل هوندا هئا، جي ان جي ڇاتيءَ تي ڪريا پيا هوندا هئا. کيس چاريءَ جو چوغو پيل هوندو هو ۽ سندس ڪمر جي چوڌاري هڪ قيمتي ڪپڙو ويڙهيل هوندو هو. جڏهن هيرن جواهرن سان سينگاريل هي لاثاني انسان، گهڻين سان ٻنسري وڄائيندو، چروٽ چڪيندو ۽ گلدستو سنگهيندو ڇهل قدمي ڪندو هو، تڏهن جن ماڻهن سان هو ملندو هو، سي هن جي آڏو پاڻ کي زمين تي ڪٽي اڇلائيندا هئا ۽ ٽڙن ساهن ۽ لڙڪن سان ڪانئس دعائون گهرندا هئا ۽ پنهنجي انتهائي خاڪساريءَ ۽ نيازمنديءَ جي اظهار ڪرڻ لاءِ، سندس پيرن هيٺان پيل مٽي هٿن ۾ ڪٽي وات ۾ وجهندا هئا. زالون پنهنجن ٻارن کي ٻانهن ۾ کڻي سندس آڏو پيش ڪنديون هيون ۽ کيس هڪ ديوتا وانگر سلام ڪنديون

هيون. ڇو ته "هن کي اسان جو آقا خدا" سمجهيو ويندو هو، ماڻهو کيس "خدا"، ڪري تسليم ڪندا هئا. هو سڀني اهڙن ماڻهن سان، جي اهڙيءَ طرح رستي ويندي سندس پوڄا ڪندا هئا، سنجيدگيءَ ۽ نهٺائيءَ سان سلام ڪندو هو. هن کي فرار ٿيڻ کان روڪڻ لاءِ، هو جيڏانهن به ويندو هو، تيڏانهن شاهيورديءَ ۾ ملبوس ات محافظ سندس پٺيان ويندا هئا، جن مان ڇهن ڇهن جو مٿو محلات جي غلامن وانگر ڪوڙيل هوندو هو ۽ ڇهن کي جنگي جوڌن وانگر ڊگهيون زلفون هونديون هيون. جيڪڏهن هو فرار ٿيڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندو هو، ته محافظن جي سردار کي ان جي بجاءِ ديوتا جي نمائندي جي جاءِ والارڻي پوندي هئي ۽ ان جي بدران کيس ٿي مرڻو پوندو هو. موت کان ويهه ڏينهن اڳ، سندس لباس تبديل ڪيو ويندو هو ۽ کيس ناز و نعمت ۽ نزاڪت سان پاليل چار ڪنواريون ڇوڪريون، جن کي ڇهن ديوين — "گلن جي ديوي"، "ڪچڙي مڪائيءَ جي ديوي"، "پاڻيءَ اندر اسان جي ماءُ" ۽ "لوڻ جي ديوي" جا نالا ڏنل هوندا هئا، ڏنيون وينديون هيون، جن سان هو هم صحبت ٿيندو هو. آخرين پنجن ڏينهن جي دوران ۾ قربان ٿيندڙ انهيءَ ماڻهوءَ مٿان، ديوتائي اعزازن جي بارش ڪئي ويندي هئي يا بادشاه پنهنجي محلات اندر رهندو هو، باقي بي سڄي دربار انهيءَ انسان ديوتا جي ڪڍ گهمندي هئي. باوقار ۽ سنجيده نوعيت جون دعوتون ۽ ناچ هڪ ٻئي پٺيان باقاعده سلسلي ۾ ۽ مقرر ڪيل جاين تي منعقد ڪيا ويندا هئا. آخرين ڏينهن تي اهو جوان مرد، پنهنجين زالن ۽ خدمتگارن جي همراه، شاهي ڇٽ سان سينگاريل هڪ ٻيڙيءَ ۾ سوار ٿيندو هو ۽ ڍنڍ جي ٻئي پاسي هڪ اهڙي هنڌ پهچايو ويندو هو، جتي پاڻيءَ

جي ڪناري وٽ هڪ ننڍڙي ٽڪري هئي، انهيءَ ٽڪريءَ کي ”الوداعيءَ جو جبل“ سڏيو ويندو هو، ڇاڪاڻ ته اتي ئي سندس زالون ساڻس آخرين وداع ڪنديون هيون. پوءِ فقط پنهنجن خدمتگارن جي همراهه هو رستي جي پاسي تي هڪ ننڍڙي ۽ ويران مندر ڏانهن ويندو هو. ميڪسيڪو جي عام مندرن وانگر، اهو به مخروطي مناري وانگر ٺهيل هوندو هو. جئين اهو نوجوان مندر جي هڪ ڏاڪي تي چڙهندو ويندو هو، تيئن پنهنجين انهن بنسرين مان هڪ هڪ ٽوڙيندو ويندو هو، جن کي اهو پنهنجي شان وشوڪت واري زماني ۾ وڄائيندو رهندو هو. جڏهن هو چوٽيءَ تي پهچي ويندو هو، تڏهن اتي بيٺل پوڄاري کيس هڪ وڏي پٿر تي پٺيءَ ڀر ليٽائي ڇڏيندا هئا، منجهانئن هڪ ڇڙو سندس سينو چاڪ ڪندو هو ۽ زخم جي اندران هٿ لنگهائي، سندس دل کي زور سان ڇني ٻاهر ڪڍندو هو ۽ ان کي قربانيءَ طور سج جي اڳيان مٿي جهلي بيهندو هو. مئل ديوتا جي لاش کي، قربان ٿيل ٻن رواجي ماڻهن جي لاشن وانگر، مندر جي ڏاڪن کان گسڪائي هيٺ ڪونه اڇلايو ويندو هو، پر ان کي ٽڪريءَ جي دامن ۾ کڻي آندو ويندو هو، جتي سندس سر قلم ڪري، نيزي ۾ اٽڪائي زمين ۾ کوڙيو ويندو هو. اهو هيو انجام انهيءَ ماڻهوءَ جو، جيڪو ميڪسيڪو جي مذهبي برادريءَ جي عظيم ترين ديوتا جو ڪردار ادا ڪندو هو.

ميڪسيڪو ۾ ديوتا جي حيثيت ۾ ٿوري عرصي لاءِ زندگيءَ ماڻڻ جو اعزاز ۽ انهيءَ ئي حيثيت ۾ قتل ٿي مرڻ فقط مردن تائين محدود ڪونه هو، عورتن کي ديوين جي نمائندن جي حيثيت ۾ انهيءَ عزت ماڻڻ ۽ موت ۾ شريڪ ٿيڻ جي اجازت هئي،

پر ڪن حالتن ۾ ڪين ان لاءِ مجبور به ڪيو ويندو هو. چنانچه، سيپٽمبر مهيني ۾، هڪ وڏيءَ تقريب تي، جنهن کان ست ڏينهن اڳ سختيءَ سان روزا رکيا ويندا هئا، ٻارهن يا تيرهن سالن جي هڪ اهڙيءَ ننڍيءَ چمار جي ڪنيز کي پاڪ ڪري؛ "مڪائيءَ جي ديويءَ، چيڪوميڪو هوئاٽل" جو نمائندو بڻايو ويندو هو. اهي کيس ديويءَ جا زيور پائيندا هئا، سندس مٿي تي هڪ ننڍو تاج رکندا هئا، سندس ڳچيءَ جي چوڌاري ۽ هٿن ۾ مڪائيءَ جا ڪچا سنگ ٻڌندا هئا ۽ مٿي جي چوٽيءَ وٽ هڪ سائو کنڀ سڌو ڪري اهڙيءَ طرح ٻڌندا هئا، جئين اهو مڪائيءَ جي سنگ وانگر نظر اچي. اهو سڀ ڪجهه اهي هن ڪري ڪندا هئا، جئين اسان کي ٻڌايو ويو آهي، ته جئين هيءَ ڳالهه ظاهر ٿئي ته تقريب ملهائڻ جي وقت مڪائي قريباً پچي چڪي آهي؛ پر ڇاڪاڻ ته اها اڃا تائين ڪچڙي هوندي هئي، ان ڪري اهي "مڪائيءَ جي ديويءَ" جي ڪردار ادا ڪرڻ لاءِ ننڍيءَ عمر جي ڇوڪريءَ کي منتخب ڪندا هئا. سڄو ڏينهن انهيءَ غريب ڇوڪريءَ کي، سڄي هار سينگار سان، هڪ کان ٻئي گهر ڦيرايو ۽ خوشيءَ سان نچايو ويندو هو ته جئين روزي جي فاقين ۽ خاموشيءَ کان تنگ ٿيل ساٿين جون دليون وندرن.

شام وقت سڀ ساٿي مندر ۾ جمع ٿيندا هئا، جنهن جي ايوانن کي اهي انيڪ شمعدانن ۽ موم بتين سان روشن ڪندا هئا. ساٿي اها سڄي رات ننڊ ڪرڻ کان سواءِ اتي گذاريندا هئا ۽ اڌ رات جو، جڏهن توتارا، شرنايون ۽ سنگ سنجيده قسم جي سرن ۾ وڄندا رهندا هئا، تڏهن هڪ هلندڙ چلندڙ ڇڪڙو يا پالڪي آندي ويندي هئي، جا مڪائيءَ

جي سنگن، ۽ ڪارن مرچن جي هارن سان، جن ۾ هر قسم جا ٻج پڻ پوئيل، هوندا هئا، سينگاريل هوندي هئي. پالڪي کڻي آڻيندڙ ان کي انهيءَ ڪمري جي دروازي اڳيان آڻي رکندا هئا، جنهن ۾ ديويءَ جو مجسمو رکيل هوندو هو. هيئر انهيءَ ڪمري کي سينگاريو ويندو هو، هار لٽڪايا ويندا هئا ۽ ڪمري کي اندر خواه ٻاهر مڪائيءَ جي سنگن، ڪارن مرچن، ڪدن، گلاب جي گلن ۽ ٻين سڀني قسمن جي هارن سان اهڙيءَ طرح پريو ويندو هو، جو ان کي ڏسڻ جي معنيٰ هئي، دنيا جي عجائبات مان هڪ جو ديدار ڪرڻ. ڪمري جو سڄو فرش ايمان وارن جي اهڙن سبز نذرانن سان ڪافي گهٽيءَ گهرائيءَ تائين پريل هوندو هو. جڏهن ساز وڄڻ بند ٿيندا هئا، تڏهن پادرين ۽ اميرن جو هڪ وڏو جلوس ٻاهر نڪرندو هو، جنهن جي درميان ٻرندڙ مشعلون ۽ ڌوپ واس ٻرندو رهندو هو ۽ انهن سڀني جي وچ ۾ اها ڇوڪري هوندي هئي، جنهن کي ديويءَ جو ڪردار ادا ڪرڻو هوندو هو. پوءِ کيس پالڪيءَ ۾ سوار ڪيو ويندو هو، جنهن ۾ اها مڪائيءَ، ڪارن مرچن ۽ ڪدن مٿان چڙهي سڌي ٿي بيهندي هئي، جو ته ان جي سڄي فرش تي اهي شيون پکڙيل هونديون هيون ۽ ڇوڪريءَ پاڻ کي هيٺ ڪرڻ کان بچائڻ لاءِ پالڪيءَ جي ٻنهي پاسن کي لڳل ٻن ڪانين ۾ هٿ وجهي بيهندي هئي. پوءِ پادري ٻرندڙ ڌوپ جو کيس چوڌاري واس ڏيندا هئا، ساز وري وڄڻ شروع ڪندا هئا ۽ انهن جي آواز ۾ مندر جو هڪ وڏو پادري اوچتو ئي اوچتو، هٿ ۾ پاڪي کڻي ڇوڪريءَ ڏانهن وڌندو هو ۽ ڏاڍيءَ هوشياريءَ سان ان جي مٿي سان ٻڌل سبز رنگ وارو ڪنپ انهن وارن سميت

وڏي وڻندو هو، جن سان اهو ڪنهن ٻڌل هوندو هو ۽ اها سڄي زلف پاڙون وڏي ڇڏيندو هو. اهو ڪنهن ۽ اهي وار هو پوءِ ڏاڍيءَ سنجيدگيءَ سان ديويءَ جي ڪاٺ جي مجسمي جي روبرو پيش ڪندو هو ۽ ائين ڪندي، هو روئيندو ۽ زمين جي ميون، ۽ انهن پرپور فصلن لاءِ، جن جي ديويءَ ماڻهن مٿان انهيءَ سال نوازش ڪئي هئي، سندس شڪر گذاري ڪندو هو، ۽ جيئن جيئن هو روئندو ۽ پوڄا ڪندو هو، تيئن تيئن مندر جي ايوانن ۾ بيٺل پيا سڀ ماڻهو ساڻس گڏ روئيندا ۽ ديويءَ جي پوڄا ڪندا هئا. جڏهن اها رسم پوري ٿي ويندي هئي، تڏهن ڇوڪري انهيءَ چبوتري تان هيٺ لهي ايندي هئي ۽ ڪيس انهيءَ جاءِ ڏانهن نيون ويندو هو، جتي ڪيس باقي رات گذرائي هوندي هئي. پر سڀ ماڻهو مندر جي ايوانن ۾ مشعلن جي روشنائيءَ ۾ صبح صادق تائين پهرو ڏيندا هئا.

صبح ٿيڻ کان پوءِ، جڏهن مندر جا اڱڻ اڃا ماڻهن جي هجوم سان پريا پيا هوندا هئا، جي مندر جي حدن کان ٻاهر نڪرڻ کي گناه سمجهندا هئا، تڏهن پادري وري ٻه انهيءَ دوشيزه کي ٻاهر وٺي ايندا هئا، جا ديويءَ جي ڪپڙن ۾ ملبوس هوندي هئي، جنهن جي مٿي تي تاج رکيل هوندو هو ۽ جنهن جي گردن جي چوڌاري مڪائيءَ جا سنگ لڱل هوندا هئا، وري ٻه هوءَ انهيءَ متحرڪ ڇڪڙي يا پالڪيءَ ۾ چڙهندي هئي ۽ پاڻ کي هٿن ذريعي پاسن وارين ڪاٺين سان سهارو ڏيئي بيهندي هئي. پوءِ مندر جا وڏا پوڄاري ان کي پنهنجن ڪلهن تي کڻندا هئا ۽ جڏهن انهن سان کي ماڻهو پرندڙ ڏوپ جا برتن ڦيرائيندا هئا ۽ پيا ساز وڄائيندا ۽ ڳائيندا هئا،

تڏهن باقي پيا ماڻهو ڪيس وڏي اڳڻ وچان جلوس جي صورت ۾ "هئينڙلوپوچنلي" ديوتا جي هال ڏانهن ڪٺي ويندا هئا، جتان وري ٻه ڪيس واپس انهيءَ ڪمري ڏانهن آڻيندا هئا، جتي "مڪائيءَ ديوي" جي ڪاٺ جو مجسمو بيٺل هوندو هو. جنهن جو اها ڇوڪري ڪردار ادا ڪندي هئي. اتي پهچي، آهي دوشيزه ڪي پالڪيءَ ڪان هيٺ لاهيندا هئا ۽ اناج ۽ پاڇين جي ڍير مٿان ٻيهاريندا هئا، جي بيشمار تعداد ۾ انهيءَ مقدس ڪمري جي فرش تي وڇايا ويندا هئا. جڏهن اها اهڙيءَ طرح اتي ويٺي هوندي هئي، تڏهن سپيئي سردار ۽ امير قطار ٻڌي هٿن ۾ ٿالهيون کڻي، هڪٻئي پٺيان هن ڏانهن ايندا هئا، جي سڪل ۽ ڇميل رت سان ڀريل هونديون هيون، جا انهن سٺن ڏينهن جي روزي جي درميان توبهه تائب ٿيڻ لاءِ پنهنجن ڪنن مان ڪڍي هوندي هئي. هڪ هڪ ڄڻو تي، گوڏن ڀر ان جي سامهون ويهندو ويندو هو ۽ ٿالهيءَ سان ڇميل رت ڪرڙي، سندس حضور ۾ انهن نوازشن جي بدلي ۾ نذراني طور رکندو ويندو هو، جنهن جي هن "مڪائيءَ ديوي" جي نمائندي جي حيثيت ۾ مٿن بارش ڪئي هئي. جڏهن مرد اهڙيءَ طرح تواضع ۽ خاڪساريءَ سان ديويءَ جي نمائندي اڳيان پنهنجي رت جو نذرانو پيش ڪري پورو ڪندا هئا، تڏهن زالون، هڪ وڏي قطار ٺاهي ائين ئي ڪنديون هيون، يعني منجهانئن هرهڪ ڇوڪريءَ جي سامهون هيٺ جهڪي، ٿالهيءَ سان پنهنجو رت ڪرڙيندي ويندي هئي. اها رسم گهڻي وقت تائين هلندي هئي، ڇاڪاڻ ته هر وڏي ۽ ننڍي، جوان ۽ پوڙهي، سڀني ڄڻن ڪي بغير ڪنهن استثنا جي، ديويءَ جي نمائندي اڳيان لنگهڻو ۽ پنهنجو پنهنجو نذرانو پيش ڪرڻو هوندو هو. جڏهن اها رسم

پوري ٿي ويندي هئي، تڏهن ماڻهو وڏيءَ مسرت ۽ خوشيءَ سان گهر-واپس ويندا هئا ۽ اتي گوشت ۽ ٻئي هرقسم جي کاڌي تي اهڙيءَ خوشيءَ سان اچي مجلسون ڪندا هئا جهڙيءَ سان، اسان کي ٻڌايو ويو آهي، نيڪ مسيحي "ايسٽر" جي تقريب تي گوشت ۽ ٻين ماس وارن کاڌن سان، "لينٽ" جي طويل روزي بعد محفلون مچائيندا هئا- جڏهن اهي پيٽ پري کائيندا ۽ پيئندا هئا ۽ سڄيءَ رات جي پهري کان پوءِ آرام ڪندا هئا، تڏهن تازا توانا ٿي، تقريب جو انجام ڏسڻ لاءِ واپس موٽي ايندا هئا. انهيءَ تقريب جو انجام هيءُ ٿيندو هو: جڏهن سڀ ماڻهو جمع ٿي ويندا هئا، تڏهن پوڄاري ڏاڍيءَ سنجيدگيءَ سان انهيءَ ڇوڪريءَ کي ڏوپ ۽ واس ڏيندا هئا، جا ديويءَ جي نمائندگي ڪندي هئي؛ پوءِ اهي کيس اناج ۽ ٻجن جي ڍير مٿان ٻڌيءَ پر اڇلائي، سندس سر قلم ڪندا هئا ۽ زور سان ٻاهر نڪرندڙ رت کي هڪ وڏي تراڪڙي برتن ۾ گڏ ڪري، ديويءَ جي ڪاٺ واري مجسمي، ڪمري جي ديوارين، اناج، ڪارن مرچن، ڪدن، ٻجن ۽ ڀاڄين جي نذرانن مٿان ڇڙڪائيندا هئا، جي فرش تي جهجهي مقدار ۾ وڇايا پيا هوندا هئا. ان کان پوءِ اهي قتل ٿيل ڇوڪريءَ جي سر کان سواءِ باقي ڌڙ جي ڪل لاهيندا هئا ۽ پوڄارين مان هڪ ڄڻو پاڻ کي سوڙهو سنگهوڙو ڪري، رت سان ڀريل انهيءَ کل اندر پاڻ کي ماپائيندو هو. اهو ڪم پورو ڪري، هو انهيءَ پادريءَ کي آهي سڀ جبا پهرائيندا هئا، جي انهيءَ ڇوڪريءَ پڪيا هئا. سندس مٿي تي ننڍو تاج رکيو ويندو هو، سونهري سڪائيءَ جي سنگن جو هار سندس ڳچيءَ جي چوڌاري ويڙهيو ويندو هو ۽ ڪنين ۾ سون مان ٺهيل سڪائيءَ

جا سنگ سندس هٿن ۾ ڏنا ويندا هئا. اهڙيءَ طرح ان کي سينگاري، جلوس جي صورت ۾ ساڌن ۾ گهمايو ويندو هو. سڀئي ڇٽا دهل جي آواز تي نچندا ويندا هئا ۽ هو پاڻ، ڇوڪريءَ جي رت سان آليءَ ۽ تنگ ڪل ۽ سندس ڪپڙن ۾ قاتل هئڻ جي باوجود، جي هڪ وڏي مرد لاءِ تمام سوڙها هوندا هئا، جلوس جي اڳوانيءَ ۾ ڏاڍيءَ چستيءَ ۽ ڦڙتيءَ سان ٽپندو، ڪڏندو ۽ اشارا ڪندو، سيني جي مهندار جو ڪردار ادا ڪندو ويندو هو.

مٿينءَ رسم ۾ نوجوان ڇوڪريءَ جي "مڪائيءَ جي ديويءَ" سان شناخت مڪمل نظر اچي ٿي. مڪائيءَ جا سونهري سنگ، جي هوءَ ڳلي جي چوگرد ويڙهيندي هئي، مڪائيءَ جا مصنوعي سنگ، جي هوءَ پنهنجن هٿن ۾ کڻي هلندي هئي، اهو سائو ڪنپ، جيڪو سندس وارن ۾ مڪائيءَ جي سائي سنگ سان مشابهت رکڻ لاءِ (اسان کي ٻڌايو ويو آهي) اٽڪايو ويندو هو، سي سڀ ڪيس اناج جي روح جي شخصيت جو نمائندو بڻائين ٿا. اسان کي صاف طرح ٻڌايو ويو آهي ته اها ڇوڪري مڪائيءَ جي نمائندگي ڪرڻ لاءِ خاص طرح ننڍيءَ ڄمار جي منتخب ڪئي ويندي هئي، ڇاڪاڻ ته تقريب جي وقت مڪائي اڃا مڪمل طور پچي راس ڪانه ٿيندي هئي. ان ڪان سواءِ، ڪيس مڪائيءَ جي ڊيرن تي ٻيهاري ۽ اتي سيني ساڌن جو نياز ۽ رت جو نذرانو ڏيئي، جيڪي انهيءَ طريقي سان انهن سيني نوازشن لاءِ سندس شڪر گذاري ڪندا هئا، جي ديويءَ جي حيثيت ۾ هوءَ مٿن نازل ڪندي هئي، هن جي آنَ ۽ آنَ جي ديويءَ سان شناخت جو صاف طرح اعلان ڪيو ويندو هو. وري، هن کي آنَ ۽ ٻچن جي ڍير مٿان قتل ڪرڻ جو رواج ۽ سندس

رت کي، نه فقط "مڪائي ديويءَ" جي مجسمي مٿان، پر مڪائيءَ
ڪارڻ مرڻ، ڪڏن، ٻجن ۽ پاڇين جي ڍير مٿان به ڇڙڪائڻ
جو مقصد ظاهر طور، اناج جي فصلن ۽ زمين جي ميون جي
نمائندن ۾ عام طرح خود "اَنَ جي ديويءَ" جو رت پرڻ سان،
سندن واڌاري ۾ تيزي آڻڻ ۽ کين طاقتور ڪرڻ کان علاوه ٻيو
ڪوبه ڪونه هوندو. ميڪسيڪو وارن جي هن قربانيءَ جي
مشابهت، جنهن جي معنيٰ متعلق ڪوبه اختلاف ڪونه ٿو ٿي سگهي،
فصلن لاءِ ٻين انساني قربانين جي انهيءَ معنيٰ کي تقويت بخشي ٿي،
جيڪا مون انهن جي متعلق ڏني آهي. جيڪڏهن ميڪسيڪو جي
اها ڇوڪري، جنهن جو رت مڪائيءَ مٿان ڇڙڪايو ويندو هو،
درحقيقت "مڪائيءَ جي ديويءَ" جو ڪردار ادا ڪندي هئي
۽ اَن جي شخصيت جي نمائنده هئي، ته پوءِ هيءَ ڳالهه اڃا به
زياده ممڪن ٿيو پوي ٿو ته اها ڇوڪري، جنهن جو رت "پاني"
قبيلي وارا ٻج واري اَن مٿان ساڳيءَ ريت ڇڙڪائيندا هئا، بلڪل
ساڳيءَ طرح "اَن جي ماده روح" جي شخصيت جي مظهر هئي.
اها ئي حالت اهڙن ٻين انسانن جي هئي، جن کي ٻين قومن فصلن
جي واڌ ۾ اضافي آڻڻ لاءِ وقت بوقت ذبح ڪيو آهي.

سڀ کان پوءِ، انهيءَ مقدس ناٽڪ جي آخرين پڙدي جي،
جنهن ۾ مئل "مڪائي ديويءَ" جي کل لاٿي ويندي هئي جنهن کي،
سندس ٻين سڀني مقدس علامتن سان گڏ هڪ اهڙو ماڻهو پنهنجي
مٿان پائيندو هو، جو انهيءَ پوائتي لباس ۾ ماڻهن اڳيان نچندو
هو. هن قياس جي بنياد تي بهترين طريقي سان سمجهائي ڏئي
سگهجي ٿي ته اَن جو مقصد هن خاطريءَ ڪرڻ جو هيو ته ديويءَ
جي موت کان هڪدم بعد، سندس ٻيو نئون جنم شروع ٿي وڃي

ٿو. جيڪڏهن ائين هو، تہ پوءِ اسان امڪان جي ڪافي حد تائين هيءُ قياس ڪري سگهون ٿا تہ ديوتا جي انساني نمائندي کي قتل ڪرڻ جي رسم کي گهٽو ڪري، شايد هميشه، ديوتائي قوتن کي سندس جوانيءَ جي ڪمال زور ۾، ۽ پيڙاپي جي ڪمزوريءَ ۽ ناتوانيءَ جي داغ کان پاڪ رکڻ جو محض هڪ ذريعو سمجهيو ويو آهي جنهن کان، جيڪڏهن ديوتا کي قدرتي موت مرڻ ڏنو وڃي ها، انهن کي ضرور نقصان رسي ها.

ميڪسيڪو وارن جون اهي رسمون هن حقيقت کي ثابت ڪرڻ لاءِ ڪافي آهن تہ جن انساني قربانين جو منهنجي خيال موجب ائريشيا ۾ رواج هو سي، درحقيقت، هڪ اهڙيءَ قوم طرفان باقاعدگيءَ سان ڏنيون وينديون هيون، جن جي ثقافت جي سطح انهيءَ زماني ۾، جنهن ۾ ائريشيا جي پادرين جي سلسلي جو حوالو ڏيئي سگهجي ٿو، جيڪڏهن چڱيءَ طرح زياده بلند نہ هئي، تہ بہ ان کان يقيناً ادنيٰ درجي واري ڪانہ هئي. دنيا جي هڪ حصي ۾ اهڙين قربانين جي رواج متعلق اثباتي ۽ غير مشتبہ ثبوت کي انهن قربانين جي ٻين اهڙن حصن ۾، جتي ثابتيون ايتريقدر مڪمل ۽ معتبر نہ ٿيون ملي سگهن، رواج هئڻ جي امڪان کي تقويت بخشڻ جي بلڪل معقول طور اجازت ڏيئي سگهجي ٿي. انهن سڀني ڳالهين کي مجموعي طور زير غور آڻڻ سان، اهي حقيقتون، جي اسان جي نظر هيٺ اچي گذريون آهن، ظاهر ڪري رهيون آهن تہ اهڙن ماڻهن کي قتل ڪرڻ جي رسم، جن کي سندن پوڄاري مقدس ديوتا سمجهن ٿا، دنيا جي مختلف ۽ گهڻن ملڪن ۾ مروج رهي آهي.

باب ستهون

آسمان ۽ زمين جي وچ ۾

١- **زمين کي نہ ڇهڻ:** هن ڪتاب جي شروعات ۾ ٻہ سوال جواب طلب ٺهرايا ويا هئا: ائريشيا جي پوڄاريءَ کي پنهنجي پيشروءَ کي ڇو قتل ڪرڻو پوندو هو؟ ۽ ائين ڪرڻ کان اڳ، ڪيس ڇو "سونهري ٽاري" پٽڻي پوندي هئي؟ انهن ٻن سوالن مان پهرئين جو جواب هيٺئر ملي چڪو آهي. ائريشيا جو پوڄاري، جيڪڏهن آءٌ صحيح آهيان، انهن مقدس بادشاهن يا انسان ديوتائن منجهان هڪ هو، جنهن جي زندگيءَ تي سڄيءَ قوم جي بهبوديءَ ۽ ڀلائيءَ ۽ خود فطرت جي سڄي نظام جو عام طور قريبي دارو مدار سمجهيو ويندو هو. ائين نہ ٿو نظر اچي تہ انهيءَ روحاني حاڪم جي رعايا يا سندس پوڄارين پنهنجي دماغ ۾ انهيءَ تعلق جو ڪو چٽو ۽ صاف نظريو قائم ڪيو آهي، جنهن ۾ اهي ان سان منسلڪ رهن ٿا، ممڪن آهي تہ انهيءَ نڪتي تي سندن خيال ڌنڌلا ۽ ڦرندڙ گهرندڙ هجن ۽ ان ڪري جيڪڏهن اسين انهيءَ رشتي کي منطقي باريڪيءَ سان صاف ڪرڻ جي ڪوشش ڪنداسون، تہ غلطيءَ جا مرتڪب ٿينداسون. اهي ماڻهو فقط هي ڄاڻن ٿا يا البتہ هي سمجهن ٿا تہ ڪنهن نہ ڪنهن نموني سان خود اهي، سندن چوپايو مال ۽ سندن فصل ڪنهن پر اسرار نموني سان سندن مقدس بادشاه سان وابستہ آهن، جنهن ڪري جيڪڏهن

اهو خوش يا بيمار آهي، ته قوم خوش يا بيمار آهي، ڏڻ ۽ گل قلن ۽ ڦولن ٿا يا بيماريءَ سبب ڳرن ۽ سڙن ٿا ۽ سندن ٻنيون ڀلا يا ڇڊا فصل ڏين ٿيون. سڀني کان وڏي مصيبت، جنهن جو اهي تصور ڪري سگهن ٿا، سا آهي سندن حاڪم جو قدرتي موت، پوءِ اهو بيماريءَ سبب هجي، خواه وڏيءَ عمر سبب، ڇاڪاڻ ته سندس معتقدن جي راءِ ۾ اهڙو موت انهن ۽ سندن مال و ملڪيت مٿان انتهائي نقصانڪار نتيجن جو حامل ٿيندو؛ اهڙيءَ صورت ۾ موتمار وبائون ماڻهوءَ ۽ مرونءَ کي ٻوهاري چٽ ڪري ڇڏينديون، ڌرتي پنهنجي پيداوار وڌائڻ کان صاف انڪار ڪندي، پر نه، خود فطرت جو ڍانچو ئي ڳري ويندو. اهڙين مصيبتن کان بچڻ لاءِ بادشاهه کي اهڙي وقت قتل ڪرڻ ضروري آهي، جڏهن اهو اڃا پنهنجيءَ ديوتائي جوانيءَ جي قوت ۾ هجي، ته جيئن سندس مقدس زندگي، پنهنجي جانشين ڏانهن اڻ گهٽيل طاقت جي حالت ۾ منتقل ٿئي، پنهنجي جوڀن کي دوباره تازو ڪري واپس موٽي اچي ۽ اهڙيءَ طرح مسلسل انتقالن ذريعي طاقتور اوتارن جي هڪ مستقل سلسلي وسيلي اها دائمي طور تازي ۽ جوان رهندي اچي ۽ هن باري ۾ هڪ وعدو ۽ ضامن رهي ته انسان ۽ حيوان، ساڳيءَ طرح نسلن جي هڪ دائمي تسلسل ذريعي پنهنجي جوانيءَ کي نوبنو رکندا ايندا ۽ پيچي جو وقت ۽ لابارو، اونهارو ۽ سيارو ۽ سيءُ ۽ اس ڪڏهن به ختم ڪونه ٿيندا. اهو هيو سبب، جيڪڏهن منهنجو قياس درست آهي، جو ائريشيا جي پوڄاريءَ، ”نيميءَ جي ٻيلي جي بادشاهه“ کي پنهنجي جانشين جي تلوار سان نيست و نابود ٿيڻو پوندو هو.

پر اسان کي اڃا هڪ ٻيو سوال پڇڻو آهي ته ”سونهري ٽاري“

ڇا هئي؟ ۽ اڏريشيا جي پوڄاريءَ جي عهدي جي هرهڪ اميدوار کي اڳئين پوڄاريءَ کي قتل ڪري سگهڻ کان اڳ، انهيءَ ٻاريءَ کي ڇو ٽوڙڻو پوندو هو؟ انهن سوالن جي جوابن ڏيڻ جي، آءٌ هينئر ڪوشش ڪندس.

بهتر ٿيندو ته انهن ٻن قانونن تي غور ڪرڻ سان شروعات ڪجي، جن موجب، جئين اسين ڏسي آيا آهيون، انهن مقدس بادشاهن يا پوڄارين جي زندگين جو نظام هلايو ويو ٿو. انهن قانونن مان پهريون، جنهن ڏانهن آءٌ پڙهندڙ جو ڌيان مبذول ڪرائڻ چاهيان ٿو، هيءُ آهي ته انهيءَ ديوتائي شخصيت کي پنهنجي پير سان زمين کي نه ڇهڻ گهرجي. انهيءَ قانون تي ميڪسيڪو جي زئپوٽيڪ قبيلي وارن جو اعليٰ حاڪم عمل ڪندو هو؛ هو پنهنجي تقدس کي ناپاڪ ڪري وجهندو هو، جيڪڏهن پنهنجي پير سان زمين کي ذري برابر به ڇهي وجهندو هو. ميڪسيڪو جي شهنشاهه، ”مانٽيزوما“ ڪڏهن به زمين تي پير ڪونه رکيو؛ کيس هميشه اميرن ۽ نوابن جي ڪلهن تي کنيو ويندو هو ۽ جيڪڏهن هو ڪٿي به هيٺ لهندو هو، ته هن جي گهمڻ لاءِ قيمتي ڪپڙا وڇايا ويندا هئا. جپان جي ”ميڪادو“ لاءِ زمين کي پير سان ڇهڻ، هڪ شرمندگيءَ واري ذلالت هئي؛ درحقيقت، سورهينءَ صديءَ ۾ اها ڳالهه کيس پنهنجي اعليٰ عهدي کان محروم ڪرائڻ لاءِ ڪافي هئي. سندس محلات کان ٻاهر، کيس ماڻهن جي ڪلهن تي نيون ويندو هو! اُن جي اندر هو بهترين ڪاريگريءَ سان ٺاهيل تڏن مٿان گهمندو هو. ٽاهٽيءَ جي بادشاهه ۽ سندس راڻيءَ کي پنهنجي موروثي علائقن کان ٻاهر ڪنهن به هنڌ زمين کي پير سان ڇهڻ جي اجازت ڪانه هوندي هئي،

ڇاڪاڻ ته جنهن زمين تي اهي قدم رکندا هئا، سا مقدس ٿي پوندي هئي. هڪ ڪان ٻيءَ جاءِ ڏانهن سفر ڪندي، ڪين مقدس ماڻهن جي ڪلهن تي کنيون ويندو هو. اهڙي قسم جي پاڪ ڪيل خدمتگارن جا ڪيئي جوڙا سندن همراه رهندا هئا ۽ جڏهن ڪين پنهنجن حمالن کي ڦيرائڻ گهيرائڻ جي ضرورت پوندي هئي، تڏهن بادشاهه ۽ راڻي پنهنجن پيرن کي زمين سان ڇهڻ کان سواءِ، نون حمالن جي ڪلهن تي، ٽپي ايندا هئا. اهو بد شگون سمجهيو ويندو هو، جيڪڏهن ”ڊوساما“ جو بادشاهه زمين کي پيرن سان ڇهي وجهندو هو ۽ ان لاءِ ڪيس توبهه تائب ٿيڻ جي قرباني ڪرڻي پوندي هئي. ايران جو بادشاهه پنهنجي محلات اندر اهڙن غاليچن مٿان گهمندو هو، جن تي ٻئي ڪنهن جو قدم نه پيو هوندو هو، ان کان ٻاهر ڪيس ڪڏهن به پياده ڪونه ڏٺو ويو، پر هو هميشه فقط رٿن يا گهوڙن تي سوار هوندو هو. قديم زماني ۾ سيام جو بادشاهه ڪڏهن به ڌرتيءَ تي پير نه رکندو هو، پر ڪيس سون جي تخت تي ويهاري هڪ کان ٻئي هنڌ پهچايو ويندو هو. اڳئين زماني ۾ يوگنڊا جا بادشاهه، سندن مائرون ۽ سندن راڻيون انهن ڪشاده لوڙهن کان ٻاهر، جن جي اندر اهي رهندا هئا، ڪڏهن به پيادل نه گهمندا هئا. جڏهن به اهي ٻاهر نڪرندا هئا، تڏهن ڪين ”سينهن قبيلي“ جي ماڻهن جي ڪلهن تي کنيون ويندو هو، جن مان گهڻيئي ڄڻا انهن شاهي شخصيتن سان ڪنهن به هڪ سان سفر تي گڏ ويندا هئا ۽ اهو شاهي بار واري وٽيءَ سان کڻندا هئا. بادشاهه پنهنجي حمال جي گردن مٿان ائين ويهندو هو، جو سندس هرهڪ ٽنگ هن جي هرهڪ ڪلهي تان ٻئي طرف وريل هوندي هئي ۽ سندس پير حمال جي ٻانهن ۾

دبيل رهندا هئا. جڏهن شاهي حمالن سان ڪو هڪ ٽڪجي پوندو هو، تڏهن اهو بادشاهه کي ٻئي همراه جي ڪلهن تي اهڙيءَ طرح ڪٽي اڇلائيندو هو، جيئن شاهي پير زمين سان نه لڳي. اهڙيءَ طرح جڏهن بادشاهه سفر ۾ هوندو هو، تڏهن اهي حمال تيز رفتاريءَ سان ويندا هئا ۽ هڪ ڏينهن ۾ وڏا مفاصلا طئي ڪندا هئا. حمالن کي بادشاهه جي لوڙهي اندر هڪ خاص جهوپڙي ملي هوندي هئي، ته جيئن انهن جي جڏهن به ضرورت محسوس ڪئي وڃي، تڏهن اهي حاضر رهن. باڪوبا يا البته بوشونگو قبيلي وارن ۾، جي ڪانگو درياه جي جنوبي حصي ۾ آباد آهن، ٽورا ئي سال اڳ، شاهي-رت وارن ماڻهن کي زمين تي پير رکڻ جي منع هوندي هئي؛ کين ڪنهن کل، ڪرسيءَ يا ڪنهن ٻانهي جي پٺيءَ تي ويهڻو هوندو هو، جو هٿن ۽ پيرن تي اونڌو ٿي هلندو هو ۽ سندس پير پين ماڻهن جي پيرن تي رکيل هوندا هئا. جڏهن اهي سفر ڪندا هئا، تڏهن کين ماڻهن جي پٺين تي کنيو ويندو هو؛ پر بادشاهه ڪاٺ جي لڪڙن مٿان رکيل هڪ ڏوليءَ ۾ سفر ڪندو هو. ڏکڻ نائجيريا ۾، آوڪا جي آس پاس آباد ”ابو“ قوم وارن ۾، ”ڏرتيءَ“ جي پوڄاريءَ کي مختلف قسمن جي ڪمن ڪان پرهيز ڪرڻي پوندي آهي؛ مثال طور کيس مڙدي کي نه ڏسڻو هوندو آهي. جيڪڏهن رستي ويندي کيس ڪو لاش نظراچي ويندو آهي، ته کيس پنهنجيءَ ٻانهن جي ڪرائيءَ سان پنهنجيون اکيون ڍڪڻيون پونديون آهن ۽ کيس گهڻن ڪاڌن، جهڙوڪ آنن، سيني قسمن جي پکين، ٻڪريءَ يا رڍ جي گوشت، ڪتي، هرڻ، وغيره ڪان پرهيز ڪرڻي پوندي آهي. هن کي ڪنهن به نقاب پائڻ يا ڇهڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي ۽ ڪو به نقاب پوش سندس گهر اندر داخل ڪونه

تي سگهندو آهي. جيڪڏهن ڪو ڪتو سندس گهر اندر داخل ٿيندو آهي، ته ان کي ماري ٻاهر ڦٽو ڪيو ويندو آهي. ”ڏرتيءَ“ جي پوڄاريءَ هڻڻ جي حيثيت ۾ ڪيس اگهاڙيءَ زمين تي ڪونه ويهڻو هوندو آهي، نه وري ڪيس اهي شيون کائڻيون هونديون آهن، جي زمين تي ڪري پيئون هونديون آهن ۽ نه مٿانئس مٽي اڇلائي ويندي آهي. قديم برهمڻي رسمن مطابق بادشاهه کي پنهنجيءَ تخت نشينيءَ وقت هڪ چيتي جي کل ۽ هڪ سونيءَ ٿالهيءَ مٿان گهمڻو هوندو هو. کيس جهنگلي سوئر جي چمڙي جا بوٽ پارايا ويندا هئا ۽ جيسين هو زنده رهندو هو، تيسين کيس اگهاڙن پيرن سان زمين تي بيهڻ جي اجازت ڪانه هوندي هئي.

پر اهڙن ماڻهن کان علاوه، جي مستقل طور مقدس يا زير ممانعت هوندا آهن ۽ کين پنهنجن پيرن سان زمين کي ڇهڻ جي مستقل طور منع ٿيل هوندي آهي، ڪي ٻيا وري اهڙا به هوندا آهن، جي تقدس جو اهو اعزاز ۽ اها حيثيت ڪن خاص موقعن تي ماڻيندا آهن ۽ جن سان مذڪور ممانعت انهن خاص موسمن جي دوران ۾ وابسته ڪئي ويندي آهي، جنهن ۾ انهن سان تقدس جي خوشبو نڪرندي رهندي آهي. چنانچه، مرڪزي بورنيو جي ڪايان يا بهائو قبيلي وارن ۾، جڏهن پوڄارڻيون ڪن خاص رسمن جي ادائگيءَ ۾ مصروف هونديون آهن، تڏهن کين زمين تي پير رکڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي ۽ انهن جي پير رکڻ لاءِ زمين تي ڪاٺ جا تختا وڇايا ويندا آهن. وري جنگي جوڌا، جي اڃا جنگ جي راهه ۾ هوندا آهن، هڪ قسم جي پرهيز جي فضا ۾ وڪوڙيل رهندا آهن. چنانچه، اتر آمريڪا جا ڳاڙها هندستاني جيتري وقت تائين ڪنهن جنگي قسم جي مهم تي هوندا آهن،

اوتري سڄي عرصي ۾ اگهاڙيءَ ڌرتيءَ تي نه ويهندا آهن. لائوس ۾ هاٿين جي شڪار مختلف قسمن جي پرهيزن ڪي وجود ۾ آندو آهي؛ انهن مان هڪ پرهيز هيءَ آهي ته شڪارين جو سهندار زمين ڪي پير سان نه ڇهي. چنانچه، جڏهن هو پنهنجي هاٿيءَ کان هيٺ لهندو آهي، تڏهن پيا شڪاري آن لاءِ زمين تي پنن جو غاليچو وڇائيندا آهن.

ظاهر ٿئي ٿو ته تقدس، جادوءَ جي خاصيت، پرهيز يا اها پراسرار خوبي، جنهن کي اسين کهڙي به نالي سان ڪٺي سڏيون، جا مقدس يا زير ممانعت ماڻهن ۾ سمايل سمجهي ويندي آهي، هڪ وحشي ۽ قديم النسل فيلسوف جي نظرن ۾ هڪ طبعي چيز يا ڪا پاڻياٺي شيءِ آهي، جنهن سان هڪ مقدس انسان اهڙيءَ طرح ڀَر رهي ٿو، جهڙيءَ طرح "ليڊن گهڙو" *(Leyden Jar) برقي قوت سان ڀريل هوندو آهي؛ ۽ جهڙيءَ طرح گهڙي ۾ سمايل برقي قوت هڪ ڪشش ڪندڙ شيءِ سان متصل هئڻ ڪري گهڙي مان ٻاهر نڪري وڃي ٿي، ٺيڪ ساڳيءَ طرح ماڻهوءَ جو تقدس يا سندس جادوئي خصلت ڌرتيءَ سان لهه وچڙ ۾ اچڻ سبب ٻاهر نڪري ختم ٿي سگهي ٿي، جا انهيءَ نظريي جي بنياد تي جادوءَ جي پاڻياٺيءَ خصلت لاءِ هڪ ڪشش ڪندڙ شيءِ جو ڪم ڏئي ٿي. چنانچه، انهيءَ قوت کي ٻاهر نڪري ضايع ٿيڻ کان محفوظ ڪرڻ لاءِ، مقدس يا پرهيزگار ماڻهوءَ کي احتياط سان ڌرتيءَ تي پير رکڻ کان روڪڻ گهرجي؛ جيڪڏهن ڪيس انهيءَ قيمتي شيءِ، يا پاڻياٺي خصلت سان ڪنن-تار ڀريل هڪ ننڍي برتن جي حيثيت ۾، انهيءَ قوت کان خالي ڪرڻ منظور نه آهي، ته پوءِ ڪيس انهيءَ قوت کي

* سائنس جي تجربن ۾ ڪم ايندڙ هڪ برقي اوزار.

پاڻ ڏانهن ڪشش ڪندڙ هر شيءِ کان دور رکڻ گهرجي.
اڪثر حالتن ۾ ظاهر هيئن پيو معلوم ٿئي ته پرهيز واري ماڻهوءَ
کي هر اهڙيءَ شيءِ کان دور رکڻ جي سفارش نه فقط سندس
پر ٻين جي حفاظت خاطر پڻ ڪئي ويندي آهي، ڇاڪاڻ ته، جيئن
ته تقدس يا پرهيزگاري جي خوبي هڪ قسم جو طاقتور باروت آهي،
جو ٿوري ئي ڇهڻ سان ڦاٽي سگهي ٿو، ان ڪري عام سلامتيءَ
خاطر ان کي تنگ حدن اندر محدود رکڻ تمام ضروري آهي، ته
متان ڦاٽڻ سان گڏ اهو دهشتناڪ ڏڏڪو پيدا ڪري، باهه ڦهلائي
وجهي ۽ هر اهڙيءَ شيءِ کي، جا سندس لهه وچڙ ۾ اچي، نيست
و نابود ڪري ڇڏي.

٢- **سج کي نه ڏسڻ:** پيو اهڙو قانون، جنهن تي اسان کي
هتي غور ڪرڻو آهي، سو هيءُ آهي ته هڪ مقدس ماڻهوءَ متان سج نه
ڇمڪڻ گهرجي. انهيءَ قانون تي ميڪادو ۽ زئپوٽيڪ قبيلي وارن
جو حاڪم، ٻيئي عمل ڪندا هئا. انهن پنهي هستين بابت پوئين
کي "هڪ اهڙو ديوتا سمجهيو ويندو هو، جنهن کي پنهنجي متان
ڪڻ لاءِ زمين لائق نه هئي ۽ نه وري سج ئي سندس متان
روشني ڪرڻ جي قابل هو". جپاني باشندا هن ڳالهه جي اجازت
ڪانه ڏيندا هئا ته ميڪادو پنهنجو مقدس جسم کليل هوا ۾
اگهاڙو ڪري، جو سج کي سندس متان چمڪڻ جي ناقابل
سمجهيو ويندو هو. ڏکڻ آفريڪا ۾ گرئينڊا جا ڳاڙها هندستاني
"انهن ماڻهن کي، جيڪي سندن حاڪم يا سپه سالار ٿيڻ وارا
هوندا هئا، پوءِ اهي مرد هوندا هئا خواه عورتون، جڏهن
اهي اڃا ٻارڙي هوندا هئا، گهٽ ۾ گهٽ سالن تائين ۽ ڪن کي ته ستن
سالن تائين قيد ڪري رکندا هئا ۽ سندن اهڙو قيد ايتري قدر سخت

هوندو هو، جو ڪين سج نه ڏسڻو هوندو هو، ڇو ته جيڪڏهن
آهي اتفاق سان ان ڪي ڏسي وٺندا هئا، ته ڪين سرداريءَ کان محروم
ڪيو ويندو هو ۽ قيد و بند جي انهيءَ عرصي ۾ ڪين ڪن
خاص قسمن جا مقرر ڪيل ڪاڌا کائڻا پوندا هئا ۽ اهڙا ساٿهو،
جي ڪن وقتن تي سندن محافظ هوندا هئا، سندن خلوت گاه يا
قيد اندر وڃي، ڪين سخت مار ڪيندا هئا." چنانچه، مثال طور
بوگوتا جي تخت جي وارث ڪي، جو بادشاه جو پٽ نه، پر
سندس ڀاڻيجو هوندو هو، ننڍيءَ چمار ڪان وٺي سخت تربيت
حاصل ڪرڻي پوندي هئي، هو مڪمل تنهائيءَ ۾ هڪ مندر اندر
رهندو هو، جتي هو سج نه ڏسي سگهندو هو، نه لوڻ کائيندو
هو ۽ نه ڪنهن عورت سان گفتگو ڪري سگهندو هو: هو
محافظن ۾ گهيريل رهندو هو، جي سندس چال چلت کي غور
سان جاچيندا هئا ۽ سندس سيني ڪمن کي باريڪيءَ سان ڏسندا
رهندا هئا. جيڪڏهن هو انهن قاعدن مان ڪنهن هڪ جي
به خلاف ورزي ڪندو هو، جي ان لاءِ مقرر ڪيل هوندا
هئا، ته ڪيس بدنام ڪري، تخت و تاج جي سيني حقن کان
محروم ڪيو ويندو هو. ساڳيءَ طرح سوگاموسو بادشاهيءَ جي
وارث کي تخت و تاج حاصل ڪرڻ کان اڳ، ستن سالن تائين
مندر ۾ روزا رکڻا پوندا هئا، کيس اونده ۾ بند ڪري رهڻو
پوندو هو ۽ سج يا روشنائيءَ کي ڏسڻ جي اجازت ڪانه هوندي
هئي. جنهن شهزادي کي "پيرو" ملڪ جو "انڪا" ٿيڻو هوندو
هو، تنهن کي روشنيءَ ڏسڻ کان سواءِ، هڪ مهيني تائين روزا
رکڻا پوندا هئا.

۳- **بلوغت وقت ڇوڪرين جي تنهائي:** هينئر هيءَ

ڳالهه قابل غور آهي ته مٿي ذڪر ڪيل انهن ئي قاعدن - زمين کي نه ڇهڻ ۽ سج کي نه ڏسڻ - تي مختلف ملڪن جون ڇوڪريون بلوغت ۾ پير پائڻ کان پوءِ عمل ڪنديون آهن. چنانچه، لوئانگو جي حبشين ۾ ڇوڪرين کي بالغ ٿيڻ وقت جدا جهوپڙين ۾ بند رکيو ويندو آهي ۽ کين ڌرتيءَ کي پنهنجي اگهاڙي بدن جي ڪنهن به عضوي سان ڇهڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي. ڏکڻ آفريڪا جي ”زولو“ ۽ ٻين متعلقه قبيلن جي ڇوڪرين ۾، جڏهن بلوغت جون پهريون علامتون نمايان ٿيڻ لڳنديون آهن ”۽ ان وقت اتفاق سان ڇوڪري گهمڻ، ڪاٺيون ميڙڻ يا ٻنين ۾ ڪم ڪرڻ جي دوران ۾ هوندي آهي، تڏهن هوءَ هڪدم نديءَ ڏانهن ڊوڙي ويندي آهي ۽ سڄو ڏينهن ڪانن ۾ لڪي ويهي رهندي آهي، ته جيئن مٿس مردن جي نگاه نه پوي. هوءَ پنهنجي مٿي کي احتياط سان پنهنجي ڪپڙي سان ڍڪي ڇڏيندي آهي، ته جيئن سج ان جي مٿان نه چمڪي ۽ کيس هڪ سڪل سڙيل ڀنڀري وانگر ساڙي خاڪ نه ڪري ڇڏي، جيئن سج جي شعاعن ۾ اگهاڙي رهڻ سبب اهو نتيجو لازمي طور نڪري ها. اونداهه ٿيڻ کان پوءِ هوءَ گهر ايندي آهي ۽ کيس ”ڪجهه وقت لاءِ هڪ جهوپڙيءَ ۾ تنها رکيو ويندو آهي.“ نياسا ڍنڍ جي اترينءَ ڇيڙيءَ وٽ آباد، ”ائوا - نڪونڊ“ نالي هڪ قبيلي وارن وٽ اهو قانون آهي ته پهرينءَ ماهواريءَ جي اچڻ کان پوءِ، ڇوڪريءَ کي سندس جنس جي ڪن همراهن سان گڏ هڪ اونداهي گهر ۾ جدا رکڻ گهرجي. زمين کي ڪيوڙي جي خشڪ پنن سان ڍڪيو ويندو آهي، پر انهيءَ گهر اندر، جنهن کي ”ائواسنگو جو گهر“ يعني ”اهڙين ڪنوارين ڇوڪرين جو گهر، جن کي دليون ڪينهن“ سڏيو

ويندو آهي، ڪاٻه ٻاهر نه پارٽي هوندي آهي.

نيو آئرلئنڊ ۾، ڇوڪرين کي ڇهن يا پنجن سالن تائين ننڍن پنجرن ۾ بند ڪري، اوندهه ۾ رکيو ويندو آهي ۽ ڪين زمين تي پير رکڻ نه ڏنو ويندو آهي. هڪ عيني شاهد انهيءَ رسم جو هيئن بيان ڪيو آهي: ”مون پنهنجي ماستر جي زباني هتان جي ڪن جوان ڇوڪرين جي متعلق هڪ عجيب رسم جي ڳالهه ٻڌي، جنهنڪري مون آتان جي سردار کي عرض ڪيو ته مون کي اتي وٺي وڃي، جتي انهن ڇوڪرين کي رکيو ويو هو. انهيءَ گهر جي ڊيگهه اٽڪل پنجويهه کن فوٽ هئي ۽ اهو ڪانن ۽ بانس جي لڪڙن جي لوڙهي اندر ٺهيل هو، جنهن جي داخلا واري دروازي جي آرپار سڪل گاه جو هڪ بنڊل لٽڪيو رهندو هو، جنهن جي معنيٰ اها هوندي هئي ته انهيءَ جاءِ ۾ داخل ٿيڻ يا سندس قريب وڃڻ جي سخت منع هئي. گهر اندر مخروطي صورت جا ٽي پنجرا رکيل هئا، جن جي اوچائي اٽڪل ست يا اٺ فوٽ هئي، ٽري وٽ سندن گهيرو ڏهه يا ٻارنهن فوٽ هو ۽ زمين کان اٽڪل ڇهن فوٽن کان پوءِ جئين پوءِ تئين سوڙهو اهي نوڪدار ٿيل هئا. اهي پنجرا ”پئنڊانس“ - وڻ جي ويڪرن پنن جا ٺهيل هئا، جن کي هڪ ٻئي سان گڏ ويجهو ويجهو سبيو ويو هو، ته جئين انهن مان ڪاٻه روشني ۽ ٿوري ٻه هوا اندر نه پهچي سگهي. هر هڪ پنجري جي پاسي ۾ هڪ کليل سوراخ هوندو آهي، جو ٻئي دروازي ذريعي، جيڪو ناريل جي وڻ ۽ ”پئنڊانس“ وڻ جي پنن سان ٺهيل هوندو آهي، بند ٿيندو آهي. زمين کان اٽڪل ٽي فوٽ مٿي، بانس جي لڪڙن مان ٺهيل هڪ ٿلهو هوندو آهي، جو انهن جو فرش هوندو آهي.

اسان کي ٻڌايو ويو ته انهن پنجرن مان هرهڪ ۾ هڪ نوجوان عورت بند هئي، جن مان هرهڪ کي ڪم از ڪم ٽن يا پنجن سالن تائين منجهس رهڻو پوندو هو ۽ انهيءَ دوران ۾ ڪين ڪڏهن به گهر مان ٻاهر وڃڻ نه ڏنو ويندو هو. جڏهن مون اها ڳالهه ٻڌي، تڏهن آءٌ مشڪل سان ان تي ويساهه ڪري سگهيس. سچي ڳالهه ايتري قدر ته وحشتناڪ نظر اچي رهي هئي، جو اها سچي نه پئي ٿي سگهي. مون سردار سان ڳالهايو ۽ کيس چيو ته مون کي پنجرن جي اندرين حصي جي ڏسڻ جي مرضي هئي ۽ ان سان گڏ ڇوڪرين کي هن لاءِ ڏسڻ جي خواهش به هئي، ته انهن کي ڪن مٺين ۽ موتين جو نذرانو پيش ڪريان. هن مون کي ٻڌايو ته اهي زير ممانعت هئا، يعني انهن جي قريبي رشتيدارن کان علاوه، ٻين مردن کي سٺن نظر وجهڻ ممنوع هئي؛ پر آءٌ سمجهان ٿو ته وعدي ڪيل موتين کيس آماده ڪيو، جنهن ڪري هن ڪنهن پوڙهيءَ عورت کي گهرائڻ لاءِ ماڻهو موڪليو، جا انهن پنجرن جي نگران هئي ۽ جنهن کي ئي دروازن کولڻ جي اختياري هئي. جڏهن اسين انتظار ڪري رهيا هئاسون، تڏهن اسين ڇوڪرين کي ڏڪندڙ آواز ۾ سردار سان ڳالهائيندي ٻڌي پئي سگهياسون، ڇو ته اهي ڪنهن ڳالهه تي اعتراض ڪري يا ڪُن خدشن جو اظهار ڪري رهيون هيون. آخرڪار، پوڙهي عورت آئي ۽ يقيناً اها هڪ وڻندڙ جيلر يا محافظ نه پئي معلوم ٿي؛ نه وري کيس اسان کي ڇوڪرين ڏيکارڻ لاءِ سردار جي درخواست پسند هئي، ڇو ته اها اسان کي چڱين نظرن سان نه ڏسي رهي هئي. بهرحال، جڏهن کيس دروازن کولڻ لاءِ چيو ويو، تڏهن هن کي ائين ڪرڻو ئي پيو ۽ پوءِ ڇوڪرين ليٽا پائي اسان کي

ڏنو ۽ جڏهن ڪين ڇڏيو ويو، تڏهن ئي انهن موتين وٽڻ لاءِ هٿ ٻاهر ڪڍيا. بهرحال، آءٌ ڇاٽي واٽي دور ڪجهه مفاصلي تي ويهي رهيو هوس ۽ محض هٿ ڊگهو ڪري ڏانهن موتين جا هار جهلي بيٺس، ته جيئن آنهن کي ڪافي ٻاهر نڪرڻ لاءِ مجبور ڪريان، ته جيئن مون کي پنجرن جي اندرين طرف جاچڻ جو موقعو ملي. منهنجي انهيءَ خواهش هڪ ٻيءَ دشواريءَ کي جنم ڏنو، جيئن ته انهن ڇوڪرين کي تيسين زمين تي پير رکڻ جي اجازت ڪانه هئي، جيسين اهي انهيءَ جاءِ اندر بند هيون. بهرحال، ڪين موتين وٽڻ جي مرضي هئي ۽ ان ڪري پوڙهيءَ عورت کي ٻاهر وڃي ڪاٺين ۽ بانس جي لڪڙن جا گهٽيئي ٽڪر جمع ڪري آڻنا پيا، جن کي هن زمين تي رکيو ۽ پوءِ هڪ ڇوڪريءَ: وٽ وڃي، ڪيس هٿ ڏيئي هيٺ لاٿو ۽ ڪاٺيءَ جي هڪ ٽڪر ڪان ٻئي تي گهمائيندي ويئي، تانجو هوءَ موتين وٽڻ لاءِ، جي آءٌ هن لاءِ هٿ ۾ جهلي ويٺو هوس، ڪافي ويجهو اچي پهتي. پوءِ آءٌ اتان اٿيو، انهيءَ پنجري جي اندرين حصي جو معائنو ڪرڻ لاءِ ويس، جنهن مان اها تازو ٻاهر نڪتي هئي، پر اندرين فضا ايتريقدر گرم ۽ ساهه گهٽيندڙ هئي، جو آءٌ مشڪل سان ان ۾ منهن اندر ڪري سگهيس. اندروني حصو صاف هو ۽ ان ۾ بانس جي لڪڙن جي ٽورن ٽڪرن کان سواءِ، جي پاڻيءَ جي برتن رکڻ لاءِ ڪم آندا ويندا هئا، ٻيو ڪجهه به ڪونه هو. منجهس فقط ڇوڪريءَ جي ويهڻ يا ڊونڊڙيءَ حالت ۾ بانس جي لڪڙن جي فرش تي ليٽڻ جي جاءِ مس هئي ۽ جڏهن دروازا بند ڪيا ويندا هئا، تڏهن پنجري اندر مڪمل يا ذري گهٽ اونده هوندي هئي. ڇوڪرين کي ٿالهيءَ يا ڪاٺ جي پيالي ۾، جو هر هڪ پنجري جي قريب

رکيو ويندو آهي، هٺ يا سنهن ڏوڻن لاءِ پنجري جي دروازي تائين اچڻ جي اجازت ڪانسواءِ، ٻئي ڪنهن ڪم لاءِ ٻاهر نڪرڻ نہ ڏنو ويندو آهي. چون ٿا تہ انهن کي تمام گهٽو پگهر ايندو آهي. ڪين انهن ساه گهٽيندڙ پنجرن اندر انهيءَ وقت وڌو ويندو آهي، جڏهن اِهي بلڪل ننڍيون هونديون آهن ۽ ڪين انهن ۾ تيستائين رهڻو پوندو آهي، جيستائين اهي بلڪل جوان عورتون ٿين، جڏهن ڪين ٻاهر ڪڍيو ويندو آهي ۽ انهن لاءِ شاديءَ جي هڪ محفل رچائي ويندي آهي. انهن مان هڪ ڇوڏهن يا پندرهن سالن جي ڇوڪري هئي جنهن لاءِ سردار اسان کي ٻڌايو تہ اها پنجن سالن ڪان وٺي پنجري اندر بند هئي، پر هينئر ڪيس جلد ئي ٻاهر نڪرڻو آهي. باقي ٻہ ٻيون اٽڪل اٺن ۽ ڏهن سالن جون هيون ۽ ڪين اڃا گهٽ ۾ گهٽ سالن تائين اتي رهڻو آهي".

برٽش نيوگنيءَ جي ڪباڊي ضلعي ۾، سردارن جي ڌيئرن کي، جڏهن اهي اٽڪل ٻارهن يا تيرهن سالن جي ڄمار جون هونديون آهن، ٻن يا ٽن سالن تائين گهرن اندر بند رکيو ويندو آهي ۽ ڪين ڪنهن بہ بهاني گهر ڪان هيٺ لهڻ نہ ڏنو ويندو آهي. گهر کي ايتريقدر ڍڪيو ويندو آهي، جو سج بہ انهن مٿان چمڪي ڪونہ سگهندو آهي". اتر نيوگنيءَ جي ساحل تي ٻن همساين ۽ هڪ نسل وارن قبيلن، "يابيم" ۽ "بوڪائوئا" ۾، بالغ ٿيڻ وقت ڇوڪريءَ کي پنجن يا ڇهن هفتن تائين گهر جي ڪنهن اندروني حصي ۾ تنها رکيو ويندو آهي، پر کيس زمين تي ويهڻ جي اجازت ڪانہ هوندي آهي، تہ متان سندس پليتي ان کي ڇهي پوي، جنهنڪري سندس ويهڻ لاءِ ڪاٺ جو هڪ بنڊ اتي رکيو ويندو آهي. ان ڪان علاوه، کيس پيرن سان زمين کي ڇهڻ ڪان بہ منع ٿيل هوندي آهي. چنانچہ، جيڪڏهن

هوءَ ٿوري وقت لاءِ گهر ڇڏڻ واسطي مجبور ٿيندي آهي، ته ڪيس تڏهن اندر ويڙهيو ويندو آهي ۽ هوءَ ناريل جي ٻاهرين ڪل جي ٻن اڌن مٿان گهمندي آهي، جي سندس پيرن سان ڪن ولين جي ريشن ذريعي بوٽ وانگر ٻڌا ويندا آهن. بورنيو جي ”اوٽ ڊنوم“ قبيلي ۾ ڇوڪرين کي اٺن ڏهن سالن جي عمر ۾ گهر جي ڪمري يا ڪوٺيءَ اندر بند ڪيو ويندو آهي ۽ کين ٻاهرينءَ دنيا جي هرهڪ صحبت کان ڪافي گهڻي عرصي تائين منقطع ڪيو ويندو آهي. اها ڪوٺي، گهر جي ٻيءَ جاءِ وانگر لڪڙن تي مٿي بيٺل هوندي آهي ۽ منجهس هڪ ننڍڙيءَ دريءَ رستي، جا ڪنهن ويران طرف ڏانهن کلندي آهي، ٿوري گهڻي روشنائي ويندي آهي، جنهنڪري ڇوڪري ذري گهٽ مڪمل اونداهيءَ ۾ رهندي آهي. ڪيس ڪنهن به بهاني، حتيٰ ڪ انتهائي ضروري حاجتن لاءِ به، ڪوٺي کان ڇڏڻ هوندي آهي. سندس ڪٽنب مان ڪنهن کي به انهيءَ سڄي عرصي تائين، جيسين اها بند هوندي آهي، ڪيس ڏسڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي، پر فقط هڪ ٻانهيءَ کي سندس خدمت لاءِ مقرر ڪيو ويندو آهي. تنهائيءَ جي قيد جي دوران ۾، جو گهڻو ڪري ستن سالن تائين هوندو آهي، هوءَ تڏهن اُڻڻ يا ٻيءَ ڪنهن دستڪاريءَ ۾ پنهنجو وقت صرف ڪندي آهي. گهڻي عرصي تائين ورزش جي عدم موجودگيءَ سبب سندس جسماني واڌارو روڪجي ويندو آهي ۽ جڏهن پوريءَ زال ٿيڻ وقت ڪيس ٻاهر آندو ويندو آهي، تڏهن سندس چهرو زرد ۽ ميڻ وانگر هوندو آهي. هينئر ڪيس سج، ڌرتي، پاڻي، وڻ ۽ گل اکين ڏيکاريا ويندا آهن، ڄڻ ته هن نئون جنم ورتو هوندو آهي. پوءِ هڪ وڏي محفل منعقد ڪئي ويندي آهي، هڪ غلام قتل ڪيو ويندو آهي. ۽ ان جو

رت چوڪريءَ کي تقيو ويندو آهي. ”سيرام“ ۾ اڳئين زماني ۾ بالغ ٿيڻ وارين ڇوڪرين کي هڪ جهوپڙيءَ اندر رهايو ويندو هو ۽ اها جهوپڙي اونداهي رکي ويندي هئي. ڪئرولين ٻيٽن مان ”يئپ“ نالي هڪ ٻيٽ ۾، جيڪڏهن ڪنهن ڇوڪريءَ کي عام رستي تان گهمندي ٻهرين ماهواري اچي‌ويندي آهي ته ان صورت ۾ کيس هيٺ ڌرتيءَ تي نه ويهڻو هوندو آهي، پر کيس ناريل جي وڻ جي ڪل لاءِ ڪنهن نه ڪنهن کي عرض ڪرڻو پوندو آهي، جنهن کي اها پنهنجي هيٺان رکندي آهي. پوءِ کيس گهٽ ڏينهن تائين سندس والدين جي گهر کان دور هڪ ننڍيءَ جهوپڙيءَ ۾ بند ڪيو ويندو آهي ۽ بعد ۾ هڪ سو ڏينهن تائين اهڙن خاص گهرن مان هڪ ۾ رهڻو پوندو آهي، جي ماهواريءَ وارين عورتن لاءِ رکيل هوندا آهن.

ٽورس ٻيٽن مان ”مابوئياگ“. نالي هڪ ٻيٽ ۾ جڏهن ڇوڪريءَ ۾ بلوغت جون علامتون ظاهر ٿينديون آهن، تڏهن گهر جي هڪ اونداهيءَ ڪنڊ ۾ ڪانڊيرن جو هڪ گول چڪر ٺاهيو ويندو آهي. اتي هوءَ ڪلهن جي پٽن، ٻانهن جي ڪنگڻن، گوڏن کان ٿورو هيٺ پروٽنگن جي ڪڙين ۽ سُرن جي ڇهانجهرن سان سينگارجي، مٿي تي گلن سان سينگاريل هڪ پٽي ٻڌي، ڪنن ۾، ڇاتيءَ تي ۽ پٺيءَ تي ڪوڏن جا زيور پائي، انهن ڪانڊيرن جي وچ ۾ پلٿي ماري وڃي ويهندي آهي، جن کي سندس چوڌاري ايتري قدر بلند ڪيو ويندو آهي، جو آن مان هن جو فقط مٿو ظاهر هوندو آهي. تنهائيءَ جي انهيءَ حالت ۾ کيس ٽي مهينا ڪاٽڻا پوندا آهن. انهيءَ سڄي عرصي جي دوران ۾ مٿس سج جي روشني نه پوڻ گهرجي، پر رات جي وقت کيس

جهوپڙيءَ مان ترڪي نڪري وڃڻ ڏنو ويندو آهي ۽ انهن ڪانڊيرن ڪي، جي ڪيس لوڙهي وانگر پنهنجي اندر بند ڪري رکندا آهن، تبديل ڪيو ويندو آهي. ڪيس پاڻ ڪائڻ يا ڪاڏي ڪي هٿ لائڻ ڪونہ ڏنو ويندو آهي، پر ہ پوڙهيون زالون، سندس ماسيون، جن ڪي سندس حفاظت لاءِ خاص طرح مقرر ڪيو ويندو آهي، ڪيس پنهنجن هٿن سان ڪارائينديون آهن. انهن عورتن سال هڪ جٽي هن لاءِ پيلي ۾ هڪ خاص طور باريل باه مٿان ڪاڏو پچائيندي آهي. ڇوڪريءَ ڪي انهيءَ موسم ۾، جڏهن ڪٽميون آنا ڏينديون آهن، ڪٽمين يا ڪٽمين جي آنن ڪائڻ کان منع ٿيل هوندي آهي، پر پاڇيءَ جي ڪنهن بہ ڪاڏي ڪائڻ کان ڪيس منع ڪانہ ڪئي ويندي آهي. ڪنهن بہ ماڻهوءَ، خود سندس پيءُ ڪي بہ، گهر اندر اچڻ جي تيسين اجازت ڪانہ هوندي آهي، جيسين سندس تنهائيءَ جو عرصو هلندوآهي. چاڪاڻ تہ جيڪڏهن سندس پيءُ ڪيس انهيءَ وقت ڏسي وڌو، تہ هن ڪي سڄيءَ مارڻ ۾ بدبختي نصيب ٿيندي ۽ ان ڪان هڪ دم پوءِ جيڪڏهن هو پيڙيءَ ۾ سڄي مارڻ ويو هوندو، تہ هن ڳالهہ جو وڏو اسڪان رهندو تہ هو پهرين ئي دفعي پنهنجي پيڙي پڇي وڃهندو. ٽن مهينن پڇاڻا ڪيس سندس خدمتگارڻيون مٽي پاڻيءَ جي چرَ ڏانهن ڪٽي وينديون آهن ۽ هوءَ سندن ڪلهن ڪي اهڙيءَ طرح چنبڙي لٽڪي پوندي آهي، جو هن جا پير زمين ڪي نہ لڳندا آهن ۽ قبيلي جون پيون زالون سندس چوڌاري گول گهيرو ٺاهي، ڪيس ڪناري تائين پهچائينديون آهن. ڪناري وٽ پهچي اهي سندس سڀ زيور لاهينديون آهن ۽ جيڪي عورتون ڪيس ڪٽي اتي پهچائينديون آهن، سي ان سميت ٺاپا

ڪائيندا يون پاڻيءَ ۾ لهي وينديون آهن، جتي اهي ڪيس پاڻيءَ ۾ غوطا ڪارائينديون آهن ۽ پوءِ سڀ عورتون ڇوڪريءَ ۽ سندس حمالن مٿان پاڻيءَ جي ڇنڊڻ هڻڻ ۾ شريڪ ٿينديون آهن. جڏهن اهي پاڻيءَ کان ٻاهر اينديون آهن، تڏهن خدمتگارن مان هڪ ڇٽي گاهه جو هڪ ڍير ٺاهيندي آهي، جنهن تي سندس حفاظت هيٺ رکيل ڇوڪري ويهندي آهي. ٻي خدمتگار ٻوڙنديءَ ڪناري وارين ٽڪرين ڏانهن ويندي آهي، جتي اها هڪ ننڍڙو ڪيڪڙو ڦاسائيندي آهي، جنهن جا اها ڇنبا پٽي ڪڍندي آهي، جن کي ساڻ کڻي اها وري به پاڻيءَ جي ڇر ڏانهن تيز قدميءَ سان ويندي آهي. هتي وري، انهيءَ وچ ۾ ٻاهر ٻاري ويندي آهي، جنهن جي مٿان اهي ڇنبا پچايا ويندا آهن، پوءِ اهي خدمتگار عورتون ڇوڪريءَ کي اهي پڪل ڇنبا کارائينديون آهن. بعد ۾ ڪيس از سر نو سينگاريو ويندو آهي ۽ سڄي ٽولي هڪ قطار جي صورت ۾ واپس ڳوٺ ويندي آهي. اها ڇوڪري پنهنجين ٻن پوڙهين پڦين جي وچ ۾ هلندي آهي، جي ڪيس سندس هٿن جي ڪراين کي پڪڙي هلنديون آهن. سندس پڦين جا مڙس هيٺر ان جو استقبال ڪندا آهن ۽ ڪيس انهن مان هڪ جي گهر اندر وٺي ويندا آهن، جتي سڀيئي ڄڻا کاڌي ۾ شريڪ ٿيندا آهن ۽ هڪ دفعو ٻيهر ڇوڪريءَ کي دستوري طريقي سان کائڻ جي اجازت ڏني ويندي آهي. ان کان پوءِ ناچ ڪيو ويندو آهي، جنهن ۾ ڇوڪري نمايان حصو وٺندي آهي ۽ ٻنهي پڦين جي مڙسن جي وچ ۾ نچندي آهي، جي سندس تنهائيءَ واري زماني ۾ سندس نگران هئا.

اتر ڪئينسلئنڊ ۾ يارڪ پيننشولا وٽ آباد ”ياراڻيڪنا“

نالي هڪ قبيلي ۾، جيو وچي ٿو، بالغ ٿيڻ وقت ڇوڪريءَ کي هڪ مهيني يا ڇهن هفتن تائين پنهنجي سر رهڻو پوندو آهي ۽ ڪوبہ مرد ڪيس نہ ڏسي سگهندو آهي، حالانڪ هر عورت ڪيس ڏسي سگهندي آهي. هوءَ هڪ خاص طور ٺاهيل جهوپڙيءَ يا سنبهن هيٺان رهندي آهي، جتي اها سڌي ٿي، ساڪت ۽ جامد پيئي رهندي آهي. هن کي سج ڏسڻ جي اجازت ڪانہ هوندي آهي ۽ سج غروب ٿيڻ وقت ڪيس پنهنجيون اکيون بند ڪرڻيون پونديون آهن، نہ تہ ائين سمجهيو ويندو آهي تہ سندس نڪ روڳي ٿي پوندو. پنهنجيءَ تنهائيءَ جي دوران ۾ ڪيس ڪابہ اهڙي چيز کائڻ جي اجازت ڪانہ هوندي آهي، جا لوٽيائي پاڻيءَ ۾ رهندڙ هجي، نہ تہ ڪيس نانگ ماري وجهندو. هڪ پوڙهي عورت سندس خدمت ڪندي آهي ۽ ڪيس پاڙون، "يئم" ميوو ۽ پاڻي ڏيندي رهندي آهي. آسٽريليا جون چند قومون پنهنجين ڇوڪرين کي اهڙيءَ موسم ۾ ٿورو يا گهڻو هيٺ زمين اندر دفن ڪرڻ جون عادي آهن، جو شايد کين سج جي روشنيءَ کان لڪائڻ لاءِ ائين ڪيو ويندو آهي.

ڪئليفورنيا جي هندستانين ۾ ڇوڪريءَ کي پهرينءَ ماهواريءَ اچڻ وقت "خاص درجي جي هڪ فوق‌الفطري قوت جي مالڪياڻي سمجهيو ويندو هو ۽ ان کي هميشه مڪمل طور پليت يا خرابي پيدا ڪندڙ نہ سمجهيو ويندو هو. بهرحال، گهڻن وقتن ٿي، هي زبردست احساس موجود هوندو هو تہ ڇوڪريءَ اندر انهيءَ حالت ۾ برائيءَ جي قوت سمايل هوندي هئي. ڪيس نہ فقط سندس خاندان ۽ قبيلي کان گوشہ نشين ڪري رکيو ويندو هو، پر ڪيس سڄيءَ دنيا کان پڻ دور رکڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي

هئي. سندس مٿان جيڪي حڪم انتهائي سختيءَ سان عائد ڪيا ويندا هئا، تن مان هڪ هيءُ هوندو هو ته هوءَ پنهنجي آس پاس نه ڏسي. هوءَ پنهنجو ڪنڌ جهڪائي هيٺ رکندي هئي ۽ ڪيس سج ۽ هن دنيا جي هر هڪ شيءِ کي ڏسڻ کان منع ٿيل هوندي هئي. ڪي قبيلا ڪيس ڪتي سان ڀيٽيندا هئا. هن باري ۾ جيڪي رسمون مروج آهن، سي گهڻين ڳالهين ۾ اتر پئسفڪ جي ڪناري جي واقع علائقن جي ماڻهن جي رسمن سان زبردست مشابهت رکنديون هيون، جهڙوڪ ڇوڪريءَ کي پنهنجي هٿ سان مٿي کي ڇهڻ يا کنهڻ کان منع، ڇو ته انهيءَ ڪم لاءِ ڪيس خاص قسم جو هڪ اوزار مهيا ڪيو ويندو هو. ڪڏهن ڪڏهن اها فقط پراڻي هٿان کائي سگهندي هئي ۽ ڪن حالتن ۾ بلڪل ئي روزو رکندي هئي."

چينوڪ قبيلي جي ڳاڙهن هندستانين ۾، جي واشنگٽن رياست جي ساحل تي آباد هئا، جڏهن سردار جي ڌيءَ بالغ ٿيندي هئي، تڏهن ڪيس پنجن ڏينهن تائين ماڻهن جي نظرن کان لڪايو ويندو هو. هن کي ماڻهن ۽ آسمان کي ڏسڻ ۽ ٻيرن پٽڻ جي اجازت ڪانه هئي. ماڻهن جو اعتقاد هو ته جيڪڏهن هوءَ آسمان ڏانهن نهاريندي ته آب و هوا خراب ٿيندي، جيڪڏهن اها ٻير پٽيندي، ته برسات پوندي، ۽ جڏهن هوءَ "سيڊار" وڻ جي چوڏن سان ٺهيل پنهنجو ٽوال "اسپروس" وڻ تي رکندي، تڏهن اهو وڻ سڪي سڙي ويندو. هوءَ هڪ جدا دروازي مان گهر کان ٻاهر ويندي هئي ۽ هڪ اهڙيءَ ڇر جي پاڻيءَ ۾ وهنجندي هئي، جا ڳوٺ کان تمام دور هوندي هئي. گهڻن ڏينهن تائين هوءَ فاقيو ڪڍندي هئي ۽ اجا ٻه وڌيڪ ڏينهن تائين تازو ڦڪل ڪاڌو نه کائيندي هئي.

وئنڪوور ٻيٽ جي "آهٽ" يا "نوٽڪا" قبيلي جي ڳاڙهن هندستانين

۾، جڏهن ڇوڪريون سن بلوغت کي پهچنديون آهن، تڏهن کين گهر اندر هڪ جدا ڪُٺڙيءَ ۾ رکيو ويندو آهي ۽ اتي تڏن سان کين مڪمل طور ويڙهيو ويندو آهي، ته جيئن کين سج ۽ باهه نظر نه اچي سگهي. انهيءَ پنجري ۾ اهي گهٽ ڏينهن تائين رهنديون آهن. کين پيئڻ لاءِ پاڻي ڏنو ويندو آهي، پر کوبه کاڌو نه. جيئن ڪا ڇوڪري انهيءَ تنهائيءَ ۾ زياده عرصو گذاريندي، تيئن سندس والدين جي زياده عزت سمجهي ويندي؛ پر جيڪڏهن اهو معلوم ٿي ويو ته هن زالپڻي ۾ قدم رکڻ واريءَ انهيءَ آزمائش جي دوران ۾ باهه يا سج تي نظر وڌي هئي، ته سڄيءَ عمر تائين اها خوار و خراب رهندي." جن پڙدن پٺيان هوءَ لڪي ويهندي آهي، تن جي مٿان ڏندڪٿائن واري گجگوڙ جي پکيءَ جون تصويرون ڇاپيون ويندڻيون آهن. پنهنجي تنهائيءَ واري عرصي جي دوران ۾ کيس نه ڇرڙو پرڙو هوندو آهي ۽ نه ليٽڻ جي اجازت هوندي اٿس، پر کيس هميشه پلٿي ماري ويهڻ جو حڪم هوندو آهي. هن کي پنهنجن هٿن سان وارن کي ڇهڻ جي اجازت به ڪانه هوندي آهي، پر کيس ڪاٺيءَ يا هڏي جي ڪنهن ٽڪر سان مٿي کي کنهڻ جي اجازت هوندي آهي، جي کيس انهيءَ مقصد لاءِ خاص طور سهيا ڪيا ويندا آهن. کيس پنهنجي بدن کي کنهڻ کان به منع ٿيل هوندي آهي، جو ائين سمجهيو ويندو آهي ته هر ڌفعي کنهڻ سان سندس بدن تي هڪ ليڪو رهجي ويندو. بلوغت ۾ قدم رکڻ کان وٺي اٺن مهينن تائين، کيس تازو کاڌو، خاص طور "سالمن" مڇي، کائڻو ڪونه هوندو آهي. تنهن کان سواءِ، کيس اڪيلو کائڻو پوندو آهي ۽ پنهنجي استعمال جو پيالو ۽ ٿالهي به الڳ رکڻي پوندي اٿس.

برٽش ڪولمبيا جي "ٽسينٽسات" قبيلي ۾، هرهڪ ڇوڪري

سن بلوغت کي پهچڻ وقت ڇوڪريءَ جو هڪ وڏو ٽوپلو پائيندي آهي، جو سندس چهري کان هيٺ لڙڪيل هوندو آهي. اهو ٽوپلو کيس سج جي گرميءَ کان محفوظ رکندو آهي. عام اعتقاد هيءُ آهي ته جيڪڏهن هوءَ سج يا آسمان جي سامهون منهن اگهاڙو ڪندي، ته مينهن وسندو. ٽوپلو سندس شڪل کي باهه کان به بچائيندو آهي. اهو ٽوپلو سندس ڇوڪريءَ کي نه لڳڻ گهرجي. پنهنجي هٿن کي محفوظ رکڻ لاءِ هوءَ ٽيهليءَ جهڙا دستانا پائيندي آهي. پنهنجن ڏندن کي پوري ٽيڻ کان بچائڻ لاءِ، هوءَ وات ۾ ڪنهن نه ڪنهن جانور جو هڪ ڏند رکي گهمندي آهي. سڄي سال تائين کيس تيسين رت نه ڏسڻو هوندو آهي، جيسين سندس منهن ڪارو نه ڪيو ويندو آهي، نه ته پيءُ صورت ۾ هوءَ انڌي ٿي پوندي آهي. ٻن سالن تائين هوءَ اهو ٽوپلو پائيندي آهي ۽ هڪ جدا جهوپڙيءَ ۾ رهندي آهي، حالانڪ کيس پنهنجي ماڻهن سان ملڻ جي اجازت هوندي آهي. ٻن سالن جي خاتمي وقت، هڪ مرد سندس ٽوپلو اچي لاهيندو آهي، جنهن کي هو دور اڇلائي ڇڏيندو آهي. برٽش ڪولمبيا جي "بيل ڪيولا" يا "بيلا ڪولا" قبيلي ۾، جڏهن ڪا ڇوڪري بالغ ٿيندي آهي، تڏهن کيس هڪ سنهن هيٺان رهڻو پوندو آهي، جو سندس بستري جي ڪمري جو ڪم ڏيندو آهي ۽ جتي کيس هڪ عاحده چلهه ڏنل هوندي آهي. کيس گهر واريءَ جاءِ جي مکيه حصي ڏانهن هيٺ لهڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي ۽ نه وري هوءَ گهر جي ٻين ٻاتين جي استعمال ٿيڻ واريءَ باهه جي قريب ويهي سگهندي آهي. چئن ڏينهن تائين کيس ويهڻ واريءَ حالت ۾ ساڪت رهڻو هوندو آهي. هوءَ ڏينهن جي دوران ۾ روزو رکندي آهي، پر صبح جو تمام سوير کيس

ٻورو ڪاڏو پيتو ڏنو ويندو آهي. چئن ڏينهن کان پوءِ هوءَ پنهنجي ڪوٺي ڇڏي سگهندي آهي، پر سو به فرش ۾ هڪ خاص ڪليل جاءِ مان، جو ته انهيءَ علائقي ۾ گهرن جون جايون لڪڙن مٿان بيهاريل هونديون آهن. پر اجا به ڪيس گهر جي مکيه ڪوٺيءَ اندر داخل ٿيڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي. گهر ڇڏڻ وقت هوءَ هڪ وڏو ٽوپلو استعمال ڪندي آهي، جو سندس شڪل کي سج جي شعاعن کان محفوظ رکندو آهي. عام اعتقاد هيءُ آهي ته جيڪڏهن سج سندس منهن تي چمڪندو، ته هن جي اکين کي نقصان پهچندو. ڇوڪرين تان هوءَ پلي ته پير ميڙي، پر ڪيس انهيءَ سڄي عرصي تائين درياه يا سمنڊ جي نزديڪ وڃڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي. جيڪڏهن هوءَ تازي "سالمن" مڇي کائي وجهندي آهي ته هوش و حواس وڃائي ويهندي آهي، يا سندس وات پکيءَ جي چهنب جي صورت ۾ تبديل ٿي ويندو آهي.

آلا سڪا جي "ٽلنگيٽ" (ٽلنڪيٽ) يا "ڪولوش" قبيلن جي ڳاڙهن هندستانين ۾، جڏهن ڪا ڇوڪري زالپڻي جون علامتون ظاهر ڪندي هئي، تڏهن ڪيس هڪ جهوپڙيءَ يا پنجري ۾ بند ڪيو ويندو هو، جو هوا جي هڪ ننڍڙي سوراخ کان سواءِ، سڄو بند ٿيل هوندو هو. انهيءَ اونداهي ۽ گندي قيامگاه ۾ ڪيس بنان ڪنهن باهه، بنان ڪنهن ورزش ۽ بنان ڪنهن ساٿيءَ جي سڄي سال تائين گذارڻو هوندو هو. فقط سندس ماءُ ۽ هڪ ٻانهي ڪيس کاڌو پهچائي سگهنديون هيون. سندس کاڌو هڪ ننڍڙيءَ دريءَ وٽ رکيو ويندو هو. ڪيس اڇي مٿي واري عقاب جي پَر واري پوري هڏي وچان پاڻي پيئڻو پوندو هو. سندس تنهائيءَ جو عرصو، بعد ۾ ڪن هنڌن تي گهٽائي ڇهه مهينا يا

ٿي مهينا يا اجا ٻه گهٽ ڪيو ويو. ڪيس ڏگهن پاسن وارو هڪ ٽوپلو پائڻو پوندو هو، ته جيئن سندس نظرون آسمان ڪي پليت نه ڪن، ڇو ته ڪيس ان قابل نه سمجهيو ويندو هو ته سج جا شعاع متائش پون. هيءُ به خيال ڪيو ويندو هو ته سندس هڪ نظر شڪاريءَ، ماهيگير يا جوئاريءَ جي تقدير خراب ڪري وجهندي، سيني شين ڪي پنڊ پهڻ ڪري ڇڏيندي يا پيون ڪي آفتون نازل ڪندي. سندس تنهائيءَ واري قيد جي پوري ٿيڻ تي، هن جا پراڻا ڪپڙا ساڙيا ويندا هئا، هڪ نئون جوڙو تيار ڪيو ويندو هو ۽ هڪ دعوت ڪئي ويندي هئي، جنهن ۾ سندس وات جي سڌائيءَ ۾، هيٺين چپ هيٺان هڪ ننڍو چير ڏنو ويندو هو، جنهن ۾ ڪائيءَ جو ٽڪر يا ڪوڏي داخل ڪئي ويندي هئي، ته جيئن اهو قات هميشه کليل رهي. آلاسڪا جي ايسڪيمو نسل وارن جي ”ڪونيئاگ“ قبيلي ۾، سن بلوغت ۾ پهچڻ وقت ڇوڪريءَ کي هڪ علحده جهوپڙيءَ اندر رکيو ويندو هو، جتي ڪيس ڇهن مهينن تائين هٿن ۽ پيرن ڀر ويهڻو پوندو هو. ان کان پوءِ جهوپڙيءَ کي ٿورو وڏو ڪيو ويندو هو، ته جيئن هوءَ پٺي سڌي ڪري سگهي، پر انهيءَ حالت ۾ به هن کي وڌيڪ ڇهه مهينا گذارڻا پوندا هئا. انهيءَ سڄي عرصي جي دوران ۾ ڪيس هڪ ناپاڪ چيز سمجهيو ويندو هو، جنهن سان ڪنهن کي به گفتگو ڪرڻ جي اجازت به ڪانه هوندي هئي.

جڏهن ڪنهن ڇوڪريءَ ۾ بلوغت جون پهريون نشانيون ظاهر ٿيڻ لڳنديون هيون، تڏهن ڏکڻ برازيل جي ”گاراني“ قبيلي وارا، جي پيراگئي جي سرحدن وٽ آباد هئا، ڪيس سندس چولي ۾ سبي ڇڏيندا هئا، جنهن ۾ فقط هڪ ننڍو سوراخ سندس ساهه

ڪٽڻ لاءِ ڇڏيندا هئا. اهڙيءَ حالت ۾، جنازي وانگر ويڙهيل سيڙهيل، ڪيس ٻن يا ٽن ڏينهن يا ايتري وقت تائين رکيو ويندو هو، جيستائين اهي علامتون ظاهر رهنديون هيون ۽ انهيءَ عرصي جي دوران ۾ ڪيس تمام سختيءَ سان فاقيو ڪڍڻو پوندو هو. ان کان پوءِ هن کي هڪ پوڙهيءَ محافظ عورت جي سپرد ڪيو ويندو هو، جا ڇوڪريءَ جا وار وڍي ڇڏيندي هئي ۽ کيس تاڪيد ڪندي هئي ته هوءَ تيسين هر قسم جي گوشت کائڻ کان سخت پرهيز ڪري، جيسين سندس وارن جي ڊيگهه ايتري ٿئي، جو هن جا ڪن انهن سان ڍڪجي وڃن. ساڳين حالتن ۾ ڏکڻ - اوڀر بوليويا جي "چيريگانو" قبيلي جا ڳاڙها هندستاني ڇوڪريءَ کي جهولي ۾ بند ڪري، ڇت ۾ لٽڪائي ڇڏيندا هئا، جتي هوءَ هڪ مهيني تائين رهندي هئي؛ ٻئي مهيني ۾ جهولي کي ڇت کان اڌ تائين هيٺ لاٿو ويندو هو ۽ ٽئين مهيني ۾ پوڙهيون عورتون لٺين سان مسلح ٿي، جهوپڙيءَ اندر داخل ٿينديون هيون ۽ هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙندي، هر اهڙيءَ شيءِ کي ڌڪ ٺوڪينديون هيون، جا سندن آڏو ايندي هئي ۽ چونديون هيون ته اهي انهيءَ نانگ کي تلاش ڪري رهيون هيون، جنهن انهيءَ ڇوڪريءَ کي زخمي ڪيو هو.

"مٽناڪو" يا "مٽنا گايو" ۾، جو گران چاڪو جي علائقي ۾ آباد ڳاڙهن هندستانين جو هڪ قبيلو آهي، ڇوڪريءَ کي بالغ ٿيڻ وقت ڪجهه عرصي تائين گوشه نشيني اختيار ڪرڻي پوندي آهي. هوءَ پنهنجو جسم وڻن جي ٽارين يا ڪن ٻين شين سان ڍڪي، جهوپڙيءَ جي هڪ ڪنڊ ۾ پيئي هوندي آهي؛ نه ڪنهن سان ڳالهائيندي آهي ۽ نه انهيءَ عرصي جي دوران ۾ هوءَ ڪنهن به قسم جو گوشت يا مڇي کائيندي آهي. انهيءَ دوران ۾

هڪ ماڻهو انهيءَ جهوپڙيءَ جي سامهون دهل وڄائيندو رهندو آهي. ”يوراڪيئر“ ۾، جو مشرقي بوليويا جي ڳاڙهن هندستانين جو هڪ قبيلو آهي، جڏهن ڪا ڇوڪري پاڻ ۾ بلوغت جون علامتون ڏسندي آهي، تڏهن سندس پيءُ پنهنجي گهر پرسان ڪجهيءَ جي پنن مان هڪ ننڍڙي جهوپڙي ٺاهيندو آهي. انهيءَ ڪوٺڙيءَ اندر هو پنهنجيءَ ڌيءَ کي بند ڪندو آهي، جتي هوءَ چئن ڏينهن تائين سختيءَ سان روزو رکي، پنهنجو وقت گذاريندي آهي.

برٽش گائنا جي ”ميڪيوسس“ قبيلي ۾، جڏهن ڪا ڇوڪري بلوغت جون پهريون علامتون ظاهر ڪندي آهي، تڏهن کيس هڪ چولي ۾ بند ڪري، جهوپڙيءَ جي سڀ کان زياده اوچي هنڌ لٽڪايو ويندو آهي. پهرين ڪجهه ڏينهن تائين کيس انهيءَ چولي کان ڏينهن ڏٺي جو ٻاهر نه نڪرڻو هوندو آهي، پر رات جو کيس هيٺ لهي، باه ٻاري، سڄي رات ان جي پرسان ويهي گذارڻ ضروري هوندو آهي، نه ته پيءُ صورت ۾ سندس ڳچيءَ ۽ بدن جي ٻين حصن جي سڄيءَ چمڙيءَ تي ڦوڙها نڪري پوندا. بلوغت جون علامتون جيستائين پنهنجي عروج تي هونديون آهن، تيستائين ڇوڪريءَ کي ڏاڍيءَ سختيءَ سان روزو رکڻو پوندو آهي. جڏهن انهن علامتن ۾ ڪجهه ڪمي ايندي آهي، تڏهن هوءَ هيٺ لهي ايندي آهي ۽ گهر اندر هڪ ننڍي ڪمري ۾ قيام ڪندي آهي، جو جهوپڙيءَ جي اونداهي حصي ۾ خاص طور سندس لاءِ ٺاهيو ويندو آهي. صبح جو کيس پنهنجي کاڌي پچائڻ جي اجازت هوندي آهي، پر ان لاءِ کيس جدا باه ٻارڻي هوندي آهي ۽ برتن به پنهنجو استعمال ڪرڻو هوندو اٿس. اٽڪل ڏهن ڏينهن کان پوءِ قبيلي جو جادوگر وٽس ايندو آهي ۽ ڪجهه جنتر منتر پڙهي، ڇوڪريءَ ۽ گهر جي

ڪن اهڙين قيمتي چيزن ستان دم ڦوڪيندو آهي، جن سان اها ڇوڪري لهه وچڙ ۾ آئي هوندي آهي. جادوءَ جي اثر کي زائل ڪرڻ لاءِ دَيگڙا ۽ پاڻيءَ پيئڻ جا اهي برتن، جيڪي ڇوڪريءَ استعمال ڪيا هوندا آهن، ٽوڙيا ويندا آهن ۽ انهن جا پرزا دفن ڪيا ويندا آهن. پهرئين غسل کان پوءِ، ڇوڪريءَ کي پنهنجي ماءُ جي هٿان سٺهن ڇهن سان سار ڪاٺي پوندي آهي ۽ انهيءَ سار جي دوران ۾ ڪيس ڪا دانهن يا ڪوڪ ڪرڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي. ٻئي عرصي جي پوري ٿيڻ کان پوءِ به وري کيس هڪ سار ڪاٺي پوندي آهي، پر ان کان پوءِ، نه. هاڻي هوءَ "پاڪ" ٿي پوندي آهي ۽ ٻين ماڻهن سان ملي سگهندي آهي.

گائنا جا ٻيا ڳاڙها هندستاني، ڇوڪريءَ کي چولي اندر بند ڪري، جهوپڙيءَ جي سيني کان زياده بلند جاءِ تي هڪ مهيني تائين لٽڪائي رکڻ کان پوءِ، ان کي هڪ اهڙي قسم جي وڏين ماڪوڙين کان چڪ پارائيندا آهن، جن جو چڪ تمام ڏکوئيندڙ هوندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن ماڪوڙين جي چڪن کان علاوه، ڇوڪريءَ کي رات ڏينهن ايتري عرصي تائين فاقيو ڪڍڻو پوندو آهي، جيسين اها پنهنجي چولي اندر ستي لٽڪيل هوندي آهي، جنهن جو نتيجو اهو نڪرندو آهي، ته هوءَ جڏهن هيٺ لهندي آهي، تڏهن سڪي هڏن جو پنجرو ٿي ويندي آهي.

جڏهن ڪا هندو دوشيزه بالغ ٿيندي آهي، تڏهن کيس چئن ڏينهن تائين اونداهيءَ ڪوٺيءَ اندر بند رکيو ويندو آهي ۽ ان کي سج ڏسڻ کان منع هوندي آهي. کيس ناپاڪ سمجهيو ويندو آهي؛ ڪوبه کيس هٿ سان ڪونه ڇهندو آهي. سندس غذا لوڻ کان سواءِ ٻڙڪيل چانورن، کير، کنڊ، ڏهيءَ ۽ گدامڙيءَ

تائين محدود هوندي آهي. پنجين ڏينهن جي صبح جو، هوءَ پنجن اهڙين عورتن جي همراه پر واري تلاءَ تي ويندي آهي، جن جا مڙس اڃا جيئرا هوندا آهن. سڀئي ڇهون پاڻ کي ميٽ ڇڏي، غسل ڪنديون آهن ۽ گهر موٽنديون آهن. رستي ويندي آهي پنهنجو تڏو ۽ پيون اهڙيون شيون اڇلائينديون وينديون آهن، جي ڪوٺيءَ ۾ موجود رهيون هونديون آهن. بينگال جا ”راڙهي“ برهمڻ پنهنجيءَ ڇوڪريءَ کي بالغ ٿيڻ وقت تنها رهڻ لاءِ مجبور ڪندا آهن ۽ کيس ڪنهن به مرد جي منهن ڏسڻ جي اجازت ڪانه ڏيندا آهن. ٽن ڏينهن تائين کيس اونداهيءَ ڪوٺيءَ اندر بند رهي، پراشچت ڪرڻو هوندو آهي. مڇيءَ، ماس ۽ مٺائيءَ واپرائڻ جي کيس منع هوندي آهي ۽ چانورن ۽ گيهه تي گذارڻو پوندو اٿس. ملبار جي ”تيان“ قوم وارن ۾، ڇوڪريءَ کي پهرينءَ ماهواريءَ جي اچڻ کان پوءِ چئن ڏينهن تائين پليت سمجهيو ويندو آهي. انهيءَ عرصي جي دوران ۾ کيس گهر جي اترئين طرف رهڻو پوندو آهي، جتي هوءَ هڪ اهڙيءَ ڪوٺيءَ اندر هڪ خاص قسم جي گاهه مان ٺهيل تڏي تي سمهندي آهي، جنهن کي ناريل جي ڪچڙن پنن جي هارن سان سينگاريو ويو هوندو آهي. هڪ ٻي ڇوڪري ساڻس گڏ رهندي ۽ سمهندي آهي، پر ان کي ٻئي ڪنهن به ماڻهوءَ، وڻ يا ٻوٽي کي هٿ ڪونه لڳائڻو هوندو آهي. ان کان سواءِ، کيس آسمان کي ڏسڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي ۽ بدنصيب آهي اها ڇوڪري، جيڪا ڪنهن ڪانوَ يا ٻليءَ کي ڏسي ٿي وجهي! سندس کاڌو تمام سخت قسم جو ويشنو هوندو آهي، جنهن ۾ لوڻ، مرچ يا گدامڙي استعمال نه ٿيل هوندي آهي. بد روحن

ڪان بچڻ لاءِ ڪيس هڪ چاقوءَ سان مسلح ڪيو ويندو آهي، جو سندس تڏي تي رکيو هوندو آهي، يا سندس بدن سان گڏ ڇهتيل رهندو آهي.

ڪئمبوڊيا ۾ بلوغت وقت ڇوڪريءَ کي ڇڙدانيءَ هيٺان بستري ۾ داخل ڪيو ويندو آهي، جتي ڪيس هڪ سو ڏينهن تائين رهڻو پوندو آهي، پر عام طرح، چار، پنج، ڏهه، يا ويهه ڏينهن ڪافي سمجهيا ويندا آهن، جيتوڻيڪ اهو عرصو به گرم آب و هوا ۾ ڇڙدانيءَ جي تهن هيٺان ڪافي حد تائين صبر آزما هوندو آهي. هڪ ٻئي بيان مطابق، ڪئمبوڊيا جي هڪ ڪنواري ڇوڪري، سن بلوغت ۾ قدم رکڻ وقت ”پاڇي ۾ داخل ٿيندي“ سمجهي ويندي آهي. سندس خلوت جي اهڙي عرصي جي دوران ۾ جو، سندس خاندان جي مرتبي ۽ مان مطابق، ٿورن ڏينهن کان وٺي گهڻن سالن تائين ڪيترو به ٿي سگهي ٿو، ڪيس متعدد قاعدن جي پيروي ڪرڻي پوندي آهي، جهڙوڪ ڪنهن غير آدميءَ کي نه ڏسڻ، ماس يا مڇي نه کائڻ، وغيره. هوءَ ڪيڏانهن به نه ويندي آهي، حتيٰ ڪ مندر ڏانهن به نه. پر تنهائيءَ جي انهيءَ حالت کي چنڊ يا سج گرهڻ جي دوران ۾ ختم ڪيو ويندو آهي؛ اهڙن موقعن تي هوءَ ٻاهر ويندي آهي ۽ انهيءَ بلا جي پوڄا ڪندي آهي، جنهن لاءِ سمجهيو ويندو آهي ته اها انهن آسماني شين کي پنهنجن ڏندن جي درميان جهلي، گرهڻون پيدا ڪندي آهي. گرهڻ جي دوران ۾ سندس خلوت جي قانون کي ٽوڙڻ ۽ ٻاهر نڪرڻ جي اجازت مان هيءَ ڳالهه ظاهر ٿيندي معلوم ٿئي ٿي ته انهيءَ حڪم جي ڪيتري قدر نه لفظي معنيٰ ڪئي وڃي ٿي، جيڪو بالغ ٿيندڙ ڪنوارين ڇوڪرين کي سج تي نظر

وجهڻ کان منع ڪري ٿو.

أيتري قدر دور دور تائين ڦهليل هڪ اهڙي وهم ۾، جهڙوڪ هيءُ آهي، اها اميد رکي سگهجي ٿي ته انهيءَ ڏند ڪٿائن ۽ لوڪ - آکاڻين ۾ پنهنجا نشان ضرور ڇڏيا هوندا ۽ هن وهم ائين ئي ڪيو آهي. ڊانيءَ جي متعلق، جنهن کي سندس پيءُ هڪ زير زمين ڪوٺڙيءَ يا پتل جي هڪ مناري ۾ بند ڪيو هو، پر جنهن کي زيوس ديوتا قيد و بند جي حالت ۾ حامله ڪري ڇڏيو ۽ جو اُن وٽ سون جي وسڪاري جي صورت ۾ وڃي پهتو هو، جيڪا قديم يوناني آکاڻي مروج آهي، سا شايد آکاڻين جي هن ئي طبقي سان واسطو رکي ٿي. هن آکاڻيءَ جو بدل اُنهيءَ روايت ۾ موجود آهي، جا سائبيريا جي ڪِر گهيز نسل جا باشندا پنهنجن ابن ڏاڏن جي بنياد متعلق ٻڌائيندا آهن. آتان جي ڪنهن خان کي هڪ خوبصورت ڌيءَ هئي، جنهن کي هن لوهه جي اونداهي گهر اندر رکيو هو، ته جيئن اُن کي ڪوبه ماڻهو نه ڏسي سگهي. هڪ پوڙهي عورت کيس پاليندي هئي ۽ جڏهن ڇوڪري وڏي ٿي دوشيزگيءَ جي منزل کي پهتي، تڏهن هن هڪ ڏينهن اُنهيءَ پوڙهيءَ کان دريافت ڪيو ته، ”تون ايترو جلد جلد ڪيڏانهن ويندي آهين؟“ پوڙهيءَ خاتون کيس جواب ڏنو ته ”منهنجي ڌيءَ، ٻاهر هڪ روشن دنيا آباد آهي، انهيءَ روشن دنيا ۾ تنهنجو پيءُ ۽ تنهنجي ماءُ ۽ هر قسم جا پيا ماڻهو رهن ٿا. آءٌ اوڏانهن ئي ويندي آهيان.“ دوشيزه چيو ته ”اي نيڪ امڙ، آءٌ ڪنهن کي ڪونه ٻڌائيندس، پر مهرباني ڪري مون کي اها روشن دنيا ته ڏيکار.“ چنانچه، پوڙهيءَ عورت ڇوڪريءَ کي لوهه جي گهر کان ٻاهر ڪڍيو. پر جڏهن هن

روشن دنيا جو ديدار ڪيو، تڏهن ڇوڪري ڏاڍا ڪانئي ڪري پيئي ۽ بيهوش ٿي ويئي، ۽ ”خدا“ جي نظر جو مٿس پيئي، ته ڇوڪري حامله ٿي پيئي. سندس ڪاوڙيل پيءُ هن کي هڪ سونيءَ صندوق ۾ بند ڪري، وسيع سمنڊ (پرين جو سون پرين جي دنيا ۾ پاڻيءَ تي تري سگهي ٿو) ۾ لوڙهي ڇڏيو. معلوم ٿئي ٿو ته يوناني ڏند ڪٿا ۾ سون جو وسڪارو ۽ ڪير گهيز روايت ۾ ”خدا“ جي اک، سج جي روشنائيءَ ۽ خود سج جون علامتون آهن. هيءُ نظريو، ته سج عورتن کي حامله ڪري سگهي ٿو، ڏند ڪٿائن ۾ ڪو غير معمولي ناهي ۽ ان جا نشان ڪن قومن جي شاديءَ جي ڪن رسمن ۾ اڄ به موجود آهن.

٣- بلوغت وقت ڇوڪرين جي گوشه نشينيءَ جو سبب

ڇوڪرين مٿان بالغ ٿيڻ وقت جيڪي پابنديون عام طور عائد ڪيون وڃن ٿيون، تن جو اصلي سبب، گهڻو ويڙهل آهو ڊپ آهي، جو قديم النسل ماڻهو عالمي سطح تي، حيض واريءَ رت کان محسوس ڪري ٿو. انهيءَ رت کان هوندن به هو هر وقت ڊڄي ٿو، پر ان جي پهرئين دفعي ظاهر ٿيڻ وقت هو تمام گهڻو ڊپ محسوس ڪري ٿو. چنانچه، آهي پابنديون، جن جي تحت زالون پنهنجيءَ پهرينءَ ماهواريءَ وقت ڏبيل رهن ٿيون، سي عام طرح انهن بندشن کان زياده سخت آهن، جي انهن تي انهيءَ پراسرار وهڪري جي پوئين موقعن وقت عائد ڪيون وڃن ٿيون. انهيءَ ڊپ ۽ ان جي بنياد مٿان بيهاريل رسمن جون ڪجهه ثابتيون ۽ شهادتون هن ڪتاب جي اڳوڻي حصي ۾ ڏنيون ويئون آهن. پر جيئن ته انهيءَ ڊپ، جو ته اهو احساس ان کان گهٽ پيو ڪجهه به ناهي، جيڪو قدرت جو اهو چڪر هڪ وحشي انسان جي دل ۾ وقتي طور پيدا ڪري ٿو، سندس

زندگيءَ ۽ ان جي ادارن تي تمام گهرو اثر پيدا ڪيو آهي ان ڪري هن موضوع تي ڪجهہ وڌيڪ مثال پيش ڪري، ان کي واضح ڪرڻ بهتر ٿيندو.

چنانچہ، ڏکڻ آسٽريليا جي ”اينڪائونٽر بي“ قبيلي ۾ هڪ اهڙو وهم ويٺل آهي يا ڪجهہ زمانو اڳي تائين هوندو هو، جيڪو انهيءَ قبيلي جي عورت کي سندس ماهانہ ’بيماري‘ وقت پاڻ کي قبيلي وارن جي ڇانوڻيءَ کان علحده رکڻ لاءِ مجبور ڪندو آهي، ۽ ان وقت جيڪڏهن ڪو جوانمرد يا ڪو ڇوڪرو اهڙيءَ عورت جي قريب اچي نڪرندو آهي، تہ هوءَ هڪدم واڪو ڪري کيس خبردار ڪندي آهي، جنهن تي هو هڪدم چڪر ڪاٽي اهڙيءَ ملاقات کي ٽارڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. جيڪڏهن اهڙي عورت انهيءَ باري ۾ ڪا ڪوتاهي ڪندي آهي، تہ هوءَ پاڻ کي پنهنجي مڙس يا ڪنهن ويجهي مائٽ جي تڙين يا سخت مار جو هدف بڻائيندي آهي، جو تہ ڇوڪرن کي سندن معصوميءَ واري وقت کان وٺي پڌايو ويندو آهي تہ جيڪڏهن اهي رت ڏسندا تہ سندن وار جلد اڇا ٿي ويندا ۽ سندن قوت پنهنجي وقت کان اڳ ئي جواب ڏيئي ويندي.“ مرڪري آسٽريليا جي ”ڊيئري“ قبيلي وارن جو اعتقاد آهي تہ جيڪڏهن عورتون انهن وقتن تي مڇي کائينديون يا درياہ ۾ وهنجنديون، تہ سڀ مڇيون مري وينديون ۽ درياہ جو پاڻي خشڪ ٿي ويندو. ساڳئي علائقي ۾ آباد ”آرونٽا“ قبيلي وارا حيض وارين زالن کي ”ارياڪورا“ نالي هڪ جهنگلي ميوي گڏ ڪرڻ کان منع ڪندا آهن، جو اتان جي مردن ۽ عورتن جي غذا جي هڪ مکيہ جنس آهي. اهي سمجهندا آهن تہ جيڪڏهن ڪا عورت انهيءَ قانون جي خلاف ورزي ڪندي، تہ ڪين اهو ميوو ملڻ بند ٿي ويندو.

آسٽريليا جي ڪن قبيلن ۾ حيض وارين عورتن جي علحدگيءَ جو قانون اڃا به زياده سخت هو، جنهن جي پيروي ٽوڙين يا مار کان به زياده سخت سزائن ذريعي ڪرائي ويندي هئي. چنانچه، ”’ويڪابيورا‘ قبيلي وارن ماڻهن ۾ سندن قبائلي ڇانوڻين متعلق هڪ اهڙو قانون آهي، جو ڇانوڻيءَ اندر داخل ٿيڻ وارين عورتن کي مردن واري رستي کي استعمال ڪرڻ جي ممانعت ڪري ٿو. ڪنهن به وڏيءَ ڇانوڻيءَ ۾ انهيءَ قانون جي خلاف ورزي واسطيدار عورت کي موت جي سزا جو مرتڪب ڪندي. انهيءَ جو سبب اهو ڏپ آهي، جنهن سان آهي قبائلي عورتن جي حيض واري عرصي کي ڏسن ٿا. حيض جي حالت ۾ عورت کي ڇانوڻيءَ کان بلڪل دور، ڪم از ڪم اڌ ميل ڪن پري، رکيو ويندو آهي. جيڪا عورت انهيءَ حالت ۾ هوندي آهي، تنهن کي چيلهه وٽ سندس قبيلي جي نشان واري ڪنهن وڻ جون ٽاريون پڌل رهنديون آهن ۽ کيس هر وقت جاچيو ويندو آهي ۽ مٿس سخت نگراني ڪئي ويندي آهي، ڇو ته ائين سمجهيو ويندو آهي ته جيڪڏهن ڪو مرد اهڙو بد نصيب ٿيندو، جو ڪنهن عورت کي انهيءَ حالت ۾ ڏسي وجهندو، ته هو لازمي طور مرندو. جيڪڏهن اهڙيءَ حالت واري ڪا عورت ڪنهن به مرد کي پاڻ کي ڏسڻ ڏيندي، ته امڪان آهي ته کيس موت سان همڪنار ٿيڻو پوي. جڏهن عورت شفاياب ٿيندي آهي، تڏهن کيس اڇو ۽ ڳاڙهو رنگ ٿقي، مٿي تي ڪنيي هنيا ويندا آهن ۽ پوءِ آها واپس ڇانوڻيءَ ڏانهن ايندي آهي.“

”ٽورس“ ٻيٽن جي مجموعي سان، ”مورالگ“ نالي هڪ ٻيٽ ۾، حيض واريءَ عورت کي ڪنهن به اهڙيءَ شيءِ کائڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي، جا سمنڊ اندر رهندي هجي، ڇو ته

سندس عزيزن جو اعتقاد هوندو آهي ته اهڙيءَ حالت ۾ سندن مڇيءَ مارڻ جون سڀ ڪوششون ناڪامياب ٿينديون. نيوگنيءَ جي اولهه طرف، گيليلا وٽ ماهواريءَ وارين عورتن کي تماڪ جي پنين اندر داخل ٿيڻ کان منع هوندي آهي، ڇاڪاڻ ته نيءَ صورت ۾ هيءُ انديشو هوندو آهي ته تماڪ جي ٻوٽن کي مرض وٺندو. سوماترا جا "منانگڪاباير" قبيلي وارا سمجهندا آهن ته جيڪڏهن ڪا عورت ناپاڪائيءَ جي حالت ۾ چانورن جي پنيءَ جي قريب ويندي، ته فصل خراب ٿي ويندو.

ڏکڻ آفريڪا جا "بشمين" سمجهندا آهن ته ڪنهن به اهڙيءَ ڇوڪريءَ جي هڪ نگاه پوڻ سان، جنهن کي اُن وقت سخت پابنديءَ جي حالت ۾ رهڻ گهرجي، ماڻهو انهيءَ ئي حالت ۾ پنڊ پهڻ ٿي ويندا، جنهن ۾ آهي اهڙيءَ ڇوڪريءَ جي نظر پوڻ وقت هوندا ۽ سندن هٿن ۾ انهيءَ مهل جيڪي به شيون هونديون، سي انهن ۾ ائين ئي رهجي وينديون ۽ اهي اهڙن وڻن ۾ تبديل ٿي ويندا، جي ڳالهائيندا آهن. ڏکڻ آفريڪا جون چوپايو مال پاليندڙ قومون سمجهنديون آهن ته سندن ڍور هڪدم مري ويندا، جيڪڏهن حيض واري ڪابه عورت انهن جو کير پيئندي. هن حالت ۾ به کين ساڳيءَ قسم جي خطري جو انديشو رهندو آهي ته جيڪڏهن حيض واري عورت جي رت جو ڪو هڪ قطرو به زمين تي ڪرندو ۽ ڍڳا ان مٿان لنگهي ويندا، ته آهي به هڪ هنڌ ڄمي، پنڊ پهڻ ٿي ويندا. اهڙيءَ مصيبت کي روڪڻ لاءِ عورتن کي عام طرح ۽ فقط حيض وارين ڏالن کي ئي نه، ڍورن جي لوڙهن اندر داخل ٿيڻ کان منع ٿيل هوندي آهي. اُن کان سواءِ، ڳوٺ ۾ داخل ٿيندي يا هڪ کان ٻيءَ جهوپڙيءَ

ڏانهن أيندي يا ويندي، اهڙيون عورتون رواجي رستن کي استعمال نہ ڪري سگهنديون آهن. ڪين جهوپڙين جي پٺين پاسي کان ڪن گول پيچرن تاهن لاءِ مجبور ڪيو ويندو آهي، تہ جيئن اهي ڳوٺ جي وچ واري ميدان کان ٽري وڃن، جتي ڏور بيهندا آهن يا ليٽيا پيا هوندا آهن. انهن عورتن جي پيرن جا نشان "ڪافر" قبيلي جي هرهڪ ڳوٺ ۾ صاف نظر ايندا آهن. "باگندا" قوم وارن ۾، ساڳيءَ طرح، ڪنهن بہ حيض واريءَ عورت کي کير پيئڻ يا کير جي ڪنهن بہ برتن کي هٿ لڳائڻ جي اجازت ڪانہ هوندي آهي. کيس ڪنهن بہ اهڙيءَ شيءِ کي هٿ لائڻ جي اجازت ڪانہ هوندي آهي، جا سندس مڙس جي هوندي آهي، نہ وري هن کي سندس تڏي تي ويهڻو هوندو آهي ۽ نہ سندس کاڌو پچائڻو هوندو آهي. جيڪڏهن حيض واري عورت اهڙي وقت ۾ پنهنجي مڙس جي ڪنهن بہ شيءِ کي هٿ لائيندي هئي، تہ ائين سمجهيو ويندو هو تہ هوءَ ان جي موت جي آرزو ڪري رهي هئي يا سندس تباهيءَ لاءِ سچ پچ جادو ڪري رهي هئي. جيڪڏهن هوءَ مڙس جي ڪنهن بہ شيءِ کي هٿ لائيندي، تہ هو ضرور بيمار ٿيندو. جيڪڏهن هوءَ سندس ڪنهن بہ هٿيار کي ڇهندي، تہ هو ايندڙ لڙائيءَ ۾ يقيناً مارجي ويندو. ان کان سواءِ، باگندا قبيلي وارا حيض وارين زالن کي کوه تي وڃڻ نہ ڏيندا آهن. جيڪڏهن ڪا عورت ائين ڪندي هئي تہ ماڻهن کي هيءُ انديشو رهندو هو تہ کوه جو پاڻي سڪي ويندو ۽ جيسين هوءَ پنهنجي ڏوهہ جو اقرار نہ ڪندي ۽ قبيلي جو حڪيم کيس ان لاءِ معافي نہ ڏيندو، تيسين هوءَ پاڻ بيمار ٿي، مري ويندي. برٽش اوڀر آفريڪا جي "اڪيڪويو" قبيلي وارن ۾، جيڪڏهن ڳوٺ اندر

ڪا نئين جهوپڙي ٺهندي آهي ۽ مالڪ جي زال کي انهيءَ نئي ڏينهن حيض اچي ويندو آهي، جنهن ڏينهن هوءَ نئين جاءِ اندر پهرين باهه ٻاريندي آهي، ته انهيءَ جهوپڙيءَ کي ٻئي ڏينهن نئي سِرِي ڊاهڻو پوندو آهي. عورت کي انهيءَ جهوپڙيءَ اندر ٻي رات کنهن به صورت ۾ نه گذارڻ گهرجي، جو اهڙيءَ عورت ۽ اهڙي جهوپڙيءَ، ٻنهي جي مٿان هڪ لعنت مسلط هوندي آهي.

ٽالموڊ قبيلي وارن مطابق، جيڪڏهن ڪا عورت پنهنجيءَ ماهواريءَ جي شروعات وقت ٻن ماڻهن جي درميان لنگهي ويندي، ته انهن مان هڪ ڇٽو ضرور مرندو. لبنان جا ڪاشتڪار سمجهندا آهن ته حيض واريون عورتون گهڻين مصيبتن جو باعث هونديون آهن، سندن پاڇو گلن کي ڪومائي ۽ وڻن کي سڪائي ۽ خود نانگن جي چرٻر کي ساڪت ڪري ڇڏيندو آهي. جيڪڏهن اهڙين عورتن مان ڪا هڪ گهوڙي تي سواري ڪندي، ته اهو گهوڙو مري ويندو يا ڪم از ڪم گهڻي وقت تائين هلڻ چلڻ کان معذور ٿي ويندو.

اورينوڪو جي ”گئي ڪئيري“ قبيلي جي ماڻهن جو اعتقاد آهي ته حيض واري عورت جنهن به شيءِ کي لتاڙي لنگهي ويندي، سا هڪدم مري ويندي ۽ جيڪڏهن ڪو به مرد انهيءَ جاءِ تان اچي لانگهائو ٿيندو، جنهن تان اها عورت گذري ويئي هوندي، ته ان جون ٽنگون هڪدم سُڄي ونديون. ڪوسٽا ريڪا جي ”بَري - بَري“ قبيلي جي ڳوٺن هندستانين ۾ شادي شده عورت پنهنجيءَ ماهواريءَ جي ايام ۾ کائڻ لاءِ ٿالهين بدران فقط ڪيوڙي جا پن استعمال ڪندي آهي، جن کي هوءَ استعمال ڪرڻ کان پوءِ ڪنهن علحده ۽ پوشيده جاءِ تي اڇلائي ڇڏيندي

آهي. چاڪاڻ ته جيڪڏهن انهن کي ڪا ڳئون ڪائي وجهندي ته اها آهستي آهستي، ڳري سڙي ۽ آخرڪار مري ويندي. ان کان علاوه، هوءَ هڪ خاص برتن ۾ پاڻي پيئندي آهي، چاڪاڻ ته جيڪڏهن ڪوبه ماڻهو ان کان پوءِ انهيءَ برتن ۾ پاڻي پيئندو، ته اهو ڳري، مري ويندو.

اتر آمريڪا جي ڳاڙهن هندستانين جي اڪثر قبيلن ۾ هيءَ رسم هوندي هئي ته جن عورتن کي حيض ايندو هو، سي چانوٽيءَ يا ڳوٺ کان ٻاهر نڪري وينديون هيون ۽ پنهنجي ناپاڪائيءَ واري عرصي جي دوران ۾ خاص جهوپڙين يا ڪنهن هيٺان گذارينديون هيون، جي خاص طور سندن استعمال لاءِ کين ڏنا ويندا هئا. اهڙيون عورتون انهي جاءِ تي الڳ رهنديون هيون، پنهنجي ليکي ڪائينديون ۽ سمهنديون هيون، پنهنجين خاص ٻاهين،ٿان پاڻ کي گرم رکنديون هيون ۽ مردن سان ڪنهن به واسطي رکڻ کان سخت پرهيز ڪنديون هيون، جي ڪانئن ايتري قدر نفرت ڪندا هئا، ڄڻ ته انهن کي ڪنهن پليگ جي مرض ورتو هو.

چنانچه، مثال طور، آمريڪا جي گڏيل رياستن جي ڳاڙهن هندستانين جي "ڪريڪ" قبيلي وارا ۽ ڪن ٻين قريبي قبيلي جا ماڻهو پنهنجين عورتن کي ماهواريءَ واري عرصي جي دوران ۾ علحده جهوپڙين ۾ رهڻ لاءِ مجبور ڪندا هئا، جي ڳوٺ کان دور ڪجهه مفاصلي تي اڏيل هونديون هيون. عورتن کي دشمن جي ناگاهه حملن ۽ پنهنجن مردن کان جدا ٿيڻ جي خطري جي باوجود اتي رهڻو پوندو هو. اهڙن وقتن تي عورتن جي نزديڪ وڃڻ کي "انتهائي وحشتناڪ ۽ خطرناڪ پليتي" سمجهيو ويندو هو. اهو خطرو دشمن لاءِ ساڳيو به هوندو هو جن کي، انهن عورتن

کيقتل ڪرڻ جي حالت ۾، پاڻ کي ڪن مقدس جڙي ٻوٽين ۽ اُنهن جي پاڙن ذريعي انهيءَ پليتيءَ کان پاڪ ٿيڻو پوندو هو. برٽش ڪولمبيا جي ”اسٽسيلس“ قبيلي جا ڳاڙها هندستاني سمجهندا هئا ته جيڪڏهن حيض واري ڪا عورت تيرن جي هڪ بنڊل کي اورانگهي لنگهي ويندي، ته اهي تير بيڪار ٿي ويندا ۽ شايد پنهنجي مالڪ جي موت جو باعث ٿي پوندا. ساڳيءَ طرح، جيڪڏهن هوءَ ڪنهن شڪاريءَ جي اڳيان لنگهي ويندي، جنهن جي هٿ ۾ بندوق هوندي، ته اُهو هٿيار وري ڪڏهن به سڌو نشان نه ڪري سگهندو. ”چپيوي“ ۽ هڊسن اپسمنڊ واري علائقيجي ڳاڙهن هندستانين جي ڪن ٻين قبيلن ۾، حيض وارين عورتن کي ڇانوڻيءَ کان خارج رکيو ويندو آهي ۽ اهي وڻن جي ٽارين مان ٺهيل جهوپڙين ۾ قيام ڪنديون آهن. اهي پنهنجن مٿن تي ڊگها ڏوپ پائينديون آهن، جي سندن مٿن ۽ ڇاتين کي مؤثر طريقي سان پوشيده رکندا آهن. اُنهن کي گهر جي ڪنهن به سامان ۽ ٻين اهڙين شين کي هٿ لائڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي، جي مرد استعمال ڪندا آهن، ڇاڪاڻ ته ”ائين سمجهيو ويندو آهي ته انهنجو ڇهڻ کين پليت ڪري ڇڏيندو، جنهنڪري بعد ۾ سندن استعمال سبب يقيني طور، مرض يا موت جهڙي شرارت يا مصيبت اُچي مٿن نازل ٿيندي.“ انهيءَ قبيلي جي حيض وارين عورتن کي هنج پکيءَ جي ٻوري هڏي وچان پاڻي پيئڻو پوندو آهي. کين عام رواجي رستن تان گهمڻ يا ڊورڻ جي ٻيچرن کي اورانگهڻ جي اجازت ڪانه هوندي هئي. اهڙين عورتن کي درياهن يا ڍنڍن جي برف مٿان گهمڻ، يا اُن جي انهيءَ حصي جي پرسان، جتي مرد *”بيور“

---

* وڏي ڪئُي جي نسل جو هڪ پشمين جانور، جو اُتر آفريڪا جي درياهن جي ڪناري پرسان گهڻو ٿيندو آهي ۽ اُن جي پشم تمام سٺي ۽ قيمتي ٿيندي آهي.

جانور جو شڪار ڪندا آهن، يا جتي مڇيءَ مارڻ لاءِ چار وجهي وينا هوندا آهن، لنگهڻ جي اجازت هن ڪري سبب نہ ڏني ويندي آهي، تہ متان انهن جي ڪاميابيءَ ۾ ڪا رڪاوٽ پئجي وڃي. حيض وارين عورتن کي انهن وقتن تي ڪنهن بہ جانور جي منڍيءَ ڪائڻ کان منع تيل هوندي آهي؛ حتيٰ ڪ کين انهيءَ پيچري ۾ گهمڻ يا ان کي آورانگهي لنگهي وڃڻ جي بہ اجازت ڪانہ هوندي آهي، جتان ڪنهن هرڻ، *"موز"، "بيور" ۽ ٻين مختلف شڪار جي جانورن جون منڍيون پنيءَ تي رکي يا ٻنان ڦيٿن واريءَ گاڏيءَ تي چاڙهي، ڪجهہ ڏينهن پيشتر ڍويون ويئون هجن. انهيءَ رسم جي خلاف ورزيءَ جو ڏوهاري ٿيڻ، هڪ وڏي ڳالهہ سمجهي ويندي آهي، ڇاڪاڻ تہ انهن ماڻهن جو پختو اعتقاد آهي تہ اهو ڏوهہ واسطيدار شڪاريءَ کي سندس مستقبل جي شڪار ۾ اوتريقدر ڪاميابيءَ ڏيڻ کان روڪڻ جو باعث ثابت ٿيندو". ساڳيءَ طرح، "لئپ" نسل جا ماڻهو پنهنجين عورتن کي حيض واري عرصي ۾ ساحل جي انهيءَ حصي تان گهمڻ کان منع ڪندا آهن، جتي ماهيگير پنهنجين مڇين کي رکڻ جا عادي هوندا آهن. بيرنگ ڳچي سمنڊ جي أيسڪيمو نسل وارن ماڻهن جو اعتقاد آهي تہ جيڪڏهن شڪاري حيض وارين عورتن جي قريب ويندا، تہ کين ڪو بہ شڪار ڪونہ ملندو. ساڳئي سبب ڪري "ڪئريئر" قبيلي جا ڳاڙها هندستاني حيض واريءَ عورت کي جانورن جي پيچرن کي اورانگهڻ جي اجازت نہ ڏيندا آهن. جيڪڏهن اهڙي ڪا سخت ضرورت محسوس ڪئي ويندي آهي، تہ کيس آتان گود ۾ کڻي رستي جي پار پهچايو ويندو آهي. اهي ماڻهو سمجهندا آهن

* اتر آمريڪا ۾ رهندڙ هڪ قسم جو هرڻ.

ته جيڪڏهن حيض واري عورت ڪنهن نهر يا ڍنڍ مان گهمي لنگهي ويندي، ته انهيءَ نهر يا ڍنڍ جون سڀ مڇيون مري وينديون.

يورپ جي تهذيب يافته قومن ۾ پڻ اهڙا وهم، جيڪي زناني فطرت جي هن پراسرار حالت جي متعلق انسانذات جي ذري گهٽ هرطبقي ۾ مروج آهن، آنهن وهمن کان ڪي گهٽ درجي جا فضول ۽ واهيات ڪينهن، جي اسان کي وحشين ۾ نظر اچن ٿا. دنيا ۾ جيڪو سڀني کان زياده قديم ”اينسائڪلو پيڊيا“— پلنيءَ جي لکيل ”فطرت جي تاريخ“— موجود آهي، تنهن ۾ حيض جي خطرن جي جيڪا فهرست ڏني ويئي آهي، سا اهڙين سڀني فهرستن کان زياده طويل آهي، جي اسان کي محض وحشي قومن مهيا ڪيون آهن. پلنيءَ مطابق، حيض واريءَ عورت جو ڇهڻ شراب کي سرڪي ۾ تبديل ڪندو، فصلن کي سڪائي ۽ ساڙي وجهندو، ڪچڙن سلن کي ساڙي ڇڏيندو، باغن کي اجڙ ڪندو، وڻن مان ميون کي هيٺ ڪيرائيندو، آرسين کي ڌنڌلو ڪندو، پاڪين کي منڊو ڪندو، لوهه ۾ پتل کي ڪٽ چاڙهيندو، (خاص طرح چنڊ لهڻ وقت) ماکيءَ جي مکين کي ماريندو يا ڪم از ڪم انهن کي پنهنجن مانارن مان ڀڄائي ڇڏيندو، گهوڙين جا ڪچا وڇيرا ڪيرائي وجهندو، وغيره وغيره. ساڳيءَ طرح، يورپ جي مختلف حصن ۾ اجا تائين هيءَ اعتقاد عام آهي ته جيڪڏهن ماهواريءَ واري عورت شراب ٺاهڻ جي ڪنهن ڪارخاني اندر داخل ٿيندي، ته بيئر کٽو ٿي ويندو. جيڪڏهن هوءَ بيئر، شراب سرڪي يا کير کي هٿ لائيندي، ته اهو خراب ٿي ويندو. جيڪڏهن هوءَ مربو ٺاهيندي، ته اهو گهڻو وقت نه رهي سگهندو. گهوڙيءَ تي سواري ڪندي، ته ان جو ڪچو وڇيرو ڪري

پوندو؛ جيڪڏهن گلن جي سڪڙين کي هٿ لائيندي، ته اهي ڪومائجي ويندیون ۽ جيڪڏهن ڪنهن "چيري" وڻ تي چڙهندي ته اهو سڙي ويندو. برونسوڪ جا ماڻهو سمجهندا آهن ته جيڪڏهن حيض واري عورت سوئر کي ذبح ڪرڻ ۾ هٿ وٺائيندي ته ان جو گوشت بد بوء ڪندو. ڪاليمنوس نالي هڪ يوناني جزيري ۾ ڪنهن به عورت کي حيض واري ايام ۾ کوهہ تان پاڻي ڀري اچڻ، وهندڙ پاڻيء جي ڪسي ٽيڻ ۽ سمنڊ ۾ گهڙڻ کان منع هوندي آهي. پيڙيء ۾ سندس موجود گيء کي طوفانن برپا ڪرڻ جو سبب سمجهيو ويندو آهي.

چنانچہ، حيض جي دوران ۾ عورتن کي علحده رکڻ جو مقصد انهن خطرناڪ اثرن کي زائل ڪرڻ جو هوندو آهي، جي اهڙي عرصي ۾ انهن جي وجود مان ٻاهر نڪرندا سمجهيا ويندا آهن. هيء حقيقت، ته انهيء خطري کي ٻهرئين حيض وقت خاص طور وڏو سمجهيو ويندو آهي، انهن غير معمولي حفاظتي قدمن مان ظاهر ٿي رهي آهي، جي اهڙي نازڪ وقت تي ڇوڪرين کي علحده رکڻ لاء کنيا ويندا آهن. اهڙين حفاظتي تدبيرن مان ٻن جا مثال مٿي ڏنا ويا آهن، يعني ته ڇوڪري ڌرتيء کي نه ڇهي ۽ سج کي نه ڏسي. انهن تدبيرن جو عام اثر، ڇڻ ته واسطيدار عورت کي زمين ۽ آسمان جي درميان معلق رکيو ڇڏي. هن کي چولي ۾ بند ڪري، ڇت تي لٽڪايو وڃي، جئين ڏکڻ آمريڪا ۾ ڪيو ويندو آهي، خواه کيس تنگ ۽ تاريڪ پنجري ۾ ويهاري مٿي لٽڪايو وڃي، جئين نيو آئرلئنڊ ۾ ڪيو ويندو آهي، پنهي حالتن ۾ کيس شرارت ڪرڻ کان دور سمجهڻ گهرجي، جئين ته هوء زمين ۽ سج، پنهي کان دور رهي، حياتيء بخشڻ

وارين انهن پنهنجي عظيم ذريعن سان ڪنهن هڪ کي به پنهنجيءَ سوتمار زهر سان زهريلو نه، تي بڻائي سگهي. ائين ڪٿي چئجي ته ڪيس هر طرف کان دور رکي، بي ضرر ڪيو ويچي ٿو. پر ڇوڪريءَ کي علحده ڪرڻ يا تنها رکڻ لاءِ جيڪي حفاظتي قدم کنيا وڃن ٿا، سي خود انهيءَ ڇوڪريءَ ۽ ان سان گڏ ٻين جي سلامتيءَ خاطر ئي کنيا وڃن ٿا. ڇاڪاڻ ته ائين سمجهيو ويندو آهي ته جيڪڏهن هوءَ مقرر ڪيل تدبيرن کي نظر انداز ڪندي، ته خود کيس تڪليف برداشت ڪرڻي پوندي. چنانچه، ”زولو“ قبيلي جي ڇوڪرين جو اعتقاد آهي، جنهن اسين ڏسي آيا آهيون، ته جيڪڏهن بلوغت وقت انهن مٿان سج چمڪندو، ته اهي سڪي ۽ سڙي هڏن جا پنجرا ٿي وينديون. اهڙيءَ طرح، سيڪيوسس سمجهندا آهن ته جيڪڏهن ڪا نوجوان عورت اهڙن قانونن جي ڀڃڪڙي ڪندي، ته سندس جسم جي مختلف حصن تي ڦوڙها نڪري ايندا. ٿوري ۾ چئجي ته بلوغت ۾ قدم رکندڙ ڇوڪريءَ کي هڪ زبردست قوت سان ڀريل سمجهيو ويندو آهي، جنهن کي جيڪڏهن ڪن خاص حدن اندر بند ڪري نه رکبو، ته اها شايد خود پنهنجي، ۽ اهڙن ٻين سڀني ماڻهن لاءِ، ضرر رسان ثابت ٿيندي، جي ان جي لهه وچڙ ۾ ايندا. انهيءَ قوت کي سڀني واسطيدارن جي سلامتيءَ لاءِ ضروري حدن اندر دٻائي بند ڪرڻ، انهن پابندين ۽ پرهيزن جو مقصد آهي.

مقدس بادشاهه ۽ پوڄاري جن ساڳين قاعدن تي عمل ڪندا آهن، تن سان به ساڳي سمجهاڻي لاڳو ٿئي ٿي. بلوغت وقت ڇوڪرين جي پليتي، جنهن ته ان کي سڏيو ويندو آهي ۽ مقدس ماڻهن جي پاڪائي، هڪ قديم النسل ماڻهوءَ جي دماغ ۾ هڪ ٻئي

کان گهٽي قدر مختلف حالتون معلوم نہ ٿيون ٿين. سندس خيال موجب اهي ساڳيءَ پراسرار قوت جا بہ مختلف مظهر آهن، جا عام قوت وانگر، بذات خودنہ چڱي آهي ۽ نہ بري، پر ان کي جنهن نموني سان استعمال ڪيو ويندو، تنهن موجب اها مفيد يا ڪارآمد ۽ مضر يا بيڪار ثابت ٿيندي. چنانچہ، جيڪڏهن بلوغت وقت، ڇوڪرين وانگر، مقدس شخصن کي بہ نہ زمين کي ڇهڻ گهرجي ۽ نہ سج کي ڏسڻ گهرجي، تہ ان جو سبب، هڪ طرف اهو ڊپ آهي تہ متان سندس تقدس زمين يا آسمان سان لڳي، انهي تي ڪو تباه ڪن اثر پيدا ڪري، ۽ ٻئي طرف وري هيءُ خدشو آهي تہ متان اها مقدس هستي، پنهنجيءَ انهيءَ لطيف خوبيءَ کان خالي ٿي، پنهنجن اهڙن جادوي فرضن جي ادائگيءَ جي قوت کان محروم ٿي وڃي، جن جي باقاعده ادائگيءَ تي ماڻهن ۽ خود هن ڪائنات جي سلامتيءَ جو دارومدار سمجهيو وڃي ٿو. چنانچہ، مذڪور سوال جهـل يا روڪ جي موضوع تحت اچي ٿو، جنهن جو اسين هن ڪتاب جي اوائلي حصي ۾ جائزو وٺي آيا آهيون. انهن سڀني جو اصل مقصد، مقدس شخصيت واري ماڻهوءَ ۽ آن سان گڏو گڏ سندس رعايا ۽ پوڄارين جي زندگيءَ کي محفوظ رکڻ جو آهي. سندس قيمتي، حالانڪ خطرناڪ زندگيءَ کي، ٻئي ڪنهن بہ هنڌ ايتريقدر سلامت ۽ بي ضرر نہ ٿو سمجهيو وڃي، جيتريقدر آتي ، جتي هو نہ زمين تي هجي ۽ نہ آسمان تي ۽ جيتريقدر ممڪن ٿي سگهي، اوتريقدر آتي، جتي هو ٻنهي، يعني ڌرتيءَ ۽ آسمان، جي درميان معلق هجي.

باب ايڪهٺون

بالدر جي ڏندڪٿا

هڪ اهڙو ديوتا، جنهن جو وجود، هڪ مفهوم ۾، نه اسمان تي سمجهيو ويو ۽ نه زمين تي، پر جو انهن ٻنهي جي وچ ۾ معلق سمجهيو ويو، سو هو نارس قوم وارن جو ديوتا- بالدر. اهو نيڪ ۽ خوبصورت ديوتا، عظيم ديوتا اوڊين جو پٽ هو، جو خود سڀني لازوال هستين کان زياده عقلمند ۽ حليم طبع هو ۽ ان سان گڏ انهن کي پين سڀني ديوتائن کان وڌيڪ پيارو هو. سندس موت جو قصو هن طرح بيان ڪيو ويو آهي: هڪ دفعي بالدر ڏاڍا ڀوائتا خواب ڏٺا، جن مان سندس موت جو تعبير نڪري رهيو هو. ان ڪري سڀني ديوتائن گڏجي هڪ ميڙ ڪوٺايو ۽ بالدر ديوتا کي هر خطري کان محفوظ رکڻ جو ٺهراءُ پاس ڪيو. چنانچه، فرگ ديويءَ باهه ۽ پاڻيءَ، لوهه ۽ ٻين سڀني ڌاتن، پٿرن ۽ مٽيءَ، وڻن ٽڻن، بيمارين ۽ زهرن، سڀني چوپاين جانورن، پکين ۽ زمين تي رڙهندڙ سڀني جاندارن کان قسم ورتو ته اهي بالدر کي ڪوبه ضرر نه رسائين. جڏهن اهو ڪم ختم ٿي چڪو، تڏهن بالدر کي هر ضرر ۽ حذر کان محفوظ سمجهيو ويو. چنانچه، ديوتائن پاڻ کي وندرائڻ لاءِ بالدر کي پنهنجي وچ ۾ کڻي ويهاريو ۽ منجهانئن ڪن خوش طبع ديوتائن ڪيس تير هڻڻ شروع ڪيا، ڪن سندس بدن جا ٽڪر لاهڻ شروع ڪيا ۽ ڪي پيا مٽس

پٿر اڇلائڻ لڳا. پر انهن چا به پئي ڪيو، بالڊر ڪي ڪنهن به شيءِ ضرر نه ٿي پهچايو. انهيءَ صورتحال تي سڀيئي ديوتائون خوش ٿي رهيا هئا. فقط هڪ ”لوڪي“، شرارتي ناراض ٿيو ۽ هو هڪ پوڙهيءَ عورت جي ويس ۾ ”فرگ“ ديويءَ ڏانهن ويو، جنهن ڪيس ٻڌايو ته ديوتائن جا هٿيار بالڊر ڪي نه ڏکوئي سگهندا، ڇو ته هن آنهن سڀني کان قسم وٺي ڇڏيو هو. ان تي لوڪيءَ پڇيو ته ”ڇا، سڀني شين بالڊر کي ڇڏي ڏيڻ جو قسم کنيو آهي؟ ديويءَ جواب ڏنو ته ”ولها“ جي مشرق ۾ هڪ ٻوٽو اڀرندو آهي، جنهن کي ”مزلٽو“ سڏيو ويندو آهي. مون کي ائين نظر آيو ته اهو ٻوٽو قسم کڻڻ لاءِ تمام ننڍو هو.“ چنانچه، لوڪي اها ڳالهه ٻڌي، سڌو ”مزلٽو“ ٻوٽي ڏانهن ويو ۽ اُن کي پٽي، ديوتائن جي ميڙ ۾ کڻي آيو. اتي هن انڌي ديوتا، ”هوٿر“، کي ديوتائن جي مجمعي جي ٻاهران بيٺل ڏٺو. لوڪيءَ پڇيس ته ”تون بالڊر کي ڇو نه ٿو ڪجهه هڻين؟“ هوٿر چيو ته ”ان ڪري، جو آءٌ اهو هنڌ ئي نه ٿو ڏسي سگهان ته هو ڪٿي بيٺو آهي. ان کان سواءِ مون وٽ ڪو هٿيار به ته ڪونهي.“ ان تي لوڪيءَ چيو ته ”تون به ٻين وانگر ڪر ۽ بالڊر کي عزت ڏي، جيئن ٻيا سڀيئي ڪري رهيا آهن. آءٌ ٿو توکي ڏيکاريان ته هو ڪٿي بيٺو آهي. هان وٺ، تون ڪيس هيءُ ٻوٽو هڻ.“ هوٿر اهو ٻوٽو لوڪيءَ کان ورتو ۽ سندس اشاري تي ان کي بالڊر طرف اڇلايو. ”مزلٽو“ وڃي بالڊر کي لڳو ۽ سندس بدن کي چيري، ڦاڙي ان مان پار نڪري ويو، جنهنڪري بالڊر مري ويو ۽ ڌرتيءَ تي ڪري پيو. اها وڏي ۾ وڏي مصيبت هئي، جا ديوتائن ۽ انسانن مٿان نازل ٿي. ٿوري وقت تائين ته ديوتائون خاموش بيٺا رهيا، پر پوءِ انهن پنهنجا

آواز بلند ڪيا ۽ خوب رنا. انهن بالدر جو لاش کڻي، سمنڊ جي ڪناري تي آندو، جتي بالدر جو جهاز بيٺو هو، جنهن کي ”رنگهارن“ چيو ويندو هو. اهو جهاز ملڪ جي ٻين سڀني جهازن کان وڏو هو. ديوتائن جي مرضي اها هئي ته جهاز کي هاڪاري، بالدر جو لاش ان تي رکي ساڙيو وڃي، پر جهاز هلڻ جو نالوئي نه پئي ورتو. ان ڪري، انهن هڪ ديو هيڪل عورت، ”هائروڪن“ کي گهرايو. اها هڪ بگهڙ تي چڙهي آئي ۽ جهاز کي اهڙو ته زوردار ڌڪو ڏنائين، جو سمنڊ جي لهرن مان باهه جا آلا پيدا ٿيا ۽ سڄي ڌرتي ڏڪڻ لڳي. پوءِ ديوتائن بالدر جو لاش کڻي، جهاز تي تيار ڪيل چکيا مٿان رکيو. جڏهن سندس زال، نانا، ان کي ڏٺو، تڏهن ان جي دل ڦاٽي پئي ۽ اها اتي مري ويئي. ان ڪري کيس به سندس مڙس سان گڏ ئي چکيا تي رکيو ويو ۽ پوءِ سڄي جهاز کي باهه ڏيئي ساڙيو ويو.

بالدر هڪ جيئرو جاڳندو ماڻهو هو، يا محض هڪ ڏندڪٿائي شخصيت، حقيقت هيءَ آهي ته کيس ناروي ۾ پوڄيو ويندو هو. ناروي جي خوبصورت سوگن فورڊ نديءَ جي مختلف اپٽن مان هڪ تي، جيڪا ناروي جي پرشڪوه جبلن جي گهراين ۾ دوردور تائين گهڙي وڃي ٿي، جن جي چوٽين تي ’پائين‘ وڻن جا پيلا ۽ بلند آبشار آهن، جن جو پاڻي هيٺ نديءَ جي ڪاراٽي پاڻيءَ سان ملڻ کان اڳ، سنهن ڦوهارن جي صورت ۾ ذرو ذرو ٿئي ٿو، بالدر ديوتا جي هڪ وڏي مڙهي بيٺل هئي. ان کي ”بالدر جي هڙي“ سڏيو ويندو هو. بت پرست انهيءَ مقام کي اهڙي ته ڊپ سان ڏسندا هئا، جو انهيءَ هنڌ ڪو به ماڻهو ڪنهن ڪنهن کي نقصان نه رسائيندو هو، نه ڪو ڪنهن جو چوپايو مال چورائيندو

هو ۽ نہ وري ڪو غير عورتن سان مباشرت ڪري، پاڻ کي پليت ڪندو هو. پر مندر اندر ديوتائن جي مجسمن جي ٿهل ٽڪور عورتون ڪنديون هيون. آهي ٿي آنهن بتن کي باهہ تي گرم ڪري، کين تيل ملينديون هيون ۽ پوءِ کين ڪپڙي سان خشڪ ڪنديون هيون.

بالدِر جي روايت ۾ ڏند ڪٿا جي باهرئين ڪوَٺي هيئان پوشيده رکيل تاريخي ميچالي جي متعلق ساڻهن جو ڪهڙو بہ ويچار هجي، پر انهيءَ قصي جي تفصيلن مان معلوم ٿئي ٿو تہ بالدِر ديوتا ڏندڪٿائن جي اهڙي طبقي سان واسطو رکي ٿو، جن کي سائن سوٺن ۾ ناٽڪي صورت ۾ پيش ڪيو ويو آهي يا هيئن کٽي چئجي تہ هو سائن جي انهيءَ طبقي سان واسطو رکي ٿو، جن کي جادوي رسمن جي صورت ۾ آنهن فطرتي اثرن جي ظاهر ڪرڻ جي ارادي سان ادا ڪيو ويجي ٿو، جن جو انهن ۾ تشبيهي زبان ۾ ذڪر ٿيل آهي. ڪابہ ڏند ڪٿا پنهنجن تفصيلن ۾ ايتري قدر باقاعده ۽ باريڪ ڪانہ هوندي آهي جهڙي ان صورت ۾ جڏهن، اها اهڙن لفظن جو ڪتاب هوندي آهي، جن کي انهيءَ مقدس رسم جا ادا ڪندڙ ڳالهائيندا ۽ مٿن عمل ڪندا آهن. بالدِر ديوتا جي نارس قوم وارن جي ڳالهہ انهيءَ قسم جي هڪ ڏند ڪٿا هئي يا نہ، تنهن جي ثابت ٿيڻ جو امڪان ان صورت ۾ پيدا ٿيندو، جيڪڏهن اسين هيءَ ڳالهہ ثابت ڪري سگهون تہ انهيءَ ڳالهہ جي واقعن سان مشابهت رکندڙ ڪي رسمون نارس قوم ۽ ٻين يورپي ساڻهن ادا ڪيون آهن يا نہ. هاڻي، انهيءَ قصي جا مکيہ واقعا ٻہ آهن. هڪ ”سزلٽو“ ٻوٽي جو پٽجڻ ۽ ٻيو ديوتا جو مرڻ ۽ سڙڻ. ممڪن آهي تہ يورپ

جي مختلف حصن ۾ ساڻهن، اجتماعي خواه انفرادي حيثيت ۾، جيڪي ساليانيون رسمون ادا پئي ڪيون آهن، تن ۾ شايد انهن پنهي جا بدل موجود هجن. انهن رسمن جي وضاحت ايندڙ بابن ۾ ڪئي ويندي ۽ متن بحث ڪيو ويندو. ان باري ۾ اسين باهه جي ساليانين تقريبن سان آغاز ڪريون ٿا ۽ "مزلٽو" ٻوٽي جي پڃڻ جي معاملي تي بعد ۾ غور ڪنداسون.

باب ٻاهٺون

يورپ اندر باهه جون تقريبون

١- باهه جون عام تقريبون: يورپ جي ڪنهن ڪڙيءَ ۾ ڪاشتڪار ايامن کان وٺي سال جي ڪن خاص ڏينهن تي باهه جي مچن ٻارڻ، انهن جي چوڌاري نچڻ ۽ مٿانئن ٽپن ڏيڻ جي رسم ادا ڪندا آيا آهن. انهيءَ قسم جي رسمن جو سراغ تاريخي شهادتن جي آڌار تي قرون وسطيٰ ۾ ملي سگهي ٿو ۽ انهن جي قديم زماني ۾ ادا ٿيندڙ ڪن رسمن سان مشابهت، ڪن زوردار اندروني ثابتين سان هيءَ ڳالهه ثابت ڪري ٿي ته انهن جي بنياد جي ڳولا عيسائيت جي ڦهلجڻ کان گهڻو زمانو اڳ واري وقت ۾ ڪرڻ گهرجي. دراصل، اتر يورپ ۾ انهن جي ادائگيءَ جي سڀني کان زياده اوائلي ثابتي انهن ڪوشش سان ملي رهي آهي جي اٺين صدي عيسويءَ جي مسيحي پادرين جي جماعتن انهن تقريبن کي محض بت پرستانه رسمن قرار ڏيڻ لاءِ ڪيون هيون. عام طرح انهن باهين ۾ مجسما ساڙيا ويندا آهن يا سنجهن جيئرن ماڻهن کي ساڙڻ جو سانگ رچايو ويندو آهي. هن اعتبار ڪرڻ لاءِ ڪي دليل موجود آهن ته قديم زماني ۾ انسانن کي سچ پچ انهن موقعن تي باهه جي مچن ۾ ساڙيو ويندو هو. انهن رسمن جي مختصر جائزي وٺڻ سان اسان کي انساني قربانين جو نشان ملي ويندو ۽ ساڳئي وقت انهن جي معنيٰ ۽ مفهوم به عيان ٿي پوندو.

جن موسمن ۾ باهه جا اهڙا مچ عام طور پاريا ويندا آهن، سي گهڻو ڪري بهار ۽ وچ اونهارو آهن. پر ڪن هنڌن تي اهي باهيون موسم خزان جي آخر ۾ يا سياري جي دوران ۾، خاص طرح (۱)"هئلو ايون" (۳۱ آڪٽوبر) تي، "ناتال جي ڏينهن" ۽ (۲)"ٻارهين ڏينهن جي شام" تي ٻاريون وينديون آهن. هن هنڌ جاءِ جي ڪمي انهن رسمن کي تفصيلوار بيان ڪرڻ جي راهه ۾ مانع آهي. بهرحال، انهن جي عام نوعيت کي واضح ڪرڻ لاءِ ڪي ٿورا نمونا ڪافي ثابت ٿيندا. اسان بهار جي باهه وارين تقريبن سان شروعات ڪريون ٿا، جي عام طور (۳)"لينٽ" جي پهرئين آرتوار، ايسٽر شام ۽ 'مي-ڏينهن' تي ملهايون وينديون آهن.

۲- **"لينٽ" واريون باهيون:** 'لينٽ' واري عرصي جي پهرئين آرتوار تي باهه جي مچن ٻارڻ جي رسم بيلجم، اتر فرانس ۽ جرمنيءَ جي مختلف علائقن ۾ هلندي آئي آهي. چنانچه، بيلجم جي آرڊينس نالي هڪ ضلعي ۾، "وڏيءَ باهه واري ڏينهن" کان پندرهن ڏينهن اڳي ٻوٽ جا ٻار هڪ ڪان ٻيءَ ٻنيءَ ڏانهن ويندا آهن ۽ جلائو ڪاٺيون جمع ڪندا آهن. گرانڊ هئليو نالي ٻوٽ ۾ جيڪو به ماڻهو ٻارن جي طرفان چند ڪاٺيون ڏيڻ جي درخواست نامنظور ڪندو آهي، تنهن کي اهي ٻئي ڏينهن تي ڊيڪائيندا آهن ۽ سندس منهن کي

(۱) ۳۱ آڪٽوبر تي عيسائي مذهب وارن جي "آل سينٽس ڊي" جي تقريب واري شام.

(۲) ناتال کان پوءِ ٻارهين ڏينهن جي شام.

(۳) ايسٽر کان چاليهه ڏينهن اڳي کان وٺي ايسٽر واري ڏينهن تائين جيڪو عرصو آهي، تنهن ۾ مسيحي مذهب جا پيرو روزا رکندا ۽ توبهه تائب ڪندا آهن.

وسايل باهه جي رک سان ڪاري ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. جڏهن جشن جو مقرر ڏينهن ايندو آهي، تڏهن ساٿهو ٻـوڙا ۽ ڪانڊيرا، خاص طرح "جيونيپر" ۽ "بروم" نالن وارا مقامي ٻوٽا، وڍيندا آهن ۽ شام ٿيڻ سان آس پاس جي سيني ڏڙن تي باهه جا مچ ٻرڻ لڳندا آهن. انهيءَ علائقي جي ماٿهن وٽ هيءَ هڪ عام چوڻي آهي ته جيڪڏهن ڳوٺ کي باهه جي مصيبت کان بچائڻ مقصود آهي، ته باهه جا ست مچ هڪ ئي وقت ٻرندا نظر اچڻ گهرجن. گرانڊ هئليو جا ماٿهو باهه جي مچ جي وچ ۾ هڪ لڪڙو کوڙيندا آهن، جنهن کي آهي "مئڪرال" يا "ڏائڻ" سڏيندا آهن ۽ باهه هڪ اهڙو ماٿهو ٻاريندو آهي، جنهن جي شادي ڳوٺ ۾ انهيءَ تقريب کان سيني کان پوءِ ٿي هوندي آهي. "مورلانويز" جي پسگردائيءَ ۾ ڪکن جو هڪ مجسمو باهه ۾ ساڙيو ويندو آهي. نوجوان ۽ ٻار گڏجي باهه جي مچن جي چوڌاري ڳائيندا ۽ نچندا آهن ۽ انهيءَ سال جي دوران ۾ ڀلن فصلن حاصل ڪرڻ، دلپسند شاديءَ ماٿڻ ۽ ٻاڻ کي پيٽ جي سخت سور کان محفوظ ڪرڻ لاءِ ٽانڊن مٿان ٽپندا آهن. برنٽ ۾، ساڳيءَ آرتوار تي، اڻويهين صديءَ جي شروعات واري زماني تائين، زالون ۽ مرد زنانا ڪپڙا پائي، رات جو ٻرندڙ مشعلون کڻي ٻنين ڏانهن ويندا هئا، جتي آهي "ظالم بيماريءَ کي هڪالي ڪڍڻ" جي مقصد سان، (جيئن اهي چوندا هئا) نچندا ۽ مذاقيہ راڳ ڳائيندا هئا. هينات صوبي ۾، ٻاچريجز وٽ، سنه ١٨٣٥ع تائين اها رسم "اسڪائووينن" جي نالي سان ادا ڪئي ويندي هئي. هر سال "لينٽ" جي پهرئين آرتوار تي، جنهن کي "نندي اسڪائووينن جو ڏينهن" چيو ويندو هو، نوجوان مرد ۽ ننڍڙا ٻار ٻريل مشعلون هٿن ۾ کڻي، ٻيون

جي باغن ۾ ڊوڙندا رهندا هئا. ڊوڙندي ڊوڙندي، آهي زوردار آواز ۾ هيئن چوندا ويندا هئا:-

”ڪٽي وچو صوف، ڪٽي وچو ناسپاتيون ۽ آلو بخارا سيب ڪارا، 'اسڪائوويئن' ڏانهن.“

انهن لفظن تي مشعل بردار پنهنجي ٻرندڙ مشعل ڪي زور سان ڦيرائي صوفن، ناسپاتين ۽ آلو بخارن جي وڻن جي تارين ڏانهن اڇلائيندو هو. ان کان پوءِ ايندڙ ٻئي آرتوار کي ”وڏي اسڪائوويئن جو ڏينهن“ سڏيو ويندو هو ۽ انهيءَ ڏينهن به، شام کان وٺي اوندهه ٿيڻ تائين، مشعلن سان باغيچن جي وڻن ۾ ساڳيءَ قسم جي ڊڪ ڊوڙ ڪئي ويندي هئي.

آرڊينس جي فرينچ ضلعي ۾ هرهڪ ڳوٺ باهه جي مچن جي چوڌاري نچندو ۽ راڳ ڳائيندو هو، جي ”لينٽ“ جي پهرئين آرتوار تي روشن ڪيا ويندا هئا. هيتي پڻ، جنهن به شهرواسيءَ جي آخرين شادي ٿيل هوندي هئي، خواه اهو مرد هوندو هو يا عورت، سو ئي باهه کي تيلي ڏيندو هو. اڃا تائين اها رسم عام طرح سڄي ضلعي ۾ ادا ڪئي ويندي آهي. ٻلين کي باهه ۾ ساڙيو ويندو هو يا کين ان مچان جهلي پچايو ويندو هو. جنهن دوران ۾ ٻليون سڙنديون رهنديون هيون، تنهن ۾ ڳوٺ جا سيئي ريڍار پنهنجن ڌڻن کي بيمارين ۽ جادوءَ جي بد اثر کان محفوظ رکڻ لاءِ، باهه جي شعلن ۽ دونهين وچان هڪاليندا ويندا هئا ۽ انهيءَ عمل کي آهي رڍن جي بچاءَ جو يقيني ذريعو تصور ڪندا هئا. ڪن ضلعن جي ماڻهن کي هيءُ يقين هوندو هو ته باهه جي چوڌاري ناچ، جيئن زياده تيز رفتار ۽ چست هوندو، تيئن فصل زياده پلا ٿيندا.

”فرينچ - ڪومنيءَ“ جا رهاڪو، جو ”جورا جبلن“ جي مغرب ۾ واقع هڪ فرينچ علائقو آهي، ”لينٽ“ جي پهرئين آرتوار کي ”ٽانڊن وارو آرتوار“ (برئنڊنس) سڏيندا آهن، ڇو ته انهيءَ ڏينهن تي باهين ٻارڻ جي رسم ادا ڪئي ويندي آهي. انهيءَ ڇنڇر يا آرتوار ٽي ڳوٺ جا جوان ڇوڪرا گهوڙي جي بدران پاڻ سان ڪنهن هڪ ساٿيءَ کي گاڏيءَ ۾ جوٽي، گاڏيءَ کي شهر جي گهٽين ۽ رستن تان ڪاهيندا ويندا آهن ۽ اهڙن گهرن جي دروازن تي بيهندا ويندا آهن، جتي ڪٿي ڇوڪريون هونديون آهن ۽ آنهن گهرن مان ڪاٺين جون لڏون پنندا آهن. جڏهن کين ڪافي مقدار ۾ جلائو ڪاٺيون ملي وينديون آهن، تڏهن اهي ڪاٺين کي ڳوٺ کان ٿورو پري گاڏيءَ ٽي ڪٽي ويندا آهن، جتي انهن جو هڪ وڏو ڍير ٺاهي، ان کي باهہ ڏيندا آهن. ڳوٺ جا سڀ ماڻهو باهہ ڏسڻ لاءِ ٻاهر نڪري ايندا آهن. ڪن ڳوٺن ۾، جڏهن گرجائن جي گهنڊن ”انجيلس“ جو سُر وڄايو هوندو آهي، تڏهن انهيءَ رسم جي ادائگيءَ لاءِ عام ماڻهن کي وڏن واڪن سان هنن لفظن ۾ اطلاع ڏنو ويندو آهي ته ”اچو، باهہ ڏانهن! اچو باهہ ڏانهن!“ ڇوڪرا، ڇوڪريون ۽ ٻار مچ جي چوگرد نچندا آهن ۽ جڏهن باهہ جا شعلا وسامي ويندا آهن، تڏهن آهي سڀ سرخ ٽانڊن مٿان ٽپن ڏيڻ جي چٽا ڀيٽي ڪري، هڪ ٻئي کان اڳي نڪرڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. جيڪو ڇوڪرو يا ڇوڪري اهو ڪارنامو پنهنجن ڪپڙن کي ساڙڻ کان سواءِ سر انجام ڪندو آهي، تنهن جي شادي انهيءَ سال اندر ٿيندي آهي. نوجوان ماڻهو ٻرندڙ مشعلون کڻي گهٽين يا ٻنين ۾ ٻہ ڦرندا وتندا آهن ۽ جڏهن

ڪنهن ميوي جي باغ وڻان لنگهندا آهن، تڏهن واڪا ڪري چوندا آهن ته "پنن کان وڌيڪ ڦل! " ڊائوبس ضلعي ۾، ليويران وٽ ٿورا سال اڳ تائين، فقط انهيءَ سال جي دوران ۾ پرڻيل جوڙن کي ئي باهه جي اهڙن مچن کي ٻارڻ جو فرض سونپيل هوندو هو. باهه جي مچ جي وچ ۾ هڪ لڪڙو کوڙيو ويندو هو، جنهن جي مٿينءَ چوٽيءَ تي ڪاٺ جي ڪڪڙ جو هڪ بت لڳل هوندو هو. پوءِ شرطون پچايون وينديون هيون ۽ ڪٽندڙ کي اهو ڪڪڙ انعام طور ڏنو ويندو هو.

آورجني ۾ "لينٽ" جي پهرئين آرتوار جي شام جو هر هنڌ باهه جا مچ روشن ڪيا ويندا آهن. هرهڪ ڳوٺ ۽ واهڻ، حتيٰ ڪ هرهڪ محلي ۽ هرهڪ دور دراز زميداري گهر کي باهه جو پنهنجو پنهنجو مچ يا "فيگو"، (جئين ان کي مقامي ٻوليءَ ۾ سڏيو ويندو آهي) ٻارڻو هوندو آهي، جو رات جي پاڇي پوڻ سان ئي روشن ڪيو ويندو آهي. اوچين جاين ۽ ميدانن ۾ هيٺي هيٺي، هر هنڌ باهه جا مچ روشن ٿيندا نظر ايندا آهن. ساٿهو انهن جي چوڌاري راڳ ڳائيندا ۽ نچندا آهن ۽ شعلن جي آر پار ٽپ ڏيندا آهن. پوءِ اهي "گرئناس - سياس" نالي هڪ رسم ادا ڪرڻ لاءِ تيار ٿيندا آهن. "گرئنبو- ميئو" نالي هڪ ڊگهي لڪڙي جي چوٽيءَ سان ٻڌل پلال جي هڪ مشعل هوندي آهي. جڏهن مچ جي باهه اڌوري سڙي ختم ٿي ويندي آهي، تڏهن آس پاس بيٺل ساٿهو وسامندڙ شعلن سان پنهنجيون مشعلون روشن ڪري، پر وارن ميوي جي باغيچن، ٻنين ۽ باغن ڏانهن، جتي جتي ڦلدار وڻ هوندا آهن، اتي ڪٽي ويندا آهن. گهمندي گهمندي، اهي بلند آواز سان هيٺين ڳائيندا ويندا آهن، "گرئنو، منهنجا

دوست، گرئنو منهنجا ابا، گرئنو، منهنجي امڙ !" پوءِ اهي ٻرندڙ مشعلن کي هرهڪ وڻ جي ٽارين هيٺان لنگهائيندا، هيٺن ڳائيندا آهن :

"برئنبو، برانڊائونسي، ٽساڪ برئنٽسو، ان پلئن پيناءَ !"

يعني، "اي ٽانڊا، ٻَرُ، هرهڪ ٽاري پريل ٽوڪرو ڏجانءِ!" ڪن ڳوٺن ۾ ماڻهو پوڪيل ٻنين مان ڊوڙندا ۽ مشعلن جي رک کي زمين تي اڇلائيندا ويندا آهن. تنهن کان سواءِ، آهي آنهيءَ رک جو ڪجهہ حصو پکين جي آکيرن ۾ به وجهندا آهن، تہ جئين ڪُڪڙيون سڄي سال جي دوران ۾ جام آنا لاهين. جڏهن اهي سڀ رسمون ادا ٿي ويندون آهن، تڏهن هرهڪ ماڻهو گهر وڃي، خوب مجلسون ڪندو آهي. آنهيءَ شام خاص طعام سيدي، کير ۽ آٽن مان ٺهيل ڪيڪ هوندا آهن، جن جي اندر ڪنهن ميوي جي ٻار يا گوشت جو ٽڪر رکيل هوندو آهي. هن حالت ۾ ميويدار وڻن، پوکيل ٻنين ۽ پکين جي آکيرن کي باهہ ڏيکارڻ، صاف طرح جادوءَ جو هڪ ٽوٽڪو آهي، جنهن جو مقصد آباديءَ جي خاطري ڪرڻ جو آهي. اهو "گرئنو"، جنهن جي طرف سڀ پڪارون مخاطب ڪيون وينديون آهن ۽ جو مشعلن کي پنهنجي نالي سان نوازي ٿو، ڊاڪٽر پوميرول جي راءِ موجب، سيلٽڪ قوم وارن جي قديم ديوتا "گرئنس" کان علاوه شايد ٻيو ڪونهي، جنهن کي رومين پنهنجي ديوتا "اپولو" سان شناخت ڪيو هو ۽ جنهن جي پوڄا جي متعلق تصديق نہ فقط فرانس، پر اسڪاٽلنڊ ۽ ڊينيوب درياه جي ڪنارن تي واقع ملڪن مان گهوليل لڌل تحريرن مان پڻ ٿي رهي آهي.

"لينٽ" جي پهرئين آرتوار تي ميوي وارن باغن ۽ ٻنين

کي آباد ڪرڻ جي ارادي سان منجهن پلال جي مشعلن ڦيرائڻ جي رسم فرانس ۾ عام جام ڦهليل معلوم ٿئي ٿي؛ پر ان سان گڏ باهه جي سچن پارڻ جي رسم به ادا ڪئي ويندي هئي يا نه، سو نه ٿو چئي سگهجي. چنانچه، پڪاردي صوبي جا ماڻهو، "لينٽ" جي پهرئين آرتوار تي ٻنين ۾ ٻرندڙ مشعلون گهمائيندا هئا ۽ انهن جي وسيلي آهي ٻنين جي ڪوئن، اناج جي پاسي ۾ آڀرندڙ ڏيڻ ۽ نقصانڪار ٻوٽن کي هڪاليندا هئا. هو سمجهندا هئا ته اهي مشعلون باغن لاءِ تمام چڱيون هيون ۽ ٻوڪيل ٻصرن جي گنڍ کي تمام وڏو ڪنديون. پار هٿن ۾ مشعلون کڻي، زمين کي وڏيڪ ڀلي ڪرڻ جي ارادي سان ٻنين ۾ ڊوڙندا وتندا هئا". جيورا ۽ ڪوسبي ڊي ائن جي علائقن جي درميان، ورجز نالي هڪ ڳوٺ ۾ انهيءَ موسم جي دوران ۾ جبل جي چوٽيءَ تي وڏيون مشعلون ٻاريون ويندڀون هيون. مشعل-بردار ڳوٺ جي هر هڪ گهر ويندا هئا، ماڻهن کان پڪل مٽرن جي خيرات گهرندا هئا ۽ اهڙن سڀني جوڙن کي نچڻ لاءِ مجبور ڪندا هئا، جن انهيءَ سال جي دوران ۾ شادي ڪئي هوندي هئي. معلوم ٿئي ٿو ته مرڪزي فرانس جي هڪ ضلعي، بيريءَ ۾، باه جا مچ انهيءَ ڏينهن تي نه ٻاريا ويندا آهن، پر جڏهن سج غروب ٿيندو آهي، تڏهن ڳوٺن جا سڀ ماڻهو پلال جي ٻرندڙ مشعلن سان مسلح ٿي، سڄي علائقي ۾ ڦهلجي ويندا آهن ۽ ٻنين، انگور جي مَنَّهن ۽ ميويدار باغن مان ڊوڙندا ويندا آهن. دور کان ڏسبو، ته ائين نظر ايندو ته چڻ ڦرندڙ گهڙندڙ روشناين جا انبوهه، اوندهه ۾ ٽمڪندا، آنهن کڙ ڪپيتن وانگر نظر ايندا، جي ميدانن، پهاڙين جي لاهين ۽ ماٿرين جي ميدانن ۾ هڪ

ٻئي ٻنيان ڊوڙندا ڦرندا آهن. هڪ طرف، جتي مرد پنھنجيون مشعلون ميويدار وڻن جي ٽارين هيٺان ڦيرائيندا رهندا آهن، اُتي عورتون ۽ ٻار به، جي ڪکن سان ٺھيل ٻنيون وڻن جي ٽڙن جي چوڌاري ويڙهيندا آهن. انھيءَ رسم جو اثر انھن مختلف بيمارين ۽ مرض کي ترڙي ڪيڻ جو معلوم ٿئي ٿو، جي ڏرتيءَ جي سيون کي عام طرح وٺندا آهن. وڻن جي ٽڙن جي چوڌاري جيڪي ٻنيون ويڙهيون وينديون آهن، تن لاءِ وري هيءُ اعتقاد آهي، ته اُهي وڻن کي ميويدار ڪنديون.

جرمنيءَ، آسٽريا ۽ سئٽزرلئنڊ ۾ به انھيءَ موسم ۾ ساڳئي قسم جون ئي رسمون ادا ڪيون وينديون آهن. چنانچہ، رهائين درياهہ جي پاسي ۾ واقع پرشيا ۾، ايفل جبلن ۾ ”لينٽ“ جي پھرئين آرتوار تي نوجوان مرد هرهڪ گھر مان پلال ۽ ٻُوڙن جون نڍيون ڪاٺيون جمع ڪندا هئا. انھن کي اهي ڪنھن بلند مقام ڏانھن کڻي ويندا هئا، جتي ان کي ڪنھن ڊگھي ۽ سنھي وڻ جي چوڌاري جمع ڪندا هئا، جنھن کي ٿورو مٿڀرو ڪاٺيءَ جو هڪ ٽڪر زاويہ قائم تي ٺوڪي، هڪ صليب ٺاهيندا هئا. انھيءَ اڏاوت کي ”جھوپڙي“ يا ”قلعو“ سڏيو ويندو هو ۽ پوءِ ان کي باهہ ڏني ويندي هئي. نوجوان مرد هٿن ۾ ٻرندڙ مشعلون کڻي، مٿا اُگھاڙا ڪري، ٻرندڙ ”قلعي“ جي چوگرد گھمندا ۽ زور زور سان دعائون گھرندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن پلال مان ٺھيل ماڻھوءَ جي هڪ مجسمي کي ”جھوپڙيءَ“ ۾ جلايو ويندو هو. ماڻھو انھيءَ رخ جي غور سان جاچ ڪندا هئا، جنھن ڏانھن هوا ۾ دونھون کڄي ويندو هو. جيڪڏهن دونھون ٻنين طرف ويندو هو، ته ان کي هن ڳالھہ جي علامت سمجھيو ويندو هو

تہ انهيءَ سال جا فصل ڀلا ٿيندا. ساڳي ئي ڏينهن تي ايفل جي
ڪن علائقن ۾، ڀلال سان هڪ وڏو ڦيٿو ٺاهيو ويندو هو، جنهن کي
ٽي گهوڙا گهلي، ٽڪريءَ جي چوٽيءَ تي پهچائيندا هئا. ڳوٺ
جا ڇوڪرا رات اچڻ سان ان طرف ويندا هئا ۽ ڦيٿي کي باهہ
ڏيئي، ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان هيٺ گسڪائي ڇڏيندا هئا.
اوبر سٽئٽفيلڊ ۾ اهو ڦيٿو اهڙي ساٿهوءَ کي مهيا ڪرڻو پوندو هو
جنهن جي شادي سيني کان پوءِ تي هوندي هئي. لڪسيمبرگ ۾
ايچرناچ جي پسگردائيءَ ۾، ساڳيءَ رسم کي "ڏائڻ کي ساڙڻ"
سڏيو ويندو آهي. ٽائرول ۾، وورالبرگ وٽ، "لينٽ" جي
پهرئين آرتوار تي، هڪ سنهي ۽ ننڍي وڻ کي ڀلال ۽ ڪاٺين
جي ڍير سان وڪوڙيو ويندو آهي. وڻ جي چوٽيءَ تي پراڻين
اڳڙين سان ٺهيل ۽ بارود سان ڀريل ساٿهوءَ جو هڪ مجسمو
لٽڪايو ويندو آهي. رات جو انهن سيني شين کي باهہ ڏني
ويندي آهي ۽ ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون ان جي چوڌاري نچندا آهن.
ان سان گڏو گڏ هٿن ۾ ٻرندڙ مشعلون هونديون اٿن، جن کي
اهي هيڏانهن هوڏانهن ڦيرا ڏيندا آهن ۽ اهڙن سُرن ۾ گيت
ڳائيندا آهن، جن سان فقط "ڇڄ ۾ انُ، زمين ۾ هَرُ" الفاظ
سمجهہ ۾ اچي سگهندا آهن. سوابيا ۾، "لينٽ" جي پهرئين
آرتوار تي، ڪپڙي جو هڪ مجسمو ٺاهيو ويندو آهي، جنهن
کي "ڏائڻ" يا "پوڙهي زال"، يا "سياري جي ناني" سڏيو
ويندو آهي. ۽ ان کي هڪ لڪڙي سان ٻڌو ويندو آهي. لڪڙي
کي ڪاٺين جي هڪ ڍير جي وچ ۾ کوڙيو ويندو آهي ۽ پوءِ
ان کي باهہ ڏني ويندي آهي. جڏهن "ڏائڻ" پيئي سڙندي
آهي، تڏهن نوجوان ڇوڪرا ٻرندڙ ٿالهيون هوا ۾ اڇلائيندا آهن.

اهي ٿالهيون، ڪاٺيءَ جا گول، سنها ٽڪر هوندا آهن، جن جو قطر ڪي ٽورا انچ هوندو آهي ۽ انهن جي ٻاهرئين ڪناري وٽ سج يا ستارن جي ڪرڻن سان مشابهت رکندڙ ڪُنڊون نڪتل هونديون آهن. ٿالهين جي عين وچ ۾ هڪ ننڍو سوراخ هوندو آهي، جنهن جي ذريعي اهي هڪ ڏنڊيءَ سان ڳنڍيل رهنديون آهن. ٿالهيءَ کي اڇلائڻ کان اڳ، باهہ ڏني ويندي آهي. ڏنڊيءَ کي زور سان هيڏانهن هوڏانهن ڦيرايو ويندو آهي ۽ اهڙيءَ طرح ٿالهيءَ ڏانهي جيڪو زور منتقل ٿيندو آهي سو، ڏنڊيءَ کي سلاميءَ تي رکيل ڪاٺ جي هڪ تختي سان زور سان هڻڻ سبب اچا ۽ گهڻو وڌي ويندو آهي. اهڙيءَ طرح، ٻرندڙ ٿالهي زور سان ٻاهر نڪري ويندي آهي ۽ آسمان طرف گهڻيءَ بلنديءَ تائين پهچي، وري هيٺ زمين طرف ڪرڻ کان اڳ هڪ ٻرندڙ ڪمان ٺاهيندي ويندي آهي. ماڻهو سڙيل ”ڏائڻ“ ۽ ٿالهين جا وسايل اڱر گهر کڻي ويندا آهن، جن کي اهي ساڳيءَ رات ”فلئڪس“ جي ٻنين ۾ مٽيءَ ۾ دفن ڪندا آهن، ڇاڪاڻ ته سندن اعتقاد آهي ته اهي اڱر جيتن وغيره کي ٻنين کان دور رکندا. ”رهُون جبلن“ ۾، جي ”هيس“ ۽ بئويريا جي سرحدن تي واقع آهن، ماڻهو ”لينٽ“ جي پهرئين آرتوار تي ڪنهن ٽڪريءَ يا ڪنهن بلند مقام جي چوٽيءَ تي چڙهي ويندا هئا. ننڍڙا ٻار ۽ ڇوڪرا مشعلون، ڏامر سان ٿقيل ٻوهارا ۽ پلال ۾ ويڙهيل لڪڙا کڻي ويندا هئا. هڪ ڦيٿي کي، جنهن کي اهڙيون شيون ويڙهيل هونديون هيون، جن کي تمام آسانيءَ سان باهہ لڳي سگهي، باهہ ڏيئي ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان گسڪائي ڇڏيو ويندو هو. جوان ماڻهو ٻرندڙ مشعلون ۽ ٻوهارا هٿن ۾ جهلي، ٻنين ۾ ڦرندا گهمندا هئا، تانجو

آخرڪار اهي انهن سڀني کي هڪ هنڌ اچلائي ڍير ڪندا هئا، جنهن جي چوڌاري جمع ٿي، هڪ منتر يا ڪو عوامي گيت ڳائڻ شروع ڪندا هئا. ٻرندڙ مشعلن سان ٻنين ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙڻ ۽ ڦرڻ جو مقصد ”ظالم پيجاري“ کي ڀڄائي ڪڍڻ جو هو يا شايد ”ڪنواريءَ“ جي اعزاز ۾ ائين ڪيو ويندو هو، ته جيئن اها سڄي سال جي دوران ۾ ڌرتيءَ جي ڦلن جي حفاظت ڪري ۽ مٿن رحم نازل ڪري. ”هيس“ جي پسگردائيءَ وارن ڳوٺن ۾، ”رهون“ ۽ ووگيل جبلن“ جي درميان، ائين سمجهيو ويندو آهي ته جتي جتي اهڙو ٻرندڙ ڦيٿو ڦرندو، تتي تتي ٻنيون ڳڙي ۽ طوفان کان محفوظ رهنديون.

سئزرلئنڊ ۾ پڻ، ”لينٽ“ جي پهرئين آرتوار جي شام جو اوچين جاين تي باهه جي مچن ٻارڻ جي رسم آهي يا ٿورو زمانو اڳ تائين هئي، جنهنڪري آهو عام طرح ”چڻنگن واري آرتوار“ جي نالي سان مشهور آهي. مثال طور، اها رسم ليوسرن ضلعي جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ ادا ڪئي ويندي هئي. ڇوڪرا گهر گهر وڃي، گاهه ۽ ڪاٺيون پنندا هئا، جن کي اهي ڪنهن نمايان ٽڪريءَ يا جبل تي هڪ لڪڙيءَ جي چوڌاري، جنهن تي ”ڏائڻ“ نالي گاهه جو هڪ ٻوتو لٽڪيل هوندو هو، گڏ ڪري، ڍير ڪندا هئا. سنهن اونداهيءَ وقت، ڍير کي باهه ڏني ويندي هئي ۽ نوجوان ڏاڍي جوش وخروش سان ان جي چوڌاري نچندا هئا ۽ منجهائڻ کي ناچ جي وچ ۾ ڇهبڪن سان ٽڪاءَ ڪيندا يا گهنڊ وڄائيندا هئا. جڏهن باهه جا شعلا ڪافي حد تائين جهڪا ٿي ويندا هئا، تڏهن اهي انهن مٿان ٽپ ڏيندا هئا. ان کي ”ڏائڻ کي ساڙڻ“ سڏيو ويندو هو. انهيءَ ضلعي جي ڪن ٻين حصن ۾، ماڻهو پراڻن

قيئن جي چوڌاري پلال ۽ ڪنڊا ويڙهي، انهن کي باهه ڏيئي، ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان هيٺ گسڪائي ڇڏيندا هئا. اونده ۾ جيئن زياده تعداد ۾ باهين جا ستارا پرندا ۽ شعلا ڪيندا ڏسي سگهبا هئا، تيئن سڪرسٽائيءَ واري سال جي اُميد رکي سگهبي هئي؛ ائين به سمجهيو ويندو هو ته باهه جي پرسان يا ان جي ستان ناچو جيتريقدر زياده اوچا ٽپندا، اوتريقدر زياده اُوچا سندن ”فلئڪس“ جا ٻوٽا نڪرندا. ڪن ضلعن ۾ باهه جي سچ کي اهو مرد يا اها عورت روشن ڪندي هئي، جنهن جي شادي سيني کان پوءِ ٿي هوندي هئي.

باهه جي انهن سچن کي، جي ”لينٽ“ جي پهرئين آرتوار تي ٻاريا وڃن ٿا، انهن باهين کان علحده ڪرڻ مشڪل معلوم ٿئي ٿو جن ۾، تقريباً ساڳيءَ ئي موسم ۾، ”موت کي ٻاهر ڪيڻ“ جي رسم جي هڪ حصي طور ”موت“ جي مجسمي کي ساڙيو ويندو آهي. اسان ڏٺو آهي ته آسٽريائي سليشيا ۾، ”ريوپرٽس ڊي“ (’شروو‘ اڱارو؟) جي صبح جو، پلال مان ٺهيل هڪ ماڻهو، جو پشم جي ڪوٽ ۽ پشم جي ٽوپيءَ ۾ ملبوس هوندو آهي، ڳوٺ کان ٻاهر هڪ سوراخ ۾ رکيو ويندو آهي، جتي کيس باهه ڏني ويندي آهي ۽ جيسين اها باهه ٻرندي رهندي آهي، تيسين هرهڪ ماڻهو انهيءَ مجسمي مان ٿورو گهڻو ٽڪر پٽڻ جي ڪوشش ڪندو آهي، جنهن کي اهو پنهنجي باغ جي سيني کان زياده اُوچي وڻ جي ٽاريءَ ۾ ٻڌندو يا پنهنجيءَ ٻنيءَ ۾ دفن ڪندو آهي. سندن خيال آهي ته ان ڪري فصل بهتر نموني سان وڌندا ۽ ويجهندا. اها رسم ”موت کي دفن ڪرڻ“ جي نالي سان مشهور آهي. جيتوڻيڪ پلال جي ماڻهوءَ کي ”موت“ جي نالي سان خاص طرح

ڪونه نوازيو ويندو آهي، تڏهن به امڪان آهي ته انهيءَ رسم جي معنيٰ اها ئي آهي، جو ته، جيئن مون ڏيڪارڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، ”موت“ لفظ انهيءَ رسم جي اصلي مقصد جو اظهار نه ٿو ڪري. ايفل جبلن ۾، ڪوبرن وٽ، ڇوڪرا ”شرووِ-اڳاري“ ڏينهن پلال جو هڪ ماڻهو ٺاهيندا آهن. مجسمي تي رسمي طور مقدمون هلايو ويندو آهي ۽ مٿس اِها تهمت ڏري ويندي آهي ته انهيءَ سال جي دوران ۾ سڄيءَ پسگردائيءَ ۾ جيڪي به چوريون ٿيون آهن، تن سڀني جو سرغنو اهو ئي آهي. ڪيس موت جي سزا ڏيئي، ڳوٺ مان ڦيرايو ويندو آهي ۽ بعد ۾ ڪيس گوليءَ سان سان ماري، چڪيا تي رکي، ساڙيو ويندو آهي. سڀ ڇٽا پرندڙ سچ جي چوڌاري نچندا آهن ۽ سال جي آخرين ڪنوار کي شعلن مٿان ٽپڻو پوندو آهي. اولڊينبرگ جا رهاڪو ”شرووِ-اڳاري“ ڏينهن شام وقت، پلال جا ڍگها بنڊل ٺاهيندا هئا، جن کي اهي ٻاهه ڏيئي، ٻنين ۾ هيڏانهن هوڏانهن هوا ۾ ڦيرائيندا، ڊوڙندا رهندا هئا ۽ چيخون ڪندا ۽ بي معني گيت ڳائيندا هئا. آخر ۾ اهي پلال جي ماڻهوءَ کي ٻنيءَ ۾ ساڙيندا هئا. ڊوسيلڊورف ضلعي ۾، ”شرووِ-اڳاري“ ڏينهن جيڪو پلال جو ماڻهو ساڙيو ويندو هو، سو اناج جي اڻ ڳاهيل سٿيءَ مان ٺاهيو ويندو هو. موسم بهار ۾، جنهن ڏينهن رات ۽ ڏينهن هڪ جيترا ٿيندا آهن، تنهن کان پوءِ جيڪو پهريون سومر ايندو آهي، تنهن تي زيورچ جا رولو ڇورا پلال جي هڪ ماڻهوءَ کي گاڏڙيءَ تي رکي، گهٽين مان گهليندا ڦرندا آهن ۽ ساڳي ئي وقت ڇوڪريون وري ”مئي-وڻ“ کڻي گهمائينديون آهن. جڏهن ديولين ۾ شام جا گهنڊ وڄندا آهن، تڏهن پلال جو ماڻهو ساڙيو ويندو آهي. آچين ضلعي ۾، ”اَئش-

اربع" جي ڏينھن تي، ھڪ ساٺھوءَ کي مٽرن جي پلليءَ ۾ ويڙھي، اڳواٽ مقرر ٿيل ھڪ جاءِ ڏانھن کڻي ويندا ھئا. اتي پھچڻ کان پوءِ، اھو ساٺھو پلليءَ مان ڪسڪي ٻاھر نڪري ويندو ھو، جنھن کي پوءِ ساڙيو ويندو ھو ۽ ٻارائين ائين سمجھندا ھئا تہ اھو ساٺھو سڙي رھيو ھو. "وال ڊي ليڊرو" (ٽائرول) ۾، ڪارنيوال جي آخرين ڏينھن تي پلال ۽ ڪاٺين مان ھڪ مجسمو ٺاھيو ويندو آھي، جنھن کي بعد ۾ باھ ڏني ويندي آھي. مجسمي کي "پوڙھي عورت" ۽ ان کي ساڙڻ جي رسم کي "پوڙھي عورت کي ساڙڻ" چيو ويندو آھي.

٣- **ايسٽر واريون باھيون:** ٻيو ھڪ اھڙو موقعو، جنھن تي باھ جون اھي تقريبون منعقد ڪيون وينديون آھن، سو آھي، ايسٽر جي شام، يعني آيسٽر واري آرتوار کان اڳ آيندڙ ڇنڇر. ڪيٿولڪ فرقي وارن عيسائين جي ملڪن ۾ انھيءَ ڏينھن تي ديولين مان سيني روشناين کي گل ڪرڻ ۽ ان کان پوءِ پٿر ۽ چقمق ۽ ڪن حالتن ۾ آتشي شيشي سان تازين باھين ٻارڻ جي رسم گھڻي زماني کان وٺي ھلندي آئي آھي. انھيءَ باھ تي، وڏي "پاسڪل" يا "ايسٽر" موم بتي روشن ڪئي ويندي آھي، جنھن کي بعد ۾ ديول جي سيني وسايل بتين کي ٻارڻ لاءِ استعمال ڪيو ويندو آھي. جرمنيءَ جي گھڻن حصن ۾، نئين ٻاريل باھ ذريعي، ديول جي قريب ڪنھن کليل جاءِ تي ھڪ وڏو مچ پڻ ٻاريو ويندو آھي. اھو مچ مقدس ھوندو آھي ۽ آس پاس جا ماڻھو شاھ بلوط، اخروٽ ۽ "بيچ" وڻن جون ڪاٺيون کڻي ايندا آھن، جن کي اھي انھيءَ مچ مان دکائي، پاڻ سان گڏ گھرن ڏانھن کڻي ويندا آھن. چنانچہ، اھڙين ڪاٺين مان ڪن کي گھرن ۾ نئين سر روشن ڪيل باھين ۾ ساڙيو ويندو آھي ۽ ساڻ ئي ھيءَ دعا گھري ويندي آھي تہ شل خدا گھر کي باھ

وچ ۽ ٻڪري کان محفوظ رکي! اهڙيءَ طرح هر هڪ گهر ۾ "تازي باھ" پهچندي آهي. انهن ڪاٺين سان ڪي، سڄي سال تائين محفوظ رکيون وينديون آهن ۽ تمام سخت گجگوڙ وارن طوفانن وقت، گهر کي وڄ ۾ سڙي خاڪ ٿيڻ کان بچائڻ لاءِ، انهن کي چلهه جي باھ مٿان رکيو ويندو آهي يا ساڳي ئي مقصد سان انهن کي ڇتين ۾ ڪوڙيو ويندو آهي. پيون اهڙيون ڪاٺيون ٻنين، باغن ۽ کيتن ۾ کوڙيون وينديون آهن ۽ هيءَ دعا ڪئي ويندي آهي ته شل خدا انهن کي پاري ۽ ڳڙي کان امان ڏئي. اهڙن باغن ۽ اهڙين ٻنين کي ٻين کان زياده سائو ۽ آباد ٿيندو سمجهيو ويندو آهي؛ انهن هنڌن تي چمنڊڙ اَنَ ۽ ٻوٽن کي ڳڙو نه لپيٽائيندو آهي، نه انهن کي ڪئا، جيت ۽ تنڊيون ڪائينديون آهن ۽ نه ڪا ڏائڻ ڪين نقصان رسائيندي آهي. منجهن چميل اَنَ جا سنگ پريل ۽ هڪ ٻئي جي قريب هوندا آهن. اهڙين باهين ۾ سڙيل ڪاٺيون هَرَن کي هنيون وينديون آهن. ايسٽر واريءَ باھ جي رک کي، ڪجهيءَ جي مقدس ٽارين جي رک سان ملائي، ٻج ڇٽڻ وقت، ٻج وارو اَنَ سان گڏيو ويندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن "جيوڊاس" نالي جي ڪاٺيءَ سان ٺهيل هڪ مجسمي کي مقدس باھ ۾ ساڙيو ويندو آهي ۽ جيتوڻيڪ ڪن هنڌن تي اها رسم منسوخ ڪئي ويئي آهي، ان هوندي به اهڙين جاين تي خود باھ جو مچ ئي "جيوڊاس جي سڙڻ" جي نالي سان مشهور هوندو آهي.

ايسٽر جي باھ واريءَ تقريب جي خالص بت پرستانه نوعيت هڪ انهيءَ طريقي سان، جنهن سان ڪاشتڪار ان کي ملهائين ٿا ۽ ٻيو انهن وهمي اعتقادن سان، جن کي اهي ساڻس وابسته

ڪن ٿا، بلڪل عيان ٿي رهي آهي. شمالي ۽ مرڪزي جرمنيءَ جي سڄي علائقي ۾، مشرق طرف انلٽماڪ ۽ انهالٽ، برونسوڪ، هئنوور، اولڊينبرگ، هارٽز ضلعي ۽ هيس ڪانوٽي مغرب ۾ ويسٽ فاليا تائين، اڄ به ايسٽر جون باهيون هڪ ئي وقت ٽڪرين جي چوٽين تي روشن ڪيون وڃن ٿيون. ڪڏهن ڪڏهن ته چاليهہ چاليهہ سچ هڪ ئي نگاهہ سان شمار ڪري سگهبا آهن. ايسٽر کان گهڻو اڳ، نوجوان ساٿهو جلائڻ وڪاٺيون جمع ڪرڻ ۾ مصروف رهندا آهن. هرهڪ ڪڙمي پنهنجو پنهنجو ڪاٺين جو چندو ڏيندو آهي ۽ گڏ ڪيل شين جي ڍير ۾ ڏامر جا دٻا، پيٽروليم جا پيپ ۽ ٻيون گهٽيون اهڙيون شيون گڏيل هونديون آهن. همسايا ڳوٺ هن باري ۾ هڪ ٻئي سان چٽا پيٽي ڪندا آهن، ته انهن سان ڪهڙو ٿو سڀني کان وڏو سچ ٻاري. سال بسال اهي باهيون ساڳيءَ ئي ٽڪريءَ تي ٻاريون وينديون آهن جنهن ڪي، ان ڪري، عام طور ”ايسٽر جبل“ جو نالو ڏنو ويندو آهي. باهہ جي انهن سچن کي هڪ ٻئي پٺيان، اوچين جاين تي اهڙيءَ طرح روشن ٿيندي، ڪنهن بلند مقام تان ڏسڻ سان هڪ خوبصورت نظارو نظر ايندو آهي. عام اعتقاد آهي ته جيترو دور انهن جي روشنائي پهچندي، اوترو دور، ڪم از ڪم ڪڙمين جي اعتقاد مطابق، ٻنيون سايون ۽ آباد ٿينديون ۽ اهي گهر، جن تي انهن جو شعاع پهچندو، باهہ ۽ بيماريءَ کان بچيل رهندا. ”عيس“ ۾، ووڪ مارسن ۽ ٻين هنڌن جا ماڻهو هن ڳالهہ جو غور سان مطالعو ڪندا هئا ته هوا باهہ جي شعلن کي ڪهڙي طرف ٿي ڦيرائي، پوءِ اهي هن خاطريءَ سان ”فلئڪس“ جو ٻج انهيءَ مطابق پوکيندا هئا، ته اهو ڏاڍو پلو ٿيندو. باهہ جي اهڙن سچن سان ٻاهر ڪڍيل ٽانڊا

گهرنۡ کي وچ کان محفوظ رکندا آهن ۽ انهن جي رک پنهن جي آباديءَ ۾ اضافو آڻيندي آهيَ، کين ڪٺن جي حملي کان بچائيندي آهي ۽ جيڪڏهن ان کي چوپائي مال جي پيئڻ واري پاڻيءَ ۾ ملائبو، تہ اها ڍورن کي تلهو ۽ متارو ڪندي ۽ کين بيماريءَ کان بچائيندي. جيئن ئي شعلا هلڪا ٿيندا ويندا آهن، تيئن ئي جوان ۽ پوڙها انهن جي آرپار ٽپ ڏيندا آهن ۽ ڪڏهن ڪڏهن چوپاين جانورن کي بہ وسامندڙ ٽانڊن مان لنگهايو ويندو آهي. ڪن هنڌن تي ڏامر جي پيپن يا پلال ۾ ويڙهيل ڦيٿن کي باهہ ڏيئي، ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان هيٺ ڪسڪايو ويندو هو. ٻين هنڌن تي وري، ڇوڪرا مشعلون يا پلال جون تيليون ٻاري، هٿن ۾ ڦيرائيندا، هرطرف ڊوڙندا وتندا هئا.

سيونسٽرلئنڊ ۾، ايسٽر جون اهي باهيون هميشہ ڪن خاص مقرر ڪيل ٽڪرين تي ٻاريون وينديون آهن جن کي، ان ڪري، "ايسٽر" يا "پاسڪل جبل" سڏيو ويندو آهي. سڄي قوم باهہ جي چوڌاري اچي ڪٺي ٿيندي آهي. جوان مرد ۽ ڪنواريون ڇوڪريون، ايسٽر جا مذهبي گيت ڳائيندا، باهہ جي چوڌاري گول چڪر هڻندا رهندا آهن، تانجو شعلا وسامي ويندا آهن. پوءِ ڇوڪريون قطار ڪري، هڪ ٻئي پٺيان باهہ مٿان ٽپ ڏينديون آهن ۽ هر هڪ ڇوڪريءَ کي بہ جوان مرد سهارو ڏيئي، هٿن کان جهلي، سندس پاسن کان ڊوڙندا آهن. سنهن اونداهيءَ ٿيڻ کان ٿورو اڳيرو، ڇوڪرا پلال جا ٻرندڙ مڇا کڻي، ٻنين کي آباد ڪرڻ لاءِ منجهن هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙندا آهن. اولڊينبرگ ۾، ڊيلمينهورسٽ وٽ، ٻن وڻن کي وڍي، هڪ ٻئي جي قريب زمين ۾ کوڙڻ ۽ هر هڪ جي پاسي ۾ ڏاڍيرو

جي ٻارهن پيپن کي انهن سان ٽيڪ ڏيئي، هڪ ٻئي مٿان رکڻ جي رسم هوندي هئي. پوءِ انهن ٻنهي وٽن جي چوڌاري ڪاٺيون رکيون وينديون هيون ۽ ”ايسٽر چنچر“ جي شام جو، ڇوڪرا ٻرندڙ لڪڙا کڻي، هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙڻ ۽ ڦيرين پائڻ کان پوءِ، انهن کي باهہ ڏيندا هئا. انهيءَ رسم جي خاتمي کان پوءِ، رولو ڇورا وڏن ماڻهن ۽ پاڻ منجهان هڪ ٻئي جي ڪپڙن کي سياه ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا هئا. ائلٽمارڪ جبلن ۾، ماڻهن جو هيءُ اعتقاد آهي تہ ايسٽر جي باهہ جوشعاع جيتريءَ گهٽيءَ دوريءَ تائين ڏسڻ ۾ ايندو، اوتري تائين سڄي سال جي دوران ۾ آنُ پيلو ٿيندو ۽ ڪٽي بہ ڪا باهہ ڪانہ لڳندي. هارٽز جبلن ۾، براڻ روڊ وٽ، ايسٽر جي باهہ ۾ نوريئڙن کي ساڙڻ جو رواج هوندو هو. ائلمارڪ وٽ وري هڏا ساڙيا ويندا هئا.

اپر فرئنڪن ۾ فورچهيم وٽ، ايسٽر چنچر ڏينهن ديولين جي ايوانن ۾ پلال جي ماڻهوءَ کي ساڙڻ جو رواج هوندو هو، جنهن کي ”جيوڊاس“ سڏيو ويندو هو. جنهن ڇڪيا مٿان رکي ڪيس ساڙيو ويندو هو، تنهن لاءِ جيڪي ڪاٺيون گهربيون هيون، تن ۾ سڄو ڳوٺ پنهنجو حصو ملائيندو هو ۽ سڙيل ڪاٺين کي محفوظ رکيو ويندو هو. بعد ۾ انهن کي ”والپرجس ڏينهن“ (پهرين مئي) تي ٻنين ۾ کوڙيو ويندو هو، تہ جيئن ڪڪڪ پاري ۽ سيءَ ر کان بچي. اپر بئويريا جي هڪ ڳوٺ، ائلٽينبرگ وٽ هڪ سو سال اڳ اها رسم هيئن ملهائي ويندي هئي: ايسٽر آرتوار جي شام کان اڳ، ڇوڪرا ڪاٺيون ڪٺيون ڪري، ٻنيءَ ۾ رکندا هئا ۽ انهن جي عين وچ ۾ اهي ڪاٺيءَ جو هڪ ڊگهو صليب کوڙيندا هئا، جو سڄو پلال سان ڍڪيل هوندو هو. شام جي عبادت کان پوءِ،

سپيئي چٽا ديول جي مقدس شمع سان پنهنجيون بتيون ٻاريندا هئا، جي ساڻ کڻي اهي انتهائي تيز رفتاريءَ سان ڪاٺين جي ڍير طرف ڊوڙندا هئا ۽ منجهائن هرهڪ سڀني کان اول اتي پهچڻ لاءِ جدوجهد ڪندو هو. ڪنهن به عورت يا ڇوڪريءَ کي باهه جي نزديڪ اچڻ جي اجازت ڪانه هوندي هئي، پر ڪين دور کان انهيءَ نظاري ڏسڻ کان منع ڪانه هئي. جيئن شعلا بلند ٿيندا هئا، تيئن مرد ۽ ڇوڪرا خوشيون ڪندا هئا ۽ زوردار رڙيون ڪري چوندا هئا، "اسين جيوڊاس کي ساڙي رهيا آهيون!" جيڪو ساٿو ڪاٺين جي ڍير وٽ سڀني کان اول پهچندو هو ۽ ان کي باهه ڏيندو هو، تنهن کي ڳوٺ جون عورتون "ايسٽر آرتواڻ" تي انعام طور ديول جي دروازي وٽ رنگ ڏنل آنا پيش ڪنديون هيون. سڄيءَ رسم ادا ڪرڻ جو مقصد ڳڙي کي دور رکڻ جو هوندو هو. اپر بئويريا جي ڳوٺن ۾ انهيءَ رسم کي، جيڪا "ايسٽر چنچر" جي رات جو نائين کان ڏهين بجي جي درميان ادا ڪئي ويندي هئي، "ايسٽر ساٿوءَ کي ساڙڻ" جي نالي سان سڏيو ويندو هو. ڳوٺ کان اٽڪل هڪ ميل پري هڪ بلنديءَ تي نوجوان ڇوڪرا گاهه ۾ ويڙهيل هڪ ڊگهو صليب کڙو ڪندا هئا، جو دور کان ائين معلوم ٿيندو هو ته ڄڻ ڪو ساٿو ٻانهون ڊگهيون ڪري بيٺو آهي. اهو هيو "ايسٽر ساٿو". ارڙهن سالن کان گهٽ عمر واري ڪنهن به ڇوڪري کي انهيءَ رسم جي ادائگيءَ ۾ حصي وٺڻ کان منع هوندي هئي. نوجوان مردن سان هڪ چٽو "ايسٽر ساٿوءَ" جي قريب وڃي بيهندو هو، سندس هٿن ۾ هڪ مقدس شمع هوندي هئي، جنهن کي اهو ديول سان ٻاري کڻي ايندو هو. باقي بيا ساٿو هڪ وڏي چڪر جي صورت

۾ صليب جي چوڌاري هڪ جيتري مفاصلي تي ٿهي پيهندا هئا. مقرر ڪيل اشاري سان تي اهي گول چڪر جي چوڌاري تي ڦيرا پائيندا هئا ۽ پوءِ هڪ ئي اشاري تي سڀ چٽا سڏو انهيءَ صليب ۽ ان جي پاسي ۾ بيٺل ڇوڪري ڏانهن ڊوڙندا هئا، جنهن جي هٿ ۾ ٻريل شمع هوندي هئي. جيڪو ماڻهو سڀني کان اول منزل مقصود وٽ پهچندو هو، تنهن کي "ايسٽر ماڻهوءَ" کي باهہ ڏيڻ جو حق ملندو هو. ان جي سڙڻ جي دوران ۾ ڏاڍا شادمانا ڪيا ويندا هئا. جڏهن اهو شعلن ۾ بلڪل سڙي ختم ٿي ويندو هو، تڏهن باقي ماڻهن مان ٽي ڇوڪرا منتخب ڪيا ويندا هئا، جن مان هر هڪ زمين تي رک جي چوڌاري ٽي دفعا گول چڪر ڪڍندو هو. ان کان پوءِ سڀيئي اتان هليا ويندا هئا. "ايسٽرسومر" ڏينهن گوناٺا رک جمع ڪري، ان کي پنهنجين ٻنين ۾ پکيڙي ڇڏيندا هئا. ان کان علاوه، اهي ڪجهن جون شاخون بہ ٻنين ۾ هڻندا هئا، جي "پام-سنڊي" ڏينهن پاڪ ڪيل هونديون هيون. ساڳئي وقت اهي اڌوريون سڙيل لٺيون بہ ٻنين ۾ کوڙيندا هئا، جي "گڊفرائيڊي" تي ساڙيل هونديون هيون. اهي سڀ ڪم فقط ٻنين کي ڳڙي جي وسڪارن کان محفوظ رکڻ لاءِ ڪيا ويندا هئا. سوابيا جي ڪن حصن ۾، "ايسٽر" جون باهيون لوهہ، رک يا پٿر جي ذريعي نہ، پر ڪاٺ جي ٻن ٽڪرن کي هڪٻئي سان گسائڻ ذريعي ٻاريون هونديون هيون.

ايسٽر باهين جي رسم مرڪزي ۽ مغربي جرمنيءَ جي سڄي علائقي ۾ اتر کان وٺي ڏکڻ تائين ڦهليل معلوم ٿئي ٿي. ساڳي ئي رسم اسان کي هالنڊ ۾ بہ نظر اچي ٿي، جتي بلند ترين جاين تي مچ ٻاريا ويندا هئا ۽ اتان ڇا ماڻهو انهن جي چوڌاري نچندا

هئا ۽ پرندڙ ٽانڊن مٿان ٽپا ڏيندا هئا. هيٺي پڙ، جرمنيءَ وانگر، باه
ٻارڻ جو سازوسامان نوجوان ساٿهو گهرگهر مان پني ڪٺو ڪندا
هئا. سڀڻ جي گهڻن حصن ۾ ”ايسٽر شام“ ڏينهن هر طرف ٽوٽڪا،
ڦٽاڪا ۽ آتشبازيءَ جون ٻيون شيون ساڙي اُڏايون وينديون آهن
۽ ٽڪرين ۽ اوچن دڙن مٿان باهه جا وڏا مچ ٻاريا ويندا آهن.
ڪن ساٿهن جو خيال آهي ته انهيءَ رسم ادا ڪرڻ جو مقصد
”ٽرول“ ۽ ٻين بد روحن کي ڀڄائي ڪڍڻ جو هوندو آهي، جي
انهيءَ موسم ۾ خاص طرح شرارت تي ڪمرڪشي ٻيهندا آهن.

٣- **بيلٽين باهيون:** اڳئين زماني ۾ اسڪاٽلنڊ جي مرڪزي
اتانهن پٽن ۾ بيلٽين باهين جي نالي سان مشهور باهه جا وڏا مچ
مئي مهيني جي پهرينءَ تاريخ تي گهڻن سالن سوڻن سان ٻاريا
ويندا هئا، جن ۾ انساني قربانين جا نشان خاص طور بلڪل صاف
۽ اڻ منجهيل نظر اچن ٿا. باهه جي اهڙن مچن ٻارڻ جي رسم
ارڙهينءَ صديءَ جي ڇيڙ حصي تائين مختلف هنڌن تي هلندي آئي
۽ انهيءَ رسم جا انهيءَ زماني جي مصنفن جيڪي بيان ڏنا آهن،
سي خود اسان جيءَ ملڪ ۾ ڦهليل قديم وهم پرستيءَ جي هڪ
اهڙي عجيب و غريب ۽ حيرت ۾ وجهندڙ تصوير پيش ڪن ٿا،
جو آءٌ انهن کي سندن الفاظن ۾ ئي دوباره ڇپيان ٿو. اهڙن بيانن
مان سڀني کان زياده مڪمل، اسان کي جان راسي وتان ورثي ۾
مليو آهي، جو ڪريف جي نزديڪ آڪٽرٽاير جو زميندار، برنس
جو محسن ۽ سروالٽر اسڪاٽ جو دوست هو. هو چوي ٿو: ”پر
ڊروئڊي مذهب وارن جي سڀني کان زياده قابل غور آها تقريب
آهي، جنهن کي ”بيلٽين“، يا ”مئي- ڊي“ چيو وڃي ٿو ۽ جا
ٿوروئي زمانو اڳ عجيب و غريب رسمن سان اتانهن پٽن تي

ملهائي ويندي هئي...... معلوم ٿئي ٿو ته ڊروئڊي مذهب وارن جي پين ”عام پوڄائن وانگر، ”بيلٽين“ تقريب پڻ ٽڪرين يا اتانهن دڙن تي ملهائي ويندي هئي. اهي ماڻهو سمجهن ٿا ته اها هستي، جنهن جو مندر هيءَ سڄي ڪائنات آهي، ڪنهن به اهڙي گهر ۾ سڪونت اختيار ڪرڻ کي پنهنجي بي عزتي سمجهي ٿي، جو انساني هٿن سان ٺاهيو ويو هجي. انهن جون قربانيون، ان ڪري کليل هوا ۾، گهڻو ڪري ٽڪرين جي چوٽين تي، پيش ڪيون وينديون هيون، جتان کين قدرت جو بهترين نظارو ڏسڻ ۾ ايندو هو ۽ جتي اهي ٻاڻ کي حرارت ۽ ڪائناتي نظم ۽ ضبط جي مرڪز (سج) جي وڌيڪ قريب محسوس ڪندا هئا ۽، روايت مطابق، اتانهن پٽن ۾ انهيءَ تقريب ملهائڻ جو طريقو گذريل هڪ سو سالن تائين ساڳيو ئي هو. پر وهم پرستيءَ جي زوال بعد، هر هڪ ڳوٺڙي اندر اها تقريب ڪنهن نه ڪنهن ٽڪريءَ يا اهڙي دڙي تي ملهائي ويئي ٿي، جنهن جي چوڌاري سندن چوپايو مال چرندو هجي. ڳوٺ جا نوجوان صبح ٿيڻ سان انهيءَ هنڌ پهچندا هئا ۽ هڪ خندق کوٽي، ان جي پاسي کان پيل سنيءَ جي دڙي جي چوٽيءَ تي گاهه وڇائي، ماڻهن جي ويهڻ جي جاءِ ٺاهيندا هئا. دڙي جي وچ تي ڪاٺيون يا ٻرڻ جو ٻيو ڪو سامان رکيو ويندو هو، جنهن کي انهيءَ قديم زماني جا ماڻهو ’ٽين-ايجين‘- يعني ’ضرورت واري باهه‘ سان ٻاريندا هئا. جيتوڻيڪ گذريل چند سالن کان ولي اهي رواجي باهه سان ئي مطمئن رهيا آهن، ان جي باوجود اسين هيٺ ان جي طريقي جو بيان ڪنداسون، ڇاڪاڻ ته هن کان پوءِ معلوم ٿيندو ته ڪن غير معمولي هنگامي حالتن ۾ اڃا تائين ”ٽين-ايجين“ کان ڪم ورتو ويندو آهي.

”انهيءَ تقريب کان هڪ رات اڳ، سڄي ڳوٺ جون باهيون احتياط سان گل ڪيون وينديون هيون ۽ ٻئي ڏينهن صبح جو انهيءَ مقدس باهه کي جاڳائڻ جو ساز و سامان تيار ڪيو ويندو هو. انهيءَ باه پارڻ جو سڀني کان زياده قديم طريقو اهو پيو معلوم ٿئي، جو اسڪائي، سِل ۽ ٽائري ٽالي پيٽن ۾ اختيار ڪيو ويندو هو. شاهه بلوط جي ڪاٺ جو هڪ پراڻو پنڊ هٿ ڪيو ويندو هو، جنهن جي وچ ۾ هڪ سوراخ ڪيو ويندو هو. پوءِ ساڳئي ئي ڪاٺ جي هڪ قسم جي پيچدار منڊيئڙي جي ٻچڙي انهيءَ پنڊ جي سوراخ ۾ وڌي ويندي هئي. پر ملڪ جي اندروني علائقن ۾ انهيءَ مقصد لاءِ مختلف قسمن جا اوزار استعمال ڪيا ويندا هئا. اُتي وري سائيءَ ڪاٺيءَ جي هڪ چوڪٺ استعمال ڪئي ويندي هئي، جنهن جي صورت چورس هوندي هئي ۽ جنهن جي وچ ۾ ڪاٺيءَ جي هڪ آهڙي پٽي لڳل هوندي هئي، جنهن جي ٻنهي ٻچڙين وٽ ڦيٽن جي ڪامن جهڙيون ڪاٺيون لڳل هونديون هيون. ڪن هنڌن تي ٽي دفعا ٽي ٽي ماڻهو ۽ ڪن ٻين هنڌن تي ٽي دفعا نو نو ماڻهو واري وٺيءَ سان انهيءَ منڊيئري يا ڦيٽي جهڙيءَ ڪاٺيءَ کي ڦيرائڻ لاءِ گهربا هئا. جيڪڏهن منجهائن ڪو به ماڻهو قتل، زناه، چوريءَ يا ٻئي ڪنهن پست اخلاق واري ڏوهه ۾ ماخوذ ٿي چڪو هوندو هو، ته هيئن سمجهيو ويندو هو ته يا ته باهه پرندي ئي ڪانه يا جيڪڏهن ٻري پوندي ته اها دستوري خوبين کان خالي هوندي. جيئن ئي سخت رڳڙ سبب چڻنگون نڪرڻ شروع ٿينديون هيون، تيئن اهي پراڻن ’برچ‘ وڻن تي اڀرندڙ سيئور جهڙي هڪ چيز ان جي پرسان رکندا هئا، جنهن کي باهه ڏاڍي جلد لڳندي آهي. انهيءَ

باهہ کي ائين سمجھيو ويندو هو، تہ جڻ اها سڌي سنئين آسمان مان حاصل ڪئي ويئي هئي جنھن ڪري ان سان قسم قسم جون خوبيون وابستہ ڪيون وينديون هيون. انھيءَ باهہ کي جادوءَ جنتر جي بد اثر کان محفوظ رهڻ جو يڪ تڪ ذريعو ۽ انسانن ۽ حيوانن جي نسل سان جيڪي بہ بيماريون لاڳو آهن، تن جو شاهي علاج، سمجھيو ويندو هو. انھيءَ ئي باهہ جي وسيلي، ائين بہ سمجھيو ويندو هو، تہ سخت کان سخت زهر جو اثر بہ زائل ٿي ويندو.

”باهہ جي مچ کي ’ٽين - ايجين ، سان روشن ڪرڻ کان پوءِ، سڀ ماڻھوان تي پنھنجا طعام تيار ڪرڻ کي لڳي ويندا هئا. جڏهن اهي ڪاڏو ڪائي فارغ ٿيندا هئا، تڏهن راڳ ڳائي ۽ باهہ جي مچ جي چوڌاري نچي، پاڻ کي ٿوريءَ دير لاءِ وندرائيندا هئا. سڄي کيل ۽ تماشي جي اختتام وقت، جيڪو ماڻھو مجلس جو منتظم هوندو هو، سو هڪ وڏو ڪيڪ آڻي حاضرين جي اڳيان رکندو هو، جو آنن سان پڪل هوندو هو ۽ جنھن جون ڪناريون لھردار هونديون هيون. انھيءَ ڪيڪ کي ’ اٿم بوناڪ بيلٽائين ، يعني، بيلٽين جي تقريب جو ڪيڪ سڏيو ويندو هو. ان کي ٽڪرا ٽڪرا ڪري، ڪافي مقدار ۾ حاضرين ۾ تقسيم ڪيو ويندو هو. انھيءَ ڪيڪ جو هڪ خاص ٽڪر هوندو هو جو، جنھن کي ملندو هو، تنھن کي ’ ڪئلييچ بيلٽين ، يعني ’ بيلٽين جي پوڙهي عورت سڏيو ويندو هو، جو هڪ هتڪ آميز اصطلاح هو. جڏهن حاضرين کي خبر پوندي هئي تہ اهو ماڻھو ڪھڙو هو، تڏهن انھن مان ڪجھہ ماڻھو اٿي، کيس پڪڙي، باهہ ۾ اڇلائڻ جو سانگ رچائيندا هئا، پر جڏهن اڪثر ماڻھو اچي

وچ ۾ پوندا هئا، تڏهن ان کي ڇڏيو ويندو هو. ڪن هنڌن تي ان کي زمين تي اهڙيءَ طرح ليٽايو ويندو هو، ڄڻ ته ڪيس ٽڪرا ٽڪرا ڪيو ويندو. بعد ۾، ڪيس آنن جي ڪلن سان ڪٽيو ويندو هو ۽ اهو ماڻهو سڄي سال تائين اهو برو لقب کنيون گهمندو هو. جيستائين اها محفل ماڻهن جي حافظي ۾ تازي رهندي هئي، تيستائين اهي ڳالهائڻ ۾ اهڙو نمونو ڪندا هئا، ڄڻ ته ويچارو 'ڪئليچ بيلٽين، مري ويو هو.'"

اولهندي پرٿ شاير جي ڪئلينڊر نالي هڪ خوبصورت ضلعي ۾ اها رسم ارڙهينءَ صديءَ جي آخرين سالن تائين اڃا به ادا ڪئي ويندي هئي. انهيءَ زماني جي هڪ پادريءَ ان جو هيئن بيان ڪيو آهي: "مئي مهيني جي پهرئين ڏينهن تي، جنهن کي 'بيلٽن' يا 'بالٽن' ڏينهن سڏيو ويندو آهي، هرهڪ شهر يا واهڻ جا ڇوڪرا ٻاهر ٻنين ۾ وڃي ملندا آهن. اتي پهچي، اهي زمين ۾ گول صورت جي هڪ خندق کوٽيندا آهن، جنهن جو گهيرو ايتري قدر وڏو هوندو آهي، جو ان جي اندرئين طرف جيڪا ساوڪ سان پريل ڌرتيءَ جي هڪ گول ميز ٺهي پوندي آهي، تنهن تي سڀ حاضرين آسانيءَ سان ويهي سگهندا آهن. ان جي وچ ۾ اهي باهه ٻاريندا آهن ۽ پوءِ آنن، کير ۽ ڪسٽارڊ، پائوڊر سان هڪ قسم جي کيرڻي تيار ڪندا آهن. اهي جَوَن جو اٽو ڳوهي، انهيءَ باهه جي ٽانڊن مٿان ٽوپي رکي، هڪ ڪيڪ پچائيندا آهن. جڏهن کيرڻي کائي پوري ڪندا آهن، تڏهن اهي ڪيڪ کي اوترن ٽڪرن ۾ تقسيم ڪندا آهن، جيترا ماڻهو موجود هوندا آهن ۽ ڪوشش ڪري انهن ٽڪرن جي ماپ ۽ شڪل هڪ جيتري ۽ هڪ جهڙي رکندا آهن. انهن ٽڪرن سان

هڪ کي ڪوئلو مکيندا آهن، تانجو اهو ٽڪر، سڄو سارو سياهه ٿي پوندو آهي. ڪيڪ جا سڀ ٽڪر گڏي، هڪ ٽوپلي ۾ وڌا ويندا آهن ۽ حاضرين مان هرهڪ اکيون ٻوٽي ٽوپلي مان پنهنجو حصو ٻاهر ڪڍندو آهي. جيڪو ماڻهو ٽوپلو جهليندو آهي، تنهن کي آخرين بچيل ٽڪر ملندو آهي. جيڪو ماڻهو اهو ڪارو ٽڪر ڪڍندو آهي، سو 'ايماندار' هوندو آهي ۽ ان کي 'بعال' جي نالي ۾ قربان ٿيڻو پوندو آهي، جو ته کيس هلندڙ سال کي انسان ۽ حيوان جي خوراڪ جي جهجهي پيداوار ذريعي سڪر ۽ سٺائيءَ واري ڪرڻ لاءِ پنهنجي قربانيءَ سان راضي ڪرڻو هوندو آهي. هن باري ۾ ڪو به شڪ ڪونهي ته ڪنهن زماني ۾ اهي غير انساني قربانيون هن ملڪ ۽ مشرق ۾ سچ پچ ڏنيون وينديون هيون، جيتوڻيڪ هينئر اهي قربانيءَ جي ڪم کي درگذر ڪن ٿا ۽ فقط "ايماندار" کي باهه جي مٿان ٽي دفعا ٽپڻ ڏيڻ لاءِ مجبور ڪن ٿا، ان کان پوءِ انهيءَ تقريب جون رسمون ختم ٿين ٿيون."

ٿامس پينٽ، جنهن سنه ١٧٦٩ع ۾ پرٿشاير جو سفر ڪيو هو، سو اسان کي ٻڌائي ٿو ته "مئي مهيني جي پهرئين ڏينهن تي هرهڪ ڳوٺ جا ڌنار ۽ زميدار پنهنجي پنهنجي 'بل - ٽين'، يعني ذيهاتي قربانيءَ جي تقريب منعقد ڪندا آهن. اهي زمين ۾ هڪ چورس خندق کوٽي، وچ ۾ ڌرتيءَ جو ٽڪر ڇڏي ڏيندا آهن؛ انهيءَ وچين ٽڪر تي اهي باهه جو هڪ وڏو مچ ٻاريندا آهن، جنهن تي اهي آنن، مکڻ، جوَن جي اٽي ۽ کير مان هڪ رٻ تيار ڪندا آهن؛ ۽ انهيءَ رٻ جي جزن جي قريب بيئر ۽ وسڪيءَ جو وڏو مقدار پڻ آڻي رکندا آهن، ڇاڪاڻ ته محفل ۾ شريڪ ٿيل ماڻهن مان هرهڪ کي

اُن ۾ ڪجھ نہ ڪجھ حصو شامل ڪرڻو پوندو آهي. تقريب جي رسمن جي شروعات، رب جي ٿوري حصي ڪي نذراني طور ڌرتيءَ تي هارڻ سان ٿيندي آهي. ان کان پوءِ هر ماڻهو جَوَن جي اٽي مان ٺهيل هڪ هڪ ڪيڪ هٿ ۾ کڻندو آهي، جنهن تي چورس شڪل جا نَوَ ننڍا سُتڪا ٺهيل هوندا آهن، جن مان هرهڪ ڪنهن نہ ڪنهن اهڙيءَ خاص هستيءَ جي نالي ۾ ارپڻ ٿيل هوندو آهي، جنهن کي اهي پنهنجن ڍورن جي وڌڻ ۽ ڏٿڻ جي محافظ طاقت سمجهندا آهن يا ڪنهن اهڙي خاص جانور جي نالي ۾ هوندو آهي، جو سندن ڏٿن جو سچو پچو ناس ڪندڙ هوندو آهي. پوءِ، هرهڪ ماڻهو پنهنجو منهن باهہ ڏانهن ڦيرائي، ڪيڪ تان هڪ سُتڪو ڀڃي ۾ پنهنجي ڪلهي پٺيان اڇلائي، هيٺن چوندو آهي تہ ”هيءَ آءٌ توکي ٿو ڏيان، تون منهنجن گھوڙن کي حفاظت سان رکجانءِ؛ هيءَ توکي، تون منهنجيون رڍون بچائجانءِ؛ عليٰ هٰذالقياس. ان کان پوءِ اهي ساڳي رسم خطرناڪ جانورن جي نالي ۾ هن طرح ادا ڪندا آهن: ”هيءَ آءٌ توکي ٿو ڏيان، اي لومڙ! منهنجن رڍن جي ٻچن کي ڇڏي ڏجانءِ؛ هيءَ توکي، اي ٿاڪرو ڪانءَ! هيءَ توکي، اي عقاب!“ جڏهن اها رسم پوري ٿي ويندي آهي، تڏهن اهي رب کائڻ شروع ڪندا آهن ۽ دعوت جي ختم ٿيڻ کان پوءِ، باقي جيڪي بہ بچندو آهي، سو بہ اهڙا ماڻهو ڪٺي وڃي لڪائي ايندا آهن، جن کي خاص طور انهيءَ مقصد لاءِ چونڊيو ويندو آهي. پر پٺي آرتوار تي اهي وري اچي جمع ٿيندا آهن ۽ پهرينءَ محفل جي باقي بچيل شين کي کائي، کپائي پورو ڪندا آهن.“

ارڙهين صدي عيسويءَ جي هڪ پٺي مصنف بہ پرٿ شاير

جي لاگيئريٽ ضلعي ۾ ”بيل-ٽين“ تقريب ملهائڻ جي طريقي جو بيان ڪيو آهي. هو چوي ٿو: ”قديم طرز واري ڪئلينڊر جي مئي مهيني جي پهرئين ڏينهن تي، ”بيلٽين“ نالي هڪ تقريب سال بسال ملهائي ويندي آهي. اها تقريب گهڻو ڪري ڳنوار ملهائيندا آهن، جي ڪوڙين جي تعداد ۾ ٻنين اچي جمع ٿيندا آهن، جتي اهي ڪڙهيل کير ۽ آنن مان پنهنجي لاءِ کاڌو تيار ڪندا آهن. اهو طعام، اهي هڪ قسم جي ڪيڪن سان گڏ کائيندا آهن، جي خاص طور انهيءَ موقعي لاءِ ٺاهيا ويندا آهن ۽ جن جي مٿان ”ٽٽن“ جهڙيون ننڍڙيون ڳوڙهيون ٺهيل هونديون آهن، جي ڪيڪن کان مٿي ٻيٺل هونديون آهن.“ انهيءَ پوئين بيان ۾ ٻاهه جي سچن جو ڪوبه ذڪر ڪيل ڪونهي، پر امڪان آهي ته ٻاهه جا مچ روشن ڪيا ويندا هجن، ڇاڪاڻ ته مٿئين مصنف جو هڪ همعصر اسان کي ٻڌائي ٿو ته ڪرڪميڪائيل ضلعي ۾، جو لاگيئريٽ ضلعي سان اوپر طرف مليل هو، ٻنين ۾ ٻاهه ٻارڻ ۽ پهرين مئي تي هڪ مقدس ڪيڪ تيار ڪرڻ جي رسم سندس وقت ۾ بلڪل سرد ڪانه ٿي چڪي هئي. اسين هيءُ قياس ڪري سگهون ٿا ته اڳئين زماني ۾ مٽڪڻ وارو ڪيڪ ”بيلٽين جي پوڙهي عورت“ کي منتخب ڪرڻ يا ٻاهه جي شعلن ۾ سڙي مرڻ لاءِ صدقي جي ٻڪري جي فيصلي ڪرڻ لاءِ ڪم آندو ويندو هو. انهيءَ رسم جو نشان، شايد پهرئين مئي تي جَوَن جي اٽي مان خاص قسم جي ڪيڪن-تيار ڪرڻ ۽ کين منجهند جي قريب ٽڪرين جي لاهين تان هيٺ اڇلائڻ جي رسم ۾ باقي رهيل معلوم ٿئي ٿو، ڇاڪاڻ ته هيٺ سمجهيو ويندو هو، ته جنهن ماڻهوءَ جو

ڪيڪ هيٺ ڪسڪندي تني پوندو، سو بد بخت ٿيندو يا انهيءَ سال جي دوران ۾ مري ويندو. اهي ڪيڪ، دستوري نموني سان تيار ڪيا ويندا هئا، پر انهن کي آنن، کير يا ملائيءَ ۽ "اوٽس" جي اٽي جي پنڙيءَ آميزش ۾ پوڙيو ويندو هو. معلوم ٿئي ٿو تہ اها رسم انورين - شاير ۾ ڪنگسيءَ وٽ يا ان جي قريب اڃا بہ عام آهي.

اسڪاٽلنڊ جي اتر اوڀر ۾ "بيلٽين" باهيون ارڙهين صدي عيسويءَ جي پوئين اڌ واري زماني تائين بہ ٻاريون وينديون هيون. مختلف ٻنين جا ڏنار خشڪ ڪاٺيون جمع ڪري، باه ٻاريندا هئا ۽ ٻرندڙ مچ جي چوڌاري، "ڏاڪڻين طرف" کان شروعات ڪري، ٽي ڦيرا پائيندا هئا. پر هن علائقي ۾، بعد جي هڪ اختياريءَ مطابق، "بيلٽين" باهيون قديم طرز واري ڪئلينڊر جي مئي مهيني جي پهرينءَ تاريخ تي نہ، پر ٻيءَ تاريخ تي ٻاريون وينديون هيون. ساڻهن جو عام اعتقاد هوندو هو تہ انهيءَ شام ۽ رات جو ڏائڻيون ٻاهر گهمنديون ڦرنديون هيون ۽ چوپائي مال تي جادو ڪرڻ ۽ سندن کير چورائڻ ۾ مصروف رهنديون هيون. سندن شرارتن جي علاج ڪرڻ لاءِ (١)"رووان - ٽري" ۽ (٢)"ووڊ - بائين" نالي ٻن وڻن، پر خاص طور "رووان - ٽري" جا ڇوڏا مال جي واڙن جي دروازن ۾ لٽڪايا ويندا هئا ۽ هر هڪ ڪڙمي ۽ جهوپڙي نشين باهہ جا مچ ٻاري ڇڏيندو هو. مختلف قسمن جا ڳاه، پلال

(١) "رووان ٽري (Rowan Tree) هڪ جابلو وڻ، جو اسڪاٽلنڊ جي پهاڙين ۾ گهڻو ٿيندو آهي.

(٢) هڪ قسم جي جهنگلي جڙي ٻوٽي.

۽ جهنگلي ٻوٽن جي ڪاٺين جا ڍير گڏ ڪيا ويندا هئا، جن کي شام ٿيڻ کان ٿورو پوءِ باهه لڳائي ويندي هئي. هڪ طرف، ڪي تماشائي پرندڙ گاهه ۽ ڪاٺين کي هيٺ مٿي ڪندا هئا، ته ٻئي طرف ڪي ٻيا ماڻهو لوهه جي ڏنداڙين يا لڪڻن تي پرندڙ سچ مان ٿوري باهه کڻي هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙندا هئا ۽ ان کي جيترو ٿي سگهندو هين، اوترو زياده مٿي جهليندا هئا. انهيءَ وچ ۾ نوجوان ماڻهو باهه جي چوڌاري نچندا هئا يا ڊونهين وچان ڊوڙندا ۽ رڙيون ڪندا، هيئن چوندا هئا ته ”اي باهه! ڏائڻين کي ساڙي خاڪ ڪر، باهه! باهه! ڏائڻين کي ساڙ“. ڪن ضلعن ۾ ”اوٽس“ يا جَوَن جي اٽي سان رڪ ملائي، هڪ وڏو گول ڪيڪ تيار ڪيو ويندو هو. جڏهن ٻارڻ جون ڪاٺيون ۽ گاهه وغيره سڀ سڙي رک ٿي ويندا هئا، تڏهن ماڻهو انهيءَ رک کي دور دور تائين ٽيڙي پکيڙي ڇڏيندا هئا ۽ جڏهن رات بلڪل اونداهي ٿي ويندي هئي، تڏهن اهي انهيءَ رک کي پيرن سان اُڏائيندا هيئن چوندا هئا ته ”باهه! ڏائڻين کي ساڙ!“

هيبرائيڊس ٻيٽن ۾ ’بيلٽين‘ ڪيڪ انهيءَ ڪيڪ کان ننڍو هوندو آهي، جو سينٽ ميڪائيل جي تقريب تي ٺاهيو ويندو آهي، پر ان جي ٺاهڻ جو طريقو ساڳيوئي هوندو آهي. اهو ڪيڪ يوئيسٽ ۾ هن وقت ڪونه ٺاهيو ويندو آهي، پر فادر ائلن نالي هڪ پادري چوي ٿو ته کيس ياد آهي ته اٽڪل پنجويهه سال اڳ هن پنهنجيءَ ڏاڏيءَ کي اهڙو ڪيڪ ٺاهيندي ڏٺو هو. پهرين مٿي تي پنير پڻ ٺاهيو ويندو هو، جنهن کي ڪير مان ٺهندڙ سينسي شين کي جادوءَ جي اثر کان بچائڻ لاءِ، ايندڙ سال جي ”بيلٽين“ تقريب تائين محفوظ رکيو ويندو هو. معلوم ٿئي ٿو

۽ "بيلٽين" رسمون هتي به اهڙيون ئي هيون، جهڙيون ٻين سيٽي هنڌن تي هونديون هيون. هرهڪ باهه گل ڪئي ويندي هئي ۽ ٽڪريءَ جي چوٽيءَ تي هڪ وڏو ڍانڍ ٻاريو ويندو هو، جنهن جي چوڌاري چوپائي مال کي سج طرف ڦيريون ڏياريون وينديون هيون، ته جيئن اهي سڄي سال تائين بيماريءَ کان محفوظ رهن. هرهڪ ماڻهو انهيءَ ڍانڍ مان ٽوري باهه گهر کڻي ويندو هو، جنهن سان هو پنهنجي گهر جي نئين باهه روشن ڪندو هو.

ويلس ۾ ٻڻ مئي مهيني جي شروعات ۾ "بيلٽين" باهين ٻارڻ جي رسم ادا ڪئي ويندي هئي، پر جنهن ڏينهن اهي باهيون ٻاريون وينديون هيون، سو مئي مهيني جي پهرينءَ تاريخ کان وٺي ٽينءَ تاريخ تائين ڦرندڙ گهڙندڙ هوندو هو. باهه جو شعلو ڪڏهن ڪڏهن شاه بلوط جي ڪاٺيءَ جي ٻن ٽڪرن جي رڳڙ ذريعي ڪڍيو ويندو هو، جيئن هيٺئين بيان مان معلوم ٿئي ٿو: "باهه هن طرح ٻاري ويندي هئي. نَوَ ڄڻا پنهنجن کيسن کي اونڌو ڪري ٻاهر ڪڍندا هئا ۽ هيءَ خاطري ڪندا هئا ته سندن بدن تي ڪو به پئسو، پائي يا ڌاتوءَ جو ڪو به ٽڪر باقي ڪونه رهيو هو. پوءِ اهي ٻيلي ڏانهن ويندا هئا ۽ نون قسمن جي وڻن جون ڪاٺيون جمع ڪندا هئا. پوءِ اهي انهن کي انهيءَ جاءِ ڏانهن کڻي ويندا هئا، جتي ڪين باهه ٻاري هوندي هئي. انهيءَ هنڌ نرم زمين ۾ هڪ گول کڏ کنئين ويندي هئي ۽ اهي ڪاٺيون ان مٿان آرپار رکيون وينديون هيون. گول کڏ جي چوڌاري ماڻهو بيهي اها ڪارروائي ڏسندا هئا. نون ماڻهن مان هڪ ڄڻو، پوءِ، شاه بلوط جي ڪاٺيءَ جا ٻه ٽڪر کڻي، هڪ ٻئي سان گسائيندو هو، تانجو انهن مان باهه نڪرندي هئي. اها باهه انهن ڪاٺين کي ڏني ويندي

هئي ۽ ٿوريءَ ئي ويرم کان پوءِ هڪ وڏو سچ پرڻ شروع ٿيندو هو. ڪڏهن ڪڏهن هڪ ٻئي جي پرسان ٻہ باهيون ٻاريون وينديون هيون. اهي باهيون، خواہ ٻہ هونديون هيون يا هڪ، "ڪوئلسرٽ" يا باهہ جي سچ جي مقدس نالي سان سڏيون وينديون هيون. "اوتس" جي اچي اٽي ۽ ڪڻڪ جي ناسي اٽي مان جدا جدا ٿهيل گول ڪيڪن کي چئن چئن ٽڪرن ۾ تقسيم ڪري، اٽي جي ڳوڻ ۾ وڌو ويندو هو ۽ حاضرين مان هر هڪ کي ڳوڻ منجهان هڪ ٽڪر ٻاهر ڪڍڻو هوندو هو. ڳوڻ ۾ باقي بچيل آخرين ٽڪر ڳوڻ جهلڻ واري جي قسمت ۾ ايندو هو. اهڙي هر هڪ ماڻهوءَ کي، جنهن جي هٿ ۾ ڪڻڪ جي اٽي واري ڪيڪ جو ٽڪر ايندو هو، باهہ جي مٿان ٽي دفعا ٽپڻو پوندو هو يا وري ڪيس ٻن باهين جي وچ مان ٽي دفعا ڊوڙڻو پوندو هو، ڇاڪاڻ تہ اُتان جا ماڻهو سمجهندا هئا تہ انهيءَ ذريعي سان هلندڙ سال ۾ ڀرپور فصل ٿيندا. جن ماڻهن کي انهيءَ آزمائش مان گذرڻو پوندو هو، تن جون دانهون ۽ ڪوڪون دور دور تائين ٻڌڻ ۾ اينديون هيون ۽ جئين اهي ماڻهو، جن کي ڪڻڪ جي اٽي جي ڪيڪ جا ٽڪر هٿ ايندا هئا، شعلن جي مٿان ٽي دفعا ٽپ ڏيندا هئا يا ٻن باهين جي وچ مان ٽي دفعا ايندا ۽ ويندا هئا، تئين "اوتس" جي ڪيڪ وارن ٽڪرن جا مالڪ خوش ٿي ڳائيندا، نچندا ۽ تاڙيون وڄائيندا هئا."

ماڻهن جو هيءُ اعتقاد، تہ باهہ جي سچن مٿان ٽي دفعا ٽپڻ يا انهن جي وچان ٽي دفعا ڊوڙڻ سان، کين پلي فصل جي خاطري ٿيندي، قابل غور آهي. جنهن طريقي سان اهو نتيجو رونما ٿيندڙ سمجهيو ويندو هو، تنهن ڏانهن ويلس جي لوڪ - ڪٿائن

جي هڪ ٻئي ماهر مصنف به اشارو ڪيو آهي، جنهن جي قول مطابق ماڻهن جو هي ويساهه هو ته "سئي مهيني" يا "وچ اونهاري" ۾ جيڪي باهين جا مچ ٻاريا ويندا، سي ٻنين کي جادوءَ جي شر کان بچائيندا، جنهن ڪري فصل ڀلا ٿيندا. رک کي پڻ جادوءَ جي خلاف، ٽوٽڪي هئڻ جي حيثيت ۾ قيمتي سمجهيو ويندو هو." چنانچه، معلوم ٿئي ٿو ته ماڻهو ائين سمجهندا هئا ته باهين جي گرمي زمين اندر ٻجن جي واڌاري ۾ تيزي پيدا ڪري، سڌيءَ طرح نه، پر جادوءَ جي اثر کي زائل ڪري يا شايد ڏائڻين جي جسمن کي ساڙي، اڻ سڌيءَ طرح ٻنين کي ڀلو ڪندي.

معلوم ٿئي ٿو ته "بيلٽين" باهيون آئرلنڊ ۾ به ٻاريون وينديون هيون، چاڪاڻ ته ڪورمئڪ "يا سندس نالي ۾ ٻيو ڪو چوي ٿو ته 'بيلٽين' کي 'نصيب واري باهه' يا ٻن باهين' جا نالا به ڏنا ويا هئا، جي 'ايرن' ۾ مقيم ڊروئڊ مذهب جا مڃيندڙ وڏن جنترن منترن سان آنهيءَ ڏينهن تي ٻاريندا هئا. هو وڏيڪ چوي ٿو ته اهي ماڻهو چوپائي مال کي پڻ انهن باهين ڏانهن وٺي ايندا هئا ۽ کين ٻن باهين جي وچ مان لنگهائي وٺي ويندا هئا، ته جيئن اهي سڄي سال جي دوران ۾ بيمارين کان محفوظ رهن." سئي مهيني جي پهرينءَ تاريخ تي يا ان کان اڳئين ڏينهن واريءَ شام تي چوپائي مال کي باهه مان يا ٻن باهين جي وچ مان لنگهائڻ جي رسم اسان جي يادگيريءَ واري زماني تائين آئرلنڊ ۾ ادا ٿيندي رهي.

سئي مهيني جو پهريون ڏينهن سڪيڊن جي زياده اندروني ۽ جنوبي علائقن ۾ هڪ وڏيءَ ۽ عام تقريب جو موقعو هوندو آهي.

تقريب جي ڏينهن شام جو سڀني ٽڪرين ۽ اوچن دڙن مٿان باهہ جا وڏا مچ ٻاريا ويندا آهن، جيڪي ٻن پٿرن کي هڪ ٻئي سان ٽڪرائڻ ذريعي روشن ڪيا ويندا آهن. هرهڪ وڏي ڳوٺ کي پنهنجو پنهنجو مچ هوندو آهي، جنهن جي چوڌاري نوجوان ماڻهو گول چڪر ۾ نچندا آهن. پوڙها ماڻهو وري هيءَ جاچ رکندا آهن تہ باهہ جي شعلن جو رخ اتر طرف ٿئي ٿو يا ڏکڻ طرف. پهرينءَ حالت ۾ بهار جي موسم سرد ٿيندي ۽ مقرر وقت کان پوءِ شروع ٿيندي ۽ ٻيئينءَ حالت ۾ اها معتدل ۽ وڻندڙ ٿيندي. بوهيميا ۾ پهرينءَ مئي کان هڪ ڏينهن اڳ واريءَ شام جو، نوجوان ماڻهو ٽڪرين ۽ دڙن تي، رستن جي چونڪن تي ۽ کيتن ۾ باهيون ٻاريندا ۽ سڀني چوڌاري نچندا آهن. اهي ٻرندڙ ٽانڊن مٿان يا شعلن وچان ٽپ ڏيندا آهن. انهيءَ رسم کي ”ڏائڻين کي ساڙڻ“ سڏيو ويندو آهي. ڪن هنڌن تي ڏائڻين جي نمائندگي ڪندڙ هڪ بوتي کي مچ ۾ ساڙيو ويندو هو. اسان کي هيءَ ڳالهہ ياد رکڻي آهي تہ مئي جي شام بدنام ”والپرجس رات“ ئي آهي، جڏهن ڏائڻيون ماڻهن جي نظرن کان پوشيده، دوزخي ڪاروبار سان هرهنڌ هوا ۾ هيڏانهن هوڏانهن اڏامنديون ڦرنديون آهن. ڏائڻين واريءَ انهيءَ رات تي ووئيلٽلنبر جا پار بہ بلند مقامن تي باهہ جا مچ ٻاريندا آهن ۽ مٿانئن ٽپندا آهن. ان کان علاوه، اهي ٻرندڙ ٻوهارن کي هوا ۾ لوڏائيندا يا اڇلائيندا آهن. جيتريءَ دوريءَ تائين باهہ جي مچ جو شعاع پهچندو، اوتري قدر دور دور ٻنين تي رحمت نازل ٿيندي رهندي. ”والپرجس“ رات جو انهن باهين جي ٻارڻ کي ”ڏائڻين کي هڪالي ڪيڻ“ جي نالي سان سڏيو ويندو آهي. مئي مهيني جي پهرينءَ تاريخ

تي (والپرجس رات) ڏائڻين کي ساڙڻ لاءِ باهين ٻارڻ جي رسم ٽائرول، سوريويا، سئڪسني ۽ سليشيا ۾ عام جام ۽ دور دور تائين ڦهليل آهي يا اڄ کان ڪو ٿورو ئي زمانو اڳي تائين عام هئي.

٥- **وچ اونهاري واريون باهيون :** پر، جنهن ڏينهن تي سڄي يورپ اندر باهه جون اهي تقريبون عام طرح گهڻي کان گهڻيون ملهايون ويئون آهن، سو آهي اونهاري جو وڏي ۾ وڏو ڏينهن، يعني ”مڊسمر ايو“ (٢٣ جون) يا ”مڊسمر ڊي“ (٢٤ جون). ”مڊسمر ڊي“ کي سينٽ جان دي بئپٽسٽ جو نالو ڏيئي، عيسائيت جو هلڪو رنگ چاڙهيو ويو آهي، پر اسان کي هن باري ۾ ڪوبه شڪ ڪونهي ته اها تقريب اهڙي زماني جي آهي، جڏهن عيسوي سن اڃا شروع ئي ڪونه ٿيو هو. اونهاري جو وڏي ۾ وڏو ڏينهن، يا ”مڊسمر ڊي“ سج جي گردش جي ايام ۾ وڏيءَ اهميت وارو ڏينهن آهي، جڏهن اهو روشن چراغ آسمان ۾ روز بروز مٿي ۽ اڃا زياده مٿي چڙهڻ کان پوءِ، ڪن ڏينهن لاءِ ساڳئي مقام تي بيهي، اتان کان پوءِ پنهنجي آسماني رستي تان پويان پير ڪري ٿو. هڪ وحشي انسان لاءِ اهڙي گهڙي، جڏهن هو آسماني گنبذ تي ڦرندڙ ان عظيم نوراني چراغن جي سفر جي راه کي غور سان جاچڻ ۽ مٿس خيال ڪرڻ شروع ڪري ٿو، فڪر ۽ انتظار جي حاصل هئڻ کان سواءِ ٻيو ڪوبه مطلب نه ٿي رکي سگهي. هڪ وحشي انسان فطرت جي اٿاهه ڪروڙتي تبديلين جي سامهون، جڏهن ڪيس اڃا پنهنجيءَ بيچارگيءَ ۽ ڪم قوتيءَ جي ڄاڻ حاصل ڪرڻي آهي تڏهن، معلوم ٿئي ٿو ته، هن اهو ئي تصور ڪيو هوندو ته هو سج کي زوال پذير ٿيڻ کان بچڻ ۾ مدد ڏيئي سگهي ٿو، سندس ٿڪل ۽ ٻاٽدن

قدمن کي ٽپي ٽوڻي ڏيئي سگهي ٿو ۽ پنهنجي هٿ ۾ هڪ چراغ جي گل ٿيندڙ سرخ شعاع کي دوباره روشن ڪري، انهيءَ آسماني چراغ کي دوباره روشن ٿيڻ ۾ مدد ڏيئي سگهي ٿو. ٿي سگهي ٿو ته ڪجهه قدر انهيءَ قسم جي خيالن جي بنياد تي اسان جي يورپي ڪڙمين جي "مڊسمر" وارين تقريبن شايد جنم ورتو هجي. سندن بنياد خواه ڪهڙو به هجي، پر آهي رسمون اڄ به ڪرهٔ ارض جي انهيءَ حصي ۾، مغرب طرف آئرلنڊ کان وٺي مشرق طرف روس تائين ۽ اتر طرف ناروي ۽ سئيڊن کان وٺي ڏکڻ طرف اسپين ۽ يونان تائين، عام جام ادا ٿينديون رهن ٿيون. قرون وسطيٰ جي هڪ مصنف مطابق، "مڊسمر" تقريب جون ٽي وڏيون خصوصيتون باهه جا مچ، ٻنين جي چوڌاري مشعلن سان جلوس ۽ ڦيٿي جي لاهيءَ تان پرندڙ ڦيٿو ڦيرائي هيٺ ڪسڪائڻ، هيون. هو ٻڌائي ٿو ته چوڪرا بدبودار دونهين پيدا ڪرڻ لاءِ هڏا ۽ مختلف قسمن جو گند ڪچرو ساڙيندا هئا، ڇاڪاڻ ته سندن اعتقاد موجب، اهو دونهون ڪن اهڙين خطرناڪ بلائن کي آتان ڀڄائي ڪڍندو هو، جي انهيءَ موسم ۾، اونهاري جي گرميءَ سبب جوش ۾ اچي، هوا جي وچ ۾ جنسي ميلاپ ڪنديون هيون ۽ پنهنجا ٻج کوهن ۽ درياهن ۾ اڇلائي، کين زهريلو ڪنديون هيون. هو پرندڙ ڦيٿي جي ڦيرائڻ جي رسم جي هيءَ معنيٰ ڏئي ٿو ته سج، پنهنجي گردش جي عروج تي پهچڻ کان پوءِ هيٺ هيٺ لهڻ شروع ڪري ٿو.

وچ اونهاري جي باهه وارين تقريبن جون اهم خصوصيتون

انهن خصوصيتن سان مشابهت رکن ٿيون، جي بهار وارين اهڙين تقريبن سان وابسته ٿيل اسين ڏسي آيا آهيون. رسمن جي انهن ٻنهي جوڙن جي هڪجهڙائي هيٺين مثالن مان صاف طور ظاهر ٿيندي.

سورهين صدي عيسويءَ جي پهرئين اڌ حصي جو هڪ

مصنف اسان کي مطلع ڪري ٿو ته جرمنيءَ جي قريباً هرهڪ شهر ۽ ڳوٺ ۾ سينٽ جان جي رات جو عام باهه جا مچ پاريا ويندا هئا ۽ پنهي جنسن جا ننڍا ۽ وڏا، جوان ۽ پوڙها انهن جي چوڌاري جمع ٿي، پنهنجو وقت نچڻ ۽ ڳائڻ ۾ صرف ڪندا هئا. انهيءَ موقعي تي ماڻهو ”مگوورٽ“ ۽ ”وروين“ نالن وارن ٻوٽن جا هار پائيندا هئا ۽ ”لارڪسپر“ نالي هڪ ٻوٽي جي ڇڳن وچان، جن کي اهي هٿن ۾ جهليندا هئا، انهيءَ باهه کي ڏسندا هئا. سندن اعتقاد هو ته ائين ڪرڻ سان سندن اکيون سڄي سال جي دوران ۾ تندرست حالت ۾ رهنديون. جيئن هرهڪ ماڻهو اُتان لنگهندو ويندو هو، تئين اهو ”مگوورٽ“ ۽ ”وروين“ کي باهه جي مچ ۾ اڇلائيندو، هيئن چوندو ويندو هو ته ”شل منهنجيون سڀ بد بختيون دور ٿين ۽ هنن ٻوٽين سان گڏ سڙي خاڪ ٿي وڃن.“ لوئر ڪونز وٽ، جو موسيل جي مٿان ٽڪريءَ جي چوٽيءَ تي واقع هڪ ڳوٺ آهي، وچ اونهاري واري اها تقريب هن طرح سلهائي ويندي هئي. سڌيءَ چاڙهيءَ واريءَ ”اسٽرومبرگ ٽڪريءَ“ جي چوٽيءَ تي گاهه ۽ پلال جو ڪجهه مقدار جمع ڪيو ويندو هو. هرهڪ باشندي يا ڪم از ڪم هرهڪ گهر واري کي انهيءَ ڍير لاءِ پلال جو حصو ڏيڻو پوندو هو. رات ٿيڻ وقت، ڳوٺ جا سڀ نر باشندا، مرد ۽ ڇوڪرا، ڪمرڪشي ٽڪريءَ جي چوٽيءَ تي چڙهي ويندا هئا. عورتن ۽ ڇوڪرين کي ساڻن شريڪ ٿيڻ جي اجازت ڪانه هوندي هئي، پر کين لاهيءَ جي اڌ وٽ واقع، هڪ چشمي وٽ ويهڻو پوندو هو. ٽڪريءَ جي چوٽيءَ تي هڪ زبردست ڦيٿو ويٺو هوندو هو، جو سڄو سارو انهيءَ پلال ۾ ويڙهيل هوندو هو، جنهن ۾ سڄي ڳوٺ

وارن جو حصو شامل هوندو هو. باقي پلال مان مشعلون ٺاهيون وينديون هيون. ڦيٽي جي ٻنهي طرفن کان ڏن فوٽن جي ڊيگهه جون ڪامون ٻاهر نڪتل هونديون هيون، جي ڦيٽي جي هيٺ لهڻ وقت، ڇوڪرن جي هٿن ۾ هڪ قسم جي دستن جو ڪم ڏينديون هيون، جن کي جهلي اهي ڦيٽي کي پوري رستي تان هيٺ لاهيندا هئا. پر واري ”سيرڪ“ نالي هڪ شهر جو ميئر، جنهن کي سندس خدمتن لاءِ هميشه آلو بخارن جو هڪ ٽوڪرو ڏنو ويندو هو، مقرر اشارو ڏيندو هو، هڪدم هڪ ٻرندڙ مشعل ڦيٽي کي ڏيکاري ويندي هئي ۽ جيئن ئي اُن مان باه جا شعلا بلند ٿيندا هئا، تيئن ئي جوان، قوي الجثه ۽ تيز رفتار ڇوڪرا ڦيٽي جي ٻنهي دستن کي پڪڙي، اُن سان گڏ لاهيءَ تان هيٺ ڊوڙڻ شروع ڪندا هئا. هڪ وڏو شور برپا ٿي ويندو هو. هرهڪ مرد ۽ ڇوڪرو ٻرندڙ مشعل هٿن ۾ جهلي، مٿي هوا ۾ اڏائيندو رهندو هو ۽ اها خبرداري ڪندو هو ته جيسين ڦيٽو ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان گسڪندو هيٺ پهچي، تيسين سندس مشعل روشن رهي. جيڪي جوان مرد ڦيٽي جي رهنمائي ڪندا هئا، تن جو وڏو مقصد اهو هوندو هو ته ٻرندڙ ڦيٽي کي سڌو ئي موسيل جي پاڻيءَ ۾ وڃي اڇلائجي، پر اهي پنهنجيءَ ڪوشش ۾ تمام مشڪل ڪامياب ٿيندا هئا، ڇاڪاڻ ته رستي تي جيڪي انگور جون وليون هونديون هيون، سي جيئن ته لاهيءَ جي اڪثر حصي تي ڇانيل هيون، ان ڪري اهي سندن رفتار ۾ رڪاوٽ ثابت ٿينديون هيون ۽ نديءَ تائين پهچڻ کان اڳي ئي ڦيٽو گهڻو ڪري سڙي، وسامي ويندو هو. جيئن اهو ڦيٽو چشمي وٽ بيٺل عورتن ۽ ڇوڪرين جي پاسي کان ترڪندو ۽ ڦرندو لهندو ويندو هو، تيئن اهي خوشيءَ

جا نعرا بلند ڪنديون هيون، جن جي جواب ۾ جبل جي چوٽيءَ تي بيٺل مرد به نعرا بلند ڪندا هئا. انهن نعرن جي جواب ۾ وري پاسي وارن ڳوٺن جا رهاڪو به جواب ڏيندا هئا، جي موسيل نديءَ جي پرينءَ پر تي پنهنجين ٽڪرين تان بيهي انهيءَ نظاري جو تماشو ڏسندا هئا. جيڪڏهن پرندڙ ڦيٿي کي ڪاميابيءَ سان درياه جي ڪناري تائين پهچائي، ان جي پاڻيءَ ۾ وسايو ويندو هو، ته ماڻهن کي انهيءَ سال انگورن جي ڀرپور فصل جي اميد ٿيندي هئي؛ ۽ ڪونز جي باشندن کي آس پاس جي انگور جي منهن مان اڇي شراب جي ڀريل گاڏي حاصل ڪرڻ جو حق پهچندو هو. ٻئي طرف، سندن اعتقاد هو ته جيڪڏهن اهي انهيءَ رسم جي ادائگيءَ ۾ ڪوتاهي ڪندا، ته سندن چوپائي مال تي مختلف بيمارين جو حملو ٿيندو ۽ ڊور پنهنجن وٿاڻن ۾ ٽپ ڏيندا رهندا.

ٻويريا جي بالائي حصي ۾، وچ اونهاري واريون باهيون ويندي اڻويهين صديءَ جي نصف حصي تائين، پنهنجا شعلا بلند ڪنديون رهيون. اهي باهيون خاص طور جبلن تي ٻاريون وينديون هيون، پر ان سان گڏ ميدانن ۾ به دور ڊور تائين روشن ڪيون وينديون هيون. اسان کي ٻڌايو ويو آهي ته رات جي اونداهيءَ ۽ خاموشيءَ ۾، هيڏانهن هوڏانهن ڦرندڙ گهمندڙ ماڻهن جي گروهن جو نظارو، جي ٽمڪندڙ شعلن جي ڦڙ ڦڙ ڪندڙ روشنائيءَ جي شعاع ۾ نظر ايندا هئا، عجيب و غريب ۽ اثر انداز هوندو هو. بيمار جانورن کي صحتمند ڪرڻ ۽ صحتمند جانورن کي سڄي سال جي دوران ۾ بيماريءَ ۽ هر قسم جي ضرر کان محفوظ رکڻ لاءِ، باهه مان گهمايو ويندو هو. گهڻيئي گهر وارا انهيءَ ڏينهن تي گهر جي چلهين مان باهه وسائي ڇڏيندا هئا ۽ ان کي وچ

اونهاري واريءَ باهه جي مچ مان نڪتل هڪ ٻنڊيءَ ذريعي دوباره روشن ڪندا هئا. ماڻهو انهيءَ سال جي ”فلئڪس“ جي ٻوٽن جي اوچائيءَ جو اندازو باهه جي شعلن جي اوچائيءَ مان لڳائيندا هئا. جيڪو ماڻهو ٻرندڙ مچ مٿان ٽپندو هو، تنهن کي اها خاطري رهندي هئي ته لاباري لڻڻ وقت ڪيس پٺيءَ ۾ سور هرگز ڪونه پوندو. ٻئويريا جي گهڻن حصن ۾ هيءُ اعتقاد عام هو ته ”فلئڪس“ جا ٻوٽا ايترا اوچا ٿيندا، جيتريءَ اوچائيءَ تائين نوجوان ماڻهو باهه جي مچ مٿان ٽپا ڏيندا. ڪن ٻين حصن ۾ وري پوڙها ماڻهو باهه جي مچ مان ٽي سڙيل ڪاٺيون ڪڍي پنهنجي ۾ ڪوڙيندا هئا ته ڪين يقين هوندو هو ته ”فلئڪس“ جا ٻوٽا ڊگها نڪرندا. ڪن ٻين هنڌن تي مچ جي وسايل ڪاٺي گهر واريءَ جاءِ جي ڇت ۾ هن لاءِ رکي ويندي هئي، ته گهر جي جاءِ باهه لڳڻ کان محفوظ رهي. وورزبرگ جي آس پاس وارن شهرن ۾ باهه جا مچ بازارين جي چونڪن ۾ ٻاريا ويندا هئا ۽ جيڪي نوجوان انهن مٿان ٽپندا هئا، سي گلن، خاص طرح ”مگوورٽ“ ۽ ”وورين“ جا هار پائيندا هئا ۽ هٿن ۾ ”لارڪسپر“ جي ٻوٽي جون سنهيون شاخون کڻندا هئا. سندن اعتقاد هوندو هو ته جيڪي ماڻهو ٽورو ”لارڪسپر“ ٻوٽو جهلي، ان جي پنن وچان باهه جي مچ ڏانهن نهاريندو، تنهن کي سڄي سال جي دوران ۾ اکين جو ڪوبه مرض ڪونه ستائيندو. ان کان سواءِ سورهين صديءَ ۾ وورزبرگ ۾ هيءُ رواج هوندو هو ته اتان جي ”بشپ“ جا پوئلڳ شهر جي پاسي واري جبل جي چوٽيءَ تي ٻيهي، ڪاٺ جون ٻرندڙ ٿالهيون هوا ۾ اڇلائيندا هئا. ٿالهين کي لچڪيدار لٺين ذريعي هوا ۾ ڇوڙيو ويندو هو، جي اونداهيءَ

سان پنهنجي پرواز جي دوران ۾ باهه جي بلائن جو نظارو پيش ڪندي يون هيون.

ساڳيءَ طرح سوابيا ۾ جوان ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون، هڪ ٻئي جا هٿ پڪڙي، وچ اونهاري وارن باهه جي مچن مٿان ٽپ ڏيندا هئا ۽ هيءَ دعا ڪندا هئا ته فلئڪس جو ٻوٽو ٽي *"ايل" اوچو ٿئي. اهي ڪکن مان ٺاهيل ڦيٿن کي باهه ڏيئي ٽڪرين جي لاهين تان هيٺ کسڪائي ڇڏيندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن اهي، جئين ماڻهو وچ اونهاري جي باهه جي مچن مٿان ٽپ ڏيندا هئا، تئين بلند آواز سان هيئن چوندا هئا، "فلئڪس! فلئڪس! شل فلئڪس هن سال ست "ايل" اوچي ٿئي!" روتينبرگ ۾ انساني صورت جو هڪ ٻي ڍولو ٻوٽو گلن ۾ ويڙهيو ويندو هو، جنهن کي ڇوڪرا وچ اونهاري جي باهه ۾ ساڙيندا هئا ۽ پوءِ آهي پاڻ باهه جي مچ مٿان ٽپ ڏيندا هئا.

ساڳيءَ طرح ٻيڊن ۾ به "سينٽ جان ڏي" تي ننڍا ٻار وچ اونهاري جي باهه جي مچ لاءِ هر گهر مان ڪاٺيون گڏ ڪندا هئا. ڇوڪريون ۽ ڇوڪرا جوڙيون ٺاهي باهه جي مٿان ٽپ ڏيندا هئا. ٻين هنڌن وانگر، هتي به، باهه جي انهن مچن ۽ لاباري وارين رسمن جي درميان تعلق ڏٺو ويو آهي. ڪن هنڌن تي اهو خيال ڪيو ويندو هو ته جيڪي ماڻهو انهن باهين مٿان ٽپي ويندا، تن کي لاباري لڻڻ وقت پٺيءَ ۾ سور ڪونه پوندو. ڪڏهن وري، جيئن جيئن جوان ماڻهو شعلن مٿان ٽپ ڏيندا هئا، تيئن تيئن

* مختلف ملڪن ۾ مختلف ڊيگهن جي ماپ، جا گهڻو ڪري ڪپڙي ماپڻ جي ڪم ايندي آهي ۽ اٽڪل روءِ هڪ وال کان هڪ يا ٻه انچ وڌي ٿيندي آهي.

ٻلند آواز سان هيئن چوندا هئا، ”وَڌ“، تہ فلئڪس جو ٻوٽو ٽئي وال اوچو ٿئي!“ هيءُ نظريو ٻيڊن ۾ عام جام ڦهليل نظر اچي ٿو تہ فلئڪس يا آنَ جو ٻوٽو اوتري قدر اوچو ٿيندو، جيتري قدر شعلا بلند ٿيندا يا جيتري قدر جوان ماڻهو ٻاهہ مٿان اوچا ٽپ ڏيندا. اهو بہ اعتقاد هو تہ اهڙن نوجوان ماڻهن جي پيئرن جا فصل سڀني کان زياده ڀلا ۽ ڀرپور ٿيندا، جيڪي ٻين سڀني نوجوانن کان ٻاهہ مٿان زياده اوچا ٽپ ڏيندا. ٻئي طرف، جيڪڏهن ڪو ماڻهو ٻاهہ جي سچ لاءِ پنهنجو ڪاڻين جو چندو ڪونہ ڏيندو هو، تہ ان جي حالت ۾ وري هيءُ خيال ڪيو ويندو هو تہ سندس فصلن ۾ ڪابہ برڪت ڪانہ پونديءَ ۽ خاص طرح سندس فلئڪس تہ ٻپرندي ئي ڪانہ. سئنگرهاسين جي قريب، ايڊرسليبن وٽ، هڪ وڏو لڪڙو ڏرتيءَ ۾ کوڙيو ويندو هو، جو ڏرتيءَ تائين پڄندو هو. پوءِ انهيءَ پيپ کي ٻاهہ ڏني ويندي هئي ۽ حاضرين جي خوشيءَ جي نعرن جي درميان انهيءَ ٻرندڙ پيپ کي لڪڙي جي چوڌاري ڦيرايو ويندو هو.

ڊينمارڪ ۽ ناروي ۾ بہ ”سينٽ جان جي رات“ تي وچ اونهاري جون ٻاهيون رستن، ميدانن ۽ ٽڪرين مٿان ٻاريون وينديون هيون. ناروي جا ماڻهو سمجهندا هئا تہ اهي ٻاهيون چوپاين ڍورن مان بيماريءَ کي ٽڙي دور ڪنديون. اچا تائين بہ، چيو وڃي ٿو تہ ”سڀسمر رات“ جو ناروي جي سڄي ملڪ ۾ ٻاهيون ٻاريون وينديون آهن. اهي ٻاهيون انهن ڏائڻين کي دور رکڻ لاءِ ٻاريون وينديون آهن، جي انهيءَ رات ملڪ جي سڀني طرفن کان بلاڪسبرگ ڏانهن اڏامنديون ايندريون آهن، جتي وڏي ڏائڻ رهندي آهي. سئيڊن ۾ ”سينٽ جان واري رات“ (سينٽ

هئنس) سڄي سال جي سيني راتين کان زياده خوشيءَ واري رات هوندي آهي. ملڪ جي ڪن حصن جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾، خاص طور بوهوس ۽ اسڪينيا جي صوبن ۽ ناروي جي سرحد جي ويجهڙائيءَ وارن ضلعن ۾ اها رات بار بار آتشبازيءَ جي سامان ساڙيندي ۽ باهه جي وڏن مچن ٻاريندي سلهائي ويندي آهي. انهن مَچن کي اڳئين زماني ۾ ”بالڊرس بيل فائرس“ (بالڊرس بيلر) جي نالي سان سڏيو ويندو هو. اهي سنهن اونداهيءَ وقت ٽڪرين ۽ اوچن دڙن تي ٻاريا ويندا آهن ۽ آس پاس جي سڄي علائقي کي پنهنجي شعاع سان روشن ڪري ڇڏيندا آهن. ماڻهو انهن باهين جي چوڌاري نچندا آهن انهن وچان ٽپ ڏيندا آهن. نورلئنڊ ۾ سينٽ جان واريءَ رات جوءِ رستن جي چونڪن تي باهيون ٻاريون وينديون آهن. باهه ۾ جيڪي ڪاٺيون ٻاريون وينديون آهن، سي نون مختلف قسمن جون هونديون آهن ۽ تماشائي ٽرولس ۽ ٻين بدروحن جي طاقت کي زائل ڪرڻ لاءِ، جن کي انهيءَ رات ٻاهر ڦرندو سمجهيو ويندو آهي، باهه ۾ ڪنهيءَ جهڙو هڪ ٻوٽو (باران) اڇلائيندا رهندا آهن، ڇاڪاڻ ته. انهيءَ پرأسرار موسم ۾ جبل کلي پوندا آهن ۽ سندن گهرين غارن وچان اها پراسرار فوج ٿوري وقت واسطي نچڻ ۽ راند ين روندين ڪڍڻ لاءِ ٻاهر نڪرندي آهي. ڪڙمين جو اعتقاد آهي ته جيڪڏهن ٽرولس ۽ بد روحن سان ڪي ويجهڙائيءَ ۾ ڪٿي موجود هوندا، ته اهي پاڻ کي ظاهر ڪندا، ۽ جيڪڏهن پرندڙ ۽ ٽڙڪاٽ ڪندڙ باهه جي مچ ۾ ڪو جانور، مثال طور ڪو ٻڪرُ يا ٻڪري، اتفاق سان نظر اچي ويندي آهي، ته ڪڙمين کي يقين ٿيندو آهي ته اهو خود ”شيطان“ آهي. ان کان سواءِ، هيءَ

ڳالهه ٻه قابل غور آهي ته سئيڊن ۾ سينٽ جان واري رات خاص طرح پاڻيءَ ۽ باهه جي تقريب هوندي آهي، چاڪاڻ ته ڪن مقدس چشمن کي ان وقت ڪن عجيب و غريب طبي طاقتن سان نوازيل سمجهيو ويندو آهي، جنهن ڪري گهڻيئي بيمار ماڻهو پنهنجن مرضن کان شفايابي حاصل ڪرڻ لاءِ انهن ۾ غسل ڪرڻ لاءِ ايندا آهن.

آسٽريا ۾ وچ اونهاري جون رسمون ۽ انهن سان وابسته وهم ٻه جرمنيءَ وارين رسمن سان مشابهت رکندڙ آهن. چنانچه، ٽائرول جي ڪن حصن ۾ ٻاهه جا مچ ٻاريا ويندا آهن ۽ ٻرندڙ ٿالهيون هوا ۾ اڇلايون وينديون آهن. ”ان“ جي زيرين واديءَ ۾، اڱڙين ٽڱڙين سان ڀريل هڪ ٻوتي کي گاڏيءَ ۾ رکي، ”ملبسمر ڊي“ تي ڳوٺ ۾ ڦيرايو ويندو آهي ۽ بعد ۾ کيس جلايو ويندو آهي. کيس ”لاٽر“ جي نالي سان ڪوٺيو ويندو آهي، جنهن جي صورت کي بگاڙي ليوٽر ڪيو ويو آهي. ائمبراس ۾، جو انهن ڳوٺن مان هڪ آهي، جتي مارٽن ليوٽر کي اهڙيءَ طرح ٻوتي جي صورت ۾ ساڙيو ويندو آهي، چيو وڃي ٿو ته جيڪڏهن توهين سينٽ جان واريءَ رات جو يارهين ۽ ٻارهين ٻجي جي درميان ڳوٺ مان لنگهندا ۽ ٽن کوهن تان غسل ڪندا، ته اوهان کي اهي سڀ ماڻهو نظر ايندا، جن کي انهيءَ سال جي دوران ۾ مرڻو هوندو. گرئنز ۾ سينٽ جان جي رات (۲۳ جون) عام ماڻهو ”ٽئنرمئن“ نالي هڪ گڏو ٺاهيندا هئا، جنهن کي اهي ڳوٺ کان ٿورو ٻاهر هڪ ميدان ڏانهن کڻي ويندا هئا ۽ آتي ٻيهي، کيس اهڙن ٻوهارن سان تيسين ڪٽيندا هئا، جنجي ڪاڻيءَ وارن دستن کي ٻاهه ڏنل هوندي هئي، جيسين ان کي باهه لڳي وڃي، ٽائرول ۾، ريوٽ وٽ، ماڻهن جو عام اعتقاد هوندو هو ته اهي وچ اونهاري جي ٻاهه جي مچ مٿان جيتريءَ بلنديءَ

تائين ٽپ ڏيندا، اوتريءَ بلنديءَ تائين فلئڪس جا ٻوٽا ڊگها ٿيندا ۽ اهي ٻاهه جي مچ مان پريل ٻنڊ ڪيو، ساڳيءَ ئي رات ۾ پنهنجين ٻنين ۾ ڪوڙيندا هئا ۽ انهن کي تيسين اتي رهڻ ڏيندا هئا، جيسين فلئڪس جو فصل لٿجي، سندن گهر ايندو هو. لوئر آسٽريا ۾ ٻاهه جا مچ اوچين جاين تي ٻاريا ويندا آهن ۽ ڇوڪرا انهن جي چوڌاري رانديون رونديون ڪندا، ڪڏندا ۽ ڏامر ۾ ٻڏل ۽ روشن ڪيل شمعون ڦيرائيندا، گهمندا آهن. جيڪو به ساڻهو ٻاهه مٿان ٽي ڀيرا ٽپ ڏيندو آهي، سو ائين سمجهندو آهي ته هو انهيءَ سڄي سال جي دوران ۾ تپ جو شڪار ڪونه ٿيندو. گاڏين جي ڦيٿن کي ڏامر ٿڦيو ويندو آهي، پوءِ کين ٻاهه ڏني ويندي آهي ۽ انهيءَ ٻرندڙ حالت ۾ انهن کي ٽڪرين جي لاهين تان ڦيرائي هيٺ ڪسڪايو ويندو آهي.

بوهيميا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ اچا تائين "مڊسمر رات" تي ٻاهيون ٻاريون ويندديون آهن. پڻ ڀرڻ کان پوءِ ڇوڪرا هڪ هٿ گاڏي ڪاهي هڪ کان ٻئي گهر ڪاٺيون گڏ ڪرڻ لاءِ ويندا آهن ۽ جيڪو به بدمزاج بخيل کين اها خيرات ڏيڻ کان انڪار ڪندو آهي، تنهن کي اهي برن نتيجن جي ڌمڪي ڏيندا آهن. ڪڏهن ڪڏهن نوجوان ساٿهو ٻيلي ۾ وڃي هڪ سنهو، سڌو ۽ ڊگهو "فر" وڻ ڪيرائي، ڪنهن دڙي تي وڃي ڪوڙيندا آهن، جتي ڇوڪريون ان کي گلدستن، پنن جي هارن ۽ ڳاڙهي جي ڳاڙهين پٽين سان سينگاريندديون آهن. پوءِ ان جي چوڌاري ڪنبا ۽ گاهه وغيره جمع ڪيو ويندو آهي ۽ رات ٿيڻ وقت انهن سڀني کي ٻاهه ڏني ويندي آهي. جڏهن شعلا پڙڪي اٿندا آهن، تڏهن نوجوان مرد انهيءَ وڻ تي مٿي چڙهي ويندا آهن ۽ انهن هارن کي هيٺ

لاهي ايندا آهن، جي چوڪرين ان کي پڌا هوندا آهن. ان کان پوءِ چوڪرا ۽ چوڪريون باهہ جي ٻنهي ڪنارن کان هڪ ٻئي جي سامهون تي ويهندا آهن ۽ اُنهن هارن وچان هڪ ٻئي کي هن لاءِ ڏسندا آهن تہ اهي هڪ ٻئي سان وفادار رهندا ۽ انهيءَ سال جي دوران ۾ شادي ڪندا يا نہ. ان کان سواءِ، چوڪريون باهہ جي مٿان گلن جا هار مردن طرف اُڇلائينديون آهن ۽ شل نہ ڪو بي ڍنگو بدنصيب انهيءَ هار کي جهٽڻ ۾ ناڪامياب ٿئي، جو سندس محبوبہ ڏانهنس اڇلايو هوندو. جڏهن شعلا هيٺ لهي ويندا آهن، تڏهن هرهڪ جوڙو هٿ ۾ هٿ ڏيئي، ٽي مرتبا باهہ جي آرپار ٽپ ڏيندو آهي. جيڪو چوڪرو يا جيڪا چوڪري اهو ڪم ڪندي، سا سڄي سال جي دوران ۾ هر دک ۽ درد کان دور رهندي ۽ فلئڪس جا ٻوٽا ايتري قدر اوچا ٿيندا، جيتري قدر نوجوان مرد ۽ چوڪريون اوچا ٽپ ڏينديون. جيڪا چوڪري "مڊسمر رات" تي باهہ جا نَوَ سچ ڏسندي، سا انهيءَ سال جي پڇاڙيءَ کان اڳ شادي ڪندي. ماڻهو باهہ جي لهسيل هارن کي گهر کڻي ويندا آهن، جن کي آهي سڄي سال .تائين احتياط سان سنڀالي رکندا آهن. گجگوڙي طوفانن جي وقت هار جي هڪ ٽڪر کي گهر جي چلهہ ۾ ساڙيو ويندو آهي ۽ ان سان گڏ دعا گهري ويندي آهي؛ انهن سان ڪجهہ حصو بيمار يا آلوڙين ڳئن کي ڏنو ويندو آهي ۽ ڪجهہ گهرن ۽ ڍورن جي واڙن کي واس ڏيڻ لاءِ ڪتب آندو ويندو آهي، تہ جيئن ماڻهو ۽ ڍور تندرست ۽ خوش رهن. ڪڏهن ڪڏهن ڪنهن پراڻيءَ گاڏيءَ جي ڦيٿي کي لاک ٿڦي، باهہ ڏيئي، ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان هيٺ ڪسڪايو ويندو آهي.

گهڻو ڪري ڇوڪرا ڳوٺ جي سڀني پراڻن ٻوهارن کي جمع ڪري ڏاس ۾ ٻوڙي، باهه ڏيئي، هيڏانهن هوڏانهن ڦيرائيندا ۽ لوڏائيندا آهن يا هوا ۾ مٿي اڇلائيندا آهن يا وري اهي گروهن جي صورت ۾ ٽڪرين جي لاهين تان هيٺ ڊوڙندا، ٻريل ٻوهارا لوڏائيندا ۽ رڙيون ڪندا، پڄندا وتندا آهن. سڙيل ٻوهارن جا باقي بچيل دستا ۽ باهه جي مچن مان باقي بچيل ٻنڊيون محفوظ رکيون وينديون آهن، جي گوبين جي باغن ۾ کوڙيون وينديون آهن، ته جئين گوبيون جيتن کان بچي وڃن. ڪي ماڻهو وچ اونهاري وارين باهين جي سڙيل ڪاٺين ۽ رک کي پنهنجين ٻوڪيل ٻنين ۽ کيتن، پنهنجن باغن ۽ جاين جي ڇتين ۾ وجهي ۽ خراب آب و هوا کان محفوظ رهڻ لاءِ طلسم طور وجهندا آهن يا وري اهي هيئن سمجهندا آهن ته گهر جي ڇت ۾ پيل اها رک گهر اندر ڪنهن به باهه جي پٽيٽ کي لڳڻ نه ڏيندي. ڪن ضلعن ۾ وري، جڏهن وچ اونهاري واري باهه ٻري رهي هوندي آهي، تڏهن اتان جا ماڻهو ”مگوورٽ“ نالي هڪ ٻوٽي پنهنجن مٿن سان تاج وانگر ٻڌندا آهن يا وري ان جو ڪمر ٻڌو ٺاهي، چيلهه سان ٻڌندا آهن، ڇاڪاڻ ته ان کي ڏائڻين، بدروحن ۽ بيماريءَ خلاف بچاءُ سمجهيو ويندو آهي. مختصر ڳالهه، ته ”مگوورٽ“ جي هار کي اتيل آڪين لاءِ هڪ يقيني حفاظتي قدم سمجهيو ويندو آهي. ڪڏهن ڇوڪريون باهه جي مچن کي جهنگلي گلن جي هارن وچان ڏسنديون آهن ۽ باهه کان دعا گهرنديون آهن ته اها سندن اکين ۽ ڇپرن کي مضبوط ۽ طاقتور ڪري. جيڪا ڇوڪري ٽي دفعا ائين ڪندي، تنهن جون اکيون سڄي سال جي دوران ۾ نه اٿنديون. بوهيميا جي ڪن علائقن

جا ماڻهو ڳئن کي جادوءَ کان محفوظ رکڻ لاءِ ڪين اونهاري جي باهہ جي سچن وچان لنگهائيندا هئا.

"سلئو" نسل وارين قومن جي ملڪن ۾ پڻ وچ اونهاري واري تقريب ساڳين رسمن سان ملهائي ويندي آهي. اسين اڳي ئي ڏسي آيا آهيون تہ روس ۾ سينٽ جان واريءَ رات تي جوان مرد ۽ ڪنواريون ڇوڪريون "ڪوپالو" جو ڪکن سان ٺهيل مجسمو پنهنجين ٻانهن تي رکي، باهہ جي سچن مٿان ٽپنديون آهن. روس جي ڪن علائقن ۾ سينٽ جان واريءَ رات تي "ڪوپالو" جو مجسمو ساڙيو ويندو آهي يا ڪنهن وهندڙ ڪسيءَ ۾ اڇلايو ويندو آهي. وري، روس جي ڪن ضلعن ۾، جوان ماڻهو، جڏهن باهہ يا دونهين مٿان ٽپ ڏيندا آهن، تڏهن گلن جا هار پائيندا آهن يا مقدس ٻوٽين جا ڪمر بند ٻڌندا آهن ۽ ڪڏهن ڪڏهن اهي پنهنجي چوپائي مال کي جادوگرن ۽ ڏائڻين جي شر کان محفوظ رکڻ لاءِ، جي انهيءَ وقت ڪير پيئڻ پنيان چتيون هونديون آهن، باهہ وچان لنگهائيندا آهن. لٿل رشيا ۾، سينٽ جان واريءَ رات تي هڪ ڪِلو زمين ۾ کوڙيو ويندو آهي، جنهن کي ڪکن ۾ ويڙهي باهہ ڏني ويندي آهي. جيئن شعلا بلند ٿيندا آهن، تيئن ڪڙسي زالون انهن ۾ "برچ" وڻ جون ٽاريون وجهنديون ويندیون آهن ۽ هيئن چونديون آهن، "شل سنهنجي فلئڪس ايتري اوچي ٿئي، جيتري هيءَ ٽاري"! روٿينيا ۾ باه جا سچ انهيءَ چٽنگ سان ٻاريا ويندا آهن، جا ڪاٺيءَ جي ٻن ٽڪرن جي گسائڻ سان حاصل ڪئي ويندي آهي. جڏهن مجمع جا پوڙها ۽ اڳوان باهہ کي اهڙيءَ طرح "ولوڙڻ" ۾ مصروف هوندا آهن، تڏهن باقي پيا ماڻهو احتراماً خاموش رهندا

آهن. پر جڏهن ڪاٺ مان باهه پيڙڪي نڪرندي آهي، تڏهن اهي به خوشيءَ جا راڳ ڳائڻ شروع ڪندا آهن. جيئن ئي باهه جا سچ ٻرڻ لڳندا آهن، تيئن ئي نوجوان جوڙا هڪ ٻئي جا هٿ پڪڙي، باهه جي شعلن وچان نه، ته به دونهين وچان ٽپ ڏيڻ شروع ڪندا آهن. ان کان پوءِ وري چوپاين جانورن کي سندن واري اچڻ تي، باهه وچان لنگهايو ويندو آهي.

پرشيا ۽ لتوئانيا جي گهڻن حصن ۾ "مڊسمررات" تي باهه جا وڏا سچ ٻاريا ويندا آهن. جيستائين نظر ويندي آهي، تيستائين سڀئي دڙا ۽ اوچيون جايون باهه جي شعاع ۾ روشن هونديون آهن. انهن باهين کي جادوءَ، گجگوڙ، ڳڙي ۽ چوپاين جانورن جي بيمارين خلاف بچاءُ سمجهيو ويندو آهي، خاص طرح جيڪڏهن ٻئي ڏينهن صبح جو ڍورن کي انهن جاين تان لنگهايو ويندو آهي، جتي گذريل رات تي باهيون روشن ڪيون ويئون هيون. سڀني ڳالهين کان، قطع نظر، ڪڙميءَ وٽ اهي باهيون ڏائڻين جي شرارتن خلاف، جي پنهنجن ٽوڻن ٽيڻن ذريعي سندس ڳئن جو کير چورائڻ جي ڪوشش ڪنديون آهن، ضامن جو ڪم ڏينديون آهن. اهو ئي سبب آهي، جو ٻئي ڏينهن صبح جو اوهين انهن جوان ڇوڪرن کي، جن باهه جو سچ ٻاريو هو، هر گهر ويندي ۽ اتان کير سان ڀريل ڏول وٺندي ڏسندا. ساڳي ئي سبب ڪري انهيءَ دروازي يا لوڙهي تي "برش" ۽ "مگوورٽ" جا ٻوٽا هڻي ڇڏيندا آهن، جن مان سندن ڳئون لنگهي چرڻ وينديون آهن، ڇاڪاڻ ته انهن کي جادوءَ جي اثر کان بچائيندڙ سمجهيو ويندو آهي. بشرقي پرشيا جي ماشورن نالي هڪ ضلعي ۾، جنهن ۾ پول نسل جي هڪ شاخ آباد آهي، "مڊسمر ڏي" جي شام جو ڳوٺ جون سڀ

باھيون وسائڻ جو رواج آھي. پوءِ شاھ بلوط جي ڪاٺ جو ھڪ ڪِلو زمين ۾ ڪوڙيو ويندو آھي، جنھن جي چوٽيءَ وٽ ھڪ ڦيٿو ٺوڪيو ويندو آھي. انھيءَ ڦيٿي کي، سڀ ڳوٺاڻا واري وٽيءَ سان ايتريءَ تيزيءَ سان ڦيرائيندا آھن، جو ڪِلي ۽ ڦيٿي جي گسڻ سبب باھ پيڙڪي نڪرندي آھي. ھر ھڪ انھيءَ نئينءَ باھ سان ڪاٺي ٻاري گھر کڻي ويندو آھي، جنھن سان اھو پنھنجي گھر جي چلھ ۾ باھ ٻاريندو آھي. سربيا ۾ ريڍار "برج" وڻ جي چوڏن جون مشعلون ٻاري ريڍن جي واڙين ۽ ڳئن جي واڙن جي چوگرد ڦيرا پائيندا آھن، پوءِ اھي ٽڪرين جي چوٽين تي چڙھي ويندا آھن، جتي اھي مشعلن کي وسامڻ لاءِ ڇڏي ايندا آھن.

ھنگاريءَ جي مئگيار نسل وارن وٽ ٻه، وچ اونھاري جي باھ وارين تقريبن جون خصوصيتون اھي ئي آھن، جي يورپ جي مختلف ملڪن ۾ نمايان آھن. "مڊسمر رات" جو متعدد ھنڌن تي اوچين جاين تي باھ جي مچن ٻارڻ ۽ مٿانئن ٽپن ڏيڻ جو رواج آھي ۽ جنھن نموني سان جوان ماڻھو انھن باھين مٿان ٽپ ڏيندا آھن، تنھن سان تماشائي اھا اڳڪٿي ڪندا آھن ته اھي جلد شادي ڪندا يا نه. انھيءَ ڏينھن تي سوئرن جا ڌنار ھڪ ڪِلي ۾ ڦيٿي ڦيرائڻ سان باھ پيدا ڪندا آھن ۽ اھي اھڙيءَ طرح ٻريل باھ وچان پنھنجن سوئرن کي بيمارين کان محفوظ رکڻ لاءِ لنگھائيندا آھن.

روس ۾ رھندڙ ايسٽونين نسل جا ماڻھو ٻه، جي مئگيار نسل وارن وانگر، بني نوع انسان جي عظيم توراني خاندان سان وابسته آھن، اونھاري جي وڏي ۾ وڏي ڏينھن کي دستوري نموني سان ملھائيندا آھن. اھي سمجھندا آھن ته "سينٽ جان" جي باھ

ڏائڻين کي سندن مال کان دور رکندي آهي. اهي هيئن به چوندا آهن ته جيڪو ساٿهواتي حاضر نه ٿيندو، تنهنجي جوَن ۽ ڪڻڪ جي فصل ۾ نقصانڪار ۽ بي فائدو گاه ۽ ٻيا بيڪار ٻوٽا گڏجي اپرندا. ايسٽونيا جي اوئيسيل نالي هڪ ٻيٽ ۾، جڏهن ساٿهو وچ اونهاري واريءَ باه ۾ ڪاٺيون اڇلائيندا آهن، تڏهن وڏي آواز سان هيئن چوندا آهن ته ”ڪانا باه ڏانهن، فلئڪس ٻنين ڏانهن.“ يا وري اهي ٽي ڪاٺيون باه ۾ اڇلائيندا آهن ۽ هيئن چوندا آهن، ته ”فلئڪس، بلند ٿيجانءَ!“ اهي باه جي سچ سان سڙيل ڪاٺيون ڪيڏي، گهر کڻي ويندا آهن ۽ چوپائي مال کي ٿلهي متاري ڪرڻ لاءِ، انهن کي گهر ۾ سانڍي رکندا آهن. انهيءَ ٻيٽ جي ڪن حصن ۾ باه جو سچ هڪ وڻ جي چوڌاري جلائو ڪاٺيون ۽ ٻيون جلد سڙندڙ شيون جمع ڪري، ٺاهيو ويندو آهي ۽ انهيءَ وڻ جي چوٽيءَ مٿان هڪ جهنڊو جهوليندو رهندو آهي. جيڪو به ساٿهو انهيءَ جهنڊي جي سڙڻ کان اڳ ۾، ان کي لڪڙي سان ڌڪ هڻي هيٺ ڪيرائڻ ۾ ڪامياب ٿيندو، تنهن سان نصيب ياوري ڪندو. ڪڏهن ڪڏهن اهي شادمانان پرهه ڦٽيءَ تائين هلندا رهندا هئا ۽ انهن جو اختتام شرابخوريءَ ۽ زناڪاريءَ سان ٿيندو هو. اهو نظارو اونهاري جي هڪ صبح جي وڌندڙ روشنائيءَ ۾ ويتر بڇڙو لڳندو هو.

جڏهن اسين يورپ جي مشرق کي خيرباد چئي، مغرب طرف وڌون ٿا، تڏهن اسين اونهاري جي انهيءَ وچ واري ڏينهن کي ساڳئي قسم جي عام نوعيت وارين رسمن سان ادا ٿيندو ڏسون ٿا. وچ اونهاري ۾ باه جي سچن ٻارڻ جي رسم، ويندي اڻويهين صديءَ جي اڌ تائين فرانس ۾ ته ايتريقدر عام جام ڦهليل هئي، جو آتي

مشڪل ٿي ڪوا هڙو ڳوٺ يا شهر هوندو هو جتي، اسان جي معلومات مطابق، اهي سچ نہ ٻاريا ويندا هئا. ساڻهو انهن جي چوڌاري نچندا ۽ متائن ٽپ ڏيندا هئا ۽ سچن سان ٻريل ڪاٺيون ڪڍي پنهنجن گهرن ڪي وڃ، باهہ ۽ جادوءَ کان بچائڻ ۽ کين محفوظ رکڻ لاءِ، گهر کڻي ويندا هئا. ·

معلوم ٿئي ٿو تہ برٽنيءَ ۾ وچ اونهاري جي باهين ٻارڻ جي رسم اڄ ڏينهن تائين سلهائي وڃي ٿي. جڏهن شعلا هيٺ ٿي ويندا آهن، تڏهن سڀ حاضرين ان جي چوڌاري گوڏن ڀر جهڪي ويهندا آهن ۽ منجهائن هڪ پير مرد وڏي آواز سان دعا گهرندو آهي. ان کان پوءِ سڀ ڇٺا اٿي کڙا ٿيندا آهن ۽ سچ جي چوڌاري ٽي ڦيرا پائيندا آهن؛ ٽئين ڦيري تي، سڀ ساڻهو بيهي رهندا آهن ۽ هرهڪ ڇٺو هڪ ڀتري کڻي ٻرندڙ ڍير مٿان اڇلائيندو آهي. ان کان پوءِ سڀئي منتشر ٿي ويندا آهن. برٽنيءَ ۽ ٻيريءَ ۾ هيءُ اعتقاد آهي تہ جيڪا ڇوڪري وچ اونهاري وارين نون باهين جي چوڌاري نچندي، تنهن جي شادي ساڳئي سال اندر ٿي ويندي. ”اوران“ جي واديءَ ۾ هيءُ رواج هوندو هو تہ باهہ جو سچ ان وقت ٻاريو ويندو هو، جڏهن سج افق جي هيٺان غوطو کائڻ وارو هوندو هو ۽ ڪڙسي پنهنجي چوپائي مال کي جادوءَ ۽ خاص طور ڏائڻين ۽ جادوگرن جي جنترن منترن کان محفوظ رکڻ لاءِ، جي کير ۽ مکڻ چورائڻ جي ڪوشش ڪندا هئا، باهہ جي سچ سان لنگهائيندا هئا. نارمنڊيءَ ۾، جيوميئيجز وٽ، اڻويهين صديءَ جي پهرئين نصف حصي تائين وچ اونهاري جي تقريب سان چند اهڙيون غير معمولي خصوصيتون وابستہ هونديون هيون، جن تي انتهائي قديم زماني

جي مهر لڳل هئي. هر سال ٽيويهين جون تي، جا "سينٽ جان" جي رات هوندي آهي، "سبز بگهڙ جي برادري" پنهنجو نئون سردار يا آقا منتخب ڪندي هئي، جنهن کي هميشه ڪونيهائوٽ نالي هڪ واهڻ مان چونڊيو ويندو هو. چونڊ جي وچڻ ڪان پوءِ، برادريءَ جو نئون سردار "سبز بگهڙ" جو خطاب اختيار ڪندو هو ۽ هڪ عجيب و غريب لباس ڍڪيندو هو، جنهن ۾ هڪ ڊگهو جبو ۽ بغير ڪناريءَ جي هڪ نوڪدار ۽ تمام ڊگهو سبز ٽوپلو شامل هوندو هو. اهڙيءَ طرح ملبوس ٿي، هو پنهنجيءَ برادريءَ جي اڳواڻي ڪندو، گهمندو هو ۽ "سينٽ جان" جو منتر آلاپيندو ويندو هو؛ هڪ صليب ۽ مقدس جهنڊو جلوس جي اڳيان هلندو هو ۽ اهڙيءَ طرح برادريءَ جا ماڻهو چائوقيٽ نالي هڪ جاءِ ڏانهن ويندا هئا. انهيءَ هنڌ پهچڻ سان، پادري ديول جي سازن وڄائڻ وارن جا اڳوان ۽ ساز وڄائيندڙ جلوس جو استقبال ڪندا هئا ۽ برادريءَ جي ماڻهن کي ڳوٺ جي ديول ڏانهن وٺي ويندا هئا. وعظ ٻڌڻ کان پوءِ، جماعت جا ماڻهو "سبز بگهڙ" جي قيامگاه ڏانهن ويندا هئا، جتي کين سادو طعام کارايو ويندو هو. رات جو هڪ جوان مرد ۽ هڪ جوان عورت، جي ٻئي گلن سان سينگاريل هوندا هئا، گهنڊن جي آواز ۾ باهه جو مچ ٻاريندا هئا. پوءِ گذريل سال وارو "سبز بگهڙ" ۽ سندس ڀائر، پنهنجا نقاب ڪلهن تائين هيٺ لاهي، هڪ ٻئي جا هٿ جهلي، انهيءَ ماڻهوءَ جي پٺيان باهه جي چوڌاري ڊوڙندا هئا، جنهن کي ايندڙ سال لاءِ "سبز بگهڙ" جي حيثيت ۾ منتخب ڪيو ويو هو. جيتوڻيڪ انهيءَ سلسلي ۾ فقط ٻهرئين ۽ پوئين ماڻهوءَ جو هڪ هٿ آزاد رهندو هو، ان جي باوجود سندن ڪم،

مستقبل جي ”سبز بگھڙ“ کي ٽي دفعا گھيري ۾ آڻڻ ۽ پڪڙڻ هوندو هو، جو پاڻ کي پڪڙجڻ کان بچائڻ لاءِ جدوجهد ڪندي، پائرن کي خوفناڪ مار ڪيڏندو هو، جنهن لاءِ هو پاڻ سان لٺ کڻي هلندو هو. آخرڪار، جڏهن براد ريءَ وارا ڪيس پڪڙڻ ۾ ڪامياب ٿيندا هئا، تڏهن ان کي باهہ جي سچ طرف کڻي ويندا هئا ۽ اهڙو ڏيکاءُ ڪندا هئا، ڄڻ تہ اهي ڪيس باهہ ۾ اڇلائڻ وارا هئا. جڏهن اها رسم پوري ٿي، ختم ٿيندي هئي، تڏهن اهي وري بہ ”سبز بگھڙ“ جي جاءِ ڏانهن موٽندا هئا، جتي انهن لاءِ رات جي ماني سندن اڳيان رکي ويندي هئي، جا اڃا بہ وڌيڪ سادي قسم جي کاڌن تي مشتمل هوندي هئي. اڌ رات تائين انهن تي هڪ قسم جي مذهبي سنجيدگي طاري رهندي هئي. پر ٻارنهن وڳڻ جي ڏڪن لڳڻ جي دير هوندي هئي، جڏهن سڀ ڪجهہ بدلجي ويندو هو. ضبط ۽ تحمل جي جاءِ انتهائي آزادي اچي والاريندي هئي؛ پرهيزگاريءَ وارن منترن جي بجاءِ، شراب جي ديوتا جي تعريف جا گيت ڳايا ويندا هئا ۽ ڳوناٽي سرڪدي جي سنهين ۽ ڏڪندڙ چيڪن جو آواز، موج ۽ مستيءَ وارن انهن آوازن کان مشڪل ئي بلند ٿي سگھندو هو، جي ”سبز بگھڙ“ جي برادريءَ وارن جي ڳلن مان نڪرندا هئا. پيو ڏينهن، چوويهين جون، يعني ”سڌ سمر ڏينهن“ ساڳين ئي مقدس شخصيتن طرفان اهڙي ئي گوڙ ۽ گھمسان سان ملهايو ويندو هو. انهيءَ موقعي تي جيڪي مختلف رسمون ادا ڪيون وينديون هيون، تن ۾ هڪ وڏو، نڪتدو مقدس نان پچايو ويندو هو، جنهن کي چوطرف ڪپڙي جون پٽيون ويڙهيل هونديون هيون ۽ جنهن کي بندوقن جي گولين ڇٽڻ جي آواز سان شهر ۾ نمائش ڪرڻ لاءِ جلوس جي صورت

۾ ڦيرايو ويندو هو. ان کان پوءِ قربان گاه جي ڏاڪن تي ڪجهه پاڪ گهنڊ رکيا ويندا هئا، جي انهيءَ ماڻهوءَ کي منصبي نشان طور سپرد ڪيا ويندا هئا، جنهن کي ايندڙ سال لاءِ ”سبز بگهڙ“ ٿيڻو هوندو هو.

ايسني صوبي ۾، چيمپو-ٿيري وٽ باهه جي مچن ٻارڻ ۽ ”سينٽ جان“ جي وچ اونهاري جي تقريب وقت انهن جي چوڌاري نچڻ جي رسم سال ١٨٥٠ع تائين هلندي آئي؛ باهه جا مچ خاص طرح اهڙيءَ موسم ۾ ٻاريا ويندا هئا، جڏهن جوَن جو مهينو مينهوڳيءَ وارو ٿيندو هو ۽ ماڻهو سمجهندا هئا ته باهه جا مچ مينهن کي روڪيندا. ووسجز ۾ ٽڪرين جي چوٽين مٿان ”مڊ-سمر“ رات تي باهه جي مچن ٻارڻ جي رسم اڃا تائين مروج آهي؛ ماڻهن جو اعتقاد آهي ته اهي باهيون زمين جي ڦلن ۽ ڦولن کي محفوظ رکڻ ۽ پلن فصلن ڏيڻ ۾ مدد ڏينديون.

پوئيٽو علائقي جي قريباً سيني واهڻن ۾ ”سينٽ جان“ واريءَ رات تي باهه جا مچ ٻاريا ويندا هئا. ماڻهو اخروٽ جي وڻ جي ٽاري هٿ ۾ کڻي، انهن مچن جي چوڌاري ٽي ڦيريون پائيندا هئا. ريڍارٽيون ۽ ٻار باهه جي مچ مٿان ”ميولين“ (ورپيسڪم) جون ٽاريون ۽ اخروٽ هڪ ٻئي کي ڏيندا ۽ وٺندا هئا؛ اخروٽن لاءِ سمجهيو ويندو هو ته انهن جي کائڻ سان ڏندن جو سور دفعي ٿي ويندو ۽ ”ميولين“ جو ٻوٽو چوپائي مال کي بيماريءَ ۽ جادوءَ جي اثر کان بچائيندو. جڏهن باهه وسامي ويندي هئي، تڏهن ماڻهو آن سان ٿوري، رک گهر کڻي ويندا هئا، جنهن کي يا ته گجگوڙي طوفانن کان بچاءَ لاءِ گهرن ۾ رکندا هئا يا وري پوک جي جيتن کي مارڻ لاءِ پنين ۾ ڦهلائي ڇڏيندا هئا. پوئيٽو جي

علائقي ۾ "سينٽ جان" واريءَ رات تي ٻنهي ڪي سائي ۽ آباد ڪرڻ لاءِ هڪ ٻرندڙ ڦيٽي ڦيرائڻ جو رواج ٻه هوندو هو.

ڏکڻ فرانس جي ڪوسنگس صوبي جي جابلو حصي ۾ هڪ ڍڳهي وڻ جي ٿڙ ۾ چير ڪيئي، سنجهس چوڏا وغيره ڀري، سڄي کي باهه ڏيئي، وچ اونهاري جو مچ ٻاريو ويندو آهي. وڻ جي چوٽيءَ وٽ گلن جو هڪ هار لٽڪايو ويندو آهي ۽ جنهن گهڙيءَ باهه ٻاري ويندي آهي، عين انهيءَ وقت، ڳوٺ جي جنهن ماڻهوءَ آخرين شادي ڪئي هوندي آهي، تنهن کي هڪ ڏاڪڻ تي چڙهي، اهي گل وڻ جي چوٽيءَ تان لاهي، هيٺ آڻڻا پوندا آهن. ساڳئي ضلعي جي ميداني علائقن ۾ وچ اونهاري وارن مچن ۾ جيڪي شيون ساڙيون وينديون آهن، سي پڻ دستوري طريقي سان ڪٺيون ڪيون وينديون آهن؛ پر انهن جو ڍير اهڙن ماڻهن کي گڏ ڪرڻو پوندو آهي، جن گذريل سال جي وچ اونهاري واريءَ تقريب کان وٺي انهيءَ وقت تائين شاديون ڪيون هونديون آهن ۽ اهڙيءَ طرح مستفيض ٿيل ماڻهن مان هر هڪ کي باهه جي مچ مٿان گلن جو هڪ هار رکڻو پوندو آهي.

پراوينس جي صوبي ۾، وچ اونهاري جون باهيون اڄا تائين ٻاريون وينديون آهن. ٻار هڪ کان ٻئي گهر وڃي، ڪاٺيون پنندا آهن، جتان کين مشڪل ئي خالي هٿين واپس موڪليو ويندو آهي. اڳئين زماني ۾ پادري، ميئر ۽ ڳوٺ جا ٻيا معتبر ماڻهو جلوس جي صورت ۾ باهه جي مچ طرف ويندا هئا ۽ ان کي ٻارڻ جي ٻه تڪليف خود گوارا ڪندا هئا، جنهن کان پوءِ سڀ حاضرين باهه جي چوڌاري ٽي دفعا ڦيرا پائيندا هئا. ائڪس وٽ، وچ اونهاري واري تقريب جي صدارت ڪرڻ لاءِ نوجوانن مان هڪ نام نهاد بادشاهه

چونڊيو ويندو هو، جنهن کي جهنگلي طوطي کي گولي هڻي، ساري کيرائڻ ۾ مهارت حاصل هوندي هئي. هو پنهنجا عملدار خود منتخب ڪندو هو ۽ هڪ ڀڀڪيدار جلوس جي وچ ۾، ٻاهه جي مچ ڏانهن ويندو هو ۽ اُن کي ٻاري، سڀني کان اول خود ان جي چوڌاري ناچ ڪندو هو. ٻئي ڏينهن اهو پنهنجن پوئلڳن ۾ سوکڙيون پاکڙيون تقسيم ڪندو هو. سندس حڪومت هڪ سال تائين هلندي هئي، جنهن جي دوران ۾ کيس ڪي رعايتون حاصل رهنديون هيون. کيس انهيءَ عبادت ۾ شامل ٿيڻ جي اجازت هوندي هئي، جا "سينٽ جان واري ڏينهن تي" "سينٽ جان جي سردارن جو مهندار" ادا ڪندو هو، کيس شڪار ڪرڻ جو حق ڏنو ويندو هو ۽ حڪومت جا فوجي سپاهي سندس گهر ۾ نہ رهندا هئا. مارسيلز ۾ پڻ، هڪ ڳوٺ جي جماعت جا ٻاڍهو انهيءَ ڏينهن تي پاڻ سنجهاڻ "ٻڌاشي"، يعني کهاڙي جو بادشاهہ منتخب ڪندا هئا، پر اها خاطري نہ ٿي ٿئي تہ اهوئي ٻاهہ جو مچ ٻاريندو هو چاڪاڻ تہ، جيئو وچي ٿو، ڳوٺ جو فوجي محافظ ۽ ٻيا اختياريءَ وارا وڏي رعب ۽ داب سان جلوس جي صورت ۾ اچي، اُها ٻاهہ ٻاريندا هئا.

بيلجيم ۾ وچ اونهاري جي ٻاهين جي رسم وڏن شهرن مان گهڻو وقت ٿيو جو ختم ٿي ويئي آهي، پر اندروني ضلعن ۾ ننڍن شهرن اندر اها اڃا تائين ادا ڪئي ويندي آهي. انهيءَ ملڪ ۾ "سينٽ پيٽر" جي رات (٢٩ جون) بلڪل اهڙيءَ طرح ٻاهين جي مچن ٻارڻ ۽ ناچن ڪرڻ سان ملهائي ويندي آهي، جهڙيءَ طرح "سينٽ جان" واريءَ رات کي ملهايو ويندو آهي. ڪي ماڻهو چوندا آهن تہ سينٽ جان جي ٻاهين وانگر، سينٽ پيٽر جون ٻاهيون پڻ بلائن کي ٽارڻ لاءِ ٻاريون وينديون آهن. فرينچ فلئنڊرس

۾ سال ١٧٨٩ع تائين، مردن جي نمائندگي ڪندڙ پلال جو هڪ مجسمو وچ اونهاري واريءَ باهہ ۾، ۽ عورتن جي نمائندگي ڪندڙ هڪ پيو مجسمو سينٽ پيٽر جي ڏينهن، يعني اٺٽيهين جون، تي ساڙيو ويندو هو. بيلجيم ۾ وچ اونهاري جي باهين مٿان ماڻهو پيٽ جي سور کان محفوظ رهڻ لاءِ ٽپ ڏيندا آهن ۽ گهر کي باهہ لڳڻ کان بچائڻ لاءِ انهن جي رک گهر ۾ محفوظ ڪري رکندا آهن.

وچ اونهاري جي باهين ٻارڻ جي رسم خود اسان جي ملڪ جي گهڻن حصن ۾ ادا ٿيندي رهي آهي ۽ دستور مطابق ماڻهو انهن مٿان ٽپندا ۽ سندن چوڌاري نچندا رهيا آهن. ويلس ۾ ٽن يا نون مختلف قسمن جون ڪاٺيون ۽ گذريل سال جي وچ اونهاري واري ڏينهن کان وٺي محفوظ رکيل آڏوريون سڙيل بنڊيون باهہ جي نئين مچ کي ٻارڻ لاءِ ضروري سمجهيون ونديون هيون، جو گهڻو ڪري ڪنهن دڙي تي ٻاريو ويندو هو. گلئمارگن جي ماڙيءَ ۾، پلال ۽ ڪکن ۾ ويڙهيل گاڏيءَ جي هڪ ڦيٿي کي باهہ ڏيئي ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان هيٺ گسڪايو ويندو هو. جيڪڏهن اهو ڦيٿو سڄي رستي جي دوران ۾ روشن رهندو هو ۽ پوءِ بہ گهڻي وقت تائين ٻرندو رهندو هو، تہ ان سال ڀلي فصل جي اميد رکي ويندي هئي. آئيل آف مئن ۾ ”مڊسمر“ رات تي مقامي ماڻهو هرهڪ ٻنيءَ ۾ هوا جي رخ جي سامهون باهہ جا مچ ٻاريندا هئا، تہ جيئن دونهون انَ مٿان لنگهي وڃي؛ ۽ اهي پنهنجن ڍورن ۽ ڍڳن کي واڙن اندر بند ڪري، ”فرز“ يا ”گورس“ نالي جهنگلي ٻوٽن جون ٻرندڙ مشعلون گهٽائي ڦيرا انهن جي چوڌاري ڦيرائيندا هئا. آئرلنڊ ۾، چوپائي مال ۽ خاص طرح ڪانگهاري مال کي وچ اونهاري جي اهڙين باهين وچان لنگهايو ويندو هو ۽ ٻنين کي آباد ڪرڻ

لاءِ انهن باهين جي رک منجهن اڇلائي ويندي هئي يا وري پاري کي روڪڻ لاءِ انهن باهين جا ٻرندڙ ٽانڊا ٻنين ۾ نيان ويندا هئا. اسڪاٽلنڊ ۾، وچ اونهاري جي باهين جا نشان ڏورا ملن ٿا؛ پر انهيءَ موسم ۾ پرٿ شاير جا ڳنوار ٻرندڙ مشعلون کڻي، سج جي رخ ۾ پنهنجي چوپائي مال جي چوڌاري ٽي دفعا ڦيرا پائيندا هئا. اها رسم اهي پنهنجن ڏڻن کي پاڪ ڪرڻ ۽ بيمارين کان محفوظ رکڻ لاءِ ادا ڪندا هئا.

”مڊسمر“ واريءَ رات تي باهين جي مچن ٻارڻ، سندن چوڌاري نچڻ يا مٿانئن ٽپن ڏيڻ جي رسم اسپين جي ڪنڊڪڙڇ ۽ اٽليءَ ۽ سسلي ٻيٽ جي ڪن علائقن ۾ اڃا تائين هلندي اچي يا ڏوروئي زمانو اڳي عام هئي. مالٽا ۾ ”سينٽ جان جي رات“ (مڊسمر رات) تي شهرن ۽ ڳوٺن جي گهٽين ۽ چونڪن ۾ باهه جا وڏا مچ ٻاريا ويندا آهن؛ اڳئين زماني ۾ ”گرئنڊ ماسٽر آف دي آرڊر آف سينٽ جان“ انهيءَ شام جو مقدس ”اسپتال“ جي سامهون ڏامر جي ڍڳن جي هڪ وڏي ڍير کي باهه ڏيندو هو. يونان ۾ پڻ، ”سينٽ جان“ جي رات جو باهين ٻارڻ ۽ مٿانئن ٽپن ڏيڻ جو رواج اڃا تائين عام جام آهي. انهيءَ لاءِ جيڪو هڪ سبب ڏنو ويندو آهي، سو اهو آهي ته اها رسم ڏنگ هڻندڙ زهريلن ڏينهن کان بچڻ لاءِ ادا ڪئي ويندي آهي. هڪ ٻئي بيان مطابق، عورتون جڏهن باه مٿان ٽپ ڏينديون آهن، تڏهن وڏي آوازسان هيئن چونديون آهن ته ”آءٌ پنهنجا سڀ گناهه پنهنجي پٺيان ڇڏي رهي آهيان.“ ليسبوس ۾ ”سينٽ جان واريءَ رات“ تي گهڻو ڪري ٽي، ٽي باهيون گڏ ٻاريون وينديون آهن ۽ ماڻهو ٽي، ٽي دفعا انهن مٿان ٽپندا آهن؛ ائين ڪرڻ وقت

هر هڪ ماڻهو پنهنجي مٿي تي پٿر رکي هيئن چوندو آهي ته ”آءٌ سهڙ جي باھ مٿان ٽپان ٿو، منهنجو مٿو آهي هڪ پٿر!“ ڪئليمنوس ۾، وچ اونهاري واريءَ باھ لاءِ چيو ويندو آهي ته انهيءَ جي ٻارڻ سان سڪر سٽائيءَ واري سال جي خاطري ٿيندي ۽ ڏينهن کان نجات ملندي. ماڻهو مٿن تي پٿر رکي، باھ جي چوڌاري نچندا ۽ ڳائيندا آهن ۽ شعلن يا ٻرندڙ ڏانڊن مٿان ٽپ ڏيندا آهن. جڏهن باھ ڪجهه قدر جهڪي ٿي ٻرندي آهي، تڏهن اهي پٿرن کي ان ۾ ڦٽي ڪندا آهن ۽ جڏهن اها بلڪل وسامي ويندي آهي، تڏهن اهي پنهنجين ٽنگن تي صليبن جا نشان ڪندا آهن ۽ پوءِ سمنڊ ۾ غسل ڪرڻ لاءِ هليا ويندا آهن.

”مڊسمر“ ڏينهن يا ”مڊسمر“ رات تي باھ جي مچن ٻارڻ جي رسم اتر آفريڪا جي- مسلمان ملڪن، خاص طرح مراڪش ۽ الجزائر ۾، دور دور تائين ڦهليل آهي. اها رسم ”بربر“ ۽ گهڻن عرب يا عربي ٻولي ڳالهائيندڙ قبيلن ۾ عام جام آهي. انهن ملڪن ۾ ”مڊسمر“ واري ڏينهن (چوويهين جون، پراڻي طرز) کي ”لعنصرا“ چيو ويندو آهي. اهي باهيون گهرن جي اڱڻن، گهٽين جي چونڪن، ٻنين ۽ ڪڏهن ڪڏهن ڳاهه ڪرڻ جي ميدانن ۾ ٻاريون وينديون آهن. اهڙن موقعن تي باھ ۾ ٻارڻ لاءِ اهڙن ٻوٽن کي شوق سان ڳوليو ويندو آهي، جي ٻرڻ وقت گهاٽو دونهون ۽ تيز خوشبوءِ ڪيڻدا آهن. ماڻهو پاڻ کي ۽ خاص طور پنهنجن ٻارن کي انهيءَ دونهين جو واس ڏيندا آهن ۽ ان کي پنهنجن باغن ۽ فصلن طرف هوا ڏيئي ڏڪيندا آهن. ان کان سواءِ، اهي ماڻهو باھ جي مچن مٿان ٽپا به ڏيندا آهن، ڪن هنڌن تي هر هڪ ماڻهوءَ کي ست دفعا ٽپڻو پوندو

آهي. تنهن کان سواءِ، اِهي باهين مان پرندڙ ڪاٺيون ڪڍي، گهرن کي واس ڏيڻ لاءِ کڻي ويندا آهن. اهي پنهنجين گهٽين شين کي باهه وچان لنگهائيندا آهن ۽ بيمار ماڻهن کي ان جي قريب آڻي، سندن صحتيابيءَ لاءِ دعائون پڙهندا آهن. باهه جي انهن مچن جي رک ۾ به گهڻيئي فائديمند خوبيون موجود سمجهيون وينديون آهن. چنانچه، ڪن هنڌن جا ماڻهو پنهنجن وارن ۽ جسمن کي اها رک مکيندا آهن. ڪن هنڌن تي اهي سمجهندا آهن ته باهين مٿان ٽپڻ ڏيڻ سان کين سڀني بدبختين کان نجات ملندي ۽ بي اولاد جوڙن کي أولاد ٿيندو. اتر مراقش جي ريف صوبي جا باشندا وچ اونهاري جي باهين مان پنهنجي لاءِ، پنهنجن ڍورن ڍڳن لاءِ ۽ پنهنجن ميويدار وڻن لاءِ وڏو مفيد ڪم وٺندا آهن. اهي باهه جي مچن مٿان هن اعتقاد کان ٽپ ڏيندا آهن ته اهي کين تندرست ۽ توانائيءَ حالت ۾ رکندا. اهي ماڻهو پنهنجن ميويدار وڻن جي هيٺان هن اعتقاد کان باهيون ٻاريندا آهن ته اهي سندن ڦلن کي قبل از وقت ڪرڻ کان محفوظ رکنديون. سندن هيءُ به خيال آهي ته آهي انهن باهين مان حاصل ڪيل رک کي پاڻيءَ ۾ ملائي، وارن کي مَکڻ سان، پنهنجن وارن کي ڪِسڻ کان روڪي سگهندا. اسان کي ٻڌايو ويو آهي ته مراقش جي انهن سڀني رسمن ۾، سڀ کان وڌيڪ مفيد أثر فقط دونهين ڏانهن ئي منسوب ڪيو ويندو آهي، جنهن ۾ هڪ اهڙي جادوي خوبي سمايل سمجهي ويندي آهي، جا ماڻهن، حيوانن، ڦلدار وڻن ۽ فصلن جي سڀني مصيبتن ۽ مرضن کي دور ڪندي آهي.

مسلمان قومن ۾ وچ اونهاري واريءَ تقريب ملهائڻ جي رسم خاص طور قابل توجه آهي، ڇاڪاڻ ته مسلماني ڪئلينڊر

خاص طور قمري هئڻ ڪري وارن ڏينهن جي اضافي سان درست نہ ٿيڻ سبب، اهڙين تقريبن کي ڏيان ۾ ٿي نہ ٿو آڻي، جي شمسي سال اندر مقرر وقتن تي ايندڙ آهن، خالص مسلماني تقريبون، چنڊ سان وابستہ هئڻ سبب، انهيءَ روشن چراغ سان گڏ و گڏ، سج جي چوڌاري زمين جي گردش جي سڄي عرصي جي دوران سان، آهستي آهستي پٺتي کسڪنديون رهن ٿيون. اها حقيقت بذاتِ خود هن ڳالهہ کي ثابت ڪندي معلوم ٿئي ٿي تہ يورپ جي عيسائي قومن وانگر، اتر آفريڪا جي مسلمان قومن ۾ بہ، وچ اونهاري واري اها تقريب انهيءَ مذهب کان بلڪل آزاد آهي، جنهن تي انهن ملڪن جي ماڻهن جو علي الاعلان اعتقاد ۽ ايمان آهي ۽ اها رسم بت پرستيءَ واري تمام قديم زماني جو هڪ يادگار آهي.

٦- ”هئلوويين“ باهيون: مٿين جائزي سان اسين هيءَ قياس آرائي ڪري سگهون ٿا تہ يورپي قومن جي بت پرست ابن ۽ ڏاڏن ۾ سال جي سڀني باهہ وارين تقريبن کان زياده دور دور تائين مروج ۽ مقبولِ عام تقريب ”وچ اونهاري واري رات“ يا ”وچ اونهاري وارو ڏينهن“، هئي. انهيءَ تقريب جو اونهاري جي وڏي کان وڏي ڏينهن تي منعقد ٿيڻ، محض هڪ حادثو نہ ٿو ٿي سگهي. البت، اسان کي هيءَ فرض ڪرڻ گهرجي تہ اسان جي بت پرست پيشروئن، زمين تي باهہ ٻارڻ جي تقريب کي ڄاڻي واڻي اهڙيءَ ريت متعين ڪيو، جو اها فلڪ ۾ سج جي گردش واريءَ راهہ جي بلند ترين نقطي تي پهچڻ واري وقت سان ٺهڪي آئي. جيڪڏهن اها حقيقت آهي تہ پوءِ ان سان هيءَ نتيجو لازمي طور نڪري ٿو تہ وچ اونهاري جي تقريبن جي بانين وڏي

ڪان وڏي ڏينهن جي وقت يا سج جي فلڪياتي رستي ۾ ڦيري ڪائڻ وارن نقطن جو غور سان مطالعو ڪيو هو ۽ ان ڪري اهي پنهنجي سالياني تقريباتي ڪئلينڊر کي ڪجهه حد تائين نظام شمسيءَ جي گردش مطابق هلائيندا هئا.

پر، هڪ طرف جيڪڏهن اها ڳالهه يورپ کنڊ جي وسيع علائقن جي وڏي حصي ۾ آباد ٿيل اهڙين قومن جي متعلق سچي هئي، جن کي اسين هوند قديم‌النسل سڏيون، ته ٻئي طرف وري اڳين نظر اچي ٿو ته اها حقيقت انهن قومن جي حالت ۾ سچي ڪانه هئي، جي ”سيلٽ“ نسل سان وابسته هيون ۽ جي ”يورپ جي ٻَري پُڇڙين“، يعني پيڻن ۽ راسين ۾ آباد هيون، جيڪي شمال مغرب واري طرف کان اتر ائٽلانٽڪ وڏي سمنڊ جي ساحل تي واقع آهن. ”سيلٽ“ نسل وارين قومن جون باهم جون اهم تقريبون جي، حالانڪ محدود أيراضيءَ اندر ۽ گهٽيل شان و شوڪت ۽ ديهي سان جديد دؤر، حتيٰڪ خود اسان جي ڏينهن تائين، باقي بچنديون آيون آهن، سي ظاهري طور سج جي آسماني بيهڪ سان وابسته ناهن. اهڙيون تقريبون ٻه هيون، جي هڪ ٻئي کان ڇهن مهينن جي وقفي کان پوءِ ايندڙ يون هيون، جن مان هڪ ”مئي - ڊي“ جي رات جو ملهائي ويندي هئي ۽ ٻي ”آل - هئلو“ واريءَ رات يا جئين ان کي اڄ ڪلهه عام طور سڏيو وڃي ٿو، ”هئلووين“، يعني ايڪٽيهين آڪٽوبر واريءَ رات تي منعقد ڪئي ويندي هئي، جا ”آل سينٽس“ يا ”آل هئلوز ڊي“ کان هڪ ڏينهن اڳي ايندي آهي. اهي تاريخون اُنهن ڇئن وڏين انجيسن مان ڪنهن هڪ سان به نه ٿيون جُڙن، جن تي شمسي سال گردش ڪري ٿو، يعني اونهاري جو وڏي کان وڏو

۽ سياري جو نندي کان ننڍو ڏينهن ۽ بهار ۽ سرءُ جي موسمن جا هڪ جيترا ڏينهن ۽ هڪ جيتريون راتيون. نہ وري اهي زرعي سال جي مکيہ موسمن، يعني بهار ۾ ٻج ڇٽڻ ۽ سرءُ ۾ لاباري لڻڻ سان ٺهي ڪو نهڪن ٿيون. ڇاڪاڻ تہ جڏهن ”مئي-ڏي“ واريءَ تقريب اچڻ کان گهڻو اڳي، ٻج زمين جي سپرد ڪيو ويو هوندو آهي ۽ جڏهن نومبر جو آغاز ٿي چڪو هوندو آهي، تڏهن ان کان گهڻو وقت اڳ، فصل لٽيو ۽ گڏ ڪيو ويو هوندو آهي، ٻنيون ٻارا خالي پيا هوندا آهن، ميوي دار وڻن مان ڦل چني، کين اگهاڙو ڪيو ويو هوندو آهي ۽ خود زرد پن اڳي ئي هوا ۾ ڦڙ ڦڙ ڪندا، هيٺ ڪرڻ لڳندا آهن. ان جي باوجود، پهرين مئي ۽ پهرين نومبر اهڙيون تاريخون آهن، جي يورپ ۾ سال جي موسمي تبديلين کي نمايان ڪنديون آهن؛ منجهائن هڪ تاريخ اونهاري جي وڻندڙ ۽ سازگار گرميءَ ۽ گهاٽيءَ ساوڪ جي پيشوائي ڪري ٿي ۽ ٻي، سياري جي سرديءَ ۽ ويرانيءَ جي نقيب هوندي آهي. هاڻي، سياري جا اهي وقت، جيئن هڪ هوشيار ۽ ظريف مصنف اشارو ڪيو آهي، جيتوڻيڪ يورپي آبادڪار لاءِ نسبتاً گهٽ اهميت رکن ٿا، ان جي باوجود انهن جو يورپي ريڍار ۽ ڌنار تي تمام گهرو اثر پوي ٿو. ڇاڪاڻ تہ اهو اونهاري جو ابتدائي زمانو ئي هوندو آهي، جڏهن هو پنهنجن ڌڻن کي سائي گاهہ چارڻ لاءِ کليل ميدانن ۾ ٻاهر ڪڍي ايندو آهي ۽ وري اهو سياري جي قريب پهچڻ واروئي زمانو هوندو آهي، جڏهن هو کين واڙين جي آجهي ۽ سلامتيءَ طرف واپس آڻيندو آهي. چنانچہ، هيءَ ڳالهہ غير امڪاني نہ ٿي نظر اچي تہ مئي مهيني جي شروعات ۽ نومبر جي آغاز وارن وقتن تي ”سيلٽ“ نسل وارين

قومن طرفان سال جي ٻن نصف حصن ۾ تقسيم انهيءَ زماني کان وٺي ڪيل آهي، جڏهن انهيءَ نسل جا قبيلا اڃا مالدار ۽ ريڍار هئا، جڏهن سندن زندگيءَ ۽ بقا جو سڄو سارو انحصار سندن ڌڻن مٿان هوندو هو ۽ جڏهن انهن لاءِ سال جون وڏيون موسمون اهي وقت هئا، جڏهن اونهاري جي ابتدا ۾ سندن چوپايو مال وٿاڻ ڇڏي، ٻاهر چرڻ ويندو هو ۽ وري سياري جي شروعات ۾ اهو واپس ايندو هو. خود مرڪزي يورپ ۾، جو انهيءَ علائقي کان گهڻو دور آهي، جنهن ۾ ”سيلٽ“ نسل جا لوڪ هن زماني ۾ به آباد آهن، سال جي ٻن نصف حصن واري ساڳئي تقسيم، هڪ طرف ”مئي-ڏي“ ۽ ان جي رات (والپرجس رات) ۽ ٻئي طرف نومبر جي شروعات ۾ ”سڀني بزرگن جي رات“ هئي، جنهن جي عام مقبوليت صاف طرح ڏسي سگهجي ٿي ۽ جا عيسائيت جي باريڪ پڙدي هيٺان مڙدن جي قديم بت پرستانہ تقريب کي پوشيده ڪري ويئي آهي. چنانچہ، اسين هيءُ انومان ڪري سگهون ٿا تہ يورپ ۾ هر هنڌ اونهاري جي وڏي کان وڏي ۽ سياري جي ننڍي کان ننڍي ڏينهن مطابق، سال جي فلڪياتي تقسيم ڪرڻ کان گهڻو زمانو اڳ، يورپي اونهاري ۽ سياري جي شروعات مطابق، هڪ اهڙي تقسيم ڪئي ويئي هئي، جنهن کي اسين هوند ارضي تقسيم چئون.

اهو ڪٿي ڪيئن بہ هجي، بهرصورت ”سيلٽ“ نسل وارن جون ”مئي-ڏي“ ۽ ”پهرين نومبر“ يا اڃا بہ زياده باريڪيءَ کان ڪم وٺون، تہ انهن کان اڳ ايندڙ ”راتين“ واريون اهي ٻئي عظيم تقريبون پنهنجي ادائگيءَ جي نموني سان، ساڻن وابستہ ڪيل وهمن ۽ اهڙيءَ طرح پنهنجيءَ قديم نوعيت سان، جنهن جي

مهر پنهي مٿان چٽيءَ طرح ثبت ٿيل آهي، پنهنجو تمام اوائلي ۽ بت پرستاڻو بنياد ظاهر ڪري رهيون آهن. ”مئي - ڊي“ يا ”بيلٽين“ جي تقريب، جيئن ”سيلٽ“ نسل وارا لوڪ ان کي سڏيندا هئا، جا اونهاري جي نقيب هوندي هئي، اڳي ئي وضاحت سان سمجهائي ويئي آهي. هيٺئر اسان کي ساڳيءَ نوعيت واري ”هئلووين“ تقريب جي سمجهاڻي ۽ ان جو ڪجهه بيان ڪرڻ باقي آهي، جا سياري جي آمد جو اعلان ڪندي آهي.

پنهي تقريبن مان ”هئلووين“ شايد قديم زماني کان ئي زياده اهميت واري هئي، ڇاڪاڻ ته ائين پيو معلوم ٿئي ته ”سيلٽ“ نسل وارا لوڪ سال جي شروعات ”بيلٽين“ کان وٺي نه، پر انهيءَ تقريب کان وٺي ڪندا هئا. آئيل آف مئن ۾، جو انهن مضبوط قلعن مان هڪ آهي، جتي ”سيلٽ“ نسل وارن لوڪن جي ٻوليءَ ۽ روايتن سئڪسن نسل جي حملہ آورن جي محاصري جو تمام گهڻي عرصي تائين مقابلو ڪيو، پهرين نومبر کي قريبي سالن تائين ”سال جو پهريون ڏينهن“ شمار ڪيو ويو آهي. چنانچہ، ”مئنڪس“ نسل جا ڀَٽَ ”هئلووين رات“ (قديم حساب موجب) تي، مئنڪس ٻوليءَ ۾ هڪ قسم جو ”گئمني“ گيت ڳائيندا، دردر ڦرندا آهن. انهيءَ گيت جو ٿل ”اڄوڪي رات نئين سال جي رات آهي، هو گوئنا!“ هوندو آهي. قديم آئرلنڊ ۾ هرسال ”هئلووين“ يا ”سئمهيئن واريءَ رات“ تي نئين باه ٻاري ويندي هئي ۽ انهيءَ مقدس شعلي مان آئرلنڊ جون سڀ باهيون نئين سر ٻاريون وينديون هيون. اها رسم زوردار نموني ۾ هن طرف اشارو ڪري رهي آهي ته ”سئمهيئن“ يا ”سيٽي بزرگن جو ڏينهن“ (پهرين نومبر) ”نئين سال جو ڏينهن“ هو، ڇاڪاڻ ته نئينءَ باه کي بلڪل فطرتي طور سال جي شروعات

وقت پاريو ويندو آهي، ته جيئن تازيءَ ٻاه جو بابرڪت اثر ٻارهن مهينن جي سڄي عرصي تائين قائم رهندو اچي. هن نظريي جي، ته سيلٽڪ نسل وارين قومن پنهنجو نئون سال پهرين نومبر کان وٺي شمار ڪنديون هيون، هڪ ٻي تصديق غيب معلوم ڪرڻ جي انهن مختلف طريقن مان مهيا ٿي رهي آهي، جي سيلٽڪ نسل جون قومون "هئلووين" تي پنهنجيءَ تقدير ۽ خاص طور ايندڙ سال اندر سندن قسمت معلوم ڪرڻ لاءِ عام طرح اختيار ڪنديون هيون؛ ڇاڪاڻ ته مستقبل ۾ ليئي پائڻ جي انهن ترڪيبن کي عملي جامي پهرائڻ جو سال جي شروعاتي وقت کان زياده موزون ۽ زياده معقول وقت ٻيو ڪهڙو ٿي سگهندو؟ شگونن ۽ پيشنگوئين ڪرڻ جي موسم جي حيثيت ۾، "هئلووين" واريءَ رات کي سيلٽڪ نسل وارن ماڻهن جي خيال ۾ "بيلٽين" واريءَ رات کان وڌيڪ اهميت حاصل هئي؛ جنهن مان اسين امڪان جي ڪجهه حد تائين هيءُ قياس ڪري سگهون ٿا ته اهي قومون پنهنجو نئون سال "بيلٽين" رات کان وٺي نه، پر "هئلووين" کان وٺي شروع ڪنديون هيون. هڪ زبردست اهميت واري ٻي ڳالهه، جا انهيءَ ساڳئي نتيجي طرف اشارو ڪري رهي آهي، سا آهي مڙدن جو "هئلووين" سان تعلق معلوم ٿئي ٿو ته نه فقط سيلٽ نسل وارين قومن ۾، پر سڄي يورپ اندر پڻ "هئلووين" کي، جا سرءُ کان سياري طرف اچڻ جي عبوري رات آهي، قديم زماني کان وٺي سال جو اهڙو وقت سمجهيو ويندو هو، جڏهن موئن جا ارواح پاڻ کي ٻاهر جي پرسان گرمائش ڏيڻ ۽ ڪِل ۽ خوشيءَ جي انهيءَ فضا سان لطف اندوز ٿيڻ ۽ پاڻ کي تسلي ڏيڻ لاءِ، جا انهن لاءِ سندن پيارن عزيزن

۽ قريبين طرفان بورچيخاني يا اٽڻ ۽ ويهڻ واري ڪمري ۾ مهيا ڪئي ويندي هئي، پنهنجن اصلي گهرن ڏانهن ٿيڻ ايندا هئا.
اهو شايد هڪ بلڪل فطرتي خيال هو ته سياري جو قريب اچڻ ويچارن سيءَ ۾ ڏڪندڙ ۽ بکايل روحن کي آڳهاڙين پنين ۽ بي برگ ٻيلن کان ٻاهر پڇي نڪرڻ ۽ ڏٺل وائٺل چلهہ واريءَ جهوپڙيءَ جي آجهي ۽ پناهہ ڏانهن ڊوڙي اچڻ لاءِ آماده ڪندو. ڇا، گهٽن جا پان پان ڪندڙ ڏڻ ٻيلن اندر ۽ جبلن جي لاهين تي واقع اونهاري وارن چراگاهن کان پڇي، اهڙي وقت واڙن ۾ ڪائڻ، پيئڻ ۽ ماڻهن طرفان پنهنجي حفاظت ۽ ٿهل ٽڪور ڪرائڻ لاءِ نہ اچي وسرام ڪندا هئا، جڏهن سياري جون ناخوشگوار ۽ ٿڌيون هوائون جهوليندڙ ۽ سڪل ٽارين مان سوساٽ ڪنديون لنگهنديون هيون ۽ هيڏانهن هوڏانهن برف اڏامي، جبلن جي پاسن وارين کڏن ۽ کوہن ۾ جمع ٿيندي، جئين پوءِ تئين زياده گهري ٿيندي رهندي هئي؟ ۽ ڇا، اهڙي وقت تي هڪ نيڪ مرد ۽ ان جي نيڪ دل عورت پنهنجن وڏڙن جي روحن جي اهڙيءَ آجيان ۽ استقبال ڪرڻ کان انڪار ڪري سگهن ٿا، جي اهي گهٽن جي ڏٽن جو ڪندا هئا؟

پر انهيءَ ڏينهن، "جڏهن خزان زرد سال کي سياري جي سپرد ڪندي آهي،" فقط موئن جا ارواح ئي نظرن کان پوشيده ٿي هيڏانهن هوڏانهن هوا ۾ ڪين ڦرندا وتندا آهن. اهڙي وقت تي ڏائڻيون، جن مان ڪي ٻوهارن تي سوار، هيڏانهن هوڏانهن هوا ۾ ڦرنديون رهنديون آهن، تہ وري ڪي رانديڪن وارين ٻلين مٿان سوار ٿي، جن کي انهيءَ هڪ رات لاءِ ڪوئلي جهڙي ڪاري رنگ جي گهوڙن ۾ تبديل ڪيو ويندو آهي، رستن تي ٽاپ ٽاپ ڪنديون رهنديون آهن، پنهنجن شرارت-آميز ڪمن ڪارين کي سرانجام

ڪرڻ لاءِ تيز رفتاريءَ سان ڊوڙنديون وتنديون آهن. سيني پرين کي به آن رات آزاد ڪيو ويندو آهي ۽ هرقسم جا شياطين ان وقت آزاديءَ سان هرطرف رلندا ۽ ڦرندا آهن.

ان جي باوجود، ”سيلٽڪ“ نسل جي آبادگار طبقي وارن جي دلين ۾ ”هئلووين“ سان جيتوڻيڪ اسرار ۽ هيبت جي هڪ عجيب دلڪشي وابسته رهي آهي، پر انهيءَ تقريب ملهائڻ جو عام طريقو، ڪم از ڪم جديد دور ۾، ڪنهن به حالت ۾ دائمي طور افسرده ۽ غمناڪ صورت وارو نه رهيو آهي؛ ان جي برعڪس انسان ڪي اهڙيون رنگين ۽ پُرڪيف ڳالهيون شامل ڪيون ويئون آهن، جن ان کي سڄي سال جي سيني راتين کان زياده موج ۽ مستيءَ واري رات بڻائي ڇڏيو آهي. اسڪاٽلنڊ جي مٿانهن ميدانن ۾، جن ڳالهين انهيءَ تقريب کي غير معمولي رنگيني ۽ خوبصورتي بخشي هئي، تن ۾ باهين جا اهي مچ به شامل هئا، جي سيني بلند جاين تي ٿوري ٿوري مفاصلي تي ٻرندا رهندا هئا. ”موسم خزان جي پوئين ڏينهن تي ٻار پنهنجيون ڪاٺيون، ڏامر جا پيپ، ڏڳها ۽ سنها ڪانا ۽ باهه جي مچ ۾ ٻارڻ لاءِ موزون پيون سڀ اهڙيون شيون ڪٺيون ڪندا هئا. انهن کي گهر جي پرسان ڪنهن اوچيءَ جاءِ تي رکيو ويندو هو ۽ شام ٿيڻ سان ئي انهن کي باهه ڏني ويندي هئي. انهن باهين کي ”سئمنها گن“ سڏيو ويندو هو. هرهڪ گهر کي پنهنجو پنهنجو باهه جو مچ هوندو هو ۽ سيني کان زياده وڏي مچ ٻارڻ جي ماڻهن کي آرزو رهندي هئي. ضلعن جا ضلعا باهه جي مچن سبب روشن هوندا هئا ۽ (اسڪاٽلنڊ جي) ڪنهن جابلو ڍنڍ جي پرئين ڪناري ۽ متعدد بلند مقامن تان ايندڙ انهن جو شعاع، هڪ انتهائي رنگين نظارو

پيش ڪندو هو.“ مٿي سهيني جي پهرين تاريخ تي روشن ٿيندڙ ”بيلٽين“ باهين وانگر، ”هئلووين“ باهين جا سچ بہ، معلوم ٿئي ٿو، تہ پرت شاير جي اتانهن پٽن ۾ عام طور پاريا ويندا هئا. ڪئليندر نالي هڪ ضلعي ۾ آهي ارڙهين صدي عيسويءَ جي آخر ڏاري پڻ پاريا ويندا هئا. جڏهن باهہ وسامي ويندي هئي، تڏهن رک کي احتياط سان گول چڪر جي صورت ۾ جمع ڪيو ويندو هو ۽ ان جي پاهرين گهيري جي قريب اهڙن مختلف ڪٽنبن جي هرهڪ ماڻهوءَ لاءِ، جن جو انهيءَ سچ سان ڪو واسطو هوندو هو، هڪ هڪ پٿر رکيو ويندو هو. ٻئي ڏينهن صبح جو، جيڪڏهن ڪنهن بہ پٿر کي پنهنجيءَ اصلوڪيءَ جاءِ تان هٽيل يا پڳل تٿل ڏٺو ويندو هو، تہ ماڻهن کي خاطري ٿيندي هئي تہ اهو ماڻهو، جنهن جو اهو پٿر نمائندو هو، ”فَيّ“ يا پيارو هو، جنهن ڪري هو انهيءَ ڏينهن کان وٺي ايندڙ ٻارهن مهينن تائين جيئرو نہ رهي سگهندو. بالقهيڊر ۾، اٺويهين صديءَ جي آخرين حصي تائين هرهڪ گهر ”هئلووين“ تي پنهنجو پنهنجو سچ پاريندو هو، پر اها رسم زيادہ تر ٻار ئي ادا ڪندا هئا. باهہ جا سچ گهر جي پاسي ۾ بيٺل ڪنهن بہ بلند مقام مٿان پاريا ويندا هئا ۽ انهن جي چوڌاري ڪوبہ ناچ ڪونہ ڪيو ويندو هو. ”هئلووين“ باهيون اسڪاٽلنڊ جي اتر اوڀر وارن ضلعن، جهڙوڪ بوچان، ۾ بہ پاريون وينديون هيون. ڳوٺاڻن ۽ ڪڙمين کي ساڳيءَ طرح باهيون پارڻيون هونديون هيون. ڳوٺ اندر ٻار گڏ ٿي، گهر گهر ويندا هئا ۽ گهٽو ڪري هي الفاظ چئي، هرهڪ گهر واري کان سڪل گاهہ پنندا هئا تہ ”اسان کي گاهہ ڏي، تہ اسان ڏائڻين کي ساڙيون.“ جڏهن کين اهو گاهہ ڪافي مقدار

۾ ملي ويندو هو، تڏهن اهي ان ۾ پلال ۽ پيون اهڙيون آسانيءَ
سان پرندڙ شيون ملائي، انهن جو ڍير ڪري، باهه ڏيندا
هئا. پوءِ هر هڪ چوڪرو، واري وٺيءَ سان، باهه جي پرسان
ايترو قريب زمين تي ليٽي پوندو هو، جيترو اهو پاڻ کي باهه
جي گرميءَ ۾ پچائڻ کان بچائڻ لاءِ ڪافي سمجهندو هو ۽ اهڙيءَ
طرح ليٽي، هو دونهين جي ڪڪرن کي پنهنجي مٿان گذرڻ
ڏيندو هو. پيا وري دونهين ۾ ڊوڙندا ۽ پنهنجي ليٽيل ساٿيءَ مٿان
ٽپ ڏيندا هئا. جڏهن باهه ٻري ختم ٿي ويندي هئي، تڏهن
سڀ چٽا ان جي رک اڏائيندا هئا ۽ انهيءَ ڪارناسي ۾ هن ڳالهه
تي مقابلو ڪندا هئا ته منجهائن ڪير ٿو سڀني کان زياده
رک اڏائي.

آئرلنڊ جي شمالي حصي ۾ هيءَ رسم هوندي هئي ته
هرهڪ خاندان ”هئلووين“ تي باهه جو هڪ وڏو سچ ٻاريندو
هو، جنهن کي ”ڪوئيل ڪوئيت“ سڏيو ويندو هو. اهو سچ
گهر جي پرسان سڀ کان اوچيءَ جاءِ تي ٻاريو ويندو هو ۽
جڏهن باهه وسامي ويندي هئي، تڏهن هرهڪ پاتي ان جي رک
۾ هڪ اڇو پٿر اڇلائيندو هو، جنهن تي هن اڳواٽ هڪ نشان
ڪري ڇڏيو هوندو هو. پوءِ باهه جي چوڌاري بيهي، هرهڪ
چٽو پنهنجي دعا گهري، گهر وڃي سمهندو هو. ٻئي ڏينهن صبح
جو، جئين ئي اهي اٿندا هئا، تئين پنهنجو پنهنجو پٿر ڳولي
ڪڍندا هئا ۽ جيڪڏهن منجهائن ڪنهن جو پٿر غائب هوندو
هو، ته ڪين هيءُ خيال ويهندو هو ته اهو ماڻهو ٻيءَ ”هئلووين“
ڏسڻ کان اڳي سري ويندو. سر جان رائيس جي قول مطابق، ڪرين
تي باهين ٻارڻ سان ”هئلووين“ ملهائڻ جي عادت شايد اڄا

تائين ويلس ۾ بلڪل ختم ڪانہ ٿي چڪي آھي ۽ ھن وقت تائين جيئرن ڪن ماڻھن کي بخوبي ياد آھي تہ ڪيئن نہ اھڙا ماڻھو، جي باھہ پارڻ ۾ ھٿ وٺائيندا ھئا، تيسين اتي ترسي پوندا ھئا، جيسين مچ جي آخرين چڻنگ وسامي ويندي ھئي ۽ پوءِ اوچتو ئي اوچتو اھي مٿيئن تي پير رکي وٺي ڀڄندا ھئا ۽ واڪا ڪري ھيئن چوندا ھئا، ”شل وارن وڏيل ڪاري سوئر سڀني کان پوئين کي وٺي“ ! انھيءَ ڀاڪي ۾، جيئن سر جان رائيس بلڪل صحيح چوي ٿو، ھيءَ حقيقت پوشيده آھي تہ دراصل اوائلي وقت ۾ مجمع مان ھڪ ماڻھوءَ کي پوريءَ سنجيدگيءَ سان شڪار بڻايو ويندو ھو. اھو ڀاڪو اڄ ڏينھن تائين ڪارناوون شاير ۾ مروج آھي، جتي ٻارن کي ڊيڄارڻ لاءِ اڃا تائين ڪڏھن وارن وڏيل ڪاريءَ سوئر جا حوالا ڏنا ويندا آھن. اسين ھينئر ھيءَ ڳالھہ سمجھي سگھون ٿا تہ لوئر برٽنيءَ ۾، چو ھرھڪ ماڻھو ”وچ اونھاري“ واريءَ باھہ جي مچ ۾ ھڪ ھڪ پٿري اڇلائيندو آھي. بنان ڪنھن شڪ جي، ويلس ۽ اسڪاٽلنڊ جي اتانھن پٿن وانگر اتي پڻ، ھڪ يا ٻئي دور ۾ ”سڀني بزرگن جي ڏينھن“ واري صبح جو، پٿرين جي ڪرڻ وارين جاين ۽ سندن حالت مان زندگيءَ ۽ موت جا شگون ڪڍيا ويندا آھن. ”سيلٽڪ“ نسل جي تن جدا ۽ مختلف شاخن ۾ اھڙيءَ طرح جيڪا رسم ڏٺي ويئي آھي، سا شايد سندن منتشر ٿيڻ واري زماني کان اڳي جي آھي يا ڪم از ڪم اھڙي زماني جي آھي، جڏھن غير قومن انھن جي درميان جدائيءَ جي ڇپر ڪي اڃا تائين پوري زور سان ڪونہ ڌوڪيو ھو.

آئيل آف مئن ۾ پڻ، جو سيلٽڪ نسل وارن ماڻھن سان

آباد هڪ پيو ملڪ آهي، جديد زماني تائين ”هئلووين“ جي تقريب باه جي مچڻ ٻارڻ ۽ ٻين اهڙين رسمن ادا ڪرڻ سان ملهائي ويندي هئي، جي پرين ۽ ڏائڻين جي نقصانڪار اثر کي زائل ڪرڻ لاءِ ايجاد ڪيون ويئون هيون.

٦- **وچ سياري جون باهيون:** قديم يورپ جي بت پرست قومن جيڪڏهن ”وچ اونهاري“ جي موسم کي باه جي هڪ وڏيءَ تقريب ذريعي ساهايو، جيئن اسان کي اهڙي يقين ڪرڻ لاءِ ڪافي سٺا سبب مليا آهن، جنهن جا نشان اسان جي زماني تائين گهٽ هندڻ تي موجود آهن، ته ان حالت ۾ هيءَ قياس ڪرڻ بلڪل فطرتي آهي ته اهي ”وچ سياري“ جي موسم کي به ساڳين ئي رسمن ۽ سائن سان ملهائيندا هوندا، ڇاڪاڻ ته ”وچ اونهارو“ ۽ ”وچ سيارو“ سج جي آسماني راه جا ٻه ظاهري عظيم ڦرندڙ نقطا آهن ۽ هڪ قديم النسل وحشي انسان جي نقطہ نگاه ۾ هن ڪان زياده موزون ٻي ڪا به ڳالهه نه ٿي ٿي سگهي ته انهن ٻن موقعن تي، جڏهن آسمان جي عظيم چراغ جي روشنائي ۽ گرمي گهٽجڻ يا وڌڻ لڳي، تڏهن هيٺ زمين تي باهيون ٻاريون وڃن.

معلوم ٿئي ٿو ته جديد عيسائي دنيا ۾ قديم زماني جي سياري واريءَ باه جي تقريب، ”يُول“ بنڊ، ڪلي، يا تختي، جيئن ان کي مختلف نالن سان انگلنڊ ۾ سڏيو ويندو هو، پراڻيءَ رسم جي صورت ۾ زنده رهندي آئي آهي. اها رسم سڄي يورپ جي طول و عرض ۾ ڦهليل هئي، پر معلوم ٿئي ٿو ته اها خاص طور انگلنڊ، فرانس ۽ سلئو نسل جي جنوبي لوڪن ۾ وڌندي ۽ ويجهندي رهي آهي؛ ڪم از ڪم انهيءَ

رسم جا سپني کان زياده مڪمل بيان انهن ملڪن مان ملن ٿا.
هن حقيقت طرف، ته "يول" ٻنڊ وچ اونهاري جي ٻاه جو فقط
نعم البدل هو، جو ٿڌ ۽ موسم جي نامهربان آب و هوا سبب ٻاهر
کليل ميدان ۾ ٻارڻ بدران، گهر جي چُنڊ پٽين اندر روشن ڪيو
ويندو هو، اسان جو ڌيان قديم تواريخ جي هڪ ماهر برطانوي عالم،
جان برئنڊ، گهڻو زمانو اڳ ڇڪايو هو؛ ۽ انهيءَ نظريي کي
انهن متعدد وهمن وٽان تقويت حاصل ٿي رهي آهي، جي "يول"
ٻنڊ سان وابسته ڪيا ويا آهن. اهڙا وهم، جن جو عيسائيت سان
ڪوبه ظاهري واسطو ڪونهي، پر جن تي سندن بت پرستانه
بنياد جي مهر صاف ۽ چٽيءَ طرح لڳل آهي. پر هڪ طرف، جيڪڏهن
ٻئي تقريبون ٻاهه سان وابسته هيون، ته ٻئي طرف سياري واريءَ
تقريب کي گهر اندر ملهائڻ جي ضرورت يا خواهش، خانگي
يا گهريلو تقريب جي نوعيت بخشي، جا اونهاري واريءَ تقريب
جي عام نوعيت کان نمايان طور مختلف ٿي بيهي ٿي، جنهن تي
سڀ ماڻهو ڪنهن کليل ميدان يا بلند مقام تي جمع ٿي، مشترڪ
طور ٻاهه جو وڏو سچ ٻاريندا هئا ۽ پاڻ ۾ گڏجي ان جي چوڌاري
نچندا ۽ خوشيون ڪندا هئا.

اڻويهين صديءَ جي وچين حصي تائين "يول" ٻنڊ جي
قديم رسم وچ جرمنيءَ جي ڪن حصن ۾ اڃا تائين ادا ڪئي
ويندي هئي. چنانچه، "سج" ۽ "لاهن" جي ماڻرين ۾ "يول" ٻنڊ،
جو شاه ٻلوط جي ٿڙ جو هڪ وڏو ٽڪر هوندو هو، چلهه جي
زمين ۾ کوڙيو ويندو هو، جتي اهو ٻاهه هيٺان سڙڻ جي باوجود،
سڄي سال جي دوران ۾ به صفا سڙي رک ڪونه ٿي ويندو هو.
جڏهن ٻئي سال نئون ٻنڊ وڌو ويندو هو، تڏهن پراڻي ٻنڊ کي

پيهي سنهو ڪيو ويندو هو ۽ ان کي ”ٻارهن راتين“ جي دوران ۾ ٻنين ۾ ڇڙڪايو ويندو هو، ڇاڪاڻ ته اُئين سمجهيو ويندو هو ته انهيءَ طرح ٻنيون پليون ۽ آباد ٿينديون. ويسٽ فاليا جي ڪن ڳوٺن ۾ وري هيءَ رسم هوندي هئي ته جيئن ئي ”يول“ ٻنڊ (ڪرسٽ برئنڊ) کي باهه ۾ ٿوري لهس ايندي هئي، تيئن ئي کيس ان مان ڇڪي ٻاهر ڪڍيو ويندو هو؛ پوءِ ان کي احتياط سان سنڀالي رکيو ويندو هو ۽ جڏهن به ڪو طوفان ايندو هو، تڏهن ان کي وري به باهه تي رکيو ويندو هو، ڇاڪاڻ ته ماڻهن جو اعتقاد هو ته جنهن گهر ۾ ”يول ٻنڊ“ سڙندو هوندو، تنهن تي وڄ نه ڪرندي. ويسٽ فاليا جي ٻين ڳوٺن ۾ قديم رسم اها هوندي هئي ته ”يول“ ٻنڊ کي لاباري وقت آخرين وڍيل سٽيءَ اندر ٻڌو ويندو هو.

فرانس جي گهڻن صوبن، خاص طرح پراوينس صوبي ۾، ”يول“ ٻنڊ يا ”ٽري فوئر“ جي رسم جي ادائگي، جيئن ان کي گهڻن هنڌن تي سڏيو ويندو هو، تمام گهڻي وقت تائين ڪئي ويئي. سترهين صدي عيسويءَ جو هڪ فرينچ مصنف هن اعتقاد کي محض وهم سمجهي، ان جي مذمت ڪندي چوي ٿو ته، ”‘ٽري فوئر’ يا ‘ناتال جي ڪاٺيءَ’ نالي هڪ ٻنڊ، جنهن کي اوهين ناتال جي رات پهريون دفعو باهه تي رکو ٿا ۽ جنهن کي ‘ٻارهينءَ رات’ تائين ٿوري ٿوري وقفي لاءِ هر روز باهه تي رکندا رهو ٿا سو، جيڪڏهن اوهين ان کي بستري هيٺان رکندا، ته اهو ايندڙ سڄي سال تائين گهر کي باهه ۽ گجگوڙ کان بچائي سگهندو؛ يا اهو سياري جي موسم ۾ گهر جي ڀاتين جي پيرن جي ڪڙين تي دردناڪ سوڄ پيدا ٿيڻ کي روڪيندو؛ يا اهو چوپائي مال کي گهڻين

بيمارين کان شفاياب ڪري سگھندو؛ يا وري جيڪڏھن ان جو
ڪو ٽڪر انھيءَ پاڻيءَ ۾ پوڙيو، جيڪو ڳئون پيئنديون ھونديون،
تہ اھو انھن کي ڦردار بنائڻ ۾ مدد ڪندو؛ ۽ آخر ۾، جيڪڏھن
ان جي رک کي پٽين ۾ منتشر ڪيو ويندو، تہ اھا کڻڪ کي
سينوارجڻ کان بچائي سگھندي."

فلئنڊرس ۽ فرانس جي ڪن علائقن ۾ "يؤل" بنڊ جي باقي
بچيل رک، ڪوئلن، اڌوري سڙيل ڪاٺيءَ وغيره کي باقاعده
طور گجگوڙ ۽ وڄ کان حفاظت خاطر گھر اندر بستري ھيٺان
رکيو ويندو ھو؛ بيريءَ ۾ جڏھن گجگوڙ جو آواز پڌو ويندو ھو،
تڏھن گھر جو ڪو ياتي انھيءَ بنڊ جو ٽڪر کڻي باھ ۾ اڇلائيندو
ھو، ڇاڪاڻ تہ سندن اعتقاد ھو تہ اھو وڄ کي روڪي ڇڏيندو؛
وري، پيريگور ۾، رک ۽ ڪوئلا ڏاڍيءَ خبرداريءَ سان جمع
ڪيا ويندا. آھن ۽ انھن کي سڄيل ڳوڙھين جي علاج لاءِ محفوظ
رکيو ويندو آھي؛ ٽڙ جي انھيءَ حصي کي، جو باھ ۾ نہ سڙيو
ھوندو آھي، ھر ھلائيندڙ ڪڙمي پنھنجن ھرن لاءِ ڇپرن ٺاھڻ
واسطي ڪتب آڻيندا آھن، ڇاڪاڻ تہ اھي ھيءَ دعويٰ ڪندا آھن
تہ اھا ٻجن کي زياده جلد ڦٽڻ ۽ وڌڻ ۾ مدد ڏيندي آھي؛
۽ زالون ان جي ٽڪرن کي پنھنجن ڇوزن لاءِ "ٻارھينءَ رات"
تائين سانڍي رکنديون آھن. ڪن ساڻھن جو خيال ھوندو آھي
تہ ڪين اوترا ئي ڇوزا ٿيندا، جيتريون انھيءَ بنڊ جي ٽانڊن کي
ھيٺ مٿي ڪرڻ سان منجھانئن چڻنگون نڪرنديون؛ يا وري
جيتن ۽ جراثيم کي پچائي ڪيڻ لاءِ وسايل ٽانڊن کي بستري
ھيٺان رکندا آھن. فرانس جي مختلف علائقن ۾ ائين سمجھيو
ويندو آھي تہ اڌورو سڙيل بنڊ گھر کي جادوءَ ۽ وڄ کان
محفوظ رکندو.

- انگلنڊ ۾ به ”يؤل“ ٻنڊ سان وابسته رسمون ۽ اعتقاد ساڳيءَ ئي نوعيت جا هوندا هئا. ناتال کان هڪ ڏينهن اڳ واريءَ رات جو، قديم تواريخ جو ماهر مصنف، جان برئنڊ، چوي ٿو ته ”اسان جا ابا ۽ ڏاڏا غير معمولي ڊيگهه ۽ ويڪر واريون شمعون روشن ڪندا هئا، جن کي اهي ”ناتال جون سوم بتيون سڏيندا هئا ۽ گهر کي روشن ڪرڻ ۽ چڻ ته رات کي ڏينهن ۾ تبديل ڪرڻ لاءِ باهه تي ڪاٺ جو هڪ ٻنڊ رکندا هئا، جنهن کي اهي ’يوٗل - ڪيلو‘ يا ’ناتال - تختو‘ چوندا هئا.“ قديم رسم مطابق، ”يول“ ٻنڊ کي گذريل سال واري ٻنڊ جي هڪ ٽڪر سان ٻارڻو هوندو هو، جنهن کي انهيءَ مقصد لاءِ سڄي سال تائين محفوظ رکيو ويندو هو، جنهن هنڌ انهيءَ ٽڪر کي اهڙيءَ ريت رکيو ويندو هو، اتي شيطان به ڪا شرارت نه ڪري سگهندو هو. ٻنڊ جي باقي بچيل حصن لاءِ به ائين سمجهيو ويندو هو ته اهي گهر کي باه ۽ وڄ کان پناهه ڏيندا.

”يوٗل“ ٻنڊ کي ٻاهران ڪٽي گهر يا ڳوٺ ۾ آڻڻ جي رسم کي اڄ تائين به ”سلائو“ نسل جون ڏکڻي قومون، خاص طرح سربيا جا باشندا، تمام گهڻيءَ سنجيدگيءَ سان ادا ڪنديون آهن. عام طرح اهو ٻنڊ شاهه بلوط جي وڻ جي ٿڙ جو هڪ ڳرو ٽڪر هوندو آهي، پر ڪڏهن ڪڏهن اهو زيتون يا ”بيچ“ جي وڻ جو ٽڪر به هوندو آهي. اهي ماڻهو سمجهندا آهن ته کين اوتري قدر ڳاٻا، رڍون، سوئر ۽ ڇيلا ڦيندا، جيتري قدر زياده چڻگون اهي ٻرندڙ ٻنڊ سان ڪيدي سگهندا. ڪي ماڻهو ڳڙي کان پنهنجي حفاظت ڪرڻ لاءِ، انهيءَ ٻنڊ جو ٽڪر ٻاڻ سان گڏ ٻاهر ٻنين ۾ کڻي ويندا آهن. آلبانيا ۾ ٿورائي سال اڳ تائين ناتال تي ”يوٗل“ ٻنڊ ساڙڻ

جي رسم عام جام هئي ۽ انهيءَ باهہ جي رک پنين کي سرسبز ۽ آباد ڪرڻ لاءِ منجهن ڦهلائي ويندي هئي. هو زول قوم جا ماڻهو، جي ڪارپيٿين جبلن ۾ آباد سلئو نسل جي هڪ قوم جا ماڻهو آهن، ناتال کان هڪ ڏينهن اڳ واريءَ رات تي (قديم طرز مطابق پنجين جنوري) ڪاٺيءَ جي ٽڪرن کي گسائڻ ذريعي باهہ ٻاريندا آهن، جنهن کي اهي ”ٻارهينءَ رات“ تائين ٻرندو رکندا آهن.

هيءَ ڳالهہ قابل غور آهي تہ هيءُ اعتقاد ڪيتريقدر نہ عام معلوم ٿئي ٿو، تہ ”يول“ بنڊ جي باقي بچيل رک وغيره کي، بشرطيڪ ان کي ٻجي سال تائين محفوظ رکيو وڃي، گهر کي باهہ ۽ خاص طرح وڄ، کان بچائڻ جي طاقت حاصل آهي. جيئن تہ ”يـُول“ بنڊ عموماً شاه بلوط جي وڻ جي ڪاٺيءَ مان هوندو هو، ان ڪري هيءَ ڳالهہ ممڪن معلوم ٿئي ٿي تہ اهو اعتقاد شايد قديم آريہ مذهب جو هڪ يادگارو، جو شاه بلوط جي وڻ کي گجگوڙ جي ديوتا سان وابستہ ڪندو هو. ”يـُول“ بنڊ جي رک ڏانهن منسوب ڪيل شفايابيءَ يا آباديءَ جون خاصيتون، جن لاءِ سمجهيو ويندو آهي تہ اهي ماڻهن خواه جانورن جون بيماريون ڇٽائي ڇڏينديون آهن، ڳئن کي قردار بڻائينديون آهن ۽ زمين جي آباديءَ ۾ اضافو آڻينديون آهن، ساڳي ئي قديم سرچشمي مان حاصل ڪري سگهبيون يا نہ، سو هڪ اهڙو سوال آهي، جو اسان جيَ ڳوڙهي ويچار جو مستحق آهي.

٨- **ضرورت واريون باهيون:** هن حد تائين باهہ جي جن ۽ تقريبن جو بيان ڪيو ويو آهي، سي سڀ سال جي ڪن مقرر وقتن تي فصلي طور سلهايون وينديون آهن. پر باقاعدگيءَ

سان بار بار ايندڙ اهڙين تقريبن کان علاوه، يورپ جي گهڻن علائقن جا ڪاشتڪار، حافظي جي دائري کان ٻاهر وارن زمانن کان وٺي، مصيبت ۽ تڪليف وارين موسمن، خاص طرح جڏهن سندن چوپائي مال ۾ ڪا متعدي بيماري ڦهليل هوندي هئي، گهڻ وڏ وقتن تي باه جي تقريبن منعقد ڪرڻ جا عادي رهيا آهن. يورپ جي عام باه وارين تقريبن جو ڪوبه بيان اهڙين عجيب و غريب رسمن تي ڪجهه ڏيان ڏرڻ کان سواءِ مڪمل ڪونه ٿي سگهندو، جن کي اسان جو خيال پاڻ ڏانهن مبذول ڪرائڻ جو هن سبب ڪري اڃا به زياده حق حاصل آهي، ڇاڪاڻ ته انهن کي شايد باه جي ٻين سڀني تقريبن جي ٻيخ ۽ بنياد تصور ڪري سگهجي ٿو، يقيناً، يقيناً، انهن تقريبن جو سلسلو ڪنهن تمام ڏورانهين قديم زماني کان وٺي شروع ٿيو آهي. جنهن عام نالي سان اهي ٽيوٽانڪ نسل وارين قومن ۾ سڏيون وينديون آهن، سو آهي ”ضرورت واريون باهيون.“ ڪڏهن ڪڏهن ضرورت واريءَ باه کي زياده رواجي طريقن سان حاصل ڪيل هلڪيءَ باه کان، ٻنهن ڪنهن شڪ جي، مميز ڪرڻ لاءِ ”جهنگلي باه“ جي نالي سان سڏيو ويندو هو. سلٽو نسل وارين قومن ۾ ان کي ”جيئري باه“ سڏيو ويندو آهي.

انهيءَ رسم جي تاريخ جو سراغ اوائلي قرون وسطيٰ کان وٺي، جڏهن ڪليسا طرفان ان لاءِ هڪ بت پرستانه وهم هئڻ جي فتويٰ صادر ڪئي ويئي، اٺويهين صدي عيسويءَ جي پهرئين نصف حصي تائين ملي سگهي ٿو، جڏهن اها جرمنيءَ، انگلنڊ، اسڪاٽلنڊ ۽ آئرلنڊ جي مختلف حصن ۾ اڃا به ڪن موقعن تي ادا ڪئي ويندي هئي. معلوم ٿئي ٿو ته سلٽو نسل وارين قومن ۾ اها اڃا به

زياده طويل زماني تائين زنده رهندي آئي. انهيءَ رسم ادا ڪرڻ جو دستوري موقعو پليگ يا چوپائي مال جي وچڙندڙ مرض جو ننهن ڪيڻ هوندو هو، جنهن لاءِ ضرورت واريءَ باه کي تير بهدف علاج سمجهيو ويندو هو. جن جانورن کي ان کان متأثر ٿيندڙ سمجهيو ويندو هو، تن ۾ ڳئون، سوئر، گهوڙا ۽ ڪڏهن ڪڏهن آڙيون شامل هونديون هيون. ضرورت واريءَ باه ٻارڻ لاءِ هڪ ضروري ابتدائي شرط، آس پاس وارين ٻين سڀني باهين ۽ روشناين کي گل ڪرڻ جو هوندو هو، ايتري قدر جو هڪ چڻنگ به ڪٿي روشن نه رهڻ گهربي هئي؛ جاڪاڻ ته جيسين ڪنهن گهر اندر رات جو ڏيئو به ٻرندو هوندو، تيسين ائين سمجهيو ويندو هو ته ضرورت واري باه ڪڏهن به نه ٻرندي. ڪڏهن ڪڏهن فقط انهيءَ ڳوٺ جي سڀني باهين کي ئي وسائڻ ڪافي سمجهيو ويندو هو؛ پر ڪڏهن ڪڏهن آس پاس جي ڳوٺن ۽ سڄي ضلعي جون باهيون به وسايون وينديون هيون. اسڪاٽلنڊ جي اتانهن ڀڱن جي ڪن علائقن ۾ اهو قانون هوندو هو ته اهڙن سڀني گهرن وارن کي، جيڪي ٻن قريب ترين وهندڙ ڪسين جي درميان رهندا هئا، مقرر ڪيل ڏينهن تي پنهنجيون سڀ باهيون ۽ روشنايون گل ڪرڻيون هونديون هيون. عام طرح ضرورت واري باه کليل ميدان ۾ ٻاري ويندي هئي، پر سربيا جي ڪن حصن ۾ اها اونداهي ڪمري اندر روشن ڪئي ويندي هئي؛ ڪڏهن ڪڏهن باه ٻارڻ واري جاءِ، رستي جو چونڪ يا رستي ۾ ڪوٺيل هڪ کڏ هوندي هئي. اسڪاٽلنڊ جي متانهن ڀڱن ۾، انهيءَ رسم ادا ڪرڻ جي موزون جاءِ، ٽڪريون يا درياهن جا ننڍا ٻيٽ، هوندي هئي.

ضرورت واريءَ باه ٻارڻ جو هڪ عام طريقو ڪاٺ جي ٻن

ٽڪرن کي هڪ ٻئي سان گسائڻ جو هوندو هو. اها باه پٿر کي فولاد هڻڻ سان روشن ڪرڻ جي اجازت ڪانہ هوندي هئي. جنوبي ”سلٽو“ نسل وارين ڪن قومن ۾، ساندان تي لوه جي ٽڪر سان ڌڪ هڻي، ضرورت واريءَ باه پارڻ جي رسم جو بيان اسان ڪن تمام ٿورين حالتن ۾ پڙهيو آهي. جتي انهيءَ باه پارڻ لاءِ استعمال ٿيڻ واريءَ ڪاٺيءَ جو خاص طور ذڪر ڪيل هوندو آهي، اتي عام طرح ڏنو ويو آهي تہ اها ڪاٺي شاه بلوط جي وڻ جي هوندي آهي. پر رائين نديءَ جي زيرين واديءَ ۾ اها باه شاه بلوط يا ”فر“ وڻن جي ڪاٺين کي هڪ ٻئي سان گسائڻ ذريعي پيدا ڪئي ويندي هئي. ”سلٽو“ نسل وارين قومن جي ملڪن ۾، ڀڏو ويو آهي، انهيءَ مقصد لاءِ ”پاپلر“”پيئر“، ۽ ”ڪارنيل“ قسمن جي وڻن جي ڪاٺين کي ڪم آندو ويندو هو. عام طرح سان باه ٻارڻ جي سامان کي فقط خشڪ ڪاٺيءَ جا ٻہ ٽڪر چيو ويو آهي. ڪڏهن ڪڏهن ٽن مختلف قسمن جون ڪاٺيون ضروري سمجهيون وينديون هيون. پر اهي شايد هڪ ٻئي سان گسائي، باه پيدا ڪرڻ لاءِ نہ، پر باه جي مچ ۾ ساڙڻ لاءِ استعمال ڪرڻيون هونديون هيون. ضرورت واريءَ باه کي روشن ڪرڻ جو مخصوص طريقو مختلف ضلعن ۾ مختلف هوندو هو. انهن سڀني مان زياده عام طريقو هيءُ هو: ٻہ ڏگها لڪڙا هڪ ٻئي کان اٽڪل ڏيڍ فوٽ جي مفاصلي تي زمين اندر کوڙيا ويندا هئا. هرهڪ لڪڙي کي هڪ ٻئي جي سامهون واري پاسي ۾ هڪ سوراخ ٿيل هوندو هو، جنهن ۾ هڪ لسو اڏو لڪڙي جو ٽڪر يا ڏنڊو وڌو ويندو هو. سوراخن ۾ اڳڙيون پريون وينديون هيون ۽ ڦرندڙ گهرندڙ آڏي ڏنڊي جون ٻئي

پچڙيون سوراخن ۾ زوريءَ گهيڙيون وينديون هيون. ڦرندڙ ڏنڊي کي زياده آتشي ڪرڻ لاءِ، گهڻو ڪري ڏامر جو هٿ هنيون ويندو هو. پوءِ ڏنڊي جي چوڌاري هڪ رسو ويڙهيو ويندو هو، جنهن جي ٻنهي پاسن وارين آزاد پچڙين کي ٻه يا ان کان زياده ماڻهو پڪڙيندا هئا، جي رسي کي تيزيءَ سان هيڏانهن هوڏانهن ڦيري، ڏنڊي کي زور زور سان ڦيرائيندا هئا، تنهنجو زوردار رڳڙ سبب سوراخن ۾ پيل اڳڙين کي باهه وٺندي هئي. چڻنگن کي هڪدم رسين مان ٺهيل هڪ مڃي ۾ لڳايو ويندو هو ۽ ان کي گول چڪر جي صورت ۾ تيزيءَ سان ڦيرايو ويندو هو، تانجو هڪ چمڪدار وڏو ٻنيت ٻري پوندو هو، جنهن کان پوءِ گاهه ٻاري، انهن ڪاٺين ۽ ٻين شين کي باهه ڏني ويندي هئي، جن مان باه جي مچ ٻارڻ لاءِ ڍير ٺاهيو ويندو هو. گهڻو ڪري هڪ ڦيٿو، ڪڏهن ڪڏهن گاڏيءَ جو ڦيٿو، يا وري ڪڏهن چرخي جو ڦيٿو، انهيءَ تقريب جو هڪ حصو هوندو هو؛ ائبرڊين شاير ۾ ان کي ”وڏو ڦيٿو“ سڏيو ويندو هو؛ ”مَل“ نالي هڪ ٻيٽ ۾ انهيءَ ڦيٿي کي شاهه بلوط جي ڪاٺيءَ جي نون ڪلن مٿان ڦيرايو ويندو هو. ڪڏهن ڪڏهن، اسان کي فقط ايترو ٻڌايو ويو آهي، ڪاٺ جي ٻن تختن کي هڪ ٻئي سان گسايو ويندو هو. ڪڏهن ڪڏهن هيءُ قاعدو رکيو ويندو هو ته باه ٻارڻ لاءِ جيڪو گاڏيءَ جو ڦيٿو استعمال ڪيو وڃي ۽ شاهه بلوط جي جنهن ڪاٺيءَ تي ان کي ڦيرايو وڃي، سي ٻئي نوان هئڻ گهرجن. ساڳيءَ طرح هيئن به چيو ويندو هو ته جيڪا رسي ڦرندڙ ڏنڊي کي ڦيرائي، سا پڻ نئين هئڻ گهرجي؛ جيڪڏهن ممڪن ٿي سگهي، ته اها

رسي اهڙن ڏاڱن مان وٽي وڃي، جي ڦاسيءَ واريءَ رسيءَ مان ڪڍيا ويا هجن، جنهن سان ڪن ماڻهن کي لٽڪائي ماريو ويو هجي. اها ڳالهہ سخت ضروري ڪا نہ هوندي هئي، پر تقريب کي مڪمل ڪرڻ جي هڪ چيز هئي.

اهڙن ماڻهن لاءِ بہ مختلف قسمن جا قاعدا ۽ قانون مرتب ڪيا ويا هئا، جن کي ضرورت واريءَ باه ٻارڻ جي اجازت هئي يا جن کي باه ٻارڻ لازمي هئي. ڪڏهن ڪڏهن هيئن چيو ويندو هو تہ جيڪي بہ ماڻهو انهيءَ رسيءَ کي ڇڪين، جيڪا ڏنڊي کي ڦيرائي تن کي هميشه ڪو ٻاءُ يا ڪم از ڪم نالي ڀائي هئڻ گهرجي؛ جيڪڏهن اهي بہ ماڻهو فقط پاڪدامن نوجوان هوندا هئا تہ ڪڏهن ڪڏهن ايتري ڳالهہ ڪافي سمجهي ويندي هئي. برونسوڪ جي ڪن ڳوٺن ۾ ماڻهو سمجهندا هئا تہ جيڪڏهن سيني اهڙن ماڻهن جا پهريان نالا ساڳيا نہ هوندا، جيڪي ضرورت واريءَ باهہ ٻارڻ ۾ هٿ وٺائيندا، تہ اُن صورت ۾ انهن سيني جي محنت رائيگان ويندي. سائليشيا ۾ ضرورت واريءَ باهہ ٻارڻ لاءِ جيڪو وڻ استعمال ڪيو ويندو هو، تنهن کي جاڙن ڀائرن جو هڪ جوڙو ڪيرائيندو هو. اسڪاٽلنڊ جي مغربي ٻيٽن ۾ اها باهہ ايڪاسي شادي شده ماڻهو ٻاريندا هئا، جي نون نون ماڻهن جي ٽولين ۾ ورهائجي، ڪاٺ جي ٻن تختن کي هڪ ٻئي سان گسائيندا هئا؛ اتر "يوئيسٽ" ۾، آهي ايڪاسي ماڻهو جيڪي باهہ ٻاريندا هئا، سي سيئي پنهنجن والدين جا پهريان پٽ هوندا هئا، پر اسان کي اهو ڪونہ ٻڌايو ويو آهي تہ اهي شادي شده هوندا هئا، يا مجرد. سربيا جي باشندن ۾ ضرورت واري باهہ ڪڏهن ڪڏهن ٻارهن ۽ چوڏهن سالن جي درميان واريءَ عمر وارو هڪ ڇوڪرو ۽ هڪ ڇوڪري

پاريندا آهن، جي اونداهي ڪمري اندر مادرزاد ننگا ٿي، اهو ڪم ڪندا آهن. بلگاريہ ۾ پڻ، ضرورت واريءَ باهہ پارڻ وارا پنھنجا ڪپڙا لاهي بلڪل اگھاڙا ٿيندا آهن؛ ڪٿينس ۾ اهي ماڻھو پنھنجن جسمن تان هر قسم جي ڌاتوءَ مان ٺھيل شيون لاهي ڇڏيندا آهن. جيڪڏهن ڪاٺين کي گھٽيءَ دير تائين گسائڻ کان پوءِ بہ انھن مان باهہ نہ نڪرندي هئي، تہ اهي سمجھندا هئا تہ ڳوٺ اندر ڪٿي نہ ڪٿي ڪا باهہ ٻرندي هوندي، ان ڪري گھر گھر جي سخت تلاشي ورتي ويندي هئي. جيڪڏهن ڪٿي بہ ڪا باهہ ٻرندي ڏٺي ويندي هئي، تہ اها هڪدم وسائي ويندي هئي ۽ غافل-گھر واري کي سزا ڏني ويندي هئي يا ساڻس سخت ڪلامي ڪئي ويندي هئي؛ درحقيقت ان جي مٿان ڳرو ڏنڊ وڌو ويندو هو.

ضرورت واري باهہ جڏهن آخرڪار ٻري ويندي هئي، تڏهن ان مان باهہ جو هڪ وڏو مچ روشن ڪيو ويندو هو ۽ جيئن ئي باهہ ڪجھہ قدر وسامي ويندي هئي، تيئن ئي چوپاين جانورن کي چمڪندڙ ٽانڊن مٿان گھمايو ويندو هو ــ ڪڏهن ڪڏهن باقاعده طورتي سلسليوار، پھريائين سوئر، پوءِ ڳئون ۽ آخر گھوڙا- ڪڏهن ڪڏهن ڪين ٻہ ٻہ، يا ٽي، ٽي دفعا دونھين ۽ باهہ مان لنگھايو ويندو هو، جنھنڪري ڪن وقتن تي ڪي جانور باهہ جي اثر کان سڙي، اتي ئي مري ويندا هئا. جيئن ئي سڀ ڍور باهہ مان لنگھي ويندا هئا، تيئن ئي نوجوان ماڻھو رک ۽ وسايل ٽانڊن تي وٺي ڊڪ ڊوڙ شروع ڪندا هئا ۽ انھن کي هڪ ٻئي مٿان چڙڪائيندا هئا ۽ انھن سان هڪ ٻئي جا منھن ڪارا ڪندا هئا. جيڪي سڀني کان زياده ڪارا ٿي ويندا هئا، سي ڍورن پٺيان فاتحانہ انداز ۾ ڳوٺ مان لنگھندا هئا ۽ گھڻي وقت تائين پاڻ کي ڌوئي صاف نہ ڪندا هئا.

باهہ جي سچ مان ساڳهو پرندڙ ٽانڊا گهرڪٽي ويندا هئا، جن مان اهي پنهنجن گهرن جي باهہ ٻاريندا هئا. انهن ٽانڊن کي پاڻيءَ ۾ وسائڻ کان پوءِ، اهي پنهنجي چوپائي مال جي ڪوٺن ۾ رکندا هئا. جن مان اهي ڏور ڪائيندا هئا ۽ اهي انهن ٽانڊن کي ڪافي وقت تائين چڙي ڏيندا هئا. باهہ جي سچ مان بچيل رک کي فصلن کي جيتن کان محفوظ رکڻ لاءِ پنين ۾ چڙڪائيندا هئا، ڪڏهن ڪڏهن ساڳهو اها رک بيماريءَ ۾ علاج طور استعمال ڪرڻ لاءِ گهرڪٽي ويندا هئا ۽ ان کي ڏکيل عضوي مٿان پُرڪيندا هئا يا مريض ان کي پاڻيءَ ۾ ملائي پيئندو هو. اسڪاٽلنڊ جي مغربي جزيرن ۽ پاسي واريءَ ايراضيءَ ۾، جتين ٿي گهر واريءَ چلهہ جي باهہ کي ضرورت واريءَ باهہ مان دوباره ٻاريو ويندو هو، تئين ٿي پاڻيءَ سان ڀريل هڪ برتن مٿانس رکيو ويندو هو ۽ اهڙيءَ طرح گرم ٿيل پاڻي بعد ۾ پليگ جي بيمار ساڳهن يا بيمار ڍورن مٿان چڙڪايو ويندو هو. باهہ جي انهيءَ سچ مان نڪرندڙ دونهين ڏانهن خاص خوبيون منسوب ڪيون ويندي يون هيون. سئيڊن ۾ ميويدار وڻن ۽ ٻجيءَ ڦاسائڻ جي چارين کي انهيءَ دونهين جو واس ڏنو ويندو هو، تہ جيئن وڻ جهجهو ڦر جهلين ۽ چار گهٽيون ٻجيون ڦاسائين. اسڪاٽلنڊ جي اتانهن ميدانن ۾ ضرورت واريءَ باهہ کي جادوءَ جوهڪ شهنشاهي علاج تصور ڪيو ويندو هو. ”مٽل“ نالي پيٽ ۾، جڏهن چوپائي مال جي بيماريءَ کان ڇوٽڪاري حاصل ڪرڻ لاءِ اها باهہ ٻاري ويندي هئي، تڏهن اسان پڏو آهي تہ انهيءَ رسم جي ادائگيءَ سان گڏو گڏ هڪ بيمار پهاڙي ڳئون قربان ڪئي ويندي هئي، جنهن کي ٽڪر ٽڪر ڪري، باهہ ۾ ساڙيو ويندو هو. سلئو نسل وارا ۽ بلگاريا

جاڪاشتڪار چوپائي سال جي پليگ کي هڪ شيطان يا اهڙو بد روح سمجهندا هئا، جوجيئرن ماڻهن ۽ ڍورن جو رت چوسڻ لاءِ پنهنجي مرده جسم کي قبرکان ڇڪي ٻاهر ڪڍي ايندو آهي، جنهن کي سندس ۽ ڍورن جي ڌڻن جي درميان باهہ جي رڪاوٽ ڪڙي ڪرڻ سان دور رکي سگهجي ٿو. ڍورن جي انهيءَ بيماريءَ لاءِ ضرورت واريءَ باهہ کي علاج طور استعمال ڪرڻ واري رسم، جا هرهنڌ موجود آهي، تنهن جو اوائلي سبب شايد انهيءَ ساڳي ئي نظريي جو وجود هوندو. معلوم ٿئي ٿو تہ جرمنيءَ جي ڪن حصن ۾ ماڻهو ڍورن جي انهيءَ بيماريءَ جي ڦهلجڻ تائين انتظار ئي ڪونہ ڪندا هئا، پر موقعي کي غنيمت ڄاڻي، انهيءَ آفت کي نازل ٿيڻ کان روڪڻ لاءِ سال بسال ضرورت واري باهہ ٻاريندا هئا. ساڳيءَ طرح، چيو وڃي ٿو، پولنڊ جا ڪڙمي هر سال سينٽ روڪس واري ڏينهن تي ڳوٺ جي گهٽين ۾ باهيون ٻاريندا آهن ۽ ڍورن کي بيماريءَ کان بچائڻ لاءِ، ٽي دفعا باهہ مان لنگهائيندا آهن. اسان اڳي ئي ڏسي آيا آهيون تہ هيبرائيڊس ٻيٽن ۾ ڍورن کي ساڳي ئي مقصد لاءِ هرسال ”بيلٽين“ باهين جيچوڌاري ساڳئي نموني سان ڦيرا ڏياريا ويندا هئا. سئٽزرلنڊ جي ڪن ضلعن ۾ اڃا تائين ننڍا ٻار ڪائيءَ کي گسائي، ڌنڌ کي صاف ڪرڻ لاءِ ضرورت واري باهہ ٻاريندا آهن.

باب ٻيهون

ٻاهر جي تقريبن جو مفهوم ۽ معنيٰ

۱- **ٻاهر جي عام تقريبن متعلق:** يورپ جي مقبول عام
ٻاهر جي تقريبن جو اسان جيڪو مٿي جائزو وٺي آيا آهيون، سو
اسان کي ڪن تبصرن ڪرڻ لاءِ آماده ڪري ٿو. سڀ کان اول
ته اسان انهن رسمن جي هڪ ٻئي سان مشابهت تي غور ڪرڻ
کان سواءِ رهي نه ٿا سگهون، خواه اهي سال جي ڪهڙي به
حصي ۾ يورپ جي ڪهڙي به علائقي ۾ ادا ڪيون وڃون آهن.
ٻاهر جي وڏن مچن ٻارڻ، مشالن ٻرڻ ڏيڻ ۽ سندن وچان يا
چوڌاري چوپائي مال کي لنگهائڻ يا ڦيرين ڏيارڻ جي رسم سڄي
يورپ ۾ عملي طور عام سطح تي ڦهليل نظر اچي ٿي ۽ ٻنين،
باغن، چراگاهن يا ڍورن جي واڙن جي چوڌاري، هٿن ۾ ٻرندڙ
مشعلون کڻي، جلوسن جي صورت ۾ ڦرڻ يا سندن چوڌاري ڊوڙڻ
متعلق به ساڳي ئي ڳالهه ڪري سگهجي ٿي. ٻرندڙ ٽالهيون هوا
۾ اڇلائڻ يا ٻرندڙ ڦيٿا ٽڪريءَ جي لاهين تان گسڪائي، هيٺ
موڪلڻ جي رسم، بهر حال، گهٽي قدر ڦهليل نه ٿي معلوم ٿئي.
”يول“ ٻنڊ جي رسم پنهنجيءَ شخصي ۽ مخصوص نوعيت سبب،
ٻاهر جي ٻين رسمن کان مختلف هئي؛ پر اهو امتياز وچ سياري
جي محض ناخوشگوار آب و هوا سبب وجود ۾ آيل نظر اچي
ٿو، جا عام ماڻهن جي ڪنهن به ميڙ کي کليل هوا ۾، نه فقط

اڻ وٽندڙ بڻائيندي، پر اها ڪنهن به وقت مينهن جي وسڪاري يا برف جي ڪرڻ سبب پڻ تقريب جي اهم ترين شيءِ، يعني باه کي وسائي، مجمع جي مقصد کي ئي فوت ڪري ڇڏيندي. انهن مقامي يا موسمي فرقن کان علاوه، مثال جي سيني وقتن تي ۽ سيني هنڌن ۾ منعقد ٿيندڙ باه جي تقريبن جي درميان مشابهت ڪافي حد تائين قريبي آهي. جهڙيءَ طرح خود رسمون هڪ ٻئي سان مشابهت رکن ٿيون، تهڙيءَ طرح آهي فائدا به هڪ ٻئي سان مشابهت رکن ٿا، جن جي حاصل ڪرڻ جي ماڻهن کي توقع رهي ٿي. باه کي، خواه ڪن خاص مقرر هنڌن تي ٻرندڙ وڏن مچن، خواه اهڙين روشن مشعلن جي وسيلي استعمال ڪيو وڃي، جي هڪ کان ٻئي هنڌ نيون وڃن يا ڪيس ٻرندڙ ڪاٺين جي ڍير مان نڪتل ٽانڊن ۽ رک ذريعي ڪتب آندو وڃي، هر حالت ۾ ان کي فصلن جي واڌ ۾ اضافي آڻڻ ۽ ماڻهن ۽ حيوانن کي سندن ئي بهبوديءَ ۽ ڀلائيءَ لاءِ طاقتور بڻائي يا اهڙين مصيبتن ۽ آفتن کان دور رکي، جي گجگوڙ ۽ وڄ، باه، پاري، جيتن، غير آباديءَ، بيماريءَ ۽ سڀ کان زياده جادوءَ جي سبب ڪري سندن بقا ۽ وجود لاءِ مضر آهن، مفيد ۽ ڪار آمد سمجهيو وڃي ٿو.

پر، اسان بلڪل فطرتي طرح هن سوال پڇڻ لاءِ حق بجانب ٿينداسون ته آخر اهو اتفاق ڪيئن ٿيو، جو ماڻهن اهڙن سڌن ۽ سادن ذريعن مان ايڏن وڏن ۽ اڪيچار فائدن حاصل ڪرڻ جي اميد رکي؟ اهو ڪهڙو طريقو هو، جنهن جي ذريعي ماڻهن سمجهيو ته باه ۽ دونهين، ٽانڊن ۽ رک کي استعمال ڪرڻ سان اهي ايترا گهڻا فائدا حاصل ڪري سگهندا يا ايترن سارن

نقصان کي ٽاري سگھندا؟ جديد دور جي تفتيش ڪندڙن باھ جي تقريبن جون ٻه مختلف سمجھاڻيون پيش ڪيون آهن. هڪ طرف هيءَ راءِ قائم ڪئي ويئي آهي ته اهي سورج-جنتر يا جادوءَ جا ٽوٽا آهن، جن جو مقصد، نقال جادوءَ جي اصول تي باهيون ٻاري ۽ زمين تي گرميءَ ۽ روشنيءَ جي عظيم فلڪياتي سرچشمي جو نقل ڪري، ساڻهن، مرن ۽ ٻوٽن لاءِ ضرورت مطابق سج جي روشنائيءَ مهيا ڪرڻ جي خاطري ڪرڻ جو آهي. اهو نظريو ولهيلم مئنهارڊٽ جو قائم ڪيل آهي. ان کي ڪٽي شمسي نظريو سڏجي، ٻئي طرف هيءَ راءِ قائم ڪئي ويئي آهي ته انهن رسمي باهين جو سج سان ڪو ضروري واسطو ڪونهي، پر انهيءَ جو مقصد محض پاڪائيءَ حاصل ڪرڻ جو آهي، جي سڀني نقصانڪار ۽ ضرر رسان اثرن کي ساڙڻ ۽ ناس ڪرڻ لاءِ ايجاد ڪيون ويئون آهن، خواه انهن جو تصور ڏائڻين، آدم خورن ۽ ديون جي شخصي صورت ۾ ڪيو ويو آهي، يا هوا ۾ ڦهليل ڪنهن بد اثر يا بڇڙائيءَ جي غير شخصي صورت ۾. اهو ٻي نظريو ڊاڪٽر ايڊورڊ ويسٽر مارڪ ۽ شايد پروفيسر يوجين موگڪ جو به آهي. ان کي ڪٽي پاڪائيءَ جو نظريو سڏجي. ظاهر طور اهي ٻئي نظريا باھ جيَ متعلق ٻن بلڪل مختلف تخيلن جو اظهار ڪن ٿا، جا انهن رسمن ۾ سڀني کان زياده اهم ڪردار ادا ڪري ٿي. هڪ نظريي مطابق باھ، اسان جي ويڪرائي ڦاڪ ۾ سج جي روشنائيءَ وانگر، هڪ وڌندڙ ۽ تخليقي قوت آهي، جا ٻوٽن جي واڌ ۾ اضافو آڻي ٿي ۽ هر اهڙيءَ شيءِ کي زندگي بخشي ٿي، جا صحت ۽ خوشيءَ جو باعث آهي. ٻئي طرف، باھ هڪ غضبناڪ ۽ ناس ڪندڙ قوت آهي، جا

اهڙن سڀني اڻ وڻندڙ عناصرن کي، خواه روحاني يا مادي، ساڙي فنا ڪري ڇڏي ٿي، جي انسان، حيوان ۽ نباتات جي هستيءَ ۽ بقا لاءِ مهلڪ ۽ تباه ڪن آهن. هڪ نظريي مطابق، باهه هڪ روح - افزا ۽ جان بخش هستي آهي ۽ ٻئي مطابق، اها خطرناڪ ۽ مضر جزن کي ناس ڪندڙ هڪ ذريعو آهي. هڪ نظريي مطابق، ان جي خاصيت اثباتي آهي ته ٻئي مطابق، اها منفي آهي.

ان جي باوجود، جيتوڻيڪ اهي ٻئي سمجهاڻيون انهيءَ نوعيت ۾ هڪ ٻئي کان مختلف آهن، جا اهي باه ڏانهن منسوب ڪن ٿيون، ته به اهي ٻئي مڪمل طور ناقابل مفاهمت ناهن. جيڪڏهن اسين هيءَ فرض ڪريون ته انهن تقريبن تي جيڪي باهيون ٻاريون وينديون هيون، تن جو بنيادي مقصد سج جي روشنائيءَ ۽ گرميءَ جو نقل ڪرڻ هوندو هو ته چا، اسين پاڪائي پيدا ڪندڙ ۽ نقصانڪار جزن کي ناس ڪندڙ خاصيتن کي، جيڪي معلوم ٿئي ٿو ته عام راءِ يقيناً انهن (گرميءَ ۽ روشنائيءَ) ڏانهن منسوب ڪيون آهن، اهڙيون صفتون نه ٿا سمجهي سگهون، جي سج جي روشنائيءَ جي پاڪائي ڏيندڙ ۽ نقصانڪار جزن کي ناس ڪندڙ خوبين مان سڌيءَ طرح حاصل ڪيون وييون آهن؟ اهڙيءَ طرح، اسين هيءَ نتيجو اخذ ڪري سگهون ٿا ته هڪ طرف، جيڪڏهن انهن رسمن ۾ سج جي روشنائيءَ جو نقل اولين ۽ اصل حيثيت رکندڙ جز هو ته ٻئي طرف، پاڪائيءَ جي صفت، جا انهن ڏانهن منسوب ڪئي ويندي هئي، ثانوي ۽ ماحصل هئي. اهڙو فيصلو، جو انهن ٻن متضاد نظرين جي وچ ۾ درمياني مقام تي بيٺل آهي ۽ جو ٻنهي ۾ سچ جي جز کي تسليم ڪري ٿو، منهنجي طرفان

هن ڪتاب جي اوائلي طباعتن ۾ ڏنو ويو هو. پر انهيءَ وچ ۾ ڊاڪٽر ويسٽرمارڪ فقط پاڪائيءَ واري نظريي جي حق ۾ تمام زوردار دليل بازي ڪئي آهي، جنهن ڪري مون کي هيئن چوڻو پوي ٿو ته سندس دليل تمام وزنائتا آهن ۽ سيني حقيقتن جي زياده مڪمل جائزي ڪرڻ تي، شهادتن جو ڪانٽو، منهنجيءَ راءِ ۾، يقيني طور سندس ئي حق ۾ جهڪي ٿو. بهرحال، مقدمو ايتري قدر صاف ناهي، جو اسان کي شمسي نظريي کي، بغير ڪنهن بحث مباحثي ڪرڻ جي، نظرانداز ڪرڻ لاءِ حق بجانب ٺهرائي. ان ڪري منهنجي راءِ آهي ته انهيءَ نظريي جي خلاف شهادتن پيش ڪرڻ کان پيشتر، اهي دليل پيش ڪيا وڃن، جي ان جي حق ۾ آهن. اهڙو نظريو، جنهن کي ڊيليو- منهارڊٽ جهڙي ايڏي وڏي عالم، تيزفهم ۽ باريڪ بين تفتيش ڪندڙ جي حمايت حاصل آهي، اسان جي سماعت جو حقدار آهي.

٢- **باهہ جي تقريبن جو شمسي نظريو:** هن ڪتاب جي ابتدائي حصي ۾ اسان ڏٺو ته هڪ وحشي ماڻهو اُس پيدا ڪرڻ لاءِ جادوءَ جي جنترن کان ڪم وٺي ٿو ۽ هن باري ۾ به تعجب جي ڪا گنجائش ڪانهي، جيڪڏهن اسين يورپ جي قديم النسل ماڻهوءَ کي به ائين ئي ڪندو ڏسون. درحقيقت، جڏهن اسين سال جي اڪثر حصي ۾ يورپ جي سرد ۽ ابرآلود آب و هوا تي غور ڪنداسون، تڏهن اسان کي هيءَ ڳالهہ فطرتي نظر ايندي ته سورج- جنترن-يورپي قومن جي وهمي رسم و رواج ۾ انهن وحشين جي رسمن کان زياده اهم ڪردار ادا ڪيو هوندو، جي خط استوا جي زياده نزديڪ رهن ٿيون ۽ جن کي نتيجي طور، ضرورت کان زياده سج جي روشنائيءَ ملڻ جو امڪان هو. باهہ جي تقريبن جي

انهيءَ نظريي کي اهڙن مختلف دليلن طرفان حمايت حاصل ٿي سگهي ٿي، جي ڪجهه قدر انهن جي تاريخن، جزوي طور انهن جي نوعيت ۽ ڪنهن حد تائين انهيءَ اثر مان حاصل ٿين ٿا، جيڪو اهو عام خيال موجب، آب و هوا ۽ نباتات تي پيدا ڪندو آهي.

سڀ کان اول، انهن تقريبن سلهائڻ جي تاريخن جي باري ۾ هيءَ ڪو محض حادثو نه ٿو ٿي سگهي ته سيني کان زياده اهم ۽ دور دور تائين مروج، ٻن تقريبن جو وقت اهڙيءَ طرح مقرر ڪيو ويو آهي، جو ٿوريءَ يا گهٽيءَ حد تائين اونهاري جي وڏي کان وڏي، ۽ سياري جي ننڍي کان ننڍي ڏينهن، يعني سج جي ظاهري فلڪي رستي جي ٻن ڦرندڙ نقطن سان ٺهڪي ٿو، جڏهن اهو ٻن پهرن وقت علي الترتيب پنهنجيءَ اوچيءَ کان اوچيءَ ۽ هيٺينءَ کان هيٺينءَ بلنديءَ تي پهچي ٿو. درحقيقت، وچ سياري جي ناتال واريءَ تقريب جي باري ۾ اسان کي ڪنهن به قياس آرائيءَ ڪرڻ جي گنجائش ڪانه ڇڏي ويئي آهي، اسان کي قديم زماني جي ماڻهن جي واضح شهادت مان معلوم آهي ته اها ڪليسا طرفان سج جي جنم جي قديم بت پرستانه تقريب جي جاءِ والارڻ لاءِ قائم ڪئي ويئي هئي، جنهن لاءِ بظاهر اهو خيال ڪيو ويندو هو ته اهو سال جي ننڍي کان ننڍي ڏينهن تي دوباره جنم وٺندو هو، جنهن کان پوءِ ان جي روشنائيءَ ۽ گرميءَ کي وڌندو ڏٺو ويندو هو، جي آخر وڃي وچ اونهاري واري ڏينهن تي پنهنجي مڪمل اوج کي رسندڙ هيون. چنانچه، هيئن سمجهڻ ڪو فضول انومان ڪونهي ته ”يُول“ بنڊي، جو ناتال جي مقبول عام تقريب ۾ اهڙو نمايان ڪردار ادا ڪندو هو، وچ سياري جي ٽڪل ۽ ساندي

سج کي سندس ظاهري طرح گل ٿيندڙ روشنائيءَ جي دوباره ٻارڻ ۾ مدد ڪرڻ لاءِ ايجاد ڪيو ويو هو.

نه فقط ڪن تقريبن جي تاريخ، پر سندن ملهائڻ جي طريقي مان پڻ، سج جي ديده و دانسته نقل ڪرڻ جي ڪوشش ظاهر ٿي رهي آهي. ٻرندڙ ڦيٿي کي ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان گسڪائي هيٺ سوڪلڻ جي رسم کي، جا گهڻو ڪري اهڙين تقريبن وقت ادا ڪئي ويندي آهي، بلڪل سولائيءَ سان آسمان ۾ سج جي گردش جو نقل سمجهي سگهجي ٿو. ۽ اهو نقل "وچ اونهاري جي ڏينهن" تي خاص طور موزون ٿئي ٿو، جڏهن سج جي ساليانې زوال جي اجا ابتدا ٿئي ٿي. درحقيقت، جن انهيءَ رسم جو بيان تحرير ڪيو آهي، تن مان ڪن ان جي اهائي معنيٰ ڏني آهي. هيءَ ڳالهه قابل ذڪر آهي ته لڪڙي جي چوڏاري ڏامر سان ويڙهيل ۽ ٻرندڙ پيپ کي ڦيرائڻ سان سج جي ظاهري گردش جو جيڪو سانگ رچايو ويندو آهي، سو به ڪو گهٽ حقيقت پسندانه ڪونهي. وري ممڪن آهي ته انهن تقريبن تي هوا ۾ ٻرندڙ ٽالهين کي اڇلائڻ جي عام رسم، جن لاءِ ڪڏهن چيو وڃي ٿو ته اهي خاص طرح سج وانگر ٽاهيون ويندڙيون هيون، نقال جادوءَ جو هڪ نمونو هجي ۽ ٻين گهڻين حالتن وانگر، هن ۾ به، جادوءَ جي طاقت نقل يا هم آهنگيءَ ذريعي عمل ۾ ايندڙ سمجهي ويندي هجي. گهربل نتيجي جي نقل ڪرڻ سان اوهين ان کي سچ پچ پيدا ڪريو ٿا. آسمان ۾ سج جي گردش جو نقل ڪرڻ سان، اوهين انهيءَ عظيم چراغ کي سندس آسماني سفر ۾ باقاعدگيءَ ۽ تيزيءَ سان گامزن ٿيڻ ۾ مدد ڏيو ٿا. "آسمان جي باه" جي ناليءَ ۾، جنهن سان وچ اونهاري واري باه ڪڏهن

ڪڏهن سڏي ويندي آهي، زمين ۽ آسمان واريءَ باهه جي درميان قريبي تعلق هئڻ جو پوشيده رکيل خيال صاف طور نظر اچي ٿو.

وري، اهڙن موقعن تي جنهن نموني سان باهه ٻاري ويندي هئي، تنهن لاءِ هن نظريي جي حمايت ۾ دعوا ڪئي ويئي آهي ته اها سج جي نقل ڪرڻ جي ارادي سان روشن ڪئي ويندي هئي. هن ڳالهه جو تمام وڏو امڪان آهي، جيئن ڪن عالمن ڏٺو آهي، ته اڳئين زماني ۾ اهڙين فصلي تقريبن تي هر هنڌ ڪاٺيءَ جي ٽڪرن کي هڪ ٻئي سان گسائي باهه حاصل ڪئي ويندي هئي. ڪن جاين تي اها باهه "مڊسمر" ۽ "ايسٽر" جي ٻنهي تقريبن تي اڄ تائين ائين ئي حاصل ڪئي ويندي آهي ۽ هن باري ۾ صاف لفظن ۾ اظهار ڪيو ويو آهي ته اڳئين زماني ۾ اسڪاٽلنڊ ۽ ويلس ۾ اها باه "بيلٽين" جي تقريب وقت انهيءَ ئي طريقي سان حاصل ڪئي ويندي هئي، پر جيڪا ڳالهه هن حقيقت کي ذري گهٽ يقيني بڻائي ٿي ته انهن فصلي تقريبن تي باهه ٻارڻ جو عموماً اهوئي طريقو هوندو هو، سا انهن باهين ۽ ضرورت واريءَ باهه جي درميان مشابهت آهي، جا قريباً هميشه ڪاٺيءَ جي گسائڻ ۽ ڪڏهن ڪڏهن ڦيٿي جي گردش ذريعي پيدا ڪئي ويندي هئي. هيءُ قياس قابلِ يقين آهي ته انهيءَ مقصد لاءِ جيڪو ڦيٿو استعمال ڪيو ويندو هو، سو سج جي نمائندگي ڪري ٿو ۽ جيڪڏهن باقاعدگيءَ سان بار بار ڦري ايندڙ انهن تقريبن تي اڳئين زماني ۾ اهي باهيون ساڳي ئي طريقي سان ٻاريون وينديون هيون، ته پوءِ اُن کي هن نظريي جي تصديق سمجهڻ گهرجي ته اهي باهيون دراصل سورج - جنتر هيون. حقيقت ۾، جيئن "ڪوهن" اشارو ڪيو آهي،

هن ڳالهه کي ثابت ڪرڻ لاءِ ڪي ثبوت سوجود آهن ته وچ اونهاري واري باه اوائل ۾ انهيءَ ئي طريقي سان ٻاري ويندي هئي. اسان ڏسي چڪا آهيون ته هنگاريءَ ۾ سوئرن جا اڪثر ڏنار هڪ خاص ٻوٽيءَ ۾ ويڙهيل ڪاٺيءَ جي هڪ ڪِلي ۾ ڦيٿي ڦيرائڻ سان "وچ اونهاري جي رات" واري باه ٻاريندا آهن ۽ اهي اهڙي طريقي سان ٻاريل باه جي وچ سان پنهنجن سوئرن کي لنگهائيندا آهن. سوابيا ۾، اوبرسيڊلنگين وٽ، "آسمان واري باهه"، جيئن ڪيس عام طرح ڪوٺيو ويندو هو، "سينٽ وٽوس جي ڏينهن" (پندرهين جون) تي، ڏامر سان ٽڦيل ۽ ڪکن سان ويڙهيل گاڏيءَ جي هڪ اهڙي ڦيٿي کي باه ڏيڻ سان ٻاري ويندي هئي، جو ٻارهان فوٽ اوچي هڪ لڪڙي سان ٽنڊيل هوندو هو ۽ جنهن جو هڪ ڇيڙو ڦيٿي جي مرڪزي سوراخ اندر داخل ٿيل هوندو هو. اها باه جبل جي چوٽيءَ تي ٻاري ويندي هئي ۽ جيئن ئي ان جا شعلا بلند ٿيندا هئا، تيئن ئي ماڻهو پنهنجيون اکيون آسمان طرف ڪري، ڪي مقرر ٿيل اشارا ۽ لفظ وات سان ادا ڪندا هئا. هن حالت ۾ ڦيٿي کي لڪڙي ۾ ڪوڙڻ ۽ ڪيس باه ڏيڻ سان هيءَ ڳالهه معلوم ٿئي ٿي ته اوائل ۾، ضرورت واريءَ باه وانگر، هيءَ باه پڻ ڦيٿي جي گردش ذريعي پيدا ڪئي ويندي هئي. جنهن ڏينهن تي اها رسم ادا ڪئي ويندي آهي، سو (پندرهين جون) وچ اونهاري جي تقريب وارو ڏينهن هوندو آهي. اسان ڏٺو آهي ته "سيشورن" وٽ، شاه بلوط جي هڪ ڪِلي جي چوگرد هڪ ڦيٿي کي تمام گهڻيءَ تيزيءَ سان ڦيرائڻ ذريعي نئين باه سچ پچ "وچ اونهاري واري ڏينهن" تي ٻاري ويندي آهي يا ٻاري ويندي هئي، حالانڪ، اهو صاف طور ڪونه چيو ويو آهي ته

اهڙيءَ طرح حاصل ڪيل نئينءَ باه کي وڏي سچ پارڻ لاءِ ڪتب آندو ويندو هو. بهر حال، اسان کي هيءَ ڳالهه ياد رکڻ گهرجي ته ممڪن آهي ته اهڙين سيني حالتن ۾ ڦيٿي جو استعمال، رگڙ ۾ اضافي آڻڻ ذريعي باه پارڻ جي ڪم ۾ سهوليت پيدا ڪرڻ لاءِ محض هڪ مشيني ترڪيب هجي، اهو ڪو ضروري ناهي ته ڦيٿي سان هرو ڀرو ڪا علامتي اهميت وابسته هئي.

انهيءَ کان سواءِ، اسين انهيءَ اثر کي، جيڪو عام اعتقاد موجب اهڙيون فصلي يا دائمي ٻرندڙ باهيون آب و هوا ۽ نباتات تي وجهنديون آهن، هن نظريي جي حمايت ۾ پيش ڪري سگهون ٿا ته اهي سورج - جنتر آهن، ڇاڪاڻ ته اتهن ڏانهن جيڪي اثر منسوب ڪيا ويندا آهن، سي سج جي روشنائيءَ جي اثرن سان مشابهت رکن ٿا. چنانچه، فرينچ قوم جو هيءُ اعتقاد، ته سينهوڳيءَ واري جون جي سهڻي ۾ باه جي وچ اونهاري وارن سچن پارڻ سان وسندڙ سينهن کي بند ڪري سگهبو، هن ڳالهه کي تسليم ڪندو نظر اچي ٿو ته باهه جا اهي سچ ڪارن ڪڪرن کي منتشر ڪري سگهندا ۽ اهي اهڙن ڪارن ڪڪرن کي چيري ڦاڙي، سج کي پنهنجيءَ پوريءَ چمڪ دمڪ ۽ شان و شوڪت سان ڪڪرن جي پڙدي مان ٻاهر ڪڍي سگهندا، جو آليءَ زمين ۽ تيمندڙ وڻن کي خشڪ ڪري ڇڏيندو. ساڳيءَ طرح، سئزرلنڊ جي پارن طرفان ڪوهيڙي وارن ڏينهن تي ڌنڌ کي صاف ڪرڻ لاءِ "ضرورت واريءَ باه" جي استعمال جو مفهوم به بلڪل فطرتي طرح هڪ سورج - جنتر جي صورت ۾ وٺي سگهجي ٿو. ووسجز جبلن ۾ ماڻهو سمجهندا آهن ته وچ اونهاري جون باهيون زمين جي ميون کي محفوظ رکڻ ۽ پلن فصلن جي خاطري ڪرڻ

۾ مدد ڏين ٿيون. سئيڊن ۾ ايندڙ موسم جي گرميءَ يا سرديءَ جو اندازو ”مئي - ڊي“ تي پرندڙ باهہ جي شعلن جي رخ مان ڪيو ويندو آهي. جيڪڏهن اهي ڏکڻ طرف پرندا، تہ گرمي ٿيندي ۽ اتر طرف پرندا، تہ سردي ٿيندي. ان ۾ ڪو بہ شڪ ناهي تہ موجوده وقت ۾ شعلن جي رخ کي فقط آب و هوا جي پيشنگوئيءَ ۽ ان کي متاثر ڪرڻ جو هڪ طريقو سمجهيو ويندو هو. پر اسان کي هيءَ خاطري ڪرڻ گهرجي تہ هيءَ انهن حالتن مان هڪ آهي، جنهن ۾ جادو پنهنجيءَ بلند منزل کان هيٺ ڪري، فقط اڪيليءَ جي نيچ درجي تي اچي پهتو آهي. ساڳيءَ طرح ايفل جبلن ۾، جڏهن دونهون اناج جي پنين طرف ويندو آهي، تڏهن اهو هن ڳالهہ جو نيڪ شگون هوندو آهي تہ انهيءَ سال لاٻارو ڀرپور لهندو. پر معلوم ٿئي ٿو تہ اجا بہ زياده قديم نظريو، نہ فقط هيءُ هوندو تہ دونهون ۽ شعلا پيشينگوئي ڪن ٿا، پر اهي درحقيقت، پلي فصل جون علامتون پڻ آهن. چاڪاڻ تہ باهہ جي شعلي جي گرمي اناج مٿان آهوئي ڪم ڪندي هئي، جو سج جي گرمي ڪندي هئي. ممڪن آهي تہ آئيل آف مئن جا ماڻهو انهيءَ سبب ڪري ئي پنهنجين پنين طرف ايندڙ هوا جي رخ ۾ باهيون ٻاريندا هجن، تہ جئين انهن جو دونهون سندن پنين مٿان لنگهي وڃي. ساڳيءَ طرح ڏکڻ آفريڪا ۾، اپريل مهيني جي قريب اچڻ وقت، ”سيمابيلس“ قبيلي جا ماڻهو پنهنجن باغن طرف ايندڙ هوا جي رخ ۾ وڏيون باهيون ٻاريندا آهن، جو ”سندن نظريو هيءُ آهي تہ دونهون فصلن مٿان لنگهي، سندن آنَ جي پچڻ ۾ مدد ڏيندو.“ زولوقبيلي وارن ۾ بہ، باغ ڏانهن ايندڙ هوا طرف پرندڙ باهہ ۾ هن خيال کان دوا ساڙي ويندي آهي،

تہ ان جي نتيجي ۾ پوٽن کي جيڪو دونهين جو واس ملندو، سو کين بهتر بڻائڻ ۾ مدد ڏيندو. وري، اسان جي يورپي ڪاشتڪارن جو هيءُ نظريو، تہ اناج اوتري قدر سٺو نڪرندو، جيتري قدر دور تائين باه جي مچ جو شعلو نظر ايندو، باهہ جي مچن ۾ تيزيءَ آڻڻ ۽ آباد ڪرڻ جي قوتن ۾ اعتقاد هئڻ جو باقي بچيل يادگار تصور ڪرڻ گهرجي. هيءُ بہ دليل ڏيئي سگهجي ٿو تہ آهو ساڳيوئي اعتقاد، هن نظريي ۾ وري بہ اچي منهن ڪڍي ٿو تہ جيڪڏهن باه جي مچن مان اڏوريون سڙيل ڪاٺيون ڪڍي پنهين ۾ ڪوڙيون وينديون، تہ اهي فصلن کي طاقتور ڪنديون ۽ اهوئي نظريو هنن رسمن ۾ پوشيده رکيل معلوم ٿئي ٿو تہ فلئڪس جو ٻج انهيءَ رخ ۾ پوکڻ گهرجي، جنهن ۾ باهہ جي مچ جا شعلا ٻرن، ٻج پوکڻ وقت ٻج واري اناج ۾ باهہ جي مچ جي رک ملائڻ گهرجي، پنهين کي آباد ۽ سائي ڪرڻ لاءِ باه جي اهڙن مچن جي رک کي انهن ۾ ڦهلائڻ گهرجي ۽ ٻجن کي جلد ڦٽي نڪرڻ ۽ وڌڻ ويجهڻ ۾ مدد ڏيڻ لاءِ هر ۾ ”پول“ بند جو هڪ ٽڪر لڳائڻ گهرجي. صاف ظاهر آهي تہ هيءُ خيال ٻڻ ساڳئي طبقي جي نظرين سان وابستہ آهي تہ فلئڪس جو ٻوٽو اوتريقدر اوچو نڪرندو، جيتري قدر باهہ جا شعلا بلند ٿيندا يا ماڻهو شعلن مٿان جيتري قدر ڊگها ٽپ ڏيندا. وري، موسيل درياه جي ڪنارن تي، ڪونز وٽ، جيڪڏهن ٻرندڙ ڦيٿو، جنهن کي ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان هيٺ گسڪايو ويندو هو، وساڻ کان سواءِ ئي درياه جي پاڻيءَ ۾ وڃي ڪرندو هو، تہ آن جو هيءُ ڳالهہ جي ثابتيءَ طورخير مقدم ڪيو ويندو هو تہ ان سال انگور تمام گهڻو لهندو. ماڻهن جي دلين ۾ اهو اعتقاد ايتريقدر پختو ويٺل هو، جو انهيءَ رسم جي ڪامياب ادائگي، ڳوٺاڻن کي پر وارن انگور جي مٽنهن جي

مالڪن کان هڪ قسم جي محصول اڳاڙڻ جو حق ڏيندي هئي. هين حالت ۾ اڻ وساميل ڏيئي کي ڪڪرن جي پڙدي کان آزاد ٿيل سج سمجهڻ گهرجي، جو پنهنجي ليکي انگورجي ڀرپور فصل جي نشان دهي ڪري ٿو. ان ڪري اڃي شراب سان ڀريل گاڏيءَ کي، جيڪو ڳوٺاڻا انگور جي آس پاس وارن مَنڊهن جي مالڪن کان حاصل ڪندا هئا، سج جي اُنهيءَ روشنائيءَ جي قيمت سمجهڻ گهرجي، جا انهن انگورجي ڀرپور فصل واسطي ڪانئن وصول ٿي ڪئي. ساڳيءَ طرح، گلڏمورگن جي ماٿريءَ ۾ ”وچ اونهاري واري ڏينهن“ تي ٻرندڙ ڏيئي کي ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان گسڪائي هيٺ سوڪليو ويندو هو ۽ جيڪڏهن ڏيئي جي هيٺ پهچڻ کان اڳ باهہ وسامي ويندي هئي، ته ماڻهن کي خراب فصل جو انديشو رهندو هو؛ پر ان جي برعڪس، جيڪڏهن ٽڪريءَ جي لاهيءَ تان هيٺ ويندي، اهو ڏيئو سڄو وقت ٻرندو رهندو هو ۽ هيٺ پهچڻ کان پوءِ به گهڻيءَ دير تائين روشن رهندو هو، ته ان صورت ۾ ماڻهو اُنهيءَ اونهاري ۾ تمام جهجهي فصل جي توقع رکندا هئا. هتي وري به، هيءَ قياس آرائي بلڪل فطرتي معلوم ٿئي ٿي ته ديهاتي دماغ ڏيئي ۽ سج جي باهہ جي درميان، جنهن تي فصلن جو دارومدار رهي ٿو، بلڪل قريبي تعلق سمجهندو هو.

پر عام اعتقاد مطابق، باهہ جي مچن جو تيزي ڏيندڙ ۽ آبادي بخشيندڙ اثر فقط نباتاتي دنيا تائين محدود نہ ٿو رهي؛ اهو اثر حيواني دنيا سان ٻڻ لاڳو رهي ٿو. اها ڳالهہ آئرلنڊ جي ماڻهن طرفان ڪانگهارن ڍورن کي وچ اونهاري جي باهين وچان لنگهائڻ، فرينچن طرفان پاڻيءَ ۾ ٻڏل ”يول“ بنڊ کي ڳئن کي ڦردار ڪرڻ ۾ مدد ڏيندڙ سمجهڻ، فرينچن ۽ سربيا جي ماڻهن

طرفان هن خيال ڪرڻ سان، ته ڪين اوترائي چوزا ڦاٽندا، رڍن جا ڦر ۽ ٻيلا ملندا، جيتريون "پول" ٻنڊ سان ٽڪرنديون، ڪڪڙين ڪان زياده آنن لهرائڻ لاءِ سنڌن آکيرن ۾ "پول" ٻنڊ جي رک وجهڻ جي رسم سان ۽ ٻوورن ڪي ٽُلهن، ڌنارن ڪرڻ لاءِ سنڌن پيئڻ واري پاڻيءَ ۾ ٻاهر جي مڇن واريءَ رک ملائڻ جي جرمن رسم سان، صاف طور ظاهر ٿي رهي آهي. ان ڪان سواءِ، هن ٻاري ۾ پڻ صاف اشارا موجود آهن ته خود انساني نسل جي آبادي ٻاهين جي خوشگوار ۽ مفيد گرميءَ ذريعي وڌي ۽ ويجهي ٿي. موراڪو جي ماڻهن جو خيال آهي ته ٻي اولاد جوڙا وچ اونهاري جي ٻاهين جي مچن مٿان ٽپا ڏيئي، صاحب اولاد ٿي سگهن ٿا. آئرلنڊ جي ماڻهن جو اعتقاد آهي ته جيڪا ڇوڪري وچ اونهاري واريءَ ٻاهر جي مچ مٿان ٽي دفعا ٽپ ڏيندي، سا جلد ئي شادي ڪندي ۽ ڪيس گهڻو اولاد ٿيندو. فلئنڊرس جون زالون آسانيءَ سان ويم جي خاطري ڪرڻ لاءِ وچ اونهاري وارين ٻاهين مٿان ٽپ ڏينديون آهن. فرانس جي مختلف حصن ۾ ماڻهو سمجهندا آهن ته جيڪڏهن ڪا ڇوڪري ٻاهر جي نون مچن جي چوڌاري نچندي، ته ان جي شادي انهيءَ سال جي دوران ۾ ٿي ويندي ۽ ٻوهيميا وارن جو خيال آهي ته جيڪڏهن ڪا ڇوڪري ٻاهر جي نون مچن کي پنهنجين اکين سان فقط ڏسندي، ته ان جي شادي انهيءَ ئي سال ۾ منعقد ٿيندي. ان جي برعڪس، ليڪچرين ۾ ماڻهو چوندا آهن ته جيڪڏهن نوجوان مرد ۽ عورت گڏجي وچ اونهاري واري ٻاهر جي مچ مٿان ٽپ ڏيندا ۽ اهڙي ٽپ ڏيندي جيڪڏهن ڪين ٻاهر جو ذرو به سيڪ نه ايندو، ته اها نوجوان عورت ايندڙ ٻارهن مهينن تائين

ساڻ ڪاڻ ٿيندي، جو تہ باهہ جي شعلن ان کي ڇهيو ئي ڪونہ. سئزرلنڊ ۽ فرانس جي ڪن حصن ۾ "پول" ٻهڊ کي پارڻ سان گڏ هيءَ دعا ڪئي ويندي آهي تہ شل عورتون حاملہ ٿين، ٻڪريون ڇيلا ڇٽين ۽ رڍون ٻچا ڏين. هيءَ جو ڪن هنڌن تي هن قاعدي تي عمل ڪيو ويندو آهي تہ باهہ جو ٻيچ اهڙي ماڻهوءَ کي پارڻ گهرجي، جنهن جي شادي ڳوٺ اندر سيني کان آخر ۾ ٿي هجي، سو بہ خيالن جي اهڙي ئي طبقي سان وابستہ معلوم ٿئي ٿو، خواه ائين ئي سمجهيو ويندو هجي تہ اهو ماڻهو نسلي افزائش ۽ عورت کي حاملہ ڪرڻ جو اثر باهہ وٽان حاصل ڪري ٿو يا هو خود پاڻ اهي خوبيون باهہ کي ڏئي ٿو. هيءَ ڳالهہ بہ قابل قياس آهي تہ محبت وارن جي هٿ ۾ هٿ ملائي باهين مٿان ٽپڻ جي رواج شايد هن خيال کان جنم ورتو هجي تہ ائين ڪرڻ سبب، سندن شادي جي نتيجي ۾ کين جلدئي اولاد نصيب ٿيندو. اهو ئي مقصد هن رسم جو مفهوم بہ سمجهائي سگهندو تہ پرڻيل جوڙن کي مشعلن جي روشنائي ۾ ڇو ناچ ڪرڻو پوندو آهي. ايسٽونيا جي باشندن ۾ شرابخوري ۽ زنا جا جيڪي منظر وچ اونهاري وارين تقريبن ملهائڻ وقت سندن نمايان حصو نظر ايندا هئا، جهڙيءَ طرح اهي ڪنهن زماني ۾ اسان وٽ "مئي-ڊي" ملهائڻ جو هڪ اهم جز هوندا هئا، سي تقريب ملهائيندڙن جي طرفان محض عام آزاديءَ ساڻ جي جذبي وچان وجود ۾ تہ آيا هئا، پر آهي هڪ اهڙي عجيب، بي ڍنگي ۽ اڻ گهڙيل خيال جي پيدائش هئا، جنهن سندن دلين ۾ هيءَ يقين ويهاريو هو تہ اخلاقي معيار کان پست اهڙا ڪم، هڪ اهڙي غيبي ۽ پر اسرار تعلق سبب جيڪڏهن ضروري نہ، تہ بہ جائز ضروري هئا؛ هڪ اهڙو وهم، جو سال جي انهيءَ عظيم موڙ تي انسان جي زندگيءَ کي آسماني گردش جي سلسلي سان وابستہ ڪري ڇڏيندو هو.

انهن تقريبن ڪي، جن تي اسين غور ڪري رهيا آهيون، باهه جي مچڻ ٻارڻ جي رسم، عام طور ٻنين ، باغيچن ، چراگاهن ۽ ڍڳن جي چوڌاري ٻريل مشعلون کڻي ڦيرڻ پائڻ جي رسم سان وابسته ڪيو ويو آهي؛ ۽ هن باري ۾ شڪ جي ڪابه گنجائش ڪانه ٿي نظر اچي ته اهي ٻئي رسمون هڪ ئي مقصد حاصل ڪرڻ جا ٻه مختلف طريقا آهن، يعني باهه مان آهي فائدا حاصل ڪرڻ، جي عام طرح ان مان ٻاهر نڪرندڙ سمجهيا ويندا آهن، خواه اها باه هڪ هنڌ رکيل هجي، خواه اها هيڏانهن هوڏانهن کڻي، ڦيرائي جهڙي هجي. چنانچ، جيڪڏهن اسين باه جي مچن متعلق شمسي نظريو تسليم ڪريون، ته پوءِ اسان کي انهيءَ نظريي کي مشعلن سان پڻ وابسته ڪرڻ لاءِ پاڻ کي ٻڌل سمجهڻ گهرجي؛ اسان کي اهو فرض ڪرڻو پوندو ته ٻرندڙ مشعلون کڻي ڳوٺ مان گهمڻ يا هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙڻ، سج جي روشنائيءَ جي مفيد اثر کي، جنهن جو اهي ڦڙ ڦڙ ڪندڙ مشعلون هڪ ڪمزور نقل آهن، دور دور تائين ڦهلائڻ جو هڪ ذريعو آهي. انهيءَ نظريي جي حق ۾ هيئن چئي سگهجي ٿو ته اهي مشعلون ٻنين کي آباد ڪرڻ جي خاص مقصد سان ڪڏهن ڪڏهن انهن ۾ گهمايون وينديون آهن ۽ ساڳي ئي مقصد سان باه جي مچن مان ٻرندڙ ٽانڊا ڪڍي، پاري کي روڪڻ لاءِ، ٻنين ۾ رکيا ويندا آهن. نارمنڊيءَ ۾ ”ٻارهينءَ رات کان هڪ ڏينهن اڳ واريءَ شام“ تي مرد، زالون ۽ ٻار ٻرندڙ مشعلن سان ٻنين ۽ ميوي وارن باغن مان بي تحاشا ڊوڙندا وتندا آهن، جن کي اهي وڻن جي ٽارين وچان لوڏائيندا ڦرندا آهن ۽ وڻن جي ٿڙن کي ڌڪ هڻندا آهن، ته جيئن سينور سڙي وڃي ۽ ٻنين جا

ڪوئنا ۽ ٻيا ضرر رسان جانور پڃي وڃن. ”انهن جو اعتقاد آهي ته اها رسم جيتن جي واڌاري کي روڪڻ، جن جي تعداد ۾ اضافو هڪ حقيقي مصيبت ثابت ٿيندو ۽ وٽن ٽڻن، ٻنين ۽ جانورن کي سائي ۽ ڦردار ڪرڻ جو ٻٽو مقصد پورو ڪري ٿي“. سنڌن هيءَ به اعتقاد آهي ته انهيءَ رسم کي جيترو ڏکهو ڪيو ويندو، اوتري قدر ميوي جو فصل ايندڙ سرءَ ۾ گهڻو ٿيندو. بوهيميا جا ماڻهو چوندا آهن ته سنڌن اناج جا ٻوٽا اوتري قدر اوچا ٿيندا، جيتري قدر مٿي اهي ٻرندڙ ٻوهارا هوا ۾ اڇلائيندا. نه وري ڪي اهڙا خيال فقط يورپ تائين محدود آهن. ڪوريا ۾، ”نئين سال جي تقريب کان ڪجهه ڏينهن اڳ، محلات جا خواجه سرا ٻرندڙ مشعلون هوا ۾ ڦيرائيندا آهن ۽ انهيءَ دوران ۾ ڪجهه منتر آلاپيندا آهن. اهڙيءَ طرح سمجهيو ويندو آهي ته ايندڙ سال لاءِ ڀرپور فصل جي خاطري ٿيندي. ٻرندڙ ڦيٿي کي ڦيرائڻ جي رسم ۾ به، جا ٻنين کي آباد ڪرڻ جي خاص مقصد سان ”پوئيٽو“ ۾ ادا ڪئي ويندي هئي، ساڳيو ئي نظريو زياده صاف نموني ۾ سمايل سمجهڻ گهرجي، جيئن ته انهيءَ نموني ۾ خود نقلي سج کي، ۽ نه مشعلن جي ذريعي سج جي نمائنده روشنيءَ ۽ گرميءَ کي، سچ پچ ڌرتيءَ تي ڦيرايو وڃي ٿو، جنهن کي ان جو تيزي پيدا ڪندڙ ۽ مشفق اثر پائڻ لاءِ حاصل ڪرڻو آهي. وري، ٻرندڙ مشعلن کي چوپاين ڍورن جي چوڌاري ڪٺي گهمڻ جي رسم بلڪل صاف طرح کين ٻاھ جي مچ مان لنگهائڻ جي رسم جي مترادف آهي؛ ۽ جيڪڏهن ٻاھ جو مچ سورج-جنتر آهي، ته مشعلون به ائين ئي هونديون.

٣- ٻاھ جي تقريبن جو پاڪائيءَ وارو نظريو: هن

وقت تائين اسان انهن ڳالهين کي زير غور آندو آهي، جيڪي هن نظريي متعلق ٿي سگهن ٿيون ته يورپي قومن جي پاه وارين تقريبن تي باهه کي ساڙهوءَ ۽ پرونءَ، آن ۽ ميوي واسطي سج جي روشنائيءَ جي گهٽ مقدار حاصل ڪرڻ جي خاطري ڪرڻ لاءِ جادوءَ جي ٽوٽڪي طور پاريو ويندو آهي. هاڻي اسان کي هيءَ ڳالهه زير غور آڻڻي آهي ته انهيءَ نظريي خلاف، ۽ هن خيال جي حق ۾ ڇا ٿو چئي سگهجي ته هنن رسمن ۾ باهه کي هڪ تخليقي وسيلو نه، پر هڪ صاف ڪندڙ ذريعي جي حيثيت ۾ استعمال ڪيو ويو آهي. تو جا ماڻهن، جانورن ۽ ٻوٽن کي سندن نقصانڪار جزن کي ساڙڻ ۽ ختم ڪرڻ ذريعي پاڪ ۽ صاف ڪري ٿي، خواه اهي عناصر مادي آهن يا روحاني، جي سڀني جاندار شين جي بقا ۽ وجود کي مرض ۽ موت جي ڏپ ۾ رکن ٿا.

چنانچه، سڀ کان اول هيءَ ڳالهه قابل غور آهي ته جيڪي ماڻهو باهه جون تقريبون ملهائين ٿا، سي معلوم ٿئي ٿو ته انهن جي سمجهاڻيءَ طور ڪڏهن به شمسي نظريو پيش نه ٿا ڪن، پر ان جي برعڪس اهي عام طرح ۽ زوردار نموني ۾ پاڪائيءَ وارو نظريو پيش ڪندا آهن. اهو پاڪائيءَ واري نظريي جي حق ۾ ۽ شمسي نظريي جي خلاف هڪ زبردست دليل آهي، ڇاڪاڻ ته هڪ عوامي رسم جي عام سمجهاڻيءَ کي، ڪنهن گنڀير سبب کان سواءِ مسترد نه ڪرڻ گهرجي. موجوده حالت ۾ ان کي رد ڪرڻ لاءِ ڪافي سبب موجود ڪونهي. باهه جو ناس ڪندڙ ذريعي جي حيثيت هئڻ وارو نظريو، جنهن سان برين شين کي ساڙي ۽ ناس ڪري ان کي مفيد ۽ ڪارآمد بڻائي سگهجي ٿو، ايترو قدر ته سادو ۽ نمايان آهي، جو اهو خود انهن ساده لوح دهقانين

جي دماغ کان ٻاهر نہ رهي سگهيو هوندو، جن وٽ اهڙين تقريبن جو بنياد پيو هو. ٻئي طرف، باھ کي سچ مان تڪتل هڪ حصي يا گهٽ ۾ گهٽ ان سان طبعي همآهنگيءَ ذريعي ڳنڍيل سمجهڻ وارو نظريو، ان کان گهڻو گهٽ سادو ۽ نمايان آهي، ۽ جيتوڻيڪ سچ جي روشنائيءَ پيدا ڪرڻ لاءِ جادوءَ جي ٽوٽڪي جي حيثيت ۾ باھ جو استعمال ناقابل ترديد معلوم ٿئي ٿو، ان جي باوجود مقبول عام رسمن جي سمجهاڻي فراهم ڪرڻ جي ڪوشش ڪرڻ ۾ اسان کي ڪڏهن به زياده دشوار ۽ غيرمعمولي نظريي کان ڪم وٺڻ نہ گهرجي، جڏهن ان کان زياده سهل نظريو دستياب ٿي سگهي ۽ ان کي خود انهن ماڻهن جي خصوصي شهادت ذريعي حمايت حاصل ٿئي. هاڻي، باھ جي تقريبن جي حالت ۾ باھ جي ناس ڪرڻ واريءَ خاصيت جو رخ اهڙو آهي، جنهن تي ماڻهو بار بار طويل بحث ۽ غور ڪندا آهن؛ ۽ هيءَ ڳالهہ انتهائي اهميت واري آهي تہ جنهن عظيم برائيءَ جي خلاف باھ کان ڪم ورتو وڃي ٿو، سا آهي جادو ۽ ان سان واسطو رکندڙ ٽوٽڪا، ڦيٽا ۽ جنتر منتر. ورڻي وري اسان کي ٻڌايو ويو آهي تہ اهي باغيون ڏائڻين کي ساڙڻ يا دور رکڻ لاءِ ٻاريون وينديون آهن؛ ۽ انهيءَ مقصد جو ڪڏهن ڪڏهن نهايت حقيقت پسندانہ اظهار، باھ جي سچ ۾ ڏائڻ جي مجسمي کي ساڙڻ سان ڪيو ويندو آهي. چنانچہ، جڏهن اسين انهيءَ سخت گرفت کي ياد ڪريون ٿا، جنهن ۾ جادوءَ جي خوف ۽ ڌهڪاءَ سيني دورن ۾ عام يورپي باشندن جي دلين کي رکيو آهي، تہ ڏهن اسان کي هيءَ گمان ٿئي ٿو تہ باھ جي انهن سڀني تقريبن جو بنيادي مقصد ڏائڻين کي ناس ڪرڻ يا گهٽ ۾ گهٽ ڪانئن نجات

حاصل ڪرڻ جو هو، جن کي ذري گهٽ انهن سڀني مصيبتن ۽ شامتن جو اصل سبب سمجهيو ويندو هو، جي ماڻهن، چوپاين جانورن ۽ سندن فصلن تي نازل ٿينديون رهنديون آهن.

اسان جي انهيءَ شڪ جي تصديق ان وقت ٿئي ٿي، جڏهن اسين انهن براين تي غور ڪريون ٿا، جن جي علاج مهيا ڪرڻ لاءِ باهين جا مچ ۽ مشعلون روشن ڪيون وينديون هيون. انهن براين ۾، اسان کي پهريون سڀني کان اول، چوپاين جانورن جي بيمارين کي شمار ڪرڻ گهرجي؛ ۽ انهن سڀني براين مان، جن کي ڏائڻين جي ڪارستاني سمجهيو ويندو آهي، بيءَ ڪنهن تي به شايد ايتريقدر زور ڪونه ڏنو ويندو آهي، جيتريقدر انهيءَ ضرر تي، جيڪو اهي ڍورن جي ڌڻن کي رسائينديون آهن، خصوصاً انهيءَ کي، جيڪو اهي ڳئن جي کير چورائڻ ذريعي پهچائينديون آهن. هاڻي، هيءَ ڳالهه خاص طور قابل غور آهي ته ضرورت واري باهه، جنهن کي باهه جي سڀني تقريبن جي ماءُ سمجهڻ گهرجي، ٻين سڀني ڳالهين کان علاوه، چوپائي مال جي بيمارين جي خلاف يڪ ٽڪ علاج هئڻ طور ٻاري ويندي آهي؛ انهيءَ ڳالهه مان هيءُ نتيجو نڪري ٿو، جو عام دليلن جي بنياد تي امڪان جي حد اندر نظر اچي ٿو، ته ضرورت واريءَ باهه ٻارڻ جو رواج اهڙي زماني کان وٺي پيل آهي، جڏهن يورپي قومن جا ابا ۽ ڏاڏا زياده تر پنهنجن ڌڻن جي پيداوار تي وقت بسر ڪندا هئا ۽ زراعت اڃا تائين سندن زندگيءَ ۾ ثانوي ۽ تحتي ڪردار ادا ڪندي هئي. ڏائڻيون ۽ بگهڙ اهي ٻه وڏا دشمن آهن، جن کان يورپ جي مختلف حصن ۾ هڪ ريڍار اڃا تائين سخت ڊڄندو آهي. هن باري ۾ اسان کي ڪو به تعجب نه ڪرڻ گهرجي ته هو انهن ٻنهي شامتن کي نيڪالي ڏيڻ لاءِ باهه کي

هڪ زبردست ذريعو سمجهي، ان ڪان ڪم وٺي ٿو. سلڻو نسل وارين قومن ۾، معلوم ٿئي ٿو ته اهي دشمن، جن سان ضرورت واريءَ باهہ ذريعي مقابلي ڪرڻ جو مقصد هوندو آهي، هروڀرو زنده ڏائڻيون ڪونہ هونديون آهن، پر زياده تر حالتن ۾ اهي مئل ماڻهو هوندا آهن، جي زنده ٿي قبرن مان اٿندا ۽ جيئرن ماڻهن ۽ حيوانن جو رت چوسيندا آهن ۽ پوت ٿي پوندا آهن. انهيءَ رسم جو مقصد انهن نقصانڪار هستين کي باهہ جي شعلن ۾ ساڙي ناس ڪرڻ جو نہ، پر ڪين باهہ ڪانِ ڊيڄائي، ڀڄائڻ جو هوندو آهي. پر اسان جي موجوده مقصد لاءِ، اهي امتياز ڪا خاص وقعت نہ ٿا رکن. سڀ ڪان زياده اهم ۽ قابل توجہ ڳالهہ هيءَ آهي تہ سلڻو نسل وارين قومن ۾ ضرورت واري باهہ، جا شايد انهن سڀني رسمي باهين ڪان زياده اوائلي ۽ قديم ترين آهي، جي هن وقت زير غور آهن، سورج-جنتر ڪانہ آهي، پر صاف طرح ۽ پڪ ئي پڪ ماڻهوءَ ۽ سرونءَ کي نقصانڪار جاندارن جي حملن ڪان بچائڻ جي ذريعي هئڻ ڪان علاوه پيوڪجهہ بہ ناهي، جن کي هڪ ڪاشتڪار باهہ جي گرميءَ ذريعي بلڪل اهڙيءَ طرح ساڙڻ يا ڊيڄارڻ جو خيال ڪري ٿو، جهڙيءَ طرح هوجيڪر وحشي درندن کي ساڙي يا ڊيڄائي.

وري، هيئن بہ گهڻو ڪري سمجهيو ويندو آهي تہ باهہ جا مچ پنهن کي ڳڙي ۽ ڳهر جي جاءِ کي ڳجگوڙ ۽ وڄ ڪان محفوظ رکندا آهن؛ پر گهڻو ڪري ائين سمجهيو ويندو آهي تہ ڳڙو ۽ ڳجگوڙ وارا طوفانخود ڏائڻين جي ڪارستاني هوندا آهن. چنانچہ، جيڪا باهہ ڏائڻين کي دور رکي ٿي، سا لازمي طور ساڳي ئي وقت ڳڙي، ڳجگوڙ ۽ وڄ جي خلاف بہ هڪ طلسم جو ڪم ڪري ٿي. ان ڪان علاوه، باهہ جي مچن مان ٻچيل اگر گهڻو ڪري گهرن

ڪي باهہ لڳڻ کان بچائڻ لاءِ جاين ۾ رکيا ويندا آهن، ۽ جيئن ته اهي شايد هڪ آهنگ جادوءَ جي اصول تي ڪيو ويندو آهي، يعني هڪ باهہ کي ٻيءَ باهہ جي اثر کي زائل ڪندڙ سمجهيو ويندو آهي، ان جي باوجود، ان جو مقصد شايد باهہ لڳائڻ وارن جادوءَ جي ٽوڻن جي اثر کي زائل ڪرڻ جو هجي. ٻوري، ساٿهوءَ پيٽ جي سورن کان بچڻ لاءِ باهہ جي مچن مٿان بطور حفظ ماتقدم ٽپا ڏيندا آهن ۽ پنهنجين اکين جي نظر کي قائم رکڻ لاءِ باهہ جي شعلن کي يڪ ٽڪ گهوريندا رهندا آهن ۽ پيٽ جي سور ۽ اٽيل اکين، ٻنهي کي جرمنيءَ جي اندر ڏائڻين جي ڪارڪردگي سمجهيو ويندو آهي. وري ٻہ، وچ اونهاري جي باهين مٿان ٽپڻ يا سندن چوڌاري ڦيرين پائڻ لاءِ ائين سمجهيو ويندو آهي ته اهي لاباري لڻڻ وقت، ساٿهوءَ کي ٻنيءَ ۾ سور محسوس ڪرڻ کان بچائيندا. جرمنيءَ ۾ اهڙن سورن کي ”ڏائڻين جا ڏڪ“ چوندا آهن ۽ انهن کي جادوءَ جي اثر ڏانهن منسوب ڪيو ويندو آهي.

پر جيڪڏهن باهہ وارين تقريبن تي پرندڙ باهين جا مچ ۽ شعلون اهڙا هٿيار سمجهيا وڃن ٿا، جي بنيادي طور ڏائڻين ۽ جادوگرن جي شر کي زائل ڪرڻ لاءِ استعمال ڪيا وڃن ٿا، ته پوءِ هيءَ ڳالهہ امڪان جي حد اندر معلوم ٿئي ٿي ته اها ئي سمجهائي ته فقط انهن پرندڙ ٽالهين سان وابستہ ڪري سگهجي ٿي، جي هوا ۾ اڇلايون وينديون آهن، پر اها انهن پرندڙ ڦيٿن سان پڻ لاڳو ڪري سگهجي ٿي، جن کي انهن موقعن تي ٽڪرين جي لاهين تان گسڪائي هيٺ ميدانن طرف موڪليو ويندو آهي. ٽالهين ۽ ڦيٿن جو مقصد، هڪ ئي نموني سان انهن ڏائڻين کي ساڙڻ جو معلوم ٿئي ٿو، جي درپرده هوا ۾ ڦرندڙ يون

گهڙنديون رهنديون آهن، يا جن جو پنين، باغيچن ۽ آڪرين جي لاهين تي واقع انگور جي ستنهن ۾ واسو سمجهيو ويندو آهي. هيءَ ڳالهہ تہ يقيني آهي تہ ڏائڻين کي ٻوهارن جي دستن وارين لٺين يا پين اهڙن ئي آسان وسيلن تي سوار ٿيل، هوا ۾ اڏامندو سمجهيو ويندو آهي؛ ۽ جيڪڏهن اهي درحقيقت ائين ئي ڪنديون آهن، تہ ان صورت ۾ انهن تائين هن کان زياده اثرائتي ٻئي ڪهڙي طريقي سان پهچي سگهبو، جهڙوڪ ٻرندڙ ٽالهيون، مشعلون، يا ٻرندڙ ٻوهارا، جن کي ان وقت زور سان هوا ۾ مٿي اڇلايو ويندو آهي، جڏهن آهي اونداهيءَ رات جو آزاديءَ سان مٿي هوا ۾ هيڏانهن هوڏانهن اڏامنديون ڦرنديون آهن؟ ڏکڻ سلئووني قومن جا ڪڙمي سمجهندا آهن تہ ڏائڻيون اونده ۾ ڳڙي وارن ڪڪرن تي سواري ڪنديون آهن؛ ان ڪري هو انهن ڏائڻين کي هيٺ آڻڻ لاءِ ڪڪرن تي فئر ڪندا آهن ۽ هيئن چوندا آهن، "لعنت، لعنت هيروڊياس، ساڻهين ڪافرياڻي آهي، خدا جي طرفان مٿس لعنت پيل آهي ۽ 'نجات ڏياريندڙ' جي خون ذريعي اها زنجيرن ۾ جڪڙيل آهي." ان کان سواءِ هو ٻرندڙ ٽانڊن جو هڪ برتن ٻاهر ڪڍي ايندا آهن، جنهن ۾ انهن دونهين ڪرڻ لاءِ پاڪ تيل، سدا-ساڻي ٻوٽي جا پن ۽ ڪؤڙي ڪاٺي وڌي هوندي آهي. هو سمجهندا آهن تہ اهو دونهون مٿي ڪڪرن ۾ چڙهي، ڏائڻين کي بيهوش ڪندو آهي، جنهن ڪري اهي هيٺ ڌرتيءَ تي اچي ٽڪاءُ ڪنديون آهن. هن مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ، تہ اهي آهستي هيٺ نہ ڪرن، پر تمام سخت ڌڪ کائين، دهقاني تمام گهڻيءَ عجلت سان هڪ ڪرسي ٻاهر ڪڍي ايندا آهن ۽ ان کي اڌ ڏيئي، اونڌو ڪري رکندا

آهن، جيئن هيٺ ڪرڻ وقت ڏائڻ جون ٽنگون ڪرسيءَ جي ٽنگن کي لڳيون پيون. ان کان به اڃا زياده برو ڪم اهي هيءَ ڪندا آهن، جو اهي انتهائي سنگدليءَ سان ڏائڻ، ونگوڙي وارا سوئا ۽ ٻيا اهڙا سخت هٿيار تيز ڌار واري طرف سڌا ڪري رکي ڇڏيندا آهن، ته جيئن جڏهن به اهي بدبخت ڏائڻيون ڪرن سان سڌيون هيٺ ڪرن، تڏهن سندن جسم وڍجي ۽ چچرجي وڃن.

انهيءَ نظريي جي بنياد تي، باهه جي مچن، مشعلن، ٽالهين، ڦرندڙ ڦيٿن وغيره جي صورت ۾ باهه جي استعمال پنهنجيڪا آباديءَ جي قوت ايندڙ سمجهي ويندي آهي، ساڳيءَ طرح انهيءَ شمسي تپش جي نتيجي ۾ ايندڙ نه سمجهي ويندي آهي، جنهن کي باهه جادوءَ جي طاقت سان پيدا ڪيو هوندو آهي؛ اهو محض هڪ اڻ سڌو نتيجو آهي، جو جانورن ۽ ٻوٽن جي نسلي پيداوار جي قوت کي جادوءَ جي موتمار رڪاوٽ کان آزاد ڪرڻ سبب حاصل ڪيو ويو هوندو آهي. جيڪي ڪجهه ٻوٽن ۽ جانورن جي نسلي افزائش متعلق سچ آهي، سو ئي انساني جنسن جي آباديءَ لاءِ پڻ حقيقت جو درجو رکي سگهي ٿو. باهه جي مچن لاءِ سمجهيو ويندو آهي ته اهي شاديءَ ۾ سهوليت ۽ آساني پيدا ڪندا آهن ۽ بي اولاد جوڙن لاءِ اولاد جهڙي نعمت حاصل ڪندا آهن. اهو ڪو ضروري ناهي ته اهو دل کي خوش ڪندڙ اثر باهه اندر موجود رهندڙ تيزي بخشيندڙ يا آبادڪندڙ ڪنهن قوت سان سڌيءَ طرح نڪري ٿو؛ ٿي سگهي ٿو ته اهو اثر انهن رڪاوٽن کي دور ڪندڙ آتشي قوت سان اڻ سڌيءَ طرح نڪري ٿو، جنهن کي ڏائڻين ۽ جادوگرن جا ٽوٽا، ڦيٿا ۽ جنتر، منتر

مرد ۽ عورت جي ميلاپ ۽ وصل جي راه ۾ حائل ڪرڻ لاءِ بدنام آهن.

چنانچه، انهن سڀني ڳالهين کي زير غور آڻڻ کان پوءِ، رسمي باهين جي پاڪائيءَ جي خاصيت وارو نظريو، سندن سچ سان تعلق هئڻ واري متضاد نظريي کان زياده امڪاني ۽ ثابتين ۽ شهادتن جي زياده مطابق نظر اچي ٿو.

باب چوٿون

ٻاهين ۽ ماڻهن کي ساڙڻ

١- **ٻاهين ۽ مجسمن کي ساڙڻ:** اسان کي هڪ هيءُ سوال اچا به دريافت ڪرڻو آهي ته انهن تقريبن تي ٻاهين ۽ مجسمن کي ساڙڻ جي ڇا معنيٰ آهي؟ گذريل تفتيش کان پوءِ انهيءَ سوال جو جواب بلڪل واضح آهي. جيئن ته انهن ٻاهين لاءِ عام طرح دعويٰ ڪئي ويندي آهي ته اهي خاص طور ڏائڻين کي ساڙڻ لاءِ ٻاريون وينديون آهن ۽ جيئن ته انهن ۾ جيڪو مجسمو ساڙيو ويندو آهي، تنهن کي ڪڏهن ڪڏهن "ڏائڻ" سڏيو ويندو آهي، ان ڪري اسين هن فيصلي تي پهچڻ لاءِ آماده ٿي سگهون ٿا، ته انهن موقعن تي جيڪي به مجسما باهه جي شعلن ۾ ساڙيا وڃن ٿا، سي سڀ ڏائڻين يا جادوگرن جا نمائندا هوندا آهن ۽ انهن کي ساڙڻ جي رسم، خود انهن بدڪردار عورتن ۽ مردن کي ساڙڻ جي محض هڪ نعم‌البدل رسم آهي، ڇاڪاڻ ته هم آهنگ يا نقال جادوءَ جي اصول مطابق، اوهين ڏائڻ جي مجسمي کي ساڙي، بذات خود انهيءَ ڏائڻ کي ناس ڪري رهيا آهيو. انهن سڀني ڳالهين جي مدنظر، انهن تقريبن تي انساني صورت وارن ڪکن جي مجسمن کي باهه ۾ ساڙڻ جي اها سمجهاڻي شايد سڀني کان زياده امڪاني آهي.

ان جي باوجود، هيءَ ڳالهه ممڪن آهي ته اها سمجهاڻي

سيني حالتن سان لاڳو نہ هجي ۽ انهن مان ڪن حالتن سان ڪا ٻي معنيٰ وابستہ هجي يا انهن ۾ ڪنهن ٻيءَ معنيٰ جي ضرورت هجي. چاڪاڻ تہ جيڪي مجسما اهڙيءَ طرح ساڙيا ويندا آهن تن ڪي، جئين سون هن ڪان اڳي ئي چيو آهي، ”موت“ جي انهن مجسمن ڪان بمشڪل جدا ڪري سگهجي ٿو، جي بهار جي موسم ۾ ساڙيا يا ٻئي نموني سان ناس ڪيا ويندا آهن؛ ۽ ”موت“ جي انهن نام نهاد مجسمن ڪي درحقيقت وڻن جي روح يا نباتات جي روح جي نمائندن سمجهڻ لاءِ اڳي ئي دليل ڏنا ويا آهن. چا، ٻيا مجسما بہ، جيڪي موسم بهار يا وچ اونهاري جي باهہ جي مچن ۾ ساڙيا ويندا آهن، ساڳي ئي معنيٰ جي سرهوڻ بنت آهن؟ نظر ائين ئي اچي ٿو. چاڪاڻ تہ جهڙيءَ طرح نام نهاد ”موت“ جا باقي بچيل ٽڪرا فصلن جي واڌ لاءِ پنين ۾ ڪوڙيا ويندا آهن، اهڙيءَ طرح موسم بهار جي باهہ جي مچن ۾ سڙيل مجسمن جا ٻريل اڱر هن اعتقاد سبب پنين ۾ وڇايا ويندا آهن، تہ اهي جيتن ڪي فصل ڪان دور رکندا. وري هن قاعدي جو مقصد، تہ آخرين پرڻيل ڪنوار ڪي انهيءَ باهہ مٿان ٽپڻ گهرجي، جنهن ۾ ”شروو-اڱاري“ ڏينهن ڪکن جو مجسمو ساڙيو ويو هجي، شايد ڪيس صاحب اولاد بڻائڻ جو آهي پر، جئين-اسين ڏسي چڪا آهيون، عورتن ڪي اولاد جي نعمت عطا ڪرڻ جي طاقت وڻن جي روحن جي خصوصي صفت آهي؛ چنانچہ، هيءَ ڳالهہ قابل قياس آهي تہ جنهن ٻرندڙ مجسمي مٿان ڪنوار ڪي ٽپ ڏيڻو هوندو آهي، سو وڻن يا نباتات جي روح جو نمائندو هوندو آهي. انهيءَ مجسمي جي، نباتات جي روح جي نمائندي هئڻ واري حيثيت ان وقت بلڪل

ناقابل غلطي آهي، جڏهن اهو مجسمو آنَ جي اڻ ڳاهيل سٽيءَ مان ٺهيل آهي يا جڏهن اهو نهن ڪان وٺي چوٽيءَ تائين گلن مان ڍڪيل آهي- وري، هيءَ ڳالهه به قابل غور آهي ته گڏي جي بدران، ڪڏهن ڪڏهن جيئرن يا ڪيرايل وٽن کي موسم بهار ۾ وچ اونهاري وارين باهين ۾ ساڙيو ويندو آهي. هاڻي، هن ڳالهه تي غور ڪندي، ته وڻن جي روح جي انساني صورت ۾ اڪثر طرح نمائندگي ڪئي ويندي آهي، هيءَ قياس ڪرڻ بيجا نه ٿيندو ته جڏهن ڪن حالتن ۾ مجسمو ۽ ڪن ۾ وڻ، انهن باهين ۾ ساڙيو ويندو آهي، تڏهن مجسمي ۽ وڻ کي هڪئي جي برابر سمجهيو ويندو آهي، چاڪاڻ ته ٻنهي مان هرهڪ وڻ جي روح جي نمائندگي ڪندو آهي. انهيءَ جي تصديق وري هن ڳالهه ڏسڻ سان ٿئي ٿي ته هڪ ته ڪڏهن ڪڏهن اهو مجسمو، جنهن کي ساڙڻو هوندو آهي، هڪ ئي وقت "سئي-وڻ" سان گڏ ڪٺي گهمايو ويندو آهي، جن مان پهرئين کي ڇوڪرا ۽ پوئين کي ڇوڪريون کڻي هلنديون آهن، ۽ ٻيو ته مجسمي کي ڪڏهن ڪڏهن سائي وڻ سان ٻڌو ويندو آهي ۽ پوءِ کيس ان سان گڏ ئي ساڙيو ويندو آهي. انهن حالتن ۾، اسان مشڪل ئي ڪو شڪ آڻي سگهون ٿا، ته وڻ جي روح جي نمائندگي، وڻ ۽ مجسمي، ٻنهي جي ذريعي ڪئي وڃي ٿي، جيئن اسين ان جي اهڙي نمائندگي اڳم به ڏسي آيا آهيون. هيءَ ڳالهه بلڪل فطرتي آهي ته نباتات جي فائدي پهچائيندڙ روح جي نمائندي طور مجسمي جي اصلي حيثيت کي ڪڏهن ڪڏهن فراموش ڪيو وڃي. فائديمند ديوتا کي ساڙڻ جي رسم ٻوين دورن جي خيال جي طريقن سان ايتري قدر ته نا آشنا آهي، جو ان جي غلط معنيٰ ۽ مفهوم نڪرڻ لازمي

آهي. بلڪل فطرتي طور، جيڪي ماڻهو ان مجسمي کي ساڙيندا رهيا، سي وقت گذرڻ سان ان کي اهڙن ماڻهن جي مجسمن جي صورت ۾ شناخت ڪرڻ لڳا، جن کي اهي جيوڊاس آئزڪيرينٽ، ليوٿر ۽ ڊائڻ وانگر، مختلف سببن ڪري نفرت ۽ حقارت جي نظرن سان ڏسندا هئا.

ديوتا يا ان جي نمائندي کي مارڻ جي عام سببن کي گذريل هڪ باب ۾ جاچيو ويو آهي. پر جڏهن ديوتا نباتات جو ديوتا آهي، تڏهن ڪيس باهه ذريعي مارڻ لاءِ خاص سبب آهن. ڇو ته نباتات جي واڌ لاءِ روشنائي ۽ گرمي ضروري آهن؛ ۽ همرنگ جادوءَ جي اصول مطابق، نباتات جي شخصي نمائندي کي انهن جي زير اثر آڻڻ سان، اوهين وڻن ۽ فصلن لاءِ انهن ضروري شين کي مهيا ڪريو ٿا. ٻين لفظن ۾ چئجي ته نباتات جي روح کي اهڙيءَ باهه ۾ ساڙي، جا سج جي نمائندگي ڪري ٿي، اوهين خاطري ڪريو ٿا ته ڪم از ڪم ٿوري وقت لاءِ نباتات کي ڪافي مقدار ۾ سج جي گرمي ۽ روشني ملندي رهندي. هيءُ اعتراض ڪري سگهجي ٿو ته جيڪڏهن مقصد فقط نباتات لاءِ ڪافي مقدار ۾ سج جي روشنائي مهيا ڪرڻ جو آهي، ته پوءِ اهو مقصد همآهنگ جادوءَ جي اصول تي نباتات جي نمائندي کي باهه ۾ ساڙڻ بدران، ان سان فقط لنگهائڻ ذريعي بهتر نموني سان حاصل ڪري سگهجي ٿو. درحقيقت، ڪڏهن ائين ڪيو ويندو آهي. روس ۾، جيئن اسين ڏسي آيا آهيون، ڪوپالو جي مجسمي کي وچ اونهاريءَ واريءَ باهه ۾ ساڙيو ڪونه ويندو آهي، پر ڪيس باهه جي آر پار آندو ۽ نيو ويندو آهي. پر، هن ڪان اڳ ۾ پيش ڪيل سببن ڪري، اهو لازمي آهي ته ديوتا کي مرڻ گهرجي؛ چنانچه، ٻئي

ڏينهن تي کوپالوجا سڀ زيور لاٿا ويندا آهن ۽ کيس وهندڙ کسيءَ ۾ اڇلايو ويندو آهي. هن روسي رسم ۾، مجسمي کي باهه وچان لنگهائڻ، جيڪڏهن محض پاڪائيءَ حاصل ڪرڻ جو عمل ناهي، ته ممڪن آهي ته اهو هڪ سورج- جنتر هجي؛ ديوتا کي سارڻ هڪ جدا ڪم آهي، ۽ کيس سارڻ جو طريقو- پاڻيءَ ۾ پوڙڻ ذريعي- شايد مينهن جو هڪ ٽوڻو آهي. پر عام طرح ماڻهن انهيءَ باريڪ امتياز کي نمايان ڪرڻ ضروري ڪونه سمجهيو آهي؛ هن ڳالهه اڳ ڏنل مختلف سببن ڪري اهي سمجهندا آهن ته نباتات جي ديوتا کي ڪافي درجي تائين گرمي ڏيڻ مفيد ۽ ڪارآمد آهي ۽ کيس سارڻ به فائديمند آهي، ۽ اهي ماڻهو انهن فائدن کي ساڙڻ ذريعي حاصل ڪرڻ لاءِ، ابهري نموني ۾ هڪئي سان ملائي، هڪ ڪن ٿا.

٢- **ماڻهن ۽ جانورن کي باهين ۾ ساڙڻ:** يورپ جي باه جي تقريبن سان وابسته عام رسمن ۾ ڪي اهڙيون ڳالهيون آهن، جي انساني قربانيءَ جي سابق رواج ڏانهن اشارو ڪن ٿيون. اسان کي هن اعتبار ڪرڻ لاءِ ڪي سبب مليا آهن ته يورپ ۾ جيئرن ماڻهن گهڻو ڪري وڻ ۽ اَن جي روح جي نمائندن جو ڪردار ادا ڪيو آهي ۽ ان ڪري انهن موت جو مزو چکيو آهي. چنانچه، هن ڳالهه لاءِ ڪو به سبب ڪونهي ته جيڪڏهن ڪين اهڙي نموني سارڻ ذريعي ڪن خاص فائدن حاصل ٿيڻ جو ڪو امڪان هجي ها، ته انهن کي ڇو نه ساڙيو وڃي ها. انساني دک درد جو خيال اهڙو ناهي، جو قديم النسل ماڻهوءَ جي حساب ڪتاب ۾ اچڻ جهڙو آهي. هاڻي، باه جي انهن تقريبن ۾، جن تي اسين بحث ڪري رهيا آهيون، ماڻهن کي ساڙڻ جي سانگ کي ڪڏهن ڪڏهن ايتريءَ حد تائين چکيو ويو آهي، جو ان کي قديم

زماني ۾ ماڻهن کي سچ پچ ساڙڻ جي رواج جو هڪ هلڪو ۽ نرم يادگار سمجهڻ، قابل قياس معلوم ٿئي ٿو. چنانچه، آچين ۾، جيئن اسين ڏسي آيا آهيون، منترن جي پليءَ ۾ ويڙهيل ماڻهو، اهڙيءَ چالاڪيءَ کان ڪم وٺندو آهي، جو ٻار سچ پچ يقين ڪندا آهن ته اهو ئي ساڙيو پيو وڃي. نارمنڊيءَ ۾، جيومسيئيجز وٽ، سائي لباس ۾ ڍڪيل ماڻهوءَ کي، جنهن کي ”سبز بگهڙ“ جو خطاب مليل هو، سندس رفيق ڊوڙائيندا هئا ۽ جنهن وقت اهي کيس پڪڙي وجهندا هئا، تنهن وقت کيس وچ اونهاري جي باهه جي سچ مٿان اڇلائڻ جو ڍونگ ڪندا هئا. ساڳيءَ طرح اسڪاٽلئنڊ ۾، ”بيلٽين“ باهين وقت، ڏيکاءَ جي صدقي واري ماڻهوءَ کي پڪڙيو ويندو هو ۽ کيس شعلن ۾ اڇلائڻ جو ڍونگ ڪيو ويندو هو، جنهن کان پوءِ ڪجهه وقت تائين عام ماڻهو انجي متعلق ائين ڳالهائيندا هئا، ڄڻ ته اهو مري ويو هو. وري، شمال مشرقي اسڪاٽلئنڊ جي ”هئلووين“ باهين ۾، اسان کي انهيءَ ڇوڪري جي هن رسم جي ادائگيءَ ۾ شايد ساڳي ئي نموني جي سانگ جو سراغ ملي ٿو، جيڪو باه جي مچ جي ايتري قدر قريب ليٽي پوندو آهي، جيتريقدر ڪانئس برداشت ٿي سگهندو آهي ۽ پوءِ ٻين ڇوڪرن کي پنهنجي مٿان ٽپڻ ڏيندو آهي. ائڪس جو خطابي بادشاه، جو هڪ سال تائين راج ڪندو هو ۽ وچ اونهاري جي باهه جي مچ جي چوڌاري پهريون ناچ نچندو هو، سو شايد قديم زماني ۾ انهيءَ باهه اندر پرندڙ ڪاٺين جو گهٽ وڻندڙ ڪردار ادا ڪندو هوندو، جنهن کي بعد ۾ اهو فقط پنهنجن هٿن سان ٻاريندو هو. هيئين رسمن ۾ جو مئنهاردٽ نباتات جي روح جي پنن ۾ ويڙهيل نمائنديءَ کي ساڙڻ جي رسم جا آثار ڏسي ٿو، سو شايد صحيح آهي. آسٽريا ۾،

وولفيڪ وٽ "مڊسمر" ڏينهن تي هڪ ڇوڪرو "فر" وڻ جي ساون پنن ۾ ملبوس ٿي، شور مچائيندڙ ڇوڪرن جي همراهيءَ ۾ هڪ ڪان ٻئي گهر ويندو ۽ باهه جي مچ لاءِ ڪاٺيون جمع ڪندو ويندو آهي. جيئن جيئن کيس ڪاٺيون ملنديون آهن، تيئن تيئن اهو هيئن ڳائيندو آهي:

"ٻيلي جا وڻ مون کي گهرجن، پر بيئر ۽ شراب،
۽ ڪٿو ڪير نه گهرجي مون کي، ته ڪاٺير ٿي سگهي خوش ۽ شاداب"

بئويريا جي ڪن حصن ۾ پڻ جيڪي ڇوڪرا وچ اونهاري جي باهه جي مچ لاءِ هر هڪ گهر مان ڪاٺيون پنڻ لاءِ ويندا آهن، سي پاڻ منجهان هڪ ڇوڪري کي "فر" وڻن جي ساين ٽارين ۾ ويڙهي، رسيءَ ۾ ٻڌي سڄي ڳوٺ مان ڦيرائيندا آهن. وورٽيميرگ ۾، سورشيم وٽ، "سينٽ جان جي باهه واري تقريب" چوڏهن ڏينهن تائين هلندي هئي ۽ "مڊسمر" ڏينهن کان پوءِ ايندڙ ٻئي آرتوار تي ختم ٿيندي هئي. انهيءَ آخرين ڏينهن تي باهه جو مچ ٻارن جي سپرد ڪيو ويندو هو ۽ وڏا مرد جهنگ ڏانهن هليا ويندا هئا. اتي پهچي، اهي هڪ نوجوان کي پنن ۽ ٽارين ۾ ويڙهيندا هئا، جو اهڙيءَ طرح ويس بدلائي باهه ڏانهن ويندو هو، جتي اهو ان کي تيڙي پکيڙي، ۽ لتاڙي وسائي ڇڏيندو هو. سڀئي حاضرين ان کي ڏسڻ سان اتان ڀڄي ويندا هئا.

پر ان کان به اڳتي وڌڻ ممڪن نظر اچي ٿو. اهڙن موقعن تي، جيڪي به انساني قربانيون ڪيون وينديون هيون، تن سڀني کان زياده ناقابل ترديد نشان، جيئن اسين مٿي ڏسي آيا آهيون، اهي آهن، جي اٽڪل هڪ سو سال اڳ اسڪاٽلنڊ جي اتانهن ميدانن ۾ "بيلٽين" باهين جي موقعن تي اڃا باقي

رهندا آيا، يعني اهي نشان، جي سيلٽڪ نسل جي هڪ اهڙيءَ قوم وٽ، جا يورپ جي هڪ دور دراز ڪنڊ ۾ واقع هئڻ ۽ هر غير ملڪي اثر کان ذري گهٽ مڪمل طور دور هئڻ سبب، انهيءَ وقت تائين پنهنجي قديم بت پرستيءَ کي مغربي يورپ جي هر ٻيءَ قوم کان شايد بهتر طريقي سان محفوظ رکي سگهي هئي. چنانچه، هيءَ ڳالهه قابل غور آهي ته انساني قربانيون، ناقابل ترديد شهادتن جي بنياد تي، سيلٽڪ نسل وارين قومن ۾ باقاعدگيءَ سان ادا ٿينديون معلوم ٿين ٿيون. انهن قربانين جو سڀ کان وڏيڪ اوائلي بيان اسان کي جوليس سيزر وٽان ورثي ۾ مليو آهي. سيزر کي، گال جي تاهنوز آزاد، سيلٽڪ قوم جي مذهب ۽ ادب و آداب کي غور سان مطالعي ڪرڻ جو موقعو مليو هو، جي انهيءَ وقت تائين پنهنجي قومي ضرب خاني مان اڃا بلڪل تازا نڪتل ۽ پُرڪشش هئا ۽ رومي تهذيب جي ديگ ۾ ڳري ۽ ميلي هڪ نه ٿيا هئا. معلوم ٿئي ٿو ته سيزر پنهنجيءَ ياد داشت سان گڏ هڪ اهڙي يوناني کوجنا ڪندڙ جا تبصرات ملايا آهن، جنهن جو نالو پوسيڊونيس هو، جنهن گال جي علائقي مان انهيءَ وقت کان پنجاهه سال اڳ سفر ڪيو هو، جڏهن سيزر رومي هٿيارن کي انگريزي ڪاريءَ جي پار پهچايو هو. معلوم ٿئي ٿو ته يوناني جاگرافي نويس، اسٽرابو ۽ تاريخ نويس، ڊيئو ڊورس ٻنهي سيلٽڪ نسل وارن جي قربانين جا بيان پوسيڊونيس جي تصنيف مان، هر هڪ ٻئي، ۽ سيزر جي بيانن کان بلڪل آزادانه طور، حاصل ڪيا آهن، ڇاڪاڻ ته هڪ ٻئي مان حاصل ڪيل ٽنهي بيانن مان هرهڪ ۾ ڪي اهڙا تفصيل به موجود آهن، جي منجهانئن ٻنهي سان ڪنهن هڪ ۾ به نه ٿا لڀن. چنانچه، انهن سڀني کي ملائڻ

سان، اسان پوسيڊونيس جي بيان کي ان جي اصلي حالت تائين اسڪان جي حد اندر واپس آڻي سگهنداسون ۽ اهڙيءَ طرح گال جي سيلٽڪ نسل واري قوم جي اهڙين قربانين جي تصوير حاصل ڪري سگهون ٿا، جيڪي اهي اسان جي سن کان قبل ٻيءَ صديءَ جي آخر وقت ڏيندا هئا. انهيءَ رسم جون سڪيہ خاصيتون هي معلوم ٿين ٿيون. سيلٽڪ قوم وارن طرفان موت جا سزا يافتہ ڏوهاري ديوتائن جي حضور ۾ هڪ اهڙيءَ عظيم تقريب تي قربان ڪرڻ لاءِ مخصوص ڪيا ويندا هئا، جا هر پنجن سالن کان پوءِ هڪ دفعو منعقد ڪئي ويندي هئي. اهڙن ماڻهن جو، جئين زياده تعداد هوندو هو، تئين زمين جي آبادي زياده سمجهي ويندي هئي. جيڪڏهن قربانيءَ ڪرڻ لاءِ ماڻهن جو تعداد ڪافي ڪونہ هوندو هو، تہ انهيءَ کوٽ کي پوري ڪرڻ لاءِ جنگي قيدين کي قتل ڪيو ويندو هو. جڏهن مقرر وقت ايندو هو، تڏهن انهن ماڻهن کي ڊروئڊ پوڄاري قتل ڪندا هئا. ڪن کي اهي تيرن سان ماريندا هئا، ڪن کي لٽڪائيندا هئا ۽ ڪن کي اهي هيئنئين طريقي سان جيئرو جلائيندا هئا. ڪکن ۽ تيلين، يا ڪاٺ ۽ گاهہ سان تمام وڏا مجسما ٺاهيا ويندا هئا ۽ انهن کي جيئرن ماڻهن، چوپاين ڍورن ۽ ٻين قسمن جي جانورن سان ڀريو ويندو هو؛ ان کان پوءِ، مجسمن کي باهہ ڏني ويندي هئي ۽ اهي انهن جيئرن جاندارن سان گڏ سڙي، خاڪ ٿي ويندا هئا.

اهڙيون وڏيون تقريبون هر پنجن سالن کان پوءِ منعقد ڪيون وينديون هيون. پر انهن پنجسالہ تقريبن کان علاوہ، جي اهڙي شاندار پئماني تي ۽ ظاهر طور انساني زندگيءَ جي ايتري وڏي صرفي سان ملهايون وينديون هيون، هيءَ قياس آرائي

معقول نظر آچي ٿي ته اهڙي قسم جون ننڍي پيماني واريون تقريبون هر سال پڻ ملهايون وينديون هيون ۽ انهن ساليانين تقريبن مان ٻاهه واريون گهٽ ۾ گهٽ تقريبون نسلاً بنسلاً اسان تائين پهتيون آهن جي، انساني قربانين جي نشانن سان گڏ، اڃا تائين يورپ جي مختلف علائقن ۾ سال بسال ملهايون وڃن ٿيون. ڪڪن پنن ۽ تيلين مان ٺهيل يا گاهه سان ڍڪيل اهي وڏا بت، جن ۾ ڊروئڊ لوڪ پنهنجن صدقي وارن ماڻهن کي بند ڪندا هئا، اسان کي پنن مان ٺهيل انهيءَ چڪري جي يادگيري تازي ڪرائين ٿا، جن ۾ وڻن جي روح جي انساني نمائندي کي اڃا تائين گهڻو ڪري بند ڪيو ويندو آهي. چنانچه، هيءَ ڳالهه ڏيان ۾ رکندي، ته زمين جي آباديءَ جو دارو مدار انهن قربانين جي باقاعدگيءَ سان ادائگيءَ تي سمجهيو ويندو هو، مئنهارڊٽ سيلٽڪ قوم وارن جي تيلين ۽ گاهه ۾ ويڙهيل صدقي وارن ماڻهن جي معنيٰ، وڻن جي روح يا نباتات جي روح جي نمائندن جي ڪئي آهي.

معلوم ٿئي ٿو ته ڊروئڊ لوڪن جي ڪکن ۽ تيلين مان ٺهيل وڏن بتن جا نمائندا جديد يورپ جي وچ اونهاري يا بهار جي تقريبن تي، جيڪڏهن موجوده زماني تائين نه، ته به ٿورو ئي زمانو اڳ تائين موجود رهندا آيا. ڊوئي وٽ، گهٽ ۾ گهٽ اڻويهين صديءَ جي اوائلي حصي تائين، ستين جولاءِ کان پوءِ ويجهي کان ويجهي آرتوار تي، هڪ جلوس منعقد ڪيو ويندو هو. انهيءَ جلوس جي هڪ اهم خصوصيت هڪ تمام وڏو بت هوندو هو، جو اٽڪل ويهن کان ٽيهن فوٽن تائين اوچو هوندو هو ۽ ڪکن ۽ تيلين جو ٺهيل هوندو هو، جنهن کي "ديو" سڏيو ويندو هو

۽ سندس پيٽ اندر وينل ماڻهوڪيس رسن ۽ ڦيٽن وسيلي گهٽين مان گهمائيندا هئا. انهيءَ بت کي هڪ جنگي جوڙي وانگر ترار، نيزي، ٽوپ ۽ ڍال سان مسلح ڪيو ويندو هو. ان جي پٺيان سندس زال ۽ ٽي ٻار ايندا هئا، جي پڻ ساڳئي طريقي سان، پر ننڍي پئماني تي، ڪکن، پنن ۽ تيلين مان ٺاهيا ويندا هئا. ڊنڪرڪ وٽ، ديون جو اهو جلوس ”سڌ سمر“ ڏينهن، يعني چوويهين جون، تي ڪڍيو ويندو هو. تقريب تي، جنهن کي ”ڊنڪرڪ جا گماهہ“ سڏيو ويندو هو، آس پاس کان هشام ماڻهن جا اچي ڪٺا ٿيندا هئا. اهو ديو ڪکن ۽ تيلين جو هڪ وڏو بت هوندو هو، جو ڪڏهن پنجيتاليهہ فوٽ اوچو هوندو هو، جنهن کي سونهري پٽن وارو نيلي رنگ جو هڪ ڊگهو جبو پهرايو ويندو هو، جو ان جي پيرن تائين پهچندو هو ۽ انهن ڊزن يا وڌيڪ ماڻهن کي ڍڪي ڇڏيندو هو، جي کيس نچائيندا هئا ۽سندس مٿي کي تماشاين طرف جهڪائي، هيٺ مٿي ٽپ ڏياريندا ويندا هئا. انهيءَ آفت جيڏي بت جو نالو پاپا ريوس هوندو هو ۽ سندس کيسي ۾ هڪ ٽپنڊڙ ۽ ڪڏنڌڙ ٻار پيو هوندو هو، جنهن جي جسامت پڻ ديون جهڙي هوندي هئي. سندس پٺيان ديو جي هڪ ڌيءَ ايندي هئي، جا پڻ پنهنجي آقا وانگر ڪکن ۽تيلين جي ٺهيل هوندي هئي ۽ ان جي جسامت کان، جيڪڏهن گهٽ ﺑﻪ هوندي هئي، تہ تمام ٿوري. برئبانٽ ۽ فلئنڊرس جي اڪثر شهرن ۽ خود ڳوٺن کي ساڳئي قسم جا ڪکن ۽ تيلين مان ٺهيل پنهنجا بت هوندا آهن، يا ٿورو ئي زمانو اڳ هوندا هئا، جن کي هر سال ماڻهن کي خوش ڪرڻ لاءِ ڳوٺ ۾ ڦيرايو ويندو هو، جي انهن بدزيبن بتن کي پسند ڪندا هئا، سندن متعلق حب الوطنيءَ

جهڙي جوش و خروش ڏياريندڙ جذبي سان ڳالهيون ٻولهيون ڪندا هئا ۽ ڪين ڏسڻ ۽ سندن نظاري ڪرڻ کان ڪڏهن به نه ٽرندا هئا. انٽويرپ ۾ اهو ديو ايتريقدر ته وڏو هوندو هو، جو شهر جو ڪوبه صدر دروازو ايڏو وڏو ڪونه هوندو هو، جنهن مان اهو لنگهي سگهي؛ چنانچه، اهو پنهنجن پين ديو- پائرن تائين پين پاسن وارن شهرن ڏانهن ڪونه وڃي سگهندو هو، جيئن پيا بيلجم جا ديو اهڙن گنڀير موقعن تي ڪندا هئا.

انگلنڊ ۾ اهڙا هترادو ديو وچ اونهاري وارين تقريبن جي خصوصيت هوندا هئا. سورهين صديءَ جو هڪ مصنف "وچ اونهاري جي لنڊن وارن پيڪيدار جلوسن جو ذڪر ڪندي چوي ٿو ته اتي ماڻهن کي متعجب ڪرڻ لاءِ، وڏا ۽ بدصورت ديو اهڙيءَ طرح گهمايا ويندا آهن، چڻ ته اهي زنده آهن. انهن کي هرطرح مسلح ڪيو ويندو آهي، پر اندرين طرف اهي سڄا خاڪي ڪاغذ ۽ سُٽيچ سان ڀريل هوندا آهن، جن کي هوشيار ڇوڪرا هيٺان ليئا پائي، چالاڪيءَ سان ڏسي وٺندا آهن ۽ پوءِ ڏاڍي ڪل ۽ مسخري ڪندا آهن." چيسٽر ۾ "مڊسمر" واريءَ ساليانيءَ تقريب ۾ چئن ديون جا بت شامل هوندا هئا، جن ۾ جانورن، گهوڙن ۽ ٻين قسمن جا مجسما رکيل هوندا هئا. ڪاوينٽريءَ ۾، معلوم ٿئي ٿو ته ديو جي پاسي ۾ سندس زال به هوندي هئي. آڪسفورڊ شاير ۾، برفورڊ وٽ، "مڊسمر" واري رات هڪ ديو ۽ هڪ وڏيءَ بلا جي مجسمن کي شهر جي گهٽين مان ڦيرائيندي، وڏي شاد ماني سان سلهائي ويندي هئي. انهن گشتي انگريزي ديون جو آخرين وارث سئلز بريءَ ۾ گهڻي وقت تائين جيئرو رهيو، جتي ڪيس قديم زماني جي تاريخ جي هڪ مصنف سنه ١٨٤٤ع ۾

ٽيلرس ڪمپنيءَ جي هڪ ويران وڏي ڪمري ۾ سڙندو ۽ زبون ٿيندي ڏٺو. سندس جسماني پنجرو ڪاٺيءَ جي اهڙين باريڪ پٽين ۽ گول چڪرن جو ٺهيل هو، جهڙو ”مئي ڏينهن“ تي ”جئڪ - ان - دي - گرين“ پائيندو هو.

انهن حالتن ۾ ديو فقط جلوسن ۾ پنهنجو ڪردار ادا ڪندا هئا. پر ڪڏهن ڪين اونهاري جي باهين وارن مچن ۾ ساڙيو ويندو هو. چنانچه، پئرس ۾ ”ريوآڪس اورس“ جا باشندا هر سال ٽيلين ۽ ڪکن جو هڪ وڏو بت ٺاهيندا هئا، جنهن کي اهي سپاهيءَ جهڙا ڪپڙا پهرائي، گهڻن ڏينهن تائين گهٽين ۾ جلوس جي صورت ۾ گهمائيندا ۽ ڦيرائيندا هئا، جنهن کان پوءِ ٽين جولاءِ تي کيس انتهائي سنجيدگيءَ سان ساڙيو ويندو هو ۽ تماشاين جو هجوم ”سالو ريجينا“ جو ترانو ڳائيندو هو. هڪ معزز شخص، جنهن کي بادشاه جو خطاب ڏنو ويندو هو، هٿ ۾ ٻرندڙ مشعل جهلي، انهيءَ رسم ادا ٿيڻ وقت صدارت جا فرض سرانجام ڪندو هو. بت جا ٻرندڙ ٽڪر ماڻهن ۾ اڇلايا ويندا هئا، جي انهن کي حاصل ڪرڻ لاءِ هڪ ٻئي مٿان ڪرندا هئا. اها رسم سنه ١٧٤٣ع ۾ منسوخ ڪئي ويئي. آئيل ڊي فرانس ۾، براءِ وٽ، ٽيلين ۽ ڪانڊرين مان ٺهيل ارڙهن فوٽ اوچو هڪ بت ”مڊسمر“ رات تي هرسال ساڙيو ويندو هو.

وري، ٽيلين ۽ ڪکن مان ٺهيل بتن اندر جيئرن جانورن کي ساڙڻ جي ڊروئڊ پادرين واريءَ رسم جو بدل بهارن ۽ وچ اونهاري جي تقريبن ۾ موجود آهي. پرنئيز ۾ ليوچان وٽ ”مڊسمر“ رات جو ”پسگردائيءَ جي هڪ سڪيءَ ڳوٺ ۾، ٽيلين، ڪانن ۽ ڪانڊرين جي هڪ مضبوط پنجري مان اٽڪل سٺ فوٽن جي

بلنديءَ تائين هڪ پورو ٽنب ٺاهيو ويندو آهي، جنهن کي چوٽيءَ تائين ساون پنن سان ڍڪيو ويندو آهي؛ ساڳئي وقت انهيءَ علائقي ۾ سيني کان زياده خوبصورت جيڪي به گل ۽ ٻوٽيون دستياب ٿي سگهنديون آهن، تن کي هيٺ جدا جدا گروهن ۾ انتهائي نفاست ۽ نزاڪت سان ٺاهي رکيو ويندو آهي، تہ جيئن اهي انهيءَ نظاري لاءِ هڪ قسم جو پس منظر ٺاهي بيهن. ٽنب کي پوءِ اهڙين شين سان ڀريو ويندو آهي، جي تمام جلد ۽ آسانيءَ سان ٻري سگهن ۽ کيس باه ڏيڻ لاءِ هر طرح تيار رکيو ويندو آهي. متعين ٿيل وقت تي - اٽڪل اٺين بجي شام جو - پادرين تي مشتمل هڪ شاندار جلوس، جن جي پٺيان خوش پوشاڪ نوجوان مرد ۽ ڪنواريون ڇوڪريون هونديون آهن، مذهبي گيت آلاپيندو، شهر مان نڪري نروار ٿيندو آهي ۽ ان ۾ شامل ساٿهو ٽنب جي چوڌاري بيهجي ويندا آهن. انهيءَ وچ ۾ آس پاس جي پهاڙين ۾ باه جا مچ روشن ڪيا ويندا آهن، جن جو نظارو تمام خوبصورت ۽ وڻندڙ هوندو آهي. جيتري قدر جيئرا نانگ ڪٺا ٿي سگهندا آهن، اوترا هيئنر انهيءَ ٽنب اندر اڇلايا ويندا آهن، جنهن کي بنياد وٽان مشعلن ذريعي باه ڏني ويندي آهي، جن سان مسلح اٽڪل پنجاهہ ڇوڪرا ۽ مرد ان جي چوڌاري مجنونا نہ اشارن سان نچندا رهندا آهن. نانگ، باه جي شعلن کان بچڻ لاءِ، ڦٽڪندا، ٽنب جي چوٽيءَ تي چڙهي ويندا آهن، جتان اهي پاسيرا ڏک هڻندي ۽ تيزيءَ سان ڊوڙندي ڏٺا ويندا آهن، تانجو آخرڪار اهي لاچار ۽ مجبور ٿي هيٺ ڪرندا آهن ۽ زندگي قائم رکڻ لاءِ سندن جدوجهد چوڌاري بيٺل تماشائين ۾ جوش ڀري، خوشي پيدا ڪندي آهي. ليوچان

۽ ان جي پسگردائيءَ جي باشندن لاءِ هيءَ هڪ مقبول عام ساليانې رسم آهي، جنهن ڪي مقامي روايت بت پرستانہ بنياد طرف منسوب ڪندي آهي." اڳئين زماني ۾ پئرس ۾ پليس ڊي گريو وٽ، وڇ اونهاري جون جيڪي باهيون ٻاريون ويندڙيون هيون، تن ۾ زنده ٻلين سان ڀريل هڪ ٽوڪري، پيپ يا ڳوڻ ڪي ساڙڻ جو رواج هوندو هو، جنهن ڪي باهه جي مچ جي عين وچ ۾ ڪتل هڪ ڏگهي لڪڙي سان لٽڪايو ويندو هو؛ ڪڏهن ڪڏهن هڪ لومڙ ساڙيو ويندو هو. ماڻهو اڱر ۽ رک گڏ ڪري گهر کڻي ويندا هئا، ڇاڪاڻ تہ سندن اعتقاد هو تہ اهي شيون سندن بخت بالا ڪنديون. فرينچ بادشاه گهڻو ڪري اهي نظارا ڏسندا هئا ۽ انهن مچن کي پنهنجن هٿن سان باهه ٻه ڏيندا هئا. سنہ ۱٦۴۸ع ۾ لوئي چوڏهين، مٿي ۾ گلاب جي گلن جو هار جو تاج پهري ۽ ساڳين گلن جو هڪ مڇو هٿ ۾ جهلي، اها باهه ٻاري، سندس چوڌاري ناچ ڪيو ۽ بعد ۾ ٽائون هال ۾ منعقد ٿيل دعوت ۾ شرڪت ڪئي. پر اهو آخرين موقعو هيو، جڏهن هڪ بادشاه پئرس ۾ وچ اونهاري جي باهه جي مچ جي صدارت ڪئي. ميٽز ۾ وچ اونهاري جون باهيون شهر پناه جي ٻاهران هڪ هموار ميدان ۾ ڏاڍي شان و شوڪت سان ٻاريون وينديون هيون ۽ ساٿين کي خوش ڪرڻ لاءِ ٻلين جي پنجرن ۾ بند، اٽڪل هڪ ڊزن جيئريون ٻليون انهن ۾ ساڙيون وينديون هيون. ساڳيءَ طرح گئپ ۾، جو هاءِ آلپس جي ضلعي ۾ واقع آهي، ٻلين کي وچ اونهاري واريءَ باهہ جي مچ مٿان پچايو ويندو هو. روس ۾، وچ اونهاري جي مچ مٿان ڪڏهن ڪڏهن هڪ اڇو ڪڪڙ ساڙيو ويندو هو؛ ميسين يا

ٽيورنگيا ۾ گهوڙي جي سنڍي ان ۾ اڇلائي ويندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن جانورن کي موسم بهار جي باهہ جي مچن ۾ ساڙيو ويندو آهي. ووسجز ۾ ٻلين کي "شروو" اڳاري ڏينهن ساڙيو ويندو هو؛ ائلسيز ۾ انهن کي ايسٽر واري باهہ جي مچ ۾ ساڙيو ويندو هو. آرڊينس ضلعي ۾، "لينٽ" جي پهرين آرتوار تي پاريل باهہ جي مچن ۾ ٻليون اڇلايون ونديون هيون؛ ڪڏهن ڪڏهن بي رحميءَ ۾ نفاست آڻڻ خاطر انهن کي هڪ ڊگهي لڪڙي سان باهہ مٿان لٽڪايو ۽ جيئرو پچايو ويندو هو. "ٻليءَ کي، جا شيطان جي نمائندگي ڪندي هئي، ڪڏهن بہ ڪافي عذاب ڪونہ ڏيئي سگهبو هو." هوڏانهن، جڏهن اهي جانداز باهہ جي شعلن ۾ سڙندا ۽ مرندا رهندا هئا، تڏهن ريڍار پنهنجن ڌڻن جي پاسباني ڪندا هئا ۽ کين باهہ مٿان ٽپڻ لاءِ مجبور ڪندا رهندا هئا، ڇاڪاڻ تہ اهي انهيءَ ڳالهہ کي پنهنجن ڌڻن کي بيماريءَ ۽ جادوءَ کان محفوظ رکڻ جو هرطرح ڪامياب ذريعو سمجهندا هئا. اسان ڏسي آيا آهيون تہ ڪڏهن ڪڏهن ايسٽر جي باهہ ۾ نوريئڙا ساڙيا ويندا هئا.

چنانچہ، معلوم ٿئي ٿو تہ قديم گال جي سيلٽڪ نسل وارين قومن جي قربانيءَ وارين رسمن جي جديد يورپ جي مقبول عام تقريبن ۾ نشان ڏهي ٿي سگهي ٿي. فطرتي طرح، انهن رسمن فرانس يا البت قديم گال جي سرحدن اندر واقع زياده ڪشاده ايراضيءَ ۾، تيلين ۽ ڪانن جي ديون ۽ تيلين جي پنجرن اندر ڦاسايل جانورن کي باهہ ۾ ساڙڻ جي رسمن ۾ پنهنجا صاف نشان ڇڏيا آهن. هيءَ ڳالهہ قابل ذڪر آهي تہ اهي رسمون گهڻو ڪري وچ اونهاري وقت يا ان جي قريب ادا ڪيون ونديون آهن. ان مان اسين هيءَ قياس ڪري سگهون ٿا تہ اصلي رسمون، جن جا

موجوده رواج محض بگڙيل نمونا آهن، وچ اونهاري وقت ادا ڪيون ويندڙيون هيون. اهو نتيجو، يورپي لوڪ رسمن جي عام جائزي مان حاصل ڪيل هن نتيجي سان همنوا آهي ته وچ اونهاري واري تقريب من حيث المجموع يورپ ۾ آباد قديم النسل آريہ خاندان جي سڀني قومن جي ٻين سڀني ساليانين تقريبن کان زياده وسيع ۽ زياده سنجيده نوعيت جي تقريب هئي. ساڳئي وقت اسان کي هيءَ ڳالهہ ياد رکڻ گهرجي ته سيلٽ نسل وارن برطانوي باشندن ۾ سال جون سڀ کان اهم ساليون تقريبون يقيني طور "بيلٽين" (مئي ڊي) ۽ "هئلووين" (آڪٽوبر جو آخرين ڏينهن) نظر اچن ٿيون، ۽ انهيءَ ڳالهہ مان هيءُ شڪ پيدا ٿئي ٿو ته اٿين ته نہ هو ته ڳال ۾ آباد سيلٽ نسل جا باشندا پڻ پنهنجيون اهم جون سڀ رسمون، جن ۾ سندن هٿان ساڙيل ماڻهن ۽ جانورن جون قربانيون پڻ شامل هيون، "سمسر" جي رات بدران، مئي مهيني جي آغاز، يا نومبر مهيني جي شروعات وقت ادا ڪندا هئا.

اسان کي هيءَ ڳالهہ اڃا بہ دريافت ڪرڻي آهي ته انهن قربانين جي معنيٰ ڇا آهي؟ جيئرن ماڻهن ۽ جانورن کي انهن تقريبن تي ڇو ساڙيو ويندو هو؟ جيڪڏهن اسين جديد يورپ جي باهہ وارين تقريبن کي ڏائڻين ۽ جادوگرن کي ساڙڻ يا روڪڻ ذريعي سندن قوت کي ٽوڙڻ جي جدوجهد جي معنيٰ ۽ مفهوم ڏيڻ ۾ درست آهيون، تہ پوءِ ان مان لازمي طور هيءُ نتيجو نڪرندو نظر اچي ٿو ته اسان کي سيلٽ نسل وارن جي انساني قربانين کي پڻ ساڳئي نموني سان سمجهائڻو پوندو؛ يعني اسان کي هيءُ فرض ڪرڻو پوندو ته جن ماڻهن کي ڊروئڊ پادري تيلين ۽ ڪاٺن مان ٺهيل ٻتن اندر ويهاري

ساڙيندا هئا، تن کي هن ڏوهه هيٺ موت جي سزا ملندي هئي ته اُهي ڏائڻيون يا جادوگر هئا ۽ کين باهه ۾ ساڙي مارڻ جو طريقو هن ڪري چونڊيو ويو هو، ڇاڪاڻ ته انهن نفرت جوڳين ۽ خطرناڪ هستين کان نجات حاصل ڪرڻ جو انتهائي يقيني طريقو کين جيئري جلائڻ جو سمجهيو ويندو آهي. ساڳي ئي سمجهاڻي مختلف قسمن جي انهن چوپاين ۽ جهنگلي جانورن سان پڻ لاڳو ٿي سگهي ٿي، جن کي سيلٽ نسل جا لوڪ ساڻن گڏ ساڙيندا هئا. اسين هيءَ قياس ڪري سگهون ٿا ته انهن کي پڻ يا جادوءَ جي طاقت جي اثر هيٺ آيل سمجهيو ويندو هو، يا سچ پچ خود ڏائڻيون ۽ جادوگر سمجهيو ويندو هو، جن ٻيءَ مخلوقات جي ڀلائيءَ ۽ بهبوديءَ جي خلاف پنهنجن دوزخي منصوبن کي عملي جامي پهرائڻ جي مقصد سان پاڻ کي ڇاڻي واڻي جانورن جي ظاهري صورت ۾ ڪٺي تبديل ڪيو هو. انهيءَ انومان کي هن ڳالهه سان تصديق ملي ٿي ته جديد باهين ۾ جن کي صدقي طور ساڙيو ويو آهي، سي گهڻو ڪري ٻليون رهيون آهن ۽ ٻليون بلڪل اهي ئي جانور آهن، جن ۾ سهڙن جي ممڪن استثنيٰ کان علاوه، ڏائڻين کي عام طور پاڻ کي تبديل ڪندو سمجهيو ويندو هو. وري، اسان هيءَ به ڏٺو آهي ته نانگن ۽ لومڙن کي به ڪڏهن ڪڏهن وچ اونهاري جي باهه وارن مچن ۾ ساڙيو ويندو هو ۽ ويلس ۽ جرمن ڏائڻين لاءِ چيو وڃي ٿو ته اهي لومڙن ۽ نانگن، ٻنهي جو روپ اختيار ڪنديون هيون. مختصر طور چئجي ته جڏهن اسين جانورن جي گهڻن قسمن کي ياد رکون ٿا، جن جي صورت ڏائڻيون پنهنجيءَ مرضيءَ مطابق اختيار ڪري سگهن ٿيون، تڏهن انهيءَ قياس جي بنياد تي جيئرن جانورن جي اهڙن

مختلف قسمن لاءِ معقول سمجهاڻي ڏيڻ آسان معلوم ٿئي ٿي، جن کي قديم ڳال ۽ جديد يورپ ۾ عام. تقريبن تي ساڙيو پئي ويو آهي، اسين هيءَ انومان ڪڍي سگهون ٿا ته صدقي جي انهن سيني جانورن کي باهه جي شعلن جي نذر ان ڪري ڪونه ڪيو ويندو هو، ڇاڪاڻ ته اهي جانور هوندا هئا، پر هن سبب ڪري ته انهن کي ڏائڻيون سمجهيو ويندو هو، جن پنهنجن ناجائز ۽ قابل مذمت مقصدن حاصل ڪرڻ لاءِ جانورن جي صورت ڪٺي اختيار ڪئي هوندي هئي. قديم سياڻڪ قربانين کي انهيءَ طريقي سان سمجهائڻ مان هڪ وڏو فائدو هيءُ آهي، جو اهو انهيءَ هلت سان هڪ قسم جي يڪجهتيءَ ۽ پختگيءَ کي متعارف ڪري ٿي، جا يورپ وارن اوائلي زماني کان وٺي، اڄ کان ٻن صدين اڳ تائين ڏائڻين سان روا پئي رکي آهي، جڏهن معقوليت جي روز افزون اثر جادوءَ ۾ اعتقاد کي باطل ثابت ڪيو ۽ ڏائڻين کي ساڙڻ جي رواج جو خاتمو آندو. اهو ڪٿي ڪيئن به هجي، بهرصورت اسين هينئر هن ڳالهه کي آسانيءَ سان سمجهي سگهون ٿا، ته ڇو ڊروئڊ ائين سمجهندا هئا ته جيترن گهڻن ماڻهن کي اهي موت جي دروازي تائين پهچائيندا، اوتري زياده آبادي زمين کي نصيب ٿيندي. جديد دور جي هڪ پڙهندڙ جي نظرن ۾ هڪ جلاد جي ڪارگذاريءَ ۽ ڌرتيءَ جي پيداوار جي درميان جيڪو تعلق آهي، سو پهرين مطالع وقت شايد عيان نه ٿئي. پر ٿوروئي ويچار کيس مطمئن ڪري سگهندو ته جڏهن اهي ڏوهاري، جي هڪ ڪِلي سان ٻڌجي يا ڦاسيءَ تي لٽڪي مرندا آهن، سي خود ڏائڻيون هونديون آهن، جن جي خوشي ڪڙميءَ جي فصلن کي پاري ۾ ساڙڻ يا ڪين ڳڙي جي وزندار ڌڪن سان ڪيرائڻ ۾ ٿئي ٿي، تڏهن انهن بدبختن جي موت کي، اهڙن سڀني سببن مان

هڪ کي دور ڪرڻ ذريعي، جي هڪ ڪاشتڪار جي محنت کي بي طاقت بڻائين ٿا ۽ سندس اميدن کي پاش پاش ڪن ٿا، سچ پچ هڪ ڀلي ۽ ڀرپور فصل جي خاطر جو وسيلو سمجهيو ويندو آهي.

ڊروئڊ پادرين جي جن قربانين تي اسين غور ڪري رهيا آهيون، تن جي سمجهاڻي ڊبليو۔مئنهارڊٽ هڪ مختلف نموني ۾ ڏني آهي. هن سمجهيو هو ته ڊروئڊ لاءِ جن ماڻهن کي تيلين ۽ ڪکن جي مجسمن ۾ ساڙيندا هئا، سي نباتات جي روحن جي نمائندگي ڪندا هئا ۽ ان ڪري کين ساڙڻ جي رسم جادوءَ جو هڪ ٽوٽڪو هو، جنهن جو مقصد فصلن لاءِ ضرورت مطابق سج جي گهربل روشنائي حاصل ڪرڻ جو هوندو آهي، ساڳيءَ طرح هو انهيءَ نظريي طرف مائل ٿيندو نظر اچي ٿو ته جيڪي جانور پاه جي مچن ۾ سڙندا هئا، سي آنَ جي روح جي نمائندگي ڪندا هئا جنهن لاءِ، جيئن اسان هن ڪتاب جي اوائلي حصي ۾ ڏسي چڪا آهيون، ائين سمجهيو ويندو آهي ته هو گهڻو ڪري حيواني روپ اختيار ڪندو آهي. اهو نظريو بلاشڪ معقول ۽ منطقي آهي ۽ ڊبليو۔ مئنهارڊٽ جي اعليٰ اختياري ڪيس خبرداريءَ سان تفتيش جي مستحق بڻائي ٿي. مون اهو نظريو هن ڪتاب جي اڳين طباعتن ۾ اختيار ڪيو هو، پر دوباره غور ڪرڻ تي مون کي اهو نظريو مجموعي طور هن نظريي کان گهٽ امڪاني معلوم ٿئي ٿو ته جيڪي ماڻهو ۽ جانور باهين ۾ ساڙيا ويندا هئا، تن کي ڏائڻين جي حيثيت ۾ مايو ويندو هو. انهيءَ پوئين نظريي جي انهن ماڻهن جي شهادتن مان، جيڪي باهه جون تقريبون ملهائيندا آهن، زبردست تصديق ٿي رهي آهي، ڇاڪاڻ ته باهين ٻارڻ جي رسم جو هڪ عام نالو "ڏائڻين کي ساڙڻ" آهي، ڏائڻين

جا مجسما ڪڏهن ڪڏهن باهہ جي شعلن ۾ ساڙيا ويندا آهن ۽ باهين، ٽانڊن ۽ رک لاءِ ائين سمجهيو ويندو آهي تہ اهي جادوءَ جي شر خلاف حفاظت مهيا ڪندا آهن. ان جي برعڪس، هن ڳالهہ ڏيکارڻ لاءِ ڪوبہ ثبوت ڪونهي تہ جيڪي بت يا جانور باهين ۾ ساڙيا ويندا آهن، تن کي ماڻهو نباتات جي روح جا نمائندا سمجهندا آهن ۽ باهين جا سچ ڪي سورج - جنتر آهن. باقي نانگن جي باري ۾ خاص طرح، جن کي ليوچان ۾ وچ اونهاري جي باهہ ۾ ساڙيو ويندو هو، سو ڪي ڪنهن بہ اهڙيءَ يقيني ثابتيءَ جو علم ڪونهي تہ يورپ ۾ نانگن کي وڻن جي روح يا اناج جي روح جو مظهر سمجهيو ويو آهي، حالانڪ دنيا جي ڪن ٻين حصن ۾ اهو تخيل بلڪل ناپيد نہ ٿو نظر اچي، جيئن تہ ماڻهن جي دلين ۾ ڏائڻين جي حيواني صورت ۾ تبديليءَ متعلق اعتقاد ايتري قدر عام جام ۽ پختيءَ پاڙ وارو، ۽ انهن بدصورت ۽ قابل نفرين هستين جو ڊپ ايتري قدر سخت آهي، جو هيءَ فرض ڪرڻ زياده سلامتيءَ وارو معلوم ٿئي ٿو تہ جيڪي ٻليون ۽ جيڪي ٻيا جانور باهہ ۾ ساڙيا ويندا هئا، سي نباتات جي نمائندن جي حيثيت ۾ نہ ساريا ويندا هئا، پر انهن کي ڏائڻين جو مظهر سمجهي، ڪين سوت جو سزو چڪايو ويندو هو.

باب پنجهون

بالدر ۽ *مزلٽو

پڙهندڙ کي ياد هوندو ته يورپي قومن جي ٻاهه وارين عام تقريبن جي گذريل بيان نارس قوم جي ديوتا، بالدر جي ڏند ڪٿا وٺان شروع ٿيو هو جنهن کي، ڇيو وڃي ٿو ته "مزلٽو" جي هڪ شاخ هڻي، ماريو ويو هو ۽ بعد ۾ ڪيس ٻاهه جي هڪ زبردست مچ ۾ ساڙيو ويو هو. اسان کي هينئر اها جاچ ڪرڻي آهي ته جن رسمن جو اسان هن وقت تائين جائزو ورتو آهي، سي انهيءَ ڏند ڪٿا تي ڪيتري قدر روشنائي وجهڻ ۾ مدد ڏين ٿيون. انهيءَ جاچ ۾ "مزلٽو" سان شروعات ڪرڻ آسان ٿيندو، جا بالدر جيءَ موت جو هٿيار هئي.

تمام قديم زماني کان وٺي "مزلٽو" ٻوٽي يورپ اندر وهم پرستيءَ جي هڪ سڪيم شيءِ ٿي گذري آهي. ڊروئڊ ان جي پوڄا ڪندا هئا، جئين اسان کي پلنيءَ جي هڪ مشهور تحرير مان معلوم ٿئي ٿو. هو مختلف قسمن جي "مزلٽو" ٻوٽين جي شمار ڪرڻ کان پوءِ اڳتي هلي چوي ٿو: "هن موضوع تي بحث ڪندي، انهيءَ احترام کي ڏيان کان ڪنهن به صورت ۾ دور ڪرڻ نه گهرجي، جنهن سان گال جا باشندا "مزلٽو" ٻوٽيءَ کي

* بغير پاڙ جي هڪ اهڙي ٻوٽي، جا شاهه بلوط، صوفن ۽ 'ايلم' وڻن جي ٽارين ۾، ٻه-چانگين وٽ نڪرندي آهي.

ڏسندا آهن. ڊروئڊ لوڪ، جنهن نالي سان اتان جا ماڻهو پنهنجن جادوگرن کي سڏيندا آهن، "مزلٽو" ۽ انهيءَ وڻ کان، بشرطيڪ اهو وڻ شاهه بلوط هجي، جنهن تي اها نڪرندي آهي، زياده مقدس ٻيءَ ڪنهن به شيءِ کي ڪونه سمجهندا آهن. پر ان کان علاوه به، اهي پنهنجين مقدس هڙين لاءِ شاهه بلوط جا جهنگ منتخب ڪندا آهن ۽ شاهه بلوط جي پنن کان سواءِ اهي پنهنجو ڪوبه مقدس ساٿ سوڻ ادا نه ڪندا آهن؛ ان ڪري خود ڊروئڊ نالو ئي هڪ يوناني خطاب سمجهڻ گهرجي، جو ڪين سندن شاهه بلوط جي پوڄا سبب ڏنل آهي. چاڪاڻ ته انهن جو اعتقاد آهي ته جيڪي ڪجهه انهن وڻن تي اڀري ٿو، سو آسمان طرفان موڪليل هوندو آهي ۽ هن ڳالهه جي نشاني آهي ته انهيءَ وڻ جو انتخاب خود ديوتا ڪيو آهي. "مزلٽو" ٻوٽي تمام مشڪل ملندي آهي؛ پر جڏهن به اها ڪنهن هنڌ سلندي آهي، تڏهن اهي ان کي سنجيده قسم جي ڪن ٽوڻن ٽيڻن سان ڳڌ ڪندا آهن. اهو ڪم آهي هميشه چنڊ جي ڇهين ڏينهن تي ڪندا آهن، جنهن کان وٺي اهي پنهنجن مهينن، سالن ۽ ٽيهن سالن واري چڪر جي شروعات شمار ڪندا آهن، چاڪاڻ ته ڇهين ڏينهن ڌاري، چنڊ ۾ گهڻي قدر طاقت هوندي آهي ۽ انهيءَ اجا پنهنجي اڌ گردش پوري ڪانه ڪئي هوندي آهي. جڏهن انهيءَ وڻ هيٺان قربانيءَ ۽ دعوت لاءِ سڀ ضروري تياريون مڪمل ڪيون ويندیون آهن، تڏهن آهي انهيءَ وڻ کي عالمي شافع جي خطاب سان نوازيندا آهن ۽ انهيءَ هنڌ ٻه اهڙا اڇا ڏڳا ڪاهي ايندا آهن، جن جي سنگن کي ان کان اڳ ڪڏهن به رسو نه ٻڌو ويو هوندو آهي. هڪ پادري، جو اڇن ڊ گهن

ڪپڙن ۾ ملبوس هوندو آهي، انهيءَ وڻ تي چڙهي ويندو آهي، جتي هو هڪ سوني ڏانٽي سان ”مزلٽو“ کي وڍيندو آهي، جنهن کي هيٺ بيٺل ماڻهو اڇي ڪپڙي ۾ جهٽيندا آهن. پوءِ اهي انهن ڍڳن کي قربان ڪندا آهن ۽ هيءَ دعا ڪندا آهن ته ”شل خدا پنهنجي تحفي کي انهن ماڻهن سان گڏ سائو ۽ آباد ڪري، جن تي هن اهو نازل ڪيو آهي.“ سندن اعتقاد آهي ته ”مزلٽو“ مان تيار ڪيل دوا سڪل ڍورن کي ڦردار ڪندي ۽ اهو ٻوٽو هر قسم جي زهر جي خلاف ترياق هوندو آهي.“

هن هنڌ پلني چوي ٿو ته ”طب ۾ شاه بلوط جي وڻ تي اپرندڙ ”مزلٽو“ جي ٻوٽيءَ کي هڪ انتهائي مؤثر جز سمجهيو ويندو هو. ڪي وهمي ماڻهو انهيءَ ٻوٽي جي اثر کي اهڙيءَ حالت ۾ وڌيڪ اثرائتو سمجهندا هئا، جيڪڏهن اها چنڊ جي پهرينءَ تاريخ تي لوه جي ڪنهن به اوزار جي استعمال کان سواءِ گڏ ڪئي ويندي هئي ۽ جيڪڏهن، ان کي گڏ ڪرڻ کان پوءِ زمين سان ڇهڻ ڪونه ڏنو ويندو هو. شاه بلوط جي وڻ تي اپرندڙ ”مزلٽو“ ٻوٽيءَ کي، جا اهڙيءَ طرح گڏ ڪئي ويندي هئي، سرگهيءَ جي مرض جو يڪ تڪ علاج سمجهيو ويندو هو؛ جيڪڏهن عورتون ان کي پاڻ سان گڏ رکنديون هيون، ته اها کين حامله ٿيڻ ۾ مدد ڪندي هئي ۽ جيڪڏهن بيمار ماڻهو فقط انهيءَ ٻوٽيءَ جو ڪڪ ٽڪر وات ۾ چٻائيندو هو ۽ ساڳئي وقت هڪ ٻيو ٽڪر زخم مٿان رکندو هو ته اها سندس بدن تي نڪتل ڦرڙين ۽ ڦوڙهن کي انتهائي مؤثر طريقي سان چٽائي ڇڏيندي هئي. ان کان علاوه، هو اڃا هيءَ به ڳالهه ڪري ٿو ته ”مزلٽو“ کي سرڪي ۽ ڪڪڙ جي آني وانگر باه وسائڻ جو بهترين ذريعو سمجهيو ويندو هو.“

جيڪڏهن انهن پوين نڪرن ۾ ”پلني“ پنهنجن اتليءَ وارن همعصرن جي اعتقادن جو حوالوُ ڏئي ٿو، جيئن ظاهر آهي ته هو ائين ٿي ڪري ٿو، ته پوءِ ان سان هيءَ نتيجو لازمي طور اخذ ٿئي ٿو ته ڊروئڊ مذهب وارا ۽ اطالوي باشندا شاهه بلوط تي اپرندڙ ”مزلٽو“ ٻوٽيءَ جي اهڙين قيمتي خوبين متعلق ڪجهه حد تائين هڪ ٻئي سان متفق هئا؛ ٻئي قومون ان کي متعدد مرضن جو اثرائتو علاج سمجهنديون هيون ۽ ٻئي ان ڏانهن تيزي پيدا ڪندڙ خوبي منسوب ڪنديون هيون- ڊروئڊ مذهب وارن جو اعتقاد هو ته ”مزلٽو“ مان تيار ڪيل دوا سڪل ڍورن کي سائو ڪندي، ۽ اطالوي سمجهندا هئا ته جيڪڏهن ڪا عورت ”مزلٽو“ جو ٽڪر پاڻ سان گڏ کڻي گهمندي، ته اها کيس حامله ٿيڻ ۾ مدد ڪندي. ان کان علاوه، ٻئي قومون ائين به سمجهنديون هيون ته جيڪڏهن انهيءَ ٻوٽيءَ جي طبي خوبين سان اثرائتي نموني سان مستفيض ٿيڻو هجي، ته ان کي هڪ خاص طريقي سان ۽ ڪنهن خاص وقت تي گڏ ڪرڻ گهرجي. انهيءَ مقصد لاءِ انهيءَ ٻوٽي کي لوهه سان نه وڍڻو هوندو هو. چنانچه، ڊروئڊ مذهب وارا ان کي سون جي اوزار سان وڍيندا هئا. پر ته اُن کي ڌرتيءَ سان نه لڳڻ گهربو هو، جنهن ڪري ڊروئڊ لوڪ ان کي اڇي ڪپڙي ۾ جهٽيندا هئا. ٻوٽيءَ کي گڏ ڪرڻ واري وقت کي منتخب ڪرڻ ۾، ٻئي قومون چنڊ ڏسڻ سان ٻڌل رهنديون هيون؛ سندن اختلاف فقط چنڊ جي خاص ڏينهن سان هوندو هو؛ جو اطالوي پهرينءَ ۽ ڊروئڊ ڇهينءَ تاريخ کي ترجيح ڏيندا هئا.

”مزلٽو“ جي اهڙين عجيب و غريب طبي خوبين متعلق

قديم زماني جي ڳال ۽ اٽليءَ جي باشندن جي اعتقادن سان اسين جپان جي جديد "ائنو" نسل وارن جي ساڳين اعتقادن جي مشابهت ڪنداسون. اسان پڙهيو آهي ته، آهي "شمال جي طرف کان آيل ڀين گهٽين قومن وانگر 'مزلٽو' کي تمام وڏيءَ عزت سان ڏسندا آهن. هو اُن کي هڪ اهڙي دوا سمجهندا آهن، جا هر هڪ مرض لاءِ چڱي هوندي آهي ۽ اهي ان کي ڪڏهن ڪاڏي ۾ ته ڪڏهن جدا دوا طور کائيندا آهن. اُن جي ڀرن کي استعمال ڪرڻ کان زياده سندس ڀڃن کي ترجيح ڏني ويندي آهي، ڇاڪاڻ ته ان جا ڀير عام ڪمن لاءِ بيحد لعابدار ۽ گهاٽيءَ رس سان ڀريل هوندا آهن... پر گهڻا ماڻهو اهو پڻ سمجهندا آهن ته انهيءَ ٻوٽي ۾ باغن کي تمام گهڻي ڦر ڇهلڻ ۾ مدد ڏيڻ جي طاقت هوندي آهي. جڏهن ان کي انهيءَ مقصد لاءِ استعمال ڪيو ويندو آهي، تڏهن ان جي ڀڃن کي تمام سنهو ڪُٽي، مٿانئن دعا گهري، مٽرن ۽ ڀين ٻجن سان گڏ ملائي ٻوکيو ويندو آهي ۽ ڪڏهن ته ان جي ڀڃن جا ڪجهه ٽڪرا ڪاڏي سان گڏ کاڌا ويندا آهن. سنڍ عورتن کي ٻڍ هن مقصد لاءِ "مزلٽو" کائيندي ڏٺو ويو آهي، ته کين حامله ٿيڻ ۾ مدد ملي. "مزلٽو" جي جيڪا ٻوٽي بند جي وڻ تي اپرندي آهي، تنهن ۾ تمام گهڻو اثر سمجهيو ويندو آهي. اهو هن ڪري آهي، جو بيد کي اهي ماڻهو خاص طور هڪ مقدس وڻ سمجهندا آهن."

چنانچه، "مزلٽو" کي قريباً هر مرض جي علاج سمجهڻ ۾ "ائنو" نسل وارا ڊروئڊ لوڪن سان متفق آهن ۽ قديم اطالوين سان آهي هن باري ۾ يڪراءِ آهن ته اها سنڍ عورتن کي ٻارن ڄڻڻ ۾ مدد ڪري ٿي. وري، ڊروئڊن جي هن خيال

ڪي، تہ ”مزلتو“ ”هر مرض جو علاج“ يا ترياق هو، سينيگئمبيا جي ”وئلو“ نسل وارن ماڻهن جي خيال سان پيئي سگهجي ٿو. انهن ماڻهن ڪي ”هڪ قسم جي ’مزلتو‘ ٻوٽيءَ جي پنن ڪي پاڻ سان گڏ جنگ جي ميدان ڏانهن هن خيال ڪان کڻي ويندا آهن، تہ آهي ڪين زخمن ڪان محفوظ رکندا، جڻ تہ پنن اندر سچو پچو طلسم (گرس- گرس) هوندو آهي.“ جنهن فرينچ مصنف انهيءَ رواج جو ذڪر ڪيو آهي، سو چوي ٿو تہ ”چا، هيءَ ڳالهہ ڏاڍي حيرت انگيز ناهي، تہ آفريڪا جي هن علائقي ۾ ”مزلتو“ ڪي اهو ڪجهہ سمجهيو وڃي، جيڪو ڳال ملڪ جا وهمي ماڻهو ڪيس سمجهندا هئا؟ انهيءَ وهم جو، جيڪو ٻنهي ملڪن ۾ عام آهي، هڪ ئي بنياد هوندو، سفيد ۽ سياه فام ماڻهن، ٻنهي پنهنجي پنهنجي ليکي ٻنان ڪنهن شُڪ جي انهيءَ ٻوٽيءَ ۾ ڪا فوق الفطري خوبي ڏٺي هوندي، جا اُن ڪي زمين اندر پاڙن هئڻ ڪان سواءِ ئي وڌو ڪري ٿي ۽ سائو رکي ٿي. چا، ڪين در حقيقت هيءُ يقين ڪونہ ٿيو هوندو تہ اها ٻوٽي خدائي تحفي طور، آسمان ڪان خاص طور ڏانهن اڇلائي ويئي هئي؟“

انهيءَ وهم متعلق اهڙي خيال جي خاطري ڊروئڊن جي هن اعتقاد سان ٿئي ٿي، جنهن جو پلنيءَ ذڪر ڪيو آهي، تہ شاه ٻلوط جي وڻ تي جيڪا بہ چيز اڀرندي هئي، سا آسمان طرفان آيل هوندي هئي ۽ اها هن ڳالهہ جي نشاني هوندي هئي تہ انهيءَ وڻ جو انتخاب خود ديوتا ڪيو هو. اهڙي قسم جو اعتقاد هن ڳالهہ کي واضح ڪري ٿو تہ ڇو ڊروئڊ لوڪ ”مزلتو“ ٻوٽيءَ ڪي رواجي چاقوءَ سان نہ، پر سوني ڏانٽي سان وڍيندا هئا، ۽ ڇو ان ڪي وڍڻ ڪان پوءِ، اهي ڪيس زمين سان لڳڻ نہ ڏيندا هئا. ممڪن آهي

ته اهي هيئن سمجهندا هجن ته اهو جڏهن پوڻو اهڙيءَ طرح پليٽ تي پوندو ۽ زمين سان ڇهڻ سبب ان جي حيرت انگيز خوبي زائل ٿي ويندي. "مزلنو" کي وڏيندي، ڊروئڊ لوڪ جيڪا رسم ادا ڪندا هئا، تنهن سان اسين هڪ اهڙي رواج جي مشابهت ڪنداسون، جنهن تي ساڳيءَ حالت ۾ ڪمبوڊيا جي ماڻهن کي عمل ڪرڻ جي هدايت ڪئي ويندي آهي. آهي ماڻهو چوندا آهن ته جڏهن اوهين ڪنهن ول جي رنگ برنگي ۽ عجيب و غريب صورت وارن گلن کي گداميءَ جي ڪنهن وڻ تي اپرندو ڏسو، تڏهن اوهان کي اڇو لباس پهرڻ کپي، ڪر جو نئون برتن هٿ ۾ کڻي، منجهند جي وقت انهيءَ وڻ تي چڙهي، اهو پوڻو ٽوڙڻ گهرجي ۽ ان کي ڪر واري ڪانو ۾ وجهي وڻ تان هيٺ اڇلائڻ گهرجي. ان کان پوءِ اوهين برتن ۾ هڪ دوا ٺاهيو، جا اوهان کي اهڙي خاصيت بخشيندي، جو اوهان کي ڪوبه زخم يا ٻئي ڪنهن قسم جي ضرب کو ضرر ڪونه رسائي سگهندي. چنانچه، جهڙيءَ طرح آفريڪا ۾ وڻ تي چڙهندڙ هڪ قسم جي ول جا پن، ڪين پائيندڙ ماڻهوءَ کي ناقابل تسخير بڻائين ٿا، اهڙيءَ طرح ڪمبوڊيا ۾ هڪ ٻئي اهڙي پوٽي لاءِ هيئن سمجهيو ويندو آهي ته جيڪي ماڻهو ان جي ٽڪن کي پيئندا يا انهن سان پاڻ کي ڌوئيندا، تن لاءِ آهي پن ساڳيءَ ريت مفيد ۽ ڪارآمد ثابت ٿيندا. هيءَ ڳالهه قابل قياس آهي ته ٻنهي جاين تي ماڻهن کي انهيءَ قسم جو خيال متعلقه پوٽي جي بلند مقام سبب آيو آهي، جو زمين کان گهڻو مٿي، نسبتاً زياده سلامتيءَ واريءَ جاءِ تي هئڻ سبب انهن خوش نصيب ماڻهن کي دنيا جي ڏکن ۽ مصيبتن سان ڪن کان ساڳيءَ قسم جي حفاظت ڏيڻ جو وعدو ڏئي ٿو، جي

انسان جي ارضي زندگيءَ جي دوران ۾ ڪيس گهيريندا رهن ٿا. اسان هن ڪان اڳ ئي اهڙي آسري جي عملي مثالن سان دوچار ٿيا آهيون، جو هڪ قديم النسل انسان جو دماغ اهڙن فائديمند خيالن مٿان رکندو آهي.

”مزلٽو“ جي متعلق اعتقادن ۽ رواجن جو بنياد ڪهڙو به ڪٿي هجي، پر هيءَ ڳالهه، ته يقيني آهي ته منجهائن ڪن جا متشابه مثال جديد يورپي ڪاشتڪارن جي لوڪ ڪٿائن ۾ موجود آهن. مثال طور، يورپ جي گهڻن ئي علائقن ۾ هيءَ قاعدو آهي ته ”مزلٽو“ ڪي رواجي طرح نه وڍڻ گهرجي، پر ان ڪي گوليءَ يا پٿرن جا ڏڪ هڻي، انهيءَ وڻ تان هيٺ ڪيرائڻ گهرجي، جنهن تي اها اپرندڙ هجي. چنانچه، ائراڳاهَ جي سٽسر ضلعي ۾ ”سيني مزلٽو پوٽن ڪي ڳوٺاڻا ساٿهو هڪ نموني سان مقدس سمجهندا آهن. پر خصوصي طور شاه بلوط جي وڻ تي اسرندڙ ”مزلٽو“ ڪي انتهائي مقدس سمجهندا آهن. اهي ان ڏانهن وڏيون طاقتون منسوب ڪندا آهن، پر ڪيس دستوري طريقي سان وڍڻ ڪان ڊڄندا آهن ۽ ان جي بدران اهي ڪيس هن نموني سان حاصل ڪندا آهن: جڏهن سج ”برج قوس“ ۾ هوندو آهي ۽ چنڊ لاهو هوندو آهي، تڏهن چنڊ رات ڪان اڳ پهرين ٽين يا چوٿين ڏينهن، ساٿهوءَ ڪي شاه بلوط جي وڻ تي اسرندڙ ”مزلٽو“ پوٽيءَ ڪي تير هڻي هيٺ ڪيرائڻ گهرجي، ۽ جيئن ئي اها هيٺ ڪري، تيئن ئي ان ڪي پنهنجي ڏائي هٿ ۾ جهٽڻ گهرجي. اهڙي ”مزلٽو“ پوٽي ٻارن جي هر بيماريءَ جو يقيني علاج آهي.“ هيٺين، سٽز آباد ڳارن ۾ به قديم زماني جي ڊروئڊ لوڪن وانگر، شاه بلوط تي اسرندڙ ”مزلٽو“ پوٽيءَ سان هڪ مخصوص خوبي وابسته ڪئي وڃي ٿي. ان ڪي دستوري طريقي سان نه ٿو

وڍيو وڃي، زمين ڏانهن هيٺ ڪرڻ وقت ان کي هٿ ۾ جهلڻو پوي ٿو، ۽ ان کي سيني بيمارين، ڪم از ڪم ٻارن جي هر مرض، لاءِ ترياق تصور ڪيو وڃي ٿو. سئيڊن ۾ پڻ هيءَ وهم عام آهي ته جيڪڏهن ”سزلٽو“ ٻوٽيءَ ۾ سندس خاص خوبي باقي رکڻ منظور هجي، ته ان کي شاه بلوط جي وڻ سان گولي يا پٿر هٽي هيٺ ڪيرائڻ گهرجي. ساڳيءَ طرح، ”اُڻويهين صديءَ جي اوائلي حصي تائين ٻه، ويلس جي ماڻهن جو اعتقاد هو ته ”سزلٽو“ ٻوٽيءَ کي فقط ان صورت ۾ طاقت هوندي، جڏهن ان کي انهيءَ وڻ وڻ تان گولي يا پٿر هٽي هيٺ ڪيرايو ويندو، جنهن تي اها اسرندڙ هوندي.“

وري، ”سزلٽو“ جي شفا ڏيندڙ خاصيتن جي باري ۾ جديد آبادگارن، ۽ خود عالمن جي راءِ ڪجهه حد تائين قديم ماڻهن جي راءِ سان متفق ٿي آهي. معلوم ٿئي ٿو ته ڊروئڊ انهيءَ ٻوٽي يا شايد انهيءَ شاه بلوط کي، جنهن تي اها اسرندي هئي، ”هر مرض کان شفا ڏيندڙ“ سڏيندا هئا؛ ۽ ”هرمرض کان شفا ڏيندڙ“ نالو ”سزلٽو“ کي برٽني، ويلس، آئرلئنڊ ۽ اسڪاٽلنڊ جي جديد سيلٽڪ ٻوليءَ ۾ ڏنو ويندو آهي. ”سينٽ جان“ واري ڏينهن (مڊسمر ڏينهن) صبح جو، پيڊمانٽ ۽ لومباردي جا آبادگار ”سينٽ جان جي تيل“ لاءِ شاه بلوط جي وڻ جي پنن جي ڳولا ڪرڻ لاءِ ٻاهر ويندا آهن، جنهن لاءِ سمجهيو ويندو آهي ته اهو سيني وڍيندڙ هٿيارن جا لڳل گهاءَ چٽائيندو آهي. اوائل ۾ ”سينٽ جان جو تيل“ محض ”سزلٽو“ ئي، يا منجهانئس نڪتل ڪا دوا هئي، چاڪاڻ ته هولسٽين ۾ ”سزلٽو“، خاص طرح شاه بلوط جي ”سزلٽو“، کي اڃا تائين تازن زخمن لاءِ ترياق سمجهيو ويندو آهي ۽ شڪار ۾ ڪاميابي حاصل

ڪرڻ لاءِ، هڪ يقيني ٽوٽڪو ۽ ڏکڻ فرانس ۾، لڪيون وٽ، ”مزلٽو“ جي متعلق سڀني زهرن جي خلاف ترياق هئڻ جي حيثيت ۾ قديم ڊروئڊن وارو اعتقاد اڃا تائين اتان جي آبادگارن ۾ زنده رهندو اچي ٿو ۽ اهي اهو ٻوٽو زهر کاڌل ماڻهوءَ جي پيٽ کي لڳائيندا آهن، يا ڪيس ان سان ٺهيل مرڪب پيئڻ لاءِ ڏيندا آهن. وري، قديم زماني جو هيءَ اعتقاد، ته ”مزلٽو“ مرگهيءَ جو علاج آهي، جديد زماني ۾ به، نه فقط جاهل طبقي ۾، پر تعليم يافته ماڻهن ۾ به زنده رهندو آيو آهي. چنانچه، سئيڊن ۾ ماڻهو سمجهندا آهن ته اهي مرگهيءَ جي مرض ۾، شاه بلوط جي وڻ مٿان اسريل ”مزلٽو“ ٻوٽيءَ جي ڪاٺيءَ جي دستي وارو چاقو پاڻ سان گڏ کڻي گهمڻ ذريعي انهيءَ بيماريءَ جي دورن کي ٽاري سگهندا، ۽ جرمنيءَ ۾ ساڳئي ارادي سان ٻارن جي ڳچين ۾ ”مزلٽو“ جا ٽڪرا ٻڌا ويندا هئا. بوئربوناءِ جي فرينچ صوبي ۾ مرگهيءَ لاءِ هڪ مقبول عام علاج، اهڙيءَ ”مزلٽو“ جو هڪ مرڪب آهي، جا سينٽ جانِ جي ڏينهن تي شاهه بلوط جي وڻ تان گڏ ڪئي ويئي هجي ۽ ان کي رائيءَ جي اٽي سان جوش ڏياريو ويو هجي. ساڳيءَ طرح لنڪونشاير ۾، بوٽسفورڊ وٽ، ”مزلٽو“ جو هڪ مرڪب انهيءَ خطرناڪ مرض کي شفا ڏيندڙ سمجهيو ويندو آهي. درحقيقت، ”مزلٽو“ کي ڦنوانٽيءَ جي بيماريءَ جي علاج طور انگلنڊ ۽ هالنڊ جي اعليٰ طبي اختياريءَ وارا، ويندي ارڙهين صديءَ تائين سفارش ڪندا هئا.

بهرحال، طبي پيشي وارن جي ”مزلٽو“ جي شفا ڏيندڙ خصلتن متعلق راءِ ۾ انقلابي تبديلي اچي ويئي آهي. هڪ طرف، جيتوڻيڪ ڊروئڊ سمجهندا هئا ته ”مزلٽو“ هر هڪ بيماريءَ کي

چٽائيندي آهي، ان جي باوجود، ٻئي طرف ائين نظر اچي ٿو ته جديد ڊاڪٽرن جو خيال آهي ته اها ڪنهن به بيماريءَ کان شفا نه ٿي ڏياري. جيڪڏهن اهي درست آهن، ته پوءِ اسان کي هيءُ فيصلو ڪرڻ گهرجي ته ”سزلٽو“ جي طبي خوبيءَ ۾ قديم ۽ وسيع اعتقاد خالص هڪ وهم آهي، جنهن جو بنياد انهن خيالي نتيجن کان علاوه ٻيءَ ڪنهن به شيءِ تي رکيل ناهي، جيڪي جهالت ۽ لاعلميءَ انهيءَ ٻوٽيءَ جي ٻئي وڻ مٿان اسرڻ واريءَ نوعيت سان ڪڍيا آهن، چاڪاڻ ته وڻ جي ٽاريءَ مٿان سندس بلند مقام کيس انهن خطرن کان محفوظ رکندو معلوم ٿئي ٿو، جن ۾ زمين جي مٿاڇري تي رهندڙ جانور ۽ ٻوٽا وڪوڙيل رهن ٿا. انهيءَ نقطهٔ نگاه کان اسين سمجهي سگهون ٿا ته ڇو ”سزلٽو“ جي ايتري گهٽي عرصي کان وٺي ۽ اهڙي زوردار نموني سان مرگهيءَ جي بيماريءَ جي علاج جي حيثيت ۾ سفارش ڪئي ويئي آهي. جيئن ته ”سزلٽو“ هن سبب ڪري زمين تي نه ٿي ڪري سگهي، چاڪاڻ ته اها زمين کان گهڻو مٿي وڻ جي شاخ ۾ ڪُتل آهي، انڪري هيءَ ڳالهه لازمي نتيجي طور اخذ ٿيندي معلوم ٿئي ٿي ته مرگهيءَ جو مريض دوري پوڻ سان تيسين هيٺ نه ٿو ڪري سگهي، جيسين اهو ”سزلٽو“ جو ٽڪر کيسي ۾ وجهي پاڻ سان گڏ کڻي گهمندو، يا ان جو ڪو مرڪب پنهنجي پيٽ ۾ وجهي گهمندو. ممڪن آهي ته خيال جو اهو تسلسل اڄ به بني نوع انسان جي وڏي حصي کي بلڪل معقول نظر اچي.

وري، قديم اطالوي باشندن جي هن راءِ ۾، ته ”سزلٽو“ باه کي وسائيندي آهي، سئيڊن جا ڪڙمي به شريڪ معلوم ٿين

ٿا، جي شاه بلوط جي وڻن تي اسرندڙ ”مزلٽو“ جي وڏين سٽين کي نقصان کان حفاظت لاءِ عام طور ۽ باه کان بچڻ لاءِ خاص طور پنهنجن ڪمرن جي ڇتين تي لٽڪائي ڇڏيندا آهن. جنهن طريقي سان ”مزلٽو“ انهيءَ خوبيءَ جي حامل ٿئي ٿي، تنهن جو اشارو اسان کي سندس ”گجگوڙي پوهارو“ جي صفت سان ملي ٿو، جا سئٽزرلئنڊ جي ائرا گائو ضلعي جا باشندا انهيءَ ٻوٽي سان لاڳو ڪندا آهن. ڇاڪاڻ ته ’گجگوڙي - پوهارو‘ وڻن جي ٽارين تي نڪتل ٽڙيل پکڙيل وارن جهڙو هڪ خارجي مواد هوندو آهي، جنهن لاءِ عام ماڻهو سمجهندا آهن ته اهو وڄ جي چمڪات سبب پيدا ٿيندو آهي؛ چنانچه، بوهيميا ۾، باهه ۾ ساڙيل پوهارو گهر جي جاءِ کي گجگوڙ ۽ وڄ واري طوفان جي نقصان کان محفوظ رکندڙ سمجهيو ويندو آهي. خود وڄ جي پيداوار هئڻ سبب، اهو هم آهنگ جادوءَ جي اصولن تي بلڪل فطرتي طرح وڄ خلاف بچاءُ، ۽ درحقيقت وڄ کي جذب ڪندڙ هڪ ذريعي جو ڪم ڏئي ٿو. چنانچه، سئيڊن ۾ جنهن باهه کي خاص طور ”مزلٽو“ کي گهرن کان دور رکڻو آهي، سا شايد وڄ ڪرڻ سبب لڳندڙ باهه ٿي سگهي ٿي؛ جيتوڻيڪ اهو ٻوٽو، بنان ڪنهن شڪ و شبهي جي، عام باهه جي حالت ۾ پڻ اوتري ئي قدر اثرائتو آهي.

وري، ”مزلٽو“ استاد - ڪنجيءَ ۽ وڄ - جاذب شيءِ جو ڪردار به ادا ڪري ٿي؛ ڇاڪاڻ ته چيو ويندو آهي ته اها سڀني قفلن کي کوليندي آهي. پر ”مزلٽو“ جي پنهنجي سڀني خوبين کان زياده قابل قدر ۽ قيمتي خصلت هيءَ آهي ته اها جادوءَ ۽ رسل خلاف هڪ نهايت سوثر بچاءُ مهيا ڪري ڏئي ٿي. اهوئي،

بغير ڪنهن شڪ جي، سبب آهي، جو آسٽريا ۾ رات جو ڀوائتن خوابن ڏسڻ کان محفوظ رهڻ لاءِ ”مزلٽو“ جي هڪ تيلي چانئٺ تي رکي ويندي آهي؛ ۽ هن ڳالهه جو ٻه اهوئي سبب ٿي سگهي ٿو، تہ انگلنڊ جي اتر ۾ ماڻهو ائين چو چوندا آهن، تہ جيڪڏهن اوهين پنهنجي ڪير وارن جانورن کي ٿلهو ۽ متارو ڪرڻ جا خواهان هجو، تہ اوهين ”مزلٽو“ ٻوٽيءَ جو پنهنجو سڄو انهيءَ ڀهرينءَ ڳئونءَ کي ڪارائڻ گهرجي، جا ”نئين سال جي ڏينهن“ کان پوءِ ڦر ڏئي، ڇاڪاڻ تہ هيءَ ڳالهه مشهور معروف آهي تہ ڪير ۽ مکڻ لاءِ ڪابہ شيءِ ايتري قدر مهلڪ ڪانہ آهي، جيتري قدر جادو. ساڳيءَ طرح ويلس ۾، ڊورن جي واڙي ۾ برڪت آڻڻ لاءِ، ماڻهو اهڙيءَ ڀهرينءَ ڳئونءَ کي ”مزلٽو“ جو سڄو ڪارائيندا هئا، جا ”نئين سال“ جي ڀهرين ڪلاڪ کان پوءِ ڦر ڇڏيندي هئي؛ ۽ ويلس جي ديهاتي ضلعن ۾، جتي ”مزلٽو“ تمام گهڻي ٿيندي هئي، مالدارن جي گهرن ۾ هميشه ان جو تمام جهجهو مقدار مهيا رهندو هو. جڏهن ”مزلٽو“ جي پيداوار ۾ ڪا ڪمي واقع ٿيندي هئي، تڏهن ويلس جا ڪڙمي چوندا هئا، ”مزلٽو ڪانهي تہ بخت بہ ڪونهي“ پر جيڪڏهن انهيءَ ٻوٽيءَ جو فصل جهجهو ٿيندو هو، تڏهن اهي انَ جي ڀلي فصل جي اميد رکندا هئا. سئيڊن ۾ سينٽ‌جان واريءَ رات جو مقامي ماڻهو محنت سان ”مزلٽو“ جي تلاش ڪندا آهن، ڇاڪاڻ تہ ”سندن اعتقاد آهي تہ اها ٻوٽي انتهائي پر اسرار خاصيتن جي حامل آهي؛ ۽ جيڪڏهن ان جو هڪ ڻي تندورو گهر واريءَ جاءِ جي ڇت سان، يا گهوڙي جي اصطبل ۾، يا ڳئونءَ جي واڙي ۾ اٽڪائي ڇڏجي، تہ ان صورت

۾ ”ٽرول“ ساڻهوءَ يا ڍور کي نقصان رسائڻ کان لاچار ٿي پوندو.“

”مزلٽو“ ٻوٽيءَ جي گڏ ڪرڻ واري وقت متعلق مختلف رايا ڏنا ويا آهن. ڊروئڊ ان کي چنڊ جي ڇهين ڏينهن ۽ اطالوي معلوم ٿئي ٿو، تہ چنڊ جي پهرين ڏينهن ڪٽو ڪندا هئا. جديد دور ۾ ڪن ماڻهن مارچ مهيني جي ڪامل چنڊ کي ترجيح ڏني آهي ۽ ٻين سياري جي لاهو چنڊ کي، جڏهن سج برج قوس ۾ هوندو آهي؛ پر سڀني کان زياده مقبول وقت ”مڊسمر رات“ يا ”مڊسمر ڏينهن“ معلوم ٿئي ٿو. اسان ڏسي آيا آهيون تہ سئيڊن ۽ فرانس ۾ ”مڊسمر“ جي موقعي تي جمع ڪيل ”مزلٽو“ سان خاص خوبيون وابستہ ڪيون ويندڀون آهن. سئيڊن ۾ قانون آهي تہ ”مزلٽو کي مڊسمر واريءَ رات تي وڍڻ گهرجي، جڏهن سج ۽ چنڊ پنهنجيءَ انتهائي طاقت ۽ زور واري نشان ۾ بيٺل هوندا آهن“. وري، ويلس ۾ هيءَ اعتقاد عام هو تہ سينٽ جان واريءَ رات (مڊسمر رات) تي، يا ان جي پيرن نڪرڻ کان اڳ ڪهڙي بہ وقت گڏ ڪيل ”مزلٽو“ کي جيڪڏهن ڪنهن ننڊ پيل ساڻهوءَ جي وهاڻي هيٺان رکبو تہ اها کيس نيڪ ۽ بد پيشينگوئين جا خواب ڏيکاريندي. چنانچہ ”مزلٽو“ انهن مختلف ٻوٽن سان هڪ آهي، جنهن جون جادوي يا طبي خوبيون سال جي ڊگهي کان ڊگهي ڏينهن تي سج جي عروج سان گڏ پنهنجي عروج تي پهچنديون سمجهيون وينديون آهن. ان ڪري، هن قياس ڪرڻ لاءِ معقول سبب موجود آهن تہ ڊروئڊن جي نظرن ۾ پڻ، جي انهيءَ ٻوٽي جو ايڏو احترام ڪندا هئا، مقدس ”مزلٽو“ کي جون مهيني ۾، جڏهن سج راس السرطان ۾ هوندو، سندس پر اسرار خوبين جو ٻٽو وزن مليو هوندو ۽ اهو ئي سبب هو، جنهن ڪري اهي ان کي شايد باقاعدگيءَ سان هميشہ مڊسمر واريءَ رات جو ڏاڍيءَ سنجيدگيءَ ۽ احترام سان وڍيندا هوندا.

اها ڳالهه ڪٿي ڪيئن به هجي، پر هيءَ ڳالهه يقيني آهي ته "مزلٽو" کي، جا بالدر ديوتا جي موت جو سبب هئي، سندس پر اسرار خوبين سبب "مڊ سمر" رات جو اسڪئنڊينيويا ۾، جو بالدر ديوتا جو گهر آهي، باقاعدگيءَ سان گڏ ڪيو ويو آهي. عام طرح ڏٺو ويو آهي ته اها ٻوٽي ناسپاتين ۽ شاه بلوط جي وڻن ۽ سئيڊن جي زياده موافق آب هوا وارن علائقن جي گهاٽن مرطوب ٻيلن جي ٻين وڻن تي عام جام اپرندي آهي. چنانچه، بالدر جي ڏندڪٿا جي ٻن مکيه واقعن سان هڪ کي، اسڪئنڊ ينيويا جي وچ اونهاري واريءَ وڏيءَ تقريب ۾ دوباره پيش ڪيو وڃي ٿو. پر ڏند ڪٿا جي ٻئي مکيه واقعي، يعني باهه جي سچ تي بالدر جي جنازي کي ساڙڻ، جو نعم البدل باهه جي انهن مچن ۾ موجود آهي، جي اڃا تائين يا ٿوروئي زمانو قبل ڊينمارڪ، ناروي ۽ سئيڊن ۾ "مڊ سمر" رات تي ٻاريا ويندا هئا. درحقيقت، ائين ٿو نظر اچي ته انهن باهين ۾ ڪو مجسمو ساڙيو ويندو آهي؛ پر مجسمي کي ساڙڻ انهيءَ رسم جو هڪ اهڙو پهلو آهي، جو جيڪڏهن هڪ دفعو ان جي معنيٰ ۽ مفهوم کي وساريو وڃي، ته ان کي درگذر ڪرڻ شايد آسان ٿي پوي. ۽ بالدر جي باهين جو اهو نالو، (بالدرس بيلر) جنهن سان وچ اونهاري وارين باهين کي اڳئين زماني ۾ سئيڊن ۾ سڏيو ويندو هو، بالدر سان سندن قريبي تعلق کي شڪ جي حد کان خارج ڪري ڇڏي ٿو ۽ هيءَ امڪان پيدا ڪري ٿو ته اوائلي زماني ۾ بالدر جو هڪ جيئرو نمائندو يا سندس مجسمو سال بسال انهن باهين ۾ ساڙيو ويندو هو. وچ اونهاري وارو موسم اها آهي، جا بالدر جي نظرن ۾ مقدس هئي ۽ ممڪن آهي ته سئيڊن جي شاعر، ٽيگنر، بالدر جي سڙڻ واري واقعي جو وقت وچ اونهارو

مقرر ڪندي، شايد هن قديم روايت جي پيروي ڪئي هجي، ته راس‌السرطان ئي اهو وقت هو، جڏهن اهو نيڪ ديوتا بيوقتي موت سان همڪنار ٿيو هو.

چنانچه، هيءَ ڳالهه ثابت ٿي چڪي آهي ته بالڊر جي ڏندڪٿا جي اهم واقعن جا بدل، اسان جي يورپي آباد ڪارن جي باهه وارين انهن تقريبن ۾ شامل آهن، جي بنان ڪنهن شڪ جي انهيءَ زماني کان گهڻو اڳ جون آهن، جڏهن عيسائين وٽ انهن کي متعارف ڪيو ويو. ”بيلتين“ باهه ۾ ڦٽي ڪرڻ ذريعي چونڊيل صدقي جي ماڻهوءَ کي اڇلائڻ جي سانگ ڪري، ۽ نارسنڊيءَ ۾ انهيءَ ماڻهوءَ، مستقبل جي ”سبز بگهڙ“، سان وچ اونهاري واريءَ باهه جي تقريب وقت ساڳئي قسم جي هلت ڪري، بلڪل فطرتي طور، قديم زماني ۾ جيئرن ماڻهن کي اهڙن موقعن تي سچ پچ باهه جي مچ ۾ اڇلائڻ جي رسم جا باقي بچيل نشان سمجهڻ گهرجن. ”سبز بگهڙ“ جي سائي پوشاڪ، انهيءَ نوجوان ماڻهوءَ جي ساون پنن جي لباس سان گڏ، جنهن کي موشيم وٽ وچ اونهاري جي باهه جي مچ کي لتاڙي وسائڻو پوندو هو، هن طرف اشارو ڪندي نظر اچي ٿي ته انهن تقريبن تي مرڻ وارا ماڻهو وڻن جي روحن يا نباتات جي ديوتائن جي حيثيت ۾ ائين ڪندا هئا. انهن سڀني ڳالهين مان اسين بلڪل معقول طريقي سان هيءَ انومان ڪڍي سگهون ٿا ته هڪ طرف بالڊر واريءَ ڏندڪٿا ۾، ۽ ٻئي طرف باهه وارين تقريبن ۽ ”مزلٽو“ جمع ڪرڻ وارين رسمن ۾، اسان کي جيڪو هڪ سچيءَ اصل شيءِ جا ٻه ٽڪر ملن ٿا ته ٻئي کان جدا ٿيل ٽڪر ملن ٿا. ٻين لفظن ۾، اسين اسڪان جي ڪجهه حد تائين هيءَ ڳالهه تسليم ڪري سگهون ٿا ته بالڊر جي

موت جي ڏند ڪٿا محض هڪ ڏند ڪٿا نہ هئي، يعني اهو بني-
نوع انسان جي زندگيءَ سان اڏارين ورتل تصويرن جي صورت ۾ فطرتي
نظام جو هڪ بيان ڪونہ هو، پر اها ڏند ڪٿا ساڳئي وقت هڪ اهڙي
آڪاٽي بہ هئي، جيڪا ماڻهو هن ڳالهہ کي سمجهائڻ لاءِ پڙائيندا هئا تہ
اهي ڇو هر سال ديوتا جي انسان نمائندي کي ساڙيندا هئا ۽ "مزلٽو"
کي ڇو اهڙن سانڻن سوڻن سان وڍيندا هئا. جيڪڏهن آءٌ صحيح
آهيان، تہ پوءِ بالڊر جي افسوسناڪ موت جي ڳالهہ ڄڻ تہ انهيءَ
مقدس ڊرامي جي مسودي جو ڪم ڪندي هئي، جو هرسال سج
کي چمڪائڻ، وڻن کي ڇمائڻ فصلن کي وڌائڻ ۽ ماڻهن ۽
جانورن کي پرين، شياطينن، ڏائڻين ۽ جادوگرن جي نقصانڪار
حرڪتن کان محفوظ رکڻ لاءِ ادا ڪيو ويندو آهي. مختصر طور چئجي تہ
اهو قصو فطرت سان وابستہ ٿيل روايتن هڪ جي اهڙي طبقي سان هڪ
آهي، جن کي ساڳئي سوڻ ۽ رسم و رواج جي سمجهائڻ لاءِ اضافي ڏيڻ جو مقصد
هوندو آهي. هتي، جيئن گهڻو ڪري ٿيندو آهي، ڏندڪٿا جو جادوءَ
سان اهو واسطو ۽ تعلق آهي، جيڪو نظريي جو عمل سان هوندو آهي.

پر، جيڪڏهن صدقي ٿيڻ وارا — انسان بالڊر — جيڪي بهار
يا وچ اونهاري ۾ باهہ ۾ سڙي مرندا هئا، وڻن جي روحن يا
نباتات جي ديوتائن جي حيثيت ۾ ماريا ويندا هئا، تہ پوءِ ائين
پيو معلوم ٿئي تہ خود بالڊر وڻ جو روح يا نباتات جو هڪ ديوتا
هو. چنانچہ، هيءَ ڳالهہ لازمي ٿيو پوي تہ جيڪڏهن اسين خاص
قسم جي انهيءَ وڻ يا انهن وڻن جي، تحقيقات ڪري سگهون، تہ
اڳ ۾ انهن جي قسم کي معلوم ڪريون، جن جي شخصي نمائندي
کي باهہ وارين تقريبن تي ساڙيو ويندو هو. ڇاڪاڻ تہ اسان
کي خاطري ڪرڻ گهرجي تہ صدقي جي ماڻهوءَ کي عام نباتات

جي نمائندي جي حيثيت ۾ ڪونئہ ماريو ويندو هو. عام نباتات جو نظريو ايتريقدر تہ لطيف ۽ پيچيده آهي، جو اهو قديم زماني سان وابستہ ٿي ئي نہ ٿو سگهي. ممڪن آهي تہ اوائلي دور ۾ صدقي جو ماڻهو خاص طور هڪ ئي قسم جي ڪنهن مقدس وڻ جي نمائندگي ڪندو هو. پر سيني يورپي وڻن مان، ٻئي ڪنهن کي بہ آريہ نسل جي قومن جي مقدس وڻ جي حيثيت هئڻ لاءِ اهڙا حق ۽ اهڙي دعويٰ ڪانهي، جهڙي شاه بلوط کي. اسان ڏٺو آهي تہ يورپ ۾ آريہ نسل جي سيني وڏين شاخن ۾ اُنَ جي پوڄا جي تصديق ٿيل آهي؛ چنانچہ، اسان يقيني طور هيءَ فيصلو ڪري سگهون ٿا تہ سڄي آريہ قوم منتشر ٿيڻ کان اڳ، مشترڪ طور وڻ جي پوڄا ڪندي هئي ۽ سندس اصلي وطن ضرور ڪنهن اهڙي ملڪ ۾ واقع هوندو، جو شاه بلوط جي ٻيلن سان ڇانيون پيو هوندو.

يورپ جي آريہ نسل جي سيني شاخن طرفان جيڪي بہ باه جون تقريبون ملهايون وينديون آهن، تن سيني جي قديم نوعيت ۽ عجيب و غريب يڪسانيت تي غور ڪندي، اسين هيءَ قياس ڪري سگهون ٿا تہ اهي تقريبون انهن مذهبي رسمن جي مشترڪ مجموعي جو هڪ حصو هونديون، جي مختلف قومون پنهنجي خانہ بدوشيءَ واري زماني ۾ پاڻ سان گڏ کڻي ويئون. پر، جيڪڏهن آءُ صحيح آهيان، تہ پوءِ باه وارين انهن قديم رسمن جو هڪ انتهائي ضروري جز، منجهن هڪ اهڙي ماڻهوءَ کي ساڙڻ جو هو، جيڪو وڻ جي روح جي نمائندگي ڪندو هو. چنانچہ، آرين جي مذهب ۾ شاه بلوط کي جيڪو مقام حاصل هو، تنهن تي نگاه رکندي، هيءَ انوسان نڪري ٿو تہ باه جي تقريبن تي جنهن وڻ جي نمائندگي ڪئي ويندي هئي، سو اوائل ۾ شاه بلوط هوندو.

جيستائين سيلٽ ۽ لٿوئانين نسل جي لوڪن جو سوال آهي، تيستائين انهيءَ فيصلي جي مشڪل ئي مخالفت ٿي سگهندي. پر انهن ۽ جرمنيءَ وارن جي باري ۾، انهيءَ ڳالهه جي تصديق مذهبي رجعت پسنديءَ جي هڪ عجيب و غريب ڳالهه مان ملي رهي آهي. باه ٻارڻ جو انتهائي قديم طريقو، جو ماڻهوءَ کي معلوم آهي، ڪاٺيءَ جي ٻن ٽڪرن کي تيسين هڪ ٻئي سان گسائڻ جو آهي، جيسين انهن کي باه وٺي؛ ۽ اسان ڏٺو آهي ته اهو طريقو يورپ ۾ ضرورت واريءَ باه جهڙين مقدس باهين ٻارڻ لاءِ اڃا تائين استعمال ڪيو ويندو آهي ۽ ممڪن آهي ته اوائلي زماني ۾ اهو طريقو زير بحث باه جي سڀني تقريبن جي حالت ۾ استعمال ڪيو ويندو هجي. هاڻي، ڪڏهن ڪڏهن هيءَ به تقاضا ڪئي ويندي آهي ته ضرورت واري باه يا ٻي مقدس باه کي ڪنهن خاص قسم جي ڪاٺيءَ گسائڻ سان ٻارڻ گهرجي؛ ۽ جڏهن به ڪاٺ جي ڪنهن مخصوص قسم جي طلب ڪيل آهي، خواه اها سيلٽ نسل وارن طرفان، خواه جرمنيءَ وارن طرفان، خواه سلئو نسل وارن طرفان، تڏهن ڏٺو ويو آهي ته اهو ڪاٺ عام طرح شاه ٻلوط جي وڻ جو رهيو آهي. پر، جيڪڏهن مقدس باه کي هميشه شاه ٻلوط جي ڪاٺ کي گسائڻ سان ٻاريو ويندو هو، ته پوءِ اسين هيءُ قياس ڪري سگهون ٿا ته اصل ۾ انهيءَ ۾ جيڪي ڪاٺيون ساڙيون وينديون هيون، سي به انهيءَ ئي وڻ جون هونديون. درحقيقت، هيءَ ڳالهه معلوم ٿي رهي آهي ته روم ۾ ويسٽا جي مندر ۾ جيڪا دائمي باه ٻرندي هئي، تنهن ۾ شاه ٻلوط جون ڪاٺيون ساڙيون وينديون هيون ۽ آهي شاه ٻلوط جون ڪاٺيون ئي هونديون هيون، جي انهيءَ دائمي باهه ۾ ٻرنديون رهنديون هيون، جا روموف ۾ واقع لٿوئانيا وارن جي

وڏيءَ سڙهيءَ واري مقدس شاه بلوط وڻ هيٺان پرندي رهندي هئي. ان کان علاوه، هيءَ ڳالهه، ته وچ اونهاري وارين باهين ۾ اڳئين زماني ۾ جيڪي ڪاٺيون ساڙيون وينديون هيون، سي شاه بلوط جون ئي هونديون هيون، هن رسم مان معلوم ٿي سگهي ٿي جا، چيو وڃي ٿو، جرمنيءَ جي گهٽن جابلو ضلعن ۾ آباد ڳار ساٿهو اڃا تائين ادا ڪندا آهن، جنهن موجب آهي "مڊسمر" ڏينهن تي پنهنجيءَ جهوپڙيءَ واري باهه شاه بلوط جي هڪ بنڊ جي ٽڪر سان ٻاريندا آهن. بنڊ جو اهو ٽڪر اهڙيءَ طرح ٽاهي رکيو ويندو آهي، جو آهستي آهستي دکندو رهندو آهي ۽ سال جي ختم ٿيڻ کان اڳ بلڪل سڙي رک ڪونه ٿي ويندو آهي. پوءِ ٻئي سال جي "مڊسمر" ڏينهن تي، نئين بند جي ٽڪرجي رکڻ جي جاءِ ٺاهڻ لاءِ پراڻي بند جا سڙيل اڱر اتان هٽايا ويندا آهن ۽ آنَ جي ٻج سان ملايا ويندا آهن يا باغ ۾ هر طرف ڦهلايا ويندا آهن. ائين ڪرڻ سان سمجهيو ويندو آهي ته گهر جي چلهه مٿان رڌل کاڌو جادوءَ جي اثر کان محفوظ رهندو، گهر جو بخت بالا ٿيندو، فصلن جي واڌ ۾ اضافو ايندو ۽ اهي ٻاري ۽ جيتن جي حملن کان محفوظ رهندا. چنانچه، هيءَ رسم "يول" بنڊ واريءَ رسم سان ذري گهٽ پوريءَ طرح متوازي آهي، جو جرمنيءَ، فرانس، انگلنڊ، سربيا ۽ سلائو نسل وارن لوڪن جي ٻين ملڪن جي مختلف حصن ۾ عام طرح شاه بلوط جي ڪاٺيءَ جو هوندو هو. چنانچه، عام نتيجو هيءُ نڪري ٿو ته انهن فصلي يا وقتي تقريبن تي قديم آريه قومون اها باهه مقدس شاه بلوط جي ڪاٺيءَ سان ٻاريندي يون هيون ۽ انهيءَ باهه ۾ جيڪي ڪاٺيون ساڙيون وينديون هيون، سي پڻ شاه بلوط جي وڻ جون هونديون هيون.

پر، جيڪڏهن انهن سنجيده سائن ۾ باھ هميشه شاھ بلوط جي ڪاٺيءَ جي ٻاري ويندي هئي، ته پوءِ اُن مان هيءُ نتيجو لازمي طور اخذ ٿئي ٿو، ته جيڪو به ماڻهو وڻ جي روح جي نمائندي جي حيثيت ۾ ان ۾ ساڙيو ويندو هو، سو شاھ بلوط کان علاوه ٻئي ڪنهن به وڻ جي نمائندگي ڪونه ڪندو هوندو. مقدس شاھ بلوط کي اهڙيءَ طرح ٻنهيءَ حيثيت ۾ ساڙيو ويندو هو، وڻ جي ڪاٺي باھ ۾ ساڙي ختم ڪئي ويندي هئي ۽ ساڻس گڏ هڪ جيئري ماڻهوءَ کي شاھ بلوط جي نمائندي جي حيثيت ۾ ساڙيو ويندو هو. يورپي آرين لاءِ عام طور جيڪو نتيجو اهڙيءَ طرح اخذ ڪيو ويو آهي تنهن جي انهيءَ تعلق مان تصديق ٿي رهي آهي، جنهن ۾ انهن ماڻهن، خاص طرح اسڪئنڊينيويا جي ماڻهن، وٽ "مزلٽو" ۽ وچ اونهاري جي باھ ۾ صدقي جي ماڻهوءَ جو سڙڻ، هڪ ٻئي سان ٻيٺل معلوم ٿين ٿا. اسان ڏٺو آهي ته اسڪئنڊينيويا جي ماڻهن ۾ "مزلٽو" کي وچ اونهاري ۾ جمع ڪرڻ جو رواج عام رهيو آهي. پر، جيستائين انهيءَ رسم جي ظاهري صورت مان ڪجهه نظر اچي ٿو، تيستائين ان کي وچ اونهاري جي باهين سان منسلڪ ڪرڻ لاءِ ڪابه اهڙي ڳالھ موجود ڪانهي، جن ۾ صدقي جا ماڻهو يا سندن مجسما ساڙيا ويندا هئا. جيتوڻيڪ باھ اوائل ۾ هميشه شاھ بلوط جي ڪاٺيءَ مان ٻاري ويندي هئي، جئين ممڪن پيو معلوم ٿئي، ته پوءِ "مزلٽو" کي چنڊ ۽ ٻڌڻ جي ضرورت ڪهڙي هوندي هئي؟ وچ اونهاري ۾ "مزلٽو" گڏ ڪرڻ وارين رسمن ۽ باھ جي مچن ٻارڻ جي رسم جي درميان آخرين ملائيندڙ ڪڙيءَ جو ڪم بالڊر جي ڏند ڪٿا ڪري ٿي، جنهن کي زير

بحث رسمن کان مشڪل ئي منقطع ڪري سگهجي ٿو. ڏند ڪٿا مان معلوم ٿئي ٿو ته ڪنهن زماني ۾ ”مزلٽو“ ۽ شاهه بلوط جي انساني نمائندي جي درميان، جنهن کي باهه ۾ ساڙيو ويندو هو، تمام قريبي تعلق موجود سمجهيو ويندو هوندو. ڏند ڪٿا مطابق، بالڊر کي آسمان ۽ زمين جي درميان ”مزلٽو“ ٻوٽي کان سواءِ ٻي ڪابه شيءِ نه ٿي ماري سگهي ۽ جيتري وقت تائين ”مزلٽو“ شاهه بلوط جي وڻ مٿان رهي، تيستائين هو نه فقط غيرفاني هو، پر ناقابل تسخير پڻ هو. هاڻي، جيڪڏهن اسين هيءَ فرض ڪريون ته خود بالڊر ئي شاهه بلوط هو، ته پوءِ ان جي ڏند ڪٿا جو بنياد قابل فهم ٿيو پوي. ”مزلٽو“ کي شاهه بلوط جي زندگيءَ جو مرڪز تصور ڪيو ويندو هو ۽ جيسين ان کي ڪو ضرر ڪونه پهچايو ويندو هو، تيسين شاهه بلوط کي ڪابه شيءِ ماري يا زخمي نه ڪري سگهندي هئي. ”مزلٽو“ کي شاهه بلوط جي زندگيءَ جي مرڪز هئڻ جو تصور، قديم النسل ماڻهوءَ جي دماغ ۾ هن ڳالهه جي مشاهدي سبب بلڪل فطرتي طور اچي سگهي ٿو، ته حالانڪ شاهه بلوط جو وڻ انهيءَ قسم جي وڻن مان هڪ آهي، جي پنهنجا پراڻا پن چاڻيندا آهن، ان جي باوجود ”مزلٽو“، جا ان جي مٿان اڀري ۽ اسري ٿي، سدا-سائي ٿئي ٿي. سياري ۾ شاهه بلوط جي سڪل شاخن ۾ انهيءَ ٻوٽي جي ساوڪ ۽ تازن پنن جي نظاري جو پوڄارين طرفان هن نشانيءَ جي حيثيت ۾ خير مقدم ڪيو ويندو هوندو ته اها مقدس زندگي جنهن وڻ جي شاخن کي حيات بخشڻ جو ڪم بند ڪيو هو، سا اڃا تائين ”مزلٽو“ ۾ اهڙيءَ طرح زنده هئي، جهڙيءَ طرح ننڊ ۾ غافل هڪ ماڻهوءَ جي دل آنهيءَ وقت تائين به ڌڪ هڻندي رهي ٿي،

جڏهن سندس سڄو جسم ساڪت ۽ بي حس و حرڪت آهي. چنانچ، جڏهن ديوتا کي مارڻو پوندو هو- جڏهن انهيءَ مقدس وڻ کي ساڙڻو هوندو هو- تڏهن شروعات ”مزلٽو“ پوٽي کي ٽوڙڻ سان ڪرڻ ضروري هئي، ڇاڪاڻ ته جيسين ”مزلٽو“ پنهنجيءَ جاءِ تي قائم هوندي، (ماڻهو ائين سمجهي پئي سگهيا) تيسين شاه بلوط جو وڻ ويجهڻ کان محفوظ هو، سندن ڇڙن ۽ ڪهاڙن جا سڀ ڌڪ ان کي نقصان رسائڻ کان سواءِ، مٿانئس ٽيڙي ويندا. پر، هڪ دفعو شاه بلوط تان سندس پاڪ دل- ”مزلٽو“- وڍي جدا ڪئي ويئي ناهي، ۽ سڄي وڻ هيٺ ڪرڻ لاءِ ڪنڌ نوايو ناهي. ۽ جڏهن پوين دورن ۾ شاه بلوط جي روح جي نمائندگي هڪ زنده ماڻهوءَ ذريعي ڪئي وڃڻ لڳي، تڏهن هيئن سمجهڻ منطقي طور ضروري هو ته انهيءَ وڻ وانگر، جنهن جي شخصيت جو هو نمائندو هو، ڪيس ان وقت تائين نه ڪوئي ماري سگهندو ۽ نه وري ڪو مجروح ڪري سگهندو، جيسين ”مزلٽو“ صحيح سلامت رهندي. ”مزلٽو“ جو پٽجڻ، اهڙيءَ طرح هڪ ئي وقت تي سندس موت جي نشاني ۽ ان جو سبب هو.

انهيءَ نظريي مطابق، ناقابل تسخيربالڊر، ”مزلٽو“ جي حامل شاه بلوط جي هڪ وڻ جي شخصيت جي نمائندي هئڻ کان سواءِ، ڪا ٻي شيءِ ناهي. انهيءَ مفهوم ۽ معنيٰ جي تصديق هڪ قسم جي قديم اطالوي اعتقاد مان ٿئي ٿي، ته ”مزلٽو“ کي نه باه ساڙي سگهندي ۽ نه پاڻي ڪو ضرر رسائي سگهندو، ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن انويءَ کي اهڙيءَ ريت ناس ٿيڻ جي ناقابل سمجهيو وڃي ٿو، ته پوءِ ڏاڍيءَ آسانيءَ سان هيئن به سمجهي سگهجي ٿو ته اها پوٽي پنهنجي اها خوبي انهيءَ

وڻ ڏانهن منتقل ڪندي هوندي، جنهن تي اها اسرندي هوندي، بشرطيڪ اهي هڪ ٻئي سان ڳنڍيل هوندا. يا ساڳئي نظريي کي ڏند ڪٿائي زبان ۾ وجهجي، ته اسين ڪٿي هيئن چئون ته ڪيئن نه شاهه بلوط جي سپاجهي ديوتا پنهنجي زندگيءَ کي سلامتيءَ سان، قائم ۽ دائم رهندڙ "مزلٽو" ٻوٽيءَ ۾ ڪٿي رکيو، جا شاخن ۾ اسرندي هئي؛ ڪيئن نه ان ڪري جيسين "مزلٽو" پنهنجيءَ جاءِ تي قائم رهي ها، تيسين خود ديوتا به هر نقصان کان محفوظ ۽ سبرا رهي ها؛ ۽ ڪيئن نه آخرڪار هڪ مڪار دشمن، جنهن کي ديوتا جي هرقسم جي ضرر کان سامون ۽ محفوظ هئڻ جي راز جو پتو پئجي ويو، "مزلٽو" کي شاهه بلوط سان چنبڙي ورتو ۽ اهڙيءَ طرح هن ديوتا کي ماري وڌو ۽ پوءِ ديوتا جي جسم کي اهڙيءَ باهه ۾ ساڙيو، جا مٿس ان وقت تائين ڪوبه آثر نه ڪري سگهي ها، جيسين اڻ-سڙندڙ مزلٽو وڻ جي شاخن جي درميان پنهنجي اصلوڪيءَ جاءِ تي قائم رهي ها.

پر جيئن ته هڪ اهڙيءَ هستيءَ جو نظريو، جنهن جي زندگي اهڙيءَ طرح، هڪ مفهوم ۾، پاڻ کان ٻاهر آهي، گهڻن پڙهندڙن اڳيان عجيب وغريب هوندو ۽ جو، درحقيقت قديم وهم پرستيءَ جي بنياد تي سندس مڪمل مفهوم ۾ اڃا تائين پوريءَ طرح شناخت نه ڪيو ويو آهي، ان ڪري ان کي روايت ۽ رسمن سان ڪيل مثالن ذريعي واضح ڪرڻ قابل قدر ڪوشش ٿيندي. ان جو نتيجو هن ڳالهه کي ثابت ڪرڻ ٿيندو ته اِنهيءَ نظريي کي "مزلٽو" سان بالبر جي تعلق هئڻ جي معنيٰ جي حيثيت ۾ تسليم ڪري، آءٌ هڪ اهڙو اصول تسليم ڪريان، جو قديم النسل انسان جي دل و دماغ تي گهرو اثر رکندڙ آهي.

باب چاهٺون

لوڪ-ڪٿا ۾ خارجہ روح

هن ڪتاب جي اڳئين حصي ۾ اسان ڏٺو ته قديم النسل ماڻهن جي راءِ ۾ روح، موت آڻڻ کان سواءِ، عارضي طور جسم کان جدا ٿي سگهي ٿو. روح جي اهڙين عارضي غيرحاضرين کي ڪافي حد تائين خطري جو باعث سمجهيو ويندو آهي، ڇاڪاڻ ته گشتي روح کي سندس دشمنن وغيره جي طرفان مختلف قسمن جي خطري جو انديشو رهي ٿو. پر روح کي سندس جسم کان عليحده ڪرڻ جي طاقت جو هڪ ٻيو رخ به آهي. روح جي غيرموجودگيءَ جي دوران ۾، جيڪڏهن ان جي سلامتيءَ متعلق فقط خاطري ٿي سگهي، ته پوءِ ڪوبہ اهڙو سبب ڪونهي، جنهن جي ڪري روح کي غيرمعين عرصي تائين غيرحاضر رهڻ جي اجازت نہ ڏني وڃي؛ درحقيقت، ماڻهو محض پنهنجيءَ شخصي سلامتيءَ جي لحاظ کان هيءَ خواهش ڪري سگهي ٿو ته سندس روح ڪڏهن بہ پنهنجي جسم ڏانهن واپس نہ موٽي؛ زندگيءَ کي ”جوش و خروش ۽ حس و حرڪت جي مستقل امڪان“ يا ”اندروني انتظامن جي خارجي تعلقات ڏانهن دائمي مطابقت“ جي غيرمخصوص حيثيت ۾ تصور نہ ڪري سگهڻ سبب، وحشي انسان ان کي ظاهري حواسن ذريعي محسوس ٿيندڙ، مقرر وزن واري هڪ اهڙي مادي شيءِ تصور ڪري ٿو، جنهن کي اکين سان ڏسي ۽ هٿن سان ڇهي سگهجي ٿو، ڪيس صندوق

يا دلي ۾ بند ڪري محفوظ ڪري سگهجي ٿو، ۽ ان کي زخمي ڪري، ٽوڙي پرزه ڪري سگهجي ٿو. اهو ڪو ضروري ناهي تہ اهڙيءَ طرح تصور ڪيل زندگي هر وقت ماڻهوءَ اندر هجي؛ اهو سندس جسم کان غير حاضر رهندي بہ، منجهس هڪ قسم جي هم آهنگيءَ، يا دوريءَ تان ڪم ڪرڻ جي طاقت ذريعي جان وجهي سگهي ٿو. جيسين اها شيءِ، جنهن کي هو پنهنجي زندگي يا روح سڏي ٿو، صحيح سلامت رهي ٿي، تيسين ماڻهو خوش آهي؛ جيڪڏهن ان کي ڪو ضرر پهچي ٿو، تہ هن کي تڪليف ٿئي ٿي؛ جيڪڏهن ڪيس ناس ڪيو وڃي ٿو، تہ ان حقيقت جي هيئن سمجهاڻي ڏني وڃي ٿي تہ انهيءَ مادي شيءِ کي، جنهن کي هن جي زندگي يا روح سڏيو وڃي ٿو، خواه اهو سندس جسم اندر موجود هجي يا ڪانئس ٻاهر، يا تہ ڪو نقصان پهچايو ويو آهي يا ڪيس ناس ڪيو ويو آهي. پر ڪي اهڙيون حالتون بہ ٿي سگهن ٿيون جن ۾، جيڪڏهن زندگي يا روح ماڻهوءَ اندر موجود رهي تہ کيس انهيءَ حالت ۾ نقصان پهچڻ جو ٻيءَ حالت کان زياده انديشو رهي ٿو، جنهن ۾ ان کي ڪنهن محفوظ ۽ پوشيده جاءِ ۾ حفاظت سان لڪائي رکجي. چنانچہ، اهڙين حالتن ۾، قديم النسل ماڻهو پنهنجي روح کي ٻاهر ڪڍي، سلامتيءَ خاطر ڪنهن لڪل جاءِ ۾ ڪٽي رکي ٿو ۽ خطري جي ٽري وڃڻ کان پوءِ، کيس هڪدم پنهنجي جسم اندر دوباره داخل ڪرڻ جو ارادو رکي ٿو. يا جيڪڏهن هو مڪمل سلامتيءَ واري ڪا جاءِ ڳولي سگهي، تہ هو پنهنجي روح کي مستقل طور اتي ڇڏي ڏيڻ لاءِ راضي رهي ٿو. ان مان هيءُ فائدو آهي تہ جيتري وقت تائين سندس روح

انهيءَ جاءِ ۾ سلامت رهي ٿو، جنهن ۾ ان کيس رکيو آهي، اوتري وقت تائين اهو ماڻهو بذات خود لافاني رهي ٿو، ڪابہ شيءِ ان کي ماري نہ ٿي سگهي، ڇاڪاڻ تہ سندس زندگي ان ۾ آهي ئي ڪانہ.

انهيءَ قديم اعتقاد جي ثابتي لوڪ-ڪٿائن جي هڪ اهڙي طبقي مان مهيا ٿئي ٿي، جنهن جو "اهو ديو، جنهن جي جسم اندر دل ئي ڪانہ هئي"، وارو نارس قوم وارن جو قصو شايد سڀني کان زياده مشهور مثال آهي. انهيءَ قسم جا افسانا سڄيءَ دنيا ۾ عام جام ڦهليل آهن ۽ انهن جي واقعن ۽ تفصيلن جي تعداد ۽ مختلف نمونن مان، جن ۾ انهن جو مکيہ نظريو ۽ خيال سمايل ٿئي ٿو، اسين هيءَ انومان ڪيدي سگهون ٿا تہ خارجہ روح جو تخيل اهڙو آهي، جنهن جو ماڻهن جي دلين مٿان تاريخ جي تمام اوائلي زماني کان وٺي طاقتور قبضو رهندو آيو آهي. ڇاڪاڻ تہ لوڪ-آکاڻيون دنيا جو، جيئن اها قديم النسل ماڻهوءَ کي نظر ايندي هئي، سچو ۽ صحيح عڪس آهن، ۽ اسان کي خاطري رکڻ گهرجي تہ ڪوبہ خيال، جو انهن ۾ عام طرح موجود ڏٺو وڃي ٿو، خواه اهو اسان جي نظرن ۾ ڪيتري قدر بہ نامعقول ۽ بيهوده هجي، ڪنهن زماني ۾ رواجي طور ايمان جو هڪ رڪن هوندو. انهيءَ خاطريءَ جي، جيستائين ان جو واسطو روح کي ٿوري يا گهڻي عرصي تائين جسم کان جدا ڪرڻ جي موهوم طاقت سان آهي، زير بحث لوڪ-آکاڻين جي، وحشين جي سچن پچن اعتقادن ۽ رواجن سان ڀيٽ ڪرڻ ذريعي ڪافي حد تائين تصديق ٿئي ٿي. انهن جي طرف اسين ان کان بعد واپس ورنداسون، جڏهن انهن قصن جا ڪي نمونا

ڏيندا سون. قصن جا اهي نمونا هن طبقي جي آکاڻين جي پنهي خصوصي نشانين ۽ سندن دور دور تائين ڦهلجڻ کي مثالن ذريعي واضح ڪرڻ جي نقطهٔ نگاه کان منتخب ڪيا ويندا.

سڀ کان اول، خارجي روح جي ڳالهه هندستان کان وٺي هيبرائيڊس تائين سڀني آريه قومن پڌائينديون آهن. ان جو عام نمونو هي ۽ هوندو آهي: ڪو جادوگر، ديو، يا پرين جي ملڪ جي ڪا ٻي هستي ناقابل تسخير ۽ لافاني هوندي آهي، ڇاڪاڻ ته هن پنهنجي روح کي دور ڪنهن بلڪل جاءِ تي پوشيده ڪري رکيو آهي؛ پر هڪ خوبصورت شهزادي، جنهن کي هن پنهنجي مسحور قلعي ۾ قيد ڪري رکيو آهي، چالاڪي ڪري کانئس سندس راز معلوم ڪري وٺي ٿي ۽ ان جو انڪشاف پنهنجي هيرو اڳيان ڪري ٿي، جو جادوگر جي روح، دل، زندگي ۽ يا موت (جيئن ان کي انهن مختلف نالن سان سڏيو ويندو آهي) جي جستجو ڪري ٿو ۽ ان کي ناس ڪرڻ سان گڏ و گڏ جادوگر کي به ماري ڇڏي ٿو. چنانچه، هندن جي هڪ آکاڻي ۾ چيو ويو آهي ته ڪيئن نه پنچڪن نالي هڪ جادوگر هڪ راڻي کي ٻارهن سالن تائين قيد ڪري رکيو هو ۽ سائس شادي ڪرڻ لاءِ تيار هو، پر هوءَ کيس ڪنهن به صورت ۾ قبول ڪرڻ لاءِ تيار ڪانه هئي. آخرڪار، راڻي جو پٽ کيس آزاد ڪرائڻ لاءِ اتي پهتو ۽ ٻنهي ڄڻن گڏجي پنچڪن کي مارڻ جي سازش ڪئي. ان ڪري راڻي جادوگر سان سهڻا ٻول ٻوليا ۽ هن ڳالهه جو ڍونگ ڪيو ته هن آخرڪار سائس شادي ڪرڻ تي دل پڌي هئي. "۽ مون کي هي ڳالهه ضرور ٻڌاءِ"، راڻي چيو، "ته ڇا، تون بلڪل لافاني آهين؟ ڇا، موت توکي ڪڏهن به نه

ڇهي سگهندو؟ ۽ ڇا، تون ايڏو وڏو جادوگر آهين، جو انساني ڏک درد جو توکي ڪو احساس ئي ڪونه ٿيندو؟" "ها، اهو سچ آهي"، هن چيو، "ته آءٌ ائين نه آهيان، جيئن پيا آهن. دور. تمام دور، سوين، هزارين ميل هتان کان پري، هڪ ويران ملڪ آهي، جو گهاٽي ٻيلي سان ڍڪيو پيو آهي. جهنگ جي وچ ۾ ڪِجين جي وڻن جو هڪ گول جهنڊ آهي ۽ انهيءَ جهنڊ جي وچ ۾ پاڻيءَ سان ڀريل ڇهه چاڏيون، هڪ ٻئي ٻٽان رکيل آهن؛ ڇهينءَ چاڏيءَ هيٺان هڪ ننڍڙو پڃرو رکيل آهي، جنهن ۾ هڪ ننڍڙو سائو طوطو ويٺل آهي؛ - طوطي جي زندگيءَ تي منهنجيءَ زندگيءَ جو [illegible]دار آهي؛ - ۽ جيڪڏهن طوطي کي ماريو ويندو، ته مون کي به مرڻو پوندو. "بهر حال" هن وڏيڪ ڳالهائيندي چيو، "ناممڪن آهي، جو طوطي کي ڪو نقصان رسي، جنهن جو سبب هيءُ آهي ته هڪ ته انهيءَ ملڪ جي نوعيت اهڙي آهي، جو اهو ناقابل عبور آهي ۽ ٻيو ته منهنجي حڪم سان هزارين جن ڪِجين جي وڻن جي چوڌاري گهيرو وجهي ويٺا آهن ۽ اهڙن سڀني ماڻهن کي ماري ڇڏين ٿا، جي ان جاءِ جي قريب وڃڻ جي جرئت ڪن ٿا." پر راڻيءَ جي نوجوان پٽ انهن سڀني دشوارين کي ڪاميابيءَ سان عبور ڪيو ۽ انهيءَ طوطي کي قبضي ۾ آندو. هو ان کي جادوگر جي محلات جي دروازي وٽ کڻي آيو ۽ هُن سانس راند ڪرڻ شروع ڪئي. پنچڪن جادوگر اها ڪارروائي ڏسي ورتي ۽ ٻاهر اچي، ڇوڪري کي هن لاءِ آماده ڪرڻ لڳو ته هو اهو طوطو سندس حوالي ڪري. "مون کي پنهنجو طوطو ڏي"، پنچڪن رڙ ڪري چيو. پوءِ ته ڇوڪري طوطي کي پڪڙي سندس پرن مان هڪ ڏوڙي ڇڏيو؛

۽ جيئن ئي هن ائين ڪيو، تيئن جادوگر جي ساڄي ٻانهن ٽٽي ڪري پيئي. پنڇڪن ان ڪان پوءِ پنهنجي ڏائي ٻانهن ڌ گهيڙي، رڙ ڪئي، "مون کي منهنجو طوطو ڏي!" ڇوڪري طوطي جو پيو ڪنپ پٽي ڇڏيو ۽ جادوگر جي ڏائي ٻانهن پري وڃي ڪري. "مون کي ڏي منهنجو طوطو!" هن رڙ ڪئي ۽ گوڏن ڀر ڪري پيو. شهزادي طوطي جي ساڄي ٽنگ پٽي ڇڏي ۽ جادوگر جي ساڄي ٽنگ ڪري پيئي؛ شهزادي طوطي جي ڏائي ٽنگ پٽي، ته جادوگر جي ڏائي ٽنگ ڪري پيئي. هن جي ڌڙ ۽ مٿي کان علاوه باقي ڪجهه به ڪونه رهيو؛ پر اڃا به هن پنهنجيون اکيون ڦيرايون ۽ رڙ ڪري چيائين، "مون کي منهنجو طوطو ڏي!" "جڳو ڀلا، وٺ پنهنجو طوطو"، ڇوڪري واڪو ڪري چيو؛ ۽ ائين چئي، هن پکيءَ جي سنڌي وٺي مروڙي ۽ ڪيس جادوگر مٿان ڪٽي اڇلايو؛ ۽ جئين ئي هن ائين ڪيو، تئين پنڇڪن جي گردن مروڙ و ڪاڌو ۽ هو هڪ دردناڪ ۽ ڀوائتي دانهن ڪري، مري ويو! هندن جي هڪ ٻيءَ ڳالهه ٻڌ، هڪ ديو ڪان سندس ڏيءَ ٽي دريافت ڪري، ته "ابا، توهان پنهنجي روح کي ڪٿي رکندو آهين؟" "هن جاءِ ڪان سورهن ميل دور،" هن جواب ڏنو، "هڪ وڻ ٻيلي آهي. وڻ جي چوڌاري چيتا، رڇ، وڇون ۽ نانگ آهن؛ وڻ جي چوٽيءَ تي هڪ تمام وڏو، ٿلهو نانگ ويٺو آهي. سندس مٿي تي هڪ ننڍو پڃرو رکيو آهي؛ پڃري اندر هڪ پکي آهي ۽ انهيءَ پکيءَ اندر منهنجو روح آهي." ديو جو انجام پهرينءَ آکاڻيءَ واري جادوگر وانگر آهي. جئين ئي پکيءَ جا ڪنپ ۽ ٽنگون پٽيون وڃن ٿيون، تئين ئي ديو جون ٻانهون ۽ ٽنگون هيٺ ڪرن ٿيون ۽ جڏهن سندس سسي مروڙي وڃي ٿي

تڏهن هو مري وڃي ٿو. هڪ بينگالي آکاڻيءَ ۾ چيو ويو آهي ته سڀ ديو سلون ۾ رهندا آهن ۽ انهن سڀني جون زندگيون هڪ ئي ليمي اندر هونديون آهن. هڪ ڇوڪرو ليمي کي جو وڍي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ٿو، ته سڀ ديو مري ٿا وڃن.

سيام يا ڪئمبوڊيا جي هڪ آکاڻيءَ ۾، جا شايد هندستان سان ورتي ويئي آهي، اسان کي ٻڌايو ويو آهي ته ٿوساڪان، يا راوٽا، سلون جو بادشاه، جنگ تي رواني ٿيڻ وقت، جادوءَ جي طاقت سان پنهنجي جسم مان پنهنجي روح کي ٻاهر ڪڍي، کيس صندوق اندر بند ڪري، گهر ۾ رکي سگهندو هو. چنانچه، جنگ جي دوران ۾ مٿس ڪوبه وار اثر ڪونه ڪري سگهندو هو. جڏهن هو رام سان جنگ ڪرڻ وارو هو، تڏهن هن پنهنجي روح کي هڪ جوڳيءَ وٽ، جنهن جو نالو ”ٻاهم جي اک“ هو، امانت رکيو، جنهن کي اهو هن لاءِ محفوظ رکڻو هو. چنانچه، رام هيءَ ڳالهه ڏسي سخت حيران ٿيو ته سندس تير راجا کي برابر پئي لڳا، پر اهي کيس ڪوبه زخم نه ٿي رسائي سگهيا. پر رام جي هڪ ساٿيءَ، جنهن کي راجا جي انهيءَ خوبيءَ جي ڄاڻ هئي، پاڻ کي جادوءَ جي ذريعي راجا جي صورت ۾ تبديل ڪيو ۽ جوڳيءَ وٽ وڃي، کانئس پنهنجو روح واپس گهريو. روح حاصل ڪرڻ کان پوءِ، هو مٿي هوا ۾ اڏاميو ۽ رام ڏانهن ويو، رستي ۾ هو روح واريءَ صندوق کي لوڏائيندو ويو ۽ هُن ان کي ايتري زورسان دٻايو، جو سلون جي بادشاهه جو دم گهٽجي ويو ۽ هو مري ويو. هڪ بينگالي ڳالهه ۾ هڪ شهزادي، دور دراز ملڪ جي سفر اختيار ڪرڻ کان اڳ، پنهنجي پيءُ جي محلات جي اڱڻ ۾ پنهنجن هٿن سان هڪ وڻ پوکيو ۽ پنهنجي

والدين کي چيو، ته ” هيءَ وڻ منهنجي زندگي آهي، جڏهن اوهين هن وڻ کي تازو ۽ سائو ڏسو، ته ڄاڻجو ته آءٌ چڱو ڀلو آهيان ۽ جڏهن وڻ جي ڪجهه حصن کي ڪوماڻيل ڏسو، تڏهن ڄاڻجو ته آءٌ سري ويو آهيان.“ هندستان جي هڪ ٻيءَ آکاڻيءَ ۾ هڪ شهزادي سفر تي وڃڻ وقت، پنهنجي پنيان جَوَن جو هڪ ٻوٽو ڇڏيو ۽ ان سان گڏ پنهنجن ماڻهن کي هيءَ هدايتون ڪيون ته اهي ان کي خبرداريءَ سان نپائين ۽ ان جي جاچ ڪندا رهن؛ ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن اهو سائو رهيو، ته هو جيئرو ۽ چاڪ هوندو، پر جيڪڏهن ان جي چوٽي هيٺ ڪري، ته پوءِ ڪيس ڪونه ڪو حادثو درپيش اچڻ وارو هوندو. اهڙيءَ طرح، اهو ٻوٽو هڪ ڏينهن هيٺ ڪري پيو، ڇاڪاڻ ته شهزادي جو سر قلم ڪيو ويو هو ۽ جيئن سندس سسي هيٺ ڪري، تيئن جَوَن جو ٻوٽو ٽڪاءُ ڪري ٻه اڌ ٿي پيو ۽ جَوَن جو سنگ هيٺ زمين تي اچي ڪريو.

يوناني قصن، قديم خواه جديد ۾، خارجه روح جو نظريو غير معمولي ناهي. جڏهن ميليگر اڃا ستن ڏينهن جو هو، تڏهن ”قسمتون“ ان جي ماءُ وٽ اچي حاضر ٿيون ۽ کيس ٻڌايئون ته ميليگر ان وقت مرندو، جڏهن چلهه ۾ ٻرندڙ ٻنڊي سڙي رک ٿي ويندي. چنانچه، سندس ماءُ اها ٻنڊي ٻاهه مان ڪڍي ورتي ۽ ان کي صندوق ۾ محفوظ ڪري رکيو. پر پوين سالن ۾ پنهنجي پٽ تي سندس ڀائرن کي قتل ڪرڻ سبب ڪاوڙجي، هن اها ٻنڊي ٻاهه ۾ ڪٽي ساڙي ۽ ميليگر عذاب سهندي، سهندي مري ويو، ڄڻ ته ٻاهه جا شعلا سندس آنڊن گونڊن کي ساڙي رهيا هئا. وري، ميگارا جي بادشاهه، نائسس کي، سندس مٿي جي عين

وچ تي قرمزي يا سونهري رنگ جو هڪ وار هو ۽ سندس قسمت ۾ هن ڳالهه جو فيصلو ڪيل هو ته جڏهن به اهو وار پٽيو ويندو، تڏهن بادشاه مري ويندو. جڏهن ميگارا جو ڪريٽ وارن محاصرو ڪيو، تڏهن بادشاه جي ڌيءُ، سائلا، انهن جي بادشاه، مينوس، سان محبت ڪرڻ لڳي ۽ هن پنهنجي پيءُ جي مٿي مان اهو سونمار وار پٽي ڪڍيو. اهڙيءَ طرح هو مري ويو. هڪ جديد يوناني لوڪ-آکاڻيءَ ۾ هڪ ماڻهوءَ جي طاقت سندس مٿي جي ٽن سونهري وارن ۾ رکيل ڏيکاري وئي آهي. جڏهن سندس ماءُ اهي وار پٽي ڇڏي ٿي، تڏهن هو ڪمزور ٿيڻ لڳي ٿو ۽ پنهنجن دشمنن هٿان مارجي وڃي ٿو. هڪ ٻيءَ جديد يوناني آکاڻيءَ ۾ هڪ جادوگر جي زندگي ٽن ڳيرن سان وابسته ڏيکاري وئي آهي، جي هڪ جهنگلي سوئر جي پيٽ اندر ويٺل آهن. جڏهن پهريون ڳيرو مارجي وڃي ٿو، تڏهن جادوگر ڪمزور ٿئي ٿو؛ جڏهن ٻيو ڳيرو مري ٿو، تڏهن هو تمام سخت بيمار ٿي پوي ٿو؛ ۽ جڏهن ٽيون ڳيرو مري ٿو، تڏهن جادوگر به مري وڃي ٿو. هڪ ٻيءَ جديد يوناني ڳالهه ۾، هڪ ديو جي طاقت ٽن ڳائيندڙ پکين ۾ رکيل ڏيکاري وئي آهي، جي هڪ جهنگلي سوئر ۾ رکيل آهن. آکاڻيءَ جو هيرو ٻن پکين کي ماري ٿو ۽ پوءِ ديو جي گهر اچي ٿو، جتي هو کيس سخت درد ۾ مبتلا ٿيل ۽ زمين تي ڪريل ڏسي ٿو. هو ٽيون پکي ديو کي ڏيکاري ٿو، جو کيس عرض ڪري ٿو ته هو مهرباني ڪري يا ته ان کي اڏائي ڇڏي يا کيس کائڻ لاءِ ڏي. پر هيرو پکيءَ جي گردن مروڙي ٿو ۽ ديو اتي جو اتي هڪدم مري ٿو.

”الادين ۽ طلسمي بتي“ جي جديد روسي ترجمي ۾ جادوگر، جنهن شهزاديءَ کي وچ سمنڊ ۾ هڪ ترندڙ جبل تي قيد ڪري

رکيو آهي، شهزاديءَ کي ٻڌائي ٿو ته هو ڪڏهن به نه مرندو.
شهزادي اها ڳالهه پنهنجي مڙس شهزادي کي ٻڌائي ٿي، جو کيس
ڇڏائڻ لاءِ اتي آيو آهي. شهزادو جواب ڏئي ٿو، ”اهو ته ناممڪن
آهي، پر ڪا هڪ يا ٻي شيءِ ان لاءِ مهلڪ هئڻ گهرجي؛ ڪائنس پڇ ته
اها هڪ مهلڪ شئي ڪهڙي آهي.“ چنانچه، شهزاديءَ جادوگر کان
دريافت ڪيو، جنهن کيس ٻڌايو ته هڪ وڏي ازدها آهي، جنهن
کي ست متا آهن. ازدها جي وچين متي ۾ سهڙ جو هڪ سال
جي عمر جو ٻچو ويٺل آهي؛ سهڙ جي ٻچي جي متي ۾ هڪ پکي
آهي، پکيءَ جي متي ۾ هڪ قيمتي پٿر آهي ۽ جيڪڏهن اهو
پٿر سندس وهاڻي هيٺان رکيو ويندو، ته هو مري ويندو. شهزادي
اهو پٿر دستياب ڪيو ۽ شهزاديءَ ان کي جادوگر جي وهاڻي
هيٺان رکيو. جيئن ئي جادوگر پنهنجو متو وهاڻي تي رکيو،
تيئن ئي هن ٽي خوفناڪ رڙيون ڪيون، پاڻ کي ٽي ڀيرا هيڏانهن
هوڏانهن ڦيرا ڏنا ۽ مري ويو.

اهڙي ئي قسم جون آڪاڻيون سلئو نسل جي قومن ۾ عام جام
ڦهليل آهن. چنانچه، هڪ روسي آکاڻيءَ ۾ ٻڌايو ويو آهي ته
ڪيئن نه ”ڪوشچي - بي موت“ نالي هڪ جادوگر هڪ شهزاديءَ
کي کڻي ويو ۽ کيس پنهنجي سوني قلعي ۾ قيد ڪري رکيو. بهرحال،
هڪ ڏينهن جيئن اها شهزادي قلعي جي باغيچي ۾ تنها ۽ افسرده حالت
۾ چهل قدمي ڪري رهي هئي، تيئن هڪ شهزادو وٽس اچي
نڪتو ۽ شهزادي هن سان گڏ فرار ٿيڻ جي اميد سبب خوش
ٿي، جادوگر وٽ ويئي ۽ کيس ڪوڙن ۽ خوشامدي لفظن سان
راضي ڪري، چيائين، ته ”اي منهنجا محبوب، براه نوازش
هڪ ڳالهه ته ٻڌاءِ، ته ڇا تون ڪڏهن به نه مرندين؟“ ”يقيناً

نہ" هو چويس ٿو؛ "ڇگو پلا"، هوءَ پڇيس ٿي"، تنهنجو موت ڪٿي آهي؟ ڇا، اهو تنهنجي قيامگاه ۾ رکيل آهي؟" "يقين ڪر، تہ اهو اتي ئي آهي"، هو چوي ٿو، "اهو ڇانئٽ جي هيٺان رکيل ٻوهاريءَ ۾ رکيل آهي." چنانچہ، شهزاديءَ ٻوهاري ڪٺي باهہ ۾ اڇلائي، پر جيتوڻيڪ ٻوهاري باهہ ۾ سڙي ويئي، تہ بہ بي-موت ڪوشجي جيئرو رهيو؛ ايتري قدر، جو سندس جسم جي هڪ وار کي بہ سيڪ ڪونہ آيو. پنهنجيءَ پهرينءَ ڪوشش ۾ ناڪام ٿي، چالاڪ ڇوريءَ ڇپ ڪري ڇيو، "توکي مون سان سچي محبت ڪانهي، ڇاڪاڻ تہ تو مون کي سچي ڳالهہ ڪانہ ٻڌائي آهي تہ تنهنجو موت ڪهڙيءَ جاءِ تي آهي؛ ان جي باوجود، آءٌ تو سان ڪاوڙيل نہ آهيان ۽ توکي دل وجان سان محبت ڪريان ٿي." اهڙن دلبرانہ لفظن سان هن جادوگر کي منٿ ميڙ ڪري، ڪانئس دريافت ڪيو تہ سندس موت سچ پچ ڪٿي رکيل هو. ان تي هو کليو ۽ پڇيائين، "تہ تون اها ڳالهہ ڇو ٿي معلوم ڪرڻ چاهين؟ ڇگو پلا تنهنجيءَ محبت جي صدقي آءٌ توکي ٻڌايان ٿو. هڪ ٻنيءَ ۾ ٿي ساوا شاهہ بلوط جا وڻ بيٺل آهن ۽ سيني ڪان وڏي شاهہ بلوط جي وڻ جي پاڙن هيٺان هڪ جيت ويٺو آهي ۽ جيڪڏهن ڪنهن بہ وقت انهيءَ جيت کي ڦاسائي ڇٽيو وجي، تہ آءٌ هڪدم مري ويندس." جڏهن شهزاديءَ اهي الفاظ ٻڌا، تڏهن هوءَ هڪدم پنهنجي عاشق وٽ ويئي ۽ کيس سچي روئداد ٻڌائي؛ هن جستجو شروع ڪئي، تانجو هن شاهہ بلوط جا اهي وڻ ڳولي هٿ ڪيا ۽ انهيءَ جيت کي ڏونڊي، ڇٽي ڇڏيو. پوءِ هو تمام تيزيءَ سان جادوگر جي قلع جي ڏانهن ويو، پر شهزاديءَ مان معلوم ٿيس تہ جادوگر اڃا تائين

جيئرو هو. پوءِ، هن وري ڪوشچيءَ جي خوشامد ڪرڻ شروع ڪئي ۽ هن دفعي، سندس حرفتن کان متاثر ٿي، هن پنهنجو راز سندس اڳيان واشگاف ڪيو ۽ کيس سچيءَ حقيت کان آگاه ڪيو. ”منهنجو موت، هتان کان تمام دور، بحر عظيم تي، تمام دشواريءَ سان دستياب ٿيندڙ آهي. انهيءَ سمنڊ ۾ هڪ ٻيٽ آهي ۽ انهيءَ ٻيٽ تي هڪ سائو شاهه بلوط جو وڻ بيٺل آهي ۽ شاهه بلوط جي هيٺان هڪ ٽوڪرو رکيو آهي ۽ ٽوڪري اندر هڪ سهو آهي، سهي ۾ هڪ بدڪ آهي ۽ بدڪ اندر هڪ آنو آهي؛ جيڪو به اهو آنو ڳولي هٿ ڪندو ۽ ان کي ٽوڙيندو، سو بلڪل ساڳي وقت مون کي به ماري ڇڏيندو.“ شهزادي بلڪل فطرتي طور اهو موتمار آنو دستياب ڪيو ۽ ان کي هٿن ۾ جهلي، بي-موت جادوگر جي مقابلي ڪرڻ لاءِ، سندس سامهون ٿيو. ديو جيڪر کيس هڪدم ماري وجهي ها، پر شهزادي آني کي زور سان نپوڙڻ شروع ڪيو، جنهن تي جادوگر درد وچان دانهن ڪئي ۽ بي وفا شهزاديءَ ڏانهن منهن ڦيرائي، جا ان وقت ناز سان مشڪي رهي هئي، کيس چيو ته ”ڇا، اهو تنهنجيءَ محبت صدقي نه هيو، جو مون توکي هيءَ ڳالهه ٻڌائي ته منهنجو موت ڪٿي آهي؟ ۽ ڇا، ان لاءِ تون مون کي هيءُ ٿي بدلو ڏين؟“ ائين چئي، هن پنهنجيءَ ترار ۾ وجي هٿ وڌو، جا ميخ ۾ سامهون واريءَ ديوار ۾ لٽڪيل هئي؛ پر هن جي اتي پهچڻ کان اڳ ئي شهزادي آني کي چٿي ڇڏيو ۽ يقيني طور بي-موت جادوگر ساڳي وقت موت جو مشاهدو ڪيو.“ ڪوشچيءَ جي موت جي هڪ بيان ۾ چيو ويو آهي ته هن جو موت انهيءَ پراسرار آني جي ڌڪ سبب واقع ٿيو، جو کيس پيشانيءَ تي اچي لڳائي ٿيو،

جو جادوءَ جي زنجير جي آخرين ڪڙي آهي، جنهن سان سندس زندگي هڪ پراسرار نموني سان ٻڌل آهي. ساڳيءَ آ ڪاٿيءَ جي هڪ ٻئي داستان ۾، جا هڪ نانگ جي آهي، آخرين سوتمار ڏڪ هڪ ننڍڙي پٿر سان هنيون ويو آهي، جو هڪ آني جي زرديءَ سان لڌو ويو آهي، جو هڪ بدڪ اندر آهي، جا سهڙ اندر آهي، جا هڪ پٿر ۾ آهي، جو هڪ ٻيٽ تي پيل آهي."

ٽيوٽانڪ نسل جي ماڻهن ۾ به، خارجہ روح جا قصا ڪي اڻ لپ ناهن. ٽرانسلوانيا ۾ آباد، سئڪسن نسل وارن ماڻهن ۾، چيو وڃي ٿو، هڪ نوجوان ماڻهوءَ هڪ ڏائڻ کي وري وريءَ گوليون هنيون. گوليون سڌيون سندس جسم ۾ گهڙي ويئون، پر انهن ڪيس ڪوبہ ضرر ڪونہ رسايو ۽ هوءَ مٿس ٺٺوليون ڪندي ۽ کلندي رهي. "مٺيءَ جا ٻهيلا ڪينئان،" هن رڙ ڪري چيس، "جيترو چاهين، اوتريون گوليون هڻ. مون کي اهي ڪوبہ نقصان ڪونہ پهچائينديون. چاڪاڻ تہ توکي معلوم هئڻ گهرجي تہ منهنجو روح مون ۾ نہ ٿو رهي، پر اهو دور، تمام دور، سڪونت پذير آهي. هڪ جبل تي هڪ تلاءُ آهي، تلاءَ ۾ هڪ بدڪ تري ٿي، بدڪ ۾ هڪ آنو آهي، آني اندر هڪ جوت ٻيئي جلي ۽ اها جوت آهي منهنجي زندگي. جيڪڏهن تون اها روشنائي گل ڪري سگهين، تہ منهنجيءَ زندگيءَ جو خاتمو آهي. پر ائين ڪڏهن بہ نہ، هرگز نہ ٿي سگهندو."

بهرحال، نوجوان آنو وڃي هٿ ڪيو، ان کي ٽوڙي ٽڪر ٽڪر ڪيو ۽ ان ۾ رکيل روشنائي وسائي ۽ ان سان گڏو گڏ ڏائڻ جي زندگيءَ جو چراغ بہ گل ٿي ويو. جرمنيءَ وارن جي هڪ قصي ۾ هڪ ديو، جنهن جو نالو "روح بنان بدن يا بي روحو"

هيو، پنهنجي روح کي هڪ صندوق اندر رکي ٿو، جا بحر احمر
جي وچ ۾ هڪ جبل تي رکي آهي. هڪ سپاهيءَ کي اها
صندوق هٿ لڳي ٿي، جو اها کڻي ”بي روحي“ وٽ اچي ٿو، جو
کيس سندس روح واپس ڏيڻ لاءِ آزيون نيزاريون ڪري ٿو. پر
سپاهي صندوق کولي ٿو، سندس روح کي ٻاهر ڪڍي ٿو ۽ پنهنجي
ستي پٺيان اڇلائي ٿو ۽ ساڳي ئي دم ۾، ديو دم ڏيئي، هيٺ
ڪري ٿو.

جرمنيءَ جي هڪ ٻيءَ ڳالهه ۾ هڪ پوڙهو جادوگر هڪ
دوشيزه سان تن تنها هڪ اٿاهه ۽ ويران جهنگ ۾ رهي ٿو.
ڇوڪريءَ کي ڊپ لڳي ٿو ته پوڙهي هئڻ سبب، هو ڪنهن
به وقت مري سگهي ٿو ۽ کيس ٻيلي ۾ اڪيلو ڇڏي ويندو. پر
هو کيس مطمئن ڪري ٿو، ته ”پياري ڇوڪري آءٌ نه
ٿو مري سگهان، جو منهنجي سيني ۾ دل ڪانهي.“ پر هن
سندس اڳيان اصرار ڪري، کيس هن ڳالهه ٻڌائڻ لاءِ آماده ڪيو
ته سندس دل ڪٿي هئي. چنانچه، هن کيس ٻڌايو ته، ”هتان
ڪان دور، تمام دور، هڪ نامعلوم ۽ ويران ملڪ ۾ هڪ
وڏي ديول بيٺل آهي. ديول فولادي دروازن سان بلڪل چڱيءَ
طرح محفوظ ٿيل آهي ۽ ان جي چوڌاري هڪ ويڪري ۽ اونهي
پاڻيءَ سان ڀريل خندق آهي. ديول اندر هڪ پکي پيو اڏامي،
۽ پکيءَ اندر منهنجي دل آهي. جيسين اهو پکي زنده رهندو،
تيسين آءٌ جيئرو هوندس. اهو بذات خود نه ٿو مري سگهي ۽
ڪوبه ماڻهو کيس ڦاسائي نه ٿو سگهي، ان ڪري آءٌ نه ٿو مري
سگهان ۽ توکي ڪوبه فڪر نه ڪرڻ گهرجي.“ بهر حال، اهو
نوجوان، جو انهيءَ دوشيزه کي جادوگر جي اغوا ڪرڻ کان اڳ

پنهنجي ڪنوار ڪرڻ وارو هو، سو ڪنهن حيلي سان انهيءَ ديول ۾ پهچي ويو ۽ پکيءَ کي ڦاسائڻ ۾ ڪامياب ٿيو. پوءِ هو انهيءَ پکيءَ کي کڻي دوشيزه وٽ ويو، جنهن نوجوان ۽ پکيءَ کي جادوگر جي بستري هيٺان کڻي لڪايو. جلد ئي پوڙهو جادوگر گهر ڏانهن موٽيو. هو بيمار هو، جڏهن هن ڇوڪريءَ کي پنهنجيءَ بيماريءَ جي خبر ڏني، تڏهن هوءَ روئڻ لڳي ۽ چيائين، ته ”افسوس، ابا مري رهيو آهي. آخرڪار سندس دل سندس سيني اندر ئي آهي.“ ”ڇوڪري“، جادوگر وراڻيو، ”پنهنجي زبان کي روڪ. آءٌ هرگز نه ٿو مري سگهان. اها حالت جلد ئي دفعي ٿي ويندي.“ انهيءَ تي بستري هيٺان ويٺل نوجوان پکيءَ کي ٿورو ڇپيائيو، جيئن ئي هن ائين ڪيو، تيئن پوڙهو جادوگر ڏاڍو ناچاڪ ٿي، هيٺ ويهي رهيو. پوءِ نوجوان ساڻهوءَ پکيءَ کي اڃا زياده سختيءَ سان پڪڙيو ۽ عين انهيءَ وقت جادوگر بيهوش ٿي، پنهنجيءَ ڪرسيءَ تان هيٺ ڪري پيو. ”هاڻي کيس نيپوڙي مار“، دوشيزه زوردار آواز ۾ چيو ۽ سندس عاشق هن جي فرمانبرداري ڪئي ۽ جڏهن پکي مري ويو، تڏهن پوڙهو جادوگر به مري، زمين تي ليٽي پيو.

نارس قوم وارن جي ”انهيءَ ديو جي ڳالهه ۾، جنهن کي دل ڪانه هئي“، ديو شهزاديءَ کي چوي ٿو ته ”دور، گهڻو دور، هڪ ڍنڍ ۾ هڪ ٻيٽ واقع آهي. انهيءَ ٻيٽ تي هڪ ديول بيٺي آهي؛ انهيءَ ديول ۾ هڪ کوهه آهي، کوهه ۾ هڪ ٻدڪ ٿي تري، ٻدڪ ۾ هڪ آنو آهي ۽ انهيءَ آني اندر منهنجي دل آهي.“ آڪاڻيءَ جو هيرو، ڪن جانورن جي مدد سان، جنهن سان هن ڪنهن وقت مهربانيءَ جو سلوڪ ڪيو هو، اهو آنو دستياب ڪري ٿو ۽ انهيءَ آني کي جيئن

نيپوڙي ٿو، تيئن ديو دردناڪ دانهون ٿو ڪري ۽ پنهنجيءَ زندگيءَ جي خيرات گهري ٿو. پر هيرو آني کي پڙرو ڪري ٿو ۽ ديو هڪ دم ڦاٿي پوي ٿو. نارس قوم وارن جي هڪ ٻئي افسانيءَ ۾ هڪ جابلو ديو مقيد شهزاديءَ کي ٻڌائي ٿو ته هوءَ تيسين پنهنجي گهر ڪڏهن به واپس نه موٽي سگهندي، جيسين هوءَ ريتيءَ جو اهو داڻو نه هٿ ڪندي، جو هڪ بلا جي نائين سٽي جي نائينءَ زبان هيٺان رکيل آهي؛ پر جيڪڏهن ريتيءَ جو اهو داڻو ان جبل جي مٿان اچي نڪرندو، جنهن ۾ ديو رهندا آهن، ته سڀ ديو ڦاٿي پوندا، ”۽ جبل بذات خود هڪ چمڪيلو محلات، ڊنڊ ۽ سبز کيت ٿي پوندا.“ هيرو ريتيءَ جو اهو داڻو دستياب ڪري ٿو ۽ انهيءَ جبل جي بلند چوٽيءَ مٿان کڻي وڃي ٿو، جنهن ۾ ديو مقيم آهن. چنانچه، سڀ ديو ڦاٿي پون ٿا ۽ باقي پيو سڀ ڪجهه ائين ٿئي ٿو، جيئن ديون مان هڪ چٽي پيشينگوئي ڪئي هئي.

مغربي اسڪاٽلنڊ جي اتانهن ميدانن جي هڪ سيلٽڪ آکاڻيءَ ۾، هڪ ديو کان هڪ اسير راڻي دريافت ڪري ٿي ته هو پنهنجو روح ڪٿي رکندو آهي. آخرڪار کيس متعدد بار ٺڳڻ کان پوءِ، هو کيس پنهنجي مهلڪ راز کان واقف ڪري ٿو. ”چائنٽ هيٺان فرش جو هڪ وڏو هموار پٿر رکيل آهي. پٿر جي هيٺان هڪ گهيٽو آهي. گهيٽي جي پيٽ اندر هڪ بدڪ آهي ۽ بدڪ جي پيٽ اندر هڪ آنو ۽ انهيءَ آني اندر منهنجو روح رکيل آهي.“ ٻئي ڏينهن صبح جو، جڏهن ديو ٻاهر ويو، تڏهن راڻيءَ حرفت هلائي، اهو آنو هٿ ڪيو ۽ ان کي پنهنجن هٿن ۾ دٻائي، چٿي ڇڏيو ۽ ديو عين انهيءَ دم سري ويو، جڏهن ديو شام ٽاڻي گهر واپس اچي رهيو هو،

هڪ ٻيءَ سيلٽڪ آکاڻيءَ ۾، هڪ بحري جانور بادشاه جي ڌيءَ کي اغوا ڪري کڻي ويو آهي ۽ هڪ لوهار چوي ٿو ته انهيءَ جانور کي مارڻ جو فقط هڪ، ۽ اهوئي هڪ طريقو آهي. ”انهيءَ پيٽ ۾، جيڪو ڊنڊ جي وچ ۾ آهي، ايليڊ چُسفهيون — اڇن ڪرن انتهائي سنهين ٽنگن ۽ تيز ۾ تيز وک وارو هڪ ڦاڙهو آهي ۽ جيستوڻيڪ انهيءَ ڦاڙهي کي پڪڙيو ويندو، ته به ان مان ڇوتيءَ وارو هڪ جابلو ڪانءُ پڙڪو ڏيئي نڪرندو، جيستوڻيڪ انهيءَ ڪانءَ کي به پڪڙيو ويندو، ته به ان مان ”ٽرائوٽ“ نالي هڪ مڇي ٽپ ڏيئي ٻاهر نڪرندي، پر انهيءَ مڇيءَ جي وات ۾ هڪ آنو آهي ۽ جانور جو روح انهيءَ آني اندر آهي ۽ جيڪڏهن اهو آنو ڀڄندو، ته ديو مرندو“. دستور موجب آنو ٽوڙيو وڃي ٿو ۽ اهو جانور مري ٿو.

آئرلنڊ جي هڪ آکاڻيءَ ۾ اسين پڙهون ٿا ته ڪيئن نه هڪ ديو ڪنهن خوبصورت دوشيزه کي ٽڪريءَ جي بلنديءَ تي واقع پنهنجي اهڙي قلعي اندر قيد ڪري رکيو هو، جنهن جو فرش انهن جوڌن جي پراڻن هڏن سان سڄو اڇو ٿي ويو هو، جن انهيءَ خوبصورت قيدڻ کي آزاد ڪرائڻ جي ناڪام ڪوشش ڪئي هئي. آخرڪار، آکاڻيءَ جو هيرو، ديو کي چيرڻ، ڦاڙڻ ۽ مارڻ جون بيڪار ڪوششون ڪندي، جڏهن ٿڪو، تڏهن کيس معلوم ٿيو ته ديو کي مارڻ جو فقط هڪ هيءُ ئي طريقو هو، ته ديو جي سيني جي ساڄي طرف واري ترکي هڪ خاص آني سان مهٽڻ گهرجي، جو هڪ ٻدڪ اندر هو، جو هڪ صندوق ۾ رکيل هو، جا مقفل ۽ بدل حالت ۾ سمنڊ جي تري ۾ پيئي هئي. ڪن محسن جانورن جي مدد سان، انهيءَ هيرو گهربل آني تي قبضو حاصل ڪيو،

جنهن سان هن فقط ديو جي سيني تي واقع تر کي ڏڪ هڻڻ سان، کيس ماري وڌو. ساڳيءَ طرح، برٽن جي هڪ ڳالهه ۾ هڪ ديو جو ذڪر آهي، جنهن کي باهه، پاڻي ۽ فولاد ڪوبه ضرر نٿو رسائي سگهي. هو پنهنجيءَ ستينءَ زال کي، جنهن سان هن سندس سيني پيشروئن کي قتل ڪرڻ بعد شادي ڪئي آهي، ٻڌائي ٿو ته ”آءٌ لافاني آهيان ۽ ڪوبه مون کي تيستين نقصان نه ٿو پهچائي سگهي، جيستين اهو منهنجي سيني سان هڪ آنو نه ڀڃندو، جو هڪ ڪبوتر ۾ آهي، جو هڪ سهي جي پيٽ اندر آهي. اهو سهو هڪ ٻگهڙ جي پيٽ ۾ آهي ۽ اهو ٻگهڙ منهنجي پاءُ جي پيٽ اندر آهي، جو هتان کان هڪ هزار ميل دور رهندو آهي. چنانچه، انهيءَ باري ۾ مون کي ڪوبه فڪر ڪونهي“. هڪ سپاهيءَ انهيءَ آني کي ڪنهن حرفت سان هٿ ڪري وڌو ۽ ان کي ديو جي ڇاتيءَ سان هڻي، ٽوڙي ڇڏيو، جو في الفور مري ويو. برٽن جي هڪ ٻئي قصي ۾ هڪ ديو جو ساهه هڪ قديم ”باڪس“ قسم جي وڻ ۾ رهي ٿو، جو سندس قلعي جي باغ ۾ آهي؛ ۽ کيس مارڻ لاءِ اهو ضروري آهي ته انهيءَ وڻ جي پاڙ جي مرڪزي تني کي ڪهاڙيءَ جي هڪ ئي ڏڪ سان اهڙيءَ طرح وڍيو وڃي، جو ننڍين پاڙن مان ڪنهن هڪ کي به ڪو نقصان نه پهچي. دستور مطابق، آڪاڻيءَ جو هيرو اها مهم سرانجام ڪري ٿو ۽ بلڪل ساڳئي وقت ديو مري وڃي ٿو.

خارجي روح جي نظريي جو سراغ انهن لوڪ-ڪٿائن ۾ ڳوليو ويو آهي، جي آريه نسل جون قومون هندستان کان وٺي، آئرلنڊ تائين نقل ڪنديون آهن. اسان کي هيءَ ڳالهه اجا ثابت ڪرڻي آهي ته اهو ساڳيو نظريو انهن قومن جي مقبول عام آڪاڻين

۾ به موجود آهي، جي آريہ نسل سان وابستہ ناهن. قديم مصر جي ”بہ ڀائر“ نالي هڪ آکاڻيءَ ۾، جا سنہ ١٣٠٠ ق.م ڌاري راميس ثانيءَ جي دور حڪومت ۾ قلمبند ڪئي ويئي هئي، اسان پڙهيو آهي تہ ڪيئن نہ هڪ ڀاءُ پنهنجيءَ دل تي جادوءَ جو اثر ڪري، اُن کي ڪرڙ جي هڪ وڻ جي گل اندر رکيو ۽ ڪيئن نہ سندس زال جي شهہ تي، جڏهن اهو گل وڍيو ويو، تڏهن هو هڪدم مري ويو. پر هو وري جيئرو ٿيو، جڏهن سندس ڀاءُ هن جي گل ٿيل دل ڪرڙ جي گل مان لهي، تازي پاڻيءَ جي هڪ پيالي ۾ اڇلائي.

الف ليليٰ ۾ سيف الملوڪ جي آکاڻيءَ وارو جِنُ هندستان جي راجا جي قيدڻ ڌيءَ کي چوي ٿو تہ ”جڏهن آءٌ ڄائو هوس، تڏهن منجمن اعلان ڪيو هو تہ منهنجي روح جي نابودي بني نوع انسان جي بادشاہ جي پٽن مان هڪ جي هٿان ٿيندي. سو ان ڪري پنهنجو روح ڪڍي، هڪ جهرڪيءَ جي چوٽيءَ وارن ڪنين ۾ رکيو، جهرڪيءَ کي سون هڪ ننڍيءَ پيٽيءَ ۾ قيد ڪيو، پيٽيءَ کي هڪ ٻيءَ صندوق اندر رکيو، صندوق کي سون ستن ٻين ننڍڙين صندوقن اندر رکيو ۽ انهن کي وري سون ستن وڏين پيٽين ۾ بند ڪيو ۽ انهن پيٽين کي سون سنگ مرمر جي هڪ وڏيءَ صندوق ۾، گول چڪر کائيندڙ سمنڊ جي ڪناري پرسان رکيو، ڇاڪاڻ تہ اهو علائقو انسان ذات جي ملڪن کان دور آهي ۽ انسانذات مان ڪنهن کي بہ ان تائين رسائي حاصل ٿي ڪانہ سگهندي.“ پر سيف الملوڪ انهيءَ جهرڪيءَ تي قبضو ڪيو ۽ ڪيس گُهٽي ماريائين، جنهن تي اهو جِنُ سڙي ويو ۽ رک جو ڍير ٿي، زمين تي وڃي ڪريو. هڪ قبائلي آکاڻيءَ ۾،

هڪ ديوظاهر ڪري ٿو ته سندس تقدير، دور، هڪ سهڙ ۾ رکيل آهي، جو هڪ ڪبوتر اندر آهي، جو هڪ آنڊي ۾ آهي، جو سمنڊ ۾ آهي. آڪاٽيءَ جو هيرو اهو آنو هٿ ڪري، پنهنجن هٿن جي وچ ۾ دٻائي چٿي ٿو ۽ ديو مري وڃي ٿو. هڪ ميگيار ڳالهه ۾، هڪ پوڙهي ڏائڻ ائمبروز نالي هڪ شهزادي کي ڌرتيءَ جي پيٽ ۾ قيد ڪري رکي ٿي. آخرڪار، هن کيس پنهنجو هيءُ راز ڏنو ته هن هڪ ٻنيءَ ۾ هڪ جهنگلي سوئر رکيو جنهن کي، جيڪڏهن ماريو ويندو، ته منجهانئس هڪ سهڙ هٿ لڳندو ۽ سهڙ اندران هڪ ڪبوتر، ڪبوتر اندر هڪ ننڍي صندوق، صندوق اندر ويٺل هڪ ڪاريءَ ۽ ٻي چمڪندڙ تنڊڻيءَ جي قبضي ۾ سندس زندگي، ۽ طاقت هئي؛ جيڪڏهن اهي ٻئي تنڊڻيون مري وينديون، ته سندس زندگيءَ جو پڻ خاتمو ايندو. جڏهن اها پوڙهي کوڪ ٻاهر ويئي، تڏهن شهزادي ائمبروز انهيءَ جهنگلي سوئر کي ماريو ۽ منجهانئس سهڙ ٻاهر ڪڍيو؛ سهڙ مان هن هڪ ڪبوتر ٻاهر ڪڍيو، ڪبوتر مان صندوق ۽ صندوق مان ٻه تنڊڻيون؛ هن ڪاريءَ تنڊڻيءَ کي اتي ئي ماري ڇڏيو ۽ اڇيءَ کي جيئرو رکيائين. ان ڪري ڏائڻ جي طاقت کيس هڪدم ڇڏي ويئي ۽ جڏهن گهر آئي، تڏهن کيس بستري داخل ٿيڻو پيو. جڏهن هن ڏائڻ کان هيءُ راز معلوم ڪيو ته هو پنهنجي قيد کان ڪيئن آزاد ٿي، مٿينءَ هوا ڏانهن وڃي سگهندو، تڏهن ائمبروز چمڪندڙ تنڊڻيءَ کي ماري ڇڏيو ۽ ڪراڙيءَ کوڪ جو روح هڪدم پرواز ڪري ويو. هڪ ڪالمڪ قصي ۾ اسان پڙهيو آهي ته ڪيئن نه ڪنهن خان هڪ حڪيم کي للڪاريو ته هو هڪ

قيمتي پٿر کي چورائي، جنهن تي انهيءَ خان جي زندگي منحصر هئي، پنهنجي هنر جو مظاهرو ڪري ڏيکاري. حڪيم حرفت ڪري اهو طلسم عين ان وقت تيڳائي ورتو، جڏهن خان ۽ سندس محافظ ستل هئا؛ پر انهيءَ ڳالهه مان پوريءَ ريت مطمئن نه ٿي، حڪيم ستل خان جي مٿي تي هڪ ٺيلهي پڌي، پنهنجيءَ حرفت جو وڏيڪ مظاهرو ڪيو. خان جي قوت برداشت کان هيءَ ڳالهه ٻاهر هئي. ٻئي ڏينهن صبح جو هن حڪيم کي اطلاع ڏنو ته هو ٻيءَ هر ڳالهه کي نظر انداز ڪري ٿي سگهيو، پر مٿي سان ٺيلهيءَ پڏڻ جي بي حرمتي سندس برداشت کان زياده هئي؛ ۽ ان ڪري هن پنهنجي خوش مزاج دوست کي هڪدم مارائڻ جو حڪم صادر ڪيو. شاهي ناشڪر گذاريءَ جي اهڙي مظاهري تي رنج ٿي، حڪيم انهيءَ طلسم کي، جنهن کي هو اڃا تائين پنهنجي هٿ ۾ جهليو بيٺو هو، زمين تي اڇلائي پرزا پرزا ڪري ڇڏيو ۽ ساڳيءَ گهڙيءَ ۾ خان جي ٻنهي ناسن کان رت وهي نڪتو ۽ هن اتي جو اتي دم ڏنو.

هڪ تاتاري بيت ۾، ائڪ سولوت ۽ بيولات نالي ٻه خوبصورت نوجوان سوتمار مقابلي ۾ هڪ ٻئي سان هٿ اٽڪائين ٿا. ائڪ سولوت پنهنجي دشمن کي وري وري تيرن سان چيري ٿو ۽ ساڻس دست و گريبان ٿي، کيس زمين تي ٺڪاءُ ڪري اڇلائي ٿو، پر سڀ بيڪار، جو بيولات ڪڏهن به نه ٿو مري سگهي. آخرڪار، جڏهن اهو مقابلو ٽن سالن تائين هلي چڪي ٿو، تڏهن ائڪ سيولات جو هڪ دوست آسمان مان اچي ڏاڍي ذريعي هڪ سونهري ٽوڪرو لٽڪندو ڏسي ٿو ۽ دل ۾ خيال ڪري ٿو ته انهيءَ ٽوڪري اندر شايد بيولات جو روح رکيل آهي.

چنانچه، هن اچي ڏاڳي کي هڪ تير هنيو ۽ اهو ٽوڪرو اچي هيٺ پيو. هن ٽوڪرو کوليو، جنهن ۾ ڏهه اچا پکي ويٺا هئا، جن مان هڪ ۾ بيولات جو روح هو. جڏهن بيولات ڏٺو ته سندس روح ٽوڪريءَ لڌو ويو آهي، تڏهن هو ڏاڍو رنو، پر پکين کي هڪ ٻئي پٺيان ماريو ويو، جنهن کان پوءِ ئي پوءِ اٿڪ سولوت پنهنجي دشمن کي آسانيءَ سان ماريو. هڪ ٻئي تاتاري بيت ۾، هڪڙا ٻه ڀائر، ڀين ٻن ڀائرن سان وڙهڻ لاءِ وڃڻ وقت پنهنجا ارواح ڪڍي، کين ڇهن ڪانن واري هڪ اڇي ٻوٽي جي صورت ۾ هڪ ڀاونهيءَ ڪڏ ۾ لڪائي رکن ٿا. پر سندن دشمن مان هڪ کين اٿين ڪندي ڏسي وٺي ٿو ۽ سندن روحن کي ڪوٺي ٻاهر ڪڍي ٿو، جن کي هو هڪ سونهري گهيٽي جي سنگ ۾ رکي ٿو ۽ پوءِ انهيءَ سنگ کي پنهنجي ترڪش ۾ اٽڪائي ڇڏي ٿو. انهن ٻن جانبازن کي، جن جا ارواح اهڙيءَ طرح چورايا وڃن ٿا، معلوم ٿئي ٿو ته کين فتح حاصل ڪرڻ جو ڪوبه موقعو ڪونهي، جنهن ڪري اهي پنهنجن دشمن سان صلح ڪن ٿا. هڪ ٻئي تاتاري نظم ۾، هڪ خطرناڪ ديو سڀني ديوتائن ۽ جنگي جوڌن جي پرواه ئي نه ٿو ڪري. آخرڪار، هڪ بهادر نوجوان ديو سان وڙهي ٿو، سندس ششڪون ڀڏي ٿو ۽ کيس تلوار سان ڦارون ڦارون ڪري ڇڏي ٿو. پر اچا به ديو نه ٿو مري. چنانچه، نوجوان کانئس پڇي ٿو ته ”مون کي ٻڌاءِ ته تنهنجو روح ڪٿي لڪل آهي؟ ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن تنهنجو روح تنهنجي جسم اندر لڪل هجي ها، ته تون هن کان گهڻو وقت اڳي مري چڪو هجين ها.“ ديو ورائي ڏني ته ”منهنجي گهوڙي جي هني تي هڪ ڳوڻ رکي آهي. ڳوڻ اندر هڪ نانگ آهي، جنهن کي ٻارهن مٿا آهن.

نانگ اندر منهنجو روح آهي. جڏهن توهان نانگ کي ماريندين، تڏهن سمجهه تہ تو مون کي ماريو." چنانچہ، انهيءَ نوجوان گهوڙي تان هني واري گوڻ ڪنئين ۽ ٻارهن منهن واري نانگ کي ماريو، جنهن تي ديو مري ويو. هڪ ٻئي تاتاري نظم ۾، ڪوڪ چان نالي هڪ هيرو ڪنهن دوشيره وٽ سوني سنڊي امانت رکي ٿو، جنهن ۾ سندس اڌ طاقت رکيل آهي. بعد ۾، جڏهن ڪوڪ چان هڪ ٻئي هيرو سان گهڻي وقت تائين وڙهندو رهي ٿو ۽ کيس ماري نہ ٿو سگهي، تڏهن هڪ عورت سندس اها سنڊي هن جي وات ۾ اڇلائي ٿي، جنهن ۾ هن جي اڌ طاقت پوشيده آهي. اهڙيءَ طرح تازيءَ قوت ملڻ سبب، جوش ۾ اچي، هو پنهنجي دشمن کي ماري ٿو.

هڪ منگولي آکاڻيءَ جو هيرو، جورو، پنهنجي دشمن ٻائي، تشوريڊانگ کي هن طرح شڪست ڏئي ٿو. اهو ٻائو، جو هڪ جادوگر آهي، پنهنجي روح کي هڪ ڏينيوءَ جي صورت ۾ پنهنجي دشمن کي اکين ۾ ڏنگ هڻڻ لاءِ موڪلي ٿو. پر جورو ڏينيوءَ کي پنهنجي هٿ ۾ پڪڙي ٿو ۽ واري وٺيءَ سان پنهنجي هٿ کي بند ڪري ٿو ۽ کولي، ٻائي کي بيهوش ڪري، وري هوش ۾ اچڻ ڏئي ٿو. هڪ تاتاري گيت ۾ ٻہ نوجوان هڪ ڏائڻ جي جسم کي چيري، سندس آنڊا گونڊا ٻاهر ڪڍن ٿا، پر سندن سڀ ڪوشش بيڪار ثابت ٿين ٿيون، ڇاڪاڻ تہ هوءَ اڃا بہ جيئري آهي. جڏهن کانئس دريافت ڪيو وڃي ٿو تہ سندس روح ڪٿي آهي، تڏهن هوءَ ٻڌائي ٿي تہ اهو سندس جتيءَ جي تري جي وچ ۾ ستن منهن واري هڪ ڪبري نانگ جي صورت ۾ ويٺو آهي. چنانچہ، ٻنهي نوجوانن سان هڪ ڇٽو پنهنجيءَ ترار سان هن جي جتيءَ جي تري

جون قارون ڪري ٿو، منجهانئس ڪيري نانگ ڪي ٻاهر ڪڍي ٿو ۽ سندس ست سسيون وڍي ٿو. پوءِ اها ڏائڻ مري ٿي. هڪ ٻئي تاتاري گيت ۾ ٻڌايو ويو آهي ته ڪيئن نه ڪارتگا نالي هڪ هيرو "هنج - عورت" سان ڪشتي وڙهي ٿو. سندن ڪشتي تمام گهڻيءَ دير تائين هلندي رهي. هڪڙا چنڊ چڙهيا ۽ ٻيا لٿا، پر اهي اجا به وڙهندا رهيا؛ سال آيا ۽ ويا، پر سندن ڪشمڪش جي ڪا انتها ڪانه آئي. پر هڪ ڪميت ۽ هڪ مشڪي گهوڙي ڪي معلوم هو ته "هنج - عورت" جو روح منجهس ڪونه هو. ڪاريءَ زمين هيٺ ست سمنڊ وهن ٿا، جنهن هنڌ اهي سمنڊ ملي، هڪ ٿين ٿا، اتي سمنڊ زمين جي مٿاڇري تي ٻاهر نڪري ٿو. نون سمنڊن جي منهن وٽ ٽامي جو هڪ پهاڙ آهي؛ ٽامي جو اهو پهاڙ زمين جي سطح تي مٿي اچي ٿو ۽ اهو زمين ۽ آسمان جي وچ تائين بلند ٿئي ٿو. ٽامي جي پهاڙ جي دامن وٽ هڪ ڪاري صندوق رکي آهي، ڪاريءَ صندوق اندر سون جي هڪ ٽوڪري آهي، ۽ سون جي انهيءَ ٽوڪريءَ ۾ "هنج - عورت" جو روح رکيل آهي. ست ننڍڙا پکي "هنج - عورت" جو روح آهن؛ جيڪڏهن انهن پکين کي ماريو ويندو، ته اها "هنج - عورت" هڪ دم مري ويندي. چنانچ، اهي گهوڙا ٽامي جي پهاڙ ڏانهن ڊوڙندا ويا، ڪاري صندوق کوليائون ۽ سون جي ٽوڪري پاڻ سان گڏ آندائون. پوءِ ڪميت گهوڙي پاڻ کي هڪ گنجي ماٺهوءَ جي صورت ۾ ڦيرايو، سون جي ٽوڪريءَ کي کوليائين ۽ ستن ننڍن پکين جون سسيون وڍيائين. چنانچ "هنج عورت" مري وئي. هڪ ٻئي تاتاري گيت جي هيرو کي، جو پنهنجيءَ ڀيڻ جو تعاقب

ڪري رهيو آهي، جا سندس چوپايو مال ڪاهي ويئي آهي، خبردار ڪيو وڃي ٿو ته هو سندس پيڇو ڪرڻ ڇڏي ڏي، ڇاڪاڻ ته سندس پيءُ پنهنجي روح کي هڪ سونيءَ ترار ۽ هڪ سوني تير ۾ رکي ڪٿي ويئي آهي ۽ جيڪڏهن هو سندس تعاقب ڪندو ته هوءَ سوني ترار ڏانهنس اڇلائي يا مٿس سونو تير هلائي، کيس ماري ڇڏيندي.

مٿلي پرليءَ جي هڪ گيت ۾ بيان ڪيو ويو آهي ته ڪيئن ته هڪ زماني ۾ اندرا پورا شهر ۾ هڪ وڏو واپاري رهندو هو، جو تمام دولتمند ۽ آسودو هو، پر کيس اولاد ڪونه هو. هڪ ڏينهن، جنهن هو پنهنجيءَ زال سان گڏ درياهه جي ڪناري سير ڪري رهيو هو، تنهن کين هڪ ڇوڪري ملي، جا فرشتي جهڙي خوبصورت هئي. چنانچه، هنن انهيءَ ڇوڪريءَ کي گود ۾ ورتو ۽ کيس بيداسري سڏيو. انهيءَ واپاريءَ هڪ سوني مڇي ٺهرائي ۽ انهيءَ سونيءَ مڇيءَ ۾ هن پنهنجيءَ گود-ورتل ڌيءَ جو روح تبديل ڪيو. پوءِ هن انهيءَ سونيءَ مڇيءَ کي پاڻيءَ سان ڀريل هڪ سونيءَ پيٽيءَ اندر بند ڪيو ۽ ان کي پنهنجي باغ جي وچ ۾ حوض اندر لڪائي رکيو. وقت گذرڻ بعد، ڇوڪري وڏي ٿي، هڪ خوبصورت عورت ٿي پيئي. هاڻي، اندرا پورا جي راجا جي هڪ خوبصورت نوجوان راڻي هئي، جا هميشه هن ڊپ ۾ رهندي هئي ته متان راجا ڪنهن وقت ٻي زال سان آڻي. چنانچه، بيداسريءَ جي حسن ۽ ناز و انداز جي هاڪ ٻڌي، راڻيءَ کيس پنهنجيءَ راهه سان هٽائڻ جو ارادو ڪيو. هن ڇوڪريءَ کي آسرا دلاسا ڏيئي، محلات ڏانهن گهرايو ۽ اتي هن سان انتهائي ظالمانه سلوڪ ڪيو، پر بيداسري مري نه ٿي سگهي،

ڇاڪاڻ ته سندس روح منجهس ڪونه هو. آخرڪار، هوءَ وڌيڪ عذاب برداشت نه ڪري سگهي ۽ راڻيءَ کي ٻڌايائين، ته ”جيڪڏهن تون مون کي مارڻ چاهين ٿي، ته تو کي اها صندوق آڻڻي پونديءَ، جا منهنجي پيءُ جي باغ واري حوض اندر رکيل آهي.“ صندوق آندي ۽ کولي ويئي ته منجهس پاڻيءَ اندر سوني مڇي موجود هئي. ڇوڪريءَ چيو، ”منهنجو روح انهيءَ مڇيءَ اندر آهي. صبح جو توکي انهيءَ مڇيءَ کي پاڻيءَ کان ٻاهر ڪڍڻو ۽ شام جو پاڻيءَ ۾ واپس رکڻو پوندو. مڇيءَ کي هٿي، هٿي نه ڇڏجانءِ، پر ڪيس پنهنجيءَ ڳچيءَ جي ڇوڏاري ٻڌي ڇڏجانءِ. جيڪڏهن تون ائين ڪندينءَ ته آءٌ جلدي مري ويندس.“ چنانچه، راڻيءَ مڇيءَ کي صندوق کان ٻاهر ڪڍيو ۽ کيس پنهنجيءَ ڳچيءَ ۾ ٻڌو؛ ۽ جئين ئي هن ائين ڪيو، تئين ئي بيداسري بيهوش ٿي ڪري پيئي. پر شام جو جڏهن مڇيءَ کي واپس پاڻيءَ ۾ وڌو ويو، تڏهن بيداسري وري هوش ۾ آئي. راڻيءَ اها ڳالهه محسوس ڪري، ته ڇوڪري سندس قبضي هئي، کيس پنهنجي گود واري پيءُ ماءُ ڏانهن واپس موڪلي ڇڏيو. پنهنجيءَ ڌيءَ کي زياده ظلم و ستم کان بچائڻ لاءِ، سندس والدين کيس شهر کان ٻاهر موڪلڻ جو فيصلو ڪيو. چنانچه، انهن ڪنهن ويران ۽ دور دراز علائقي ۾ هڪ گهر تعمير ڪرايو ۽ بيداسريءَ کي اوڏانهن آندو. اتي هوءَ اڪيلي زندگي گذارڻ لڳي ۽ انهن تبديلين مان لنگهندي رهي، جيڪي انهيءَ مڇيءَ جي حالت جي قير گهير سان مشابهت رکنديون هيون، جنهن ۾ سندس روح رکيل هو. سڄو ڏينهن، جيستائين مڇي پاڻيءَ کان ٻاهر رهندي هئي، تيستائين هوءَ بيهوش رهندي هئي؛ پر شام جو

جڏهن مڇيءَ کي واپس پاڻيءَ اندر وڌو ويندو هو، تڏهن هوءَ وري هوش ۾ ايندي هئي. هڪ ڏينهن بادشاه شڪار تي ويل هو ۽ وات تي انهيءَ گهر ڏانهن آيندي، جنهن ۾ بيداسري بيهوش پيئي هئي، سندس خوبصورتي ڏسي حيران ٿي ويو. هن کيس بيدار ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي، پر سڀ بيسود. ٻئي ڏينهن شام ڌاري هو وري وٽس آيو، پر هن کي وري بيهوش ڏٺائين. بهرحال، جڏهن رات پيئي ۽ هوءَ هوش ۾ آئي، تڏهن هن بادشاه کي پنهنجو سچو راز ٻڌايو. چنانچه، بادشاه محلات ڏانهن واپس وريو ۽ راڻيءَ کان مڇي ورتي، ان کي پاڻيءَ ۾ وڌو. بيداسري هڪدم خوش و خرم ٿي ويئي ۽ بادشاه کيس پنهنجي راڻي بڻايو.

خارجه روح جي هڪ ٻي ڳالهه نياس نالي ملي ٿي، جو سماترا جي مغرب طرف هڪ ٻيٽ آهي. ڪنهن زماني ۾ هڪ سردار کي سندس دشمنن ڪٽي گرفتار ڪيو، جي کيس مارڻ جي پٺيان پيا، پر آهي ناڪامياب ٿيا. هن کي پاڻي نه ٻوڙي سگهيو، باهه نه ٿي ساڙي سگهي ۽ فولاد نه ٿي چيري سگهيو. آخرڪار، سندس زال هن جو راز فاش ڪيو. سندس مٿي تي هڪ وار هو، جو اهڙو سخت هو، جهڙي تار؛ ۽ انهيءَ تار سان سندس زندگي وابسته هئي. چنانچه، اهو وار پٽيو ويو ۽ انهيءَ سان گڏ ئي سندس روح پرواز ڪري ويو.

جنوبي نائجيريا مان مغربي آفريڪا جي هڪ ڳالهه ۾ ٻڌايو ويو آهي ته ڪيئن نه هڪ بادشاه پنهنجو روح ناسي رنگ جي ننڍڙي پکيءَ ۾ وڌو، جو سندس محلات جي قريب هڪ اوچي وڻ جي چوٽيءَ تي ويٺو هوندو هو. بادشاه جي زندگي انهيءَ پکيءَ سان ايتريقدر وابسته هئي، جو جيڪو به پکيءَ کي ماري ها، سو

ساڳئي وقت بادشاه کي ٻه ماري‌وجهي ها ۽ سندس بادشاهيءَ جو وارث ٿئي ها. اهو راز راڻيءَ پنهنجي عاشق اڳيان ظاهر ڪيو، جنهن ٻڪيءَ کي تير هڻي ماري ڇڏيو ۽ خالي ٿيل تخت تي پاڻ چڙهي ويٺو. ڏکڻ آفريڪا جي بارونگا قبيلي طرفان هڪ ڳالهه ٻڌائي ويئي آهي، جنهن ۾ بيان ڪيو ويو آهي ته ڪيئن نه هڪ سچي خاندان جا ساهه هڪ ٻني ٻليءَ اندر رکيل هئا. جڏهن خاندان جي هڪ ڇوڪريءَ، جنهن جو نالو ٿٺيشان هو، شادي ڪئي، تڏهن هن پنهنجي والدين کي درخواست ڪئي ته اهي کيس انهيءَ قيمتي ٻليءَ کي پاڻ سان گڏ سندس نئين گهر ڏانهن کڻي وڃڻ جي اجازت ڏين، پر انهن هيئن چئي، انڪار ڪيو ته ”توکي معلوم آهي ته اسانجي زندگيءَ ان سان وابسته آهي“ ۽ انهن کيس ان جي بجاءِ هڪ هرڻ، پر هڪ هاٿي به ڏيڻ لاءِ پيشڪش ڪئي. پر ڇوڪريءَ کي ٻليءَ کان سواءِ ٻيءَ ڪنهن به شئي مطمئن نه پئي ڪيو. چنانچه، آخرڪار، اها ٻليءَ کي پاڻ سان گڏ کڻي ويئي ۽ کيس هڪ اهڙيءَ جاءِ تي وچي بند ڪيو، جتي ان کي ڪوبه ڪوبه ڏسي نه ٿي سگهيو؛ خود سندس مڙس کي به ان جي ڪابه خبر ڪانه هئي. هڪ ڏينهن، جڏهن هوءَ ٻنيءَ ۾ ڪم ڪرڻ ويئي، تڏهن ٻلي پنهنجي پوشيده جاءِ سان ٻچي ٻاهر نڪتي ۽ سڌي جهوپڙيءَ ۾ ويئي، جتي هن ڇوڪريءَ جي مڙس جي جنگ وار و ساز و سامان پنهنجي بدن تي کڻي وڌو ۽ ڳائڻ ۽ نچڻ شروع ڪيو. ڪن ٻارن، جن جو ڌيان ٻليءَ جي آواز سبب ان جي طرف ڇڪجي ويو، ٻليءَ کي اهيءَ شرارتون ۽ حرڪتون ڪندو ڏٺو ۽ انهن جڏهن انهيءَ ڳالهه تي حيرت جو اظهار ڪيو، تڏهن هن اڃا به زياده حرڪتون ڪيون ۽ ان کان علاوهه هن سندن

بيعزتي پئي ڪئي. چنانچہ، اهي پار سندس مالڪ ڏانهن ويا ۽ ڪيس چيائون، ”تنهنجي گهر اندر ڪوئي نچي رهيو آهي ۽ هن اسان جي بيعزتي ڪئي آهي“. ”بڪواس بند ڪريو“، هن کين چيو، ”آءٌ اوهان جي انهن ڪوڙن جو هينئر ئو خاتمو ڪريان“. چنانچہ، هو اوڏانهن ويو ۽ دروازي پٺيان لڪي، اندر ليئو پاتائين، تہ ڏٺائين تہ برابر هڪ ٻلي اندر نچي ۽ راڳ ڳائي رهي هئي. هن هڪدم کيس تير هنيو ۽ هوءَ اتي ئي مري ويئي. ساڳئي وقت سندس زال، جا ٻنيءَ ۾ ڪم ڪري رهي هئي، اتي جو اتي مري ويئي. ڇوڪريءَ چيو تہ ”مون کي ڪو گهر ۾ ماري ويو آهي“. پر هن ۾ ايتري طاقت اڃا بہ باقي هئي، پر هن پنهنجي مڙس کي چيو تہ هو ان سان گڏجي سندس والدين جي گهر هلي ۽ مئل ٻليءَ کي تڏي ۾ ويڙهي، ساڻ کڻي هلي. ڇوڪريءَ جا سڀ مائٽ ستاڇي جمع ٿيا ۽ ڇوڪريءَ کي ٻليءَ کي پاڻ سان گڏ مڙس جي ڳوٺ کڻي وڃڻ تي ضد ڪرڻ لاءِ تمام سخت تڙيون چاڙهيون. جيئن ئي تڏي کي کوليو ويو ۽ انهن مئل ٻلي ڏٺي، تيئن ئي اهي سڀ هڪ ٻئي پٺيان مرندا، هيٺ ڪرندا ويا. اهڙيءَ طرح ”ٻليءَ جي قوم“ تباه ٿي ويئي، ۽ مغموم مڙس ان کان پوءِ هڪ ڇڙيءَ سان ڳوٺ جو دروازو بند ڪيو ۽ پنهنجي ڳوٺ واپس وريو، جتي هن پنهنجن دوستن کي ٻڌايو تہ ڪيئن نہ هن ٻليءَ کي ماريو، سڄي ڪٽنب کي ماري وڌو هو، ڇاڪاڻ تہ سندن زندگين جو دارومدار ٻليءَ جي زندگيءَ تي هو.

ساڳئي قسم جا نظريا اسان کي انهن قصن ۽ ڪهاڻين ۾ بہ نظر اچن ٿا، جي اتر-آمريڪا جا هندستاني ٻڌائيندا آهن. چنانچہ، لاوا جو قبيلي وارا هڪ اهڙيءَ ڏند ڪٿائي هستيءَ جي ڳالهہ

ڪندا آهن، جنهن کي ”آها دوشيزه، جيڪا رڇ ٿيندي آهي“، ڪوٺيندا آهن، جنهن هڪ ميداني ٻگهڙ وٽان پاڻ کي رڇ جي صورت ۾ تبديل ڪرڻ جو شڪست هنر سکيو هو. هوءَ هڪ زبردست جنگي جوڌو هئي ۽ ناقابل هئي؛ چاڪاڻ ته جڏهن هوءَ جنگ تي ويندي هئي، تڏهن هوءَ پنهنجا اهم عضوا ڪڍي، لڪائي ويندي هئي، ته جيئن ڪيس ڪوبه ماري نه سگهي؛ ۽ جڏهن جنگ ختم ٿيندي هئي، تڏهن هوءَ پنهنجا عضوا وري سندن اصلوڪين جاين تي واپس وجهندي هئي. برٽش ڪولمبيا جي ڪواڪيوٽل قبيلي جا هندستاني هڪ ديوٽيءَ جي ڳالهه ڪندا آهن، جنهن کي ڪوبه قتل ڪونه ڪري سگهندو هو، چاڪاڻ ته سندس زندگي ”هيملاڪ“ جي هڪ شاخ ۾ هوندي هئي. هڪ دفعي، هڪ دلير ڇوڪرو کيس جهنگ ۾ مليو، جنهن پٿر سان سندس مغز ڦاڙيو، ان جي ميڄالي کي ٽيڙي پکيڙي ڇڏيو، سندس هڏ ګڏ ڀڳا ۽ کين پاڻيءَ ۾ ڪٽي اڇلايو. پوءِ اهو خيال ڪندي، ته هن ديوٽيءَ کي ختم ڪري ڇڏيو هو، هو سندس گهر ڏانهن روانو ٿيو. اتي هن هڪ عورت کي زمين سان ڪتل ڏٺو، جنهن کيس خبردار ڪندي، هيئن چيو، ته ”هيتر زياده دير هت نه ترسجانءِ. مون کي معلوم آهي ته تو ديوٽيءَ کي قتل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. اهو چوٿون دفعو آهي، جو ڪنهن نه ڪنهن کيس قتل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. هوءَ ڪڏهن به نه ٿي مري؛ هوءَ ذري گهٽ وري جيئري ٿي پيئي. هوءَ ڏس، سامهون ”هيملاڪ“ جي جيڪا ڍڪيل شاخ ڏسين ٿو، تنهن ۾ سندس زندگي پوشيده رکيل آهي. اوڏانهن وڃ ۽ جيئن ئي کيس اندر داخل ٿيندو ڏسين، تيئن ئي هڪدم سندس زندگيءَ کي

تير هڻ. بس، پوءِ ھوءَ سرندي“ انهيءَ عورت مشڪل ئي ڳالهائڻ بند ڪيو هو، ته پڪ ئي پڪ اها ديوٽي گيت ڳائيندي اندر آئي. پر ڇوڪريءَ سندس زندگيءَ ڪي تير هنيو ۽ هوءَ انهيءَ دم مري ويئي ۽ ڌڙام سان زمين تي وڃي ڪري.

باب سترهون

خارجہ روح لوڪ - رسمن ۾

١- بي جان شين ۾ خارجہ روح: چنانچہ هيءَ نظريو، تہ روح کي جسم کان ٻاهر ٿوري يا گهڻي وقت لاءِ حفاظت واريءَ ڪنهن جاءِ، وارن ۾، بطور امانت رکي سگهجي ٿو، گهڻين قومن جي مقبول عام آکاڻين ۽ قصن ۾ موجود ٿو ملي. هاڻي، اسان کي باقي هيءَ ڳالهہ ثابت ڪرڻي آهي تہ اهو نظريو قصي کي سينگارڻ جي ارادي سان ايجاد ڪيل ڪو دماغي اختراع ناهي، پر اهو قديم النسل مذهب جو هڪ حقيقي رڪن آهي، جنهن ان سان مشابهت رکندڙ رسم و رواج جي مجموعي کي وجود ۾ آندو آهي.

اسان ڏٺو آهي تہ آکاڻين ۾ هيرو جنگ جي تياريءَ ڪرڻ لاءِ، ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي روح کي پنهنجي بدن کان عليحده ڪندو آهي، تہ جيئن سندس جسم جنگ اندر ناقابل شڪست ۽ لافاني ٿي پوي. ساڳي ئي ارادي سان، هڪ وحشي حقيقي يا محض خيالي خطرن جي مختلف موقعن تي پنهنجي روح کي پنهنجي جسم کان جدا ڪري ٿو. چنانچہ، سيليبس ۾ مناهسا جي ماڻهن ۾، جڏهن ڪو ڪٽنب ڪنهن نئينءَ جاءِ ڏانهن منتقل ٿيندو آهي، تڏهن سندس پادري گهر جي سڀني ڀاتين جي روحن کي هڪ ٿيلهيءَ اندر جمع ڪندو آهي ۽ بعد ۾ انهن کي

سندن مختلف مالڪن کي واپس ڏيندو آهي. چاڪاڻ تہ نئينءَ جاءِ اندر داخل ٿيڻ واريءَ گھڙيءَ کي ڪنهن فوق الفطري خطري سان پريل سمجھيو ويندو آهي. ڏکڻ سيليبس ۾، جڏهن ڪا عورت بستري داخل ٿيندي آهي، تڏهن جيڪو ماڻهو طبيب يا دائيءَ کي سان وٺي ايندو آهي، سو هميشه واهولي وغيره جهڙو ڪونہ ڪو لوهہ جو هٿيار پاڻ سان گڏ کڻي گھمندو آهي، جنهن کي هو طبيب جي سپرد ڪندو آهي. طبيب کي اها شيءِ تيستائين پنهنجي گھر اندر رکڻي آهي، جيستائين مريضہ جي ناچاڪائيءَ جو ميعاد ختم ٿئي، جنهن کان پوءِ هو اهو اوزار واپس ڪندو آهي، جنهن لاءِ کيس پيسن جو هڪ مقرر تعداد انهيءَ ڪم ڪرڻ جي عوض ملندو آهي. واهولو، يا ٻي جيڪا بہ شيءِ هوندي آهي، عورت جي روح جي نمائندگي ڪري ٿي، جنهن لاءِ انهيءَ نازڪ موقعي تي سندس جسم اندر رهڻ کان ٻاهر هئڻ کي بهتر سمجھيو ويندو آهي. چنانچہ، طبيب کي انهيءَ شيءِ جي تمام گھڻي خبرداري ڪرڻي پوندي آهي، چاڪاڻ تہ جيڪڏهن اها شيءِ غائب ٿيندي، تہ عورت جو روح بہ، سندن اعتقاد مطابق، يقيناً گم ٿي ويندو.

جنوب مشرقي بورنيو جي هڪ ضلعي، پنوئيهہ ۾ آباد ڊياڪ قبيلي وارن ۾ جڏهن ڪو ٻار ڄمندو آهي، تڏهن "حڪيم" کي گھرايو ويندو آهي، جو انهيءَ معصوم جي روح کي ناريل جي اڌ کوپي اندر داخل ٿيڻ لاءِ آماده ڪندو آهي، جنهن کي هو بعد ۾ ڪپڙي سان ڍڪيندو آهي ۽ هڪ وڏي چورس ٿالهہ يا ٻاٽ ۾ رکندو آهي، جا رسيءَ ذريعي ڇت سان لٽڪيل هوندي آهي. انهيءَ رسم کي هو هڪ سال تائين نئين چنڊ جي هر پهرينءَ رات تي نئين سر ادا ڪندو آهي. انهيءَ رسم جي

مقصد ڪي انهيءَ مصنف واضح ڪونہ ڪيو آهي، جنهن ان جو بيان ڪيو آهي، پر اسين هيءَ اندازو ڪري سگهون ٿا تہ ان جو مقصد ٻار جي روح کي سندس ڪمزور ۽ ننڍي جسم کان ٻاهر ڪڍي، ڪنهن زياده سلامتيءَ واريءَ جاءِ تي رکڻ جو آهي. انهيءَ اندازي جي تصديق، ساڳيءَ نوعيت جي هڪ اهڙيءَ رسم سان ٿئي ٿي، جا هندستاني پيڻن جي مجموعي ۾ ٻئي ڪنهن هنڌ ادا ٿئي ٿي ۽ ان لاءِ جيڪا سمجهاڻي پيش ڪئي ويندي آهي، سا اسان جي مٿئين اندازي سان بلڪل ٺهڪي اچي ٿي. "ڪيي" نالي پيڻن جي ميڙ ۾، جڏهن ڪنهن گهر اندر ڪو تازو ڄاول ٻار هوندو آهي، تڏهن ناريل جو هڪ خالي ڪوپو، جنهن کي ٻہ اڌ ڪري، دوباره ڳنڍيو ويو هوندو آهي، ڪنهن ڏاڏي يا پرڏاڏي جي هڪ ٻيءَ ڍنگي ڪاٺيءَ جي مجسمي پرسان ڪڏهن ڪڏهن لٽڪندو نظر ايندو آهي. معصوم ٻار جي روح کي عارضي طرح ناريل جي انهيءَ ڪوپي اندر محفوظ رکيل سمجهيو ويندو آهي، تہ جيئن اهو بدروحن جي حملن کان محفوظ رهي؛ پر جڏهن ٻار زياده وڏو ۽ زياده طاقتور ٿيندو، تڏهن اهو روح پنهنجي جسم اندر مستقل سڪونت اختيار ڪندو. ساڳيءَ طرح، الاسڪا جي ايسڪيمو قبائل ۾، جڏهن ڪو ٻار بيمار ٿيندو آهي، تڏهن سندن "حڪيم" ڪڏهن ڪڏهن سندس روح کي ان جي جسم سان ڇڪي ٻاهر ڪڍندو آهي ۽ ان کي حفاظت سان رکڻ خاطر هڪ تعويذ اندر بند ڪندو آهي، جنهن کي اهو مزيد سلامتيءَ لاءِ خود پنهنجيءَ دوائن واريءَ ٿيلهيءَ ۾ رکندو آهي. هيءَ ڳالهہ ممڪن معلوم ٿئي ٿي تہ اهڙن تعويذن کي هڪ طرح سان روحن جون ٿيلهيون سمجهيو ويندو آهي- آهي

تجوڙيون، جن ۾ متعلق ماڻهن جي روحن کي زياده سلامتيءَ لاءِ رکيو ويندو آهي- برٽش اولهه آفريڪا جي ويسٽ شاير ضلعي ۾ سئنگانجي قبيلي جي هڪ پوڙهي عورت پنهنجي گلي ۾ عاج جو هڪ اهڙو زيور پائيندي هئي، جو اندران پورو ۽ اٽڪل ٽي انچ ڊگهو هو، اُن کي اها پنهنجي زندگي يا پنهنجو روح سڏيندي هئي. بلڪل قدرتي طرح هوءَ ان کان جدا ٿيڻ نه چاهيندي هئي، هڪ آباد گار اهو زيور کانئس خريد ڪرڻ چاهيو، پر سندس سڀ ڪوششون بيسود ثابت ٿيون. جڏهن مسٽر جيمس مئڪڊونالڊ هڪ ڏينهن هلوبي قبيلي جي هڪ سردار وٽ ملاقات لاءِ انتظار ڪري رهيو هو ۽ انهيءَ وڏي ماڻهوءَ جي اچڻ لاءِ ترسيل هو، جو پنهنجي سينگار ۾ مصروف هو، تڏهن هڪ مقامي باشندي هڪ شاندار ڍڳي جي سنگن جي جوڙي ڏانهن آشارو ڪندي چيو ته "نئيم جو روح هنن سنگن ۾ آهي." اهي سڱ هڪ اهڙي جانور جا هئا، جنهن کي قربان ڪيو ويو هو ۽ سندن سنگن کي مقدس سمجهيو ويندو هو. هڪ جادوگر انهن سنگن کي پنهنجي گهر ۽ ان جي مڪينن کي طوفانن کان محفوظ رهڻ لاءِ ڇت سان ٻڌي ڇڏيو هو- "اهو نظريو" مسٽر مئڪڊونالڊ وڌيڪ چوي ٿو، "ڏکڻ آفريڪي فڪر لاءِ ڪنهن به صورت ۾ ناآشنا نه آهي. انهيءَ ملڪ ۾ ماڻهوءَ جو روح سندس گهر واريءَ ڇت ۾، ڪنهن وڻ ۾، پاڻيءَ جي ڪنهن چشمي پرسان يا ڪنهن جبل جي واريءَ ڪُبنڊيءَ تي سقيم ٿي سگهي ٿو." نيو برٽن جي غازيلي اپسمنڊ جي باشندن ۾ هڪ پر اسرار سوسائٽي آهي، جنهن کي انگنيئيٽ يا انگيئيٽ جي نالي سان سڏيو ويندو آهي. هر هڪ ماڻهوءَ کي داخلا وقت، ماڻهوءَ

يا جانور جي صورت جو هڪ پٽر ملندو آهي، جنهن کان پوءِ سندس روح کي هڪ نموني سان انهيءَ پٽر سان وابسته ٿيل سمجهيو ويندو آهي. جيڪڏهن اهو پٽر ٽٽي پوندو آهي ته هو ان کي پنهنجي لاءِ بدشگون سمجهندو آهي؛ آهي ساڻهو چوندا آهن ته پٽر کي ڳجگوڙ ڏڪ هنيو آهي ۽ جيڪو به ان جو مالڪ ٿيندو، سو جلد مرندو. جيڪڏهن، ان جي باوجود، ڪو ماڻهو پنهنجي "روح-پٽر" جي ٽٽڻ بعد به زنده رهندو آهي، ته اهي چوندا آهن ته اهو سچو "روح-پٽر" ڪونه هو، جنهنڪري ڪيس هڪ ٻيو پٽر ڏنو ويندو آهي. شهنشاه روسانس ليڪاپينس کي هڪ دفعي ڪنهن منجم اطلاع ڏنو ته بلگاريه جي شهزادي، سائميان، جي زندگي قسطنطنين ۾ هڪ ٿنڀ سان وابسته آهي ۽ جيڪڏهن انهيءَ ٿنڀ جي چوٽيءَ واري حصي کي اُتان هٽايو ويندو، ته سائيمان هڪدم مري ويندو. شهنشاه انهيءَ اشاري تي عمل ڪندي، ستون جي چوٽي هٽائي ڇڏي ۽ انهيءَ ساڳيءَ ساعت ۾، جيئن شهنشاه کي جاچ ڪرڻ تي معلوم ٿيو، سائيمان دل جي بيماريءَ وگهي بلگاريا ۾ مري ويو.

وري، اسان ڏنو آهي ته لوڪ-ڪٿائن ۾ ماڻهوءَ جي روح يا طاقت کي ڪڏهن ڪڏهن سندس وارن سان وابسته ٿيل ڏيکاريو ويندو آهي ۽ ان ڪري، عام اعتقاد آهي ته جڏهن ڪنهن ماڻهوءَ جا وار وڍيا ويندا، تڏهن هو مري ويندو يا ڪمزور ٿيڻ لڳندو. چنانچه، انمبائنا جا ماڻهو سمجهندا هئا ته سندن طاقت انهن جي وارن ۾ هئي ۽ جيڪڏهن انهن کي وڍيو ويندو، ته سندن طاقت کين جواب ڏيئي ويندي. انهيءَ ٻيٽ جي هڪ ڊچ عدالت ۾ هڪ ڏوهاريءَ، جنهن کي عذاب پئي ڏنو ويو، پنهنجي ڏوهه تسليم

ڪرڻ کان ضد ڪري رهيو هو، تانجو جڏهن سندس ٻار وڍيا ويا، تڏهن هن پنهنجي ڏوهه جو هڪدم اقرار ڪيو. هڪ ماڻهوءَ، جنهن تي قتل جو مقدمو هلايو ويو، بغير ڪنهن اک ڇنڀ جي، پنهنجن عذاب ڏيندڙن جي اذيت کي برداشت ڪندو رهيو، تانجو هڪ ڏينهن هن هڪ جراح کي هٿ ۾ ڪينچي کڻي بيٺل ڏٺو. دريافت ڪرڻ تي ته اها ڪئنچي ڇا لاءِ هئي، جڏهن کيس ٻڌايو ويو ته اها سندس وارن وڍڻ لاءِ هئي، تڏهن هن انهن کي عرض ڪيو ته اهي ائين نه ڪن ۽ کيس انهيءَ سزا کان بچايو وڃي. ان کان پوءِ، هن پنهنجي ڏوهه جو اقرار ڪيو. ان کان پوءِ هلايل مقدمن ۾، جڏهن به ٻيو ڪو عذاب ڪنهن قيديءَ کان ڏوهه جو اقرار ڪرائڻ ۾ ناڪامياب ثابت ٿيو، تڏهن ڏچ اختياريءَ وارن ڏوهاريءَ جي وارن وڍڻ جو هڪ معمول بڻائي ڇڏيو.

هتي، يورپ ۾ هيءُ خيال ڪيو ويندو هو ته ڏائڻين ۽ جادوگرن جون نقصانڪار طاقتون سندن وارن ۾ رهنديون هيون ۽ ان ڪري ڪابه شيءِ انهن شرارتين تي تيسين ڪوبه اثر نه ڪري سگهندي، جيسين انهن جي مٿي تي وار هوندا. چنانچه، فرانس ۾ اهو رواج هوندو هو، ته جن ماڻهن تي جادوءَ جي تهمت مڙهي ويندي هئي، تن کي عذاب پهچائيندڙ جلاد جي سپرد ڪرڻ کان اڳ، سندن سڄي بدن جا وار وڍيا ويندا هئا. ملائيس نالي هڪ شخص ٽولائوس شهر ۾ ڪن اهڙن ماڻهن جي عذاب کائڻ جو نظارو پنهنجين اکين سان ڏٺو هو، جن وٽان سندن ڏوهه جو اقرار وٺڻ تيسين ناممڪن ثابت ٿيو هو، جيسين انهن کي سڄو اگهاڙو ڪري، سندن سڄي بدن جا وار نه وڍيا ويا، جنهن کان پوءِ انهن سندن خلاف مڙهيل سيني الزامن جو

فوراً اقرار ڪيو. هڪ عورت کي پڻ، جا ظاهري طور نيڪ زندگي گذاريندي هئي، جادوگريائيءَ هئڻ جي الزام هيٺ اهڙي قسم جو عذاب ڏنو ويو، جنهن کي هوءَ ناقابل اعتبار استقلال سان برداشت ڪندي رهي، تانجو هن پنهنجي سڄي جسم جي وارن ڪوڙجڻ سبب، مجبور ٿي پنهنجو ڏوهه قبول ڪيو. ڏائڻين ۽ جادوگرن جي اعمالن جو مشهور تحقيقات ڪندڙ، اسپرينگر، مشڪوڪ ڏائڻ يا جادوگر جي فقط مٿي ڪوڙائڻ سان ئي مطمئن ٿي ويندو هو؛ پر سندس رفيق ڪار، ڪيومانس، جو نندين ڳالهين تي وڌيڪ ڌيان ڏيندو هو، تنهن سٽيتاليهن عورتن کي باهه جي شعلن جي سپرد ڪرڻ کان اڳ، انهن جي سڄي بدن جا وار وڍائي ڇڏيا. هن کي انهيءَ سخت تفتيش ڪرڻ لاءِ اعليٰ اختياري مليل هئي، جئين ته شيطان بذاتِ خود اتر بروڪ ديول جي منبر تان ويهي، پنهنجن متعدد خدمتگارن کي هيءَ تسلي ڏيندو هو، ته تيستائين مٿن ڪابه آفت نازل نه ٿيندي، ”جيستائين سندن وار انهن جي مٿي تي هوندا ۽ ان ڪري اهي پنهنجين اکين مان هڪ لڙڪ به وهڻ نه ڏين.“ ساڳيءَ طرح، هندستان جي بستار نالي هڪ صوبي ۾، ”جيڪڏهن ڪنهن به ماڻهوءَ تي جادوگر هئڻ جو الزام عائد ڪيو ويندو آهي، ته کيس هجوم طرفان خوب مار ڏني ويندي آهي ۽ سندس وار ڪوڙيا ويندا آهن، ڇاڪاڻ ته سندس وارن ۾ ان جي شرانگيزيءَ جي مکيه طاقت موجود سمجهي ويندي آهي، ان جي منهن مان سندس اڳيان ڏند ڀوڙيا ويندا آهن ته جئين، ماڻهن جي چوڻ مطابق، کيس جادوءَ جي منترن آلاپڻ کان باز رکيو وڃي ...... جن عورتن تي جادوگريائيءَ هئڻ جو شبهو هوندو آهي، تنهن کي به ساڳيءَ

آزمائش سان لنگهڻو پوندو آهي، جيڪڏهن سندن ڏوهه ثابت ٿيندو آهي، ته کين ساڳي سزا ڏني ويندي آهي ۽ سندن وارن کي ڪوڙڻ کان پوءِ، ڪنهن عام رستي تي وڻ سان ٻڌو ويندو آهي.“ ساڳيءَ طرح، هندستان جي ڀيلن ۾، جڏهن به ڪنهن عورت تي جادوگريائيءَ هئڻ جو ڏوهه ثابت ڪيو ويو ۽ جڏهن ان کي وڻ سان اونڌو ڪري لٽڪائڻ، ۽ سندس اکين ۾ ڪارن مرچن وجهڻ جهڙن مختلف نمونن سان ساڻس تعديون ڪيون ويئون، ۽ انهن جي باوجود، هن ڏوهه جو اقرار نه ڪيو، تڏهن سندس وارن سان هڪ زلف وڍي زمين ۾ دفن ڪئي ويئي، ” ته ائين معلوم ٿيو ته چڻ سندس، ۽ سندس سابق شرارتي قوتن جي درميان ڪا آخرين ڪڙي ٽٽي پيئي.“ ساڳئي طريقي سان، ميڪسيڪو جي ائزٽيڪ قوم وارن ڳاڙهن هندستانين ۾، جڏهن ڏائڻين ۽ جادوگرن کي ڪڏا ڪرتوت ڪيا هوندا هئا، ۽ سندن قابل نفرين زندگيءَ جي خاتمي آڻڻ جو وقت اچي ويندو هو، تڏهن ڪونه ڪو کين پڪڙي، سندن مٿن جي چوٽين وٽان وار وڍي ڇڏيندو هو، جنهن ڪري سندن جادوءَ جون سڀ طاقتون سلب ٿي ويندي يون هيون ۽ اهوئي وقت هوندو هو، جڏهن عام ساٿهوسوٽ جي ذريعي سان سندن بد ڪردار زندگين جو خاتمو آڻي ڇڏيندا هئا.“

٢- **پونئن ۾ خارجي روح:** ان کان سواءِ، هيءُ به ثابت ڪيو ويو آهي ته لوڪ-ڪٿائن ۾ ماڻهوءَ جي زندگيءَ کي ڪڏهن ڪڏهن پوني جي زندگيءَ سان ايتري قدر وابسته ڏيکاريو ويو آهي، جو پوني جو ڪومائجڻ نهيءَ ماڻهوءَ جي موت کان هڪدم اڳي يا هڪدم پوءِ واقع ٿيندڙ ڏيکاريو ويندو آهي. اولهه آفريڪا ۾، گئبون جي آس پاس، ”م، بينگا“ قبيلي جي حبشين ۾،

جڏهن ساڳئي ڏينهن تي ٻه ٻار ڄمندا آهن، تڏهن ماڻهو هڪ ئي قسم جا ٻه وڻ پوکيندا آهن ۽ انهن جي چوڌاري نچندا آهن. ٻنهي ٻارن مان هر هڪ جي زندگي ٻنهي وڻن مان هڪ سان وابسته سمجهي ويندي آهي؛ ۽ جيڪڏهن ڪو وڻ سڙي ٿو يا ڪري ٿو، ته اهي ماڻهو سمجهن ٿا ته واسطيدار ٻار عنقريب مرندو. ڪئميرون پيٽن ۾ به، ماڻهوءَ جي زندگي هم آهنگ نموني ۾ وڻ سان وابسته سمجهي ويندي آهي. ڪالابار جي اولڊ ٽائون جو سردار پنهنجي روح کي پاڻيءَ جي چشمي پرسان هڪ مقدس هڙيءَ ۾ رکندو هو. جڏهن ڪن يورپي باشندن مذاق يا لاعلميءَ سبب هڙيءَ جو ڪجهه حصو وڍي ڇڏيو، تڏهن روح ڏاڍو غضبناڪ ٿيو ۽ وقت جي بادشاه جي حڪم مطابق، سردار اهڙي بدفعل ڪندڙن کي برن نتيجن جي ڌمڪي ڏني.

پاپوئن لوڪن جا ڪي ماڻهو نئين ڄاول ٻار جي زندگيءَ کي هم آهنگيءَ جي اصول مطابق، وڻ جي ٿڙ جي ٻاهرين چوڏي ۾ هڪ پٿري داخل ڪري، انهيءَ وڻ سان وابسته ڪندا آهن. انهيءَ طرح آئين سمجهيو ويندو آهي ته ڪين اهڙي ٻار جي زندگيءَ مٿان مڪمل اختيار حاصل ٿئي ٿو؛ جيڪڏهن انهيءَ وڻ کي وڍيو ويندو، ته ٻار مري ويندو. مائوري قبيلي وارا ويم ٿيڻ کان پوءِ ٻار جي ناڙي کي ڪنهن مقدس جاءِ تي دفن ڪندا آهن ۽ ان جي مٿان هڪ ننڍو ٻوٽو پوکي ڇڏيندا هئا. جيئن وڻ وڌندو ويندو هو، تيئن آن کي "ٽاتوهو اورانگا"، يعني ٻار لاءِ وڌيءَ زندگيءَ جي علامت سمجهيو ويندو هو؛ جيڪڏهن اهو سائو رهندو، ته ٻار آسودو ٿيندو؛ جيڪڏهن اهو ٻوٽو يا وڻ ڪومائجي، سڙي ويندو هو، ته ان مان ٻار جا والدين پنهنجي

اولاد لاءِ تمام برو شگون ڪيندا هئا. فيجي ٻيٽن جي ڪن حصن ۾، نر ٻار جي ناڙي کي ناريل يا ”بريڊ فروٽ“ وڻ جي شاخ سان گڏ پوکيو ويندو آهي ۽ ٻار جي زندگيءَ کي وڻ جي حياتيءَ سان تمام قريبي طور ڳنڍيل سمجهيو ويندو آهي. ڊچ بورنيو جي لنڊاڪ ۽ تاجان ضلعن ۾ رهندڙ ڊياڪ قوم جي ماڻهن ۾، هر ٻار لاءِ ميوي جي هڪ وڻ پوکڻ جو رواج آهي ۽ انهن کان پوءِ عام اعتقاد مطابق، ٻار جي تقدير کي وڻ جي قسمت سان وابسته سمجهيو ويندو آهي. جيڪڏهن اهو وڻ تيزيءَ سان مٿي چڙهي ٿو، ته پوءِ ٻار لاءِ چڱائي آهي؛ پر جيڪڏهن اهو وڻ چاهڙو يا ڏنگو ڦڏو نڪري ٿو، ته پوءِ ان جي انساني نعم‌البدل لاءِ به بدبختيءَ کان سواءِ ٻي ڪابه توقع نه ٿي رکي سگهجي.

چيو وڃي ٿو ته رشيا، جرمنيءَ، انگلنڊ، فرانس ۽ اٽليءَ ۾ اڃا به ڪي اهڙا خاندان آباد آهن، جي ٻار جي ڄمڻ وقت هڪ نئين وڻ پوکڻ جا عادي آهن. ڪين هيءَ اميد هوندي آهي ته اهو وڻ ٻار سان گڏ و گڏ وڌندو ويندو، جنهن ڪري انهيءَ وڻ کي ڏاڍيءَ خبرداريءَ سان تاتيو ويندو آهي. اها رسم سئزرلئنڊ جي آرگائو ضلعي ۾، اڃا تائين عام جام آهي؛ ڇوڪري لاءِ صوفن جو هڪ وڻ ۽ ڇوڪريءَ لاءِ ناسپاتيءَ جو هڪ وڻ پوکيو ويندو آهي ۽ ماڻهو سمجهندا آهن ته اهو ٻار وڻ سان گڏو گڏ سکي ۽ آسودو يا تباه ۽ برباد ٿيندو. ميڪلينبرگ ۾ ڄايل ٻار جي اور کي هڪ ننڍي وڻ جي پاڙ وٽ اڇلايو ويندو آهي ۽ پوءِ ٻار کي وڻ سان گڏ وڌندڙ سمجهيو ويندو آهي. ڊلهائوسي قلعي جي قريب، جو ايڊنبرگ جي شهر کان گهڻو دور ناهي، شاه بلوط جو هڪ وڻ بيٺو آهي،

جنهن کي ”ايج ويل وڻ“ سڏيو ويندو آهي ۽ جنهن کي عام اعتقاد مطابق، ساڳئي نالي واري خاندان جي تقدير سان هڪ پراسرار نموني سان وابسته سمجهيو ويندو آهي. چاڪاڻ ته ماڻهو چوندا آهن ته جڏهن انهيءَ خاندان جو ڪو فرد مرندو آهي، يا مرڻ وارو هوندو آهي، تڏهن ”ايج ويل“ وڻ مان هڪ شاخ ٽٽي هيٺ ڪرندي آهي. چنانچه، سنه ١٨٧٤ع جي جولاءِ مهيني جي هڪ خاموش ۽ پرسڪون ڏينهن تي، انهيءَ وڻ مان هڪ وڏيءَ ٽاريءَ کي ٽٽي هيٺ ڪرندو ڏسي، ڀيلي جي هڪ پوڙهي چوڪيدار حيرت وچان چيو ته، ”آقا هين گهڙيءَ مري ويو!“ ۽ ان کان جلد ئي پوءِ، هيءَ خبر ڦهلجي ويئي ته فاڪس مال، ڊلهائوسي قلعي جو يارهون امير، انتقال ڪري ويو.

انگلنڊ ۾، ننڍن ٻارن کي ”ائش“ وڻ جي چيريل ٽڙ وچان ڊيجڙي ۽ ڏڪڻيءَ جي بيماريءَ جي علاج طور لنگهايو ويندو آهي، ۽ ان کان پوءِ انهن ٻارن ۽ وڻ جي درميان هڪ قسم جو هم آهنگي تعلق قائم ٿيل سمجهيو ويندو آهي. اهڙو هڪ وڻ، جو گهڻي وقت کان وٺي انهيءَ ڪم لاءِ استعمال ڪيو ويندو هو، ”شرلي هيٿ“ جي ڪناري تي، هوڪلي هائوس کان برمنگهام ڏانهن ويندڙ رستي تي بيٺل هو. ”ٿامس چيمبرلين“ جو پڙ واري هڪ کيت جي مالڪ جو پٽ هو ۽ جو هين وقت ٽيهن سالن جو آهي، جڏهن هڪ سال جو معصوم ٻار هو، تڏهن کيس هڪ اهڙي ئي وڻ وچان لنگهايو ويو هو، جو هن وقت به صحيح ۽ سلامت بيٺو آهي، جنهن کي هو اهڙي احتياط سان محفوظ رکندو آهي، جو ان جي هڪ شاخ کي به ڪنهن کي ڇهڻ جي اجازت ڪانه ڏيندو آهي، چاڪاڻ ته ماڻهن جو اعتقاد آهي ته مريض جي

زندگيءَ جو سڄو دارومدار انهيءَ وڻ جي حياتيءَ تي آهي ۽ جنهن به گهڙيءَ ان کي وڍيو ويو ٿو، تنهن وقت، خواه مريض ان کان ڪيترو ئي دور هجي، اها بيماري هڪدم واپس وري ٿي، ۽ هڪ ماڻهوءَ جي موت جو سامان اهڙيءَ طرح پيدا ٿئي ٿو، جهڙيءَ طرح انهيءَ ماڻهو جو ٿيو، جو انهيءَ رستي تان هڪ گاڏ و هلائي رهيو هو. ”بهرحال، هيءَ ڳالهه، ڪا غير معمولي ڪانهي“ مصنف لکي ٿو، ”ته وڻ ڪيرائڻ کان پوءِ به ڪجهه وقت تائين ماڻهو جيئرا رهن.“ شفايابيءَ حاصل ڪرڻ جو عام رواجي طريقو ننڍيءَ عمر واري ”ائش“ وڻ کي ڪجهه فوٽن تائين ڏيگهه ۾ چيرڻ ۽ صبح جو سج ايرڻ وقت انهيءَ چير وچان اگهاڙي ٻار کي ٽي يا نـوَ ڀيرا لنگهائڻ جو آهي. انگلنڊ جي مغرب ۾ چيو ويو آهي، ٻار کي اهڙي چير وچان لنگهائڻ جو رستو ”سج جي مخالف رخ “ ۾ هئڻ گهرجي. جئين ئي اها رسم ادا ڪئي ويندي آهي، تيئن ئي وڻ کي مضبوطيءَ سان ٻڌو ويندو آهي ۽ چير کي مٽيءَ يا گاري سان ليمبيو ويند و آهي. عام اعتقاد هيءُ آهي ته جهڙيءَ طرح وڻ وارو چير بند ٿي ويندو، اهڙيءَ طرح ٻار جي بدن ۾ زخم سبب آيل چير به ڇٽي ويندو. پر جيڪڏهن وڻ ۾ کيل چير کليل رهندو ته ٻار جي بدن وارو چير پڻ ائين ئي کليل رهندو ۽ جيڪڏهن اهو وڻ سڪي، سڙي پوندو، ته ٻار جو موت به يقيني طرح ان جي پٺيان ئي پٺيان واقع ٿيندو.

ٻين مختلف مرضن، پر خصوصاً چيرن ۽ ڏيڇڙي جو ساڳيو ئي علاج يورپ جي ٻين حصن، جهڙوڪ جرمني، فرانس، ڊينمارڪ ۽ سئيڊن ۾ عام طرح عمل ۾ آندو ويو آهي؛ پر انهن سڀني ملڪن ۾ انهيءَ مقصد سان جيڪو وڻ ڪتب آندو ويو آهي، سو عام

طرح ”ائش“ نہ، پر شاھہ بلوط آھي؛ ڪڏھن ڪڏھن بيد جي وڻ جي، نہ فقط اجازت ڏني ويندي آھي، پر اھو شاہ بلوط جي بجاءِ بدل طور پڻ ڏسيو ويندو آھي. انگلنڊ وانگر، ميڪلينبرگ ۾ پڻ وڻ ۽ ٻار جي درميان اھڙيءَ طرح سان جيڪو ھمر آھنگ رشتو قائم ڪيو ويندو آھي، تنھن ڪي ڪڏھن ڪڏھن ايتريقدر تہ قريب سمجھيو ويندو آھي، جو ماڻھن ۾ ھيءُ وھمر عام ويٺل ھوندو آھي، تہ جيڪڏھن وڻ کي وڍيو، تہ ٻار مري ويندو.

٣- ٻورن ۾ خارجہ روح: پر لوڪ-آڪاٽين وانگر، عملي زندگيءَ ۾ بہ، انسان کي جسماني ھمر آھنگيءَ جي جوڙ ذريعي محض بيجان شين ۽ ٻوٽن سان ئي ڪڏھن ڪڏھن ھڪٻئي سان وابستہ ٿيل ڪونہ سمجھيو ويندو آھي. ائين بہ سمجھيو ويندو آھي تہ اھوئي جوڙ انسان ۽ حيوان جي درميان بہ قائم رھي سگھي ٿو، حتيٰ ڪ انھن ٻنھي مان ھڪ جي ڀھبوديءَ ۽ ڀلائيءَ جو ٻئي جي چڱيلائيءَ تي ايترو دارومدار رھي ٿو، جو جڏھن جانور مري ٿو، تڏھن واسطيدار ماڻھو پڻ مري ٿو. عام رواج ۽ قصن جي درميان مشابھت اجا بہ زياده قريب آھي، چاڪاڻ تہ ٻنھي حالتن ۾ روح کي انساني جسم کان جدا ڪرڻ، ۽ ڪيس ڪنھن جانور ۾ محفوظ رکڻ جي طاقت، دستوري طور، جادوگرن ۽ ڏاھپين جي خصوصي مراعات ۾ ئي شامل رھي آھي. چنانچہ، سائبيريا ۾ مقيم ”ياڪوت“ نالي ھڪ قبيلي جي ماڻھن جو اعتقاد آھي تہ ھرھڪ جادوگر پنھنجو روح يا پنھنجن روحن مان ھڪ، ڪنھن جانور ۾ وجھي ڇڏيندو آھي، جنھن کي ھو سڄيءَ دنيا جي نظرن کان خبرداريءَ سان لڪائي رکندو آھي. ”ڪوبہ ماڻھو پنھنجي خارجہ روح کي نہ ٿو ڳولي سگھي“. ھڪ مشھورومعروف

جادوگر چيو ته ”اهو هتان کان گهڻو دور، ايبزهيگانسڪ جي پٽريلن جبلن ۾ پوشيده رکيل آهي“. سال ۾ فقط هڪ دفعو، جڏهن آخرين برف پگهري ويندي آهي ۽ ڌرتي ڪارو رنگ اختيار ڪرڻ لڳندي آهي، تڏهن جادوگرن جا اهي خارجه ارواح جانورن جي صورت ۾ ساڻهن جي قيامگاهن ۾ نظر ايندا آهن. اهي هرطرف گهمندا ڦرندا آهن، پر ان جي باوجود جادوگرن کان علاوه، ڪين پيو ڪوبه نه ڏسي سگهندو آهي. انهن مان جيڪي طاقتور هوندا آهن، سي گوڙ گهمسان ڪندا، اڳتي وڌندا ويندا آهن. پر جيڪي ڪمزور هوندا آهن، سي چورن وانگر لڪندا، آهستي ڦرندا گهڙندا آهن. اهي گهڻو ڪري وڙهندا آهن ۽ پوءِ اهو جادوگر، جنهن جي خارجه روح ڪي شڪست ايندي آهي، سو بيمار ٿي پوندو آهي، يا مري ويندو آهي. انهن مان انتهائي ڪمزور ۽ بزدل جادوگر اهي هوندا آهن، جن جا ارواح ڪتن جي جسمن اندر سمايل هوندا آهن، جاڪاڻ ته ڪتو پنهنجي انساني نعم البدل کي ڪوبه آرام نه ٿو ڏئي، پر سندس دل کي ڪُتري ٿو ۽ جسم کي چڪ هڻي، ٽڪر ٽڪر ڪري ٿو. سڀني کان زياده طاقتور جادوگر اهي هوندا آهن، جن جي خارجه روحن کي سمند گوڙن، ڦاڙهن ڪارن رڇن، عقابن يا جهنگلي سوئرن جون ظاهري صورتون هونديون آهن. وري، توروخينسڪ علائقي ۾ آباد سئمويڊ نسل وارن ساڻهن جي راءِ آهي ته هرهڪ جادوگر وٽ هڪ حجائتو ۽ چاٺل سچاٺل روح هوندو آهي، جنهن کي اهو جهنگلي سوئر جي صورت ۾ جادوءَ جي هڪ ڪمر بند ذريعي پاڻ سان گڏ ڪٺي گهمائيندو ڦرندو آهي. جهنگلي سوئر جي موت تي جادوگر پاڻ به مرندو آهي، ۽ ڪن جادوگرن جي اهڙين جنگين جون آکاڻيون

سڏايون وينديون آهن، جي هڪ ٻئي سان سچ پچ مقابلي ڪرڻ لاءِ ٻاهر نڪرڻ کان اڳ، پنهنجن روحن کي وڙهڻ لاءِ موڪليندا آهن. مثلي نسل وارن جو اعتقاد آهي ته ”هڪ ماڻهوءَ جو روح ٻئي ماڻهوءَ يا ڪنهن جانور ۾ داخل ٿي سگهي ٿو، يا البت انهن ٻنهي جي درميان ڪو اهڙو پر اسرار تعلق پيدا ٿي سگهي ٿو، جو منجهائن هڪ جي قسمت جو دارو مدار مڪمل طور ٻئي مٿان ٿئي ٿو.“

نيو هيبرائيڊس جزيرن جي ”موٽا“ نالي هڪ ٻيٽ جي ميلا نيشي نسل وارن ماڻهن ۾، خارج روح جي تخيل تي روز مره جي زندگيءَ ۾ عمل ڪيو ويندو آهي. ”موٽا“ ٻيٽ جي مقامي ٻوليءَ جي ”تمانيو“ لفظ جي معنيٰ ”ڪابه اهڙي جاندار يا بي جان شيءِ آهي، جنهن جي متعلق ڪنهن ماڻهوءَ کي اهڙو يقين ويهجي ويو هجي، ته ان جو وجود سندس زندگيءَ سان بلڪل قريبي تعلق رکي ٿو .... موٽا ٻيٽ ۾ هر هڪ ماڻهوءَ کي پنهنجو پنهنجو ”تمانيو“ ڪونه هوندو هو، فقط ڪن ماڻهن جو خيال هوندو هو ته سندن اهڙو تعلق ڪرڙيءَ، نانگ يا، ٿي سگهي ٿو ته ڪنهن پٿر، سان هو، ڪڏهن ڪڏهن اهڙيءَ شيءِ لاءِ جستجو ڪئي ويندي هئي، ۽ ڪيس فقط ڪن پنن جي مرڪب پيئڻ، ۽ انهن جي ڦوڳ کي هڪ هنڌ جمع ڪري، ڏيسر ڪرڻ سان ڳولي لڌو ويندو هو، پوءِ جيڪا به زنده شيءِ انهيءَ ڍير اندر، يا ان جي مٿان سڀ کان اول ڏٺي ويندي هئي، سا ”تمانيو“ هوندي هئي. ان جي چاچ رکي ويندي هئي، پر ڪيس کارايو يا پوڄيو ڪونه ويندو هو، مقامي ماڻهن جو اعتقاد هوندو هو ته ”تمانيو“ هڪ سڏ ڪرڻ سان هليو ايندو آهي ۽ جيڪڏهن

اهو جاندار هوندو آهي ته ان سان ماڻهوءَ جي زندگي قريبي طور وابسته هوندي آهي ۽ جيڪڏهن اهو (تمانيو) بي جان هوندو آهي، ته ماڻهوءَ جي سلامتي ساڻس وابسته هوندي آهي؛ جيڪڏهن اهو مرندو، يا بيجان هئڻ جي صورت ۾، گم ٿي ويندو يا ٽٽي پوندو، ته واسطيدار ماڻهو مري ويندو. چنانچه، بيماريءَ جي حالت ۾، آهي ڪن خاص ماڻهن کي موڪلي، هيءَ خاطري ڪرائيندا هئا، ته سندن "تمانيو" صحيح سلامت ۽ چڱو ڀلو هو يا نه."

جانور اندر رکيل خارجه روح جو نظريو اولهه آفريڪا، خاص طرح نائجيريا، ڪئميرونس ۽ گئبون جي ماڻهن وٽ عام ڏٺو وڃي ٿو. گئبون ۾ رهندڙ فانس قبيلي جي ماڻهن ۾، هرهڪ جادوگر لاءِ ائين سمجهيو ويندو آهي ته اهو پنهنجي دستاربنديءَ جي موقعي تي پنهنجي زندگيءَ کي "رت- برادريءَ" جي رسم ادا ڪرڻ سان ڪنهن جهنگلي جانور جيءَ زندگيءَ سان ڳنڍي ڇڏيندو آهي؛ هو انهيءَ جانور جي ڪن ۽ پنهنجيءَ ٻانهن مان ڪجهه رت ڪڍندو آهي ۽ جانور جي نسن ۾ پنهنجو ۽ پنهنجن نسن ۾ انهيءَ جانور جو خون داخل ڪندو آهي. ان کان پوءِ انهن ٻنهي جي درميان اهڙو ته قريبي رشتو قائم ٿي ويندو آهي، جو منجهانئن هڪ جو موت، ٻئي جي موت جو باعث ٿيندو آهي. انهيءَ اتحاد سبب جادوگر جي اقتدار کي اهڙي سهوليت ملندي آهي، جنهن کي اهو مختلف طريقن سان پنهنجي فائدي لاءِ استعمال ڪندو آهي. اول ته پَرين جي آڪاٽين واري انهيءَ جادوگر وانگر، جنهن پنهنجي ساهه کي پنهنجي وجود کان ٻاهر سلامتيءَ واريءَ ڪنهن جاءِ ۾ بطور امانت رکيو آهي، فان

جا نوگر هاٿي پاڻ کي ناقابلِ شڪست تصور ڪري ٿو. ان کان علاوه، جنهن جانور سان هن پنهنجي خون جي ڏي وٺ ڪئي آهي، سو سندس آشنا ٿي چڪو آهي ۽ سندس اهڙا سڀ احڪام مڃيندو، جي هو ڪيس ڏيڻ چاهيندو. چنانچه، هو پنهنجن دشمنن کي زخمي ڪرڻ ۽ مارڻ لاءِ ان کان ڪم وٺي ٿو. انهيءَ سبب ڪري، جنهن جانور سان هو رت - پائپيءَ جو رشتو قائم ڪري ٿو، سو ڪنهن به صورت ۾ ڪو پالتو يا پاليل جانور ڪونه هوندو آهي، پر اهو هميشه ڪو خطرناڪ پوائتو ۽ وحشي جانور هوندو آهي، جهڙوڪ چيتو، ڪارو نانگ، واڳون، درياهي گهوڙو، جهنگلي سوئر يا گجهه. انهن سڀني جانورن مان ”فان“ قوم جي جادوگرن جو زياده کان زياده مقبول ۽ عام طور آشنا جانور چيتو هوندو آهي ۽ ان کان بعد ڪاري نانگ جو وارو هوندو آهي ۽ گجهه ڪن تمام ٿورين حالتن ۾ اهو ڪردار ادا ڪندي آهي. ڏائڻين، خواهه جادوگرن کي پنهنجا پنهنجا آشنا هوندا آهن، پر اهي جانور، جن سان عورتن جون زندگيون اهڙيءَ طرح وابسته هونديون آهن، سي عام طور انهن کان مختلف هوندا آهن، جن کي مرد پنهنجا خارجه ارواح سپرد ڪندا آهن. ڪڏهن ڪي ڏائڻ ڪي پنهنجي آشنا جي حيثيت ۾ ڪو چيتو ڪڏهن به قبول ڪونه پوندو آهي. پر ڪيس عام طرح نانگ جي نسل جي ڪا زهريلي جنس، ڪڏهن سنگن واري ازدها ڪڏهن ڪو ڪارو نانگ، ڪڏهن ڪو سائو نانگ، جو ڪيلي جي وڻ ۾ رهندو آهي، زياده پسند پوندو آهي يا ڪن وقتن تي گجهه، آلو، يا ڪو ٻيو شبينه پرندو هوندو آهي. هر حالت ۾ اهو جانور يا پکي، جنهن سان ڪنهن

ڏائڻ يا جادوگر اهڙو پراسرار تعلق قائم ڪيو هوندو آهي، سو هميشه هڪ فرد هوندو آهي ۽ نہ هڪ جنس؛ ۽ جڏهن اهو هڪ جانور مري ويندو آهي، تڏهن اهو اتحاد بلڪل قدرتي نموني سان ختم ٿي ويندو آهي، ڇاڪاڻ تہ جانور جي موت کي انهيءَ ماڻهوءَ جي موت جو پيش خيمو سمجهيو ويندو آهي.

ساڳيا ئي خيال ڪئميرون صوبي جي ڪراس درياهہ جي ماڙريءَ ۾ آباد قبائلن وٽ بہ ڏٺا وڃن ٿا. ماڻهن جي گروهن، خاص طرح هڪ ڳوٺ جي باشندن، مختلف جانورن جو انتخاب پئي ڪيو آهي، جن سان انهن پنهنجو قريبي رشتو پئي سمجهيو آهي. اهڙن جانورن سان درياهي گهوڙا، هاٿي، چيتا، واڳون، گوريلا، ٻانڊر، مڇيون، نانگ، چند مثال آهن ۽ اهي سڀ جانور اهڙي قسم جا آهن، جي يا تمام طاقتور آهن يا وري اهي پاڻ کي ماڻهن جي نظرن کان پاڻيءَ يا جهنگ اندر آسانيءَ سان پوشيده ڪري سگهندا آهن. جانور- آشنا جي انتخاب لاءِ سندس پوشيده ٿيڻ جي طاقت هڪ ضروري شرط سمجهيو ويندو آهي، ڇاڪاڻ تہ جانور دوست يا مددگار مان هيءَ توقع رکي ويندي آهي، تہ هو پنهنجي مالڪ جي دشمن کي لڪ چوريءَ سان نقصان رسائيندو. مثال طور، جيڪڏهن هو درياهي گهوڙو آهي، تہ هو اوچتو ئي اوچتو پاڻيءَ کان ٻاهر اچي سنهن ڪڍندو ۽ اهڙيءَ طرح دشمن جي ٻيڙي کي اونڌو ڪري ڇڏيندو. انهن جانورن ۽ سندن ماڻهن، دوستن يا مائٽن مٽن ۾ اهڙو همدردانہ تعلق موجود سمجهيو ويندو آهي، جوجنهن گهڙيءَ اهو جانور مرندو، تنهن لحظي اندر ماڻهو بہ مرندو. ساڳيءَ طرح، جنهن گهڙيءَ ماڻهو مرندو، انهيءَ پل ۾ جانور بہ مرندو. انهيءَ مان هيءَ امر هڪ لازمي نتيجي طور ظاهر ٿئي ٿو تہ جانور

مائٽن ڪي ڪنهن بہ حالت ۾ نہ تير هڻڻ گهرجي ۽ نہ ڪنهن ٻئي طريقي سان ستائڻ گهرجي، متان انهن ماڻهن ڪي ڪو ضرر پهچي يا اهي مري پون، جن جون زندگيون انهن حيوانن جي حياتيءَ سان اهڙي نموني ڳنڍيل آهن. بهرحال، اها ڳالهہ ڳوٺ جي ماڻهن ڪي، جن هاٿين ڪي پنهنجو جانور دوست ٺاهيو هوندو آهي، هاٿين جي شڪار ڪان نہ روڪيندي آهي. ڇاڪاڻ تہ اهي هاٿيءَ جي سڄيءَ جنس جو احترام نہ ڪندا آهن، پر ان جي فقط ڪن اهڙن خاص فردن جو، جيڪي ڪن مردن ۽ عورتن سان انفرادي حيثيت ۾ قريبي رشتي ۾ منسلڪ هوندا آهن، اهي ماڻهو سمجهندا آهن تہ اهي انهن مخصوص ٻاءَ-هاٿين ڪي انهن عام هاٿين جي ڏڻن وچان هميشه شناخت ڪري سگهندا آهن، جي محض هاٿي ئي هاٿي هوندا آهن. اها شناخت درحقيقت دوطرفي سمجهي ويندي آهي. جڏهن شڪاري، جنهن ڪي ڪو هاٿي دوست هوندو آهي؛ اهڙي قسم جي انسان-هاٿيءَ سان ملي ويندو آهي، جيئن اسين اهڙي هاٿيءَ ڪي هوند سڏيون، تڏهن اهو شاندار جانور پنهنجو هڪ پير پنهنجي منهن اڳيان جهلي، ڇڻ تہ ڪيس هيئن چوندو آهي تہ ”تير نہ هڻجانءِ.“ جيڪڏهن اهو شڪاري اهڙو انسانيت سوز ثابت ٿيندو، جو اهڙي هاٿيءَ تي تير هلائي ڪيس هلاڪ ڪندو، تہ اهو ماڻهو، جنهن جي زندگي انهيءَ جانور سان وابستہ هوندي، بيمار ٿي پوندو.

ڪئميرون جي بلونگ قبيلي جا ماڻهو سمجهندا آهن تہ هر هڪ ماڻهوءَ ڪي هڪ ڪان وڌيڪ روح هوندا آهن، جن مان هڪ جسم اندر هوندو آهي ۽ ٻيو هاٿيءَ، جهنگلي سوئر، چيتي، وغيره جهڙي ڪنهن جانور اندر رهندو آهي. جڏهن ڪو ماڻهو

بيمار جي گهر پهچندو آهي ۽ هيئن چوندو آهي، ”تہ آءٌ جلد مرندس“ ۽ هو سچ پچ مري ويندو آهي، تڏهن ماڻهو هيءُ دليل پيش ڪندا آهن تہ سندس روحن مان ڪنهن هڪ کي جهنگلي سوئر يا چيتي ۾ رهندي ماريو ويو آهي ۽ اهڙيءَ طرح سندس خارجہ روح جي موت هن جي جسم اندر رهندڙ روح جو موت آندو آهي. جيئرن ماڻهن جي خارجہ روحن جي وجود ۾ ايبو قبيلي وارن کي بہ، جو نائجر درياہ جي ڪيٽيءَ وٽ آباد هڪ مشهور قبيلو آهي، پختو اعتقاد هوندو آهي. اهي سمجهندا آهن تہ ماڻهوءَ جو روح ٿوري عرصي لاءِ سندس جسم کي ڇڏي، ڪنهن جانور جي جسم اندر پنهنجو قيامگاہ ٺاهي سگهندو آهي. جيڪو ماڻهو اها طاقت حاصل ڪرڻ جو خواهان هوندو آهي، سو ڪنهن حڪمت واري ماڻهوءَ کان هڪ دوا وٺي پنهنجي کاڌي ۾ ملائيندو آهي. ان کان پوءِ سندس روح ٻاهر نڪري، ڪنهن جانور اندر داخل ٿيندو آهي. اتفاق سان، جيڪڏهن اهو جانور اُنهيءَ وقت اندر مارجي وڃي ٿو، جڏهن انهيءَ ماڻهوءَ جو روح منجهس داخل آهي، تہ اهو ماڻهو مري ٿو؛ ۽ جيڪڏهن اهو جانور زخمي ٿئي ٿو، تہ ماڻهوءَ جو سڄو بدن هڪدم ڦرڙين سان پرجي وڃي ٿو. اهو اعتقاد ماڻهن کي مختلف قسمن جي بڇڙاين طرف مائل ڪندو آهي؛ چالاڪ تہ هڪ چالاڪ بدمعاش اها دوا لڪ چوريءَ پنهنجي دشمن کي کاڌي ۾ ملائي ڏيندو ۽ اهڙيءَ طرح انهيءَ جي روح کي، بنان اجازت، ڪنهن جانور اندر منتقل ڪري، انهيءَ جانور کي ماري ڇڏيندو ۽ ان سان گڏوگڏ انهيءَ ماڻهوءَ کي بہ ماريندو، جنهن جو روح جانور اندر مقيم هو. نائجر درياہ جي منهن وٽ، ڪالابار جي حبشين جو اعتقاد آهي تہ هرهڪ ماڻهوءَ، مرد خواہ عورت کي چار ارواح

هوندا آهن، جن سان هڪ سنڌس جسم کان ٻاهر جهنگلي جانور جي صورت ۾ ٻيلي ۾ رهندو آهي. اهو خارجہ روح، يا جيئن مس ڪنگسلي ڪيس سڏي ٿي، اهو جهنگ وارو روح ذري گهٽ ڪوبہ جانور، مثلاً چيتو، مڇي يا ڪا ڪمي ٿي سگهي ٿو؛ پر اهو ڪنهن بہ حالت ۾ ڪو پالتو يا گهريلو جانور نہ ڪو ٻوٽو ڪونہ هوندو آهي، سواءِ ڪنهن روحاني نظر رکندڙ ماڻهوءَ جي حالت کان نہ پيو ڪوبہ پنهنجي جهنگ واري روح کي نہ ڏسي سگهندو آهي، پر هڪ روحاني نظر رکندڙ ماڻهو گهڻو ڪري ٻڌائي سگهندو تہ ماڻهوءَ جهنگ وارو روح ڪهڙي قسم جي جانور ۾ آهي ۽ ان کان پوءِ اهو ماڻهو احتياط ڪري انهيءَ جنس جي ڪنهن بہ جانور کي ڪونہ ماريندو آهي ۽ ٻئي ڪنهن کي بہ ماريندو ڏسندو آهي، تہ سخت اعتراض ڪندو آهي. هڪ مرد ۽ سندس پٽن جا جهنگ وارا روح عام طرح هڪ قسم جا جانور هوندا آهن ۽ ساڳيءَ طرح هڪ عورت ۽ سندس ڌيئرن جا. پر ڪڏهن ڪڏهن خاندان جا سڀ ڀار پنهنجي پيءُ جو جهنگ وارو روح اختيار ڪندا آهن. مثال طور، جيڪڏهن ان جو خارجہ روح هڪ چيتو آهي، تہ هن جا سڀ پٽ ۽ ڌيئون بہ چيتي کي پنهنجو خارجہ روح ٻڌائينديون. ٻئي طرف، اهي سڀ ڪڏهن ڪڏهن پنهنجيءَ ماءُ جي پيروي ڪندا آهن؛ مثال طور، جيڪڏهن سندن ماءُ جو خارجہ روح ڪُمي آهي، تہ سندس پٽن ۽ ڌيئرن جا سڀ خارجہ ارواح ڪميون ئي هوندا. ماڻهوءَ جي زندگي انهيءَ جانور جي زندگيءَ سان، جنهن کي هو پنهنجو خارجہ يا جهنگ وارو روح تصور ڪري ٿو، اهڙي قريبي رشتي ۾ منسلڪ سمجهي ويندي آهي، جو انهيءَ جانور کي ڪو زخم رسيو، يا سندس موت واقع ٿيو، تہ ان کي لازمي طور انهيءَ ماڻهوءَ جي زخم يا موت

جو پيش خيمو سمجهيو ويندو ۽ ان جي برعڪس، جيڪڏهن ماڻهو مري ٿو، ته سندس جهنگ واري روح کي ان ڪان پوءِ ڪابه آرام واري جاءِ نصيب ڪانه ٿيندي. پر اهو پاڳل ٿي پوندو ۽ پاڻ ۾ گهڙي پوندو يا ماڻهن مٿان حملو ڪندو ۽ ڪيس مٿي وارو ڏڪ هڻي ماري ويندو ۽ اهڙيءَ طرح سندس خاتمو ٿيندو.

اتر ڪالابار ۾، ايڪيٽ جي قريب هڪ مقدس ڍنڍ آهي، جنهن جي مڇين کي ڏاڍي احتياط سان محفوظ رکيو ويندو آهي، ڇاڪاڻ ته ماڻهن جو اعتقاد آهي ته سندن ئي ارواح منجهن مقيم هوندا آهن ۽ ان ڪري جيڪا به مڇي ماري ويندي، تنهن سان گڏ هڪ انساني حياتيءَ جو چراغ گل ٿيندو. گهڻا سال نه ٿيا، جو ڪالابار درياه ۾ هڪ تمام وڏو ۽ پوڙهو واڳون رهندو هو، جنهن لاءِ عام ماڻهو ائين سمجهندا هئا ته ان ۾ هڪ سردار جو خارجي روح مقيم هو، جو بذات خود جيئرو جاڳندو ڊيوڪ ٽائون ۾ رهندو هو. شڪار گيڊنڊز نائب قونصل انهيءَ جانور کي وقت بوقت شڪار ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا هئا ۽ آخرڪار ڪنهن آفيسر ان کي گولي هڻي وڌي. في الفور انهيءَ سردار کي ٽنگ ۾ زخم ٿي پيو ۽ هو بستري داخل ٿيو. پاهران ته هن ائين ظاهر ڪيو ته ڪيس ڪتي چڪ پاتو هو، پر سياڻا پنهنجو ڪنڌ ڌوڻيندا هئا ۽ اهڙي هلڪي ۽ بيڪار بهاني تي يقين ڪرڻ لاءِ تيار ڪونه هئا. وري، نائجر درياه جي ڪنارن تي لوڪن جا ۽ ڪيني جي درميان، جيڪي مختلف قبائل آباد آهن، تن ۾ هيءُ اعتقاد عام آهي ته ”ماڻهوءَ اندر هڪ ’متبادل خوديءَ‘ هئڻ جو امڪان آهي، جا واڳونءَ يا درياهي گهوڙي

جهڙي جانور جي صورت ۾ هوندي آهي. انهن ماڻهن جو اعتقاد آهي ته هڪ ماڻهوءَ جي زندگي انهيءَ جانور جي زندگيءَ سان ايتري قدر وابسته آهي، جو سنجهائڻ ڪنهن هڪ کي جيڪا به شيءِ متاثر ڪندي، سا ٻئي مٿان به ساڳئي قسم جو اثر ظاهر ڪندي ۽ جيڪڏهن انهن مان هڪ مرندو، ته ٻيو به، تمام جلد ساڳئي رستي تي گامزن ٿيندو. هن ڳالهه کي ڪو گهڻو زمانو ڪونه ٿيو، جو ڪنهن انگريز ڪنهن مقامي ڳوٺ جي قريب هڪ درياهي گهوڙي کي گولي هڻي ماري وڌو، پر واري ڳوٺ جي هڪ اهڙيءَ عورت جي دوستن، جا انهيءَ رات ڳوٺ ۾ مري ويئي، سندس موت جي بدلي ۾ انهيءَ انگريز کان پنجن پائونڊن جي عيوضي جي تقاضا ڪئي، جو هن کي پوري ڏيڻو پيو."

سرڪزي آمريڪا جي زنپوٽيڪ قبيلي وارن ماڻهن ۾، جڏهن ڪنهن عورت جو ويم ٿيڻ وارو هوندو هو، تڏهن سندس عزيز و اقارب جهوپڙيءَ اندر اچي جمع ٿيندا هئا ۽ زمين تي مختلف جانورن جون تصويرون ڪڍڻ لڳندا هئا، پر جيئن ئي ڪا هڪ تصوير مڪمل ڪندا هئا، تيئن ئي ان کي ڊاهي ڇڏيندا هئا. اهو سلسلو ان وقت تائين هلندو هو، جيستائين ٻار ڄمندو هو ۽ ان وقت جنهن جانور جي تصوير زمين تي چٽيل رهجي ويندي هئي، تنهن کي انهيءَ ٻار جو "ٽونا" يا ٻيو وجود سڏيو ويندو هو. "جڏهن اهو ٻار ڪافي وڏو ٿي ويندو هو، تڏهن هو انهيءَ جانور کي هٿ ڪندو هو، جو سندس نمائندو هوندو هو ۽ ان جي حفاظت ڪندو هو، ڇاڪاڻ ته ماڻهن جو اعتقاد هو ته سندس صحت ۽ زندگي انهيءَ جانور جي صحت ۽ زندگيءَ سان وابسته هئي؛ درحقيقت، انهن ماڻهن جو هيءُ

خيال هو ته ”هنن جو موت هڪ ئي وقت واقع ٿيندو“، يا البت هيئن هو، ته جڏهن جانور مرندو، تڏهن اهو ماڻهو به ان سان گڏ مرندو. گئٽيمالا ۽ هونڊوراس جي ڳوٺن هندستانين ۾، ’ناگوئال‘ يا ’نائوئال‘ ”اها جاندار يا بي جان شيءِ آهي، جا عام طرح جانور جي صورت ۾ هوندي آهي، جا ڪنهن خاص ماڻهوءَ سان اهڙي متوازي رشتي ۾ منسلڪ هوندي آهي، جو ماڻهوءَ جي خوشحاليءَ ۽ بدحاليءَ جو دارو مدار ’ناگوئال‘ جي تقدير مٿان هوندو آهي.“ هڪ قديم مصنف مطابق، گئٽيمالا جي گهڻن هندستانين کي ”شيطان دوکو ڏيئي، سنجهن هيءَ اعتقاد ويهاريو آهي ته سندن زندگيءَ جو انحصار فلاڻي يا فلاڻي جانور (جنهن کي اهي پنهنجو آشنا روح تصور ڪندا آهن) جي حياتيءَ تي آهي، جنهن ڪري اهي سمجهندا آهن ته جڏهن اهو جانور مرندو، تڏهن اهي به ضرور مرندا؛ جڏهن به ڪو شڪاري انهيءَ جانور جو تعاقب ڪندو آهي، تڏهن سندن دليون ڌڙڪنديون آهن؛ جڏهن اهو بي حال هوندو آهي، تڏهن اهي به بي حال هوندا آهن. پر نه، ڪڏهن ته هيئن به ٿيو آهي، جو شيطان جي حرفت سبب اهي انهيءَ جانور جي صورت ۾ نظر آيا آهن (جو عام طرح سندن انتخاب موجب هرڻ، ڦاڙهو، شينهن، چيتو ڪتو يا عقاب هوندو آهي) ۽ انهيءَ صورت ۾ مٿن وار ڪيا ويا آهن ۽ کين زخمي ڪيو ويو آهي.“ انهن هندستانين کي يقين هوندو هو ته سندن ”ناگوئال“ جو موت، سندن موت آڻيندو. روايتن مان هيءَ تصديق ٿئي ٿي ته هسپانوين سان پهرين جنگين ۾، جي ڪئيٽزالٽينانگو جي ميدان ۾ وڙهيون ويئون هيون، هندستاني سردارن جا ”ناگوئال“ نانگن جي صورت ۾

وڌيا هئا. سڀني کان وڏي سردار جو ”ناگوئال“ خاص طور نمايان هو، ڇاڪاڻ ته اهو هڪ وڏي پکيءَ جي صورت ۾ هو، جو سبز رنگ جي ڪنهن سان سينگاريل هو. هسپانوي جنرل، پيڊرو دي الوراڊو، انهيءَ پکيءَ کي پنهنجي ڀالي سان ماريو ۽ انهيءَ ئي دم ۾ هندستاني سردار مري، ڌرتيءَ تي وڃي ڪريو.

ڏکڻ ايرندي آسٽريليا جي گهڻن قبيلن جا مرد ۽ زالون جانورن جي هڪ مخصوص قسم کي انهيءَ ئي نظر سان ڏسندا هئا، جنهن سان مرڪزي آمريڪا جا هندستاني پنهنجي ”ناگوئال“ کي ڏسندا هئا، پر منجهن هيءُ فرق ضرور هو ته هڪ طرف، جتي هڪ هندستاني انهيءَ هڪ جانور کي سڃاڻندو هو، جنهن سان سندس زندگي وابسته هوندي هئي، اتي آسٽريليا وارن کي فقط هيءَ خبر هوندي هئي ته منجهانئن هرهڪ جي زندگي انهيءَ قسم جي ڪنهن به هڪ جانور سان وابسته هئي ۽ آهي ائين نه چئي سگهندا هئا ته ڪهڙي سان. نتيجو لازمي طور هيءُ نڪرندو هو، جو هرهڪ ماڻهو اهڙي خاص قسم جي انهن سڀني جانورن کي بچائيندو ۽ سندن حفاظت ڪندو هو، جن سان ساڻن جون حياتيون وابسته هونديون هيون ۽ هرهڪ عورت انهيءَ قسم جي سڀني اهڙن جانورن کي بچائيندي ۽ سندن حفاظت ڪندي هئي، جن سان سڀني عورتن جون زندگيون وابسته هونديون هيون، ڇاڪاڻ ته ڪنهن کي به هيءَ خبر ڪانه هوندي هئي ته انهيءَ قسم جي ڪهڙي جانور جو موت سندس ئي موت جو سبب ٿي پوندو، بلڪل اهڙيءَ طرح، جهڙيءَ طرح سبز پکيءَ جي مارجي وڃڻ کان هڪدم پوءِ هندستاني سردار جو موت واقع ٿيو هو، ۽ پرين واريءَ ڳالهه ۾ طوطي جي موت کان پوءِ پنچڪن جادوگر

جو سوت ٿيو هو. چنانچه، مثال طور، ڏکڻ-اوڀر آسٽريليا جي
ووتجوباڪ قبيلي وارن جي ”راءِ هئي ته نگونونگونوت (چمڙي)
جي زندگي، مرد جي زندگي آهي ۽ يارٽاٽگورڪ (’نائيٽ جار،
نالي هڪ پرندو) جي زندگي، عورت جي زندگي آهي.‘ جڏهن
انهن سان ڪنهن هڪ پکيءَ کي ماريو ويندو آهي، تڏهن ڪنهن
نه ڪنهن مرد يا عورت جي زندگيءَ جو پيمانو لبريز ٿي ويندو
آهي. اهڙيءَ صورت ۾ قبائلي چانوٽيءَ ۾ رهندڙ هرهڪ مرد يا
هرهڪ عورت کي هميشه هيءَ انديشو رهندو هو، ته متان هو
يا هوءَ شڪار ٿي پوي ۽ ان سبب ڪري هين قبيلي ۾ تمام
گهڻا فساد برپا ٿيندا هئا. سون کي معلوم ٿيو آهي ته انهن
جهڳڙن ۾، جتي مرد هڪ طرف ۽ عورتون ٻئي طرف ٿي بيهنديون
هيون، اتي هيءَ پڪ ڪانه ٿي سگهندي هئي ته ٻنهي مان
ڪهڙي ڌر فتحياب ٿيندي، چاڪاڻ ته ڪن موقعن تي عورتون
پنهنجين لٺين سان مردن کي تمام سخت مار ڪڍنديون هيون ۽
مرد گهڻو ڪري عورتن کي ڀالن سان مجروح ڪندا هئا ۽ ڪين
ماري به ڇڏيندا هئا.“ ووتجوباڪ قبيلي وارا چوندا هئا ته چمڙو
مرد جو ”ڀاءُ“ هو ۽ ’نائيٽ جار‘ پکي، ان جي ”زال“.
جانورن جا اهي مخصوص قسم، جن سان مردن ۽ عورتن جون
زندگيون علي الترتيب وابسته سمجهيون ويندون هيون، هڪ کان
ٻئي قبيلي ۾ مختلف هوندا هئا. چنانچه، هڪ طرف، جتي
ووتجوباڪ قبيلي ۾ چمڙو مردن جو جانور هوندو هو، ته ٻئي
طرف لوئر مري درياهه جي ڪناري تي گنبوئر ڪريڪ وٽ،
چمڙو عورتن جو جانور معلوم ٿئي ٿو، چاڪاڻ ته مقامي ماڻهو
ڪيس هن سبب ڪري نه ماريندا هئا، ته ”جيڪڏهن ان کي

ماريو ويندو، ته سندن 'لوبرائن'، يعني عورتن مان ڪنهن هڪ جو موت يقيني ٿيندو." پر خصوصي قسم جو اهو ڪھڙو به جانور هوندو هو، جنهن سان مردن ۽ عورتن جي زندگين کي وابسته سمجهيو ويندو هو، بهرحال خود اهو اعتقاد ۽ اهي جهيڙا ۽ جنگيون، جي انهيءَ سبب ڪري وڙهيون ويندييون هيون، ڏکڻ اڀرندي آسٽريليا جي تمام وڏي حصي ۾ عام هونديون هيون ۽ ممڪن آهي ته آهي اڄ به شايد اڳي کان زياده وسيع دائري وڙهيون ويندييون هجن. اهو اعتقاد ڏاڍي سنگين نوعيت جو هو ۽ اهڙيءَ ئي سنگين نوعيت جا آهي جهگڙا ۽ فساد هوندا هئا، جي ان جي سبب ڪري وجود ۾ ايندا هئا. چنانچه، وڪٽوريا جي ڪن قبيلن ۾، "عام چمڙو مردن جو جانور هوندو آهي، جي ڪيس نقصان پهچائڻ کان بچائيندا رهندا آهن، حتيٰ ڪ ان جي بچاءَ ۾ اهي پنهنجين زالن کي به اڌ-مئو ڪندا آهن. گاهم جو اُلو يا وڏي ذات وارو "گوٽ سڪر" پکي عورتن جو هوندو آهي ۽ جيتوڻيڪ آهو بدشگونيءَ وارو پکي آهي، چاڪاڻ ته اهو پنهنجي ڪرخت آواز سبب رات جي وڳڙي ۾ هراس ۽ دهشت ڦهلائيندو آهي، ان جي باوجود عورتون ان جي سختيءَ سان حفاظت ڪنديون آهن. جيڪڏهن ڪو مرد انهن پکين مان ڪنهن هڪ کي به ماري وجهندو آهي، ته انهن کي ايترو ته غصو چڙهندو آهي، ڇو ته اهو سندن ڪو يار هو، جنهنڪري اهي انهيءَ مرد کي پنهنجن ڏگهن لڪڙن سان مارڻ ۾ ڪو به احتراز نه ڪنديون آهن."

آسٽريليائي مردن ۽ عورتن طرفان چمڙن ۽ اُلن جي (چاڪاڻ ته چمڙا ۽ اُلو ئي پنهي جنسن لاءِ عام طور مخصوص ٿيل هوندا

آهن) ايتريقدر سختيءَ سان جيڪا حفاظت ڪئي وڃي ٿي، سا خالص خود غرضانہ ارادن ۽ مطلبن تي مبني ڪانہ آهي. ڇاڪاڻ تہ هرهڪ ماڻهوءَ کي هيءُ يقين هوندو آهي تہ نہ فقط سندس، پر سندس پيءُ، ڀائرن ۽ پٽن وغيره جون زندگيون پڻ ڪن خاص چمڙن جي زندگين سان وابستہ آهن ۽ ان ڪري چمڙي جي سڄي قوم جي حفاظت ڪرڻ ۾، هو پنهنجن سڀني نر مائٽن جي زندگين ۽ پنهنجيءَ زندگيءَ جي حفاظت ڪري ٿو. ساڳيءَ طرح هرهڪ عورت جو اعتقاد آهي تہ سندس ماءُ، ڀينرن ۽ ڌيئرن وغيره جي حمايتن ۽ خود سندس حياتيءَ جو سڄو دارومدار ڪن خاص ٻلن جي حياتيءَ تي آهي ۽ ان ڪري ٻلن جي سڄيءَ قوم جي زندگين جي حفاظت ڪرڻ ۾، هوءَ پنهنجين سڀني مائٽياڻين جي زندگين جي حفاظت سان گڏوگڏ، پنهنجيءَ زندگيءَ جي پڻ حفاظت ڪري ٿي. هاڻي، جڏهن ماڻهن جون زندگيون اهڙيءَ ريت ڪن جانورن ۾ سمايل سمجهيون وڃن ٿيون، تڏهن هيءَ ڳالهہ ظاهر آهي تہ اهڙن ماڻهن کي انهن جانورن کان يا اهڙن جانورن کي انهن ماڻهن کان مشڪل ئي سڃاڻي سگهبو. جيڪڏهن منهنجي ڀاءُ، جان جي حياتي هڪ چمڙي ۾ آهي، تہ پوءِ هڪ طرف اهو چمڙو منهنجو ڀاءُ ۽ "جان" آهي ۽ ٻئي طرف، هڪ مفهوم ۾، "جان" هڪ چمڙو آهي، ڇاڪاڻ تہ سندس حياتي هڪ چمڙي ۾ آهي. بلڪل ساڳيءَ طرح، جيڪڏهن منهنجيءَ ڀيڻ، ميريءَ، جي حياتي هڪ ٻلوءَ ۾ آهي، تہ پوءِ اهو ٻلو منهنجي ڀيڻ آهي ۽ ميري هڪ ٻلو آهي. اهو تہ هڪ بلڪل لازمي ۽ فطرتي نتيجو آهي، ۽ آسٽريليائي قبيلا ان تائين پهچڻ ۾ ناڪامياب ڪونہ ٿيا آهن. جڏهن هڪ چمڙو مرد جو جانور هوندو آهي، تڏهن ڪيس ڀاءُ

سڏيو ويندو آهي ۽ جڏهن هڪ چمڙو عورت جو جانور هوندو آهي، تڏهن ڪيس سندس ڀيڻ سڏيو ويندو آهي. ان جي برعڪس، هڪ مرد هڪ عورت ڪي ألوءَ جي نالي سان خطاب ڪندو آهي ۽ اهڙيءَ طرح هوءَ ساڻس چمڙي جي نالي سان مخاطب ٿيندي آهي. ساڳي ئي حالت انهن ٻين جانورن جي آهي، جي ٻين قبيلن ۾ ٻنهي جنسن لاءِ مخصوص ٿيل هوندا آهن. مثال طور، ”ڪرنائي“ قبيلي وارن ۾ سڀئي ”ايمو- جهرڪ“ مردن جا ”ڀائر“ هوندا هئا ۽ سڀ مرد ”ايمو- جهرڪ“ هوندا هئا؛ سڀئي لاثاني ڳائيندڙ پکي عورتن جون ”ڀينر“ هونديون هيون ۽ سڀئي عورتون لاثاني ڳائيندڙ پکي هونديون هيون.

پر، جڏهن جڏهن هڪ وحشي ڪنهن جانور جو نالو پاڻ رکي ٿو ۽ ڪيس پنهنجو ڀاءُ سڏي ٿو ۽ ڪيس مارڻ کان انڪار ڪري ٿو، تڏهن اهو هن جو علامتي جانور آهي. چنانچه، ڏکڻ اڀرندي آسٽريليا جي قبيلن ۾، جن تي اسين غور ڪندا رهيا آهيون چمڙي، الوءَ، ”ايمو- جهرڪ“، ۽ ”لاثاني ڳائيندڙ پکيءَ“ کي، بلڪل موزون طرح، ٻنهي جنسن جا علامتي پکي سمجهڻ گهرجي. پر علامت کي فقط هڪ جنس لاءِ مخصوص ڪرڻ جو رواج نسبتاً ڏاڍو ناياب آهي، جو هن وقت تائين آسٽريليا کان علاوه، ٻيو ڪٿي به ڪونه ڏٺو ويو آهي. ان کان زياده عام طور علامت ڪنهن هڪ جنس لاءِ نه، پر سڄي قبيلي لاءِ مخصوص ڪئي ويندي آهي ۽ اها پشت بپشت، ورثي طور پيءُ يا ماءُ جي خاندان ۾ هلندي رهندي آهي. هر فرد جو قبيلائي علامت سان جيڪو تعلق ٿئي ٿو، سو انهيءَ تعلق کان مختلف ناهي، جو هڪ فرد جو جنسي علامت سان واسطو آهي؛ هو ڪيس نه ماريندو،

ڪيس پنهنجو پاڻ سڏيندو ۽ هو پاڻ کي ان جي نالي سان سڏائيندو.
هائي، جيڪڏهن اهي تعلق ساڳيا آهن، تہ پوءِ جيڪا سمجهاڻي
هڪ حالت ۾ صحيح آهي، سا لازمي طور ٻيءَ ۾ بہ درست هئڻ
گهرجي. ان ڪري، جنهن سبب ڪري هڪ قبيلو جانورن يا ٻوٽن
(ڇاڪاڻ تہ قبيلائي علامت ٻوٽو بہ ٿي سگهي ٿو) جي هڪ مخصوص
جنس جو احترام ڪري ٿو ۽ پاڻ کي ان جي نالي سان سڏي ٿو،
سو هيءَ اعتقاد معلوم ٿئي ٿو تہ قبيلي جي فرد جي زندگي انهيءَ
جنس جي ڪنهن هڪ جانور يا ٻوٽي سان وابستہ آهي، ۽ ان
ڪري انهيءَ مرد يا عورت جو موت انهيءَ خاص جانور کي مارڻ
يا انهيءَ خاص ٻوٽي کي ناس ڪرڻ جي فعل جو نتيجو ٿيندو.
علامتن هئڻ جي رواج جي اها سمجهاڻي، سر جارج گيري جي طرفان
اولهہ آسٽريليا ۾ علامت يا 'ڪوبونگ' جي باري ۾ ڪيل وضاحت
سان بلڪل چڱيءَ طرح ٺهڪي اچي ٿي. هو چوي ٿو تہ "هڪ
خاندان ۽ ان جي 'ڪوبونگ' جي درميان هڪ پرسرار تعلق قائم
سمجهيو ويندو آهي. ايتريقدر، جو انهيءَ خاندان جو ڪوبہ فرد
انهيءَ جنس جي ڪنهن بہ جانور کي ننڊ ۾ ڏسندو، جنهن سان سندن
"ڪوبونگ" وابستہ هوندو، تہ بہ ڪيس نہ ماريندو. درحقيقت،
هو ان کي هميشہ بي دليءَ سان ماريندو آهي ۽ سو بہ تڏهن،
جڏهن هن کي ڀڄي وڃڻ جو موقعو ڏيندو. اها ڳالهہ هن
خانداني اعتقاد سبب وجود ۾ آيل آهي تہ انهيءَ جنس جو ڪو
فرد واحد سندن عزيز ترين دوست آهي، جنهن کي مارڻ وڏو ڏوهہ
آهي ۽ جنهن کان هميشہ پاسو ڪرڻ گهرجي. ساڳيءَ طرح، جنهن
مقامي باشندي جو "ڪوبونگ" ڪا ڀاڄي هوندي آهي، تنهن کي
ڪن حالتن ۽ سال جي خاص وقت ۾ وڍڻ جي اجازت

ڪانئ هوندي آهي.“ هتي، هيءَ ڳالهه قابل ذڪر آهي ته جيتوڻيڪ هرهڪ ماڻهو انهيءَ خاص جنس جي سيني جانورن يا ٻوٽن کي چڏي ڏيندو آهي، ان جي باوجود، اهي سڀيئي هڪ ئي نموني سان ان جي نظرن ۾ قابل قدر ڪونه هوندا آهن. بلڪل نه، سچي نوع سان فقط هڪ عدد اهڙو هوندو آهي، جو کيس خاص طرح پيارو هوندو آهي. پر جيئن ته کيس اهو پتو ڪونه هوندو آهي ته سندس پيارو ڪهڙو آهي، ان ڪري هن کي انهيءَ جنس جي سيني افراد کي هن ڊپ کان ڇڏي ڏيڻو پوندو آهي، ته متان هو پنهنجي انهيءَ پياري کي مجروح ڪري وجهي. وري خانداني علامت جي اها سمجهاڻي خانداني علامتي جنس سان ڪنهن هڪ جانور کي مارڻ جي سبب اثر سان ٺهڪي اچي ٿي. ”هڪ ڏينهن ڪنهن سياهفام ماڻهوءَ ڪانءَ ماريو، ٿي چار ڏينهن پوءِ لٺريءَ نالي هڪ ’موٽوا‘ (ڪانءَ) [يعني ’ڪانءَ‘ قبيلي جو هڪ ماڻهو] مري ويو. هو ڪجهه ڏينهن کان وٺي بيمار هو، پر سندس ’ونگانگ‘ (علامت) سندس موت جي رفتار تيز ڪري وڌي.“ هتي، ڪانءَ جي مارجڻ ڪانءَ قبيلي جي هڪ ماڻهوءَ جو بلڪل اهڙيءَ طرح موت آندو، جهڙيءَ طرح جنسي علامتن جي حالت ۾، چمڙي جو موت چمڙي - ماڻهوءَ جو موت آڻي ٿو يا الوءَ جو موت الو - عورت جو موت آڻي ٿو. ساڳي ئي نموني، وچ آمريڪا جي هڪ هندستانيءَ جي ’ناگوئال‘ جو موت، سندس مالڪ جو موت آڻي ٿو، ڪالابار جي حبشيءَ جي جهنگ واري رُوح جو موت خود حبشيءَ جو موت آڻي ٿو، بنڪس پيئن جي مقامي باشندي جي ’تمانيو‘ جو موت سندس مالڪ جو موت آڻي ٿو ۽ انهيءَ جانور جو موت، جنهن ۾ پرين واريءَ ڳالهه جي جادوگر يا

ديو پنهنجو ساهه رکيو آهي، انهيءَ جادوگر يا ديو جو موت آڻي ٿو.
چنانچه، معلوم ٿئي ٿو ته ”انهيءَ ديو، جنهن جي بدن
اندر دل ڪانه هئي“، واري ڳالهه انهيءَ تعلق جي ڪنجيءَ جو
ڪم ڏئي ٿي، جو هڪ ماڻهوءَ ۽ سندس علامت جي درميان
موجود سمجهيو وڃي ٿو. علامتي شيءَ، انهيءَ نظريي مطابق،
محض هڪ اهڙو برتن آهي، جنهن ۾ هڪ ماڻهو پنهنجي حياتي
رکي ٿو، جيئن پنچڪن پنهنجي حياتي هڪ طوطي ۾ ۽ بيداسريءَ
پنهنجي زندگي هڪ سونهري مڇيءَ ۾ رکي هئي. انهيءَ نظريي
جي خلاف هيءُ ڪو جائز دليل ڪونهي ته جڏهن هڪ وحشيءَ
کي جنسي ۽ خانداني علامتون آهن، تڏهن سندس زندگي ٻن
مختلف جانورن سان وابسته هوندي، جن مان ڪنهن به هڪ جو
موت سندس موت جو باعث ٿيندو؛ جيڪڏهن هڪ ماڻهوءَ جي
جسم اندر سندس روح جي رهڻ لاءِ هڪ کان زياده جايون آهن، ته
پوءِ هن کي (هڪ وحشي شايد ائين دليل بازي ڪري) جسم
کان ٻاهر به ڇو نه هڪ کان زياده جايون هجن؟ جنهن صورت
۾ هو پنهنجيءَ زندگيءَ کي پاڻ کان ٻاهر رکي سگهي ٿو، تنهن
صورت ۾ هو ڇو نه ان جو هڪ حصو هڪ جانور ڏانهن ۽ ٻيو
ٻئي ڪنهن ڏانهن منتقل ڪري؟ زندگيءَ جي تقسيم ٿيڻ جي
اها خوبي يا ٻين لفظن ۾ چئجي ته روحن جي انهيءَ جميعت
جو نظريو اهڙو آهي، جنهنجو روزمره جي گهٽين ڏٺل وائٺل
ڳالهين ۾ نشان ملي ٿو ۽ جنهن پاڻ کي افلاطون جهڙن فيلسوفن خواه
وحشين وٽ ساڳيءَ طرح مقبول ڪيو آهي. روح جو نظريو، نيم-سائنسي
قياس کان ڦري، جڏهن فقه جو هڪ اصول ٿي پوي ٿو، فقط تڏهن ئي
انهيءَ جي اتحاد ۽ ناممڪن التفريق خوبيءَ کي اهم قرار ڏنو وڃي ٿو. هڪ

وحشي، جو اصولجي زنجيرن کان آزاد آهي، سو زندگيءَ جي حقيقتن کي ايترن روحن جي فرضي وجود ذريعي سمجهائڻ لاءِ به آزاد آهي، جيترن کي هو ضروري سمجهي ٿو. چنانچه، مثال طور، ڪئريب قبيلي جي ماڻهن جو خيال هو ته هڪ روح مٿي ۾، هڪ دل ۾ ۽ ٻيا ارواح اهڙن سيني هنڌن تي رهن ٿا، جتي نبض ڌڙڪندي معلوم ٿئي ٿي. هداتسا قبيلي جا ڪي ڳاڙها هندستاني تدريجي موت جي قدرتي سلسلي کي، جڏهن ماڻهوءَ جا هٿ ۽ پير اڳ ۾ بي جان ٿي ويندا آهن، هيئن سمجهائيندا آهن ته ماڻهوءَ کي چار ارواح هوندا آهن، جي انساني جسم کي هڪ وقت نه، پر هڪ ٻئي جي پٺيان ڇڏيندا آهن ۽ انساني جسم جي هلاڪت فقط تڏهن ئي مڪمل ٿيندي آهي، جڏهن چارئي ارواح نڪري ويندا آهن. بورنيو جي ڊياڪ قبيلي جي ڪن ماڻهن ۽ ملايا ڳچي ڏرتيءَ جي ڪن "مئلي" باشندن جو اعتقاد آهي ته ماڻهوءَ کي ست ارواح هوندا آهن. سيليبس ۾ پوسو جي آلفورڊ نسل وارن جي راءِ ۾ ماڻهوءَ کي ٽي ارواح آهن. لائوس جي مقامي باشندن جو خيال آهي ته ماڻهوءَ جي جسم اندر ٽيهه روح رهندا آهن، جي هٿن، پيرن، وات، اکين وغيره ۾ رهندا آهن. چنانچه، قديم ماڻهن جي نقطهءِ نگاه کان، بلڪل ممڪن آهي ته هڪ وحشيءَ جو هڪ روح سندس جنسي علامت ۾ ۽ ٻيو سندس خانداني علامت واري جانور ۾ هجي. بهرحال، جيئن مون اڳ ۾ به چيو آهي، خانداني علامتن جو وجود آسٽريليا کان علاوه، ٻئي ڪنهن به هنڌ نه ڏٺو ويو آهي؛ چنانچه، قاعدي موجب جيڪو به وحشي علامتي روحن جي رسمن کي ادا ڪري ٿو، تنهن جي جسم اندر هڪ ئي وقت هڪ کان زياده روحن جو هرو ڀرو موجود هئڻ ضروري ناهي.

علامتي جانور وغيره کي هڪ اهڙي برتن سمجهڻ جو نظريو، جنهن موجب ماڻهو پنهنجي روح، يا پنهنجن روحن مان هڪ، کي رکي ٿو، جيڪڏهن صحيح آهي، ته پوءِ اسان کي اهڙن علامتي جانورن وغيره ۾ اعتقاد رکندڙ ڪنهن اهڙي قوم جي دستياب ٿيڻ جي اميد ۾ رکڻ گهرجي، جنهن لاءِ هيءَ ڳالهه خاطريءَ سان چئي سگهجي ته منجهانئن هر هڪ ماڻهو پنهنجو هڪ روح مستقل طور پنهنجي جسم کان ٻاهر رکندو هوندو ۽ انهيءَ خارجه روح جي هلاڪ ٿيڻ کي سندس مالڪ جي موت جو باعث يا پيش خيمو سمجهيو ويندو هوندو. سوماترا جي ٻٽڪ نسل جا لوڪ اهڙين قومن مان آهن. ٻٽڪ لوڪ اهڙن قبيلن (مارگار) ۾ تقسيم ٿيل آهن، جي پنهنجي خاندان کان ٻاهر شاديون ڪندا آهن، جن ۾ پيءَ کان پٽ کي ورثو ملندو آهي ۽ هر هڪ قبيلي کي هڪ خاص نسل جي جانورن جي گوشت کائڻ کان منع ٿيل هوندي آهي. هڪ اهڙي قبيلي کي چيتي جي گوشت کائڻ کان منع ٿيل هوندي آهي، ٻئي کي باندر جي گوشت کان، ٽئين کي واڳونءَ جي گوشت کان، چوٿين کي ڪتي جي گوشت کان، پنجين کي ٻليءَ جي گرشت کان، ڇهين کي ڳيري جي گوشت کان، ستين کي اڇيءَ مينهن جي گوشت کان ۽ ٻئي ڪنهن قبيلي کي ماڪڙ کان. قبيلي جي ماڻهن طرفان انهيءَ خاص جانور جي گوشت کائڻ کان پرهيز ڪرڻ لاءِ جيڪو سبب پيش ڪيو ويندو آهي، سو يا ته هيءَ هوندو آهي ته اهي انهيءَ نسل جي جانورن مان پيدا ٿيا آهن، ۽ انهن جا روح موت کان پوءِ شايد انهن جانورن جي قالبن ۾ منتقل ٿين، يا اهي پاڻ يا سندن ابا ۽ ڏاڏا انهن جانورن جي زير احسان آهن. ڪِڏهن ڪڏهن، پر هميشه نه، خود قبيلي تي

انهيءَ جانور جو نالو رکيل هوندو آهي. چنانچه، ڪن قبيلي وارن ۾ علامتي جانورن رکڻ جو عام رواج هو. ان کان علاوه، ڪن قبيلي جي هر هڪ ماڻهوءَ جو اعتقاد آهي ته ڪيس ست يا ڪجهه محدود شمار مطابق، تي روح هوندا آهن. انهن روحن مان هڪ هميشه ٻاهر رهندو آهي، پر ان جي باوجود، جڏهن به اهو روح مرندو آهي، خواه اهو ان وقت ڪيترو به دور هجي، تڏهن اهو ماڻهو به انهيءَ گهڙيءَ اندر مرندو آهي. جنهن مصنف انهيءَ اعتقاد جو ذڪر ڪيو آهي، تنهن ڪن لوڪن جي علامتي نشانن متعلق ڪجهه به نه چيو آهي؛ پر اسين آسٽريليائي، وچ آمريڪي ۽ آفريڪي شهادتن جي يڪسانيت جي بنياد تي هيءُ قياس ڪري سگهون ٿا ته خارج روح، جنهن جو موت سندس مالڪ جي موت جو باعث بڻجي ٿو، ڪنهن نه ڪنهن علامتي جانور يا ٻوٽي اندر مقيم رهي ٿو.

انهيءَ نظريي جي مقابلي ۾ هيءَ ڳالهه مشڪل ئي بغاوت ڪندي نظر اچي ٿي ته ڪنهن نسل جو ڪوبه فرد واضح لفظن ۾ هيءُ اقرار نه ٿو ڪري ته سندس خارج روح سندس علامتي جانور يا ٻوٽي اندر مقيم آهي، پر هو پنهنجي قبيلي جي مخصوص مقدس جانور يا ٻوٽي کي احترام ڏيڻ جا ڪي ٻيا سبب پيش ڪري ٿو. ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن هڪ وحشي بلڪل سنجيدگيءَ سان هن ڳالهه ۾ پختو اعتقاد رکي ٿو ته سندس زندگي ڪنهن خارجي شيءِ سان وابسته آهي، ته هيءَ ڳالهه آخرين درجي تائين غير امڪاني آهي ته هو ڪنهن به اجنبيءَ کي پنهنجي انهيءَ رازکان واقف ڪندو. جيڪي به ڳالهيون سندس خانگي زندگيءَ ۽ اعتقادن سان واسطو رکن ٿيون، تن ۾ هڪ وحشي ماڻهو

انتهائي شڪي ۽ خاموش طبيعت ٿئي ٿو، يورپي باشندن وحشين ۾ گهڻيئي سال گذاريا آهن، پر اهي سندن مذهب جي وڏن رڪنن ڪال واقفيت حاصل ڪرڻ ۾ ناڪامياب رهيا آهن ۽ آخرڪار، جيڪي ڪجهه معلوم ڪري سگهيا آهن، سو محض ڪنهن اتفاق يا حادثي جي نتيجي طور. پين سيني ڳالهين ڪان علاوه، هڪ وحشي ماڻهو جادوءَ جي ذريعي قتل ٿيڻ جي انتهائي ۽ دائمي خوف ۾ رهندو آهي، هو سمجهندو آهي ته سندس جسم ڪان جدا ٿيل بلڪل خسيس شين، جهڙوڪ سندس بدن تان ڪوڙيل وارن ۽ نهن جي ذرن، ٽڪ، ڪاڌي جي اوبر، حتيٰ ڪ سندس نالي ڪي به هڪ هوشيار جادوگر سندس تباهيءَ جو سامان بڻائي سگهي ٿو، جنهن ڪري هو اهڙين سيني شين ڪي لڪائڻ ۽ ناس ڪرڻ ۾ هميشه احتياط ڪان ڪم وٺندو آهي. پر، جيڪڏهن هو اهڙن معاملن ۾، جي سندس دنيوي زندگيءَ جا محض خارجي برج ۽ فصيلون آهن، ايتريقدر شڪي آهي ۽ انهن ۾ اهڙيءَ رازداريءَ ڪان ڪم وٺي ٿو، ته پوءِ اها پوشيدگي ڪيتريقدر نه سخت ۽ اهو حجاب ڪيتريقدر نه بيگذر هوندو، جنهن ۾ هو پنهنجي وجود جي اندروني قلعي ڪي وڪوڙي رکندو هوندو! پرين واريءَ ڳالهه ۾، جڏهن شهزادي ديو ڪان هيءَ ڳالهه دريافت ڪري ٿي ته هو پنهنجو روح ڪٿي رکندو آهي، تڏهن هو ڪيس ڪوڙا ۽ ٽارڻ وارا جواب ڏئي ٿو ۽ هوءَ تمام گهڻيءَ محبت ۽ حرفت ڪان ڪم وٺڻ ڪان پوءِ ئي هن مان اهو راز ڇڪي ٻاهر ڪڍڻ ۾ ڪامياب ٿئي ٿي. پنهنجي سڪوت ۽ خاموشيءَ ۾، ديو هڪ خائف وحشيءَ سان مشابهت رکي ٿو، پر هڪ طرف ته آکاڻيءَ جي ضرورتن جي تقاضا آهي ته ديو آخرڪار پنهنجو راز افشا ڪري، ٻئي طرف

اهڙو ڪوبہ زور يا ڪابہ زبردستي ڪانهي جا هڪ وحشيءَ کي ڏيئي، کيس هڪ اجنبيءَ اڳيان پنهنجي روح جي پوشيده جاءِ ظاهر ڪرڻ ۽ اهڙيءَ طرح ان کي خطري ۾ وجهڻ لاءِ آماده ڪري سگهي. ان ڪري هن ڳالهہ ۾ ڪوبہ تعجب نہ ڪرڻ گهرجي تہ هڪ وحشيءَ جي زندگيءَ جو مرڪزي راز ايتري زماني تائين ڪيئن هڪ اسرار رهجي ويو ۽ اسان لاءِ ان جي منتشر ڏيل اشارن ۽ ٽڪرن ٽيرن جي ڳالهين ۾ باقي رهيل يادگيرين کي هڪ ٻئي سان جوڙڻ ۽ ڳنڍڻ کان علاوہ ٻيو ڪوبہ چارو ڪونہ بچيو.

٣- **موت ۽ حشر جون رسمون :** علامتي جانورن ۾ روحن ۾ اعتقاد رکڻ جو هيءُ نظريو مذهبي رسمن جي هڪ اهڙي طبقي تي روشني وجهي ٿو، جنهن جي متعلق، جيسين مون کي علم آهي، ڪابہ معقول سمجهاڻي پيش ڪانہ ڪئي ويئي آهي. گهڻن قبيلن، خاص طور انهن ۾، جيڪي علامتي جانورن ۾ روحن ۾ اعتقاد رکندڙ آهن، ڇوڪرن جي سن بلوغت ۾ پهچڻ تي ڪي خاص رسمون، خصوصاً کين قتل ڪري وري زنده ڪرڻ جون رسمون، ادا ڪيون وينديون آهن. اهڙا رواج هن طرح قابل فهم ٿي پون ٿا، جيڪڏهن اسين هيءُ فرض ڪريون تہ انهن جو مقصد ڇوڪري جي روح کي ٻاهر ڪڍي، سندس علامت جانور اندر داخل ڪرڻ جو آهي. ڇاڪاڻ تہ سندس روح جي ٻاهر ڪڍڻ جي عمل کي ڇوڪري جي موت يا ڪم از ڪم موت جهڙيءَ بيهوشيءَ جي مترادف سمجهيو وڃي ٿو، جنهن کي هڪ وحشي قبائلي اصلي موت کان مشڪل ئي مميز ڪري سگهندو آهي. هنجي جسماني نظام کي آنهيءَ سخت قسم جي ڌڪي لڳڻ کان

پوءِ، جو ڪيس موت جي صورت ۾ نڪيو هو، سندس دوباره جيئري ٿيڻ يا آهستي آهستي پيهر هوش ۾ اچڻ ڪري انهيءَ نئين حاصل ڪيل قوت ۽ تازيءَ زندگيءَ جي دخول ڏانهن منسوب ڪيو ويندو، جا ڪيس پنهنجي علامتي جانور يا ٻوٽي مان گذري اچڻ سبب حاصل ٿيندڙ سمجهي وڃي ٿي. چنانچه انهن سڀني تمهيدي رسمن جو اصلي مقصد، جيسين انهن جو موت ۽ وري جيئري ٿيڻ سان تعلق آهي، ماڻهوءَ ۽ سندس علامتي جانور يا ٻوٽي جي درميان زندگيءَ يا روح جي ڏي ۽ وٺ جو آهي. روح جي اهڙيءَ ڏي ۽ وٺ جي امڪان ۾ قديم ماڻهن جو اعتقاد باسق قبيلي جي هڪ شڪاريءَ جي هن ڳالهه مان صاف طرح ظاهر ٿئي ٿو، جنهن ۾ هن دعويٰ ڪئي آهي ته ڪيس هڪ رڇ ماريو هو، پر ڪيس مارڻ کان پوءِ انهيءَ رڇ تنهنجهس پنهنجو دم ڦوڪيو هو ۽ اهڙيءَ طرح رڇ جو جسم اُن وقت مري ويو هو. پر انهيءَ مهل هو پاڻ آهو رڇ هو، جاڪاڻ ته منجهس انهيءَ ساڳئي رڇ جي زندگي ڦوڪيل هئي. مثل شڪاريءَ جو رڇ جي صورت ۾ دوباره جيئرو ٿي اٿڻ ۽ سن بلوغت ۾ پهچڻ وقت هڪ نوجوان ڇوڪري کي ماري، وري جيئري ڪرڻ جون رسمون انهيءَ نظريي جي بنياد تي، جنهن جي هت راءِ ڏني ويئي آهي، بلڪل هڪجهڙيون آهن. ڇوڪرو ماڻهوءَ جي حيثيت ۾ مري ٿو ۽ حيوان جي صورت ۾ پيهر زنده ٿئي ٿو. هينئر هن ۾ حيوان جو روح آهي ۽ سندس روح، حيوان اندر آهي. ان ڪري، پنهنجي علامتي جانور جي نالي مطابق، ڪيس پاڻ کي رڇ يا بگهڙ وغيره سڏائڻ ۽ رهڻ، بگهڙن يا ڪن ٻين جانورن کي پنهنجن ڀائرن جي حيثيت ڏيڻ لاءِ پنهنجن نالن سان سڏڻ جو هن کي

چگو ئي حق حاصل آهي، جاڪاڻ ته سندس ۽ سندس عزيزن جا روح منجهن مقيم آهن.

ابتدائي رسمن وقت اهڙي فرضي موت ۽ دوباره زنده ٿيڻ جا هيٺيان مثال موجود آهن: نيو سائوٿ ويلس جي ”وونگهي“ يا ”وونگهيبان“ قبيلي ۾، جڏهن ڇوڪرا بلوغت ۾ قدم رکندا آهن، تڏهن انهيءَ قبيلي جا پريا مڙس هڪ خفيه رسم ۾ کين برادريءَ جي مردن جي صف ۾ داخل ڪندا آهن ۽ اها رسم اهڙن ساٿين کان سواءِ ٻيو ڪوبه نه ڏسي سگهندو آهي، جن خود داخلا واري ساڳي رسم اڳواٽ ادا نه ڪئي هوندي آهي. ان وقت جيڪا ڪارروائي ڪئي ويندي آهي، تنهن جو ڪجهه حصو انهيءَ نوجوان جي هڪ ڏند ڪيڻ ۽ کيس اهڙي نئين نالي ڏيڻ تي مشتمل هوندو آهي، جو سندس مردانگيءَ ۾ داخل ٿيڻ جي حقيقت جو مظهر هوندو آهي. جيتري وقت تائين ڇوڪرن جا ڏند پيا پٽبا آهن، تيتري تائين هڪ اهڙو اوزار زور سان هوا ۾ ڦيرايو ويندو آهي، جنهن کي ”ٻگين-کيءَ-رڙين-ڪرائڻ وارو“ سڏيو ويندو آهي ۽ فقط ڪاٺيءَ جو هڪ اهڙو سڏو ٽڪر هوندو آهي، جنهن جون ڪناريون ڪارائيءَ جي ڏندن وانگر هونديون آهن ۽ جو هڪ پڇڙيءَ وٽان ڏاڳي سان ٻڌل هوندو آهي ۽ زور سان هوا ۾ ڦرڻ وقت زوڪاٽ ڪندو آهي. جن ساٿين داخلا واري رسم ادا ڪانه ڪئي هوندي آهي، تن کي انهيءَ اوزار ڏسڻ کان به پرهيز ڪرڻي هوندي آهي، عورتن کي انهن رسمن کان ايتريقدر سخت منع ٿيل هوندي آهي، جو خلاف ورزي ڪندڙ عورت کي موت جي سزا ملندي آهي. ائين ظاهر ڪيو ويندو آهي ته مردن جي قطار ۾ داخلا وٺندڙ نوجوانن سان هرهڪ سان واري وٺيءَ سان ٿيوريملن (جنهن

کي عام طرح داراسيولن چيو ويندو آهي) نالي هڪ پر اسرار شخص اچي ملندو آهي، جو پنهنجي متعلق ڇوڪري کي دور وٺي ويندو آهي، جتي کيس قتل ڪري، ٽورين گهڙين اندر ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيندو آهي. پوءِ هو کيس دوباره زنده ڪري، سندس هڪ ڏند پٽي ڇڏيندو آهي. ”ٽوريملن“ جي طاقت ۾ انهن ماڻهن جو اهڙو ته پختو اعتقاد آهي، جو ان بابت کين ڪو به شڪ ڪونه هوندو آهي.

اپر ڊارلنگ دَرياءَ جي ڪنارن تي آباد يُوئالاروئي قبيلي جا ماڻهو چوندا هئا ته قلبيلي ۾ داخلا حاصل ڪرڻ واريءَ رسم ادا ٿيڻ وقت، ڇوڪري سان هڪ روح اچي ملندو هو، جو کيس قتل ڪري، هڪ نوجوان جيءَ حيثيت ۾ نئين سر زنده ڪندو هو. لوئر لاڪلان ۽ مرّي درياهن جي ڪنارن تي آباد قبائلين ۾ ٿيورميلن (داراسيولن) لاءِ ائين سمجهيو ويندو هو ته اهو نوآزمودن کي ماري، وري جيئرو ڪندو هو. وچ آسٽريليا جي ”انماتجيرا“ قبيلي ۾ زالون ۽ ٻار سمجهندا آهن ته ٽوانيي ايرڪا نالي هڪ رُوح، نوجوانن جي داخلا واريءَ رسم جي ادا ٿيڻ وقت کين قتل ڪري وري زنده ڪندو آهي. مرڪزي آسٽريليا جي ٻين قبيلن وانگر، هن ۾ به داخلا جي رسم ۾ طهر ۽ آڳر وڍڻ جهڙن جراحتون شامل هونديون آهن، ۽ جيئن ئي انهن سان پوئين جراحت پوري ٿيندي آهي، تيئن ئي نوجوان کي سندس پيءُ وٽان هڪ مقدس لٺ (چورنگا) ملندي آهي، جنهن سان (کيس ائين ٻڌايو ويندو آهي) سندس روح قديم زماني ۾ وابسته هو. جيتري وقت تائين هو جهنگ ۾ پنهنجا زخم ڇٽائيندو رهندو آهي، اوتري تائين کيس ”ڊِگن-کي-رڙين-ڪرائڻ-وارو“ اوزار ڦيرائڻو پوندو آهي، ته ته پيءَ صورت ۾ آسمان ۾ رهندڙ هڪ پراسرار شخص لامارو ڏيئي، کيس مٿي کڻي ويندو.

آهي. ڪارپينٽيريا نار جي اڀرندي ڪناري تي رهندڙ بنڊنگا قبيلي جي زالن ۽ ٻارن جو اعتقاد آهي ته ”ڊگن-ڪي-رڙين-ڪرائڻ وارو“ داخلا واريءَ رسم وقت جيڪو آواز ڪندو آهي، سو ڪتا جليا نالي هڪ روح جو آواز هوندو آهي، جيڪو چيٽي جي ڊير ۾ رهندڙ ماڪوڙين جي گهر اندر رهندو آهي، جتان هو ٻاهر نڪري، ڇوڪري کي کائي ويندو آهي ۽ بعد ۾ کيس وري جيئرو ڪندو آهي. ساڳيءَ طرح سنڌن همساين، انيولا قبيلي وارن ۾، زالون سمجهنديون آهن ته ”ڊگن-ڪي-رڙين-ڪرائڻ-وارو“؛ جيڪو زوڪات ڪندو آهي، سو گنابائيا نالي هڪ روح جو آواز هوندو آهي، جو داخلا واريءَ رسم وقت کين گڙڪائي ويندو آهي ۽ بعد ۾ کين برادريءَ ۾ داخل ٿيل ساٿين جي حيثيت ۾ قي ڪري، ٻاهر ڪڍندو آهي.

نيو سائوٿ ويلس جي ڊاڪٽنيز ڪناري تي جيڪي قبائل آباد آهن، ۽ جن مان مورنگ ڪناري واري قبيلي کي مثال طور سمجهڻ گهرجي، تن ۾ نوآزمودن کي برادريءَ ۾ داخلا ڏيڻ واريءَ رسم وقت مئلن مان وري زنده ڪرڻ جو ناٽڪ تفصيلوار نموني ۾ ڏيکاريو ويندو هو. انهيءَ رسم جو بيان اسان کي هڪ عيني شاهد هن طرح ڏنو آهي: ”ڏاگين جهڙن سنهن ڇوڏن جي لباس ۾ ڍڪيل هڪ ماڻهو قبر ۾ وچي ليٽي پيو ۽ ان جي مٿان ڪاٺين ۽ مٽيءَ جو هڪ هلڪو تهه وڇايو ويو. سنڌس هٿ ۾ هڪ ننڍو ٻوٽو هو، جو ائين پئي نظر آيو، ڄڻ ته ڌرتيءَ مان ڄمي رهيو هو ۽ ان جي اثر وڌائڻ لاءِ ڇوڏاري پيا ٻوٽا به مٽيءَ ۾ کوڙيا ويا هئا. پوءِ سيني نوآزمودن کي قبر جي پرسان آڻي ويهاريو ويو ۽ ڏاگين جهڙن سنهن ڇوڏن جي پوشاڪن ۾ ملبوس ٿيل اهڙن ماڻهن جو هڪ جلوس قبر جي قريب آيو، جي قبيلي جي ”حڪيمن“ جي هڪ گروهه جي نمائندگي ڪري

رهيا هئا. انهيءَ جلوس جي پيشوائي ۾ معمر سردار ڪري رهيا هئا، جي پنهنجي هڪ هم پيشه ”حڪيم“ جي قبر جي زيارت ڪرڻ لاءِ اتي آيا هئا، جتي اهو دفن ٿيل هو. جڏهن اهو ننڍڙو جلوس، دارا سيولن جا منتر آلاپيندو، ٽڪرين ۽ وڻن مان نڪري کليل ميدان ۾ پهتو، تڏهن اهو قبر جي ويجهو، نوآزمودن جي مخالف سمت ۾ اچي بيٺو. ۽ انهن جا ٻه پيشوائون ٻين نچندڙن جي پوئتان اچي بيٺا. ڪجهه وقت تائين راڳ ۽ ناچ هلندو رهيو، تانجو اهو پوڙهو ڏڪڻ لڳو، جيڪو قبر مان چمندو نظر اچي رهيو. ”هيڏانهن نهاريو“. انهن ساٿين نوآزمودن کي مخاطب ٿي، ڏڪندڙ پوڙهيءَ جي پنن ڏانهن اشارو ڪندي چيو: جيئن ئي ساٿين ان طرف نهاريو، تيئن اهو پوڙهو اڃا به زياده زور سان ڪنبڻ لڳو ۽ تمام زوردار جنبش کان پوءِ زمين تي ڪري پيو ۽ هوڏانهن ناچن جي زوردار ڌماڌم ۽ ڳائيندڙن جي آلاپ جي درميان، نام-نهاد مئل ساٿيءَ پنهنجي مٿان رکيل ڪاٺڙيون ۽ مٽي پري اڇلائي، ٽپ ڏيئي، پيرين ٻر بيهي، قبر اندر ئي پنهنجو ”جادوءَ وارو ناچ“ ڪرڻ شروع ڪيو ۽ جادوءَ جو اثر رکندڙ انهن شين جي پنهنجي وات اندر نمائش ڪرڻ لڳو، جي ڪيس بذات خود دارا سيولن وٽان حاصل ٿيل سمجهيون وينديون هيون.

آسٽريليا جي گهڻن قبيلن وانگر، اتر نيوگائنا جي ڪن قبيلن، جهڙوڪ پاپيم، بوڪائوئا، ڪائي ۽ تاميءَ ۾، قبيلي جي هر فرد کي جوان مرد جي درجي ڏيڻ کان اڳ، ڪانئس طهر ڪرائڻ جي تقاضا ڪئي ويندي آهي؛ ۽ قبيلي ۾ داخلا حاصل ڪرڻ واريءَ انهيءَ رسم کي، جنهن جي مرڪزي خصوصيت طهر جي آهي، ڪن آسٽريليائي قبيلن وانگر، انهن قبيلن جا ساٿيو به هڪ اهڙي

پر اسرار راڪاس هٿان ڳڙڪائجڻ ۾ وري ڦيءَ ٿي، ٻاهر نڪرڻ جي ڪارروائي تصور ڪندا آهن، جنهنجو آواز ”ڏڳن ڪان- رڙين- ڪرائڻ واري“ اوزار جي زوڪات ۾ سليل هوندو آهي، جو غور سان ڪن ڏيو، تہ ٻڌڻ ۾ ايندو. نيو ڳائنا جا قبائل، درحقيقت، انهيءَ ڳالهہ جو اثر نہ فقط عورتن ۽ ٻارن جي دلين تي وجهندا آهن، پر داخلا واريءَ رسم ۾ ان ڪي ڊرامائي انداز ۾ ادا ڪندا آهن، جنهن وقت عورتن ۾ اهڙن پينساٿهن ڪي حاضر رهڻ ڪان منع ٿيل هوندي آهي، جن ڪي ان ڪان اڳ ۾ داخلا سليل ڪانہ هوندي آهي. انهيءَ رسم ادا ڪرڻ لاءِ اٽڪل هڪ سو فوٽ ڊگهي هڪ جهوپڙي ڳوٺ يا ٻيلي جي ڪنهن ويران حصي ۾ اڏي ويندي آهي ۽ ان جي صورت انهيءَ پر اسرار راڪاس وانگر ٺاهي ويندي آهي؛ ان جي جيڪا پچڙي سندس سٿي جي نمائندگي ڪندي آهي، سا بلند هوندي آهي ۽ ٻيءَ پچڙيءَ وٽ اهو سوڙهي هوندي آهي، تانجو، آخر ۾ تمام سنهي ٿي ويندي آهي. سو پارين جو هڪ وڻ، جنهن ڪي پاڙ ڪان پٽيو ويندو آهي، انهيءَ عظيم هستيءَ جي ڪرنگهي جي هڏي جو ڪم ڏيندو آهي ۽ ان جي لاسن جو جهڳٽو سندس وارن جو ڪم ڏيندو آهي؛ ۽ مشابهت ڪي مڪمل ڪرڻ لاءِ، عمارت جي ويڪري طرف هڪ مقامي نقاش ڀي ٻاهر نڪتل، گول اکيون ۽ ڦاٽل وڏو وات چاپي چڏيندو آهي. جڏهن پنهنجين سائرن ۽ عورتن ڪان، جي انهيءَ راڪاس ۾ يقين رکنديون آهن يا يقين رکڻ جو ڍونگ ڪنديون آهن، جو سندن پيارن ڪي کائيندو آهي، روئيندي روئيندي، حيرت زده نو آزمود چوڪرا الوداعي ڪندا آهن ۽ انهيءَ پُر شڪوه اڏاوت جي روبرو آندا ويندا آهن، تڏهن اهو هيبتناڪ

جانور هڪ خوفناڪ گجگوڙ ڪندو آهي، جا درحقيقت ”ڏڳن ڪان رڙين ڪرائڻ وارن“ اوزارن جي زوڪات ڪان سواءِ ٻيو ڪجهه به نه هوندو آهي، جن کي انهيءَ راڪاس جي پيٽ اندر ويٺل ماڻهو ڦيرائيندا رهندا آهن. گڙڪائڻ جي سڄي پڇي ڪارروائي مختلف نمونن ۾ سرانجام ڪئي ويندي آهي. تامي قبيلي وارن ۾ داخلا جي اميدوارن کي هڪ قطار جي صورت ۾ اهڙن ماڻهن اڳيان لنگهايو ويندو آهي، جن جي مٿن تي ”ڏڳن-ڪان-رڙين-ڪرائڻ وارا“ اوزار جهليل هوندا آهن. ڪائي قبيلي جي ماڻهن ۾ اها ڪارروائي زياده تفصيلوار نموني ۾ هن طرح سر انجام ڪئي ويندي آهي، جو نو آزمودن کي هڪ اهڙيءَ ڦاهيءَ هيٺان لنگهايو ويندوآهي، جنهن جي مٿان هڪ اهڙو ماڻهو ويٺل هوندو آهي جو، جيئن هڪ هڪ ڏڪندڙ ڦڙڪندڙ نو آزمود سندس هيٺان لنگهندو ويندو آهي، تيئن گڙڪائڻ جو اشارو ڪندو رهندو آهي، پر جو، درحقيقت، پاڻيءَ جو هڪ ڍڪ پيئندو آهي. پر هڪ سوئر جو نذرانو، جو موقعي سر انهيءَ راڪاس کي پيش ڪيو ويندو آهي، کيس انهن جوانن کي قيءَ ڪري ٻاهر ڪڍڻ لاءِ آماده ڪندو آهي. جيڪو ماڻهو راڪاس جي نمائندگي ڪندو آهي، سو اهو نذرانو پاڻيءَ جو هڪ ڦوهارو ٻاهر ڪڍي، منظور ڪندو آهي. انهيءَ دم گڙ گڙ جهڙو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو آهي ۽ تورو ئي وقت اڳ هن جيڪو به پاڻي پيتو هو، سو هڪ تير ڦوهاري جي صورت ۾ نو آزمودي مٿان اچي نڪاءُ ڪندو آهي. انهيءَ مان هيءُ مطلب ڪڍيو ويندو آهي ته انهيءَ نوجوان کي راڪاس جي پيٽ مان نجات ملي ويئي. بهرحال، هيٺئر کيس طهر ڪرائڻ جي زياده دردناڪ ۽ خطرناڪ جراحت مان گذرڻ باقي هوندو

آهي. اهو عمل فوراً ئي پورو ڪيو ويندو آهي ۽ جراح جي چاقوءَ سان جيڪو چير ڏنو ويندو آهي، تنهن جي سمجهاڻي هيئن ڏني ويندي آهي ته نوجوان کي اهو گهاءُ يا چير ان وقت آيو هو، جڏهن کيس انهيءَ بلا جي خوفناڪ وات سان چڏايو پئي ويو. جيتري وقت تائين جراحت ڇٽندي رهندي آهي، اوتري عرصي تائين ”ڊگن-ڪان-رڙ ين-ڪرائڻ“ وارن کي ڦيرائڻ ذريعي هڪ زبردست آواز برپا ڪيو ويندو آهي، جو انهيءَ هوائي جانور جي رڙ وانگر هوندو آهي، جو جوان مردن کي ڳڙڪائڻ ۾ مصروف هوندو آهي.

جڏهن ڪو ڇوڪرو جراحت جي اثر کان مري ويندو آهي، جيئن عام طرح ٿيندو آهي، تڏهن کيس خفيه طور ٻيلي ۾ دفن ڪيو ويندو آهي ۽ سندس مغموم ماءُ کي ٻڌايو ويندو آهي ته راڪاس کي سوئر ۽ ماڻهوءَ کي هضم ڪرڻ جا ٻه الڳ پيٽ هوندا آهن ۽ سندس پٽ، بد قسمتيءَ سان غلط پيٽ اندر ترڪي ويو، جتان کيس ڇڪي ٻاهر ڪڍڻ ناممڪن ٿي پيو. طهر ڪرائڻ کان پوءِ، ڇوڪرن کي چند مهينن تائين گوشه نشيني اختيار ڪرڻي پوندي آهي ۽ کين عورتن سان هر قسم جي لهه وچڙ کان نفرت-ڪرڻي پوندي آهي، حتيٰ ڪ کين انهن جي صورت ڏسڻ کان به دور رهڻو هوندو آهي. اهي انهيءَ ڊگهيءَ جهوپڙيءَ اندر رهندا آهن، جا راڪاس جي پيٽ جي نمائندگي ڪندي آهي. آخرڪار، جڏهن انهن ڇوڪرن کي، جن کي هينئر داخلا حاصل ڪيل ماڻهن جو درجو حاصل ٿي ويندو آهي، وڏيءَ ڌوم ڌام ۽ رسم و رواج جي ادائگيءَ سان ڳوٺ ڏانهن واپس آندو ويندو آهي، تڏهن عورتن طرفان سندن استقبال سڏڪن ۽ خوشيءَ جي لڙڪن سان ڪيو ويندو آهي،

ائين نظر ايندو آهي ته ڄڻ قبر پنهنجن مڪينن کي ڌڪو ڏيئي ٻاهر ڪڍيو هو. اول ته جوانن کي پنهنجيون اکيون سختيءَ سان بند رکڻيون، پيا اچا ٻه، چوني جي پلستر سان لنبڙيون، پونديون آهن ۽ اهي اهڙي ڏِک ڏيندا آهن ڄڻ ته اهي پنهنجن‌وڏن طرفان سليل حڪمن جو مطلب ئي نه ٿا سمجهن. آهستي آهستي، اهي پنهنجو هوش اهڙيءَ طرح سنڀاليندا آهن، ڄڻ ته ڪنهن بيهوشيءَ کان بيدار ٿي رهيا آهن؛ پٺي ڏينهن اهي وهنجندا آهن ۽ پنهنجن جسمن تان چوني جو پلستر ڌوئي ڇڏيندا آهن.

هيءَ ڳالهه انتهائي معنيٰ خيز آهي ته نيوگائنا جون اهي سڀ قومون "ڍڳن - کي - رڙين ڪرائڻ واري" اوزار ۽ انهيءَ راڪاس لاءِ، جنهن لاءِ سمجهيو ويندو آهي ته هو نوآزمودن کي طهر وقت ڳڙڪائي ويندو آهي ۽ جنهن جي خطرناڪ گجگوڙ جي نمائندگي بي ضرر ڪانيءَ جي اوزارن ذريعي ڪئي ويندي آهي، ساڳيو ئي لفظ استعمال ڪنديون آهن. ان کان علاوه، هيءَ ڳالهه به قابل غور آهي ته ڇئن مان ٽن ٻولين ۾ جيڪو لفظ "ڍڳن - کي - رڙين - ڪرائڻ واري" اوزار ۽ راڪاس لاءِ استعمال ڪيو ويندو آهي، تنهن جي معنيٰ مثلن جو ڀوت يا روح آهي ۽ چوٿينءَ ٻوليءَ (ڪائي) ۾ ان جو مطلب "ڏاڏو" آهي. انهيءَ مان هيءَ ڳالهه ظاهر ٿئي ٿي ته جيڪو شخص نوآزمودن کي داخلا واريءَ رسم وقت ڳڙڪائيندو ۽ الٽي ڪري ٻاهر ڪڍندو آهي، تنهن کي ڪو زبردست ڀوت يا ڪنهن ابي ڏاڏي جو روح سمجهيو ويندو آهي ۽ "ڍڳن - کي - رڙين - ڪرائڻ وارو" اوزار، جنهن کي سندس ئي نالو ڏنو ويو هوندو آهي، سو سندس مادي نمائندو آهي. انهيءَ مان اها حاسدانه رازداري سمجهه ۾ اچي

وڃي ٿي، جنهن ۾ اهو مقدس اوزار عورتن جي نظرن کان دور رکيو ويندو آهي. جنهن وقت اهي اوزار استعمال ۾ نہ هوندا آهن، تنهن وقت انهن کي مردن جي اوطاقن ۾ رکيو ويندو آهي، جن ۾ ڪنهن بہ عورت کي داخل ٿيڻ جي اجازت ڪانہ هوندي آهي. درحقيقت، جيڪڏهن ڪابہ عورت يا اهڙو ڪو مرد، جنهن باقاعدي داخلا حاصل نہ ڪئي هوندي آهي، "ڊگن - ڪي - رڙين - ڪرائڻ" واري اوزار تي نظر بہ ڪندو تہ کيس موت جي سزا ڏني ويندي. ساڳيءَ طرح، تگيري يا ڪايا - ڪايا قبيلي ۾، جو پاپوئن قوم جي هڪ وڏي شاخ آهي ۽ ڊچ نيو گائنا جي ڏاکڻين ڪناري تي آباد آهي، "ڊگن - ڪي - رڙين - ڪرائڻ" واري اوزار جو نالو، جنهن کي اهي "سوسوم" سڏيندا آهن، هڪ پراسرار ديو کي ڏنو ويندو آهي، جنهن لاءِ سمجهيو ويندو آهي تہ هو هرسال ڏکڻ - اڀرندي چوماسي هوائن سان گڏ ايندو آهي. جڏهن اهو ايندو آهي، تڏهن سندس اعزاز ۾ هڪ تقريب منعقد ڪئي ويندي آهي ۽ "ڊگن - ڪي - رڙين - ڪرائڻ" وارا اوزار هوا ۾ ڦيرايا ويندا آهن. ديو جي حضور ۾ ڇوڪرا پيش ڪيا ويندا آهن، جو کين ماريندو آهي، پر لحاظ پاران کين وري زنده ڪندو آهي.

فيجي ٻيٽن سان سيني کان وڏي، ويٽي ليوو، نالي هڪ ٻيٽ جي ڪن ضلعن ۾، موت ۽ حشر جو ناٽڪ انهن نوجوانن جي اکين اڳيان انتهائي سنجيدگيءَ سان داخلا واريءَ تقريب ملهائڻ وقت ادا ڪيو ويندو هو. هڪ مقدس لوڙهي ۾ کين اهڙن مئل يا فقط ظاهري طور مئل ماڻهن جي هڪ قطار ڏرتيءَ تي پيل ڏيکاري ويندي هئي، جن جا پيٽ چيريل ۽ آنڊا ٻاهر نڪتل هوندا هئا. پر وڏي پادريءَ جي رڙ جو آواز ٻڌنديئي، اهي مصنوعي مئل ماڻهو ٽپ

ڏيئي، اتي ڪڙا ٽيندا هئا ۽ سڌو درياه طرف ڊوڙندا هئا، جتي اهي پنهنجن جسمن تان آهو رت ۽ سوئرن جا آنڊا لاهي صاف ڪندا هئا، جي ڪين ٽڪيا ويندا هئا. عنقريب، اهي انهيءَ مقدس لوڙهي طرف واپس ايندا هئا، جڏهن ته اهي وري زنده، صاف ۽ تازا توانا ٿي، ڳلن جا هار وجهي، هڪ سنجيده مذهبي منتر جي سر سان وڄندڙ سازن جي آواز تي، پنهنجا بدن لوڏائيندا، نوآزمودن جي اڳيان اچي بيهندا هئا. اهو هيو سوت ۽ حشر جو ناٽڪ.

نيوگائنا ۽ نيو برٽن جي وچ ۾ واقع، روڪ نالي هڪ ٻيٽ جا ماڻهو، ڪي تقريبون منعقد ڪندا آهن، جن ۾ هڪ يا ٻه نقاب پوش ماڻهو، مٿي ۾ ڪاٺ جا نقاب وجهي، ڳوٺ مان نچندا ويندا آهن ۽ سندن پٺيان ماڻهن جو هجوم ويندو آهي. اهي هيءَ تقاضا ڪندا آهن ته جن طهريل ڇارن ڪي مارسابا (شيطان) اچا تائين نه ڳرڪايو آهي، سي سندن سپرد ڪيا وڃن. ڊڄندڙ ۽ رڙيون ڪندڙ ڇوڪرا سندن حوالي ڪيا ويندا آهن، جي نقاب پوش ماڻهن جي ٽنگن جي وچ مان سرڪندا ويندا آهن. پوءِ، اهو جلوس هڪ دفعو ٻيهر ڳوٺ مان لنگهندو آهي ۽ هيءَ اعلان ڪندو آهي ته مارسابا سيني ڇوڪرن کي ڳرڪائي ويو آهي ۽ اهو کين تيسين ٻاهر نه ڪڍندو، جيسين کيس سوئرن، ڀاڄين وغيره جا نذرانا پيش نه ڪيا ويندا. چنانچه، سڀ ڳوٺاڻا، پنهنجيءَ پنهنجيءَ استطاعت مطابق، سيڌي سامان جو چندو ڏيندا آهن، جو مارسابا جي نالي ۾ کپايو ويندو آهي.

سيرام جي اولهه طرف، سن بلوغت کي پهچڻ وقت، ڇوڪرن کي ”ڪاڪين“ جماعت ۾ داخل ڪيو ويندو آهي. جديد مصنفن انهيءَ جماعت کي بنيادي طور هڪ سياسي ليگ تسليم ڪيو آهي، جنهن

جو مقصد غيرملڪي تسلط خلاف جدوجهد ڪرڻ آهي. درحقيقت، ان جا مقاصد خالص مذهبي ۽ سماجي آهن، جيتوڻيڪ ائين ممڪن آهي ته انهيءَ جماعت جي پادرين ڪن موقعن تي پنهنجي زبردست اثر ۽ رسوخ ڪي سياسي مقصدن لاءِ استعمال ڪيو هجي. اها جماعت، درحقيقت، قديم النسل قومن جي اهڙن مختلف ادارن مان هڪ آهي، جي دور دور تائين ڦهليل آهن ۽ جن جو مکيہ مقصد نوجوانن کي بلوغت وقت قوم ۾ رسمي طور داخل ڪرڻ جو آهي. قريب زماني ۾ انهيءَ اداري جي حقيقي نوعيت کي انساني نسل جي تاريخ جي هڪ ڏچ ماهر، جي. جي. ايف. ريڊل، پوريءَ ريت تسليم ڪيو آهي. ’ڪاڪين‘ عمارت بيضوي صورت جو ڪاٺ جو هڪ سنهن هوندو آهي، جو پيلي جي گهراين ۾، انتهائي اونداهن وڻن هيٺان واقع هوندو آهي ۽ اهڙيءَ طرح ٺهيل هوندو آهي، جو منجهس فقط ايتري روشنائي داخل ٿئي، جو اها خبر نه پوي ته اندر ڇا پيو وهي ۽ واپري. هرهڪ ڳوٺ ۾ اهڙي هڪ جاءِ هوندي آهي. جن ڇوڪرن جي داخلا جي رسم ادا ڪرڻي هوندي آهي، تن جون اکيون ٻڌي، اوڏانهن نيون ويندو آهي ۽ سندن والدين ۽ پيا مائٽ سندن پٺيان ويندا آهن. هرهڪ ڇوڪري کي ٻه، ٻه ماڻهو هٿن کان جهلي وٺي ويندا آهن، جي انهن جا نگهبان هوندا آهن ۽ داخلا واري عرصيءَ جي دوران ۾ سندن ٺهل ۽ ٽڪور ڪندا آهن. جڏهن اهڙا سڀ ماڻهو سنهن جي سامهون جمع ٿي ويندا آهن، تڏهن سيني کان وڏو پادري سيني شيطانن کي پڪاريندو آهي. هڪ لحظي اندر سنهن مان هڪ پوائنتي گجگوڙ ٻڌڻ ۾ ايندي آهي. اهو آواز بانس جي لڪڙن مان ٺهيل توتارن مان اهي ماڻهو ڪيندا آهن، جن کي خفيہ طور انهيءَ عمارت ۾ پنهين

دروازي کان اڳواٽ داخل ڪيو ويو هوندو آهي، پر عورتون ۽ ٻار سمجهندا آهن ته اهو آواز سچ پچ شيطانن جو آهي، جنهن ڪري اهي ڏاڍا ڊڄي ويندا آهن. پوءِ، پادري سنهن ۾ داخل ٿيندا آهن ۽ هڪ هڪ ڇوڪرو ٿي، سندن پٺيان ويندو آهي. جيئن ئي هرهڪ ڇوڪرو سنهن اندر گم ٿيندو ويندو آهي، تيئن ئي جاءِ جي اندران ڪنهن شيءِ کي وڍڻ جو ٺلهو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو آهي. ساڻ ئي هڪ ڀوائتيءَ ڇيخ جو تيز آواز بلند ٿيندو آهي ۽ رت ۾ ٻڏل هڪ ترار يا ڀالو سنهن جي ڇت مان لنگهائي، ٻاهر ڪڍيو ويندو آهي. اها نشاني هن ڳالهه جي هوندي آهي ته ڇوڪري جي سري وڍي ويئي آهي ۽ شيطان هن کي پاڻ سان گڏ ٻيءَ دنيا ڏانهن کڻي ويو آهي، جتي هو کيس نئين زندگي ۽ نئين صورت ڏيئي، ٻيهر زنده ڪندو. چنانچه، رت ۾ ٻڏل ترار کي ڏسندي ئي، مائرون روڄ ۽ راڙو شروع ڪنديون آهن ۽ دانهون ڪندي چونديون آهن ته شيطان سندن ٻارن کي قتل ڪيو آهي ڪن هنڌن تي، ائين پيو معلوم ٿئي، ڇوڪرن کي واڳونءَ جي قاتل ڄاڙين يا هڪ مهيب پکيءَ جي قاتل چهنب وانگر ٿاهيل سوراخ وچان ڌڪو ڏنو ويندو آهي ۽ پوءِ هيٺن ڇيو ويندو آهي ته شيطان کين ڳرڪائي ويو آهي. ڇوڪرا پنجن يا نون ڏينهن تائين سنهن ۾ رهندا آهن. اونده ۾ رهندي، اهي بانس جي لڪڙن مان ٺهيل ٺوٺارن ۽ وقت بوقت بندوقن جي گولين ۽ ترارين جي ٽڪرجڻ جا آواز ٻڌندا رهندا آهن. اهي روزانو وهنجندا آهن ۽ سندن جسمن کي پيلو رنگ ٿڦيو ويندو آهي، ته جيئن اهي ائين نظر اچن، ڄڻ ته کين واقعي شيطان ڳرڪائي ويو آهي. "ڪاڪين" عمارت اندر قيام واري دوران ۾، هرهڪ ڇوڪري جي ڇاتيءَ يا

يا پانهن تي سنگن ذريعي هڪ يا ٻن صليبن جون تصويرون ڪڍيون وينديون آهن. جڏهن اهي ستل نہ هوندا آهن، تڏهن ڇوڪرن کي اوڪڙون ويهڻو پوندو آهي، تہ جيئن سندن جسم جو هڪ بہ پنو حرڪت نہ ڪري. جيئن اهي ٽنگ تي ٽنگ چاڙهي، هٿ ٻاهر ڏگهيڙي ويٺا هوندا آهن، تيئن سردار پنهنجو ٽوتارو ڪٽي، ان جو سنهن هرهڪ ڇوڪري جي هٿن تي رکي، سنجهانئس عجيب و غريب آوازن ۾ ڳالهائيندو آهي ۽ ائين ڪندي، هو روحن جي آواز جو نقل ڪندو آهي. هو ڇوڪرن کي موت جو ڊپ ڏيئي، چتاءُ ڏيندو آهي تہ اهي ”ڪاڪين“ جماعت جي سيني قاعدن جي تعميل ڪندا ۽ جيڪي بہ انهيءَ عمارت اندر وهيو ۽ واپريو آهي، تنهن جو راز ڪڏهن بہ فاش نہ ڪندا. نؤآزمودن کي سندن پادرين طرفان هيءَ بہ تلقين ڪئي ويندي آهي تہ اهي پنهنجن رت وارن مائٽن سان سٺو سلوڪ ڪن؛ انهيءَ عرصي اندر کين قبيلي جي روايتن ۽ رازن جي تعليم ڏني ويندي آهي.

انهيءَ وچ ۾ ڇوڪرن جون مائرون ۽ ڀينرون روج راڙي ۽ ماتم ڪرڻ لاءِ گهر هليون ويئون هونديون آهن. پر هڪ يا ٻن ڏينهن اندر اهي ماڻهو، جن نوآزمودن جي نگهبانن جو ڪردار ادا ڪيو هو، ڳوٺ ڏانهن هن خوشخبريءَ سان واپس ايندا آهن تہ پادرين جي سفارش تي شيطان ڇوڪرن کي دوباره زنده ڪيو آهي. جيڪي ماڻهو اها خبر آڻيندا آهن، سي بيهوشيءَ جي حالت ۾ هوندا آهن ۽ سندن سڄو بدن گپ ۽ مٽيءَ سان ٿڦيل هوندو آهي، ڇو تہ اهي عالم زيرين مان تازا آيل پيغامبر آهن. ”ڪاڪين“ عمارت ڇڏڻ کان اڳ، هرهڪ ڇوڪري کي

پادريءَ وٽان هڪ ات ملندي آهي، جنهن جون ٻئي پڇڙيون ڪڪڙ يا شتر مرغ جهڙي هڪ ٻئي پکيءَ جي کنڀن سان سينگاريل هونديون آهن. ڇوڪرن کي اهي لٺيون خود شيطان وٽان انهيءَ وقت مليل سمجهيون وينديون آهن، جڏهن هن کين نئين زندگي بخشي هئي ۽ اهي هن ڳالهه جي علامت هونديون آهن ته اهي نوجوان برابر روحن جي دنيا مان ٿي آيا آهن. جڏهن اهي گهر واپس ايندا آهن، تڏهن ٽڙندا، ٿاٻڙندا ايندا آهن ۽ گهر اندر ابتي پيرين داخل ٿيندا آهن، ڇو ته انهن کان پوريءَ طرح گهمڻ جو ڍنگ به وسري ويو آهي؛ يا وري اهي پٺئين دروازي کان گهر ۾ داخل ٿيندا آهن. جيڪڏهن کين کاڌي جي ٿالهي ڏني ويندي آهي، ته اهي ان کي اونڌو ڪري جهليندا آهن، اهي گونگن وانگر خاموش رهندا آهن ۽ پنهنجيون گهرجون فقط اشارن ذريعي طلب ڪندا آهن. اهو سڀ ڪجهه هن ڏيکارڻ لاءِ ڪيو ويندو آهي ته اهي اڃا تائين شيطان يا روحن جي اثر هيٺ آهن. سندن نگهبانن کي زندگيءَ جون سڀ حرڪتون کين از سر نو سيکارڻيون پونديون آهن، ڇو ته اهي نوان ڄاول ٻار آهن. ان کان علاوه، ”ڪاڪين“ عمارت ڇڏڻ وقت، ڇوڪرن کي ان وقت تائين ڪن خاص ميون کائڻ کان سخت منع ڪئي ويندي آهي، جيستين ايندڙ سال انهن رسمن ملهائڻ جو وقت وري واپس اچي. ويهن يا ٽيهن ڏينهن تائين سندن مائرن يا ڀينرن کي سندن وارن کي ڦٽي ڏيڻ جي اجازت ڪانه هوندي آهي. انهيءَ ميعاد ختم ٿيڻ تي وڏو پادري کين ٻيلي جي هڪ ويران جاءِ ڏانهن وٺي ويندو آهي. هو هر هڪ جي مٿي جي وارن مان هڪ هڪ چڳ وڍيندو آهي. داخلا جي اهڙين رسمن ادا

ڪرڻ کان پوءِ، ڇوڪرن کي باقاعده مرد سمجھيو ويندو آهي ۽ اهي شادي ڪري سگھندا آهن ۽ ان کان اڳي شادي ڪرڻ بدناموسيءَ جو باعث سمجھيو ويندو آهي.

لوئر ڪانگو جي علائقي ۾، موت ۽ حشر جو نقل هڪ اهڙي جماعت يا خفيہ سوسائٽي ڪندي هئي، جنهن کي ”نڊيمبو“ جي نالي سان سڏيو ويندو هو. ”نڊيمبو رواج ۾ داخلا ڏيندڙ حڪيم هڪ ماڻهوءَ کي، مڪر ڪري، هيٺ ڪِرڻ لاءِ آماده ڪندا هئا ۽ انهيءَ ئي حالت ۾ ڪيس شهر کان ٻاهر واقع هڪ لوڙهي واريءَ جاءِ ڏانهن پهچائيندا هئا. انهيءَ کي ”مرندڙ نڊيمبو“ ڪوٺيو ويندو آهي. ٻيا، جي عام طور ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون هونديون آهن، ان جي پٺيان ائين ڪندا آهن، پر اهي گهڻو ڪري نوجوان مرد ۽ زالون هونديون آهن ...... انهن کي مئل سمجھيو ويندو آهي. پر سندن والدين ۽ دوست کين کاڌو مهيا ڪندا آهن ۽ ڪجھہ عرصي بعد، جو رواج موجب ٽن مهينن کان وٺي، ٽن سالن تائين هوندو آهي، هن ڳالهہ جو انتظام ڪيو ويندو آهي تہ حڪيم کين دوباره زنده ڪري. جڏهن حڪيم کي سندس اجرت ملي ويندي آهي ۽ دعوت لاءِ رقم (سامان) بچائي ويئي هوندي آهي، تڏهن اهڙن ”نڊيمبو ماڻهن کي وري زنده ڪيو ويندو آهي. پهريائين تہ اهي هر ڪنهن ماڻهوءَ ۽ هرهڪ شيءِ کان اڻڄاڻائيءَ ۽ بيگانگيءَ ظاهر ڪرڻ جو ڍونگ ڪندا آهن، ڪين اها بہ خبر ڪانہ هوندي آهي تہ کاڌو ڪيئن چٻاڙجي، جنهن ڪري سندن دوستن کي انهن جي بجاءِ اهو فرض ادا ڪرڻو پوندو آهي. اهي هر اهڙيءَ سٺيءَ شيءِ جي طلب ڪندا آهن، جا اهڙي ماڻهوءَ وٽ هوندي، جو اڃا برادريءَ ۾ باقاعده طور

داخل نه ٿيو هوندو، ۽ جيڪڏهن اهاکين نه ڏني ويندي آهي، ته اهي کين ماريندا آهن يا انهن جو ساهه گهٽي، کين قتل ڪري ڇڏيندا آهن. اهڙن ڪمن ڪرڻ جي پاداش ۾، اهي ڪنهن نه مصيبت سان دوچار ڪين ٿيندا آهن، چاڪاڻ ته ائين سمجهيو ويندو آهي ته کين پوري ڇاڻ ڪانهي. ڪڏهن ڪڏهن اهي ڇڇريل ٻوليءَ ڳالهائڻ جو مکر به ڪندا آهن، ڇو ته اهي عالم ارواح کان واپس آيا آهن. ان کان پوءِ، هڪ نئي نالي سان مشهور ٿيندا آهن، جو اهڙن ماڻهن لاءِ مخصوص هوندو آهي، جي ”نډيمبو“ ٿي، مٿا هوندا آهن...... اسان ٻڌو آهي ته اها رسم بالائي درياهه جي ڪنارن ۽ آبشار واري علائقي ۾ به دور دور تائين ادا ڪئي ويندي آهي.

اتر آمريڪا جي ڪن هندستاني قبيلن ۾ ڪي اهڙا مذهبي ادارا آهن، جي اهڙن اميدوارن لاءِ کليل هوندا آهن، جن هڪ دفعو مرڻ ۽ وري زنده ٿيڻ جو سانگ ادا ڪيو هوندو آهي. سنه ١٧٦٦ع يا ١٧٦٧ع ۾ ڪپتان جو ناٿن ڪارورَ، ناڊوويسس قوم ۾، جا وڏين ڍنڍن واري علائقي ۾ هڪ ”سيوئان“ يا ”ڊاڪوٽن“ قبيلو آهي، هڪ اميدوار جي اهڙيءَ جماعت ۾ داخلا جي رسم ادا ٿيندي ڏٺي، جنهن جو نالو ”روح جي دوستانه جماعت“ هيو. اميدوار سردار جي اڳيان وڃي جهڪيو، جنهن کيس چيو ته ”هن کي خود انهيءَ روح جوش ۾ آندو هو، جنهن کي هو ٿورين گهڙين اندر ڏانهس منتقل ڪرڻ وارو هو؛ ته اهو روح کيس هڪ ڌڪ سان ساري وجهندو، پر کيس عنقريب دوباره زنده ڪندو؛ ان ڳالهه ۾ هن هيءَ اضافو ڪيو ته. اهو انتقال، خواه ڪيترين قدر به پوائتو هوندو، پر انهن فائدن سان روشناس ٿيڻ لاءِ انتهائي

ضروري هو، جن مان سندس قوم مستفيض ٿيندي رهي هئي ۽ جنهن ۾ هو عنقريب داخل ٿيڻ وارو هو. اها ڳالهه ڪندي، هو تمام گهڻي جوش ۾ اچي ويو؛ تانجو آخرڪار سندس جذبات ايتريقدر جوش و خروش ۾ اچي ويا، جو سندس سڄو منهن بدصورت ٿي ويو ۽ بدن ۾ ڏڪڻي اچي ويس. انهيءَ موقعي تي هن نوجوان ڇوڪري مٿان هڪ اهڙي شيءِ اڇلائي، جا شڪل ۽ رنگ ۾ دال جي هڪ ننڍي داڻي وانگر پئي لڳي، ۽ جيئن اهو داڻو سندس وات ۾ هليو ويو، تيئن ئي هو هڪدم ساڪت ۽ بيحس وحرڪت ٿي، مري ويو، ڄڻ ته ڪيس ڪا گولي لڳي هئي". ڪجهه وقت تائين ته اهو ماڻهو ڄڻ مئو پيو هو، پر ڏنڊن جي وسڪاري سبب هن جوش و خروش جون ڪجهه علامتون ڏيکاريون ۽ آخرڪار، جڏهن هن وات مان دال جو اهو داڻو، يا جيڪا به شيءِ سردار سندس وات ۾ اڇلائي هئي، ڪڍي، تڏهن هو دوباره زنده ٿي پيو. ٻين قبيلن، مثال طور اوجيبويز، ونيباگوس، ڊاڪوٽا يا سيوڪس ۾، جنهن اوزار سان اميدوار کي ظاهري طورقتل ڪيو ويندو آهي، سو دوائن جي هڪ ٿيلهي هوندي آهي. اها ٿيلهي ڪنهن جانور جي کل مان ٺهيل هوندي آهي (جهرڪ لڌڙو، جهنگ ٻلو، نانگ، رڇ، ٻگهڙ، آلو وغيره) جنهن کي جانور جي اصلي صورت قائم رکيو ويندو آهي. جماعت جي هر فرد وٽ اهڙي هڪ ٿيلهي هوندي آهي؛ جنهن ۾ هو هيٺان هٿان جون اهي سنهيون ٿلهيون شيون رکندو آهي، جي سندس "دوا" يا جنتر هوندا آهن. "هنن جو اعتقاد آهي ته کل جي ٿيلهيءَ يا جانور جي پيٽ اندر جيڪي متفرق شيون هونديون آهن، تن مان هڪ اهڙو روح يا دم ٻاهر نڪرندو آهي، جنهن

ڪي نہ فقط ماڻھوءَ کي هيٺ ڪيرائي مارڻ، پر ڪيس ڪڙي تڙي ڪرڻ ۽ وري جيئارڻ جي طاقت پڻ هوندي آهي.“ اهڙي ئي دوا وارين ڏيلهين مان هڪ سان ماڻھوءَ کي مارڻ جو طريقو، ان سان ڪيس ڏڪ هڻڻ جو آهي، جنهن جي لڳڻ سان هو هڪدم مئل ماڻھوءَ وانگر ڪري پوندو آهي ۽ وري ٻئي ڏڪ لڳڻ سان زنده ٿي پوندو آهي.

جان آر. جيوٽ نالي هڪ آواره شخص نوٽڪا سائونڊ جي هندستانين وٽ پنهنجيءَ حراست واري دوران ۾ جيڪا هڪ رسم ادا ٿيندي ڏٺي هئي، سا بلاشڪ انهيءَ قسم جي رسمن جي طبقي سان وابستہ آهي. هندستاني بادشاهه يا سردارُ پنهنجي پٽ جي ڪَنَ جي ڀرسان پستول جي گولي ڇوڙي، جو هڪدم ائين ڪري پيو، ڄڻ تہ مري ويو هو، جنهن تي گهر جي سڀني عورتن وڏي انتهائي دردناڪ ماتم ۽ شور ماشور برپا ڪيو ۽ پنهنجن مٿن مان وارَ جون ڇڳون پٽڻ لڳيون ۽ هاءِ هاءِ ڪري چوڻ لڳيون تہ ”شهزادو مري ويو“. ساڳئي ”وقت ڪوٽ جا متعدد ماڻھو خنجرن ۽ بندوقن وغيره سان مسلح ٿي انهيءَ شور جو سبب دريافت ڪرڻ لاءِ گهر اندر گهڙي پيا. انهن جي هڪدم پٺيان ٻہ ماڻھو اندر آيا، جي بگهڙ جي کل ۾ ملبوس هئا ۽ سندن منهن تي اهڙا نقاب پيل هئا، جي انهن جانورن جي سِسين جهڙا هئا. اهي ٻـئي شخص انهن جانورن وانگر پنهنجن هٿن ۽ پيرن تي گهمندا آيا ۽ شهزادي کي کڻي، پنهنجن ڪلهن تي رکي، ساڳئي نموني سان هليا ويا، جنهن ۾ اندر داخل ٿيا هئا.“ هڪ ٻئي هنڌ جيوٽ ٻڌائي ٿو تہ: جوان شهزادي کي — جو اٽڪل يارهن سالن جو هو — ستي تي بگهڙ جي سسيءَ جهڙو نقاب پيل

هو. هاڻي، جيئن ته آمريڪا جي هن حصي جا ڳاڙها هندستاني اهڙن قبيلن ۾ تقسيم ٿيل آهن، جي جانورن ۽ ٻوٽن جون خانداني علامتون رکندا آهن ۽ ”بگهڙ قبيلو“ منجهانئن سڀني کان وڏن قبيلن مان هڪ آهي، ۽ جيئن ته هرهڪ قبيلي جا ساٿي اهڙي علامتي جانور جو ڪو نه ڪو حصو پنهنجي جسم تي، پائڻ جا عادي هوندا آهن، ان ڪري هيءَ امڪان آهي ته اهو شهزادو ”بگهڙ“ قبيلي جو هو ۽ جنهن رسم جو جيوٽ بيان ڪيو آهي، تنهن جو مطلب اهو هو ته ڇوڪري کي ماريو وڃي ته جيئن اهو بگهڙ جي حيثيت ۾ دوباره زنده ٿي، اهڙيءَ طرح آئي، جهڙيءَ طرح باسق قبيلي جي شڪاريءَ پاڻ کي قتل ٿيندو ۽ وري رڇ جي حيثيت ۾ زنده ٿيندو سمجهيو هو.

انهيءَ رسم جي اها انوماني سمجهاڻي جڏهن کان وٺي پيش ڪئي ويئي آهي، تڏهن کان وٺي انهن ڳاڙهن هندستانين ۾ ڊاڪٽر فرئنزبوس جيڪي تحقيقاتون ڪيون آهن، تنجي نتيجن مان انهيءَ سمجهاڻي جي ڪجهه قدر تصديق ٿي چڪي آهي؛ حالانڪ ائين پيو معلوم ٿئي ته جنهن جماعت ۾ سردار جي پٽ اهڙيءَ طرح داخلا حاصل ڪئي، سا علامتي قبيلو نه، پر ”ٽلوڪوئالا“ نالي هڪ خفيہ سوسائٽي هئي، جنهن جا ميمبر بگهڙن جو نقل ڪندا هئا. رات جي وقت بگهڙن جو هڪ گروه اچي نڪرندو آهي، جنهنجو هندستاني لوڪ بگهڙن جي کلن ۾ ملبوس ٿي ۽ منهن تي بگهڙن جا نقاب وجهي، نقل ڪندا آهن. آهي ”بگهڙ“ نئين ميمبر کي جهنگ ڏانهن کڻي-ويندا آهن. جڏهن انهن ”بگهڙن“ جو آواز ڳوٺ جي ٻاهران ٻڌو ويندو آهي، جي نئين ميمبر کي کڻي وڃڻ لاءِ ايندا آهن، تڏهن جماعت جا ٻيا سڀ ميمبر پنهنجا منهن

ڪارا ڪري، ڳائيندا آهن: ”سڀني قبيلن ۾ جوش آهي، ڇاڪاڻ تہ آءٌ ٽلوڪوئالا آهيان.“ ٻئي ڏينهن صبح جو ”ٻگهڙ“ انهيءَ نئين ميمبر کي مئل حالت ۾ واپس کڻي ايندا آهن ۽ سوسائٽيءَ جي ميمبرن کي کيس دوباره زنده ڪرڻو پوندو آهي. ائين سمجهيو ويندو آهي تہ ٻگهڙن ان جي جسم اندر هڪ پٿر داخل ڪيو آهي، جنهن کي هٽائڻ بعد هو زنده ٿي سگهندو. جيسين اها ڪارروائي ڪئي وڃي، تيسين انهيءَ نقلي جنازي کي گهر کان ٻاهر ليٽيل حالت ۾ ڇڏي ڏنو ويندو آهي. ۽ جادوگر اهو پٿر ڪيڻ ويندا آهن، جو ٻلور معلوم ٿيندو آهي ۽ ان کان پوءِ اهو نئون ميمبر وري جيئرو ٿيندو آهي. برٽش ڪولمبيا جي ”نيسڪا“ قبيلي جي هندستانين ۾، جي چئن وڏين شاخن ۾ وراهيل آهن ۽ جن جا علامتي جانور، ڏاڪرو ڪانءُ، ٻگهڙ، عقاب ۽ رڇ آهن، نئين ميمبر کي داخلا وقت هميشه هڪ مصنوعي علامتي جانور واپس کڻي ايندو آهي. چنانچہ، جڏهن ”اولا لا“ نالي هڪ خفيہ جماعت ۾ ڪو نئون ساٿي داخل ٿيڻ وارو هو، تڏهن سندس دوستن پنهنجا تيز چاقو ڇڪي ٻاهر ڪڍيا ۽ کيس مارڻ جو سانگ ڪيائون. درحقيقت، انهن کيس ترڪي، نڪري وڃڻ جو موقعو ڏنو ۽ انهن هڪ ٻوتي جي سري وڍي ڇڏي، جنهن کي ڏاڍيءَ حرفت سان ان جي بجاءِ رکيو ويو. پوءِ انهن سسيءَ وڍيل مجسمي کي هيٺ سمهاري، ڍڪي ڇڏيو، جنهن تي زالن وڏي روڄ راڙو شروع ڪيو. سندس عزيزن ماتمي دعوت ڪئي ۽ ڏاڍيءَ سنجيدگيءَ سان انهيءَ مجسمي کي ساڙيو. ٿوري ۾ چئجي تہ انهن باقاعده طور هڪ جنازي جا سڀ سانگ سوڻ پورا ڪيا. نئون داخل ٿيل ساٿي سڄي سال تائين غير حاضر

رهيو، جنهن جي دوران ۾ ڪيس خفيہ جماعت وارن ڪان علاوه
ٻئي ڪنهن بہ ڪونہ ڏٺو. پر انهيءَ ميعاد گذرڻ ڪان پوءِ، هو
جيئرو جاڳندو واپس آيو ۽ ڪيس هڪ مصنوعي جانور ڪٺي آيو،
جو سندس علامتي جانور جو نمائندو هو.

انهن رسمن ۾ ساٿ جو تت نو وارد کي هڪ ماڻهوءَ جي
حيثيت ۾ مارڻ ۽ ڪيس انهيءَ جانور جي حيثيت ۾ دوباره زنده
ڪرڻ آهي، جو ان وقت کان پوءِ، جيڪڏهن سندس محافظ
روح نہ ٿي رهندو، تہ بہ ساڻس هڪ مخصوص قريبي رشتي ۾
منسلڪ رهندو. هيءَ ڳالهہ ياد رکڻ گهرجي تہ گئيٽيمالا جي
هندستانين کي، جن جي زندگي جانور سان وابستہ هوندي هئي،
انهيءَ خاص جانور جي صورت ۾ ظاهر ٿيڻ جي طاقت سمجهي
ويندي هئي، جنهن سان اهي اهڙي نموني سان وابستہ هوندا
هئا. چنانچہ، هن قياس آرائيءَ ڪرڻ ۾ اسين بي واجبي ڳالهہ
نہ ڪنداسون تہ ساڳيءَ طرح برٽش ڪولمبيا جا هندستاني بہ
اهو خيال ڪندا هوندا تہ سندن زندگي انهيءَ جنس واري
ڪنهن نہ ڪنهن جانور تي دارومدار رکي ٿي، جنهن جي ڪل
پائي، اهي سندس نقل ڪندا آهن. ڪم از ڪم، جيڪڏهن
جديد دور جي ڪولمبين هندستانين جي ايمان جو اهو جز ناهي،
تہ بہ قديم زماني ۾ سندن ابن ڏاڏن وٽ ضرور ائين ئي هوندو
۽ اهڙيءَ طرح انهيءَ اعتقاد علامتي قبيلن ۽ خفيہ جماعتن جي رسم و
رواج ۽ ساڻن سوڻن کي سندن موجوده صورت ڏيڻ ۾ وڏو اهم
ڪردار ادا ڪيو هوندو. چاڪاڻ تہ جيتوڻيڪ انهن ٻنهي قسمن
جي جماعتن جو ميمبر سازيءَ جو طريقو مختلف هو، — هڪ ماڻهو
پنهنجي قبيلي ۾ ڄمي، خفيہ جماعت ۾ زندگيءَ جي پوئين ڪنهن

وقت ۾ داخل ٿيندو هو. ان جي باوجود، اسين هن باري ۾ مشڪل ئي ڪو شڪ اٿاري سگهون ٿا ته اهي ٻئي قريبي رشتيدار آهن ۽ سندن بنياد فڪر جي هڪ ئي طريقي اندر رکيل آهي. اهو خيال، جيڪڏهن مان صحيح آهيان، ڪنهن جانور، روح يا ٻيءَ ڪنهن اهڙيءَ طاقتور هستيءَ سان همدردانه تعلق قائم ڪرڻ جو امڪان آهي، جنهن وٽ ماڻهو پنهنجو روح، يا ان جو ڪو حصو بطور امانت رکي ٿو ۽ جنهن کان هو ان جي عوض، جادوءَ جي طاقت جو تحفو حاصل ڪري ٿو.

چنانچه، جنهن نظريي جو هت ذڪر ڪيو ويو آهي، تنهن جي بنياد تي ٻه علامتي جانورن يا ٻوٽن رکڻ جو رواج آهي ۽ جتي ٻه داخلا وقت نوآزمود کي قتل ڪرڻ ۽ وري زنده ڪرڻ جو سانگ ڪيو ويندو آهي اتي، نه فقط روح کي ڪنهن ٻيروني شيءَ - جانور، ٻوٽي يا ڪنهن ٻي شيءَ - ۾ مستقل طور رکڻ جو اعتقاد موجود ٿي سگهي ٿو يا ڪنهن اڳين زماني ۾ موجود هوندو، پر سچ پچ روح کي اهڙيءَ طرح رکڻ جو قصد پڻ هوندو. جيڪڏهن هيءَ سوال اٿارجي ته ماڻهو پنهنجيءَ زندگيءَ کي پنهنجن جسمن کان ٻاهر رکڻ جا خواهشمند ڇو هوندا آهن؟ ته ان جو جواب فقط هيءَ ئي ٿي سگهي ٿو ته پرين جي آکاڻيءَ واري ديو وانگر، اهي پنهنجيءَ زندگيءَ کي پاڻ سان گڏ کڻي گهمائڻ کان، ڪيس ٻئي هنڌ رکڻ ۾ اهڙيءَ طرح زياده سلامتي سمجهندا آهن، جهڙيءَ طرح ماڻهو پنهنجن پئسن کي ساڻ کڻي هلڻ کان، ڪين ڪنهن صراف وٽ رکڻ ۾ زياده سلامتي سمجهندا آهن. اسان ڏٺو آهي ته نازڪ وقتن تي زندگيءَ يا روح کي ڪڏهن ڪنهن اهڙيءَ سلامتيءَ واريءَ جاءِ تي رکيو

ويندو آهي، جيسين خطرو ٽري وڃي. پر علامتن رکڻ وارن ادارن جهڙين جماعتن ڪان فقط خطري جي ڪن خاص موقعن تي ڪم نہ ورتو ويندو آهي؛ اهي اهڙيون تنظيمون آهن، جن ۾ هرهڪ فرد يا ڪم ازڪم هر هڪ مرد ڪي زندگيءَ جي ڪنهن وقت تي داخل ٿيڻ لاءِ مجبور ڪيو ويندو آهي. هاڻي، زندگيءَ جو اهو وقت، جڏهن گهڻو ڪري داخلا ڏني ويندي آهي، سو سن بلوغت جي ابتدا وارو زمانو آهي؛ ۽ انهيءَ حقيقت مان هيءُ اندازو ٿئي ٿو تہ جنهن خطري ڪي علامتن رکڻ واريون جماعتون ۽ بيا اهڙا ادارا ٽارڻ جو ارادو رکن ٿا، سو ان وقت تائين رونما ٿيندو نہ ٿو سمجهيو وڃي، جيسين جنسي بلوغت جو زمانو نہ ٿو اچي ۽ درحقيقت جنهن خطري جو انديشو رهي ٿو، سو پنهي جنسن جي باهمي تعلقات سان وابستہ سمجهيو وڃي ٿو. هن ڳالهہ ڪي حقيقتن جي هڪ طويل قطار جي مدد سان ثابت ڪرڻ آسان ٿيندو تہ قديم النسل ماڻهوءَ جي خيال ۾ جنسي تعلق تمام گهڻن گنڀير خطرن سان وابستہ ٿئي ٿو؛ پر جنهن خطري جو انديشو محسوس ڪيو وڃي ٿو، تنهن جي حقيقي نوعيت اڃا تائين نامعلوم ۽ ڏنڌلي آهي. اسان ڪي هيءَ اميد رکڻ گهرجي تہ وحشي فڪر جي طور ۽ طريقن سان زياده گهري واقفيت، ڪجهہ وقت گذرڻ ڪان پوءِ، وحشي معاشري جي انهيءَ مرڪزي اسرار ڪي عيان ڪندي ۽ اها اهڙيءَ طرح، نہ فقط علامتن رکڻ جي رواج، پر شاديءَ جي نظام جي اصلي سرچشمي جي متعلق پڻ سراغ مهيا ڪندي.

باب اڙهتون

سونهري ڌاري

چنانچہ، هيءَ نظريو، تہ بالبر جي زندگي "مزلٽو" پوتي اندر هئي، قديم فڪر جي طرز ۽ طريقن سان مڪمل طور ٺهڪندڙ آهي. هيءَ ڳالھ، در حقيقت، متضاد پيئي لڳي تہ جيڪڏهن هن جي زندگي "مزلٽو" پوتي ۾ هئي، تہ هو بهرصورت انهيءَ پوتيءَ جي ٿي ڏڪ سان ماريو ويو هوندو، پر جڏهن هڪ ماڻهوءَ جي زندگيءَ کي ڪنهن اهڙيءَ خاص شيءِ اندر سمايل تصور ڪيو وڃي ٿو، جنهن جي بقا سان سندس بقا اهڙيءَ طرح وابستہ آهي، جو اهي ٻئي هڪ ٻئي کان علحده نہ ٿا ٿي سگهن ۽ جنهن جي نيست و نابود ٿيڻ سان سندس فنا بہ لازمي ٿئي ٿي، تہ پوءِ انهيءَ شيءِ کي جيڪڏهن ڪو نالو ڏيڻو هجي، تہ ان کي ڪٿي هن جي زندگي يا موت سڏجي، جئين پرين جي آکاڻين ۾ ٿيندو آهي. چنانچہ، جيڪڏهن ماڻهوءَ جو موت ڪنهن شيءِ اندر رکيل آهي، تہ پوءِ هيءَ ڳالھ بلڪل فطرتي ٿيندي تہ هو ان جي ڏڪ لڳڻ سان مري وڃي. پرين جي آکاڻيءَ ۾ "بي موت، ڪوشيچي" جادوگر انهيءَ آني يا پٿر جي ڏڪ لڳڻ سان مري ٿو، جنهن ۾ سندس زندگي يا موت مضمر آهي؛ راڪاس ان وقت ڦاٽي پيا، جڏهن ريتيءَ جو هڪ خاص داڻو- جنهن ۾ بنان ڪنهن شڪ جي، سندن زندگي يا موت رکيا.

هو. سندن مٿن وٽ پهچايو وڃي ٿو، جا: وگر ان وقت مري ٿو، جڏهي اهو پٿر سندس وهاڻي هيٺ رکيو وڃي ٿو، جنهن ۾ سندس زندگي يا موت پوشيده رکيل آهي؛ ۽ تاتاري جوڏي کي چتاءُ ڏنو وڃي ٿو ته هو انهيءَ سوني تير يا سونيءَ ترار هٿان، جنهن ۾ سندس روح رکيو ويو آهي، مري پوندو.

هن نظريي جو خيال، ته شاهه بلوط جي وڻ جي زندگي ”مزلٽو“ ٻوٽي ۾ هئي، شايد هن حقيقت سبب پيدا ٿيو آهي، جئين مون اڳي ئي ذڪر ڪيو آهي، ته شاهه بلوط جي وڻ مٿان اپرندڙ ”مزلٽو“ ٻوٽي سياري ۾، جڏهن شاهه بلوط سڪي سڙي ويندو آهي، پاڻ تازي ۽ سائي رهندي آهي. پر انهيءَ ٻوٽيءَ جي بيهڪ - جا ڌرتيءَ مان نہ، پر وڻ جي ٿڙ يا شاخن مان اپرندي آهي - انهيءَ نظريي جي شايد تصديق ڪري. قديم النسل ماڻهو شايد هيئن خيال ڪري ٿو ته شاهه بلوط جي روح، خود هن وانگر، پنهنجيءَ زندگيءَ کي ڪنهن سلامتيءَ واريءَ جاءِ تي محفوظ ڪرڻ جو جتن ڪيو هجي ۽ انهيءَ مقصد لاءِ هن ”مزلٽو“ جو انتخاب ڪيو هجي جا، هڪ مفهوم ۾، نہ آسمان تي ۽ نہ زمين تي هئڻ سبب، خطري جي رستي کان بالڪل محفوظ و سامون سمجهيو ويو هجي. هڪ اڳئين باب ۾ اسان ڏسي آيا آهيون ته قديم النسل ماڻهو پنهنجن انسان ديوتائن جي زندگيءَ کي ڌرتيءَ ۽ آسمان جي درميان معلق رکڻ سان محفوظ ڪرڻ جو سعيو ڪري ٿو، جتي کين انهن خطرن کان ڪم از ڪم نديشو رهي ٿو، جي ڌرتيءَ تي انسان جي زندگيءَ کي وڪوڙي هن ٿا. چنانچه، اسين هيءَ ڳالهہ سمجهي سگهون ٿا ته ڇو، قديم ۽ جديد لوڪ - طب جو هيءُ هڪ قاعدو رهيو آهي ته ”مزلٽو“

ٻوٽيءَ کي زمين سان ڇهڻ نه ڏنو وڃي، جيڪڏهن اهو اتفاق سان زمين سان لڳي ٿو پوي، ته سندس شفا ڏيندڙ خوبي زائل ٿي ويندي. اها ڳالهه هن قديم وهم جو باقي رهيل يادگار ٿي سگهي ٿي ته انهيءَ ٻوٽيءَ کي، جنهن ۾ مقدس وڻ جي زندگي مرڪوز ٿيل هئي، انهيءَ خطري ڪٽڻ لاءِ نه ڇڏيو وڃي، جو زمين سان لهه وچڙ ۾ اچڻ سبب ڪيس لاحق پيش ايندو. هڪ هندستاني ڏند ڪٿا ۾، جا بالڊر جي ڏند ڪٿا سان هڪ متوازي مثال مهيا ڪري ٿي، اندرا ديوتا ”ناموسي“ نالي هڪ ديو اڳيان قسم کڻي ٿو ته هو ڪيس نه رات جو ۽ نه ڏينهن جو، نه لٺ سان ۽ نه ڪمان سان، نه هٿ جي ترِيءَ سان، نه مٺ سان، نه ڪنهن آليءَ شيءِ سان ۽ نه ڪنهن خشڪ شيءِ سان ماريندو. پر هن صبح جي باک ڦٽڻ وقت، مٿس سمنڊ جي گج ڇنڊي، ماري وڌس. سمنڊ جي گج اهڙي ئي هڪ شيءِ آهي، جنهن کي هڪ وحشي پنهنجيءَ زندگيءَ کي منجهس محفوظ رکڻ لاءِ شايد منتخب ڪري، ڇاڪاڻ ته اها زمين، آسمان، يا سمنڊ ۽ آسمان جي وچ ۾ اهڙي درمياني يا ناقابل بيان جاءِ والاري بيهي ٿي، جنهن ۾ هڪ قديم النسل ماڻهو سلامتي ڏسي ٿو. چنانچه، هن ڳالهه ڪو به تعجب ڪونهي ته هندستان جي هڪ قبيلي جي خانداني علامت درياه جي گج آهي.

وري، هن نظريي جي، ته ”مزلٽو“ جي پراسرار نوعيت جو جزوي سبب ان جو زمين تي نه ڄمڻ آهي، تصديق ”مائونٽين-ائش“ يا ”رووان-تري“ نالن وارن ٻوٽن جي متعلق متوازي وهمن سان ٿئي ٿي. جٽلئنڊ ۾، جيڪو ”رووان“ ٻوٽو ٻئي ڪنهن وڻ جي چوٽيءَ سان چمندو ڏٺو ويندو آهي، تنهن کي ”جادوءَ، رمل وغيره جي خلاف هڪ انتهائي

موثر علاج سمجهيو ويندو آهي؛ جيئن ته اهو ڌرتيءَ مان نه ڦٽو
ڇمي نڪري، ان ڪري ڏائڻين کي مٽس ڪو به اختيار ڪونهي؛
جيڪڏهن ان کي مڪمل طور اثرائتو ڪرڻو هجي، ته ڪيس
’اسينشن ڊي‘، ڏينهن وڍڻ گهرجي. چنانچه، ڏائڻين جي داخلا کي
روڪڻ لاءِ، ان کي دروازن وٽ لٽڪايو ويندو آهي. سئيڊن ۽
ناروي ۾ پڻ ”اڏامندڙ - رووان“ (گلو گرون) ٻوٽي ڏانهن، يعني
اهڙي ’رووان‘ ٻوٽي ڏانهن، جو رواجي نموني سان ڌرتيءَ مان ڇمندو نه
ڏٺو ويو هجي پر ڪنهن ٻئي وڻ تان يا ڪنهن ڇت تي يا ٽڪريءَ
جي ڪنهن اهڙي شگاف مان اُڀرندو نظر آيو هجي، جتي اهو
پکين طرفان منتشر ڪيل ٻجن مان ڦٽي نڪتو هجي. جادوءَ
جون خوبيون منسوب ڪيون وينديون آهن. ماڻهو چوندا آهن ته
جيڪو ماڻهو اونده ۾ ٻاهر هجي، تنهن کي ”اڏامندڙ - رووان“
ٻوٽي جو ٽڪر وات ۾ چٻاڙڻ گهرجي؛ ٻيءَ صورت ۾ ڪيس جادوءَ
جي اثر هيٺ اچڻ ۽ هڪ ئي هنڌ پٿر وانگر ڄمي وڃڻ جو خطرو
لاحق آهي. جهڙيءَ طرح اسڪئنڊينيويا ۾، ٻئي ڪنهن وڻ تي ڄميل
”رووان“ کي جادوءَ جي خلاف اثرائتو جنتر سمجهيو ويندو آهي،
تهڙيءَ طرح جرمنيءَ ۾ به ٻئي ڪنهن وڻ تي چڙهندڙ ”مزلٽو“ کي هن
زماني تائين به عام طرح جادوءَ جي طاقت خلاف بچاءُ سمجهيو ويندو
آهي، جهڙيءَ طرح اسان ڏٺو ته ”مڊ سمر“ رات جو گڏ ڪيل
”مزلٽو“ کي سئيڊن ۾ گهر جي ڇت، گهوڙن جي طبيلي ۽ ڳئن
جي واڙي ۾ هن اعتقاد سبب لٽڪايو ويندو آهي ته اهو ٻوٽو
اهڙيءَ طرح ’ٽرول‘ کي ماڻهوءَ يا جانور کي ضرر رسائڻ کان بي اثر
بڻائي ڇڏيندو آهي.

هن نظريي جي، ته ”مزلٽو“ نه فقط بالڊر جي موت جو

هشيار هو، پر ان ۾ هن جي جان پڻ هئي، اسڪاٽلنڊ جي هڪ وهم مان تصديق ٿي رهي آهي. هڪ روايت هئي ته "ٿي" جي ڪاريءَ پرسان، پرٿ شاير جي هڪ جاگير ۾، ايرول جي "هي" خاندان جي قسمت شاه بلوط جي ڪنهن وڏي وڻ تي اپرنڊڙ "مزلٽو" بوٽيءَ سان وابسته هئي. "هي" خاندان جي هڪ ڀاتيءَ انهيءَ قديم اعتقاد جو بيان هن طرح تحرير ڪيو آهي: "ڳوٺن جي هيٺئين درجي وارن خاندانن ۾ خانداني نشانن کي ذري گهٽ وساريو ويو آهي؛ پر هڪ قديم نسخي ۾ پرٿ شاير جي چند معمر شخصن جي روايت مان معلوم ٿئي ٿو ته "هي" خاندان وارن جو خانداني نشان "مزلٽو" بوٽو هو. اڳئين زماني ۾، ايرول جي آسپاس ۽ "فالڪن" پٿر کان ٿوروئي دور، شاه بلوط جو هڪ تمام وڏو ۽ نامعلوم عمر جو وڻ بيٺل هو، جنهن جي مٿان اهو بوٽو تمام گهڻي مقدار ۾ چمندو هو، انهيءَ سان تمام گهڻا جنتر ۽ انيڪ ڏند ڪٿائون وابسته سمجهيون وينديون هيون ۽ "هي" خاندان جي بقا جو ميعاد ان جي وجود سان ٻڌل چيو ويندو هو. عام اعتقاد هوندو هو ته انهيءَ بوٽي مان "آل هئلو" واريءَ رات تي "هي" خاندان مان ڪنهن ڀاتيءَ جي هٿان نئين ڏانتي سان وڍيل ننڍڙي شاخ، هرقسم جي نظر جي دوکي يا جادوءَ جي خلاف يقيني جنتر، ۽ جنگ جي دوران ۾ تير بهدف بچاءَ هوندي هئي، بشرطيڪ ان کي وڍڻ وقت اهو ماڻهو سج جي طرف منهن ڪري وڻ جي چوڌاري ٽي دفعا ڦيرا پائي ۽ هڪ خاص قسم جو جنتر دل ۾ پڙهندو رهي. ساڳئي نموني سان ڀڃيل شاخ معصوم ٻارن جي پينگهن ۾ رکي ويندي هئي ۽ ائين سمجهيو ويندو هو ته اها ڪين پرين جي هٿان پريزادن ۾ تبديل ٿيڻ کان بچائيندي؛ آخر ۾، هيءَ دعويٰ ٿيل هئي ته

جڏهن انهيءَ شاه بلوط جي پاڙ سڙي ويندي، تڏهن ’ايرول‘ جي چلهه ۾ گاهه اپرندو ۽ باز جي آکيري ۾ ٽاڪرو ڪانءُ ويهندو. ’هي‘ خاندان وارن مان ڪنهن فرد جي هٿان جيڪي به انتهائي بدبختيءَ جا ڪم ٿي سگهندا، سي هٿا اچي بازڪي مارڻ ۽ ”ايرول“ واري شاه بلوط مان ڪا ٽاري وڍڻ. اهو جهونو وڻ ڪڏهن ناس ڪيو ويو، تنهن جي مون کي ڪابه خبر ڪانه پئجي سگهي. اها جاگير ’هي‘ خاندان وارن وٽان وڪامي چڪي آهي ۽ البت هيءَ ڳالهه ڪئي ويندي آهي ته اهو موتمار شاه بلوط وڪري کان ٿورڙي عرصو اڳي وڍيو ويو هو.“ اهو قديم وهم نظم جي صورت ۾ تحرير ٿيل آهي، جو روايت مطابق ٿامس دي رائيمر ڏانهن منسوب ڪيل آهي:

جيستائين ”مزلٽو“ ايرول واري شاه بلوط تي موجود رهندي،
۽ اهو شاه بلوط مضبوط بيٺو رهندو،
تيستائين ’هي‘ خاندان وارا آسودا رهندا، ۽ سهڻو اڇو باز،
طوفان جي سامهون نه ڊڄندو،
پر جڏهن شاه بلوط جي پاڙ سڙندي،
۽ ’مزلٽو‘ سندس ڪوماڻيل سيني تي سڙندي رهندي،
تڏهن ايرول جي آتشدان ۾ گاهه اپرندو،
۽ ڪارو ڪانءُ باز جو آکيرو وسائيندو.

هيءَ ڪا نئين راءِ ڪانهي ته ”سونهري ٽاري“ خود ”مزلٽو“ ئي هئي. سچ آهي ته ورجيل ان کي ”مزلٽو“ سان شناخت نه ٿو ڪري، پر فقط تشبيهه ڏئي ٿو. پر اهو انهيءَ ناچيز ٻوٽي جي مٿان هڪ پراسرار شعاع وجهڻ جو هڪ شاعرانو نمونو ٿي سگهي ٿو. يا، زياده ممڪن آهي ته سندس بيان هن عام وهم تي مبني هجي،

تہ ڪن خاص وقتن تي ”مزلتو“ پوتي ھڪ فوق الفطري شعاع ڪليندي هئي. شاعر پڌائي ٿو تہ ڪيئن نہ بہ گيرا، ايئينس جي انهيءَ ويران واديءَ طرف رهبري ڪندي، جنهن جي گهرائين ۾ ”سونهري تاري“ اپرندڙ هئي، هڪ اهڙي وڻ تي اچي لٿا، ”جتان ڦڙ ڦڙ ڪندڙ سونهري شعاع نڪري رهيو هو. جيئن سياري جي سرديءَ ۾ پيلن اندر مزلتو— اها پوتي، جا پنهنجي وڻ مان نہ اسرندي آهي— تازن پنن سان سبز هوندي آهي، شاهہ بلوط جي تارين جي چوڌاري پنهنجا زرد پير ويڙهيندي ويندي آهي؛ ائين پئي معلوم ٿيو سائيدار سدا سائي شاهہ بلوط مٿان سونا ورق، اهڙيءَ طرح سَر سَر ڪري رهيا هئا، جهڙيءَ طرح مٿيءَ هير ۾ سونهري پن“. هتي، ورجيل ”سونهري تاري“ کي يقيني طور سدا سائي شاهہ بلوط تي اسرندڙ بيان ڪري ٿو ۽ ان کي ”مزلتو“ سان مشابهت ڏئي ٿو. هيءَ قياس ذري گهٽ اڻ ٽر آهي تہ ”سونهري تاري“ شاعريءَ يا عام وَهم پرستيءَ جي ڏنڌ وچان نظر ايندڙ ”مزلتو“ پوتيءَ کان سواءِ، ٻيو ڪجهہ بہ نہ هئي.

هاڻي، هن باري ۾ اهڙا دليل ڏنا ويا آهن تہ ائريشيا جي هڙيءَ وارو پوڄاري - ”پيلي جو بادشاهہ“ - انهيءَ وڻ جي شخصيت جو مظهر هو، جنهن تي ”سونهري تاري“ اسرندي هئي. چنانچہ، جيڪڏهن اهو وڻ شاهہ بلوط هو، تہ پوءِ ”پيلي جو بادشاهہ“ شاهہ بلوط جي روح جي شخصيت جو مظهر هو. هيءَ ڳالهہ، ان ڪري سمجهڻ آسان آهي تہ چو، کيس قتل ڪرڻ کان اڳ، ”سونهري تاريءَ“ کي ٽوڙڻ ضروري هو. شاهہ بلوط جي روح جي حيثيت ۾، سندس زندگي يا موت شاهہ بلوط مٿان اسرندڙ ”مزلتو“ پوتيءَ ۾ هو، ۽ جيسين ”مزلتو“ پوتي صحيح سلامت هئي

تيسين، بالڊر وانگر، هو نہ ٿي مري سگهيو. ڪيس قتل ڪرڻ لاءِ، ان ڪري، ”مزلٽو“ ٻوٽيءَ ڪي توڙڻ ضروري هو ۽ بالڊر وانگر، شايد ڪيس ان سان ئي ڌڪ هڻڻ بہ لازمي هو. ۽ انهيءَ توازن ڪي مڪمل ڪرڻ لاءِ، فقط هن فرض ڪرڻ جي ضرورت آهي تہ ”ٻيلي جي بادشاه“ ڪي اوائلي زماني ۾ جيئرو يا مثل، ”مڊسمر“ جي باه واريءَ تقريب وقت، (جا جيئن اسين ڏسي آيا آهيون) سال بسال ائريشيا جي هڙيءَ ۾ منعقد ڪئي ويندي هئي، ساڙيو ويندو هو. هڙيءَ ۾ جيڪا مقدس باه ٻرندي هئي سا، روم ۾ ”ويسٽا“ جي مندر ۾، ۽ روموف ۾ شاه ٻلوط جي وڻ هيٺان، دائمي ٻرندڙ باه وانگر، شايد شاه ٻلوط جي مقدس ڪاٺين جي هئي؛ ۽ اهڙيءَ طرح، شاه ٻلوط جي ڪاٺين جي هڪ وڏي آڙاه ۾ ”ٻيلي جو بادشاه“ اڳئين زماني ۾ موت سان همڪنار ٿيندو هو. پوئين زماني ۾ سندس منصب جو ميعاد، جيئن مون راءِ ڏني آهي، هن قاعدي مطابق وڌندو يا گهٽندو هو، خواه اهو ڪيئن بہ هجي، جنهن موجب ڪيس ان وقت تائين زنده رهڻ جي اجازت هوندي هئي، جيسين هو پنهنجي قوت بازوءَ جي زور تي پنهنجو خدائي حق مڃائي سگهندو هو. پر هو باه سان فقط ترار جي ذريعي مرڻ لاءِ بچي نڪتو.

چنانچہ، ائين ٿو معلوم ٿئي تہ ڪنهن تمام قديم زماني ۾ اٽليءَ جي عين وچ ۾، نيميءَ جي سائيءَ ڍنڍ ڀرسان، ساڳيو ئي آتشين ۽ درد انگيز حادثو سال بسال دهرايو ويندو هو، جو بعد ۾ اٽليءَ جي تاجرن ۽ فوجين ڪي پنهنجن وحشي رشتيدارن، گال جي علائقي ۾ آباد سيلٽ نسل وارن لوڪن ۾ ڏسڻو پيو ۽ جو، جيڪڏهن اٽليءَ جا شهباز ڪنهن بہ وقت ناروي مٿان لامارو ڏين ها، ٿوري ئي

فرق سان "اتر" جي وحشي آرين ۾ به ادا ٿيندو ڏسن ها. اهو ساڳ قديم آريه نسل وارن جي شاه بلوط جي پوڄا جو شايد هڪ خصوصي پهلو هو.

هينئر باقي هيءَ ڳالهه دريافت ڪرڻي آهي ته "مزلٽو" کي "سونهري ٽاري" ڇو سڏيو ويندو هو؟ "مزلٽو" جي پيرن جو اڇيرڙو- پيلو رنگ انهيءَ نالي لاءِ ڪافي بنياد نه ٿو معلوم ٿئي، ڇاڪاڻ ته ورجيل چوي ٿو ته اها ٽاري، ڏانڊي خواه پن، بلڪل سونهري هوندي هئي. شايد اهو نالو انهيءَ تيز سونهري زرديءَ مان حاصل ڪيو ويو هجي، جو "مزلٽو" جي شاخ ان وقت اختيار ڪندي آهي، جڏهن ان کي وڍي، ڪجهه مهينن تائين محفوظ رکيو ويندو آهي. اهو چمڪندڙ رنگ فقط پنن تائين محدود ڪونه هوندو آهي، پر ڪانڊرين ڏانهن به وڌي ويندو آهي، تانجو سڄي شاخ واقعي هڪ "سونهري ٽاري" معلوم ٿيندي آهي. برٽن جا ڪاشتڪار پنهنجين جهوپڙين اڳيان "مزلٽو" جا وڏا ڇڳا لٽڪائيندا آهن ۽ جون مهيني ۾ اهي ڇڳا پنهنجن پنن جي چمڪيلي سونهري رنگ سبب نمايان هوندا آهن. برٽنيءَ جي ڪن حصن ۾، خاص طور مورييهان جي آس پاس، گهوڙن ۽ چوپائي مال کي شايد جادوءَ ۽ شر وغيره کان محفوظ رکڻ لاءِ طبيلن ۽ واڙن جي دروازن مٿان "مزلٽو" جون ٽاريون لٽڪايون وينديون آهن.

ڪوماٽيل ٽاريءَ جي زرد رنگ مان هيءَ ڳالهه شايد جزوي طور سمجهه ۾ اچي وڃي ته ڇو، ڪڏهن ڪڏهن "مزلٽو" لاءِ اهو خيال ڪيو ويو آهي ته ان ۾ ڌرتيءَ اندر مدفون خزانن جي راز ظاهر ڪرڻ جي خاصيت موجود آهي؛

چاڪاڻ ته هر رنگ جادوءَ جي اصول مطابق، هڪ زرد تاريءَ ۽ زرد سون جي درميان فطرتي مطابقت آهي. اُنهيءَ خيال جي انهن عجيب و غريب خوبين جي مشابهت مان تصديق ٿئي ٿي، جي عام طرح خيالي "فرن" - ٻج سان وابسته ڪيون وينديون آهن، جنهن لاءِ عام طرح اهو خيال ظاهر ڪيو ويندو آهي ته "مڊ - سمر" واريءَ رات تي جيڪا باهه پاري ويندي آهي، تنهن جي ستان سون وانگر ٽڙي پيهندو آهي. چنانچه، بوهيميا ۾ چيو ويندو آهي ته "سينٽ جان واري ڏينهن تي 'فرن - ٻج'، سونن گلن جي صورت ۾ ٽڙندو آهي، جي باهه وانگر تجلي ڏيندا آهن." هائي، انهيءَ خيالي 'فرن' - ٻج جي هيءَ خوبي آهي ته اهو جنهن ماڻهوءَ وٽ هوندو، يا جيڪو به ماڻهو "مڊ - سمر" واريءَ رات تي ان کي هٿ ۾ جهلي، جبل تي چڙهندو، سو جبل هيٺان سون جي نس ڏسندو يا ڌرتيءَ اندر دفن ٿيل خزانن کي نيليءَ روشنائيءَ سان چمڪندو ڏسندو. رشيا ۾ چوندا آهن ته جيڪڏهن اوهين مڊسمر رات تي اڌ رات جو 'فرن' جي عجيب و غريب گل کي دستياب ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي وڃو، ته اوهان کي ان کي فقط مٿي هوا ۾ اڇلائڻ جي دير آهي، جنهن تي اهو هڪ ستاري وانگر عين انهيءَ هنڌ اچي ڪرندو، جتي ڪو خزانو لڪل هوندو. برٽنيءَ ۾ خزانن ڳولڻ وارا ماڻهو "مڊسمر" واريءَ راتجو اڌ رات وقت 'فرن' - ٻج ڪٺو ڪندا آهن، جنهن کي اهي ايندڙ سال "پام - آرتوار" تائين محفوظ ڪري رکندا آهن. ان کان پوءِ اهي انهيءَ ٻج کي ان جاءِ مٿان ڇٽيندا آهن، جتي اهي ڪو خزانو پوشيده رکيل سمجهندا آهن. ٽائرولينز جا ڪڙسي سمجهندا آهن ته پوشيده خزانا "مڊ - سمر" واريءَ رات تي شعلي وانگر ٻرندا نظر ايندا

آهن ۽ انهيءَ پراسرار وقت ۾ دستوري حفاظت سان گڏ ڪيل 'فرن' - ٻج لڪل سون کي سطح تي آڻڻ ۾ مدد ڪندو آهي. سئزرلنڊ جي فريبرگ ضلعي جا ماڻهو سينٽ جان واريءَ رات تي "فرن" ٻوٽي جي پرسان ويهي، ڪنهن خزاني حاصل ڪرڻ جي اميد ۾ اوجاڳو ڪندا هئا، جو شيطان بذات خود، ڪڏهن ڪڏهن انهن ڏانهن کڻي ويندو هو. ٻوهيميا ۾ ماڻهو چوندا آهن ته جيڪو به ماڻهو انهيءَ موسم ۾ "فرن" جو سونو گل هٿ ڪندو، تنهن کي انهيءَ ذريعي دنيا جي سڀني لڪل خزانن جي ڪنجي ملي ويندي؛ ۽ جيڪڏهن ڪنواريون ڇوڪريون انهيءَ گل هيٺان، جنهنجو رنگ ڏاڍيءَ تيزيءَ سان ڦيٽندو ويندو آهي، ڪپڙو وڇائين، ته ان ۾ سرخ سون اچي ڪرندو. ٽائرول ۽ ٻوهيميا ۾، جيڪڏهن اوهين پئسن ۾ "فرن"- ٻج رکندا، ته انهن کي اوهين خواه ڪيترقدر به صرف ڪندا، ته به اهي اصل نه کپندا. ڪڏهن ڪڏهن "فرن"- ٻج ناتال واريءَ رات تي ٽرندو سمجهيو ويندو آهي ۽ جيڪو به ان کي هٿ ڪندو، سو دولتمند ٿيندو. اسٽائيريا ۾ ماڻهو چوندا آهن ته ناتال واريءَ رات تي "فرن"- ٻج جمع ڪرڻ سان اوهين شيطان کي پاڻ ڏانهن پيسن جي ٿيلهي آڻڻ لاءِ مجبور ڪري سگهندا.

چنانچه، هن اصول جي بنياد تي ته هڪ جهڙا هڪ جهڙن کي ڪشش ڪندا آهن، "فرن-" ٻج لاءِ سمجهيو ويندو آهي ته اهو سون کي هن ڪري ڳولي ڪڍندو، ڇاڪاڻ ته اهو خود سونهري آهي؛ ۽ ساڳي ئي سبب ڪري اهو اهڙي ماڻهوءَ کي سون جي اڻ کٽندڙ رسد مهيا ڪندو، جيڪو ان کي پاڻ وٽ رکندو. پر، جيڪڏهن هڪ طرف "فرن"- ٻج کي سونهري چيو

ويندو آهي، ته ٻئي طرف ان کي چمڪندڙ ۽ آتشين به چيو ويندو آهي
ٿو. چنانچه، جڏهن اسين هيءَ ڳالهه ياد رکون ٿا ته انهيءَ
ڏند ڪٿائي ٻج گڏ ڪرڻ جا به وڏا ڏينهن مڊسمر رات ۽ ناتال
آهن، يعني اونهاري جو وڏي کان وڏو ڏينهن ۽ سياري ۾ ننڍي
کان ننڍو ڏينهن (چاڪاڻ ته ناتال سياري جي ننڍي کان ننڍي
ڏينهن واريءَ قديم بت پرستانه تقريب کان علاوه ٻيو ڪجهه به
ناهي)— تڏهن اسان کي "فرن"-ٻج جي آتشين پهلوءَ کي ابتدائي،
۽ ان جي زرين پهلوءَ کي ثانوي يا مشتق تصور ڪرڻو پوي ٿو.
"فرن"-ٻج، چڻ ته، سج جي گردش جي موڙ وارن ٻن نقطن،
يعني اونهاري جي وڏي کان وڏي ڏينهن، ۽ سياري جي ننڍي کان
ننڍي ڏينهن تي شمسي آتش جي خروج جو هڪ ذريعو معلوم ٿي رهيو آهي.
انهيءَ نظريي جي جرمنيءَ جي هن ڳالهه سان تصديق ٿي رهي
آهي، جنهن ۾ چيو ويو آهي ته هڪ شڪاريءَ "مڊ-سمر" واري
ڏينهن منجهند وقت سج کي تير هڻي "فرن"-ٻج حاصل ڪيو هو،
رت جا ٽي قطرا هيٺ اچي ڪريا، جن کي هن اڇي ڪپڙي ۾
جهٽيو ۽ اهي ٽي رت جا قطرا "فرن"-ٻج هئا. هتي، جنهن رت
جو ذڪر آهي، سو صاف آهي ته سج جو رت آهي، جنهن سان
"فرن-ٻج" سڌيءَ طرح حاصل ڪيو ويو آهي. چنانچه، هيءَ
ڳالهه ممڪن سمجهڻ گهرجي ته "فرن-ٻج" هن ڪري سونهري
آهي، چاڪاڻ ته ان کي سج جي سونهري باهه جو مشتق سمجهيو
وڃي ٿو.

هاڻي، "فرن"-ٻج وانگر، "مزلٽو" به "مڊ-سمر"
يا ناتال - يعني راس السرطان يا راس الجدي - تي گڏ ڪئي
ويندي آهي ۽ "فرن"-ٻج وانگر، ان لاءِ به ائين سمجهيو ويندو

آهي ته اهو زمين اندر مدفون خزانن جو راز ظاهر ڪندو. سئيڊن جا ماڻهو "مڊ سمر" رات جو "مزلٽو" يا ڇئن مختلف ڪاٺين مان، جن مان هڪ "مزلٽو" هوندي آهي، غيبي راز ٻڌائيندڙ لٺيون ٺاهيندا آهن. خزاني جو ڳوليندڙ سج غروب ٿيڻ کان پوءِ، اها لٺ زمين تي رکندو آهي ۽ جڏهن اها مدفون خزاني جي عين مٿان اچي بيهندي آهي، تڏهن اها اهڙيءَ طرح متحرڪ ٿيندي آهي، ڄڻ ته جيئري آهي. هاڻي، جيڪڏهن "مزلٽو" سون جو سراغ ڳولي ڪڍي ٿي، ته اهو ڪم "سونهري ٽاريءَ" هئڻ واريءَ حيثيت ۾ ڪندي هوندي؛ ۽ جيڪڏهن اها راس السرطان ۽ راس الجديءَ وارن وقتن تي ڳڏ ڪئي وڃي ٿي ته پوءِ ڇا، اها "سونهري ٽاري" به سونهري "فرن" - ٻج وانگر شمسي آتش جي متشق نه هوندي؟ انهيءَ سوال جو جواب سڌيءَ ساديءَ اثبات ۾ نه ٿو ڏيئي سگهجي. اسان ڏٺو آهي ته قديم آريہ نسل وارين قومن اونهاري ۽ سياري وارين ٻنهي تقريبي باهيون جزوي طور سورج - جنترن جي حيثيت ۾، يعني سج کي تازي باه مهيا ڪري ڏيڻ جي ارادي سان، ٻارينديون هيون، ۽ جيئن ته اهي باهيون عام طرح شاهه بلوط جي ڪاٺين کي هڪ ٻئي سان گسائڻ ذريعي ٻاريون وينديون هيون، ان ڪري هڪ قديم آريہ کي هيئن نظر آيو هوندو ته سج کي مقرر ميعاد کان پوءِ انهيءَ باهه جي پرتي ڏيڻ ضروري هئي، جا شاهه بلوط جي ڪاٺيءَ اندر مقيم هئي. ٻين لفظن ۾ هيئن ڪٿي چئجي ته شاهه بلوط کيس انهيءَ باهه جو اصلي گدام يا چشمو نظر آيو هوندو، جا سج کي مهيا ڪري ڏيڻ لاءِ وقت بوقت ٻاهر ڪڍي ويندي هئي. پر جيڪڏهن شاهه بلوط جي زندگي "مزلٽو" اندر

سمايل سمجهي ويندي هئي، ته پوءِ انهيءَ نظريي مطابق، انهيءَ باهہ جو ٻج يا اصل بنياد، جا شاهہ بلوط جي ڪاٺين جي رڳڙ مان ڪڍي ويندي هئي، "مزلٽو" ۾ ئي سمايل سمجهيو ويندو هوندو. چنانچه، هيئن چوڻ بدران، ته "مزلٽو" شمسي آتش جو متشق هئي، هيئن چوڻ شايد زياده درست ٿيندو ته خود شمسي آتش "مزلٽو" جي متشق هئي. چنانچه، هن ڳالهہ ۾ ڪوبہ تعجب ڪونهي ته "مزلٽو" سونهري تجليءَ سان روشن هوندي هئي ۽ ڪيس "سونهري ٽاري" سڏيو ويندو هو. بهرحال، ممڪن آهي ته "فرن" - ٻج وانگر، ان لاءِ بہ ائين سمجهيو ويندو هجي ته اها ٻوٽي سونهري رنگ ڪن مقرر وقتن، خاص طرح "مڊ - سمر" تي اختيار ڪندي هئي، جڏهن سج ڪي روشن ڪرڻ خاطر شاهہ بلوط مان باهہ ڪڍي ويندي هئي. شروپ شاير ۾، ٻلوربئچ وٽ، يادگيريءَ واري زماني تائين ماڻهن ۾ هيءَ اعتقاد هوندو هو ته شاهہ بلوط جي وڻ ۾ "مڊسمر" واريءَ رات تي گل ٽڙندا آهن، جي سج اڀرڻ کان اڳ ڪومائجي ويندا آهن. جيڪا ڪنواري ڇوڪري شاديءَ جي باري ۾ پنهنجيءَ قسمت کان واقف ٿيڻ جي خواهان هجي، تنهن کي رات جي وقت انهيءَ وڻ هيٺان اڇو ڪپڙو وڇائڻ گهرجي ۽ صبح جو ڪيس فقط اڇي خاڪ ملندي، جا انهيءَ گل جي باقي بچت هوندي. ڪيس انهيءَ خاڪ جي هڪ چپٽي وهاڻي هيٺان رکڻ گهرجي ۽ پوءِ مستقبل ۾ جيڪو سندس مڙس ٿيندو، سو ڪيس خوابن ۾ نظر ايندو. شاهہ بلوط جو اهو ناپائدار ٻور، جيڪڏهن اٽڪل صحيح آهيان، شايد "سونهري ٽاريءَ" واريءَ نوعيت ۾، "مزلٽو" ئي هوندو. انهيءَ انومان جي هن رسم مان تصديق ٿئي ٿي ته ويلس ۾

”مڊسمر“ واريءَ رات ۾ ٽوڙيل ”مزلٽو“ ٻوٽيءَ جي سچي پچي شاخ اڳڪٿين جهڙن خوابن ڏسڻ لاءِ وهاڻي هيٺان رکي ويندي آهي؛ ان کان علاوه شاه بلوط جي خيالي ٻورکي اڇي ڪپڙي ۾ جهلڻ وارو طريقو بلڪل اهوئي آهي، جو ڊروئڊ پادري سچي پچي ”مزلٽو“ کي ان وقت جهلڻ لاءِ اختيار ڪندا هئا، جڏهن اُها سوني ڏاٽي ذريعي وڍجي، شاه بلوط جي ٽاريءَ کان هيٺ ڪرندي هئي. جيئن ته شروپ شاير جي سرحد ويلس جي لڳ آهي، ان ڪري هيءُ اعتقاد ته شاه بلوط جو وڻ ”مڊسمر“ رات جو ٻور جهاڳيندو آهي، غالباً ويلش بنياد جو هجي، جيتوڻيڪ اهو اعتقاد قديم النسل آريہ مذهب جو هڪ جز آهي. اٽليءَ جي ڪن حصن ۾، جيئن اسين ڏسي آيا آهيون، مقامي ڪڙمي اڃا تائين ”مڊسمر“ واري ڏينهن صبح جو شاه بلوط جي وڻن تي ”سينٽ جان جي تيل“ جي ڳولا ڪرڻ لاءِ نڪرندا آهن جو، ”مزلٽو“ وانگر، سڀني زخمن کي چٽائيندو آهي ۽ جو شايد هڪ شاندار صورت ۾ بذات خود ”مزلٽو“ ئي هوندو آهي. چنانچہ، هيءَ ڳالھہ سمجهڻ آسان آهي ته ”سونهري ٽاريءَ“ جهڙو خطاب، جو ان جي وڻ تي آسرڻ جي خوبيءَ جي ايتري قدر قليل وضاحت ڪري رهيو آهي، ٻئي ڪنهن وڻ تي اسرندڙ، اهڙيءَ ناچيز ٻوٽيءَ کي ڪيئن ڏنو ويو هوندو. ان کان سواءِ، اسين شايد هيءَ ڳالھہ بہ سمجهي سگهون ٿا ته قديم زماني ۾ ”مزلٽو“ کي باه وسائڻ جهڙيءَ عجيب و غريب خوبيءَ جو حامل ڇو سمجهيو ويندو هو ۽ ڇو ان کي سئيڊن ۾ اڃا تائين باه لڳڻ جي بچاءَ طور گهرن ۾ رکيو ويندو آهي. سندس آتشين خوبي، ڪيس باه ذريعي پهچندڙ زخم يا ضرر واريءَ حالت لاءِ، همدم جادوءَ

جي اصول مطابق هڪ بهترين علاج يا حفاظتي شيءِ جي حيثيت ۾ نمايان ڪري ٿي.

اهي خيال هن ڳالھ جي شايد جزوي سمجھاڻي ڏين ٿا ته ڇو ورجيل ايئينس کان اونداهيءَ تحت‌الارضي دنيا ۾ هيٺ لهڻ وقت شاندار ”مزلٽو“ جي هڪ شاخ هٿ ۾ کڻائي ٿو. شاعر ٻڌائي ٿو ته ڪيئن نه خود دوزخ جي دروازن وٽ هڪ اٿاھ ۽ اونداهو ٻيلو هو، ۽ ڪيئن نه جوڙو انهن ڳيرن جي پرواز جي اشاري تي، جي ڪيس دوکو ڏيئي اڳتي وٺي پئي ويا، انهيءَ ناقابل ياد ٻيلي جي گهراين ۾ رلندو ڦرندو رهيو، تانجو هن وڻن جي ڇاڇن مان دور ڪٿي ”سونهري ٽاريءَ“ جي ٽم ٽم ڪندڙ روشنائيءَ کي بلند ۽ گهاٽين ٽارين کي روشن ڪندو ڏٺو. جيڪڏهن ”مزلٽو“ کي سرءُ جي اندوهناڪ ٻيلن ۾ هڪ ڪوماٺيل ۽ زرد شاخ جي حيثيت ۾ پنهنجي اندر باھ جو ٻج رکندڙ سمجهيو ويو هو، ته پوءِ زير زمين ڇاڇن ۾ رلندڙ هڪ آواره راهگير کي اهڙيءَ ٽاريءَ کان بهتر ٻيو ڪهڙو ساٿي ملي سگهي ها، جا هڪ ئي وقت سندس قدمن لاءِ هڪ چراغ ۽ سندس هٿن لاءِ هڪ لٺ جو ڪم ڏيئي ٿي سگهي؟ انهيءَ سان مسلح ٿي، هو انهن خطرناڪ ساين سان دليريءَ سان مقابلو ڪري ٿي سگهيو، جي انهيءَ پرخطر سفر ۾ سندس راه مان گذرڻ وارا هئا. چنانچه، جڏهن ايئينس ٻيلي مان نڪري، اسٽائيڪس درياه جي ڪنارن تي اچي نڪري ٿو، جو پنهنجي سست وهڪري سان ڇهنمي جهنگن وچان ور وڪڙ کائيندو گذري رهيو هو ۽ جڏهن بدمزاج ٻاٽڻي پنهنجيءَ ٻيڙيءَ ۾ کيس کڻڻ کان انڪار ڪري ٿو، تڏهن کيس پنهنجي سيني وچان ”سونهري ٽاريءَ“ کي فقط ٻاهر ڪڍي

هن جي ساسهون جهلڻو پوي ٿو ۽ انهيءَ دم اهو گهڻ-ڳالهائو ان
جي هڪ جهلڪ تي ڪنبي وڃي ٿو ۽ بلڪل خاموشيءَ سان
جوڙي ڪي پنهنجيءَ پڳل ٽٽل پيڙيءَ اندر اچڻ جي اجازت ڏئي
ٿو، جا هڪ زنده ماڻهوءَ جي غير معمولي وزن هيٺ پاڻيءَ ۾
گهڻو هيٺ ٻڏي وڃي ٿي. خود جديد زماني تائين، جنهن اسين
ڏسي آيا آهيون، ”مزلٽو“ ڪي ڏائڻين ۽ شيطانن جي خلاف
حفاظت ۽ بچاءُ سمجهيو ويو آهي ۽ امڪان اغلب آهي ته قديم
زماني جي ماڻهن ٻه ڪيس اهڙيءَ جادوي خوبيءَ سان نوازيل
سمجهيو هوندو، ۽ جيڪڏهن ٻئي وڻ تي اسڙندڙ اها ٻوٽي سيڪي
تالا ڪولي سگهي ٿي، جيئن اسان جا ڪي آبادگار اعتقاد رکن
ٿا، ته پوءِ آنهيءَ موت جي دروازن کي کولڻ لاءِ ايئينس جي هٿن
۾ هڪ ”ڪٽلي پٽ سم، سم“ جو ڪم ڇو ڪونه ڏنو هوندو؟

هاڻي، اسين هيءُ قياس ٻه ڪري سگهون ٿا ته ڇو، نيميءَ جي
پاڪ هڙيءَ ۾ وربيئس کي سج سان سنجهايو ويو هو. جيڪڏهن وربيئس
وڻ جو روح هو، جنهن مون ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي،
ته پوءِ هو ضرور شاهه بلوط جي وڻ جو روح هوندو، جنهن تي
”سونهري ٽاري“ جميل هئي؛ چاڪاڻ ته روايتن ۾ هن کي
”پيلي جي بادشاهن“ مان پهريون ڏيکاريو ويو آهي. شاهه بلوط
وڻ جي روح جي حيثيت ۾، سندس متعلق هيئن سمجهيو ويو هوندو
ته هو سج جي باهه کي ڪنهن خاص موسم ۾ دوباره روشن ڪندو
آهي ۽ ان ڪري ڪيئن آسانيءَ سان خود سج جي ذات سان
سنجهايو ويو هوندو. ساڳيءَ طرح اسين هيءَ ڳالهه ٻه سمجهائي
سگهون ٿا ته ڇو، بالڊر ديوتا کي، جو شاهه بلوط جو هڪ روح هو،
”شڪل جو اهڙو سهڻو ۽ اهڙو چمڪيلو، جو سنجهائنس نور

پيو نڪرندو هو“، چيو ويو آهي ۽ چيو، ان کي عام طرح خود سچ سمجهيو ويندو هو. عام طور اسين هيئن چئي سگهون ٿا ته قديم زماني جي معاشري ۾، جڏهن باهه پارڻ جو چالو طريقو فقط ڪاٺ کي گسائڻ جو هو، تڏهن هڪ وحشي ماڻهو باهه کي لازمي طور هڪ اهڙي خاصيت تصور ڪندو هوندو، جا عرق يا رس وانگر وڻن اندر ذخيره ٿيل هوندي، جن جي اندران ڪيس محنت ڪري اها ٻاهر ڪڍڻي پوندي ڪئليفورنيا جي سينال قبيلي جا ٻاڍڙها هندستاني اعتقاد رکندا آهن ته سڄي دنيا ڪنهن وقت آتش جو هڪ گولو هئي، جنهن مان اهو عنصر نڪري، وڻن ۾ وڃي گڏ ٿيو، جو هينئر هر اهڙي وقت تي منجهانئن ٻاهر نڪري اچي ٿو، جڏهن ڪاٺيءَ جا ٻه ٽڪر هڪ ٻئي سان گسايا وڃن ٿا.“ ساڳيءَ طرح، ڪئليفورنيا جي ”مئڊو“ قبيلي وارن چيو اعتقاد آهي ته ”ڌرتي اوائل ۾ پگهريل مواد جو هڪ ڪره هئي ۽ ان منجهان باهه جو تت وڻن جي پاڙن ذريعي انهن جي ٿڙن ۽ ٽارين ۾ مٿي چڙهي ويو، جنهن کي هندستاني لوڪ پنهنجي برمي جي وسيلي وڻن مان ڇڪي ٻاهر ڪڍي سگهن ٿا.“ ڪئرولين ٻيٽن مان ناموليڪ نالي هڪ ٻيٽ ۾، ماڻهو چوندا آهن، باهه ٻارڻ جو هنر ماڻهن کي ديوتائن سيکاريو. شعلن جي حرفتي مالڪ، ”اولوفيٽ“، ”موي“ نالي هڪ پکيءَ کي باهه ڏيئي، حڪم ڏنو ته هو ان کي چهنب ۾ رکي، ڌرتيءَ تي کڻي وڃي. چنانچه، اهو پکي هڪ وڻ تان ٻئي تي اڏامندو رهيو ۽ انهيءَ دوران ۾ هن باهه جي ستل قوت کي پيلي ۾ ذخيره ڪيو، جنهن مان ماڻهو ان کي ڪاٺيءَ جي ٻن ٽڪرن جي رڳڙ ذريعي حاصل ڪري سگهن ٿا. هندستان جي قديم ويدن جي منترن ۾ باهه جي ديوتا،

اڳنيءَ، لاءِ ڇيو ويو آهي ته اهو ڪاٺ ۾ ڇاپيل آهي، ٻوٽن جو ڳرڀ آهي يا ٻوٽن اندر تقسيم ٿيل آهي. هن لاءِ ائين به ڇيو ويو آهي ته اهو سيني ٻوٽن اندر داخل ٿيل آهي يا منجهن داخل ٿيڻ جي ڪوشش ۾ مصروف آهي. جڏهن ڪيس وڻن يا وڻن خواه ٻوٽن جو ڳرڀ سڏيو وڃي ٿو، تڏهن انهيءَ ٻاهر مٿان شايد پاسيري نظر آهي، جيڪا وڻن جي ٽارين جي رڳڙ سبب پيلن ۾ پيدا ٿيندي آهي."

جنهن وڻ ڪي وچ ساڙيو هوندو آهي، تنهن ڪي وحشي ماڻهو بلڪل قدرتي طرح ائين سمجهندا آهن ته ان ۾ ٻاهر جو پيٺو يا ٽيٺو وزن پيل آهي، ڇاڪاڻ ته هن انهيءَ تيز چمڪات ڪي ٽڙ. اندر گهڙندي اکين سان نه ڏٺو آهي ڇا؟ اهڙيءَ طرح، اسين شايد انهن مختلف وهمي اعتقادن مان ڪن جي سمجهاڻي ڏيئي سگهون، جي اهڙن وڻن جي متعلق عام ماڻهن جي دلين ۾ ويٺل هوندا آهن، جن ڪي وچ ساڙيو هوندو آهي. برٽش ڪولمبيا ۾ آباد، ٿامپسن قبيلي جا ڳاڙها هندستاني جڏهن پنهنجن دشمنن جي گهرن ڪي ٻاهر ڏيڻ چاهيندا هئا، تڏهن انهن مٿان اهي تير ڇوڙيندا هئا جي، اهڙن وڻن جي ڪاٺيءَ مان ٺهيل هوندا هئا، جن ڪي وچ ساڙيو هوندو هو يا پنهنجن تيرن سان اهڙن وڻن جا ڇوڏا اٽڪائيندا هئا. سڪسنيءَ ۾ رهندڙ ويند نسل جا ڪڙمي اهڙن وڻن جي ڪاٺي پنهنجين چلهين ۾ ساڙڻ کان پرهيز ڪندا آهن، جن ڪي وچ ساڙيو هوندو آهي. هو چوندا آهن ته اهڙين ڪاٺين ٻارڻ سبب گهر ڪي ٻاهر لڳندي. ان جي برعڪس، جڏهن وچ سبب ڪنهن وڻ ڪي ٻاهر لڳندي آهي، تڏهن اتر روڊيشيا جا "ونام وانگا" نسل جا حبشي ڳوٺ جون سڀ

باهيون وسائي چڙهيندا آهن، چلهين کي نئون ليپو ڏيندا آهن ۽ قبيلي جا پريا مڙس وچ مان پريل باه پنهنجي سردار ڏانهن کڻي ويندا آهن، جو ان مٿان دعا پڙهندو آهي. پوءِ، سردار اها باه پنهنجي قبيلي جي سيني گهوٽن ڏانهن موڪليندو آهي، جتان جا رهاڪو انهيءَ نعمت جي سلهه جي عيوض سندس قاصدن کي انعام ڏيندا .آهن. هن مان ثابت ٿئي ٿو ته اهي وچ مان پريل باه کي احترام جي نظرن سان ڏسندا آهن. ۽ انهن جو اهو احترام قابل فهم آهي، ڇاڪاڻ ته اهي ماڻهو وچ ۽ گجگوڙ لاءِ ائين چوندا آهن ته انهن پرويڙهجيخود خدا زمين تي هيٺ لهي ايندو آهي. ساڳيءَ طرح، ڪئليفورنيا جي مئڊو قبيلي جا گهاڙها هندستاني هيءَ اعتقاد رکندا آهن ته هڪ ”عظيم بزرگ“ هن دنيا ۽ ان جي سيني مکين کي خلقيو آهي ۽ وچ خود انهيءَ ”عظيم بزرگ“ کان سواءِ ٻيو ڪجهه به ناهي، جو ڏاڍيءَ تيزيءَ سان آسمان کان ٻاهر نڪري هيٺ لهي ٿو ۽ انهيءَ وچ ۾ پنهنجيءَ پرندڙ ٻانهن سان وڻن کي چيري ۽ ڦاڙي ٿو.

هيءَ نظريو معقول لڳي ٿو ته قديم يورپ جا ماڻهو شاهه بلوط جي وڻ کي جيڪو احترام ڏيندا هئا ۽ انهيءَ وڻ ۽ سندس آسماني ديوتا جي درمياڻ جنهن رابطي جو سراغ ڳوليندا هئا، سي انهيءَ ڪثرت جا نتيجا هئا، جنهن سان وچ شاه بلوط جي وڻ کي اسان جي يورپي ٻيلن جي ٻين سيني وڻن کان زياده جلد ساڙيندي نظر اچي ٿي. هن وڻ جي اها خصوصيت سائنسي تفتيش ڪندڙن جي تبصرن جي سلسلي مان، جن کي ڪنهن ڏندڪٿائي نظريي کي ثابت ڪرڻو ناهي، قريبي سالن جي دوران ۾ صحيح ثابت ٿي چڪي

آهي. اسين انهيءَ اتفاق کي خواه ڪهڙيءَ طرح به سمجهايون، خواه هن نموني ته ٻين قسمن جي ڪاٺين کان شاهه بلوط جي ڪاٺ مان بجلي زياده آسانيءَ سان گذر ڪري وڃي ٿي يا ڪنهن ٻئي نموني سان، بهر صورت، خود انهيءَ حقيقت اسان جي اُنهن وحشي ابن ۽ ڏاڏن جو ڌيان پنهنجي طرف ضرور مبذول ڪرايو هوندو، جي انهن بي پايان ٻيلن ۾ رهندا هئا، جن سان يورپ جو زياده تر حصو انهيءَ زماني ۾ ڍڪيل هو؛ ۽ اهي انهيءَ حقيقت کي پنهنجي سڌي سادي مذهبي نموني ۾ هن قياس آرائيءَ جي آڌار تي سمجهائيندا هوندا ته عظيم آسماني - ديوتا، جنهن جي اهي پوڄا ڪندا هئا ۽ جنهنجو مهيب آواز اهي ڪڪرن جي گجگوڙ ۾ ٻڌندا هئا، ٻيلي جي ٻين سڀني وڻن کان وڌيڪ شاهه بلوط سان محبت ڪندو هو ۽ اهو وقت بوقت وڄ جي چمڪاٽ ۾ ڪارن ڪڪرن منجهان ان تي هيٺ لهي ايندو هو ۽ پنهنجيءَ موجودگيءَ يا گذر جو نشان وڻ جي چيريل، ڦاڙيل ٿڙ ۽ سڙيل پنن ۾ ڇڏي ويندو هو. ان کان پوءِ، اهڙن وڻن جي چوڌاري، گجگوڙ ڪندڙ آسماني - ديوتا جي ظاهري گذر واريءَ جاءِ جي حيثيت ۾، جلوي جو حلقو ڏنو ويندو هو. هيءَ هڪ يقيني امر آهي ته ڪن وحشي لوڪن وانگر، يوناني ۽ رومي، ٻئي قومون پنهنجي آسمان ۽ شاهه بلوط واري عظيم ديوتا کي وڄ جي چمڪاٽ سان شناخت ڪنديون هيون، جو زمين تي هيٺ اچي ڪرندو هو؛ ۽ اهي اهڙي سڙيل هنڌ کي باقاعدگيءَ سان لوڙهو ڏيئي ڇڏيندا هئا ۽ ان کان پوءِ ان کي مقدس تصور ڪندا هئا. هيءُ قياس ڪرڻ نامعقول نه ٿيندو ته مرڪزي يورپ جي گهاٽن ٻيلن ۾ رهندڙ سيلٽ ۽ جرمن جا ابا ۽ ڏاڏا وڄ جي سڙيل شاهه بلوط کي ساڳين سببن ڪري ساڳيو احترام ڏيندا هئا.

شاه بلوط لاءِ آريہ قومن جي احترام ۽ سندس گجگوڙ ۽ آسمان واري عظيم ديوتا جي انهيءَ وڻ سان وابستگيءَ جي اها سمجهاڻي تمام گهڻو زمانو اڳ جيڪب گرم طرفان پيش ڪئي ويئي هئي ۽ ان ڪي قريبي سالن اندر مسٽر ڊبليو. وارڊ. فائولر طرفان زبردست تقويت حاصل ٿي آهي، اها سمجهاڻي انهيءَ کان زياده سادي ۽ زياده ممڪن نظر اچي ٿي، جا مون پهريائين اختيار ڪئي هئي، يعني ته شاه بلوط جي پوڄا بنيادي طور انهن مختلف فائدن سبب ڪئي ويندي هئي، خاص طرح انهيءَ باهہ لاءِ، جا انهيءَ وڻ جي ڪاٺين کي گسائڻ سان حاصل ڪئي ويندي هئي، سبب ڪئي ويندي هئي، جي اسان جا وحشي ابا ۽ ڏاڏا انهيءَ وڻ مان حاصل ڪندا هئا ۽ پيو ته شاهہ بلوط جو آسمان سان تعلق بعد جي فڪر جو نتيجو هو، جنهن جو بنياد هيءُ اعتقاد هو ته وڄ جو چمڪاٽ انهيءَ چٽنگ کان سواءِ پيو ڪجهہ بہ نہ هو، جنهن کي مٿي ويٺل آسماني ديوتا شاهہ بلوط جي ٻن ٽڪرن کي هڪ ٻئي سان گسائڻ وسيلي بلڪل اهڙي نموني ڪڍي رهيو هو، جهڙيءَ طرح سندس وحشي پوڄاري زمين تي پيلي ۾ باريندو هو. انهيءَ نظريي مطابق، گجگوڙ ۽ آسمان وارو ديوتا شاهہ بلوط جي اصلوڪي ديوتا مان حاصل ڪيو ويو هو؛ موجوده نظريي مطابق جنهن کي آءٌ هينئر ترجيح ڏيان ٿو، آسمان ۽ گجگوڙ جو ديوتا اسانجي آريہ ابن ۽ ڏاڏن جو اصلوڪو عظيم ديوتا هو ۽ شاهہ بلوط سان سندس وابستگي محض هڪ قياس هو، جنهن جو بنياد وڄ جي انهيءَ ڪثرت تي رکيل هو، جنهن سان اها شاهہ بلوط کي ساڙيندي نظر ايندي هئي. جيڪڏهن آريہ يورپي پيلن جي انڌيري ۾ ڏوڪي پوڻ کان اڳ، پنهنجن ڏٽن ۽ ولرن سان رشيا يا وچ

ايشيا جي ڳاهه وارن بي پايان ميدانن ۾ گهمندا ڦرندا رهيا، جيئن ڪن جو خيال آهي، ته پوءِ ممڪن آهي ته انهن هن نيلي آسمان ۽ چمڪات ڪيندڙ گجگوڙ جي ديوتا کي پنهنجي نئين گهر ۾ سڙيل شاهه بلوط سان وابسته ڪرڻ جي خيال کان گهڻو اڳي پوڄڻ شروع ڪيو هوندو.

نئين نظريي ۾ شايد شاهه بلوط تي اسرندڙ "مزلٽو" ڏانهن منسوب ڪيل خاص تقدس تي ڪجهه روشنيءَ وجهڻ ۾ مزيد فائدو آهي. شاهه بلوط جي وڻ تي اهڙيءَ ٻوٽيءَ جي محض دشوار دستيابي انهيءَ وهم جي وسعت ۽ پختگيءَ کي سمجهائڻ لاءِ ناڪافي آهي. ان جي اصلي بنياد متعلق پلنيءَ جي هن بيان مان شايد اشارو ملي ٿو ته ڊروئڊ لوڪ انهيءَ ٻوٽيءَ کي هن ڪري پوڄيندا هئا، ڇاڪاڻ ته سندن اعتقاد هو ته اها آسمان تان هيٺ ڪري هئي ۽ اها حقيقت هن طرف هڪ اشارو هئي ته جنهن وڻ مٿان اها ٻوٽي چمندي هئي، سو خود ديوتا طرفان منتخب ڪيو ويو هو. ڇا، ائين ٿي سگهي ٿو ته انهن ماڻهن هيئن سمجهيو هجي ته "مزلٽو" ٻوٽي وڄ جي چمڪات ۾ هيٺ ڪري هئي؟ انهيءَ انومان جي "گجگوڙ - ٻوهارو" جي نالي مان تصديق ٿي رهي آهي، جو آرگائو نالي سئزرلنڊ جي هڪ ضلعي ۾ "مزلٽو" ٻوٽيءَ کي ڏنل آهي، ڇاڪاڻ ته انهيءَ صفت ۾ انهيءَ ٻوٽيءَ ۽ گجگوڙ جي درميان قريبي تعلق جو راز پوشيده آهي؛ در حقيقت، "گجگوڙ - ٻوهارو" جرمنيءَ اندر هڪ عام نالو آهي، جو ڪنهن ٽاريءَ تي اپرندڙ ڳاهه جي آکيري جي صورت جهڙي ڪنهن به خارجي سواد کي ڏنو ويندو آهي، ڇاڪاڻ ته وڻ تي اسرندڙ اهڙي ڪنهن به سواد کي جاهل طبقي جا ماڻهو

وچ جي پيداوار سمجهندا آهن. جيڪڏهن انهيءَ قياس آرائيءَ ۾ ڪا صداقت آهي، ته پوءِ هن ڳالهه جو، ته پيلي جي پين سيني وٽن ڪي چڙي، ڊورنڊ لوڪ ”مزلٽو“ پوٽيءَ واري شاهه بلوط جي پوڄا ڇو ڪندا هئا، اصلي سبب هيءُ اعتقاد هو ته شاهه بلوط جو اهڙو هر هڪ وڻ، نه فقط وچ جو ساڙيل هوندو هو، پر ان جي شاخن ۾ آسماني باهه جو ظاهري وهڪرو پڻ موجود هوندو هو؛ چنانچه، ”مزلٽو“ پوٽيءَ ڪي پراسرار سائن سوٽن سان وڍڻ ذريعي اهي ماڻهو پنهنجي لاءِ ڳجگوڙ جون سڀ خاصيتون ۽ صفتون حاصل ڪندا هئا. جيڪڏهن ائين هو، ته پوءِ اسان ڪي ظاهري طور هيءُ فيصلو ڪرڻو پوندو ته ”مزلٽو“ پوٽي وچ او نهاري جي سج جي بجاءِ، جيئن مون هيل تائين دليل بازي پئي ڪئي آهي، وچ جو متشق جز هئي. تحقيق، اسين انهن متضاد نظر ايندڙ پن نظرين ڪي هن ڳالهه ڪي فرض ڪرڻ سان شايد ڳنڍي سگهون ته قديم آريا مذهب موجب ”مزلٽو“ پوٽي ”مڊ سمر“ واري ڏينهن تي سج سان نڪرندڙ بجليءَ جي هڪ تيز چمڪاٽ ۾ ويڙهجي هيٺ لٿي هئي. پر اهڙو اشتراڪ مصنوعي هئڻ سان گڏ، (جيسين مون ڪي معلوم آهي) ڪنهن به سڌيءَ ۽ اثباتي شهادت جي حمايت کان محروم آهي. انهن مفهومن ۽ معنائن ڪي ڏند ڪٿائي اصولن جي بنياد تي هڪ ٻئي سان موافق بڻائي سگهبو يا نه، تنهن جي چوڻ جي آءٌ جسارت ڪانه ڪندس؛ پر، بفرض محال، جيتوڻيڪ اهي پيئي هڪ ٻئي سان خواه غير موافق به ثابت ٿين، ته به انهن جي لا مطابقت اسان جي وحشي ابن ۽ ڏاڏن کي انهن ٻنهي کي هڪ ئي وقت، ايمان جهڙي صدق سان اختيار ڪرڻ ڪان هرو ڀرو

نہ روڪي سگھي ها، چاڪاڻ تہ انسان ذات جي گھڻيءَ اڪثريت وانگر، هڪ وحشي بہ ڪليسائي منطق جي چار ۾ ڦاسڻ ڪان بيزار آهي. هن جي ور وڪڙ ڪائيندڙ ۽ ڏنگي ڦڏي خيال جي پيچري کي ڪثيف جهالت ۽ انڌي ڊپ جي جهنگ وچان ڳولڻ جي ڪوشش ۾، اسان کي هميشه ياد رکڻ گهرجي تہ اسين هڪ مسحور علائقي ۾ قدم رکي رهيا آهيون ۽ انهن ڏنڌلين شڪلين کي ٺوس حقيقتون نہ سمجهون، جي اسان جي رستي جي آرپار لنگهي وڃن يا اونداهيءَ وچان اسان جي مٿان لامارا ڏين ۽ چچريل ڳالهائين. اسين پاڻ کي انهيءَ مقام تي آڻي نہ بيهاري سگھنداسون، جتي هڪ قديم النسل انسان بيٺل هو، انهن نظرن سان نہ ڏسي سگھنداسون، جنهن سان هوشين کي ڏسندو هو ۽ نہ وري پنهنجين دلين کي انهن جذبن سان ڌڙڪندو محسوس ڪري سگھنداسون، جي هن کي متاثر ڪندا هئا. چنانچہ، قديم النسل انسان ۽ سندس طور ۽ طريقن متعلق اسان جا سڀ نظريا يقين ۽ خاطريءَ جي حد کان لازمي طور تمام گھٽو پٺتي رهجي ويندا؛ اهڙن معاملن ۾ اسين جنهن مقام حاصل ڪرڻ جي وڏي کان وڏي توقع رکي سگھون ٿا، سو امڪان جو هڪ معقول درجو آهي.

انهيءَ تفتيش کي ختم ڪرڻ لاءِ اسين چئي سگھون ٿا تہ جيڪڏهن (منهنجيءَ قياس آرائيءَ مطابق) بالدر تحقيق "مزلٽو" ٻوٽيءَ واري شاه بلوط جي وڻ جي شخصيت جو نمائندو هو، تہ پوءِ، "مزلٽو" ٻوٽيءَ جي هڪ ڏڪ ذريعي سندس موت کي، نئين نظريي مطابق، هيئن سمجهائي سگھبو تہ سندس موت وڻ جي هيٺ ڪرڻ سبب واقع ٿيو هو. جيستري عرصي تائين "مزلٽو" ٻوٽيءَ کي، جنهن ۾ وڻ جو شعلو اندر ئي اندر دکي رهيو هو،

شاه بلوط وڻ جي ٽارين جي وچ ۾ اُسرندو چڙيو ويو، تيتري تائين شاه بلوط جي نيڪ ۽ رحمدل ديوتا مٿان، جنهن پنهنجيءَ زندگيءَ کي انهيءَ پر اسرار ٻوٽيءَ ۾ زمين ۽ آسمان جي درميان سلامتيءَ خاطر معلق رکيو هو، ڪابه آفت نازل ٿي نٿي سگهي؛ پر هڪ دفعو، جڏهن سندس زندگيءَ يا موت جي انهيءَ جاءِ، يعني ”مزلٽو“ ٻوٽيءَ، کي ٽاريءَ مان ٽوڙي ڪڍيو ويو ۽ آها مٿس اڇلائي ويئي، تڏهن وڻ هيٺ ڪري پيو—ديوتا مري ويو- گجگوڙ ڪندڙ وڄ ۾ سڙي، مري ويو.

اسڪنڊينيويا جي شاهه بلوط وارن ٻيلن ۾ رهندڙ بالڊر ديوتا جي متعلق اسان جيڪي چيو آهي، تنهن کي اسين اهڙي غير واضح ۽ غير يقيني معاملي جي حالت ۾، پنهنجيءَ بي حوصلگيءَ ۽ بي مايگيءَ تي نگاه رکندي، اٽريشيا وٽ اٽليءَ جي شاه بلوط وارن ٻيلن ۾ رهندڙ ڊائنا ديويءَ جي پوڄاريءَ ۽ ”ٻيلي جي بادشاه“سان وابسته ڪري سگهون ٿا. ممڪن آهي ته اهو پوڄاري گوشت و پوست جي صورت ۾ اٽليءَ جي عظيم آسماني ديوتا، جيوپيٽر، جي شخصيت جي نمائندگي ڪندو هجي، جو ماڻهن جي وچ ۾ ”مزلٽو“، گجگوڙ- ٻوهاري يا ”سونهري ٽاريءَ“ تي رهڻ لاءِ، جا نيميءَ جي ٻيلي ۾ هڪ مقدس شاه بلوط جي وڻ تي چمندڙ هئي، بطور احسان وڄ جي هڪ زبردست چمڪاٽ ۾ آسمان کان لهي، هيٺ آيو هجي. جيڪڏهن تحقيق ائين ئي هو، ته پوءِ اسان کي هن ٻاري ۾ ڪنهن به تعجب ڪرڻ جي ضرورت ناهي ته ڇو، پوڄاري اگهاڙي ترار کڻي، انهيءَ پر اسرار ٽاريءَ جي پاسباني ڪندو هو، جنهن سان سندس ديوتا جي ۽ خود سندس زندگي وابسته هئي. اها ديوي، جنهن جي هو خدمت ڪندو هو ۽ جنهن سان هو شادي به ڪندو

هو سا، جيڪڏهن آءٌ صحيح آهيان، "آسمان جي ملڪه"، آسماني ديوتا جي حقيقي زال کان سواءِ، ٻي ڪابه ڪانه هئي، ڇاڪاڻ ته ان کي پڻ ٻيلن ۽ ويران پهاڙين جي خاموشيءَ ۽ سڪون سان محبت هئي ۽ هوءَ صاف راتين ۾ پنهنجي خوبصورت چهري کي مٿان بيٺل چانديءَ جهڙي چنڊ جي صورت ۾ صاف ۽ شفاف ڍنڍ جي ماٺيءَ سطح، "ڊائنا جي آرسيءَ" ۾ عڪس ريزي ڪندي، خوشيءَ سان ڏسڻ پسند ڪندي هئي.

باب اوڻهترون

نيميءَ سان الوداع

اسين پنهنجيءَ تفتيش جي پڇاڙيءَ ۾ اچي پهتا آهيون، پر انهيءَ دوران ۾، جيئن سچ جي ڳولا ۾ عموماً ٿيندو آهي، اسان جيڪڏهن ڪنهن وقت هڪ سوال جو جواب ڏنو آهي، ته ساڳئي وقت پيا گهڻيئي سوال اٿاريا آهن؛ جيڪڏهن دڪ رهگذر وٽي گهر پهتا آهيون، ته ساڳئي وقت پين اهڙين راهن ڪي نظر انداز ڪري اڳتي وڌيا آهيون، جي ان مان ڦٽي ٿي نڪتيون ۽ اسان ڪي "نيميءَ جي مقدس هڙيءَ" کان گهڻو دور، پين منزلن طرف وٺي پئي وييون، يا وٺي ويندڙ نظر اچي رهيون هيون. اهڙن رهگذرن مان ڪن تي اسين ٿورو ئي اڳيرو هليا آهيون؛ پيا ڪي اهڙا ٻه آهن جن تي، جيڪڏهن قسمت مهربان رهي، ته مصنف ۽ سندس ناظرين ڪنهن ڏينهن گڏجي گامزن ٿيندا؛ في الحال ته اسان گڏجي تمام دور نڪري آيا آهيون ۽ وقت آيو آهي ته اُتي جدا ٿيون. ان جي باوجود، بهتر ٿيندو ته اسين هيءَ ڳالهه دريافت ڪيون ته ڇا، بني نوع انسان جي غلطيءَ ۽ حماقت جي افسوسناڪ تاريخ مان، جا هن ڪتاب اندر اسان جي زير غور رهي آهي، ڪو عام نتيجو يا سبق، جيڪڏهن ممڪن هجي ته اميد ۽ همت جو، ته نه ٿو حاصل ڪري سگهجي؟

پوءِ، جيڪڏهن اسين هڪ طرف ماڻهوءَ جي هر منڌ ۽

هر وقت جي سڪيه ضرورتن جي بنيادي هڪجهڙائيءَ تي، ۽ ٻئي طرف انهن وسيلن جي وسيع فرق تي غور ڪريون، جن کي هن مختلف زمانن ۽ دؤرن ۾ پوري ڪرڻ لاءِ اختيار ڪيو آهي، ته پوءِ اسين هن فيصلي ڪرڻ لاءِ شايد آماده ٿيون ته بلند فڪريءَ جي لهر، جيتريقدر اسين ان جي نشاندهي ڪري سگهون ٿا، جادوءَ کان شروع ٿي، مذهب جي منزل وٽان لنگهي، سائنس طرف آئي آهي. جادوءَ جي حالت ۾، انسان انهن دشوارين ۽ خطرن جي مقابلي ڪرڻ لاءِ، جي ڪيس هرطرف کان وڪوڙي وڃن ٿا، پنهنجيءَ خداداد طاقت تي ڀروسو رکي ٿو. هو فطرت-جي هڪ مقرر ۽ قائم شده نظام ۾ يقين رکي ٿو (جنهن تي هو يقيناً آڌار رکي سگهي ٿو)، ۽ ان کي پنهنجي مقصد برآريءَ لاءِ هلائي چلائي سگهي ٿو. جڏهن هو پنهنجي اها غلطي محسوس ڪري ٿو ۽ جڏهن هو بدقسمتيءَ سان هيءَ حقيقت تسليم ڪري ٿو ته قدرت جو اهو نظام، جنهن کي هن پنهنجي قبضه قدرت ۾ سمجهيو هو ۽ اهو ضابطو، جنهن تي حڪم هلائڻ هن اهڙو آسان سمجهيو هو، سي ٻئي محض ۽ خالص خيال هئا، تڏهن هو پنهنجي عقل ۽ پنهنجي تنها ڪوشش ۽ بي آسره جدوجهد تي آسرو رکڻ ڇڏي ڏئي ٿو ۽ پوءِ هو پاڻ کي فطرت جي پڙدي پٺيان ڪم ڪندڙ ڪن اهڙين عظيم غيبي طاقتن جي رحم و ڪرم تي انتهائي بيچارگيءَ جي عالم ۾ اچي اڇلائي ٿو، جن ڏانهن هو هينئر اهي سڀ دوررس طاقتون منسوب ڪري ٿو، جي هن ڪنهن وقت پاڻ سان وابسته ڪيون هيون. چنانچه، ڪن زياده زود فهم دماغن ۾، مذهب بتدريج جادوءَ کي تڏي، سندس جاءِ پاڻ اچي والاري ٿو، جو قدرتي نظام

جي تسلسل کي ساڳيءَ جهڙين کن اهڙين روحاني هستين جي ارادي، جذبي يا خواهش جي نتيجي ۾ هلندڙ سمجهي ٿو، جي جنس ۾ ساڳيءَ جهڙيون، پر طاقت ۾ ڪائنس تمام زياده أعليٰ ۽ أرفع آهن.

پر، جيئن وقت گذرندو وڃي ٿو، تيئن اها سمجهاڻي بذاتِ خود غير اطمينان بخش ثابت ٿئي ٿي. جاڪاڻ ته هو هيءَ ڳالهه تسليم ڪري ٿو ته فطرت جي واقعن ۽ حادثن جو تسلسل ڪن ناقابلِ تغير قاعدن مطابق نه، پر ڪن اهڙن قاعدن موجب منظم ٿيل آهي، جي تبديليءَ جي قابل ۽ بيقاعدي آهن. ۽ هن جو اهو قياس زياده قريبي مشاهدي ۽ تبصري مان صحيح ثابت نه ٿو ٿئي. ان جي بلڪل برعڪس، اسين انهيءَ تسلسل کي جئين وڏيڪ باريڪ ۽ گهريءَ نظر سان جاچي ڏسون ٿا، (جتي به ان جو مشاهدو ممڪن آهي)، تيئن ان جي انهيءَ يڪسانيءَ، مستعديءَ ۽ باريڪيءَ سبب حيران رهجي وڃون ٿا، جنهن سان قدرت جون ڪارروايون هلايون وڃن ٿيون. علم ۽ عرفان جي رستي ۾ ڪئيل هر وڏي قدم نظم ۽ ضبط جي دائري کي وڌايو آهي ۽ اوتريءَ حد تائين دنيا ۾ ظاهري بدنظميءَ جي دائري کي محدود ڪيو آهي، تانجو هينئر اسين اڳواٽ ئي هيءَ خيال ڪري سگهون ٿا ته خود انهن علائقن ۾ به، جتي اتفاق ۽ مونجهاري جو راڄ اڃا تائين مسلط آهي، زياده مڪمل ڄاڻ ۽ عرفان ڪائنات ۾ ڦهليل ظاهري بدنظميءَ کي گهٽائي ڇڏيندو. چنانچه، پين کان زياده تيز فهم دماغ رکندڙ ساڳيو ڪائناتي اسرارن جي زياده عميق حل کي تلاش ڪرڻ جي ڪوشش ڪندي، فطرت جي مذهبي نظريي کي ناڪافي سمجهن ٿا ۽ انهيءَ دعويٰ کي زياده واضح طريقي

۾ بيان ڪرڻ سان، جنهن کي جادوءَ فقط ڏيپل لفظن ۾ تسليم ڪيو هو، ڪجهه قدر جادوءَ جي وڌيڪ پراڻي نظريي طرف واپس ورن ٿا، يعني فطرتي واقعن جي تنظيم ۾ انهيءَ غير متبدل باقاعدگيءَ کي تسليم ڪن ٿا جا، جيڪڏهن ان کي غور سان جاچيو وڃي، اسان کي انهن جي راه متعلق اڳواٽ ئي يقين سان اندازي ڪرڻ ۽ ان جي مطابق عمل ڪرڻ ۾ مدد ڏئي ٿي.

پر جيڪڏهن هڪ طرف سائنس جو انهيءَ حد تائين جادوءَ سان مشترڪ ورثو آهي، جو انهن ٻنهي جو بنياد انهيءَ نظم ۽ ضبط ۾ اعتقاد هيٺ تي رکيل آهي، جنهن کي اهي سڀئي ڳالهين جو بنيادي اصول تسليم ڪن ٿا، پر ان جي باوجود، هن ڪتاب جي پڙهندڙن کي هن ڳالهه ياد ڏيارڻ جو ضرور ناهي ته جنهن نظام کي جادو تسليم ڪري ٿو، سو انهيءَ کان گهڻي قدر مختلف آهي، جنهن تي سائنس جو بنياد رکيل آهي. اهو فرق، بلڪل فطرتي طور، انهن مختلف طريقن ۾ رستن تي هلڻ جو نتيجو آهي، جن جي ذريعي انسان انهن ٻنهي نظامن تائين پهتو آهي. ڇاڪاڻ ته هن ڳالهه جي باوجود ته اهو نظام، جنهن کي جادو تسليم ڪري ٿو، هڪ غلط مشابهت ذريعي، انهيءَ نظام جو محض هڪ وڌاءُ آهي، جنهن موجب مختلف خيال ۽ نظريا پاڻ کي اسان جي دماغ ۾ پيش ڪن ٿا. اهو نظام، جنهن کي سائنس تسليم ڪري ٿي، سو خود فطرتي نظام جي صبر آزما ۽ باريڪ مشاهدي سان حاصل ڪيل آهي. انهن نتيجن جي ڪثرت، پختگيءَ ۽ جلوي، جي هن کان اڳ ئي سائنس حاصل ڪيا آهن، تن اسان کي ان جي طريقن ۽ راه عمل جي معقوليت جي باري ۾ همت افزا يقين سان معمور ڪيو آهي. آخرڪار، اتي پهچي، بي شمار صديون

ڪان وٺي اوندهه ۾ ٿاڦوڙن هٽڻ ڪان پوءِ، اسان انهيءَ گورک ڌنڌي جي ڪنجي وچي حاصل ڪئي آهي؛ اها ڪنجي، جا فطرت جي خزاني جا بيشمار تالا کولي رهي آهي. هن ڳالهه ڪرڻ ۾ شايد مبالغو ڪونهي ته مستقبل ۾ ترقيءَ - اخلاقي، دماغي خواه مادي - جي اميد سائنس جي ترقيءَ سان ئي وابسته آهي ۽ سائنسي ايجاد جي راه ۾ جيڪا به رڪاوٽ پيش ڪئي ويندي، سا بني نوع انسان سان هڪ ناحق ڪرڻ جي مترادف ٿيندي.

ان جي باوجود، انساني فڪر جي تاريخ اسان کي هن فيصلي ڪرڻ کان خبردار ڪري ٿي ته ڇاڪاڻ ته ڪائنات متعلق هن وقت تائين جيڪي به نظريا قائم ڪيا ويا آهن، تن سڀني مان سائنسي نظريوئي بهترين آهي، جنهن ڪري اهوئي لازمي طور مڪمل ۽ آخرين نظريو هوندو. اسان کي هيءَ ڳالهه ياد رکڻ گهرجي ته بنياد وٽ سائنس جا ترتيب ڏنل اصول، يا وڌيڪ عام فهم لفظن ۾ چئجي ته فطرت جا قانون، انساني غور ۽ فڪر جي دائمي طور ڦرندڙ گهرندڙ دوکي کي سمجهائڻ لاءِ ايجاد ڪيل محض اهي قياس آرايون آهن، جن کي اسين دنيا ۽ ڪائنات جهڙن شاندار لفظن سان نوازيون ٿا. آخرين تجزيي ۾ جادو، مذهب ۽ سائنس انساني فڪر جي مختلف نظرين کان سواءِ ٻيو ڪجهه به ناهن؛ ۽ جيئن ته سائنس پنهنجن پيشروئن کي سندن حاصل ڪيل مقام تان هٽائي، دور ڪٿي ڦٽو ڪيو آهي، اهڙيءَ طرح ممڪن آهي ته خود سندس سٿان به ڪو زياده مڪمل قياس، فطرتي نظام کي ڏسڻ جو ڪو بلڪل مختلف نمونو- پاڇن کي پڙدي تي چيٽو ڪري ڏيکارڻ جو- غالب پئجي وڃي، جنهن جي متعلق اسين هلندڙ دؤر ۾ ڪو به صحيح نظريو قائم نه ٿا ڪري سگهون.

و عرفان جي ترقي، هڪ اهڙيءَ منزل طرف ابدي واڌاري جو
آهي، جا هميشه پنتي کسڪندي رهي ٿي. اهڙي لامتناهي
قب تي اسان کي هروڀرو رنج نه ٿيڻ گهرجي.

انهيءَ تعاقب مان وڏا نتيجا رونما ٿيندا، جيتوڻيڪ اسان
موجوده نسل انهن کي شايد نه ماڻي سگهي. ممڪن آهي ته
تقبل جي ڪنهن مسافر مٿان— خيالات جي ملڪ جي ڪنهن عظيم
ولائيسس تي— انهن سيني کان زياده چمڪدار ستارا روشن ٿين،
هن وقت تائين اسان جي مٿان روشن ٿي سگهيا آهن. امڪان
ي ته جادوءَ جا خواب ڪنهن وقت وڃي شايد سائنس جون
ار حقيقتون ثابت ٿين. پر انهيءَ خوبصورت منظر جي پرئين
ڪناري جي آرپار هڪ اونداهو پاڇو پيل آهي، چاڪاڻ ته
و عرفان ۽ قوت جو ڪيتريقدر به بي پايان واڌارو ٿئي، جنهن
انسان لاءِ مستقبل ۾ شايد ذخيره ٿيل هجي، ته به هو انهن
ليم طاقتن جي وهڪري کي روڪڻ جي مشڪل ڪا اميد رکي
هي ٿو، جي خاموشيءَ پر مستعديءَ سان ستارن پريءَ هن
ڪائنات جي تباهيءَ لاءِ پيشقدمي ڪنديون نظر اچن ٿيون، جنهن
اسان جي ڌرتي هڪ حقير ذري مثال تري رهي آهي. ايندڙ
انن ۾، ممڪن آهي ته انسان شايد هوائن جي ناخلف ۽ نافرمانبردار
جي متعلق ڪا پيشينگوئي ڪري سگهي يا شايد مٿن ضابطو به
ئي سگهي، پر سندس نديڙن هٿڙن ۾ايتري طاقت مشڪل هوندي،
هن سان آهي اسان جي هن سست رفتار سيّاره کي سندس گردش
يءَ راه ۾ واپس آڻي، آهائي تيز روي عطا ڪري سگهندا يا سج جي
هامندڙ باهه کي وري روشن ڪري سگهندا. ان جي باوجود،
و فلسفي، جو اهڙين ڏورانهين تباهين جي خيال اچڻ سان ڏڪي

* يوناني ڏندڪٿائن جو هڪ مشهور ۽ بهادر هيرو، جنهن بهادريءَ
جا ڪارناما ڪري ۽ خطرناڪ بحري سفر طئي ڪري، ڪيئي
بلائون ماريون ۽ شهرت حاصل ڪئي.

— تيميءَ سان الوداع —

۽ ڪنهن ٿو، سو پاڻ کي هن خيال سان تسلي ڏيئي سگهي
تہ اهڙا اونداها انديشا، خود زمين ۽ سج وانگر، انهيءَ خ
۽ غير موجود عالم جا محض ڪجهہ حصا آهن، جنهن کي ماڻ
جي خيال خلا مان وجود ۾ آندو آهي، ۽ اهي پاڇا، جن
هين حرفتي جادوگريائيءَ اڄ اسان جي خيالي فضا ۾ وجود ۾
آهي، تن تي اها سياڻي شايد بندش وجهي ڇڏي. اهي پڻ،
گهٽين اهڙين شين وانگر، جي عام نظرن ۾ پائدار ۽ حقيقي م
ٿين ٿيون، ڪنهن وقت شايد هوا، ڪنهن بلڪل باريڪ
لطيف هوا ۾ پگهرجي ۽ بخار ٿي اڏامي وڃن.

مستقبل ۾ ايتريقدر عميق غوطي کائڻ کان سواءِ ئي، ا
انهيءَ رستي کي، جنهن تي انساني فڪر هن وقت تائين ڳا
رهيو آهي، هن مشابهت ذريعي شايد واضح ڪري سگهون تہ اهوتن مخ
رنگن جي ڌاڳن — جادوءَ جي ڪاري ڌاڳي، مذهب جي ڳاڙهي ڌاڳ
سائنس جي اڇي ڌاڳي، بشرطيڪ سائنس جي تحت اسين ا
سڌين سادين حقيقتن کي بہ شامل ڪريون، جيڪي فطرت
مشاهدي مان حاصل ڪيل آهن ۽ جن جو مختلف زمانن
ماڻهن وٽ ڪافي وڏو ذخيرو موجود رهيو آهي - مان اٽيل هڪ ڄا
وانگر آهي. پوءِ، جيڪڏهن اسين خيال جي انهيءَ ڄاريءَ
ابتدا کان وٺي جائزو وٺي سگهون، تہ اسان کي پهرينءَ ئي جه
۾ فقط اڇي ۽ ڪاري رنگ جي ڌاڳن مان اٽيل هڪ اه
چوڪڙيدار چيز نظر ايندي، جنهن تي سچن ۽ ڪوڙن خ
جون چٽيون لڳل هونديون، پر جنهن تي مذهب جي ڳاڙ
ڌاڳي جي اٽت جو اجا ڪوبہ نشان نظر ڪونہ ايندو. پر، ان
ڪپڙي تي ٿورو اڳيرو نظر ڊوڙائبي تہ معلوم ٿيندو تہ اڇي

اري رنگ جي پٽن ۽ چوڪڙين جي موجودگيءَ جي باوجود،
ريءَ جي وسطي حصي ۾، جتي مذهب ان جي تاڻيءَ ۽
ي اندر تمام گهري نموني سان داخل ٿيو آهي، هڪ ڳوڙهو
ڙي داغ نظر ايندو، جو بلڪل نامعلوم طريقي سان، آهستي
ستي، جيئن جيئن ان جي سٽ ۾ سائنس جو اڇو ڌاڳو زياده
اڃا به زياده استعمال ٿيندو ويو آهي، هڪ هلڪو رنگ اختيار
ندو ويو آهي. اهڙيءَ پٽاپٽي ۽ داغدار چاريءَ کي، جنهن
مختلف رنگن جا ڌاڳا اهڙيءَ طرح پريا ويا هجن، پر جا
ئن پوءِ تيئن وڌيڪ ڪُلهن تي آهستي آهستي رنگ مٽائيندي
جي، انساني فڪر جي جديد حالت سان مشابهت ڏيئي سگهجي
، جنهن ۾ هن جي متضاد ۽ مختلف أرادن ۽ نظرين کي به
مل ڪيو ويو هجي. ڇا، اها عظيم تحريڪ، جا صدين کان
ي انساني فڪر جي شڪل و صورت کي ڦيرائيندي رهي آهي،
ستقبل قريب ۾ به جاري رکي ويندي؟ يا زمانو ڪو اهڙ و پلٽو
ائيندو، جو ترقيءَ جي رفتار کي بند ڪندو يا جيڪي ڪجهه
اصل ڪيو ويو آهي، تنهن جي مٿان به پاڻي ڦيرائي ڇڏيندو؟
هنجيءَ مٿي ذڪر ڪيل مثالي آڪاڻيءَ تي نظر رکندي، ڪٿي
يئن پڇجي ته مستقبل ۾ انهيءَ چاريءَ جو ڪهڙو رنگ وڃي
هندو، جنهن کي "تقدير" وقت جي تيز رفتار آڏاڻي تي هين
نت آڻي رهي آهي؟ ڇا، اها اڇي هوندي يا ڳاڙهي؟ اسين
هيءَ جواب ڏيڻ کان قاصر آهيون. چاريءَ جي پوئين حصي کي
ڪ ڌنڌلو ۽ چمڪندڙ شعاع روشن ڪري رهيو آهي، باقي
ن جي پٺي ڇيڙي کي ڪارا ڪڪر ۽ گهاٽي اونداهي پوشيده
ڪيو بيٺا آهن.

اسان جي ڪوچنا ۽ تجسّس جو طويل سفر اچي ختم ٿيو آهي ۽ اسان جي ٽڪل ۽ ماندي غوراب، آخرڪار، بندرگاه ۾ پهچي، پنهنجا سڙهه هيٺ لاٿا آهن. هڪ دفعو وري پيهر، اسان نيميءَ جو رخ اختيار ڪريون ٿا. شام ٿي چڪي آهي ۽ جيئن اسين آلبن ٽڪرين ڏانهن ويندڙ ”اپيين“ شاهراه واريءَ ڊگهيءَ ۽ اوچيءَ چاڙهيءَ تي مٿي چڙهي رهيا آهيون، تيئن اسين پٺتي نگاه ڪندي آسمان ڪي غروب ٿيندڙ سج جي شعاعن سان باهه وانگر سرخ ٿيندي ۽ ان جي زرين جلوي ڪي ڪنهن مرندڙ بزرگ جي ڇهري جي چوگرد پيل نوراني حلقي وانگر روم جي قديم شهر ڪي پنهنجي گهيري ۾ آڻيندي ۽ سينٽ پيٽر ديول جي قبي ڪي آفتابي باهه جي ڄڀيءَ سان ڇهندي ڏسون ٿا. هڪ دفعي جو ڏٺل اهو نظارو ناقابل فراموش آهي، پر اسين ان ڪان منهن موڙي، جبل جي ڪناري ڪناري، منهن اونداهيءَ مهل پنهنجو اهوئي رستو اختيار ڪريون ٿا، تانجو نيميءَ ۾ پهچي وڃون ٿا ۽ ڍنڍ ڪي پنهنجي عميق گهرائيءَ ۾ سٽل ڏسون ٿا، جا هيئنر شام جي پاڇن ۾ تيزيءَ سان غائب ٿيندي وڃي ٿي. انهيءَ هنڌ تي ان وقت ڪان وٺي ڪا ٿوري ئي تبديلي واقع ٿي آهي، جڏهن ڊائنا ديوي پنهنجيءَ مقدس هڙيءَ ۾، پنهنجن پوڄارين جو نياز حاصل ڪندي هئي. انهيءَ پيلائي ديويءَ جو مندر هن وقت تحقيق غائب ٿي چڪو آهي ۽ ”پيلي جو بادشاه“ هيئنر ”سونهري ٽاريءَ“ جي پاسباني نه ٿو ڪري. پر نيميءَ جا پيلا اڄا تائين سرسبز و شاداب آهن ۽ غروب ٿيندڙ سج جي آخرين روشنائي، جنهن وقت مغرب ۾ انهن جي مٿان جهڪي ٿيندي وڃي ٿي، تڏهن هوا جي لهرن جي ڪلهن تي ڪجهي ايندڙ، رومي گرجائن جي گهنڊن جو آواز ”انگيلس“ وڄائيندو، اسان جي ڪنن تائين اچي

پهچي ٿو. خدا حافظ! اُنهن گهنڊن جو مڌر ۽ سنجيده آواز، دور
واقع شهر مان نڪري، ڪئمپيگنان ويرانين جي بي پايان وسعت
مٿان گذرندو، بتدريج گم ٿيندو وڃي ٿو. خدا حافظ!

پورو ٿيو

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪَ ”لُڙهندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙُ، ياڙي، ڪاڙُو، ياڄوڪڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪٽي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَـنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪـو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پَڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصي ۽ ٽالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن کي ڊِجيِٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيِٽائِيز ڪرڻ ڪان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَ سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٺاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلمَ حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اڄڪلهہ جي ڪَي پاڻ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙھڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ ھوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ ڪي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڇي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻچاڻن ۽ نادانن جي ھٿن ۾ رھنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙھي سماجي حالتن کي بھتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙھندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، ڇالاءِ ۽ ڪيئن** جھڙن سوالن کي ھر بيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺَ ڏين ٿا ۽ انھن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنھنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گھرج necessity unavoidable سمجھندي ڪتابن کي پاڻ پڙھن ۽ وڌ کان وڌ ماڻھن تائين پھچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توھان بہ پڙھڻ، پڙھائڻ ۽ ڦھلائڻ جي اِن سھڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگھو ٿا. بَس پنھنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، ھر قسم جا ڳاڙھا توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ياڪي پائي چيو تہ "منھنجا ياءُ
پھتو منھنجي من ۾ تنھنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ".
- اياز (ڪلھي پاتم ڪينرو)